SCI-CONF.COM.UA

MODERN RESEARCH IN WORLD SCIENCE

PROCEEDINGS OF VII INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE OCTOBER 2-4, 2022

LVIV
2022

MODERN RESEARCH IN WORLD SCIENCE

Proceedings of VII International Scientific and Practical Conference

Lviv, Ukraine

2-4 October 2022

Lviv, Ukraine

2022

UDC 001.1

The 7th International scientific and practical conference "Modern research in world science" (October 2-4, 2022) SPC "Sci-conf.com.ua", Lviv, Ukraine. 2022. 1320 p.

ISBN 978-966-8219-86-3

The recommended citation for this publication is:
Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine // Modern research in world science. Proceedings of the 7th International scientific and practical conference. SPC "Sci-conf.com.ua". Lviv, Ukraine. 2022. Pp. 21-27. URL: https://sci-conf.com.ua/vii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-modern-research-in-world-science-2-4-10-2022-lviv-ukrayina-arhiv/.

Editor
Komarytskyy M.L.
Ph.D. in Economics, Associate Professor

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine, Russia and from neighbouring coutries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

e-mail: lviv@sci-conf.com.ua

homepage: *https://sci-conf.com.ua*

©2022 Scientific Publishing Center "Sci-conf.com.ua" ®
©2022 Authors of the articles

TABLE OF CONTENTS

AGRICULTURAL SCIENCES

1. ***Румянцев М. Г.*** 25
ДОСВІД ВИРОЩУВАННЯ СІЯНЦІВ ДУБА ЗВИЧАЙНОГО ІЗ ЗАКРИТОЮ КОРЕНЕВОЮ СИСТЕМОЮ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ КОМПЛЕКСНИХ ДОБРИВ У ДП «ХАРКІВСЬКА ЛНДС»
2. ***Тодосійчук М. О., Шарипіна Я. Ю., Боровська І. Ю., Парій Я. Ф., Бабич В. О., Костенко Ю. С., Бабич А. Г.*** 32
СТІЙКІСТЬ ГІБРИДІВ СОНЯШНИКА СЕЛЕКЦІЇ ВНІС ДО ВОВЧКА ТА ЇХ УРОЖАЙНІСТЬ
3. ***Усенко С. О., Шостя Г. М., Устенко А. В.*** 38
ПОЛТАВСЬКІ ГЛИНЯСТІ КУРИ: ІСТОРІЯ І СЬОГОДЕННЯ
4. ***Шейдик К. А., Салька О. Ю., Савіна О. І.*** 44
ШКОДОЧИННІСТЬ ШКІДНИКІВ ГРУШІ В УМОВАХ НИЗИННОЇ ПІДЗОНИ ЗАКАРПАТТЯ

VETERINARY SCIENCES

5. ***Остап'юк А. Ю., Гутий Б. В., Халак В. І., Тодорюк В. Б., Химинець П. С.*** 49
ВПЛИВ КАДМІЮ НА ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ СТАН ПЕЧІНКИ У КУРЕЙ-НЕСУЧОК

BIOLOGICAL SCIENCES

6. ***Korzhov Ye. I., Miroshnichenko K. V., Yefremenko N. D., Kutuzova E. Yu.*** 53
ON THE ISSUE OF THE CATFISH CATCHES DYNAMICS IN THE LOWER DNIEPER OVER A LONG-TERM PERIOD
7. ***Okhotnikova O. O., Rusakova M. Yu.*** 58
BIOTECHNOLOGY OF ANTIBIOTICS PRODUCTION USING BACILLUS GENUS BACTERIA
8. ***Двінських Н. В., Азаренко Ю. М., Чадченко Д. А.*** 62
ПРЕПАРАТИ-МЕТАБІОТИКИ ТА АСПЕКТИ ЇХ ОТРИМАННЯ
9. ***Довганич Я. О.*** 66
ШЛЯХИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ВЕДМЕДЯ БУРОГО (URSUS ARCTOS) В УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТАХ
10. ***Комарова І. О., Коваленко А. В.*** 73
ІНДИКАЦІЯ АНТРОПОГЕННОГО ВПЛИВУ ЗА МОРФОМЕТРИЧНИМИ ЗМІНАМИ ROBINIA PSEUDOACACIA L.
11. ***Макаренко О. А., Карабаджак Л. І., Кіка В. В.*** 76
ВИТРИВАЛІСТЬ ТА ПОКАЗНИКИ ІНТОКСИКАЦІЇ ГОЛОВНОГО МОЗКУ ЩУРІВ ПРИ ХРОНІЧНІЙ АЛКОГОЛЬНІЙ ІНТОКСИКАЦІЇ

12. ***Радченко М. Є., Случик І. Й.*** 82
ЗМІНИ ПОКАЗНИКІВ СЕРЦЕВО-СУДИННОЇ СИСТЕМИ ПІД ВПЛИВОМ ФІЗИЧНИХ НАВАНТАЖЕНЬ
13. ***Степанов С. О.*** 85
РЕСУРСНА ОЦІНКА ПЕРСПЕКТИВНОЇ ЛІКАРСЬКОЇ РОСЛИНИ SAMBUCUS EBULUS
14. ***Федорович У. М., Жемелко О. А.*** 88
ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СТАНУ ЗАХВОРЮВАНОСТІ НА ГОСТРІ КИШКОВІ ІНФЕКЦІЇ В УКРАЇНІ
15. ***Шмиголь Н. В., Есіпова Н. Б.*** 92
ВІДОМОСТІ ЩОДО МОРФОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЕРИТРОЦИТІВ РИБ

MEDICAL SCIENCES

16. ***Mahlynets N., Pavlyshyn M., Ozhogan Z., Rozhko M.*** 95
MYOFUNCTIONAL TREATMENT IN PATIENTS WITH MAXILLOMANDULAR ANOMALIES ON THE BACKGROUND OF ORAL HABITS
17. ***Vergeles T. M., Serheta I. V.*** 100
COMPREHENSIVE PHYSIOLOGICAL AND HYGIENE ASSESSMENT OF THE FEATURES OF THE MAIN REGIME ELEMENTS OF DAILY ACTIVITIES OF YOUNG WOMEN AND YOUNG MEN STUDYING IN THE CONDITIONS OF ON-LINE ORGANIZATION OF THE LEARNING
18. ***Бабаджан В. Д., Кошкіна М. В., Федоренко О. В.*** 104
ТАЙТІН, ЯК ПРЕДИКТОР КОМОРБІДНОГО ПЕРЕБІГУ ІШЕМІЧНОЇ ХВОРОБИ СЕРЦЯ ТА ЦУКРОВОГО ДІАБЕТУ 2 ТИПУ
19. ***Бобро Л. М., Борисевич В. Д., Конюхова М. С.*** 106
ХВОРОБА ГРЕЙВСА: СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ЛІКУВАННЯ
20. ***Богомаз Д. Р., Нікіфорова О. А.*** 110
ЕКСТРЕНА МЕДИЧНА ДОПОМОГА ТА ДОМЕДИЧНА ДОПОМОГА
21. ***Бондаренко К. В., Шевченко О. С.*** 114
АНАЛІЗ ЗАХВОРЮВАНОСТІ НА ТУБЕРКУЛЬОЗ НА ФОНІ ЕПІДЕМІЇ КОРОНАВІРУСНОЇ ХВОРОБИ В УКРАЇНІ ЗА 2018-2022 РОКИ
22. ***Бондарь С. О., Ріжняк О. Л., Семеняченко О. А., Кобзар І. С.*** 117
СУЧАСНА МЕДИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ ТА ЇЇ ОСОБЛИВОСТІ
23. ***В'юн Т. І., Данелян Л. А., Пономаренко А. В.*** 121
ОСОБЛИВОСТІ УРАЖЕННЯ НИРОК ПРИ ОЖИРІННІ

24. ***Воропаєва Л. В., Андрєєва О. В., Крючко А. І.*** 123
ЕФЕКТИВНІСТЬ КОМПЛЕКСНОГО ЛІКУВАННЯ ЧЕРВОНОГО ПЛОСКОГО ЛИШАЮ
25. ***Дзевульська І. В., Маліков О. В.*** 127
МОРФОЛОГ РАМОН-І-КАХАЛЬ ТА ЙОГО РОЛЬ У СТВОРЕННІ СУЧАСНОЇ НЕЙРОБІОЛОГІЇ (ДО 170-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)
26. ***Дика Б. М., Сіхневич В. А.*** 131
ФАКТОРИ РИЗИКУ ВИНИКНЕННЯ ГІПЕРТОНІЧНОЇ ХВОРОБИ
27. ***Закирова Ф. Н., Маджидова Ё. Н.*** 136
ФОРМИРОВАНИЯ КОГНИТИВНОГО СТАТУСА И НЕСПЕЦИФИЧЕСКОЙ ШКОЛЬНОЙ ДЕЗАДАПТАЦИИ У ДЕТЕЙ С СИНДРОМ ДЕФИЦИТА ВНИМАНИЯ И ГИПЕРАКТИВНОСТИ В АСПЕКТЕ НЕВРОЛОГИИ
28. ***Каратаева Н. А., Вохидов Орифжон Файзулла ўгли*** 139
АСПЕКТЫ ЧАСТОТЫ ВСТРЕЧАЕМОСТИ БРОНХИАЛЬНОЙ АСТМЫ У ДЕТЕЙ
29. ***Кушнір В. Б., Грек І. І., Рогожин А. В.*** 146
АСОЦІАЦІЇ КЛІНІКО-ЛАБОРАТОРНИХ ПОКАЗНИКІВ З ПРОЛОНГАЦІЄЮ ІНТЕНСИВНОЇ ФАЗИ ЛІКУВАННЯ У ХВОРИХ З ВПЕРШЕ ВИЯВЛЕНИМ ІНФІЛЬТРАТИВНИМ ТУБЕРКУЛЬОЗОМ ЛЕГЕНЬ
30. ***Мадрахимова Д. М., Ахмедова Д. И.*** 150
ФИЗИЧЕСКОЕ И НЕРВНО-ПСИХИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ ДЕТЕЙ С ВРОЖДЕННЫМИ ПОРОКАМИ СЕРДЦА ДО И ПОСЛЕ ХИРУРГИЧЕСКОЙ КОРРЕКЦИИ В АСПЕКТЕ ПЕДИАТРИИ
31. ***Мальцева О. Б., Самойленко С. М., Гомонай М. В.*** 152
МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ НЕТРАДИЦІЙНІ ЗАСОБІВ У ФІЗИЧНІЙ ТЕРАПІЇ ХРОНІЧНОГО КОЛІТУ
32. ***Нікітенко Р. П., Косован В. М., Воротинцева К. О.*** 158
ОБГРУНТУВАННЯ ІНТРАОПЕРАЦІЙНОЇ ДІАГНОСТИКИ СТОРОЖИВИХ ЛІМФОВУЗЛІВ ПРИ РАКУ МОЛОЧНОЇ ЗАЛОЗИ
33. ***Погорєлов В. М., Брек В. В., Коренєва В. В.*** 161
ЗАСТОСУВАННЯ УРСОДЕОКСИХОЛІЄВОЇ КИСЛОТИ У ХВОРИХ ХОЗЛ В УМОВАХ КОМОРБІДНОСТІ
34. ***Сольвар З. Л.*** 166
ОЦІНКА СТАНУ ПРООКСИДАНТНОЇ ТА АНТИОКСИДАНТНОЇ СИСТЕМ У ЛЕГЕНЯХ ЗА УМОВ РОЗВИТКУ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО АЛЕРГІЧНОГО АЛЬВЕОЛІТУ
35. ***Трохимчук О. Ю.*** 168
ОСНОВНІ ПЕРІОДИ ВІДНОВЛЕННЯ ПІСЛЯ ПЕРЕНЕСЕНОГО ІНСУЛЬТУ

36. ***Черняк В. А.*** 171
ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ЛІКУВАННІ ТРОФІЧНИХ ЗМІН НИЖНІХ КІНЦІВОК, СПРИЧИНЕНИХ ЗАХВОРЮВАННЯМИ І ТРАВМАМИ МАГІСТРАЛЬНИХ СУДИН
37. ***Янішен І. В., Кричка Н. В., Куліш С. А.*** 175
ОСОБЛИВОСТІ ОРТОПЕДИЧНОГО ЛІКУВАННЯ ПАЦІЄНТІВ ПОХИЛОГО ВІКУ ЗНІМНИМИ ПЛАСТИНКОВИМИ ПРОТЕЗАМИ
38. ***Ясніковська С. М., Пижик М. А.*** 179
РОЛЬ СУПУТНІХ ГЕНІТАЛЬНИХ ТА ЕКСТРАГЕНІТАЛЬНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ У РОЗВИТКУ ТРУБНОЇ ВАГІТНОСТІ ТА ВПЛИВ ОСТАННЬОЇ НА МЕНСТРУАЛЬНУ ТА РЕПРОДУКТИВНУ ФУНКЦІЮ ЖІНКИ В ПІСЛЯОПЕРАЦІЙНОМУ ПЕРІОДІ

PHARMACEUTICAL SCIENCES

39. ***Двуйло Г. Ю., Галстян А. Г.*** 182
ОЗОНОЛІТИЧНИЙ СИНТЕЗ БЕНЗОЙНОЇ КИСЛОТИ
40. ***Ромащенко В. В.*** 184
ПРИРОДНІ РАДІОПРОТЕКТОРИ

CHEMICAL SCIENCES

41. ***Волянюк К. А., Гаргай Х. І., Мітіна Н. Є., Заіченко О. С.*** 188
НОВИЙ ДВОЕТАПНИЙ ПІДХІД ДО ОТРИМАННЯ ВОДОРОЗЧИННИХ БЛОК-КОПОЛІМЕРІВ НА ОСНОВІ ПОЛІ(2-ОКСАЗОЛІНУ)
42. ***Кроніковський О. І., Прокопенко А. С., Стаднічук Н. О.*** 193
КОМПЛЕКСОУТВОРЕННЯ ТА ЕКСТРАКЦІЯ ТРИЗАРЯДНИХ КАТІОНІВ МЕТАЛІВ В ПРИСУТНОСТІ КРАУН-ЕТЕРІВ І ТРИХЛОРАЦЕТАТНОЇ КИСЛОТИ

TECHNICAL SCIENCES

43. ***Volkova S., Anofriev P., Hiliavskyi D.*** 200
DYNAMICS OF THE INTERBANK EXCHANGE USING NEURAL TECHNOLOGIES
44. ***Zhukov O., Oleynik Yu., Silagin O.*** 205
DISTRIBUTED ENERGY SOURCES IN THE CONDITIONS OF AIRPORTS
45. ***Авалбаев Г. А.*** 209
ВЛИЯНИЕ КАТОДНОЙ ЗАЩИТЫ НА АКТИВНОСТЬ МИКРОБНЫХ БИОПЛЕНОК
46. ***Авалбаев Г. А.*** 213
ВОССТАНОВЛЕНИЕ ИЗОЛЯЦИОННОГО ПОКРЫТИЯ ДЕЙСТВУЮЩИХ ТРУБОПРОВОДОВ

47. ***Аврунін Г. А., Пімонов І. Г., Щербак О. В., Мороз І. І.*** 217
АНАЛІЗ ДОСЯГНЕНЬ З ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ В СУЧАСНИХ ГІДРОПРИСТРОЯХ ДЛЯ ОБ’ЄМНИХ ГІДРОПРИВОДІВ
48. ***Алфьоров С. О.*** 223
УСТАНОВКА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ГІДРОДИНАМІЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ТОПКИ З ВИХРОВИМ КИПЛЯЧИМ ШАРОМ
49. ***Ботуз В. В., Кравець Н. С.*** 227
АЛГОРИТМИ БЕЗ ОЧІКУВАННЯ
50. ***Гачак Ю. Р., Михайлицька О. Р., Маланчук Н. І.*** 231
НОВІ ВИДИ КРІОПОРОШКІВ ЯК БІОДОБАВКИ У МОЛОЧНИХ ПРОДУКТАХ ЛІКУВАЛЬНО-ПРОФІЛАКТИЧНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ
51. ***Горбатюк Є. В., Міщук Д. О., Чиркін О. О.*** 235
СТВОРЕННЯ МАТЕМАТИЧНОЇ МОДЕЛІ СЛІДКУЮЧОГО ГІДРАВЛІЧНОГО СТАБІЛІЗАТОРА
52. ***Груша В. М.*** 239
ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ ОБРОБКИ ДАНИХ ВІД ХЛОРОФІЛ-ФЛУОРОМЕТРИЧНИХ СЕНСОРІВ
53. ***Данилюк І. В., Маковинська Х.*** 243
ОНЛАЙН ШОПІНГ: ЗА ТА ПРОТИ
54. ***Денисюк В. М., Мельник О. В.*** 246
ВАЖЛИВІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ГЕОІНФОРМАЦІЙНОГО МОНІТОРИНГУ ВОДНО-БОЛОТНИХ ЛАНДШАФТІВ ВОЛИНІ
55. ***Єсіна М. В., Азаров М. О.*** 251
ДОСЛІДЖЕННЯ ТА АНАЛІЗ ІНСТРУМЕНТІВ І МЕТОДІВ, ЩО ВИКОРИСТОВУЄ МЕХАНІЗМ OSINT
56. ***Зозуля Н. Ю., Козьол О. Я.*** 258
АНАЛІТИКА ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЇ
57. ***Костенко Г. П.*** 265
БАЛАНСУВАННЯ ЕНЕРГОСИСТЕМИ УКРАЇНИ: ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ
58. ***Куртсеітов Т. Л., Мурасов Р. К., Мельник Я. В.*** 272
МАТЕМАТИЧНА ФОРМАЛІЗАЦІЯ МОДЕЛІ ЗАГРОЗ І РИЗИКІВ ДЛЯ ОБ’ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ З МЕТОЮ ЇХ ОЦІНЮВАННЯ
59. ***Леснікова І. Ю., Мачула Д. А., Глівінський Д. О.*** 283
ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ БЕЗПІЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ У ЛОГІСТИЧНІЙ СФЕРІ
60. ***Макарова В. О., Корніловська Н. В., Вишемирська С. В.*** 287
ЗАСТОСУВАННЯ КОМБІНОВАНОГО ПІДХОДУ ДЛЯ РОЗВ'ЯЗАННЯ ЗАДАЧІ РОЗРАХУНКУ ПРОГНОЗНИХ ЗНАЧЕНЬ ПЕПТИД-ПРОТЕЇНОВОГО ЗВ'ЯЗУВАННЯ НА ОСНОВІ БАЙЕСІВСЬКОЇ ЛІНІЙНОЇ РЕГРЕСІЇ

61. ***Мельник Є. В., Мінов Ю. Д., Шпильовий П. Б.*** 291
АЛГОРИТМ НАЛАШТУВАННЯ ОПТИМІЗОВАНОГО АНТЕННОГО БЛОКА ДЛЯ МАГНІТОСАСЕПТОМЕТРИЧНОЇ СИСТЕМИ
62. ***Назаров О. І., Кошелєв М. С., Боровик Д. Ю.*** 295
УМОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КУРСОВОЇ СТІЙКОСТІ ЛЕГКОВИХ АВТОМОБІЛІВ У РАЗІ КОМБІНОВАНОГО ГАЛЬМУВАННЯ В ПОВОРОТІ
63. ***Нельга А. Т., Єрмоленко М. М., Драган М. І.*** 302
СИСТЕМА ДІАГНОСТУВАННЯ ТЕХНІЧНОГО СТАНУ ЛІФТОВИХ КАНАТІВ
64. ***Плакіда Я. С., Ефіменко А. А.*** 308
ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА НАДІЙНОСТІ АВТОНОМНИХ СОНЯЧНИХ ЕЛЕКТРОСТАНЦІЙ
65. ***Полякова М. В., Леонтьева А. С., Киртока А. В.*** 313
ИССЛЕДОВАНИЕ СВОЙСТВ ВРЕМЕННЫХ РЯДОВ ЗНАЧЕНИЙ ЦЕНЫ КРИПТОВАЛЮТ SOLANA И ETHEREUM
66. ***Привала В. О.*** 320
ОПТИМІЗАЦІЯ ЧАСУ ВИЗНАЧЕННЯ КАПІЛЯРНОСТІ ДЛЯ СУЧАСНИХ ТЕКСТИЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ
67. ***Присяжнюк Д. В., Дідик І. О., Павловський Д. В.*** 326
ВІБРООЗОНУЮЧИЙ КОМПЛЕКС ДЛЯ СУШІННЯ ЗЕРНОВОЇ СИРОВИНИ
68. ***Синіло О. О.*** 331
АКТУАЛЬНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ НИЗЬКОТЕМПЕРАТУРНИХ ВОДЯНИХ ІНФРАЧЕРВОНИХ СТЕЛЬОВИХ ПАНЕЛЕЙ ПРИ ОХОЛОДЖЕННІ
69. ***Співак В. М.*** 336
АКУСТИЧНА СИСТЕМА КЕРУВАННЯ НАВЕДЕННЯМ ЕЛЕКТРОННОГО ПРОМІННЮ НА СТИК ПІД ЧАС ЕЛЕКТРОННО-ПРОМЕНЕВОГО ЗВАРЮВАННЯ ТА ОБРОБКИ МАТЕРІАЛІВ
70. ***Таратута К. В., Востоцький С. М.*** 341
МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ НАПРУЖЕНОГО СТАНУ ПРОФІЛЮ ПРИ ВІБРАЦІЙНОМУ ВОЛОЧІННІ

PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES

71. ***Trokhimchuck P. P.*** 348
SOME PECULIARITIES OF CREATION UNIVERSAL SYSTEM THE FORMALIZATION OF KNOWLEDGE AND SCIENCE
72. ***Карпенко К. В.*** 355
КОВАРІАНТНІ ФУНКТОРИ У КАТЕГОРІЇ КОМПАКТІВ ТА НЕПЕРЕРВНИХ ВІДОБРАЖЕНЬ

73. ***Рикалюк Р. Є., Чемерський В. А.*** 360
ЗАСТОСУВАННЯ АЛГОРИТМУ ДЕЙКСТРИ ДЛЯ ПОШУКУ ОПТИМАЛЬНОГО ШЛЯХУ У СКЛАДНОМУ ПРИМІЩЕННІ
74. ***Штаюра О. П.*** 366
ЗАСТОСУВАННЯ НАНОТЕХНОЛОГІЙ В АВТОМОБІЛЬНІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ

GEOLOGICAL AND MINERALOGICAL SCIENCES

75. ***Куриленко В. С.*** 373
О ЦИКЛИЧНОСТИ НЕФТЕГАЗОНАКОПЛЕНИЯ

ARCHITECTURE

76. ***Малашенкова В. О., Бабенцова О. С., Вербовецька В. В., Курілович К. В., Сліпченко В. Р.*** 385
РОЗВИТОК ВЕЛОСИПЕДНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ
77. ***Саміна К. О., Духіна В. С., Сташенко М. С.*** 391
АРХІТЕКТУРА В КОМП'ЮТЕРНИХ ІГРАХ
78. ***Сташенко М. С., Саміна К. О., Духіна В. С.*** 397
СУЧАСНА ЯПОНСЬКА АРХІТЕКТУРА

PEDAGOGICAL SCIENCES

79. ***Shamanska O. I.*** 404
INNOVATION TECHNOLOGIES OF TEACHING ENGLISH LANGUAGE IN THE CONTEXT OF ADULT EDUCATION
80. ***Багрій Т. Є.*** 409
ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ДО ОРГАНІЗАЦІЇ МУЗИЧНОГО ДОЗВІЛЛЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ
81. ***Бєлоус Г. Ю.*** 414
ЕКОЛОГІЧНА СТЕЖИНА, ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ЗНАНЬ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
82. ***Бойко О. Ю.*** 420
ВІРТУАЛЬНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА
83. ***Бородієнко О. В.*** 427
ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ПЕРСОНАЛЬНОГО СКЛАДУ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНО-ГРОМАДСЬКОГО УПРАВЛІННЯ В УНІВЕРСИТЕТАХ КРАЇН ЄС
84. ***Будник С. П.*** 435
ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ
85. ***Вєйландє Л. В.-В., Крижанівська Я. К.*** 442
СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛЯ

86. ***Гагач І. Л., Лелека В. В., Царенко С. Л.*** 449
ВПРОВАДЖЕННЯ STEM-ОСВІТИ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ З НАПРЯМКУ ГРОМАДСЬКОГО ХАРЧУВАННЯ ТА ОБСЛУГОВУВАННЯ
87. ***Голянич М. В.*** 453
МОТИВАЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ
88. ***Городнича К. Д., Марков Р. А.*** 460
ПЛАНУВАННЯ ТА РОЗРОБЛЕННЯ НАВАНТАЖЕННЯ ДЛЯ ТРЕНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ
89. ***Гур'янова Н. М., Товарниченко К. В.*** 463
РОЛЬ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У ВИХОВАННІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
90. ***Доротюк В. І.*** 468
ПРОГРАМА ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ STEM-ОСВІТИ
91. ***Дорош В. А., Лутаєва Н. В.*** 471
ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ВАЛЕОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
92. ***Дробна Л. І.*** 474
ТЕСТУВАННЯ ЯК МЕТОД КОНТРОЛЮ НАВЧАЛЬНОЇ УСПІШНОСТІ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ УЧНІВ-СТАРШОКЛАСНИКІВ
93. ***Дудик Р. В., Гринів М. Я.*** 479
КОНЦЕПТУАЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ ВОКАЛЬНИХ ВПРАВ ДЛЯ РОЗВИТКУ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ ДИТЯЧОГО ГОЛОСУ
94. ***Дудко Я. В., Латиш В. В., Рикун Д. М.*** 484
УМОВИ ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА
95. ***Єрьоміна Н. С., Мякшин А. С.*** 487
РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СУЧАСНІЙ ОСВІТІ
96. ***Іванова Л. І.*** 490
КЛАСИФІКАЦІЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СИСТЕМІ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ДОРОСЛОГО НАСЕЛЕННЯ
97. ***Іншакова І. Є.*** 495
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ
98. ***Каленський А. А.*** 500
МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗРОБЛЕННЯ ЕКООРІЄНТОВАНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

99. ***Керницька Л. І.*** 507
ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ПІЛОТІВ ЦИВІЛЬНОЇ АВІАЦІЇ
100. ***Кобильник Т. П., Жидик В. Б., Костишак В. М.*** 511
ВИВЧЕННЯ СТРУКТУР ДАНИХ У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ІНФОРМАТИКИ СТАРШОЇ ШКОЛИ З МОВОЮ PYTHON
101. ***Коваленко Є. В., Гусаренко Д. С.*** 515
АКТИВІЗАЦІЯ РЕКРЕАЦІЙНО-ОЗДОРОВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
102. ***Котелянець Ю. С., Яковченко А. О.*** 520
ФЕНОМЕН ЕКОЛОГІЧНИХ КАЗОК ЯК ЕФЕКТИВНОГО ЗАСОБУ ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ
103. ***Лазурко М. І.*** 526
ДО ПИТАННЯ СТАНОВЛЕННЯ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО КОМПОНЕНТУ У ДІТЕЙ З ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ
104. ***Марков Р. А.*** 531
АКТУАЛЬНІ ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ КУРСАНТІВ ЗВО ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ ШЛЯХОМ ЗАЛУЧЕННЯ ЇХ ДО СЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ ЗІ СПОРТИВНИХ ЄДИНОБОРСТВ
105. ***Мартинюк М. М., Малишева О. Г.*** 534
ВИВЧЕННЯ ТЕОРІЇ ЙМОВІРНОСТЕЙ З ПОГЛИБЛЕННЯМ У СТАТИСТИКУ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ МАТЕМАТИКИ
106. ***Очеретяна Н. В.*** 539
СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ВІРТУАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ МИСТЕЦТВА МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
107. ***Пак А., Саженко Л. М.*** 546
КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ НАВЧАННЯ ШКОЛЯРІВ ПІД ЧАС УРОКІВ КОРЕЙСЬКОЇ МОВИ
108. ***Пироженко Л. В.*** 551
РАЗВИТИЕ ШКОЛЬНОГО ЕСТЕСТВЕННОНАУЧНОГО И МАТЕМАТИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В КНР
109. ***Полонська Т. К.*** 557
ДО ПИТАННЯ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО І СИСТЕМНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ ГІМНАЗІЇ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ
110. ***Пономарьов О. С., Кіпенський А. В., Чеботарьов М. К., Харченко А. О.*** 564
КОМУНІКАТИВНА КУЛЬТУРА ІНТЕЛІГЕНТА
111. ***Риженко М. В., Анісенко О. В.*** 571
ОНЛАЙН ПЛАТФОРМИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ВНЗ

112. ***Савенко Т. Д., Савенко О. М., Вятчаніна С. В.*** 576
РОЗВИТОК НАВИЧОК УСНОГО МОВЛЕННЯ У СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ ПЕРШОГО КУРСУ
113. ***Савчин Г. В.*** 580
ПАСТЕЛЬ ЯК ЗАСІБ ХУДОЖНЬО-ТВОРЧОГО РОЗВИТКУ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ПОЧАТКОВОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ
114. ***Сердюк О. П.*** 587
ОРІЄНТИРИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІДЕЙ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ У 5 КЛАСІ: ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ «МИСТЕЦТВО»
115. ***Сластіна О. О.*** 593
ЗАОХОЧЕННЯ СТУДЕНТІВ ДО ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ ТА ВАЖЛИВІСТЬ ФІЗИЧНИХ ВПРАВ
116. ***Твердохліб І. А., Семко Л. П.*** 597
РОЛЬ ЗАДАЧ В ПОСИЛЕННІ ПРИКЛАДНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ КУРСУ ІНФОРМАТИКИ В ГІМНАЗІЇ
117. ***Черненко Л. О.*** 603
ВИКОРИСТАННЯ ФОЛЬКЛОРУ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА МОВНЕ СПІЛКУВАННЯ ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ
118. ***Шевченко С. М.*** 609
ВАРТОВИЙ – «НА СТОРОЖІ РІДНОГО СЛОВА…»
119. ***Шмигленко Л. О.*** 615
СПЕЦИФІКА ЗАСВОЄННЯ ПРИЙМЕННИКІВ ЯК ЕЛЕМЕНТА ЗВ’ЯЗНИХ ВИСЛОВЛЮВАНЬ ДОШКІЛЬНИКАМИ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ
120. ***Ярославцева М. І., Яценко В. В.*** 622
ПІДГОТОВКА ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО НАВЧАННЯ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ ЗАСОБОМ ІНТЕРАКТИВНИХ ІГОР

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

121. ***Даниленко О. І.*** 630
ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ СТРЕСОСТІЙКОСТІ У ПІДЛІТКІВ
122. ***Данилова Т. В.*** 633
СОЦІАЛЬНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ І СВІДОМІСТЬ МАЙБУТНЬОГО
123. ***Дуденко М. О., Біліченко В. В.*** 637
ПРОБЛЕМАТИКА НЕПОВАЖЛИВОГО СТАВЛЕННЯ ГРОМАДЯН ДО ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ
124. ***Козловська А. К., Намлинська О. С.*** 641
ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ЗВО ЗІ СПЕЦІАЛЬНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

125. ***Лукутова І. С., Макаренко Н. М.*** 645
ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У НАУКОВІЙ ПСИХОЛОГІЇ
126. ***Материкіна В. В.*** 651
ЗАСТОСУВАННЯ АРТ-ТЕРАПІЇ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ
127. ***Нартович Л. К.*** 654
ВПЛИВ ХОРОВОГО МИСТЕЦТВА НА ДИНАМІКУ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ РІВНІВ ВЕГЕТАТИВНОГО ГОМЕОСТАЗУ
128. ***Рубель О. М.*** 661
ВАЖЛИВІСТЬ ВПЛИВУ КОМУНІКАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ – МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ НА ФОРМУВАННЯ ЇХНЬОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
129. ***Терещук О. В.*** 667
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ СТРЕСУ БЕЗРОБІТНИМИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ
130. ***Черниш К. М.*** 671
ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА В УМОВАХ ВІЙНИ

SOCIOLOGICAL SCIENCES

131. ***Жуляєв В.*** 677
РОЗБУДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ МОЛОДІЖНОГО РУХУ КРАЇНИ У ПРОТИСТОЯННІ СУЧАСНИМ ВИКЛИКАМ І ЗАГРОЗАМ
132. ***Попович В. М., Аль-Мджаркеш А. І.*** 683
СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНІ ВИМІРИ СОЦІАЛЬНО-УПРАВЛІНСЬКИХ ПРАКТИК В СИСТЕМІ МЕНЕДЖМЕНТУ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ
133. ***Харитонова Т. І.*** 687
СВОБОДА ВИБОРУ ПРОФІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ЗДОБУВАЧЕМ ОСВІТИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

JOURNALISM

134. ***Зозуля Н. Ю., Ромах Т. О.*** 691
ОСНОВНІ ЗАСАДИ СТВОРЕННЯ ГЕНДЕРНО ЗБАЛАНСОВАНОГО КОНТЕНТУ В ЗМІ
135. ***Лозко А. М.*** 695
РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ У СУЧАСНОМУ КОМУНІКАЦІЙНОМУ ПРОЦЕСІ

ART

136. ***Духіна В. С., Саміна К. О., Сташенко М. С.*** 698
МІСЦЕ КАСПАРА ДАВИДА ФРІДРІХА В ІСТОРІЇ ЖИВОПИСУ

137. ***Зінченко А. Г.*** 703
СЕМІОТИКА Ч. С. ПІРСА У ПРОЕКТУВАННІ ПІКТОГРАМ НА ПРИКЛАДІ ГРИ «KING'S BOUNTY – WARRIORS OF THE NORTH»
138. ***Молинь В. Д., Молинь І. Р.*** 710
ЮВІЛЕЙ СЛАВЕТНОГО МАЙСТРА ЮРІЯ ШКРІБЛЯКА (1822-1884)
139. ***Попова О. В.*** 716
ФОРМУВАННЯ СЦЕНІЧНОГО ДИЗАЙНУ ЯК ВІЗУАЛЬНОЇ РЕЖИСУРИ СЦЕНИ: ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА
140. ***Романюк І. А.*** 720
ОНТОЛОГІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ХОРОВОЇ ТВОРЧОСТІ ЯК ОБ'ЄКТ КОГНІТИВНОГО МУЗИКОЗНАВСТВА
141. ***Сергієнко С. Б.*** 722
КОМПОЗИЦІЙНІ ЗАКОНИ У ФОРМУВАННІ ХУДОЖНЬОЇ ВИРАЗНОСТІ ІЛЮСТРАЦІЇ ЯК МИСТЕЦЬКОГО ТВОРУ
142. ***Ясеницька Ж. В.*** 729
ІСТОРИЧНИЙ ПОРТРЕТ У МИСТЕЦЬКІЙ СПАДЩИНІ УКРАЇНИ

HISTORICAL SCIENCES

143. ***Зубова Ю. В., Худіш П. М.*** 735
РОЗВИТОК ПРОМИСЛОВОСТІ СЕЛИЩА ВИГОДА ДО 1939 РОКУ
144. ***Котляров П. М.*** 747
ІДЕЙНА БОРОТЬБА ТА МИСТЕЦТВО (НА ПРИКЛАДІ ІЛЮСТРУВАННЯ «ВЕРЕСНЕВОЇ БІБЛІЇ» МАРТІНА ЛЮТЕРА)
145. ***Малініна А. Ф.*** 750
ЕКСПОЗИЦІЯ «СЕРЕДНЬОЇ НАДДНІПРЯНЩИНИ» НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ НАРОДНОЇ АРХІТЕКТУРИ ТА ПОБУТУ УКРАЇНИ
146. ***Панова О. С.*** 756
ОСОБЛИВОСТІ ЗДОБУТТЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ КОЛОНІЙ ВНАСЛІДОК ЗАВЕРШЕННЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ
147. ***Петрович В. В., Михайлюк О. В.*** 758
ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА: ЗАКОНОДАВЧИЙ, АДМІНІСТРАТИВНИЙ, ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ РІВНІ
148. ***Сафар'янс Г. В.*** 763
ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ ТА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ І. М. ЄРЕМЕЄВА (1887 – 1957 РР.)
149. ***Сугак В. В.*** 771
ДОКУМЕНТАЛЬНИЙ НАБУТОК НОМІКОСА О. О. В ДЕРЖАВНОМУ АРХІВІ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ (ДО 110-Ї РІЧНИЦІ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)

150. ***Щербина С. В.*** 778
АКТИВНІСТЬ СОНЦЯ І ВІЙНА В УКРАЇНІ

CULTUROLOGY

151. ***Zhu Xintong*** 784
ON THE QUESTION OF THE EMERGENCE OF ART
152. ***Полякова І. О., Чигер О. О., Рось З. П.*** 790
ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ШАНСОНУ
153. ***Савченко В. Г.*** 798
ПРАКТИКА HANDMADE ЯК ШЛЯХ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ
154. ***Соколова І. В.*** 801
ІНДИВІДУАЛЬНІ ТА КОЛЕКТИВНІ КОРИСТУВАЧІ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ (НА ПРИКЛАДІ НБУВ)

POLITICAL SCIENCES

155. ***Мельниченко О. Є., Ленда Р. І.*** 806
ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЄВОГО ЕТИКЕТУ ПУБЛІЧНОГО СЛУЖБОВЦЯ
156. ***Мигун М. Д.*** 814
ПРЕДСТАВНИКИ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН ЗАКАРПАТТЯ: ПОГЛЯД СУЧАСНОСТІ
157. ***Федорова Г. Ю.*** 820
СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОВИ ДИПЛОМАТИЧНИХ ДОКУМЕНТІВ

PHILOLOGICAL SCIENCES

158. ***Lysenko N. O., Akhmedova Sabina Salim gizi*** 826
THEORETICAL FOUNDATIONS OF THE STUDY OF APHORISMS AS AN OBJECT OF LINGUISTIC RESEARCH IN A MULTILINGUAL ASPECT
159. ***Yevtushenko N. I., Galkovskaya Ya. A.*** 831
THE PECULIARITIES OF THE USE OF AUTHENTIC MATERIALS IN THE PROCESS OF TEACHING ENGLISH
160. ***Богачов О. П., П'єцух О. І.*** 834
ТРАНСФОРМАЦІЇ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ НАУКОВО-ФАНТАСТИЧНОГО СЕРІАЛУ "THE LONE GUNMEN"
161. ***Волкова І. В., Носик М. В., Семенова М. В.*** 840
СТИЛІСТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ РЕЛІГІЙНОЇ ЛЕКСИКИ
162. ***Воробей О. С.*** 845
ТВОРЧІСТЬ СЯ ЯНЯ У КОНТЕКСТІ КИТАЙСЬКОГО КІНЕМАТОГРАФІЧНОГО МИСТЕЦТВА ПЕРШОЇ ПОЛ. XX СТ.

163. ***Галян О. В.*** 852
УТВОРЕННЯ ІНІЦІАЛЬНИХ СКОРОЧЕНЬ У ТЕХНІЧНИХ ТА ФІЗИЧНИХ ТЕКСТАХ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ
164. ***Гонсалєс-Муніс С. Ю., Дрок Ю. Ю.*** 857
РІЗНОМАНІТТЯ ЗАПОЗИЧЕНОЇ ЛЕКСИКИ У ПОЕЗІЇ Е. РІЧ «A VIEW OF THE TERRACE»
165. ***Гужва О. І.*** 860
ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ
166. ***Євтушенко Н. І., Єфанова А. О.*** 867
DIGITAL–МЕТОДИКИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У ШКОЛЯРІВ
167. ***Іванченко Л. В., Коверсун Н. А.*** 872
КОМУНІКАТИВНІ ПІДХОДИ ДО УКЛАДАННЯ МОВНОГО ПОРТФОЛІО: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД
168. ***Король С. І.*** 877
НОВІТНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ МОВЛЕННЄВИХ ЖАНРІВ
169. ***Крячко В. І., Шарейко В. Р.*** 881
ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЙСЬКОЇ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ
170. ***Лещенко Л. П.*** 885
КОМУНІКАЦІЙНІ МОДЕЛІ ІНШОМОВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ПІД ЧАС ОВОЛОДІННЯ ФАХОМ У ВНЗ
171. ***Лєнков О. Є.*** 891
АНАЛІЗ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ, ЗАСТОСОВАНИХ УКРАЇНСЬКИМИ СТУДІЯМИ ПЕРЕКЛАДУ ПРИ ДУБЛЮВАННІ КРИМІНАЛЬНОЇ КОМЕДІЙНОЇ ДРАМИ «КРИМІНАЛЬНЕ ЧТИВО» КВЕНТІНА ТАРАНТІНО
172. ***Лірник Ю. С.*** 898
МЕТАМОДЕЛЬ МОВИ НЛП: СПЕЦИФІКА МАРКЕРІВ (НА МАТЕРІАЛІ ІНАВГУРАЦІЙНИХ ПРОМОВ)
173. ***Ліштаба Т. В., Огарєнко Т. А.*** 903
ХУДОЖНЯ ТРОПІКА В КОНТЕКСТІ ГУМОРИСТИЧНИХ ТВОРІВ МИКОЛИ ПОНЕДІЛКА
174. ***Мироненко Д. В.*** 908
УКРАЇНСЬКИЙ ПЕРЕКЛАД УРИВКУ ФАНТАСТИЧНОГО РОМАНУ БРАЙАНА ЖАКА «САЛАМАНДАСТРОН»: АНАЛІЗ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ
175. ***Новікова Т. Л.*** 914
ТЛУМАЧЕННЯ ЗНАЧЕНЬ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ В НІМЕЦЬКІЙ МОВІ ШЛЯХОМ НАВЕДЕННЯ СИНОНІМІВ

176. ***Сафонова Н. А., Калініна М. А.*** 918
ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ В АНГЛОМОВНИХ ПРИСЛІВ'ЯХ ТА ПРИКАЗКАХ
177. ***Сеньків О. М.*** 923
ОБРАЗ ЗВИЧАЙНОЇ ДІВЧИНИ-ПІДЛІТКА В ТВОРАХ ШЕННОН ГЕЙЛ
178. ***Туренко О. В.*** 927
НАВЧАННЯ БІОМЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ЗА ДОПОМОГОЮ БІНАРНИХ ТЕКСТІВ. ФОРМУВАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

PHILOSOPHICAL SCIENCES

179. ***Марченко В. О.*** 930
АКТУАЛЬНІСТЬ ТОЛЕРАНТНОСТІ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

ECONOMIC SCIENCES

180. ***Pavlova I.*** 935
THEORETICAL BASIS OF THE ECONOMIC ESSENCE OF «FOOD SECURITY»
181. ***Альохіна О. С., Грушева А. А.*** 939
ТАЙМ МЕНЕДЖМЕНТ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ
182. ***Атамась Г. П., Петренко О. П.*** 942
ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ЯК ЧИННИК АНТИКРИЗОВОГО ГОСПОДАРЮВАННЯ СУЧАСНИХ ПІДПРИЄМСТВ
183. ***Беркова О. П., Завада Ю. А.*** 948
LOVEMARK – МАРКЕТИНГОВА КОНЦЕПЦІЯ МАЙБУТНЬОГО
184. ***Грушева А. А., Романишина В. О.*** 951
СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ЕФЕКТИВНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ
185. ***Гудзь Т. П., Литвинюк М. В.*** 953
МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ СУТНОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ РІВНОВАГИ ПІДПРИЄМСТВА
186. ***Діленко В. О., Соколов К. С.*** 958
ТРАНСПОРТНА МОДЕЛЬ З УРАХУВАННЯМ ДЕЯКИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ РЕАЛІЗАЦІЇ ТРАНСПОРТНИХ ПРОЦЕСІВ
187. ***Дядій В. О.*** 963
ОРГАНІЗАЦІЙНА КУЛЬТУРА КОМПАНІЇ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ МЕНЕДЖМЕНТУ
188. ***Звагольська Д. В.*** 967
ДОХОДИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ: ХАРАКТЕРИСТИКА І ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ

189. ***Калініченко Л. Л., Рева М. Ю., Никитенко М. В.*** 972
СОЦІАЛЬНО-МОТИВАЦІЙНА СКЛАДОВА КАДРОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ
190. ***Кандагура К. С., Кошель Р. С.*** 975
ЯКІСТЬ НАДАННЯ ДЕРЖАВНИХ ПОСЛУГ У ВОЄННИЙ ЧАС
191. ***Козловська А. К., Резворович К. Р.*** 979
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ
192. ***Коляда Т. А., Денисенко Я. С.*** 982
ВПЛИВ ПОДАТКОВИХ ФАКТОРІВ НА РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА
193. ***Кондратюк О. І., Дамчук Д. Ю.*** 990
СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: РЕЛОКАЦІЯ ПІДПРИЄМСТВ
194. ***Кондратюк О. І., Юськів Н. О.*** 996
БІЗНЕС В УМОВАХ ВІЙНИ
195. ***Костюнік О. В., Поліщук А. В., Темченко А. А.*** 1001
МИТНА СПРАВА В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ
196. ***Кравець О. В.*** 1005
МЕТОД БЕНЧМАРКІНГУ ЯК СПОСІБ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА
197. ***Кундря-Висоцька О. П., Демко І. І., Вагнер І. М.*** 1012
ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАКОНОМІРНОСТЕЙ ТА ВЗАЄМООБУМОВЛЕНОСТІ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ОБЛІКУ ТА БІЗНЕСУ
198. ***Кущик А. П., Фоменко С. С.*** 1017
АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА КРЕДИТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ УКРАЇНИ
199. ***Лимар В. Д., Кондратюк О. І.*** 1022
ОСНОВНІ РИЗИКИ ВЕДЕННЯ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ
200. ***Мазур О. В., Мазур А. П., Палюх Л. М.*** 1028
МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ
201. ***Мірошниченко О. В.*** 1034
МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ НА ЗАСАДАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ
202. ***Мямлін В. В.*** 1040
КРИЗА ЕКОНОМІКИ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ КРИЗИ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ
203. ***Петренко А. С., Грушева А. А.*** 1047
МОТИВАЦІЯ ТА СТИМУЛЮВАННЯ ПЕРСОНАЛУ ЯК ГОЛОВНИЙ ЧИННИК ПОКРАЩЕННЯ РОБОТИ ПІДПРИЄМСТВА
204. ***Петренко О. П., Цимбал Н. В.*** 1051
МАКРОПРУДЕНЦІЙНА ПОЛІТИКА В МІНЛИВОМУ РИНКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

205. ***Поліщук В. М.*** 1056
ВПЛИВ ЕКОЛОГО - ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЕКОНОМІЧНУ ЕФЕКТИВНІСТЬ ГОСПОДАРСТВА
206. ***Рахімі А. М., Церковна А. В.*** 1061
ВПЛИВ ПАЛИВНОЇ КРИЗИ НА ТРАНСПОРТНУ ЛОГІСТИКУ В УКРАЇНІ
207. ***Савчук Т. О., Грушева А. А.*** 1068
СУЧАСНІ ЗАВДАННЯ ТА ПРОБЛЕМИ ІННОВАЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ
208. ***Самофатова В. А., Одут Т. С.*** 1072
ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ПЛОДООВОЧЕВОЇ КОНСЕРВНОЇ ГАЛУЗІ
209. ***Сидорук І. С., Панченко Є. А.*** 1076
РОЛЬ ТА РОЗВИТОК МЕТАЛУРГІЙНОГО КОМПЛЕКСУ У ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ
210. ***Сокуренко С. В.*** 1080
ІНСТИТУЦІЙНІ ЧИННИКИ СТАБІЛЬНОСТІ ОБМІННОГО КУРСУ ГРИВНІ
211. ***Сук П. Л.*** 1087
НАРАХУВАННЯ АМОРТИЗАЦІЇ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ ПОКВАРТАЛЬНО
212. ***Тимошенко О. В., Корнейчук Н. І., Давиденко Б. В.*** 1093
ПОДАТОК НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ ЯК ОСНОВНЕ ДЖЕРЕЛО ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ
213. ***Тхі Тхань Тхуї Чан, Процей А. С.*** 1098
КОНТРОЛІНГ ВИТРАТ НА МАРКЕТИНГ. РОЗКРИТТЯ ТЕОРЕТИЧНИХ АСПЕКТІВ ТА ДЕМОНСТРАЦІЯ ПРИКЛАДІВ
214. ***Ус Г. О., Суліменко О. С.*** 1104
АНАЛІЗ ТА УПРАВЛІННЯ РИНКОВИМИ РИЗИКАМИ ПІДПРИЄМСТВА
215. ***Шот А. П., Братух Д. Є.*** 1110
УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ І ОПОДАТКУВАННЯ РОЗРАХУНКОВИХ ОПЕРАЦІЙ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ
216. ***Штиль Т. В., Прокоп'єва А. А.*** 1117
ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ
217. ***Щербак І. М., Буклей С.*** 1121
РІВНІ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ОБЛІКОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

LEGAL SCIENCES

218. ***Азаров Д., Левченко С., Олексенко В.*** 1125
ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ОПЕРАТИВНО-ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ ДЛЯ ЗДІЙСНЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

219. ***Анісімов Д. О., Гузенко В.*** 1129
ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА ПЕРЕД ЗАСТОСУВАННЯМ ПРИЙОМІВ З РУКОПАШНОГО БОЮ

220. ***Бабак К. І., Чорна А. Г.*** 1132
ЮРИДИЧНА ОСОБА ЯК СУБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

221. ***Ваколюк Г. М.*** 1135
КЛАСИФІКАЦІЯ ПАРФУМІВ ТА ОЗНАКИ ЇХ ОРИГІНАЛЬНОСТІ

222. ***Вахліс І. В.*** 1140
ПРОБЛЕМАТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ЗАХИСТ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ, КРІЗЬ ПРИЗМУ ВТІЛЕННЯ КОНВЕНЦІЙНОГО ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУДОВИЙ РОЗГЛЯД

223. ***Волік В. В., Каплієнко М. В.*** 1147
СТРАХУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ВАНТАЖОПЕРЕВЕЗЕНЬ

224. ***Гладченко Д. М.*** 1151
ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВТРАТУ ВІЙСЬКОВОГО МАЙНА

225. ***Гнідаш В. В., Плахотний А. П.*** 1156
ЗЛОЧИНИ ПРОТИ МИРУ

226. ***Головко О. Д.*** 1160
ПРИМУСОВЕ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ МІЖНАРОДНОГО СУДУ ООН: ПРАКТИЧНІ ТА ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ

227. ***Грабовська У. К., Агасієва О. В., Олексенко В. Г.*** 1163
МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМИ ВІДЕОСПОСТЕРЕЖЕННЯ У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

228. ***Ємельянова І., Корогод С. В.*** 1166
АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМИ КАТУВАННЯ. КВАЛІФІКАЦІЇ КАТУВАННЯ

229. ***Єрмолаєв І. В., Наточій А. Д.*** 1169
ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

230. ***Загородній І. В., Циркуленко Д. П.*** 1172
ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО ЮРИСДИКЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СФЕРІ ДОЗВІЛЬНОЇ СИСТЕМИ НПУ

231. ***Здоровець Т. І., Каліневич В. В., Олексенко В. Г.*** 1176
ВЗАЄМОДІЯ ПСИХОЛОГІЇ З ТЕОРІЄЮ ТА ПРАКТИКОЮ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
232. ***Зосімов А. О., Декусар Г. Г.*** 1180
ЗНАЧЕННЯ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ ПРАЦІВНИКА НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ПРОЦЕСІ
233. ***Зосімов А. О., Логінова М. В.*** 1183
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЩОДО ПРОЦЕДУРИ ТА НЮАНСІВ ЗАЛУЧЕННЯ СПІВПОЗИВАЧА В ЦИВІЛЬНОМУ
234. ***Зосімов А. О., Логінова М. В.*** 1187
ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЩОДО ПРАКТИКИ ПРЕДСТАВНИЦТВА У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ
235. ***Коваль Н. О.*** 1193
МИТНІ ФОРМАЛЬНОСТІ НА РІЧКОВОМУ ТРАНСПОРТІ: РЕГІОНАЛЬНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО
236. ***Корогод С. В., Камчатний О. О., Чернявський А. О.*** 1199
ПОМИЛКИ В КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ
237. ***Корогод С. В., Михайлюк М. С., Собаченко М. Є.*** 1202
КВАЛІФІКАЦІЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ
238. ***Кузьменко М., Корогод С.*** 1206
ПОНЯТТЯ, ВИДИ І МЕТОДИ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ
239. ***Кучеренко Д., Скиба Е.*** 1210
ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ ВЧЕННЯ ПЛАТОНА ЯК ПІДГРУНТЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРИРОДНО-ПРАВОВИХ ФІЛОСОФСЬКИХ ВЧЕНЬ
240. ***Мельник А. М., Анісімов Д. О.*** 1214
РУКОПАШНИЙ БІЙ, У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ
241. ***Мельник А. М., Вознюк К. Г.*** 1217
ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ
242. ***Мельник А. М., Гришин Н. О., Олексенко В. Г.*** 1219
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ІНФОРМАЦІЯ: ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ У ЗДІЙСНЕННІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
243. ***Мірошніченко В., Гіденко С.*** 1222
ЗАГАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ.
244. ***Олексенко В., Кобелянський Я., Тишков В.*** 1225
ЩОДО ДЕЯКИХ ПИТАНЬ В ДІЯЛЬНОСТІ СУДУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

245. ***Олексенко В. Г., Креніков Є. О., Первак О. С.*** 1227
ЩОДО ДЕЯКИХ ПРОБЛЕМНИХ ПИТАНЬ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ
246. ***Олексенко В., Руденко А., Сологуб К.*** 1230
ЗАСТОСУВАННЯ ОКРЕМИХ ПОШУКОВИХ ЗАХОДІВ В ПРОЦЕСІ РОЗКРИТТЯ МАЙНОВИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ
247. ***Омельченко А. А., Анісімов Д.*** 1233
ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕДУРИ ВІДБОРУ ДО ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ
248. ***Омельченко А. А., Бодирєв Д.*** 1237
ЗМІНИ У МЕТОДИЦІ ВИКЛАДАННЯ ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ
249. ***Паламар С. Б.*** 1243
ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ: СУТНІСНІ ОЗНАКИ ТА ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ
250. ***Притуляк В., Федченко В.*** 1250
ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ПЕРЕВІРКИ ТА ОЦІНКИ ДОКАЗІВ, ЩО МІСТЯТЬСЯ У ПОКАЗАННЯХ ПОТЕРПІЛОЇ ОСОБИ, У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ
251. ***Пурик Т. О., Казначєєв Д. Г.*** 1253
НАЦІОНАЛЬНЕ АНТИКОРУПЦІЙНЕ БЮРО ЯК ОДИН ІЗ ПРОВІДНИХ ОРГАНІВ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ
252. ***Раковчук Д. О., Корогод С. В.*** 1258
КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО: КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ЗДОРОВ’Я (СТ. 121–128 КК)
253. ***Рибалко М. Д., Черкасова О. М., Олексенко В. Г.*** 1264
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ЗНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ З ЕЛЕКТРОННИХ КОМУНІКАЦІЙНИХ МЕРЕЖ
254. ***Руденко А., Павлова Н.*** 1268
КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРАДІЖОК ВЧИНЕНИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
255. ***Савенко Г. Б., Богдан А. Є., Корогод С. В.*** 1272
ПРИМУШУВАННЯ ДО ВСТУПУ В СТАТЕВИЙ ЗВ’ЯЗОК
256. ***Савенко В. П., Тишков В. Р.*** 1275
ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ ОСОБИ
257. ***Северин О. О., Шапошник М. Ю., Олексенко В. Г.*** 1278
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НЕГЛАСНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В ОПЕРАТИВНО РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.

258. ***Сиводєд І. С.*** 1281
КРИМІНАЛЬНІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЯКІ БУЛИ ВЧИНЕНІ НА ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ
259. ***Слівінська К. В., Голубєва А. Д., Олексенко В. Г.*** 1284
ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ
260. ***Співак М. В., Квакуша А. С.*** 1289
НАЦІОНАЛЬНА КОМІСІЯ РЕГУЛЮВАННЯ ПРИРОДНИХ МОНОПОЛІЙ У СФЕРІ ТРАНСПОРТУ, ЯК РЕГУЛЯТОР ДЕРЖАВНОЇ ТАРИФНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ВАНТАЖНИХ ЗАЛІЗНИЧНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ
261. ***Тінін Д. Г.*** 1296
ДЕЯКІ АСПЕКТИ НЕОБХІДНОСТІ ДОМЕДИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
262. ***Тінін Д. Г.*** 1300
СУЧАСНА ПРОБЛЕМАТИКА ТУНЕЛЬНОГО ЗОРУ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ПРАЦІВНИКАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ.
263. ***Цуркаленко Д. П., Заярний І. О.*** 1303
АДМІНІСТРАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛІЦІЇ
264. ***Цуркаленко Д. П., Кравець Д. Ю.*** 1307
ДОТРИМАННЯ ЗАКОННОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ПОЛІЦІЇ
265. ***Шин Е. С., Казначєєв Д. Г.*** 1310
ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ
266. ***Школьник Н. Б., Максимова М. К.*** 1314
ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
267. ***Школьник Н. Б., Чорна А. Г.*** 1318
КРИМІНАЛЬНО-ПРОТИПРАВНА НЕДБАЛІСТЬ

AGRICULTURAL SCIENCES

ДОСВІД ВИРОЩУВАННЯ СІЯНЦІВ ДУБА ЗВИЧАЙНОГО ІЗ ЗАКРИТОЮ КОРЕНЕВОЮ СИСТЕМОЮ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ КОМПЛЕКСНИХ ДОБРИВ У ДП «ХАРКІВСЬКА ЛНДС»

Румянцев Максим Григорович,
к.с.-г.н., с.н.с. відділу лісовідновлення та захисного лісорозведення
Український науково-дослідний інститут
лісового господарства та агролісомеліорації
імені Г. М. Висоцького
м. Харків, Україна

Вступ. Серед способів відтворення дубових лісів (природного, штучного або комбінованого) в умовах Лівобережного Лісостепу продовжує переважати штучний (створення лісових культур) [7, 11, 12]. Успішність лісовідновлення багато в чому залежить від виду та якості садивного матеріалу. Останніми роками триває тенденція до збільшення обсягів вирощування садивного матеріалу із закритою кореневою системою (ЗКС), зокрема й дуба звичайного (*Quercus robur* L.) [3, 8, 9], який в умовах Лівобережного Лісостепу, зокрема і ДП «Харківська ЛНДС», є найпоширенішою головною лісотвірною породою [1,6, 13, 14]. Насадження за його участі ростуть на площі 284 тис. га (46 % від загальної площі лісів) [10, 12–14]. Щорічні обсяги лісовідновлення дубових насаджень на підприємствах, підпорядкованих Державному агентству лісових ресурсів України, в середньому сягають 6,3 тис. га на рік [7–9], у тому числі в лісовому фонді ДП «Харківська ЛНДС» – 15–20 га [8]. Щорічно у ДП «Харківська ЛНДС» вирощується близько 10 тис. сіянців дуба із ЗКС [8].

У системі заходів з інтенсифікації вирощування сіянців дуба із ЗКС одним із найважливіших прийомів є спрямоване регулювання живлення і продукційних процесів під час вирощування сіянців за допомогою системного

застосування добрив. Сіянці, які вирощено в оптимальних умовах мінерального живлення, характеризуються добре розвиненою кореневою системою та наземною частиною, накопичують значну кількість запасних поживних речовин, які використовуються для регенерації кореневої системи та адаптації до нових умов після пересаджування їх на постійне місце. Цим передусім пояснюється краща приживлюваність таких сіянців, більш висока їхня стійкість проти посухи, а також стресових чинників біотичної або абіотичної природи [2]. Проте на даний час недостатньо інформації щодо використання різних видів добрив, зокрема комплексних, під час вирощування сіянців дуба звичайного. Саме це й зумовило актуальність проведених досліджень.

Мета роботи. Узагальнити результати досліджень щодо впливу підживлення однорічних сіянців дуба звичайного із ЗКС різними комплексними добривами на їх біометричні показники та масу.

Матеріали і методи. Дослідження ефективності впливу комплексних добрив на ріст сіянців дуба звичайного із ЗКС проводили у 2021 р. в умовах відкритого ґрунту на теплично-розсадницькому відділенні селекційно-насінницького комплексу Південного лісництва ДП «Харківська ЛНДС». Для вирощування сіянців дуба використовували циліндричні контейнери з агроволокна, що мали такі розміри: висота – 28 см, діаметр – 8 см, об’єм - 1407 см^3. Склад субстрату для заповнення – суміш темно-сірого середньо-суглинкового ґрунту і торфу у співвідношенні за об’ємом 3:1.

Упродовж вегетаційного періоду проведено трикратне підживлення сіянців (перше – 10 червня, друге – 07 липня, третє – 10 серпня) комплексними добривами або шляхом обприскування, або поливу. Загалом закладено п’ять дослідних варіантів із різними концентраціями і контрольний варіант – сіянці дуба, вирощені в контейнерах, без застосування добрив. У кожному досліді використано по 90 л розчину – для трикратного підживлення шляхом поливу і 30 л розчину – для трикратного підживлення шляхом обприскування (на один короб – близько 500 сіянців). Усього у дослідних варіантах і контролі вирощено близько 3,0 тис. шт. сіянців.

Під час підживлення сіянців дуба шляхом поливу використано такі добрива в нормах, що рекомендовані виробником: універсальне комплексне добриво «*Master*» (50 мл на 10 л води); органо-мінеральне добриво «*Rost Концентрат*» (25 мл на 10 л води); органо-мінеральне добриво «*Рокогумін*» (25 мл на 10 л води); комплексне мінеральне добриво «*Partner complete*» (25 г на 10 л води), а шляхом обприскування – комплексне універсальне мінеральне добриво «*Плантатор*» (25 г на 10 л води).

Ефективність застосування комплексних добрив під час вирощування сіянців дуба оцінювали за їхніми біометричними показниками та масою. Для цього у 30 сіянців кожного варіанта відмивали коріння від залишків ґрунту, вимірювали висоту сіянців (см), діаметр кореневої шийки (мм), а також визначали масу (г) надземної та підземної (коріння) частин у повітряно-сухому стані. Отримані дані обробляли методами математичної статистики. Достовірність різниці між контролем і дослідними варіантами перевіряли на 5 і 1 % рівнях значущості [5].

Результати і обговорення. Результати досліджень свідчать, що значення середньої висоти і середнього діаметру однорічних сіянців суттєво збільшилися у варіантах, де проведено їхнє підживлення комплексними добривами (табл. 1).

Таблиця 1

Біометрична характеристика однорічних сіянців дуба звичайного із ЗКС у разі трикратного їх підживлення комплексними добривами

Варіант досліду (концентрація)	Середня висота, см			Середній діаметр, мм		
	$M^{\pm m}$	% до контролю	$t_ф$	$M^{\pm m}$	% до контролю	$t_ф$
Контроль	$31{,}7^{\pm 1{,}02}$	100	–	$3{,}8^{\pm 0{,}07}$	100	–
«*Master*»	$40{,}4^{\pm 0{,}97}$	127	6,14	$4{,}8^{\pm 0{,}08}$	126	9,61
«*Rost Концентрат*»	$45{,}3^{\pm 1{,}08}$	143	9,11	$4{,}8^{\pm 0{,}08}$	126	9,18
«*Рокогумін*»	$36{,}1^{\pm 1{,}03}$	114	3,02	$4{,}2^{\pm 0{,}09}$	111	4,00
«*Partner complete*»	$41{,}3^{\pm 1{,}04}$	130	6,56	$4{,}5^{\pm 0{,}08}$	118	6,04
«*Плантатор*»	$38{,}8^{\pm 1{,}29}$	122	4,33	$4{,}6^{\pm 0{,}11}$	121	6,03

Примітка: $M^{\pm m}$ – середнє значення вимірюваного показника та його стандартне відхилення; $t_ф$ – t-критерій Ст'юдента, % (перевищення вимірюваного показника проти контролю у відсотках) ($t_{0,01}$ = 2,69; $t_{0,05}$ = 2,01).

Різниця за середнім діаметром сіянців між дослідними варіантами та

контролем становила 11–26 %, або відповідно 0,4–1,0 мм, а за середньою висотою – 14–43 %, або 4,4–13,6 см. Достовірно перевищували контроль як за середньою висотою, так і за середнім діаметром, усі дослідні варіанти.

Середня маса сіянця у варіантах варіювала від 6,6 до 20,4 г. Найбільшою вона була у варіанті «*Partner complete*», а найменшою – на контролі (рис. 1).

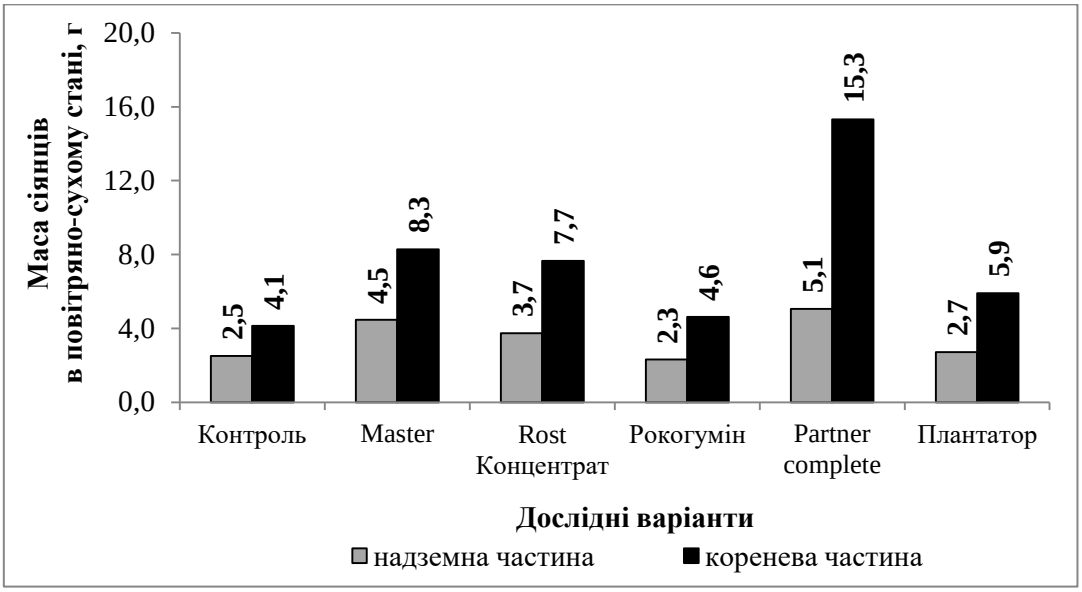

Рис. 1. Маса однорічного сіянця дуба із ЗКС у разі трикратного підживлення різними видами добрив

Найбільшу масу надземної частини однорічного сіянця дуба визначено у варіанті «*Partner complete*», вона становила 5,1 г і перевищувала контроль на 102 %; дещо меншою була маса сіянцю у варіанті «*Master*» – 4,5 г (78 %). У варіанті «*Рокогумін*» маса надземної частини однорічного сіянця дуба була нижчою за контроль на 8 % (на 0,2 г).

Найбільшу масу кореневої частини однорічного сіянця дуба виявлено у варіанті «*Partner complete*», вона становила 15,3 г і перевищувала контрольний показник на 270 %; значно меншою була маса у варіантах «*Master*» і «*Rost Концентрат*» – відповідно 8,3 г (100 %) і 7,7 г (85 %). У варіанті «*Рокогумін*» маса кореневої частини однорічного сіянця дуба була найменшою, вона становила 4,6 г і перевищувала контроль лише на 12 %.

Одним із основних завдань вирощування сіянців із ЗКС є забезпечення оптимальних умов для розвитку кореневих систем і максимальне їхнє збереження під час створення лісових культур, що забезпечує високу

приживлюваність та подальший інтенсивний ріст. Важливою характеристикою є співвідношення мас кореневої (*К*) і надземної (*Н*) частин сіянців (*К/Н*) та співвідношення маси кореневої системи до загальної маси (*М*) сіянцю (*К/М*, %). Високі значення характеристик сіянців (*К/Н* і *К/М*, %) можуть опосередковано свідчити про кращу приживлюваність у більш сухих типах умов місцезростання [4]. Найвищі значення цих показників зафіксовано у варіанті «*Partner complete*» – 3,0 та 75,2 %. Дещо нижчими були їхні значення у варіантах «*Плантатор*» і «*Rost Концентрат*» – відповідно 2,2 та 68,5 % і 2,1 та 67,2 %, а на контролі – 1,7 та 62,3 % (рис. 2).

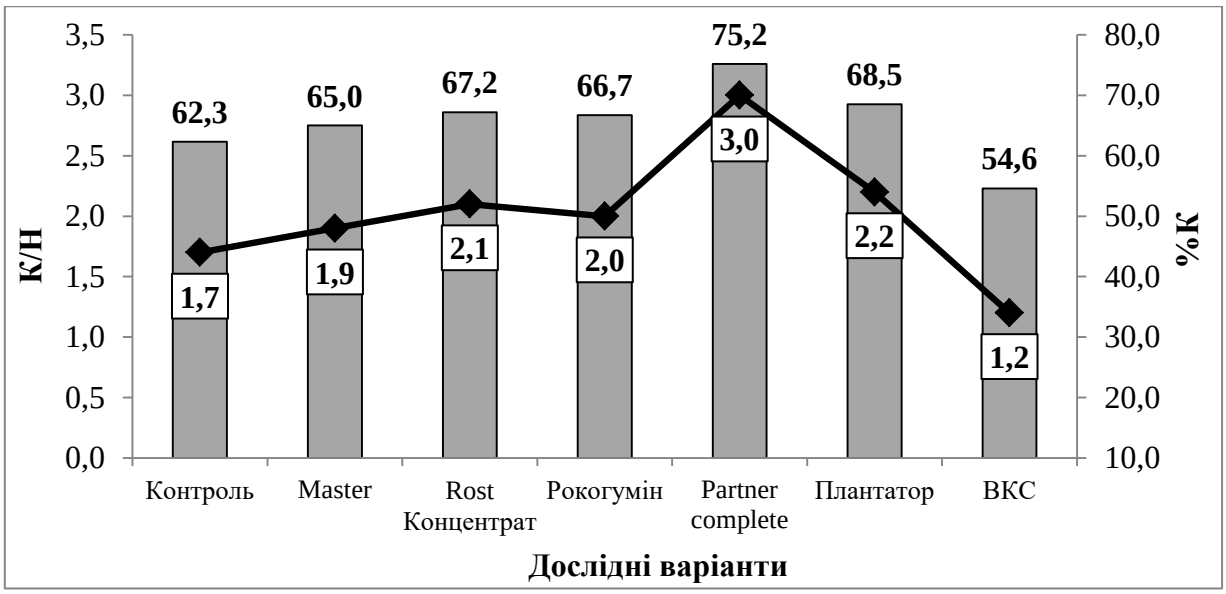

Рис. 2. Співвідношення мас кореневої і надземної частин сіянців (*К/Н*) і маси кореневої системи до загальної маси (*К/М*) сіянців дуба у разі трикратного підживлення різними видами добрив

У цьому ж році також було досліджено масу сіянців дуба із відкритою кореневою системою (ВКС). Співвідношення *К/Н* для таких сіянців становило 1,2, тоді як у всіх варіантах із ЗКС – 1,7 і вище. Також у сіянців дуба із ВКС найнижчим було співвідношення *К/М* – 54,6 %.

Висновки. Результати досліджень свідчать про доцільність застосування запропонованих видів комплексних добрив для інтенсифікації росту сіянців дуба звичайного із закритою кореневою системою з метою подальшого використання вирощених сіянців для лісовідновлення й лісорозведення у лісовому фонді ДП «Харківська ЛНДС».

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондар О. Б., Румянцев М. Г., Кобець О. В., Сидоренко С. В., Ющик В. С. Сучасний стан дубових насаджень на притоках Ворскли у межах Сумської області та особливості їхнього природного відновлення. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2020. Вип. 30(4). С. 19–24. https://doi.org/10.36930/40300403.

2. Гордієнко М. І., Гузь М. М., Дебринюк Ю. М., Маурер В. М. Лісові культури. Львів: Камула, 2005. 608с.

3. Даниленко О. М., Висоцька Н. Ю., Тарнопільський П. Б., Румянцев М. Г. Вплив регуляторів росту рослин на ріст і масу сіянців дуба звичайного у Південно-східному Лісостепу України. *Лісівництво і агролісомеліорація*. 2021. Вип. 138. С. 59–67. https://doi.org/10.33220/1026-3365.138.2021.59.

4. Даниленко О. М., Ющик В. С., Румянцев М. Г., Мостепанюк А. А. 2021b. Особливості росту та стану соснових культур, створених різним садивним матеріалом, у Південно-східному лісостепу України. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2021. Вип. 31(1). С. 26–29. https://doi.org/10.36930/40310104.

5. Лапах С. Н., Чубенко А. В., Бабич П. Н. Статистические методы в биомедицинских исследованиях с использованием Excel. Киев: Морион, 2001. 408 с.

6. Мусієнко С. І., Румянцев М. Г., Тарнопільська О. М., Лук'янець В. А., Бондаренко В. В. Стан і продуктивність дубових насаджень Лісостепу Харківщини. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2021. Вип. 31(5). С. 54–59. https://doi.org/10.36930/40310508.

7. Румянцев М. Г. Вплив стимуляторів росту рослин на біометричні показники та масу однорічних сіянців дуба звичайного у Лівобережному Лісостепу України. *Modern Trends in the Development of Science and Technology*: Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Conference (September 12–13, 2022). Debrecen: LIU, 2022. С. 38–46.

8. Румянцев М. Г., Даниленко О. М., Тарнопільський П. Б. Досвід вирощування сіянців дуба звичайного із закритою кореневою системою із застосуванням стимуляторів росту у ДП «Харківська ЛНДС». *Modern research in world science*. Proceedings of III International Scientific and Practical Conference

(June 12–14, 2022). Lviv: Sci-conf.com.ua, 2022. С. 69–75.

9. Румянцев М. Г., Даниленко О. М., Тарнопільський П. Б., Ющик В. С., Мостепанюк А. А. Вплив стимуляторів росту рослин на біометричні показники та масу однорічних сіянців дуба звичайного із закритою кореневою системою у Південно-Східному Лісостепу України. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2022. Вип. 32(1). С. 13–19. https://doi.org/10.36930/40320102.

10. Румянцев М. Г. Структурно-функціональний розподіл дубових насаджень Лівобережного Лісостепу. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2020. Вип. 30(1). С. 49–54. https://doi.org/10.36930/40300108.

11. Rumiantsev M., Luk'yanets V., Musienko S., Mostepanyuk A., Obolonyk I. Main problems in natural seed regeneration of pedunculate oak (*Quercus robur* L.) stands in Ukraine. *Forestry Studies*. 2018. Vol. 69(1). P. 7–23. https://doi.org/10.2478/fsmu-2018-0008.

12. Rumiantsev M. Oak forests of the Left-Bank Forest-Steppe zone of Ukraine and their natural regeneration. *Modern Global Trends in the Development of Innovative Scientific Researches*: Proceedings International Scientific Conference. (March 20th, 2020). Riga: Baltija Publishing, 2020. P. 110–113. https://doi.org/10.30525/978-9934-588-39-6-34.

13. Tkach V., Bondar O., Rumiantsev M. Pedunculate oak stands in the catchments of the river Vorskla's tributaries. *Folia Oecologica*. 2020. Vol. 47(1). P. 70–80. https://doi.org/10.2478/foecol-2020-0009.

14. Tkach V., Rumiantsev M., Kobets O., Lukyanets V., Musienko S. Ukrainian plain oak forests and their natural regeneration. *Forestry Studies*. 2019. Vol. 71. P. 17–29. https://doi.org/10.2478/fsmu-2019-0010.

СТІЙКІСТЬ ГІБРИДІВ СОНЯШНИКА СЕЛЕКЦІЇ ВНІС ДО ВОВЧКА ТА ЇХ УРОЖАЙНІСТЬ

Тодосійчук Марія Олександрівна
помічник агронома,
магістр факультету захисту рослин,
біотехнології та екології НУБіП
Шарипіна Ярослава Юріївна
кандидат біол. наук,
Боровська Ірина Юріївна
доктор с.-г. наук, с.н.с.,
Парій Ярослав Федорович
директор,
Бабич Вікторія Олегівна
дослідник з селекції с.-г. культур,
Костенко Юрій Сергійович
технолог з агрономії,
ТОВ «ВНІС ГЕНЕТІКС»
Бабич Анатолій Григорович
доктор біол. наук,
доцент кафедри ентомології, інтегрованого захисту
та карантину рослин НУБіП
м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. На сьогодні в Україні є значний попит на гербіцидостійкі гібриди соняшнику. При забур'яненості поля дводольними бур'янами, обирають гербіциди, що містять трибенурон - метил та, відповідно, стійкі до нього гібриди соняшнику. На засмічених багаторічними бур'янами або вовчком (*Orobanche cumana* Wallr.) полях, найбільш дієвими є застосування гербіцидів, до складу яких входять діючі речовини групи імідазолінонів - імазапір, імазамокс. Своєчасність виконання всіх технологічних операцій вирощування та застосування комплексного підходу в захисті соняшнику від шкідливих організмів є запорукою отримання якісного урожаю насіння.

Мета роботи. / Aim. Диференціювати гібриди соняшнику селекції ВНІС стійкі до різних хімічних груп гербіцидів за стійкістю до вовчка, виділити

високоурожайні, стійкі до цього квіткового паразита гібриди соняшнику для вирощування у виробництві.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Завдання даної роботи виконували в ході екологічних випробувань в одній із локацій, розташованій в Харківській області. Визначення стійкості до вовчка у гібридів, стійких до гербіцидів різних хімічних груп, проведено в умовах провокаційного фону вовчка (*O. cumana* Wallr.) за шкалою, яка дозволяє надати гібриду імунологічну характеристику: бал 9 – дуже висока стійкість, 0,0 % уражених рослин; бал 7 - висока стійкість, до 10,0% уражених рослин на ділянку; бал 5 – слабка сприйнятливість, від 10,1 % до 30,0 % уражених рослин на ділянку; бал 3 - середня сприйнятливість, від 30,0 % до …80,0 % уражених рослин на ділянку; бал 1 – сильна сприйнятливість, понад 85,0 % уражених рослин на ділянку.

Екологічні випробування гібридів різних груп стійкості до гербіцидів селекції ТОВ «Всеукраїнський науковий інститут селекції» (ТОВ «ВНІС») розпочато в 2019 році. Щорічно поля з дослідними ділянками розміщували у восьми локаціях таким чином, щоб охопити найконтрасніші умови зон України, від Тернопільської області до Херсонської.

Гібриди висівали блоками, залежно від їх стійкості до гербіциду: класичного типу вирощування (CON - гібриди); гібриди, які вирощують із застосуванням гербіцидів групи імідазолінонів (IMI - гібриди); і ті, які вирощують із застосуванням гербіцидів, що містять трибенурон-метил (SU - гібриди). Відповідно до кожного блоку висівали стандарти - високоурожайні гібриди іноземної селекції, зареєстровані в Україні.

Агротехніка − загальноприйнята для зон України. Спосіб сівби - рядковий з шириною міжрядь 75 см. Висів рендомізованих зразків здійснено в двократній повторності блоками по 23 зразки, в кожен блок введено 2 стандарти. Загальна кількість – 280 гібридів. Блокова рендомізація використана для створення еквівалентних груп. У межах блоку вплив умов знівельований випадковістю розташування гібриду відносно інших. Загальний розмір ділянки 20 м^2, розмір

облікової ділянки 10 м^2. Густота стояння рослин до збирання в зоні достатнього зволоження – 60–65 тис. рослин на гектар, в зоні з дефіцитом вологи - 40-45 тис. рослин на гектар.

Збирання соняшнику проведено селекційним комбайном Haldrup CTS - 95 Twin Shaker, з програмним забезпеченням, наданим виробником, яке дозволяє в процесі збирання визначити врожайність гібрида з ділянки (кг), вологість насіння і провести відбір проб із зразка для подальшого визначення вмісту олії в насінні зразків.

Результати та обговорення. / Results and discussion. Проведено аналіз метеорологічних умов як фактора впливу на розвиток паразита. Визначено, що впродовж вегетаційного періоду соняшнику в умовах 2021 року, показники температури повітря червня–серпня суттєво (на 0,13–5,72 ^{o}C) перевищували середні багаторічні дані. За відхиленням кількості опадів від середньої багаторічної норми оцінено режим зволоженості. Так, у квітні випало дощів тільки половину від норми (48,06 %), що відповідало відхиленню у 18,7 мм. У червні нестача опадів становила 14,3 мм, тобто 75 % від норми. Значною нестачею опадів – 14,22 % відзначився серпень. Різниця від норми у цьому місяці становила 38,6 мм. У вересні не випало жодного міліметру опадів, що відповідає відхиленню показника у 45 мм. Надмірна кількість опадів випала у травні (206,23 %) і липні (132,7 %). Відхилення показника становило 56,3 мм і 21,9 мм, відповідно до зазначених місяців.

При виконанні завдання щодо оцінки рівня розповсюдженості вовчка (*Orobanche cumana* Wallr.) нами використано усереднений показник ураженості паразитом загальної кількості гібридів соняшнику і розмах ознаки від мінімального до максимального показника. Таким чином, рівень розвитку вовчка коливався від 10,0 % до 85,0 %, що в середньому по гібридах становило 65,4 % уражених рослин на ділянку.

При виконанні завдання щодо статистичного обґрунтування рівня інфекційного фону вовчка проведено альтернативний розподіл 280 гібридів. Загальна кількість класу «стійкі до вовчка» становить 25 гібридів соняшнику, а

цей показник в класі «сприйнятливі до вовчка» становить 255 гібридів. Отже, переважаюча більшість сприйнятливих до вовчка гібридів (в 9,6 разів) з рівнем ураження від 30,0 % і до понад 85,0 % уражених паразитом рослин, становить основну складову рівня інфекційного фону вовчка в локації «Харків». А саме переважання сприйнятливих зразків над стійкими формує рівень інфекційного фону будь-якого патогена, будь-якої культури.

Шляхом визначення середнього значення від загальної кількості зразків з імунологічною характеристикою від 1 до 9 балів, ми отримуємо 2,8 бала. Це середнє значення і є рівнем інфекційного фону вовчка в локації «Харків». Відомо, що межею оцінки рівня достовірності інфекційного фону є 30,0 % високоуражених зразків при їх випробуванні в умовах штучного інфекційного чи жорсткого провокаційного фону. У нашому випадку їх кількість становить 95,0 %, що втричі перевищує вказане значення. Тому вважаємо, що достовірність оцінки не викликає сумнівів через статистично доведений високий рівень інфекційного фону квіткового паразита - вовчка.

Спираючись на результати фітопатологічної оцінки на стійкість до вовчка в умовах провокаційного фону, 280 гібридам соняшника їх диференційовано на групи стійкості і надано імунологічну характеристику, за стійкістю до паразита. На основі кількісного наповнення кожної групи стійкості гібридами соняшника, визначено рівень розповсюдженості вовчка який коливався від 10,0 % до 85,0 %, при цьому середній показник становив 65,4 % уражених рослин на ділянку.

При виконанні завдання щодо диференціація гібридів соняшника, різних за технологією вирощування та стійкістю до вовчка (*O. cumana* Wallr.), серед гібридів класичного типу вирощування (CON - гібриди) з дуже високою (бал 9) і високою стійкістю (бал 7) до вовчка не виявлено. Слабку сприйнятливість до вовчка (бал 5) виявили 7,5 % CON - гібридів. Середню (бал 3) і сильну сприйнятливість (бал 1) до вовчка виявили 42,5 % і 50,0 % гібридів класичного типу вирощування.

Серед гібридів, стійких до імідазолінонової групи гербіцидів (IMI- гібриди) з дуже високою (бал 9) і високою стійкістю (бал 7) до вовчка, як і серед гібридів класичного типу вирощування, не виявлено. Слабку

сприйнятливість до вовчка (бал 5) виявили 2,5 % IMI - гібридів. Середню сприйнятливість (бал 3) до вовчка визначено у 6,3 % гібридів. Сильну сприйнятливість (бал 1) до вовчка виявили переважна більшість IMI - гібридів - 91,3 %.

Серед гібридів, стійких до трибенурон - метилу (SU - гібриди) виділено 10,6 % з дуже високою (бал 9) і 13,8 % гібридів з високою стійкістю (бал 7) до вовчка. Зі слабкою сприйнятливістю (бал 5) виявлено 15,0 % SU - гібридів. Середню сприйнятливість (бал 3) до вовчка визначено у 20,0 % SU - гібридів. Сильну сприйнятливість (бал 1) до вовчка виявили найменшу частка SU - гібридів – 40,6 %, серед гібридів інших типів вирощування.

За будь якої технології вирощування, основним критерієм вибору гібрида є його врожайність. Суттєвою умовою її збереження є стійкість до вовчка. За результатами оцінки гібридів, було що стійкі до вовчка, було виділено тільки серед SU - гібридів.

Серед 17, вісім SU - гібридів з дуже високою стійкістю до вовчка (бал 9) VN0000484, VN2111721-1, VN0000420, VN0000286, VN0000419, VN1093001, VN0000324, VN0211128 виділено як високоурожайні (1,86–2,57 т/га) з вмістом олії в насінні 51,0–53,3 %. Серед 22, шість SU - гібридів з високою стійкістю до вовчка (бал 7) VN2111721-2, VN0000295, BH929367, VN0052721, VNNZP0001, VN0000293 виділено як високоурожайні (1,84–3,24 т/га) з вмістом олії в насінні 47,7–55,2 %.

Висновки. / Conclusions. При порівнянні температури повітря з середніми багаторічними показниками, визначено, що впродовж вегетаційного періоду соняшнику в умовах 2021 року, показники температури повітря червня–серпня перевищували середній багаторічний показник на 0,13–5,72 ^{o}C.

З метою сумісного узагальнення обох метеорологічних показників і виявлення їх можливого впливу на розвиток вовчка, використано відхилення температури і опадів по місяцях вегетаційного періоду соняшнику. Так, по етапах сумісного проростання насіння культури і паразита встановлено такі відхилення від середніх багаторічних: у квітні – температура нижча на 0,21 ^{o}C

на фоні нестачі опадів у 18,6 мм (48,1 %); у травні – температура нижча на 1,66 °С на фоні надлишку опадів у 56,3 мм (206,2 %); у червні – перевищення температури на 3,11 °С на фоні нестачі опадів у 14,3 мм (75,8 %); у липні - перевищення температури на 2,35 °С на фоні надлишку опадів у 21,9 мм (132,7 %); у серпні – перевищення температури на 1,51 °С на фоні нестачі опадів у 38,6 мм (14,2 %); у вересні – перевищення температури на 4,42 °С на фоні повної відсутності опадів (0,0 мм).

За результатами вивчення гібридів соняшника в умовах провокаційного фону за стійкістю до вовчка, проведено їх угрупування за рівнем ураження і надано характеристику за стійкістю до паразита. На основі кількісного наповнення кожної групи стійкості гібридами соняшника, визначено рівень розповсюдженості вовчка який коливався від 10,0 % до 85,0 %. Середній показник розповсюдженості вовчка по гібридах становив 65,4 % уражених рослин на ділянку.

Спираючись на результати фітопатологічної оцінки 280 гібридів соняшника на стійкість до вовчка, проведено їх диференціацію за стійкістю до паразита, гібридам, стійким до різних гербіцидів, надано імунологічну характеристику.

Серед гібридів класичного типу вирощування і гібридів, стійких до імідазолінонової групи гербіцидів (IMI- гібриди) з дуже високою (бал 9) і високою стійкістю (бал 7) до вовчка не виявлено. Серед гібридів, стійких до трибенурон - метилу (SU - гібриди) виділено 10,6 % з дуже високою (бал 9) і 13,8 % гібридів з високою стійкістю (бал 7) до вовчка.

Серед них, вісім SU - гібридів з дуже високою стійкістю до вовчка (бал 9) виділено як високоурожайні (1,86–2,57 т/га) з вмістом олії в насінні 51,0-53,3 %. Шість стійких до вовчка (бал 7) SU - гібридів виділено як високоурожайні 1,84-3,24 т/га, з вмістом олії в насінні 47,7–55,2 %.

ПОЛТАВСЬКІ ГЛИНЯСТІ КУРИ: ІСТОРІЯ І СЬОГОДЕННЯ

Усенко Світлана Олексіївна,
д. с.-г. н, старший науковий співробітник, професор
Шостя Геннадій Михайлович,
Устенко Андрій Володимирович
здобувачі вищої освіти ступеня Доктор філософії
Полтавський державний аграрний університет
м. Полтава, Україна

Вступ. Сучасні тенденції галузі птахівництва направлені на розширення асортименту виробництва як племінної так і товарної продукції. Поряд з цим все більше уваги приділяється збереженню генофонду рідкісних порід сільськогосподарської птиці і раціональному його використанню. Аборигенна птиця є носієм цінних генів, що забезпечують високі адаптивні якості та смакові характеристики виробленої продукції. Тому кожна країна має програми із збереження генофонду птиці.

В усі часи сільське населення розводило курей на своєму подвір'ї. При цьому найбільшу популярність мали універсальні породи з різнобарвним оперенням [5, 7]. Такі породи, як правило, виникли у результаті схрещування місцевої безпородної птиці з культурними породами та наступним масовим відбором за бажаними ознаками [2, 4, 9]. Перш за все відбір вівся за продуктивними якостями, проте предметом відбору в деяких випадках був протяжний низький голос у півнів юрлівської породи, бійцеві якості у тульських гусей, а також краса різнобавного оперення декоративних та витривалість аборигенних порід [5].

Мета роботи – дослідити історію створення, сучасний стан, екстер'єрні особливості та господарсько-корисні ознаки полтавської глинястої породи курей.

Матеріали та методи досліджень. Дослідження історії створення, аналіз показників продуктивності та перспектив використання полтавської глинястої породи курей.

Результати та обговорення. Однією з найбільш відомих в Україні порід сільськогосподарської птиці є полтавська глиняста. Науковці притримуються думки, що кури цієї породи виникли у Полтавській губернії шляхом народної селекції, яких одержували при схрещуванні місцевої птиці з імпортованими породами, такими як половий орпінгтон, нью-гемпшир, віандот, яких завозили в Україну наприкінці XIX та на початку XX століть [4, 6].

Племінна робота спрямована на покращення продуктивних якостей курей розпочалась у Полтавській сільськогосподарській дослідній станції у 1912 році. Спочатку полтавські кури мали такі показники продуктивності: несучість - 70 яєць у рік, середня маса яєць – 50 г, жива маса – від 2,1 до 4,0 кг. У 1928 році на базі Полтавської сільськогосподарської дослідної станції було організовано племінний розсадник із розведення цих курей, з якого населення одержувало поліпшену птицю [9].

У 1929-1930 рр. на Всеукраїнському конкурсі птиці полтавські кури продемонстрували несучість більше 100 яєць, що було значним досягненням на той час [5]. Незважаючи на те, що в більшості господарств почали активно розводити курей породи білий леггорн, населення Полтавщини і Слобожанщини продовжували у власних господарствах утримувати саме полтавських курей, цінуючи їх за добрі м’ясні якості, невибагливість до умов утримання і годівлі та досить високу несучість.

Співробітники Української дослідної станції птахівництва, виконуючи завдання Всесоюзної академії сільськогосподарських наук про належну увагу до місцевого генофонду сільськогосподарських тварин і птиці, у 1948-1949 рр. розпочали детальне вивчення полтавських курей з метою виявлення їх генетичних ресурсів. У результаті проведеної роботи у 1950 році наказом Міністерства сільського господарства України привернуто увагу до необхідності поглибленої селекційно-племінної роботи з полтавськими курми. Це зумовило копітку роботу з відбору кращої типової птиці, добре розвинутої, живою масою більше 1,7 кг і несучістю 100 яєць і більше. Півнів відбирали з урахуванням продуктивності матерів та власною живою масою не менш як

2,6 кг. Це поголів’я стало вихідним матеріалом для створення справжнього племінного стада полтавських курей [5, 8]. При застосуванні поглиблених методів селекційно-племінної роботи отримали курей з продуктивністю 140-170 яєць на несучку, які були представлені трьома типами: глинясті, зозулясті, чорні [8].

Сьогодні в Україні розводять лише курей з глинястим кольором оперенням, які відносяться до яєчно-м’ясного напрямку продуктивності. У 2007 році наказом Міністерства аграрної політики України полтавську глинясту породу курей затвердили як нове селекційне досягнення Інституту птахівництва УААН (нині Державної дослідної станції птахівництва НААН) [3].

Курей називають глинястими завдяки кольору оперення, який схожий на червону глину. Зустрічаються особини, які мають світло-глинясте і темно-глинясте оперення. Кінчики пір’їн на шиї і хвості мають чорний колір. Голова невелика, дзьоб короткий і міцний, гребінь, зазвичай, трояндоподібної форми, але відповідно до стандарту породи у 10% поголів’я зустрічається листоподібна форма, вушні мочки червоні, сережки середньої довжини, шия товста і коротка, спина широка і довга, груди округлі і виступають вперед, ноги міцні і широко поставлені. Ноги і дзьоб мають жовте, або світло-жовте забарвлення.

Півні мають темніше забарвлення пір’я, блискучу яскраво-жовту гриву і косиці, на хвості і крилах чорне пір’я [4].

У роботі з породою до 1963 року користувались методом масової селекції, а згодом – заводськими методами. Основною метою у селекційній роботі з породою було покращення продуктивних і репродуктивних ознак птиці та консолідація її екстер’єрних особливостей. Значна увага приділялася поліпшенню якості яєчної продуктивності та товарному вигляду яєць.

У період з 1961 по 1987 рр. селекційну роботу з цією породною групою проводили у напрямі створення спеціалізованих ліній за певними ознаками. Протягом 1987-1996 рр. ці лінії і популяції було об'єднано в одну лінію.

На сьогодні порода полтавських глинястих курей представлена однією

лінією. До її складу входить шість генеалогічних мікроліній [4, 5].

При вирощуванні ремонтного молодняку за 19 тижнів життя падіж становить 4-6%; жива маса курочок у 17 тижнів – 1,34-1,39 кг, півників - 1,69-1,79 кг. Віку знесення першого яйця кури досягають у 160-164 доби, 50% інтенсивності несучості – у 166-172 доби. Несучість на середню несучку становить 235-240 яєць; маса яйця у 30 тижнів – 51,5-53 г, у 52 тижні - 59,5-60,5 г. Шкаралупа яєць має привабливий коричневий колір різної інтенсивності забарвлення. Жива маса курей у 52 тижні – 2,2-2,3 кг, півнів - 3,2-3,4 кг. Збереженість – 93-95%, вивід курчат – 80-82%. Добові курчата мають жовто-коричневе забарвлення пуху [1, 9].

Однією із найцінніших ознак полтавських глинястих курей є їх підвищена життєздатність, стресостійкість, стійкість до неопластичних захворювань, зокрема хвороби Марека. Полтавські глинясті кури мають спокійний темперамент, добре пристосовані до різних умов утримання як на підлозі, так і у кліткових батареях різного типу. У відтворенні поголів'я успішно використовують штучне осіменіння [6, 10].

Останнім часом зріс попит населення на різнокольорову птицю універсального типу продуктивності. Враховуючи це, науковцями проводиться робота щодо ресинтезу зниклих різновидів полтавських курей. Подальша селекційна робота з полтавськими глинястими курми спрямована на покращення основних господарсько-корисних ознак, таких як жива маса, маса яєць, несучість [1, 5, 6]. Схрещування полтавських глинястих курей з півнями породи білий леггорн дає змогу отримувати високопродуктивних гібридних курей з несучістю 260-265 яєць і високою життєздатністю [4].

Висновки. Результатом цілеспрямованої довготривалої роботи науковців Державної дослідної станції птахівництва НААН і спеціалістів Державного підприємства «Дослідне господарство «Бірки» є порода полтавських глинястих курей.

Кури полтавської глинястої породи мають добру продуктивність, гарні адаптаційні якості, пристосованість до різних умов утримання, високі

показники інкубаційних якостей і життєздатності, привабливе світло-коричневе забарвлення шкаралупи яєць, спокійний темперамент, ніжне смачне і соковите м'ясо.

Курей полтавської глинястої породи можна розводити для отримання органічної продукції, беручи до уваги їх невибагливість до умов утримання, годівлі, а також резистентність до захворювань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Коваленко Г. Т., Іванова Т. В., Подстрєшний О. П. Полтавські глинясті кури. *Племінні Ресурси України*. К.: Аграрна наука , 1998. С. 224-225.

2. Хвостик В. П., Захарченко О. П., Лютий Ю. С., Печеніжська Т. Б., Фесенко Н. А. Господарсько корисні ознаки курей вітчизняного генофонду. *Птахівництво: Міжвід. темат. наук. зб.* Харків, 2013. Вип. 70. С. 30-34.

3. Птахівництво м'ясо-яєчні кури. Про затвердження полтавської глинястої породи яєчно-м'ясних курей в складі 6 генеалогічних ліній. Наказ № 781/111від 6 листопада 2007 р.: "Про затвердження полтавської глинястої породи яєчно-м'ясних курей в складі 6 генеалогічних ліній" [Електронний ресурс]. URL : http://agroua.net/animals/catalog/ag.

4. Базиволяк С. М. Полтавські глинясті – порода курей вітчизняної селекції. *Сучасне птахівництво.* 2014. № 10. С. 18-20.

5. Катеринич О., Руда С., Подстрєшна І. Національне надбання: кури «Полтавська глиняста». *Аграрний бізнес сьогодні*. 2011. №15-16 (215). [Електронний ресурс]. URL: http://avianua.com/ua/index.php/statty-po-pticevodstvu/selektsiia-henetyka

6. Мосякіна Т. В., Коваленко Г. Т., Степаненко І.А ., Печеніжська Т. Б. Нова порода яєчно-м'ясних курей «Полтавська глиняста» [Електронний ресурс]. URL : http://avianua.com/index.php/selektsiya-i-genetika/255-nova-poroda-yaechno-m-yasnikh-rurej-poltavska-glinyasta.

7. Панькова С. М., Катеринич О. О., Захарченко О. П., Печеніжська Т. Б., Фесенко Н. А. Новий вітчизняний м'ясо-яєчний гібрид для присадибного та

органічного виробництва (економічна ефективність вирощування півників). *Сучасне птахівництво.* 2015. №5 (150). С. 22-24.

8. Іванова Т., Коваленко Г. Полтавські глинясті кури. *Пропозиція*. 2003 р. № 6. С. 74-75.

9. Матіюк В. В., Усенко С. О. Полтавська глиняста порода курей: історія створення та сьогодення. *Актуальні питання технології продукції тваринництва: Збірник статей за результатами III Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції 30-31 жовтня 2017 року*. Полтава, 2018 С. 83-89.

10. Мосякина Т. В., Коваленко А. Т., Рябоконь Ю. А., Катеринич О. А., Степаненко І. А. Полтавські глинясті кури (рекомендації по розведенню). ІП УААН, Державне підприємство дослідне господарство «Борки». Борки, 2005. 32 с.

ШКОДОЧИННІСТЬ ШКІДНИКІВ ГРУШІ В УМОВАХ НИЗИННОЇ ПІДЗОНИ ЗАКАРПАТТЯ

Шейдик Кароліна Артурівна,
к.с.-г.н., доцент,
Салька Олександр Юрійович,
аспірант,
Савіна Олена Іванівна,
д.с.-г.н, проф.
ВДНЗ «Ужгородський національний університет»

Вступ. За останні десятиріччя змінився сортовий склад насаджень, груші, схеми посадок дерев, з'явились сади нового типу. Дослідження впливу сучасних типів садів та сортового складу груші на формування фауни шкідливих фітофагів і виявленню їх шкодочинності в умовах Закарпаття є актуальною прикладною проблемою, що вимагає наукового вирішення.

На Україні в садах груші за даними вчених зареєстровано близько 400 видів шкідників, з яких значної шкоди завдають понад 160. Їх можна систематизувати так: кліщі – 6%; комахи – 91% (у тому числі рівнокрилі – 26%, напівтвердокрилі – 21%, лускокрилі – 33%, перетинчастокрилі – 7%, двокрилі - 3%); хребетні (гризуни і птахи) – 3%. Вони пошкоджують усі органи дерев – корені, скелетні гілки й пагони, бруньки, листки, бутони, квітки, зав'язі та плоди – і в різні періоди онтогенезу можуть перебувати як на пошкоджуваних органах дерев, так і в ґрунті.

Вченими К.К.Фасулаті і А.Й.Сікури приводиться дуже широкий список реальних і потенційних шкідників культурних плодових дерев. У складі цього ентомокомплексу відзначено, що з культурою груші трофічно зв’язані мідяниці – 1 вид, попелиці – 3 види, щитівки – 3 види, клопи – 3 види, жуки - 37 видів, перетинчастокрилі – 3 види, лускокрилі – 20 видів. Із загалом відмічених 69 шкідників груші, 14 видів приводяться як випадкові.

За даними П. П. Савковського грушу можуть пошкоджувати 117 видів комах, які відносяться до 7 рядів: рівнокрилі (Homoptera), напівтвердокрилі

(Hemiptera), трипси (Thysanoptera), твердокрилі (Coleoptera), перетинчастокрилі (Hymenoptera), двокрилі (Dyptera), лускокрилі (Lepidoptera). Чисельність окремих видів та ступінь пошкодження ними різних сортів груші також різні за роки досліджень. Найчастіше зустрічаються і найбільш шкодочинними фітофагами є цикадки, листоблішки, щитівки, несправжні щитівки, клопи, трипси, хрущі, златки, вусачі, листоїди, трубкокрути, довгоносики, короїди, склівки, молі, червиці, листовійки, плодожерки, пильщики, плодові мухи, галиці.

Мета і завдання досліджень. Основна мета досліджень – виявлення комплексу важливіших шкідників культури груші в умовах Закарпаття та розробка заходів їх регуляції. Відповідно до поставленої мети, нами було

виявлено фауністичний склад шкідливих фітофагів груші в умовах низинної підзони Закарпаття; уточнено біологічні особливості найбільш шкідливих видів та встановлено їх відносну чисельність; встановлено трофічні зв'язки та характер пошкоджень поширених шкідників груші.

Матеріали та методика проведення досліджень. Матеріалом для обстеження служили індивідуальні сади Берегівщини. Наведені матеріали статистичної обробки сортів служила ділянка закладена у 2007 року, підщепа ВА-29 з 6 сортів. Збір та опрацювання матеріалу проводили відповідно до загальноприйнятих ентомологічних методик, запропонованих К. К. Фасулаті. Здійснювали маршрутні і стаціонарні обстеження насаджень, обліки чисельності та фенологічні спостереження. Облік комах-фітофагів плодових культур проводили за В. П. Омелютою, обробку первинних даних проводили з використанням офісної програми Excel.

Результати і обговорення.

В результаті наших досліджень ентомокомплексу шкідників культури груші в умовах Закарпаття було зафіксовано 17 видів комах-фітофагів. Таксономічно вони відносяться до п'ятьох рядів: Homoptera, Hemiptera, Coleoptera, Hymenoptera, Lepidoptera, що репрезентують п'ять рядів: Coleoptera – 7 видів, Lepidoptera – 5 видів, Homoptera – 3 види, Hemiptera – 1

вид, Hymenoptera – 1 вид. Серед виявлених шкідників в промислових та індивідуальних грушевих насадженнях домінують листогризучі, що нараховують 12 видів. Найбільш шкодочинними є яблунева і грушева плодожерка, яблуневий квіткоїд, грушевий плодовий пильщик. Помірна щорічна чисельність і періодичні спалахи масового розмноження характерні для трьох видів – фітофагів груші: золотогуза, яблуневої плодожерки, східної плодожерки. Решта видів комах, трофічно зв'язаних з культурою груші в умовах характеризуються постійною, щорічно невисокою чисельністю, яка не перевищує економічний поріг шкодочинності.

При обстеженні садів груші різних сортів у фермерських господарствах Берегівщини встановлено рівень пошкодження шкідниками сортів груші 2007 року висадки, підщепа ВА-29 залежно від сортових особливостей в середньому за 2017-2022 рр.. Обстеженню підлягали 6 сортів груші, де сорт Вікторія пошкоджено на 2,9%, Талгарська красуня – 2,5%. Найменше завдали шкоди сорту Киргизька зимова (1,4%), (рис.1).

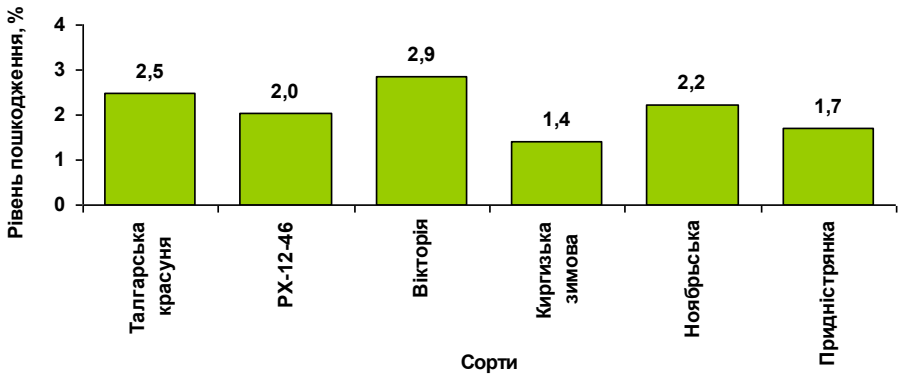

Рис. 1. Рівень пошкодження шкідниками груш 2007 року посадки, підщепа ВА-29залежно від сортових особливостей (середнє за 2017-2022 рр.)

Аналізуючи рівень пошкодження сортів груші на рис.2 наведено домінуючі види шкідників, які завдавали шкоди упродовж вказаних вегетаційних періодів. Найбільш шкодо чинною була грушева плодожерка (3,8%), яблунева плодожерка (2,5%) та різні види листокруток (2,3%). Серед спорадичних шкідників відмічено ряд видів, які мали місце у садах, але шкоди значної не завдавали із-за мало чисельності.

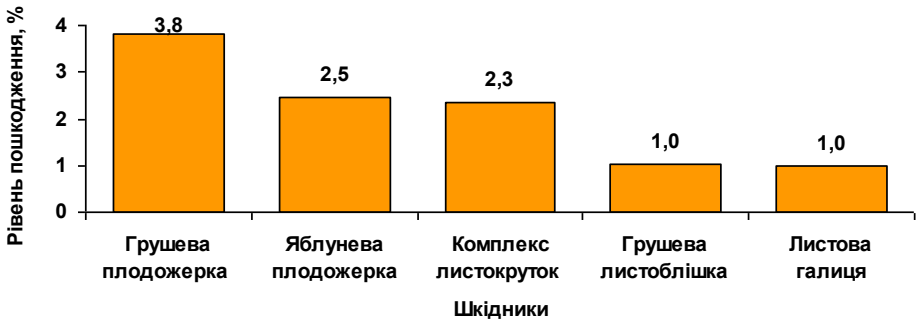

Рис. 2. Рівень пошкодження груш 2007 року посадки, підщепа ВА-29 залежно від видового складу шкідників (середнє за 2017-2022 рр.)

Аналізуючи вплив факторів досліду на рівень пошкодження шкідниками груші встановлено важливий фактор погоди (23%) розвитку деяких домінантних видів шкідників. Фактор видового складу шкідників з різним рівнем агресивності складав 23,6%. При обстеженні великої кількості сортів груші встановлено незначний вплив фактору сортового, бо шкідник не сильно превередливий і лише взаємодія погоди, сорту і шкідника складала 23,5%. Погодні умови дуже впливають на розвиток шкідників і їх шкодо чинність (10,1%). Детальна структура взаємодії факторів наведена на рис. 3.

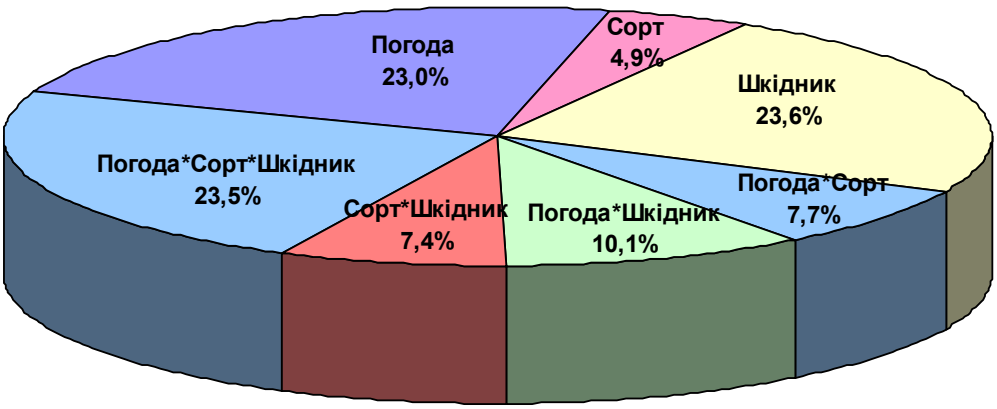

Рис. 3. Вплив факторів досліду на рівень пошкодження шкідниками груш 2007 року посадки, підщепа ВА-29 (2017-2022 рр.)

За результатами регресійного аналізу встановлено тісний відємний зв'язок між рівнем пошкодження і гідротермічним коефіцієнтом (r= -1,01; R^2=0,62). Залежність має лінійний характер (рис.4) і описується рівнянням y = - 0, 1,0173 x + 3,087, де y– рівень пошкодження шкідниками(%); x–гідротермічний коефіцієнт у червні. Таким чином, зі збільшенням коефіцієнта рівень

пошкодження зменшується, бо створюються несприятливі погодні умови у період розмноження основних шкідників.

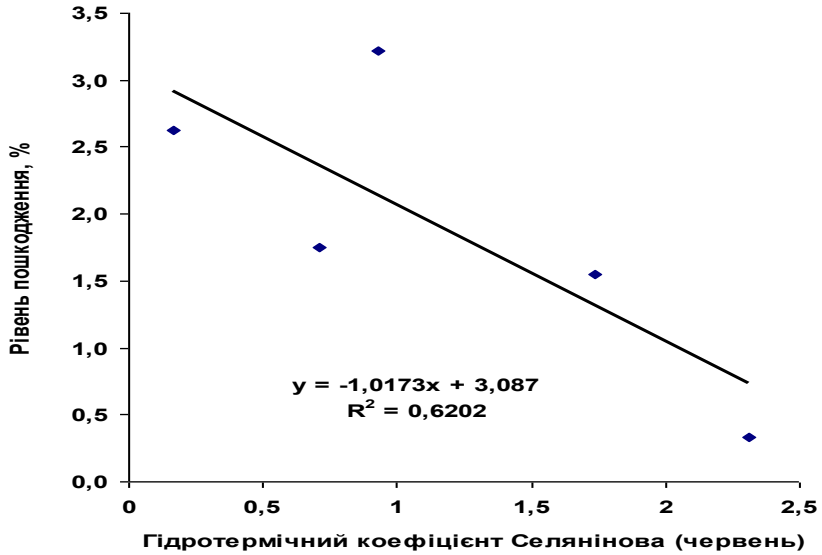

Рис. 4. Регресійна залежність рівня пошкодження шкідниками груш 2007 року посадки, підщепа ВА-29 від гідротермічного коефіцієнта Селянінова

Висновки. В умовах низинної частини Закарпаття ентомокомплекс шкідників культури груші складає 17 видів фітофагів, що репрезентують п’ять рядів: Coleoptera – 7 видів, Lepidoptera – 5 видів, Homoptera – 3 види, Hemiptera – 1 вид, Hymenoptera – 1 вид. Серед виявлених шкідників в промислових та індивідуальних грушевих насадженнях домінують листогризучі, що нараховують 12 видів.

Найбільш шкодочинними є яблунева і грушева плодожерка, яблуневий квіткоїд, грушевий плодовий пильщик. Помірна щорічна чисельність і періодичні спалахи масового розмноження характерні для трьох видів - фітофагів груші: золотогуза, яблуневої плодожерки, східної плодожерки. Решта видів комах, трофічно зв’язаних з культурою груші в умовах характеризуються постійною, щорічно невисокою чисельністю, яка не перевищує економічний поріг шкодочинності. При визначенні видового складу шкідників та їх шкодо чинність не важливо сортовий потенціал, а погодні умови, що сприяють розвитку поколінь шкідників. Важливим для сприятливих умов розвитку багатьох видів шкідників є червень місяць.

VETERINARY SCIENCES

ВПЛИВ КАДМІЮ НА ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ СТАН ПЕЧІНКИ У КУРЕЙ-НЕСУЧОК

Остап'юк Андрій Юрійович,
к.вет.н.
Державний науково-дослідний інститут
ветеринарних препаратів та кормових добавок,
Гутий Богдан Володимирович,
д.вет.н., професор
Львівський національний університет
ветеринарної медицини та біотехнологій
імені С. З. Гжицького, м. Львів, України
Халак Віктор Іванович
к.с.-г.н.,
Державна установа
"Інститут зернових культур НААН України",
м. Дніпро, Україна
Тодорюк Василь Борисович,
к.вет.н.
Химинець Павло Степанович
Національний університет
біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна

Вступ. Проблема забруднення навколишнього середовища Кадмієм, що є одним із наслідків інтенсифікації промислового й аграрного виробництва, нині набула особливої актуальності. Упродовж останніх десятиріч зростання вмісту цього металу в ґрунтах України та інших країн супроводжується нагромадженням Cd^{2+} у сільськогосподарській продукції та кормах, збільшенням загрози здоров'ю людини і тварин. Кадмій та його сполуки відносяться до імунотоксикантів, які викликають порушення у функціонуванні

імунної системи організму, знижують резистентність до інфекцій, сприяють формуванню алергічних, аутоімунних та онкологічних патологій. У зв'язку з цим особливості впливу Кадмію на організм людини і тварин – це предмет детального вивчення, особливо впродовж останнього десятиріччя.

Мета роботи – дослідити вплив сульфату кадмію у дозах 2 і 4 мг/кг маси тіла на функціональний стан печінки у курей-несучок.

Матеріали та методи. Для досліду було відібрано 24 курки-несучки кросу Хайсекс білий, віком 78 тижнів, з яких сформували три групи: контрольну і дві дослідні. Групи формувалися за принципом аналогів (вік і жива маса). Курей різних груп мітили стійкими органічними барвниками. Кури контрольної групи знаходилися на звичайному раціоні, їм згодовували комбікорм та випоювали воду без внесення сульфату кадмію. До питної води курей дослідних груп протягом 30 діб додавали кадмію сульфат в дозах: перша група — 2 мг/кг, друга група — 4 мг/кг маси тіла.

Кров у курей-несучок відбирали із підкрильцевої вени у періоди: до початку задавання кадмію сульфату та на першу, сьому, чотирнадцяту, двадцять першу та тридцяту доби досліду.

У сироватці крові визначали активність аланін-амінотрансферази (АлАТ) і аспартат-амінотрансферази (АсАТ) (К.Ф. 2.6.1.2.) і (К.Ф. 2.6.1.1.) – за методом Райтмана й Френкеля, в модифікації К. Г. Капетанакі (1962).

Результати та обговорення. У крові курей, визначали активність амінотрансфераз, адже дані ензими відображають функціональний стан печінки. Відомо, що амінотрансферази беруть участь у процесах переамінування. Вони переносять аміногрупи від амінокислот до кетокислот. Одним із ензимів, які належать до даної групи амінотрансфераз, є аланін-амінотрансфераза. Аланін-амінотрансфераза – це особливий ензим, який входить до класифікації трансфераз, основна функція якого – каталізація оборотних переносів аміногрупи NH_2 безпосередньо з амінокислоти аланіну для альфа-кетоглутарату, що призводить до створення піровиноградної кислоти та глутамату. Аланін-амінотрансфераза є одним з основних показників

ураження клітин печінки. Встановлено, що активність аланін-амінотрансферази, до випоювання сульфату кадмію, у сироватці крові курей була у межах величин 0,30 ± 0,009 – 0,32±0,005 ммоль/г/л. Після випоювання згаданого вище токсиканту, активність ензиму, у птиці дослідних груп зростала. Встановлено, що за кадмієвого навантаження активність даного ензиму вірогідно зростає вже з 14 доби досліду, де відповідно у першої дослідної групи курей вона зросла на 15%, а у другої – на 21%. На 21 добу досліду активність аланін-амінотрансферази коливалася у межах 0,40 ± 0,008 – 0,45 ± 0,009 ммоль/г/л, тоді як у контрольної групи курей даний показник становив 0,31± 0,007 ммоль/г/л. На 30 добу досліду активність АлАТ у сироватці крові першої дослідної групи була вищою на 26,7%, а у другої дослідної групи – на 43% відносно показників контрольної групи курей.

Таблиця 1

Активність амінотрансфераз сироватки крові курей-несушок за кадмієвого навантаження (M ± m, n = 8)

Дослідні групи	До випоювання	Доби дослідження			
		7	14	21	30
АлАТ, ммоль/г/л					
К	0,31 ± 0,008	0,30 ± 0,006	0,33 ± 0,005	0,31± 0,007	0,30 ± 0,005
Д1	0,32 ± 0,005	0,34 ± 0,009 *	0,38 ± 0,007 ***	0,40 ± 0,008 ***	0,38 ± 0,008 ***
Д2	0,30 ± 0,009	0,36 ± 0,007 **	0,40 ± 0,009 ***	0,45 ± 0,009 ***	0,43 ± 0,008 ***
АсАТ, ммоль/г/л					
К	4,27 ± 0,18	4,30 ± 0,18	4,29 ± 0,17	4,35 ± 0,15	4,33 ± 0,13
Д1	4,31 ± 0,13	4,49 ± 0,15	4,82 ± 0,20	5,14 ± 0,19**	4,93 ± 0,24*
Д2	4,28 ± 0,17	4,60 ± 0,19	5,16 ± 0,23 **	5,70 ± 0,21 ***	5,54 ± 0,25 ***

При дослідженні активності аспартат-амінотрансферази, встановлено, що на початку досліду вона у сироватці крові контрольної да двох дослідних груп коливалася у межах 4,27 ± 0,18 – 4,31 ± 0,13 ммоль/г/л. Після випоювання води з сульфатом кадмію встановлено підвищену активність даного ензиму вже починаючи з 7 доби досліду. На 14 добу досліду встановлено підвищення активності АсАТ у сироватці крові курей, яким задавали сульфат кадмію у дозі 2 мг/кг маси тіла, на 12,4% відповідно. Дещо нижчою активність ензиму була у

сироватці крові курей другої дослідної групи, де відповідно вона зросла до 5,16 ± 0,23 ммоль/г/л, тоді як у контрольної групи даний показник коливався у межах 4,29 ± 0,17 ммоль/г/л. На 21 добу досліду активність АсАТ у сироватці курей обох дослідних груп продовжувала зростати і відносно показників контрольної групи курей зросла на 18,2 і 31% відповідно.

На 30 добу досліду активність ензиму АсАТ порівняно з попередньою добою почала знижуватися до 4,93 ± 0,24 і 5,54 ± 0,25 ммоль/г/л.

Висока активність амінотрансфераз у сироватці крові курей за кадмієвого навантаження вказує на деструктивні процеси у печінці, які спричиняють збільшення виходу амінотрансаміназ з клітинних органел у крові дослідної птиці. Таким чином, одержані результати вказують про посилення деструктивних процесів в організмі курей за кадмієвого навантаження.

Слід також відзначити, що активність аланін-амінотрансферази зростала більшою мірою чим активність аспартат-амінотрансферази. Це пов’язано з тим, що АлАТ навіть при незначних деструктивних ураженнях мембран гепатоцитів за кадмієвого навантаження, легко виділяється з них і надходить у кров, тоді як АсАТ міститься у мітохондріях гепатоцитів, а тому проникнення даного ензиму у кров ускладнюється ще й тим, що крім поверхневої оболонки клітини, даний ензим повинен проникнути ще й через мітохондріальну мембрану, що буває при високих дозах кадмію.

Висновки. Навантаження організму курей кадмієм, сприяло порушенню функціонального стану печінки, на що вказує підвищена активність амінотрансфераз у їх сироватці крові. Активність аланін- та аспартат-амінотрансфераз була вищою у сироватці крові курей другої дослідної групи на 21 та 30 добу досліду.

BIOLOGICAL SCIENCES

ON THE ISSUE OF THE CATFISH CATCHES DYNAMICS IN THE LOWER DNIEPER OVER A LONG-TERM PERIOD

Korzhov Yevhen Ivanovych
Ph.D., Candidate of Geographic Sciences, Senior Lecturer
Miroshnichenko Kateryna Viktorivna
Yefremenko Nadia Dmitrivna
Kutuzova Erika Yuriyivna
Students
Kherson State Agrarian and Economic University
Kherson, Ukraine

Abstract: the article determined the dynamics of common catfish catches in the lower Dnieper in different periods. A decrease in the commercial catch of this species has been established. The main reasons for the reduction of fish stocks at the present time are identified, among which the most significant are the shallowing of floodplains in the region, the disappearance of spawning grounds, and the overgrowth of natural water bodies below the Dnieper with higher aquatic vegetation.

Keywords: common catfish; catfish family; overgrowth with aquatic vegetation; flow rate; Lower Dnieper.

Introductions. Common catfish (*Silurus glanis* Linneaus, 1758) is a large freshwater bony fish of the catfish family. The species lives in the river basins of the Baltic, Black, Caspian and Aral seas. Can spawn in brackish-water estuaries of large rivers. The main spawning takes place at water temperatures of 18-20°C. Leads an active nocturnal predatory lifestyle. It has industrial significance [1].

Aim. The main goal of the work was to determine the status of common catfish in the territory of the Dnieper estuary in terms of catch volumes and to analyze

changes in catches of this species over a long period.

Materials and methods. The material for writing the article was the results of many years of research by domestic scientists and literary sources on the above issues, which are available in the public domain.

Results and discussion. In the past, catfish was common in the catches of fishermen in the mouth of the Dnieper. It was caught in deep muddy places of the channel network and deep reservoirs of the region. At the beginning of the 20th century in net catches, catfish among predatory fish sometimes even took second place after pike. Thus, according to literary sources reflecting the results of ichthyological studies of different periods, in the 1930s the average annual catch of catfish was 177,0 tons, in the 1950s – 52,0 tons, and in the 1970s – 5,2 tons. When comparing catches in the period 2001-2014 since the 1930s, the authors of the work [2] established that the resources of catfish in the region decreased almost 300 times [2, 3].

In the modern period, according to work [2], catfish catches are extremely small. At the beginning of the 21st century, in lakes Krasnyukove, Bile, Lyagushache, and Zbur'ivskyi Kut, catches of catfish ranging in size from 0,5 m to 1,5 m were noted. In the period of the 1st decade and until the end of May, they accounted for no more than 20% of the total fish catch.

There were no catfish among the catches along the channel network of the Dnieper during the studied period. Young catfish were found in Kardashyn Lyman in 2003 – 0,7%, in 2004 – 0,9%, in 2006 – 0,8%. In 2006, catfish accounted for 1,7% in Lake Krasniukove. In the Lyagushache Lake in 2005 – 1,1%, in 2006 – 1,3%. In the bay of Zburyivskyi Kut in 2005 – 1,1%, in 2006 – 1,6%. The total catch was 0,4% [2].

Analyzing the volume of catfish catch, it can be said that at the present time, the species in the research region has the status of few in number. The main reduction in catches took place in the 50s of the last century. Since then, the catch of this species of ichthyofauna has only been decreasing.

Among the main reasons for the decrease in catfish stocks in the water system

of the Dnieper, we can mention the changes in the water regime of the region that took place here in the 1950s. According to our research, the main changes experienced by the water ecosystem in the lower reaches of the Dnieper in the second half of the 20th century were most clearly reflected in the reduction of water flow rates [4, 5], siltation and waterlogging of water areas [6, 7, 8, 9], overgrowth their higher aquatic vegetation [10, 11, 12]. Uncontrolled fishing was the most negative among anthropogenic factors [2].

In view of the abiotic factors that negatively affect the development of catfish and other valuable hydrobionts in the research region, in order to correct the current situation, we consider it effective to implement the methods of improving the general ecological condition of the lower Dnieper proposed by us in works [13, 14, 15, 16]. The improvement of the general ecological state of the water system below the Dnieper will not only contribute to the increase in stocks of industrially valuable fish species, but will also increase the productive biological potential of its natural hydroecosystems.

Conclusions. The reduction in catfish catches is one of the indicators of the total stock of ichthyofauna in the lower Dnieper. The decrease in the number of this species from the middle of the last century to the present time took place quite rapidly. The main reason for such changes was that representatives of this species could not get used to the change in living conditions and due to active uncontrolled fishing. We think that the implementation of methods to improve the general ecological condition by regulating the abiotic elements of the aquatic environment can change the negative situation of ichthyofauna reserves in the lower Dnieper.

REFERENCES

1. Шерман. І. М., Пилипенко Ю. В. Іхтіологічний російсько-український тлумачний словник. – К.: Видавничий дім «Альтернативи», 1999. – 272 с.

2. Межжерин С. В., Верлатый Д. Б. Проходные и пресноводные рыбы нижнеднепровской эстуарной системы в начале XXI ст. / Вестник зоологии. – вып. 36, 2018. – 90 с.

3. Амброз А. И. Рыбы Днепра, Южного Буга и Днепровско-Бугского лимана. – К.: Изд-во АН УССР, 1956. – 405.

4. Коржов Є. І. Математичне моделювання течій у внутрішніх водоймах пониззя Дніпра / Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія. – К.: Обрії. – 2012. – Том 2(27). – С. 38–43.

5. Тімченко В. М., Коржов Є. І. Сучасні попуски Каховської ГЕС як фактор погіршення стану екосистеми Нижнього Дніпра // Гідрологія, гідрохімія, гідроекологія: Мат. 5-ої всеукр. наук. конф. (Чернівці, 22-24 вересня 2011 р.). – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2011. – С.257-259.

6. Коржов Є. І. Особливості формування донних відкладів водойм пониззя Дніпра з різною інтенсивністю зовнішнього водообміну / Наукові читання присвячені 95-річчу НАН України. – Вип.6. – Зб. наук. пр. – Херсон, Вид-во: ПП Вишемирський В.С., 2014. – С.27–32.

7. Коржов Є. І., Гільман В. Л. Еколого-гідрологічна характеристика Кардашинського лиману / Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія. – К.: Обрії. – 2015. – Том 2(37). – С. 100-108.

8. Timchenko V. M., Korzhov Y. I., Guliayeva O. A., Batog S. V. Dynamics of Environmentally Significant Elements of Hydrological Regime of the Lower Dnieper Section / Hydrobiological Journal – Begell House (United States). Vol. 51, Issue 6, 2015. – P. 75-83.

9. Коржов Є. І. Зміни гранулометричного складу донних відкладів Дніпровсько-Бузького лиману в сучасний період / Наукові читання, присвячені Дню науки. Екологічні дослідження Дніпровсько-Бузького регіону. – Вип. 10. – Збірник наукових праць. – Херсон, – 2017. – С.17-21.

10. Korzhov Ye. Analysis of possible negative environmental and socio-economic consequences of freshwater drain reduction to the Dnieper-Bug mouth region // Perspectives of world science and education. Abstracts of the 8th International scientific and practical conference. CPN Publishing Group. Osaka, Japan, 2020. – P. 84-90.

11. Тімченко В. М., Карпова Г. О., Гуляева О. О., Коржов Є. І. та ін.

Прогноз впливу можливої реконструкції Каховської ГЕС на екосистеми пониззя Дніпра та Каховського водосховища / Наук. зап. Терноп. нац. пед. ун-ту., Сер. Біол., № 3-4 (64), 2015. – С.665–668.

12. Кардашинський лиман. Екологічний стан урбанізованих заплавних водойм / Овечко С. В., Алексенко Т. Л., Коржов Є. І. та ін.; за ред. С. В. Овечко. – Херсон: Херсонська гідробіологічна станція НАН України, 2015. – 72 с.

13. Науково-практичні рекомендації щодо покращення екологічного стану слабопроточних водойм пониззя Дніпра / С. В. Овечко, Є. І. Коржов, В. Л. Гільман. – Херсон, 2015. – 28 с.

14. Науково-практичні рекомендації щодо покращення стану водних екосистем гирлової ділянки Дніпра шляхом регулювання їх зовнішнього водообміну / Є. І. Коржов. – Херсон, 2018. – 52 с.

15. Коржов Є. І., Дзеркаль В. М., Білик Г. В., Пономарьова А. А. Шляхи збереження червонокнижних видів флори та фауни водних екосистем НПП «Нижньодніпровський» // «Біорізноманіття степової зони України: вивчення, збереження, відтворення» (з нагоди 10-річчя створення національного природного парку «Меотида»). Серія «Conservation Biology in Ukraine». – Вип. 13. – Слов’янськ: Видавництво «Друкарський двір», 2019. – С. 79-85.

16. Коржов Є. І. Антропогенний вплив на екосистему пониззя Дніпра та можливі шляхи його послаблення / Наукові праці Українського науково-дослідного гідрометеорологічного інституту. – Вип. 267. – К.: Ніка-Центр, 2015. – С. 102-108.

17. Білик Г. В., Коржов Є. І. Шляхи відтворення аборигенних видів риб Дніпровсько-Бузької гирлової області в природних умовах // Матеріали III Всеукраїнської конференції молодих науковців «Сучасні проблеми природничих наук». – Ніжин: «Наука-Сервіс», 2018. – С.25.

BIOTECHNOLOGY OF ANTIBIOTICS PRODUCTION USING BACILLUS GENUS BACTERIA

Okhotnikova Olha Oleksandrivna
2nd year master's student
Rusakova Mariya Yuriivna
Candidate of Sciences in Biology, docent, lecturer
Odesa I. I. Mechnykov National University,
Faculty of Biology,
Microbiology, Virology and Biotechnology department
Odesa, Ukraine

Introductions. Antimicrobial resistance is becoming more widespread and is one of the biggest threats to the prevention and treatment of an increasing number of infections. Therefore, the search for new antibiotics and their producers to fight such diseases is becoming increasingly urgent [1].

Bacteria of the genus *Bacillus* are one of the largest sources of bioactive antimicrobial natural products, which are characterized by a wide spectrum of antibiotic activity and are synthesized as low molecular weight polypeptides by ribosomal (bacteriocins) or non-ribosomal mechanisms. Such antimicrobial substances are characterized by two main features: they have high biological activity against organisms sensitive to them and selectivity of action, since each antibiotic shows its biological effect only in relation to individual organisms or their groups, while not having a noticeable effect on other forms of living beings [2].

The number of antibiotics produced by bacilli is close to 167, 66 of them are synthesized by *Bacillus subtilis*, 23 by *Bacillus brevis* and other peptide antibiotics are produced by other species of the genus *Bacillus* [3].

Most peptide antibiotics synthesized by *Bacillus* are active against gram-positive bacteria; however, compounds such as polymyxin, colistin are active exclusively against gram-negative bacteria, while bacillomycin, mycobacillin, and fungistatin are effective as antifungals [3].

The biotechnology of antibiotics production is a multi-stage system consisting

of the stages of auxiliary work, obtaining the producer strain, production fermentation (synthesis of the antibiotic), isolation and purification of the antibiotic, as well as obtaining the target product (packaging, labeling and shipping) [4].

The use of *Bacillus* bacteria as producers in the production of biologically active products has a number of advantages:

1) high rate of culture growth and reproduction, and therefore biosynthesis reactions;

2) a relatively simple and well-known cultivation technology on an industrial scale, which ensures maximum yield of the target antibiotic product and is independent of environmental conditions [5];

3) the possibility of directed influence using methods of genetic engineering on the synthesis of biologically active substances to improve the biological value of the target product;

4) representatives of the genus *Bacillus* show high antagonistic activity;

5) manufacturability in production;

6) stability during storage [6].

Aim. The aim of this work was to determine the antibiotic activity of metabolites synthesized by members of the genus *Bacillus*, carried out at the Biotechnological Research and Training Center of Odesa National University named after I. I. Mechnikov.

Materials and methods. In the experiment, strains from the microbiology culture collection of the Department of Microbiology, Virology and Biotechnology were used: *Bacillus subtilis* ONU 481, *Bacillus megaterium* ONU 484, *Bacillus atrophaeus* MH4, *B. subtilis* MB1.

To restore strains and maintain them, nutrient medium MPA and MPB were used for deep cultivation with constant stirring. After cultivation, suspensions of cells of the respective strains were prepared on the basis of a physiological solution and their optical density was measured using the McFarland standard [7]. 2.0 ml of suspension was taken from each sample and added to 100 ml of MPB. The main parameters of cultivation were constant shaking on a swing at 150 rpm at a

temperature of 25°C.

During 5 days, samples of 1.5 ml of suspensions of each strain were taken and the cultural properties of the producers, as well as the number of cells, were determined. For this, the samples were centrifuged, after which the precipitated cell mass was resuspended in physiological solution and the optical density was determined. The results obtained using the calibration curve were converted into indicators of the accumulated biomass - the amount of CFU in 1 ml of nutrient medium.

Antibiotic activity was checked by the method of wells in agar. Petri dishes were kept in a thermostat for 7 days at 37°C, measuring the growth inhibition zone around the well on the second and seventh days. The absence of growth of microorganisms, that is, the diameter of the zone of growth inhibition (in mm) was calculated as the arithmetic mean of three dimensions of randomly selected projections [8]. For each variant, the number of repetitions was 5.

Results and discussion. All producer strains were cultivated for 4 days, which corresponded to the course of the idiophase - the period of maximum synthesis of secondary metabolites, in particular antibiotics (Fig. 1). A more intensive development was observed for *B. subtilis* ONU 481: already on the 2nd day of cultivation, there was a noticeable visual turbidity, evenly distributed throughout the entire thickness of the nutrient medium. All studied strains were characterized by the production of antimicrobial compounds to which different test microorganisms were sensitive.

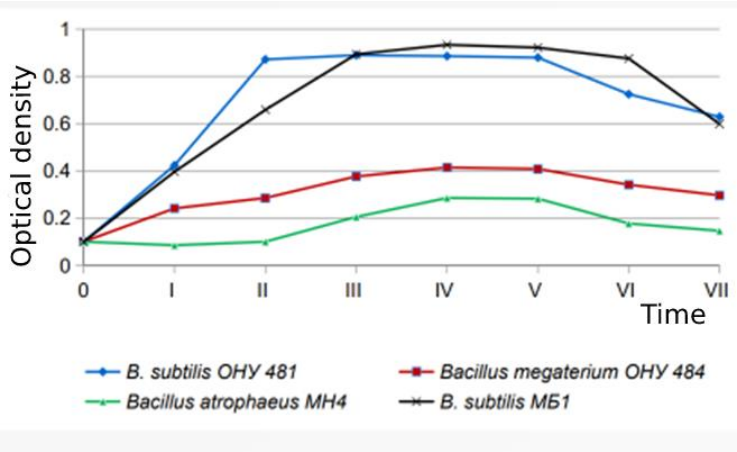

Fig. 1. Biomass accumulation by bacilli studied strains

The work determined the antibiotic activity of the liquid culture, where the producer strains were developed, in relation to the test microorganisms *E. coli* ATCC 25922 and *S. aureus* ATCC 25923 (Fig. 2). The widest spectrum of activity was recorded for the strain *B. subtilis* ONU481. All studied test microorganisms were sensitive to exometabolites. At the same time, the zones of inhibition of growth of *S. aureus* ATCC25923 were larger than those of *E. coli* ATCC 25922. In some cases, there were no zones of inhibition of growth of *E. coli* at all. The greatest degree of antimicrobial effect, i.e. the most pronounced zone of inhibition of the growth of test cultures, was determined for strain *B. megaterium* ONU 484.

Strains	The diameter of the growth inhibition zone of the test-microorganism, mm	
	E. coli ATCC 25922	*S. aureus* ATCC 25923
B. subtilis ОНУ 481	6±1	16±1
B. megaterium ОНУ 484	0	19±1
B. atrophaeus МН4	0	14±1
B. subtilis МБ1	0	16±1

Fig. 2. Zone of test cultures growth inhibition

Conclusions. A study of the antibiotic properties of the exometabolites of individual representatives of the genus *Bacillus* was conducted. According to the results, the period of the idiophase - the stationary phase of the growth of microorganisms, characterized by the synthesis of secondary metabolites, in particular antibiotic compounds, began on the fourth day of cultivation. More intensive development and the highest degree of antimicrobial action was demonstrated by the strain *B. subtilis* ONU 481. Among the selected test microorganisms, *S. aureus* ATCC 25923 showed the greatest sensitivity to exometabolites with antimicrobial properties. It can be concluded that the antimicrobial substances synthesized by the studied strains of bacilli are active in the majority of gram-positive bacteria. However, one of the producers, *B. subtilis* ONU 481, showed an inhibitory effect on the gram-negative microorganism *E. coli* ATCC 25922.

ПРЕПАРАТИ-МЕТАБІОТИКИ ТА АСПЕКТИ ЇХ ОТРИМАННЯ

Двінських Наталія Власівна,
к. фарм. н., с.н.с., доцент,
Азаренко Юлія Миколаївна,
к. фарм. н., доцент,
Чадченко Дарина Андріївна,
студентка
Національний фармацевтичний університет
м. Харків, Україна

Вступ. Багаторічний досвід застосування препаратів для корекції дисбіотичних порушень на основі корисних культур мікроорганізмів - представників індигенної мікрофлори кишечника (пробіотиків) не викликає жодних сумнівів. Їх головна відмінність від антибіотиків полягає в тому, що дія пробіотиків спрямована на відновлення мікробіоценозу кишечника, а не на знищення частини популяції кишкової спільноти.

На сьогоднішній день на основі представників нормофлори кишечника виробляється велика кількість пробіотичних препаратів, які відрізняються різноманітністю за кількісним і видовим представництвом штамів мікробів, що входять до них. До недоліків цих препаратів можна віднести їх відносно низьку стійкість до абіотичних рідин у травному тракті, зменшення кількості живих бактерій при одночасному прийомі з протимікробними препаратами, неможливість створити «ідеальний» штам пробіотика, який би підходив усім.

В останні десятиліття фахівці-фармакологи вважають, що для підтримки та відновлення мікроекології людського організму слід використовувати не живі пробіотичні мікроорганізми, а відфільтровані продукти їхнього метаболізму та/або їх структурні компоненти. Такі сполуки отримали назву метабіотиків.

У зв'язку з цим розробка та виробництво нових препаратів-метабіотиків, які є неклітинними пробіотичними засобами, набуває актуальності.

Мета роботи. Метою роботи є аналіз даних щодо видів метабіотичних препаратів та оптимальних методів виділення метаболітів та фракцій мікроорганізмів з культуральних рідин виробничих пробіотичних штамів.

Матеріали та методи. Для виконання поставлених завдань використовували теоретичні методи скринінгу та аналізу літературних даних.

Результати та обговорення. Нами були проведено аналіз видів метабіотичних препаратів. До них відносять препарати на основі лізатів бактеріальних клітин (Бронхомунал, ІРС-19, Дайго та ін.) та очищених продуктів життєдіяльності мікроорганізмів. До останніх відносять комплекси екзо- та ендометаболітів (Хілак), а також комплекси аміно- та органічних кислот – аналогів метаболітів пробіотичних бактерій.

До переваг метабіотиків можна віднести такі, як набагато більш тривалий період зберігання, відома хімічна структура і прогнозованість біологічних ефектів, безпека застосування, повна антибіотикостійкість через те, що метабіотики не містять живих мікроорганізмів, кислотостійкість, що дозволяє 95-97% метабіотиків потрапляти в товстий кишечник у незміненому вигляді (для пробіотиків цей коефіцієнт на декілька порядків менший), відсутність конфліктів з мікробіотою пацієнта, більш швидкий початок дії, обумовлений наявністю вже готових до вступу в метаболічні реакції активних сполук природної мікрофлори.

При порівнянні груп метабіотичних препаратів біло відмічено ряд недоліків неклітинних пробіотичних препаратів на основі лізатів бактерій. Це можливість сенсебілізації організму залишками компонентів бактеріальних клітин, а також необхідність очищення кінцевого продукту від речовин, які використовували для деструкції клітин (при проведенні хімічної та біологічної дезінтеграції). Тому більш актуальним та перспективним можна вважати створення неклітинних пробіотичних препаратів на основі продуктів життєдіяльності мікроорганізмів, а саме екзометаболітів.

У технологічних процесах отримання препаратів на основі метаболітів пробіотичних мікроорганізмів основне значення має стадія їх виділення. При

виборі способів проведення цієї стадії враховують особливості накопичення цільових біологічно активних речовин: усередині клітини (ендометаболіти) або позаклітинному просторі (екзометаболіти).

За даними літератури відома велика різноманітність підходів до цього питання. Зазвичай використовують центрифугування або осадження з наступним відділенням супернатанту для відділення біомаси від культуральної рідини. А далі для отримання ендометаболітів проводять дезінтеграцію, яку здійснюють хімічними методами (гідроліз кислотний або лужний), фізичними (вібрація, ультразвук, підвищена температура та ін.) та біологічними методами (ферменти). При отриманні екзометаболітів з культуральної рідини застосовують різні види фільтрації та концентрування.

Це такі, як виснажлива фільтрація, концентрування на сепараторах та фільтрація через мембрани 0,45 мкм, багатоступеневе центрифугування та осадження з діалізом через мембрани MWCO 1000 і концентруванням фільтрату ліофільним висушуванням, послідовна ультрафільтрація та ліофілізація культуральної рідини, відокремлення культуральної рідини від біомаси за допомогою ультрафільтрації з наступною термічною обробкою пермеату.

Оцінка досліджень пробіотичних властивостей комплексів екзометаболітів, отриманих із застосуванням ультрафільтрації з використанням половолоконних розділових апаратів, а також вплив на якість цільових продуктів таких технологічних параметрів даного процесу, як ступінь концентрування, тиск, температура, номінальне відсікання по молекулярній масі, час проведення та зменшення втрат (збільшення кількості) цінних речовин, дозволяє вважати цей спосіб найбільш раціональним. Він дозволяє розділити низько- та високомолекулярні речовини, отримати в м'яких умовах ультрафільтрат для отримання препарату-метабіотику та максимально сконцентровану бактеріальну суспензію для виробництва інших видів пробіотичних лікарських препаратів.

Висновки. На основі порівняльного аналізу переваг та недоліків неклітинних пробіотичних препаратів визначено перспективність створення та виробництва екзометаболітних препаратів для корекції дисбіозів. Проведений огляд даних літератури дозволяє вважати оптимальним метод ультрафільтрації з використанням половолоконних розділових апаратів для виділення екзометаболітів з культуральних рідин виробничих пробіотичних штамів.

ШЛЯХИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ВЕДМЕДЯ БУРОГО (URSUS ARCTOS) В УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТАХ

Довганич Ярослав Омелянович
Завідувач зоологічної лабораторії
Карпатського біосферного заповідника

Вступ./Introductions. Колись бурий ведмідь був поширений практично по всій території України, зараз зберігся тільки в Карпатах. В усі часи ведмідь вважався мисливським звіром, чисельність якого завжди залежала від інтенсивності відстрілу.

Чисельність до 19 ст. була значною. Пізніше в результаті зменшення площі лісів через вирубування, посиленого промислу, оборонних полювань чисельність почала швидко скорочуватися, так що у 30-х роках 20 ст. ведмедя було взято під охорону.

Після війни у 1947 р. було взято на облік всього 74 особини. У 50-і роки в регіоні ведмедя було вже близько 500 особин, у кінці 60-х його чисельність зросла до 1200 особин, а в середині 70-х досягла рівня 1300 особин. Середня щільність популяції ведмедя в цей період становила 0,5-0,7 особин га 1000 га лісових угідь. До першої половини 80-х років чисельність ведмедя не збільшувалася, а відтак почала досить швидко знижуватися (1991 – 600, 1995 - 470, 1998 – 400 особин). Основною причиною такого різкого зниження чисельності вважається браконьєрство, оскільки офіційний відстріл був дуже помірним (Турянин, 1974). Сьогодні загальна чисельність ведмедя в Українських Карпатах становить близько 300 особин. Таким чином за останні 40 років чисельність ведмедя в Українських Карпатах зменшилася приблизно в 4 рази. Такий різкий спад чисельності змусив державу взяти ведмедя під особливу охорону. У 2003 він був занесений у Червону книгу України. З того часу ведмідь перестав бути мисливським видом.

У зв’язку зі зміною статусу ведмедя, змінилися і підходи до його менеджменту. Зараз менеджмент його популяції зорієнтований в основному на

її охорону і відтворення.

Мета роботи./Aim. Метою роботи є оцінити загрози для популяції ведмедя бурого (*Ursus arctos*) в українських Карпатах та намітити шляхи вирішення проблем, пов'язаних зі збереженням цього виду.

Матеріали і методи./Materials and methods. Для аналізу стану популяції бурого ведмедя в українських Карпатах, виявлення основних загроз для неї та факторів, які спричиняють ці загрози, а також намічення стратегічних напрямків охоронної діяльності, ми використали програмний продукт Міраді, розроблений міжнародною неурядовою організацією Партнерство з природоохоронних заходів (CMP) на основі концепції Відкритих Стандартів для практики охорони природи (www.conservationmeasures.org). Для аналізу були використані результати власних досліджень, а також літературні дані. На основі цього аналізу була розроблена концептуальна модель стратегії збереження ведмедя в українських Карпатах.

Результати і обговорення./Results and discussion. Бурий ведмідь має порівняно низьку відтворювальну здатність. В особливо сприятливих умовах молодняк першого року життя може складати приблизно 20% популяції, а щорічний приріст не перевищує 12-14 % (Пажетнов, 1990). Отже при відсутності відстрілу і нормальній кормовій базі популяція ведмедя щороку мала б зростати чисельно не менш як на 10%. Але цього не спостерігається.

Було встановлено, що основними загрозами для популяції ведмедя в Карпатах є зменшення площі оселищ і міграційних коридорів, браконьєрство, підрив кормової бази, синантропізація, фактор турбування, конфлікт інтересів з людиною, виключення з Червоної книги України, відсутність ефективної стратегії охорони виду. Прямі загрози і фактори, які спричиняють ці загрози, показані на концептуальній моделі стратегії збереження ведмедя в українських Карпатах (рис. 1). Далі пропонуються заходи щодо зменшення впливу цих загроз на популяцію ведмедя.

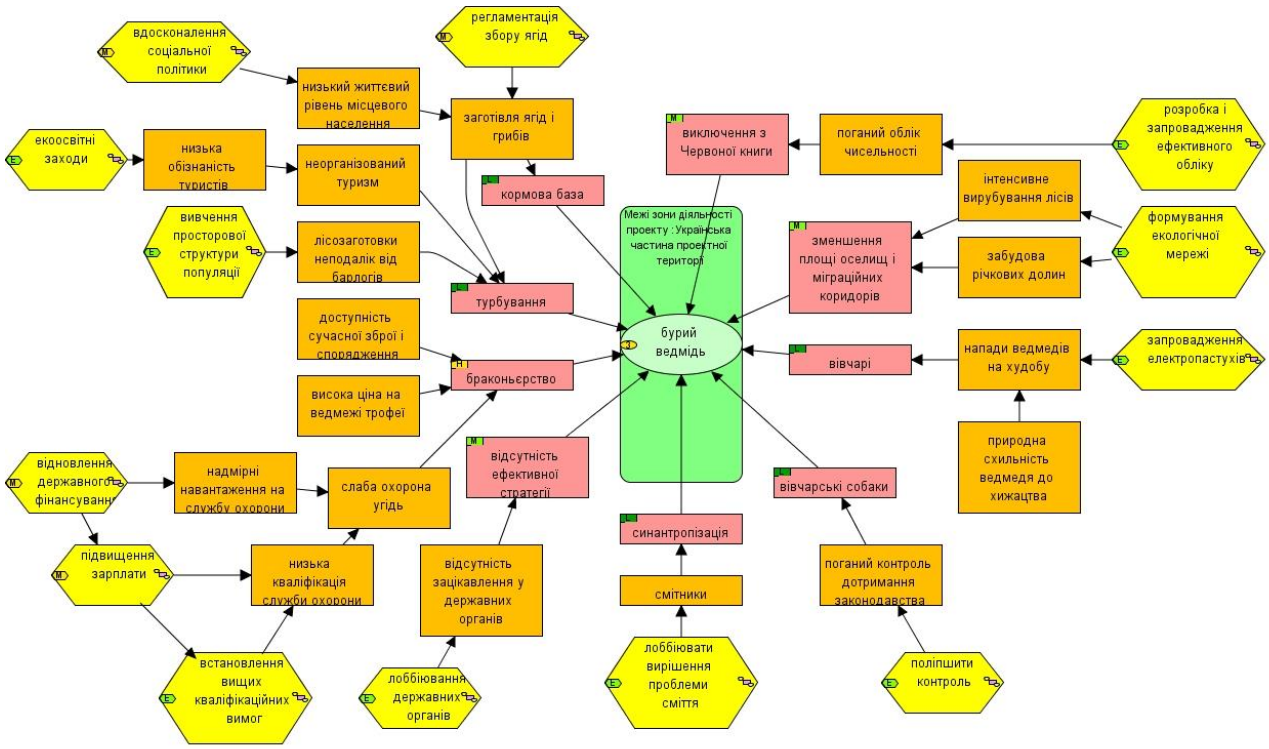

Рис. 1. Концептуальна модель стратегії збереження ведмедя в українських Карпатах

Ведмідь нерідко нападає на худобу, що випасається на полонинах, а також розоряє пасіки, що знаходяться неподалік від лісу (Довганич, Покиньчереда, Сальваторі, 2002). Досвід захисту своїх інтересів від ведмедя у місцевого населення небагатий, так само як і арсенал захисних засобів. Пастухи надіються на рушниці, отруту і собак, яких ніхто спеціально не навчає охороняти худобу. Більш винахідливими є пасічники, які використовують різноманітні відлякуючі засоби (опудала, консервні банки на мотузках як сигналізаційна система, інколи навіть радіоприймачі, які транслюють нічні програми).

Щоб знизити гостроту конфлікту між вівчарями та ведмедями, можна заохочувати вівчарів використовувати електропастухи. Досвід Румунії показав,

що електропастухи надійно охороняють отари від ведмедів і вовків (Mertens, Sandor, 2000). Оскільки таке задоволення не з дешевих, благодійні фонди і громадські організації природоохоронного і соціального спрямування могли б сприяти у придбанні електроогорож для вівчарів. Зокрема велику допомогу карпатським вівчарям уже надає така міжнародна організація як Світовий фонд природи (WWF).

Збитки тваринництву та напади на людину часто спричиняються окремими «проблемними» особинами ведмедя. Знищення цих особин під відповідним контролем, як правило, прийнятне для місцевих громад, оскільки прямо знімає проблему. Можна також відловлювати і переселяти проблемних тварин у місця, де вони не зможуть шкодити людям.

Фактор турбування для зимуючих ведмедів можна усунути, не плануючи зимових заготівель лісу у місцях, де виявлені барлоги. Але для цього необхідно володіти достовірною інформацією про місця зимівлі ведмедів.

Зменшити тиск на кормову базу ведмедя з боку збирачів дикорослих ягід може тільки загальне підвищення життєвого рівня населення, а це тривалий процес. Врятувати ситуацію може тільки створення спеціальних кормових ремізів для ведмедів, які компенсують втрати їхніх природних кормів.

Існуюча система охорони лісів, що базується на закріпленні певних ділянок (обходів) за окремими охоронцями, неефективна проти браконьєрства. Для боротьби з порушниками правил полювання в мисливських угіддях ефективним є груповий рейдовий метод патрулювання, який забезпечує ефективний пошук, швидке затримання порушників, збір необхідних доказів.

Рейди можуть проводитися разом з працівниками міліції, відповідальними за боротьбу з браконьєрством, представниками лісової охорони, активістами громадських організацій, кореспондентами засобів масової інформації. В рейді має брати участь не менше трьох осіб, всі учасники повинні бути озброєні та мати відповідні посвідчення.

Для підвищення ефективності боротьби з браконьєрством необхідно вирішити кадрову проблему служби лісової охорони. Набрати у штат лісової

охорони надійних працівників можна тільки при умові, що престиж цієї професії буде вищий. Підняти престиж служби лісової охорони можна шляхом підвищення зарплати, покращення матеріального забезпечення та екіпіровки, встановлення вищих кваліфікаційних вимог, включаючи наявність спеціальної освіти (напр., лісовий коледж). На нашу думку, поліпшити ситуацію може відновлення державного фінансування лісгоспів та створення спеціальних навчальних закладів для служби охорони (напр., школи рейнджерів). Потрібні також зміни в законодавчій базі лісового та мисливського господарства – про єгерську службу та охорону угідь.

Для збереження необхідних екологічних умов в угіддях, а також забезпечення можливості вільного пересування ведмедів у межах свого ареалу необхідно здійснити спеціальне екологічне планування території, яку вони населяють. Для цього добре підходить концепція екологічної мережі, у процесі проєктування якої слід враховувати екологічні потреби цього виду (Довганич, 2010; Ondrus & Adamec, 2009). Деякі з цих угідь, а насамперед гірські луки з ягідниками, старі сади та ін., є важливими кормодобувними біотопами для цього виду, а, зокрема, поєднання таких ділянок з наявністю лісових масивів формує важливі оселища для бурого ведмедя в Карпатах. Тому збереження такої мозаїчності біотопів, зі збереженням традиційного способу землекористування, є надзвичайно важливим з точки зору збереження та відтворення популяції бурого ведмедя. У межах міграційних коридорів ведмедів повинні бути збережені всі важливі для них типи оселищ, особливо лісові.

У процесі проєктування екологічної мережі Карпат (зокрема екологічних коридорів) слід враховувати міграційні шляхи ведмедів, їх кормові та зимувальні території. Для утримування ведмедів у глибині їхніх оселищ та запобігання виходу тварин на сільськогосподарські угіддя, можна створювати кормові поля у глибині лісових масивів.

Висновки./Conclusions. На основі аналізу загроз для популяції ведмедя бурого в українських Карпатах можна дати наступні рекомендації щодо

поліпшення його охорони:

- Для поліпшення кормової бази ведмедя рекомендованими заходами є створення штучних кормових ремізів для ведмедів, вдосконалення соціальної політики, спрямованої на підвищення рівня життя місцевого населення.
- Для зменшення фактора турбування – моніторинг територіального розподілу та місць зимівлі ведмедів, екоосвітня робота серед туристів, заборона планування рубок лісу у місцях зимівлі ведмедів.
- Для підвищення ефективності боротьби з браконьєрством - запровадження рейдового методу охорони лісових угідь, відновлення державного фінансування служби державної лісової охорони, підвищення зарплати працівникам цієї служби, створення навчальних закладів для служби лісової охорони за типом рейнджерських шкіл.
- Поліпшити охорону ведмедя на фоні зменшення площі оселищ та міграційних коридорів може формування екологічної мережі, яка враховуватиме екологічні потреби цього виду.
- Мінімізувати напади ведмедів на худобу і пасіки можна використовуючи електропастухи, а також відстрілюючи або відловлюючи і переселяючи в інші місця проблемних особин ведмедя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Довганич Я. О., Покиньчереда В. Ф., Сальваторі В. // Матер. міжнар. конф. «Гори і люди (у контексті сталого розвитку)».– Т. 2. – Рахів, 2002. – С. 257-266. Довганич Я. О. Роль природоохоронних територій Карпат у збереженні великих хижих ссавців // Природно-заповідні території: функціонування, моніторинг, охорона. Матеріали Міжнародної наукової конференції, присвяченої 30-річчю з дня створення Карпатського національного природного парку. – Яремче, 2010. – С. 46-48. Пажетнов В. С. Бурый медведь. – М: Агропромиздат, 1990. – 215 с.

2. Турянин І. І. Хутрово-промислові звірі та мисливські птахи Карпат. – Ужгород: Карпати, 1975 – с. 72-74.

3. Conservation Standards. Providing Principles and Practices for Effective Conservation – www.conservationmeasures.org

4. Mertens A., Sandor A. (2000). Bears. Carpathian Large Carnivore Project. Annual Report, P.14-15

5. Ondrus S., & Adamec M. (2009). Ecological networks to maintain populations of large carnivores // Large carnivores in the Alps and Carpathians. Alparc. P. 10.

ІНДИКАЦІЯ АНТРОПОГЕННОГО ВПЛИВУ ЗА МОРФОМЕТРИЧНИМИ ЗМІНАМИ ROBINIA PSEUDOACACIA L.

Комарова Ірина Олександрівна,
к.б.н., доцент
Коваленко Анастасія Василівна
студент
Криворізький державний педагогічний університетт
м. Кривий Ріг, Україна

Вступ. / Introductions. Міське середовище завжди мало особливі умови для розвитку рослинних організмів. Зелені насадження є невід'ємною частиною міста тому, з невпинним процесом урбанізації, вони стають предметом пильної уваги. Велика кількість джерел забруднення, їх нерівномірне розташування та складне поширення забруднюючих речовин, а також мікрокліматичні умови – всі ці фактори впливають на зміни компонентів в урбофітоценозах. Особливо гостро постає проблема визначення антропогенного впливу на рослинні організми та оцінка міського середовища за їх реакціями.

Мета роботи. / Aim. Проаналізувати зміни морфометричних показників вегетативних органів *Robinia pseudoacacia* L. в умовах антропогенного навантаження (на прикладі міста Кривий Ріг).

Матеріали та методи./Materials and methods. Для визначення антропогеннх впливів в урбофітоценозах було обрано *Robinia pseudoacacia* L. Рослина часто зустрічається в ценозах міста та досить широко використовується для оздоблення його територій. Крім того її використовують при проведенні рекультиваційних робіт, для закріплення схилів та захисту ґрунтів сільськогосподарських угідь від ерозії. Конкурентними перевагами *Robinia pseudoacacia* також є відносно швидке проростання насіння, інтенсивний ріст сіянців, здатність до активного вегетативного розмноження, висока фотосинтетична активність. Може зростати у широкому діапазоні екологічних факторів: невибаглива до умов зволоження, окислювально-

відновлювального режиму, до багатства ґрунтів.

Для дослідження було обрано 2 моніторингові ділянки з різним рівнем аерогенного забруднення в межах Покровського району міста Кривий Ріг. Моніторингова ділянка I знаходиться біля прохідної до АТ «Криворізька теплоцентраль», моніторингова ділянка II знаходиться в парку по вулиці Рзянкіна. На кожній із моніторингових ділянок відібрали по 30–50 зразків листя. Біометричні вимірювання проводили за загальноприйнятими методиками.

Дослідження проводили на п’яти модельних деревах 20–25-річного віку. Приріст пагонів і площу листкової пластинки визначали за Molchanov and Smirnov (1967). Визначення життєвого стану рослин проводили за шкалою категорій стану листяних порід (Jakubov 2005). Індекс життєвого стану деревостану розраховували як суму добутків показника категорії стану на кількість дерев у наявній категорії, поділену на загальну кількість обстежених дерев (Alekseev, 1989). Здоровими (I) вважали деревостани з індексом 1,00-1,50, ослабленими (II) – 1,51– 2,50, дуже ослабленими (III) – 2,50–3,50, такими, що всихають (IV) – 3,51–4,50, свіжим сухостоєм (V) – 5,50, старим сухостоєм (VI) – 5,51–6,50. Оцінювання та ступінь пошкодження листків здійснювали за Nikolaevskij (1979). Для оцінки достовірності відмінності між вибірками застосовано t-критерій Стьюдента.

Результати та обговорення./Results and discussion.

За результатами дослідження дерева *R. pseudoacacia* L. обох моніторингових ділянок мали ряд подібних ознак зовнішніх порушень - часткове всихання пагонів, укорочення приросту, наявність ушкоджених хлорозами листків . Але ступінь прояву пошкодження та кількість ушкоджених рослин відрізняються залежно від функціональної зони розташування ділянки.

У рослин з моніторингової ділянки I спостерігали суттєве пригнічення росту пагонів. Їх довжина на 34,5% була меншою від довжини пагонів рослин з моніторингової ділянки II. Товщина однорічних пагонів також на 15,6% була

меншою ніж на ділянці I в порівнянні із ділянкою II. Одним з інформативних морфологічних показників вважають характеристику асимілятивного апарату, тому що вона відображує відношення у системі «рослина-середовище». За результатами дослідження кількість листків на однорічних пагонах *R. Pseudoacacia* на моніторингових ділянках суттєво не відрізняється, але площі листових пластинок на моніторинговій ділянці I на 12,5% менші ніж на ділянці II. Також спостерігали велику кількість листових пластинок (136 штук із 300 обстежених) уражених хлорозами на ділянці I. Натомість на ділянці II така кількість не перевищувала 50 штук. Таким чином площа асиміляційної поверхні пагона рослин з ділянки I була меншою від рослин з ділянки II на 10,4%.

За результатами визначення індексу життєвого стану (за комплексом показників) рослини з ділянки I характеризуються як ослаблені та дуже ослаблені, натомість листки дерев з ділянки II мало ушкоджені, гілки, що всихають майже відсутні, стовбури мають дефекти у поодиноких дерев. Тому вони характеризуються як здорові та ослаблені.

Висновки./Conclusions. Незважаючи, що *R. pseudoacacia* невибаглива рослина та широко розповсюджена в місцях з різними умовами зростання, її морфометричні параметри рекомендовано використовувати в індикації антропогенних навантажень. На моніторингових ділянках залежно від функціонального призначення спостерігали часткове всихання пагонів, зменшення їх приросту, пошкодження листкових пластинок, хлороз, зустрічаються фаутні рослини. Установлено зниження довжини та товщини річних пагонів рослин на ділянці I, що свідчить про стресовий вплив факторів навколишнього середовища. Рослини цієї ділянки також характеризуються меншим індексом життєвості. Надалі вбачаємо перспективою обстеження рослин в межах промислових зон гірничорудних підприємств міста.

ВИТРИВАЛІСТЬ ТА ПОКАЗНИКИ ІНТОКСИКАЦІЇ ГОЛОВНОГО МОЗКУ ЩУРІВ ПРИ ХРОНІЧНІЙ АЛКОГОЛЬНІЙ ІНТОКСИКАЦІЇ

Макаренко Ольга Анатоліївна,
д. б., н., завідувач кафедри
фізіології людини та тварин
Карабаджак Людмила Ігорівна,
магістр
Кіка Владислав Володимирович,
аспірант
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна

Вступ. / Introductions. Зловживання алкоголем та його наслідки знаходиться у сфері інтересів дослідників уже багато років, що обумовлено поширеністю проблеми та наслідками зловживанням алкоголем на здоров'я людини. За даними Global status report on alcohol and health 2018, близько 2,3 мільярда людей вживають алкоголь в даний час. Смертність від вживання алкоголю є вищою, ніж від таких захворювань, як туберкульоз, ВІЛ/СНІД та діабет.

Алкоголь негативно впливає на стан центральної нервової системи та головного мозку. Після вживання алкоголю відбувається збудження нервової системи шляхом пригнічення механізмів регуляції та гальмування. При постійному прийомі алкоголю це може призвести до порушень в роботі центральної нервової системи на системному рівні. Депресія відомий клінічний прояв при хронічній алкогольній інтоксикації.

Дослідження токсичності алкоголю на різні органи та системи органів є дуже важливим для аналізу спричинених алкоголем метаболічних відхилень, а також для пошуку методів профілактики.

Мета роботи. / Aim. Дослідження впливу хронічного введення етанолу на витривалість щурів, а також визначення показників запалення, інтоксикації та неспецифічної резистентності у головного мозку лабораторних щурів.

Матеріали та методи./Materials and methods. Експеримент проводили в віварії ОНУ ім. І.І. Мечникова на щурах віком 2 місяці. Тварини були поділені на чотири групи: група № 1 (самці, контроль), група № 2 (самки, контроль), група № 3 (самці, алкогольна інтоксикація), група № 4 (самки, алкогольна інтоксикація).

Схема алкоголізації: тваринам дослідних груп давали розчин етанолу, на початку експерименту 5%, поступово збільшували концентрацію до 15%. Розчин етанолу в дослідних групах був єдиною доступною рідиною для тварин.

Витривалість щурів оцінювали за допомогою тесту поведінкового відчаю за методом Porsolta, в якому щурам надавали негативну плавучість за допомогою обважнення їх тіла тягарцем і поміщали в умови вимушеного плавання.

Показником витривалості був час стомлення щурів, яке фіксували, коли тварина втрачали здатність досягати поверхні води для дихання. Тест проводили на щурах всіх груп один раз у тиждень протягом 11 тижнів.

Тривалість експерименту - 108 днів. Щурів умертвляли під тіопенталовим наркозом. У головному мозку визначали показники інтоксикації (активність уреази, та вміст малонового діальдегіду), неспецифічної резистентності (активність лізоциму та каталази).

Результати та обговорення./Results and discussion. Результати плавального тесту наведено на рис. 1 та рис. 2. Витривалість самців інтактної групи через 11 тижнів зросла на 50,0 % від початкового показника витривалості. Це свідчить про нормальний фізіологічний розвиток та адаптацію до фізичних навантажень у самців (рис. 1).

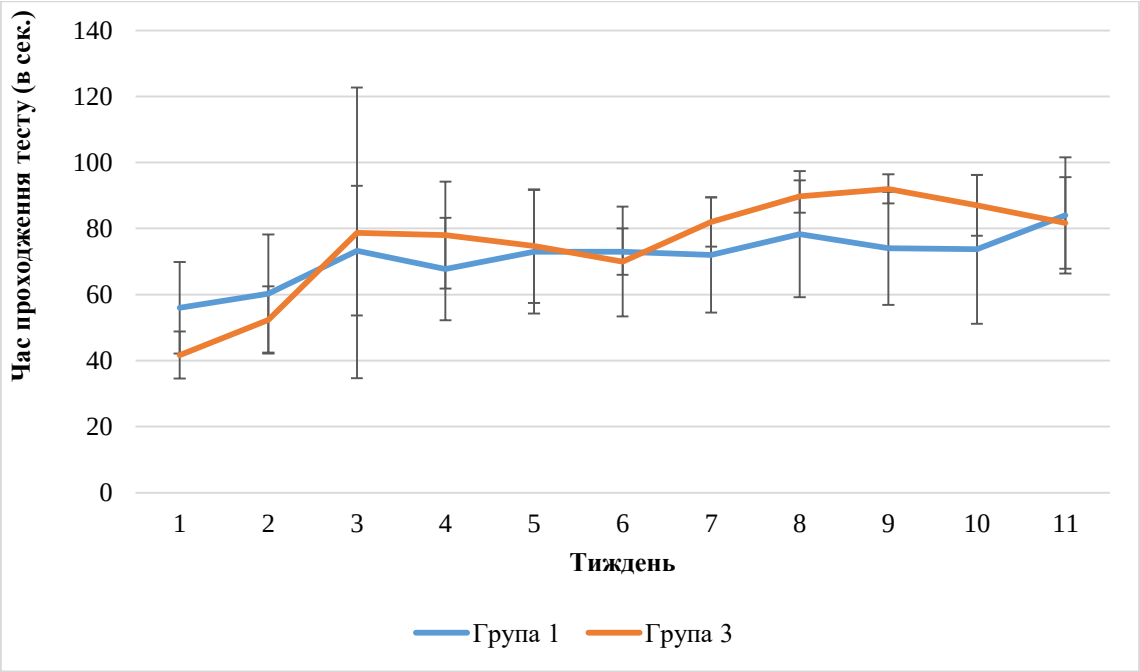

Рис. 1. Витривалість самців групи 1 (інтактна) та 3 (дослідна)

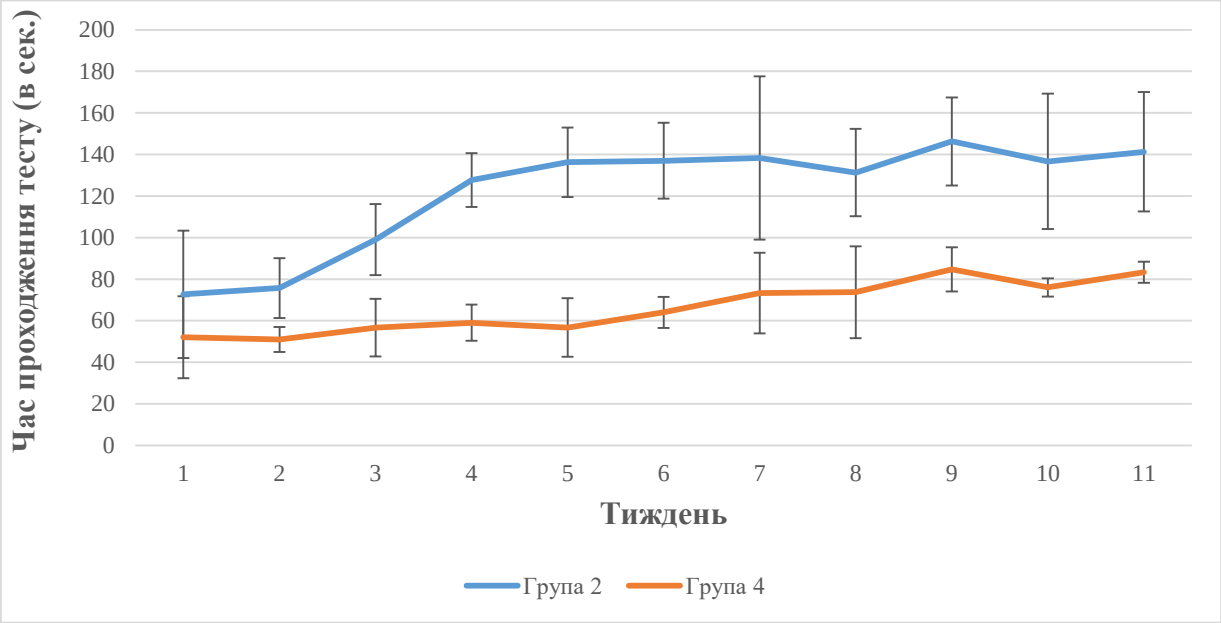

Рис. 2. Витривалість самок групи 2 (інтактна) та 4 (дослідна).

У самок інтактної групи у тесті Porsolta спостерігалося збільшення витривалості через 11 тижнів на 94,4% (рис. 2). Загалом через 11 тижнів експерименту інтактні самки були в 1,75 рази витривалішими, ніж самці.

При цьому введення етанолу самкам призвело до суттєвих змін їх психо-емоційного статусу. У дослідних самок в поведінці спостерігалися гальмування рухових актів, завмирання, які свідчать про прояви тривожного стану тварин. Такі зміни поведінки під дією етанолу к 11 тижню призвели до зменшення

показника витривалості самок на 63,3 % від початкового рівня та на 41,0 % по відношенню до показника інтактної групи самок (рис. 2).

Таким чином, хронічне введення етанолу не зробило істотного впливу на витривалість самців під час плавального тесту, і в той же час на 63,3 % призвело до зменшення витривалості самок.

На рис. 3 наведено результати дослідження показників, які характеризують антиоксидантно-прооксидантний стан головного мозку у щурів.

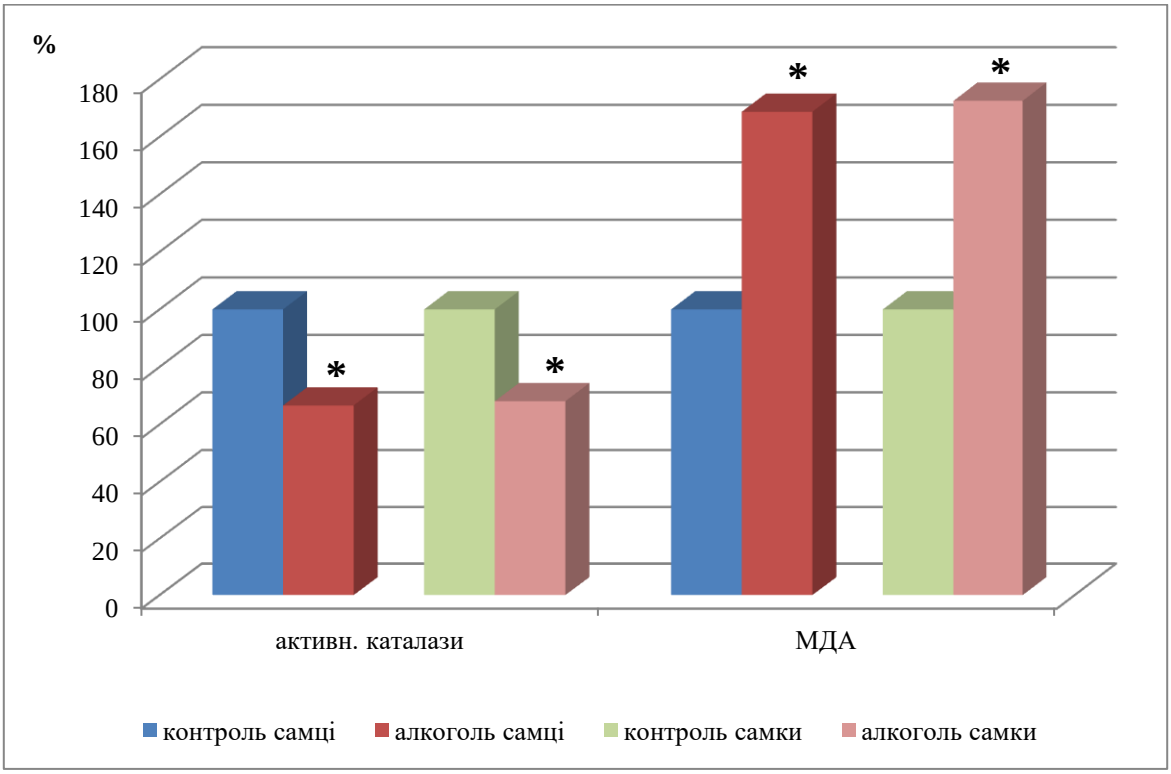

Рис. 3. Показники антиоксидантно-прооксидантного стану головного мозку щурів при хронічній алкогольній інтоксикації

Примітка: * - $p < 0,05$ вірогідно по відношенню до вихідного показника групи тварин.

У самців щурів, які вживали алкоголь, показник активності каталази у головному мозку зменшився на 33,3% ($p < 0,05$), а у самок – на 31,9% ($p < 0,05$). Наслідком зниження активності ферментів антиоксидантного захисту може бути інтенсифікація процесів перекисного окиснення ліпідів (ПОЛ), показником яких є малоновий діальдегід (МДА). Рівень цього показнику підвищився у головному мозку щурів під впливом етанолу: у самців 68,7%, а у

самок – на 72,5% (рис. 3).

Можна зробити висновок про виснаження антиоксидатної системи і активацію ПОЛ у головному мозку щурів, які тривалий час приймали етанол.

На рис. 4 наведені результати дослідження у головному мозку тварин показника неспецифічної резистентності – активності лізоциму. У головному мозку самців щурів показник активності лізоциму після хронічної інтоксикації етанолом зменшився на 54,5% ($p < 0,05$), а у мозку самок – на 48,3% ($p < 0,05$, рис.4).

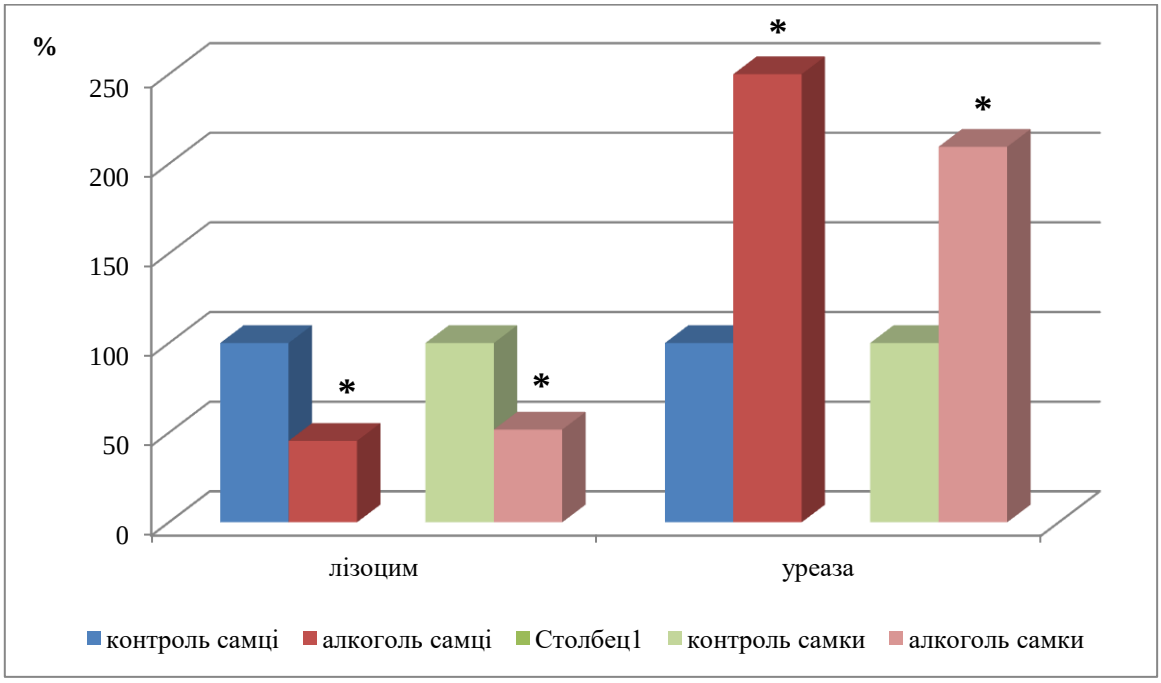

Рис. 4. Показники неспецифічної резистентності та інтоксикації в головному мозку щурів при хронічном введенні алкоголю

Примітка: * - $p < 0,05$ вірогідно по відношенню до вихідного показника групи тварин.

Наступним досліджуваним маркером була уреаза, продуктом діяльності якої є аміак, що відноситься до нейротоксинів. Показник активності уреази у головному мозку самців щурів після тривалого введення алкоголю збільшився у 2,5 рази, а у головному мозку самок – у 2 рази ($p < 0,001$, рис. 4).

Суттєвим підвищення активності уреази у головному мозку щурів, які тривало вживали алкоголь, можна пояснити зміни рухової активності, а особливо більш повільне формування рефлексів, що відмічалося під час

проведення плавального тесту.

Таким чином, проведені біохімічні дослідження головного мозку щурів показали, що тривале введення етанолу самцям та самкам щурів призводить до накопичення токсичних продуктів (уреази, аміаку, продуктів перекисного окиснення ліпідів) на тлі пригнічення неспецифічної резистентності (зниження активності каталази та лізоциму).

Зниження витривалості самок під дією алкоголю підтверджують данні інших авторів (Jauhar S. et al., 2014, Logrip M. L. et al., 2018), що свідчать про більш високу сприйнятливість до згубних наслідків хронічного прийому етанолу у жінок, яка пов'язана з більш високими рівнями запалення та клітинного пошкодження, а також з унікальною сигнатурою цитокінів в порівнянні з чоловіками

Висновки./Conclusions. 1. Початковий рівень витривалості, а також адаптація до фізичних навантажень у інтактних самок були 1,75 рази більше, ніж у самців. Тривале вживання тваринами алкоголю не зробило істотного впливу на витривалість самців, але на 63,3 % знизило витривалість самок.

2. Етанол призводить до зниження активності каталази в головному мозку самців на 33,3 % та у самок на 31,9 %. Наслідком цього є збільшення вмісту МДА в головному мозку самців на 68,7 % та у самок на 72,5 %.

3. Хронічне введення алкоголю сприяло зменшенню активності лізоциму в головному мозку самців на 54,5 % та у самок на 48,2 %, а також значному збільшенню активності уреази у самців на 150 % та у самок на 109,5 %.

ЗМІНИ ПОКАЗНИКІВ СЕРЦЕВО-СУДИННОЇ СИСТЕМИ ПІД ВПЛИВОМ ФІЗИЧНИХ НАВАНТАЖЕНЬ

Радченко Маргарита Євгеніївна
магістрант кафедри анатомії і фізіології людини та тварин
Случик Ірина Йосипівна
к.б.н. доцент кафедри анатомії і фізіології людини та тварин
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ. Не зважаючи на значні досягнення в кардіології, серцево-судинні захворювання залишаються ведучими серед загальної кількості захворювань і серед основних причин летальності населення. Рішення цієї проблеми потребує вивчення впливу емоцій та фізичних навантажень на роботу серцево-судинної системи, на структуру і функції міокарда, а також розробки нових концепцій та підходів. [1,3]

Мета роботи. Дослідити вплив фізичного навантаження на показники серцево-судинної системи у студентів з різним рівнем фізичного розвитку.

Матеріали та методи. Для оцінки ступеня стійкості серцево-судинної системи до фізичного навантаження проводили функціональні проби системи кровообігу: кліностатичну пробу, ортостатичну пробу Мартіна та пробу Руф'є.

Результати та обговорення. З точки зору фізіології реакція на стрес і фізичні навантаження відбувається за допомогою 2-х основних систем: симпато-адреналової (СА) та гіпоталамо-гіпофізарно-адреналової (ГГА). СА - реагує найшвидше, і в результаті виділяються катехоламіни, основними гормо нами є: норадреналін і адреналін. Саме вони зумовлюють реакцію «бийся або біжи». В результаті активації ГГА виділяється гормон стресу – кортизол, який стимулює мобілізацію запасів глюкози, катаболізм (розпад) білків, пригнічення імунної системи. Серцева недостатність може бути як клінічним синдромом, так і наслідком багатьох захворювань. Хронічна серцева недостатність розвивається досить довго і характеризується наявністю певних симптомів. [3]

Регулярні фізичні навантаження це визнаний елемент здорового способу життя, який дозволяє зменшити вираженість факторів ризику і запобігти атеросклерозу. Однак при цьому підвищується ризик шлуночкових аритмій. У спортсменів частіше фіксуються зміни у вигляді порушення скоротливої здатності міокарда і аритмій і чим більший стаж занять спортом, тим вища вірогідність кардіальної патології. Доведено, що виснажливі навантаження можуть сприяти розвитку фіброзу, що, своєю чергою, створює субстрат для формування передсердних і правошлуночкових аритмій. Відомі випадки наявних метаболічних порушень в міокарді у спортсменів без клінічних проявів при високій працездатності і хороших спортивних результатах, що потребує ретельного індивідуального підходу при оцінці електрокардіографічних змін в осіб, які займаються різними видами спорту. [2,4]

Висновки. Результати функціональних проб в усіх досліджуваних групах студентів показали, що під впливом фізичного навантаження відмічається підвищення тонусу симпатичної нервової системи, підвищується частота серцевих скорочень (ЧСС) та артеріальний тиск (АТ). .Підвищення АТ відбувається за рахунок активації симпатоадреналової системи. Ступінь і тривалість стресорної активації, у свою чергу, залежать від багатьох інших чинників (генетичної та конституційної схильності, індивідуальних особливостей психічної реакції, наявності супутніх захворювань або метаболічних розладів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лікувальна фізкультура та спортивна медицина: Підручник / Клапчук В. В., Дзяк Г. В., 24 с.

2. Магльований А. В. Основи фізичної реабілітації / Магльований А. В., В. М. Мухін, Г. М. Магльована // Навчальний посібник, Львів, 2006, 148 с.

3. Настанова та клінічний протокол надання медичної допомоги «Артеріальна гіпертензія» // Наказ МОЗ України № 384 від 24.05.2012 р. — К., 2012. — 107с.

4. Фізична реабілітація, спортивна медицина : підручник для студ. вищих мед. навч. закладів / В. В. Абрамов, В. В. Клапчук, О. Б. Неханевич, А. В. Магльований [та ін.] ; за ред. професора В. В. Абрамова та доцента О. Л. Смирнової. – Дніпропетровськ, Журфонд, 2014. – 456 с.

РЕСУРСНА ОЦІНКА ПЕРСПЕКТИВНОЇ ЛІКАРСЬКОЇ РОСЛИНИ SAMBUCUS EBULUS

Степанов Степан Олексійович,
Викладач
Комунальний заклад Київської обласної ради
Богуславський гуманітарний фаховий коледж
імені І. С. Нечуя-Левицького
м. Богуслав, Україна

Вступ. З лікувальною метою в значній мірі в медицині використовують синтетичні препарати і тому гостро стоїть питання про їх негативний вплив на здоров’я людини. Як альтернатива штучно створеним фармацевтичним препаратам є використання рослин. В народній медицині використовують значно більше рослин ніж в офіцинальній медицині, тому вивчення і впровадження перспективних лікувальних рослин має особливе значення. До таких перспективних рослин належить Sambucus ebulus (Бузина трав’яниста). За проведеним аналізом літературних джерел Sambucus ebulus має різноманітний хімічний склад біологічно активних речовин, а саме рослина містить алкалоїди, дубильні речовини, сапоніни, флавоноїди, глікозиди, вітаміни, смолисті речовини, ефірні масла, барвні речовини та інш. Sambucus ebulus використовується в народній медицині, так з лікувальною метою найчастіше використовують кореневища з коренями. За допомогою відварів і напарів лікують запалення нирок, асцит, захворювання сечового міхура і сечовивідних шляхів. Тому на нашу думку доцільно проводити ресурсну оцінку перспективних лікарських рослин.

Мета роботи. Проаналізувати особливості зростання, перспективи використання з лікувальною метою Sambucus ebulus та провести ресурсну оцінку сировинних запасів кореневищ з коренями Бузини трав'янистої (Sambucus ebulus) в регіоні заготівлі.

Матеріали та методи. В дослідженнях використовували: карти територій Богуславського району, мірна рулетка, ваги, деревяний квадрат із сторонами

1м, мірний шнур 50 м. Дослідження ресурсної оцінки сировинних запасів Бузини трав'янистої (Sambucus ebulus) в регіоні заготівлі проведено методом облікових (пробних) площ і облікових ділянок.

Результати та обговорення. За результатами польових досліджень визначено біологічний та експлуатаційний запас сировини і обсяг допустимого щорічного використання для даного масиву.

Були закладені дві облікові площі на межах двох квадратів площею – 1 га і 0,5 га. відповідно. На першій обліковій площі в 1 га знайдено п'ять ділянок зростання бузини трав'янистої, тому пробні площі складали: S_1 = 238 m^2 , S_2 = 50 m^2 , S_3 = 12 m^2 ,S_4= 30 m^2 , S_5 =27 m^2. На другій обліковій площі в 0,5 га виявлено шість ділянок, і пробні площі складали: S_1 = 84 m^2 , S_2 = 128 m^2 , S_3 = 52 m^2 , S_4 = 65 m^2, S_5 = 90 m^2 , S_6 = 108 m^2. На облікових площах, вибірково викопувалась сировина з 1 m^2 облікової ділянки, так на кожній пробній площі було закладено одну облікову ділянку, всього проведено 11 визначень маси сировини (кореневища з коренями) на одинадцяти облікових площах. Середнє значення з однієї облікової ділянки2 000 г на 1 $м^2$.

Біологічний запас визначаємо як добуток площі і щільності запасу (984 $м^2$ х 2 кг/ $м^2$). Показник величини біологічного запасу визначається в перерахунку на суху вагу. Коефіцієнт переходу свіжозібраної сировини в суху становить 26%. Зробивши розрахунок визначили, що біологічний запас сировини складає 511,68 кг (1968 кг х 0.26).

Експлуатаційний запас –обсяг використання, при якому забезпечується мінімальна здатність відновлення популяцій після збору сировини. Експлуатаційний запас для трав’янистих багаторічників становить (напівкущиків) 10% від біологічного.

Експлуатаційний запас становить 51,168 кг.

Обсяг допустимого щорічного використання. Обсяг допустимого щорічного використання визначається відношенням експлуатаційного запасу до періоду відновлення популяції виду, в нашому випадку він становить 5 років.

51,168 : 5 = 10,234 кг

За результатами досліджень заповнюємо відомість обліку рослинних ресурсів (таблиця 1).

Таблиця 1

Відомість обліку рослинних ресурсів виду Бузина трав'яниста (Sambucus ebulus) в місцях зростання

Місцезнаходження, Село (лісництво, квартал, виділ) координати	Землевласник	Площа Га	Біологічний запас, т	Експлуатаційний запас, т	Обсяг допустимого використання, т
Київська обл. Обухівський р-н м. Богуслав, Богуславське лісництво Квартали: 25,26, виділ 1- 1 га; виділ 2 – 0,5 га. 49°57пн. шир. 30° 93 сх. довг.	Державне підприємство держлісгосп	1,5	0,51168	0,051168	0, 01023

Висновки. Sambucus ebulus перспективна лікарська рослина, вона використовується в народній медицині, має унікальний хімічний склад біологічноактивних речовин, тому потрібно зробити повне біологічне, екологічне і фармакологічне дослідження рослини. Сировинні ресурси Sambucus ebulus в Богуславській ОТГ дозволяють проводити на площах масового зростання рослини обмежений збір сировини: кореневища з коренями бузини трав’янистої. Так на обстеженій площі зростання 984 м^2 обсяг допустимого щорічного використання складає 10,234 кг в перерахунку на суху речовину. Матеріали роботи можна використати для створення єдиного державного реєстру лікарських рослин.

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СТАНУ ЗАХВОРЮВАНОСТІ НА ГОСТРІ КИШКОВІ ІНФЕКЦІЇ В УКРАЇНІ

Федорович Уляна Михайлівна
засл.прац.осв.України,
завідувач кафедри
лабораторної медицини,
Львівська медична академія
ім. А. Крупинського
Жемелко Олена Андріївна
студентка IV - го курсу спеціальності
224 технології медичної діагностики та лікування
Львівська медична академія
ім. А. Крупинського

Вступ. Гострі кишкові інфекції — одні з найпоширеніших інфекційних захворювань, які призводять до серйозних ускладнень, особливо у дітей. Зазвичай ГКІ спричиняються бактеріями або вірусами, які потрапляють в організм людини із зараженою їжею чи водою.

Кишкові інфекції передаються через уживання зараженої їжі та води, під час купання у забруднених водоймах, через брудні руки та предмети побуту.

Найчастіше збудники кишкових інфекцій знаходяться у сирій необробленій їжі тваринного походження (м’ясо, яйця, непастеризоване молоко, морепродукти), немитих фруктах і овочах.

Серед ГКІ найчастіше зустрічаються харчові токсикоінфекції, гастроентероколіт, ротавірусний ентерит, дизентерія, сальмонельоз.

Найпоширенішими симптоми ГКІ є слабкість, підвищення температури, біль у животі, блювота і діарея.

Найвищий рівень захворюваності та смертності від ГКІ реєструють у країнах, що розвиваються, проте результати епідеміологічних досліджень останніх років свідчать, що і в індустріально-розвинених країнах проблема ГКІ є досить гострою.

Мета роботи. Порівняння характеристики стану захворюваності на ГКІ в

Україні.

Матеріали і методи. Опрацьовані результати досліджень в регіонах України, в м. Києві та області.

Результати і обговорення. Гострі кишкові інфекції(ГКІ) — це велика група інфекційних захворювань, яка характеризується фекально - оральним механізмом передачі, які проявляються клінічними ознаками ураження шлунково – кишкового тракту (ШКТ) за типом гастриту, ентероколіту та інтоксикаційним синдромом. Основою збільшення таких захворювань є порушення населенням норм безпеки їжі і води та гігієни рук.

Найбільш поширеними збудниками ГКІ є :

– бактеріальні аеробні мікроорганізми: шигели, сальмонели, ешерихії, єрсинії, кампілобактерії, клебсієли та інші умовно-патогенні мікроорганізми;

– бактеріальні анаероби: клостридії перфрінгенс, дефицилі та ботуліні;

– вірусні: ротавіруси, ентеровіруси, аденовіруси та інші.

Про стан захворюваності на гострі кишкові інфекції (ГКІ) населення м. Києва та України за 6 місяців 2022 р. можна казати наступне.

В м. Києві протягом останнього часу помічається зниження захворюваності майже по всіх нозологіях кишкової групи інфекцій, проте, відмічено ріст на сальмонельоз.

Захворюваність на суму ГКІ знизилась на 10,3%, зареєстровано 675 випадків, (інт.пок. 22,79) проти 752 (інт.пок. 25,39).

Середньоміський показник нижчий у 2,2 рази у порівнянні із загальнодержавним (49,1).

Діти віком до 17 років - 532 випадки (інт.пок. 93,90), 78,8% від загальної захворюваності.

Найвища захворюваність відмічена у віковій категорії 1-4 роки (59,2%) та 5-9 років (22,9%), а також неорганізованих дітей (52,4%).

ГКІ невстановленої етіології становлять 68,3 % від суми ГКІ, 461 випадок (інт.пок. 15,56) проти 438 (інт.пок. 14,79) у минулому році. Відмічено незначне зростання захворюваності на 5,2%. Середньоміський показник нижчий в 1,7

рази у порівнянні із загальнодержавним (27,02).

Серед хворих на ГКІ невстановленої етіології діти становлять 77,0%, (355 випадків), у 2021 році – 78,5%, (344). Найвища захворюваність помічається у віці 1- 4 роки (56,6 %) та 5-9 років (23,7%).

ГЕК встановленої етіології - 214 випадків (інт.пок. 7,22) проти 313 (інт.пок. 10,57), зниження на 31,6%. По Україні інтенсивний показник 21,85, перевищення міського показника у 3 рази.

Серед дітей до 17 років - 177 випадків, інт. пок. 31,24. Питома вага складає 82,7% проти 94,6% - за І півріччя 2021 року. Найвища захворюваність відмічається у дітей віком 1- 4 роки (64,4%).

Гастроентероколіти встановленої етіології по місту складають 31,7% від загальної суми ГКІ. Звертаємо увагу, що нижче міського показника відсоток розшифрованих ГКІ відмічено у Голосіївському (20,5%), Деснянському (24,8%), Печерському (20%), Святошинському (15,5%), Солом'янському (27,7%) та Шевченківському (27,5%) районах.

Ротавірусний ентерит складає 60,7% від ГЕКів встановленої етіології (2021р. - 44,9%). Зареєстровано 130 випадків (інт.пок. 4,39) проти 170 (5,52), зниження на 23,5%. По Україні показник 8,53, що в 1,9 разів вище міського.

Всі випадки ротавірусного ентериту зареєстровані у дітей. Найвищі показники у віці 1- 4 роки (65,4%) та 5-9 років (23,1%).

Кампілобактеріальний ентерит – зафіксовано 4 випадки (інт. пок. 0,14) проти 18 (0,61) у 2021 році. Всі випадки серед дітей у віці 1 - 4 роки. По Україні показник становить 0,1. Ентеритів, спричинених єрсініями ентероколітіка незареєстровано. По Україні показник 0,07.

Випадків захворювання на шигельоз незареєстровано. За аналогічний період 2021 року був 1 (інт. пок. 0,03), у т.ч. 1 (інт. пок. 0,18) серед дітей до 17 років. По Україні відмічається ріст захворюваності в 1,4 рази, інт.пок. - 0,23.

Зареєстровано 110 випадків сальмонельозу (інт.пок 3,71) проти 86 випадків (інт.пок. 2,90). Середньоміський показник перевищив показник по Україні (2,48) у 1,5 рази.

Серед дітей віком до 17 років 50 випадків (інт.пок. 8,82) проти 70 (12,4) у минулому році. Діти становлять 45,5% від загальної захворюваності.

Бактеріологічно підтверджено 104 випадки (94,5%), при ПЛР дослідженні - 3 та клініко епідеміологічний діагноз встановлено 3 особам.

У І півріччі 2022 року зареєстровано 2 спалахи сальмонельозу, які пов'язані з вживанням шаурми, придбаної у закладах торгівлі (Мафах), розташованих на території Дарницького району.

Перший спалах по проспекту М. Бажана, 3. Захворіло 25 осіб, у т. ч. 3 дітей. При лабораторному обстеженні у 23 випадках виділено збудники: бактеріологічно - 21 - Salmonella enteritidis гр.D, 1 - enterobacter cloacae, у 2 - результат негативний, дослідження методом ПЛР - 1 - Salmonella spp.

Другий спалах за адресою вул. А.Ахматової, 44. Захворіло 7 осіб, у т. ч. 1 дитина. При бактеріологічному обстеженні у всіх 7 випадках виділено Salmonella enteritidis гр. D та встановлено заключний діагноз: «Сальмонельоз локалізована форма середньої ступені важкості».

Причини спалахів та джерело інфекції не встановлені через неможливість провести обстеження об'єктів (павільйони були зачинені).

За аналогічний період минулого року спалахів не було.

За 6 міс. 2022 року випадків тифу, паратифу та носіїв сальмонел не зареєстровано.

Висновки. На сьогодні віруси — найчастіша причина інфекцій. Широкий спектр чинників, висока сприйнятливість людей, короткий інкубаційний період, низька інфікувальна доза, тривале виділення вірусу після перенесеної інфекції, здорове вірусоносійство спричинюють виникнення спорадичних форм і масових захворювань. Все це визначає необхідність удосконалення системи епідеміологічного нагляду за ГКІ вірусної етіології.

ВІДОМОСТІ ЩОДО МОРФОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЕРИТРОЦИТІВ РИБ

Шмиголь Надія Вікторівна,
аспірант
Есіпова Наталія Борисівна,
к.б.н., доцент
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна

Вступ. / Introductions. Важливою проблемою у різних водних середовищах є низький рівень відтворення цінних промислових видів риб. Це пов'язано, насамперед, із незадовільним екологічним станом нерестовищ та прибережних мілководних ділянок, де відбувається нагул молоді риб. Крім того, нерестові популяції деяких видів риб, що мешкають в екологічно несприятливих умовах, мають певні відхилення в біолого-фізіологічних показниках, що негативно відображається на їх фізіологічному стані та репродуктивних функціях (Fedonenko et al., 2018).

Кров є однією з найбільш лабільних тканин, яка швидко реагує на дію різних факторів. Гетеротермність і примітивність організації риб, у порівнянні з теплокровними тваринами, визначають значно ширшу норму їх реакції. Гематологічні показники давно використовуються при оцінці фізіологічного стану риб в умовах штучного вирощування (Головина, Тромбицкий, 1989; Темніханов, 2003; Серпунин, 2010). Але залишаються слабо вивченими показники крові риб природних популяцій.

Результати та обговорення. / Results and discussion. При оцінці екологічного стану водойм гематологічні показники мають очевидні переваги, так як безпосередньо відображають відповідь біоти на забруднення. Несприйнятливий стан водного середовища викликає різноманітні зміни у клітинах крові риб, зокрема порушення морфологічної організації еритроцитів (Alkidni et al., 2005). Встановлено, що формені елементи крові риб при

інтоксикації піддаються дистрофії і некробіозу, в еритроцитах реєструють анізоцитоз, пойкілоцитоз, шистоцитоз, поліхромазію та інші патологічні зміни (Барбухо, 2015).

Багаточисельними дослідженнями було показано, що еритроцити риб є еліпсоїдними ядерними клітинами з широким діапазоном тривалості життя - від 13 до 500 днів. Зазвичай кількість еритроцитів у риби коливається від 0,5-1,5×106/мм^3 у менш активних видів до 3,0–4,2 × 106/мм^3 у більш активних (Witeska, 2013). Кількість еритроцитів залежить від температури води та концентрації розчиненого кисню (Минеев, 2013; Конькова, Федорова, 2016). Вона змінюється також в залежності від віку, статі, стану харчування та репродуктивного статусу риби і може відрізнятися в різних популяціях одного виду (Серпунин, 2010).

Процес еритропоезу у риб подібний до еритропоезу інших хребетних. Проте, для червоної крові риб, на відміну від вищих хребетних, характерний ярко виражений поліморфізм клітин (Иванова, 1989). Як і у вищих хребетних, еритроцити риб містять тетрамерні гемоглобіни різної спорідненості до кисню. Наявність у крові кількох ізоформ гемоглобіну з різною спорідненістю до кисню вважається адаптацією до змінної концентрації кисню у воді. Дослідження еритроцитів різних видів риб, які мешкали в гіпоксичних умовах показало, що найбільша кількість клітин з різною патологією (каріолізис, каріопікноз, амітози, руйнування оболонки еритроцита) відмічалась у риб, чутливих до вмісту кисню (верховодки, краснопірки). Відносна кількість ушкоджених еритроцитів у них досягала 30 %. В той час, як у малочутливих риб (бичка, карася) кількість еритроцитів з патологією була вдвічі менше (Єсіпова, Сурова, 2015).

Еритроцити риби чутливі до різних впливів навколишнього середовища, але основні кількісні параметри червоної крові (гематокрит, концентрація гемоглобіну) у риб, як правило, залишаються стабільними завдяки значному компенсаторному потенціалу (Vosylienė, 1999).

З іншого боку, є повідомлення, що токсичні речовини можуть викликати

морфологічні аномалії еритроцитів, включаючи ядерні аномалії, деформацію клітин, амітоз або гемоліз (Ахметова, 2015, Sharma, 2014). Ядерні аномалії, такі як зміни концентрації хроматину, деформація або фрагментація ядра, утворення мікроядер, є досить розповсюдженими явищами.

Дослідження забруднених ділянок Запорізького водосховища показало, що підвищний вміст у воді важких металів (Cu, Cd, Fe, Zn) викликає у риб амітотичний поділ еритроцитів і розвиток клітинних аномалій: пойкілоцитоз, гіпохромію, деформацію клітинної оболонки, появу мікроядер, вакуолізацію цитоплазми (Kurchenko, Sharamok, 2019; Єсіпова, Шарамок, 2022).

Деякі автори також спостерігали мітохондріальні аномалії та внутрішньоклітинні включення, такі як тільця Гейнца або базофільні точки (Vosylienė, 2006, Vinodhini, 2009; Verholyas, 2010). Посилена інтоксикація часто викликає набряк еритроцитів і гемоліз. Компенсація пошкоджених еритроцитів відбувається за рахунок вивільнення нових клітин із селезінки (орган накопичення еритроцитів) та/або головної нирки (орган кровотворення), на що вказує збільшення частоти незрілих клітин у периферичній крові.

Висновки./Conclusions. Таким чином, літературні данні свідчать про високу чутливість еритроцитів риб до гідроекологічних умов, що дає підставу для використання морфо-цитометричних показників червоної крові риб в якості біоіндикаторів екологічного стану нерестових ділянок водойм. Дослідження крові дозволяє визначити адаптаційні можливості риб в умовах конкретних водойм, а картину крові можна використовувати як еталон екологофізіологічного стану нерестових популяцій риб.

MEDICAL SCIENCES

UDC: 616-089.882+616-089+616.314.17-008.1

MYOFUNCTIONAL TREATMENT IN PATIENTS WITH MAXILLOMANDULAR ANOMALIES ON THE BACKGROUND OF ORAL HABITS

Mahlynets Nataliia,
Candidate of Medical Sciences
Associate Professor of Therapeutic Dentistry
Pavlyshyn Mariana,
Ass. of Pediatric Dentistry Department
Ozhogan Zinovii,
Doctor of Medical Sciences, Professor
Head of the Department of Orthopedic Dentistry
Rozhko Mykola,
Doctor of Medical Sciences, Professor, Rector of IFNMU
Ivano-Frankivsk National Medical University, 2 Halytska Street
Ivano-Frankivsk, Ukraine, postal code 76008

Anotation. Maxillomandibular anomalies and deformations are one of the common pathologies among all diseases of the maxillofacial region [1, p.70-73; 2, p.110-114; 3, p.323-328, 6, p.88-93]. Today, an important role in the development of acquired deformities is attributed to oral myofunctional habits, which are associated with the presence of chronic social stress in children.

Key words: oral habits, cephalometric analysis, orthodontic treatment, myofunctional devices, myogymnastics.

Research methods. 30 people aged 9-12 years with acquired maxillomandibular anomalies against the background of oral habits and 15 people of the comparison group were examined and treated. Group I patients (15 people) had

orthodontic treatment and elimination of oral habits, and group II patients (15 people) received treatment supplemented with myofunctional devices and myogymnastics. It was consisted of three-stage treatment with removable orthodontic myofunctional devices Myobrace, Australia [4, p.19-23]. The device was selected depending on the patient's bite, bad habits and the state of the muscle apparatus (hyper- or hypotonus). The first phase of treatment, that is, the first myofunctional apparatus, helps the patient to more easily eliminate bad habits and ensure a stable result. The second phase of treatment is aimed at stimulating the development of the maxillofacial system, regulating the function of the temporomandibular joint, and normalizing the position of the tongue. The third phase provides correction of the shape of the dental arch and normalizes the tone of the circular muscle of the mouth.We studied the results of computer tomograms, performed stereotopometric analysis (three-dimensional cephalometry), and determined the thickness of the masticatory muscles in symmetrical areas of the face. Secret questionnaires were administered to patients in order to identify stress factors that affect the body, and the relationship between the presence of a stress factor and the appearance of changes in cephalometric indicators was determined. The study was conducted before treatment, after 6 months and after 12 months after the start of active orthodontic treatment.

Scientific novelty. Clinical studies have shown that all patients have oral habits that lead to changes in the maxillofacial system. The results of the secret survey obtained by us indicate that 96.6% of the respondents have a state of chronic stress; 73.3% of children believe that they are in a state of social stress, which is caused by new living conditions during the war in Ukraine, fear of being left without a home and family; 53.3% of students indicate psychological problems in the family and a forced change of residence, frequent changes between periods of live communication and distance learning conditions; 76.6% of all interviewed teenagers emphasize the feeling of emotional relief during the period of using a bad habit. Clinical studies have shown that all patients have oral habits that lead to changes in the maxillofacial system. The results of the questionnaire showed that 96.6% of the examined patients associate them with the presence of stress factors. The results of

the photo protocol in most patients indicated the presence of facial asymmetry with the formation of a one- or two-sided crossbite, shortening of the lower jaw with the formation of a medial bite. In the comparison group, the face of all patients was symmetrical and proportional according to all indicators. 26.6% of patients in both groups were diagnosed with muscle hypertonus musculus oblicularis oris, while only one person in the comparison group ($p<0.01$). In patients with hypertension, the tooth rows are narrowed and shortened. Such a pathological condition is one of the etiological factors in the development of maxillomandibular anomalies, in particular, crowding of teeth in the frontal area of the jaws. With hypotonus of the musculus oblicularis oris, the tooth rows are elongated and there is a tendency to develop a distal bite. Myogymnastics and myofunctional devices are recommended to correct the pathological condition in this category of patients. During the breath test, only 63.3% had a positive test on both sides, indicating the presence of nasal breathing and the correct formation of the sinuses.

According to the indicators of the three-dimensional cephalometric examination, disproportions characteristic of the gnathic part of the facial skeleton were found in the 9-12 year-old age group with acquired anomalies of the development of the jaws. All examined patients were not diagnosed with changes in the base of the skull, which indicates that the deformities are acquired and not congenital.

After 6 and 12 months after the start of active treatment, the results of the examination, cephalometric analysis and photo protocol confirm the positive dynamics of all indicators in both groups, however, more pronounced changes in cephalometric indicators were expressed in the II group of patients, which indicates the expediency and necessity of using myofunctional devices and myogymnastics in complex treatment of maxillofacial anomalies against the background of bad habits. All patients of the II group had pronounced changes on the part of the muscular apparatus, which was confirmed by the normalization of the tone of the musculus oblicularis oris. Already after 6 months, a change in the thickness of the masticatory muscles on the side of the deformation was observed according to the results of a

cephalometric analysis. Myofunctional changes detected by us are similar to those described by scientists in the course of cephalometric analysis [8, p.1814-1817; 9, p.299-303]. After 12 months, changes in the bone structure were detected in symmetrical parts of the face, which confirms the presence of a functional matrix [5, p.178-188; 7, p.1083-1093; 8, p.1814-1817].

Conclusions

1. Oral habits are directly proportional to stress factors, which, according to the results of the examination, are present in 96,6% of all patients.

2. 3D cephalometric analysis should be included in the mandatory methods of diagnosis of acquired deformities of the maxillofacial area before and at the stages of complex treatment.

3. The results of clinical, x-ray research methods and cephalometric analysis indicate the need to use devices that correct the work of the muscular apparatus and myogymnastics in the complex treatment of patients with maxillomandibular anomalies on the background of oral habits.

REFERENCES:

1. Doroshenko SI, Savonik SM Poshyrenist zuboschelepnykh anomaliy u ditey vikom 4-17 rokiv. Sovremennaya stomatologiya. 2020;5:70-73.

2. Altug-Atac AT, Erdem D. Prevalence and distribution of dental anomalies in orthodontic patients. Am J Orthod Dentofacial Orthop. 2007; 131:510-514.

3. Bilge NH, Yesiltepe S, Agirman KT, Caglayan F, Bilge OM Investigation of prevalence of dental anomalies by using digital panoramic radiographs. *Folia Morphol (Warsz)*. 2018;77(2):323–328.

4. Cunha Busguest PD, Jesus Portelinha DD, Da CostaML, CAncio de Paula VDA. How the myobrace appliance works: Advantages and disadvantages. J Dent Probl Solut. 2021; 8(1): 019-023. DOI: 10.17352/2394-8418.000098

5. Frost HM Wolff's Law and bone's structural adaptations to mechanical usage: an overview for clinicians. Angle Orthodontist 1994;64:175-188

6. Joelijanto R. Oral Habits That Cause Malocclusion Problems. IDJ. 2012;1(2):88-93.

7. Lanyon LE. Functional strain in bone tissue as an objective, and controlling stimulus for adaptive bone remodelling. Journal of Biomechanics 1987;20:1083-1093.

8. Moss-Salentijn L. Melvin L. Moss and the functional matrix. Journal of Dental Research 1997; 76:1814-1817.

9. Tomita NE, Bijella VT, Franko LJ The relationship between oral habits and malocclusion in preschool children. Rev Saude. 34. 299-303 DOI:10.1590/S0034-89102000000300014

COMPREHENSIVE PHYSIOLOGICAL AND HYGIENE ASSESSMENT OF THE FEATURES OF THE MAIN REGIME ELEMENTS OF DAILY ACTIVITIES OF YOUNG WOMEN AND YOUNG MEN STUDYING IN THE CONDITIONS OF ON-LINE ORGANIZATION OF THE LEARNING

Vergeles Tetiana Mykhailivna
Assistant of the Department of General Hygiene and Ecology
National Pirogov Memorial Medical University, Vinnitsya, Ukraine
Serheta Ihor Volodymirovich
Doctor of Medical Sciences, Professor,
Head of the Department of General Hygiene and Ecology
National Pirogov Memorial Medical University, Vinnitsya, Ukraine

Introductions. A comprehensive physiological and hygienic assessment of the features of the main regime elements of educational and extracurricular activities of young women and young men studying in institutions of higher education is an extremely important component of scientific research that involves the establishment of risk factors for the probable development of negative shifts in the functional capabilities and adaptive resources of the organism, the formation of phenomena and manifestations in the future of professionally significant maladaptation, the formation of prenozological and pathological changes in the state of health students [1,2,3,4,5,6,7].

Aim. The aim of the work is to carry out a comprehensive physiological and hygienic assessment of the main regime elements of educational and extracurricular activities of students of medical institutions of higher education under the conditions of on-line learning.

Materials and methods. A comprehensive assessment of physiological and hygienic correlates of daily activities and social and hygienic living conditions of student youth was carried out based on the application of questionnaire methods and structured interviewing based on the results of using a specially developed questionnaire.

Results and discussion. In the course of the conducted research, it was established that the duration of night sleep for students studying remotely (on-line), which is less than 5 hours (13.2% of young women and 3.3% of young men of students of the 1st year and 6.2% of young women and 3.3% of young men students of the 3rd year) or was from 5 to 6 hours (15.8% of young women and 10.0% of young men students of the 1st year and 25.0% of young women and 26.7% of young men students of the 3rd year) and, therefore, noted the insufficient time for physical and physiological recovery of female and male students, was quite comparable to the data typical for students who studied in the off-line learning.

It was established that the share of indicators regarding the duration of continuous educational activity of students, which are considered unfavorable, those that exceed the maximum permissible time range (more than 9 hours, from 8 to 9 days, from 7 to 8 hours), under the conditions of using the on-line format is smaller, than the specific weight of similar indicators under the conditions of off-line training. At the same time, a completely opposite picture is registered during the analysis of data regarding the features of educationally significant preparation for conducting practical classes, which are carried out at home and condition the completion of homework provided by the curriculum. Thus, under the conditions of the on-line learning format, 71.0% of young women and 63.3% of young men studying in the 1st year spend more than 4 hours on this process, and 59.3% of young women and 60.0% of young men studying in the 3rd year.

81.5% of first-year young women and 73.3% of first-year young men spent up to 1 hour watching television programs during the educational day, which was the predominant share of the studied indicators among all students whose daily activities were to be studied. 65.5% of third-year young women and 70.0% of third-year young men, from 1 to 2 hours – respectively 15.7% of first-year young women and 13.3% of first-year young men and 28.1% of third-year young women and 13.3 % of third-year young men, more than 2 hours a day – respectively 2.3% of first-year young women and 13.3% of first-year young men and 6.2% of third-year young women.

Fairly similar to the previous data regarding the duration of watching television

programs was typical for medical students on weekends. Thus, 50.0% of first-year young women and 66.7% of first-year young men and 34.3% spent watching television programs for up to 1 hour, namely, this proportion of the studied indicators was predominant among all students and in this case, during the weekend third-year young women and 56.6% of third-year young men, from 1 to 2 hours – respectively 28.9% of first-year young women and 10.0% of first-year young men and 21.6% of third-year young women and 13.3% of third-year young men, more than 2 hours - respectively, 21.0% of first-year young women and 23.3% of first-year young men and 33.7% of third-year young women and 29.2% of third-year young men.

The most common number of meals for students who were in the conditions of on-line learning should be considered three meals a day, which was typical for 39.4% of young women and 56.6% of young men of 1st-year students and 53.1% of young women and 40.0% young men students of the 3rd year, and also, interestingly enough, two meals, which was typical for 26.3% of young women and 34.3% of young men students of the 1st year, and, instead, four meals, which was typical for 23.3% of young women and 36.6% of young men 3rd-year students. The specific weight of other options for organizing one's own diet and the number of meals was insignificant and, as a rule, did not exceed 13-17%.

Conclusions. In the course of the conducted research, a comprehensive physiological and hygienic assessment of the main regime elements of educational and extracurricular activities of students of medical institutions of higher education was carried out under the conditions of distance learning organization.

REFERENCE

1. Мороз В. М., Макаров С. Ю., Серебреннікова О. А., Сергета І. В. Навчальний стрес та психофізіологічні критерії оцінки адаптаційних можливостей організму студентів закладів вищої медичної освіти. – Вінниця : ТОВ “ТВОРИ”, 2020. – 184 с.

2. Мороз В. М., Серебреннікова О. А., Сергета І. В., Стоян Н. В.

Психофізіологічні та психогігієнічні основи ефективного використання здоров'язберігаючих технологій у закладах вищої освіти – Вінниця: ТОВ "ТВОРИ", 2021. – 208 с.

3. Сергета І. В., Бардов В. Г., Дреженкова І. Л., Панчук О. Ю. Гігієнічні нормативи рухової активності студентів закладів вищої медичної освіти та шляхи її оптимізації. – Вінниця : ТОВ "ТВОРИ", 2020. – 184 с.

4. Сергета І. В., Панчук О. Ю., Яворовський О. П. Гігієнічна діагностика професійної придатності студентів закладів медичної освіти (на прикладі стоматологічних спеціальностей). – Вінниця: ТОВ "ТВОРИ", 2020. - 348 с.

5. Сергета І. В., Браткова О. Ю., Серебреннікова О. А. Наукове обґрунтування гігієнічних принципів профілактики розвитку донозологічних зрушень у стані психічного здоров'я учнів сучасних закладів середньої освіти (огляд літератури і власних досліджень). *Журнал НАМН України.* 2022. Т. 28, № 1. С. 306-326.

6. Сергета І. В., Серебреннікова О. А., Стоян Н. В., Дреженкова І. Л., Макарова О. І. Психогігієнічні принципи використання здоров'язберігаючих технологій у сучасних закладах вищої освіти. *Довкілля та здоров'я*. 2022. № 2 (103). С. 32-41.

7. Тимощук О. В., Полька Н. С., Сергета І. В. Наукові основи комплексної гігієнічної оцінки якості життя та адаптаційних можливостей сучасної учнівської і студентської молоді. – Вінниця: ТОВ "ТВОРИ", 2020. -272 с.

ТАЙТІН, ЯК ПРЕДИКТОР КОМОРБІДНОГО ПЕРЕБІГУ ІШЕМІЧНОЇ ХВОРОБИ СЕРЦЯ ТА ЦУКРОВОГО ДІАБЕТУ 2 ТИПУ

Бабаджан Володимир Данилович
проф., д.мед.н.
Кошкіна Маргарита Володимирівна
аспірант
Федоренко Ольга Валентинівна
студент
Харківський Національний Медичний Університет
м. Харків, Україна

Вступ. Цукровий діабет 2 типу (ЦД2Т) патогенетично характеризується інсулінорезистентністю. Інсулін проявляє подвійний вплив на коронарний кровоток (регулює вазоконстрикцію та вазодилятацію), тому досить часто, ЦД2Т провокує розвиток хронічної недостатності коронарного кровотоку і провокує розвиток діастолічної дисфункції, яка в більшості випадків коморбідно обтяжує ЦД2Т.

Тайтін є гігантським саркомерним білком, який відповідальний за жорсткість кардіоміоцитів і сприйняття напруги серця. Порушення регуляції тайтіну тісно взаємопов'язано з різноманітними серцево-судинними розладами, тому визначення рівнів тайтіну в сироватці крові хворих на ЦД2Т та ішемічна хвороба серця (ІХС) із вивченням асоціацій з епідеміологічними та клініко-анамнестичними характеристиками таких пацієнтів є досить актуальним завданням.

Мета роботи. Визначити вірогідні асоціації клініко-анамнестичних характеристик хворих із коморбідністю ЦД2Т та ІХС.

Матеріали та методи. До дослідження було включено 126 пацієнтів. В основній групі (ізольована ІХС) було 36 пацієнтів (21 (58,3 %) чоловіків та 15 (41,7 %) жінок); в групі порівняння (ІХС+ЦД2Т) — 70 хворих (28 (40,0 %) чоловіків та 42 (60,0 %) жінок). В групі контролю (n = 20) було 11 (55,0 %) чоловіків та 9 (45,0 %) жінок.

Діагноз ІХС та ЦД2Т було встановлено згідно з чинними наказами МОЗ України. Для визначення рівня тайтіну було застосовано імуноферментний метод з використанням комерційної тест-системи виробництва фірми «Human SORT 1 ELISA Kit» (США). Показники ліпідограми визначали ферментативним методом за стандартною біохімічною методикою.

Результати та обговорення. За методом одночасного включення достовірними предикторами коморбідності ЦД2Т у пацієнтів з ІХС було визначено рівні тайтіну (відношення шансів (ВШ) = 0,001 [95,0 % довірчий інтервал (ДІ) 0,001–0,105], p = 0,021); гіпертензію I та II стадії (відповідно ВШ = 28,993 [95,0 % ДІ 1,595–526,940], p=0,023 та ВШ = 19,050 [95,0 % ДІ 1,078–336,620], p = 0,044); наявність гіпертрофії лівого шлуночку (ЛШ) (ВШ = 3,169 [95,0 % ДІ 1,103–3,108], p=0,032); рівні холестерин ліпопротеїдів дуже низької щільності (ХС ЛПДНЩ) (ВШ=49,032 [95,0 % ДІ 4,155–578,644], p = 0,022); наявність стенокардії за значного навантаження (ВШ=6,199 [95,0%ДІ 1,129–34,039], p = 0,036).

Дані результати вказували на надмірну компенсаторну активацію β-адренергічної системи, яка провокує підвищення пасивної жорсткості міокарда під час прогресування серцевої недостатності (СН).

Висновки. Згідно з отриманими результатами коморбідний перебіг ІХС та ЦД2Т асоціюється з достовірним зниженням рівнів тайтіну, що патогенетично може бути раннім предиктором порушень морфології, скоротної та дилятаційної функції серця, та (як наслідок) розвитку значної СН.

ХВОРОБА ГРЕЙВСА: СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ЛІКУВАННЯ

Бобро Лілія Миколаївна
к.мед.н., доц.кафедри загальної практики - сімейної медицини
та внутрішніх хвороб
Борисевич Валерія Денисівна
Конюхова Маргарита Сергіївна
студентки
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Вступ: Хвороба Грейвса, або дифузний токсичний зоб – системне аутоімунне захворювання, що виникає внаслідок вироблення АТ-рТТГ та є розповсюдженим захворюванням щитовидної залози. Іноді асоціюється з сторонніми аутоімунними патологіями, такими як перніціозна анемія, міастенія, ідіопатична тромбоцитопенічна пурпура, що робить вивчення хвороби актуальним в наш час. Частота нових випадків коливається від 30 до 200 випадків на 100 тис. населення в рік, при цьому жінки хворіють в 10 разів частіше.

Мета: Порівняння ефективності різних методів лікування хвороби Грейвса.

Матеріали та методи: Дослідження проводились шляхом аналізу відомостей наукової літератури Barbesino G, Tomer Y. Clinical utility of TSH receptor antibodies. J. Clin. Endocrinol. Metab., 2013 Jun, 98(6): 2247-55 та Bartalena L. Diagnosis and management of Graves disease: a global overview. Nat Rev Endocrinol., 2013 Dec, 9(12): 724-34 щодо, порівняння різних методів лікування хвороби Грейвса.

Результати та обговорення: При хворобі Грейвса збільшення щитовидної залози може не бути, а зоб може бути не дифузним при цьому вважається, що захворювання є мультифакторним, де генетичні особливості (носії гаплоїдів HLA-B8, -DR3 und -DQA1*0501) імунного реагування реалізуються на фоні дії факторів зовнішнього середовища. При порушенні

імунологічної толерантності, аутореактивні лімфоцити (CD4+- та CD8+-Т-лімфоцити, В-лімфоцити) опосередковано адгезивними молекулами (ICAM-1, ICAM-2, Е-селектин, VCAM-1, LFA-1, LFA-3, CD44) інфільтрують паренхіму щитовидної залози, де розпізнають ряд антигенів, які презентуються дендридними клітинами, макрофагами, В-лімфоцитами та HLA-DR-експриміруючими фолікулярними клітинами. Цитокіни та сигнальні молекули ініціюють антигенспецифічну стимуляцію В-лімфоцитів, через що починається продукція специфічних імуноглобулінів проти різних компонентів тироцитів.

Існує кілька методів лікування хвороби Грейвса: застосування тиреостатичних засобів (тіонаміди), радіойодтерапія та хірургічне втручання.

Коли для пацієнта є призначення проведення курсу тиростатичної терапії, тіонаміди на початку призначаються у доволі великих дозах: 30–40 мг тіамазолу (на 1-2 прийоми). Для такого лікування зручно використовувати препарати, що містять велику дозу тіамазолу в одній таблетці (Тірозол-10). При такій терапії через 4-7 тижнів у хворих на тиреотоксикоз середньої тяжкості можливо досягнути еутиреоїдного стану, першою ознакою якого є нормалізація рівня вільного Т4 та Т3. Рівень ТТГ може довго бути зниженим. Під час досягнення еутиреозу і на більш тривалий термін, доцільним є призначення бета-адреноблокаторів (анаприлін – 120 мг на добу, атенолол – 100 мг на добу). Після нормалізації рівня вільного Т4 починають знижувати дозу тиреостатика і через 2-3 тижні переходять на прийом підтримуючої дози (5-15 мг на день). Далі хворий може бути на одному тиреостатику під щомісячним контролем функції ЩЗ та необхідною корекцією його дози (титраційний режим або схема «блокуй»). При складностях підтримки стійкого еутиреозу, а також при не можливості такого частого контролю, може бути призначена так звана схема «блокуй та замінюй», коли до доволі великої дози тиреостатика (10–15 мг тіамазолу), яка надійно блокує ЩЗ, додають замісну терапію препаратами левотироксину (L-T4) (50-75 мкг). Схема «блокуй і замінюй» дозволяє заблокувати вироблення тиреоїдних гормонів, що робить неможливим повернення тиреотоксикозу. Критерієм ефективності терапії буде стійка

підтримка нормального рівня Т4 та ТТГ. Підтримуюча терапія «блокуй і замінюй» (10-15 мг тіамазолу та 50-75 мкг L-T4) триває від 12-18 місяців. Подальше збільшення обсягу ЩЗ на тлі терапії, що проводиться, навіть за умови стійкої підтримки еутиреозу (це закономірно відбудеться при медикаментозному гіпотиреозі або, навпаки, при недостатній блокаді ЩЗ) істотно знижує шанси на успіх лікування. Дуже рідкісним (0,06%), але небезпечним ускладненням тіонамідів є агранулоцитоз, рідко – ізольована тромбоцитопенія. Рецидив тиреотоксикозу після закінчення лікування тиреостатиками нерідко розвивається протягом першого року після їх відміни. Хірургічне лікування за останні роки стало методом вибору лікування при наявності протипоказань до радіойодтерапії.

Абсолютними показаннями будуть до операції будуть:

1) зоб великих розмірів з ознаками компресії анатомічних структур;
2) поєднання ДТЗ з неопластичними процесами в щитовидній залозі;
3) важка форма тиреотоксикозу з порушенням серцевого ритму;
4) не переносимість тиреостатиків;
5) відсутність ефекту від консервативної терапії протягом 24 місяців, рецидив захворювання.

Проводиться субтотальна резекція щитовидної залози, при якій залишають не більше 2 мл тиреоїдного залишку. Не зважаючи на проведення операції залишаються ризики рецидиву тиреотоксикозу або розвитку гіпотиреозу. Проте післяопераційний гіпотиреоз (при наявності синтетичних препаратів L-T4 та контролю компенсації гіпотиреозу) наразі розглядається, як ціль оперативного лікування, а не ускладнення.

Якщо коротко підсумувати, то субтотальна резекція щитовидної залози проводиться на фоні еутиреозу, що досягається тиреостатиками та забезпечує швидку ліквідацію тиреотоксикозу. При цьому є небажаною при післяопераційному рецидиві, але буде кращим методом вибору при зобі великого розміру. Специфічні ускладнення: парез гортані, гіпопаратиреоз.

Метод радіойодтерапії є найбільш ефективним так як до протипоказань

належать лише вагітність та грудне вигодовування. Важливим є те, що метод неінвазивний та достатньо дешевий, не має ускладнень таких як при хірургічному лікуванні. Є способом вибору для післяопераційного рецидиву тиреотоксикозу.

Зараз в багатьох країнах лікування І-131 призначають навіть дітям в амбулаторному порядку. Важливим є те, що лікування І-131 при необхідності можливо провести без попередньої підготовки тионамідами. Коли за ціль лікування беруть руйнування щитовидної залози, терапевтична активність з урахуванням об’єму ЩЗ, максимального захвату та часу напіввиведення І-131, розраховують з передбачуваної поглиненої дози в 200-300 Грей. Гіпотиреоз розвивається через 3-6 місяців після введення І-131.

Висновки: Виходячи з вищевказаної інформації можна сказати, що всі методи лікування є актуальними в кожному окремому випадку, на разі більша перевага віддається методу радіойодтерапії за умови відсутності протипоказань та ефективності лікування. Проте важливо пам'ятати, що для кращого досягнення цілі лікування має бути індивідуальний підхід до ведення хворих.

ЕКСТРЕНА МЕДИЧНА ДОПОМОГА ТА ДОМЕДИЧНА ДОПОМОГА

Богомаз Даніїл Романович
Курсант 1 курсу КП-134
Спеціальність 262 «Правоохоронна Діяльність»
Факультету підоготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Нікіфорова Олена Анатоліївна
доцентка кафедри криміналістики
та домедичної допомоги
Дніпропетровського державного
Університету внутрішніх справ

Актуальним у наш час є захист життя та здоров'я людини. Це можна визначити як одну із найважливіших функцій держави. Конституцією України встановлено, що людина, її здоров'я, честь і гідність, недоторканність та безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (ст. 3). Саме Законом України «Про Національну поліцію» передбачено, що поліція зобов'язана надавати невідкладну, зокрема домедичну і медичну допомогу особам, які постраждали внаслідок правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в безпорадному стані або стані, небезпечному для їхнього життя чи здоров'я.

Екстрена медична допомога – медична допомога, яка полягає у здійсненні медичними працівниками відповідно до закону невідкладних організаційних, діагностичних та лікувальних заходів, спрямованих на врятування та збереження життя людини у невідкладному стані та мінімізацію наслідків впливу такого стану на її здоров'я.

Домедична допомога, відповідно до Закону України «Про екстрену медичну допомогу», – це невідкладні дії та організаційні заходи, спрямовані на врятування і збереження життя людини в невідкладному стані й мінімізацію наслідків впливу такого стану на її здоров’я, що здійснюються на місці події особами, які не мають медичної освіти, але за своїми службовими обов’язками

повинні володіти основними практичними навичками з рятування і збереження життя людини, яка перебуває в невідкладному стані, та, відповідно до закону, зобов’язані здійснювати такі дії й заходи.

Перелік практичних навичок, якими повинен володіти працівник поліції з надання домедичної допомоги в екстремальних ситуаціях:

1. Визначення симптомів респіраторної та серцевої зупинки.

2. Прості прийоми полегшення дихання.

3 Штучне дихання.

4. Зовнішній масаж серця.

5. Основи підтримки життедіяльності (відновлення роботи серця, дихання).

6.Визначення життєвих показників.

7. Оцінка стану потерпілого за життєвими ознаками.

8. Видалення сторонніх предметів при обструкції дихальних шляхів.

9. Накладання «шийного коміра» та іммобілізація хребта.

10. Накладання транспортних шин.

11. Витягання потерпілих з транспортних засобів.

12. Техніка накладання тугої пов'язки на рану, яка кровоточить.

13. Техніка накладання джгута при ампутації.

14. Перша допомога при опіках, відмороженнях.

15. Прості прийоми рятування на воді.

16. Дотримання заходів безпеки під час роботи в небезпечних місцях.

У разі ненадання без поважних причин на місці події домедичної допомоги або необгрунтовану відмову у її наданні поліцейські несуть дисциплінарну, адміністративну, кримінальну або цивільно-правову відповідальність.

Надання екстреної медичної допомоги людині в невідкладному стані на місці події, під час перевезення та в закладі охорони здоров’я здійснюється відповідно до медичних показань на основі клінічних протоколів і стандартів екстреної медичної допомоги, які затверджуються центральним органом

виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я.

Співробітники поліції найчастіше першими опиняються в ситуаціях, що пов'язані з травмуванням людей, які постраждали від правопорушень, нещасних випадків, перебувають у безпорадному або небезпечному для життя та здоров'я стані. У цих ситуаціях своєчасні та правильні дії з надання домедичної допомоги до прибуття медичних працівників врятують життя постраждалим, попередять чи зменшать ускладнення від отриманих ушкоджень.

Відповідно до статистичних даних Всесвітньої організації охорони здоров'я, 30–35 % летальних (смертельних) випадків під час травмування припадає на відсутність, несвоєчасність або неправильність проведення заходів домедичної допомоги.

У п. 4 ст. 18 Закону України «Про Національну поліцію» передбачено одним з обов'язків поліцейського «Надавати невідкладну, зокрема домедичну і медичну, допомогу особам, які постраждали внаслідок правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в безпорадному стані або стані, небезпечному для їхнього життя чи здоров'я».

Працівникам поліції слід ураховувати, що існують суттєві відмінності в наданні першої домедичної допомоги в цивільному та військовому контексті. У різних ситуаціях діють відповідні правила, а отже, вкрай важливо послуговуватися знаннями й навичками, адаптованими до певних умов.

Основні принципи щодо надання першої допомоги:

- правильність і доцільність (якщо ви не впевнені в своїх діях – краще утриматись; головне правило першої допомоги – не нашкодити);
- швидкість;
- продуманість, рішучість, спокій.

Щоб надати першу допомогу постраждалому, алгоритм дій повинен бути таким:

1) Оглянути місце події та впевнитись у тому, що надання допомоги

буде безпечним: забезпечити власну безпеку, а також безпеку потерпілого та людей навколо.

2) Оцінити стан постраждалого (свідомість, дихання, пульс).

3) За необхідності викликати бригаду екстреної (швидкої) медичної допомоги, а також інші екстрені служби (поліцію, аварійно-рятувальну службу, службу газу тощо).

4) Оцінити наявність критичних кровотеч та зупинити їх.

5) Забезпечити прохідність дихальних шляхів.

6) Якщо у постраждалого відсутні ознаки життя та немає критичної кровотечі (або ви вже її ліквідували) – розпочати серцево-легеневу реанімацію.

7) Перевести постраждалого у стабільне положення (на боці, обличчям до себе, рука під головою, нога зігнута в коліні), якщо не йдеться про підозру на травми хребта та кісток тазу і серцево-легенева реанімація була вдалою.

8) Не залишати постраждалого та контролювати стан його життєвих функцій до прибуття екстрених служб.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19.

2. Основи законодавства України про охорону здоров’я : Закон України від 19.11.1992 № 2801-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search. ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T280100.html.

3. Про екстрену медичну допомогу : Закон України від 05.07.2012 № 5081-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://norma.org.ua/ document/legislation/zu/zu1/1.php

АНАЛІЗ ЗАХВОРЮВАНОСТІ НА ТУБЕРКУЛЬОЗ НА ФОНІ ЕПІДЕМІЇ КОРОНАВІРУСНОЇ ХВОРОБИ В УКРАЇНІ ЗА 2018-2022 РОКИ

Бондаренко Катерина Вадимівна,
студентка
Шевченко Ольга Станіславівна,
д.мед.н., проф кафедри фтизіатрії та пульмонології
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Вступ./Introductions. Туберкульоз – це бактеріальне інфекційне захворювання, збудником якого є мікобактерія туберкульозу, що є досить стійкою до факторів зовнішнього середовища. Передається він переважно повітряно-крапельним шляхом та найчастіше уражує легені, але може ушкоджувати й інші органи та системи, окрім волосся, зубів та нігтів.

Масовому розповсюдженню сприяють хворі з відкритою формою перебігу, оскільки при розмові, кашлі чи чханні, збудник виділяється з краплинками слини та поширюється за кілька метрів від хворого. Особливому ризику піддаються діти, фізично та психічно виснажені люди, ті, хто мають захворювання, що порушують імунітет, бо це все призводить до зниження опірності організму, а також медичні працівники та інші люди, які мають частий тісний контакт з хворими.

Мета роботи./Aim. Метою даного дослідження було вивчити та проаналізувати статистику захворювання на туберкульоз в Україні, та її динаміку у період 2018-2022 років на фоні епідемії коронавірусної хвороби COVID-19, яка викликана вірусом SARS-CoV-2.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Для досягнення мети було проведено обробку статистичних даних офіційних сайтів Міністерства охорони здоров’я України. У процесі дослідження вивчено та узагальнено сучасну наукову інформацію з відповідної проблематики.

Результати та обговорення. / Results and discussion. У результаті аналізу статистичних даних, було отримано такі результати: в Україні за 2018 рік було зареєстровано (вперше виявлені хворі та рецидиви) 26321 випадки туберкульозу (62,3 на 100 тис.населення) та протягом 2019 року було зареєстровано 25237 хворих, - це 60,1 на 100 тис. (чисельність населення станом на липень 2019 року приблизно 42 млн). З усіх випадків кожного року, кількість дітей (0-14 років) склала 583 (9,1 на 100 тис. дитячого населення) та кількість підлітків (15-17 років) – 205 у 2018 році та 220 у 2019 (3,2 та 3,4 відповідно у 2018 та 2019 роках на 100 тис. дитячого населення).

Протягом наступного 2020 року, отримано результати: виявлено хворих - 17593 (42,2 на 100 000 населення) (чисельність населення станом на липень 2020 року 43,7 млн), з яких дітей (0-14 років) – 377 та підлітків – 163 (5,9 та 14,2 відповідно на 100 000 дитячого населення).

Упродовж 2021 року отримано таку статистику захворюваності: кількість хворих з вперше діагностованим туберкульозом, включаючи рецидиви, склала 44,0 на 100 000 населення, а саме, 18241 людина (чисельність населення станом на січень 2021 року 41,6 млн), з яких діти (0-14 років) – 463, та підлітки - 147 (7,4 та 12,5 відповідно на 100 000 дитячого населення).

За січень-серпень 2022 року було виявлено 13290 випадків хворих на туберкульоз, - 32,3 на 100 000 населення (чисельність населення України станом на 01.02.2022 була 41,1 млн). Але вважати ці дані точними не можна, через активні бойові дії на території України, що призвело до перебоїв в роботі медичних служб, значної міграції населення та виїзду за кордон, відсутності даних з тимчасово окупованих територій.

Зниження рівня захворюваності на туберкульоз, у 2019-2020 роками, у порівнянні з 2018 роком, можна пов’язати з введенням карантинних заходів та дотриманням протиепідемічної безпеки для профілактики коронавірусної інфекції, а саме: застосування засобів індивідуальних захисту (медичних масок та рукавичок); виконання правил особистої гігієни (миття рук, обробка їх антисептиком; уникнення торкання слизових оболонок руками); зміна

повсякденної поведінки та ритму життя (більше часу проведення вдома, дотримання дистанції в 1,5-2 м; прикриття носа та рота серветкою чи згинем ліктя під час чхання та кашлю); обмеження масових заходів, запобігання скупчення людей; збільшення частоти прибирання у громадських місцях (в тому числі обробка дверей, ручок). Але, на жаль, зменшення кількості виявлених випадків, особливо на початкових стадіях, пов'язано зі значним скороченням числа звернень громадян до закладів охорони здоров'я та відсутністю можливості провести необхідні дослідження, через підвищене навантаження на працівників охорони здоров'я, що в свою чергу, сприяє розвитку більш тяжкої форми туберкульозу та підвищенню смертності.

Натомість, спостерігається збільшення кількості хворих на туберкульоз у 2021 році, що деякою мірою пов'язано з послабленням протиепідемічних заходів та припиненням або неповним дотриманням людей усіх рекомендацій та настанов щодо поширення інфекцій.

Висновки. / Conclusions. У результаті проведеного дослідження можна зробити висновок, що під час епідемії коронавірусної хвороби, коли було запроваджено та встановлено контроль за дотриманням карантинних заходів, частота захворювання на туберкульоз знизилися, але не лише через обмеження розповсюдження захворювання, але й зменшення кількості громадян, які звертаються за медичною допомогою або плановими оглядами. Тобто, епідемія мала своєрідний, як позитивний, так і негативний вплив, на статистику захворюваності туберкульозом, тому й досі одним з головних завдань для покращення епідемічної ситуації щодо туберкульозу є своєчасна діагностика та виявлення хворих.

УДК 377

СУЧАСНА МЕДИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ ТА ЇЇ ОСОБЛИВОСТІ

Бондарь Світлана Олександрівна
директор,
доктор філософії у галузі охорони здоров'я
Ріжняк Оксана Леонідівна
канд.філол.н., доцент, викладач
Семеняченко Ольга Анатоліївна
заступник директора з навчальної роботи,
спеціаліст вищої категорії, викладач-методист
Кобзар Ірина Станіславівна
викладач Кіровоградського медичного
фахового коледжу ім. Є. Й. Мухіна

Вступ. Достовірна кількість термінів сучасної української термінології не відома. Автори підручників і словників наводять різну кількість слів. Можемо говорити про декілька сотень тисяч слів. Існує декілька основних причин, які ми спробуємо розглянути в нашій роботі.

Мета роботи – всебічний аналіз сучасної медичної термінології для визначення основних процесів, що відбуваються в ній. В першу чергу, ми зосередились на питаннях причин та факторів, які призвели до появи великої кількості нових термінів та сприяли утворенню варіантів та синонімів.

Матеріали та методи. У якості матеріалу для дослідження ми використовували сучасні словники медичної термінології підручники з дисциплін фахових медичних закладів, а також новини інтернет видань, присвячені медичним проблемам. В зборі інформації та її аналізі приймали участь студенти фахового медичного коледжу.

Результати і обговорення. Виявлено, що починаючи з 2019 року основну тематичну групу новоутворень в медичні лексичній системі української мови, як у всьому світі, складають найменування, пов'язані з пандемією коронавірусної інфекції.

Оговоримо, що при аналізі нових термінів ми відійшли від загально

прийнятої класифікації трьох підрозділів (анатомічна, клінічна та фармацевтична термінологія) та, слідом за Мирославом Закалюжним (1;31), враховували медико-технічні найменування, які не тільки утворюють найбільш динамічну термінологічну групу, а і відрізняються дуже швидким переходом з вузько спеціальної термінології у загально вживану (наприклад, *пірометр, пульсоксиметр* та ін.).

Велика увага приділялася визначенню способів утворення термінів-неологізмів. Відзначимо традиційний для медичної термінології спосіб запозичення. Звертає на себе увагу певна зміна основної мови-донора для таких запозичень. Збільшилась кількість англіцизмів, у тому числі серед тривіальних назв (*флурон, стелс-омікрон*), навіть сама назва «ковід» має гібридне утворення, адже остання літера цього слова є скорочення від англійського *Disease* в значенні «хвороба», «захворювання».

Але, хоча для утворення нових тривіальних назв було залучено досить багато слів іноземного походження переважно інтернаціонального характеру (наприклад, *кентавр, нінзя*), традиційний спосіб утворення за допомогою грецьких та латинських терміноелементів залишається актуальним. Навіть назви окремих літер грецького алфавіту за рекомендацією МООЗ почали використовувати для назв певних штамів хвороби. Цікаво, що термін *ковід* не тільки став одним з найбільш вживаних термінів останніх років, а навіть послугував для утворення нових назв в споріднених науках (Наприклад, на честь нього отримав назву новий різновид молотоголового черв'яка *Humbertium covidum*. Порівняти з назвами на кшталт, *латаття Зеленського* та *кальмар Байдена*, які були відкритті практично одночасно з ним).

З 24 лютого 2022 року темпи утворення неологізмів в групі найменувань ковідної інфекції суттєво зменшились, що пояснюється певними екстралінгвістичними факторами. В той же час, з'явилося багато нових термінів, пов'язаних з наслідками військових дій. Так, суттєво збільшилась кількість найменувань психічних розладів та фобій (*синдром вцілілого, фантомна тривога* та ін.). Такі терміни-словосполучення утворені

традиційними засобами за поширеними моделями.

Стосовно анатомічної термінології, то особливих змін термінотворення в цьому розділі нами не виявлено. Заявлене групою вчених Базельського університету відкриття нового органу (точніше, нового прошарку жувального м'язу) наприкінці 2021 отримало назву *Musculus masseter pars coronidea за традиційною моделлю.*

Так само залишаються незмінними основні засоби в утворенні нових фармацевтичних термінів Ремдесивір, Молнупіравір, Нирматрелвір та ін. У латинському еквіваленті назв вакцин та інших препаратів в більшості випадків відсутнє традиційне закінчення іменників II відміни середнього роду *–um.*

Висновки. Сучасна медична термінологія продовжує свій постійний розвиток. Більшість змін мотивовані екстралінгвістичними факторами. Практично відсутні зміни серед анатомічних термінів, клінічна та фармацевтична термінологія зазнає збільшення впливу з боку інтернаціональної термінології англійського походження. Найбільша кількість новоутворень фіксується у групі медико-технічної термінології.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Заколюжний М. М. Клінічна латина з англійськими та українськими відповідниками / Мирослав Заколюжний, Михайло Андрейчин, Роман Комаровський. – Тернопіль: ТДМУ, 2017. – 832 с.

2. Ріжняк О. Л., Краснощок В. В., Кармазіна К. Б. // Про деякі зміни в сучасній медичній термінології // Наукові записки. – Випуск 193 – Серія: Філологічні науки - Кропивницький: Видавництво «КОД», 2021, 468 с., С 428-432 https://www.cuspu.edu.ua/ua/naukova-dijalnist/fakhovi-zbirnyky/12127-naukovi-zapiski-2021

3. Рижняк О. Л, Семеняченко О. А, Гуненко И. А., Чмарина О. В. Основные изменения в медицинской и фармацевтической терминологии // The world of science and innovation. Proceedings of the 9th International scientific and practical conference. Cognum Publishing House. London, United Kingdom. 2021. Pp. 599-603. URL: https://sci-conf.com.ua/ix-mezhdunarodnaya-nauchno-

prakticheskaya-konferentsiyathe-world-of-science-and-innovation-7-9-aprelya-2021-goda-london-velikobritaniyaarhiv/.

4. Rizhnyak O., Bilousova J., Iryna Kobzar I. Exstralinguistic factors of changens in modern pharmaceutical terminology// International scientific innovations in human life. Proceedings of the 3rd International scientific and practical conference. Cognum Publishing House. Manchester, United Kingdom. 2021. Pp. 21-27. URL: https://sci-conf.com.ua/iii-mezhdunarodnaya-nauchnoprakticheskaya-konferentsiya-international-scientific-innovations-in-human-life-22- 24-sentyabrya-2021-goda-manchester-velikobritaniya-arhiv/.

5. Бондарь С. О. ,Семеняченко О. А., Ріжняк О. Л., Січкар О. Ю. Конструювання та декодування медичної термінології як важлива складова фахової підготовки студентів медичних коледжів *// Topical issues of modern science, society and education.* Abstracts of the 3rd International scientific and practical conference. SPC “Sci-conf.com.ua”. Kharkiv, Ukraine. 2021. Pp. 801-803, URL: http://sci-conf.com.ua.

6. Рижняк О. Л., Калашник Е., Капитан М. Некоторіе особенности современніх медицинских неологизмов// *Modern science: innovations and prospects. Proceedings of the 2nd International scientific and practical conference. SSPG Publish. Stockholm, Sweden. 2021. Pp. 658-660. URL: https://sci-conf.com.ua/ii-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-modern-science-innovations-and-prospects-7-9-noyabrya-2021-goda-stokgolm-shvetsiya-arhiv/.*

7. Бондарь С. О., Коняшина І. Б., Семеняченко О. А., Ріжняк О. Л. Конструювання та декодування медичної термінології. Анотація курсу.//

Topical issues of modern science, society and education. Proceedings of the 6th International scientific and practical conference. SPC ―Sci-conf.com.ua‖. Kharkiv, Ukraine. 2021. Pp. 1246-1250. URL: https://sci-conf.com.ua/vi-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-topical-issues-of-modern-science-society-and-education-26-28-dekabrya-2021-goda-harkov-ukraina-arhiv/.

ОСОБЛИВОСТІ УРАЖЕННЯ НИРОК ПРИ ОЖИРІННІ

В'юн Тетяна Іванівна
к.мед.наук, асистент кафедри загальної практики
сімейної медицини та внутрішніх хвороб,
Данелян Лоліта Альбертівна
Пономаренко Альона Вікторівна
Здобувачи вищої освіти І медичного факультету
Харківський національний медичний університет
Україна

Актуальність. Надмірна вага та ожиріння є однією з важливих медико-соціальних проблем 21 століття, яка стосується людей майже в усіх країнах світу. Причини, які призводять до цієї патології є малорухливий спосіб життя, нераціональне харчуванням, психологічна напруга [1]. Проблеми ураження нирок при такій патології, як ожиріння, обумовлене зростанням частоти нефропатій, котрі пов'язані з метаболічними порушеннями, схильністю до прогресуючого перебігу та необхідністю оптимізації діагностики та лікування. Дані дослідження STEPS у 2019 році виявили, що 3/5 населення України мали надмірну вагу та ожиріння [2].

Мета роботи. Оптимізація діагностики патології нирок при вісцеральному ожирінні.

Матеріали та методи. В дослідженні прийняли участь 30 осіб працездатного віку (35-55 років), які мали діагностовану нефропатію, з яких у 22 (73 %) було ожиріння.

Контрольна група 20 практично здорових осіб. Застосовувалися такі діагностичні критерії: виявлення рівня ліпідного спектру крові, визначення мікроальбумінурії, показники внутрішньониркової гемодинаміки, добове моніторування артеріального тиску та функціональний стан нирок. Для діагностики ожиріння розраховують індекс маси тіла. Доповненням цього показника є показник окружності талії.

Результат. Було відмічено різницю в ліпідному профілі та показниках

вуглеводного обміну серед пацієнтів з вісцеральним ожирінням з патологією нирок та без ожиріння. Було виявлено підвищення тригліцеридів, загального холестерину, холестерину ліпопротеїдів низької щільності та відмічено порушення толерантності до глюкози у пацієнтів з нефропатією на фоні вісцерального ожиріння при незмінному ліпідному профілі та вуглеводному обміні у пацієнтів з патологією нирок без ожиріння.

Висновок. Для ранньої діагностики нефропатії з вісцеральним ожирінням в програму діагностичного обстеження рекомендовано включити визначення рівня мікроальбумінурії, ліпідного спектру крові, показники внутрішньониркової гемодинаміки, добове моніторування артеріального тиску та функціональний стан нирок.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Lu J. L., Molnar M. Z., Naseer A., Mikkelsen M. K., Kalantar Zadeh K., Kovesdy C. P: Association of age and BMI with kidney function and mortality: a cohort study. Lancet Diabetes Endocrinol 3:704-714, 2015

2. Forouzanfar M. H, Alexander L, Anderson HR et al. Global, regional, and national comparative risk assessment of 79 behavioural, environmental and occupational, and metabolic risks or clusters of risks in 188 countries, 1990-2013: a systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2013. Lancet 386:2287-2323, 2015

ЕФЕКТИВНІСТЬ КОМПЛЕКСНОГО ЛІКУВАННЯ ЧЕРВОНОГО ПЛОСКОГО ЛИШАЮ

Воропаєва Людмила Василівна
Андрєєва Олена Вікторівна
доцент., к.мед.н.
Крючко Алла Іванівна
асистент
Харківський національний медичний університет
Кафедра терапевтичної стоматології
м. Харків, Україна

Червоний плоский лишай (ЧПЛ) – захворювання шкіри і слизових оболонок, для якого характерне висипання дрібних папул, що зроговівають.

Це захворювання зустрічається переважно у жінок віком 40-60 років. У 45% хворих одночасно зі шкірою вражається слизова оболонка рота. Досить часті ізольовані ураження слизової оболонки порожнини рота. Можлива локалізація елементів ураження і на інших слизових: геніталій, кон'юнктиви, стравоходу, шлунку, уретри. Іноді вражаються нігті.

Етіологія і патогенез хвороби недостатньо вивчені. Велике значення для виникнення і розвитку шкірно-слизового процесу при ЧПЛ мають стресові ситуації, місцева травма, інфекційні чинники (вірусна і мікробна інфекція), супутня патологія (особливо захворювання шлунково-кишкового тракту), порушення вуглеводного обміну (цукровий діабет), гіпертонічна хвороба, які слугують пусковим механізмом.

Неврогенну теорію підтверджують нерідкі випадки виникнення захворювання після стресу, ефективність у ряду хворих гіпнозу або рефлекторно-сегментарної терапії, розташування висипу в деяких випадках по ходу нервів. На користь цієї теорії говорять також спостережувані у багатьох хворих функціональні порушення діяльності нервової системи.

Встановлений також спадковий нахил до даної патології, що передається за аутосомно-домінантним типом спадкоємства.

У розвитку ізольованого червоного плоского лишаю на слизовій оболонці рота велике значення має токсико-алергічний варіант. Описані так звані ліхеноїдні реакції у осіб, робота яких пов'язана з проявом кольорової кіноплівки, що мають контакт з парафинілдиаміном, що приймали тетрациклін (тетрацикліновий ліхен), ПАСК, препарати золота і ін. Захворювання в окремих випадках може бути алергічною реакцією на деякі лікарські і хімічні речовини.

Припускають аутоімунну природу захворювання, з порушенням локальних імунних механізмів, які розвиваються на тлі дефіциту естрогену.

У патогенезі хвороби важливу роль відіграють імунні зміни: зниження кількості Т-лімфоцитів, зниження їх функціональної активності, збільшення імуннорегуляторного індексу Т-хелперів - Т-супрессорів. На сьогодні червоний плоский лишай прийнято розглядати як захворювання мультифакторне, при якому ендогенні і екзогенні чинники, разом з генетичними дефектами, можуть грати певну роль у формуванні і характері перебігу патологічного процесу.

Особливу актуальність розвиток, перебіг, лікування та профілактика ЧПЛ набули в теперішній час в Україні. Майже всі чинники, які провокують розвиток захворювання та тяжкий перебіг його мають місце на тлі військових дій в Україні (стрес, погіршення харчування, загострення хронічних хвороб шлунково-кишкового тракту, серцево-судинної патології, ендокринних захворювань). Як результат всього цього-збільшилась кількість хворих на ЧПЛ та звернення їх за допомогою до лікаря-стоматолога.

Метою нашого дослідження було визначення ефективності схеми комплексного лікування хворих на ЧПЛ.

Матеріали та методи. За період з 04.2022 р. до 08.2022 р. за допомогою до нас звернулись 11 пацієнтів у віці 47-63 роки (9 осіб жіночої та 2 чоловічої статі). На підставі клінічних та додаткових методів дослідження, консультацій суміжних спеціалістів було встановлено діагноз ЧПЛ слизової оболонки порожнини рота (СОПР). У 5 осіб (55,6%) жіночої статі виявлена типова форма ЧПЛ, у 4 осіб жіночої статі (44,5%) виявлена ерозивно-виразкова форма ЧПЛ СОПР одночасно з папульозним ураженням шкіри верхніх кінцівок та тулуба.

У 2-х чоловіків виявлено гіперкератотичну форму ЧПЛ СОПР, у одного з них був наявний відповідний шкірний висип.

Серед місцевих факторів, які безумовно обтяжують перебіг захворювання, були: незадовільна гігієна порожнини рота, наявні дефекти зубів каріозного і некаріозного походження та ускладнення карієсу (переважно хронічний періодонтит), у 100% хворих виявлена патологія тканин пародонту (генералізований пародонтит I-II ступеню важкості хронічний перебіг).

Чоловіки мали шкідливу звичку – тютюнопаління зі стажем понад 15 років в середньому по 1 пачці цигарок на добу та схильність вживати гарячу їжу. Усі обстежувані пацієнти мали супутню патологію: 3 жінки хворі на хронічний гіперацидний гастрит, 4 жінки та 2 чоловіки мали комбінацію патології шлунково-кишкового тракту (хронічний гастрит та ентероколіт) та гіпертонічну хворобу 2 ступеня, ІХС (ішемічну хворобу серця), ще 2 жінки страждали на цукровий діабет 2 типу.

Усім пацієнтам була проведена контрольована корекція гігієни порожнини рота, відповідне лікування твердих тканин зубів та місцеве базове лікування патології пародонту з наступним хірургічним та ортопедичним лікуванням. Рекомендована щадна дієта та усунення шкідливих звичок (паління). Місцеве лікування СОПР проводилось за загальноприйнятою схемою: використання епітелізуючих засобів – аевіт, масло обліпихи, солкосерил. Для усунення сухості і печіння в порожнині рота призначали ротові «ванночки» з оліями лляною та розторопші. Ці засоби володіють антиоксидантними властивостями та покращують мікроциркуляцію, що так необхідно вказаній категорії пацієнтів. Олія розторопші також виявляє ранозагоювальну та анальгезуючу дії.

Загальне лікування супутньої патології проводили відповідні фахівці. Але до комплексу лікування ми додали делагіл (спеціальна схема), який гальмує синтез нуклеїнових кислот, активність деяких ферментів та імунологічні процеси; тіосульфат натрію в якості десенсибілізуючого і детоксикуючого засобу; нікотинову кислоту, як таку, що покращує мікроциркуляцію.

З антигістамінних препаратів призначали Кларитин або Зиртек у зв'язку з відсутністю у них снодійного ефекту. Для зняття психоемоційної напруги рекомендували приймати екстракт пустирника або настій півонії. Призначали полівітамінні комплекси в добовій дозі.

Результати та обговорення. В результаті комплексного лікування пацієнтів з ЧПЛ уже через тиждень у них покращився загальний стан, помітно зменшилися неприємні відчуття в роті, у пацієнтів з типовою формою інтенсивність «мереживного малюнку» зменшилась. Через 14 діб лікування у пацієнтів з ерозивно-виразковою формою ЧПЛ зникла болісність ділянок ураження та на чверть зменшились ділянки ураження в порожнині рота, ділянки мали ознаки загоювання. У 2 пацієнтів з гіперкератотичною формою ЧПЛ суттєвих змін через 7 діб лікування не спостерігалось, тому ми скерували їх на консультацію до онколога. Усі пацієнти продовжують комплексне лікування та знаходяться під пильним наглядом лікарів.

Висновок. Указаний комплекс лікувальних заходів вказує на його достатню ефективність. Головним чином, уже за досить короткий термін, пацієнти відчули покращення стану СОПР, покращився загальний стан та зменшилась психоемоційна напруга, об'єктивно ділянки ураження та інтенсивність «мереживного малюнку» також зменшилися.

Таким чином раціональний вибір ліків, послідовне етапне (курсове) застосування з урахуванням індивідуальних особливостей хворого, характеру перебігу захворювання сприяють досягти позитивних результатів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Червоний плоский лишай: діагностичні алгоритми https://www.umj.com.ua/article/184439/chervonij-pleskatij-lishaj-diagnostichni-algoritmi

2. Досвід використання фототерапії при лікуванні атипових форм червоного плоского лишаю //Чемерис М.М., Дехтярчук А.А. /Медичний центр «Новодерм», Львів, Україна

МОРФОЛОГ РАМОН-І-КАХАЛЬ ТА ЙОГО РОЛЬ У СТВОРЕННІ СУЧАСНОЇ НЕЙРОБІОЛОГІЇ (ДО 170-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)

Дзевульська Ірина Вікторівна
доктор медичних наук, професор,
завідувач кафедри описової та клінічної анатомії
Маліков Олександр Вячеславовивч
кандидат медичних наук, доцент,
доцент кафедри описової та клінічної анатомії
Національний медичний університет імені О. О. Богомольця
м. Київ, Україна

Видатний іспанський морфолог, лауреат Нобелівської премії Сантьяго Рамон-і-Кахаль − відомий діяч науки, один з найактивніших творців нейронної теорії. В історії морфології можна знайти небагато прикладів такої тривалої та жорсткої боротьби думок, яка відбувалася між прихильниками та противниками нейронної теорії. У 30-ті роки XIX ст. було сформульовано клітинну теорію, де стверджувалось, що структурною одиницею усього живого є клітина. Для нервової тканини залишався певний виняток і знадобились століття, перш ніж винахідники дійшли єдиної думки щодо її структурної організації. Дискусія здебільшого точилася довкола двох питань: чи дійсно нервові клітини з їх відростками є тими структурними одиницями, з якими пов‘язана специфічна «нервова» функція, і чи є нейрони обмеженими клітинними одиницями, як це подавали нейронисти, чи навпаки, вони неперервні, а відростки або нейрофібрили з однієї нервової клітини безперервно переходять на відростки іншої (як це стверджували «ретикуляристи»). Поразка прихильників континуїтету виявилася в середині XX ст. з появою електронної мікроскопії.

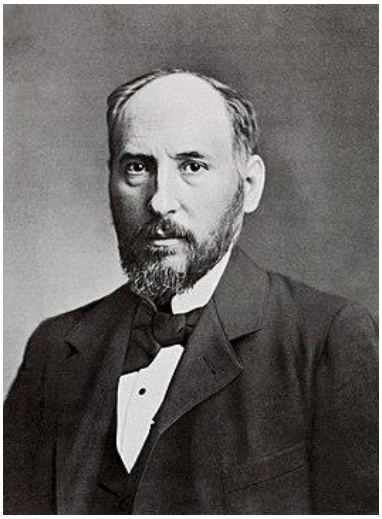

Завдяки, головним чином, роботам Кахаля нейронна теорія закріпилася і

стала єдиною, такою, що з морфологічної точки зору задовільно пояснювала структурну та функціональну організацію нервової тканини.

Кахаль народився 1 травня 1852 року в маленькому містечку Петилья-де-Арагон (Наварра) у родині лікаря. Про свої юнацькі роки він розповів у цікавій формі в автобіографії, виданої згодом іспанською та англійською мовами. Ще за часів навчання Кахаля у середній школі його батько, який був хірургом за освітою, почав викладати йому анатомію. У 1869 році Кахаль вступив на медичний факультет університету Сарагоси, де батько був прозектором кафедри анатомії. Заняття з анатомії поглинули майже усі студентські роки молодого Кахаля і започаткували основу для його майбутніх гістологічних досліджень.

У 1873 році він закінчив медичний факультет і почав працювати військовим лікарем спочатку в Іспанії, а згодом на Кубі, де захворів на малярію і був визнаний непридатним до військової служби. Кахаль повернувся до Іспанії у 1875 році, отримав посаду асистента кафедри анатомії в Сарагоси та у 1883 році захистив докторську дисертацію «Експериментальне дослідження генезу запалення». У 1884 році він посідає місце завідувача кафедри анатомії у Валенсії. З 1887 по 1892 роки він працював на кафедрі гістології у Барселоні, а з 1892 по 1922 роки (до 70 років − віку для обов‘язкової відставки) завідував кафедрою гістології та патанатомії в Мадриді. Після відставки з кафедри Рамон-і-Кахаля призначають директором новоствореного на його честь «Інституту Кахаля», яким він керував до 1932 року (інститут було створено на базі лабораторії біологічних досліджень Мадридського університету, заснованої Кахалем у 1900 році).

У 1888 році Кахалем було сформульовано основні анатомічні та фізіологічні принципи нейронної організації нервової тканини, згідно яким:

1) колатералі та кінцеві розгалуження аксона закінчуються вільно, а не у вигляді дифузної сітки, як вважали Герлах, Гольджі та ін.; 2) ці розгалуження утворюють тісний контакт з тілами та дендритами нервових клітин; 3) завдяки таким контактам тіла і дендрити нервових клітин утворюють провідний

ланцюг, що передає нервовий імпульс, а не лише виконує трофічну функцію, як вважав Гольджі; 4) безперервність речовини між нейронами відсутня, тобто передача імпульсу здійснюється або шляхом контакту, на кшталт електричних провідників, або шляхом індукції. У подальшому ці принципи були доповнені і в цілому склали відомі кахалевські «шість єдностей нейрона» (анатомічна, генетична, функціональна, трофічна, патологічна та єдність проведення - однобічність проведення).

Свої теоретичні положення Кахаль обгрунтовував великою кількістю фактів, отриманих як ним особисто, так й іншими дослідниками раніше за нього (Гіс, Форель, Вальдейєр), а також результатами праць своїх сучасників і послідовників (Кьоллікер, Ван Гехухтен, Леношшек та ін.). Сам Кахаль дослідив майже усі відділи центральної та периферійної нервової системи, застосувавши на початку метод Гольджі, а згодом метод зафарбовування метиленовим синім, у подальшому − власно винайдені нейрофібрилярні методи.

Найбільший матеріал було ним отримано щодо мікроскопічної будови кори великих півкуль, мозочка, нюхової цибулини, сітківки, спинного мозку, стовбура мозку, вегетативних та чутливих вузлів.

Спираючись на основний принцип нейронної будови, Кахаль у 90-ті роки XIX ст продовжив створювати теорію неврології. Так, наприклад, ним було висунуто три положення щодо організації нервової тканини: 1) економія матерії; 2) економія часу проведення; 3) економія простору. В роботі 1894 року у розділі «Загальні міркування про морфологію нервової клітини» він висвітлив низку цінних узагальнень: 1) ембріогенез нервових клітин та нейроглії повторює філогенез; 2) у філогенезі усі хребетні мають дві нервові системи: чутлива (вона закінчує свій розвиток разом із диференціюванням і далі прогресує лише уздовж) та церебро-кортикальна, яка продовжує своє вдосконалення серед тварин як уздовж, так і за структурним диференціюванням; 3) закон морфологічного прогресу, що полягає в утворенні та подовженні нових відростків нейрона і, таким чином, помноження

міжклітинних зв‘язків; 4) розмір тіла нервової клітини і діаметр аксона пропорційні розповсюдженню кінцевих розгалужень і, відповідно, різнорідності зв‘язків; 5) розумові здібності, зокрема такі вищі прояви, як геній, талант, залежать не від розмірів або кількості кіркових нейронів, а від багатства та складності їх асоціативних зв‘язків; 6) професійна спеціалізація (фізичне навантаження, мова, гра на фортепіано та ін.) пояснюється як стовщенням провідних шляхів, так і утворенням нових відростків та зв‘язків.

Чимало фактів та теоретичних положень Кахаля було доброзичливо, а подекуди й захоплено прийнято сучасниками, однак деякі дослідники виступили проти. Серед них був і Гольджі − автор метода, за допомогою якого Кахалем було виконано не одне відкриття. У багатьох гострих дискусіях Кахаль показав себе пристрастним і водночас достатньо об‘єктивним полемістом, який спромігся, спираючись на факти, заперечити численним противникам нейронної теорії (Гольджі, Апаті, Бете, Гельд, Нісель та ін.).

Кахаль працював до останніх днів свого життя. В останні роки він видав декілька книг та великих статей, серед них доволі важливу для неврологів працю «Нейронна теорія або ретикулярна теорія?». 17 жовтня 1934 року у віці 82 років Кахаль помер.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Altman L. K. Psychiatrist Is Among Five Chosen for Medical Award // The New York Times / D. Baquet − Manhattan, NYC: The New York Times Company, A. G. Sulzberger, 2006.

2. Martinez A. The contributions of Santiago Ramon y Cajal to cancer research − 100 years on / Nature Reviews Cancer // Nature Reviews Cancer − NPG, Springer Science Business Media, 2005.

3. Santiago Ramon y Cajal − Spanish National Research Council.

ФАКТОРИ РИЗИКУ ВИНИКНЕННЯ ГІПЕРТОНІЧНОЇ ХВОРОБИ

Дика Богдана Миколаївна,
Сіхневич Віта Анатоліївна
викладачі терапевтичних дисциплін
Житомирський медичний інститут
м. Житомир, Україна

Вступ. Артеріальна гіпертензія (АГ) є одним із найбільш поширених захворювань серцево-судинної системи. Близько 30% дорослого населення у світі відмічають у себе ознаки підвищеного АТ. В Україні на АГ хворіють більше 13 млн осіб. У зв'язку зі зростанням кількості хворих на АГ, що призводить до тимчасової непрацездатністі, інвалідністі та передчасної смертністі, АГ є проблемою національного рівня. Враховуючи значну поширеність та прогресування АГ призводить до соціально-економічних, медичних та популяційних проблем. Хвороба все більше охоплює молоде населення, зменшується кількість працездатного населення, погіршення умов життя людей молодого віку. Артеріальну гіпертензію потрібно лікувати та контролювати для зменшення інвалідизації та смертності, покращення умов життя та загального здоров'я населення.

Мета роботи. Вивчити та порівняти епідеміологію артеріальної хвороби в Україні.

Матеріали та методи. Загальноукраїнські статистичні дані захворюваності та поширеності артеріальної гіпертензії в різних областях України.

Результати та обговорення. При вивченні епідеміології артеріальної гіпертензії користуються загальноприйнятими термінами: захворюваність і поширеність.

Під захворюваністю розуміють сукупність нових, вперше виявлених даному році хворих на гіпертонічну хворобу, які раніше не перебували на обліку. Показник захворюваності свідчить про реальну картину виникнення і

динаміку захворюваності на ГХ, про ефективність профілактичних заходів та заходів спрямованих на своєчасне виявлення хворих.

Під поширеністю розуміють сукупність усіх вперше виявлених у даному році і зареєстрованих раніше хворих на гіпертонічну хворобу, які перебували на обліку.

Зростання показників поширеності не означає зміни у стані здоров'я громадян. Це може свідчити про ефективність заходів у своєчасному виявленні та лікуванні хворих, що продовжує тривалість їх життя, що тягне за собою збільшення кількості хворих, які перебувають на диспансерному обліку.

Оцінивши статистичні дані 1980 року до теперішнього часу вказують на невпинне зростання поширеності та смертності у зв’язку з артеріальною гіпертензією. Провідною патологією залишається гіпертонічна хвороба, частка якої коливається в межах 40-46%, а темпи приросту становили 58%. Загальна захворюваність на гіпертонічну хворобу в Україні зросла в 2020 році порівняно з 1996 р. у 2,5 рази.

Районі особливості зростання поширеності цієї патології полягають в істотному зростанні у Південному районі з 12497,5 до 33 923,9 на 100 тис. нас. (у 2,7 рази), у Південно-Східному - з 12382,9 до 32117,8 на 100 тис. нас. (у 2,6 рази) та у Західному - з 12098,4 до 31957,7 на 100 тис. нас. (у 2,6 рази) районах. У Північно-Східному районі спостерігається найменше зростання загальної захворюваності на ГХ з 13431,7 на 100 тис. нас. у 1996 р. до 31 454,4 на 100 тис. нас. у 2020 р. (у 2,5 рази) .

Слід зазначити, що у 1996 р. показник загальної захворюваності у Південному районі був нижчий від загальноукраїнських показників відповідно 12497,5 на 100 тис. нас. та 13033,6 на100 тис. нас. (95,9%), а у 2013 р. вже перевищував його - 33923,9 на 100 тис. нас. і 29500.8 на100 тис. нас. (115,0%). Аналогічна ситуація спостерігалася і у Західному районі щодо загальноукраїнського показника відповідно 92,8% у 1996 р. та 108,3% у 2016 році.

Серед регіонів можна відмітити найбільше зростання поширеності ГХ у

Івано- Франківській - з 9721,6 до 32195,1 на 100 тис. нас. (3,3 рази), Рівненській - з 9929,9. до 30861,8 на 100 тис. нас. (3,1 рази) та Житомирській - з 10806,1 до 33940,9 на100 тис. нас. (3.1 рази) областях. Найменші темпи збільшення загальної захворюваності на ГХ в Україні за досліджуваний період спостерігалися у Сумській - з 14308,3 на 100 тис. нас. до 29111,4 на 100 тис. нас. (2 рази), Хмельницькій-з 18656,7на 100 тис. нас. до 39327,96591,8 на 100 тис. нас. (2,1 рази), Волинській-з 14720,1 на 100 тис. нас. до 31173,2 на 100 тис. нас. (2,1 рази) областях.

Прогнози і дані свідчать про тенденцію до зростання поширеності такої нозології як гіпертонічна хвороба в Україні. Так, загальноукраїнські показники поширеності прогнозовано зростають з 29500,8 до 48981,7 на 100 тис.нас. в період з 2016 до 2025 року (рис. 1).

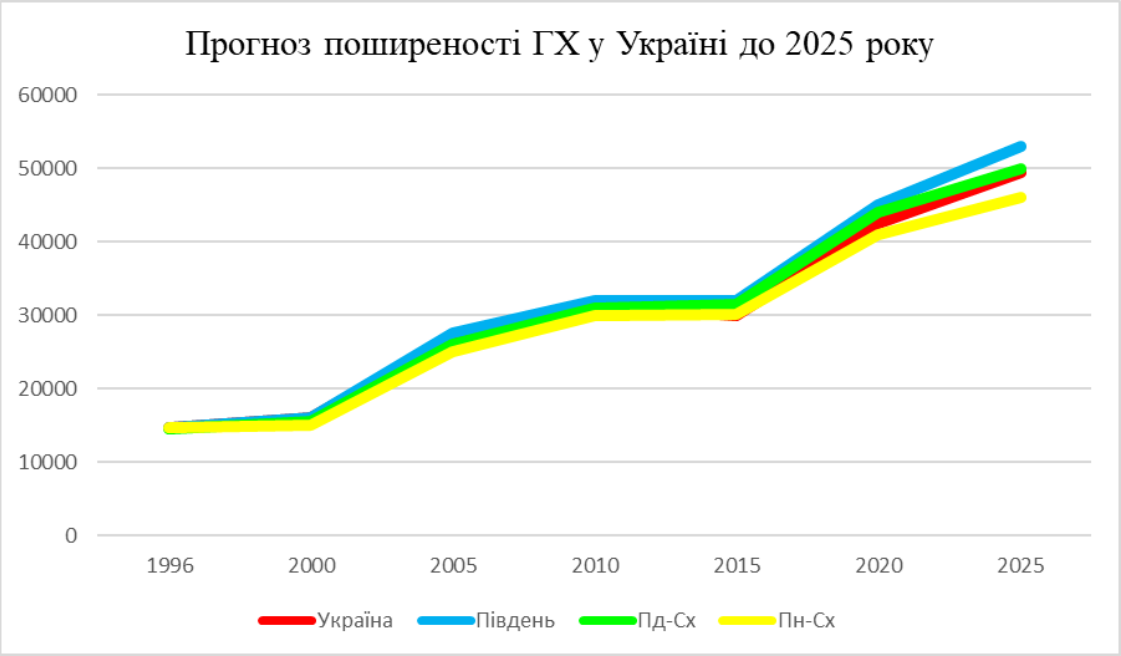

Рис.1. Поширеність гіпертонічної хвороби в Україні з 1996 року до 2025 року

Подібна тенденція спостерігається і при прогнозуванні первинної захворюваності на АГ. Рівень первинної захворюваності прогнозовано найбільше зросте у Південно-Східному та Південному районах. Найменше відбудеться зростання первинної захворюваності у Північно-Східному районі. Отримані результати свідчать про значне зростання загальної захворюваності

на АГ у Південном, Південно-Східному та Західному районах України за досліджуваний період.

У одній з областей України, а саме Житомирській області станом на 2016-2017 рр. показник загальної захворюванності знизився з 355423 до 354104 (0,38%). Станом на 2016 рік найбільша захворюваність спостерігається в таких районах: Новоград-Волинський (1722,0), Житомирський (1715,0), Овруцький (1016,0), Малинський (917,0). Найменша у Народицькому (76,0), Брусилівському (114,0), Лугинському (115,0). Романівському (284,0), Пулинському (303,0), Андрушівському (306,0), Бердичівському (324,0). Любарському (334,0), Баранівському (372,0), Хорошівському (382,0) районах.

Станом на 2020 рік найбільша захворюваність на АГ реєструється у таких районах: Новоград-Волинський, Житомирський, Чуднівський, Овруцький, Хорошівський. Найменша захворюваність відмічається у Народицькому, Брусилівському, Андрушівському, Бердичівському, Баранівському, Пулинському, Романівському, Любарському районах (рис.2).

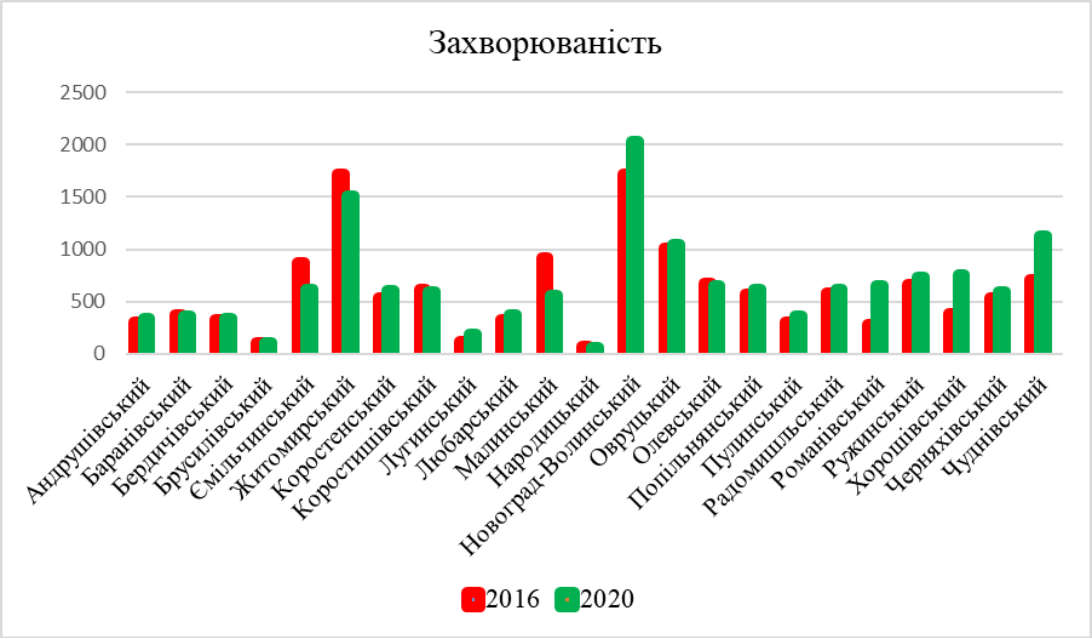

Рис. 2. Артеріальна гіпертензія серед населення Житомирської області у 2016 та 2020 роках

Висновки. Проведено дослідження та порівняння статистичних даних захворюваності АГ в Україні та Житомирській області. Виявили значне зростання хворих АГ в термін з 2016 до 2020 року. Відтак у Житомирській області найбільше зареєстрованих хворих на АГ в Новоград-Волинському, Житомирському, Ємільчинському та Овруцькому районах. Водночас, зниження показників захворюваності та поширеності на АГ спостерігається в Андрушівському, Народицькому, Бердичівському, Баранівському та Любарському районах.

ФОРМИРОВАНИЯ КОГНИТИВНОГО СТАТУСА И НЕСПЕЦИФИЧЕСКОЙ ШКОЛЬНОЙ ДЕЗАДАПТАЦИИ У ДЕТЕЙ С СИНДРОМ ДЕФИЦИТА ВНИМАНИЯ И ГИПЕРАКТИВНОСТИ В АСПЕКТЕ НЕВРОЛОГИИ

Закирова Ф. Н.
ассистент кафедры неврологии
Маджидова Ё. Н.
д.м.н. проф. зав. кафедрой неврологии
детской неврологии и медицинской генетики
Ташкентский педиатрический медицинский институт
Узбекистан

Актуальность. Синдром дефицита внимания и гиперактивность (СДВГ) – это расстройство, проявляющееся в дошкольном или раннем школьном возрасте. Синдром дефицита внимания с гиперактивностью (СДВГ) – полиэтиологическое состояние, формирующееся в результате взаимодействия генетических и средовых факторов. Причины и механизм развития СДВГ окончательно не раскрыты. В настоящее время исследования этиологии и патогенеза СДВГ ведутся в нескольких перспективных направлениях, собраны интересные научные факты, позволяющие говорить о концепциях формирования СДВГ.

Цель: Изучение аспекта формирования когнитивного статуса и неспецифической школьной дезадаптации у детей с синдром дефицита внимания и гиперактивности основываясь на данных литературных источников.

Материалы и методы: В нашей работе нами были обработаны и проанализированы такие литературные источники, которые затронули проблемы формирования когнитивного статуса и неспецифической школьной дезадаптации у детей с синдром дефицита внимания и гиперактивности.

Результаты исследования: Синдром дефицита внимания с

гиперактивностью – психическое расстройство, относящееся к категории гиперкинетических расстройств (рубрика F90 по Международной классификации болезней, рубрика 314 по DSM-IV-TR, используемой Американской психиатрической ассоциацией), диагностируемое, преимущественно, у детей и характеризующееся триадой симптомов: нарушением внимания, гиперактивностью, импульсивностью.

В литературе отмечен тот факт ,что в отношении этиологии и патогенеза СДВГ нет единого мнения. Однако заслуживают внимания следующие подходы к формированию синдромальной патологии: Генетический – базируется на данных генетических исследований, позволивших установить высокую созависимость между клиническими проявлениями СДВГ и рядом генетических аномалий. В ряде исследований выявлены высокие показатели наследуемости СДВГ, но ни в одном из них не удалось выявить единственного гена, ответственного за формирование СДВГ, напротив, все исследователи выявили по нескольку участков хромосом, предположительно содержащих искомые гены. Неудачи в поиске единственного гена, ответственного за формирование СДВГ, навели исследователей на мысль о полигенном наследовании расстройства. Выявлено более 30 генов, роль которых в развитии СДВГ по отдельности невелика, однако в совокупности может оказаться существенной.

Нейромедиаторный – клинические проявления СДВГ обусловлены дисбалансом и нарушениями в функционировании основных медиаторных систем головного мозга (серотониновой, дофаминовой, норадреналиновой). Давно известно, что в формировании поведения участвуют многие нейромедиаторы, в особенности – дофамин, норадреналин и серотонин. Их роли в генезе различных психических расстройств изучаются по всему миру. Описаны перспективные нейрохимические модели ряда психических расстройств, включая аффективные и поведенческие расстройства, убедительно доказаны изменения концентрации нейромедиаторов при различных психических расстройствах. Сходные феномены отмечаются и при СДВГ.

Вывод. Таким образом, в конце литературного анализа можно сказать, что проблема формирования когнитивного статуса и неспецифической школьной дезадаптации у детей с синдром дефицита внимания и гиперактивности несет свою ценность в целом в медицине.

АСПЕКТЫ ЧАСТОТЫ ВСТРЕЧАЕМОСТИ БРОНХИАЛЬНОЙ АСТМЫ У ДЕТЕЙ

Каратаева Насиба Абдуллаевна
старший ассистент
кафедры клинической иммунологии,
аллергологии, микробиологии
Вохидов Орифжон Файзулла ўғли
студент
Ташкентского Педиатрического Медицинского Института.
г. Ташкент.

Бронхиальная астма (Б.А.) — гетерогенное заболевание, характеризующееся хроническим воспалением дыхательных путей, наличием респираторных симптомов, таких как свистящие хрипы, одышка, заложенность в груди и кашель, которые варьируют по времени и интенсивности и проявляются вместе с вариабельной обструкцией дыхательных путей.

Как отмечают многочисленные авторы литературных источников ,что несмотря на успехи, достигнутые в профилактике, диагностике и лечении Б А у детей, её распространенность имеет устойчивую тенденцию к возрастанию , что, по мнению преобладающего большинства исследователей, связано со стремительным ростом экологических проблем современного мира. С другой стороны, не вызывает особого сомнения и меняющаяся под влиянием среды реактивность современного человека. Имеют значение постоянно дополняющиеся и меняющиеся представления врачей о сущности рассматриваемой патологии .

В настоящее время, вопросы наследственной предрасположенности при БА достаточно хорошо изучены . Однако в литературе, не в полной мере нашли отражение факторы социального риска в семьях детей с БА. Не прослежена взаимосвязь между психофизиологическими и психовегетативными параметрами у детей с БА и их родителей. Практически не встречаются данные о состоянии сенсорных систем при БА у детей и у их родителей. Не достаточно

изучены вышеуказанные показатели психофизиологического станса при различной степени тяжести заболевания . Комплексное обследование детей и родителей и сопоставление I полученных результатов позволит воссоздать целостность картины семейных психофизиологических нарушений, определяющих своеобразие клинических проявлений болезни ребенка.

В литературе отмечено, что важной проблемой остается совершенствование методов комплексной терапии БА у детей. Известно, что значительный прогресс в этой области связан с введением в обязательную схему лечения больных базисной терапии, включающей ингаляционные кортикостероиды, мембраностабилизаторы, физиотерапию и т.д. [Национальная программа «Бронхиальная астма у детей. Стратегия лечения и профилактика», 1997г.]. Между тем, в педиатрической практике, на сегодняшний момент недостаточно внимания уделяется психокоррекционным методам. Отдельные исследователи подчеркивают значительные трудности в подборе индивидуальных психотерапевтических программ. Логично предположить, что их использование не только у детей с БА, но и у их родителей предопределит изменение микроклимата в семье и, возможно, окажет положительное влияние на течение основного заболевания у ребенка.

БА является частой патологией детского возраста, распространенность которой неуклонно растет среди детей и подростков. Эпидемиологические исследования свидетельствуют о том, что от 4 до 8% населения страдают БА. В детской популяции показатель распространенности выше (5–12%), чем во взрослой (5%).

Отечественная статистика показала ,что в России общее количество детей и подростков с БА, по данным официальной статистики, составляет около 10%. Отчет Глобальной сети Астмы (The Global Asthma Network) показал, что в настоящее время в мире страдают данным заболеванием около 334 млн. человек (от 1 до 18%), из них 14% составляют дети. Результаты третьей фазы Международного исследования бронхиальной астмы и аллергии детского возраста (International Study of Asthma and Allergies in Childhood – ISAAC)

выявили распространенность симптомов БА, по состоянию на 2007 г., у детей 6–7 лет — 11,1–11,6%, среди подростков 13–14 лет — 13,2–13,7%. Бронхиальная астма является актуальной проблемой педиатрии. Ее высокая социальная значимость ежегодно обсуждается на конгрессах Европейского 11 Респираторного Общества, Российских национальных конгрессах по болезням органов дыхания, ежегодных международных конгрессах. В настоящее время БА является одной из важных проблем здравоохранения, решение которой вынуждает государство на большие экономические затраты, обусловленные, прежде всего, длительной и дорогостоящей лекарственной терапией, а также оказанием неотложной и стационарной помощи, реабилитационными мероприятиями для инвалидов и пр. Кроме того, астма связана с существенным снижением качества жизни пациента, членов его семьи и родственников, что делает изучение распространенности заболевания и разработку программ первичной и вторичной профилактики актуальной задачей современной медицины. Для ее решения используются как эпидемиологические методы оценки распространенности астмы, так и статистические показатели отчетности.

В ежегодных отчетах Минздрава РФ на протяжении многих лет болезни органов дыхания занимают лидирующую позицию по показателям как общей, так и первичной заболеваемости. В большей степени это относится к детям до 14 лет, где показатель общей заболеваемости в 2002 г. составил 96,5% (у подростков — 53%, у взрослых — 21%), ненамного опережая распространенность болезней системы кровообращения.

А также эпидемиологические исследования свидетельствуют о том, что распространенность БА в несколько раз превышает показатели отчетной статистики. Число заболевших во всем мире увеличивается с каждым годом . Различается и структура БА: 70% больных астмой страдают легкой формой болезни, 20–25% — среднетяжелой и 5–8% — тяжелой. Эти результаты существенно отличаются от данных официальной медицинской статистики, где легкие формы не превышают 20%, астма средней тяжести регистрируется в

65- 70% случаев и тяжелая — в 10–15%. Распространенность аллергических заболеваний значительно варьируется среди людей разных национальностей. В то же время увеличение числа больных во времени слишком велико, чтобы объяснить это только генетическими 12 различиями. Экономические и социальные факторы, включая питание и жилищные условия, могут иметь большое значение. Исследования в странах с разным уровнем экономического развития в рамках ISAAC показали, что аллергические заболевания были больше распространены среди населения развитых стран с более высоким уровнем доходов на душу населения. Данные исследований McNally N.J., Phillips D.R., Williams H.C. подтвердили, что в распространенности БА экологические факторы окружающей среды играют решающую роль. Показатель смертности от БА в России невысокий (1:100000). Отдельных статистических данных по детской летальности нет, но можно с уверенностью утверждать, что БА как причина смерти у детей встречается значительно реже, чем в терапевтической практике. Эти случаи редки и связаны с недооценкой тяжести приступа, передозировкой адреномиметиков, отсутствием адекватной противовоспалительной терапии вследствие недооценки тяжести течения БА и отсутствием контроля над БА.

Дальнейший анализ литературных источников показал, что БА при длительном течении вызывает такие изменения в дыхательных путях, которые обусловливают нарушения функциональных и морфологических свойств дыхательных путей, которые могут сохраняться более 6 лет даже при отсутствии симптомов и лечения БА и обозначаются термином «ремоделирование дыхательных путей» . А также авторами отмечен тот факт, что, данные изменения вызывают формирование хронических, возможно, необратимых изменений, особенно при тяжелом течении БА, при котором определяется снижение противомикробной резистентности дыхательных путей, нарушение регуляции тонуса и проходимости бронхов, раннее развитие склеротического процесса. Ремоделирование приводит к развитию гипертрофии гладкомышечных элементов, гиперваскуляризации, хронической

инфильтрации воспалительными клетками, гиперплазии слизистых желез, отложению коллагена, утолщению базальной мембраны и снижению эластичности стенок дыхательных путей, развитию фиброза и может усиливаться элементами Th2–иммунного ответа. Раннее лечение ИГКС, начиная с возраста 2-3 лет, не влияет на динамику этих изменений . Как уже было сказано, ключевым патогенетическим механизмом БА служит хроническое воспаление, связанное с обратимой обструкцией бронхов и 14 бронхиальной гиперреактивностью (БГР). В свою очередь, БГР и повторяющаяся бронхиальная обструкция определяют симптомы БА, ограничивают физическую активность и снижают качество жизни больных. Помимо непосредственных эффектов, имеющих краткосрочный характер действия, БА характеризуется чрезвычайно важными отдаленными последствиями, в основе которых лежит прогрессирующее течение воспалительного процесса и ремоделирования бронхов, что, в конечном итоге, приводит к уменьшению обратимости бронхиальной обструкции и инвалидизирующему течению заболевания. Современная концепция патогенеза бронхиальной астмы, основанная на развитии хронического аллергического воспаления дыхательных путей и связанной с ним гиперреактивностью бронхов, определила в конце XX – начале XXI столетия другую стратегию в терапии бронхиальной астмы – проведение базисной противовоспалительной терапии. Основной целью назначения противовоспалительных препаратов при бронхиальной астме является достижение стойкой ремиссии заболевания, необходимой для предотвращения ремоделирования бронхов и формирования необратимых изменений в дыхательных путях, посредством воздействия данных препаратов на воспалительный процесс в дыхательных путях .

Анализ работ, посвященных ранней диагностике БА у детей, свидетельствует о том, что в каждом из проводимых исследований затрагивается тот или иной аспект этой проблемы.

Таким образом, подводя итог литературного обзора можно сказать ,что проблема ранней диагностики БА у детей остается весьма актуальной на

сегодняшний день и требует научно-практического осмысления, дальнейшей проработки вопросов по данной проблеме.

ЛИТЕРАТУРА

1. Балаболкин И. И. Эпидемиология бронхиальной астмы у детей / И. И. Балаболкин // Materia medica. 2004. - №1. — С. 3-9.

2. Лебеденко А. А. Особенности вегетативного статуса у детей с бронхиальной астмой / А. А. Лебеденко, Т. Д. Тараканова // Фундаментальные исследования. – 2011. – № 11-1. – С. 57-59

3. Почивалов А. В. Современные подходы к терапии бронхиальной астмы А. В. Почивалов, О. А. Панина, М. А. Шульга // Прикладные информационные аспекты медицины. – 2016. – Т. 19. – № 4. – С. 235-238.

4. Урясьев О. М. Структурно-функциональное ремоделирование миокарда у больных бронхиальной астмой с сопутствующей сердечно-сосудистой патологией / О. М. Урясьев, Н. С. Пахомя // Земский Врач. – 2015. – 1(25). – С. 28- 31.

5. Ушакова Д. В. Проблема коморбидности у пациентов с бронхиальной астмой / Д. В. Ушакова, Е. Л. Никонов // Лечащий врач. – 2018.– № 12. – С. 65-68.

6. Morice A. H. Reflux Aspiration and Lung Disease / A. H. Morice, P. W. Dettmar // Published in Springer International Publishing. – 2018. – 370 p. – Doi:10.1007/978-3-319-90525-9.

7. Durrani S. Early treatment in preschool children: an evidence-based approach / S. Durrani T. W. Guilbert // Curr Opin Allergy Clin Immunol. – 2015. – Vol. 15(2). – P. 175–83.

8. Epidemiology of adult asthma in Asia: toward a better understanding / W. J. Song, M. G. Kang, Y. S. Chang [et al.] // Asia Pac Allergy. – 2014. – Vol. 4. – P. 75- 85. 9. Evaluation of cardiac biomarkers in children with acute severe bronchial Asthma-A prospective study from tertiary care center in northern India / M. Jain, D. Jain, B. K. Das [et al.] // Indian Heart J. – 2018. – Vol. 3. – P. 204-S207.

10. Wu, C. Molecular and pathophysiological features of angiotensinogen: a mini review / C. Wu, H. Lu, L. A. Cassis, A. Daugherty // N Am J Med Sci. –2011. – Vol. 4. – P. 183–190

11. Weihe E., Nohr D., MuUer S. et al. The tachykinin neuroimmime comiection in inflammatory pain Ann. N.-Y. Acad. Sci.- 1991- Vol. 632.- P. 283-295.

12. Weinstein AG, Faust DS, McKee L, Padman R. Outcome of short-term hospitalization for children with severe asthma. J Allergy Clin Immunol 1992,90:66-75.

АСОЦІАЦІЇ КЛІНІКО-ЛАБОРАТОРНИХ ПОКАЗНИКІВ З ПРОЛОНГАЦІЄЮ ІНТЕНСИВНОЇ ФАЗИ ЛІКУВАННЯ У ХВОРИХ З ВПЕРШЕ ВИЯВЛЕНИМ ІНФІЛЬТРАТИВНИМ ТУБЕРКУЛЬОЗОМ ЛЕГЕНЬ

Кушнір Василь Борисович
к.мед.н., асистент
Грек Іван Ігоревич
Рогожин Антон Вікторович
к.мед.н., доцент
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна,
Харківська медична академія післядипломної освіти
м. Харків, Україна

Анотація. Проведено порівняння клініко-лабораторних показників у пацієнтів з вперше діагностованим туберкульозом легень на початку та в кінці інтенсивної фази (ІФ) лікування у залежності від необхідності пролонгації терапії.

Ключові слова: інфільтративний туберкульоз легень, ефективність лікування, пролонгація інтенсивної фази лікування, клініко-лабораторні асоціації.

Вступ. Виявлення активного туберкульозу на ранніх етапах патологічного процесу до теперішнього часу являється невирішеною проблемою, у результаті чого значна частка нових випадків захворювання супроводжуються деструктивними змінами в легенях [1]. Ведення клінічних випадків туберкульозу легень з порожнинами розпаду часто потребує пролонгації лікування у зв’язку з повільним закриттям деструктивних змін [2]. Ефективність стандартизованої терапії асоційована з активністю факторів системної запальної відповіді, станом імунної системи, генетичними та низкою інших факторів [3].

Мета роботи. Вивчення ефективності стандартної терапії у хворих на інфільтративну форму вперше діагностованого туберкульозу легень (ІВДТБЛ) та клініко-лабораторних асоціацій з пролонгацією інтенсивної фази лікування.

Матеріали та методи. Обстежено 98 чоловіків від 19 до 52 років з діагнозом ІВДТБЛ зі збереженою чутливістю до протитуберкульозних препаратів І ряду до початку та наприкінці ІФ лікування (60 доз). У результаті, 71 пацієнтів перейшли до фази продовження та були включені у склад Групи 1. До складу Групи 2 ввійшли 27 чоловіків, які потребували пролонгації ІФ лікування до 90 доз.

Пацієнти були обстежені відповідно протоколу ведення хворих на туберкульоз [4]. Додатково визначались показники системної запальної реакції: рівні гаптоглобіну, церулоплазміну та Ц-реактивного білку (ЦРБ).

Результати та обговорення. У пацієнтів з Групи 1 спостерігалась більш виражена динаміка зростання індексу маси тіла (ІМТ) та зниження температури тіла порівнюючи з чоловіками з Групи 2 «Таблиця 1» та «Таблиця 2».

Таблиця 1

Динаміка клініко-лабораторних показників у пацієнтів з Групи 1

Показник	До лікування	Після лікування	p
ІМТ, кг/м^2	19,6±1,7	20±1,5	p=0,015
Температура тіла, ^{o}C	37,1±0,3	36,6±0,5	p<0,001
ШОЕ, мм/год	26,1±11,9	18,5±8,8	P=0,002
Загальний білок, г/л	66,2±7,2	69,1±5,9	p=0,029
Альбумін, г/л	38,3±2,9	39,1±2,7	p=0,061
АЛТ, мкмоль/л	0,78±0,48	0,72±0,35	p=0,022
АСТ, мкмоль/л	0,52±0,27	0,49±0,24	p=0,042
Сечовина, ммоль/л	5,5±2,2	5,1±1,5	p=0,031
Гаптоглобін, г/л	1,9±0,7	1,8±0,7	p<0,001
Церулоплазмін, мг/л	454,1±72,1	431±68,2	p=0,009
ЦРБ, мг/л	17,5±6,9	6,4±3,1	p<0,001

Серед лабораторних показників рівні зниження швидкості осідання еритроцитів (ШОЕ), сечовини, гаптоглобіну та ЦРБ суттєво не відрізнялись у динаміці між групами порівняння, проте початкові та кінцеві показники були значно вищі у хворих з Групи 2 ($p<0,05$).

Таблиця 2

Динаміка клініко-лабораторних показників у пацієнтів з Групи 2

Показник	До лікування	Після лікування	p
ІМТ, кг/м^2	19,1±1,5	19,2±1,2	p=0,049
Температура тіла, ^{o}C	37,3±0,7	37,1±0,3	p=0,021
ШОЕ, мм/год	29,5±11,9	23,8±6,8	p=0,012
Загальний білок, г/л	62,9±7,7	64,8±6,6	p=0,042
Альбумін, г/л	36,3±2,5	37,7±2,9	p=0,079
АЛТ, мкмоль/л	1,05±0,36	0,93±0,28	p=0,135
АСТ, мкмоль/л	0,61±0,28	0,56±0,18	p=0,138
Сечовина, ммоль/л	6,6±2,1	5,9±1,9	p=0,036
Гаптоглобін, г/л	3,2±0,7	2,5±0,5	p<0,001
Церулоплазмін, мг/л	523,2±71,2	494±69,2	p=0,032
ЦРБ, мг/л	17,2±7,8	9,5±4,7	p<0,001

Такі показники, як загальний білок, АЛТ, АСТ та церулоплазмін показали достовірно кращу динаміку у чоловіків з Групи 1. У пацієнтів з Групи 2 рівні АЛТ, АСТ та церулоплазміну на початку та у кінці лікування були суттєво вищими порівнюючи з Групою 1 (p<0,05).

Висновки. Пролонгація інтенсивної фази лікування хворих на ІВДТБЛ асоціюється з повільнішим набором маси тіла, ознаками інтоксикації, а також значним підвищенням факторів системної запальної реакції – гаптоглобіну та церулоплазміну.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Urbanowski M. E., Ordonez A. A., Ruiz-Bedoya C. A., Jain, S. K., & Bishai, W. R. (2020). Cavitary tuberculosis: the gateway of disease transmission. The Lancet. Infectious diseases, 20(6), e117–e128. https://doi.org/10.1016/S1473-3099(20)30148-1

2. Kim S. H., Shin Y. M., Yoo J. Y., Cho J. Y., Kang H., Lee H., Choe K. H., Lee K. M., & Yang, B. (2021). Clinical Factors Associated with Cavitary Tuberculosis and Its Treatment Outcomes. Journal of personalized medicine, 11(11), 1081. https://doi.org/10.3390/jpm11111081

3. Seid M. A., Ayalew M. B., Muche E. A., Gebreyohannes E. A., & Abegaz T. M. (2018). Drug-susceptible tuberculosis treatment success and associated

factors in Ethiopia from 2005 to 2017: a systematic review and meta-analysis. BMJ open, 8(9), e022111. https://doi.org/10.1136/bmjopen-2018-022111

4. Наказ МОЗ України від 25.02.2020 № 530 «Про затвердження стандартів охорони здоров’я при туберкульозі» https://www.dec.gov.ua/wp-content/uploads/2021/10/2020_530_standarty_tb_dor_dit.pdf

ФИЗИЧЕСКОЕ И НЕРВНО-ПСИХИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ ДЕТЕЙ С ВРОЖДЕННЫМИ ПОРОКАМИ СЕРДЦА ДО И ПОСЛЕ ХИРУРГИЧЕСКОЙ КОРРЕКЦИИ В АСПЕКТЕ ПЕДИАТРИИ

Мадрахимова Дилафруз Мамматовна,
Ахмедова Дилором Илхамовна
Ташкентский Педиатрический Медицинский Институт
г. Ташкент

Актуальность темы: Врожденные пороки сердца (ВПС) являются важной проблемой педиатрии вследствие их высокой распространенности и необходимости ранней хирургической коррекции в связи с значительными нарушениями здоровья и ограничением жизнедеятельности детей.

Значительный прогресс и возможности современной детской кардиохирургии позволяют радикально корригировать врожденные пороки сердца у детей в раннем возрасте, устранять анатомический дефект, нормализуя гемодинамику, снижая вероятность неблагоприятных исходов, обосновывая необходимость совершенствования методов дальнейшего лечения.

Самой наболевшей проблемой является диагностики и лечения сердечно-сосудистых заболеваний, особенно врожденных пороков сердца, в последние годы привлекает особое внимание.

Цель работы. Изучить физическое и нервно-психическое развития детей с врожденными пороками сердца до и после хирургической коррекции в аспекте педиатрии на основе литературных данных.

Материалы и методы исследования. В нашей работе были проанализированны литературные данные, по вопросам аспектов физического и нервно-психического развития детей с врожденными пороками сердца до и после хирургической коррекции базирующих в педиатрическом направлении.

Результаты исследования: Проблема сердечно – сосудистых заболеваний в детском возрасте является актуальной для всего мира. Это связано с их распространенностью, развитием осложнений и необратимых

изменений при отсутствии своевременной терапии, «омоложением» ряда заболеваний: артериальной гипертензии, атеросклероза, миокардиодистрофии, нарушений ритма и т.д. Врожденные пороки сердца (ВПС) обычно определяется как структурная аномалия сердца и/или крупных сосудов, присутствующая при рождении. Хотя примерно 20% случаев ИБС можно отнести к генетическим синдромам, воздействию тератогенов или диабету матери, остается неясность в отношении факторов риска для остальных 80% случаев. Как отмечают авторы литературных источников, что рост заболеваемости обусловлен повышением качества диагностики и внедрением новых медицинских технологий, совершенствованием организации детской кардиологической службы, проведением ежегодной диспансеризации детей и подростков. Основными задачами лечения больных с кардиологической патологией являются увеличение продолжительности жизни и улучшение ее качества. Зачастую повышение качества жизни более приоритетно, чем увеличение продолжительности, особенно при ограничивающих жизнь заболеваниях. Постулат о том, что любое хроническое заболевание влияет не только на физическое состояние ребенка, но и на психологический статус, поведение, социальную адаптацию, уже не подвергается сомнению, как и то, что эффективная помощь пациенту невозможна без оценки всех проявлений болезни. Так, по мнению родителей, у детей из семей с низким социально-экономическим статусом достоверно ниже оказались параметры физического здоровья и активности, психосоциального и эмоционального здоровья и социальной активности, чем у детей из группы сравнения, в то время как у пациентов из семей со средним или высоким уровнем – только параметры школьной активности.

Вывод: Таким образом, подводя итог нашего литературного анализа можно сказать, что проблема сердечно-сосудистых заболеваний является чрезвычайно актуальной в детском возрасте в силу распространенности и медико-социальных последствий.

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ НЕТРАДИЦІЙНІ ЗАСОБІВ У ФІЗИЧНІЙ ТЕРАПІЇ ХРОНІЧНОГО КОЛІТУ

Мальцева Ольга Борисівна,
к.м.н., доцент
ДВНЗ Ужгородський національний університет
факультет здоров'я та фізичного виховання
кафедра основ медицини, м. Ужгород, Україна
Самойленко Світлана Михайлівна,
сімейний лікар,
замісник директора з медичних питань
Гомонай Марія Василівна,
лікар - гастроентеролог
Некомерційне комунальне підприємство
Ужгородська міська поліклініка
Ужгородської міської ради
м. Ужгород, Україна

Вступ. Хвороби органів травлення займають друге місце в загальній структурі захворюваності серед дорослого населення, характеризуються хронічним перебігом, схильністю до частих рецидивів. Хронічні хвороби кишківника залишаються однією з найскладніших проблем гастроентерології. Хронічний характер перебігу хронічного коліту (ХК) по гіпомоторному типу зумовлює високі показники тимчасової непрацездатності. Тісний анатомно-фізіологічний зв'язок між органами травлення робить неможливими відокремлене відновне лікування того чи іншого органа при формуванні патології, адже система травлення перебуває у складних взаємозв'язках з вищими відділами центральної нервової системи (ЦНС) і підкорковими центрами. Проходить спотворення нервової регуляції внутрішніх органів, що призводить до порушення моторної, секреторної і всмоктуючої функцій кишківника. Рецидивний перебіг ХК з прогресуючими порушеннями структури і функцій слизової оболонки супроводжується значним зниженням якості життя хворих, що ставить хворобу в ряд важливих медико-соціальних проблем з

необхідністю пошуку нових напрямків у вивченні етіології і патогенезу з метою удосконалення методів профілактики, лікування, реабілітації даної патології.

Фізична терапія (ФТ) захворювань товстого кишківника, і, зокрема ХК по гіпоморному типу, включає обов'язкове включення дієтотерапії (ДТ), фітотерапії (ФТ) з послідовним підключенням масажу та фізичних вправ. Застосування комплексу ФТ сприяє зменшенню запального процесу в стінці товстого кишківника на всьому протязі. Проявляється загально зміцнюючий вплив, що сприяє нормалізації секреторної та моторної функцій кишківника. Стабілізується діяльність ЦНС та вегетативної нервової системи, зміцнюються м'язи живота, організм адаптується до фізичних навантажень виробничого та побутового характеру.

Мета роботи. Підвищити ефективність відновлювального лікування хворих ХК по гіпомоторному типу на поліклінічному етапі шляхом корекції комплексу фізичної терапії, що включає дієтотерапію, фітотерапію, масаж та фізичні вправи.

Матеріали та методи. Під наглядом знаходились 21 хворий ХК по гіпомоторному типу у фазі неповної ремісії, 9 (43%) – чоловіків та 12 (57%) – жінок. Комплекс обстеження включав збір скарг, аналіз анамнезу хвороби та анамнезу життя, об'єктивний огляд, клінічні аналізи крові та сечі, аналіз калу (на яйця паразитів, атипові клітини), посів калу на дисбактеріоз, колоноскопію або іригоскопію з біопсією, ректороманоскопію. Об'єкт дослідження – ХК по гіпомоторному типу. Предмет дослідження – вплив комплексу фізичної терапії на перебіг ХК по гіпомоторному типу на поліклінічному етапі відновлення. З першого дня – харчування та фітотерапія, масаж черева, фізичні вправи (загальні та спеціальні). Дієтотерапія корегує стілець та нормалізує кишкову мікрофлору -здійснює етіотропну терапію. При закрепах, з метою посилення моторної функції кишок призначали харчування фізіологічно повноцінне, з обмеженням механічних та хімічних подразників та виключенням продуктів і страв, які посилюють бродіння в кишках, посилюють перистальтику та вивільнення кишок. Рекомендували: страви готувати у відвареному, злегка

смаженому та запеченому вигляді (без подрібнення); борщі (холодний борщ), холодні фруктові супи, яловичину, нежирну свинину, телятину, хліб переважно чорний, сірий, овочеві гарніри, овочі (грубо нарізані), розсипчасту кашу, ковбаси, частково салати і вінегрети, овочі, молоко і сметану, одноденний кефір, кисле молоко, свіжий сир, вершкове масло, олію, сирі фрукти, ягоди, компот, варення, мед, чорнослив. Супи (слизисті) з круп, бульйони з рисом, манними крупами, фрикадельками, нежирні сорти м'яса у вигляді парових котлет, м'ясних пюре, свіжий протертий сир, триденний кефір, білковий омлет, масло вершкове несолоне, цукор (40 –50 г на день), сухарі з білого хліба, каші з різних круп, (крім пшона і гречки), зварені на воді і протерті, натуральне червоне вино, напої з сухих ягід (чорниці, терену, кісточок гранату, вишні, смородини), міцний чай. Замість хліба по можливості вживати відварений рис. До всіх м'ясних страв слід додавати 1 – 2 г часнику. Проти закрепне харчування - з малим або великим вмістом клітковини;.

Існує велика кількість рецептів застосування лікарських рослин при ХК по гіпомоторному типу у вигляді відварів (насіння кмину, шишок вільхи сірої, сухих шкірок граната, розтертих на порошок коренів щавлю кінського, кора крушини, шкірки апельсина, зерна вівса, кореневища перстачу прямостоячого, коріня кропиви пекучої) та настоїв (трава золототисячнику, листки шавлії, квіти ромашки аптечної, листки м'яти перцевої, трава суниці лісової, трава деревію звичайного, сережки вільхи сірої, листки полину гіркого, листки шавлії лікарської, трава материнки звичайної, трава грициків звичайних, трава звіробою продірявленого, листки кропиви дводомної). Для боротьби із закрепами показано також призначення настоїв листя алое, кори і ягід крушини, кори ревіню, олександрійського листа, морської капусти. Масаж призначили з метою активації моторно-евакуаторної функції кишок, нормалізації діяльності ЦНС та вегетативної нервової системи; при атонічних закрепах діють енергійно, використовують усі прийоми, в тому числі безперервну і переривчасту вібрацію, струшування і підштовхування окремих частин товстого кишківника, струшування черева і тазу.

В комплекс фізичних вправ входили вправи переважно для великих і середніх м'язових груп, з великим числом повторень (при м’язовій роботі виділяється багато енергії, необхідної для нормального функціонування клітин організму, у тому числі і для відновлення пошкоджених клітин). Обов’язковими були вправи для черевного прессу, дихальні вправи. Основне завдання дихати правильно - «животом», тобто включати нижнє дихання. Пульс у період фізичного навантаження не повинен перевищувати 120-130 поштовхів за хвилину. Заняття ЛФК проводилися не раніше ніж через 2-2,5 години після прийому їжі. На початку курсу основні вихідні положення - лежачи на спині і правому боці, на похилій площині з піднятим на 15-20 см головним кінцем. Критерієм правильності виконання вправ була відсутність у процесі тренування печії або відрижки. В комплекс фізичних вправ поступово вводили рухи ногами, повороти тулуба в вихідному положенні лежачи на спині, на правому, пізніше і на лівому боці, животі, колінах та стоячи (розгинання, нахили тулуба у сторони, повороти, присідання.

Результати та обговорення. При поступленні в поліклініку для проходження комплексу фізичної терапії хворі ХК по гіпомоторному типу у фазі неповної ремісії відмічали наявність у себе комплексу змін, характерних для стишування проявів загострення захворювання: 6 (29%) осіб відмічали періодичну помірну болючість ниючого монотонного і 15 (71%) - тиснучого характеру по всьому череву або в лівій здухвинній ділянці. Ця болючість 15 (71%) хворих турбувала під ранок (симптом “будильника”), у 8 (38%) хворих посилювалась при трясці, їзді, ходінні, у 19 (90%) хворих проходила після прийому спазмолітиків, і у всіх 21 (100%) хворих - зменшувалась після акту дефекації та (або) відходження газів. Сухість та неприємний смак в ротовій порожнині відмічали 4 (19%) хворих, дисфагія у вигляді відрижок та нудот турбували 6 (29%) хворих. Тенезми та урчання по ходу товстого кишківника спостерігались відповідно у 7 (33%) та 8 (38%) хворих, а періодично виникаюче здуття черева - майже у всіх – 20 (95%) пацієнтів. Посилене відходження газів (як ознака залишкового супутнього дисбактеріозу) відмітили 7 (33%) хворих.

Порушення стільця турбувало всіх 21 (100%) хворих: несправжні позови – у 5 (24%) хворих, відчуття неповного звільнення кишківника – у 10 (47%) хворих, чергування проносів та закрепів – у 11 (52%) хворих, а позитивний симптом “ закріпного стільця” спостерігався у 20 (95%) хворих.

Окрема група скарг пацієнтів – астеновегетативний синдром - стосувалась початкових ознак неврозу, пов’язаних з давністю хвороби та виснаженням нейрогуморальних механізмів функціонування органів травлення. У всіх 21 (100%) хворих було відмічено ознаки “ вживання хворого у хворобу”, швидка втомлюваність, головні болі, погіршення сну, зниження працездатності, загальна роздратованість. При огляді пацієнтів пальпаторно у 10 (47%) хворих спостерігалось здуття черева, помірна болючість по ходу товстого кишківника - у 8 (38%) хворих, болючість по ходу нисхідного відділу товстого кишківника – у 7 (33%) хворих, а спазмовані ділянки по ходу товстого кишівника – у 3 (14%) хворих.

Всі хворі прийняли комплекс фізичної терапії, що включав щоденні – дієтотерапію та фітотерапію, вправи ЛФК (щодня, по схемі), та курсове застосування, по 10 днів, в кілька етапів – масаж. В кінці курсу спостерігалось покращення загального стану хворих ХК. Повністю (100%) зникла болючість монотонного ниючого та спазматичного характеру в області черева, періодична болючість ниючого характеру під ранок (симптом “будильника”) зникла у 13 (86%) та зменшилась у 2 (14%) хворих, а болючість, що зменшується після акту дефекації та/або відродження газів - зникла у 19 (90%) хворих та зменшилась у 2 (10%) хворих. Перестали турбувати сухість та неприємний смак в ротовій порожнині, нудоти та відрижки, урчання по ходу кишківника. Покращилась моторика товстого кишківника, про що свідчило зникнення у більшості хворих скарг на порушення стільця, відсутність стільця, несправжні позови. У 6 (86%) хворих тенезми зникли, і у 1 (14%) – зменшились (і кількісно, і якісно). Стілець став більш регулярним, частіше в ранкові години, з відчуттям повного звільнення кишківника, при цьому візуально калові маси стали більш однорідними по структурі і втратили різкі неприємні пахощі гниття

неперетравлених решток. Після зникнення більшості скарг з боку товстого кишківника та покращення загального самопочуття майже всі хворі ХК по гіпомоторному типу відмітили зникнення симптомів астеновегетативного комплексу або їхнє значне зменшення. Тільки 4 (19%) пацієнтів продовжували скаржитись на підвищену роздратованість, погіршення працездатності, поганий сон; симптом “вживлення в хворобу” залишився без змін.

Висновки. Включення методик дієтотерапії та фітотерапії в процеси фізичної терапії дає можливість покращити самопочуття, навчити хворих методикам самоконтролю, зменшити прояви хвороби, покращити якість життя, соціальну адаптацію, зменшити вартість лікування. Фітотерапія відіграє важливу роль у науково обґрунтованому комплексі, адже препарати з лікарських рослини, як засоби, що допомагають основній терапії, мають важливе значення для хворих. Фізіологічно активні речовини (різні компоненти в рослини) визначають фармакологічні ефекти (які частково нашаровуються один на одного), здійснюють не тільки етіотропний, але і патогенетичний впливи, допомагають вивести з організму токсини бактерій, продукти обміну, антибіотики, зменшити побічні негативні ефекти фармакопрепаратів, є жаропонижуючими і відхаркуючими засобами, сприяють відновленню та запуску окремих ланок саногенезу.

Фізичні вправи та масаж стабілізують діяльність ЦНС та вегетативної нервової системи, зміцнюють м’язи живота, проявляють загально зміцнюючу дію, сприяють нормалізації секреторної та моторної функцій кишківника загалом. Сприяють нормальному перебігу трофічних процесів, покращують циркуляцію крові та лімфи, що сприяє зменшенню застійних явищ в зоні ураження, протидіє порушенням функцій всього травного апарату.

Проведені дослідження підтвердили позитивне значення використання комплексу дієтотераппіЇ фітотерапіїЇ масажу та фізичних вправі при хронічному коліті, потребують уточнення та подальшого вивчення.

ОБГРУНТУВАННЯ ІНТРАОПЕРАЦІЙНОЇ ДІАГНОСТИКИ СТОРОЖИВИХ ЛІМФОВУЗЛІВ ПРИ РАКУ МОЛОЧНОЇ ЗАЛОЗИ

Нікітенко Раїса Петрівна
Косован Віктор Миколайович
д.м.н., доцент
Воротинцева Ксенія Олеговна
к.м.н., асистент
Одеський Національний Медичний Університет
м. Одеса, Україна

Вступ. За даними всесвітньої організації охорони здоров'я нині рак є найчастішим захворюванням серед населення. Рак молочної залози займає перше місце серед онкологічних захворювань серед жінок. Проведення скринінгових програм як мамографія-знижує смертність на 40%, тобто потенціал виявити пухлину ще раніше, ніж коли вона ще не видна на мамографії, а також виявити ранні уражені лімфовузли-щоб знизити смертність на 70%.

На сьогоднішній день фахівці багатьох країн світу намагаються розробити нові підходи як у діагностиці, так і в лікуванні онкологічних хворих для покращення прогнозу на ранніх стадіях. Важливим аспектом консервативної хірургії при РМЗ є індивідуалізація операцій на шляхах лімфовідтоку на основі ідентифікації метастазів у аксілярні лімфатичні вузли , оскільки присутність Мт в останніх є найбільш важливим фактором прогнозу довгострокової виживаності пацієнток з первинним РМЗ. Все більшого поширення отримує менш інвазивний, але точний метод оцінки пахвиних ЛВ - біопсія сигнального (сторожового) лімфовузла. Одним із важливих факторів метастазування пухлини є наявність «сторожового» ЛВ. У нашій роботі розглядається сучасний підхід до виявлення лімфо вузлів за допомогою сучасного флюорисцентного барвника ICG інтраопераційно для вибору подальшої хірургічної тактики

Мета роботи – підвищити якість виявлення сторожових лімфовузлів на

рак молочної залози.

Матеріали та методи. В дослідження включено 200 пацієнток з раком молочної залози. Вік пацієнтів складав від 35-68 років. Пацієнти були поділені на дві групи, та використали два види барвників Patent Blue та ICG.

У першій групі 100 пацієнткам проводилась біопсія сторожових лімфовузлів. Фарбування лімфовузлів виконувалося з використанням барвника Patenet Blue.

У другій групі зроблено біопсію сторожових лімфовузлів з використанням барвника Patenet Blue і другого флуоресцентного барвника ICG.Даний метод фарбування лімфовузлів ґрунтується на ефекті люмінесценції барвника при опроміненні світлом певної хвилі.

Всім пацієнтам виконувалася ін'єкція барвника Patent Blue субдермально по зовнішньому краю ареоли, в кількості 2 мл розведеного барвника, щоб дати можливість поширитися руслом лімфатичної системи. Через15-20 хв. пофарбований лімфовузл (лімфовузли) відправляли на патоморфологічне дослідження Інтраопераційно проводилося цитологічне дослідження забарвлених лімфовузлів.

Результати та обговорення. Таким чином, вивчення «сторожових» лімфовузлів суттєво поліпшує результати оперативного лікування пацієнтів на рак молочної залози. Базуючись на результатах клініко-лабораторних та гістологічних методів обстеження, отримані нові дані стосовно виявлення «сторожових» лімфовузлів із застосуванням двох фарбників, вибору об’єму хірургічного втручання та зниження частоти ускладнень в післяопераційному періоді. Нами встановлено, що метод флуоресцентної лімфографії має високу, що дозволяє рекомендувати його для впровадження у клінічну практику. Частота знаходження сигнальних лімфатичних вузлів у пацієнток на РМЗ в контрольній групі дорівнює 98%, в основній групі – 100%.

Висновки. Підсумовуючи все вище викладене слід зазначити, що з появою і впровадженням флюорисцентного барвника ICG при онкологічних захворюваннях молочної залози, зменшує обсяг операції, що призводить до

зменшення ускладнень і значно підвищує якість життя онкохворих. На підставі наших доказів ми важаємо що флуоресцентна лімфографія має високу точність - 99%. Частота знаходження сигнальних лімфатичних вузлів у пацієнток на РМЗ в контрольній групі дорівнює 98%, в основній групі – 100%. Чутливість методу в основній групі дорівнює 91,6%, а контрольній – 96.67%, специфічність не більше 97,5% –100%, хибнонегативна відповідь дорівнювала 3,5% у контрольній групі і 9% у основна група, $p>0,05$. Передбачувана цінність позитивного результату у основній групі дорівнює 91,6%, у контрольній групі - 100%. Передбачувана цінність негативного результату на РМЗ в основній групі дорівнює 97,5%, контрольної групи – 98,5%. Таким чином сучасні технології дають можливість онкохірургам проведення таких малоінвазивних операцій с біопсією сигнального лімфовузла що покращує результат лікування у подальшому.

ЗАСТОСУВАННЯ УРСОДЕОКСИХОЛІЄВОЇ КИСЛОТИ У ХВОРИХ ХОЗЛ В УМОВАХ КОМОРБІДНОСТІ

Погорєлов Віктор Миколайович
Брек Валерія Василівна
к. мед. н., доцент
Коренєва Валерія Валентинівна
студентка 6 курсу
Харківський національний медичний університет
м. Харків. Україна

Вступ. Особливість перебігу хронічного обструктивного захворювання легень (ХОЗЛ) полягає в тому, що зміни у бронхах з часом спричиняють підвищення середнього тиску в легеневій артерії (СТЛА), що призводить до збільшення опору в судинах легень з подальшим формуванням хронічного легеневого серця. Такі зміни гемодинаміки у малому колі кровообігу (МКК) пов’язані з порушенням гемостазу та формуванням дисфункції ендотелію (ДЕ). Підвищення рівня ендотеліну-1 (ЕТ-1) викликає звуження дрібних судин з формуванням ішемії міокарда та фіброзу паренхіми легень, що в цілому відповідає коморбідному процесу. Крім того, є прямий функціональний зв'язок між природньо виникаючими віковими змінами у кардіоміоцитах та характером перебігу ХОЗЛ. Таким чином, вік виступає як фактор впливу на ренін-ангіотензин-альдостеронову систему (РААС), оксид азоту та спонукає прогресуванню ДЕ судин МКК. Тоді як перебіг хронічного запалення в легенях вносить також свої зміни у обмін речовин хворих ХОЗЛ, що потребує розробку іншого підходу до терапії цього коморбідного захворювання.

Таким чином, застосування урсодеоксихолієвої кислоти (УДХК) при різних захворюваннях з позитивним ефектом дає нам можливість включити її до комплексної терапії хворих з ХОЗЛ на тлі цієї коморбідної патології. УДХК відноситься до стероїдів і здібна емульгувати жири кишкового вмісту. Вона має гіпохолестеринемічні і антифібротичні впливи, тому у хворих ХОЗЛ в умовах коморбідності є необхідність їїдодаткового призначення до амлодипіну

бесилату. Така комбінація лікарських засобів в умовах хронічної ішемії міокарду, на наш погляд, буде позитивно впливати на рівень ЕТ-1 і підвищувати рівень оксиду азоту, поліпшувати кровоток і реологічні властивості крові у хворих з ХОЗЛ на тлі коморбідної патології.

Мета. Вплив на ліпіди і ліпопротеіди амлодипіну бесилату з УДХК у хворих ХОЗЛ на тлі коморбідного стану.

Матеріал і методи. У терапевтичному відділенні Харківської клінічної лікарні на залізничному транспорті №2 в 2017-2021 рр. під спостереженням перебували 69 хворих ХОЗЛ на тлі хронічної ішемії міокарду. Середній вік хворих склав 56±6 років. Всі хворі отримували загально прийняту терапію та амлодипін бесилат 10 мг на добу. Хворим 2 групи (39 чоловік) додатково включали УДХК 250 мг на добу. Хворі були порівняні за статтю, віком, клініко-функціональною формою захворювання. Стан внутрішньосерцевої гемодинаміки оцінювали за допомогою ЕхоКГ та ДоплерЕхоКГ. Рівень ЕТ-1 і циклічних нуклеотидів визначали імуноферментним методом. Вміст тригліцеридів (ТГ), холестерину (ХС) ліпопротеїдів низької та дуже низької щільності (ЛПНЩ, ЛПДНЩ), ХС ліпопротеїдів високої щільності (ЛПВЩ) визначали по А.Н. Климову (1999). Оцінку вірогідності даних проводили за допомогою критерію Стьюдента, середні величини виражали у вигляді M±m. Статистично вірогідною вважалася різниця при величині показника $p < 0,05$.

Результати та їх обговорення. У хворих ХОЗЛ з коморбідністю з початку мало місце підвищення рівня показників ліпідів та ліпопротеїдів, що представлено на рис.1, 2 в стовбцях до лікування. Тоді як після проведення лікування з включенням до амлодипіну бесилату УДХК у хворих 2-ої групи спостереження відмічалося зниження цих показників. Крім того, відмічалось зменшення інтенсивності кашлю і задишки при фізичному навантаженні та зникнення їх у спокої. Також зменшилась інтенсивність та тривалість стенокардитичного болю у лівій половині тулуба. Поряд з цим відмічалось відновлення функції зовнішнього дихання та кривої ЕКГ. Ці клінічні та функціональні зміни супроводжувались позитивною динамікою показників

ліпідного обміну, що представлено на рис. 1,2.

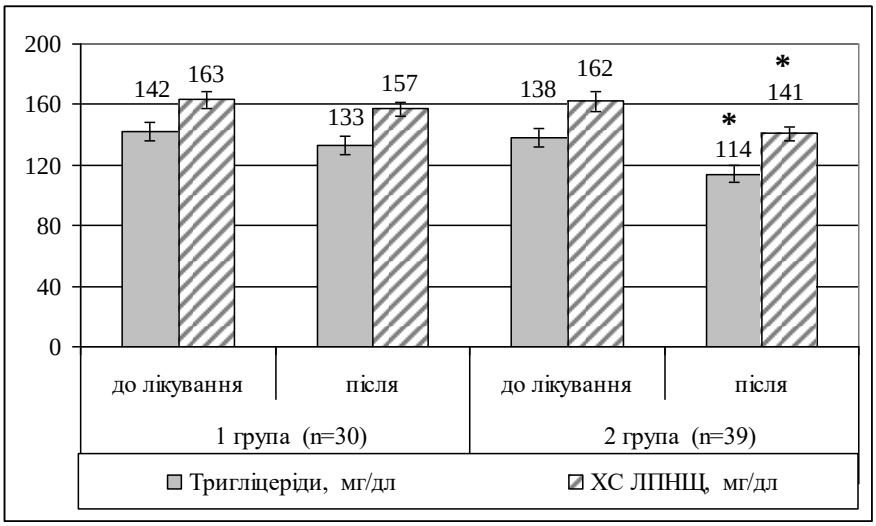

Рис. 1. Вміст ТГ і ХС ЛПНЩ у сироватці крові хворих ХОЗЛ на тлі коморбідного процесу під впливом амлодипіну бесилату і амлодипіну бесилату з УДХК.

Примітка:* - p < 0,05 - відмінності достовірні в порівнянні з даними до лікування.

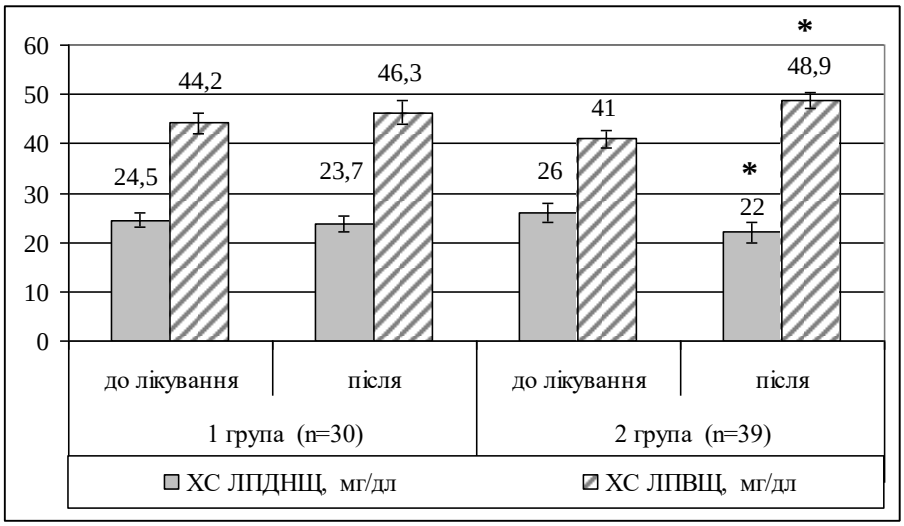

Рис. 2. Вміст ХС ЛПДНЩ та ХС ЛПВЩ у сироватці крові хворих ХОЗЛ на тлі коморбідного процесу під впливом амлодипіну бесилату і амлодипіну бесилату з УДХК.

Примітка. * - p < 0,05 - відмінності достовірні в порівнянні з даними до лікування.

Застосування амлодипіну бесилату з УДХК у загальній терапії хворих ХОЗЛ з ішемією міокарду у 2-й групі спостереження супроводжувалося

вірогідним зниженням рівня загального ТГ, ХС ЛПНЩ, ХС ЛПДНЩ та підвищення рівня ХС ЛПВЩ. Тобто, перелічене підтверджує, що амлодипін бесилат з УДХК позитивно впливає на ліпідний пул хворих ХОЗЛ на тлі коморбідного процесу. Поряд зі змінами в ліпідного обміну відмічались зниження показників РААС, калію та натрію, що представлено на рис. 3, 4.

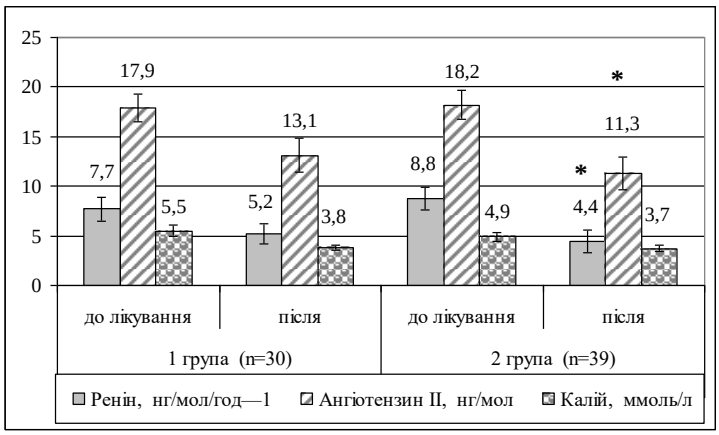

Рис. 3. Показники РААС і вміст калію в сироватці крові хворих ХОЗЛ на тлі коморбідного процесу під впливом амлодипіну бесилату і амлодипіну бесилату з УДХК.

Примітка. * - $p < 0,05$ - відмінності достовірні в порівнянні з даними до лікування.

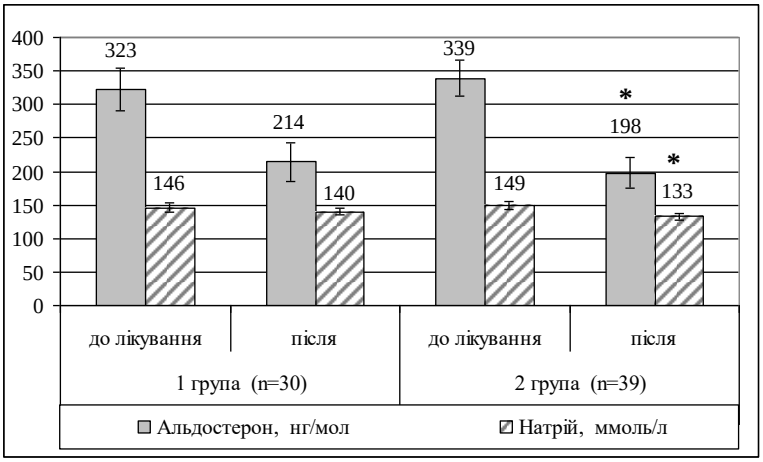

Рис. 4. Показники альдостерону і вмісту натрію в сироватці крові хворих ХОЗЛ на тлі коморбідного процесу під впливом амлодипіну бесилату і амлодипіну біселату з УДХК.

Примітка. * - $p < 0,05$ - відмінності достовірні в порівнянні з даними до лікування.

Представлені показники РААС під впливом загальної терапії свідчать, про вірогідне зниження показників особливо у 2-й групі спостереження. Крім того відмічались підвищення рівня стану цГМФ та зниження ендотеліну-1, що представлено на рис. 5.

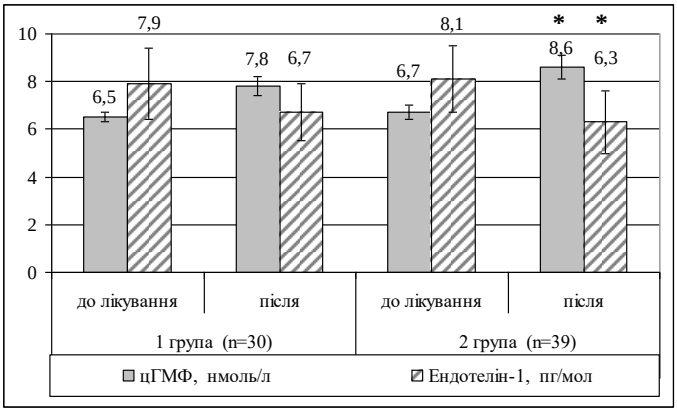

Рис. 5. Вміст цГМФ і ЕТ-1 у сироватці крові у хворихХОЗЛ на тлі коморбідного процесу під впливом амлодипіну бесилату і амлодипіну бесилату з УДХК.

Примітка. * - $p < 0,05$ - відмінності достовірні в порівнянні з даними до лікування.

Такі зміни цГМФ та ендотеліїну-1 свідчать про наявність дії механізмів релаксації судин МКК та вінцевих судин. Тобто, комбінація амлодипіну бесилату з УДХК впливає і реалізує свої клініко-функціональні ефекти через механізми, що направлені на процес відновлення функції ендотелію судин у хворих з ХОЗЛ на тлі коморбідності.

Висновки.

1. У хворих ХОЗЛ на тлі коморбідного процесу початково мало місце підвищення рівня показників ліпідів і ліпопротеідів, РААС, ЕТ-1 і натрію. Застосування амлодипіну бесилату з УДХК у терапії хворих 2-ї групи супроводжувалося зниженням цих показників та підвищення рівня цГМФ.

2. Клініко-гуморальні та функціональні зміни позитивно характеризують застосування амлодипіну бесілату з УДХК у терапії хворих ХОЗЛ на тлі коморбідного процесу.

ОЦІНКА СТАНУ ПРООКСИДАНТНОЇ ТА АНТИОКСИДАНТНОЇ СИСТЕМ У ЛЕГЕНЯХ ЗА УМОВ РОЗВИТКУ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО АЛЕРГІЧНОГО АЛЬВЕОЛІТУ

Сольвар Зоряна Любомирівна
Львівський національний медичний університет
ім. Данила Галицького

Вступ Алергічний альвеоліт частіше зустрічається у дорослих і розвивається в результаті інгаляції органічних антигенів рослинного походження, грибкових, антигенів рибного борошна тощо. У відповідь на це розвиваються імунологічні реакції за участю як гуморального так і клітинного імунітету.Дана патологія є реакцією гіперчутливості 4-го типу, при якій повторний контакт з антигеном призводить до гострого нейтрофільного та мононуклеарного альвеоліту з інтерстиційною інфільтрацією лімфоцитами та гранулематозною реакцією. При тривалому контакті розвивається фіброз із облітерацією бронхіол.

Мета роботи Метою даного дослідження було з’ясування особливостей змін процесів перекисного окислення ліпідів (ПОЛ) і антиоксидантного захисту в легенях за умов розвитку експериментального алергічного альвеоліту.

Матеріал та методи досліджень Експериментальні дослідження проводились на 25 морських свинках (самцях), масою тіла 0,18-0,21 кг, що утримувалися на стандартному раціоні віварію Львівського національного медичного університету ім. Данила Галицького. Морські свинки розподіляли на п’ять груп : перша – здорові тварини – контроль; друга група - тварини з експериментальним алергічним альвеолітом ЕАА на 4-у добу експерименту, до третьої групи відносили морські свинки з ЕАА на 7-у добу моделювання хвороби, до четвертої - тварини на 14-у добу експерименту і до п’ятої - тварини з ЕАА на 24-у добу спостереження.

Експериментальна модель ЕАА відтворювалась на морських свинках методом О. О. Орехова, Ю. А. Кирилова. Усіх експериментальних тварин

утримували в стандартних умовах віварію Львівського національного медичного університету ім. Данила Галицького. Евтаназію тварин проводили шляхом декапітації з дотриманням Європейської конвенції про захист хребетних тварин, які використовуються для експериментальних та інших наукових цілей (Страсбург, 1985).

Стан вільнорадикального окиснення ліпідів у тканинах легень оцінювали за рівнем малонового діальдегіду (МДА) за методом Е.Н. Коробейникова. Ступінь активності антиоксидантної системи оцінювали за вмістом ферментів –каталази (КТ) за методом R. Holmes, C. Masters. Статистичне опрацювання одержаних даних здійснювали за методом Стьюдента.

Результати досліджень та обговорення Результати нашого експерименту показали, що за умов розвитку експериментального алергічного альвеоліту у легенях динамічно зростав вміст МДА, починаючи з 4-ї доби моделі хвороби і досягаючи апогею на 24-у добу - на 47,7 % ($p \leq 0,05$) проти контрольних величин. Водночас зміни ферменту антиоксидантної системи - каталази були різновекторними. Так, на 4-у та 7-у доби ЕАА вміст КТ зростав на 11% та 14,7% відповідно, проти контролю, але згодом на 14-у т 24- у доби відбувалася редукція цього показника на 24,7% та 27,3%у порівнянні із здоровими тваринами,

Висновки Одержані результати експериментальних досліджень підтверджують роль прооксидантної та антиоксидантної систем у механізмах розвитку алергічного альвеоліту. Зокрема визначається активація системи ПОЛ та пригнічення активності системи антиоксидантного захисту, що може мати пошкоджуючий вплив на структури організму.

ОСНОВНІ ПЕРІОДИ ВІДНОВЛЕННЯ ПІСЛЯ ПЕРЕНЕСЕНОГО ІНСУЛЬТУ

Трохимчук О. Ю.
Аспірантка
ВНУ ім. Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна

Вступ. Судинні захворювання головного мозку, зокрема гостре порушення мозкового кровообігу, займають одне із перших місць та є основною медико-соціальною проблемою. З кожним роком рівень інвалідизації після перенесеного гострого порушення мозкового кровообігу , особливо ішемічного типу, стрімко зростає [4].

За статистичними даними Україна посідає одне із перших місць у Європі за показниками захворюваності на гострі порушення мозкового кровообігу, і як наслідок, смерті від даної патології. За даними ВООЗ щороку, судинні захворювання мозку є причиною смертності 7,6 млн. осіб. Близько 6 млн. осіб залишаються зі стійкими функціональними обмеженнями життєдіяльності, що займає третє місце серед структури загальної інвалідизації, найчастіше в основі якої є рухові та когнітивні порушення.

Мета дослідження. Відновлення після перенесеного інсульту є досягнення побутової незалежності пацієнта, що визначає провідну роль рухової реабілітації у відновному періоді. Важливо враховувати коморбідність у пацієнтів [1], та ризик виникнення після інсультних когнітивних розладів або загострення раніше існуючого когнітивного дефіциту, що суттєво ускладнюють процес відновлення. У зв’язку з цим виявлення когнітивних розладів, їх профілактика та лікування розглядаються як необхідні складові компоненти у менеджменті пацієнтів, що перенесли інсульт.

Результати дослідження. Розпочинати фізичну терапію після перенесеного інсульту потрібно одразу після стабілізації стану пацієнта, вчасно розпочате відновлення полегшує роботу фізичного терапевта на пізніших

етапах відновлення. Важливо поруч з відновленням рухових функцій достатньо уваги приділяти відновленню когнітивних порушень: мови, пам'яті і праксису [3].

В реабілітаційному відновленні після перенесеного інсульту виділяють основні періоди [2]: найгостріший період – перші 7 днів; гострий період – до 21 дня; ранній відновний період – до 6 міс; пізній відновний період – до 2 років; резидуальний період – більше 2 років після перенесеного гострого порушення мозкового кровообігу.

Протягом всього періоду відновлення після перенесеного інсульту, працює мультидисциплінарна команда, яка включає фахівців для кращого результату реабілітації [6]: фізичного терапевта, який забезпечує відновлення рухових функцій; ерготерапевта, котрий забезпечує відновлення функцій кисті; логопеда, який відновлює функції мови і ковтання; медичного психолога, що слідкує за психологічним станом пацієнта і не допускає стану депресії.

Висновки. Найважливіший період щодо збереження життя та попередження функціональних порушень – перші 7 днів від початку захворювання - найгостріша фаза. Саме в цей період важливим рішенням є - правильно організувати програму реабілітації із застосуванням засобів фізичної терапії [5]. У цьому періоді хворий знаходиться в палаті інтенсивної терапії. Основним завданням у даному періоді є збереження життя хворого та контроль важливих функцій організму, таких як ковтання, стабільний артеріальний тиск, самостійне дихання без допоміжних засобів, свідомість. Основним у гострому періоді є попередження розвитку патологічних станів і ускладнень, вироблення активних рухів, корекція порушення функцій ковтання, початок роботи з відновлення мови, поступове психологічне відновлення. Також відновлювальне лікування після інсульту, яке продовжується в гострому періоді включає медикаментозне лікування і надання пацієнту повного спокою. В гострому періоді інсульту з метою фізичного відновлення рухових функцій використовують лікування положенням, пасивні і активні рухи, дихальну гімнастику, вправи на релаксацію м'язів, вправи на збереження й збільшення

амплітуди обсягу рухів у суглобах, вправи для покращення координаційних можливостей.

Завданнями раннього відновного періоду є попередити повторний інсульт та максимально відновлювати рухові порушення. Темп відновлення пацієнтів у цьому періоді найшвидший та максимально ефективна в цей час інтенсивна рухова реабілітація. Найбільшу увагу приділяють відновленням рухів у кінцівках, які уражені. Крім цього, продовжується робота з когнітивними порушеннями: відновленням мови, читання, мислення, емоційно- вольової сфери. У ранньому відновному періоді поступово додаються активні рухи спочатку здоровою, а потім ураженою кінцівкою. Вони проводяться як раніше виконувалися пасивні вправи, лише з допомогою фізичного терапевта, або з полегшеними умовами.

Основним завданням пізнього відновного періоду є: профілактика виникнення повторного інсульту та відновлення втрачених функцій, а саме моторних функцій та побутових навичок. На даному етапі реабілітації важливим є закріпити позитивні зміни після проведеної раніше реабілітації, ліквідувати наслідки хвороби, попередити повторні випадки інсульту, підвищити психічну і фізичну активність пацієнта, його адаптаційні можливості організму до побутового самообслуговування і суспільного життя. Для виконання цих завдань використовуються кліматотерапія, дієтологія, кінезіотерапія, масаж, різні фізичні фактори, психотерапія, крім цього додатково включають заняття з спеціалістами: логопедом і психологом.

У період залишкових явищ продовжується профілактика повторного випадку гострого порушення мозкового кровообігу та повне відновлення фізичного та психічного стану хворого. Чим раніше ми розпочнемо відновлення фізичного та психічного стану, когнітивних розладів, тим кращих результатів ми досягнемо в останньому періоді.

УДК 616.133/.134+616.137.83/.93-044.6-06:617.58-005.4-089-059

ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ЛІКУВАННІ ТРОФІЧНИХ ЗМІН НИЖНІХ КІНЦІВОК, СПРИЧИНЕНИХ ЗАХВОРЮВАННЯМИ І ТРАВМАМИ МАГІСТРАЛЬНИХ СУДИН

Черняк Віктор Анатолійович,
доктор медичних наук, професор,
директор університетської клініки
Київський Національний університет
імені Тараса Шевченка.

Вступ. При лікуванні оклюзійних захворювань і поранень судин кінцівок рекомендованими методами є їх селективне (вибіркове) відновлення шляхом ендартеректомії, ушивання рани стінки, балонної ділятації, стентування, шунтування, транспозицій та ін. В той же час багатоповерховість уражень магістральних судин та критичний стан уражених ішемією тканин кінцівок спонукає шукати швидкі та ефективні методи лікування хворих і поранених. У таких хворих іноді існує неадекватна оцінка стану хворого перед втручанням, переважно є трофічні зміни, ризик геморрагічних і септичних ускладнень, виразкові кровотечі в периопераційному періоді, та ін. Питання застосування вітчизняних технологій, їх новітнє вдосконалення та розвиток є пріоритетом сучасної медицини і науки. Саме тому біологічна дія медичних повязок із секретом мезенхімальних стовбурових клітин жирової тканини людини, представлений білками, мікро-РНК, факторами росту, антиоксидантами, протеосомами та екзосомами, а також лазерного випромінювання у поєднанні з гібридними, вакуумними технологіями є актуальним напрямом сучасних клінічних досліджень.

Мета. Дослідити на клінічних прикладах ефективнісь комплексного лікування пацієнтів з критичною ішемією нижньої кінцівки шляхом застосування кондиціонованого середовища із секретом мезенхімальних стовбурових клітин жирової тканини (МСК ЖТ), лазерного випромінювання та

оцінити можливість широкого впровадження в клінічну практику запропонованої технології**.**

Матеріали і методи. Запропоновано варіант трьохетапного алгоритму лікування пацієнтів з критичною ішемією нижніх кінцівок, який включав у себе перший ендоваскулярний етап, другий гібридний етап і третій етап – видалення некротичних змін та лікування трофічних змін запропонованим комплексом. Периопераційний період включав корекцію анемії, інтоксикації, больового синдрому за рахунок застосування лазерних, вакуумних технологій та вітчизняної сучасної медикаментозної підтримки.

При цьому вивчені можливості для розширення показів до застосування розроблених та виготовлених пристроїв і лікарських засобів: лазерного апарата “Інноваційна лазерна терапевтична установка “Фотонікс-21”, пов’язок із секретом мезенхімальних стовбурових клітин жирової тканини людини,, вакуум-терапії та сучасної медикаментозної підтримки Розроблені та виготовлені пристрої пройшли доклінічно-клінічні випробування з оцінкою динаміки змін площ та об’ємів ран та больових відчуттів. Кондиціоноване середовище містило фактори росту: VEGF у концентрації не менше 200 пкг/мл, HGF у концентрації не менше 150 пкг/мл, FGF basic у концентрації не менше 0,29 пкг/мл, ангіопоетин-1 в концентрації не менше 145 пкг/мл, PEDF у концентрації не менше 500 пкг/мл, визначені методом ІФА. Показання до застосування іноваційного засобу були наступними:

- Відкриті рани, які довго не гояться.
- Гіпертрофічні рубці.
- Реперфузія шкірного лоскута.
- Запальні захворювання шкіри.

Спосіб застосування полягав у наступному:

Змочити ранову пов’язку кондиціонованом середовищем із розрахунку 2,5 мл розчину на 1см2 ранової поверхні. Накласти змочену пов’язку на ранову поверхню. Змінювати пов’язку 1 - 4 рази на добу. Тривалість застосування кондиціонованого середовища в середньому становить 3 - 7 днів і припиняється

з початком фази епітелізації рани.

Періодичність та кратність нанесення препарату залежить від загального стану пацієнта, репаративного та регенераторного потенціалу його рани та/або ранової порожнини.

У якості перев’язувального матеріалу були використані пов'язки з сорбційними властивостями на основі целюлози та її похідних (марля, вата та алігнін медичної марки А або аналогічні); ранові целюлозні пов'язки (Cosmopor steril, Німеччина або аналогічні) з гідрофобною мікросіткою з боку рани, з адсорбуючою подушечкою з чистої вати і м'якою основою з нетканого матеріалу, покритого поліакрилатним клеєм або інші аналогічні.

При високому ризику інфекційних ускладнень з боку рани, доцільно було комбінувати кондиціоноване середовище з протимікробними засобами (антисептики, антибіотики, антимікотики). З метою профілактики інфекційних ускладнень використали левофлоксацин - антибактеріальний препарат широкого спектру дії, фторхінолонового ряду з вираженим бактерицидним ефектом. У комплекс засобів детоксикації залучали препарати ксилат, реосорбілакт, сорбілакт та застосували схему терапії «Тріо»: базова терапія + Реосорбілакт 400 мл/доба, Латрен 400 мл/доба, L-аргінін 100 мл/доба. За клінічним результатом проведено оцінювання швидкості загоєння ран і трофічних виразок.

Результати. Експериментальні дослідження на біоімітаторах і лабораторних тваринах показали високу ефективність технології. Ефективність кондиціонованого середовища у лікуванні ран і трофічних виразок обумовлена дією секретому мезенхімальних стовбурових клітин жирової тканини (МСК ЖТ) і виражається у:

- підвищенні метаболічної активності у місці пошкодження;
- покращенні постачання кисню;
- відновленні міжклітинного матриксу.

Кондиціоноване середовище МСК призначене лише для зовнішнього застосування. Засіб не рекомендовано використовувати при порушенні

герметичності упаковки, за наявності помутніння та/або осаду. Під час застосування кондиціонованого середовища мікробне навантаження на поверхні рани не повинно перевищувати 103 -105 КУО/см2. Температура розчину під час клінічного застосування повинна коливатись в межах 10-36°С, що забезпечувало найбільшу ефективність та комфорт пацієнта. Магнітолазерна терапія (МЛТ) успішно використана в клінічних умовах у 50 пацієнтів. Вона здійснювала на організм складну та багатовекторну дію і сприяла виникненню значної кількості ефектів, основним проявом яких є протизапальна, аналгетична дія і стимуляція репараційних процесів з боку рани або трофічної виразки.

Висновки:

1. Результати дозволяють з впевненістю говорити про можливість застосування розглянутих розробок у клінічну практику через наявність у даних методик клінічних переваг при лікуванні тяжких пацієнтів із захворюваннями та травмами магістральних кровоносних судин артеріального кровоносного русла у швидкості загоєння ран і трофічних виразок перед іншими техніками.

2. Рекомендується проводити оцінку процесу загоєння за такими параметрами: ексудація, грануляція, крайова епітелізація, планіметрія, визначення об’єму ран. При появі грануляцій та подальшої епітелізації рани нанесення препарату проводити 1 раз на три дні.

3. Патофізіологічна послідовність дії МЛТ на організм полягає в наступному: активація супероксиддисмутази і каталази; активація мікроциркуляції; зміна рівня простагландинів; імуномодулююча дія; зниження перекисного окиснення ліпідів; знеболювальна дія; стимуляція репаративних процесів (накопичення АТФ; стимуляція метаболізму клітин; посилення проліферації фібробластів; синтез білка і колагену).

4. Використання багатокомпонентного полііонних колоїдно-гіперосмолярних розчинів для периопераційної терапії при реконструктивних операціях на аорті і магістральних судинах сопровожувалось більш вираженою стабільністю показників гемодинаміки і насичення артеріальної крові киснем.

ОСОБЛИВОСТІ ОРТОПЕДИЧНОГО ЛІКУВАННЯ ПАЦІЄНТІВ ПОХИЛОГО ВІКУ ЗНІМНИМИ ПЛАСТИНКОВИМИ ПРОТЕЗАМИ

Янішен Ігор Володимирович,
д.м.н., професор
Кричка Наталія Василівна,
к.м.н., доцент
Куліш Сергій Анатолійович
асистент
Харківський національний медичний університет,
м. Харків, Україна

За даними літератури повна відсутність зубів у пацієнтів відмічається у віці 50-59 років у 5,6% осіб; 60-69 років - 9,9% осіб; 70-79 років - 29,5% осіб; старше 80 років - 40,2% осіб [4]. Серед них 29,9% осіб мають протези і користуються ними, 18,4% - не користуються протезами внаслідок незадовільної їх фіксації. У похилому віці число пацієнтів з повною відсутністю зубів сягає 15%, повні знімні пластинкові протези складають 24,4% від усієї кількості знімних протезів. Повторного протезування потребують 55% - 60-річних пацієнтів [4,6].

Повне знімне протезуваня - один з найскладніших видів лікування в ортопедичній стоматології, яке пов'язане з порушеннями анатомо-функціональних взаємоспіввідношень в зубощелепній системі. На сьогоднішній день ні з одним з інших видів ортопедичного лікування не пов'язана така кількість різноманітних і суперечливих теорій, думок і пропозицій. У похилому віці підвищується потреба в медичній допомозі, в тому числі і стоматологічній. Надати ортопедичну стоматологічну допомогу в повному обсязі населенню літнього і похилого віку – непроста проблема через особливості адаптації до знімних зубних протезів [1,3].

Старіння людини, як і старіння інших органів - це біологічний процес поступової деградації частин і систем тіла. Втрата дієздатності має велике значення для людини. До особливостей захворювань у людей похилого віку, що

викликані природою старіння, відносяться: множинні патологічні стани, неспецифічний прояв хвороби, швидке погіршення стану при відсутності лікування, висока частота ускладнень, необхідність реабілітації. Крім того, важливу роль відіграють психологічні, соціальні та економічні аспекти. У ряді випадків буває недостатньо клінічної або лабораторної корекції протезу. Клінічний досвід показує, що не завжди існує пряма залежність між інтенсивністю дискомфорту при користуванні повними знімними пластинковими протезами, морфофункціональними особливостями жувальної системи при втраті зубів і якістю зубних протезів, що виготовлені.

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, до 26% пацієнтів після протезування повними знімними протезами не користуються ними з різних причин. Аналіз незадовільних результатів ортопедичного лікування пацієнтів з повною відсутністю зубів дозволив виділити основні фактори: анатомо-фізіологічний, клініко-технологічний, психологічний, токсикоалергічний, комбінований [5].

Причини повторного протезування у віддалені терміни: неможливість користуватися протезами через погану фіксацію; погіршення жувальної ефективності через стертість пластмасових зубів; зниження висоти нижньої третини обличчя приводить до зменшення об'єму порожнини рота, що проявляється відчуттям незручності і стомлюваністю язика під час розмови; порушення чіткості вимови; болі в ділянці скронево-нижньощелепних суглобів; порушення естетики.

В якості причин, які диктують необхідність заміни протезів, як правило, наводяться суб'єктивні дані про неможливе користування пацієнтами протезами, значно рідше вказуються морфофункціональні зміни в жувальному апараті. Очевидна необхідність подальших досліджень за визначенням критеріїв, на підставі яких можна було б об'єктивно ставити питання про повторне протезування. При цьому слід враховувати і зміни, що відбуваються в самих протезах, які можуть призвести не тільки до зниження їх функціональної цінності, а й до прискорення і поглиблення патологічних процесів, що

протікають [2].

Протезування має ще одну особливість. Ми маємо на увазі психофізіологічну сторону питання: у пацієнтів, що користуються тривалий час знімними протезами, виробляються стійкі звички, зміна яких тим важча, чим старше вік. Деякі прохання пацієнтів пояснюються багаторічними звичками і приведуть до успішного лікування, тобто підвищать ефективність протезування.

Повна відсутність зубів призводить до порушення здоров'я, аж до остаточної втрати життєво важливої функції організму – жування під час прийому їжі, що позначається на процесі травлення і надходження в організм необхідних поживних речовин, а також служить причиною розвитку захворювань шлунково-кишкового тракту. Порушення дикції позначається на комунікаційних здібностях пацієнта. Дані порушення разом зі зміною зовнішності внаслідок втрати зубів і атрофії жувальних м'язів, які розвиваються, можуть вести до змін психоемоційного стану, що викликає розлади психіки. Відсутність зубів стає однією з причин розвитку таких ускладнень, як дисфункція скронево-нижньощелепових суглобів і виникнення больового синдрому.

Протезування пацієнтів при повній відсутності зубів представляє велику проблему створення протезів, повноцінних у функціональному та естетичному відношенні. Лікування таких пацієнтів, в кінцевому рахунку, направлено на загальне оздоровлення людини, продовження його діяльного періоду життя. Збереження зубів і повноцінне функціонування жувального апарату - критерії здоров'я людини, які забезпечують повноцінну якість життя. Відсутність зубів або неякісні зубні протези істотно знижують якість життя.

Виготовлення знімних зубних протезів є одним з найскладніших видів ортопедичного лікування, для якого необхідні високий професіоналізм лікаря і зубного техніка, застосування сучасних ортопедичних технологій. Наведені дані свідчать про актуальність проблеми відновного лікування пацієнтів при повній відсутності зубів. На сьогоднішній день метою ортопедичного лікування

беззубих пацієнтів є відновлення зубо-щелепної системи, як у функціональному, так і естетичному відношенні за допомогою повноцінних зубних протезів.

Отже, тільки з урахуванням анатомічних і функціональних особливостей тканин протезного ложа беззубих щелеп, методів отримання відбитків і функціонального моделювання базисів протезів можна досягти задовільної фіксації, стабілізації, а також найкращого функціонального ефекту повних знімних пластинкових протезів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Давиденко В. Ю. Дослідження смакової чутливості в період адаптації пацієнтів до знімних пластинкових протезів / В. Ю. Давиденко // Український стоматологічний альманах. - 2016. - № 2. – С. 30-33.

2. Давиденко В. Ю. Смак та смакова чутливість - невід'ємна складова фізіологічного функціонування зубощелепної системи, їх зміни при повній відсутності зубів / В. Ю. Давиденко //Актуальні проблеми сучасної медицини. - 2016. - Том 14, Випуск 3 (47). – С. 295-300.

3. Кузь В. С. Використання сучасних безакрилових базисних матеріалів у клініці ортопедичної стоматології / В. С. Кузь, В. М. Дворник, Г. М. Кузь // Український стоматологічний альманах. - 2016. - № 3 (том 2). – С. 40-45.

4. Рожко М. М. Зубопротезна техніка / За ред. проф. М. М. Рожка, проф. В. П. Неспрядька. – К.: Книга плюс, 2013. – 872 с.

5. Шеметов О. С. Функциональная оценка состояния жевательных мышц в процессе адаптации к полным съёмным протезам / О. С. Шеметов, И. Н. Мартиненко, Р. В. Петренко, Н. А. Рябушко // Український стоматологічний альманах. 2016. - № 3 (том 2). – С. 66-68.

6. Янішен І. В. Сучасні аспекти ортопедичного лікування пацієнтів з повною адентією повними знімними пластинковими протезами / І. В. Янішен, А. В. Доля, Т. А. Лелетіна, Р. В. Кузнєцов // Вісник проблем біології і медицини – 2016. – Вип. 4, Том 2 (134). – С. 32-39.

РОЛЬ СУПУТНІХ ГЕНІТАЛЬНИХ ТА ЕКСТРАГЕНІТАЛЬНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ У РОЗВИТКУ ТРУБНОЇ ВАГІТНОСТІ ТА ВПЛИВ ОСТАННЬОЇ НА МЕНСТРУАЛЬНУ ТА РЕПРОДУКТИВНУ ФУНКЦІЮ ЖІНКИ В ПІСЛЯОПЕРАЦІЙНОМУ ПЕРІОДІ

Яснiковська Світлана Михайлівна
к.мед.н., доцент
Пижик Максим Андріанович
студент 6 курсу
кафедра акушерства, гінекології та перинатології
Буковинський державний медичний університет
м. Чернівці, Україна

Вступ./Introduction. Позаматкова вагітність – це патологічний процес, який полягає в прикріпленні плідного яйця в будь–якому місці за межами слизової оболонки порожнини матки (порожнина маткових труб, яєчники, черевна порожнина, шийка матки). В 96% випадків ми маємо справу саме з трубною вагітністю. Нещодавні дослідження показують те, що за останні роки існує тенденція до збільшення випадків позаматкової вагітності, що пояснюється зростанням кількості запальних захворювань жіночих статевих органів, збільшення кількості абортів, використання внутрішньоматкової та гормональної контрацепції, допоміжних репродуктивних технологій, перенесених раніше оперативних втручань в черевній порожнині і т.д..

Одним із найбільш частих ускладнень даної патології є розрив маткової труби внаслідок прогресування трубної вагітності, що є зараз однією з найголовніших причин жіночої смертності в першому триместрі вагітності. Після перенесеної трубної вагітності відзначається порушення менструальної та репродуктивної функції жінки.

Мета роботи./Aim. Визначити, які є фактори ризику розвитку позаматкової вагітності та вплив даного захворювання на менструальну і репродуктивну функцію жінки, у яких в анамнезі була операція з приводу трубної вагітності.

Матеріали і методи./Materialsc and methods. Було проведено ретроспективний аналіз історій хвороб 17 жінок, які в період з 01.01.2016р. по 01.01.2021р. знаходилися на стаціонарному лікуванні в КНП «Сокирянська лікарня» з приводу трубної вагітності та були прооперовані в обсязі: видалення маткової труби. В подальшому було проведено опитування пацієнток: «Чи були у Вас порушення менструальної функції після перенесеної операції?», «Чи є у Вас проблеми з зачаттям після перенесеної операції?».

Результати і обговорення./Results and discussion. Після проведеного аналізу історій хвороб було встановлено, що вік пацієнток знаходиться в межах від 29 до 42 років; середній вік складає 33 роки; супутні генітальні захворювання були виявлені у 8 жінок (47%); супутні екстрагенітальні захворювання – у 3-ох жінок (17,64%); 5 жінок (29,4%) виявилися соматично здорові, одна з них користується внутрішньоматковим контрацептивом з міддю. Серед генітальних захворювань та у жінок з обтяженим акушерсько - гінекологічним анамнезом найбільш часто виявлялися: міома матки – 2 жінки (25%), ендометріоїдна кіста яєчника – 1 жінка (12,5%), двобічний сальпінгоофорит в анамнезі - у 2-ох жінок (25%), спайкова хвороба після перенесеного раніше апендициту – 1 жінка (12,5), раніше перенесений аборт – 2 жінки (25%).

Серед екстрагенітальних захворювань зустрічалися: Артеріальна гіпертензія - дві жінки (66,7%) та цукровий діабет 2 типу – одна жінка (33,3%).

Дві жінки віком 38 і 41 років наполягали на добровільній хірургічній стерилізації шляхом перев’язки здорової маткової труби одразу після основного оперативного втручання.

В результаті опитування пацієнток після операції встановлено, що у 4 - ох жінок (23,5%) в подальшому спостерігалося порушення менструальної функції у вигляді АМК. У 5-ох жінок (29,4%) було виявлено проблеми з зачаттям наступної дитини. 8 жінок (47%) мали наступну вагітність.

Висновки./Conclusions. У 64,7% випадках наявність супутніх генітальних, екстрагенітальних захворювань та обтяженого акушерсько-

гінекологічного анамнезу призводить до виникнення позаматкової вагітності. У 35,3% причина позаматкової вагітності залишається нез'ясованою. Найбільш вагомими факторами ризику розвитку позаматкової вагітності є наявність міоми матки, абортів та запальних захворювань маткових труб в анамнезі, патології яєчників, спайкової хвороби. Наслідком позаматкової вагітності у 23,5% є порушення менструальної функції, а у 29,4% - порушення репродуктивної функції.

PHARMACEUTICAL SCIENCES

ОЗОНОЛІТИЧНИЙ СИНТЕЗ БЕНЗОЙНОЇ КИСЛОТИ

Двуйло Галина Юріївна,
студент
Галстян Андрій Генрійович,
д.х.н., професор
Київський національний університет технологій та дизайну
м. Київ. Україна

Вступ. Бензойна кислота використовується у виробництві протимікробних і фунгіцидних препаратів. Щорічний обсяг виробництва бензойної кислоти складає 750 тис. тон. Майже вся отримувана у промислових масштабах бензойна кислота синтезується шляхом каталітичного окиснення толуолу киснем повітря. Проте, цей метод має багато недоліків, а саме високі температури (403 – 433 К), надлишковий тиск (0,2-0,7 МПа) та низький вихід цільового продукту (до 80 %).

Мета роботи. З метою усунення недоліків та розробки нового екологічно чистого методу синтезу бензойної кислоти, було досліджено кінетику окиснення толуолу озоном, який володіє більш високим окисним потенціалом ніж кисень та здатний реагувати практично з усіма класами органічних сполук.

Матеріали та методи. Дослідження реакції окиснення толуолу та його кисневмісних похідних озоном у рідкій фазі проводили в реакторі типу «каталітична качка», що забезпечувало кінетичну область протікання процесу. Дослідження кінетики та механізму каталізу реакції окиснення толуолу озоном здійснювалося в термостатованому реакторі, забезпеченому швидкохідною мішалкою, в умовах, що дозволяють працювати в кінетичній області. Аналіз вихідної сировини та продуктів реакції здійснювався методом газорідинної хроматографії, вміст пероксидів – йодометричним методом, концентрацію іонів

кобальту контролювали спектрофотометрично.

Результати та обговорення. Вивчена кінетика окиснення толуолу та проміжних продуктів - бензилового спирту та бензальдегіду, озоновмісними газами в оцтовій кислоті.

Показано, що озон взаємодіє з толуолом переважно по ароматичному кільцю. Виявлено ланцюговий шлях розкладання озону, оцінено величину константи швидкості реакції озону з пероксидними радикалами. Бензиловий спирт реагує з озоном, в основному за метилольною групою з утворенням бензойної кислоти. Витрачається бензиловий спирт неланцюговим шляхом. Проміжним продуктом є бензальдегід, який однаково атакується озоном по ароматичному кільцю та карбонільній групі. Витрачається бензальдегід за радикально-ланцюговим механізмом.

Вивчена кінетика окиснення толуолу озоновмісними газами в присутності каталізаторів – металів змінної валентності та температурі 363 К. Показано, що селективність каталітичного окиснення толуолу по метильній групі в першому наближенні залежить від окислювально-відновного потенціалу пари Me^{n+1}/Me^{n+} і максимальна в присутності солей кобальту. При окисненні озонокисневою сумішшю вихід бензойної кислоти становить 72 %.

Введення калій броміду при окисненні толуолу озоновмісними газами в присутності кобальт(II) ацетату викликає різке збільшення швидкості та селективності окиснення толуолу. Вихід бензойної кислоти при окисненні озонокисневою сумішшю досягає 91%.

Висновки. На підставі проведених досліджень визначено оптимальні умови проведення синтезу бензойної кислоти. Встановлено, що при окисненні толуолу озонокисневою сумішшю у розчині льодяної оцтової кислоти в присутності змішаного кобальтбромідного каталізатора та при температурі 363К вихід бензойної кислоти складає 91%.

ПРИРОДНІ РАДІОПРОТЕКТОРИ

Ромащенко Валентина Василівна,
викладач фармацевтичних дисциплін
Черкаська медична академія
м. Черкаси, Україна

Вступ. / Introductions. В серпні 1945 р. на Хіросіму і Нагасакі було скинуто першу у світі атомну бомбу. Десятки тисяч мешканців загинули від вибуху та радіації. Проте у шпиталі Св. Франциска в Нагасакі персонал і багато пацієнтів вижили, не зважаючи на те, що він знаходився всього за 1,5 км від епіцентру вибуху.

Лікар Акідзукі, директор терапевтичного відділення шпиталю, врятував життя багатьох людей завдяки своїм знанням традиційної східної медицини, заснованої на концепції інь-ян. Він заборонив своїм пацієнтам вживати цукор та солодощі, Акідзукі прописав їм дієту, що складається з яскраво виражених «янських» продуктів, щоб нейтралізувати наслідки атомного вибуху. Він годував їх водоростями, супом місо, приготовленим з пасти місо (продукт ферментації бобів, пшениці і рису за допомогою гриба Aspergilus oryzae) з додаванням інших «янських» продуктів, наприклад, грибів шіітаке, соусу тамаре (соєвий соус) та морської солі.

Лікар вів облік імен і прізвищ людей, яких він лікував. Через 61 рік вчені виявили, що майже третина цих людей все ще живі. Це є дивним фактом, тому що, за оцінками ООН, 90% людей, які перебували в радіусі милі від епіцентру вибуху, загинули.

Цей факт вказує на важливість харчування людей, які потрапили в зону радіації.

Ціль роботи./Aim. Проведення аналізу використання рослин, найкорисніших в захисті від радіації.

Матеріали та методи./Materials and methods. Аналіз науково – практичних публікацій за темою дослідження, інтернет – ресурсів.

Результати та обговорення./Results and discussion. 1 місце в топ - списку рослин найкорисніших для захисту від радіації займають водорості.

Водорості багаті на вітаміни, мінерали, амінокислоти, антиоксиданти, полісахариди (альгінати і фукоїдани). Одна з найкорисніших їх якостей — здатність захистити нас від радіації. У водоростях міститься велика кількість йоду 160000мкг на 100г ваги (всього 30г ламінарії покриває добову потребу в йоді), альгінату натрію, мікроелементів, що сприяють виведенню з організму радіоактивних речовин (стронцію, цезію і радіоактивного йоду).

Існують такі види найпопулярніших водоростей:бурі водорості: ламінарія (присутня в асортименті аптек у висушеному подрібненому вигляді по 75г); фукус пухирчастий можна придбати в аптеках у висушеному подрібненому стані по 100г. На поличках аптек можна зустріти харчові добавки з ламінарії та фукусу:«Келп», «Сплат» та «Мастофіт», «Турбослім».

Червоні водорості (багрянки):порфіра, родіменія, філлофора; зелені водорості (хлорела); синьо – зелені (спіруліна).

На фармацевтичному ринку України є в наявності харчова добавка фірми «Голденфарм» «Спіруліна Хлорелла» 50мг №200.

Хімічний склад бурих водоростей значно багатший ніж у червоних і зелених (наприклад йоду у 5 разів більше). Каротину більше чим у моркві в 25 раз.

Варто підкреслити, що під час варіння втрачається багато корисних речовин. Через це варто використовувати водорості в свіжому або у сухому вигляді.

2 місце в топ – списку натуральних захисників від радіації займає стевія.

Численні дослідження показали, що ця рослина зміцнює імунну систему організму. Тим самим підвищується загальна опірність до інфекційних захворювань, впливу токсинів та радіаційного опромінення. Поліпшується робота ендокринної системи. Японські вчені та їхні колеги зі США з'ясували, що стевія сприятливо впливає на стінки капілярів, зміцнюючи їх. Ця рослина сприяє швидкому загоєнню ран (зовні та всередині).

Радіаційне випромінювання одним із перших вражає печінку та щитоподібну залозу. В останній накопичується близько третини всіх шкідливих речовин, що проникли в організм людини після опромінення. Стевія покращує функціонування цих органів.

3 місце в топ – списку натуральних захисників від радіації займають деякі види грибів.

Гриб шіітаке по праву можна назвати легендою народної медицини Сходу. Протипухлинна, імуностимулююча дія його обумовлена речовиною лентінан. Дослідження проведені в США описують лентінан як один із найактивніших засобів від радіації, злоякісних і доброякісних пухлин, сприяє активації специфічного імунітету. Харчова добавка «Імунолек» - екстракт із гриба шіітаке є в наявності на поличках наших аптек.

Не можливо не звернути увагу на гриб трутовик, який має багато різновидів: трутовик звичайний, трутовик лаковий (рейші), трутовик санхван тощо, більшість з яких використовують в медицині як імуностимулюючі, протипухлинні засоби, засоби для покращення перенесення хімічної і радіаційної терапії. З гриба трутовика звичайного українські учені створили препарат комплексної дії – «Мікотон», який містить: хітин – найсильніший природний сорбент, β – глюкани – могутні імуностимулятори, меланін – антиоксидант. Протипухлинну дію також має екстракт гриба Санхван (Корея). Він випускається в капсулах №60.

В Україні групою учених під керівництвом професора Герасименя В.П. досліджено дію екстракту міцелію гливи звичайної. Дослідження встановили його ефективність в комплексній терапії онкозахворювань, а також радіопротекторну дію під час променевої терапії.

4 місце в топ – списку натуральних захисників від радіації займають ягоди і фрукти, які містять антоціани. Вони мають вільну валентність до якої приєднуються вільні радикали, що утворюються в організмі при опроміненні. Антоціани - рослинні пігменти з групи глікозидів. Саме антоціанам овочі, фрукти і ягоди зобов’язані яскравим забарвленням — яскраво-червоною,

жовтою, фіолетовою, синьою. Крім антиоксидантних властивостей, цінність антоціанів для людини полягає в їх здатності пригнічувати ріст ракових пухлин і зменшувати наслідки радіаційного опромінення.

5 місце в топ - списку натуральних захисників від радіації займають антиоксиданти. Антиоксиданти - найважливіші речовини для боротьби з вільними радикалами, які утворюються в процесі радіоактивного опромінення.

Виділимо 5 найважливіших антиоксидантів: вітамін А (зародки пшениці, нагідки, горобина, обліпиха, овочі і фрукти, які забарвлені в жовтий або помаранчевий колір), вітамін Е (зародки пшениці, лісні горіхи, мигдаль, кукурудзяна арахісова, соєва, маслинова олія), вітамін С (у всіх вищих рослинах), селен і цинк (чистотіл звичайний, суниці лісові, ромашка аптечна, шипшина, солодка гола, глід, алое, лимонник китайський, смородина чорна, гарбуз звичайний, кріп городній, часник), флавоноїди (антоціани, катехіни чаю та інших рослин), дубильні речовини (Іван чай, перстач прямостоячий, родовик лікарський, чорниця звичайна, змійовик тощо).

Радіопротекторна активність лікарських рослин пояснюється тим, що їх діючі компоненти за своєю хімічною структурою часто подібні до фізіологічно активних захисних речовин.

Висновки./Conclusions. Радіаційне випромінювання дуже небезпечне для здоров’я та життя в цілому, але мінімізувати вплив радіаційного опромінення на організм людини можна завдяки збалансованому харчуванню, що стосується найшвидшого виведення радіонуклідів з організму людини.

CHEMICAL SCIENCES

НОВИЙ ДВОЕТАПНИЙ ПІДХІД ДО ОТРИМАННЯ ВОДОРОЗЧИННИХ БЛОК-КОПОЛІМЕРІВ НА ОСНОВІ ПОЛІ(2-ОКСАЗОЛІНУ)

Волянюк Катерина Андріївна,
Аспірант
Гаргай Христина Іванівна,
к.х.н.
Мітіна Наталія Євгенівна,
Заіченко Олександр Сергійович,
д.х.н.
Національний університет «Львівська політехніка»
м. Львів, Україна

Вступ. Поліоксазоліни є сучасною альтернативою поліетиленгліколю, який широко використовується для систем доставки ліків. Поліоксазоліни позбавлені більшості недоліків, властивих ПЕГ-полімерам. Вони володіють усіма необхідними властивостями, а саме: біосумісністю, низькою дисперсністю та токсичністю «in vivo». Крім того, їх висока хімічна стабільність, термочутливість, простота отрримання та широкі функціональні можливості роблять цей клас полімерів ідеальною платформою для розробки полімерних міцел, які служать носіями ліків, полімерних кон'югатів ліків і поліплексів як невірусних векторів для доставки генів.

Водночас серед недоліків поліоксазолінів – низька поверхнева активність, що суттєво обмежує їх використання в біомедичних цілях. Вирішенням цієї проблеми є розробка методів синтезу функціональних поліамфілофілів з контрольованою архітектурою, структурними та поверхнево-активними властивостями на основі поліоксазолінів.

Наявність у молекулі поліоксазоліну кінцевої гідроксильної групи дозволяє використовувати його в окисно-відновних реакціях із солями Ce^{+4} як

джерело вільних радикалів. Таким чином можна отримати поліоксазоліновий блок з кінцевим функціональним фрагментом. Для цього в систему вводять похідні ізопропілбензолу, які є агентами передачі ланцюга. Такі пероксидовмісні блоки можуть виступати макроініціаторами радикальної полімеризації для отримання блок-кополімеру.

Мета. Метою роботи було отримання пероксидвмісного поліоксазоліну та використання його як макроініціатора для отримання водорозчинного поверхнево-активного блок-кополімеру.

Матеріали та методи. Полі(2-етилоксазолін), Церій амоній нітрат, 2-(диметиламіно)етилметакрилат (DMAEM) були придбані Sigma-Aldrich. 1-ізопропіл-3(4)-[1-(трет-бутилперокси)-1-метилетил]бензол синтезовано, як описано раніше [1].

Методики синтезу. *Поліоксазолін, що містить пероксид*: до розчину полі(2-етилоксазоліну) в ацетоні додавали наважку солі церію та агент передачі ланцюга. Концентрація всіх компонентів у кінцевому розчині становила 0,1 моль/л. Розчин витримували добу при температурі 25 °С. Продукт очищали слабким розчином лугу та гексаном.

Блок-кополімер, що містить поліоксазолін: Наважку адукту розчиняли в ацетоні (концентрація 0,1 моль/л). До отриманого розчину додавали DMAEM (концентрація 1 моль/л). Розчин витримували 3 години при температурі 90 °С. Продукт очищали гексаном.

Результати і обговорення. Поліоксазолін, що містить пероксид, був отриманий шляхом реакції рекомбінації між полі(2-етилоксазоліном) і похідним ізопропілбензолу, що містить пероксид. Реакція протікає в присутності солі Церію$^{4+}$ (рис.1).

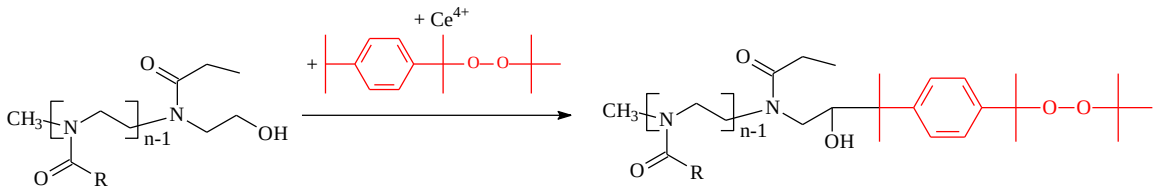

Рис.1. Схема отримання пероксидовмісного поліоксазоліну

Структуру адуктів підтверджено ІЧ- та ЯМР-спектроскопією (рис. 2 та

рис. 3).

Рис.2. ІЧ-спектр полі(2-етилоксазоліну)

з кінцевою пероксидною групою

Наявність полі(2-етилоксазоліну) підтверджується піками: CH (2906,1349см$^{-1}$), CH2 (2919, 2843, 1457 см$^{-1}$), C-N (1665 см$^{-1}$). Наявність кінцевого пероксидного фрагмента проявляється піками: ароматичного кільця (1625, 1488, 1595 см$^{-1}$), пероксидної групи (993 см$^{-1}$), трет-бутильної групи (1374, 1266 см$^{-1}$).

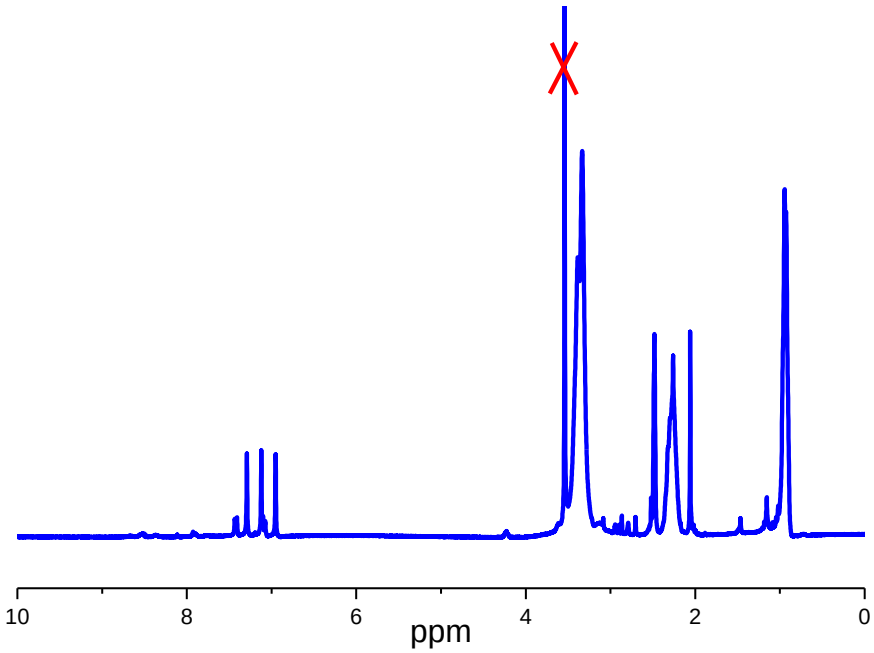

Рис.3. Спектр ЯМР полі(2-етилполіоксазоліну)

з кінцевою пероксидною групою

Полі(2-етилоксазолін) проявляється в таких сигналах: головний ланцюг

CH_2: 3,33 м.ч.; бічний CH_2: 2,26 м.ч.; бічний CH_3: 0,94 м.ч.. Агент передачі ланцюга: $C(CH_3)_2$: 1,15 м.ч.; бензольне ядро: 7,12 і 7,29 м.ч.; фрагмент $C(CH_3)_3$: 1,15 ppm.

Для отриманих телехелатів вимірювали поверхневий натяг (рис. 4). Поверхневий натяг для коротшого поліоксазоліну зменшується на 5 мН/м. Для адукту довшого поліоксазоліну поверхневий натяг дорівнює поверхневому натягу вихідного поліоксазоліну. Це пояснюється більшим внеском гідрофобного компонента в більш короткий гідрофільний ланцюг.

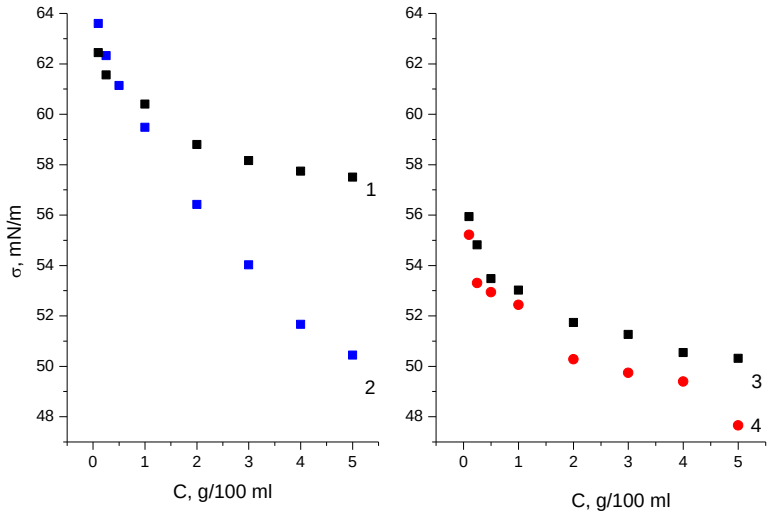

Рис.4. Ізотерми поверхневого натягу полі(2-етилоксазолінів) (1 - M = 600; 3 - M = 2100) та адуктів з пероксидним фрагментом на основі відповідних полі (2-етилоксазолінів)

На другому етапі отримані аддукти використовували як макроініціатори радикальної полімеризації (рис. 5).

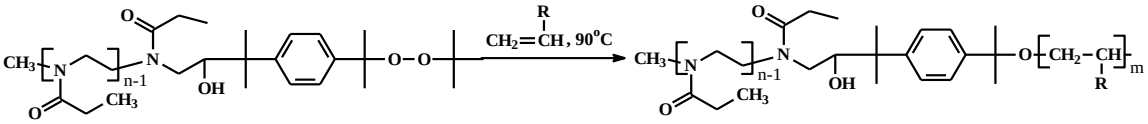

Рис.5. Схема отримання поліоксазолінвмісного блок-кополімеру

Будова полімерів, отриманих ініціюванням пероксидвмісними телехелатами, підтверджена методом ЯМР-спектроскопії (рис. 6).

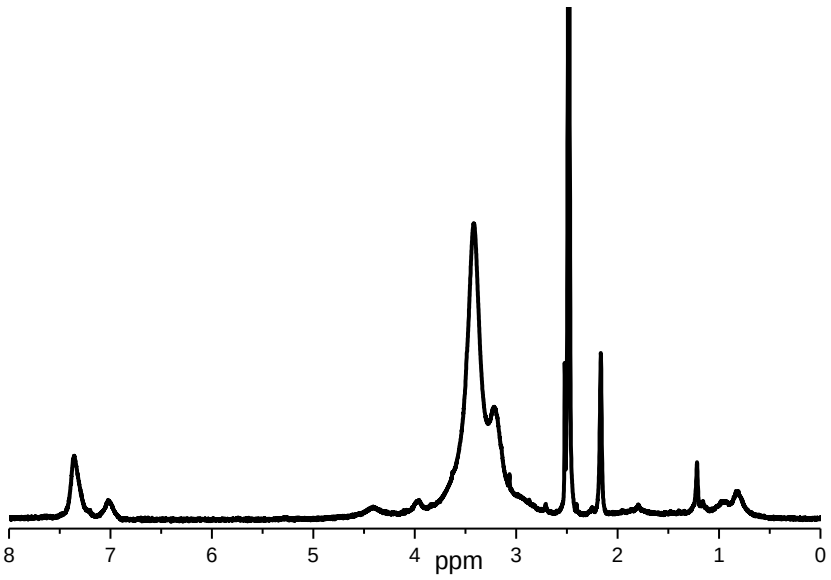

Рис.6. Спектр ЯМР полі(2-етилполіоксазолін)-блок-полі(DMAEM)

Структура диблок-кополімеру полі(2-етилоксазолін)-блок-полі(ДМАЕМ) підтверджується спектром (рис.6). Блок полі(2-етилоксазолін): CH_2 в головному ланцюзі: 3,21 м.ч.; CH_2 у бічному ланцюзі: 2,29 м.ч.; CH_3 у бічному ланцюзі: 1,03 м.ч.. Фрагмент: $C(CH_3)_2$-C_6H_4: 1,79 м.ч.; C_6H_4-$C(CH_3)_2$: 1,22 м.ч.; бензольне ядро: 7,38 і 7,03 м.ч.. Полі(DMAEM): CH_2 в головному ланцюзі: 2,16 м.ч.; CH_3 у бічному ланцюзі: 1,15 м.ч.; -O-CH_2-CH_2: 3,97 м.ч.; -O-CH_2-CH_2: 2,52 м.ч.; -$N(CH_3)_2$: 2,48 м.ч..

Висновки. У роботі показана можливість отримання полі(оксазолін)-вмісних блок-кополімерів у результаті двостадійного синтезу.

REFERENCES.

1. Horak D. et al. Surface-Initiated Polymerization of 2-Hydroxyethyl Methacrylate from Heterotelechelic Oligoperoxide-Coated gamma-Fe2O3 Nanoparticles and Their Engulfment by Mammalian Cells. Chem. Mater. 2011, 23, 2637–2649.

КОМПЛЕКСОУТВОРЕННЯ ТА ЕКСТРАКЦІЯ ТРИЗАРЯДНИХ КАТІОНІВ МЕТАЛІВ В ПРИСУТНОСТІ КРАУН-ЕТЕРІВ І ТРИХЛОРАЦЕТАТНОЇ КИСЛОТИ

Кроніковський Олег Ігорович,
к.х.н., доцент
Прокопенко Анастасія Сергіївна,
студентка
Національний університет харчових технологій
Стаднічук Наталія Олександрівна
науковий співробітник
ДП «Науковий центр превентивної токсикології
харчової та хімічної безпеки
імені академіка Л. І. Медведя МОЗ України»
м. Київ, Україна

Вступ. При розробці ефективних методик розділення та визначення катіонів металів в об’єктах навколишнього середовища досить часто використовується рідинна екстракція. Селективність екстракції в значній мірі залежить від правильності підбору реагентів, розчинників та умов проведення процесу. Досить селективними реагентами при вилученні ряду металів зарекомендували себе макроциклічні краун-етери. У випадку жорстких катіонів лужних та лужноземельних металів спостерігаються гарні кореляційні залежності між екстракційними властивостями краун-етерів і відповідністю розмірів порожнини краун-етера діаметру катіона-комплексоутворювача та між стійкістю внутрішньосферних комплексів у воді і значеннями констант екстракції органічними розчинниками – чим вища стійкість комплексів у воді, тим легше вони переходять в органічну фазу.

Нам виявилось цікавим отримати дані про склад та константи екстракції трихлорацетатів тризарядних катіонів металів в присутності краун-етерів.

Дослідженню закономірностей в таких екстракційних системах і присвячена дана робота.

Мета роботи полягає в дослідженні та аналізі факторів, що впливають на

комплексоутворення тризарядних катіонів металів з краун-етерами та трихлорацетат-йоном в воді і органічних розчинниках, встановленні складу та стійкості утворюваних комплексів з метою підбору умов кількісної і разом з тим селективної екстракції цих комплексів для розробки методик вилучення та послідуючого визначення відповідних металів в різних об'єктах.

Матеріали і методи. Хлороформні розчини краун-етерів ("Aldrich") готували за точною наважкою, вихідні розчини нітратів тризарядних металів "х.ч." стандартизували комплексонометрично Хлороформ очищали багатократною промивкою дистильованою водою. Розчин трихлороцтової кислоти стандартизували pH-метричним титруванням. Рівноважну концентрацію РЗЕ в органічній фазі після екстракції визначали спектрофотометричним методом з арсеназо III на спектрофотометрі СФ-18.

Викладення основного матеріалу. В присутності літій трихлорацетату і краун-етерів в органічну фазу в різній мірі можуть переходити різнолігандні комплекси цілого ряду катіонів металів. Так, із одно- та двозарядних катіонів в присутності 18-краун-6 спостерігається екстракція хлороформом трихлорацетатів Na^+, K^+, Rb^+, Cs^+, Ag^+, Tl^+, Ca^{2+}, Sr^{2+}, Ba^{2+} і Pb^{2+}. При цьому ступінь екстракції лишається практично незмінним від нейтральних розчинів аж до 1 М нітратної кислоти.

Введення в водну фазу великої кількості літій трихлорацетату призводить до зменшення константи розподілу 18-краун-6 між хлороформом і водою в відповідності з рівнянням Сеченова $\lg(D/P_0) = k\mu$. Значення k, рівне -0,75 ± 0,05, значно нижче отриманого раніше для літій нітрату (-0,12 ± 0,03). Таким чином, літій трихлорацетат висолює 18С6 більш ефективно, ніж нітрат. Необхідно також враховувати, що підвищення кислотності розчину веде до зростання переходу 18С6 в органічну фазу за рахунок утворення асоціату з трихлорацетатною кислотою [3]. Сама CCl_3COOH лише в незначній мірі переходить в хлороформ: її розподіл кількісно описується константою розподілу P_{HTXA} = 0,065 та константою димеризації в хлороформі $K_{дим}$ = 26. Введення в систему 18С6 призводить до збільшення концентрації CCl_3COOH в

хлороформі. Із даних про розподіл визначена константа асоціації 18С6 і CCl_3COOH в хлороформі:

$K_{ac} = [CCl_3COOH \cdot 18C6]_o / [CCl_3COOH]_o \cdot [18C6]_o = 8{,}6 \cdot 10^2$.

При pH > 3 утворенням асоціату можна знехтувати. Тому для отримання констант екстракції комплексів катіонів металів з 18С6 і CCl_3COOH експеримент проводили при pH > 3 з урахуванням зміни константи розподілу краун-етера.

Тризарядні катіони Бісмуту, Лантану, Церію, Празеодиму і Неодиму в присутності краун-етерів 18-краун-6, 15-краун-5 і дициклогексил-18-краун-6 та трихлорацетату літію в різній мірі екстрагуються хлороформом із водних розчинів з pH = 1 – 6. В присутності дибензо-18-краун-6 трихлорацетати РЗЕ в помітній мірі хлороформом не вилучаються.

Для створення оптимальної для екстракції кислотності (pH = 3 – 3,5) розчину вихідний 2,5 М розчин літій три хлорацетату готували нейтралізацією розчину трихлорацетатної кислоти відомої концентрації літій гідроксидом до pH 3 з послідуючим доведенням до необхідного об’єму водою. Концентрація трьохзарядних йонів РЗЕ в кінцевому об’ємі не перевищувала $1 \cdot 10^{-4}$ моль/л. Екстракцію вели при рівних об’ємах водної та органічної фаз. Окремим дослідом було визначено, що рівновага в екстракційних системах встановлюється протягом 3 хвилин.

Для визначення рівноважної концентрації лантаноїдів в органічній фазі після екстракції проводили двократну реекстракцію їх ацетатним буферним розчином (pH = 3). Вміст РЗЕ в реекстракті знаходили спектрофотометричним методом з арсеназо-III (λ_{max} = 665 нм).

Методом зміщення рівноваги було визначено, що за досліджуваних концентраційних умов в органічну фазу лантаноїди переходять в виді комплексів, що містять одну молекулу краун-етеру та три трихлорацетат-йони. Установлений нами склад сполук є аналогічним отриманому при екстракції дихлоретаном трихлорацетатів РЗЕ з 18-краун-6 і відрізняється від отриманого при екстракції хлороформом піратів РЗЕ (ML_2A_3).

Таким чином, процес екстракції тризарядних катіонів металів можна відобразити слідуючим рівнянням:

$M^{3+}_{(в.)} + 3\ CCl_3COO^-_{(в.)} + L_{(орг.)} \leftrightarrow ML(CCl_3COO)_{3(орг.)}$.

Відповідно, вираз для константи екстракції матиме вигляд:

$K_{ex} = [ML(CCl_3COO)_3]_{(орг.)} / [M^{3+}]_{(в)}[L]_{(орг)}[CCl_3COO^-]^3_{(в)}$.

Виходячи із даних методу зміщення рівноваги, нами розраховані концентраційні константи екстракції K_{ex} комплексів РЗЕ з краун-етерами та трихлорацетат-йоном (табл. 1).

Таблиця 1

Визначення константи екстракції комплексу La18C6(CCl_3COO)$_3$; ($C_{La} = 5\cdot10^{-5}$ моль/л)

$C_{CCl3COO-}$; моль/л	C_{18C6}; моль/л	D_{18C6}	R, %	lgK_{ex}	
				концентраційна	термодинамічна
0,4	0,020	2,91	20	2,42	4,31
0,5	0,020	2,46	30	2,38	4,30
0,6	0,020	2,07	42	2,40	4,33
0,7	0,020	1,75	52	2,39	4,32
0,8	0,020	1,47	64	2,47	4,38
0,9	0,020	1,24	69	2,44	4,32
1,0	0,020	1,05	76	2,49	4,33
1,0	0,002	1,05	26	2,54	4,38
1,0	0,006	1,05	48	2,48	4,32
1,0	0,010	1,05	63	2,52	4,36
1,0	0,014	1,05	71	2,53	4,37
1,0	0,020	1,05	76	2,49	4,33
1,0	0,030	1,05	82	2,47	4,31

lgK_{ex}(конц.) = 2,33 ± 0,04

lgK_{ex}(терм.) = 4,34 ± 0,02

При розрахунках враховували, що введення в водну фазу трихлорацетату літію веде до зниження коефіцієнта розподілу краун-етера між хлороформом та водою в відповідності рівнянню Сеченова $lgD/P_o = k$ (для 18-краун-6 k = -0,75). Стійкість бінарних комплексів РЗЕ з 18-краун-6 в воді незначна, тому утворенням їх в умовах нашого експерименту можна знехтувати. Асоціація трихлороцтової кислоти з краун-етерами при pH > 3 також незначна. Вплив йонної сили на активність йонів РЗЕ та трихлорацетат-йонів враховували з допомогою рівняння Девіс.

Зниження tgα від 3 до 1 є наслідком зв'язування Bi^{3+} в комплекс $BiCCl_3COO^{2+}$ в водній фазі та 18-краун-6 в асоціат з CCl_3COOH в органічній фазі при pH = 1. Так, lgK_{ex} комплексу $Bi{\cdot}18C6{\cdot}(CCl_3COO)_3$ (в присутності 1 М розчину CCl_3COOLi) складає 5,0 ± 0,1[6].

Відкореговані таким чином значення констант являють собою термодинамічні константи екстракції (табл. 2).

Таблиця 2

Константи екстракції трихлорацетатних комплексів тризарядних йонів металів з краун-етерами хлороформом

Краунетер	Йон металу	Радіус йона; Å	lgK_{ex} (трихлорацетат)		lgK_{ex} (пікрат)
			концентраційна	термодинамічна	
18C6	La^{3+}	1,061	2,33 ± 0,04	4,34 ± 0,02	7,18
	Ce^{3+}	1,034	1,96 ± 0,02	3,83 ± 0,01	-
	Pr^{3+}	1,013	1,46 ± 0,03	3,34 ± 0,01	7,72
	Nd^{3+}	0,995	0,71± 0,03	2,60 ± 0,02	7,62
	Bi^{3+}	1,200	5,0 ± 0, 1	6,8 ± 0,1	-
15C5	La^{3+}		0,16 ± 0,01	2,01 ± 0,01	5,78
	Nd^{3+}		-0,80 ± 0,01	1,04 ± 0,01	6,84
DC18C6	La^{3+}		1,66 ± 0,01	3,51 ± 0,01	-
DB18C6	La^{3+}		< -1		4,85

Отримані значення $K_{ex.}$ свідчать, що екстракційна здатність в трихлорацетатній системі знижується в ряду18-краун-6 > дициклогексил-18-краун-6 >> дибензо-18-краун-6 для 18-членних макроциклів. Не зважаючи на те, що за радіусом йони Ln^{3+} , ближчі до 15-краун-5, ніж до 18-краун-6, однак екстракція 15-членними макроциклами значно менш ефективна.

Звертають на себе увагу досить значні розбіжності в значеннях констант екстракції трихлорацетатних комплексів РЗЕ з 18-краун-6. Спостерігається хороша кореляція між lgK_{ex} і 1/r (коефіцієнт кореляції складає -0,986), а залежність логарифма константи екстракції від йонного радіусу добре описується рівнянням прямої: $lgK_{ex} = -27{,}2(1/r) + 30{,}07$. При цьому необхідно враховувати, що йонний радіус La^{3+} значно нижчий оптимального для 18-краун-6 значення (1,30 – 1,35 Å), таким чином, константи екстракції закономірно знижуються зі зменшенням йонних радіусів. Для йонів лантаноїдів цей ефект більш помітний, ніж у випадку лужних та лужноземельних металів. Так, для

однозарядних катіонів лінійна залежність lgK_{ex} трихлорацетатних комплексів з 18-краун-6 від (1/r) має нахил -7,5 (коефіцієнт кореляції складає -0,996), а для двозарядних катіонів – -15 (коефіцієнт кореляції складає -0,992). Видно, що нахил лінійної залежності пропорційний заряду центрального йона (-7,5;-15;-27). В той же час такий хід залежності не включає йони Bi^{3+}, радіус яких приблизно такий же, як і La^{3+}, але значення lgK_{ex} = 6,8 – значно вище, ніж для Лантану. Якщо одним із факторів, що забезпечують кращу екстракцію Tl^{+} і Pb^{2+} в порівнянні з йонами Rb^{+} і Sr^{2+} є різниця в їх здатності до поляризації, то за аналогією можна допустити, що причиною кращої екстракції Бісмуту в порівнянні з Лантаном може також служити більш висока його здатність до поляризації. Опосередкованим доказом цього є хороша кореляція між lgK_{ex} тризарядних катіонів металів і значеннями йонної рефракції: коефіцієнт кореляції складає 0,996. В той же час екстраполяція такої залежності на значення йонної рефракції йона Bi^{3+} дає значення константи екстракції, що на кілька порядків перевищує отриману величину. Таким чином, модель має враховувати залежність екстракційних властивостей, щонайменше, від двох параметрів.

Помітною є відмінність складу і констант екстракції трихлорацетатних і пікратних комплексів РЗЕ з 18-краун-6 (табл. 2). Причиною цього може бути суттєво інша сольватація трихлорацетат-йона в хлороформі. Є також ймовірність, що трихлорацетат-йон, аналогічно нітрату, входить до внутрішньої координаційної сфери комплексів, чим ускладнює приєднання другої молекули краун-етера. Координація пірат-йона до центрального атома малоймовірна, що дозволяє тризарядному йону РЗЕ додатково координуватися другою молекулою краун-етеру. В цьому випадку пірат-йон може координуватися в зовнішню сферу.

В випадку РЗЕ вплив розчинника та протийона на екстракцію навіть більший, ніж розмір порожнини краун-етера. Так, для екстракції пікратних комплексів оптимальним і для 18-краун-6, і для 15-краун-5 виявився Pr^{3+} , а для три хлорацетатних – La^{3+}. Автори пояснюють це тим, що йони La^{3+} не

проникають в площину краун-етера. Таке пояснення можливе в випадку пірату, але для трихлорацетату воно є сумнівним в зв'язку з помітною залежністю величини K_{ex} від йонного радіуса та здатності до поляризації тризарядного йона РЗЕ. Слід відмітити, що отримані величини констант екстракції добре корелюють зі значеннями констант стійкості комплексів РЗЕ з 18-краун-6 в метанолі. Це може бути опосередкованим підтвердженням утворення внутрішньосферних комплексів. Сольватуюча здатність дициклогексил-18-краун-6, зважаючи на його більшу гідрофобність, має бути значно вищою, ніж у випадку 18-краун-6, однак, спостерігається зворотній ефект: константа екстракції комплексу La^{3+} з дициклогексил-18-краун-6 дещо нижча, ніж з 18-краун-6. Цей результат добре узгоджується з більш низьким значенням константи стійкості комплексу La^{3+} з дициклогексил-18-краун-6.

Висновки

Тризарядні катіони Лантану, Церію, Празеодиму і Неодиму в присутності краун-етерів 18-краун-6, 15-краун-5 і дициклогексил-18-краун-6 та трихлорацетату літію в різній мірі екстрагуються хлороформом. В присутності 18-краун-6 і CCl_3COOH при pH = 1 Бісмут також може бути кількісно переведений в органічну фазу.

Методом зміщення рівноваги визначено склад екстрагованих комплексів. Виходячи із даних методу зміщення рівноваги, нами розраховані концентраційні та термодинамічні константи екстракції комплексів РЗЕ і Бісмуту з краун-етерами та трихлорацетат-йоном. Встановлені кореляційні залежності між екстракційними властивостями краун-етерів та рядом параметрів, що впливають на процес екстракції.

TECHNICAL SCIENCES

УДК 004

DYNAMICS OF THE INTERBANK EXCHANGE USING NEURAL TECHNOLOGIES

Volkova Svitlana
Anofriev Pavlo
Phd, as. pr.
Hiliavskyi Denys
Ukrainian State University of Science and Technology
Dnipro, Ukraine

Abstract: Artificial intelligence is used to predict various events. There are algorithms that successfully predict Oscar winners, stock quotes, and even the spread of a pandemic. Recently, the direction of predicting the exchange rate of bitcoin in pair with the dollar has been actively developing. Due to volatility, it is very difficult to predict the price of cryptocurrency. Three types of recurrent neural network are proposed in the work.

Keywords: neural networks, artificial intelligence, bitcoin, forecasting, cryptocurrency.

Introduction. There are currently more than 9,000 different cryptocurrencies, with a total market capitalization of more than [1] $1.9 trillion. All this variety of cryptocurrencies have different characteristics, but they are united in the basic principles of anonymity and a decentralized network device.

Forecasting financial markets is a difficult task [2-4]. First of all, quotations of securities and cryptocurrencies, in particular, are characterized by a large amount of noise and the presence of complex internal relationships. Because of this, standard statistical methods of predicting profitability do not give the desired result. Therefore,

in this work we will use neural networks, which are currently the state of the art in the field of forecasting financial time series.

A neural network (it is an artificial neural network, ANN) is a mathematical model, and even its software or hardware implementation, built on the principle of organization and functioning of biological neural networks — networks of nerve cells of a living organism. This concept arose in relation to the processes in the brain and in an attempt to model these processes. After the development of learning algorithms, the obtained models began to be used for practical purposes: in forecasting tasks, for pattern recognition, in management tasks, etc.

Aim. An urgent problem today in terms of the functioning and development of the enterprise is its financial condition. It is necessary to understand that neither a person nor a machine can give a 100% forecast, so forecasting is carried out with a certain error.

This happens because when forecasting it is impossible to take into account all the factors that can affect the activity of the enterprise. But still, the probability of error is not a critical issue to avoid forecasting. With the help of detailed economic and financial forecasts, it is possible to present the potential opportunities of the enterprise, which will allow to more constructively build the way of development of the enterprise.

To maximize the accuracy and reliability of forecasting, it is necessary to have complete information in terms of volume, structure and content. Information should be obtained only from trusted sources, and compared according to qualitative and quantitative characteristics. Forecasting is a very important part of the activity of any enterprise, because it is based on the forecast of the expected values of certain indicators that management decisions are made.

Materials and methods. In this work, an algorithm is developed that allows you to predict the value of the bitcoin cryptocurrency exchange rate. Machine learning was used for prediction. Input parameters can be any text arrays. In the developed algorithm, it is possible to forecast the exchange rate of cryptocurrency pairs for different periods of time (month, week, day, hour, minute). The algorithm is

not difficult to translate to any other crypto-pair. To do this, it is enough to change the input parameters (data relating to another crypto pair).

A machine learning software library developed for Python was used to train the neural network. The system learns over a period of time known to us (over the past few years), and after learning, it can predict the final value of the course itself.

To date, all attempts to create a reliable tool based on artificial intelligence have proved futile. This is due to the consideration of external contingencies. But, in practice, it was already possible to create relatively accurate algorithms, but they are still unsuitable for long-term forecasting in conditions of instability. High unpredictability and lack of data complicate the task of developers.

However, as practice shows, recurrent neural networks give a good result in stable conditions [5-7]. The forecasting models in this paper present results that are close enough to the actual prices of cryptocurrencies in conditions of stability.

The importance of having these models is that they can have significant economic consequences, helping to decide on the sale and purchase of cryptocurrency.

Результати та обговорення.

• As a result of the system's operation, the neural network returns the delta of rate changes as a percentage, for example, returns 0.5% — which predicts a 0.5% rise in the cryptocurrency rate.

• The answer of the neural network is considered correct if the correct direction is selected, and the predicted value deviates from the correct one by no more than 1% in any direction.

• The accuracy of the prediction depends on the number of messages about cryptocurrency.

Approximately ___ thousand messages were used during training, which is a small amount for such complex logic. As a result, the following data on the accuracy of the prediction of the cryptocurrency exchange rate are obtained: at the time of writing this document, the accuracy of the prediction of the direction (will fall or rise) is approximately 3%. While the accuracy of the prediction of the course change delta

is 2,5%

Conclusions. For economic processes, the use of neural networks is very relevant, especially when the analysis and processing of a large amount of data by human intelligence is not effective, and the use of traditional computing processes is not appropriate and time-consuming.

The use of neural networks is a fairly powerful method of prediction, which allows you to reproduce very difficult dependencies. Neural networks are currently a relevant method for working with the financial and economic component. Forecasting in the stock market is one of the important fields of application of neural networks. Economists-analysts are not limited in the choice of software for creating neural networks, because nowadays there are quite a few of them. The choice will consist only of the task in which the neural network will be used, as well as the research

REFERENCES

1. E. Karakoyun and A. Cibikdiken, "Comparison of arima time series model and lstm deep learning algorithm for bitcoin price forecasting," in *The 13th Multidisciplinary Academic Conference in Prague*, vol., pp. 171–180, 2018.
2. Mohammad J. Hamayel, Amani Yousef Owda "A Novel Cryptocurrency Price Prediction Model Using GRU, LSTM and bi-LSTM Machine Learning Algorithms"// vol. 2, p. 477–496, 2021.
3. T. Zoumpekas, E. Houstis, and M. Vavalis, "Eth analysis and predictions utilizing deep learning," *Expert Systems with Applications*, vol. 162, p. 113866, 2020.
4. Dutta, S. Kumar, and M. Basu, "A gated recurrent unit approach to bitcoin price prediction," *Journal of Risk and Financial Management*, vol. 13, p. 23, Feb 2020.
5. S. Corbet, C. Larkin, B. M. Lucey, A. Meegan, and L. Yarovaya, "The impact of macroeconomic news on bitcoin returns," *The European Journal of Finance*, vol. 26, no. 14, pp. 1396–1416, 2020.
6. Z. Qiang, "Bitcoin High-Frequency Trend Predictionwith Convolutional

and Recurrent NeuralNetworks," stanford winter report 70308950, Dtanford, Mar. 2021

7. S. Alonso-Monsalve, A. L. Suárez-Cetrulo, A. Cervantes, and D. Quintana, "Convolution on neural networks for high-frequency trend prediction of cryptocurrency exchange rates using technical indicators," *Expert Systems with Applications*, vol. 149, p. 113250, 2020.

DISTRIBUTED ENERGY SOURCES IN THE CONDITIONS OF AIRPORTS

Zhukov Oleksiy
PhD, docent
Vinnytsia National Technical University,
Vinnytsia, Ukraine
Oleynik Yuriy
lecturer
Kremenchuk Flight College,
Kharkiv National University of Internal Affairs,
Kremenchuk, Ukraine
Silagin Oleksandr
Student
Vinnytsia National Technical University,
Vinnytsia, Ukraine

Introductions. In the context of the world economy, air transport today, among other characteristics, is characterized by a high technological complexity of vehicles, an increase in the level of safety of air transport, strengthening measures to protect aviation from acts of illegal interference, and the development of modern multimodal transport technologies and infrastructure complexes for various types of transport [1].

In connection with the global trend, unmanned aerial vehicles have become widespread in various spheres and branches of the world economy. Meanwhile, the issue of energy security remains unresolved as a component of aviation security at airfields and specialized enterprises during their operation, storage and maintenance.

Meanwhile, the unchecked proliferation of unmanned aerial vehicles around the world, along with the associated risks to aircraft, other property, human life, privacy, boundary violations, and security, require new legislative regulation. Although Ukraine has not yet faced most of these problems, the current situation (strong interest from entrepreneurs and the military) has attracted the attention of legislators. Obligations taken by Ukraine under international treaties, including the Association Agreement between Ukraine and the EU, require Ukraine to adopt laws

that meet the requirements of common airspace [2].

Aim. The main goal of this work is to justify the introduction of distributed energy sources in the conditions of aviation enterprises, which will allow to effectively introduce sources of distributed generation into their power supply structures.

Materials and methods. It should also be noted that the aviation transport system performs the functions of preparation, provision and execution of the flight. Among other things, flight safety is a complex characteristic of air transport and aviation works to ensure its functioning, which determines the ability to perform flights without endangering the life and health of people. Therefore, within the framework of the Aviation Strategy, among others, tasks should be solved in such directions as increasing the level of safety of air transport and the development of air transportation.

Today, the state of Ukraine's electrical distribution networks can be characterized by the following factors:

- more than 11.5% of power transmission lines with a voltage of 0.4-10(6) kV have reached a technically inoperable state and require significant annual growing costs for maintenance and repair;

- about 14.9% of transformers with a voltage of 10(6) kV have completed the period of operation stipulated by the technical documentation, have significant losses, lack of reliability and need to be replaced;

- the actual consumption of electrical energy in the networks of individual enterprises reaches 18%;

- as a result of changes in the structure of electricity consumption and the introduction of the decarbonization strategy, it is necessary to perform the reconfiguration of electrical networks.

Thus, in order to determine the possible ways to solve the problem of ensuring the accident-free use of aircraft, it is first necessary to conduct a systematic analysis of factors affecting the safety of the flight of aircraft, to form a list of emergency and dangerous flight modes of aircraft [1].

The main causes of aviation accidents of aircraft include the malfunction and failure of on-board equipment and power settings, the human factor and the work of ground airfield services during maintenance, storage and air traffic control support of aircraft [2].

In order to ensure the basic aviation safety requirements of ground airfield services, an important factor is the power supply of the relevant facilities. Therefore, the issue of constant improvement and modernization of power supply systems of aviation enterprises and facilities is urgent. One of these directions is the introduction of distributed generation sources into already existing power supply systems, or the creation of new local energy systems [1-5].

In order to determine the calculated potential of sources of distributed generation, which are part of sources of distributed generation, it is necessary to have as complete and clear data as possible on the electricity supply and electricity consumption of the load by the electrical equipment of the aviation enterprise during the day, as well as the availability of data on the consumption of electricity in the electricity supply and electricity consumption network [6].

Results and discussion. Thus, an urgent scientific and practical task is the development of a method for determining the potential of distributed energy sources in the conditions of aviation enterprises, taking into account the specifics of their functioning.

Conclusions. A solution to the issue of increasing the safety of air transport flights and ensuring the basic aviation safety requirements of ground airport services is proposed by increasing the reliability of the power supply of the relevant energy facilities through the introduction of distributed generation sources.

LITERATURE

1. Teske S. The IEA World Energy Outlook: A critical review 2000-2020, 2020. [Online]. Available: https://www.uts.edu.au/sites/default/files/article/downloads/teske-2020-IEA-world-energy-outlook-a-critical-review-final.pdf

2. Angular O. P. (2014). Trends in the development of unmanned aerial vehicles. *Science and armaments, 4,* 39–47.

3. Lutsky M. G., Kharchenko V. P., Bugayko D. O. (2015). Development of international regulation and regulatory framework for the use of unmanned aerial vehicles. *Bulletin of NAU, 4,* 5–14.

4. Boyko S. M., Sinchuk O. M., Sinchuk I. O., Minakov I. A. (2016). Algorithm for selection of non-traditional and renewable sources of electricity to the local power supply system of mining enterprises. *Electronics and Communications, 21, 5 (94).* 6–13.

5. Boyko S. M. Theoretical bases of formation of electric power systems with sources of dispersed generation of mining enterprises. / S.M. Boyko // Monograph, edited by Dr. Tech. Sciences, Professor O.M. Sinchuk. - Kremenchuk, 2020. - 263p.

6. Golovko V. M., Denisyuk P. L., Kirilenko V. M. (2008). Analysis of the principles of construction of local energy supply systems based on renewable energy sources. *Renewable energy of the XXI century:* IX International. Conf., September 15–19. AR Crimea. 124–125.

ВЛИЯНИЕ КАТОДНОЙ ЗАЩИТЫ НА АКТИВНОСТЬ МИКРОБНЫХ БИОПЛЕНОК

Авалбаев Гаффар Абирович
исполняющий обязанности доцента,
Джизакский политехнический институт,
Республики Узбекистан

Аннотация: Приведены результаты исследования образцов из малоуглеродистой стали и биопленок, содержащая сульфат восстанавливающих бактерий (СВБ). Установлено, что образование продуктов коррозии способствует приспособлению анаэробных бактерий, ограничению диффузии газов с поверхности металла.

Ключевые слова: Макрозагрязнение, бактериальная активность, стимулятор активности, анаэробный метаболизм, биопленка.

Введение/Introductions.Последние годы большое внимание уделяется проблеме обрастания морских конструкций в связи с возможностью усиления коррозии под толстым слоем отложений. В печати появлялись сообщения о наличии сульфидсодержащих продуктов коррозии в слое макрозагрязнений, что свидетельствует о вовлечении в процесс сульфат восстанавливающих бактерий (СВБ). На многих нефтедобывающих морских платформах поддерживают потенциал стальной поверхности равным- 950мВ ($Cu:CuSO_4$) для предотвращения коррозии, вызываемой СВБ, так как при -950мВ сталь пассивна в сульфидной среде. С микробиологической точки зрения поверхность стали с потенциалом до -950мВ генерирует значительное количество водорода, которое может действовать как стимулятор активности СВБ.

Цель работы /Aim. В Великобритании было проведено исследование бактериальной активности в биопленках, образованных на катоднозащищенных (КЗ) и свободно корродирующих малоуглеродистых сталях, с целью

определения влияния катодного потенциала на заземление или усиление восстановления сульфата.

Материалы и методы/ Materials and methods.Для изготовления образцов для испытаний из малоуглеродистой стали 50В из листовой заготовки нарезали образцы размером 3*1,5*0,5см, в которых просверливали отверст размером 0,3 см для нейлоновой гайки и болта, с помощью которых образцы крепили на плите Perspex (25 образцов на одной плите). Поверхность образцов была отполирована, обезжирена ацетоном и просушена в потоке стерильного воздуха Катодная защита осуществлялась с помощью крепления небольшого цинкового анода эпоксидным клеем, содержащим серебро. Для защиты клея от воздействия морской воды наносили слой эпоксидного покрытия Devcon UM. Плиты Perspex с образцами устанавливали на раме, которую прикрепляли к стене в порту Торри (Абердин) так, чтобы образцы все время находились под водой. В течение 147---167 сут на образцах образовывалась биопленка, содержащая СВБ.

Затем образцы доставляли в лабораторию и погружали в морскую воду при минимальном нарушении поверхности металла.

Популяция микрообрастания оценивалась методом радиореспиро-метрического замера метаболической активности. Все анализы производили в течение часа с момента отбора образцов.

Скорость восстановления сульфата в биопленках определяли методом радиореспирометрического анализа, специально разработанного для этой цели. Анализ осуществлялся при добавлении 50 мкм глюкозы в испытательную систему для оценки влияния на активность СВБ увеличения гетеротропной активности биопленки. Исследования показали, что любая стимуляция восстановления сульфата вызывается не прямым использованием глюкозы СВБ, а метаболизмом продуктов разложения глюкозы под действием активности других бактерий в биопленке.

Аналогичный метод анализа использовали для оценки анаэробного метаболизма С-глюкозы трех различных стадий:полное окисление до CO_2;

частичное окисление до промежуточных химических соединений, которые могут быть разделены путем извлечения кислотой или эфиром (жирные кислоты и спирты), и стадии, ассимилирующейся как ячеистый углерод Анализ проводился также при аэробных условиях. Дополнительно проводили анализ при анаэробных условиях в присутствии молибдена и специального ингибитора восстановления сульфата для оценки роли СВБ, которые (как конечный окислитель углеродных субстратов) могут играть важную роль в регулировании активности биопленки.

Уровень сульфида летучей кислоты на корродирующей поверхности образца определяли по методике Мунсонаа.

Результаты и обсуждение/ Results and discussion. Наиболее очевидным результатом исследований является большая разница в активности гетеротропных бактерий и СВБ в биопленках, образующихся на защищенной стали. Результаты показывают, что катодный потенциал, наложенный на защищаемую сталь, замедляет образование биопленки; Уровень восстановления сульфата на защищенной стали намного ниже, чем на свободно корродирующей стали. Однако в присутствии дополнительного источника углерода активность в обеих биопленках значительно увеличивалась. Это показыает, что катодный потенциал не замедляет напрямую активность СВБ.

Так как защищенная сталь не корродирует, поверхность ее может считаться инертной. Однако на свободно корродирующей стали растворение железа создает постоянно меняющуюся поверхность. Образование коррозионных продуктов обеспечивает большую площадь поверхности для приспособления бактерий и метаболизма. Очевидно, при высокой аэробной гетеротропной активности, что даже в системе аэробного анализа анаэробные зоны в биопленке достигают кульминации в присутствии извлекаемых эфиром продуктов метаболизма глюкозы. Больше того, присутствие свободного железа позволяет немедленно улавливать любой образовавщийся сульфид, увеличивая анаэробные зоны в биопленке. На незащищенной стали обнаружены сульфиды летучей кислоты.

Выводы/Conslusions.Образование катодного мела на защищенной стали вызывает увеличение pH, которое может способствовать замедлению образования биопленки.

Даже, когда сталь катодно защишена до-950мВ под макрозагрязнением могут образовываться продукты сульфидной коррозии Образование толстого слоя макрозагрязнений приводит к ограничению диффузии газов с металлической поверхности и в нее.

При ограничении диффузии кислорода будут образовываться анаэробные зоны, где активизируются СВБ. Образовавшийся сульфид, в свою очередь, улавливается около металлической поверхности, вызывая образование экстенсивных отложений сульфида.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. Камаева С. С. Коррозионная агрессивность грунта с учетом микробиологических факторов. Способы определения: обр.информ/С. С. Камаева.-М.:ИРЦГазпром.2000

2. Розенталь Н. К. Коррозия и защита Бетонных и железобетонных конструкций сооружений очистки сточных вод//Бетон и железобетон.Оборудование,материалы,технология.2011.№1.с-96-103.

3. Васильев В. М., Пашкова Г. А., Столбихин Ю. В. Разрушение канализационных тоннелей и сооружений на них вследствие микробиологической коррозии//Водоснабжение и санитарная техника.2013.№9.с.67-76.

4. Воронов Ю. В., Алексеев Е. В., Пугачев Е. А. Саломеев В. П., Алексеев С. Е., Викулина И. М., Гогина У. С., Золётова Н. А., Журов В. И., Толстой М. Ю. Водоотведение: учебник. М. Изд-во Ассоциации строительных вузов, 2017.416 с

ВОССТАНОВЛЕНИЕ ИЗОЛЯЦИОННОГО ПОКРЫТИЯ ДЕЙСТВУЮЩИХ ТРУБОПРОВОДОВ

Авалбаев Гаффар Абирович
исполняющий обязанности доцента,
Джизакский политехнический институт,
Республики Узбекистан

Аннотация: Приведены методы устранения вертикальных складков, образованных в период эксплуатации трубопроводов с большим диаметром. Предложена неадгезионная обертка на основе пластика, которая воспринимает напряжения со стороны грунтовых вод. Изложены основные технико–экономические эффективности данной технологии.

Ключевые слова: Отслоение изоляции, самоклеющаяся пленка, продольные складки, уплотнение грунта, холодная сварка Одним из возможных методов восстановления поврежденного изоляционного покрытия трубопроводов является наложение самоклеящейся пленки непосредственно в траншее. “Холодная технология” позволяет производить ремонтные работы без остановки процесса перекачки.

Введение/Introductions. Определение мест повреждения изоляции может быть осуществлено любым из известных методов- с применением электромагнитной техники, путем измерения электростатического потенциала, методом Пирсона и т.д. Более сложно точно определять места отслоения изоляции, где проникшая вода вызывает интенсивную коррозию. В отдельных случаях оказывается целесообразным пропускание по трубопроводу специальных скребов, оборудованных регистрирующей аппаратурой для измерения толщины стенки и точечной коррозии. Для этой цели можно использовать и наземную технику.

Впервые фирма Servicised (Великобритания) применила антикоррозионную самоклеящуюся пленку в начале 70-х гг. для изолирования

защитного кожуха газопровода. Несмотря на очевидные преимущества, были выявлены и изучены недостатки этого метода. Так, некоторые виды пластиков вытягиваются и обладают релаксацией под действием нагрузки со стороны грунта. При бесподьемном ремонте изоляции имеются некоторые особенности последующей засыпки и уплотнения грунта. Кроме того, ремонтные работы плохо поддаются механизации.

Цель работы/Aim. Самоклеящаяся пленка состоит из слоя липкого прорезиненного битума, нанесенного на полиэтиленовую основу. Перед нанесением на предварительно очищенную поверхность трубопроводов с адгезионного слоя снимают бумагу, пропитанную силиконом.

Материалы и методы/ Materials and methods. За время применения данной технологии выяснилось, что механические свойства пленки могут быть существенно улучшены путем применения в качестве материала основы специально разработанного пластифицированного поливинилхлорида (ПВХ) методом экструзии обладает очень слабой релаксацией в продольном направлении. Кольцевые напряжения в пленке позволяет сохранить постоянную адгезию. Такую пленку можно также использовать для защиты первого слоя покрытия от контакта с грунтом засыпки.

Опыт эксплуатации показал, что при уплотнении грунта засыпки трубопроводов большого диаметра в местах с высоким уровнем грунтовых вод при определенных условиях возникают вертикальные продольные складки. Хотя поверхность металла при этом не обнажается, были предложены три основных направления борьбы с этим нежелательным явлением. Первое направление связано с выбором материала, обладающего достаточной эластичностью. Второй способ заключается в применении средств механизации, накладывающих пленку с предварительным напряжением. Третьим способом является специальная технология уплотнения грунта (сначала над верхней образующей трубопровода, а затем по обеим сторонам от нее).

Результаты и обсуждение/Results and discussion.Многие машины для

нанесения самоклеящейся пленки имеют ручной привод и регулируемый вручную тормозной механизм, обеспечивающий натяжение, которое, однако, не отвечает предьявляемым требованиям. Поэтому была разработана специальная машина, автоматически поддерживающая необходимый уровень натяжения. Последними исследованиями установлено, однако, что применение таких машин с ручным приводом не обеспечивает достаточной эффективности, и в настоящее время все работы по нанесению пленки выполняют вручную. Пленка выпускается в рулонах длиной 12м.

Одной из проблем является слабление напряжений на концах каждого отдельного участка пленки. Этот нежелательный эффект наиболее характерен для трубопроводов большого диаметра, перекачивающих продукт при повышенной температуре. Для борьбы с этим явлением применяют холодную сварку концов соседних участков.

Предложена также усиленная неадгезионная обвертка на непластиковой основе, воспринимающая касательные напряжения со стороны грунта.

Выводы/Conslusions.Последние технические решения были опробованы на участке трубопровода диаметром 1067мм на Ближнем Востоке в конце 1984г. Трубопровод наполовину располагается ниже уровня грунтовых вод. Контрольное вскрытие через несколько месяцев показало полную надежность новой технологии.

Основные преимущества от ее применения заключается в повышенной долговечности, экономической эффективности, высокой адгезии, простоте применения и сопротивления отслаиванию при повышенном значении наложенного потенциала катодной защиты. Направление дальнейших исследований включает разработку технологии изоляции “горячих” трубоповодов.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. Борисов Б. И. Защитная способность изоляционных покрытий подземных трубопроводов.-М.Недра,1987.-126с

2. Воронин В. И., Воронина Г. С. Изоляционные покрытия подземных трубопроводов.-М.:ВНИИОЭНГ,1990.-200с.

3. Зашита трубопроводов от коррозии: Том 1:Учебное пособие/Ф. М. Мустафин, М. В. Кузнецов, Г. Г. Васильев и др. СПб.:ООО «Недра», 2005.-620с.

4. ОР-75.180.00-КТН-о18-10 Отраслевой регламент. Очистка магистральных трубопроводов от асфальтсмолопарафиновых веществ(АСПВ), документ разработан ОАО “АК”Траснефть” и ОАО “Диаскан”.2009.

АНАЛІЗ ДОСЯГНЕНЬ З ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ В СУЧАСНИХ ГІДРОПРИСТРОЯХ ДЛЯ ОБ'ЄМНИХ ГІДРОПРИВОДІВ

Аврунін Григорій Аврамович,
Пімонов Ігор Георгійович,
Щербак Олег Віталійович,
к.т.н., доцент
Мороз Ірина Іванівна,
старший виклалач
Харківський національний
автомобільно-дорожній університет,

Вступ. В боротьбі за економію палива при експлуатації машин технологічного напрямку, зокрема будівельно-дорожніх, сільскогосподірьских, підйомно-транспортних та комунальних суттєву роль грає технічний рівень використовуваних гідропристроїв в об'ємних гідроприводах робочого обладнання, пересування та рульового керування. Тому актуальним при проектуванні, модернізаціі або ремонту гідроприводів є вибір насосів, гідроциліндрів, гідромоторів і гідроапаратів з підвищенними технічними характеристиками стосовно ККД або втрат потужності.

Ціль роботи. Основною метою роботи є аналіз напрямків сучасних досягнень з удосконалення конструкцій гідропристроїв з точки зору енергозбереження під час експлуатації об'ємних гідроприводів.

Матеріали та методи. Основними матеріалами при виконанні роботи є інформаційні дані та каталоги вітчизняних та закордонних виробників гідропристроїв, за допомогою яких ведеться аналіз еволюційних змін з технічного рівня, що дає можливість використовувати порівняльний метод. В роботі також застосовані матеріали експерементальних досліджень авторів.

Результати та обговорення. Розглянемо сучасні досягнення з удосконалення конструкцій гідропристроїв з точки зору енергозбереження під час експлуатації об'ємних гідроприводів.

На рис. 1 представлені характеристики перепаду тисків від витрати РР в

двох золотникових гідророзподільниках зі зведеним діаметром 16 мм виробництва 1990 р. (модель ВЕХ-16-64 [1]) і 2013 р. PONAR WADOWICE - модель WEH-16-G [2]). За рахунок зниження гідравлічних втрат у каналах гідророзподільників шляхом якісного лиття каналів у корпусі перепад тисків в гідророзподільнику WEH-16-G суттєво знижений порівняно з ВЕХ-16-64. Наприклад, при витраті робочої рідини (РР) в 180 л/хв і при течії $p \to T$ перепад тисків зменшився з 0,75 МПа до 0,45 МПа, а при течії $p \to B$ з 0,37 МПа до 0,2 МПа. До того ж максимальна витрата в гідророзподільниках підвищена з 180 л/хв до 240 л/хв.

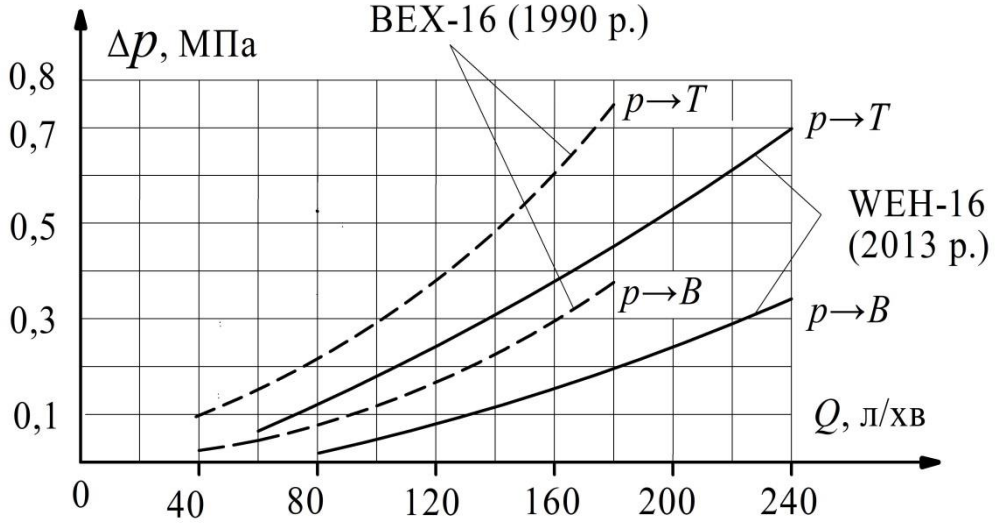

Рис. 1. Втрати тиску від витрати в гідророзподільниках різних років виробництва (при однаковій в'язкості РР в 41 мм^2/с)

Істотний вплив на значення витоків РР має конструкція розподільного вузла гідромотора. Як приклад розглянемо два однакових за робочим об'ємом (25100 см^3) радіальнопоршневих багатоходових гідромоторів шведської фірми Hagglunds Drives AB -VIKING44 та COMPACT-CB400 з цапфовим та торцевим розподільними вузлами, відповідно [3;4]). Особливістю конструкції гідромотора VIKING44 є виконання розподільних цапфових вузлів трьох типів: А – нормального виконання; В –«північного» виконання для роботи при низьких негативних температурах навколишнього повітря; Д – забезпечення роботи на мінімальних частотах обертання.

Вплив типу розподільника на об'ємні втрати гідромотора можна

простежити на рис. 2, де для гідромоторів VIKING44 наведено характеристики для трьох типів цапфенних розподільних вузлів, включаючи витоки (ут) і перетікання (п) РР: А - нормального виконання (Аут+п); В – «північного» виконання до роботи при низьких негативних температурах навколишнього повітря (Вут+п); Д – забезпечення мінімальних частот обертання (Дут+п). Крім того, для гідророзподільника наведена залежність тільки витоків від тиску (Вут).

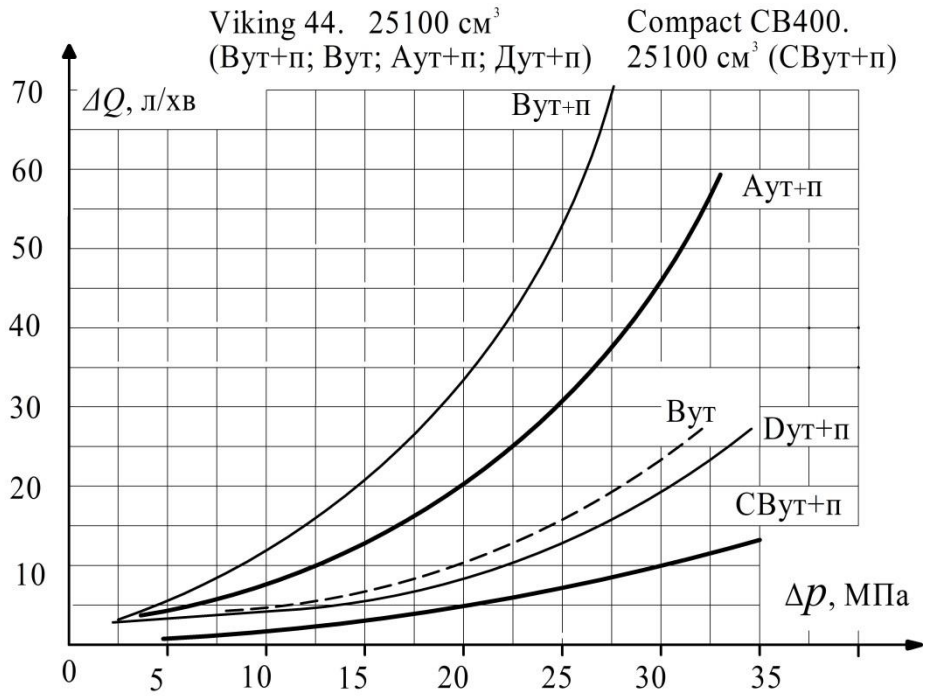

Рис. 2. Зміна об'ємних втрат у радіальнопоршневих гідромоторах VIKING44 та COMPACT-CB400 з однаковим робочим об'ємом 25100 см^3 залежно від тиску і при постійній в'язкості РР у 40 сСт (мм^2/с)

Для порівняння наведено характеристики гідромотора серії СВ400, що випускається тільки в одній конфігурації торцевого розподільника і для нього фірма наводить криву СВут+п.

Насамперед слід зазначити, що перехід з цапфового на торцевий розподільний вузол дозволив суттєво знизити об'ємні втрати в гідромоторі серії СВ, наприклад, при тиску 30 МПа витоки та перетікання знижено з 45 л/хв до 10 л/хв, більш ніж у 4 рази (Ааут+п і СВут+п). «Північне» конструктивне виконання гідромотора (В) призводить до підвищення витоків і перетікань (внутрішніх витоків) до 53 л/хв порівняно з 30 л/хв у виконанні (А) за

однакового тиску 25 МПа. Для виконання гідромотора Д (для мінімальних частот обертання) витоки та перетікання знижено з 45 (Аут+п) до 20 л/хв (Дут+п). Основним джерелом об'ємних втрат у гідромоторах серії VIKING є перетікання РР, що випливає з порівняння залежностей Вут+п і Вут. Наприклад, при тиску 25 МПа витоки становлять близько 15 л/хв (Вут), а сумарні об'ємні втрати 53 л/хв, тобто на частку перетоків припадає 53-15 = 38 л/хв, що більш ніж удвічі вище витоків.

Слід також відзначити, що гідромотори порівнюваних серій VIKING44 і COMPACT-CB400 мають практично однакові номінальні та максимальні частоти обертання (55/75 хв$^{-1}$ та 58/75 хв$^{-1}$), максимальний тиск 32 МПа та 35 МПа, гідромеханічний ККД дорівнює 0,97 та 0,98, але значно різняться за масою (1550 кг проти 1060 кг). Діаметр та довжина гідромоторів: VIKING44 – Ф1100 мм х 450 мм, CB400 – Ф782 мм х 619 мм.

Щодо оцінювання гідромеханічних втрат в гідромоторах, то для номінальної частоти обертання 55 хв$^{-1}$ фірмою наведені такі значення:

- втрат (перепаду тисків) холостого ходу для VIKING44 - 1,15 МПа, для CB400 при 2 отворах основних магістралей - 1,7 МПа, при 4-х отворах - 1,05 МПа;

- необхідного тиску на зливі з гідромоторів: для VIKING44 – 1,3 МПа, CB400 при 2 отворах – 1,5 МПа, при 4-х отворах – 1,1 МПа.

Таким чином, і гідромеханічні втрати в гідромоторі COMPACT-CB400 дещо нижчі, ніж у VIKING44, мабуть, ця обставина також вплинула на більш високий гідромеханічний ККД гідромоторів COMPACT-CB400 (0,98 і 0,97, відповідно).

З метою зниження гідравлічних втрат гідромотори фірми Hagglunds-Rexroth Bosch Group мають конструктивні виконання з кількома вхідними отворами. Як порівняння з оцінки ефективності прийнятого конструктивного рішення на рис. 3 наведені залежності зміни перепаду тисків холостого ходу від частоти обертання в залежності від кількості отворів, що використовуються для підведення (відведення) РР для гідромоторів трьох робочих об'ємів.

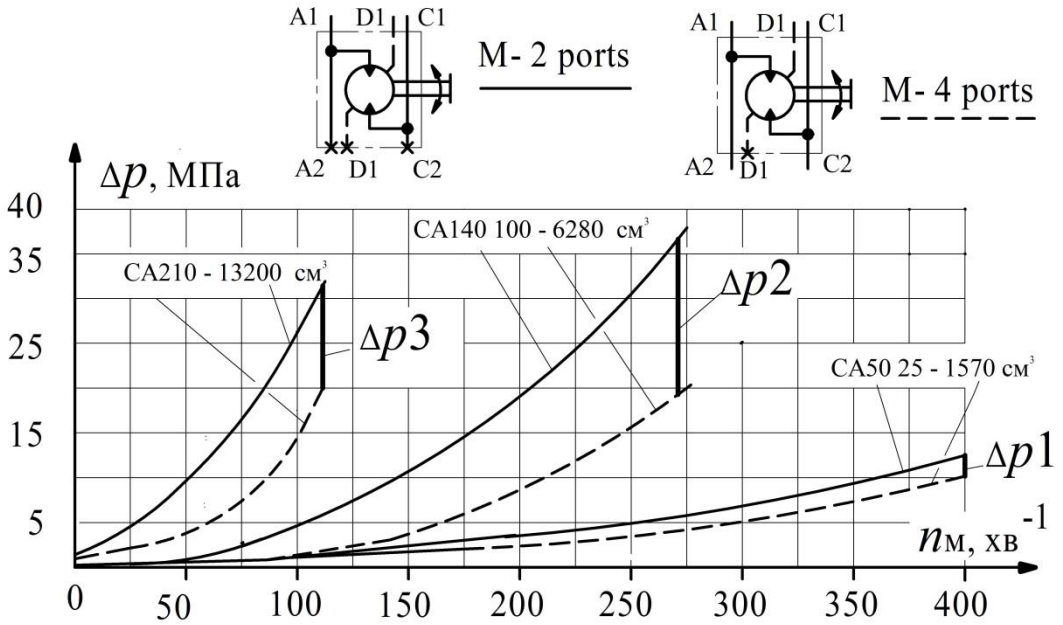

Рис. 3. Втрати (перепад тисків) холостого ходу гідромоторів Compact-CA залежно від кількості використовуваних отворів (2 або 4) для повідомлення з магістралями високого тиску (насоса) та зливу в гідробак

При максимальній частоті обертання для кожного з гідромоторів Compact-CA можна визначити зниження перепаду тиску холостого ходу: для CA50-25 ця різниця становить 0,25 МПа або 20% від максимального перепаду 1,25 МПа при частоті обертання 400 хв$^{-1}$; для CA140-40 ця різниця становить 1,75 МПа або 47% від максимального перепаду 3,75 МПа при частоті обертання 270 хв$^{-1}$; для CA50-25 ця різниця становить 1,3 МПа або 40% від максимального перепаду 3,25 МПа при частоті обертання 115 хв$^{-1}$.

Висновки. 1. Еволюція конструкцій і технічних характеристик сучасних гідропристроїв ведучих закордонних фірм дає можливість зробити висновки про суттєві досягнення в області зменшення втрат потужності і перспективи модернізації відчізняних виробів. 2. В наведених прикладах досягнуто для золотникових гідророзподільників зменшення втрат тиску за рахунок оптимізації форми каналів течії робочої рідини, а для високомоментих багатоходових гідромоторів зменшення витоків робочої рідини за рахунок заміни цапфого розподільного вузла на торцовий.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гидравлическое оборудование. Часть 2: Отрасл. Кат. / ВНИИгидропривод - Харьков // – М.: ВНИИТЭМР, 1992. – 224 с.

2. Распределитель золотниковий с электрогидравлическим управлением тип WEH16 / Каталог-инструкция по обслуживанию // PONAR WADOWICE. – WK 499 482. – 04.2013. – P. 191-214.

3. Prodact Manual VIKING EN397-4a 2009, 26 p.

4. Prodact Manual COMPACT CB EN734-7h 2011, 32 p.

УСТАНОВКА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ГІДРОДИНАМІЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ТОПКИ З ВИХРОВИМ КИПЛЯЧИМ ШАРОМ

Алфьоров Сергій Олександрович,
аспірант
Харківський національний університет
будівництва та архітектури
м. Харків, Україна

Вступ. / Introduction. Сьогодні питання енергетичної незалежності є найбільш актуальною проблемою для усіх країн Європи. Тому застосування альтернативних викопним енергетичним ресурсам, таким як природний газ та вугілля, джерелам теплової енрегії є невід'ємною частиною стратегії перспективного розвитку. Одним із альтернативних джерел є використання відходів сільського господарства та деревообробної промисловості. Це може бути тирса, пелетне паливо з насіння соняшника і т.д.

При цьому існує велика кількість труднощів при спалюванні подібного палива і однією із найголовніших є порівняно низький рівень ефективності процесів спалювання у топках твердопаливних котлів. Для інтенсифікації процесів теплопередачі в даних топках застосовують різні методи спалювання твердого палива. Одним із таких методів є вихровий спосіб [1,2].

Вихровий спосіб спалювання полягає в горінні подрібнених високореакційних палив у зваженому стані під час витання їх частинок у камері топки по кругових або петлевих траєкторіях. Обертальний рух газового середовища в камері топки створюється нижнім підведенням первинного повітря тангенціально закругленої внутрішньої поверхні цієї камери.

Вихровий спосіб з точки зору вимог до ступеня дисперсності палива, що спалюється займає проміжне місце між шаровим та іншими способами спалювання у зваженому стані (факельним, циклонним тощо) [3].

Мета роботи. / Aim. Головною метою роботи є дослідження параметрів

повітряного потоку у вихровій топці при застосування спеціальної повітронапрямної насадки. У майбутньому це дозволить підвищити ефективність процесів спалювання твердого палива у вихрових топках твердопаливних котлів з вихровим киплячим шаром.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Для експериментального дослідження параметрів повітряного потоку вихрового киплячого шару застосовується експериментальна установка, що складається з камери, виконаної із труби з органічного скла висотою 1,2 м та діаметром 0,2 м. На висоті 0,05 м всередині труби встановлено повітряно-розподільну насадку.

Насадка (Рис. 1) виконана із оцинкованої сталі товщиною 0,001 м. Вона складається із центрального конусу висотою 0,1 м, та тридцяти шести лопаток, напрямлених під кутом 15° до горизонтальної площини. Така конструкція повітряно розподільної насадки має площу живого перетину 0,016 м^2, що не перевищує 10% від загальної площі живого перетину камери експериментальної установки.

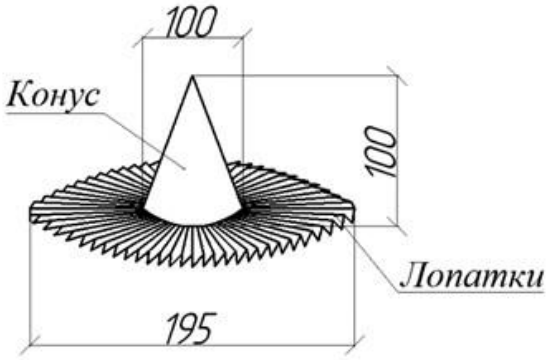

Рис. 1. Принципова схема повітророзподільної насадки.

В якості досліджуваного матеріалу використовується тирса з розміром частинок не більшу 0,003 м^2, вологістю 12% та насипною густиною 185 кг/м^3.

У ході експерименту визначається швидкість повітряно-паливної суміші та перепад тиску за умови різної кількості повітря, що подається всередину установки.

Результати та обговорення. / Results and discussion. Для визначення аеродинамічних характеристик суміші повітря і тирси в експериментальній установці із повітророзподільною насадкою в установку на повітророзподільну

решітку засипається тирса вагою 2,9 кг. При цьому поступово збільшується витрата повітря. Відображення паливо-повітряного потоку наведено на Рис. 2.

При витраті повітря до 0,01 м^3/с та швидкості до 0,7 м/с (поз. 1 на Рис.2) спостерігається незначне неоднорідне підняття шару тирси над повітророзподільною насадкою. Утворення вихрового потоку не відбувається.

За витрати повітря 0,02 – 0,03 м^3/с та швидкості 0,7 – 0,72 м/с (поз. 2 на Рис.2) спостерігається підняття шару тирси над насадкою із незначним завихренням потоку у напрямку напрямлення повітророзподільних пластин насадки.

За витрати повітря 0,03 – 0,045 м^3/с та швидкості більше 0,72 м/с (поз. 3 на Рис.2) спостерігається вихровий потік суміші повітря і тирси по всій висоті камери експериментальної установки.

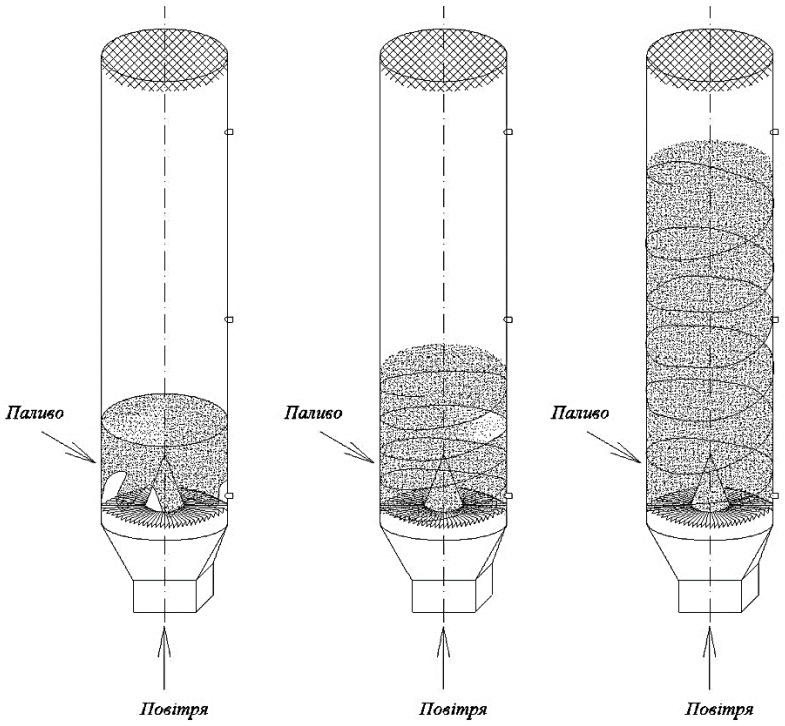

1) **2)** **3)**

Рис. 2 Характер розповсюдження паливно-повітряної суміші за різної витрати повітря.

Висновки. / Conclusions. Результати дослідження показують, що для формування сталого паливо-повітряного потоку з тирсою всередині топки із спеціальною насадкою швидкість повітря повинна бути не менше ніж 0,72 м/с.

При цьому застосування насадки дозволяє утворити вихровий потік при значно менших витратах повітря [4-6], що зменшує навантаження на вентилятори та знижує загальну витрату електроенергії при їх постійній роботі. Все це призводить до економії енергоресурсів при збільшенні ефективності спалювання тирси у вихрових топках з киплячим шаром.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Sirisomboon K. Effects of design features on combustion efficiency and emission performance of a biomassfuelled fluidized-bed combustor / K. Sirisomboon, V. I Kuprianov, P. Arromdee // Chemical Engineering and Processing: Process Intensification. – 2011. – № 3 (49). – p. 270-277.

2. Sun P. Experimental investigation on the combustion and heat transfer characteristics of wide size biomass cofiring in 0.2 MW circulating fluidized bed / P. Sun, S. Hui, Z. Gao, Q. Zhou, H. Tan, Q. Zhao, T. Xu // Applied Thermal Engineering. – 2013. – №2 (52). – p. 284-292.

3. Сребницкий Б. Н., Шушляков А. В. Методические указания для курсового и дипломного проектирования по применению пылеуловителя ПВХ, Харьков 1984, 30 с.

4. Голубев В. А. Исследование свойств и процессов горения нетрадиционных топлив/ В. А. Голубев, Е. Б. Жуков, В. И. Симанов// Конференция «Наука, Техника, Инновации».– Новосибирск, 2003.

5. Пузырёв Е. М. Разработка вихревых топок «Торнадо». Доклад/ Е. М. Пузырёв, К. С. Афанасьев В. А. Голубев// 3-я Международная научно-практическая конференция «Актуальные проблемы энергетики». (Екатеринбург, 21-23 ноября 2007г.).–Екатеринбург, 2007.– С. 128-131.

6. Stammore B. R., Jung K. // Trans. Inst. Chem. Eng. 1980. v. 58. p. 66-68.

АЛГОРИТМИ БЕЗ ОЧІКУВАННЯ

Ботуз Віталій Віталійович
студент
Науковий керівник
Кравець Наталя Сергіївна
к. т. н., доцент
Харківський національний університет радіоелектроніки
м. Харків, Україна

Вступ. / Introductions. За останні десятиліття паралельне програмування стало невід'ємною частиною розробки тих чи інших програм, надаючи змогу виконувати багато процесів одночасно, тим самим значно покращувати продуктивність програмних кодів. Втім, головними його недоліками є відсутність повної синхронізації з ресурсами та програмування на загальній пам'яті. Вирішити цю проблему допомагають спеціальні алгоритми без очікування, що використовують особливий підхід та дозволяють створювати більш безпечні програми.

Мета роботи. / Aim. Вивчення та аналіз головних особливостей алгоритмів без очікування з використанням конкретного прикладу (Kogan-Petrank queue).

Матеріали та методи. / Materials and methods. Поняття "Алгоритми без очікування" (wait-free) є підрозділом стратегії Неблокуючої синхронізації. Неблокуюча синхронізація – це підхід в паралельному програмуванні, в якому відходять від традиційних примітивів блокування, таких як семафори, мьютекси або події. Розділ доступу між потоками відбувається за рахунок атомарних операцій а також спеціальних механізмів блокування, розроблених під конкретну задачу.

Алгоритми без блокувань (lock-free) – це алгоритми, для яких гарантується системний процес принаймні одного потоку. Наприклад, поток, що виконує операцію "порівняння з обміном" в циклі, теоретично може виконуватися нескінченно, але кожна його ітерація означає, що якийсь інший

потік здійснив прогрес, тобто і вся система продовжує прогресувати.

Алгоритми без очікувань (wait-free) – це алгоритми, у яких кожна операція виконується за конкретну кількість кроків, що не залежить від інших потоків.

Головною перевагою неблокуючих алгоритмів є набагато краща, ніж у випадку блокуючих алгоритмів, масштабованість по кількості процесорів. Також варто зазначити, що якщо ОС зупинить один з потоків фоновою задачею, то інші продовжать виконувати свою роботу у звичному режимі, або навіть візьмуть невиконану роботу на себе. Наглядними прикладами алгоритмів, що побудовані за таким принципом є стек, черга, хеш-таблиця та множина, що нині використовуються чи не всіма професійними програмістами світу.

В свою чергу, найвищим рівнем неблокуючої синхронізації є побудова алгоритмів без очікування. Причиною створення таких алгоритмів є прагнення організувати загальний доступ до даних в багатопоточних додатках та повністю позбутися від взаємних блокувань. При їх роботі існує строга гарантія прогресу, тобто кожна операція в такому алгоритмі виконується за певну визначену кількість кроків, що не залежить від інших потоків. Така властивість має вирішальну роль для систем реального часу, і у цілому є досить доречною для будь-яких програм, якщо затрати на продуктивність не надто високі. Варто зазначити, що головними недоліками таких алгоритмів є зациклювання (livelock) та “стан гонки” (race condition).

Алгоритми без очікування будуються на атомарних операціях, наприклад зчитування, модифікація, запис.

Результати та обговорення. / Results and discussion. У 1980-му році професором Морісом П. Герлігі з Пенсильванського університету Карнегі Мелон було встановлено та доведено, що будь-який алгоритм може бути переведений у wait-free версію. У його працях було продемонстровано численну кількість таких реалізацій, але з них випливала одна проблема – результуюча продуктивність таких програмних кодів була значно нижчою ніж у

не wait-free реалізацій, і хоча з часом більшість таких алгоритмів було оптимізовано, проблема залишилася.

Алгоритми без очікування були рідкістю як у дослідженнях, так і на практиці до 2011 року, коли Ізраїльські вчені Алекс Коган та Ерез Петранк представили статтю, в якій було продемонстровано реалізацію wait-free алгоритму черги (Kogan-Petrank queue) за допомогою примітиву CAS (Compare And Swap). Ця реалізація була максимальною приближеною за швидкістю до звичайного аналогу, що розвінчувало міф про те що алгоритми без очікування є досить повільними. В наступній статті тих же вчених було також запропоновано метод прискорення роботи будь-яких алгоритмів без очікування, що дозволяв оптимізувати майже будь-який wait-free алгоритм та зробити так, що за продуктивністю він був на рівні звичайних аналогів, при цьому маючи власні переваги методології неблокуючої синхронізації. Таким чином, реалізація алгоритмів без очікувань нині доступна та використовується для багатьох структур даних.

Переваги алгоритмів без очікування – більша надійність при роботі багатьох потоків, гарантія того, що у випадку припинення роботи одного з потоків програма продовжить працювати стабільно, а також порівняно краща масштабованість на великій кількості процесорів. Однак є й недолік – дещо слабша продуктивність у порівнянні з алгоритмами на основі блокуючої синхронізації.

Висновки. / Conclusions. Проаналізувавши переваги, недоліки та ключові особливості використання алгоритмів без очікування, можна зробити висновок, що раніше, не дивлячись на явні плюси, вони не користувалися популярністю серед програмістів через свою ресурсозатратність (потрібно також враховувати, що раніше потужність середньостатистичного комп’єтера була в кілька разів нижчою ні ж у сучасного). Тим не менш, з розвитком алгоритмічної теорії та різних методологій було знайдено рішення, що дозволило мінімізувати наявний недолік, що довзволило використовувати wait-free алгоритми майже всюди. Саме за останні 11 років їх почали використовувати значно частіше, головним

чином через вирішення проблеми низької продуктивності. Доказом цього є алгоритми стеку, черги, хеш-таблиці та багато інших, без яких сучасне професійне програмування неможливе, що зараз знають та використовують, напевно, майже всі програмісти світу.

Можливим розвитком таких алгоритмів може стати подальша оптимізація, що можливо дозволить алгоритмам без очікування перевершити алгоритми на основі блокуючої синхронізації за продуктивністю, і зайняти домінуюче місце серед усіх алгоритмів.

НОВІ ВИДИ КРІОПОРОШКІВ ЯК БІОДОБАВКИ У МОЛОЧНИХ ПРОДУКТАХ ЛІКУВАЛЬНО-ПРОФІЛАКТИЧНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Гачак Юрій Романович,
к.б.н., доцент
Михайлицька Ольга Романівна,
к.т.н., доцент
Маланчук Наталія Ігорівна
магістрант
Львівський національний університет
ветеринарної медицини та біотехнологій
імені С. З. Ґжицького
м. Львів, Україна

Вступ. На сьогодні є вкрай актуальною проблема забезпечення населення раціональним і збалансованим харчуванням. З урахуванням сучасних умов раціон харчування повинен містити в собі природні біологічно активні речовини, що здатні підвищувати резистентність організму. Технології харчових функціональних продуктів, перш за все, спрямовані на збереження корисних речовин їжі, оскільки вона є природним функціональним продуктом [1].

Зараз перевагу надають таким продуктам, які мають здатність очищати організм від радіонуклідів, важких металів, шлаків, забезпечують його нормальне функціонування та посилюють резистентність до несприятливих факторів навколишнього середовища [2].

Основою технології функціональних харчових продуктів є наявність у них підвищеного вмісту поживних інгредієнтів, що здатні впливати на ті чи інші ланки потенційного споживача. Кисломолочні продукти в цьому плані є природними представниками даної групи [3].

Постійне споживання кисломолочних продуктів зміцнює нервову систему, оскільки в них нагромаджуються необхідні для людини вітаміни, які синтезуються молочнокислими бактеріями. Після вживання кисломолочних

продуктів молочна кислота, яку утворюють бактерії під час молочнокислого бродіння, пригнічує в кишках гнильну мікрофлору [4].

Постійно у світі зростає попит на функціональні продукти, що спонукає розроблення нових та збільшення обсягу їх виробництва. До ефективних засобів захисту населення від складних обставин є виробництво харчовими підприємствами продуктів лікувально-профілактичного призначення, в тому числі молочних із застосуванням рослинних добавок.

У зв'язку із цим, використання кріопорошків як додаткових рецептурних складників у технології нетрадиційних молочних продуктів є виправданим та корисним, з подальшим впровадженням у виробничий цикл молокопереробних підприємств України, що зацікавлені у виробництві та розширенні асортименту кисломолочних продуктів.

Хімічний склад, висока біологічна та поживна цінність, ефективна лікувально-профілактична дія кріопорошків є вагомими факторами використання їх не лише в медицині, але і в харчовій промисловості. Лікувальні властивості кріопорошків зумовлені наявністю великої кількості біологічно активних речовин. Кріодобавки здійснюватимуть на організм суттєвий вплив. Актуальність використання кріопорошків, до яких належать і кріопорошки із рослин, значно зросла в останні десятиліття. Останнім часом кріопорошками профілактують та лікують численні захворювання органів дихання, травлення, сечовипускання, серцево-судинної системи та багатьох інших [5].

Мета роботи. Врахувавши актуальність тематики досліджень, були заплановані дослідження щодо вивчення можливості застосування нових вітчизняних кріопорошків у технології таких популярних кисломолочних продуктів, як йогурт та сиркові маси.

Матеріали та методи. Наукові дослідження проводились в умовах наукової лабораторії кафедри технології молока і молочних продуктів Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнології ім. С. З. Ґжицького та на виробництві. Розроблені та запропоновані для промислового виробництва рецептури термостатних

йогуртів (м.ч.ж. 1,5 %) із кріопорошком вітчизняного виробництва «Морська капуста» та застосування кріопорошків «Малина», «Морська капуста» та «Амарант» при виробництві сиркових мас.

Результати та обговорення. Запропонована технологічна схема виробництва термостатних йогуртів з м.ч.ж. 1,5 % із кріопорошком вітчизняного виробництва «Морська капуста». Вивчено основні органолептичні та технологічні характеристики термостатних йогуртів з м.ч.ж. 1,5 % із кріопорошком «Морська капуста».

Дослідні зразки термостатних йогуртів з м.ч.ж. 1,5 % із кріопорошком «Морська капуста» мали підвищені показники вмісту вітамінів. Запропоновані види термостатних йогуртів із цим кріопорошком характеризувалися зростанням скору суми сірковмісних амінокислот (метіонін + цистин) і триптофану, а відсутність лімітуючих амінокислот у комбінованому зразку йогурту свідчить про підвищення біологічної цінності продукту.

Виготовлення сиркових виробів здійснювалось за традиційною технологією із використанням кислотно-сичужного способу виробництва кисломолочного сиру. При виготовленні сиркових виробів із кріопорошками «Малина», «Морська капуста» та «Амарант» дослідні зразки зберігали технологічні характеристики та нормативні показники безпеки протягом нормативного часу зберігання.

Висновки. Таким чином, враховуючи проведені дослідження вважаємо за доцільне використовувати кріопорошки в технології молочних продуктів лікувально-профілактичного призначення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стиценко О. В. Використання фруктових кріопорошків у галузі харчування. // Наука и образование без границ: Матеріали VI міжнародної науково-практичної конференції (Чехія, 7-15.12.2010). – 2010. – Т. 5. – С. 81-82.

2. Українець А. І., Сімахіна Г. О. Нові технології оздоровчих харчових продуктів радіопротекторної дії. // Колега. – 2006. – № 6. – С.9-15.

3. Капрельянц Л. В., Петросьянц А. П. Лікувально-профілактичні властивості харчових продуктів та основи дієтології: підручн. – Одеса: Друк, 2011. – 269 с.

4. Власенко І. Г. Розширення асортименту кисломолочної продукції лікувально-профілактичного призначення. // Науковий вісник ЛНУВМБТ імені С. З. Ґжицького. – 2013. – Том 15. – № 1 (55). – Ч. 3. – 53-57.

5. Hachak Yu., Gutyj B., Bilik O., Nagovska V., Mykhaylytska O. Effect of the cryopowder «Amaranth» on the technology of molten cheese. // Eastern-European Journal of Enterprise Technologies. – 2018. – Vol. 1/11 (91). – P. 10-15.

СТВОРЕННЯ МАТЕМАТИЧНОЇ МОДЕЛІ СЛІДКУЮЧОГО ГІДРАВЛІЧНОГО СТАБІЛІЗАТОРА

Горбатюк Євгеній Володимирович
доцент, кандидат технічних наук
Міщук Дмитро Олександрович
доцент, кандидат технічних наук
Чиркін Олексій Олексійович
студент
Київський національний університет
будівництва та архітектури
Київ, Україна

Вступ. Гідравлічний привод одержав широке застосування на підйомно-транспортних, будівельних, дорожніх і меліоративних машинах. Цьому сприяють переваги приводів такого типу, основними з яких є плавність і рівномірність руху робочих органів, можливість забезпечення великих передатних відношень, можливість безступеневого регулювання швидкостей у широкому діапазоні, легкість стандартизації та уніфікації основних елементів, невелика вага та малі габарити устаткування, простота запобіжних пристроїв і їхня висока надійність, легкість керування і регулювання, самозмащення устаткування.

В процесі проектування і експлуатації складних гідравлічних приводів актуальними є питання надійності та управління потокорозподільними системами з метою забезпечення раціонального процесу роботи. В сучасній техніці потокорозподілення здійснюється за допомогою систем автоматичного керування. При управлінні вступає в силу так званий “людський фактор”, тобто оператор, від досвіду і знань якого залежить надійність управління гідравлічними мережами. У цей період можливе помилкове збільшення або зниження подачі і, відповідно, тиску рідини, що може істотно порушити процес роботи машини. Так, можливе виникнення надлишкових напорів і зростання витрат робочої рідини, що призводить до збільшення енергетичних витрат і

зносу устаткування, а також до некоректної роботи робочих органів, що керуються гідравлічним приводом [1].

Мета роботи. З метою забезпечення раціонального процесу роботи машини необхідно розробити математичну модель слідкуючого гідравлічного стабілізатора, який забезпечує раціональний процес роботи роторної землерийної машини з декількома робочими органами шляхом визначення керуючого впливу.

Матеріали і методи. Сучасні гідравлічні приводи будівельних машин складні та розгалужені системи, внаслідок чого робочі органи, які мають працювати одночасно (паралельно), живляться від різних джерел (гідронасосів). Це призводить до збою в їхній роботі і тому виникає потреба в стабілізації шляхом встановлення в гідравлічну систему слідкуючого гідравлічного стабілізатора. Одними з таких машин є роторні землерийні машини з декількома робочими органами [2]. Для стабілізації роботи цих машин оптимальним варіантом є встановлення гідравлічного стабілізатора із слідкуючим пристроєм [3].

Результати та обговорення. У слідкуючих гідроприводах, особливо в системах автоматичного регулювання і управління, застосовують слідкуючі пристрої, за допомогою яких виконуючий орган (вихід) відтворює переміщення заданого або чутливого елементу системи (входу).

За своєю структурою гідравлічні слідкуючі приводи належать до систем автоматичного керування, в яких необхідні характеристики можуть бути забезпечені за допомогою розімкнутого чи замкнутого ланцюга керування.

Функціональна схема слідкуючого гідравлічного стабілізатора є схемою системи автоматичного керування. Як і система автоматичного керування, гідравлічний слідкуючий стабілізатор складається з трьох основних вузлів: вузла вводу інформації, гідропідсилювача та виконавчого механізму.

У гідравлічному слідкуючому стабілізаторі керуючий сигнал надходить до виконавчого механізму не безпосередньо, а через підсилювач, що має джерело потужності. Якщо система реагує на зміни, то при цьому похибка

постійно прямує до нуля, після зміни параметрів система вважається точною.

Чутливість відповідних дії характеризується часом, протягом якого вихідна ланка реагує на переміщення чутливого елементу і характеризується часом запізнення спрацювання дроселів відносно зміни чутливого елемента.

Сумарний час запізнення спрацьовування дроселя може бути в першому наближенні визначено за формулою:

$$t_з = \frac{\Delta V + V_1}{Q_н + 0{,}5Q_в}, \qquad (1)$$

де ΔV – зменшення обсягу рідини в системі при збільшенні тиску на величину Δp; V_1 – об'єм рідини, потрібної для заповнення додаткових об'ємів у системі; $Q_в$ – виток в системі за робочим тиском; $Q_н$ – номінальна витрата рідини в системі.

З урахуванням, що

$$Q_в = K_в P \Delta V \text{ та } \Delta V = \delta S_1 L \qquad (2)$$

де $K_в$ – коефіцієнт витоку рідини; P – робочий тиск у системі; δ – коефіцієнт зменшення обсягу рідини; S_1 – поперечний переріз внутрішнього діаметра трубопроводу; L – сумарна довжина трубопроводів гідросистеми.

Тоді згідно з [4] отримуємо спрощене рівняння:

$$t_з = \frac{\delta S_1 L + V_1}{Q_н - 0{,}5K_в P}. \qquad (3)$$

Із залежності очевидно, що для зменшення часу запізнення спрацювання необхідно, щоб:

1) робочі канали і трубопроводи були максимально короткими і жорсткими;

2) об'ємні втрати були знижені до мінімуму;

3) подача насоса повинна бути значною.

Чутливість стабілізатора визначається для кожної конкретної системи за умови, що сигнал може передаватися з визначеним запізнюванням. Але чутливість стабілізатора повинна бути такою, щоб не порушувати стабільності

роботи усього контуру.

Висновки. Розроблена математична модель слідкуючого гідравлічного стабілізатора забезпечує раціональний процес роботи роторної землерийної машини з декількома робочими органами шляхом визначення керуючого впливу. Завдяки зворотному зв'язку, слідкуюча система з певною точністю забезпечує відповідність входу і виходу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гідравліка, гідромашини та гідропневмоавтоматика: підручник / Пелевін Л. Є., Міщук Д. О., Рашківський В. П., Горбатюк Є. В., Аржаєв Г. О., Красніков В. Ф. Київ: КНУБА, МОНУ. 2015. 340с.

2. Горбатюк Є. В., Чиркін О. О., Горбатюк М. Є. Особливості електрогідравлічних та електропневматичних слідкуючих приводів логістичної техніки. Topical issues of modern science, society and education. Proceedings of the 7th International scientific and practical conference. SPC «Sci-conf.com.ua». Kharkiv, Ukraine. 2022. P. 430-435.

3. Gorbatyuk Ie., Terentyev O., Didkivskyj O. Development of hydrautomatic system of construction machine with hydraulic energy accumulator. Actual priorities of modern science, education and practice. Proceedings of the XII International Scientific and Practical Conference. Paris, France. 2022. P. 791-794.

4. Pelevin L. Ie., Gorbatyuk Ie. V., Terentyev O. O., Sviderskyi A. T., Volianiuk V. O. Creation of mathematical model of tracker hydraulic stabilizator. Сучасні інформаційні та інноваційні технології на транспорті (MINTT-2020): збірка матеріалів XII Міжнародної науково-практичної конференції, 27-29 травня 2020р. Херсон: Херсонська державна морська академія, 2020. С. 167-169.

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ ОБРОБКИ ДАНИХ ВІД ХЛОРОФІЛ-ФЛУОРОМЕТРИЧНИХ СЕНСОРІВ

Груша Володимир Михайлович
к.т.н.
Інститут кібернетики
імені В. М. Глушкова НАН України
м. Київ, Україна

Вступ. Один із способів спостереження за станом рослинних об’єктів є індукція флуоресценції хлорофілу (ІФХ)— це випромінювання хлорофілу в червоному спектрі світла, що виникає при освітленні хлорофілу живої рослини в синьому спектрі світла. Для вимірювання ІФХ використовують спеціальні прилади, так звані хлорофіл-флуорометри. Ряд таких приладів розроблені в Інституті кібернетики ім. В.М. Глушкова. Зокрема розроблений портативний хлорофіл-флуорометр «Флоратест» та мережа бездротових сенсорів для вимірювання ІФХ. Вигляд кривої ІФХ та ряд геометричних параметрів, які використовують для опису даної кривої, зображено на рис 1.

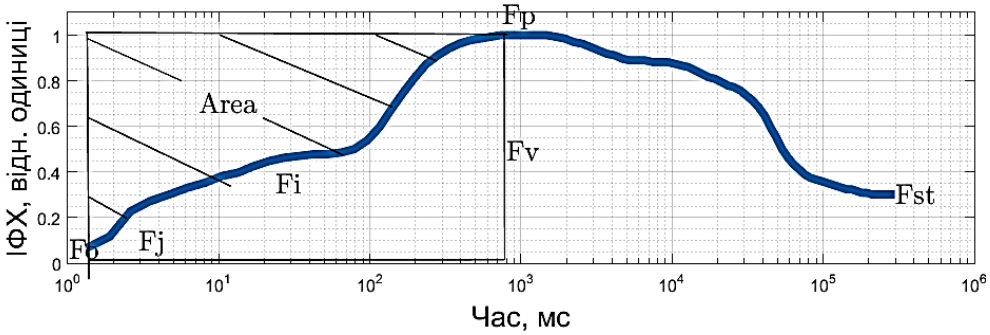

Рис. 1. Крива ІФХ (логарифмічна шкала)

Зростання досліджень ІФХ в останні роки як у нас так і за кордоном призвело до накопичення значних об’ємів даних, що дозволяє застосовувати моделі машинного навчання для обробки даних вимірювань. В даний час найпопулярнішим алгоритмом є штучні нейронні мережі. Серед робіт присвячених обробці вимірювань ІФХ нейронними мережами виділяються роботи по [1–2]:

1) прогнозування стану декоративних рослин у залежності від умов середовища утримання та змін в індукції флуоресценції хлорофілу;

2) таксономічне розрізнення рослин по кривих флуоресценції хлорофілу;

3) визначення водного дефіциту;

4) визначення джерела стресу.

Ціль роботи. Дослідити ефективність методів штучного інтелекту при обробці кривих індукції флуоресценції хлорофілу для визначення достатності обприскування рослин гербіцидом та необхідності штучного поливу рослин.

Матеріали та методи. З використанням розроблених в інституті кібернетики імені В.М. Глушкова НАН України хлорофіл-флуорометричних сенсорів було проведено ряд експериментальних досліджень та зібрано ряд наборів даних. Аналіз даних проводився такими методами штучного інтелекту як нейронні мережі, метод опорних векторів та алгоритм XGBoost.

Результати та обговорення. Було проведено експеримент з обприскування рослинних об’єктів гербіцидом і зареєстрована зміна ІФХ по днях після проведення експерименту. Рослинні об’єкти було поділено на три групи (контрольна – баз обробки гербіцидом і дві групи з різними дозами гербіциду.) Було проведено вивчення можливостей різними алгоритмами машинного навчання здійснити класифікацію рослин по відповідних групах в різні дні експерименту. Використана двошарова нейронна мережа з сигмоїдною функцію активації (гіперболічний тангенс) та нормалізована експоненційна (softmax) функцією на вихідному шарі нейронів. Використана нейронна мережа показала, що вже на 7-й день після обробки рослинних гербіцидом може навчитися розпізнавати рослини різних груп. Проте точність розпізнавання на тестовій вибірці склала 81%. В подальшому згаданий набір даних було опробовано на методі опорних векторів (Support Vector Machine) та алгоритмі XGBoost. Методом перебору різних розбиттів на тестову і навчальну вибірку, було знайдено комбінації вхідних даних на яких згадані два алгоритми машинного навчання повністю навчились розпізнавати рослинні об’єкти різних груп. Найкращі досягнені результати показані в таблиці 1, де A – точність

розпізнавання в процентах.

Також був проведений експеримент з визначення необхідності штучного поливу. Протягом декількох тижнів здійснювалося вимірювання ІФХ рослинних об’єктів, частина з яких поливалась постійно, а інша частина не поливалась. Алгоритмам машинного навчання ставилась задача визначити за кривою ІФХ рівень вологості (задача регресії). Як і в попередньому експерименті було застосовано нейронну мережу, метод опорних векторів та алгоритм XGBoost. Використана нейронна мережа містила три шари нейронів з сигмоїдною функцією активації в прихованих шарах та лінійною функцією активації нейронів у вихідному шарі. Результати всіх трьох алгоритмів машинного навчання подані в табл 2.

Таблиця 1

Найкращі результати, отримані різними алгоритмами класифікації

Алгоритм класифікації	A,%
Нейронна мережа	80.9%
Метод опорних векторів	100%
XGBoost	100%

Таблиця 2

Найкращі результати, отримані різними алгоритмами при проведенні регресії

Алгоритм регресії	$R^2_{\max}$	$R_{\max}$
Нейронна мережа	0,65	0,81
Метод опорних векторів	0,54	0,73
Алгоритм XGBoost	0,52	0,72

Висновки. Застосування різних методів штучного інтелекту при обробці кривих індукції флуоресценції хлорофілу показало, що можливе їх використання для задачі класифікації рослин обприсканих гербіцидом та визначення необхідності поливу. Для задачі класифікації рослин обприсканих гербіцидом найкращий результати демонструють метод опорних векторів та алгоритм XGBoost в той час як нейронна мережа продемонструвала найгірші результати. Застосування згаданих методів для задачі визначення необхідності штучного поливу показало, що найкращі результати демонструє нейронна мережа, дещо гірший результат в методу опорних векторів і найгірше з задачею справлявся алгоритм XGBoost.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Samborska I., Alexandrov V., Sieczko L, Kornatowska B., Goltsev V., Cetner M., Kalaji H. Artificial neural networks and their application in biological and agricultural research. Signpost Open Access J. NanoPhotoBioSciences, Artificial neural networks and their application in biological and agricultural research –Volume 02. – 2014. – P. 14-30

2. Kirova M., Ceppi G., Chernev P., Goltsev V., Strasser R. Using Artificial Neural Networks for Plant Taxonomic Determination Based on Chlorophyll Fluorescence Induction Curves.// Biotechnology and Biotechnological Equipment. XI Anniversary Scientific Conference 120 Years of Academic Education in Biology 45 Years Faculty of Biology. – P. 941 -946.

ОНЛАЙН ШОПІНГ: ЗА ТА ПРОТИ

Данилюк Ірина Вадимівна
к.е.н., доцент
Маковинська Христина
студентка
Західноукраїнський національний університет
м. Тернопіль, Україна

Вступ. / Introductions. Численні дослідження та опитування проведені останнім часом показали, що важливе місце в житті сучасної людини займає Інтернет. Варто зауважити, що таке зростання проведеного онлайн часу було зумовлено не тільки розвитком новітніх технологій, а й соціальними умовами що оточують нас, такими як всесвітньо відома пандемія. Не маючи можливості вийти з дому ми знаходимо інформацію на різних сайтах, спілкуємося з друзями, знайомими чи колегами за допомогою соціальних мереж, знаходимо різні види потрібних нам послуг в інтернеті, а також купляємо онлайн.

Мета роботи. / Aim. Метою дослідження є розкриття однієї з форм електронної комерції - онлайн шопінгу, практику застосування та визначення позитивних і негативних явищ, пов'язаних з Інтернет послугами.

Особливо великою, за кілька останніх років, стала сфера онлайн магазинів та різноманітних сайтів для продажу «всього на світі». Інтернет-закупи - це форма електронної комерції, яка дозволяє споживачам безпосередньо купувати товари чи послуги у продавця через Інтернет за допомогою веб-браузера або мобільного додатка. Дуже багато людей замовляє товари (послуги) онлайн, рекомендують іншим, акцентують увагу на численні переваги. Та чи насправді замовлення в інтернеті бездоганні як здається на перший погляд? Ми вважаємо, що для вирішення цієї дилеми варто зазначити всі переваги та недоліки онлайн шопінгу.

Матеріали та методи./Materials and methods. В роботі використано матеріали Інтернет видань, проведено аналіз публікацій, узагальнено

інформацію та зроблено відповідні висновки.

Для початку пропонуємо розглянути позитивні аспекти Інтернет шопінгу, щоб пізніше можна було б порівняти їх з негативною стороною та зробити неупереджений аналіз щодо корисності використання такого виду комерційної діяльності.

Першою перевагою закупівель в інтернеті є надзвичайно широкий вибір. На сьогодні є безліч сайтів де покупці можуть знайти потрібний їм товар. До того ж, на більшості з них є зручна функція «фільтр», що дозволяє не лише знайти необхідний предмет, а й вказати його детальні характеристики: країна виробник, модель, розмір, властивості і т. п. Також можна зручно відсортувати товари за їх популярністю або ціною.

Наступною перевагою онлайн шопінгу є пошук товару за значно дешевшою ціною ніж у магазині, деколи навіть у кілька разів. До того ж існують сайти на яких можна порівняти ціни на той чи інший товар, що допомагає визначитись з сайтом для здійснення закупів.

Ще однією позитивною стороною шопінгу онлайн є те, що можемо замовити будь-яку річ навіть не виходячи з власної домівки або перебуваючи в будь-якому місці знаходження. Потрібно зробити лише кілька кліків, товар прямує до вас (до місця призначення). Це особливо актуально для людей, які не мають можливості вийти з дому, з тих чи інших причин або мають брак вільного часу.

Є ще кілька позитивних наслідків онлайн шопінгу, таких як економія часу та різноманітні додатки та боти, що значно спрощують пошук потрібних товарів. Переваги зазначені, варто відмітити і недоліки.

Суттєвим недоліком є присутність в онлайн шопінгу шахраїв. В інтернеті працює величезна кількість злодіїв які вводять в оману покупців. Наприклад, це може бути оголошення продажу певного товару (послуги) по дуже вигідній ціні, де шахраї наполегливо пропонують здійснити передоплату, а після отримання останньої, продавець не виходить на зв’язок. Або ж коли замовляється дорога річ, а натомість отримується дешева копія, в кращому

випадку, а трапляються, навіть, випадки отримання порожніх посилок.

Ще одним найпоширенішим недоліком є різниця між очікуваннями та реальністю. Це може бути: невідповідність речі її опису, невідповідний розмір, характеристики чи щось подібне.

Результати та обговорення./Results and discussion. У результаті нашого дослідження було розглянута форма електронної комерції – онлайн шопінг, практика застосування, розкрито позитивні і негативні наслідки здійснення даного виду комерції.

Висновки. У дослідженні проведено аналіз ролі онлайн шопінгу як одного з інноваційних компонентів, який заслуговує на подальший розвиток в умовах сьогодення. Звичайно, проблема «очікування-реальність» та наявність шахраїв є негативним явищем. Та, мислячи об'єктивно, необхідно бути уважним при виборі товару (послуги) (читати опис, відгуки про товар, інформацію про сайт), а також не передавати дані своїх кредитних карток третім особам, тоді закупи в інтернеті це доволі вигідна справа, що може значно зекономити ваш час та гроші.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Циброва А. В. Роль електронної комерції в розвитку національної економіки А. В. Циброва. Міжнародні економічні відносини та світове господарство. Випуск 26, частина 2. 2019. С. 143 - 145
2. https://en.wikipedia.org/wiki/Online_shopping (переклад з англ)
3. https://minimen.ua/onlajn-shoping-chomu-v-2020-roci-vsi-kupuyut-v-interneti.html
4. http://tsn.ua/special-projects/mastercard5/
5. https://wz.lviv.ua/life/211615-onlain-shopinh-vyhidno-chy-nebezpechno

ВАЖЛИВІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ГЕОІНФОРМАЦІЙНОГО МОНІТОРИНГУ ВОДНО-БОЛОТНИХ ЛАНДШАФТІВ ВОЛИНІ

Денисюк Віктор Миколайович
аспірант І курсу
Волинського національного університету
імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна
Науковий керівник
Мельник Олександр Валентинович
к. т. н., доцент

Вступ. В умовах загальносвітового підняття рівня води особливої актуальності набуло питання геоінформаційного моніторингу водно-болотних ландшафтів.

Природні умови в яких розташована Волинська область України мають дещо різні характеристики. Південь області розташований на Волинській височині, а більша частина території регіону розташована на Поліській низовині, характерною рисою якої є велика кількість річок, озер та водно-болотних ландшафтів.

За останні десятиліття водно-болотні ландшафти Волинської області досить сильно змінились. Причиною стали: занедбаний стан меліоративних систем, часті пожежі на торфовищах, відсутність належного догляду за річками, озерами та водовідвідними каналами.

Для того аби якісно та кількісно оцінити масштаби проблем водно-болотних ландшафтів необхідно періодично проводити геоінформаційний моніторинг вод області.

Мета роботи. Оцінити важливість проведення геоінформаційного моніторингу водно-болотних ландшафтів Волинської області. Отримати ортофотознімки досліджуваної території для порівняльної характеристики водно-болотних ландшафтів з кроком в 10 років. Зробити короткий аналіз змін стану водно-болотних ландшафтів досліджуваного регіону за результатами

отриманих ортофотознімків.

Матеріали та методи. Геоінформаційний моніторинг як метод пізнання дозволяє проводити комплексні дослідження і будувати абстрактні моделі, на основі яких здійснюється отримання та розповсюдження знань [1].

Матеріальною базою для дослідження слугує база Супутникових даних Landsat Collections.

Результати та обговорення.

В даному конкретному випадку фахівці зі сфери землеустрою такі як гіс-спеціалісти, фотограмметристи, геодезисти в симбіозі з екологічною та гідрологічною службою в повній мірі можуть створити комплексний план щодо впорядкування, планування та відновлення територій водно-болотних ландшафтів Волині.

За допомогою супутникових знімків високої роздільної здатності можна отримати дані щодо стану водно-болотних ландшафтів в реальному часі. Проте ще кращою перспективою в майбутньому може стати лазерне сканування досліджуваних територій.

Для прикладу було обрано територію водно-болотних ландшафтів басейну річки Прип’ять ортофотознімки озер Гідрологічного заказника «Залухівський» (с. Хабарище та с. Невір Камінь-Каширського району).

Таблиця 1.

Супутникові дані Landsat Collections	**Дата**
Landsat 5 TM (1984–2012)	Серпень 1992 р.
Landsat 7 ETM+ (1999–2021)	Липень 2002 р.
Landsat 7 ETM+ (1999–2021)	Травень 2012 р.
Landsat 9 OLI-2/TIRS-2 (2021–Present)	Квітень 2022 р.

Рис. 1. Озера Гідрологічного заказника «Залухівський»

(с. Хабарище та с. Невір Камінь-Каширського району) серпень 1992 р.

Рис. 2. Озера Гідрологічного заказника «Залухівський»

(с. Хабарище та с. Невір Камінь-Каширського району) липень 2002 р.

Рис. 3. Озера Гідрологічного заказника «Залухівський»
(с. Хабарище та с. Невір Камінь-Каширського району) травень 2012 р.

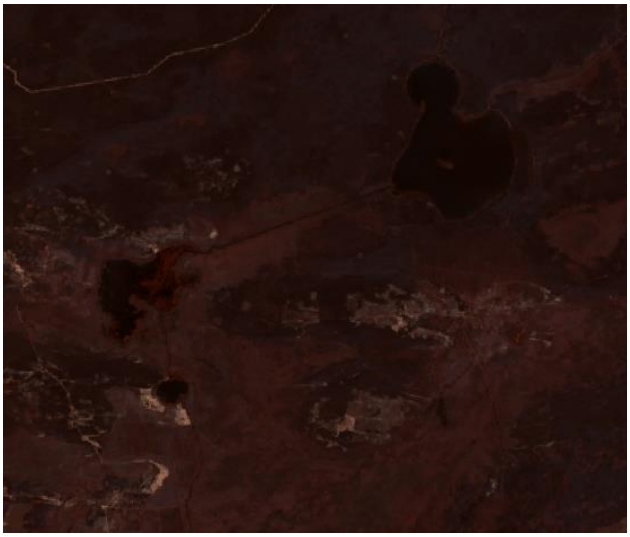

Рис. 4. Озера Гідрологічного заказника «Залухівський»
(с. Хабарище та с. Невір Камінь-Каширського району) квітень 2022 р.

За допомогою ортофотознімків можна побачити відмінності водного покриву, проаналізувати рівень підтоплення територій оцінити зміни в руслах річок, та проблеми в меліоративних системах.

Супутникове дистанційне зондування території відіграє важливу роль для моніторингу та інвентаризації водно-болотних ландшафтів, а можливість отримувати дані за допомогою накладання карт дозволяє отримувати інформацію не тільки з 10-тирічною періодикою, а й з періодичністю в місяць, а інколи й менше, що особливо актуально для попередження паводків та повеней, які стали все частішим явищем на території Волинської області.

За допомогою даних знімків досить чітко видно, що озера Гідрологічного

заказника «Залухівський» мають тенденцію до зменшення водного дзеркала. Найбільше підтоплення зафіксовано у 2002 році, проте заболочені території розширюються.

Висновки. Водно-болотні ландшафти – це надмірно зволожені природно-територіальні комплекси, до яких входять власне болота і прилеглі заболочені території, розташовані (в даному випадку) у помірному поясі [2].

Річка Прип'ять – це найбільша річка регіону, тому особливої уваги заслуговує саме її дослідження оскільки в заплавах даної річки розташований Гідрологічного заказника «Залухівський», Національний природний парк «Прип'ять-Стохід» та ін., де є ще дуже багато непрохідних лісів, боліт і абсолютно недосліджених чи лише поверхнево досліджених територій.

Карти та плани водно-болотних ландшафтів – це необхідна складова охорони, моніторингу, відновлення та перспективних шляхів використання водно-болотних угідь.

Знання розподілу, характеру та розташування водно-болотних ландшафтів є важливою базою для їх збереження. Важливо проводити геоінформаційного моніторинг водно-болотних ландшафтів Волинської області та чітко фіксувати зміни для вчасного виявлення проблем з надмірним наводненням чи підтопленням навколишніх територій.

В результаті дослідження було отримано ортофотознімки досліджуваної території та зроблено короткий поверхневий аналіз водно-болотних ландшафтів. Згідно з отриманими графічними матеріалами можна говорити про зменшення водного дзеркала проте чітко прослідковується розширенням заболочених територій навколо досліджуваних гідрологічних об'єктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://repositary.knuba.edu.ua/handle/987654321/6941.

2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki.

ДОСЛІДЖЕННЯ ТА АНАЛІЗ ІНСТРУМЕНТІВ І МЕТОДІВ, ЩО ВИКОРИСТОВУЄ МЕХАНІЗМ OSINT

Єсіна Марина Віталіївна
доцент, к.т.н.
Азаров Михайло Олегович
студент
Національний університет імені В. Н. Каразіна
м. Харків, Україна

Вступ./Introduction. Цінність інформації з відкритих джерел на додаток до секретної розвідки давно визнана, однак з поширенням Інтернету та розвитком соціальних мереж, аналітики великих даних за останні два десятиліття зробили революцію у розвідці з відкритих джерел (OSINT). Нові зусилля зі збору та використання даних приносять цінні, оригінальні джерела даних у розвідувальному співтоваристві та оборонних підприємствах. Відкриті джерела також можуть замінити або доповнити деякі види доступу, які колись можна було отримати лише за допомогою більш небезпечних та дорогих традиційних платформ збору розвідданих. Хоча розвідувальна спільнота займається OSINT більше 50 років, визначення OSINT і те, як його характеризують як розвідувальну дисципліну, все ще є предметом суперечок. У документі 2011 року, випущеному Управлінням директора національної розвідки, OSINT визначається як «розвідувальні дані, отримані із загальнодоступної інформації, які збираються, використовуються та своєчасно поширюються серед відповідної аудиторії з метою задоволення конкретних вимог розвідки». Розвиток Інтернету та соціальних мереж ще більше ускладнили цю проблему. OSINT стає дедалі складнішим з погляду, як джерел, так і методів. Люди роблять інформацію доступною способами, яких раніше не існувало, включаючи онлайн-вираз особистих почуттів, фотографії місцевості та подій, а також загальнодоступні соціальні та професійні мережі. Поєднання обчислювальної потужності та методів обробки даних дозволяє зберігати та

обробляти велику кількість загальнодоступних даних. Машинне навчання, комп'ютерні алгоритми та автоматичні міркування ще більше розширюють можливості обробки цієї інформації та пошуку наслідків, які становлять цінність для розвідки.

Ці нові методи та системи також потребують високого рівня технічних знань для фахівців зі збору даних та аналітиків, які опрацьовують загальнодоступну інформацію. Історичним завданням OSINT був насамперед переклад – забезпечення доступу до зарубіжних статей новин для аналітиків розвідки з усіх джерел. Як тільки в значній мірі оригінальний звіт з відкритих джерел було переведено, аналітики, які використовують усі джерела, зазвичай могли включити його до готового аналітичного продукту. Крім того, інформація часто надходить від приватних осіб, що створює нові складності для незалежної розвідки у захисті конфіденційності громадян. Всі ці зміни вимагають більш надійного визначення OSINT, оскільки відкриті дані можуть надходити в багатьох формах.

Мета роботи./ The purpose of the work. Метою даної роботи є аналіз поточного стану методу для розвідки на основі відкритих джерел OSINT та проведення всебічного огляду парадигми з акцентом на послуги та методи, що розширюють область кібербезпеки. OSINT включає в себе пошук, вибір і збір інформації, отриманої із загальнодоступних джерел і її аналіз. Також до мети роботи можна віднести визначення ключових факторів для успішного проведення розвідки за відкритими джерелами і аналіз основних інструментів та методів, що використовуються для збору інформації.

Матеріали та методи./Materials and methods. Розвідка за відкритими джерелами, або OSINT (Open Source INTelligence), є несекретною інформацією, яка була навмисно виявлена, виділена, очищена і поширена серед обраної аудиторії для вирішення конкретного питання. Це забезпечує дуже міцну основу інших дисциплін розвідки.

Відкриті джерела інформації є винятковою прерогативою розвідувальних служб. Розвідка ніколи не повинна прагнути обмежити доступ до відкритих

джерел. Навпаки, оперативні дані повинні сприяти використанню відкритих джерел усіма співробітниками, які потребують доступу до відповідної надійної інформації. Штаби розвідки повинні зосередитися на застосуванні перевірених розвідувальних процесів для використання відкритих джерел для покращення своєї розвідувальної продукції, що базується на всіх джерелах. Знайомство з доступними відкритими джерелами дозволить співробітникам розвідки направляти та давати поради іншим співробітникам у їхньому власному використанні відкритих джерел.

Існують два найпоширеніші випадки використання розвідки за відкритими джерелами, такі як:

1. Етичний злом та тестування на проникнення. Фахівці з безпеки використовують дані з відкритих джерел для виявлення потенційних слабких місць у дружніх мережах, щоб їх можна було усунути до того, як ними скористаються зловмисники. До недоліків, що часто зустрічаються, відносяться:

– Випадкові витоки конфіденційної інформації, наприклад, через соціальні мережі.

– Відкриті порти або незахищені пристрої, підключені до Інтернету.

– Невиправлене програмне забезпечення, наприклад, веб-сайти, на яких запущено старі версії найпоширеніших продуктів CMS.

– Витоки або відкриті активи, такі як власний код у pastebins.

2. Виявлення зовнішніх загроз

Інтернет – чудове джерело інформації про головні загрози для організацій. Від визначення того, які нові вразливості активно використовуються, до перехоплення «листувань» зловмисників про майбутню атаку, аналітика відкритих джерел дозволяє фахівцям безпеки розставляти пріоритети у своєму часі та ресурсах для усунення найбільш серйозних поточних загроз.

У більшості випадків цей тип роботи вимагає, щоб аналітик ідентифікував і зіставив кілька точок даних, щоб підтвердити загрозу, перш ніж

робити будь-які дії. Наприклад, якщо хоча один твіт із погрозами може не викликати занепокоєння, то цей же твіт буде розглядатися в іншому світлі, якщо він буде пов'язаний із групою погроз, яка, як відомо, активна у певній галузі.

Одна з найважливіших речей, які потрібно зрозуміти про розвідку з відкритих джерел, полягає в тому, що даний механізм часто використовується в поєднанні з іншими підтипами розвідки. Інформація із закритих джерел, таких як внутрішня телеметрія, закриті даркнет-спільноти та зовнішні спільноти з обміну інформацією, регулярно використовується для фільтрації та перевірки інформації з відкритих джерел. Існує безліч інструментів, які допомагають аналітикам виконувати ці функції.

Існує безліч механізмів і методів Open Source Intelligence, проте не всі можуть бути корисними для конкретно поставленої мети. Деякі з них можуть працювати, інші – ні, але це невід'ємна частина стратегії OSINT – фахівцю потрібно з'ясувати, які джерела є корисними, а які зовсім не стосуються досліджень.

Перш, ніж приступити до збору інформації з відкритих джерел, необхідно визначитися із завданням:

– Яку інформацію потрібно знайти та дослідити?
– Яка мета пошуку?
– Хто чи що мета пошуку та подальших досліджень?
– Яким чином збір та аналіз даних буде виконуватись?

Відповіді на ці питання – перший крок у OSINT.

Найбільш популярні методи OSINT, які знаходяться у відкритому доступі та використовуються в кібербезпеці проти людини та організацій:

– визначення співробітників (ПІБ, посади), а також програмне забезпечення, з яким працюють співробітники;
– збирання інформації через пошукові системи Google (особливо за допомогою Google Dorks), Yandex, Yahoo, Bing та інші;
– аналіз інформації у соціальних мережах (Instagram, Facebook,

Twitter, тощо), на форумах, блогах та інших віртуальних ресурсах;

– пошук за фотографіями, наприклад, через Google, Yandex, TinEYE та інші подібні ресурси;

– визначення контактних номерів телефону та подальший пошук за номером у соціальних мережах, месенджерах, інших сайтах;

– перегляд збережених копій сайтів через Google;

– вивчення веб-сайтів в архіві Інтернету, наприклад, через сервіс Wayback Machine;

– використання Google Maps та інших джерел супутникових зображень для отримання географічного розташування користувачів.

Збір інформації з кола джерел – це трудомістка робота, але є безліч інструментів, які дозволяють спростити збір розвідданих. Найбільш популярні спеціалізовані OSINT технології, які знаходяться у відкритому доступі, проте потребують більш просунутого рівня володіння та знання інформаційних технологій:

– пошук через OSINT Framework, який містить посилання на велику колекцію ресурсів для вирішення найрізноманітніших завдань – від збору адресу електронної пошти до пошуку в соціальних мережах та dark Web;

– використання автоматизованих інструментів OSINT для отримання інформації, наприклад, через Spiderfoot, Maltego, Recon-ng, FOCA та інші;

– застосування інструментів для пошуку підключених до Інтернету пристроїв, наприклад, через пошукову систему Shodan або Censys;

– використання інструментів збору даних про людей, таких як Pipl, які допоможуть вам розкрити багато інформації про людей в одному місці;

– збір інформації через метапошукову систему Searx, що дозволяє збирати дані анонімно з більш, ніж 70 пошукових сервісів;

– відстеження розташування людини за його фотографіями, наприклад, через сервіс GeoCreepy;

– ще один чудовий інструмент, який можна використовувати для збору загальнодоступної інформації, є Metagoofil – використовує пошукову

систему Google для отримання загальнодоступних PDF-файлів, документів Word, Powerpoint і Excel із заданого домену;

– застосування спеціальних OSINT-розширень, таких як Open Source Intelligence Browser Extension;

– вивчення служб DNS, доменів, піддоменів та IP-адрес;

– застосування інших інструментів Kali Tools дозволяє виконувати не тільки розвідку, а й безліч інших завдань;

– знаходження працюючих служб через сканування портів в інфраструктурі цільової компанії;

Результати та обговорення./Results and discussion. Збираючи інформацію та аналізуючи дані з відкритих джерел, зловмисник чи пентестер має можливість сформувати повноцінний профіль жертви, визначити існуючі та потенційні вразливості. Цілеспрямовані кібератаки, як і військові атаки, починаються з попередньої розвідки, і перший етап цифрової розвідки – це OSINT, пасивне отримання розвідданих без запобігання меті. Без активного залучення своєї жертви, зловмисник або пентестер може використовувати отриману інформацію для побудови моделі загрози, розробки плану атаки або захисту.

Можна також виконати зворотний доксинг та OSINT по відношенню до себе чи свого бізнесу, адже це чудовий спосіб проаналізувати, яка інформація може стати відома потенційним зловмисникам. Які уразливості виявляє ваша публічна інформація? Які дані можуть бути отримані зловмисником? Що він може використовувати для застосування фішингових атак чи соціальної інженерії? Маючи дану інформацію, у Вас та Вашої команди буде можливість розробити ефективні методи протидії та захисту.

Висновки./Conclusions. Широке використання форумів, соціальних мереж або засобів масової інформації, а також велика кількість наявних даних перетворюють розвідку відкритих джерел (OSINT) на наступну золоту жилу Інтернету. Вилучення знань із загальнодоступних джерел є способом вирішення існуючих проблем з іншого та інноваційної точки зору. Зокрема, результати, які

може запропонувати цей тип розвідки, можуть значно покращити кібербезпеку та кіберзахист. Отже, мають бути реалізовані автоматизовані процеси OSINT, здатні проводити розслідування в усіх частинах Інтернету та розширювати нашу свідомість через Інтернет.

У роботі також представлені деякі методи OSINT для пошуку та описані найсучасніші інструменти OSINT для розширених розслідувань. Залежно від наявних даних та кінцевої мети правильний вибір найбільш відповідного інструмента матиме значення. Проте, різноманітне поєднання їх насправді є ключем до досягнення правдоподібних результатів.

АНАЛІТИКА ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЇ

Зозуля Наталія Юріївна
К.ф.н., доцент
Козьол Олександр Ярославович
Студент Національного транспортного університету
м. Київ, Україна

Вступ. Інформація формується під впливом багатьох факторів, враховуючи технічні пристрої передачі інформації. У сучасному світі технології, спрямовані на швидку передачу інформації користувачам і економію часу, витісняють друковані видання з інформаційного простору. Поряд із вимогами відкритості українського інформаційного простору, зрозуміло, що втрата впливу на процеси в ньому може мати значні негативні наслідки для майбутнього країни. Актуальності набувають питання інформаційної сфери, створення спеціальних умов для розвитку вітчизняної інформації, без порушення прав на володіння, вільний доступ на отримання даних, користування та передання інформації третім особам згідно чинного законодавства «Про інформацію» та « Про доступ до публічної інформації». Вона є провідним інструментом реалізації національних інтересів у такій чутливій сфері суспільних відносин, як інформаційна сфера.

Недостатньо ретельне та чітке дотримання законодавства є найважливішою проблемою правової політики держави, зокрема, це стосується і інформаційної сфери. Це свідчить про намагання певних сил створити нові сфери збору даних, побудувати потужні системи пільг і переваг, які діють поза законом. Забезпечення єдності та забезпечення законності на практиці є головним завданням держави.

Постановка завдання. Мета статті – проведення аналізу законодавчих норм у сфері інформаційної діяльності органів влади та визначення понять інформаційних даних.

Результати дослідження. Сучасні події актуалізують необхідність

звернення до теоретичних і практичних аспектів таких категорій, як національна безпека, конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність, тощо. Іноді спостерігається термінологічна невизначеність, певна плутанина чи неоднозначність їх розуміння , зокрема між науковцями та законотворцями. На переконання, це змушує звернути увагу представників різних галузей сучасної науки до згаданих категорій, адже з'ясування їх природи, сутності, відмінностей і механізмів забезпечення є важливим як для громадянина, так і для високопосадовців, учених.

Правове регулювання інформаційної діяльності органів влади відображене у статтях 5 "Забезпечення доступу до інформації" та 14 "Обов'язки розпорядників інформації". Так, стаття 5 вимагає "систематичного та оперативного оприлюднення інформації" в різний спосіб, а в статті 14 розпорядники інформації зобов'язуються оприлюднювати інформацію про свою діяльність і прийняті рішення та систематично вести облік документів, що знаходяться в їхньому володінні. Тобто має місце регулювання таких видів діяльності, як одержання, використання, поширення, зберігання та захист інформації. Не можна не погодитись з цілою низкою авторів [1, с. 8], які вважають інформаційну діяльність органів влади "професійною". Діяльністю інформаційних служб та окремих державних службовців, яка потребує необхідного правового регламентування як окрема функція органу влади.

Коли зростає важливість доступу громадян до публічної інформації та збільшується важливість інформаційної діяльності органів влади, з останньої версії Закону України "Про інформацію" [2], зник один з основних видів інформації, такий як інформація про діяльність державних органів влади (Кабінет Міністрів, Верховної Ради України, Офіс президента тощо) , органи місцевого самоврядування (об'єднані територіальні громади, обласні адміністрації). На сьогодні інформація про діяльність органів влади входить до поняття "публічна інформація", проте цей вид інформації теж не включено до її основних видів.

На думку вчених, ця прогалина повинна бути усунена шляхом внесення

відповідного доповнення до ст. 10 Закону України “Про інформацію”. Також привертає увагу важлива роль співпраці між державними органами та громадянським суспільством , як необхідної передумови наявності зворотного зв’язку без якого неможливе державне управління.

Умови повинні вдосконалювати для забезпечення відкритості та прозорості діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, поетапної публічної підготовки і прийняття ними рішень, оприлюднення проектів рішень, доступу до інформації про діяльність та рішення зазначених органів. Одним із основних завдань для державної політики є сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні, затвердженої Указом Президента “Про Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації” від 24.03.12 р. № 212/2012 [3]. Це підвищує важливе значення інформаційної діяльності органів державної влади України . Підсумовуючи особливості інформаційної діяльності органів влади, можна зазначити , що вона являє собою спеціальну професійну діяльність службовців державних органів влади, з метою забезпечення власного функціонування, інформаційну взаємодію з іншими органами влади (наприклад : обмін інформаційними даними між Верховною Радою та Конституційним судом України та іншими органами), об’єднаннями громадян, юридичними та фізичними особами та організацію доступу до публічної інформації. Тобто, по іншому інформативну взаємодію між органами влади можна назвати «взаємодія між гілками влади», а саме: законодавчою, виконавчою, судовою. Головними органами законодавчої влади є – Верховна Рада України , судова гілка влади – Верховний суд України, виконавчою владою – Кабінет Міністрів.

Інформаційній діяльності Верховної Ради України, як законодавчому органу, притаманні особливості інформаційної діяльності органів влади взагалі, як центру створення і збереження та контроль за дотриманням законів країни. Законодавча влада регулюється цілою низкою нормативно-правових актів. В першу чергу слід відмітити важливість права громадян на ознайомлення з

законами та іншими нормативно-правовими актами. В даний момент відбувається інформаційна взаємодія для ознайомлення з документом між Верховною Радою та цивільними громадянами. У кримінальних , цивільних , господарських та адміністративних справах суддя чи адвокат надають право ознайомлення із матеріалами справами (результатами експертизи , докази , у формі документів тощо), що є також наданням вільного законного доступу користувачем (який має в наявності таку інформацію) отримувачу , на підставі законодавчого акту – кодексу чи іншого закону.

На думку, вченого Яременко О. І., інформаційна діяльність у сфері державного управління розглядається як інтелектуальна діяльність державних службовців: міністерств, місцевих державних адміністрацій, органів прокуратури, органів військового управління , органів дипломатичної служби та органів місцевого самоврядування, з метою на інформаційне забезпечення, інформаційну взаємодію між отримувачами даних, охорону і захист інформації в системі державного управління [4, с. 62]. Задовольняючи потреби громадян у сфері інформації, можна розділити на інформаційну взаємодію з іншими органами влади та місцевого самоврядування та забезпечення права на доступ до публічної інформації, а також можна сюди додати зв’язки між цивільними особами в плані вирішення колективних проблем (наприклад : мешканці громади збирають підписи до письмового звернення депутатам об’єднаної територіальної громади для вирішення питань , які стосуються місцевого чи населеного пункту за місцем проживання). Відповідно, забезпечення права на доступ до публічної інформації регулюється Законом України “Про доступ до публічної інформації” [5]. Правове регулювання інформаційної діяльності органів влади відображене у статтях 5 “Забезпечення доступу до інформації” та 14 “Обов’язки розпорядників інформації”. Так, стаття 5 вимагає “ оперативного оприлюднення інформації” в різний спосіб, а в статті 14 розпорядники інформації зобов’язуються оприлюднювати інформацію про свою діяльність і прийняті нею рішення та систематично вести облік документів, що знаходяться в їхньому володінні. Має місце регулювання таких видів діяльності, як

одержання, використання, поширення, зберігання та захист інформації.

Не менш важливим у інформації є дотримання законодавчих норм, які регулюють законне використання, поширення, опублікування інформаційних даних. Одним із таких недотримань є поширення такого кримінального правопорушення як зайняттям колабораційної діяльності введеними в березні 2022 року у Кримінальному кодексі України ст.111^1 «Колабораційна діяльність».[7]

Причиною якого стало повномасштабне вторгнення росії на територію Україну. Чому саме воєнне вторгнення вплинуло прийняти рішення законодавчим органом влади такого виду кримінального правопорушення у ККУ? Тому, що відбулось поширення вербування ворогом цивільного населення, а також осіб із зайнятими посадами у державних гілках влади з метою передавання таємної інформації, зокрема: надсилання геолокаційної інформації із розташуванням/розміщенням військових службовців Збройних Сил України, військових підрозділу ЗСУ територіальної оборони, інтернаціонального легіону територіальної оборони України та інших військових формувань; опублікування фото або відеозапису з розташуванням військових об’єктів ; розміщенням військової техніки ЗСУ або такої , яка була захоплена під час бою та інші дані, які мають секретну інформацію . Станом на 15 вересня 2022 року Служба безпеки України розслідує понад 1600 кримінальних проваджень за фактами колабораційної діяльності. Для зниження рівня поширення колабораціонізму, силові структури часто опубліковують інформацію в соціальних мережах, телебаченню, офіційних сайтах силових структур та взагалом по мережі інтернет, в тому числі у вигляді реклами із закликом «Не фотографувати, не вести запис відео прильоту ракети , розміщення військових об’єктів та цивільної інфраструктури, не надсилати геолокаційні дані противнику». Стрімко також розвивається соціальна мережа Telegram, особливо в Україні під час війни. Зокрема українськими програмістами створюються чат боти, різні спільноти для пошуку осіб та військових; для допомоги визволення військових і цивільних, які наразі

перебувають у полоні на території рф; боти для пошуку російської ворожої техніки та фізичної сили тощо.

Висновки. Сфера інформації потребує змін та удосконалення. Для початку потрібно змінювати законодавство «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації» та деякі інші нормативно-правові акт. Триває дискусія науковців і законотворців щодо змін у законодавстві інформації, а народні депутати – покладаються на юридичну точку зору. Дійти до спільної думки є колективне зібрання науковців та законотворців в сфері інформації , де кожний може висловити свою думку і варіант запрацювання законодавства у практиці на найвищому рівні. Зокрема стосуються зміни основних законів у сфері інформаційної діяльності. Потрібно контролювати статистику вчинення кримінальних правопорушень у сфері інформації, які порушують принципи даних: вільне і законне володіння, поширення, використання, зберігання інформатизації. Терміни у галузі інформації, такі як, наприклад, "інформаційна діяльність" та "інформаційна діяльність органів влади" потребують свого законодавчого визначення. Так, поняття "інформаційна діяльність" та поняття окремих видів інформаційної діяльності мали своє визначення у Законі України "Про інформацію" [2] але зараз їх немає в наявності, що викликає цілу низку питань щодо змісту, яке вкладає у ці питання законотворець.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1.Устинович Е. С. Інформаційна діяльність як функція федеральних органів виконавчої влади російської федерації //російська юстиція – 2010. – № 4. – С. 7-10.

2. Про інформацію : Закон України від 02.10.92 р. № 2657-XII. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua

3. Про Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації : Указ Президента України від 24.03.12 р. № 212/2012. – Режим доступу : //www.zakon.rada.gov.ua

4. Яременко О. І. Правові проблеми регулювання інформаційної діяльності у сфері державного управління // Інформація і право. – 2011. – № 3. – С. 56-63.

5. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.11 р. № 2939-VI. – Режим доступу : //www.zakon.rada.gov.ua

6. Дорогих С. О. «Сутність та визначення понять «інформаційна діяльність» та «інформаційна діяльність органів влади», № 3 (9) / 2013 р., УДК 342.5 : 001.4

7. Кримінальний Кодекс України, Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

УДК 621.311

БАЛАНСУВАННЯ ЕНЕРГОСИСТЕМИ УКРАЇНИ: ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Костенко Ганна Петрівна
Молодший науковий співробітник
Інститут загальної енергетики НАН України
м. Київ

Вступ. Однією із нагальних проблем в енергосистемі України є її незбалансованість, що приводить до обмежень атомної генерації та виробників з ВДЕ. Виникає задача балансування енергосистеми, яку НКРКП визначає як процес постійного підтримання, із заданою точністю, відповідності між сумарним споживанням електричної енергії, яке враховує втрати на її виробництво і передачу, а також експортом електричної енергії, з одного боку, та обсягом виробництва електричної енергії на електростанціях об'єднаної енергетичної системи України та її імпорту - з другого. Це зумовлює актуальність задачі підвищення рівня гнучкості енергосистеми шляхом залучення або будівництва нових генеруючих потужностей та/або використання накопичувачів (акумуляторних батарей). Однак високоманеврена генерація та накопичувачі мають різне технологічне призначення, до того ж їх окупність не може бути забезпечена доходами від однієї послуги.

До категорії «високоманевреної» відноситься станція швидкого пуску, яка має запуститися і вийти з неробочого стану до повної потужності за 15 хвилин, а після зупинки вона має за 15 хвилин запускатися знову. Такі генеруючі станції мають забезпечувати не менш ніж 8 пусків і зупинок на добу та діапазон регулювання 80%. Через особливості технологій вугільні ТЕС, які зазвичай використовують в Україні для балансування, чи навіть парогазові установки не можуть досягти таких параметрів.

Мета роботи. Визначити шляхи підвищення гнучкості енергосистеми, розглянувши залучення або будівництво нових генеруючих потужностей та/або

використання накопичувачів (акумуляторних батарей).

Методи та матеріали.

Якщо розглянути типовий графік електричного навантаження ОЕС України у зимові місяці то можна виділити що, наприклад, при проходженні максимальних навантажень у вечірні години зимових періодів на рівні 21,6 ГВт при середньодобовій температурою по Україні -6,1^{0}С, покриття енергоспоживання в Об'єднаній енергетичній системі Україна забезпечують АЕС, ТЕС, ТЕЦ, ГЕС, ГАЕС і навіть поновлювані джерела енергії.

Такий приріст для покриття ранкового швидкозростаючого пікового навантаження характерний додатковими платежами власникам ТЕС від енергетичного ринку за «маневреність» і «робочу потужність». Згідно з правилами функціонування енергоринку України, такі платежі різко збільшують єдину оптову ціну електроенергії, яка пізніше закладається в тариф промислових і побутових споживачів. Так в структурі середнього тарифу генеруючих компаній ТЕС плати за маневреність, пуск блоку, робочу потужність і відхилення від диспетчерського графіка складають практично 40% від вартості кожного виробленого кВт-год.

Баланс між споживанням і генерацією досягається за рахунок зміни навантаження ГЕС і ТЕС, але навантаження ТЕС змінюється в обмеженому діапазоні, що зазвичай не перевищує 30% від встановленої потужності енергоблоку. Залежно від сезону, цей діапазон сумарно в ОЕС України становить від 1,5 до 2 ГВт. Ще близько 3 ГВт регулювального діапазону дають ГЕС і ГАЕС при достатності води і наявності гідроагрегатів в роботі. Але залишається близько 1,5 ГВт неврегульованої різниці між піковим і нічним споживанням. Проблему вирішують за рахунок зупинок на ніч з подальшим пуском вранці пиловугільних блоків ТЕС. У деякі періоди кількість таких операцій доходить до 15 пусків / зупинок на добу.

Така ситуація призводить до додаткових витрат газу (мазуту) і вугілля (для забезпечення цих пусків), значного погіршення техніко-економічних показників роботи обладнання а також до прискорення зносу обладнання

енергоблоків і зростання кількості аварійних ремонтів.

Що стосується ТЕС України, то більшість енергоблоків вже сьогодні перевищило парковий ресурс і вимагає глибокої модернізації. Таким чином розглядати в довгостроковій перспективі експлуатацію ТЕС в ОЕС України в маневреному режимі з регулярним глибоким розвантаженням нижче технічного мінімуму для покриття змінних навантажень, недоцільно з точки зору перспективного розвитку та підтримки надійності енергопостачання.

Потреба в нових генеруючих потужностях та/або в нових потужностях накопичувачів електроенергії об'єктивно існує в енергосистемі, та підтверджена у Звіті з оцінки відповідності (достатності) генеруючих потужностей, який розробив оператор системи передачі НЕК «Укренерго» та затвердила НКРЕКП.

Як батареї, так і маневрена генерація є елементами гнучкості, необхідними в енергосистемі, коли зростає частка ВДЕ. Гнучкість в енергосистемі необхідна для балансування енергосистеми, зменшення обмежень відновлюваної генерації, і одночасно зменшення залежності від вугільної генерації. Інвестиції в гнучкість, за розрахунками спеціалістів, даватимуть суттєву економію на рівні енергосистеми.

Існують два підходи для того, щоб зменшити обмеження АЕС та ВДЕ і зменшити використання вугільних станцій в неекономічних режимах. Найбільш ефективними для цього є газопоршневі станції, вони, за підрахунками, давали лише на зменшенні змінних витрат, тобто на паливі, біля €300 млн в рік економії для енергосистеми. Існують технічні рішення з інтеграції енергосистем з використанням батарей для забезпечення первинного резерву, тобто частотного регулювання, що теж є актуальним для енергосистеми України. НЕК «Укренерго» визначило потребу у 230 МВт цього резерву, і якраз батареї потужності (тут батареї розглядаються з точки зору потужності, а не ємності), зможуть відігравати найкращу роль, при цьому вони не є конкурентом до балансуючої потужності генерації.

Таким чином, необхідно розділяти: системи накопичення на сучасному етапі є оптимальними для створення первинного резерву підтримання частоти,

а газопоршневі агрегати - для створення гнучкості енергосистеми.

Зараз маневрена генерація і батареї між собою не конкурують. Але вони з високою імовірністю конкуруватимуть згодом, років через 5-10, коли практикуватиметься розподіл сфер застосування маневрених потужностей і батарей. Існує два основних способи застосування батарей — батареї ємності та батареї потужності. Батареї потужності матимуть попит на ринку допоміжних послуг для регулювання частоти. Маневрені потужності все більше відходитимуть як резерви вторинного регулювання чи навіть сезонні резерви, коли накопичується енергія. Поступово маневрена генерація буде стояти в резерві і використовуватись тоді, коли тривалий час немає інших джерел, адже жодні батареї не здатні забезпечити енергопостачання країни протягом кількох тижнів.

Найефективнішими та найшвидшими сучасними маневреними потужностями є газопоршневі станції. Зараз будуються кілька таких станцій в Німеччині - це ТЕЦ, які крім електроенергії виробляють тепло для міст Майнц і Вісбаден, Дрезден, Бремен. Ці станції розраховані, наприклад, у Дрездені на 2 тис пусків на рік, це приблизно 5-6 пусків на добу, час пуску – 2 хвилини. Найновіші моделі газопоршневих станцій запускаються з виходом на повну потужність за 40 секунд. З таких агрегатів по 10 МВт можна укомплектувати електростанцію необхідної для замовника потужності. В цих проектах брали участь лише виробники газопоршневих технологій, тому що жодні інші технології не відповідають цим вимогам.

Згідно моделювання з використанням маневрених потужностей, з урахуванням економічної складової та капітальних витрат, а саме газопоршневих станцій, оптимальною величиною цих потужностей для України є 2 ГВт, причому, це оптимальне значення як з технічної, так і з економічної точок зору. Зі зростанням обсягу ВДЕ, чим більше буде маневреної потужності, тим краще для системи.

З метою уніфікації механізмів функціонування ринків електричної енергії з підходами ЄС, та боротьби з великими вертикально інтегрованими

монополіями в Україні реалізується реформа енергоринку за принципом створення ринку двосторонніх угод, ринку на добу вперед і балансуючого ринку. Саме балансуючий ринок буде використовуватися системним оператором для забезпечення балансу між попитом і пропозицією в енергосистемі в пікові години, а так само для заповнення нічного провалу навантаження. Одним з перспективних напрямків є управління попитом, або Demand Response.

Основною технологією накопичення електричної енергії в масштабах енергетичної системи є ГАЕС. Гідроакумулюючі електростанції становлять сьогодні 99% потужностей по накопиченню електричної енергії в Європі. Однак подальший розвиток крупних потужностей ГЕС та ГАЕС нерозривно пов'язаний зі зміною екосистем регіонів, що істотно загальмує розвиток гідроенергетики в майбутньому.

Згідно профільної базі даних Energy Storage Database, сумарний об’єм регулюючих потужностей в світі являє собою 1708 одиниць, загальною потужністю 196 301 МВт, включаючи великі гідроелектростанції (див. **Табл.1**).

Таблиця 1.

Структура технологій накопичення енергії у світі.

Тип технології	**Кількість проектів**	**Встановлена потужність, МВт**
ГАЕС	352	185193
Електрохімічні батареї	1047	4460
Термічні	220	4031
Електро-механічні	73	2588
Водневі	14	22

У США питома вага ГАЕС в структурі маневрених потужностей досягає 95% (23,4 ГВт). Решта 5% складають термічні накопичувачі, батарейні електрохімічні накопичувачі, накопичувачі на основі стиснення повітря та маховикові накопичувачі енергії. Це дуже показовий приклад, адже незважаючи на суттєву підтримку з боку держави, лише 5% встановленої потужності призначеної для цілей регулювання є інноваційними. Європейською асоціацією накопичувачів енергії розроблена структура існуючих технологій накопичення енергії "energy storage», яка передбачає поділ

за фізичним принципом дії на термічні, електрохімічні, хімічні, електричні та механічні.

Одним з найбільш поширених типів інноваційних технологій управління навантаженням є електрохімічні накопичувачі батарейного типу. Більшість з них розроблені з метою балансування режимів роботи ВДЕ. Всього в світі в встановлено близько 1000 об’єктів більш ніж на 4 ГВт електрохімічних накопичувачів різного типу. Найбільш актуальним вважається впровадження батарейних технологій в комплексі з об'єктами генерації поновлюваних джерел енергії (ВДЕ).

Ще одним з перспективних напрямків є використання системи зарядки-розрядки електромобілів, так звана концепція Vehicle-to-grid (V2G), двостороннього використання електромобілів і гібридів, що передбачає підключення машини в загальну енергомережу для підзарядки автомобіля і віддача зайвої електроенергії зворотному мережу, коли гостро необхідна балансувати потужність. Ідея є актуальною тому, що батарея середнього електромобіля не використовується 95% часу. У власників автомобілів з технологією V2G буде можливість продавати електроенергію енергетикам в години, коли машина не використовується, і заряджати автомобіль в години, коли електроенергія дешевша.

В останні 5 років в Україні стрімко зростає кількість електромобілів. Це пов’язано як із подорожчанням пального для автомобілів з двигунами внутрішнього згорання, так і з прийняттям підтримуючих законодавчих актів. Однак, якщо оцінити потужність українських електрокарів як потенціал для регулювання енергосистеми – парк електромобілів в Україні до 2030 року має становити 250 тис. одиниць, що буде достатньо для покриття 1 ГВт потужності.

Окрім того, для впровадження такої технології в масштабах необхідності балансувати енергосистему бракує найголовнішого - ефективної бізнес-моделі. Так наприклад у Великобританії вже зараз налічується майже 110 000 електрокарів, що еквівалентно приблизно 2 ГВт·год потужності необхідних акумуляторних батарей чи інших накопичувачів. І вже зараз вивчаються

ключові питання, які необхідно вирішити для запуску такої системи: зарядні станції, оснащені можливістю як отримувати так і віддавати електроенергію в мережу, розробка програмного забезпечення для управління процесами і створення актуальної бізнес-моделі монетизації участі в балансуванні для власників електромобілів.

Висновки.

1. Різні технології накопичення мають різні сфери застосування. Велика частина таких технологій застосовується для підтримки стабільності роботи ВДЕ, а так само для перенесення часу споживання з пікових годин на години провалу завантаження, через високу ціну, а так само заміщення роботи енергоблоків в циклічних режимах.

2. Одним з найбільш поширених типів інноваційних технологій управління навантаженням є електрохімічні накопичувачі батарейного типу. Більшість з них розроблені з метою балансування режимів роботи ВДЕ.

3. Ще одним з перспективних напрямків є використання системи зарядки-розрядки електромобілів, так звана концепція Vehicle-to-grid (V2G), двостороннього використання електромобілів і гібридів, що передбачає підключення машини в загальну енергомережу для підзарядки автомобіля і віддача зайвої електроенергії зворотному мережу, коли гостро необхідна балансувати потужність.

МАТЕМАТИЧНА ФОРМАЛІЗАЦІЯ МОДЕЛІ ЗАГРОЗ І РИЗИКІВ ДЛЯ ОБ'ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ З МЕТОЮ ЇХ ОЦІНЮВАННЯ

Куртсеітов Тимур Ленурович,
д.т.н., професор
Мурасов Рустам Камілович,
к.т.н.
Мельник Ярослав Вячеславович
Національний університет оборони України
ім. І. Черняховського
м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. Актуальність проблеми оцінювання загроз обумовлена в першу чергу цілеспрямованої ракетною атакою збройних сил Російської федерації на об'єкти критичної інфраструктури України. Для складних технічних систем, до яких також відносяться потенційно-небезпечні об'єкти критичної інфраструктури (ПНО КІ) (системи електроживлення та енергопостачання, водопостачання та водовідведення, об'єкти гірничо-добувної, хімічної та металургійної промисловості, система газо-, нафто- і продуктопроводів і т.ін.), актуальною проблемою є об'єктивне, достовірне та своєчасне передбачення, прогнозування і попередження надзвичайних ситуацій (НС) і каскадних ефектів, що можуть призвести до техногенних аварій, катастроф або суттєво вплинути на їх функціональність, живучість, безпеку, ефективність та інші властивості. Імовірність виникнення та наслідки таких ситуацій, умов і чинників визначаються як цілеспрямованими (диверсія, бойові дії, саботаж) так і стохастичними (хаотичними) процесами, що за своєю сутністю характеризуються як загрози та ризики.

Одним з перспективних напрямків дослідження щодо оцінки воєнно-техногенних загроз і ризиків для ПНО КІ в зоні ведення бойових дій є аналіз кризових ситуацій, коли система захисту критичної інфраструктури не в змозі виконувати у повному обсязі покладені на неї завдання, що в подальшому,

внаслідок техногенної аварії чи катастрофи може призвести до значних людських жертв серед населення та небойових втрат серед військовослужбовців. При дії на систему ПНО КІ зовнішніх вражаючих чинників, які можуть бути раптовими та інтенсивними, система захисту ПНО КІ не в змозі протидіяти цим чинникам, що призведе до кризових ситуацій або значного погіршення їх функціональної стійкості.

Мета роботи. / Aim. В роботі досліджена проблема щодо особливості побудови математичної моделі орграфу для оцінювання загроз і ризиків для потенційно-небезпечних об'єктів критичної інфраструктури (ПНО КІ). З використанням теорії графів була запропонована математична модель для оцінювання загроз і ризиків для об'єктів критичної інфраструктури. Дана модель дозволяє розрахувати можливі варіанти катастроф та здійснити аналіз варіантів розвитку подій. Було побудовано та зроблено експрес-аналіз узагальненої моделі структури гіпотетичного розвитку катастрофи внаслідок атаки на об'єкти критичної інфраструктури, в результаті якого оцінено стійкість системи критичних об'єктів до впливу дестабілізуючих (руйнуючих) факторів і впливів.

Було здійснено топологічний експрес-аналіз узагальненої моделі структури гіпотетичного розвитку катастрофи в наслідок атаки на ПНО КІ в зоні ведення бойових дій, який показав достатню здатність критичної інфраструктури протидіяти зовнішнім деструктивним наслідкам, водночас показав вразливість системи перед деструктивними факторами війни та терористичними актами.

Дана робота буде корисною при створенні моделей систем критичної інфраструктури, складних соціо-економічних систем та оцінюванні розвитку критичних процесів у цих структурах.

Матеріали та методи./Materials and methods. Математична модель для оцінювання загроз і ризиків для ПНО КІ наведена на Рис.1. Символами X, Y, Z представлено вектори станів об'єктів критичної інфраструктури (кількість векторів необмежена і залежить від чинників що впливають на КІ). Функція f

представляє собою науково-методичний апарат, який дозволяє отримати прогнозну оцінку загроз і ризиків для ПНО КІ R, що поєднує множини станів об'єктів критичної інфраструктури. Моделювання комбінацій загроз і ризиків з метою складання загальної оцінки можливих негативних наслідків і соціо-еколого-економічних збитків і втрат дозволить чітко визначити та упорядкувати чітку ієрархію можливих загроз та розробити своєчасне управлінське рішення що попередження та нейтралізації загроз ПНО КІ. Для математичного моделювання розвитку ймовірних подій та можливих наслідків від техногенних аварій на ПНО КІ опишемо її на основі сучасної теорії орграфів. З метою отримання загальної мтематичної моделі будемо розглядати імовірні варіанти атак на систему ПНО КІ в зоні ведення бойових дій.

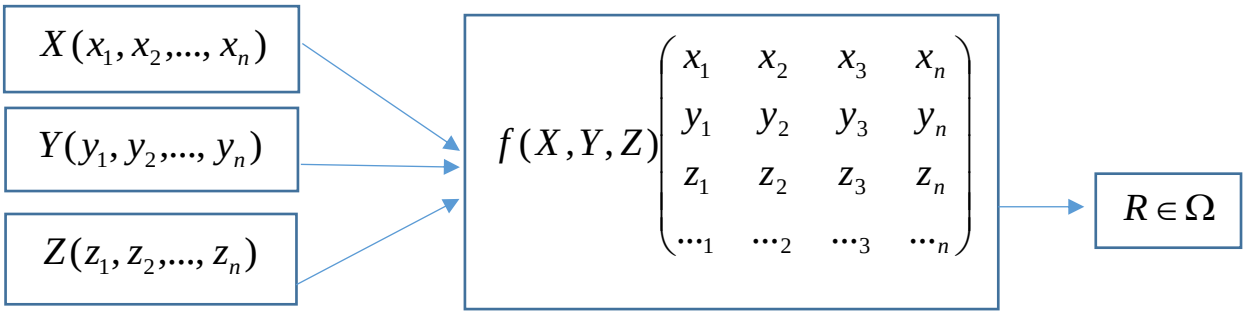

Рис.1. Математична модель оцінювання загроз і ризиків для ПНО КІ

На Рис. 2 представлена модель кризової ситуації у вигляді орієнтовного графа (орграфа) G(V, R), де V – множина точок які є вершинами або вузлами графа, а R – множина зав'язків проміж вершинами (вузлами) які є ребрами графа.

Характеристики ребер $r_{i,j}$, що пов'язують вершину v_i и вершину v_j, орграфа G(V, R), представляють собою взаємозв'язок та послідовність розвитку катастрофи. При дослідженні узагальненої моделі структури гіпотетичного розвитку катастрофи в наслідок атаки на ПНО КІ особливе значення має виділення елементів структури, які відповідають ізольованим, висячим та тупиковим вершинам.

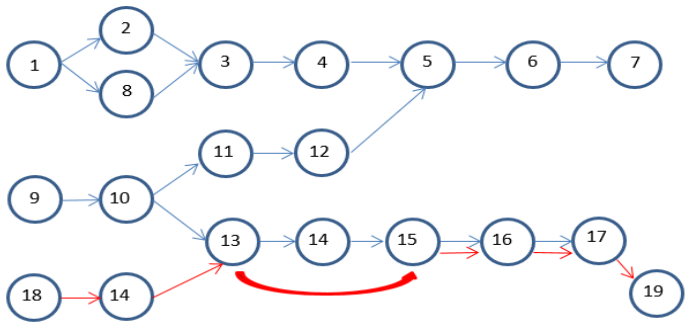

Рис. 2. Узагальнена модель структури гіпотетичного розвитку катастрофи в наслідок атаки на ПНО КІ Авдіївського коксо-хімічного заводу.

Таблиця 1

Характеристики вершин v_i орграфа G(V, R).

№	Опис події
1	Прорив дамби шламонакопичувача
2	Затоплення села Красногорівка
3	Загибель людей і сільських тварин
4	Забруднення значної території відходами із шламонакопичувача
5	Забруднення річок Кам’янка й Очеретувата та р. Кривий Торець
6	Забруднення басейну річки Сіверський Донець
7	Транскордонне забруднення басейну нижнього Дону
8	Затоплення села Веселе
9	Влучення снаряду в хімічний накопичувач
10	Руйнування гідро бар’єру
11	Вторинне забруднення ґрунтових вод
12	Вторинне забруднення шламонакопичувача хім. речовинами з хім. накопичувача
13	Виникнення пожежі на хім. накопичувачі
14	Виникнення пожежі на породному відвалі
15	Забруднення приземного шару повітря
16	Задимлення прилеглої території (залізничного полотна і полігону тв. побут. відходів)
17	Перекидання пожежі на прилеглу територію (залізницю і полігон тв. побут. відходів)
18	Влучення снаряду в породний відвал
19	Перекидання пожежі на територію міста

Ізольовані вершини не взаємопов’язані проміж собою, і між ними відсутня буд-яка взаємодія. У представленій моделі дані вершини відсутні, що означає структурну взаємопов’язаність всіх її елементів.

У висячі вершини неможливо потрапити ні з якої іншої вершини графа. У

наведеному графі їх три, що означає три можливих варіантів початку розвитку кризової ситуації та демонструє складність системи та взаємопов'язаність (корельованість) її елементів.

Із тупикових вершин графа неможливо потрапити у інші вершини. У наведеному графі це кінцеві об'єкти розвитку катастрофи.

Для виявлення ізольованих, тупикових і висячих вершин необхідно побудувати матрицю суміжності A, яка буде відображати наявність взаємозв'язків між вершинами графа G(V, R). Елементами матриці суміжності A є значення α_{ij}, що характеризують наявність і напрямок ребер між вершинами, які визначаються наступним чином:

$$a_{ij} = \begin{cases} 1 \\ 0 \end{cases}. \qquad (1)$$

Де 1 – якщо з вершини I можливо перейти до вершини j, 0 – в іншому випадку.

Для кожної вершини k=1,2,3,…,n оргграфа G(V, R) необхідно знайти вектор (v_k, v_k) з компонентами

$$v_k = \sum_{i=1}^{n} a_{ki}\ , \qquad (2)$$

$$v^k = \sum_{j=1}^{n} a_{jk} \qquad (3)$$

де v_k – число ребер, що виходять з k-ї вершини v^k, v^k – число ребер, що входять до *k*-і вершини.

Якщо $v_k = v^k = 0$ вершина *k* ізольована $v_k = 0$ вершина *k* тупикова, $v^k = 0$ – вершина *k* висяча. Діаметр структури графа d – це довжина найкоротшого шляху між найбільш віддаленими вершинами графа, що дорівнює кількості ребер, що складають цій шлях:

$d = \max d_{ij}$, де d_{ij} – довжина шляху між вершинами v_i і v_j.

Діаметр структури d характеризує максимальний сценарій розвитку катастроф внаслідок ланцюгової реакції при виведенні з ладу об'єктів критичної інфраструктури. За його значенням можливо орієнтовно визначити

найгірші сценарії розвитку ситуації, найбільш критичні об’єкти та їх взаємозв’язок.

Для визначення діаметру структури необхідно побудувати матрицю відстаней D між вершинами орграфа $G(V, R)$ елементами якого є довжина найкоротших шляхів d_{ij} між вершинами v_i і v_j.

Близькість вершин v_i і v_j проміж собою визначається через мінімальну довжину шляху для орієнтовного графу:

$$q = \sum_{i=1}^{n} \sum_{j=1}^{n} d_{ij}, (i \neq j) \qquad (4)$$

Цей параметр використовується для кількісної оцінки структурної компактності орграфа, також часто використовується відносний показник:

$$q_0 = \frac{q}{q_{\min}} - 1 \qquad (5)$$

де $q_{\min} = n(n-1)$.

Структурна компактність показує ступінь близькості елементів один з одним. Значення параметра $q_0 > 0$ характеризує наявність роз'єднаності зі зв'язків між деякими елементами системи (в ідеальному випадку всі елементи пов'язані один з одним $q_0 = 0$, при цьому система має максимальну надійність).

Для характеристики нерівномірності завантаження елементів структури використовується індекс центральності γ, який визначається наступним чином:

$$\gamma = \frac{1}{(\mathrm{n}-1)(v_{\max}-1)} \sum_{i=1}^{n} (v_{\max} - v(i)), \qquad (6)$$

де $v(i)$ - ступінь вершини i ; $v_{\max} = \max v(i)$.

Близькість індексу центральності до одиниці характеризує ступінь централізації управління силами і засобами в залежності від рівня і масштабів кризової ситуації.

Структурна надмірність δ - це параметр, що відображає перевищення загального числа зв'язків над мінімально необхідним числом зв'язків. Вона визначається наступним чином:

$$\delta = \frac{1}{2(n-1)} \left(\sum_{i=1}^{n} \sum_{j=1}^{n} a_{ij} \right) - 1. \qquad (7)$$

Дана структурна характеристика використовується для непрямої оцінки економічності і надійності досліджуваних систем. Як відомо (закон надмірності частин системи), приблизно 20% функцій, елементів і зв'язків системи виконують близько 80% роботи. При створенні працездатної системи потрібно враховувати, що для виконання будь-якої роботи крім основних елементів і зв'язків (виконують головну функцію), необхідно ще приблизно 80% допоміжних, причому вони, як правило, виконують лише 20% основної роботи.

Для систем з максимальною надмірністю структура представляється сільносвязний графом ($\delta > 0$), для систем з мінімальною надмірністю $\delta = 0$, для систем незв'язних $\delta < 0$. Таким чином, система з більшою надмірністю δ потенційно більш надійна, проте в ряді завдань структурної надійності її доцільно доповнити іншим параметром, який враховував би нерівномірність розподілу зв'язків, тобто відхилення заданого розподілу ступенів вершини від рівномірного розподілу.

Для визначення нерівномірності розподілу зв'язків в структурі графа можна використовувати квадратичне відхилення наявного розподілу ступенів вершин від рівномірного:

$$\sigma^2 = \sum_{i=1}^{n} (\nu(i) - m_c)^2 = \sum_{i=1}^{n} \nu(i)^2 - 4\frac{m^2}{n}. \qquad (8)$$

де m_c - середня ступінь вершини графа.

Показник σ^2 характеризує неповне використання можливостей заданої структури в досягненні максимальної зв'язності і свідчить про відмінність в рівнях завантаженості елементів системи.

Якщо нормувати показник σ^2 щодо його можливого максимального значення σ^2_{max} (досягається в системі, що має максимально можливе число вершин, що мають одну зв'язок), то вийде зручний відносний показник σ^2_o: чим його значення менше, тим рівномірніше завантаженість елементів.

Для орграфа, що характеризує узагальнену модель структури гіпотетичного розвитку катастрофи в наслідок атаки на об’єкти критичної інфраструктури, максимальне значення σ^2 досягається в разі, якщо всі вершини,

відповідні її об'єктам, пов'язані між собою не напряму, а через єдину, тоді

$$m = 2n + f - 4, \qquad (9)$$

$$\sum_{i=1}^{n} \nu(i)^2 = 4n^2 + f^2 - 12n + 5f + 8 \qquad (10)$$

Де *f*-число вершин, що означають основні об’єкти критичної інфраструктури які викликають ланцюгову реакції катастроф у разі їх руйнування.

$$\sigma^2{}_{\max} = 4n^2 + f^2 - 28n - 11f - 4\frac{(f-4)^2}{n} \qquad (11)$$

Отже, в результаті проведення топологічного експрес-аналізу можна визначити кількісні значення характеристик моделі (коефіцієнта структурної надлишковості, нерівномірності розподілу по зв'язках, структурної компактності, діаметра структури і ступеня централізації), дають можливість якісного визначення ступеня стійкості структури гіпотетичного розвитку катастрофи в наслідок атаки на об’єкти критичної інфраструктури.

Матриця суміжності *A* представлена в табл. 1, в останньому рядку представлені значення сум елементів матриці суміжності *A* по кожному стовпцю (значення v^k), а в останньому стовпці - значення сум елементів матриці по кожному рядку (значення v_k). Число ребер орграфа m = 23, а число вершин n = 19.

Структурна надмірність визначається за формулою (7): δ = 0,5.

Для визначення діаметра структури необхідно побудувати матрицю відстаней D (табл. 2): d = 7.

За формулами (4) і (5) обчислюємо для орграфа ***K(V, R)*** показники структурної компактності: q = 235, q_0 = - 0,32.

Для розрахунку індексу центральності γ спочатку по матриці суміжності A визначимо значення ступенів вершин орграфу ***K(V, R)*** : v(1)=2, v(2)=2, v(3)=3; v(4)=2, v(5)=3, v(6)=2, v(7)=1, v(8)=2, v(9)=1, v(10)=3, v(11)=2, v(12)=2, v(13)=4, v(14)=2, v(15)=4, v(16)=4, v(17)=3, v(18)=1, v(19)=1, відповідно v_{max}=4; так за формулою (6) визначимо γ=0.6.

Таблиця 2

Матриця суміжності *A* орграфа *K* (*V*, *R*)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
3	2	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
4	3	2	1	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
5	4	3	2	1	0	0	0	3	4	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0
6	5	4	3	2	1	0	0	4	5	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0
7	6	5	4	3	2	1	0	5	6	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0
8	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
9	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
10	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
11	0	0	0	0	0	0	0	0	2	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
12	0	0	0	0	0	0	0	0	3	2	1	0	0	0	0	0	0	0	0
13	0	0	0	0	0	0	0	0	2	1	2	1	0	0	0	0	0	0	0
14	0	0	0	0	0	0	0	0	3	2	3	2	1	0	0	0	0	1	0
15	0	0	0	0	0	0	0	0	4	3	4	3	2	1	0	0	0	2	0
16	0	0	0	0	0	0	0	0	5	4	5	4	3	2	1	0	0	3	0
17	0	0	0	0	0	0	0	0	6	5	6	5	4	3	2	1	0	4	0
18	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
19	0	0	0	0	0	0	0	0	7	6	7	6	5	4	3	0	1	5	0

Таблиця 3

Матриця відстаней *D* орграфа *K*(*V*, *R*)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	v_k
1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	**0**
2	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	**1**
3	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	**2**
4	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	**1**
5	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	**2**
6	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	**1**
7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	**0**
8	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	**2**
9	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	**0**
10	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	**0**
11	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	**1**
12	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	**1**
13	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	**1**
14	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	**2**
15	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	**2**
16	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	**1**
17	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	**1**
18	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	**0**
19	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	**1**
v^k	**2**	**1**	**1**	**1**	**1**	**0**	**0**	**1**	**1**	**2**	**1**	**1**	**2**	**1**	**1**	**1**	**1**	**1**	**0**	

За формулами (8) та (11) визначимо характеристики нерівномірності розподілу по зв'язкам орграфа σ^2=41,68, σ^2_0=0.97.

Висновки./Conclusions.

За результатами топологічного експрес-аналізу узагальненої моделі структури гіпотетичного розвитку катастрофи в наслідок атаки на ПНО КІ можливо зробити наступні висновки:

-коефіцієнт структурної надлишковості δ= 0,5, система з мінімальною структурною надлишковістю. Показує не велику надійність. Таким чином розвиток ланцюгової реакції при існуючих параметрах мінімальний. Система захисту об'єктів критичної інфраструктури організована і реалізована правильно і забезпечує в цілому безпеку і стабільну роботу ПНО КІ;

-відносна нерівномірність розподілу по зв'язкам σ^2_0=0.97 показує нерівномірну завантаженість вузлів (в наявності критичні об'єкти які можуть бути під впливом декількох загроз);

-відносна структурна компактність q_0 =-0,32<0 характеризує розрізненість по зв'язкам між елементами структури, що є цілком логічним за своїм функціональним напрямком;

-діаметр структури d=7 відповідаю максимальному розвитку ланцюгової реакції катастроф узагальненої моделі структури гіпотетичного розвитку катастрофи в наслідок атаки на ПНО КІ;

-ступень централізації γ=0.6 свідчить про достатній характер централізації (основного напрямку) розвитку катастроф в наслідок атаки на ПНО КІ і адекватності побудованої моделі.

Таким чином була розроблена математична модель оцінювання загроз і ризиків для об'єктів КІ за допомогою теорії графів. Було побудовано та зроблено експрес-аналіз узагальненої моделі структури гіпотетичного розвитку катастрофи в наслідок атаки на ПНО КІ, в результаті якого оцінено стійкість системи критичних об'єктів до впливу дестабілізуючих (руйнуючих) факторів і впливів.

Результати експрес-аналізу показали достовірність та адекватність

запропонованої методики.

Модель оцінювання загроз і ризиків для ПНО КІ доцільно застосовувати при визначенні та оцінці ризиків та загроз ПНО КІ, вона дозволяє враховувати усі необхідні фактори, досліджувати складні системи КІ і визначати напрямки щодо прогалин спроможностей за захисту об’єктів і ліквідації наслідків у разі катастроф.

ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ БЕЗПІЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ У ЛОГІСТИЧНІЙ СФЕРІ

Леснікова Ірина Юріївна,
к.т.н., доцент
Мачула Денис Андрійович,
Глівінський Денис Олегович
студенти
Університет митної справи та фінансів
м. Дніпро, Україна

Вступ. У сучасному світі спостерігається тенденція безперервного прогресу досліджень та інновацій в різних галузях, і сфера логістики не є винятком. Використання в логістиці сучасних передових технологій, а саме безпілотних літальних апаратів, забезпечить високу швидкість виконання необхідних операцій та скорочення фінансових і трудових витрат, що послужить вирішальним фактором підвищення конкурентоспроможності компаній та збільшення прибутку.

З розвитком технологій безпілотні літальні апарати (БПЛА) посіли важливе місце у житті сучасної людини. Розробка та серійне виробництво БПЛА здійснюється у багатьох країнах світу, лідерами в цій галузі є США, Ізраїль, Франція, Китай. Сучасні БПЛА широко використовуються у військових та цивільних цілях [1].

Мета роботи. Зробити аналіз розвитку БПЛА, розглянути їх характеристики, визначити можливі способи доставки вантажів за допомогою БПЛА.

Матеріали та методи. При написанні даної роботи були використані наступні джерела інформації:

1. Ударцева Т. Є. Доцільність проведення професійного добору операторів керування безпілотними літальними апаратами. Система озброєння і військова техніка. URL:file:///C:/Downloads/soivt_2016_1_46.pdf.

2. Кузик К. Перспективи використання дронів для оптимізації

логістичного процесу. International Scientific Journal. 2015. С. 3

3.Zipline International URL: https://zdrav.expert/index.php/%D0%9A%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%8F:Zipline.

Результати та обговорення. Безпілотний літальний апарат (БПЛА), або дрон – це пристрій для безпілотної форми доставки товарів, який керується дистанційно або автономно, використовуючи програмні маршрути польоту, влаштовані в його систему. Дрон може літати на відстані до 200 км в залежності від моделі, здійснювати доставку до важкодоступних місць, йому не стануть на заваді автомобільні затори, до того ж це вельми екологічний вид транспорту, якому не потрібен обслуговуючий персонал [3]. Перевагами БПЛА є: доставка товарів як в міста, так і в райони з нерозвиненою транспортною інфраструктурою, найчастіше в сільську місцевість, де відсутнє якісне дорожнє сполучення; дешевизна в експлуатації; висока швидкість (до 160 км/год). Недоліками безпілотників є: залежність від погодних умов; обмежена вага, що перевозиться; низька автономність роботи; небезпека повітряного руху.

Одна з передових компаній доставки вантажів за допомогою БПЛА є Zipline International - американський розробник безпілотних літальних апаратів, що використовуються для доставки вакцин, лікарських засобів та крові. Пристрої компанії орієнтовані використання у регіонах, у яких рівень розвитку медицини перебуває в найнижчому рівні. Дрони Zipline здатні перевозити на борту до 1,5 кг крові (цілком достатньо для того, щоб врятувати життя людини) на відстань до 150 км.

Наприкінці квітня 2019 року компанія Zipline оголосила про створення найбільшої у світі мережі доставки дронами, які постачають різними ліками, вакцинами та препаратами крові 2000 клінік у віддалених районах Гани.

Раніше Zipline почала використовувати заздалегідь запрограмовані дрони з дальністю польоту 160 км, вантажопідйомністю 2 кг і швидкістю 110 км на годину для доставки крові в Руанду. Завдяки подібній системі працівники охорони здоров'я отримували посилки з парашутом протягом 30 хвилин після

розміщення замовлення за допомогою текстового повідомлення. У грудні 2018 року компанія продовжила договір з Руандою та уклала угоду з Ганою, одночасно перейшовши від простого розподілу препаратів крові до складніших постачань вакцин та плазми.

У системі доставки використовується спеціально розроблений БПЛА літакового типу. У конструкції застосовані силові елементи з листового композиту. Аеродинамічна форма забезпечується за рахунок елементів із пінопласту. Елементи знімні та легко замінюються у мірі зносу/пошкодження.

Крило складається з лонжеронів, що сприймають основою навантаження, пінопласту та гладкої обшивки з полімерної плівки. Деталі технології виготовлення крила не показані, але можна припустити, що лонжерони поміщаються у форму на етапі виготовлення пінопластової деталі, а обшивка приклеюється потім. Силова установка складається з двох електромоторів із трилопатевими повітряними гвинтами. Для крейсерського польоту достатньо одного, лопаті двигуна, що не працює, складаються по потоку. У такий спосіб забезпечується резервування. У вигляді двох незалежних поверхонь виконані і всі органи аеродинамічного управління (елерони та керма хвостового оперення).

В апараті використовується батарея власної конструкції на основі елементів типорозміру 18650 (Panasonic, за кольором) загальною ємністю 1.25 кВт* год. Батарея повинна забезпечувати роботу в умовах високих температур, тому елементи закріплені консольно з великими проміжками необхідними для забезпечення ефективного повітряного охолодження.

Зліт провадиться з електричної катапульти. Рішення досить незвичне. Найчастіше можна бачити пневматичні конструкції або катапульти з гумовим джгутом. Тут же як привод використаний звичайний промисловий сервопривід. Підготовку до польоту автоматизовано. Контрольні карти електронні, виконані у вигляді програми у смартфоні.

Розроблені компанією БПЛА запускаються за допомогою катапульти, після чого, орієнтуючись GPS, летять у потрібну точку і після прибуття до неї

скидають вантаж у контейнері з парашутом. Після завершення завдання апарати повертаються на місце запуску, де їх зупиняє повітряний аерофінішер. Далі слідує нетривале перезарядження бортової батареї, і потім пристрій можна використовувати повторно.

Висновки. З розвитком технологій безпілотні літальні апарати (БПЛА) стали невід'ємною частиною транспортної системи світу. Як приклад, було розгялнуто БПЛА компанії Zipline, який має дешеву конструкцією, надійну, просту у складанні та обслуговуванні систему, яка може експлуатуватися місцевим персоналом після недовгого навчання. З цього можна зробити висновок, що даний БПЛА зовсім скоро може прийти на зміну гелікоптерам та літакам, які є більш вимогливими щодо місцевості та устаткування, а також потребують наявності кваліфікованих фахівців, що робить майже неможливим їх використання в певних галузях або географічних районах.

ЗАСТОСУВАННЯ КОМБІНОВАНОГО ПІДХОДУ ДЛЯ РОЗВ'ЯЗАННЯ ЗАДАЧІ РОЗРАХУНКУ ПРОГНОЗНИХ ЗНАЧЕНЬ ПЕПТИД-ПРОТЕЇНОВОГО ЗВ'ЯЗУВАННЯ НА ОСНОВІ БАЙЕСІВСЬКОЇ ЛІНІЙНОЇ РЕГРЕСІЇ

Макарова Владислава Олексіївна
Студентка групи 6КІ спеціальності 122
«Комп'ютерні науки» освітньо-професійної програми
«Консолідована інформація» факультету
Інформаційних технологій та дизайну денної форми навчання
Корніловська Наталія Володимирівна
Вишемирська Світлана Вікторівна
к.т.н., доцент кафедри інформатики і комп'ютерних наук
Херсонський Національний Технічний Університет,
Херсон, Україна

Вступ В наш час існує багато необробленої інформації. З кожним днем її стає все більше, а обробляти такі об'єми – складніше. Отримуючи нові дані можна прогнозувати нові значення.

Прогнозування є важливим в сучасному аналізі даних. Воно базується на моделі, яка будується на вже відомих даних. Вважається, що чим більше даних – тим точніша модель. Але для того, щоб ефективно проаналізувати усю відому інформацію, потрібно її обробити. Наприклад, класифікувати або кластеризувати. Обробка вхідних даних залежить від самих даних та моделі, яка застосовується при аналізі.

Медицина – сфера, яка стосується кожного. Люди піклуються про своє здоров'я та намагаються уникати проблем або їх загострення. Якісна обробка зібраних даних, які стосуються пацієнта та його хвороби, може допомогти обрати найкраще лікування.

Метою дослідження є вивчення та використання комбінованого підходу до вирішень задач, таких як прогнозування значень, в сфері аналізу даних. У наш час актуальним є завдання розробки ефективних алгоритмів та підходів

для вирішення складних задач, які стосуються обробки даних.

Мета застосування комбінованого підходу полягає в отримані найбільш точних прогнозних значень. При застосуванні різних підходів можна побудувати модель, яка надає змогу зробити обчислення точнішими.

Майже в усіх сферах потрібно чітко та швидко аналізувати дані, які надходять до нас кожної хвилини. Це стосується навіть такої сфери як медицина. Наприклад, спостерігання над ефективністю ліків в залежності від віку, харчування, способу життя – важка справа. Чим більше береш до уваги, тим важче зібрати повну інформацію та зробити правильні висновки. Але саме великі об'єми даних дають змогу побудувати ефективні моделі, які зможуть спрогнозувати найточніші значення.

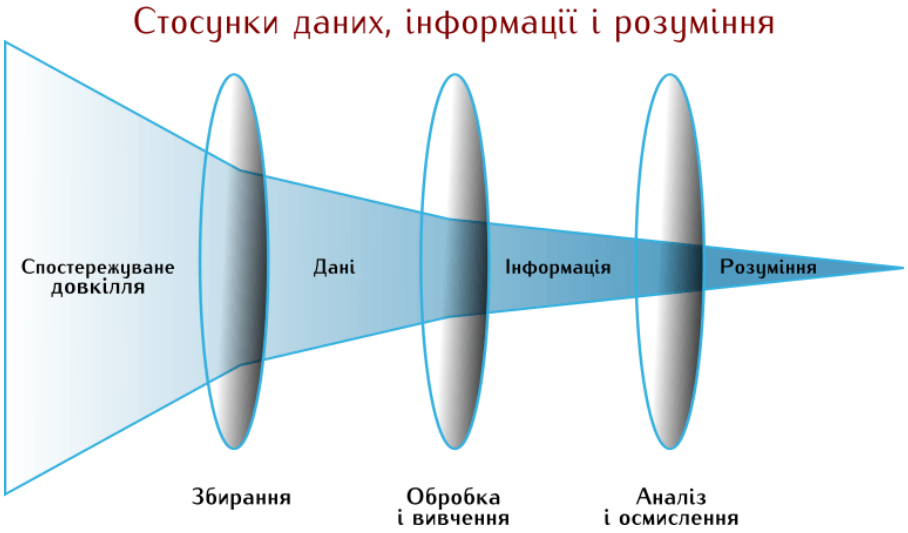

Рис. 1. Стосунки даних, інформації та розуміння

З проблемою ефективності збирання та обробки інформації допомагають впоратися сучасні технології та алгоритми, які якісно та добре побудовані.

Зараз дуже популярними стаю професії, які пов'язані з аналізом даних та машинним навчанням. Розвиток цієї сфери надає змогу заощаджити найважливіше – час.

Матеріали і методи досліджень. Існують різні мови програмування, які надають змогу структурувати та аналізувати великі об'єми інформації. Найпопулярнішими мовами є R та Python. Обидві мови мають «пакети», в яких містяться функції, які дозволяють застосовувати різні методи на майже будь-які дані. При аналізі даних, а саме в питанні прогнозування та тестування гіпотез,

найчастіше використовую різні регресійні моделі. Сучасні мови дозволяють легко та швидко застосовувати ці моделі на різних даних.

Використані дані є набором даних, які було надано для конкурсу порівняльної оцінки алгоритмів прогнозування (CoEPrA).

Задача містить в собі навчаючі (для калібрування) та тестові (для прогнозування) дані. В роботі порівнювалися різні моделі регресії. Вони будувалися за допомогою сторонніх пакетів та функцій. Для порівняння було обрано дві регресії: лінійна регресія та байесівська лінійна регресія. Друга базується на теоремі Бойеса. Ідея байесівського підходу полягає в переході від апріорних знань (незнань) до апостеріорних з урахуванням явищ, що спостерігаються.

Результати та обговорення. Після побудови моделі було розраховано параметри регресійної моделі та проведено дисперсійний аналіз регресії. Отримавши усі числові дані було вирішено будувати графіки для кращого сприйняття інформації, оскільки людина краще сприймає візуальну інформацію. За допомогою графіків можна спостерігати за залежністю між змінними. На них зобразили відомі дані та спрогнозовані на основі побудованої моделі.

Таблиця 1

Регресійна статистика (Лінійна регресія)

Регресійна статистика	
Множинний R	0,677655523
R-квадрат	0,459217008
Нормований R-квадрат	0,455611788
Стандартна помилка	0,553666138
Спостереження	152

Таблиця 2

Регресійна статистика (Байєсова регресія)

Регресійна статистика	
Множинний R	0,95846
R-квадрат	0,918645
Нормований R-квадрат	0,918103
Стандартна помилка	0,214747
Спостереження	152

Для порівняння моделей ми взяли значення регресійної статистки (Таблиця 1 та Таблиця 2). Стандартна помилка є одним с показників ефективності побудованих моделей. Чим вона менша, тим краще регресійна модель.

Висновки Завдяки розвитку сучасних технологій змінюється процес обробки та аналізу великих об’ємів даних. Процес стає швидшим завдяки розробки нових алгоритмів та методів, які можна застосовувати за допомогою техніки з високою продуктивністю.

Складні методи аналізу стали більш доступними. Вони не потребують вручну проводити розрахунки, знаходити залежності та будувати складні графіки, схеми та таблиці. Сучасні мови програмування надають змогу легко та швидко використовувати нові алгоритми, методи без зайвих часових витрат. Також, за допомогою спеціальних функцій можна будувати складні графіки враховуючи додаткові дані.

ЛІТЕРАТУРА

1. Офіційний сайт розробників [Електронний ресурс] – режим доступу: URL: https://cran.r-project.org/

2. Вільна енцикропедія [Електронний ресурс] – режим доступу: URL: https://uk.wikipedia.org/

3. «R в действии». Р. Кабаков.

АЛГОРИТМ НАЛАШТУВАННЯ ОПТИМІЗОВАНОГО АНТЕННОГО БЛОКА ДЛЯ МАГНІТОСАСЕПТОМЕТРИЧНОЇ СИСТЕМИ

Мельник Євгеній Володимирович
провідний інженер-електронік
Мінов Юрій Дмитрович,
Шпильовий Павло Борисович,
к.т.н., старші наукові співробітники
Інститут кібернетики ім. В. М. Глушкова НАН України
м. Київ, Україна

Вступ. Магнітосасептометрична система (рис 1.) була розроблена для дослідження магнітних властивостей матеріалів, а також неінвазивного дослідження магнітних властивостей біологічних тканин дрібних лабораторних тварин в Інституті кібернетики ім. В. М. Глушкова НАН України, в рамках виконання проекту УНТЦ ще у 2007 році.

Рис. 1. Магнітосасептометрична система

Магнітосасептометрична система дозволяє періодично спостерігати картину розподілу магнітних частинок в організмі на протязі значного часу, не завдаючи шкоди тварині та отримувати важливу інформацію про динаміку зміни концентрації магнітних частинок в його організмі.

Невід’ємною складовою частиною системи є антенний блок, що включає в себе надпровідну антенну – аксіальний градіометр другого порядку, яка є

частиною трансформатора потоку СКВІД-сенсора. Для нормальної роботи магнітосасептометричної системи надпровідна антенна повинна мати високий ступінь балансу, що регулюються балансувальними елементами по осям (X, Y, Z), які переміщаються вздовж осі антени за допомогою спеціального механізму. Балансування антенного блоку проводиться в налагодженому модулі (котушки Гемгольца) (рис. 2.), що створює постійне однорідне магнітне поле.

Рис. 2. Система котушок однорідного поля

Ціль роботи. Після балансування надпровідної антени, весь антенний блок переміщюється у стапель для лабораторних вимірювань, встановлений усередині системи котушок підмагнічування. Проблемою є те, що переміщення антенного блоку до складу вимірювального комплексу знижує рівень балансу, через навколишні об‘єкти що створюють сильне градієнте магнітне поле, такі як наявність сталевої арматури у стінах, металічні стелажи та прилади, що негативно впливають на лабораторні вимірювання. Виявлені недоліки антенного блоку магнітосасептометричної системи, які проявились при практичному застосуванні прилада для дослідження магнітних властивостей біологічних тканин лабораторних тварин та зразків матеріалів привели до необхідності оптимізації блока надпровідної антени та процедури її балансування.

Матеріали та методи. В якості експеримента було запропоновано на першому етапі оптимізації антенного блоку надпровідної антени підняти по вертикальній складовій балансувальні елементи (X, Y) механізмом

переміщення у верхнє положення, тобто вивести из зони впливу. А елемент балансування по вертикальній складовій (Z) був залишений. При цьому не спостерігалось значної зміни амплітуди вихідного сигналу від котушок намагнічування. Система продовжувала функціонувати в робочому режимі.

Другим важливим кроком процедури оптимізації антенного блоку було використання для балансування антени соленоїда зі спеціальним розташуванням витків обмотки з метою підвищити однорідність поля в середині соленоїда та усунути спотворення поля на його краях. А балансування антени по вертикальній складовій (Z) виконувалось в геометричному центрі котушок підмагнічування (рис. 3.). Після балансуваня соленоїд видаляється.

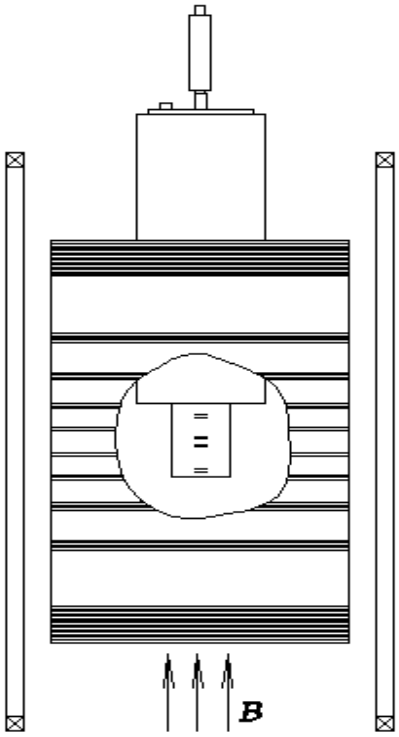

Рис. 3. Балансування надпровідної антенни по вертикальній складовій (Z) з встановленим соленоїдом

Критерієм готовності системи до вимірювань завжди слугує запис карти магнітного поля тестового зразка (крапля магнітних наночастинок зафіксованих на фільтрувальному папері та захищених полімерною плівкою). Запис карти магнітного поля здійснюється шляхом сканування тестового зразка по координатній сітці розміром 6х6 точок з кроком 12 мм з послідовним записом сигналу тривалістю 1 секунда в кожній з 36 точок сітки. Запис синхронізовано

сигналом поля підмагнічування частотою близько 86,8 Гц, синусоїдальної форми. На підставі цих записів програма дозволяє отримати миттєву картину поля в будь-якій точці часового інтервалу запису. В даному випадку на (рис. 4) представлена 21 карта магнітного поля тестового зразка для добре збалансованої надпровідної антени.

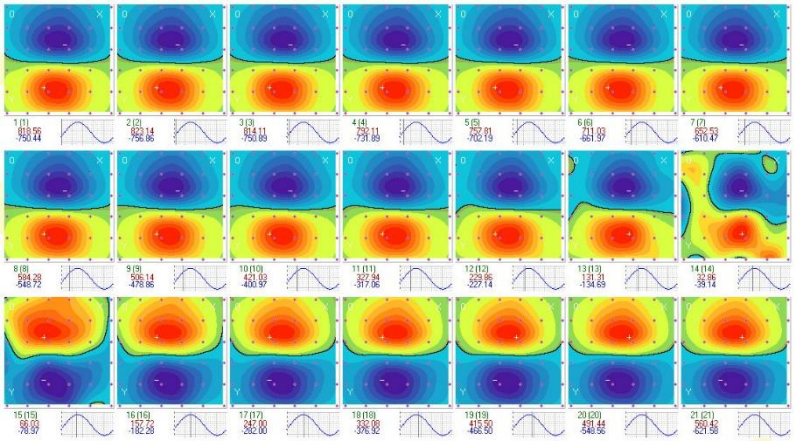

Рис 4. 21 карта магнітного поля тестового зразка збалансованої надпровідної антени

Результати та обговорення. Таким чином були використанні дані підходи для оптимізації і налаштування антенного блоку: вдалось відмовитись від балансувальних елементів за горизонтальними складовими магнітного поля (X, Y), було виконано балансування надпровідної антени у місці вимірювання з встановленим соленоїдом без переміщення всього антенного блоку,

Висновки. Завдяки запропонованому способу та алгоритму скорочується час підготовки до роботи магнітосасептометричної системи та покращується її метрологічні показники. Робота виконана за проєктом «Розробка, дослідна експлуатація та впровадження у виробництво біомедичних інформаційно-діагностичних систем та інтелектуальних сенсорних приладів». (керівник – д.т.н. Будник М.М.), в рамках цільової програми наукових досліджень НАНУ «Розумні» сенсорні прилади нового покоління на основі сучасних матеріалів та технологій» на 2018-2022 рр.

УМОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КУРСОВОЇ СТІЙКОСТІ ЛЕГКОВИХ АВТОМОБІЛІВ У РАЗІ КОМБІНОВАНОГО ГАЛЬМУВАННЯ В ПОВОРОТІ

Назаров Олександр Іванович,
к.т.н., доцент
Кошелєв Микита Сергійович,
Боровик Данило Юрійович,
студенти
Національний автомобільно-дорожній університет
м. Харків, Україна

Вступ. Забезпечення курсової стійкості під час гальмування транспортних засобів, зокрема, легкових автомобілів, обладнаних електронними системами стеження за процесом гальмування, може бути досягнуто за рахунок ряду заходів, в тому числі забезпечення необхідної відстані між транспортними засобами, що рухаються в єдиному потоці [1, 2].

Як варіант вирішення задачі, є реалізація необхідної величини гальмівного моменту легкових автомобілів в даних експлуатаційних умовах за рахунок застосування електронних гальмівних систем [3], які відслідковують зміну швидкості руху автомобіля, його коліс та положення подовжньої осі в фіксований момент часу [4-6].

Проте, вплив потужності від двигуна при не розірваній трансмісії має свої особливості.

Мета роботи. Метою роботи є розробка математичної моделі руху в повороті загальмованого автомобіля при не розірваній трансмісії.

Матеріали та методи. Для створення математичної моделі слід визначити параметри, якими можна характеризувати збереження курсової стійкості.

Зміна гальмівних моментів та наявність уводу коліс передньої і задньої осей призводять до переміщення миттєвого центра повороту, який і визначає миттєвий радіус повороту легкового автомобіля, що рухається по криволінійній

траєкторії під час гальмування.

Отже, дослідження зміни курсової стійкості легкового автомобіля під час гальмування в повороті за зміною потужності, підведеної від двигуна, є актуальною задачею.

Розглянемо можливу схему руху легкового автомобіля під час гальмування без блокування коліс з ввімкненою трансмісією, при наявності повороту керованих коліс і кута відхилення подовжньої осі автомобіля (рис. 1).

Класично [3] прийнято, що в разі відсутності кутів бічного уводу коліс ($\theta_1<\delta_1$), миттєвий центр повороту P подовжньої осі автомобіля знаходиться на перетині перпендикулярів до векторів швидкостей точок А і В центрів передньої і задньої осей (відрізок BP, див. рис. 1) та визначає миттєвий радіус повороту R_k.

У початковий момент повороту керованих коліс на кут $\theta_1>\delta_1$ під час гальмування наявність уводу коліс передньої і задньої осей автомобіля призводить до переміщення першого миттєвого центра повороту з точки P_1, що лежить на відрізку BP_2, відхиленому на кут δ_2 уводу шин задніх коліс, у точку поточного миттєвого центра повороту P_i.

Якщо з миттєвого центру повороту P_i опустити перпендикуляр на подовжню вісь автомобіля, то визначимо точку P_{1i}, вектор швидкості якої збігається за напрямком з подовжньою віссю автомобіля, відхиленої на кут Ψ_i, який і визначає новий радіус повороту R_i з кутовою швидкістю ω_i. При чому, подальший рух автомобіля може викликати переміщення миттєвого центра повороту до точки P_2 з кутовою швидкістю ω_2 та радіусом повороту R_2.

Подальший рух загальмовуваного автомобіля може відбуватися за двома сценаріями. Перший, – коли проекція миттєвого центра повороту P_i знаходиться на відрізку ВО, рівному відстані від центра мас автомобіля до осі задніх коліс, та другий, – коли належить відрізку ОА, рівному відстані від центра мас автомобіля до осі передніх коліс (див. рис. 1).

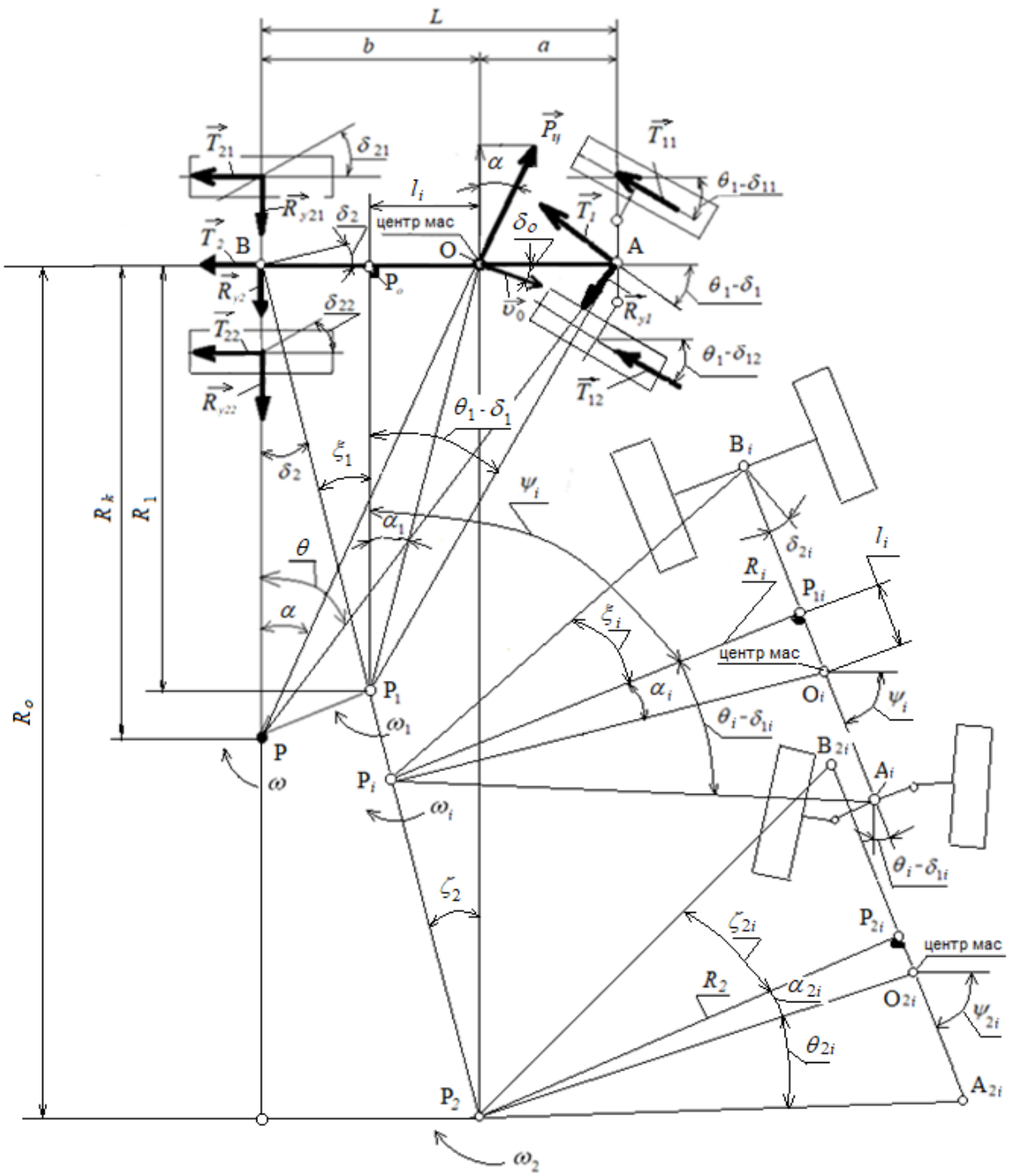

Рисунок 1 – Схема сил і моментів на загальмовуваний автомобіль

Розглянемо перший випадок, коли значення лінійної швидкості буде найменшим серед всіх точок, що належать відрізку ВО у першій точці P_1, оскільки відстань від цієї точки до миттєвого центру швидкостей буде мінімальною.

З геометричних співвідношень (див. рис. 1) знаходиться радіус початкового повороту автомобіля, коли кут повороту керованих коліс $\theta_1 > \delta_i$

$$R_1 = \frac{b - l_i}{tg\xi_1} = \frac{a + l_i}{tg(\theta_1 - \delta_1)} = \frac{a + l_1}{tg(\psi_1 - \delta_2)}, \qquad (1)$$

де ξ_1 – кут між перпендикуляром на подовжню вісь автомобіля та відрізком, що з'єднує миттєвий центр повороту P_1 з точкою B_1 (див. рис. 1, $\xi_1 = \delta_2$).

θ_1 – кут між вектором швидкості центру мас і подовжньою віссю автомобіля;

δ_1, δ_2 – кут уводу коліс передньої і задньої осей;

Ψ_1 – кут повороту подовжньої осі автомобіля навколо миттєвої точки P_1 (умовно не показано).

Причому відстань від центру мас до точки перетину з подовжньою віссю

$$l_1 = b - R_1 \cdot tg\delta_2. \qquad (2)$$

Вирішуючи спільно рівняння (1) і (2), одержимо залежність радіуса повороту автомобіля при уводі керованих коліс, повернутих на кут θ_1,

$$R_1 = \frac{L}{tg(\theta_1 - \delta_1) + tg\delta_2}. \qquad (3)$$

Для малих кутів уводу коліс отримаємо формулу Аккермана [10]

$$R_1 = \frac{L}{\theta_1 + \delta_2 - \delta_1} = \frac{L}{\psi_1}. \qquad (4)$$

Аналогічно (див. рис.1) отримаємо залежність для i–го радіуса повороту автомобіля

$$R_i = \frac{a + l_i}{tg(\theta_i - \delta_{1i})} = \frac{a + l_i}{tg(\psi_i - \delta_{2i})}, \qquad (5)$$

де Ψ_i – i-ий кут повороту подовжньої осі автомобіля ($\Psi_i = 0 - \Psi$).

Вирішуючи спільно (2) і (3), одержимо залежність положення проекції точки центру i–го миттєвого повороту на подовжній осі автомобіля

$$l_i = L \cdot \left[\frac{b}{L} - \frac{tg\delta_{2i}}{tg\delta_{2i} + tg(\theta_i - \delta_{1i})} \right]. \qquad (6)$$

З урахуванням кутів уводу коліс передньої й задньої осей на підставі (5) кут миттєвого повороту подовжньої осі

$$tg(\psi_i - \delta_{2i}) = \frac{1 - \dfrac{tg\delta_{2i}}{tg\delta_{2i} + tg(\theta_i - \delta_{1i})}}{R_i / L}. \qquad (7)$$

Так як при застосуванні однотипних шин, то для автомобілів кути уводу коліс передньої й задньої осей рівні ($\delta_1=\delta_2=\delta_i$) і залежність (7) перетвориться в

$$tg(\psi_i - \delta_i) = \frac{L}{R_i} \cdot \frac{1}{1 + \dfrac{tg\delta_i}{tg(\theta_i - \delta_i)}}. \qquad (8)$$

У разі використання жорстких шин на колесах передньої та задньої осей рівність (8) прийме вигляд

$$tg\,\psi_i = \frac{L}{R_i}. \qquad (9)$$

Таким чином, за допомогою одержаних залежностей (7) або (8) можна установити траєкторію руху центра мас автомобіля з поворотом керованих коліс.

Залежно від положення точки перетину перпендикуляра з віссю автомобіля (див. рис. 1) в межах бази автомобіля траєкторія повороту буде різною.

Крім того, траєкторія руху при повороті автомобіля з еластичними колесами буде відрізнятися від траєкторії руху автомобіля з жорсткими колесами, оскільки миттєвий центр повороту переміститься з точки P_i в точку P (див. рис. 1).

Оскільки кути уводу передньої й задньої осі визначаються [11] як

$$\delta_i = \frac{R_{y2}}{K_{y2}} = \frac{R_{y1}}{K_{y1}}, \qquad (9)$$

де K_{y1}, K_{y2} – коефіцієнти опору уводу коліс передньої та задньої осей,

то осьові бічні реакції при гальмуванні автомобіля в разі рівномірного обертання його подовжньої осі з кутовою швидкістю ω_i навколо миттєвого центра повороту (точки P_i, див. рис.1) можуть бути визначені:

– коли нормальна реакція на колесах передньої осі

$$R_{y1} = T_1 \cdot tg(\theta_i - \delta_{1i}) + \frac{m_a \cdot \upsilon^2}{R_i} \cdot \frac{b}{L} \cdot \frac{\cos\alpha_i \cdot \cos\xi_i}{\cos(\theta_i - \delta_{1i})}, \qquad (10)$$де

де T_1 – гальмівна сила на передній осі автомобіля [12];

m_a – маса автомобіля;

α_i – i-ий кут між перпендикуляром на подовжню вісь автомобіля та відрізком, що з'єднує i-ий миттєвий центр повороту P_i з центром мас O_i (див. рис. 1, $\alpha_i \neq \alpha_1$);

ξ_i – i-ий кут між перпендикуляром на подовжню вісь автомобіля та відрізком, що з'єднує i-ий миттєвий центр повороту P_i з точкою B_i (див. рис. 1, $\xi_i \neq \xi_1$);

– коли нормальна реакція на колесах задньої осі

$$R_{y2} = \frac{m_a \cdot \upsilon^2}{R_i} \cdot \frac{a}{L} \cdot \cos\alpha_i \cdot \cos\xi_i. \qquad (11)$$

При чому сумарна гальмівна сила на передній осі при ввімкненій трансмісії

$$T_1 = \beta \cdot m_a \cdot [j] + \frac{M_{дв} \cdot i_{Ti} \cdot \eta_{Ti}}{r_д}, \qquad (12)$$

де β – коефіцієнт міжосьового розподілу гальмівної сили автомобіля;

$[j]$ – величина граничного уповільнення автомобіля;

$M_{дв}$ – момент від двигуна;

i_{Ti} – передатне число в трансмісії;

η_{Ti} – коефіцієнт корисної дії трансмісії;

$r_д$ – динамічний радіус колеса.

Отже, у загальному випадку, коли на обох осях автомобіля застосовуються однотипні шини, у відповідності до залежності (9) із урахуванням останніх виразів одержимо залежність

$$\delta_i = \frac{m_a \cdot \upsilon^2}{R_i \cdot K_{y2}} \cdot \frac{a}{L} \cdot \cos\alpha_i \cdot \cos\xi_i =$$
$$= \left[\beta \cdot \frac{m_a \cdot [j]}{K_{y1}} + \frac{M_{дв} \cdot i_{Ti} \cdot \eta_{Ti}}{r_д} \right] \cdot tg(\theta_i - \delta_i) + \frac{m_a \cdot \upsilon^2}{R_i \cdot K_{y1}} \cdot \frac{b}{L} \cdot \frac{\cos\alpha_i \cdot \cos\xi_i}{\cos(\theta_i - \delta_i)} . \quad (13)$$

Тоді, для прийнятих вище умов в початковий момент гальмування в повороті радіусом R_k бічний увід подовжньої осі автомобіля (див. рис.1)

$$\delta_o = \frac{m_a \cdot \left[\beta \cdot \frac{[j]}{K_{y1}} + \frac{M_{дв} \cdot i_{Ti} \cdot \eta_{Ti}}{r_д \cdot m_a} \right] \cdot tg\theta_1 + \frac{m_a \cdot \upsilon^2}{R_k} \cdot \frac{b}{L} \cdot \frac{\cos\alpha}{\cos\theta_1}}{K_{y1}} = \frac{\frac{m_a \cdot \upsilon^2}{R_k} \cdot \frac{a}{L} \cdot \cos\alpha}{K_{y2}} \quad (14)$$

Звідки слідує, що курсова стійкість легкового автомобіля зі змінним радіусом повороту R_i буде найвищою, коли $a=b=L/2$, тобто задовольняє співвідношенню (13).

У такому разі, враховуючи кут Ψ_i Аккермана [10], у результаті маємо залежність, яка пов'язує відхилення подовжньої осі, наприклад, зразкового автомобіля ($a=b=L/2$) з масою m_a, швидкістю руху υ та коефіцієнтом міжосьового розподілу гальмівної сили β,

$$\frac{m_a \cdot \upsilon^2}{2R_i \cdot K_{y2}} \cdot \cos\alpha_i \cdot \cos\xi_i =$$
$$= \left[\beta \cdot \frac{[j]}{K_{y1}} + \frac{M_{дв} \cdot i_{Ti} \cdot \eta_{Ti}}{r_д \cdot m_a} \right] \cdot tg\psi_i + \frac{m_a \cdot \upsilon^2}{2R_i \cdot K_{y1}} \cdot \frac{\cos\alpha_i \cdot \cos\xi_i}{\cos\psi_i} = \frac{L}{R_i} . \quad (15)$$

Отже, умовою забезпечення курсової стійкості такого зразкового легкового автомобіля при гальмуванні на криволінійній дільниці дороги є, коли виконуються залежності (13) і (14).

Висновки. Авторами одержано залежності, які дозволять керувати стабілізацією подовжньої осі загальмованого легкового автомобіля в повороті при не роз'єднаній трансмісії.

УДК 620.179

СИСТЕМА ДІАГНОСТУВАННЯ ТЕХНІЧНОГО СТАНУ ЛІФТОВИХ КАНАТІВ

Нельга Анатолій Тимофійович,
Єрмоленко Максим Миколайович,
Драган Микола Іванович
Викладачі, Техніко-економічний фаховий коледж
Дніпровського державного технічного університету
м. Кам´янське, Україна

Вступ. Одним з найважливіших показників експлуатації ліфтів, призначених для перевезення пасажирів та/або вантажів, являються надійність і безпека їх роботи. Але ці показники не завжди відповідають існуючим вимогам. Суттєвим рішенням підвищення надійності і безпеки експлуатації ліфтів є впровадження системи діагностування стану ліфтових канатів у реальному часі. Прийняті в практиці періодичні візуальний огляд і ручні інструментальні вимірювання не спроможні своєчасно надати об’єктивну інформацію оператору ліфту на прийняття необхідного рішення. Для створення системи діагностування в роботі вирішується задачі, основними з яких є: визначення діагностичного параметру; отримання електричної моделі первинних даних, що характеризують тип пошкодження тросу; розробка алгоритму обробки вимірювальних даних та його реалізація самою системою.

Мета роботи. Вибір діагностичного параметру технічного стану ліфтових канатів і розробка на його основі надійної системи діагностування.

Матеріали і методи. При експлуатації ліфтів, призначених для перевозки пасажирів чи вантажень, велике значення має своєчасне виявлення пошкоджень підвісних і тягових канатів безпосередньо на місці використання. З часом природний вигин канатів або тросів, пов'язаний з рухом кабіни та противаги, призводить до зношування. При такому зносі зменшується поперечний переріз канатів або тросів системи підвішування кабіни, що призводить до зниження

їхньої міцності. Змінювання геометричних розмірів сталок тросів призводить до відхилень їх електричного опору [1, стор. 38]. Такий взаємозв'язок послужив вибору, в якості діагностичного параметру стану ліфтових канатів, інформації про змінювання значень електричного опору тросів, що вимірюється в реальному часі в їх окремих перерізах.

У ліфтовому обладнанні, що розглядається в даній роботі, використовуються троси полегшених канатів, що мають три несущі частини із полімеру, армованого вуглецевими волокнами з поліуретановим покриттям. Вони мають полегшену вагу, вузьку конструкцію у напрямку вигину та високу жорсткість і міцність при розтягуванні.

Результати та обговорення. Найпростішим варіантом виявлення зношення тросів є їх візуальний огляд і інструментальні виміри. Однак, такий підхід не вирішує в цілому проблеми гарантійної надійності експлуатації ліфтів, що значно залежить від справності канатів. Тому виникає необхідність контроль технічного стану тросів здійснювати оперативно для визначення моменту, коли необхідна їх заміна. Для побудови системи контролю стану тросів, як об'єкту діагностики, розглянемо електричну модель, для чого канат представимо у вигляді системи провідників струму (тросів) канату [2, стор. 98]. Схему із з'єднаних між собою провідників – тросів опором $2R_T$ на довжині Δx через полімерний матеріал опором 2Rп зображено на рис. 1.

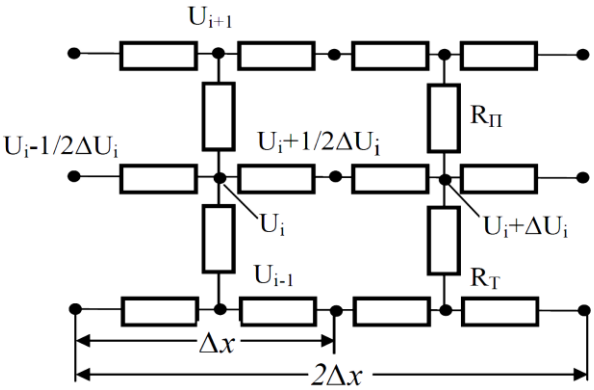

Рис. 1. Електрична схема відрізків і – того та і + 1 тросів

Кожний провідник, крім крайніх, у системі представляється з'єднаним паралельно з двома суміжними провідниками іншими неперервними

провідниками струму, які визначали електропровідні властивості композитного матеріалу тросів. Переважним рішенням такого способу виміру є те, що один канат представляється як окремий резистор, а вимірювальний пристрій залишається простим, і, крім того, кількість дротів і з'єднань зведена до мінімуму. Крайні провідники (троси) взаємодіють тільки з одним провідником.

Прийняв, що $\Delta x \to 0$ отримуємо систему диференційних рівнянь, котрі описують поділення потенціалів у тросовому канату.

$$\begin{cases} \dfrac{d^2U_1}{dx^2} + rq(U_2 - U_1) = 0, \\ \dfrac{d^2U_i}{dx^2} + rq(U_{i+1} - 2U_i + U_{i-1}) = 0 \quad 1 < i < M, \\ \dfrac{d^2U_M}{dx^2} + rq(U_{M-1} - U_M) = 0. \end{cases} \tag{1}$$

Розглянемо випадок пошкодження троса з номером k у перерізу з координатою ζ. Граничні умови за потенціалами U і струмами I:

$$U_{k(x=\zeta)} - U_{k(x=\zeta+\delta)} \neq 0, \ (i=k), \quad I_{i(x=\zeta)} = 0, \quad I_{k(x=\delta+\zeta)} = 0, (i=k),$$

$$U_{k(x=\zeta)} - U_{k(x=\zeta+\delta)} = 0, \ (i \neq k), \quad I_{i(x=\zeta)} - I_{k(x=\zeta+\delta)} = 0, \ (i \neq k),$$

де δ – безмежно мала величина.

Рішення системи диференційних рівнянь (1) має вигляд:

$$U_i = \sum_{m=1}^{M} \left(A_m e^{\Omega_m x} + B_m e^{-\Omega_m x} \right) \cos\left(\mu_m (i - 0.5) \right) + Cx + s, \tag{2}$$

де A_m, B_m, C, s – сталі інтеграції, які визначаються з граничних умов;

$$\mu_m = \frac{\pi m}{M}; \quad \Omega_m = \sqrt{rq}\sqrt{2(1 - \cos(\mu_m))}.$$

Знайомий розподіл електричних потенціалів, згідно закону Ома, дає змогу визначить струми і опори. Аналіз змінювання значень опорів показав, що порив тросу приводить до змінювання опорів і інших тросів. При цьому приріст залежить від номера і місця пошкодження троса. Це позволяє знаходити місце пошкодження тросів у канату.

Система діагностичного контролю стану тросів здійснює наступні операції: циклічне опитування опорів кожної пари тросів з ідентифікацією їх

номерів; порівняння потокових виміряних значень опорів з «нормованим» значенням, що відповідає нормальному стану контрольованого вузла; видачу результату порівняння «Розрив виявлений» або «Стан робочий»; формування сигналу на відключення електричного двигуна привода підйомної кабіни; визначення місця пошкодження, як функції змінювання електричних опорів, що замірялися між різними парами тросів.

При проектуванні цієї системи ураховувалися наступні дані: тип стрічки, його довжина, кількість тросів в стрічці, можливість доступу до одного або обох кінців стрічки, питомий електричний опір тросів стрічки, питома електрична провідність композиційного матеріалу поміж тросами, значення електричних опорів тросів в усіх передбачених випадках.

Структурну схему системи діагностики стану тросового канату зображено на рис. 2. Відповідно до показаної схеми, значення електричного опору тросів R1, R2, …, Rj, …, RN залежні від технічного стану тросової стрічки, надходять у пристрій обігу (ПрОб).

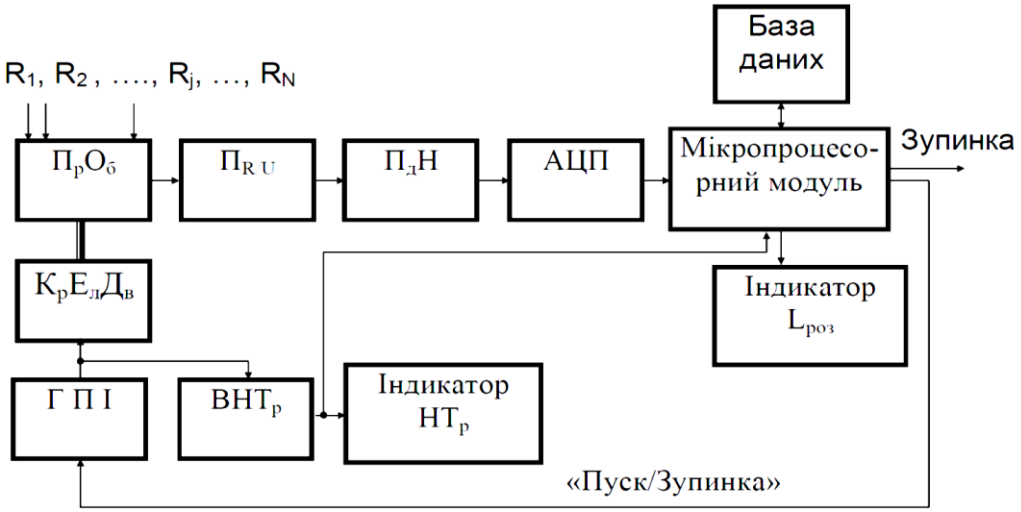

Рис. 2. Структурна схема системи контролю розриву тросів

Для цього, пристрій обігу у заданій послідовності приєднує кожну фіксовану пару тросів до вимірювальної ланки системи. Керування здійснюється кроковим електродвигуном (КрЕлДв), який забезпечує задану тривалість приєднання давачів, так і інтервал часу поміж вимірюваннями опору заданих пар тросів.

Джерелом живлення електродвигуна є генератор прямокутних імпульсів (ГПІ). Електричні параметри (період генерації імпульсів, їх ширина) визначають тривалість приєднання тросів і інтервал часу поміж вимірюваннями опору відповідних пар тросів. Паралельно вихідні імпульси ГПІ надходять у блок визначення номера пари тросів (ВНТр), що ідентифікує пару, яка у цю мить приєднана до системи. ВНТр уявляє собою двійковий лічильник імпульсів з дешифратором. Номер пари тросів відтворюється на відповідному табло системи (Індикатор НТр). Опір приєднаної пари тросів перетворюється у блоці (ПR/U) в електричну напругу. Напруга за допомогою підсилювача (ПдН) доводиться до нормованого значення. Це значення визначається максимальною величиною робочого діапазону аналогово-цифрового перетворювача (АЦП). Перетворювач (ПR/U) побудовано за схемою неврівноваженого мосту. АЦП – перетворює аналоговий вихідний сигнал у 10-ти розрядний двійковий код. Цей код надходить на системну шину даних мікропроцесорного модулю, створеного на основі ЕОМ К1816ВЕ51 [3, стор. 77]. Інформація пов'язана з фактом виникнення пошкодження троса та розрахунком місця цього ушкодження накопичується в базі даних. Визначення пошкодженого троса ГТК, та місця ушкодження для стрічок незначної довжини здійснюється програмно з використанням мови низького рівня (Асемблер МК 51). Алгоритм роботи такої програми складається з 16 алгоритмічних блоків.

Мінімальне значення електричного опору, який має контролюватися, визначається опором паралельно з'єднаних тросів. Величина опору розраховується у відповідності з залежністю:

$$R_{\min} = r_0 \frac{4L}{n\pi d^2 f},$$

де r_0 - питомий електричний опір металу троса; f - коефіцієнт заповнення перерізу троса металом.

Коефіцієнт заповнення перерізу троса металом залежить від конструкції троса. Він менший за одиницю, становить 0,7 - 0,8.

Висновки. Обґрунтовано вибір діагностичного показника технічного стану канату ліфту, яким являється змінювання електричного опору сталок тросів. Відносна величина зростання електричного опору у разі ушкодження одного з тросів, буде залежати від того, який трос ушкоджено та в якому місці.

Зміни відносного зростання електричного опору лежать в межах 1÷ ∞. В реальних технічних конструкціях ∞ може мати місце, практично, лише у разі порушення в системі комутації вимірювального пристрою та місцях електричного приєднання тросів до системи контролю. Відповідно за межу зміни відносного зростання електричного опору можна вважати інтервал 1÷100. Відповідно контрольоване значення електричного опору становить (1÷100) R_{min}. При визначенні електричних параметрів тросового канату треба враховувати, що трос це система дротів. Для підведення напруги до тросів треба підвести її до усіх дротів. Останнє можна здійснити, наприклад, спаявши дроти поміж собою.

У подальшому, передбачається виконання експериментальних досліджень по підвищенню достовірності діагностики, шляхом компенсації впливу температури в шахті на електричний опір тросів, значення якого вимірюється.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гуржій А. М. Електротехніка та основи електроніки: Підручник/А. М. Гуржій, С. К. Мещанінов, А. Т. Нельга, В. М. Співак.-Київ:, Літера ЛТД, 2020, 293с.

2. Бельмас И. В., Нельга А. Т., Белоус Е. И., Бельмас А. Л. Автоматическая диагностика тросов резинотросового каната // Научно-теоретический и практический журнал. Оралдын алым жарысы (Уральский научный вестник) №7 (13) 2008 с. 40-47.

3. Нельга А.Т. Мікрокомп'ютерна техніка: навчальний посібник / А. Т. Нельга, В. І. Бойко. - Київ, НМЦ МО, 2009, 254с.

4. У роботі приймали участь студенти: Яновський Т. К. (гр. ТР 20 1/9), Спірін А. М. (гр. Е 21 1/11), Сегеда Р. І., Євдокімов Н. О. (гр. Е 20 1/11)

УДК 004.3'142.4

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА НАДІЙНОСТІ АВТОНОМНИХ СОНЯЧНИХ ЕЛЕКТРОСТАНЦІЙ

Плакіда Ярослав Сергійович,
студент
Ефіменко Анатолій Афанасійович,
науковий керівник
Національний університет «Одеська Політехніка»
м. Одеса, Україна

Анотація: У роботі розглянута одна з основних проблем сучасних автономних сонячних станції. Був проведений аналітичний аналіз ефективності альтернативної схеми підключення сонячних панелей та метод приборкання надлишкової енергії.

Ключові слова: автономність, сонячна станція, сонячні батареї

Сонячна енергетика знайшла велике поширення завдяки перевагам, серед яких, в першу чергу слід виділити екологічну чистоту та невичерпність. Вона постійно вдосконалюється, тому що завжди є підстави для підвищення ефективності і недоліки, від яких потрібно позбавлятися, покращуючи такі властивості як, наприклад, надійність.

Особливу увагу заслуговують автономні сонячні електростанції, тому що виникає додаткова проблема, як збалансувати кількість виробленої електроенергії з її споживанням: недостача виробленої електроенергії викликає певні обмеження у споживачів, а збитковість призводить до додаткових затрат в кількості сонячних панелей (СП) та потужності іншого обладнання – акумуляторів, контролерів заряду, інверторів.

Структурна схема класичної автономної електростанції на сонячних панелях наведена на рис. 1 [1].

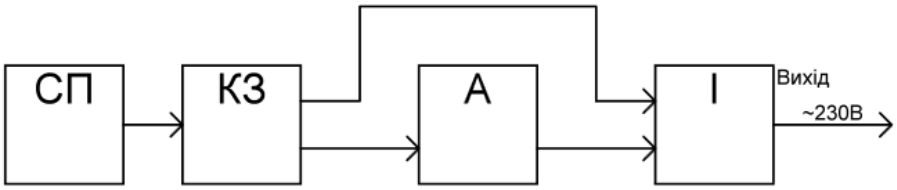

Рис. 1. Структурна схема класичної автономної сонячної електростанції. Де СП – сонячна панель, КЗ – контролер заряду, А – аккумулятор, І – інвертор.

Аналізуючи схему, можна стверджувати, що збалансувати її по оптимальному виробленню електроенергії практично неможливо, якщо не використовувати додаткові компенсаційні компоненти. Наприклад, таким компонентом може бути конвертор, який би виробляв постійну напругу різних значень для певних низьковольтних електроприладів чи використання енергії постійного струму безпосередньо від сонячних панелей (рис. 2) [1]. Але використання таких пристроїв споживання має значні обмеження.

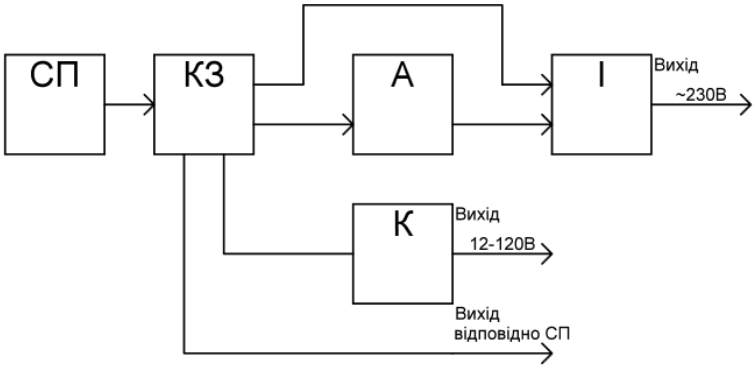

Рис. 2. Структурна схема автономної сонячної електростанції з можливістю відбору електроенергії постійної напруги. Де К – конвертор.

Підвищенню ефективності роботи сонячних електростанцій приділяється значна увага. Наприклад, автори [2 - 4] досліджують залежності виробляємої енергії від орієнтації сонячних панелей. У [5] досліджуються електричні характеристики фотоелектричних панелей на основі загартованого скла. Те ж саме не можна сказати про дослідження автономних систем генерування електроенергії з використанням сонячних панелей.

Метою роботи є створення нових підходів та рішень, які дозволили б

підвищити ефективність роботи автономних сонячних електростанцій та надійність роботи їх компонентів.

Однією із суттєвих проблем є надлишок електроенергії, коли акумулятори заряджені, а енергія, що споживається від інвертора в даний момент часу менше ніж та, що виробляється безпосередньо сонячними панелями. В результаті знижується коефіцієнт корисної дії електростанції чи інакше ефективність її роботи, а також, що не менш важливо, знижується надійність власне СП, тому що вони постійно працюють з номінальним виробленням електроенергії. СП нагріваються, що супроводжується деградацією матеріалів. Відповідно і ресурс роботи сонячних панелей зменшується. Певною мірою зневелювати цей недолік прононується за допомогою використання пристрою, який оперативно відключає СП, енергія яких в даний момент часу є збитковою.

На рис. 3 зображена структурна схема автономної сонячної електростанції, в якій саме такий пристрій виконує моніторинг та порівняння виробляємої та споживаємої електроенергії і при наявності збитковості енергії, виробляємої сонячними панелями, відключає визначену кількість СП. Відповідно до цього відключені СП знаходяться в режимі холостого ходу, тобто енергія ними не виробляється і ресурс їх роботи подовжується.

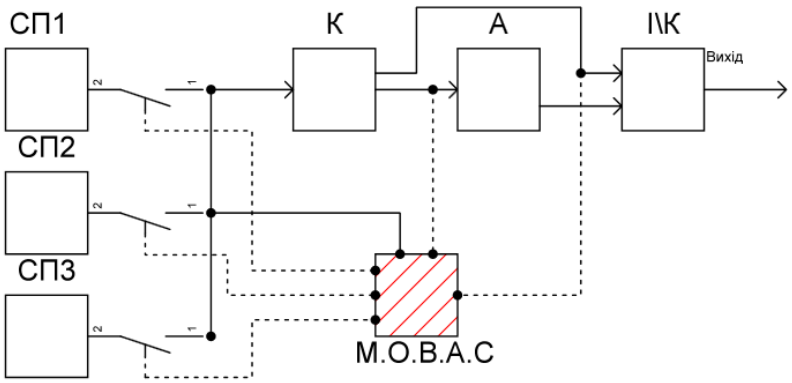

Рис. 3. Структурна схема автономної сонячної електростанції з регулюванням кількості СП в активному режимі. Де І\К – інвертор, інвертор-конвертор, М.О.В.А.С – система моніторингу, порівняння та відключення активних сонячних панелей.

Іншим рішенням реалізації збиткової електроенергії є її використання для обігріву приміщень. На рис. 4 надана структурна схема автономної системи електро- та теплопостачання.

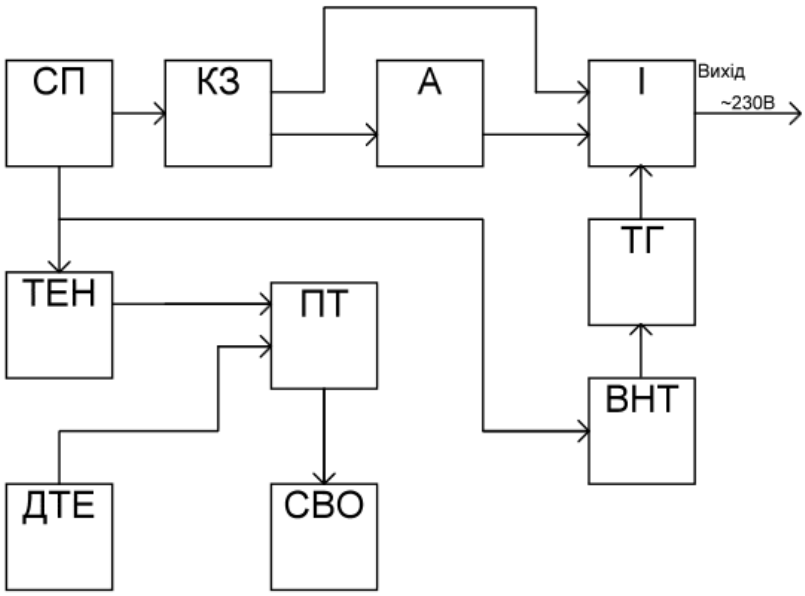

Рис. 4. Структурна схема автономної системи електро- та теплопостачання. Де ТЕН - трубчатий електронагрівач, ПТ - пристрій керуванняподачею тепла, ДТЕ - регульоване джерело теплової енергії на основі газового, твердопаливного чи рідинного котла, СВО - система водяного обігріву жилих приміщень, ВНТ - вихідний нагрівач тепла з використанням ТЕН, ТГ - термоелектричний генератор.

Збитковою електроенергією $W_{зб}$ є різниця між виробляємою сонячними панелями в даний момент часу електроенергією $W_{СП}$ та використовуємою в автономній мережі електроспоживання $W_{ес}$

$$W_{зб} = W_{СП} - W_{ес} .$$

Трубчатий електронагрівач (ТЕН) доповнює звичайну систему водяного обігріву за рахунок збиткової електроенергії від сонячних панелей.

Крім цього, в системі передбачено накопичування тепла за рахунок збиткової електроенергії з наступним перетворенням його в електроенергію, використовуючи, наприклад, термоелектричний генератор.

Проведені дослідження дозволили запропонувати нові рішення з

побудови автономних сонячних електростанцій з підвищеною ефективністю роботи та надійністю їх компонентів.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Варіанти схем підключення сонячних батарей. Режим доступу: vashumnyidom.ru/elektropitanie/alternativnaya-energiya/sxema-podklyucheniya-solnechnyx-batarej.html.
2. Слипченко Н. И., Письменецкий В. А., Фролов А. В. и др. Экспериментальные исследования характеристик солнечной панели KV 150/24(12) в зимних условиях. Вестник Нац. техн. ун-та «ХПИ»: сб. науч. тр. Темат. вып.: Новые решения в современных технологиях.- Харьков: НТУ «ХПИ». - 2011.- №24. – С. 86 - 92.
3. H. Lataa et al. The influence of photovoltaic panels on the amount of electric energy production for consumers / 2019 IOP Conf. Ser.: Earth Environ. Sci. 214012032.
4. Степанов В. М., Горелов Ю. И., Пахомов С. Н. Анализ способов повышения эффективности функционирования солнечных батарей. Известия ТулГУ. Технические науки, 2018, Вып.12. – С. 17 - 23.
5. Mardy Huot et al. Performance investigation of tempered glass-based monocrystalline and polycrystalline solar photovoltaic panels // Hindawi International Journal of Photoenergy, volume 2021, article ID 2335805, 8 pages: https://doi.org/10.1155/2021/2335805.

ИССЛЕДОВАНИЕ СВОЙСТВ ВРЕМЕННЫХ РЯДОВ ЗНАЧЕНИЙ ЦЕНЫ КРИПТОВАЛЮТ SOLANA И ETHEREUM

Полякова Марина Вячеславовна,
д.т.н., доцент
Леонтьева Александра Сергеевна,
бакалавр
Киртока Алексей Витальевич,
бакалавр
Национальный университет «Одесская политехника»
г. Одесса, Украина

Введение. В системах поддержки принятия решений и в системах управления в экономике и финансовой деятельности возникает задача анализа и прогнозирования финансовых временных рядов. Временной ряд – это последовательность статистических данных, собранных в равноотстоящие моменты времени о значениях параметров исследуемого процесса. Анализ временных рядов предполагает выявление составляющих временного ряда для его прогнозирования. Задача прогнозирования финансовых временных рядов является актуальной, так как предсказание является необходимым элементом любой инвестиционной деятельности – вложения денег с целью получения дохода в будущем. Обоснованный выбор метода прогнозирования, обеспечивающего высокую достоверность прогноза, зависит от свойств исследуемого временного ряда, а именно, детерминированности, стационарности, подчиненности нормальному распределению, волатильности.

Детерминированный временной ряд не зависит от случайных факторов и не содержит случаных показателей: он может быть выражен формулой. Тогда можно проанализировать, как показатели вели себя в прошлом, и точно прогнозировать их поведение в будущем. Значения недетерминированного временного ряда определяются случайными факторами и для прогнозирования необходимо выделить отдельные компоненты временного ряда.

Присутствие компонент тренда и сезонности влияет на выбор метода

прогнозирования. По наличию или отсутствию этих компонент временные ряды можно разделить на стационарные и нестационарные [1].

Для стационарных в узком смысле временных рядов статистические характеристики, а именно, моменты распределения, не зависят от времени. Стационарность временного ряда в широком смысле предполагает независимость от времени статистических моментов первого и второго порядка – математического ожидания и дисперсии, и зависимость автокорреляционной функции только от временных сдвигов. Большинство статистических методов прогнозирования предполагают, что исследуемый временной ряд стационарен по крайней мере в широком смысле [1].

Для нестационарных временных рядов статистические свойства меняются со временем. Они показывают сезонность, тренды и другие структуры, которые зависят от времени. Статистические методы прогнозирования предполагают стационарность временных рядов. Поэтому тренд и сезонные компоненты удаляют из наблюдений и рассматривают отдельно [1].

Волатильность характеризует меру риска приобретения финансового инструмента на заданном промежутке времени. Для расчёта волатильности применяется выборочное стандартное отклонение. Чаще всего вычисляется среднегодовая волатильность. Выражается волатильность в абсолютном или в относительном от начальной стоимости значении [2].

Цель работы. Исследование свойств временных рядов значений цены криптовалют Solana и Ethereum относительно доллара США (стационарность, нормальное распределение, волатильность, детерминированность) для обоснованного выбора методов прогнозирования этих временных рядов.

Материалы и методы. В работе исследовались временной ряд значений цены закрытия для криптовалюты Solana в долларах США с 15.04.2020 по 09.06.2022 и временной ряд значений цены закрытия криптовалюты Ethereum в долларах США за период с 01.01.2018 до 17.08.2021 [3] (рис. 1).

а

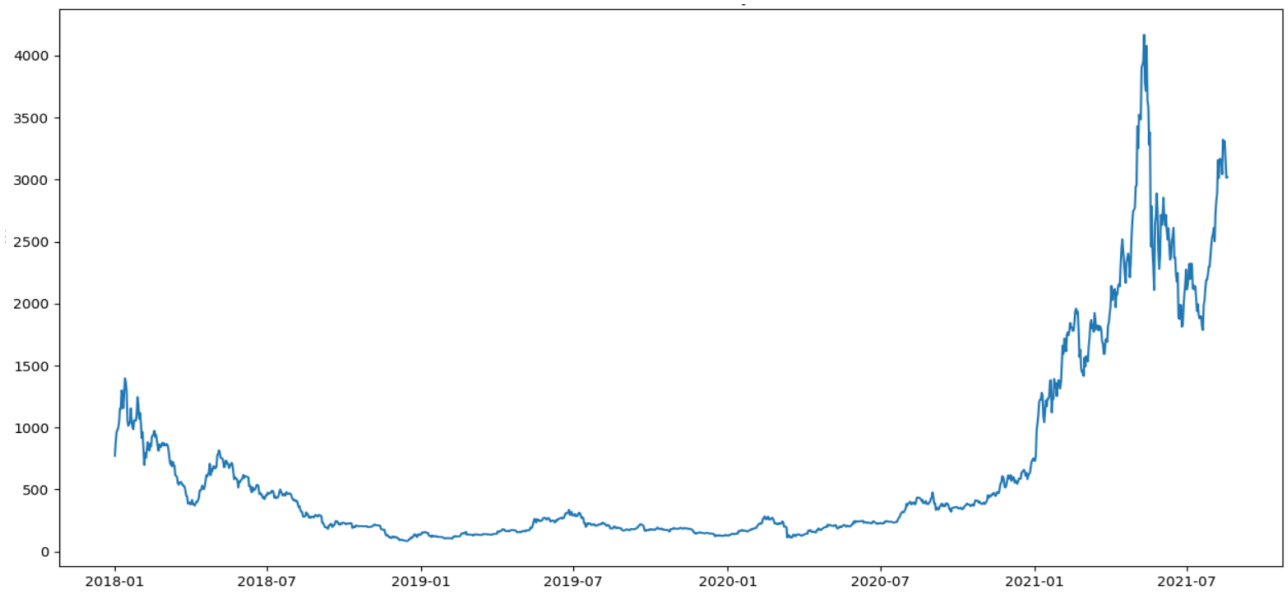

б

Рис.1. Значения цены закрытия для криптовалют Solana (а) и Ethereum (б) в долларах США (по оси абсцисс располагаются даты, а по оси ординат – цена закрытия).

Для проверки временного ряда значений цены криптовалюты на стационарность использовался тест Дики-Фуллера. Известно, что временной ряд $y(t)$, t=1, ..., T, где T – количество наблюдений временного ряда, имеет порядок проинтегрированности d=1, если его первые разности $y(2) - y(1)$, $y(3) - y(2)$, ..., $y(T) - y(T-1)$ образуют стационарный ряд. При помощи теста Дики-Фуллера проверяют значение коэффициента a_1 в авторегрессионном уравнении

первого порядка $y(t)=a_1y(t–1)+\varepsilon(t)$, где $y(t)$ – временной ряд, а $\varepsilon(t)$ – ошибка. Если $a_1=1$, то временной ряд $y(t)$ нестационарен, является проинтегрированным временным рядом 1-го порядка, то есть для того, чтобы получить стационарный временной ряд, можно взять от исходного ряда разности 1-го порядка. Если $a_1<1$, то ряд стационарный. Для финансово-экономических временных рядов значение $a_1>1$ не свойственно, так как в этом случае соответствующий случайный процесс является «взрывным». Возникновение таких процессов маловероятно, так как финансово-экономическая среда достаточно инерционная, что не позволяет принимать бесконечно большие значения за малые промежутки времени [1].

Кроме того, тест Дики-Фуллера позволяет проверить временной ряд на стационарность с использованием модели авторегрессии 1-го порядка с линейным трендом.

Расширенный тест Дики-Фуллера позволяет проверить на стационарность временной ряд, который описывается моделью

$$y(t) = a_1y(t–1)+b_1y(t–2)+b_2y(t–3)+ \dots +b_k y(t–k–1)+\varepsilon(t)$$

авторегрессии (k+1)-го порядка с k лагами (временными сдвигами) разностей 1-го порядка. Например, для модели с тремя лагами

$$y(t)=a_1y(\mathrm{t}–1)+b_1y(t–2)+b_2y(t–3)+b_3y(t–3)+\varepsilon(t),$$

которая преобразуется к виду

$$\Delta y(t)=(a_1–1+b_1+b_2+b_3)y(t–1) – (b_1+b_2+b_3)\Delta y(t–1)–(b_2+b_3)\Delta y(t–2) – b_3\Delta y(t–3),$$

условие нестационарности имеет вид: $a_1+b_1+b_2+b_3=1$, то есть коэффициент при $y(t–1)$ в разностном представлении модели авторегрессии должен быть равен нулю.

Визуальный анализ графиков значений цены криптовалюты (рис. 1) показал, что соответствующие временные ряды являются нестационарными и содержат полиномиальный тренд. Цена сначала растёт, затем консолидируется, а в последствии либо продолжает восходящее движение, либо разворачивается вниз. Исследуем временные ряды значений цены криптовалют Solana и Ethereum на стационарность с помощью расширенного теста Дикки-Фуллера.

Предполагалось, что эти временные ряды описываются моделью авторегрессии (k+1)-го порядка со свободным членом, причем количество лагов k определялось путем минимизации информационного критерия Акаике.

Как уже упоминалось, проверка гипотезы о стационарности в разностном представлении временного ряда моделью авторегрессии означает проверку нулевой гипотезы о равенстве нулю коэффициента при $y(t–1)$. Поскольку случай «взрывных» процессов исключается, то тест является односторонним, то есть альтернативной гипотезой является гипотеза о том, что коэффициент при $y(t–1)$ меньше нуля. Статистика теста (DF-статистика) — это t-статистика для проверки значимости коэффициентов линейной регрессии. Однако, распределение данной статистики отличается от распределения Стьюдента, выражается через винеровский процесс и называется распределением Дики-Фуллера. Если значение статистики лежит левее критического значения (критические значения – отрицательные) при данном уровне значимости, то нулевая гипотеза о нестационарности отклоняется и процесс признается стационарным. В противном случае принимается гипотеза о нестационарности временного ряда.

В результате вычислений для временного ряда значений цены криптовалюты Solana получено наблюдаемое значение критерия –1,333 и p-значение 0,614. Так как –1,333 > –2,865, т. е. наблюдаемое значение критерия больше критического значения при уровне значимости 0,05; и 0,614>0,05, т. е p-значение превышает уровень значимости критерия, то принимается гипотеза о нестационарности временного ряда значений цены криптовалюты Solana. Для временного ряда значений цены криптовалюты Ethereum получено наблюдаемое значение критерия 0,580 и p-значение 0,987. Так как 0,580>–2,865, т. е. наблюдаемое значение критерия больше критического значения при уровне значимости 0,05; и 0,987>0,05, т. е p-значение превышает уровень значимости критерия, то принимается гипотеза о нестационарности временного ряда значений цены криптовалюты Ethereum.

Проверим, подчиняются ли значения временного ряда цены

криптовалюты нормальному распределению с помощью теста Харке-Бера. Это статистический тест, сравнивающий третий момент (асимметрию) и четвёртый момент (эксцесс) исследуемого временного ряда с моментами нормального распределения, у которого коэффициент асимметрии S=0, коэффициент эксцесса K=3 [1].

Проверяется нулевая гипотеза S=0, K=3 против альтернативной гипотезы $S\neq0$, $K\neq3$. Статистика теста имеет вид:

$$JB=T(S^2/6+(K-3)^2/24),$$

где $S=\frac{\sum_{t=1}^{T}(y(t)-\bar{y})^3}{T\sigma^3}$, $K=\frac{\sum_{t=1}^{T}(y(t)-\bar{y})^4}{T\sigma^4}$, $\sigma=\frac{\sum_{t=1}^{T}(y(t)-\bar{y})^2}{T}$, $\bar{y}=\frac{\sum_{t=1}^{T}y(t)}{T}$; T – количество наблюдений временного ряда. Статистика теста Харке-Бера имеет распределение хи-квадрат с двумя степенями свободы. Чем ближе распределение исследуемого временного ряда к нормальному, тем меньше эта статистика отличается от нуля. Можно проверить, является ли вычисленное p-значение меньше заданого уровня значимости, тогда нулевую гипотезу о нормальном распределении отвергают.

В результате применения теста Харке-Бера для временных рядов значений цены криптовалют Solana и Ethereum, определены p-значения как $5{,}556\times10^{-36}$ и $3{,}854\times10^{-18}$ соответственно. Так как эти значения меньше заданого уровня значимости 0,05, можно утверждать, что значения исследуемых временных рядов не подчиняются закону о нормальном распределении [1].

Заметим, что временные ряды значений цены криптовалют Solana и Ethereum недетерминированные, т. к. их значения зависят от множества случайных факторов [3].

Волатильность криптовалют Solana и Ethereum оценивалась путем вычисления среднегодового стандартного отклонения значений цены в долларах США и в процентах от среднегодового значения цены. Для криптовалюты Ethereum получены следующие значения волатильности: 2022 год – 34,80% ($747), 2021 год – 36,65% ($1009,9), 2020 год – 52,19% ($176,18), 2019 год – 32,83% ($58,04), 2018 год – 66,32% ($301,42). Для криптовалюты

Solana получены следующие значения волатильности: 2022 год – 52,13% ($33,73), 2021 год – 91,86% ($75,72), 2020 год – 68,26% ($1,22). Полученные значения определяют волатильность исследуемых криптовалют как высокую (низкая волатильность – 1-3%).

Выводы. Проведенный тест Дики-Фуллера подтвердил предположение о нестационарности временных рядов значений цены криптовалют Solana и Ethereum. В результате применения теста Харке-Бера для временных рядов значений цены криптовалют Solana и Ethereum можно утверждать, что значения исследуемых временных рядов не подчиняются закону о нормальном распределении. Исследуемые временные ряды характеризуются как недетерминированные. Волатильность криптовалют Solana и Ethereum в 2020-2022 годах определяется как высокая: 68-92% для Solana, 35-52% для Ethereum. Высокая волатильность возникает на низколиквидных рынках во время высокой торговой активности. Это значит, что игроки с большим капиталом совершают крупные покупки или продажи, что может привести к резкому изменению курсов криптовалют.

ЛИТЕРАТУРА

1. Box G. E. P., Jenkins G. M., Reinsel G. C., Ljung G. M. Time Series Analysis: Forecasting and Control, 2015. – New York. – P. 30–119. Режим доступа: http://www.ru.ac.bd/stat/wp-content/uploads/sites/25/2019/03/504_05_Box_Time-Series-Analysis-Forecasting-and-Control-2015.pdf (Дата обращения 23.08.2022).

2. Saifedean Ammous. The Bitcoin Standard: The Decentralized Alternative to Central Banking. – New York, 2018. – P. 10–65.

3. Today's Cryptocurrency Prices by Market Cap. Режим доступа: https://coinmarketcap.com/ (Дата обращения 23.08.2022).

ОПТИМІЗАЦІЯ ЧАСУ ВИЗНАЧЕННЯ КАПІЛЯРНОСТІ ДЛЯ СУЧАСНИХ ТЕКСТИЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ

Привала Валерій Олександрович,
к.т.н., доцент
Хмельницький національний університет,
м. Хмельницький, Україна

Вступ. / Introductions. Капілярність є показником текстильних матеріалів, що визначає їхню висоту підіймання стандартизованої рідини за певний час під дією капілярних сил у прямовисно розташованій та зануреній одним кінцем на визначену глибину у цю рідину елементарної проби матеріалу або виробу. Саме на принципі взаємодії проби волокнистого матеріалу з водою побудована методика визначення капілярності текстильних матеріалів, що регламентовано ГОСТ 3816-81 “Ткани текстильные. Методы определения гигроскопических и водоотталкивающих свойств” [1].

Дослідження капілярності дозволяє створювати матеріали з необхідними властивостями, які задовольняють вимогам гігієни і технології, що в кінцеву рахунку відіграє важливу роль в управлінні якістю швейною продукції. На капілярних процесах ґрунтуються такі важливі технологічні операції оздоблення, як фарбування, просочування апретами та інші.

Мета роботи. / Aim. При визначенні капілярності текстильних матеріалів науковці часто стикаються з проблемою недосконалості методики проведення відповідних досліджень. В основному труднощі полягають у технічній недосконалості існуючої методики, яка є визначеною ГОСТом 3816-81.

До недоліків діючого нормативного документу необхідно віднести те, що він передбачає проведення досліджень лише на відбілених тканинах і по відношенню тільки до підфарбованої еозином води. При цьому процес капілярного підняття рідини контролюється візуально, тобто точність результатів досліджень повністю залежать від гостроти зору виконавця та його професійних навичок. Тому методика, що рекомендована ГОСТ 3816-81, не дає

змоги автоматизувати процес вивчення капілярності. Крім того, даний стандарт не регламентує умови проведення випробувань тканих, нетканих, ткано-трикотажних, трикотажних матеріалів по відношенню до рідин, що можуть різнитися своєю хімічною природою (спирти, ефір, кислоти тощо). Тому ведеться постійна робота з вдосконалення технічної сторони проведення досліджень капілярності волокнистих матеріалів.

Науковці кафедри ТКШВ Хмельницького національного університету запропонували вирішення цієї проблеми за рахунок створення капіляриметра ВКВ-ТМ. Цей прилад дозволяє визначати капілярні властивості волокнистих матеріалів, які є різними за своїм сировинним вмістом складників, структурою, видом переплетення, забарвленням і видом апретування. Крім того, поєднання капіляриметра ВКВ-ТМ разом з ПЕОМ дозволило фіксувати і здійснювати обробку отриманих даних у режимі реального часу з відображенням динаміки процесу протікання капілярного підняття рідини [2, 3]. Відповідне технічне переоснащення, а також поява на світовому ринку нових текстильних матеріалів, поставили під сумнів не тільки методику, а й тривалість часу (60 хв) проведення випробувань, що регламентовані зазначеним вище ГОСТ 3816-81.

Матеріали та методи./Materials and methods. Технічно методика проведення дослідження за ГОСТ 3816-81 дозволяє отримувати лише кінцеве значення капілярності і унеможливлює відтворення динаміки процесу, який відбувається під час відповідного дослідження. Проте, саме картина протікання даного процесу цікавить науковців цього напрямку. Отже, для графічного відображення кривої протікання капілярного підняття рідини, виконавцю необхідно отримати значну кількість проміжних даних протягом 60 хвилин, що обмежується фізіологічними можливостями людини, оскільки виконавцю необхідно безперервно спостерігати за дослідним процесом та постійно визначати його зміну відповідно до вертикально розташованих вимірювальних лінійок.

В роботі [4] обґрунтовано модель процесу капілярного підняття рідини пробами текстильних матеріалів, відповідно до якої дослідний процес

поділяють на три основні етапи, що чітко визначаються графічно. Кожен з етапів має свою динаміку проходження, яка є більш інтенсивною на першому етапі і поступово спадає наприкінці третього етапу. Саме наявність зміни швидкості проходження дослідного процесу вносить суттєву похибку при візуальному визначенні проміжних точок кривої протікання капілярного підняття рідини. Особливо це стосується першого етапу, який характеризується найбільш динамічним протіканням процесу.

Пропонується перевірити доцільність часу випробувань, що регламентований стандартною методикою (60 хв.). Для проведення досліджень обрано вісім текстильних матеріалів верху, які використовуються при виготовленні сучасних швейних виробів та різняться своєю структурою і вмістом сировинних складників. Характеристика основних характеристики матеріалів наведена у табл. 1. Дослідження проводились за допомогою вище згаданого капіляриметра ВКВ-ТМ, який підключено до ПЕОМ. Результати експерименту графічно відображено на рис.1, з якого видно, що лише у трьох пробах (проба зразка №1 арт. 521352, проба зразка №3 арт. 52119, проба зразка № 4 арт. 44033) процес капілярного підняття рідини досяг свого максимального значення за 60 хв., про що свідчить криві графіків. В той час, як інші п’ять проб (проба зразка № 2 арт. 72040, проба зразка №5 арт. 62082, проба зразка №6 арт. 63038, проба зразка №7 арт. 72471, проба зразка №8 арт. 63034), що складає біля 64% від загальної кількості дослідних матеріалів, продовжили підняття рідини після спливання визначеного ГОСТом 3816-81 часу.

Таблиця 1

Основні характеристики текстильних матеріалів верху

№ п/н	Назва матеріалу, артикул	Вміст складників сировинного складу, %	Товщина, мм	Поверхнева густина, г/м^2	Розривальне навантаження, даН		Відносне видовження на момент розірвання, %	
					осн.	уток	осн.	уток
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.	арт. 52135	НК 100%	0,69	387,7	20,5	14,5	66,0	33,0
2.	арт. 72040	ВПан 100%	0,82	270,0	13,6	11,0	61,0	35,0
3.	арт. 52119	НК 100%	0,82	396,0	17,5	11,3	120,0	73,0

4.	арт. 44033	Нац 50% ВЛс 50%	0,91	318,3	14,9	10,6	81,0	62,0
5.	арт. 62082	НК 30% Нац 70%	0,71	253,0	15,4	11,2	69,0	44,0
6.	арт. 63038	НВіс 100%	0,75	247,0	19,0	12,8	64,0	67,0
7.	арт. 72471	ВПан 100%	1,40	259,1	9,2	7,5	141,0	136,0
8.	арт. 63034	Нвіс 100%	0,51	224,5	26,0	18,5	180,0	200,0

Лише після 90 хв. випробування було зупинено, оскільки рідина у всіх пробах матеріалів досягла свого піку підняття. Очевидним є і те, що перший етап капілярного підняття рідини є надзвичайно динамічним і протікає в межах 5-7 хвилин, що технічно неможливо визначити за діючою стандартною методикою.

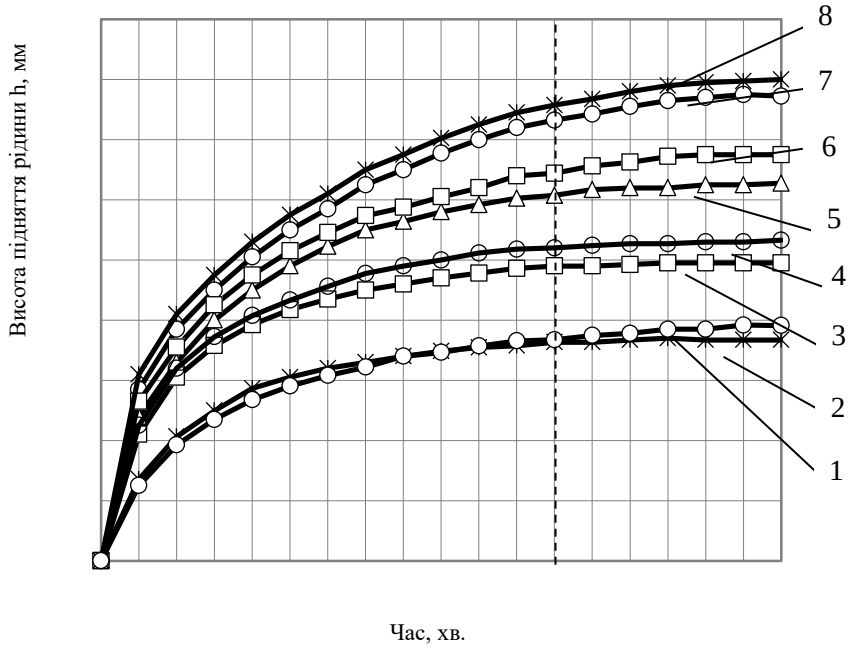

Рис. 1. Залежність висоти капілярного підняття рідини від часу у пробах текстильних матеріалів: 1 -арт. 521352; 2 - арт. 72040; 3 - арт. 52119; 4- арт. 44033; 5 - арт. 62082; 6 - арт. 63038; 7 - арт. 72471; 8 - арт. 63034.

Крім того, доцільність збільшення часу випробувань наочно проілюстровано за допомогою зразків матеріалів №1 та №2. На рис. 1 видно, що зразок №2 на протязі перших 20 хв. випробування відставав за показником капілярності від зразка №1. Але за наступні 20 хв. зразок №2 досяг тих же показників підняття рідини, що і зразок №1. Тобто, ближче до спливання 60 хв., цих два зразки мали практично одну й ту же висоту підняття рідини. Проте,

подальші додаткові 30 хв. дослідження виявили відмінність у протіканні дослідного процесу. Отже первинна інформація щодо капілярності цих двох зразків була не повною. І лише збільшення часу випробування дозволило виявити повну картину волого-масопереносу зазначеними матеріалами.

Порівняльний аналіз даних, отриманих за 60 хв. (рис.2, ряд 1), та 90хв. (рис.2, ряд 2), випробувань вказує на їх суттєву різницю між собою.

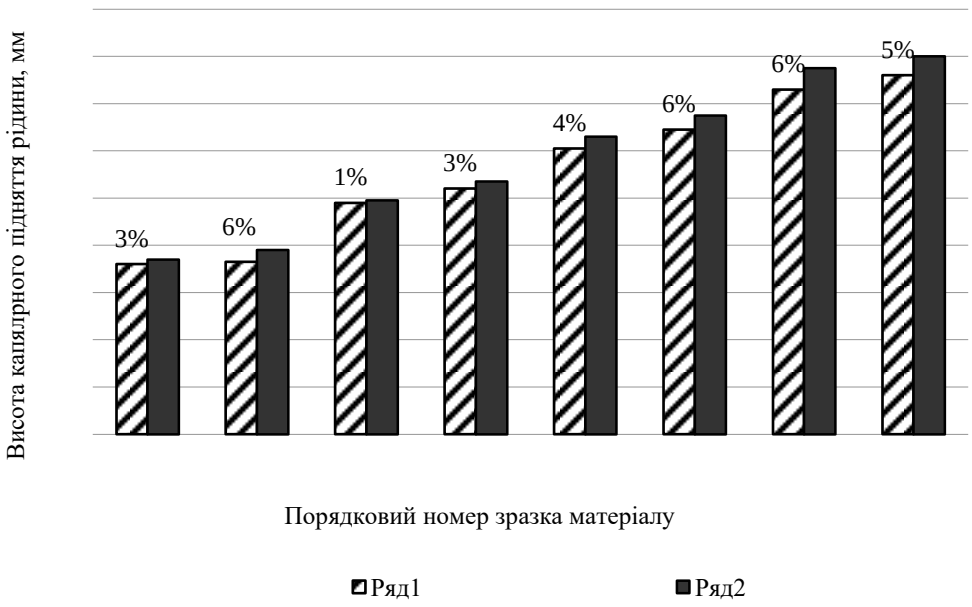

Рис. 2. Діаграма результатів порівняння (у %) висоти капілярного підняття рідини пробами матеріалів

При цьому ця різниця, в залежності від властивостей того чи іншого дослідного матеріалу, коливається в межах від 1% до 6%, що, на нашу думку, є суттєвим відхиленням від уяви щодо реальної величини капілярності об’єктів дослідження. Отже, необхідність у перегляді тривалості часу випробувань, який регламентований ГОСТ 3816-81 “Ткани текстильные. Методы определения гигроскопических и водоотталкивающих свойств”, є обґрунтованою.

Висновки./Conclusions. Відповідно до результатів виконаних досліджень, пропонується час з визначення капілярності збільшити з 60 хв. до 90 хв., що, дозволить отримувати об’єктивну картину масо-вологопереносу капілярними системами волокнистих текстильних матеріалів. А залучення відповідного сучасного обладнання, дозволить більш детально дослідити

особливості капілярних процесів. Все це дозволить виконувати добір матеріалів для одягу більш ґрунтовно.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бузов Б. А. Материаловедение швейного проиводства / Бузов Б. А., Модестова Т. А., Алыменкова Н. Д. 4-е изд., перераб. и доп. - М.: Легпромиздат, 1986. - 424 с.

2. Патент 59809 А України, G 01N 33/36. Прилад для визначення капілярності волокнистих матеріалів / Привала В. О., Мичко А. А., Сарана О. М., Засорнов О. С., Злотніков В. О.- № 20021210340. Заявлено 20.12.2002; Опубл. 10.09.2003, Бюл. № 9.

3. Патент 67011 А України, G 01N 33/36. Спосіб визначення капілярності волокнистих матеріалів / Привала В. О., Мичко А. А., Сарана О. М., Засорнов О. С., Злотніков В. О. - № 20031043791. Заявлено 24.04.2003; Опубл. 15.06.2004, Бюл. № 6.

4. Привала В. О. Розробка технології формування пакетів матеріалів одягу з визначеними водо- і вітрозахисними властивостями: дис. …. канд.техн.наук: 05.19.04 . – Хмельницький. 2007. – 133 с.

ВІБРООЗОНУЮЧИЙ КОМПЛЕКС ДЛЯ СУШІННЯ ЗЕРНОВОЇ СИРОВИНИ

Присяжнюк Д. В.,
к.т.н., викладач
Дідик І. О.,
Павловський Д. В.,
викладач
Відокремлений структурний підрозділ
«Ладижинський фаховий коледж
Вінницького національного аграрного університету»

Вступ Зростаючі обсяги виробництва зерна та підготовка необхідної кількості посівного матеріалу ставлять нові вимоги до техніки і технологій, що використовуються для післязбиральної обробки і, зокрема, сушіння сільськогосподарських культур. Існуючі зерносушарки працюють неефективно, вони громіздкі, метало- та енергоємні, складні в обслуговуванні та ремонті і мають високу вартість.

Суттєво інтенсифікувати процес сушіння зернової сировини можна шляхом використання вібраційних технологій та обладнання у поєднанні із введенням до складу сушильного агенту озону.

Отже, розробка віброозонуючого комплексу, який забезпечить підвищення ефективності і швидкості процесу сушіння зернової сировини із одночасним зменшенням енерговитрат на його виконання, є актуальною проблемою. Аналіз попередніх досліджень і публікацій дозволив зробити припущення, що інтенсифікації процесу сушіння зерна можна досягти шляхом застосування вібраційного впливу на сировину та технології озонування, які забезпечують комплексний технологічний вплив на оброблюваний матеріал.

Ціль роботи

Ціль роботи – підвищення продуктивності та зменшення енерговитрат при сушінні зернової сировини шляхом розробки та обґрунтування технологічних параметрів віброозонуючого комплексу.

Матеріали та методи Для проведення лабораторних досліджень була спроектована і виготовлена експериментальна віброозонуюча сушильна установка, схема якої представлена на рисунку 1.

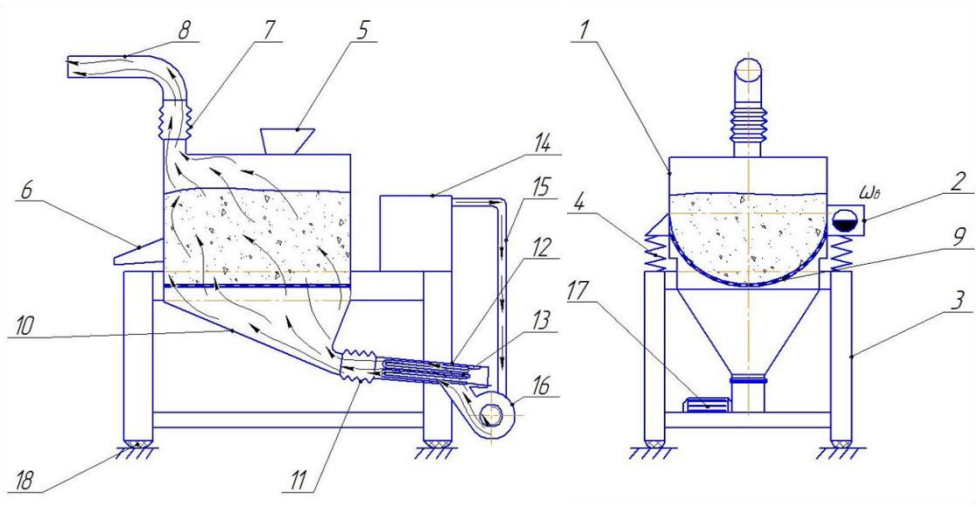

а) **б)**

Рис. 1. Конструктивна схема віброозонуючого комплексу періодичної дії для сушіння зернової сировини а – вигляд спереду; б – вигляд збоку; 1 – U-подібна камера; 2 – вібратор; 3 – рама; 4 – пружини; 5 – завантажувальний лоток; 6 – розвантажувальний лоток; 7, 11 – еластичні з'єднання; 8 – повітропровід для виведення відпрацьованого сушильного агенту; 9 – перфороване днище; 10 – піддон; 12 – повітропровід для подачі сушильного агенту; 13 – електричні нагрівальні елементи; 14 – озонатор; 15 – повітропровід для подачі озоноповітряної суміші; 16 – вентилятор; 17 – електродвигун; 18 – гумові опори

В якості сушильного агенту використовується суміш підігрітого повітря та озону певної концентрації, який генерується з допомогою коронного розряду у електронному пристрої синтезу озону. Віброозонуючий комплекс являє собою герметичну U-подібну камеру, встановлену на рамі з допомогою пружин. Камера містить завантажувальний і розвантажувальний лотки, а також повітропровід для виведення відпрацьованого сушильного агенту. Збоку камери розміщений вал з двома дебалансами, який через еластичну муфту з допомогою трифазного електродвигуна приводиться в обертовий рух.

В нижній частині камери є повітропровід з електричними нагрівальними

елементами, через який надходить підігріте повітря і озон, що генерується озонатором, і подається вентилятором з допомогою електродвигуна.

Теоретичні дослідження базуються на методах теорії сушіння, теорії тепломасообміну, математичного моделювання технологічних процесів і проводилися з використанням основних положень вищої математики, а експериментальні дослідження – згідно розроблених та існуючих методик і галузевих стандартів в лабораторних умовах на розробленій експериментальній установці з використанням планування багатофакторного експерименту і застосуванням методів статистичної обробки результатів.

Результати та обговорення На основі результатів теоретичних і експериментальних досліджень обґрунтовано раціональні параметри процесу та розробленого віброозонуючого комплексу для сушіння зернової сировини. Була отримана математична модель розподілу концентрації озону по глибині шару зерна під дією вібраційного впливу, а також отримано теоретичні та експериментальні залежності необхідної концентрації озону в озоноповітряній суміші від віброприскорення сушильної камери за різних швидкостей руху сушильного агенту.

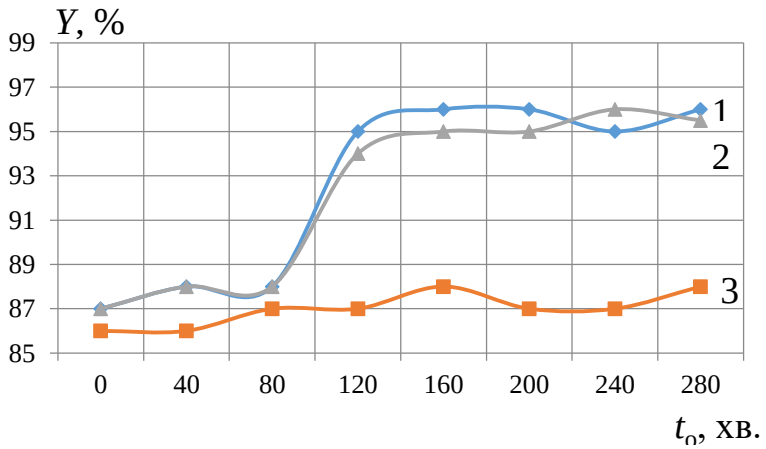

Рис. 2. Схожість отриманої зернової сировини в залежності від концентрації озону 1 – при концентрації озону 10 мг/м^3; 2 – при концентрації озону 15 мг/м^3; 3 – при відсутності озону у складі сушильного агенту

Експериментально отримані залежності показують, що озон позитивно

впливає на схожість обробленої зернової сировини. При чому, схожість зростає на 8-9% у порівнянні з сушінням без озонування (рис.2).

Визначено залежність схожості озимої пшениці сорту «Царівна» від часу обробки та концентрації озону у складі сушильного агенту (рис. 2). Раціональною концентрацією озону є 10 мг/м^3, оскільки вища концентрація на має істотного впливу на схожість обробленої озимої пшениці.

Після обробки експериментальних даних у статистичному середовищі Statistica 10.0 було отримано коефіцієнти комплексних рівнянь множинної регресії 2-го порядку:

– кінцева вологість зернової сировини від віброприскорення сушильної камери, температури сушильного агенту, концентрації озону та часу обробки:

$$W_k = 32,23 + 0,22a - 0,134T_{CA} - 0,627N_{O_3} - 0,724t_O - 0,001(a)^2 - \\ -0,001(T_{CA})^2 - 0,015(N_{O_3})^2 - 0,011a \cdot N_{O_3} + 0,01T_{CA} \cdot N_{O_3} + 0,002N_{O_3} \cdot t_O; \quad (1)$$

– енерговитрати віброозонуючого комплексу від віброприскорення сушильної камери, температури сушильного агенту, концентрації озону та часу обробки:

$$N = 11,828 - 0,005a - 0,303T_{CA} - 0,335N_{O_3} - 0,011t_O + 0,001(a)^2 + \\ +0,003(T_{CA})^2 + 0,01(N_{O_3})^2 + 0,001N_{O_3} \cdot t_O. \quad (2)$$

За результатами проведених експериментальних досліджень розробленого віброозонуючого комплексу та їх аналізу, визначено раціональні технологічні параметри його роботи (табл. 1), значення яких отримано методом Крамера в математичному середовищі Mathcad 15.

Таблиця 1

Компромісні технологічні параметри досліджуваного процесу сушіння зернової сировини

Технологічний параметр	Раціональне значення
Віброприскорення, м/с^2	15-20
Температура сушильного агенту, ^{o}C	50-55
Концентрація озону, мг/м^3	8-10
Час обробки, хв.	130-160
Швидкість руху сушильного агенту, м/с	1,5

Було здійснено техніко-економічне оцінювання розробленого віброозонуючого комплексу для сушіння зернової сировини. Впровадження такого комплексу у виробництво дає змогу отримати річний економічний ефект 66690 грн./рік в порівнянні з існуючою зерносушаркою СБЦ-3М за середнього терміну окупності 2 роки.

Висновки Огляд існуючих конструкцій серійних зернових сушарок дав змогу визначити недоліки сушильного обладнання, переважно пов'язані з неякісною обробкою зернової сировини, значними енерговитратами, складністю експлуатації, значною металоємністю та вартістю. Ґрунтуючись на сучасному рівні розвитку вібротехнологій і обладнання та використанні озону в різних галузях промисловості, було визначено ефективність їх використання для сушіння зернової сировини у процесі післязбиральної обробки.

У ході експериментальних досліджень було отримано раціональні технологічні параметри досліджуваного процесу сушіння зернової сировини: віброприскорення а=15-20 м/с2, температура сушильного агенту T_{CA}=50-55 оС, концентрація озону N_{O_3}=8-10 мг/м3, час обробки t_O=130-160 хв. за швидкості руху сушильного агенту V_{CA} = 1,5 м/с.

Експериментально встановлено що обробка озоном дозволяє збільшити схожість насіння пшениці на 8% в порівнянні з процесом сушіння без використання озону.

Результати техніко-економічного оцінювання розробленого віброозонуючого комплексу для реалізації сушіння зернової сировини засвідчили, що провадження такого комплексу у виробництво дає змогу отримати річний економічний ефект 66690 грн./рік в порівнянні з існуючою зерносушаркою СБЦ-3М за середнього терміну окупності 2 роки.

АКТУАЛЬНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ НИЗЬКОТЕМПЕРАТУРНИХ ВОДЯНИХ ІНФРАЧЕРВОНИХ СТЕЛЬОВИХ ПАНЕЛЕЙ ПРИ ОХОЛОДЖЕННІ

Синіло Олег Олександрович,
аспірант
Харківський національний університет
будівництва та архітектури,
м. Харків, Україна

Вступ. / Introduction. Основним завданням сучасності є захист навколишнього середовища і скорочення кількості використання викопних невідновлюваних видів енергії.

Для сучасних систем опалення та охолодження існує обов'язкове скорочення викидів шкідливих речовин, особливо CO_2. Це можливо реалізувати шляхом значного скорочення використання викопних видів палива. [1]. Але, з огляду на постійний розвиток промислової, муніципальної промисловості, щорічне зростання попиту на викопне паливо буде скорочуватися і, тим самим, продовжувати сприяти екологічному впливу навколишнього середовища. Ціни на ці енергоносії також будуть постійно зростати. Тому сьогодні головним завданням є підвищення енергоефективності установок які використовують викопні види палива і збільшення потенціалу використання альтернативних видів енергії в комбінації з сучасними низькотемпературними енергоефективними системами розподілу тепла та холоду

Мета роботи. / Aim. Головною метою роботи є дослідження використання інфрачервоних інженерних систем на зменшення використання енергетичних ресурсів та аналіз акумуляції енергії в несучих конструкціях.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Для експериментального дослідження параметрів була змодельована ситуація при якій для двох однотипних приміщень з однаковим навантаженням 2700 Вт. на систему охолодження використовувалися дві різні інженерних системи для

забезпечення необхідних параметрів. В кожному приміщення знаходились 3 працівника при помірній роботі, 3 робочих персональних комп'ютери, основні теплонадходження були через світлопрозорі огороджувальні конструкції. У першому випадку використовувалися конвекційні повітряні системи типу «тепловий насос-фанкойл» температурний графік 7/12°С, а в другому комбінація теплового насосу з стельовими водяними системами охолодження, холодоносій 16/19°С. Були встановлені однакові температурні вимоги до температури повітря в приміщенні, а саме 25°С , вологість повітря не більше 60% при відповідній точці роси для температурного графіку. Замір проводився за допомогою цифрового термостату з дисплеєм і датчиком температури сприйняття (середня між температурою повітря та температурою випромінення), [2]. а також вбудованим датчиком вологості приміщення, дані були зняті та передані на центральний контролер. Замір проводився впродовж 9 годин, дані знімалися кожні півтори години. Теплонадходження від вентиляції не враховуються, вентиляція працює 24/7 швидкість повітря в приміщенні при відключених системах охолодження становить 0.2 м/с. Схематичне зображення роботи системи показано на Рис.1.[3].

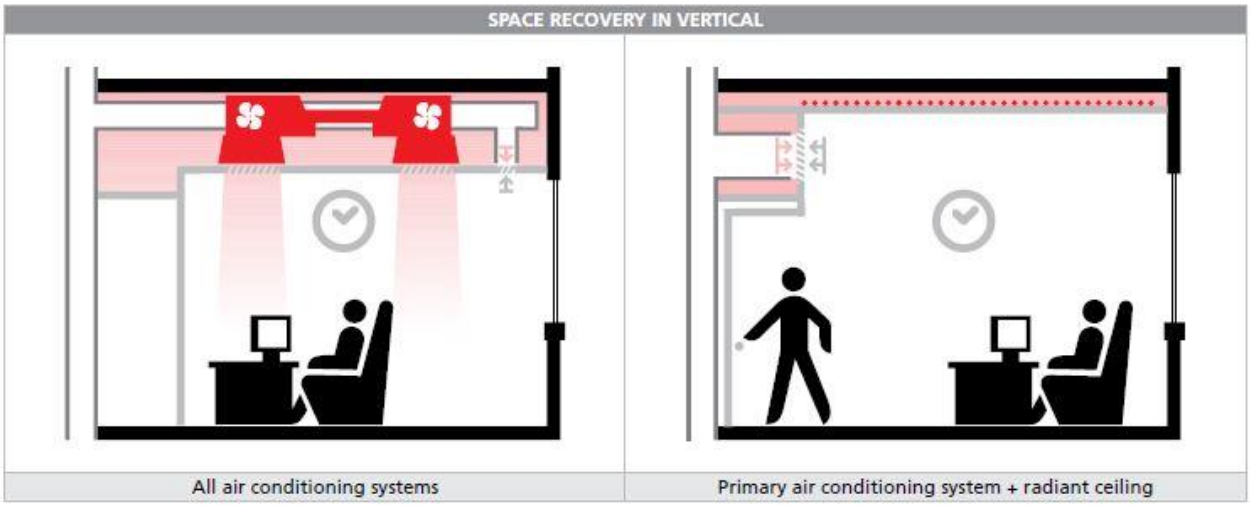

Рис. 1 Порівняння принципу роботи повітряного конвекційного охолодження розміщеного під стелею та пасивних стельових панелей

Результати та обговорення. / Results and discussion. Для визначення ефективності роботи були проведені заміри системою 1- конвекційне

охолодження та системою 2 – пасивне охолодження, за результатами яких були сформовані такі дані та занесені до графіку, Рис.2 та Рис.3:

- 8:00, початок замірів, $t_{в1-2}$-22°C, $t_з$-23°C , Vп-0,2 м/с, системи охолодження не працюють;
- 9:30, $t_{в1-2}$-23.2°C, $t_з$-24°C , швидкість повітря в Vп-0,21 м/с, системи охолодження не працюють;
- 11:00, $t_{в1}$-25,8°C, $t_{в2}$-25,7°C, $t_з$-28°C , швидкість повітря в Vп1-0,45 м/с, Vп2-0,23 м/с, працюють обидві системи, при роботі системи №1 спостерігаються значні холодні потоки повітря, значні підвищення рівню звукового тиску;
- 12:30, $t_{в1}$-25,1°C, $t_{в2}$-25,2°C $t_з$-28,2°C , швидкість повітря в Vп1-0,35 м/с, Vп2-0,23 м/с, працюють обидві системи, при роботі системи №1 спостерігаються значні холодні потоки повітря, значні підвищення рівню звукового тиску;
- 14:00, $t_{в1}$-25,2°C, $t_{в2}$-25,4°C, $t_з$-28,4°C , швидкість повітря в Vп1-0,33 м/с, Vп2-0,25 м/с, працює тільки система №1, при роботі якої спостерігаються значні холодні потоки повітря, значні підвищення рівню звукового тиску, система №2 не активна, приміщення охолоджується за рахунок холоду в предметах, що знаходяться навколо;
- 15:30, $t_{в1}$-24°C, $t_{в2}$-25,3°C, $t_з$-29°C , швидкість повітря в Vп1-0,48 м/с, Vп2-0,25 м/с, працюють обидві системи, при роботі системи №1 спостерігаються значні холодні потоки повітря, значні підвищення рівню звукового тиску;
- 17:00, $t_{в1}$-25°C, $t_{в2}$-25,1°C, $t_з$-28,3°C , швидкість повітря в Vп1-0,36 м/с, Vп2-0,21 м/с, працюють обидві системи, при роботі системи №1 спостерігаються значні холодні потоки повітря, значні підвищення рівню звукового тиску;
- 18:30, $t_{в1}$-25,3°C, $t_{в2}$-25,7°C, $t_з$-28,3°C , швидкість повітря в Vп1-0,31 м/с, Vп2-0,22 м/с, система №1 зменшила свою продуктивність шляхом зменшенні швидкості обертання вентиляторів при чому суттєво зменшився

дискомфорт, система №2 закінчила свою роботу.

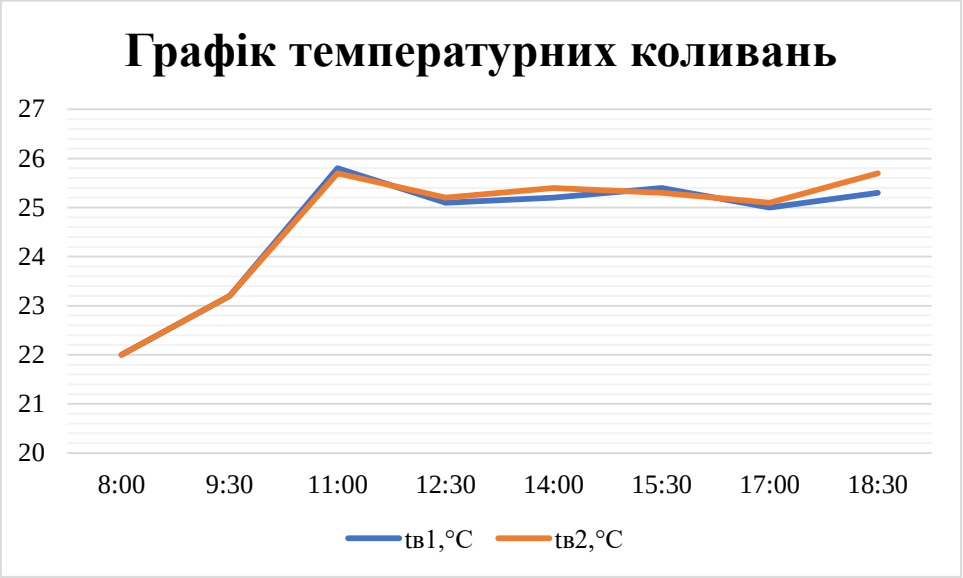

Рис. 2 Графік температурних коливань при працюючих системах № 1,2

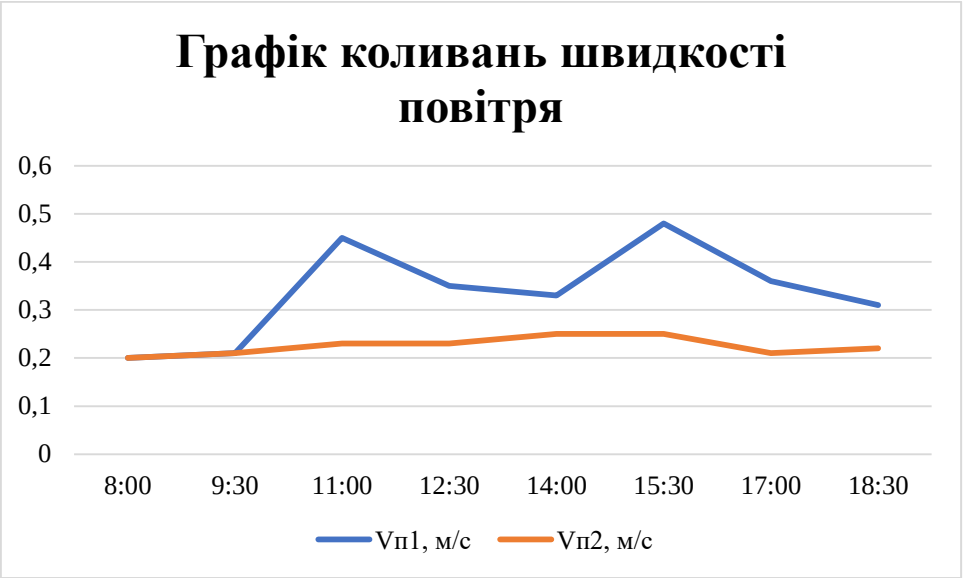

Рис. 3 Графік зміни швидкості при працюючих системах № 1 та №2

Висновки. / Conclusions. Результати дослідження показують, що за 9 годин проведених замірів для створення комфортних умов перебування людей при використанні різних типів була витрачена різна кількість електроенергії, а саме конвекційна система - 11.7 кВт/год, пасивна інфрачервона система для досягнення необхідних параметрів використала 9,1 кВт/год, що на 23% менше. Даний результат був досягнений за допомогою використанні холодоносія з більш високими температурами та акумуляції холоду у предметах навколо людей. Можна зробити висновок, що використання пасивних систем

призводить до економії енергоресурсів.

При цьому при використанні системи повітряного охолодження люди відчували неприємний шум та протяги холодного повітря, що було відсутнє при пасивних системах охолодження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Беляев В. С., Граник Ю. Г., Матросов Ю. А. Энергоэффективность и теплозащита зданий - 2016. – 62с.
2. Guide to the design and use of Uponor systems equipment, - 2022- p.88
3. Technical manual for the design of passive cooling systems «Giacomini», Technology In Comfort, - 2017- p.8-p.12.

АКУСТИЧНА СИСТЕМА КЕРУВАННЯ НАВЕДЕННЯМ ЕЛЕКТРОННОГО ПРОМІННЮ НА СТИК ПІД ЧАС ЕЛЕКТРОННО-ПРОМЕНЕВОГО ЗВАРЮВАННЯ ТА ОБРОБКИ МАТЕРІАЛІВ

Співак Віктор Михайлович,
Доктор філософії, ст. науковий співробітник
доцент кафедри акустичних та мультимедійних електронних систем
НТУУ "КПІ ім. Ігоря Сікорського"
місто Київ, проспект Перемоги 37, корпус 12

Введення./Introductions. Підвищення ефективності електромеханічних систем керування та наведення електронного або лазерного променя на стик під час зварювання або обробки матеріалів необхідна для автоматизації виробництва, де використовуються у технологічних процесах системи керування та наведення робочого променю на стик матеріалів під час електронно-променевих технологічних робіт [1-3].

Тому використання таких систем під час виконання електромеханічних робіт на виробництві є вкрай необхідною та розробка автоматизованих електронних систем являється актуальною темою та проблемою.

Ціль роботи./Aim. Розробити для впровадити у сучасну техніку машинного виробництва більш ефективну автоматизовану електромеханічну систему регулювання та наведення на стик для технології зварювання та обробки матеріалів спільно науковцями відділу № 77 Інституту електрозварювання імені Є. О. Патона та кафедри Акустичних та мультимедійних електронних систем факультету електроніки НТУУ "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського".

Матеріали і методи./Materials and methods. Робота присвячена обґрунтуванню необхідності дослідження акустичних сигналів із зони зварювання або області спеціальної технології обробки, їх часових, частотних, енергетичних характеристик та оцінки параметрів технологічного комплексу

для зварювання/ обробки (ТКЗО) на якість зварювання/обробки матеріалів в реальному часі та задає якість зварного/обробленого шву.

Акустичний сигнал використовується для керування джерелом вторинного електроживлення (ДВЕЖ), який керує та коригує направлення положенням робочого променя на стик матеріалів. В роботі обґрунтується доцільність розроблення принципових електричних схем систем автоматичного керування положенням робочого променя з використанням структурної схеми датчика пристрою пропонованою автором на Рис. 1.

Функціональна електрична схема пропонованого датчика для автоматичного наведення на стик лазерного або електронного промінню наведена на Рис. 1.

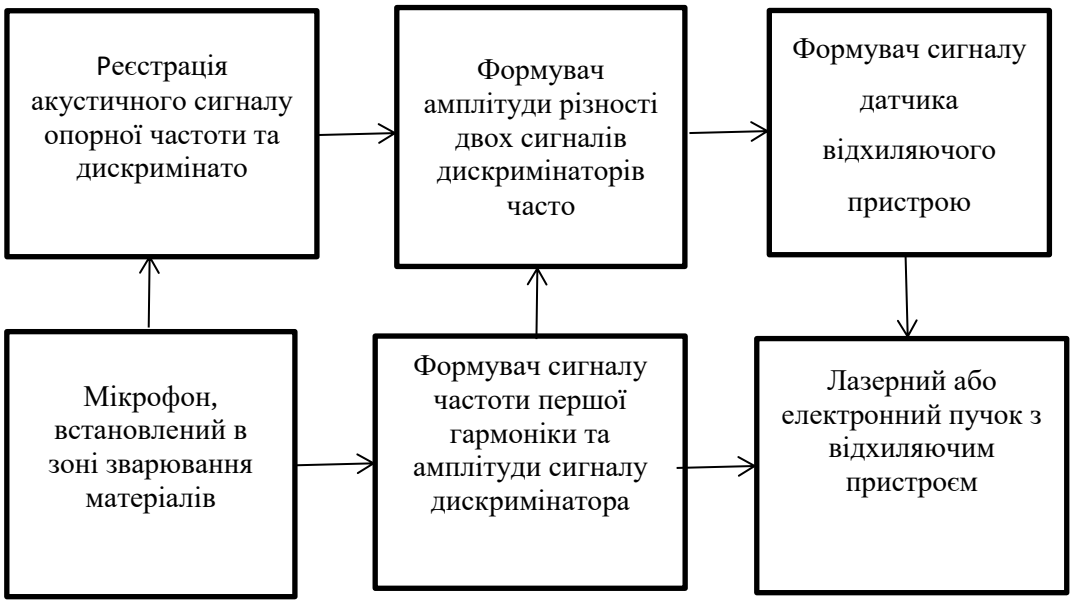

Рис. 1. Функціональна електрична схема датчика для автоматичного наведення на стик лазерного або електронного промінню.

Опис проекту пропонованої науково-дослідної роботи за допомогою функціональної електричної схеми, наведеної на Рис. 1.

За допомогою мікрофона, встановленого близько до стику під час процесу його зварювання або обробки матеріалів, отриманий акустичний сигнал процесу зварювання стику перетворюється в електричний сигнал, який за допомогою *формувача сигналу частоти (дискримінатора)* амплітуди першої гармоніки акустичного сигналу *фіксується* в режимі "старт" і використовується

в якості сигналу *опорної частоти та сигналу дискримінатора опорної частоти* F_0, який в режимі “пуск” подається до формувача сигналу різності амплітуд дискримінатора *опорної частоти* F_0 та дискримінатора *частоти першої гармоніки* F_1 акустичного сигналу процесу зварювання з відхиленим від стику електронним променем (пучком), тобто являється акустичним сигналом датчика, якій не залежить від освітлення зони стику.

Цей сигнал використовується для автоматичного точного позиціювання (наведення) на стик лазерного або електронного промінню під час задимлення, затемнення стику або в повної темності й подається на лазерну або електронну гармату з пристроєм відхиляючий пучок.

Акустичний сигнал, що формується під час зварювання/обробки матеріалів, перетворюється в імпульси керування ДВЕЖ та використовується для керування технологічним комплексом зварювання та обробки матеріалів (ТКЗО), який направляє та коригує положення робочого променя на стик матеріалів в процесі роботи ТКЗО.

В роботі розробляється електрична функціональні схеми акустичної системи автоматичного керування положенням робочого променя на стику матеріалів.

Для підвищення ефективності електронних систем наведення робочого променю на стик під час лазерного та електронно-променевого зварювання та обробки матеріалів завдяки автоматизації систем керування та наведення робочого променя на стик матеріалів, необхідно розробити:

- спосіб акустичного керування положенням робочого променя, заснований на ідентифікації магнітного поля в робочої зоні обробки матеріалів і гармати робочого променя в зоні стику під час обробки матеріалів в атмосфері;

- розподіл магнітних полів в оброблювальної зоні, викликаних струмом в оброблених деталях;

- визначення впливу на точність системи керування положенням робочого променя технологічних факторів процесу;

- функціональну схему системи автоматичного керування положенням

лазерного або електронного променя на стику та поверхні матеріалів, розроблену та описану в даної статті.

Результаты и обсуждение./Results and discussion.

Очікувані результати запропонованої роботи:

- розробка способу та його основі - акустичних систем регулювання положенням електронного або лазерного променя, заснований на ідентифікації магнітного поля та акустичних сигналів, отриманих навколо області дії робочого променя на поверхні оброблених матеріалів, його перетворення в сигнали направлення та регулювання положенням променя на стик при зварюванні та обробки матеріалів в атмосфері;

- отримати результати теоретичного дослідження розподілу магнітних полів в навколо променевої зоні, викликаних струмом в зварювальних деталях;

- результати аналізу впливу на точність системи регулювання положенням електронного променя технологічних факторів процесу;

- розробка принципових електричних схем акустичної системи автоматичного керування положенням робочого променя на стиках та поверхнях матеріалів, які розроблені в даної

Можливості впровадження (вказати передбачені методи та галузі впровадження одержаних результатів). Результати спільної роботи виконавців відділу 77 Інституту електрозварювання ім. Є.О. Патона та кафедри акустичних та мультимедійних електронних систем НТУУ “КПІ ім. Ігоря Сікорського” можливо впровадити в автоматизованих технологічних комплексів для зварювання та обробки ТКЗО практично в усі галузі електромашинного виробництва промисловості та сільському господарстві.

Очікувана вигода (пояснити очікувану наукову, технологічну, економічну вигоду учасникам роботи).

Розробка наукового способу акустичного керування положенням лазерного та електронного променя на стик та на поверхні матеріалів під час лазерної та електронно-променевої обробки.

Результати оновлених досліджень та пристроїв в технології

електрозварювання та обробки дозволять підвищити високоефективність та продуктивність технологічних комплексів для зварювання та обробки.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ПО ТЕМІ ПРОЕКТУ (5 МАКСИМУМ)

1. Електротехніка та основи електроніки: Підручник/ Співак В. М., Мещанінов С. К., Гуржій А. М., Нельга А. Т.– Київ: ЛІТЕРА ЛТД, 2020.–288 с.

2. Diebel M., Hauer J., Reimche W., Bach F-W. Quality control of high tension 3D-NVEB-Weld joints / International symposium on digital industrial radiology and computed tomography, poster - 10 http://creativecommons.Org/licenses/by-nd/3.0 (дата обращения 21.01.2011)

3. А. с. 1539023 СССР, МКИ В 23 К 15/00. Устройство слежения за линией стыка при электронно-лучевой сварке / Жуйков В. Я., Терещенко Т. А., Куцан Ю. Г., Яценко И. А., Шелягин В. Д. Опубл. 30.01.90. Бюл.№4.

4. P. Petrov, G. Petrov, C. Georgiev Experimental investigation of weld pool formation in electron beam welding / Vacuum, vol.51, №3, 1998 - p.339-343.

5. Браверман В. Я., Белозерцев В. С., Вейсвер Т. Г. Устройство для автоматического слежения за стыком при электронно-лучевой сварке / Вестн. Сиб. гос. аэрокосмич. ун-та: сб. науч.тр. Вып. 5(38).Красноярск, 2011.

МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ НАПРУЖЕНОГО СТАНУ ПРОФІЛЮ ПРИ ВІБРАЦІЙНОМУ ВОЛОЧІННІ

Таратута Костянтин Васильович
к.т.н., доцент
Востоцький Сергій Миколайович
наук. співробітник
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна

Вступ. /Introductions. Важливим при оцінки впливу вібраційних коливань на енерго-силові параметри волочіння профілю є визначення ключових факторів що впливають на напружений стан профілю що деформується.

Також слід враховувати впливи вібраційних коливань на умови створення гідродинамічного тертя в осередку деформації.

Мета роботи. /Aim. Метою роботи є розробка математичної моделі напруженого стану волочіння, в умовах створення низькочастотних коливань.

Матеріали та методи. /Materials and methods. Для створення математичної моделі слід визначити параметри, якими можна характеризувати енерго-силові параметри волочіння.

На сьогодні застосовуються два основних метода створення вібраційних коливань під час волочіння, а саме: вібраційні коливання робочого інструменту (філь’єри) та вібраційні коливання профілю (зокрема дроту) що деформується. Комбінація цих методів не досліджувалась. Тому виникає питання дослідження синергітичного ефекту при одночасному використанні двох методів вібраційного впливу та визначення головних факторів, що впливають на енерго-силові параметри волочіння.

Встановлено, що, надаючи волочильному інструменту вібрації (коливальні рухи), можна в деяких умовах процесу досягти значного зниження сил і напружень волочіння в порівнянні з процесом без вібрації, а при рівних

силах і напруженнях відповідно підвищити величину деформації за перехід та підвищити якість дроту [1, 2].

Коливання волочильного інструменту може здійснюватись у повздовжньому, поперечному та обертальному напрямах [2]. В свою чергу коливання профілю що деформується, може здійснювались лише у поперечному напрямку. При цьому форма коливань може змінюватись та приймати вигляд прямолінійних, колових чи приймати складні форми коливань (наприклад коливання еліптичної форми) [3, 4].

Більш детально розглянемо метод вібраційних коливань профілю під час волочіння, який полягає в тому, що металу, що протягується через дві послідовно встановлені волоки, повідомляються складні віброколивання. Процес волочіння круглого суцільного профілю через конічну волоку, напруги та сили, що діють на метал, що знаходиться в деформаційній зоні, з урахуванням поперечних коливань та крутильних навантажень можуть бути представлені схемою (рис. 1).

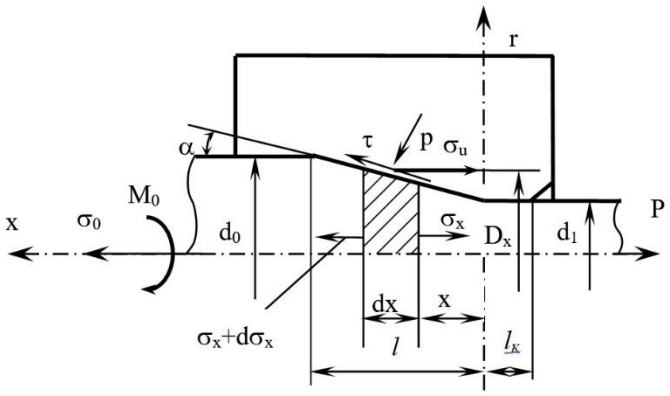

Рис. 1. Схема осередку деформації при волочінні профілю з віброколиваннями

Виведемо залежності визначення напруги волочіння, використовуючи метод спільного розв'язання рівнянь рівноваги і пластичності.

При виведенні зроблено такі припущення: а) напруга σ_x і нормальна контактна напруга p є головною напругою, напруга σx рівномірно розподілена по всій площі перерізу профілю і не залежить від координати r; б) напруга контактного тертя визначається законом $\tau x = fp$; в) межа плинності деформованого металу по всій довжині зони деформації постійна і дорівнює

його середньому значенню σ_T; г) впливом зони позаконтактної деформації на вході у волоку та на виході з неї на першому етапі виведення нехтуємо.

Диференціальне рівняння рівноваги сил, прикладених до елемента довжиною dx (рис. 1) щодо осі волочіння, виглядає наступним чином:

$$(\sigma_x + d\sigma_x)(F_x + dF_x) - \sigma_x F_x + p\pi D_x dx \cdot tg\alpha + \tau\pi D_x dx + \frac{\sigma_u \pi \cdot D_x \cdot dx}{cos\alpha} = 0, \qquad (1)$$

де D_x – діаметр перерізу на відстані x; F_x - площа перерізу на відстані x; dF_x – зміна площі перерізу осередку деформації; p, τ - відповідно, нормальні та дотичні напруги; α- напівкут нахилу утворюючої каналу волоки; σ_u- напруга коливань, $\sigma_u = \sigma_к \cdot \sin \omega t$; $\sigma_к$ - напруга хвильових коливань,

$$\sigma_к = \frac{\omega \cdot A}{\upsilon} S_к E \beta_Д ; \qquad (2)$$

A - амплітуда коливань; Sк - постійна (при високочастотних коливаннях $Sк$ = 1,4, при низькочастотних коливаннях $Sк$ = 0,0014); E – модуль поздовжньої пружності матеріалу дроту; υ- швидкість поширення коливань, $\upsilon=\upsilon_1+\upsilon_2$; υ_1- швидкість волочіння дроту; υ_2- швидкість коливань, $\upsilon_2 = \sqrt{EI_x / \rho F}$; ρ - щільність матеріалу дроту; F – площа поперечного перерізу дроту, $\beta_Д$– динамічний коефіцієнт.

Нехтуючи виразом $d\sigma_x dF_x$, зважаючи на його малу величину, з урахуванням виразів:

$$F_x = \pi D^2{}_x / 4; \;\; dF_x = \pi D_x dD_x / 2; \;\; dD_x = 2dx \cdot tg\alpha; \;\; dF_x = \pi D_x dx \cdot tg\alpha$$

рівняння (2) наводимо до вигляду:

$$\frac{d\sigma_x}{2} = -\left(\sigma_x + p(1 + fctg\alpha) + \frac{\sigma_u}{sin\alpha} \right) \frac{dD_x}{D_x}. \qquad (3)$$

Рівняння (3) включає дві невідомі величини (σ_x та p), тому у такому вигляді вирішено бути не може. Як додаткову умову приймаємо рівняння пластичності:

$$\sigma_T = \frac{1}{\sqrt{2}} \sqrt{(\sigma_x - \sigma_\varphi)^2 + (\sigma_\varphi - \sigma_r)^2 + (\sigma_r - \sigma_x)^2 + 6(\tau_{x\varphi}^2 + \tau_{\varphi r}^2 + \tau_{rx}^2)}.$$

При припущенні, що $\sigma_\varphi = \sigma_r$, $\tau_{\varphi r} = 0$, $\tau_{rx} = 0$ і подальшому розкладанні умови пластичності в ступеневий ряд по відношенню до $\tau_{\varphi x}^2 / \sigma_T^2$, отримаємо:

$$\sigma_r = -\sigma_T \left(1 - \frac{3\tau_{\varphi x}^2}{2\sigma_T^2} \right) + \sigma_x, \qquad (4)$$

де σ_r, -нормальна контактна напруга, σ_r=-p; $\sigma_т$ - межа плинності матеріалу профілю.

Дотичні напруження при колових коливаннях профілю визначимо за формулою:[19]

$$\tau_{\varphi x} = \frac{3}{2\pi} \left[\frac{M_0}{r_1^3} - \frac{2\pi}{\sqrt{3}} \cdot \frac{f\sigma_T \sin\rho}{tg\alpha} \cdot \left(1 - \frac{r_1^3}{r_0^3} \right) \right], \qquad (5)$$

де ρ- кут тертя; r_0, r_1 - початковий і кінцевий радіус дроту.

У пристроях, що створюють віброколивання профілю [5], момент від сил тертя, що виникає при терті профілю об ролик, визначимо за формулою:

$$M_0 = \frac{F_{пр} \cdot f' \cdot d_0}{2}, \qquad (6)$$

де $F_{пр}$ – зусилля притискання дроту до ролика, f' – коефіцієнт тертя; d_0 - початковий діаметр дроту.

Друга складова рівняння (5) враховує втрати при передачі моменту, що крутить, від дроту до волоки.

Перетворимо рівняння (3), знаючи, що σ_r=-p з урахуванням (4) після перетворень та інтегрування рівняння набуде вигляду:

$$ln\left(d\sigma_x - \frac{\delta + 1}{\delta} \left[\sigma_T \left(1 - \frac{3\tau^2{}_{\varphi x}}{\sigma^2{}_T} \right) \right] - \frac{\sigma_u}{sin\alpha} \right) = \delta \cdot ln F_x + C, \qquad (7)$$

де $\delta = f \cdot ctg\alpha$ - коефіцієнт, що враховує вплив тертя.

Постійна інтегрування знаходиться з умов на вході в осередок деформації при $x=l$, $Fx=F0$, $\sigma_x=\sigma_{вл}$..

$$C = ln\left(\sigma_{вл} - \frac{\delta + 1}{\delta} \sigma_T \left(1 - \frac{3\tau^2{}_{\varphi x}}{\sigma^2{}_T} \right) - \frac{\sigma_u}{sin\alpha} \right) - \delta \cdot ln F_0, \qquad (8)$$

де $\sigma_{вл}$- горизонтальні напруження у площині входу металу у осередок

деформації.

Після перетворень отримаємо:

$$\sigma_{вл.} = \kappa \cdot \left(\frac{\delta+1}{\delta}\right) \cdot \left(1 - \left(\frac{F_x}{F_0}\right)^{\delta}\right) - \frac{\sigma_и}{\delta \sin\alpha} \cdot \left(1 - \left(\frac{F_x}{F_0}\right)^{\delta}\right) + \sigma_{вх} \cdot \left(\frac{F_x}{F_0}\right)^{\delta}, \qquad (9)$$

де $\kappa = \sigma_т \left(1 - \frac{3\tau^2_{\varphi x}}{\sigma^2_т}\right)$.

Напруження $\sigma_{вх}$ на вході у осередок деформації визначаємо з умови:

$\sigma_{вх} = \sigma_0 + \sigma_з \sin\omega t$,

Де σ_0- напруження протинатягу; $\sigma_з$ - згинальні напруження $\sigma_{из} = \frac{24AEI_x(x - l/4)}{W_x(3lx^2 - 4x^3)}$; E - модуль поздовжньої пружності матеріалу профілю; Ix – момент інерції для профілю круглого перерізу, $I_x = \pi \cdot d^4/64$; x - відстань між чистовою волокою та вібраційним пристроєм ($0 \le x \le l/2$); l – відстань між волоками; A – амплітуда коливань; W_x - момент опору, $W_x = \pi d^3/32$ (при коловому перерізі дроту).

Приймаючи $x = 0$, $Fx = F_1$, $F_0 / F_1 = \mu$ і додаючи складову, що враховує напруження зрізу на вході у волоку -$\sigma_{ср.}$, з виразу (9) отримаємо:

$$\sigma_{вл.} = \kappa \cdot \left(\frac{\delta+1}{\delta}\right) \cdot \left(1 - \mu^{-\delta}\right) - \frac{\sigma_и}{\delta \sin\alpha} \cdot \left(1 - \mu^{-\delta}\right) + \sigma_{вх} \cdot \mu^{-\delta} + \sigma_{ср}, \qquad (10)$$

де$\sigma_{ср.}$- напруження зрізу на вході у волоку.

Напруження $\sigma_{ср.}$, що входять до (10), $\sigma_{ср.} = 0{,}77 \cdot \sigma_T \cdot tg\alpha$.

Якщо прийняти спрощення $\mu^{-\delta} = 1 - \delta \ln\mu$, то отримаємо формулу:

$$\sigma_{вл.} = \kappa\left[\delta\left(1 - \frac{\sigma_{вх}}{\sigma_т - \sigma_и}\right) + 1\right] \cdot \ln\mu + \sigma_{вх} - \frac{\sigma_и}{\sin\alpha} \ln\mu + 0{,}77\sigma_т \cdot tg\alpha, \qquad (11)$$

де σ_m - середня межа плинності металу в осередку деформації; $\delta = f / tg\alpha$ - коефіцієнт, що враховує вплив тертя; $\sigma_{вх} = \sigma_0 + \sigma_з \cdot \sin\omega t$ - напруження що виникає на вході у осередок деформації; σ_0 - напруження протинатягу; $\sigma_и = \frac{\omega \cdot A}{\upsilon} S_к E \beta_Д \cdot \sin\omega t$ - напруження хвильових коливань.

Наявність у формулі (11) складової, що враховує період коливань Т ($sin\omega t = sin\frac{2\pi}{T}t$), говорить про зміну напруження волочіння від мінімального до максимального значення за період. Для усереднення значень напруження волочіння необхідно усереднити напруження, що змінюються в часі.

У цьому випадку середнє значення напруження волочіння знайдемо з виразу:

$$\sigma_{вл\,ср} = \frac{\sigma_{вл.\ min} + \sigma_{вл.\ max}}{2},$$

де $\sigma_{вл.\ min}$, $\sigma_{вл.\ max}$ - мінімальне та максимальне значення напруження волочіння при вібрації та протинатягу дроту.

Зміна напруження волочіння при вібраційному впливі на метал, що деформується, відбувається за рахунок накладання знакозмінних напруг. З формули (11) видно, що згинальні напруження $\sigma_з$ підвищують напруження волочіння, тоді як напруження хвильових коливань σ_u зменшують значення напруження волочіння.

Результати та обговорення./Results and discussion.

Аналіз показує, що застосування вібрації у волочильному виробництві є перспективним напрямом удосконалення процесу волочіння. Серед відомих вібраційних пристроїв, механічні вібраційні пристрої мають низку переваг: надійність роботи, мале енергоспоживання, простота експлуатації, можливість встановлення на волочильних станах, що діють, без істотних змін конструкції. Дані переваги підтверджують перспективність удосконалення конструкцій механічних вібраційних пристроїв у напрямку зниження сили волочіння; підвищення стабільності характеристик вібраційного процесу; підвищення економічності приводу; покращення можливості регулювання амплітудно-частотних характеристик; забезпечення стабільного надходження мастила у осередку деформації; підвищення надійності роботи елементів конструкції.

Висновки./Conclusions.

Розроблена математична модель напруженого стану дроту при

вібраційному волочінні, на підставі чого встановлено, що вібраційні коливання впливають на енерго-силові параметри волочіння дроту. Визначення оптимальних параметрів амплітудно-частотних характеристик та оптимального напрямку коливань виходить за рамки поточної публікації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ./ BIBLIOGRAPHY.

1. Голубев Т. М., Дядечко Г. П., Хохряков Б. Д. Влияние вибрационного волочения на качество проволоки // Металлургическая и горнорудная промышленность. - 1996. - №6. - С. 56 - 59.
2. Вибрационные приводы в металлообработке В. Н. Шаповал, В. Е. Маслов, Н. М. Чиглаков.-К.:Техника, 1983.-120с.
3. Таратута К. В., Николаев В. А., Жук А. Я. Влияние технологических параметров на процесс вибрационного волочения проволоки // Металлургическая и горнорудная промышленность.- 2002.- №8-9.- С.536-540.
4. Таратута К. В., Жук А. Я., Ніколаєв В. О. Інтенсифікація процесу волочіння вібраційним навантаженням сталевого дроту // Металлургическая и горнорудная промышленность. - 2001. - № 3. -С.43-45.
5. Патент 39241А Україна, МКИ В21С3/14. Пристрій для колових коливань дроту/ Таратута К. В., Жук А. Я., Ніколаєв В. О.(Україна).- №2000084701; Заявл. 07.08.2000; Опубл. 15.06.2001, Бюл. № 5.-2с.

PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES

SOME PECULIARITIES OF CREATION UNIVERSAL SYSTEM THE FORMALIZATION OF KNOWLEDGE AND SCIENCE

Trokhimchuck Petro P.,
Ph. D. (Phys. Math.), Assoc. Prof.
Anatolii Svidzinskyi Dep. Theor.
Comp. Physics, Lesya Ukrainka
Volyn National University

Introduction The problem of creation the universal system of knowledge and science is connected with next problems of modern science: foundations of mathematics [1, 185; 2, 3; 3, 15; 4, 3], problem of complexity in cybernetics (S. Beer centurial problem) [1, 201], creation optimal concept of modern computer science [1,205].

Roughly speaking, difference between knowledge, science and mathematics is follows from their definitions: knowledge is disorder or semidisorder information, science is ordered information, and mathematics is précised information.

Modern science is hierarchical system [5, 3-142; 6, 15]. Therefore, we must resolve problem of creation system with variable hierarchy or theory of open systems. Main criteria of creation these theories are formulated. Polymetric Analysis and its applications as examples of such theories are represented.

Results and discussions

Hierarchical systems are usually used to model of simple and complex systems [5, 7; 6, 15]. However, it should also be applied to open systems. In [1, 5-6; 6, 15], an analysis is carried out for the feasibility of developing such theories and examples of their implementation are given on the example of polymetric analysis (PA), system

theory of variable measure [1, 161].

Based on the historical and comparative analysis of this problem, it is shown that such theories must satisfy the following six criteria [1, 5-6]:

It must be open theory or theory with variable hierarchy.

This theory must be having minimal number of principles.

It must base on nature of mathematics (analysis, synthesis and formalization all possible knowledge). We must create sign structure, which unite verbal and nonverbal knowledge (mathematical and other) in one system.

We must have system, which is expert system of existing system of knowledge and may be use for the creation new systems of knowledge.

Principle of continuity must be true for all science.

These conditions were formulated for the creation the universal theories of knowledge and science.

One of the main theories of open type is the Polymetric Analysis (PA) and hybrid systems theory (HTS) [1, 174-175]. Main axiomatic PA is next.

The basic axiomatic of the PA and FNT is the next [1, 161-184].

Definition 1. Mathematical construction is called set all possible elements, operations and transformations for resolution corresponding problem. The basic functional elements of this construction are called constructive elements.

Definition 2. The mathematical constructive elements $N_{x_{ij}}$ are called the functional parameters

$$N_{x_{ij}} = x_i \cdot \overline{x}_j, \quad (1)$$

where x_i, $\overline{x_j}$ – the straight and opposite parameters, respectively; · – respective mathematical operation.

Definition 3. The mathematical constructive elements $N_{\varphi_{ij}}$ are called the functional numbers

$$N_{\varphi_{ij}} = \varphi_i \circ \overline{\varphi}_j . \quad (2)$$

Where $\varphi_i\left(x_1,...x_n,\overline{x_1}...\overline{x_m},...N_{x_{ij}},\ldots\right)$, $\overline{\varphi_j}\left(x_1,...x_n,\overline{x_1}...\overline{x_m},...N_{x_{ij}},...\right)$ are the straight and

opposite functions, respectively; – respective mathematical operation.

Definition 4. Qualitative transformations on functional numbers $N_{\varphi_{ij}}$ (straight A_i and opposite $\bar{A}_j$) are called the next transformations. The straight qualitative transformations are reduced the dimension $N_{\varphi_{ij}}$ on *i* units for straight parameters, and the opposite qualitative transformations are reduced the dimension $N_{\varphi_{ij}}$ on *j* units for opposite parameters.

Definition 5. Quantitative (calculative) transformations on functional numbers $N_{\varphi_{ij}}$ (straight O_k and opposite $\bar{O}_p$) are called the next transformations. The straight calculative transformations are reduced $N_{\varphi_{ij}}$ or corresponding mathematical constructive element on *k* units its measure. The opposite quantitative transformations are increased $N_{\varphi_{ij}}$ or corresponding mathematical constructive element on *l* units its measure, i.e.

$$O_k \overline{O_l} N_{\varphi_{ij}} = N_{\varphi_{ij}} - k \oplus l. \quad (3)$$

Definition 6. Left and right transformations are called transformations which act on left or right part of functional number respectively.

Remark. The indexes *i, j, k, p* are called the steps of the corresponding transformations. It should be noted that qualitative transformations in us are responsible for changing the dimension, and quantitative – for quantitative, including arithmetic, changes. Only 15 minimal types of mathematical generalizing transformation is existed [1, 168].

These transformations are generalizations of all possible transformations in modern science and are formalizations of concept N. R. Campbell about basic and derivative measurements. Quantitative transformations are corresponded to basic (first order measurements), qualitative transformations are corresponded to derivative (second-order transformations) [1, 168].

In the future, when constructing specific theories, the concept of a generalized constructive element will be important to us, so let's introduce such a concept.

Definition 7. A generalized constructive element is called the expression –

$$ {}^{stqo}_{nmab}M_{ijkp} = A_i \bar{A}_j O_k \bar{O}_p A^r_s \bar{A}^r_t O^r_q \bar{O}^r_o A^l_n \bar{A}^l_m O^l_a \bar{O}^l_b N_{\varphi_{ij}} . \quad (4) $$

Generalizing mathematical element may be represented universal measure of quantity of information [1, 169].

To further describe the theory of information calculations (computing), we need to introduce the notion of information lattice [1, 169].

Definition 8. A generalized knot is called a ratio

$$ B = {}^{stqo}_{nmab}B^{\alpha\beta\gamma\ldots}_{ijkp} = A_{i_1} \ldots A_{i_\alpha} \bar{A}_{j_1} \ldots \bar{A}_{j_\beta} O_{k_1} \ldots O_{k_\gamma} \bar{O}_{p_1} \ldots N_{\varphi_{ij}} . \quad (5) $$

Definition 9. The constructive mathematical structure, which is created on the relations of type (5) is called the information lattice.

Informative lattice is basic array of theory of informative calculations. This theory was constructed analogously to the analytical mechanics [1, 172].

Basic elements of this theory are:

Definition 10. Informative calculation (computability) C is number of possible mathematical operations, which are required for the resolution of proper problem.

Definition 11. Technical informative calculation (computability) is

$$ C_t = C \sum_{i=1}^{n} t_i , \quad (6) $$

where t_i – realization time of proper computation.

Definition 12. Generalizing technical informative calculation (computability) is

$$ C_{tg} = k_{AC} C_t , \quad (7) $$

where k_{ac} – a coefficient of algorithmic complexity [1, 172].

Basic principle of this theory is the principle of optimal (minimal) informative calculations [1, 172]: any algebraic, including constructive, informative problem has optimal resolution for minimum informative computability C, technical informative computability C_t or generalizing technical informative computability C_{tg}.

Idea of this principle may be explained on the basis de Broglie formula [1, 199]

$$ S_a / \hbar = S_e / k_B = S_g \quad (8) $$

(equivalence of quantity of ordered and disorder information) [1, 199]. Where S_a – action, $\hbar$ – Planck constant, S_e – entropy and k_B – Boltzman constant. Therefore we can go from dimensional quantities (action and entropy) to undimensional quantity S_g – number of proper mathematical operations.

For classification the computations (calculations) on informative lattices hybrid theory of systems (HTS) was created [1, 174-175]. This theory allow to analyze proper system with point of view of its complexity. The main axiomatic of hybrid theory of systems is represented below.

Definition 13. The set of functional numbers and generalizing transformations together with principles reciprocity and simplicity (informative lattice) is called the hybrid theory of systems (in more narrow sense the criterion of the reciprocity and principle of optimal informative calculations).

Criterion of the reciprocity for corresponding systems is signed the conservation in these systems the next categories: the completeness; the equilibrium; the equality of the number epistemological equivalent known and unknown notions [1, 173].

Criterion of the simplicity for corresponding systems is signed the conservation in these systems the next categories: the completeness; the equilibrium; the principle of the optimal calculative transformations [1, 174]. For more full formalization the all famous regions of knowledge and science the parameter of connectedness σ_t was introduced [1, 174]. This parameter is meant the number of different bounds the one element of mathematical construction with other elements of this construction. For example, in classic mathematics $\sigma_t = 1$, in linguistics and semiotics $\sigma_t > 1$. The parameter of connectedness is the basic element for synthesis in one system of formalization the all famous regions of knowledge and science. It is one of the basic elements for creation the theory of functional logical automata too.

At help these criteria of reciprocity and simplicity and parameter of connectedness the basic famous parts of knowledge and science may be represent as next 10 types of hybrid systems [1, 174-175]:

1. The system with conservation all positions the criteria of reciprocity and

simplicity for all elements of mathematical construction ($N_{\varphi_{ij}}$ and transformations) is called the *simple system.*

2. The system with conservation the criterion of simplicity only for $N_{\varphi_{ij}}$ is called the *parametric simple system.*

3. The system with conservation the criterion of simplicity only for general mathematical transformations is called *functional simple system.*

4. The system with nonconservation the principle of optimal informative calculation and with $\sigma_t = 1$ is called the *semisimple system.*

5. The system with nonconservation the principle of optimal informative calculation only for $N_{\varphi_{ij}}$ and with $\sigma_t = 1$ is called the *parametric semisimple system.*

6. The system with nonconservation the principle of optimal informative calculation only for general mathematical transformations and with $\sigma_t = 1$ is called the *functional semisimple system.*

7. The system with nonconservation the principle of optimal informative calculation and with $\sigma_t \neq 1$ is called *complicated system.*

8. The system with nonconservation the principle of optimal informative calculation only for $N_{\varphi_{ij}}$ is called *parametric complicated system.*

9. The system with nonconservation the principle of optimal informative calculation only for general mathematical transformations and with $\sigma_t \neq 1$ is called *functional complicated system*.

10. The system with nonconservation the criteriums of reciprocity and simplicity and with $\sigma_t \neq 1$ is called *absolute complicated system*.

Methods of PA and HTS were used for the resolutions the next problems of modern science.

1. A creation of universal theory of measure and measurements (theory of variable measure) [1, 175]. This theory is based on two principles: asymmetry of measurement [1, 180] and dimensional homogeneity [1, 181].

2. PA may be represented as operational concept of foundations of

mathematics, which allows to unite in one system all possible information and knowledge: précised (mathematics), ordered (science) and disorder knowledge [1, 185].

3. Methods of PA allow resolving S. Beer centurial problem in cybernetics (problem of information complexity) [1, 201]. PA may be represented as universal computer, which is included all possible procedure of computing process; some chapters of modern computer science (theory of functional logical automata, theory of multiadic games, etc,) were created [1, 205]. Generally speaking, the six criteria that are necessary for the creation of theories of open systems can also be used for the formalization of other concepts, i.e. the synthesis of knowledge on other grounds, and not necessarily through measure.

Conclusion Thus, we can draw the following conclusion that the creation of a universal system of knowledge requires the fulfillment of six conditions. This is demonstrated on the example of Polymetric Analysis and its applications.

REFERENCES

1. Trokhimchuck P. P. Theories of Everything: Past, Present, Future. Saarbrukken, Chisinau: Lambert Academic Publishing, 2021. 260 p.
2. Russel B. Introduction to mathematical philosophy. London: Museum street, 1948. 208 p.
3. Whitehead A. N. Science and the modern World. N.-Y.: Pelican Mentor Books,1948. 224 p.
4. Ruzha I. Foundations of mathematics. Kiyiv: Vyshcha shkola, 1981. 352 p. (In Russian)
5. Kuhtenko A. I. Cybernetics and Fundamental Science. Kiev: Naukova Dumka, 1987. 142 p. (In Russian)
6. Barrow J. D. Impossibility. The Limits of Science and Science of Limits. Oxford: Oxford University Press, 1998. 274 p.

КОВАРІАНТНІ ФУНКТОРИ У КАТЕГОРІЇ КОМПАКТІВ ТА НЕПЕРЕРВНИХ ВІДОБРАЖЕНЬ

Карпенко Катерина Вікторівна
студентка
Херсонський Державний Університет
м. Херсон, Україна

У статті розглядаються приклади просторів, які виникають під дією функторів експоненціального типу. Побудова цих просторів базується на властивостях функторів у категорії компактів та неперервних відображень.

Ключові слова: функтор експоненціального типу, функтор у категорії компактів, коваріантні функтори.

Вступ./Introductions. В останні роки вивчення коваріантних функторів в категорії компактів стає все більш популярним. Найпростішій з таких функторів, функтор Id^k k-го степеня, вивчається на протязі багатьох десятиліть після роботи А. М. Тихонова [3]. Проте слід відмітити, що фактично коваріантні функтори вивчаються з моменту відокремлення топології в окрему галузь математики. Ще більш давнім є функтор гіперпростору або експоненти [1], поява якого пов’язана з іменами Хаусдорфа та В’єторіса. Після теореми Рісса про ізоморфізм між просторами неперервних лінійних функціоналів на просторі усіх неперервних функцій все більшу роль починає грати функтор ймовірнісних мір. Також слід відмітити тенденцію до вивчення загальних властивостей коваріантних функторів в категорії бікомпактів. Заслуга в цьому належить Є. В. Щепіну, який вперше довів достатньо загальні та досить місткі теореми про функтори в категорії бікомпактів [2]. Він за допомогою декількох звичайних властивостей виділив поняття нормального функтора, якому, без сумніву, належить велике майбутнє. Також особливої уваги заслуговує категорія розмитих метричних просторів на їх нерозтягуючих відображень [4], [5].

Мета роботы./Aim. В статті ми, використовуючи властивості функторів у категорії компактів та неперервних відображень, розглянемо приклади просторів, що виникають під дією функторів експоненціального типу.

Матеріали та методи./Materials and methods. Наступні означення належать Є.В. Щепіну.

Функтор F називається *неперервним*, якщо для будь-якого зворотного спектру $S = \left\{X_\alpha, p_\alpha^\beta; U\right\}$ визначено обернений спектр $F(S) = \left\{F(X_\alpha), F(p_\alpha^\beta); U\right\}$, який породжений відображеннями $F(p_\alpha): F(\lim_{\leftarrow} S) \to F(X_\alpha)$, де p_α – суть наскрізних проекцій з $\lim_{\leftarrow} S$ в X_α, відображення $\lim_{\leftarrow} F(p_\alpha)$ з простору $F(\lim_{\leftarrow} S)$ в простір $\lim_{\leftarrow} F(S)$ є гомеоморфізмом.

Функтор F називається таким, що *зберігає вагу*, якщо $wF(X) = Wx$ для будь-якого нескінченного бікомпакту X.

Функтор F називається *мономорфним*, якщо для будь-якого вкладення i бікомпакта X в бікомпакт Y відображення $F(i): F(X) \to F(Y)$ також є вкладенням.

Коваріантний функтор $F: Comp \to Comp$ називається *нормальним*, якщо він неперервний, зберігає вагу, перетин і прообрази, мономорфний і епіморфний і переводить одноточковий простір в одноточковий, а пустий – в пустий.

Для довільного топологічного простору X позначимо через id_x тотожне відображення простору X на себе. Для довільних відображень $f: X \to Y$ і $g: Y \to Z$ через $g \circ f: X \to Z$ позначимо їх композицію, тобто результат послідовного виконання цих відображень. Так звана теорема про неперервність складної функції свідчить, що композиція неперервних відображень неперервна. Операція exp, яка застосовується до бікомпактів та їх неперервних відображень, володіє наступними очевидними властивостями:

1) $\exp(id_x) = id_{\exp x}$;

2) $\exp(g \circ f) = \exp g \circ \exp f$.

Отже, операція exp ставить у відповідність кожному бікомпакту X

бікомпакт $\exp X$, кожному неперервному відображенню $f: X \to Y$ неперервне відображення $exp\ f: exp\ X \to exp\ Y$, і при цьому виконані умови 1) і 2). Все це можна переформулювати наступним чином: операція exp є коваріантним функтором, який діє на сукупності (або на категорії) Comp усіх бікомпактів та усіх їх неперервних відображень. Функтор цей називається *функтором експоненти*, або функтором гіперпростору замкнених множин.

Введення в поняття топологічних просторів служить не тільки хорошим інструментом для конструювання нових топологічних об'єктів, але і надає цікаві методи дослідження топологічних просторів та їх неперервних відображень. Для кардинального числа k (скінченного або нескінченного) операція піднесення просторів до k-го степеня продовжується до коваріантного функтора в категорії топологічних просторів. Цей функтор ми будемо позначати через Π^k. Відображення $f^k: X^k \to Y^k$ визначається покоординатно: точці $x \in X^k$ з координатами $x_a, a \in k$ ставимо у відповідність точку $f^k(x) = y$ з координатами $y_a = f(x_a)$.

Обмежимося випадком натуральних $k = n$ і бікомпактних X. Розглянемо відображення $\pi_n: X^n \to exp_n X$, яке ставить у відповідність точці $x = (x_1, \dots, x_n) \in X^n$ множину її координат. π_n є неперервним відображенням бікомпакта X^n на бікомпакт $exp_n X$. Отже, гіперсиметрична n - му степеню бікомпакта X є фактор-простором його n - го степеня щодо розбиття, що породжується наступним відношенням еквівалентності: точки $x, y \in X^n$ еквівалентні, якщо вони мають однакові множини координат.

Результати та обговорення./Results and discussion. *Приклад* 1. $X -$ відрізок $[0,1]$ числової прямої R. Знайдемо симметричний 2-степінь $SP^2 X = exp_2 X$. Для цього скористаємося тим, що функтор exp_2 є фактор-функтором функтора Π^2. Відображення $\pi^2: X^2 \to exp_2 X$ полягає у тому, що пари точок (x, y) і (y, x) "склеюються". Треба взяти квадратний аркуш паперу, який зображує одиничний квадрат площини, накреслити на ньому діагональ Δ, що складається з точок виду (x, x), зігнути квадрат вздовж цієї діагоналі аж до

суміщення двох рівнобедрених прямокутних трикутників T_1і T_2 і склеїти ці трикутники (див. на рис.1). Трикутник, що вийшов від такого склеювання квадрата, і буде зображувати 2-й симетричний степінь відрізка.

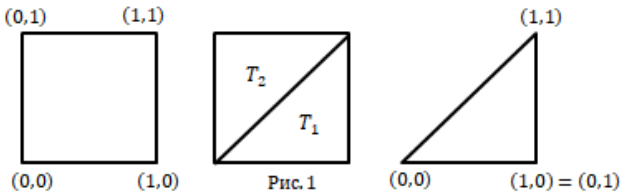

Рис. 1

Цей результат можна отримати і по-іншому. Діагональ Δ розбиває квадрат I^2 на два симетричних трикутника T_1і T_2:

$$T_1 = \{(x, y) \in I^2 : x \geq y\},$$

$$T_2 = \{(x, y) \in I^2 : x \leq y\}.$$

Тоді відображення π_2, обмежене тільки на трикутник T_1, буде взаємно однозначним неперервним відображенням компакту T_1 на Хаусдорфовий простір $exp_2 I$. Такі відображення обов'язково повинні бути гомеоморфними. Отже, ми продемонстрували, що симетричний квадрат $exp_2 I$, природно ототожнюється з половиною квадрата I^2.

Отже, чому ж компакт $exp_2 S^1$ гомеоморфний листу Мебіуса? Коло S^1 являє з себе відрізок з ототожненими кінцями. Відповідно квадрат кола – тор, який одержується із звичайного квадрата ототожненням пар протилежних, однаково спрямованих його сторін (рис. 1.2).

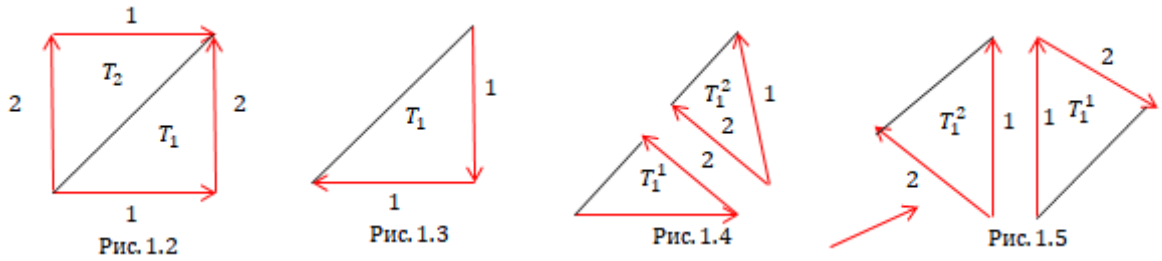

Рис. 1.2 Рис. 1.3 Рис. 1.4 Рис. 1.5

Відображення $\pi_2 : S^1 \times S^1 \to exp_2 S^1$, як і в попередньому прикладі, ототожнює верхній трикутник T_2 квадрата, який зображує тор на рис 1.2, з його нижнім трикутником T_1. При цьому верхня сторона 1 ототожнюється з правою стороною 2, а ліва сторона 2 - з нижньою стороною 1. Таким чином, компакт $exp_2 S^1$ виходить з прямокутного трикутника T_1, катети якого ототожнені

зображенню на рис. 1.3 способом. Ми покажемо, що склеєний таким чином трикутник збігається з листом Мебіуса, спочатку розрізавши цей трикутник, а потім склеївши в іншій послідовності. Розріжемо трикутник T_1 по висоті, опущеної з прямого кута на гіпотенузу, і задамо нумерацію і напрямок сторін двох отриманих трикутників T_1^1 і T_1^2, склейка яких дає шуканий компакт $exp_2 S^1$ (рис. 1.4). Тепер ми склеїмо сторони 1 трикутників T_1^1 і T_1^2 (рис. 1.5). Після склеювання сторін 1 ми отримуємо квадрат, у якого залишається склеїти пару протилежних сторін 2, спрямованих в різні боки. Цим і завершується доведення гомеоморфності листа Мебіуса симетричному квадрату кола.

Висновки./Conclusions. *Приклад* 2. Покажемо, що симетричний квадрат кола $SP^2S^1 = exp_2 S^1$ гомеоморфний листу Мебіуса. Нагадаємо, що лист Мебіуса виходить з квадрата, якщо ототожнити центрально симетричні точки двох протилежних його сторін. Одним з найцікавіших топологічних властивостей листа Мебіуса є те, що він являє собою односторонню поверхню. Поверхня ця гомеоморфна циліндру і відрізняється від звичайного циліндра лише своїм розташуванням в тривимірному евклідовому просторі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пришляк О. О. Сучасна топологія / О. О. Пришляк. – К.: Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2007. – 80 с.
2. Щепин Е. В. Функторы и несчетные степени компактов / Е.В. Щепин // Украинский математический журнал. – 1981, 36:3.
3. Tuchonoff A. Uber die topologische Erweiterung von Raumen. – Math. Ann. 1970, 102, S. 544-561.
4. Savchenko O. A. Fuzzy hyperspace monad - Matematychni Studii. – 2010. – V. 33. – № 2. – P. 192 – 198. URL: http://matstud.org.ua/texts/2010/33_2/192-198.pdf
5. Savchenko O. A remark on stationary fuzzy metric spaces - Carpathian Mathematical Publications. – 2011. – V.3.– № 1. – P. 124 – 129. URL: http://journals.pu.if.ua/index.php/cmp/article/view/85

ЗАСТОСУВАННЯ АЛГОРИТМУ ДЕЙКСТРИ ДЛЯ ПОШУКУ ОПТИМАЛЬНОГО ШЛЯХУ У СКЛАДНОМУ ПРИМІЩЕННІ

Рикалюк Роман Євстахович,
к. ф.-м. наук, доцент
Чемерський Владислав Анатолійович,
магістрант
Львівський національний університет
ім. Івана Франка
м. Львів, Україна

Вступ. / Introductions. Проблема орієнтування у приміщенні із складною архітектурою відома багатьом з нас. З нею зустрічаються абітурієнти та нові студенти нашого університету, особливо у головному корпусі, який є історичною будівлею. Аудиторії мають поверхову нумерацію, однак можуть використовуватися різними факультетами, причому рівні поверхів часто не співпадають. Спростити пошук аудиторії, зазначеної у розкладі і не запізнитись на пари через те, що не могли знайти розташування аудиторії, покликане дане дослідження.

Мета роботи. / Aim. Метою даної роботи є розробка аплікації, за допомогою якої можна знайти найкоротший шлях між аудиторіями з можливістю переходів між поверхами. Аплікація має зручний інтерфейс, який був створений на основі фреймворку WPF, а для пошуку найкоротшого шляху використано алгоритм Дейкстри.

Матеріали та методи./Materials and methods.Для реалізації проекту обрано технологію. NET, платформа WPF, а також використано XAML, як мову розмітки. Аудиторний фонд головного корпусу Університету представлено у вигляді графа, де вершинами є номери аудиторій, а ребрами – віддалі між ними. Для пошуку оптимального шляху між аудиторіями проаналізовано різні алгоритми.

Технологія NET Дана програмна технологія, запропонована фірмою Microsoft як платформа для створення як звичайних програм, так і веб-

застосунків. Багато в чому є продовженням ідей та принципів, покладених в технологію Java. Однією з ідей .NET є сумісність служб, написаних різними мовами [2].

NET — крос-платформова технологія, в цей час існує реалізація для платформи Microsoft Windows, FreeBSD (від Microsoft) і варіант технології для ОС Linux в проєкті Mono (в рамках угоди між Microsoft з Novell), DotGNU[en].

Середовища розробки .NET-програм: Visual Studio .NET (C++, C#, J#), SharpDevelop, Borland Developer Studio (Delphi, C#) тощо. Середовище Eclipse має додаток для розробки. NET-програм. Застосовні програми також можна розроблювати в текстовому редакторі та використовувати консольний компілятор.

Графічна підсистема WPF. Windows Presentation Foundation (WPF, кодова назва — Avalon) — графічна (презентаційна) підсистема (аналог WinForms), яка починаючи з .NET Framework 3.0 в складі цієї платформи. Має пряме відношення до XAML. WPF разом з .NET Framework 3.0 вбудована в Windows Vista, а також доступна для установки в Windows XP Service Pack 2 і Windows Server 2003 [4].

WPF є високорівневим об'єктно-орієнтованим функціональним шаром (англ. framework), що дозволяє створювати двовимірні та тривимірні інтерфейси.

Декларативна мова розмітки XAML. XAML (англ. eXtensible Application Markup Language) — декларативна мова розмітки. З точки зору моделі програмування .NET Framework мова XAML спрощує створення користувацького інтерфейсу для програми .NET Framework. Можна створити видимі елементи інтерфейсу користувача в декларативній розмітці XAML, а потім відокремити визначення користувача інтерфейсу від логіки часу виконання, використовуючи файли коду програмної частини, приєднані до розмітки за допомогою визначень поділюваних класів.

Мова XAML безпосередньо представляє створення екземплярів об'єктів в конкретному наборі резервних типів, визначених у збірках. У цьому полягає її

відмінність від більшості інших мов розмітки, які, як правило, є інтерпретованими мовами без прямого зв'язку з системою резервних типів. Мова XAML забезпечує робочий процес, що дозволяє декільком учасникам розробляти користувацький інтерфейс і логіку програми, використовуючи потенційно різні засоби [1].

Алгоритм Дейкстри. Зважаючи на усталену схему розташування аудиторій і відомі віддалі між ними виникла ідея зобразити їх у вигляді графа. Для знаходження найкоротшого шляху від однієї вершини графа (тобто номера аудиторії) до всіх інших вершин було обрано алгоритм Дейкстри. Класичний алгоритм Дейкстри працює тільки для графів без ребер від'ємної довжини [3]. Для порівняння розглядали також алгоритм Флойда-Воршелла, який добре підходить для обчислення шляху між усіма парами вершин у щільних графах, в яких більшість або всі пари вершин з'єднані ребрами. Однак для розріджених графів з невід'ємними вагами ребер краще використовувати алгоритм Дейкстри, оскільки складність алгоритму Дейкстри є меншою.

Результати та обговорення./Results and discussion. Логіка роботи програми полягає в тому, що на карту нанесені точки, які мають свої координати, а також вони зв’язані між собою і є графом (мал.1).

Головна суть аплікації - це знаходження найкоротшого шляху між аудиторіями. Для цього ми переводимо граф у матрицю та застосовуємо алгоритм Дейкстри.

Програмна реалізація передбачає проектування та створення інтерфейсу, у вікнах якого відображуємо поверхові плани розташування аудиторій, вікно для задання номерів аудиторій для пошуку шляху а також кнопки для навігації між поверхами (мал.2).

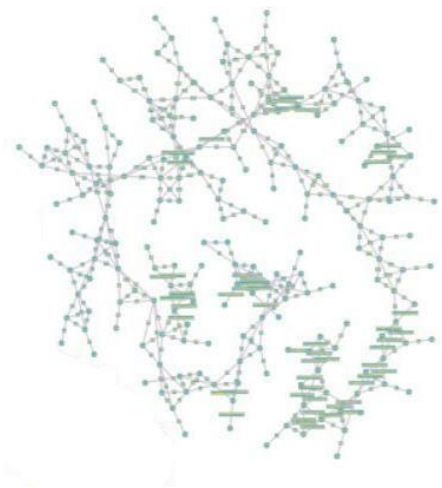

Мал.1. Проекція аудиторій на граф.

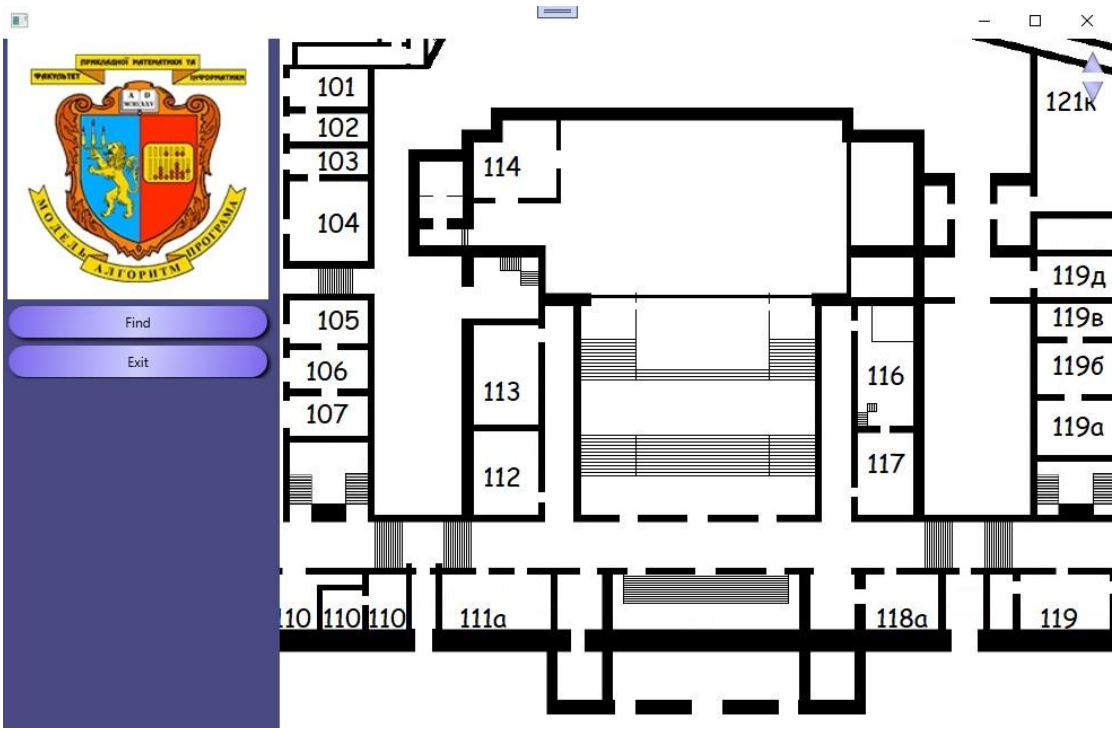

Мал.2. Вікно після запуску програми.

Після натискання на кнопку “Find” у нас появляється два додаткових поля, в першому ми можемо вибрати номер аудиторії, з якої нам програма прокладе шлях, а в другому – до якої аудиторії програма має прокласти шлях. Можливість вибрати аудиторію, яка цікавить нас, реалізована у вигляді випадаючого списку.

Вигляд вікна після вибраних «111а» та «153» аудиторій з вказанням найкоротшого шляху між ними показано на мал.3.

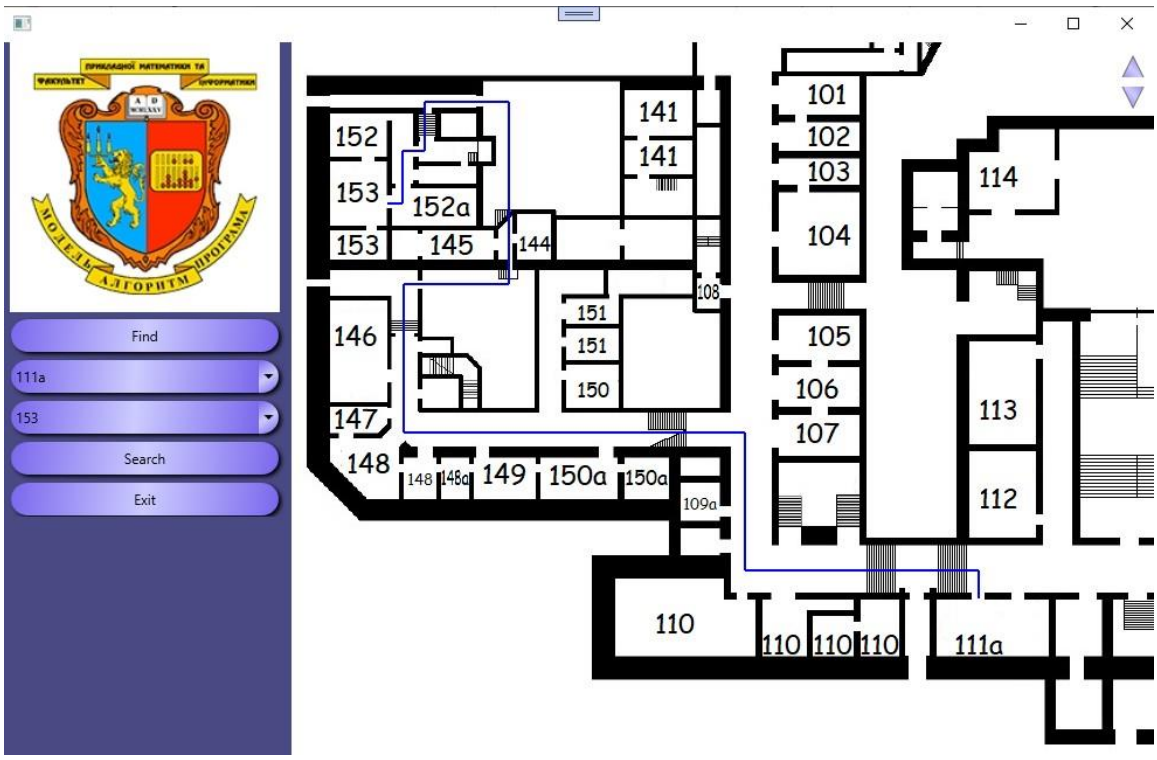

Мал 3. Вигляд програми після вибраних «111а» та «153» аудиторій.

Програма успішно справляється із задачею, коли аудиторії знаходяться на різних поверхах. У цьому випадку на екран послідовно виводяться поверхові плани розташування аудиторій та шляхи слідування між ними.

Також, до аплікації написана документація, в якій детально описаний весь її функціонал.

Висновки./Conclusions. В результаті виконання даної роботи була розроблена аплікація “LNU, Where am I?”, в якій розроблено інтерфейс, реалізовано логіку роботи програми, внесено мапи для трьох поверхів університету, перетворено шляхи між аудиторіями в граф. Реалізувавши алгоритм Дейкстри знайдено координати кожної аудиторії та перенесено їх на матрицю.

Програма протестована студентами та отримала позитивні відгуки. Додаток є простим і зрозумілим для користувачів, а його функціональні можливості відповідають сучасним вимогам.

Базовою мовою для проектування було обрано мову програмування C#[5,6], графічну підсистему WPF, декларативну мову розмітки XAML.

ЛІТЕРАТУРА:

1. XAML. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/XAML.

2. .NET Framework. [Електронний ресурс]. – Режимдоступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/.NET_Framework.

3. Dijkstra’s shortest path algorithm. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.geeksforgeeks.org/dijkstras-shortest-path-algorithm-greedy-algo-7/

4. WPF - Windows Presentation Foundation. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://professorweb.ru/my/WPF/base_WPF/level1/info_WPF.php

5. Язык программирования C# 5.0 и платформа. NET 4.5 / *Эндрю Троелсен* // Вильямс, 2015. – 1312с.

6. Creating a graph in C#. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://app.wftutorials.com/Creating-a-graph-in-C.

ЗАСТОСУВАННЯ НАНОТЕХНОЛОГІЙ В АВТОМОБІЛЬНІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ

Штаюра Ольга Петрівна
викладач-методист
ВСП «Автомобільно-дорожній фаховий коледж
Національного університету «Львівська політехніка»
м. Львів, Україна

Вступ. На сучасному етапі розвитку суспільства автомобільна галузь є однією з важливих галузей. Автомобілі відіграють важливу роль в житті людей, у розвитку економіки й обороноздатності країни. Розвиток автомобільної промисловості базується на новітніх технологіях, які поєднали наукові розробки фізики, матеріалознавства композиційних, конструкційних і наноматеріалів, електрозварювання, електротехніки, світлотехніки. Активно впроваджується в автомобілебудування робототехніка, заснована на системах управління сенсорними датчиками і виконавчими механізмами; 3D-друк, в основі якого лежить принцип пошарового друку деталей і елементів конструкцій; нові нано- та smart- матеріали. Сучасний автомобіль – це транспортний засіб нового покоління. Він поєднує в собі механічну основу традиційного автомобіля, електроніку, оптичні системи, IT-технології та новітні наноматеріали в елементах конструкцій.

Наноматеріали – це матеріали, створені з використанням наночастинок, лінійні розміри яких від 1 до 100 нанометрів. Унікальні властивості наноматеріалів дозволяють використати їх у різних галузях науки, техніки, виробництва. На основі вуглецевих нанотрубок створено нове покоління високоміцних композиційних матеріалів, фізико-механічні характеристики яких у десятки разів перевищують аналогічні характеристики високоміцних сталей, високоміцні покриття, що перевищують по твердості алмаз [1].

Мета роботи. Провести аналіз застосування нанотехнологій в автомобільній промисловості, дослідити технологічні особливості сучасних

автомобілів із використанням новітніх наноматеріалів в елементах їх конструкцій.

Матеріали і методи. Робота базується на аналізі нанотехнологій, які є одними з найбільш перспективних галузей сучасної прикладної науки. Ця галузь порівняно молода і великі відкриття ще попереду. У наш час нанотехнології широко застосовуються в багатьох галузях виробництва, у тому числі і в автомобільній промисловості.

Автомобільна промисловість щорічно випускає нові сучасні моделі автомобілів. Автовиробники прагнуть довести свої моделі до досконалості, використовуючи новітні розробки науки, техніки, сучасні нанотехнології з принципово новими унікальними можливостями керування фізико-хімічними процесами на атомно-молекулярному рівні. Головною властивістю наноструктур є підвищена дифузійна здатність їх атомів і молекул, а міцність на розрив нанотрубок у десятки разів більша за аналогічні характеристики високоміцних сталей [1]. Саме завдяки унікальним властивостям наноматеріали знайшли широке застосування в автомобільній промисловості. На сьогодні нанотехнології вважають найперспективнішими технологіями в автомобільній промисловості. Створено нові високоміцні композиційні матеріали на основі вуглецевих нанотрубок; високоміцні покриття, які не поступаються за твердістю алмазу; змащувально-охолоджувальні технологічні середовища із нанодомішками; акумуляторні батареї нового покоління на основі фулеренів із великою ємністю за малих габаритів; нанодатчики з надвисокою чутливістю; елементи електронних схем для приладів нового покоління; новітні захисні покриття поверхонь, невидимі для радарів й інших засобів виявлення; надміцні волокна, канати, стрижні; матриці й дисплеї надвисокої чіткості, яскравості й чутливості. За оцінкою провідних світових експертів, промислова революція XXI століття пов’язана саме із розвитком нанотехнологій [2].

Результати і обговорення. У багатьох країнах світу проводяться дослідження з метою з’ясування питань, які напрями нанотехнологій найбільш вигідно розробляти для модернізації автомобілів. Автовиробники концернів

BMW, Volkswagen, Mercedes-Benz, General Motors, Toyota та ін. активно впроваджують сучасні нанотехнології для покращення елементів конструкцій автомобілів та їх модернізації. Для кузова й автомобільних деталей використовують три види наноматеріалів: сталь, насичену наночастинками азоту в процесі її термообробки, сталь із нанодобавками інших модифікацій вуглецю – нанотрубок та фулеренів та композитні матеріали на основі полімерів і наноматеріалів. Поверхні, покриті фулереновими плівками, мають мінімально низький коефіцієнт тертя, оскільки межа текучості фулеренів значно менша, ніж у більшості металів [3].

Широке застосування одержали автомобільні нанолакофарбові покриття, автополіролі, захисні наноматеріали для скла, салону автомобіля, колісних дисків, нанодомішки, призначені для зменшення зношення й опору тертя деталей двигуна, для очистки паливної системи та зниження рівня викидів пального в навколишнє середовище [4]. До лакофарбових матеріалів виробники додають нанопорошки із вмістом Zn, ZnO, Al, TiO, ZrO_2. Необхідно зауважити, що при нанесенні на поверхню кузова автомобіля нанолакофарбового покриття утворюється полімерний шар, який перетворює молекулярну матрицю на стійку атомну структуру поверхні кузова автомобіля, яка відзначається високою міцністю, довговічністю, адгезією, корозійною стійкістю, зносостійкістю, стійкістю до подряпин та інтенсивним блиском. Таке покриття виробляють компанії Mersedes-Benz, Du-Pont, BMW, AUDI та ін. Наприклад, концерн Mersedes-Benz використовує автолак з добавками керамічних наночастинок. Міцність такого нанолакового покриття втричі переважає за міцністю традиційні автолакові покриття і забезпечує стійкість поверхні корпусу автомобіля до подряпин. Цей лак знайшов широке застосування в автомобільній індустрії (рис. 1) [4].

Компанія Du-Pont розробила інноваційні екологічні лакофарбові наноматеріали, які мають підвищену міцність. Після десяти циклів мийки автомобіля з таким нанопокриттям, як показали дослідження, датчики блиску показали 72%, тоді як для звичайного лаку – лише 35% [4]. На рисунку 2

представлено фотографії зовнішнього вигляду автомобіля з нанолаковим покриттям та традиційним лаковим покриттям після п’яти років його експлуатації. Компанія Du-Pont працює над новітнім захисним нанолакопокриттям, яке здатне під дією електричного струму змінювати колір автомобіля, залежно від поданої напруги, а також блокувати, за необхідності, проникнення радіосигналів у салон автомобіля [4].

Рис. 1. Нанолакове покриття кузова автомобіля

Рис. 2. Ліворуч – нанолакове покриття; праворуч – традиційне покриття після 5 років експлуатації автомобіля

Завдяки сучасному розвитку науки створено новий вид автомобільних наноматеріалів, які є стійкими до забруднень. Ці новітні наноматеріали здатні до самоочищення на основі так званого «лотос-ефекту» [3]. Термін «лотос-ефект» базується на фізичному явищі «змочування» або «незмочування» поверхні. На традиційному покритті крапля води, змочуючи поверхню, змиває бруд, залишаючи при цьому слід від бруду (рис. 3, а). Тоді як взаємодія води з нанопокриттям, за рахунок явища незмочування поверхні, повністю видаляє бруд, залишаючи ідеально чистою поверхню (рис. 3, б).

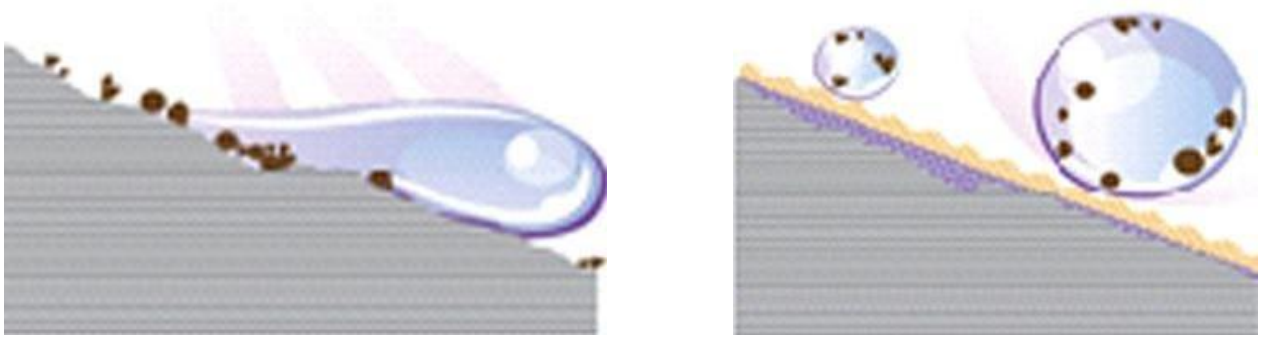

а) **б)**

Рис. 3. а) змочування звичайного лакофарбового покриття;

б) незмочування нанопокриття

Самоочисні автомобільні нанопокриття розробили концерни Duales System Deutschland AG, BMW, AUDI для лакофарбових поверхонь, дзеркал, тканин, кераміки, гуми (рис. 4). Концерн AUDI розробив нанопорошки для підвищення міцності дзеркал і відбивачів, їх стійкості до подряпин [3].

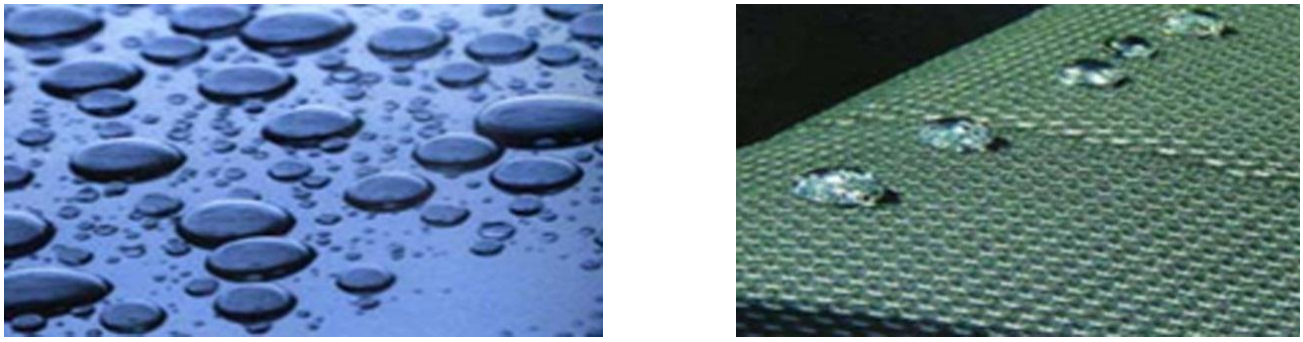

а) **б)**

Рис. 4. Самоочисні автомобільні нанопокриття на:

а) – автосклі, б) – тканинах автосалона

Нанополіролі захищають поверхню автомобілів від бруду, пилу, кислотних дощів, корозії та є екологічно безпечними. При взаємодії ультрафіолетового проміння з наноплівкою, до складу якої входить TiO_2, відбувається фотокаталітична реакція, у результаті якої розщеплюються молекули бруду. Важливо зауважити, що захисна наноплівка від нанесення автополіролю зберігається на поверхні автомобіля, витримуючи до шести змивань [3]. Наночастинки, введені до лакофарбового покриття, захищають поверхню від корозії та відіграють роль самозаліковуючого ефекту на основі явища дифузії. Будь-яка мікроскопічна подряпина «заліковується» внаслідок

дифузії наночастинок, які прагнуть зберегти термодинамічну рівновагу в системі [1].

Світові концерни автовиробників широко використовують у своїх сучасних моделях нанотехнології. Зокрема, на панелі керування автомобілів встановлені антиблікові покриття, а спеціальні нанотехнологічні матеріали, нанесені на дзеркала заднього огляду, послаблюють світловий потік від фар автомобілів, які обганяють. Нанокомпозитні полімерні матеріали впроваджують у виробництво автомобільних двигунів, щоб забезпечити вищі показникам міцності, зносостійкості, ударної в'язкості. У паливній системі автомобіля застосовують вуглецеві нанотрубки у поєднанні з нейлоном, що значно знижує статичну електрику, а для зменшення втрат палива використовують поєднання вторполімерів з нанотрубками в ущільнюючих кільцях паливної системи. Завдяки застосуванню наноматеріалів різко знизилась вартість автомобільних каталітичних конвекторів, які очищають автомобільні викиди від шкідливих домішок. В електромобілях використовують наноматеріал на основі оксиду тітану для електродів літій-іонних акумуляторів [5].

Висновки. У наш час нанотехнології – один з найбільш перспективних напрямків розвитку автомобільної промисловості. Провідні автомобільні компанії все частіше застосовують нанотехнології при конструюванні моторного відсіку для зменшення тертя в рухомих деталях, зниження витрат мастила, а також при проектуванні несучих деталей зовнішньої та внутрішньої обшивки автомобіля, що підвищує його міцність, покращує ергономіку та знижує собівартість. Перспективним напрямком застосування нанотехнологій є розроблення систем транспортування і зберігання водню, паливних елементів в гібридних автомобілях та суперконденсаторів в електромобілях.

Сучасна автомобільна промисловість розробляє не лише найкращі транспортні засоби, а й системи, які дозволяють їм спілкуватися, самостійно планувати маршрут та берегти екологію. Майбутнє розвитку автомобільної галузі – за екологічним, безпілотним, самокеруючим транспортом із

використанням новітніх нанотехнологій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вимірювання у нанотехнологіях: методи і засоби: навч. посіб. / П. Р. Гамула [та ін.]; за ред. Б. І. Стадника; Нац. ун-т «Львів. політехніка». – Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2016. – 186 с.

2. Герасимчук В. Г., Липисієнко А. П. Світові тенденції розвитку машинобудування // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». – 2018, № 5. Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/52018/4.pdf.

3. Савінова В. В., Стадник О. І., Колесніков В. О. Розвиток і впровадження нанотехнологій в автомобілях // Матеріали V-ї Міжнародної науково-технічної інтернет-конференції «Проблеми та перспективи розвитку автомобільного транспорту». – Вінниця: 13-14 квітня 2017. – С. 121 – 124. Режим доступу: http://atmconf.vntu.edu.ua/materialy2017.pdf.

4. Олишевская В. Е. Автомобильные защитные наноматериалы / Олишевская В.Е., Олишевский Г. С., Медянцев А. Е. // Механіка гіроскопічних систем: науково-технічний збірник. – 2016. – Вип. 31. – С. 95-105. – DOI: http://dx.doi.org/10.20535/0203-377131201687142.

5. Фесенко О. М., Ковальчук С. В., Нищик Р. А. Проблеми та перспективи розвитку нанотехнологій в Україні та світі. //Маркетинг і менеджмент інновацій, – 2017, № 1. – С. 170 – 178. http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/172.

GEOLOGICAL AND MINERALOGICAL SCIENCES

О ЦИКЛИЧНОСТИ НЕФТЕГАЗОНАКОПЛЕНИЯ

Куриленко Владимир Степанович
Старший научный сотрудник,
Институт геологических наук
Национальной академии наук Украины.
Киев,

Посвящается
Владимиру Констатиовичу Гавришу

Введение. Цикличность в строении осадочного чехла нефтегазоносных бассейнов и содержащихся в них промышленных скоплений углеводородов (УВ) представляет исключительно высокий научно-практический интерес, т.к. отражает взаимосвязь вещественной и структурной организации осадочного вещества на разных уровнях и позволяет выделять перспективные объекты с высокой степенью вероятности.

Постановка задачи. На примере месторождений Днепровско-Донецкой впадины (ДДВ) предстоит выявить цикличность в распределении запасов УВ по нефтегазоносным комплексам.

Материалы и методы исследования. Источником информации для автора послужили публикации в открытой печати, а также собственные наблюдения в процессе научно-исследовательских работ в Институте геологических наук НАН Украины. Методы исследования – сбор и сопоставление сведений в публикациях и их критический анализ, консультации с учёными и ведущими специалистами, дискуссии с коллегами по совместной

работе, участие в работе научно-практических конференций и семинарах.

Изложение основного материала. В результате многолетнего изучения разноранговой цикличности Днепровско-Донецкой впадины [1, 5, 6, 9, 12,15] в фанерозойском комплексе выделены три мегацикла (палеозойский, мезозойский и кайнозойский) продолжительностью соответственно 161, 181 и 66 (неполный) млн лет. В них прослежено по три циклопериода, а в каждом из них по две циклоэпохи продолжительностью 12-42 млн лет. В циклоэпохах выде-ляют макро- (по 8,5 -22 млн лет каждый т) и мезоциклы (по 3-10 млн лет), а внутри них – макро- (по 1,4-2,7 млн лет) и мезоритмы продуктивных нефтегазоносных горизонтов (по 360-720 тыс лет), а также разноранговые микроритмы (от 180 до 360 тыс лет и менее). Микроритмы I-III порядков имеют продолжи-тельности от 2,5 тыс лет до 300 лет и менее.

Таким образом, выстраивается многоуровневая иерархическая циклическая система организации осадочного вещества наподобие общеизвестной “матрёшки”, что обусловлено влиянием неоднородного галактического пространства, гипотетическими флуктуациями гравитационной постоянной, периодической инверсией геомагнитного поля, а это, в свою очередь, моделирует квазициклические внутриземные тектонические процессы. Очевидно, важную роль в этих процессах играют спиральные “рукава” Галактики, через которые проходила Солнечная система при своём орбитальном движении вокруг галактического Центра [6, 7, 8]. В работе [8] показано, что повышенная концентрация магнитных “вмороженных” полей газопылевого вещества и радионуклеи-дов в спиральных “рукавах”Галактики находит отражение в смене суперхрон магнитного поля Земли и в геотектонических пульсационных эпохах.

Проведённый анализ распределения промышленных скоплений нефти с конденсатом и газа по указанным выше циклам, ритмам и другим единицам по данным более, чем 45 крупнейших нефтегазоносных бассейнов мира [4], а также по материалам отдельных провинций (Волго-Уральской и Западно Сибирской [3], Днепровско-Донецкой [7, 8, 11] и др.), позволил выделить

планетарную (мегацикличную), региональную (циклоэпохальную), зональную (мезоцикличную) и локальную (ритмичную) цикличности.

Установлено, что в перикратонных рифтово-синеклизных бассейнах максимальная интенсивность нефтегазонакопления приурочена к мезозойскому (позднеюрскому – позднемеловому) планетарному мегациклу продолжительностью более 100 млн лет (72 % мировых запасов); к кайнозойскому (от эоцена до плиоцена), который имеет продолжительность около 54 млн лет - более 12 % мировых запасов. Минимальная интенсивность нефтегазонакопления (около 6 % мировых запасов) приходится на позднедевонский – раннекаменноугольный этап палеозойского мегацикла, который продолжался более 70 млн лет. Интервалы между выделенными максимумами интенсивности накопления УВ в общем превышают две трети продолжительности фанерозоя и колеблются от 60 до 243 млн лет, т.е. отвечают длительности мегациклов осадконакопления.

Региональная цикличность по продолжительности соответствует отдельным раннекаменноугольной и раннепермской циклоэпохам длительностью 25-42 млн лет с промежутками между максимумами нефтегазонакопления, достигающими 30 млн лет. Максимум раннекаменноугольного циклоэпохального нефтегазонакопления составляет 2483 млн т условного топлива (тут), а ранне-пермского – 1700 млн тут [2].

Максимальное накопление УВ (1265 млн тут) в раннекаменноугольной циклоэпохе, приуроченное к поздневизейскому мезоциклу осадконакопления, вызвано рядом благоприятных факторов [1, 2, 5, 6]. Это глобальная эволюция биосферы, формирование рудовской нефтегенерирующей толщи с высоким содержанием органики ($C_{орг}$ = 7,8 % и более), региональные геотектонические процессы, вызванные распадом Пангеи и пульсацией астеносферного и коромантийного диапиров, раскрытием синеклизных и рифтовых разломов, что сопровождалось притоком глубинного тепла и мантийного метана в осадочный чехол. Пульсационное воздымание диапиров и соляной тектогенез способствовали развитию складчатости осадочного чехла и предтриасового

перерыва в 23 млн лет, перераспределению скоплений УВ в ловушках антиклинального и комбинированного типов [1, 5, 6, 9, 12].

Результаты исследования. Фонд чётко выраженных антиклинальных ловушек, чётко улавливаемых сейсморазведкой, в ДДВ почти исчерпан, и будущая добыча УВ в Украине связана прежде всего с комбинированными ловушками на моноклиналях.

Проведённый анализ распространения макроритмов и их палеоструктурных особенностей показал, что на ряде моноклинальных участков ДДВ фиксируются перспективные участки с благоприятными структурно-тектоническими и литологическими условиями для выявления промышленных скоп-лений УВ на небольших (до 4 км) глубинах. На таких участках (площадях) в последние годы открыто более 60 месторождений.

Исследованы начальные извлекаемые запасы, содержащиеся в комбинированных ловушках на моноклиналях 60 месторождений ДДВ. В расчёты включены 2 крупных (более 30 млн тут извлекаемых запасов УВ: Абазовское и Новониколаевское), 6 средних (до 30 млн тут) и 52 мелких (до 10 млн тут) месторождения.

В региональной раннекаменноугольной циклоэпохе выделяют четыре мезоцикла зонального нефтегазонакопления: турнейский, ранневизейский, поздневизейский и серпуховский (рис. 1).

Поздневизейские отложения имели повышенную скорость осадконакопления и их толщина в юго-западной части ДДВ достигала 800 м. Аналогичная зональная мезоцикличность наблюдается также по запасам 60 месторождений, имеющая многокилометровое по площади распространение и выдержанную толщину в течение 360-680 тыс лет [2, 9, 12, 15].

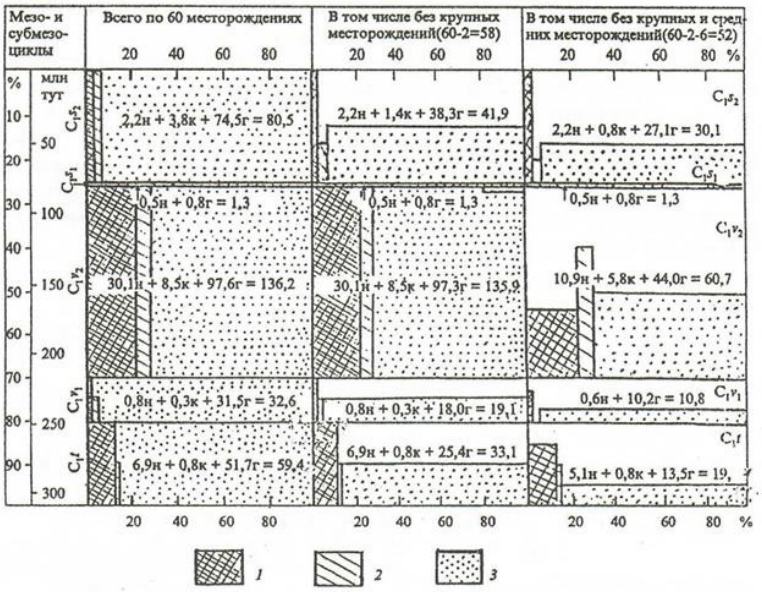

Рис. 1. Диаграмма распределения начальных извлекаемых запасов УВ по мезоциклам нефтегазонакопления в Днепровско-Донецкой впадине [6].

1 – нефть; 2 – конденсат; 3 – газ.

На рис. 2 показаны высокопродуктивные ритмы нефтегазонакопления: в поздневизейское и позднесерпуховское времена их соответственно шесть (В-22, В-21, В-19, В-18, В-16 и В-14), и пять (С-9, С-7, С-6, С-5 и С-3). Высокопродуктивные макроритмы перемежаются с низкопродуктивными (их по три): В-20, В-17 и В-15, а также С-8, С-4 и С-2. Макроритмы ранневизейского мезо цикла и раннесерпуховского субмезоцикла низкопродуктивны, как и относя-щиеся к ним макроритмы (В-26, В-25 и В-23, а также С-22,, С-20, С-18 и С-17. Разделяюшие их макроритмы (В-28, В-27 и В-24, а также С-21, С-19, С-16 и С-10) непродуктивны. Максимальное количество запасов УВ сконцентрировано в горизонтах В-22 и В-21: 59,7 и 21,2 млн тут соответственно. Турнейский мезоцикл исследован бурением слабо из-за сверхбольших глубин. Здесь известны два высокопродуктивных макроритма (Т-3 и Т-1) и один низкопродуктивный (Т-2).Чередование высоко и низкопродуктивных макроритмов, а также низкопродуктивных с непродуктивными, происходит как с одиночными, так и с двойными (В-26 и В-25; В-22 и В-21; В-19 и В-18; С-18 и С-17) и тройными (С-7, С-6 и С-5)

ритмами. Такие сочетания способствуют увеличению запасов УВ в месторождениях с комбинированными ловушками на моноклиналях.

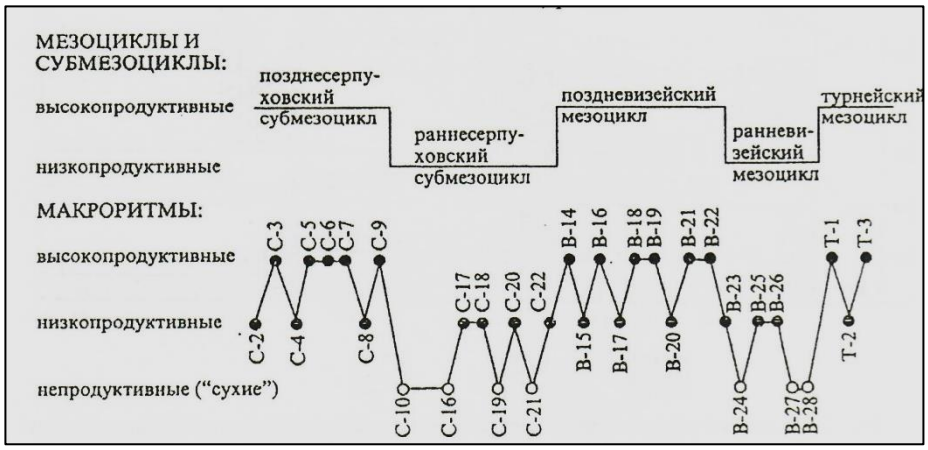

Рис. 2. Схема цикличности нефтегазонакопления раннекаменноугольных мезоциклов и макроритмов в Днепровско-Донецкой впадине [6].

Кроме цикличности нефтегазонакопления, связанной с циклами и ритмами осадконакопления, в ДДВ и других регионах наблюдается также цикличность нефтегазонакопления по определённым гипсометрическим уровням. Впервые эта закономерность была установлена В. И. Витязем и др.[3] по материалам Волго-Уральской и Западно-Сибирской провинций в 1975 году, а И. И. Демьяненко для Днепровско-Донецкой области – в 1977 г. [11].

Автором данной работы ещё в 1999 году сделана попытка изучить динамику распределения запасов УВ на примере 60 месторождений, связанных с комбинированными ловушками на моноклиналях и в отдельных продольных тектонических зонах ДДВ, сравнить полученное распределение в целом по всем месторождениям провинции [2, 6, 7].

Проведённый анализ показал (рис.3), что в интервале глубин 1,4-5,9 км действительно наблюдаются циклические колебания запасов УВ. Для 52 мелких (и мельчайших с запасами менее 3 млн тут) зафиксировано четыре максимума на глубинах 1,8; 3,1; 4,1 и 5,2 км с интервалами между максимумами 1,13±0,17 км. Вместе с тем циклическое увеличение запасов происходило не на всех месторождениях одновременно, а на некоторых. Например, максимум на глубине 1,8 км возник за счёт Степного

месторождения, расположенного в Южной приосевой области (ЮПО), а на глубине 3,1 км – за счёт запасов Юровского, Скворцовского и Коробочкинского месторождений на Северном борту (СБ); максимум на глубине 4,1 км образован запасами Козиевского, Западно Козиеского и Куличихинского месторождений в Северной прибортовой зоне (СПБ); максимум на глубине 5,2 км образован запасами месторождений Волошков-ского, Зимницкого, Карпиловского, Луценковского, Мехедовского и другими, расположенными в Осевой зоне (О).

Если же добавлять к запасам мелких и мельчайших месторождений (левая часть рис. 3) запасы средних и крупных месторождений (правая часть рис. 3), то картина несколько меняется, но непринциально: максимумы “разбухают”, минимумы теряют глубину и выразительность. Например, на правой части рис. 3 на глубине 4,6 км образовался максимум, в то же время на этой глубине (см. левую часть рис. 3) находится область минимума.

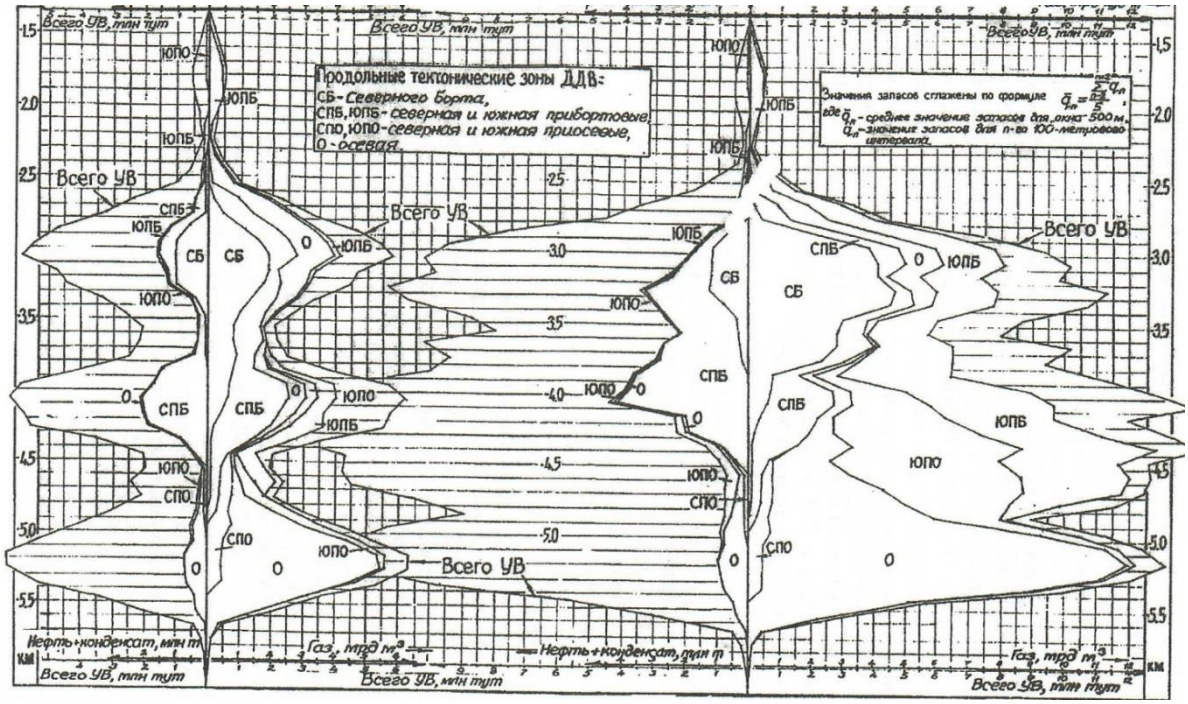

Рис. 3. Распределение начальных извлекаемых запасов нефти, газового конденсата и газа по величинам месторождений, фазовому составу, продольным тектоническим зонам и гипсометрическим уровням залегания нижнекаменноугольных отложений в комбинированных ловушках на моноклиналях [6].

Установить природу выявленной закономерности циклических

геодинамических максимумов и дать им теоретическое обоснование на современном уровне восприятия новейших научных идей и применения их в практической деятельности пока не удалось Существует ли выход из сложившейся ситуации? Да, есть. И это возможно в обозримом будущем.

Обсуждение результатов. По утверждению А. Е. Лукина [14], последние годы характеризуются кардинальными сменами методологии наук о Земле, что вызвано проникновением идей и методов синергетики – науки о процессах самоорганизации природных (термо)динамично неравновесных открытых систем. Глубокая неразрывная взаимосвязь нелинейности с необратимостью и неравновесностью геологических процессов чётко проявляется в нефтегазовой геологии, основные объекты которой (нафтидогенерирующие очаги – источники УВ, ловушки – скопления, зоны и ареалы нефтегазонакопления, нефтегазоносные бассейны) имеют все атрибуты диссипативных систем, систем с такими фундаментальными свойствами, как эмерджентность, структурность и иерархичность [14].

Принципиально новое освещение и толкование должны получить нетолько закономерности нафтидогенеза (возникнет необходимость замены типично “линейных“ гипотез и “теорий” нефтегазообразования геосинергетической концепцией природных углеводородгенерирующих систем) и нефтегазонакопления, но и пути решения сугубо прикладных проблем – от поисков и разведки до разработки залежей (месторождений) и освоения нетрадиционных и альтернативных источников УВ [10, 14].

В научных кругах широко обсуждаются новые синенергетические понятия и термины типа «нелинейность», «необратимость» и «неравновесность» геологических процессов, дискретный характер диссипативных систем. Само понятие «фаза нафтидогенеза – нефтегазонакопления» А. Е. Лукин предлагает рассматривать как кратковременный процесс (катастрофу)длительностью менее 1 млн лет, как переломный момент перехода системы на новый уровень качества (особенность) через бифуркацию (квази)равновесия. Бифуркации способствуют

аттракторы (“притягтвающие множества”) – различные участки залежи с экстремальными условиями, обеспечивающими устойчивое (или неустойчивое) состояние скопления УВ. На фоне равномерно протекающей диффузии УВ в залежи происходит ряд скачкообразных фазовых изменений: газ → газоконденсат →газозоконденсатная залежь с нефтяной оторочкой →лёгкая нефть → обычная нефть →мальта →асфальт [14].

В результате статистической обработки огромного объёма данных по 134 нефтегазоносным бассейнам (НГБ) всего Мира А. Е. Лукину удалось выявить корреляционные связи между основными структуроформирующими и породообразующими факторами крупнейших месторождений с глубинной энергетикой Земли, открыть дискретный характер изменения ряда основных параметров. В статье [14] чётко просматриваются дискретные группы НГБ, разделённые фазами тектоно-термальной активизации.

Очевидно, всем естественным системам организации материального мира свойственна многоуровневая (иерархическая) структура, построенная с соблюдением основных принципов термодинамики – закона сохранения энергии и закона энтропии (обесценивания) энергии. Вторая особенность природных систем – структуры носят периодический (волновой) характер как при переходе с уровня на уровень, так и внутри (по “плоскости”) каждого уровня. Каждый уровень состоит из совокупности периодически повторяющегося конечного числа элементарных ячеек одного порядка, образующих целостную систему.

Дискретность геологических тел наблюдается на самых различных уровнях, начиная с размеров песчинок и пор и кончая космическими объектами. Автором в 1988 году произведён обмер площадей соляных штоков ДДВ. Оказалось, что площади апикальных частей всех 76 штоков укладываются в дискретный ряд, кратный 8 кв км. Автором также выявлена пространственная закономерность в виде геодинамической сети с расстоянием между так наз. “силовыми линиями” порядка 10-12 км [13].

Выводы.

1. Описанные ритмичные закономерности пока не находят удовлетворительного научного объяснения. Находясь на начальном этапе развития, синергетика НГБ как наука довольствуется сбором, описанием и систематизацией разрозненных фактов.

2. Цикличность распределения запасов нефти, газа и газового конденсата в комбинированных ловушках на моноклиналях ДДВ, а также другие примеры, описанные в работе, обладают признаками нелинейного характера, присущими диссипативным системам.

3. Решение проблем нефтегазовой геологии заключается во внедрении в сознание и признание геологическим обществом синергетической концепции природного нафтидогенеза, что уже можно считать установленным и позволяет рассчитывать в будущем на широкое применение соответствующих физико математических алоритмов в прогнозировании нефтегазоносности исследуемых объектов.

Вместе с тем, уже сейчас выявленные геодинамические закономерности необходимо учитывать при планировании и проведении поисково разведочных работ на нефть и газ.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. Атлас геологического строения и нефтегазоносности Днепровско-Донецкой впадины. Ред. Арсирий Ю. А. – Киев: УкрНИГРИ, 1984. – 190 с.

2. Атлас родовищ нафти і газу України, Східний нафтогазоносний регіон, т.I – III. Ред. Іванюта М. М., Федишин В. О., Арсирій Ю. А. та ін.. – Львів: УНГА, 1998. – 1424 с.

3. Витязь В. И., Богацкий В. В. Закономерности гипсометрической локализации залежей нефти и газа Волго-Уральской и Западно-Сибирской провинций // Докл. АН ССР. – Сер. геол. 1975. № 1 (223), – С. 169-171.

4. Вышемирский В. С., Конторович А. Е. Циклический характер нефтенакопления в истории Земли. // Геология и геофизика. – 1986. – Т 38,

№ 5. – С. 907-918.

5. Гавриш, В. К., Забелло Г. Д., Рябчун Л. И. и др. Геология и нефтегазоносность Днепровско-Донецкой впадины. Глубинное строение и геотектоническое развитие. Отв. ред. В. К. Гавриш. – Киев: Наук. думка, 1989. – 208 с.

6. Гавриш В. К., Куриленко В. С. Цикличность нефтегазонакопления. / Теоретичні та прикладні проблеми нафтогазової геології, т.II/ Материали наукової конференції «Теоретичні та прикладні проблеми нафтогазової геології та геофізики» 24-25лютого 2000 р. в м. Києві. Київ: ТОВ “КАРБОН Лтд” 2000. – С. 230-237.

7. Гавриш В. К., Куріленко В. С., Петрова Є. С. Циклічність осадкота нафтогазонакопичення. // Геологія і геохімія горючих копалин. - 1999. - № 1 (106),. – С. 3-12.

8. Гавриш В. К., Мачулина С. А., Николенко В. Н., Фомин П. И. Геоло-гическая цикличность и её связь с космической. // Геол. журн. 1996 - № 3/4. – С. 28-35.

9. Галабуда Н. И., Кривошея В.А., Лагола П.М. и др. Цикличность формирования Днепровско-Донецкой впадины. – Киев: Наук. думка, 1988. – 102 с.

10. Горяинов П. М., Иванюк Г. Ю. и др. Самоорганизация минеральных систем. Синергетические принципы геологических исследований. М.: ГЕОС, 2001. 312 с.

11. Дем’яненко І. І. Гіпсометричне положення покладів нафти і газу Дніпровсько-Донецькій западини. // Доп. АН УРСР, сер. Б. – 1977. - № 2. – С. 104-107.

12. Кабышев Б. П., Шпак П. Ф., Билык О. Д. и др. Геология и нефтегазоносность Днепровско-Донецкой впадины. Нефтегазоносность. Отв. ред. П.Ф. Шпак – Киев: Наук. думка, 1989. – 204 с.

13. Куриленко В. С., Яньшина Н. А. Влияние геодинамических напряжений на формирование соляных структур Днепровско-Припятской

газонефтеносной провинции. // Геология нефти и газа. – 1988. - № 12. – С. 25-29.

14. Лукин А. Е. Проблемы нафтидосинергетики – нелинейной геологии нефти и газа. // Геол. журн. 2004 - № 1. – С. 21-39.

15. Самойлюк А. П. Взаимосвязь палеогеографии с тектоникой при формировании каменноугольніх отложений Днепровско-Донецкой впадины. / Теоретичні та прикладні проблеми нафтогазової геології, т.II/ Материали наукової конференції «Теоретичні та прикладні проблеми нафтогазової геології та геофізики» 24-25лютого 2000 р. в м. Києві. Київ: ТОВ “КАРБОН Лтд” 2000. – С. 4-13.

ARCHITECTURE

РОЗВИТОК ВЕЛОСИПЕДНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Малашенкова Вікторія Олександрівна,
доцент кафедри архітектури будівель та споруд
Бабенцова Орина Сергіївна,
Вербовецька Віталіна Віталіївна,
Курілович Катерина Володимирівна,
Сліпченко Валерія Романівна
студенти
Одеська державна академія будівництва та архітектури
м. Одеса, Україна

Вступ. Масове виробництво велосипедів було започатковано французькою фірмою «Мейер і Ко» у 1868 році, а вже до кінця 19 сторіччя їзда на велосипеді перетворилася з хобі в усталений вид транспорту. Саме велосипедисти агітували за покращення існуючих доріг і трас. У 1896 році першу велосипедну доріжку в Сполучених Штатах було створено шляхом розділення пішохідної частини. Після цього, численні велосипедні доріжки були побудовані окремо від проїжджої частини «асоціаціями велосипедних доріжок».

В 21 столітті, з точки зору впливу на навколишнє середовище, між автомобілями та велосипедами немає конкуренції. Автомобілі переповнюють дороги транспортом і шумом, викидають парникові гази та інші забруднюючі речовини як під час звичайної роботи, так і під час виробництва та утилізації. Протягом багатьох років велосипедні групи, науковці та громадські транспортні агенції виступають за збільшення державного фінансування та уваги до велосипедної інфраструктури, стверджуючи, що велосипедна інфраструктура задовольняє транспортні потреби більшої кількості людей, ніж утримання доріг і шосе.

Метою роботи є ознайомлення з сучасними тенденціями розвитку велосипедної інфраструктури.

Матеріали та методи. У дослідженні проводиться послідовний аналіз позитивного впливу велосипедної інфраструктури на міський простір. Використано наступні методи: аналіз та синтез, науковий пошук, виділення найціннішого матеріалу із першоджерела. Досліджено найвдаліші проекти велосипедної інфраструктури у світі та зроблено висновки з приводу майбутнього даної сфери містобудування.

Результати та обговорення. Слід зазначити, що розвиток велосипедної інфраструктури може послужити поштовхом для розвитку міських територій та утворює ємний попит на ринку послуг: спорт-магазини; технічний сервіс; будівництво парковок та велопрокатів; зберігання велотехніки як послуга у сфері ЖКГ; послуга паркінгів, що охороняються; кафе та продуктові магазини; виробництво велосипедних комплектуючих.

Тож, велопаркування необхідні для того, щоб можна було взяти велосипед в оренду у місцях великого скупчення людей, таких як торгові центри, станції метрополітену, парки відпочинку та житлові масиви, де необхідно просто організувати зберігання велосипедів. Потреба у велопарковках виникає внаслідок двох причин: можливої крадіжки велосипеда та у необхідності організувати паркінг великої кількості велосипедів у міському просторі, особливо у центрі міста. Організація паркування велосипедів має бути включене до загальноміської паркувальної політики, у планування та проектування вулиць, районів та окремих будівель тощо.

Дуже важливим фактором, який негативно впливає на рівень володіння велосипедами — є відсутність умов для зберігання велосипедів удома або поряд із житловими будинками. На даний момент як у районах старої забудови, так і в новобудов не передбачено місць для зберігання велосипедів. Внаслідок цього при новому будівництві будівельні норми та правила повинні враховувати мінімальні цільові показники щодо забезпечення можливостей для паркування та зберігання велосипедів.

Модель розвитку велосипедного руху включає цілі велосипедного руху (рекреаційне використання; цільове (утилітарне) використання та комерційне використання), точки початку та закінчення велосипедних маршрутів, структуру велоінфраструктури міста. Рекреаційне використання передбачає наявність велосипедної інфраструктури для здійснення тривалих поїздок з метою відпочинку та фізичної активності з можливістю вибору маршруту для самостійного вивчення місцевості, включаючи історичні райони та центри міст. Рекреаційні велосипедні маршрути прокладаються в лісопаркових зонах, вздовж річок, до місць розташування об'єктів історико-культурного призначення. Цільове (утилітарне) та комерційне використання передбачає з'єднання точок призначення поїздок, що здійснюються з функціональними цілями, такими як купівлі, робота, освіта, соціокультурні заходи та перевезення та доставка дрібних вантажів.

Велосипедні маршрути для подібних поїздок мають бути якомога короткішими та прямішими та давати городянам можливість проїхати від місця проживання до місць роботи, навчання, громадських будівель, транспортних пересадочних вузлів та інших точок тяжіння у місті. Результатом розвитку велосипедної інфраструктури мегаполісів має стати інтеграція мереж рекреаційного та утилітарно-комерційного призначення. Моделі велоруху включають початкові та кінцеві точки велосипедних маршрутів.

Вихідні та кінцеві точки маршрутів повинні мати місця паркувань та зберігання велосипедів. Можливість припаркувати велосипед має бути поблизу від місць проживання, роботи та навчання, біля торгових центрів, громадських просторів, основних пам'яток міста, біля місць дозвілля та відпочинку, у пересадкових пунктів громадського транспорту та вокзалів. Крім цілей, кінцевих та початкових точок веломаршрутів відповідною інфраструктурою моделі повинні включати можливість надання користувачам велоінфраструктури послуг з дрібного ремонту велосипедів, розмістивши сервісні точки на магістральних напрямках між районами і всередині районів поряд зі станціями прокату або місцями найбільшого скупчення

велосипедистів.

Світ намагається розвивати велосипедну інфраструктуру та надає багато цікавих тенденцій. Найцікавішим сучасним трендом є велосипедні тунелі. У Леванто, Італія, є багато різних тунелів, що з'єднують велосипедні маршрути (рис.1).

Рис.1. Вело тунель, Леванто, Італія

Однією з найбільш дружніх до велосипедистів країн є Голландія. Саме тут знаходиться велодоріжка, яка підіймається над шосе на низці кабелів та дозволяє водіям проїжджати над автотранспортом. ЇЇ назва – Hovenring (рис.2).

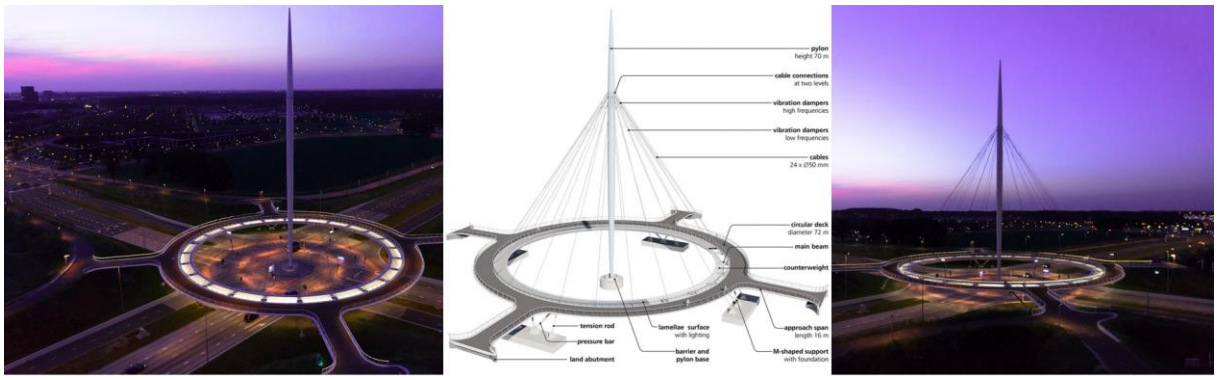

Рис.2. Hovenring

У багатьох місцях Північної Америки невикористовувані залізничні лінії перетворюються на велосипедні та пішохідні бездоріжжя. Багато з цих перетворень із залізниці на стежку використовуються для відпочинку туристами, бігунами та велосипедистами, але в деяких районах вони також стають популярними маршрутами для приміських поїздок. Одним із таких є Monon Trail в Індіанаполісі, Індіана, який відвідує 1,3 мільйона людей на рік (рис.3).

Рис.3. Monon Trail в Індіанаполісі, Індіана

Cykelslangen — один із найкрасивіших велосипедних мостів не лише у Копенгагені, а й у світі (рис.4). Секрет простий: оригінальний дизайн і простота, що запам'ятовується. Хоч він і проходить над каналом, його головна функція полягає в тому, щоб значно скоротити шлях велосипедиста та зробити цей маршрут зручнішим.

Рис.4. Міст Cykelslange, Копенгаген, Данія

Стосовно України, а конкретно Одеси, то тут велоінфраструктура розвивається, але досить повільними темпами. Існують спроби (і вельми успішні) самоорганізації велолюбителів, але що стосується інфраструктурних рішень, то успіхів тут менше (рис.5).

Рис.5. Велодоріжки, Одеса

Висновки. Велорух стає все більш і більш популярним у всьому світі і тому безпечна велосипедна інфраструктура є важливою частиною будь-якого плану вулиці. Для використання корисного потенціалу велосипедного транспорту необхідно, щоб велосипедна інфраструктура була привабливою та безпечною, дозволяючи велосипедистам зручно та швидко дістатися до місця призначення. Крім того, щоб перейти від автомобіля до велосипеда в бажаному обсязі, необхідно сформувати у суспільстві позитивне ставлення до велосипедного транспорту, підняти його соціальний статус та престиж.

АРХІТЕКТУРА В КОМП'ЮТЕРНИХ ІГРАХ

Саміна Катерина Олексіївна,
Духіна Вікторія Сергіївна,
студенти
Сташенко Михайло Сергійович,
викладач
Одеська державна академія будівництва та архітектури
м. Одеса, Україна

Введення. Існуючи в сучасному світі, який сповнений величезною кількістю різноманітної візуалізації зображення на моніторі, верхівку айсберга займають комп'ютерні ігри. На сьогоднішній день існують багато жанрів, видів ігор. Проте коли граєшся, не завжди помічаєш у якому світі ти перебуваєш під час захопливого сюжету. Архітектура ставить межі ігрового світу, стає основним місцем дії героїв, може виконувати і мистецькі завдання: бути частиною оповідання або відбивати важливу для сюжету ідею. Не кожен архітектор знає, що іграм притаманні 10 базових особливостей, на яких можна спіткнутися без певних дизайнерських знань та вмінь.

Мета роботи. Розглянемо яким особливостям архітектури потрібно слідкувати, щоб створити гру, в якій сподобається знаходитися кожному гравцю.

Матеріали та методи. Для структурування знайденого матеріалу і формулювання висновків був використаний метод спостереження та порівняння.

Результати та обговорення. Оточення – це такий самий оповідальний інструмент, як записки, кат-сцени, діалоги та аудіо-щоденники. Але його відмінність полягає у певній пасивності та непомітності — гравці можуть просто не помітити напис на стіні або не зхочуть витрачати час на те, щоб розібратися у сцені. Термін «оповідання через оточення» спочатку виник зовсім не в ігровій промисловості. Імовірно, вперше його використав дизайнер Disneyland Дон Карсон — він прагнув зробити так, щоб простір парку розваг

сам розповідав історії. У рамках геймдизайну визначення з'явилося завдяки Харві Сміту та Маттіасу Ворчу. На їхню думку, оповідання через оточення - це наділення ігрового простору властивостями, які можна інтерпретувати як осмислене ціле, що розширює наратив гри.

Рис. 1. Підводне місто Захоплення з BioShock

Наприклад, якщо з BioShock прибрати всі традиційні наративні елементи, то гравець все одно зможе приблизно зрозуміти, що сталося у місті. Саме оточення відмінно розповідає історію Восторга, який скотився від утопічного міста до суспільства, що роздирається громадянською війною.

Архітектура в грі залишилася практично недоторканою — зовнішній вигляд міста лише нагадує про початкові ідеї та мрію його творця. Інтер'єр малює зовсім іншу картину — хаос і розгром стали наслідком соціальних проблем у суспільстві. Такий різкий контраст між зовнішнім виглядом та внутрішньою розрухою лише додає драматизму історії — у незайманих фасадах будівель гравець протягом усього проходження бачить відлуння початкової мрії та несвідомо порівнює її із жорстокою реальністю.

Архітектура більш постійна та монументальна, ніж невеликі сценки, графіті, написи та інші елементи, що використовуються в оповіданні через оточення. Через те, що будівництво будівель - це важлива і трудомістка дія, у зовнішньому вигляді архітектури виявляються найбільш масштабні теми та ідеї.

Рис. 2. У приміщеннях Захоплення панує хаос та беззаконня

Наприклад, архітектура можна використовувати зображення соціального нерівності, і навіть для ілюстрації культурного прогресу. В обох частинах Dishonored гравця оточують будинки, що нагадують західноєвропейську архітектуру XVIII–XIX століть. Але ближче до фіналу другої частини гравець потрапляє до «Великого палацу» герцога Луки Абеле, місцевого владолюбного правителя та змовника.

Рис. 3. Типові будівлі з Dishonored 2

Цей палац відрізняється від решти, що представлено у грі — він більше схожий на сучасні будови, через що виникає відчуття, що його спроектували в зовсім іншу епоху.

Рис. 4. Проект «Великого палацу» з Dishonored 2

За словами розробників, вони проектували «Великий палац» з урахуванням особливостей того світу — він стоїть на підставі попереднього палацу, а під час будівництва застосовувалися традиційні для цього регіону матеріали. При цьому у фасаді видно риси сучасних будівель. Такий контраст між резиденцією правителя і звичайними будинками додатково підкреслює прірву між герцогом та рештою. «Великий палац» — це символ авторитарної та розбещеної диктатури, що призвела до великих проблем для Карнаки. У той же час, будівля ілюструє, що суспільство зі світу Dishonored не стоїть на місці — воно розвивається з часом, завдяки чому з'являються нові архітектурні стилі та течії. Ця особливість робить цей світ більш правдоподібним.

Рис. 5. «Великий палац» у Dishonored 2

Також архітектура не завжди повинна давати відповіді на всі запитання гравців — іноді вона може підтримувати загадку, що витає у віртуальному світі. У Ісо вся історія подається натяками - безпосередньо гравцеві повідомляється дуже мало інформації. Понад те, розробники навмисно ускладнювали розповідь, щоб створити відчуття таємничості. Наприклад, у

перше проходження всі персонажі використовують у мові невідому мову, тому неможливо зрозуміти, про що вони говорять.

Усі оповідальні інструменти Ico покликані посилити таємничість ігрового світу. Те саме стосується й архітектури — вона дає більше запитань, ніж відповідей. Наприклад, чому замок знаходиться на ізольованому острові: щоб захищатися від зовнішніх ворогів чи, навпаки, ув'язнити тих, хто у ньому живе? І чому всі площі та дороги побудовані з розмахом і призначені для сотень городян, хоча в замку мешкають буквально два мешканці?

Незважаючи на те, що гра не дає чітких відповідей, архітектура дозволяє користувачам знайти власну інтерпретацію побаченому.

Рис. 6. У Ico герої намагаються вибратися з величного, але абсолютно безлюдного замку

Так як будівлі завжди носять культурний відбиток суспільства, яке їх побудувало, архітектуру можна використовувати для зображення конфлікту. Наприклад, у Half-Life 2 наочно видно, як інопланетний «Альянс» фактично пригнічує людську цивілізацію — його металеві споруди, блокпости, огорожі та гігантські екрани заполонили східноєвропейське місто, спотворивши його вигляд і перетворивши на одну велику в'язницю.

Це саме стосується і «Цитаделі» — вона височіти над усім містом, тому її можна побачити майже звідусіль. Вежа є постійним нагадуванням про владу

«Альянсу», яка використовує залякування для встановлення контролю над людьми.

Рис. 7. Металеві стіни в Half-Life 2 поступово розширюються, знищуючи Сіті 17

Достатньо одного погляду на силует міста, щоб побачити ключовий конфлікт гри.

Висновок. Щоб створити цікаві будівлі, які позитивно впливатимуть на досвід гравця, важливо пам'ятати про існуючі обмеження. З одного боку, розробники можуть створювати практично будь-які будівлі, які спадають їм на думку. З іншого, навіть вигадані та неможливі будови мають виглядати правдоподібно, щоб користувач продовжував вірити в ігровий світ.

СУЧАСНА ЯПОНСЬКА АРХІТЕКТУРА

Сташенко Михайло Сергійович,
викладач
Саміна Катерина Олексіївна,
Духіна Вікторія Сергіївна
студенти
Одеська державна академія будівництва та архітектури
м. Одеса, Україна

Введення. Після закінчення Другої світової війни Японія почала забудовуватися з неймовірними темпами. На той час архітектура та потреби японського населення змінилися. Зберігши традиційні засади, японські архітектори внесли нові елементи. Вони пов'язані з високою сейсмічності острова. Окрім цих змін, варто згадати про вплив нових течій, тенденцій.

Мета роботи. Дізнатися, що саме особливого в сучасній японській архітектурі та чому їй приділяють стільки уваги.

Матеріали та методи. Для структурування знайденого матеріалу і формулювання висновків був використаний метод спостереження і аналізу.

Результати та обговорення. Основною характеристикою японських будівель, що нині споруджуються, стала гнучка структура простору. У проектах Андо Тадао можна чітко відзначити національні традиції. У побудованих цим архітектором будинках завжди враховано доступ до природного освітлення, природного пейзажу. Завдяки цьому мешканці будівель можуть спостерігати незабутні картини, наприклад, зміну пори року.

Географічні особливості Японії потребують детального підходу до будівництва будь-якої будівлі. Розвиток будівельних технологій, різноманітність матеріалів дозволяє забезпечувати населення надійним житлом, торговельно-розважальними комплексами. Поєднавши сучасні потреби та традиції, японські архітектори створили унікальну культуру в Японії.

З основних особливостей сучасної архітектури:

1. Сейсмостійкість.

Через потужні землетруси країни місцеві вчені опублікували в засобах масової інформації цілу низку основних норм будівництва сейсмостійких споруд. Вони заявили, що насамперед потрібно вибирати симетричні конструкції. Далі слід звернути увагу на рівномірний розподіл маси та жорсткості, а також застосовувати лише укріплені збірні деталі. По-третє, так звані антисейсмічні шви - це кілька рядів несучих стійок і подвійні стіни, які використовуються для поділу будівлі на відсіки, які не залежать один від одного. Також заборонено зводити перегородки із цегли, якщо будова має п'ять і більше поверхів.

З рекомендованих будівельних матеріалів найкращими є панельні блоки, зроблені на заводі вібраційним способом. При виготовленні будівельних сумішей у них слід підмішувати добавки, що адгезують, з різними пластифікаторами. Ще одна особливість полягає в тому, що при створенні сейсмостійких будинків всі бетонні та цегляні перегородки потрібно обов'язково армувати та анкерувати по всій довжині.

Для сейсмоактивних зон будівлі можуть мати різну форму, але віддати перевагу круглі, шестикутні, прямокутні і квадратні будівлі. Японські вчені вважають, що будівлі-книжки, які мають одну або обидві сторони витягнуті, дуже небезпечні для житла.

Рис. 1. Сейсмостійкі висотки в Токіо

Одну з головних ролей відіграє надійність фундаменту. На даний момент

застосовується технологія, згідно з якою з бетону та полімерних складових роблять сейсмоізолюючу "подушку" і закладають у фундамент. При землетрусі завдяки нетрадиційній основі будинок ковзає і не руйнується.

2. Данина традиціям.

Незважаючи на численні сучасні технології, нові матеріали, в архітектурі простежується вплив традицій та звичаїв, характерних для японських будівель. Сюди відноситься простота форм, симетричність окремих деталей і, звичайно, гармонія з природою. Японці навіть в епоху скла та бетону живуть рука об руку зі світом флори та фауни. Японські архітектори уникають дрібних деталей, у них велика увага до нюансів – до фактури матеріалів, до виразності ліній та ритмів і навіть порожнього простору. Через осмислення цього глядач мав дійти розуміння філософських ідей глобального характеру. Це риса, властива філософії багатьох культур Середньовіччя.

Японська архітектура перебуває у тісній взаємодії з природою та гармонійно вписується у ландшафт. Це виявляється у виявленні природних властивостей матеріалів, у композиційних рішеннях, а також у широкому використанні відкритих терас та підйомних решіток, що дозволяють «впускати» простір усередину будівлі. Раніше в інтер'єрі використовували розсувні стіни – фусума, за допомогою яких можна змінювати розміри приміщення. У японській архітектурі все дуже раціонально та емоційно одночасно.

3. Досконалість у простоті.

Архітектори вміло поєднують прості та нехитрі форми з вишуканими деталями, які доповнюють одна одну. Японське мистецтво – один із високих зразків синтезу різних мистецтв. Яскравим прикладом можуть служити чайні будиночки для проведення чайної церемонії. Тут до дрібниць продумувалося, як будуть пов'язані один з одним текст на свитці та ікебану, розміщені в ніші-токома, кераміка для чаювання, погода та пора року за вікном, тема бесід. Тобто живопис, поезія, декоративно-ужиткове мистецтво, архітектура і сама церемонія становили єдине філософськи та художньо осмислене ціле.

В архітектурі чайних будиночків імітувалися простота і невигадливість сільського житла, а в самій церемонії звучала тема рівності. Споглядання різних природних об'єктів та явищ – важливий мотив у японській поезії та живопису.

4. Комфорт.

На перше місце ставиться не зовнішній вигляд будівлі, а практичність та зручність такої забудови. Тому творці намагаються створювати не окремі об'єкти, а цілі райони, де панує гармонія між елементами.

5. Цікаві об'єкти.

Крім особливостей японської архітектури, варто звернути увагу на окремі приклади архітектурної досконалості в Японії. Ми розповімо про деякі споруди, які справді вважаються світовими шедеврами, представляючи японську культуру.

Рис. 2. Вокзал Кіото

Це один із важливих транспортних вузлів у Японії. Його збудували 1997 року. На вокзалі є багато місць, які дивують досі місцевих жителів, що вже говорити про туристів. Жителі Японії називають це місце містом у місті. На вокзалі розташовані багато ресторанів, магазинів. Туристів приваблює оглядовий майданчик.

Рис. 3. Школа зі скла у Канагаві

Ця будівля – філія технологічного інституту Канагави. Його спроектував японський дизайнер Джунья Ішігамі. Найцікавіше те, що у школі кожен відчуває свободу, не бачить перед собою перешкод. У такій будівлі учні не бачать перешкод розвитку можливостей.

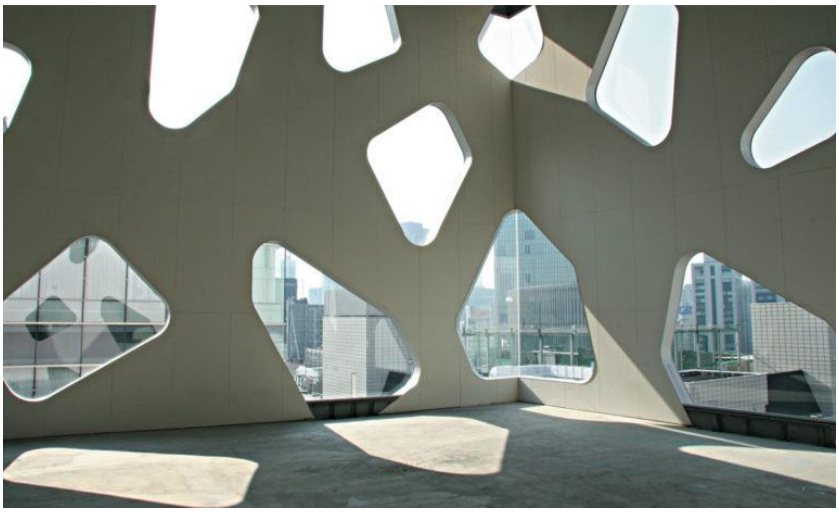

Рис. 4. Комерційний центр Mikimoto House в Токіо

Неповторна будівля була спроектована японцем Тойо Іто. Порахувати поверхи досить важко, але комплекс налічує 24 поверхи. Основні матеріали – сталь, залізо та бетон. Таке поєднання забезпечує високу міцність конструкції та привабливий зовнішній вигляд. Задум і незвичайний дизайн вимагали певних матеріалів, які, окрім високої несучої здатності, по-перше, дозволили б довільно розмістити фрактал віконних отворів, і, по-друге, мали б низький коефіцієнт теплового розширення - щоб у сонячні дні вікна просто не видавлювали з отворів .

Дерево і папір, як і раніше, залишаються основними будівельними матеріалами, що використовуються в сучасному мистецтві архітектури Японії. Понад 50% всіх житлових будинків будуються на основі дерев'яних конструкцій. Провідним спеціалістом у такій галузі вважається Кенго Кума, володар кількох премій у галузі архітектури. Його роботи (консоль Музею дерев'яного мосту або павільйон Сані Хіллс у Токіо) демонструють високу майстерність застосування дерев'яних конструкцій для декорування простору.

Інший фахівець із роботи з деревом – Тайра Нісідзава. Відомий як творець грат у спортзалі в Томоті, будівлі церкви Сунн Пу, дах якого складається з необроблених трісів у вигляді багатошарової поверхні.

Рис. 5. Архітектура Кенго Кума

Один із відомих представників сучасної архітектури Японії — Бан, який створює унікальні паперові конструкції, використовую один із найдавніших національних будівельних матеріалів, найдешевший та екологічніший.

Рис.6. Бібліотека Університету мистецтв Тама

Більш сучасні матеріали (залізобетон, скло та пластик) використовує у

своєму мистецтві архітектор Тойо Іто, який збудував будинок Torres Porta Fira (Барселона, Іспанія), бібліотеку Університет Тама (Токіо) та Медіатеку в місті Сендай (Японія).

Висновок. Завдання сучасної архітектури Японії, за словами знаменитого архітектора Тайра Нісідзава, полягає у створенні унікальних форм і конструкцій таким чином, щоб будівля, люди та довкілля знаходилися в гармонійному співвідношенні. До виконання цієї мети і прагнуть всі архітектори Країни сонця, що сходить у 21 столітті.

PEDAGOGICAL SCIENCES

УДК 37.035:316.46:378

INNOVATION TECHNOLOGIES OF TEACHING ENGLISH LANGUAGE IN THE CONTEXT OF ADULT EDUCATION

Shamanska O. I.
Associate Professor
Vinnytsa Mykhailo Kotsiubynkkyi
State Pedagogical University,
Vinnitsa, Ukraine

Introductions. In the modern conditions of social development education is one of the most important spheres of human activity and the determining factor of human development. Modernization of Ukrainian education defines social requirements to the system of school education. The developing society needs modern, ethical, motivated people, who can make responsible decisions on their own in the situation of choice, predicting possible consequences of cooperation, differ mobility, dynamics, constructive, have a developed sense of responsibility for the country's destiny.

Aim. The main aim of the research was to analyze modern innovative technologies in English language learning in the context of adult education.

Materials and methods. The complex of interrelated methods of research was used to solve the set tasks, such as: theoretical, scientific, analysis, synthesis, indination, deduktion, abstraction, comparison, generalization, systematization, concretization and others.

Results and discussion. In a rapidly changing environment, the level of education, its impact on the personal development of the pupils, will largely depend on the effectiveness of the introduction of innovative learning technologies. At the same time, such innovative technologies should be based on the latest methodological

principles, modern didactic principles and psycho-pedagogical theories, which develop an active approach to teaching, including English. That is why in modern conditions English language training with the use of innovative technologies is widely introduced, which raises the level of existence of classical education.

Moreover, innovative pedagogical technologies should be considered as purposeful, systematic and consistent implementation in practice of original, innovative methods, methods of pedagogical actions and means covering the educational process from definition of its purpose to expected results.

Innovative forms of work have their own peculiarities and advantages over traditional ones. They are aimed at the development of personality, not only at the formation of knowledge, skills and skills. The style of interaction is characterized by democracy, dialog, openness and reflection. Problem searching and research methods of training and group and paired forms of work are used.

There are several groups of innovative technologies in English language training, including: pedagogical technologies on the basis of personal-oriented pedagogical process; pedagogical technologies on the basis of intensification and intensification of student activity; pedagogical technologies on the basis of improvement of efficiency of management and organization of educational process; pedagogical technologies of developing education.

Interactive learning is a special form of organization of cognitive activity, which consists in ensuring constant active interaction and is based on dialog, modeling of the situation of choice, free exchange of opinions. This should be attributed to co-education, mutual education, in which both the students and the teacher are equal subjects of education only with the difference that the teacher becomes a real leader of the children's collective, the organizer of the process of education.

The conducted analysis of pedagogical literature showed that the organization of interactive training involves modeling of life situations, use of role games, problem solving on the basis of analysis of circumstances and the corresponding situation. At the same time, interactive learning helps to form skills and skills, to

develop values, to create an atmosphere of cooperation, interaction.

One of the effective means of intensification and intensification of activity of pupils at lessons of English language is the use of various game forms. In particular, the main function of the game is that it is a means of education, development and education. It is such organization of educational process, during which training is carried out in the process of inclusion of the student in educational game (game modeling of phenomena, «living situations»).

Moreover, the game contributes to a high degree of students motivation to speak in English and to involve them in the natural-language situation, qualitative grammar drawing of language expression, removing anxiety, positive emotional background on the lesson, better memorizing of grammar structures and development of the ability of creative imagination. The game takes into account the interests of those who say and the conditions of the communicative situation, thus, in the course of the game there is an exercise by pupils of different language cliches, which in turn leads to communication.

In English lessons different types of games should be used, such as: language training; conditional-communicative; individual games; collective orientation; role-playing games. A role play is similar to a theatrical performance. By performing roles, students act in situations that require the appropriate behavior and use of a particular vocabulary. The game provides a relaxed atmosphere at the lesson, increases the activity of pupils, develops their creative abilities. Role play models relations between people in society and teaches students how to act in certain situations in other environments.

One of the innovative technologies that provides personal-oriented training is the method of projects as a way of development of creativity, cognitive activity, independence.

In a real practice, it is often necessary to deal with mixed projects, which have signs of research, creative, practical-oriented and information. Work on the project helps to expand the communicative competence of the pupils, promotes integration of four language skills. The use of the project method contributes to the development of

active self-thinking and orientation of students to the joint research work. The method of projects forms in pupils a culture of communication, skills of short and accessible to form thoughts, to treat with tolerance to opinion of partners on communication, to develop skills to extract information from different sources, to process it with the help of modern computer technologies, creates a language environment, which promotes creation of natural necessity in communication in foreign language.

The project form of work is one of the actual technologies that allow students to apply the accumulation of knowledge in the subject. For students, another-language interaction is a real communicative need, not an artificially created language situation on the lesson. Work on the project is a creative process. The students independently or under the guidance of the teacher are engaged in search of solution of some problem, for this purpose it is necessary not only knowledge of language, but also possession of a large volume of visual knowledge, possession of creative, communicative and intellectual skills.

Application of information and communication technologies in the course of English language training and in non-class work is one of the innovative educational technologies aimed at formation of linguistic competence of pupils.

In general, the research shows that the possibilities of using Internet resources are quite huge. In particular, at lessons of English with the help of the Internet it is possible to solve a number of didactic tasks:

– develop skills and reading skills using global network materials.
– improve the skills of written speech of schoolchildren.
– replenish the vocabulary of pupils.
– form motivation of students to study English.

Thus, introduction and application of modern computer and multimedia programs on lessons of English language are:

– effective auxiliary technical in-ear hearing aid;
– auxiliary tool of educational and cognitive activity of the pupils;
– means of increasing the motivation and desire of students to study English;

– quick and effective means of assessment and control of knowledge, skills and skills;

– means of increasing interactive and communicative activity.

Moreover, high-quality language training of pupils is impossible without the use of modern educational technologies. Thus, modern technologies in English language teaching are personal-oriented teaching, project work, application of information and telecommunication technologies, work with educational computer programs, remote technologies, creation of presentations in the program environment of Microsoft PowerPoint, use of resources of the world Internet. Introduction of innovations is impossible without a teacher-innovator who possesses the appropriate system thinking, developed ability to creativity, formed and realized readiness for innovations.

Conclusions. The main task of the modern teacher is effective management of the processes of creative search, going from simple to complicated, namely to create situations that promote creative activity and direction of the pupil, to develop his imagination, associative thinking, ability to understand the laws, aspiration to constantly improve, to solve increasingly difficult creative tasks. And one of the most effective means of achieving such a goal is innovative technologies of education.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гальскова Н. Д. «Теорія викладання англійської мови. Лінгводидактика та методика». Миколаїв: ИЦ «Академія». 2004 р. 336 с.

2. Донченко С., Соколова О. Пошук нових форм методичної роботи // Освіта. Технікуми, коледжі. 2009. №3. С.45−46.

3. Інноваційні технології у вивченні англійської мови / упоряд.: Т. Михайленко. К.: Шк. Світ, 2008. 128с.

4. Коваленко О. Я. Модернізація системи іншомовної освіти в Україні / О. Я. Коваленко // Іноземні мови в навчальних закладах. 2003. - №1. С.11−16.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ДО ОРГАНІЗАЦІЇ МУЗИЧНОГО ДОЗВІЛЛЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Багрій Тетяна Єфремівна
викладач
Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького

Вступ. Організація дозвілля учнівської молоді є одним із важливих напрямків культурно-освітньої й просвітницької роботи в позаурочний час**.** Дозвілля – це специфічна форма організації вільного часу, спрямована на реалізацію інтересів особистості, стимулювання її творчого самовдосконалення та задоволення потреб в особистісному та професійному самовизначенні відповідно до її задатків і здібностей. Від того, якою діяльністю заповнений вільний час людини, буде залежати її розвиток та соціальна активність.

Вільний час є своєрідним індикатором культури, духовних потреб та інтересів особистості. Проблема виховання учнівської молоді є актуальною, адже життєдіяльність підростаючого покоління в наш час дуже насичена і вимагає великих фізичних та психологічних затрат, і зняти цю напругу та відновити втрачені сили допомагає організація дозвільного часу учнів. Актуальність дозвіллєвої діяльності зумовлена потребою впровадження інноваційних методів в її організацію.

Мета роботи. Розкрити сутність дозвілля, вільного часу дозвіллєвої діяльності школярів. Висвітлити роль компетентнісного підходу в підготовці майбутнього вчителя музичного мистецтва до проведення музичного дозвілля учнівської молоді.

Матеріали та методи. Аналіз, систематизація, синтез, спостереження, узагальнення педагогічної та психологічної літератури. Матеріалами послужили праці науковців, педагогів-практиків та інформаційні ресурси мережі Інтернет.

Результати та обговорення. Наукові дослідження вітчизняних вчених у галузі соціології, педагогіки, зокрема, Т. Баклакова, О. Беляєва, О. Каргіна, свідчать про виявлення інтересу до проблематики дозвілля молоді. Наукові дослідження І. Бойчева, Ю. Бардашевської, О. Гончарук, Т. Яцули присвячені вирішенню проблем удосконалення підготовки майбутнього вчителя до організації дозвілля школярів. Питання позашкільної роботи з учнівською молоддю висвітлюються в науковому доробку українських дослідників А. Болгарського, Б. Бриліна, І. Климук. Аналіз наукової літератури свідчить про різне тлумачення поняття «дозвілля», так, А. Куракін ототожнює його з вільним часом, Л. Балясна – з позанавчальним часом, О. Гончарук визначає дозвіллєву діяльність як активне, самодіяльне, креативне проведення учнями свого вільного часу, вибір ними форм і видів дозвілля, його змістового наповнення, що, безперечно, залежить від впливу вчителя, його керування цим процесом [1,с.127]. Переважна більшість науковців розглядає дозвілля як спосіб усвідомлення себе у вільний час, долучення до якогось виду діяльності і керування ним. Дозвіллєва діяльність є важливою для школярів, адже завдяки їй створюються умови для проведення вільного часу з користю не тільки для себе, але й для оточуючих.

Дозвілля – це набагато більше, ніж просто вільний час або перелік видів діяльності. Дозвілля не можна ототожнювати з вільним часом або зводити до переліку різноманітних видів діяльності, спрямованих на відновлення сил людини. Дозвілля необхідно розуміти як центральний елемент культури, який має глибокі та складні зв’язки з іншими сферами життя людини (працею, сім’єю, політикою) [3, с.7]. Дозвілля – це та сфера соціального буття, у якій особистість здійснює власний вибір і визначається щодо культурних уподобань. Від того, якою діяльністю вона заповнена, залежать розвиток людини, реалізація її творчого потенціалу та соціальної активності.

У процесі виховної роботи в школі створюються оптимальні умови для організації дозвілля школярів з метою формування в школярів моральності, розвитку загальної культури, реалізації інтелектуального й творчого

потенціалу.

Однією із складових духовної культури особистості є музична культура, формування якої здійснюється засобами музичного мистецтва, яке викликає найбільший інтерес в учнівської молоді і є невід'ємною частиною дозвіллєвої діяльності.

Ураховуючи специфіку організації музичного дозвілля учнівської молоді, в основі якої лежить власна ініціатива особистості у виборі того чи іншого її виду, Чугунова Є. зазначає, що «компетентність майбутнього вчителя музики включає не лише професіоналізм у фаховій сфері, а й його особистісні якості, такі як освіченість, комунікативність, високий рівень самоконтролю, протистояння стресовим ситуаціям, ділова активність, спрямованість на конструктивне вирішення проблемних ситуацій певного виду діяльності, висока поінформованість, прагнення до постійного підвищення рівня професіоналізму тощо» [4, с.215]. Дослідниця вважає, що готовність майбутніх учителів музики до організації музичного дозвілля учнівської молоді слід розглядати через компетентнісний підхід.

В основі підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва лежить оволодіння загальними і фаховими компетентностями. Компетентність майбутніх учителів музичного мистецтва Кузнецова О. тлумачить як широку обізнаність у галузі музичного мистецтва й педагогіки; володіння не тільки знаннями, а й фаховими вміннями; наявність досвіду художньо-виконавської роботи засобами мистецтва. У професійній компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва опосередковано відтворюються їх естетико-педагогічні орієнтації, рівень загальної культури, здатність до творчого самовираження, самовдосконалення [2, с.68].

Згідно з Освітньо-професійною програмою «Середня освіта. Музичне мистецтво» готовність майбутнього вчителя музичного мистецтва до організації музичного дозвілля школярів полягає в оволодінні такими загальними компетентностями:

- здатність учитися, удосконалювати власне навчання і виконання

мистецьких творів, включно з розробленням навчальних і дослідницьких навичок;

- уміння налагоджувати рівноправні партнерські стосунки в учнівському та педагогічному колективі, здатність до фасилітуючої взаємодії, емпатичного розуміння, ціннісного ставлення до особистості школяра;
- здатність до творчої діяльності (генерувати нові дії й вирішувати професійні проблеми), виявляти ініціативність, самостійність, оригінальність пізнавальної та навчально-професійної діяльності;
- уміння аналізувати, порівнювати, синтезувати, оцінювати в процесі вирішення фахових завдань;
- критичне осмислення основних світоглядних теорій і принципів у навчанні та професійній діяльності;
- використання комп'ютерних та музично-інформаційних технологій.

Серед фахових компетентностей виділяємо такі:

- здатність виявляти емоційну чутливість, рефлексію, ціннісне ставлення до музичних творів, здійснювати активне сприймання, запам'ятовування, збереження, відтворення й художньо-педагогічне тлумачення змісту і смислу творів музичного мистецтва;
- розуміння важливості комунікації зі спільнотами – на місцевому, регіональному, національному, європейському та глобальному рівнях – задля розвитку музичної культури, освіти, поглиблення музично-професійного досвіду.

Висновки. Організація та проведення музичного дозвілля школярів неможливі без оволодіння загальними та фаховими компетентностями, завдяки яким відбувається передача знань про музичне мистецтво широкій слухацькій аудиторії. Сформованість у майбутніх фахівців цілісного уявлення про дозвіллєву діяльність, розкриття сутності дозвілля й вільного часу, набуті компетентності в період навчання є показником готовності майбутнього вчителя музичного мистецтва до проведення музичного дозвілля учнівської молоді.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончарук О. В. Дослідження стану підготовленості майбутніх учителів початкової школи до організації дозвіллєвої діяльності молодшихшколярів // Педагогічні науки: збірник наукових праць. – Т.1. – Київ, 2017. –Вип. LXXIX. – С. 126–130.

2. Кузнецова О. Компетентнісний напрям підготовки вчителів музичного мистецтва до творчо-продуктивної роботи з учнями. Педагогічна освіта: теорія і практика : Збірник наукових праць / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України [гол. ред. Лабунець В. М.]. – Вип.23 (2-2017). – Ч.2. – Кам'янець-Подільський, 2017. – 312 с. С.68

3. Мачуліна І. Методичні вказівки до виконання самостійної роботи з дисципліни «Соціологія вільного часу та дозвілля» для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня зі спеціальності 054 «Соціологія» за освітньо-професійною програмою «Соціологія» / І. І. Мачуліна. – Кам’янське, ДДТУ, 2017. – 52 с.

4. Чугунова Є. Готовність до організації музично-дозвіллєвої діяльності учнівської молоді як складова фахової компетентності майбутнього вчителя музики. // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 14 Теорія і методика мистецької освіти. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова. – 2013. – Вип. 15 (20). – С. 214-219.

УДК 378

ЕКОЛОГІЧНА СТЕЖИНА, ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ЗНАНЬ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Бєлоус Ганна Юріївна,
студентка
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка
м. Глухів, Україна

Анотація:У статті здійснено аналіз процесу формування екологічних знань у старших дошкільників під час організації різних видів діяльності на екологічній стежині.

Ключові слова: екологічне виховання, екологічнізнання, екологічнастежина, цільова прогулянка, пізнавальнадіяльність.

Постановка проблеми. В останні десятиліття весь світ, у тому числі і Україна, перебувають у стані важкої екологічної кризи, яка спричинена масштабними й систематичними негативними змінами навколишнього природного середовища, пов’язаними з практичною діяльністю людей. На сьогодні ситуація вимагає розумного входження людини до світу природи і, наскільки це можливо, усунення заподіяної їй шкоди. Для усунення наслідків негативного впливу людини на природу, необхідно озброїти людину екологічними знаннями. Формувати ці знання потрібно з дошкільного віку. Саме тому зараз відбувається вдосконалення дошкільної освіти впровадженням компетентнісного підходу. Це вимагає нового підходу до навчання і виховання та нових підходів до формування екологічних знань у старших дошкільників.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Цю проблему порушували у своїх працях Г.Бєлєнька, С. Бондар, Н. Глухова, Т. Науменко, О. Половіна, З. Плохій, С. Шмалей та інші. Вони підкреслили наявність знань у старших дошкільників як складову природничо-екологічної компетентності, яка, у свою

чергу, є складовою життєвої компетентності, змістом якої є певні знання про природу, сформоване позитивне емоційно-ціннісне ставлення до її компонентів, наявність знань щодо правил природокористування та їх дотримання. Набуті екологічні знання дитина буде використовувати в повсякденному житті, які будуть мотивувати її поведінку. Ще Я. Коменський побудував свою концепцію ознайомлення дітей з навколишнім світом, визначальна роль у ней належала самої природі. У сучасних педагогів З. Плохій, Н. Лисенко, Н. Кот, та інших також у екологічному вихованні природа посідає чільне місце. У дослідженнях А. Венгера, З. Богуславської, О. Запорожця, Л. Обухової та інших доведена можливість старших дошкільників оволодівати простими узагальненнями. Навчальний та набутий дитиною практичний досвід сприяють оволодінню системою мисленнєвих зав'язків, які відображають загальні причини взаємодії предметів.

Мета статті: показати ефективність формування екологічних знань у старших дошкільників під час організації різних видів діяльності на екологічній стежині

Виклад основного матеріалу. У процесі екологічного виховання дитина отримує екологічні знання про довкілля. Екологічна стежина створюється послідовно: детально обстежується територія ЗДО і виділяються найбільш цікаві об'єкти; складаються картосхеми стежини, наноситься на них маршрут і всі його об'єкти (у вигляді кружечків із цифрами або малюнків-символів). Картосхеми для дітей старшого дошкільного віку містять найбільшу кількість інформації у вигляді зрозумілих для них малюнків об'єктів, стрілочок, які вказують маршрут. Наприклад, намалювати в кружечках метелика, яскраву квітку, дерево і з'єднати ці малюнки лінією; вибирається разом із дітьми казковий персонаж, який буде давати дітям завдання і запрошувати їх у гості;фотографуються об'єкти і описуються усі точки-зупинки за схемою, тобто складається паспорт; виготовляються таблички з малюнками, підписами зупинок, природоохоронними знаками; складаються рекомендації щодо використання об'єктів стежини у роботі з дітьми. На екологічній стежині

можна вивчати дерева, кущі, галявини, пеньки, повалені дерева, ділянки із первоцвітами, ставки, струмочки, ріки, джерельця, рівчачки, балки мурашники, нірки тварин та інші об'єкти. На екологічній стежині ЗДО можна створити такі зупинки: «Молоді тополі», «Мудра верба», «Домівка для дятла», «Мурашник», «Вільна ділянка», «Квітник», «Лікарські рослини», «Їдальня для птахів», «Рідкісні рослини», «Город», «Куточок степу».

В приміщенні ЗДО до екологічній стежини входять неживі і живі об'єкти природи: куточок природи, екологічна кімната, зимовий сад, фонтан, басейн, фітобар, лабораторія, композиції кімнатних рослин і сухоцвітів, міні-городи на вікнах, теплиці в приміщенні ЗДО, картини, виставки виробів із природного матеріалу, музеї природи, фольклорні кімнати, кімната казок, виставки виробів із покидькового матеріалу та інші. Кількість і різноманітність зупинок такої стежини залежить від розвивального середовища ЗДО в цілому.

Назви зупинок на стежині можуть бути різними, в залежності від творчості вихователя. Наприклад, королівство чарівних троянд, калинове диво, кульбабчина галявина, медова, могутній дуб, лелечине гніздо, чарівне озеро, травичка-молодичка, суниця-запашниця, господиня-смородина, сестрички-синички біля годівнички. Напрямок руху і назви зупинок можна розмістити на стенді, використавши умовні позначки. Екологічна стежина дає можливість організувати систему роботи з дітьми: змістовні спостереження у поєднанні з цікавими розповідями, дослідницько-пошукову діяльність, еко ігри, різноманітні види праці, природоохоронні акції «Посадимо деревце», «Розчистимо джерело», «Допоможемо пташці» тощо, що закладає основи наукових знань, розвиває емоційно-чуттєву сферу особистості дошкільника, формує необхідні практичні уміння та навички [1].

Тематика цільових прогулянок на екологічних стежинах може бути найрізноманітнішою: «Подорож в країну блакитних пролісків», «Про що нам співає весна», «У гості до квітучого барвінку», «Зелена аптека», «Волошки – квіти-обереги», «Карнавал осіннього листя», «Мурашки – трудівниці», «Квіти моєї України», «З ким товаришує бджілка», «Природа – наша рідна оселя».

Основний метод роботи на екологічній стежиніспостереження. Його зміст, тривалість і результативність залежать від рівня сформованості екологічних знань дітей [1]. Бажаним компонентом розповіді вихователя, є художнє слово: загадки, вірші, прислів'я, народні прикмети, легенди про об'єкт спостереження.

Мандрівка екологічною стежиною може включати різні види діяльності: ігрову, трудову, пізнавальну, елементарну пошукову.

Цікавим видом роботи і однією з умов успішного формування екологічних знань, є мовні логічні завдання, які активізують пізнавальну активність дітей до природи, розвивають вміння спостерігати, помічати зміни, що в ній відбулися [2]. З метою активізації розумової діяльності, можна залучати дітей до самостійного складання мовних завдань. В них діти намагаються передати характерні ознаки знайомих їм явищ, образів, щоб можна було відгадати їх за описом.

Формуванню екологічних знань у старших дошкільників сприяють проблемні ситуації типу: «Чому перед дощем ластівки низько літають?» «Що шукають у траві метелики?», «Чому потрібно вивішувати годівнички?», які стимулюють допитливість дітей, розвивають самостійність думки, спрямовують їх на пошук відповіді, на усвідомлення зв'язків та залежностей часового, послідовного та причинно-наслідкового змісту. Одночасно проблемні ситуації навчають дітей обґрунтовувати свої судження, висловлювати припущення, підводять їх до самостійних висновків[4].

Проблемні ситуації можна використовувати лише у тому разі, якщо у дошкільників розвинуті навички узагальнення та порівняння, що передбачає наявність у дітей певних екологічних знань про природу, ознаки і властивості її об'єктів і явищ. Формування екологічних знань у старших дошкільників буде відбуватися успішніше, якщо добре продумати пошуково-дослідну роботу, сконструювати освітні ситуації. Метою пошуково-дослідницької діяльності в природному середовищі – є формування у дітей уявлень про явища природи, їх причини і взаємозв'язки між ними[3]. У пошуковій діяльності дитина взаємодіє

з предметом. Пошукові дії сприяють виникненню інтересу та формуванню пізнавальної діяльності під час сприймання дітьми природного довкілля. У зв'язку з тим, що у цьому віковому періоді у дітей добре розвинута рухова та емоційна пам'ять, їм треба пропонувати ті види діяльності, які вони довго не забувають наприклад посадку дерев, підгодівлю птахів, білочки тощо.

Пошуково-дослідна діяльність характеризується тим, що вона репрезентує активні методи, завдяки яким у дітей формуються здібності розглядати конкретні природні явища, виділяючи необхідні умови для їх здійснення. Тобто дошкільники, отримуючи знання у процесі пошуково-дослідної діяльності, можуть встановити і проаналізувати і зовнішні умови, і внутрішню зумовленість змін, що відбуваються з тілами або природними явищами.

На екологічній стежині можна ще організувати трудову діяльність, яка збагатить знання дітей про природне довкілля, як цілісний організм, в якому взаємодіють повітря, вода, ґрунт, рослини, тварини, люди. Трудову діяльність можна організувати в формі різноманітних трудових доручень чи колективної праці: прибирати територію від сміття; полити квіти; розпушити землю; висадити чи пересадити рослини, збирати дари природи: плоди, листя, коріння для виготовлення фіточаїв, настоїв, варення [3].

На екологічній стежині вихователі організують також ігрову діяльність. Екологічні ігри створюють емоційне тло й сприяють становленню екологічно мотивованої діяльності, під час якої у дітей формуються екологічні знання.

Ігри-медитації на екологічній стежині забезпечують формування емоційно-ціннісного ставлення до природи. Дидактичні ігри та вправи підвищують пізнавальну активність дошкільнят. Під час гри діти переживають ігрове завдання, що забезпечує закріплення пережитого у грі довгий час. Дошкільники грають з листям, насінням, квітами, фруктами, овочами у такі ігри як: «Чарівна торбинка», «Вершки і корінці», «Чиї дітки на цій гілці». Ці ігри уточнюють, конкретизують і збагачують знання дітей про властивості і сенсорні ознаки об'єктів природи, формують вміння їх обстежувати.

Настільно-друковані ігри («Зоологічне лото», «Дерево, кущ, рослина», «Ботанічне лото», «Чотири пори року», «Ягоди») навчають дітей систематизувати знання про об'єкти живої природи, формують їх вміння за словами відновлювати образ предмета. Словесні ігри («Хто літає, бігає, стрибає», «У воді, повітрі, землі», «Потрібно – непотрібно»)дозволяють закріпити знання про функції і дії тих певних об'єктів природи, узагальнити і систематизувати знання. Сприяють формуванню екологічних знань і рухливі ігри (діти наслідують звички тварин), творчі ігри (діти відображають враження від екскурсії по екологічній стежинці), будівельні ігри ознайомлюють дошкільників з властивостями піску, снігу, глини, дрібних камінчиків, тощо.

Висновки. Отже, якість сформованості екологічних знань під час організації різних видів діяльності на екологічній стежині значною мірою залежить від вміло підібраних та ефективно використаних вихователем методів і форм роботи. Рекомендуємо звернути увагу на роботу з батьками з питань застосування елементів різних видів діяльності на екологічній стежині в умовах дистанційної освіти і виховання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Лисенко Н. В. Еко-око: дошкільникпізнаєсвітприроди: навчальнометодичнийпосібник. Київ: ВидавничийДім «Слово». 2015. 352 с.

2. Павлюк С. Ю., Русан Л. С., Колосінська Г. І. Мандруємо екологічною стежиною: дослідницькоекспериментальна діяльність дітей дошкільного віку в природі. Тернопіль: Мандрівець. 2014. 168 с.

3 Плохій З. П. Формування у дітей дошкільного віку екологічної культури (теоретичні та методичні аспекти): монографія; Ін-т пробл. виховання НАПН України. Київ. Персонал. 2010. 319 с.

4. Яришева Н. Ф. Методикаознайомленнядітей з природою. Київ. Освіта. 1993. 360 с.

ВІРТУАЛЬНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Бойко Оксана Юріївна,
аспірант 2 року навчання
кафедри англійської філології та
лінгводидактики
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна

Вступ. / Introductions. З розвитком сучасних технологій, більший вплив на людину має та інформація, яка поступає через всесвітню павутину «Інтернет», телебачення, СМІ чи радіо. На зміну основним традиційним засобам спілкування приходить спілкування через віртуальний світ месенджерів. Саме месенджери сьогодні моделюють здібності діяти, мислити чи приймати рішення. На думку сучасного покоління дітей або, так званого, «покоління Альфа», найбільше, найкраще та найголовніше джерело інформації – це інтернет. Таким чином, соціальні мережі стали невід'ємною частиною життя підлітків. Такі зміни не можуть не сказатись на інших сферах життя, в тому числі і на процесі навчання. З одного боку, пошук інформації став простішим, крім того, онлайн комунікація усуває будь-які перепони для спілкування та мінімізує загрози упередженого або «нерівного» спілкування, тим самим вивільняючи найпотаємніші прагнення людини. Віртуалізація суспільства створила нові форми та інституції освіти, можливими стали самоосвіта та збільшення аудиторії при навчанні та викладанні. З іншого боку – сучасні учні обмежуються пошуком та не вдаються у деталі того, що саме вони віднайшли. Наслідками такого, лише технічного, виконання певних дій є обмежений розвиток учня.

Мета роботи. / Aim. Розглянути віртуальну комунікацію як противагу традиційному спілкуванню та виявити педагогічні виклики, зокрема для вчителя англійської мови, які створила нова форма комунікації – інтернет комунікація.

Матеріали та методи./Materials and methods. У якості матеріалів дослідження використовувався пошуковий метод наукових і науково-популярних робіт в ліцензованих українських і зарубіжних базах, таких як: Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, E-Library та Scopus за ключовими словами: internet communication, online communication, virtual reality, digital writing, teaching writing. Теоретичними методами дослідження виступають: аналітичний, порівняльний, індуктивний, узагальнення і конкретизація, а практичними методами – описовий та метод педагогічного спостереження.

Результати та обговорення./Results and discussion. Віртуальна комунікація в загальному її значенні може визначатись як особлива форма комунікації, при якій комуніканти спілкуються між собою на певній відстані за допомогою електронних сторінок чи певних програм. При цьому, учасники можуть спілкуватись у режимі очікування повідомлень, де основними засобами спілкування є текст чи голосові повідомлення або у реальному часі, *online*, тоді основними засобами спілкування будуть не тільки текст, а і традиційні види усного мовлення – монологічне, діалогічне чи полілогічне(наприклад, при конференції у Зумі, скайпі, Webex та інших програмах).

При визначенні статусу тексту, що виник при віртуальній комунікації в чаті, виникає проблема його приналежності до писемного чи усного мовлення. В усному мовленні немає чернеток, все що сказано не можна відмінити. В ньому приймають участь паравербальні фактори – інтонація, рівень голосу, гучність. Крім того, усне мовлення не опосередковане письмовими знаками чи символами, інтервал часу між відправленням та отриманням повідомлення нескінченно малий, граматичні конструкції є більш простими. Контроль за текстом у писемному мовленні виражається у відборі лексико-семантичних засобів та синтаксичних структур. Написане можна закреслити, відкоригувати, тоді реципієнт буде мати справу лише з остоточним варіантом. Писемне мовлення може зберегти лише частину інтонації за рахунок пунктуації. Однак, все це стосується традиційної комунікації. При інтернет комунікації

повідомлення набирається з клавіатури, його можна написати, але не відправляти, скоригувати до відправки, а в деяких мессенджерах і після відправки та видалити. При створенні та відправці може пройти дуже великий інтервал часу, але швидкість набору тексту дуже велика, її можна порівняти зі швидкістю говоріння. Таким чином, віртуальна комунікація має ряд особливостей усного мовлення, але і в той же час, підпорядковується законам писемного мовлення.

Невід'ємною рисою будь-якої комунікації є емоції. Репрезентувати емоції можна двома типами комунікації – емоційна та емотивна. Кожен користувач, спілкуючись в соціальних мережах, прагне виразити свої емоції. У віртуальній комунікації сьогодні все анонсується і детально обговорюється. Інтернет комунікація представляє собою єдність чотирьох процесів – створення нової реальності, її відображення дійсності, вираження суб'єктивно-особистісного світу та передача свого змісту іншим. Так як віртуальна комунікація відбувається в письмовому вигляді, то вираження емоцій відбувається за допомогою паралінгвістичних засобів, а саме: у вигляді виділення тексту особливим кольором та шрифтом, написання тексту великими літерами або математичною символікою. Віртуальна комунікація дає людині нескінченні можливості накопичення інформації та управління нею. Однак нерідко платою за цю можливість стає убогість мови через деградацію мовних форм та емоційної культури. Регулярне використання засобів вираження емоцій (емотикони, клавіатурні значки і т. д.) у рамках іншомовної віртуальної комунікації перешкоджає формуванню іншомовної емотивної компетенції учнів, так як воно не передбачає включення в мову емотивної лексики, яка має відображати внутрішній стан комуніканта. Включення емотивного компонента у навчання сприятиме розвитку емоційного інтелекту учнів - EI або EQ, що при навчанні будь-якій іноземній мові є не менш важливим, чим IQ.

Комунікативна компетентність завжди набувається в соціальному контексті. Інтернет виступає тим засобом, який розширює коло спілкування та створює ілюзії наявності великої кількості товариських відносин. Сьогодні

людині набагато приємніше комунікувати з комп'ютером, ніж з живими людьми. Для задоволення комунікативних потреб необхідно освоїти методику спілкування у віртуальній реальності. Віртуальна комунікація – це проміжна ланка між усною та письмовою комунікацією. У спілкуванні в соціальних мережах реалізуються кілька видів комунікації: міжособистісна, міжгрупова, міжсоціумна, комунікація між собою і групою, між групою та суспільством, між особою та суспільством.

Близьким до комунікативного та лінгвоекологічного аспектів онлайн комунікації знаходиться нормативний аспект. Нормативний аспект культури мови є найсуворішим, припускаючи менший ступінь варіативності у виборі мовних засобів та форм, але у процесі інтернет комунікації він зазнає значного впливу. З нормативної точки зору, віртуальна комунікація – це зближення усної та письмової, розмовної та книжної форм мовлення, літературної та нелітературної мови і демократизацію їх рамок. Основні типи норм - це графічні та орфографічні, лексичні, морфологічні та словотворчі, синтаксичні. Разом ці норми утворюють лінгвістичний аспект комунікації.

Netspeak не є статичним та постійним, а текст може з'являтись та зникати обертатися по колу, змінювати колір та розмір на наших очах. Учасник онлайн комунікації може одночасно виділяти, копіювати, вставляти, вирізати та видаляти текст. Тобто, віртуальна комунікація не є різновидом писемного мовлення, а відсутність одночасного зворотнього зв'язку, впливу темпу, пауз, акцентів чи інтонації робить її відмінною від усного мовлення. Тобто, інтернет комунікація не є синтезом усного та писемного мовлення, що дозволяє говорити про новий стандарт будь-якої мови.

Висновки./Conclusions. Таким чином, розвиток віртуальної комунікації породив низку питань, які є проблемними для будь-якого вчителя, зокрема і для вчителя англійскої мови сьогодні:

- ✓ Що таке віртуальна комунікація саме в її педагогічному аспекті;
- ✓ Яким чином потрібно навчати віртуальній англомовній комунікації – так само як письму, як говорінню чи як суміш обох продуктивних навичок;

✓ З огляду на те, що на території інтернету свої правила поведінки та норми спілкування – яким чином вчитель має оцінювати навички віртуальної англомовної комунікації;

✓ Так як віртуальна комунікація призвела до обмеженого мислення, то виникає питання – чи може вчитель нівелювати негативні наслідки, наприклад, кліпового мислення учнів при навчанні віртуальній англомовній комунікації та як саме;

✓ Як розвивати емоційний інтелект учнів при навчанні віртуальній англомовній комунікації;

✓ Яким чином розвивати навички медіаграмотності в учнів при навчанні віртуальній англомовній комунікації, особливо у контексті сучасніх подій в Україні;

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дзьобань О. П. Віртуальні комунікації: до проблеми філософського осмислення сутності. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Філософія. Філософія права. Політологія. Соціологія*. Харків, 2015. Т.3. Вип. 26. С. 7-19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnyua_2015_3_3.

2. Дзюбіна О. І. Комунікативний аспект соціальних мереж *Facebook* та *Twitter*. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Філологічні науки*. 2016. Вип. 2. С. 218–222.

3. Дроздова А. В. Эмоциональная безопасность онлайн-коммуникации: игра по правилам и без. *Субъективное благополучие и эмоциональная безопасность личности. Материалы IX Международного симпозиума* (Екатеринбург, 12–13 июля 2018). Екатеринбург, 2018. С. 85-89.

4. Кашапова И. Н. Устная и письменная формы коммуникации на занятиях иностранного языка при виртуальном общении. *Информационные и инновационные технологии в науке и образовании. Материалы IV-й Всероссийской научно-практической конференции с международным участием*

(г. Таганрог, 29-30.10.2020). Таганрог, 2020. С. 188-190.

5. Мейкшане Т. А. Цифровой этикет в онлайн-коммуникации. *Образование и самообразование в цифровую эпоху. Материалы Международной научно-практической конференции*. 2019. С. 175-180.

6. Постоленко І. С. Ефективне навчання англійської мови дистанційно. *Національна академія педагогічних наук України. Серія: Порівняльно-педагогічні студії*. Київ, 2015. Т.1. Вип. 23. С. 104-109. URL: http://library.udpu.org.ua/library_files/poriv_ped_stydii/2015/01/16.pdf.

7. Ручко Л. М., Федько С. М. Мова інтернет-спілкування. Ромни, 2015. 72 с.

8. Саблина А. А. Возможность формирования системного мышления при развитом клиповом мышлении у современных школьников. *Форум молодых ученых.* 2019. Том 8. Вып. 36. С. 278-282.

9. Сапарова Н. Э. Лингвистические аспекты виртуальной коммуникации. *Вопросы педагогики*. 2018. Вып. 2. С. 97-98.

10. Середа Т. Н. Анализ эффективности онлайн коммуникации. *Устойчивое развитие экономики: международные и национальные аспекты. Электронный сборник статей III Международной научно-практической online-конференции* (г. Новополоцк, 18-19.04.2019). 2019. С. 396-401.

11. Туманова-Соколова М. Н. Антропологические аспекты интернет-коммуникации в условиях глобализации культуры. *Современное общество, образование и наука. Сборник научных трудов по материалам Международной заочной научно-практической конференции: в 3 частях*. (г. Тамбов, 25.06.2012). Ч.2. 2012. С. 149-150.

12. Adomßent M. Realisierungspotenziale kooperativen Lernens mit Hilfe virtueller Kommunikation. *Gruppe. Interaktion. Organisation. Zeitschrift Für Angewandte Organisationspsychologie (GIO)*, 2001. №32(2), P. 161–175.

13. Badia A., Martín D., Gómez M. Teachers' Perceptions of the Use of Moodle Activities and Their Learning Impact in Secondary Education. *Technology, Knowledge and Learning.* Vol. 24. № 6. 2019. P. 483–499.

14. Boström L., Dahlström H. Pros and Cons: Handwriting Versus Digital Writing. *Nordic Journal of Digital Literacy*. Vol. 12. № 4. 2017. P. 143-161.

15. Bouchardon S., Petit V. Digital Writing: Philosophical and Pedagogical Issues. 2019. 22 p.

16. Cano E., Andrés S., Vila R. Lexicometric analysis of the specificity of teenagers' digital writing in WhatsApp. *Revista de lingüística teórica y aplicada*. Vol. 53. № 1. 2015. P. 83-105.

17. Capurro R., Pingel C. Ethical issues of online communication research. *Ethics and Information Technology*. Vol. 4. № 3. 2002. P. 189–194.

18. Ghanbari N., Abdolrezapour P. Using emotional intelligence in an EFL integrated writing assessment. *Studies in Educational Evaluation*. № 70, 101017. 2021. 13 p.

19. Karapetyan A. A. Communication features in online and offline spaces. *Historical and Social-educational Ideas*. Vol. 13. №3. 2021. P. 105-112.

20. Maltepe S., Gültekin H. The Effect of the Mind Map Technique on Secondary School Students' Reading Comprehension and Writing Skills. *HAYEF: Journal of Education*. Vol. 14. 2017. P. 79-92.

ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ПЕРСОНАЛЬНОГО СКЛАДУ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНО-ГРОМАДСЬКОГО УПРАВЛІННЯ В УНІВЕРСИТЕТАХ КРАЇН ЄС

Бородієнко Олександра Володимирівна
доктор педагогічних наук, доцент
старший дослідник
член-кореспондент НАПН України
провідний науковий співробітник
відділу забезпечення якості вищої освіти
Інституту вищої освіти НАПН України
м. Київ, Україна

Вступ./Introductions. Необхідність зміни парадигми управління університетами зумовлюється, з одного боку, трансформаційними перетвореннями в суспільно-економічному розвитку країни як результату повномасштабної збройної агресії Російської Федерації, а з іншого – необхідністю оперативного вирішення актуальних стратегічних проблем діяльності університетів [7]. У цьому випадку можливість залучення широкого кола учасників до забезпечення стійкого розвитку університетів є тим ресурсом, який, за умови його ефективного використання, здатен забезпечити синергетичний та експоненційний ефекти в площині забезпечення загальної ефективності. На інституційному рівні публічно-громадське управління сприяє збільшенню ресурсної бази процесу прийняття і реалізації управлінських рішень, оскільки громадянське суспільство можна розглядати як вагомий ресурс зовнішнього середовища управління [1, 6]. Сучасний стан розвитку громадсько-публічного управління університетами в Україні характеризується спорадичністю, несистемністю, формалізацією відносин між партнерами. Для запровадження нових інституціоналізованих органів публічно-громадського управління та уникнення ризиків формального функціонування існуючих важливим завданням є адекватний підбір персонального складу цих органів.

Матеріали та методи./Materials and methods. Для аналізу підходів до

формування персонального складу органів громадсько-публічного управління університетами у контексті забезпечення ефективності освітньої діяльності було обрано університети, які посідають провідні позиції у Шанхайському академічному міжнародному рейтингу університетів: Університет Париж Сакле (L'Université Paris-Saclay), Мюнхенський університет (Ludwig-Maximilians-Universität München), Оксфордський університет (Oxford University), Університет Сорбонна (Sorbonne University), Стокгольмський університет (Stockholm University), Каролінський університет (The Karolinska Institutet), Технічний університет Мюнхена (TUM), Кембриджський університет (University of Cambridge), Оксфордський університет (University of Oxford), Варшавський університет (University of Warsaw).

Результати та обговорення./Results and discussion. Моделями розвитку публічно-громадського управління університетами країн ЄС є: модель залучення громадськості, модель академічних партнерств, модель інституціоналізованого публічно-громадського управління університетами, модель багаторівневого публічно-громадського управління. Якщо моделі залучення громадськості та академічних партнерств здійснюються переважно на проєктній основі, то модель інституціоналізованого публічно-громадського управління університетами характеризується процесом операціоналізації, що втілюється у роботі постійно діючих органів публічно-громадського управління. Прикладом такого органу управління може слугувати Рада Стокгольмського університету (University board of Stockholm University), який є вищим органом управління університетом. У раді збалансовано представлено: академічну (професори Астрід Содерберг Віддінг, Івонн Сванстрем, Генрік Седерквіст, Елізабет Вогхол Нівр), студентську спільноту університету (президент, віце-президент та член Студентської спілки Stockholm University), представників трудового колективу (президент університету, представник офісу президента та три постійних члена колективу) та представників зовнішніх стейкхолдерів (голова правління Ради - Матс Мелін, колишній суддя Верховного суду; Ганс Берсвік, президент Orvelin Group AB; Андерс Ліндберг,

заступник директора Ingenjörsvetenskapsakademien; Санна Хелен Хоубі-Нільсен, Північний музей Стиресмана Штіфтельсена; Тійт Ланд, ректор Таллінського технологічного університету; Туула Тірі, президент Kungl. Ingenjörsvetenskapsakademien; Гунілла Нордльоф, Шведське агентство охорони здоров'я) [13].

Рада Варшавського університету (University council of the University of Warsaw) є іншим прикладом інституціоналізації процесу публічно-громадського управління. Персональний склад цього органу охоплює знаних діячів в сфері науки, освіти, управління, бізнесу: професор Мирослав Жабек (керівник департаменту нейрохірургії Центру підвищення кваліфікації Мазовецького госпіталю), професор Януш Буйніцкі (керівник дослідницької групи Міжнародного інституту модекулярної біології), професор Перл Декстра (керівник департаменту соціології Університету Еразмус в Ротердамі), професор Пол Хольм (професор, Трініті коледжу в Дубліні), професор Марек Карлінер (іноземний член Польської Академії Мистецтв і наук, представник Ізраїлю в раді CERN), Катаржина Жайдель-Куровська (виконавчий директор Світового банку), Каміль Бонас (керівник студентської ради Варшавського університету) [14]. Повноваження цього дорадчого органу включають: консультування з питань розбудови стратегії університету, внесення змін до Статуту, моніторинг фінансової діяльності та управління університетом, погодження кандидатів на посаду ректора, висловлювання рекомендацій щодо виконання стратегії та преміювання працівників за виконання додаткової роботи, погодження річного бюджету університету, загального та фінасового планів, обрання провайдера послуг для здійснення аудиту фінансової діяльності закладу, погодження відчуження майна університету на користь третьої сторони (у випадку, якщо ринкова вартість такого майна перевищує 2 млн.злотих) [14].

У Ludwig-Maximilians-Universität München функціонують два органи публічно-громадського управління: Рада університету (University Council) та Консультативна (опікунська) рада (Advisory Council (Kuratorium).

Повноваженнями Ради університету є вибори президента та віцепрезидента, внесення доповнень до Конституції закладу та внесення пропозицій щодо реорганізації закладу [15]. Достатньо широкі повноваження цього органу реалізуються: головою та його заступником, членами ради, які є представниками університету (10 осіб), членами ради – представниками зовнішніх стейкхолдерів (10 осіб) та членами-консультантами (7 осіб). Серед представників зовнішніх стейкхолдерів – Президент Європейської ради з питань досліджень (European Research Council), професор Політехнічної школи в Лозані (Франція) (École Polytechnique Fédérale Lausanne), віце-президент із міжнародних відносин Університету Бордо (Франція) (Université de Bordeaux), директор Літературного дому у Мюнхені (Literaturhaus München), президент Вищого регіонального суду (OLG München) та Баварського конституційного суду (Bavarian Constitutional Court), директор Академії політичних наук в Тутцінгу (Akademie für Politische Bildung, Tutzing), віце-президетн Форденбанк Баварія (LfA Förderbank Bayern), президент виконавчої ради Технологічного університету в Ейндховені (TU Eindhoven), ректор уінверситету в Гьотебурзі (University of Gothenburg) [15].

Консультативна рада (Kuratorium) покликана, з одного боку, сприяти виконанню основних завдань університету, а з іншого – просувати інтереси закладу у зовнішньому оточенні. До складу ради входять 25 осіб, які продемонстрували особливу відданість поліпшенню добробуту університету: єпископ євангельсько-лютеранської церкви в Баварії, мер міста Обершлайсхайм, Голова Комітету з науки та мистецтва Парламенту землі Баварія, генеральний директор Асоціації баварського бізнесу, Віце-президент Парламенту землі Баварія, генеральний секретар Фонду Ганна Зайделя, консультант з управління компанії “Клуге і партнери”, президент єврейської громади Мюнхена та Верхньої Баварії, голова Фонду Білої Троянди, експрезидент Баварської академії образотворчого мистецтва, архієпископ Мюнхенський і Фрайзінґський, мер муніципалітету Планег, заступник голови парламентської групи у Парламенті землі Баварія, міністр освіти та культури

Баварії, лорд-мер столиці землі Мюнхена, п’ятий віце-президент парламенту Баварії, уповноважений уряду землі Баварія з питань єврейства [3].

Піклувальна рада Технічного університету Мюнхена (TUM Board of Trustees) є основним органом публічно-громадського управління закладом. Його склад сформовано на принципах паритетності: 10 представників університету (це обрані члени Сенату) та 10 представників зовнішніх стейкхолдерів (провідних діячів у сфері науки, культури, бінесу та політики) [3].

Функції Ради Технічного університету Мюнхена (TUM University Council) носять консультативно-дорадчий характер. До складу цього органу входять такі діячі, як ексміністр фінансів землі Баварія, керівник департаменту по роботі з університетами компанії Siemens AG, мер міста Фрейзінг, почесний президент Асоціації промисловців Баварії, президент Баварської будівельної асоціації, мер міста Гарчінг, віцепрезидент Парламенту землі Баварія, керівник відділу Міністерства економічних відносин та регіонального розвитку землі Баварія, експрезидент ARTE (франко-німецького міждержавного культурного некомерційного телеканалу), член Європарламенту, співзасновник компанії Celonis SE, мер міста Страубінг, головний куратор Баварського офісу збереження історичних пам'яток, президент Університету кінематографії, президент Мюнхенської школи філософії, директор Мюнхенського центру документування історії націонал-соціалізму, директор гімназії Отто фон Таубе в Гаутінгу, незалежні підприємці [12].

Рада директорів L'Université Paris-Saclay (Conseil D'administration) є органом публічно-громадського управління закладом, який функціонує на засадах представництва як академічної спільноти, так і зовнішніх стейкхолдерів. До її складу входять 36 представників – 18 з числа працівників університету (п’ять професорів, п’ять дослідників, чотири студенти, чотири предстаники з числа інженерно-технічного, адміністративного та допоміжного персоналу) та 18 представників зовнішніх стейкхолдерів: три представники місцевої влади (віце-президент регіону Іль-де-Франс з питань вищої освіти та

досліджень, президент міської громади Париж-Сакле, президент міської громади Сен-Кантен-ан-Івелін); десять представників професійної та бізнес-спільноти (генеральний директор Crous de Versailles, директор з досліджень і розвитку компанії Air Liquide, директор відділу досліджень і розробок компанії ISoft, генеральний директор Інституту сталого розвитку та міжнародних відносин (IDDRI), керівник проекту з ядерних досліджень, керівник відділу зв'язків із вищою освітою компанії GIM, редактор наукового щомісячника Sciences et Avenir і La Recherche, старший консультант компанії Orange, операційний менеджер компанії SONOVISION, директор із нових технологій компанії GMD Plasturgie); п'ять представників академічної спільноти [8]. Повноваження Ради директорів визначені статтею 14 Статуту університету та є достатньо широкими: обрання президента L'Université Paris-Saclay та заступника голови ради директорів; ухвалення правил внутрішнього розпорядку університету; затвердження статутів та правил внутрішнього розпорядку структурних підрозділів закладу (загальних служб, аспірантури, інститутів та університетської школи бакалаврів); ухвалення рішень щодо впровадження нових та оновлення існуючих освітніх програм; погодження змін до структури університету (створення нових/реорганізацію існуючих структурних підрозділів); призначення членів Ради зі стратегічного розвитку; уповноваження президента університету ініціювати будь-які судові дії, вдаватися до арбітражу та підписувати угоди у межах його компетенції; ухвалення порядку винаймання наукового та науково-педагогічного персоналу; затвердження річного звіту президента університету про його/її діяльність; схвалення проєкту бюджету та штатного розкладу університету; погодження позик, інвестицій в акціонерний капітал та створення дочірніх компаній і фондів; погодження дарування та спадщини, придбання та відчуження нерухомого майна, розпорядження нерухомим майном; ініціювання створення комісій, рад та комітетів [9].

Висновки./Conclusions. В провідних університетах країн ЄС превалює модель інституціоналізованого публічно-громадського управління, яка

характеризується наявністю постійно діючих органів, які мають достатньо широкі повноваження в управлінні університетами (від затвердження кандидатури президента/ректора до вирішення питань операційного та фінансового менеджменту), у складі яких збалансовано представлено академічну та студентську спільноти та громадянське суспільство (бізнес- та професійні асоціації, органи державного управління та місцевого самоврядування, професійні, релігійні та політичні організації).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бородієнко О. Публічно-приватне партнерство закладів професійної освіти: практичний посібник. Київ: ІПТО НАПН України, 2020. 302 с.

2. Драч І., Бородієнко О., Петроє О. (2022). Інновації в управлінні університетами як передумова розвитку конкурентоздатної економіки україни в поствоєнний період. Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice. 2022. No. 3(44). https://doi.org/10.55643/fcaptp.3.44.2022.3773

3. Advisory Council (Kuratorium). *Ludwig-Maximilians-Universität München*: веб-сайт. URL: https://www.lmu.de/en/about-lmu/structure/organizational-structure/advisory-council/index.html (дата звернення 27.05.2022).

4. Borodiyenko O., Malykhina Y., Protopopova Y., Kim K., Malykhina V. Social and economic prerequisites of strategic development of universities in the conditions of war and post-war period. Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice. 2022. No. 1(42). 464–473. DOI: https://doi.org/10.55643/fcaptp.1.42.2022.3673

5. Borodiyenko O., Nychkalo N., Malykhina Ya., Kuz O., Korotkov D. Public-private partnership in education as a prerequisite for the growth of regional labor markets: analysis of foreign experience. *Financial And Credit Activity: Problems Of Theory And Practice. 2021*. No. *36*. DOI: https://doi.org/10.18371/fcaptp.v1i36.228031

6. Borodiyenko O., Zlenko A., Malykhina Y., Kim K., Diachkova N. Socio-economic prerequisites of strategic development of educational institutions.

Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice. 2022. No 1(42). P. 464–473. DOI: https://doi.org/10.55643/fcaptp.1.42.2022.3673

7. Central Councils. Sorbonne University: веб-сайт. URL: https://www.sorbonne-universite.fr/en/university/governance-and-organization/central-councils (дата звернення 30.05.2022).

8. Composition du Conseil D'administration. *L'Université Paris-Saclay*: веб-сайт. URL: https://www.universite-paris-saclay.fr/composition-du-conseil-dadministration (дата звернення 30.05.2022).

9. Reglement interieur du Conseil D'administration de l'Universite Paris-Saclay. *L'Université Paris-Saclay*: веб-сайт. URL: https://www.universite-paris-saclay.fr/sites/default/files/2021-01/RI-CA.pdf (дата звернення 30.05.2022).

10. The Karolinska Institutet University Board (Konsistoriet) adopted Strategy 2030. Creating Karolinska Institutet's future together. Karolinska Institutet, 2019. 32 p.

11. TUM Board of Trustees. *The Technical University of Munich*: веб-сайт. URL: https://www.tum.de/en/about-tum/our-university/board-of-trustees (дата звернення 29.05.2022).

12. TUM University Council. *The Technical University of Munich*: веб-сайт. URL: https://www.tum.de/en/about-tum/our-university/university-council (дата звернення 29.05.2022).

13. University board. Stockholm University: веб-сайт. URL: https://www.su.se/english/about-the-university/organisation/university-board#membersrepresentingpublicinterest (дата звернення 21.05.2022).

14. University council of the University of Warsaw. *University of Warsaw*: веб-сайт. URL: https://radauczelni.uw.edu.pl/en/ (дата звернення 22.05.2022).

15. University Council. *Ludwig-Maximilians-Universität München*: веб-сайт. URL: https://www.lmu.de/en/about-lmu/structure/organizational-structure/university-council/index.html (дата звернення 26.05.2022).

ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Будник Світлана Петрівна,
учитель - методист
Ліцей №3 Коростишівська міська рада
м. Коростишів, Україна

Кожна дитина народжується з зернятком у руці
а вчитель повинен знайти плодючий грунт
у якому це зернятко проросте
В. Сухомлинський

Вступ. Світ, у якому ми живемо, стає все складнішим і динамічнішим. Знаходження свого місця в житті вимагає від кожної людини дедалі більших зусиль і компетенцій.

Сьогодні суспільство потребує таку особистість, яка вміє самостійно здобувати знання, застосовувати їх на практиці, критично мислити, приймати нестандартні рішення [1, с. 4]. Саме таку індивідуальність повинна формувати сучасна школа: конкурентоспроможну, творчу, яка не тільки багато знає, але й використовує свої знання в різних життєвих ситуаціях. Одним із шляхів оновлення змісту освіти є реалізація компетентнісного підходу, який передбачає, що результатом навчання є не знання і вміння, а формування в учнів системи компетентностей. [2, с. 4].

У Концепції НУШ зазначено, що випускник – це особистість, яка всебічно розвинена, здатна до критичного мислення, це патріот з активною позицією, який діє згідно з морально-етичними принципами й здатний приймати відповідальні рішення, поважає гідність і права людини, це інноватор, який спроможний змінювати навколишній світ, розвивати економіку за принципами сталого розвитку, конкурувати на ринку праці, учитися впродовж життя. [3]. Щоб стати такою особистістю, учень повинен у ході

освітнього процесу набути певних компетентностей. А це можливо тільки завдяки ефективно обраним педагогічним технологіям, методам та прийомам в освітньому процесі.

Актуальність теми зумовлена сучасними тенденціями в освіті, а саме: формуванням і розвитком інтелектуальної, комунікабельної, успішної, творчої та ініціативної особистості, здатної жити в сучасному суспільстві, реалізувати себе в житті.

Мета: теоретичне й практичне підтвердження впливу інноваційних технологій навчання на формування ключових компетентностей учнів на уроках української мови та літератури.

Виклад основного матеріалу. Ефективною методикою формування ключових компетентностей учнів на уроках мови та літератури є методика розвитку критичного мислення, яка дозволяє максимально підвищити ефективність освітнього процесу, надає можливість створити такі умови, за яких усі учні залучаються до активної, творчої навчальної діяльності, процесу самонавчання, самореалізації, вчаться спілкуватись, співпрацювати, критично мислити, відстоювати свою позицію.

Серед багатьох методів роботи в технології ОЗН, які стимулюють інтерес учнів до нових знань, сприяють розвитку дитини через розв’язання проблем і застосування їх у конкретній діяльності, є метод проєктів (першим науково описав його американський вчений Кільпатрик) [4, с.23], в основі якого лежить дослідження певної проблеми, що передбачає високий рівень творчої активності учнів. Метод проєктування допомагає учаснику освітнього процесу бути не пасивним реципієнтом готових знань, а суб'єктом навчання, який активно включається в спільну діяльність, відчуває себе рівноправним учасником діалогу, співтворцем. Використовуючи метод проєктів, я впевнилася в тому, що він містить у собі сукупність дослідницьких, пошукових, проблемних за самою своєю сутністю підходів, сприяє творчому розвитку учнів, використанню ними певних навчально-пізнавальних прийомів, які в результаті самостійних дій дозволяють вирішувати ту чи іншу проблему. Крім

того, передбачає обов'язкову презентацію результатів: усні журнали, родинні свята, конференції, оформлення альбому, розповіді-повідомлення з використанням ілюстрацій, мультимедійних презентацій.

До результатів проєктної діяльності можна віднести відеоролик, стіннівку, схему, таблицю, візитівку, фотоколаж, мультимедійну презентацію тощо. Так, при вивченні твору М. Коцюбинського «Тіні забутих предків» учням пропонується створити відеоролик або мультимедійну презентацію на тему «Таємничий світ Гуцульщини». Беручи участь у проєкті «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність», дев'ятикласники створюють флаєри «Нестор Літописець: відоме та маловідоме». Діти оформлюють результати роботи у вигляді доповідей, публікацій, буклетів, мультимедійних презентацій.

Робота над проєктом вимагає від учнів застосовувати нові знання, спираючись на засвоєний раніше матеріал; виробляє вміння діяти й приймати рішення самостійно чи в складі команди та розв'язувати конфлікти; шукати, компонувати й застосовувати нову інформацію з різноманітних джерел, використовуючи сучасні технології для виконання конкретних завдань; розвиває критичне мислення й прагнення до творчості та саморозвитку; формує бажання й здатність самостійно вчитися.

Сучасну школу вже неможливо уявити без процесу інформатизації освіти. Упровадження ІКТ в освітній процес – нагальна потреба сьогодення. Здійснюю змістове наповнення уроків відповідними матеріалами, добираю доцільні форми та методи роботи, застосовуючи сервіси Google, зокрема електронну пошту, блог, відео-канал YouTube, тест-форми, хмарні сервіси.

Використання сервісів Google в освітньому процесі, що сприяє не тільки підвищенню рівнів навчальних досягнень у дітей, а й забезпечує формування інформаційної компетентності, мотивує до навчання, стимулює до пошуку нової інформації, дозволяє дитині розвиватися та самостверджуватися, самостійно працювати над матеріалом, уміло використовувати можливості сучасних інформаційних технологій для навчання та саморозвитку.

Так на уроках української літератури при вивченні біографії

письменників демонструю відеоролики з відеоканалу YouTube, у яких роповідається про цікаві факти життя та творчості митців, характеризується культурний розвиток певної доби. Із захопленням учні слухають про дитинство Лесі Українки (5 кл.), життєвий шлях В. Винниченка (6 кл.), розповідь про Ліну Костенко (7 кл.), цікаві й маловідомі факти про І. Франка із розповіді відомого співака Святослава Вакарчука (10 кл.) та ін. Як показала практика, таке використання відеороликів із моїми доповненнями та коментарями сприяє кращому засвоєнню учнями навчального матеріалу, ніж опрацювання біографії письменника із підручника.

Користуючись відеоканалом YouTube, також прослуховуємо з учнями вірші, які покладені на музику, переглядаємо зняті відеокліпи. При вивченні тем «Календарно-обрядові пісні» та «Літературні пісні» у 6 класі демонструю учням відео- та аудіозаписи творів, що вивчаються. Діти мають змогу почути як традиційне виконання пісень, так і сучасні аранжування, що допомагає уявити атмосферу того часу. У 7 класі під час вивчення поезій Ліни Костенко учні переглядають відео, у якому Богдан Ступка читає вірш «Крила»; після чого наголошую, що це був талановитий актор, колишній міністр культури, називаю ті найвідоміші фільми, у яких знімався, розповідаю про сина та внука Богдана Сильвестровича, які теж знімаються в кіно та грають у театрі. Зокрема згадую про фільми «Ми з майбутнього» та українське кіно «Тіні незабутих предків», де головну роль зіграв онук Богдана Ступки. У 10 класі під час вивчення поезій збірки І. Франка «Зів'яле листя» переглядаємо кліп В. Козловського «Знаєш» на слова Франка. Також наголошую на тих кінофільмах, які зняті за творами українських письменників, і учні можуть їх переглянути й порівняти із змістом твору. Так на одному із уроків вивчення творчості Т. Шевченка обговорювали й порівнювали твір і фільм «Назар Стодоля», а під час вивчення творчості І. Котляревського – твір та екранізацію «Наталка Полтавка».

Вважаю, що використання таких відеороликів забезпечує міжпредметні зв'язки на уроці, формує культурологічну компетентність, дозволяє учням

практично засвоїти навчальний матеріал, краще запам’ятовувати події та факти, особливості художнього твору. Вчу учнів і самим знаходити цікаві відео до уроків і презентувати їх у класі, замість сухих біографічних фактів із життя письменників.

Доцільно також в освітньому процесі користуватися й хмарними сервісами, які дозволяють завантажувати та зберігати інформацію, відеоролики, презентації тощо. Одним із таких сервісів є Google Drive, за допомогою якого можна створювати відповідні папки, завантажувати інформацію й використовувати її безпосередньо на уроці.

Медіаосвіта — частина освітнього процесу, спрямована на формування в суспільстві медіакультури. Пропоную здобувачам освіти творчі завдання, адаптовані до уроків української мови та літератури. Поступово вводжу різні види медіа (репортаж, випуск газети, інтерв’ю, створення реклами, її представлення). Школярі на основі використання технології критичного мислення, застосування різних видів аналізу медіатекстів, виконання різноманітних творчих завдань навчаються, як за допомогою ІКТ й сучасних гаджетів можна створювати медіапродукцію, як її рекламувати. Так учням 5-7 кл. дуже цікаво працювати в групах над випуском газети, створенням мальованого мультфільму,а потім представляти свою роботу. Старшокласникам пропоную перегляд деяких суспільних програм, сайтів, які дадуть можливість проаналізувати їх на уроках української мови та літератури.

Медіаурок української мови – один із важливих елементів медіаосвіти в Україні, який сприяє вихованню національно-мовної особистості, надає можливість більш ефективно формувати комунікативну, мовленнєву та соціокультурну компетенцію в різних сферах і жанрах мовлення, повноцінно застосовувати диференційований особистісно орієнтований та розвивальний підходи, ураховуючи психологічні особливості кожного учня. Це гіперсистема, що реалізує різноманітні авторські прийоми, удосконалює та оптимізує використання традиційних методів і засобів навчання, задовольняє вимоги сучасного інформаційного суспільства. [5]

Одним із найголовніших завдань викладання української мови та літератури є підвищення полікультурної компетентності учнів і виховання любові до рідного слова, поваги до історії народу, його звичаїв, традицій. На уроках можна використовувати різноманітні матеріали краєзнавчого та літературознавчого характеру. Добирати тексти про видатних людей, про досягнення культури, про соборність України, її історичне минуле. Наприклад, вивчаючи тему «Велика буква у власних і загальних назвах», можна провести урок у формі віртуальної подорожі рідним містом. Учні « відвідають» цікаві місця, дізнаються різноманітні факти про об'єкти й навчаться правильно їх записувати. Підсумком такої роботи може бути написання листа другові, який живе в іншому місті, й запрошення його в гості.

Для формування життєвої компетентності слід застосовувати інтерактивні методи та прийоми (роботу в групах, парах, ігрові технології тощо), які формують уміння колективно вирішувати завдання, сприяють активізації особистісних якостей школяра. На уроках української літератури можна запропонувати учням уявити себе журналістами, взяти інтерв'ю в батьків на теми, пов'язані з вивченням того чи іншого художнього твору. Наприклад, як би вчинили їхні батьки, уявляючи себе на місці матері й батька героїв повісті Ніни Бічуї «Шпага Славка Беркути». Також цікавою формою буде віртуальний діалог із героями повісті, у якому учні зможуть дати поради героям у вирішенні їх «підліткових» проблем.

Література й мова вивчаються в школі не для того, щоб через багато років людина могла розповісти всі правила, назвати біографічні дані кожного письменника, знати тему та ідею художнього твору. Основне завдання – навчити дитину жити, думати, володіти усним та писемним мовленням [6].

Висновок Сучасні інноваційні педагогічні технології – активні форми діяльності учнів, які залучають їх до творчого процесу пізнання, дослідження проблем, формування власної думки та самореалізації.

Сьогодення вимагає від педагога володіння сучасними технологіями в освітньому процесі, бажання постійно самовдосконалюватися, творчого

підходу. Саме завдяки впровадженню інноваційних методів, різноманітних прийомів можна формувати ключові компетентності учнів, які необхідні для гідного життя в суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Електронний ресурс. Режим доступу до джерела інформації: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf

2. Електронний ресурс. Режим доступу до джерела інформації: http://gimnaz-kiv.at.ua/pdf/1_metodichka_khimija_vipr.pdf

3. Навчально-методичний посібник «Нова українська школа: Порадник для вчителя»/ Софій Н. З., Онопрієнко О. В., Найда Ю. М., Пристінська М. С., Большакова І. О., Бібік Н. М.,- Київ, 2017.

4. Фасоля А. М. Урок в умовах особистісно-зорієнтованого навчання// Українська мова і література. – 2003. - № 46.

5. Шуляр В. Медіаосвіта: стратегія і тактика співпраці медіапедагогів і бібліотекарів // Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи:збірник статей П’ятої міжнародної науково-методичної конференції.

6. Савчук Н. Формування та розвиток літературно – художніх компетенцій учнів у процесі шкільної літературної освіти. // Українська мова та література. – Київ: Шкільний світ. – 2010. -№ 13. – с. 9 – 15.

СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА ГЕНДЕРНОЇ КУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛЯ

Вєйландє Лілія Вольдемар-Вікторівна
к.пед.н., доцент
Крижанівська Ярослава Костянтинівна
магістр 2 року навчання,
спеціальність 011 – Освітні, педагогічні науки
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Вступ. Усі гендерні дослідження мають міждисциплінарний характер, тому кожне поняття вивчається одночасно різними науковими галузями: культурологією, лінгвістикою, педагогікою, психологією, соціологією, філософією, і, як наслідок, відсутнє єдине формулювання основних понять. Гендерна культура, як власне і гендер, є продуктом соціального розвитку суспільства, включаючи виховання, освіту, функціонування багатьох організацій та установ. У складі загальної соціальної культури, гендерна культура виконує певні функції та відповідає певній структурі.

Актуальність дослідження гендерної культури визначається гендерним підходом в освіті, який на сьогодні є основним та який вимагає формування егалітарної особистості для її повноцінного функціонування у суспільстві. Не менш важливим залишається вивчення рівня сформованості гендерної культури майбутніх викладачів, які впливають на засвоєння гендерної компетентності учнями.

Мета роботи – на підставі вивчення науково-педагогічних джерел дослідити сутність та структуру гендерної культури вчителя.

Матеріали та методи. Методологічною основою дослідження є принципи рівності чоловіків та жінок, погляди класиків філософсько-педагогічної думки на роль та місце чоловіків та жінок у суспільстві з егалітарних позицій, особливості використання гендерного підходу у педагогіці, метод гендерного контент-аналізу. Актуалізація проблеми гендерного виховання, підготовки майбутніх вчителів до такої діяльності,

формування гендерної культури як складника загальної професійної культури вчителя знайшли своє відображення у роботах українських дослідників С. Вихор, Т. Говорун, І. Зверєва, Я. Кічук, В. Кравець, Г. Лактіонова, Л. Міщик, Л. Смоляр, О. Цокур та ін. Однак, як будь-яка педагогічна проблема, яка розвивається, разом зі змінами у житті суспільства, накопиченням наукового досвіду з проблеми та появою нових вимог до досліджуваного феномену, у зв'язку з науково-технічним, суспільним розвитком, проблема формування гендерної культури вчителя невичерпана та актуальна й на теперішній час.

Результати та обговорення. Як частина загальної культури, гендерна культура особистості містить гендерну картину світу, гендерну компетентність, моделі поведінки та ціннісні орієнтації. Крім того, саме гендерна культура репрезентує рівень антидискремінаційних та антисексистських установок, які вказують на рівні можливості особистостей незалежно від біологічної статі [4, с. 87].

І. Калько розглядає гендерну культуру «як специфічний добір культурних характеристик, заснованих на психологічних особливостях поведінки чоловіка та жінки, що закріплюють зв'язок між біологічною статтю й досягненнями (особистості) у соціальному житті, культивують соціальну егалітарну поведінку щодо взаємостосунків обох статей і в яких наявні елементи статики та динаміки» [5, с. 11]

Для потрактування гендерної культури, І. Клецина використовує поняття «засіб пізнання дійсності», в якому наявні різниці у маскулінних та фемінних рисах, способах мислення та поведінки, що закріплюють зв'язок між статтю та соціальними досягненнями особистості [1, с. 145].

Дослідниця С. Вихор розглядає гендерну культуру як наслідок засвоєних знань, понять та особистісних цінностей, а не частину загальної культури. Крім того, набуті знання формують власне ставлення до гендерних стереотипів, міжстатевих відносин та впливають на успішність взаємодії за принципами гендерної рівності [2, с. 108].

Вивчаючи гендерну культуру як категорію, В. Созаєв визначає її як

індивідуальну характеристику, що містить специфічні ціннісні орієнтації та моделі поведінки, гендерну картину світу та компетентність. Індивідуальна гендерна картина світу формує або патріархальний тип гендерної культури (домінування чоловіка у родині та суспільстві), або егалітарний тип (спрямованість на гендерну рівність) [2, с. 38].

У дослідженнях Т. Говорун та І. Кікінеджі гендерна культура потрактовується як певна система з різними умовами існування суспільства, де можливий розвиток чоловіка та жінки як рівних. Створені суспільством моделі поведінки є стандартними для чоловіків та жінок, а їхнє засвоєння є опануванням гендерної культури. Звичаї, традиції, релігійна, національна та культурна спадщина готують дітей до виконання ролей у статевому, сімейному, професійному, політичному, культурно-освітній сферах життя [3, с. 21–22].

Враховуючи проаналізовані вчення, на нашу думку, доцільно розглядати гендерну культуру як змінну систему особистісних ціннісних орієнтацій, що залежать від суспільно-економічних та культурницьких умов розвитку індивідуальності, а також включає ступінь засвоєння гендерних моделей поведінки, гендерних стереотипів та адекватне їхнє використання для уникнення гендерної дискримінації.

Важливо зазначити, що професійна культура викладача включає власне гендерну культуру особистості, формування якої є безпосередньою потребою сучасності. Гендерна культура, яку демонструє викладач, впливає на моделі гендерної поведінки, засвоєних та продукованих учнями та студентами.

Питання гендерної культури вчителя є одним із найзатребуваніших у сучасній педагогіці, а зацікавлення до нього проявляють дослідники різних галузей науки. Сьогодні в українській педагогіці гендерна культура вчителя розглядається як важлива складова гендерного підходу в освіті. Не можна не додати, що, вивчаючи гендерну культуру педагога, Т. Дороніна потрактовує це поняття як сукупність знань, умінь і навичок в освітній сфері з відображенням необхідних морально-етичних якостей і педагогічно удосконалених правил і норм дій для вирішення освітніх завдань [4, с. 125]. У вивченні гендерної

культури вчителя важливо також розглядати гендерну компетентність, від рівня сформованості якої і визначається егалітарність особистості.

На нашу думку, гендерну культуру вчителя можна вивчати як змінну і необхідну для вирішення освітніх та виховних завдань систему ціннісних орієнтацій педагога.

У дослідників відсутня єдина класифікація критеріїв чи компонентів, за якими треба розглядати гендерну культуру вчителя. Беручи до уваги напрацювання С. Рикова, можемо сказати, що гендерна культура складається з гносеологічного компонента, який реалізує потенціал особистості з позиції егалітарності; онтологічний – базові елементи маскулінності та фемінності особистості; службово-етичний – гендерна рівність у професійних відносинах; діяльнісний – оцінка, що виключає гендерну дискримінацію [5, с. 52]

О. Васильченко, Т. Говорун, В. Кравець визначають такі структурні компоненти гендерної культури: когнітивний (знання з теорії конструювання гендеру, обізнаність у нормативно-правовій базі); емоційно-оцінний (здатність розуміти гендерну ідентичність іншої людини, дотримання гендерної рівності і реалізація у різних сферах життя); поведінковий (уникнення гендерних упереджень, адекватна оцінка власної поведінки, самовдосконалення у вирішенні гендерних проблем. Враховуючи усі перелічені компоненти, О. Васильченко розглядає їхній рівень сформованості за критеріями гендерної обізнаності, доцільної гендерної поведінки та гендерної чутливості [1, с. 11].

Враховуючи вищевказане, треба додати, що думки Т. Дороніної, О. Кікінежді, С. Матюшкової та ін. стосовно компонентів, які складають гендерну культуру, збігаються: усі виділяють три основних компоненти: когнітивний; діяльнісний; рефлексивний.

Варто зазначити, що І. Клецина у структурі гендерної культури виокремлює низку компонентів, серед яких загальнокультурний, що включає народні уявлення про гендерні стереотипи, а також розуміння змін у сучасному житті; ціннісний, що вказує на патріархальну чи егалітарну спрямованість особистості; навчально-пізнавальний, що розглядає навички вивчення та

аналізу гендерних питань; комунікативний, що спрямований на вдале вирішення гендерних конфліктів; соціально-трудовий, що включає досвід у різних сферах життя; особистісний, що відповідає за розуміння власної гендерної ідентичності [6, с. 135].

Такі дослідники, як Н. Сєдова та С. Демченко, розглядають дану категорію через прояв таких елементів, як: когнітивний, що необхідний для реалізації представника статі; мотиваційний, що мотивує для підвищення власної гендерної культури; процесуальний, що є конкретними навичками для самореалізації; особистісний, що визначає індивідуальність людини як представника певного гендеру; власне процеси, що розвивають гендерну культуру різними засобами [3, с. 121].

А. Швецова серед критеріїв сформованості гендерної культури визначає такі, як нормативно-правові знання, моделі професійного розвитку, моделі сімейних відносин, гендерні стереотипи, сформованість сексуальної культури та саморозвиток взаємодії між статями. На основі поданих критеріїв, дослідниця розглядає наступні показники сформованості гендерної культури особистості: встановлення прийнятних взаємин між представниками різних статей, знання про особливості статей на всіх рівнях, прояв різних почуттів у взаєминах [4, с. 119].

Дослідниця О. Цокур гендерну культуру розглядає як таку культуру, що складається з когнітивного компоненту, який включає розуміння гендерної теорії та функціонування гендерних стереотипів, адекватне сприйняття гендерної ідентичності; аксіологічного – орієнтація на гендерну рівність, відмова від закорузлих стереотипів, самопізнання гендерних особливостей власної особистості; дієво-практичний – прояв егалітарної поведінки, поваги до особистості незалежно від статі, самовиховання особистості із гендерною ідентичністю позитивної спрямованості [11, с. 245].

Висновки. Всебічний аналіз класифікацій компонентів, критеріїв та показників гендерної культури, створених вітчизняними та зарубіжними дослідниками, дозволяє нам запропонувати власні системи розгляду

компонентів, критерії та показників сформованості гендерної культури майбутніх вчителів.

Основними компонентами гендерної культури вчителя ми вважаємо когнітивний, аналітичний та діяльнісний. Для оцінки когнітивного компонента, на нашу думку, доцільно використати критерій гендерної обізнаності, показниками якого виступають наступні елементи: розуміння змісту та сутності гендерної проблематики, гендерної ідентичності, гендерних стереотипів та інше; вивчення нових досліджень з питань гендеру; осмислення шляхів та засобів ефективного формування гендерної ідентичності; розуміння побудови егалітарних відносин у різних сферах життя; вивчення вітчизняних та міжнародних аспектів права стосовно гендеру; просування ідей гендерної рівності.

Через критерій гендерної чутливості зручно розглядати аналітичний компонент, оскільки цей критерій має такі показники: визнання гендерних прав та рівності; адекватне сприйняття гендерної ідентичності та створення таких відносин, що відповідають загальнолюдським моральним принципам; орієнтація на виховання власної адекватної гендерної ідентичності з ефективним виконанням гендерних ролей.

Діяльнісний компонент краще вивчати через критерій «доцільна гендерна поведінка», який вміщує прояв адекватної гендерної ідентичності; керування власної гендерною поведінкою; вміння боротися з патріархальними стереотипами; виховувати у собі гармонійну особистість через поєднання маскулінних та фемінних рис.

Отже, можна сказати, що гендерна культура репрезентується у формі змінної системи ціннісних орієнтацій особистості, залежить від суспільно-культурних умов життя і впливає на адекватну гендерну поведінку. Як будь-який концепт, гендерна культура складається як мінімум із трьох компонентів, які включають різні показники та критерії оцінки рівня їхньої сформованості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васильченко О. І. Соціально-педагогічні умови формування гендерної культури студентів університету : автореф. … дис. на здобуття наук. ступеня кандидата пед. наук : спец. 13.00.05. Київ, 2015. 26 с.

2. Вихор С. Т. Гендерне виховання учнів старшого підліткового та раннього юнацького віку : дис. … канд. пед. наук : 13.00.07 / Вихор Світлана Теодозіївна ; Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. – Т., 2006. – С. 108–114.

3. Говорун Т. В., Кікінежді О. М. Гендерна психологія : навч. посіб. Київ : Академія, 2004. 308 с.

4. Дороніна Т. О. Теоретико-методологічні засади гендерної освіти та виховання учнівської молоді : монографія. Кривий Ріг : Видавничий дім, 2011. 331 с.

5. Калько І. В. Формування гендерної культури школярів у системі роботи сучасного закладу освіти. Харків : Друкарня Мадрид, 2017. 136 с.

6. Луценко О. А. Гендерна педагогіка : навч. посіб. Суми : ФОП Цьома С. П., 2018. 304с.

7. Цокур О. Формування ґендерної культури майбутніх фахівців упродовж їхньої професійної підготовки у вищому навчальному закладі: аналіз концептуальних засад дослідження проблеми. Ґендерна освіта – ресурс розвитку паритетної демократії : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. Тернопіль ; Київ, 2011. С. 244–246

ВПРОВАДЖЕННЯ STEM-ОСВІТИ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ З НАПРЯМКУ ГРОМАДСЬКОГО ХАРЧУВАННЯ ТА ОБСЛУГОВУВАННЯ

Гагач Інна Леонідівна
Викладач вищої категорії
Лелека Валерія Валеріївна
Викладач
Царенко Світлана Леонідівна
Майстер виробничого навчання
ДНЗ «Богуславський ЦПТО»

Вступ. Освітній простір України не стоїть на місці, останнім часом набирає обертів тренд STEAM-освіти.

Вона охоплює природничі науки (Science), технології (Technology), технічну творчість (Engineering), мистецтво (Art) та хімію. Цим терміном традиційно окреслюють підхід до освітнього процесу, відповідно до якого основою набуття знань є проста та доступна візуалізація наукових явищ, що дає змогу легко охопити і здобути знання на основі практики та глибокого розуміння процесів.

Ціль роботи. Впровадження STEAM-освіти в підготовку кваліфікованих робітників з напрямку громадське харчування та обслуговування конкуренто спроможних на ринку праці.

Матеріали та методи. Для підготовки кваліфікованого робітника в галузі громадського харчування та обслуговування, професійно-технічна освіта відслідковує сучасні освітні технології та новітні тренди.

Важливо долучити до змін і викладачів та майстрів виробничого навчання, які мають стати справжніми агентами змін освітньої реформи.

Попит на STEAM-спеціалістів різних галузей росте з року в рік.

Цікавим є те, що під час STEAM-уроків в центрі уваги знаходиться не вчитель, а практичне завдання, яке потрібно вирішити.

Учні ж вчяться вирішувати це практичне завдання шляхом проб і

помилок, а не вивчають "суху" теоретичну частину.

STEAM-підхід дозволяє виховати в дітях гнучкість та критичне, практично орієнтоване мислення.

На перший план виходить здатність вчитись та сприймати зміни, а не самі знання, які нині стають застарілими з неймовірною швидкістю.

У всьому світі спостерігається дефіцит фахівців з креативним мисленням, попит на них росте набагато швидше, ніж на інші спеціалістів, які здатні лише чітко і однобоко виконувати поставлені задачі, саме тому, у відповідь на виклики часу, такий тип освіти виходить на перший план.

Однак, важливо розуміти, що STEAM – це не просто технічна освіта. Вона охоплює значно ширше поняття, а саме вдале поєднання креативності та технічних знань.

Особливою формою наскрізного STEM-навчання є інтегровані уроки/заняття, які спрямовані на встановлення міжпредметних зв’язків.

При реалізації програми впровадження STEM-освіти у заклади освіти викладачам слід активно використовувати інноваційні методи навчання, а саме програмовані, інтерактивні та проблемні. Наука не стоїть на місці, змінюються часи, а разом з ними і технології. Сьогодні інновації охопили всі сфери життя людини, не обійшли своєю увагою і гастрономію, кулінарію. Молекулярна кухня - сучасний напрямок кулінарії, яке постійно розвивається і шукає нові, нестандартні шляхи до нашого шлунку.

За допомогою самих різних технологій і хімічних речовин звичний нам продукт змінюється до невпізнання, і в своїй тарілці ви виявите морозиво з хрону, сир у вигляді пастили, сфери з манго, спагеті з шпинату. М'ясо, риба, овочі, фрукти - так все, що завгодно - постає у вигляді піни, мусу, желе або морозива, а може бути, порошку або суфле. Відвідувач закладу ресторанного господарства нізащо не впізнаєте, що це за страва, поки не спробуєте. Фантазія кухарів тут безмежна, а мета їх не тільки нагодувати гостей, тим більше що порції страв мініатюрні і повітряні - скільки влаштувати справжнє шоу і викликати бурю відчуттів - смакових, зорових, дотикових і нюхових.

Результати та обговорення. Так, викладачі та майстри виробничого навчання Богуславського центру професійно-технічної освіти під час проведення навчальних занять інтегрують різні предмети поєднуючи з виробничим навчанням. Наприклад, під час вивчення теми «Молекулярна кухня», проведено ряд бінарних занять з групою учнів, які отримують кваліфікацію «Кухар 4-го розряду». Бінарні уроки проведені викладачем спеціальних предметів, викладачем хімії та майстром виробничого навчання.

З метою залучення учнів до практичної діяльності бажано розширити діапазон їхніх уявлення про страву як витвір мистецтва, важливо не лише знати технологію приготування страв, а й розуміти які хімічні зміни відбуваються в продукті, під час технологічних процесів. Завдяки теоретичним знанням та практичним навичкам учні зможуть створювати нові шедеври із, здавалося б, простих продуктів.

Молекулярна кухня являє собою нове бачення як старих страв в іншій інтерпретації, так і абсолютно новий підхід до споживання їжі. Розуми вчених і кухарів з'єдналися в пориві дізнатися, як і що відбувається з їжею під час різних обробок - теплової, заморозки, вакуумування і т.д. Їх досліди стали справжнім науковим відкриттям в кулінарії.

Під час підготовки кваліфікованих кухарів на інтегрованих заняттях працюють в режимі обговорення, формі інтерактивних вправ, а також у виді дослідів тут увага акцентується не на запровадження в повсякденну практику незвичайних і екзотичних продуктів, а на кулінарні техніки та хімічні зміни в продуктах. Причому, якщо в сучасній кухні прийнято готувати швидко і при пікових температурних значеннях, тут дуже багато робиться при найнижчих температурах і протягом досить довгого часу.

Молекулярна кухня - це підхід до приготування їжі на основі знань технології, хімії з подальшим відпрацюванням в лабораторії.

Ще одна назва молекулярної кухні - деструктивна. Справа в тому, що в процесі впливу на продукт руйнуються молекулярні зв'язки речовини, а потім виникають нові.

Можливості молекулярної кухні настільки великі, що вона продовжує освоювати нові прийоми і технології, завдяки інтересу і активної участі професійних кухарів по всьому світу.

Метою проведення занять є розкриття поняття молекулярної кухні в Україні, її тенденції та попит. Об'єктом дослідження є входження молекулярної кухні на ринок кулінарії та її становлення.

Предметом дослідження є в цілому молекулярна кухня та її складові.

Доцільно проводити такі заняття долучаючи нових спеціалістів з інших напрямків, наприклад фізиків.

Хімія і фізика допомогли краще зрозуміти процеси, що відбуваються в продуктах, і розвінчали деякі кулінарні міфи. Наприклад, при варінні зелених овочів зовсім не обов'язково додавати сіль для збереження смаку і кольору; сіль не посилює кипіння, а лише додає у воду кисню, розчиненого в кристалах, за рахунок чого утворюється бурління, підвищення температури кипіння при цьому незначно.

Молекулярна кухня - це розрив шаблону. Вона з'явилася відносно недавно, але вже міцно увійшла в життя справжніх гурманів.

Все частіше сучасні викладачі та майстри виробничого навчання у своїй професійній діяльності користуються навчальними платформами, інтерактивними курсами соціальними мережами вони є відкритою ареною для обміну досвідом та навчання з метою підвищення кваліфікації.

Висновки. Отже, для ефективного усвідомленого професійного вибору, популяризації робітничих професій, підтримки обдарованої молоді, рівного доступу до всіх напрямків якісної освіти, поширення інноваційного педагогічного досвіду та освітніх технологій, широкої пропаганди результатів науково-технічної творчості необхідно розповсюдження ідеї впровадження STEM–освіти, популяризація науки, розробка та її впровадження, створення національної мережі закладів, що працюють за напрямком STEM та проведення організаційних заходів з експериментально-дослідницької діяльності.

МОТИВАЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ

Голянич Марія Василівна,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Кам'янець-Подільський національний університет ім. Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський, Україна

Вступ. Однією з рушійних сил нашого життя є спілкування, яке допомагає нам взаємодіяти в суспільстві. Це вміння дає можливість адаптуватися до умов навколишнього життя, самовиразитися як особистості. Сьогодні перед закладами освіти постає важлива проблема розвитку та стимулювання мовленнєвої діяльності, яка в подальшому розвитку особистості впливає на усі сторони розвитку дитини.

Розвиток мотивів спілкування на кожному етапі оволодівання мовленнєвою діяльністю свідчить про те, що комунікативна потреба дитини постійно трансформується та набуває нового змісту. Важливо розуміти, що несформованість мовленнєвих мотивів в подальшому призводить до безпосередніх труднощів у засвоєнні подальших освітніх компонентів та їх елементів, які залишаються поза увагою самої дитини. Про це вказували у своїх працях Н. Голуб, Д. Горбачов, Е. Данілавічуте, І. Лазарєв, Р. Левіна, Н. Нікашина, В. Тарасун, Н. Чередніченко, І. Сільвестров, А. Ястребова, які вивчали стан сформованості мотиваційного компонента мовленнєвої діяльності у дітей із загальним недорозвиненням мовлення (ЗНМ).

Мета статті. Дати характеристику сформованості мотиваційного компонента мовленнєвої діяльності у дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення, яка в подальшій роботі буде враховуватися для створення корекційного маршруту даної категорії дітей.

Матеріали та методи: Під час проведення дослідження використано теоретичні методи (аналіз, порівняння, конкретизація, узагальнення,).

Результати та обговорення. Л. Трофименко вказувала, що мовленнєве спілкування — це такий вид діяльності взаємодіючих людей, під час якого вони організовують спільну діяльність за допомогою мовних засобів. Мовні та комунікативні здібності, з іншого боку, вважаються вищими психічними функціями, які виражаються в мовленнєвій та комунікативній компетентності. У разі виникнення труднощів оволодівання даних аспектів в процесі онтогенезу дитини – залишається відчутний відбиток на мотиваційному компоненті мовлення. Нижчий рівень мовленнєвої сформованості дитини з порушеннями мовлення ускладнює процес активного спілкування (в тому числі і мовленнєвої взаємодії) в процесі різних видів діяльності через недостатність комунікативних здібностей [7].

На думку А. Маркової, мотив – це цілеспрямована діяльність на об'єкт чи психічний стан людини, яка пов'язана із конкретними властивостями об'єкта із яким проводиться певна діяльність.

За словами М. Варій, життя людини супроводжується постійною діяльністю; певна діяльність завжди керується якимись внутрішніми або зовнішніми потребами (в тому числі й спонукання та реалізація мовленнєвої діяльності), або іншими словами – мотивами. Незалежно від набутих знань і наявних здібностей, успіх будь-якої діяльності безпосередньо залежить від мотивації (а саме прагнення до самоствердження, прагнення до хороших результатів). Дитина буде докладати більше зусиль для формування та розвитку власної мовленнєвої діяльності, якщо буде мотивована кількома факторами [2].

Х. Щукіна і Н. Морозова, розглядаючи проблему пізнавального інтересу до навколишнього світу, соціального середовища та ставлення до конкретно поставлених завдань, виділили три категорії формування мотиваційного компоненту в дітей у процесі навчально-виховної діяльності: 1) позитивні емоції мають бути протягом усієї діяльності дитини; 2) дана емоція має включати в себе навчальну та (або) виховну складову; 3) виникнення мотиву як рушійна сила діяльності.

Контакт з дорослим у дитини виступає одним із мотивів комунікативної

діяльності є бажання задовольнити власну пізнавальну потребу. Позаситуативне пізнавальне спілкування для багатьох дітей дошкільного віку є провідним на даному етапі життя, оскільки вони виявляють великий інтерес до змісту певних задач і завдань та пошуків методів, засобів для їх виконання, що посилює мотивацію до мовленнєвого спілкування та процес вивчення властивостей та ознак навколишніх предметів та явищ: чим цікавіші та яскравіші завдання, тим легше дошкільникам із ними впоратися; а з непривабливими завданнями працюють гірше. У дітей даної вікової групи переважає емоційний інтелект на даному етапі, тому їх реакції на певні подразники або слова можуть бути сприйняті неадекватно.

Зауваження та наголошення щодо неправильного мовлення дитини може спричинити мовленнєвий негативізм, а також дана реакція часто супроводжується проявами мутизму. Часто навіть на дружні зауваження дитяча реакція може супроводжуватися сльозами, суперечками, відмовою від подальшої вербальної співпраці з дорослим. Позитивна оцінка та похвала посилюють бажання діяти, формують позитивну мотивацію до мовленнєвого спілкування [3]. Тому, на даному етапі, комунікативною потребою дітей, яка характеризується позаситуативною пізнавальною формою спілкування, є їх бажання отримати позитивну оцінку від дорослих. Субординація мотивів, викликана прагненням задовольнити запити дорослого, між мотивами «хочу» і «треба» вибору іншого як пріоритетного. Для дитини важливо розуміти соціальну корисність досягнення мети [5].

Порушення спілкування при ЗНМ проявляється у заміні головних цілей на найближчі, у труднощах організації споріднених висловлювань. Встановлено, що найслабшою представленістю в мовленнєвій діяльності дітей старшого дошкільного віку з ЗНМ є ініціація запитань, а найбільші труднощі виникають під час спілкування з однолітками [1].

Мовленнєва діяльність всебічно пов’язана з особистісним та соціальним розвитком дитини. Діти, які мають різний ступінь загального недорозвинення мовлення характеризуються зниженням мотиваційного компонента мовлення,

через що виникають труднощі зі спілкуванням, підвищенням емоційної лабільності.

С. Конопляста виділила три категорії дітей та їх особистісного ставлення до власного порушення мовлення:

- труднощі спілкування не турбують дитину, тобто не перешкоджає їй встановлювати мовленнєвий контакт з оточуючими: повноцінно та без сорому активно спілкуються з використанням невербальних засобів, а використання активного мовлення відходить на другий план.
- труднощі спілкування відображаються на встановленні контакту між самою дитиною та оточуючими: переважно уникають вербалізованої комунікації, оскільки важко переживають свій дефект; застосовують невербальні засоби комунікації, часто стараються «стати непомітними», аби не брати активну участь у навчально-виховному процесі.
- труднощі спілкування переростають у мовленнєвий негативізм, оскільки фіксація на мовленнєвій неповноцінності надто сильна. Зазвичай діти даної категорії замикаються, проявляють агресивність та не йдуть на пряму комунікацію з оточуючими (на фоні чого часто виникають страхи спілкування та власного говоріння) [6].

Реакція на мовленнєве спілкування дітей із загальним недорозвиненням мовлення може бути різною та розглядається через призму індивідуальності характеру дитини та її нервово-психологічного стану. Тому і мовленнєва активність та її характеристики можуть проявлятися по-різному, а мотиваційний компонент варіюватися від «зниженого» до «нормотипового» характеристик.

Л. Трофименко вказувала, що при загальному недорозвинені мовлення I рівня, розвиток особистості часто відбувається за невротичним типом: спостерігаються замкнутість, негативізм, емоційна напруга. Діти образливі, плаксиві, відрізняються підвищеною вразливістю, самовпевненістю і впевненістю в собі. Нерідко у дітей з сенсорною формою алалії спостерігається підвищена збудливість; дратівливість; надмірна рухова активність. Дитині

важко всидіти на місці, важко надовго зосередитися на матеріалі. Тривалий час в них переважає ігрова діяльність та мотиви. Труднощі в розумінні мовлення оточуючими сприяє підвищеній дратівливості [7].

Діти проявляють знижений інтерес до завдання, неуважно слухають інструкції та початок розповіді, за матеріалом якого слід скласти запитання, не відразу приймається мотив того хто говорить, необхідно додатково стимулювати дітей, повторюючи інструкцію кілька разів [4]. Це пов'язано з тим, що дана категорія дітей відчуває труднощі зі сприйняттям словесної інформації. Вони не можуть довго слухати, коли їм щось читають або говорять. Не розуміючи змісту, вони втрачають інтерес і перестають слухати. Дитина повільно засвоює нові слова і конструкції, некритична до власного мовлення, хаотична в поведінці, часто діє імпульсивно.

Діти із II рівнем загального недорозвинення мовлення вмотивовані не основною темою розповіді чи безпосереднього спілкування, а другорядними значеннями, несуттєвими для бесіди чи суті виконання певного завдання. Мовленнєва поведінка цих дітей характеризується підвищеним інтересом до завдання, емоційним настроєм. Водночас вони виявляють неорганізованість, несформованість установки на повноцінне сприйняття мовлення іншої людини, що виявляється в прагненні розпочати роботу, не дослухавши повністю інструкції.

Характеризуючи мовленнєву поведінку та мотивацію дітей із ЗНМ III та IV рівнів, яка переважає серед дітей із загальним недорозвиненням мовлення, можна відзначити, що вони одразу включалися у виконання завдання. Під час проведення навчально-виховного процесу простежується тенденція змістової відповідності до виконання завдання та часткового аналізу словесних та жестових інструкцій. Діти зацікавлені у результаті своєї діяльності та підтримують бесіду, ініційовану експериментатором, за допомогою запитань, щоб довше затримати увагу педагога [1].

Висновки. Таким чином, важливо звернути увагу на мотиваційний компонент мовлення та його роль у мовленнєвій діяльності та навчально-

виховному процесі, спрямовану на удосконалення системи супроводу дитини із загальним недорозвиненням мовлення та розробку навчально-корекційного плану та рекомендацій у роботі з дитиною для батьків та вихователів закладу дошкільної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Буцьких К. Теоретичний аналіз особливостей пітних висловлювань у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ / К. А. Буцьких, Н. Є. Сєромаха // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка : педагогічні науки. 20174. - № 4 (309), травень. – С.12-18
2. Варій М. Й. Загальна психологія: підр. для студ. вищ. навч. закл./ – 3-тє видання/ Київ: Центр учбової літератури, 2009 –1007 с. – с. 646.
3. Єкименко В. К. Формування мотивації до мовленнєвого спілкування у дітей від народження до чотирьох років в процесі онтогенетичного розвитку [Текст] / В. К. Єкименко, Л. Л. Стахова // Сучасні проблеми логопедії та реабілітації : матеріали VII Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції, (15 лютого 2018 р., м. Суми) / М-во освіти і науки України, Сумський державний педагогічний ун-т ім. А. С. Макаренка, Навчально-науковий ін-т фізичної культури, Кафедра логопедії ; Управління освіти і науки Сумської міської ради ; [редкол.: А. А. Сбруєва, Г. Ю. Ніколаї, В. С. Бугрій та ін.]. – Суми : ФОП Цьома С. П., 2018. – С. 72–75.
4. Керик О. Є. Особливості особистісного та соціального розвитку дітей із загальним недорозвиненням мовлення / О. Є. Керик // Актуальні питання корекційної освіти. Педагогічні науки. - 2016. - Вип. 7(1). - С. 165-175. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apko_2016_7(1)__18.
5. Клевака Л. П. Специфіка формування мотивації дітей дошкільного віку як чинник успішності навчання в НУШ / Л. П. Клевака, О. М. Тур // Проблеми мотивації особистості в сучасному освітньому просторі : кол. моногр. – Кременчук : Щербатих О. В., 2020. – С. 7-20
6. Конопляста С. Ю. Логопсихологія : навч. посіб / С. Ю. Конопляста,

Т. В. Сак ; за ред. д-ра пед. наук, проф. М. К. Шеремет. – К. : Знання, 2010. – 294 с.

7. Трофименко Л. І. Особистісно-орієнтоване навчання дітей з порушеннями мовлення / Л. І. Трофименко // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови. - 2014. - Вип. 5. - С. 82-89. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ooop_2014_5_11.

ПЛАНУВАННЯ ТА РОЗРОБЛЕННЯ НАВАНТАЖЕННЯ ДЛЯ ТРЕНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Городнича Карина Дмитрівна
Курсант 2 курсу факультету
Підготовки фахівців для підрозділів
Превентивної діяльності
Науковий керівник:
Марков Роман Анатолійович
Викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки
Дніпропетровського університету внутрішніх справ

На сьогодні, до працівників Національної поліції України (НПУ) висуваються достатньо високі службові вимоги (професійні компетенції). Виконання службових завдань неможливе без достатнього рівня фізичного ровитку поліцейських.

У свою чергу, це передбачає набуття ними не лише фізичної сили, але й функціональної та швидкісної витривалості. Вище зазначене підкреслює актуальність обраного напряму дослідження та передбачає розробку ефективних методик фізичної підготовки особового складу НПУ. Також важливим є впровадження позитивного досвіду, наявного досвіду бойових дій і виключення випадків травматизму під час практичних занять з фізичної підготовки, які регламентовані відомчим нормативно-правовим документом.

Варто почати з того, що під навантаженням у тренуванні правоохоронців слід розуміти вплив фізичних вправ на організм, що викликає активну реакцію його функціональних систем [1, с.46].

Інтенсивність протікання адаптаційних процесів в організмі визначається характером, величиною та спрямованістю навантаження.

За характером навантаження можуть бути поділені на тренувальні та змагальні, специфічні та неспецифічні; за величиною – малі, середні, значні, великі; за спрямованістю – на ті, що сприяють розвитку окремих рухових здібностей (швидкості, сили, координації, витривалості, гнучкості) чи їх

компонентів. Навантаження можуть бути спрямовані на удосконалення координаційної структури рухів, компонентів психічної підготовленості чи тактичної майстерності.

Величина навантаження може бути охарактеризована з зовнішньої та внутрішньої сторін. Зовнішня сторона навантаження може бути представлена показниками сумарного обсягу виконаної роботи (загальний обсяг тренування в часах, кілометрах, кількість тренувальних занять, змагань) та показниками його інтенсивності (темп руху, швидкість виконання вправи, час подолання відрізків та дистанцій, величина обтяження тощо) [1, с.49].

Найбільш повно навантаження характеризується з внутрішньої сторони, тобто з огляду реакції організму на виконану роботу.

Навантаження, спрямоване на вирішення завдань спеціальної фізичної підготовки характеризується наступними компонентами:

а) характером вправи;

б) інтенсивністю при їх виконанні;

в) тривалістю роботи;

г) тривалістю і характером інтервалів відпочинку між окремими вправами;

д) кількістю повторень вправи.

Співвідношення цих компонентів визначає величину і спрямованість впливу навантаження на організм людини [2, с.113].

Обсяг навантаження являє собою тривалість виконання окремої вправи, загальний об’єм роботи в годинах, об’єм циклічної роботи в кілометрах, кількість тренувальних занять, змагань.

Інтенсивність навантаження – ступінь напруженості діяльності різних функціональних систем організму при виконанні вправи. Узагальненим показником інтенсивності є кількість енергетичних трат на одиницю часу. Інтенсивність тісно пов’язана зі швидкістю пересування, щільністю гри в спортивних іграх, поєдинків і сутичок у двобоях.

Періодичність навантаження – кількість повторень вправ в режимі того

чи іншого методу тренування, значно впливає як на величину навантаження, так і на характер реакції організму на тренувальну роботу і на її спрямованість. Визначаючи кількість повторень, можна здійснювати як вибіркове, так і комплексне удосконалення окремих механізмів ресинтезу АТФ, розвитку рухових якостей.

Спрямованість навантаження визначається особливостями застосування та порядком сполучення таких компонентів, як тривалість та характер пауз між окремими повтореннями, кількість вправ у окремих структурних утвореннях тренувального процесу – окремих заняттях та їх частинах.

У системі освіти та сфері професійної праці за певних причин та обставин використовують професійно-прикладну фізичну підготовку. Основними засобами ППФП є різноманітні форми фізичних вправ з числа тих, які існують в базовій фізичній культурі та спорті, а також вправи, перетворені і спеціально конструйовані відповідно до особливостей конкретної професійної діяльності, тобто поліцейської, які мають загальновизначений об’єм навантажень в залежності від фізичних даних особи [2, с.124]. Отже, можна сказати, що загальновизнані та експериментальні програми фізичної підготовки з різним об’ємом навантажень, які використовують у вищих навчальних закладах з спеціальними умовами навчання, дозволяють підвищити рівень фізичної та спортивної підготовленості, покращити фізичний розвиток, функціональний стан та рівень здоров’я майбутніх працівників поліції.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Ануфрієв М. І., Бутов С. Є., Гіда О. Ф., Решко С. М. Основи спеціальної фізичної підготовки працівників ОВС : навч. посіб. / за заг. ред. Я. Ю. Кондратьєва та Є. М. Мойсеєва. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 2003. 338 с.

2. Дідковський В. А., Бондаренко В. В., Кузенков О. В. Фізична підготовка працівників Національної поліції України : навч. посіб. Київ : Нац. акад. внутр. справ ; ФОП Кандиба Т. П., 2019. 98 с.

РОЛЬ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У ВИХОВАННІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Гур'янова Наталія Миколаївна
старший викладач кафедри
музично-інструментальної підготовки вчителя
Товарниченко Катерина Володимирівна
студентка
Комунальний заклад "Харківська гуманітарно-педагогічна академія" Харківської обласної ради
м. Харків, Україна

Вступ/Introductions. Сьогодення вказує на актуальність ролі музичного мистецтва в житті дошкільнят, як нагромадження культурної спадщини та естетичного розвитку. Тобто отримання необхідних знань про музичну культуру та музичну творчість загалом. Так як дитина, ще будучи немовлям, починає свій музичний розвиток з колискової мами, то при вступі дитини в заклади дошкільної освіти вона вже має певний набутий музичний досвід необхідний для розширення і розвитку своїх здібностей.

Мета роботи./Aim. Показати роль музичного мистецтва у вихованні дітей дошкільного віку.

Матеріали та методи./Materials and methods. В закладах дошкільної освіти дитині надається музичне виховання в комплексі: сприймання, співи, музично-дидактичні ігри, хореографія, основи театру. Для кожної вікової групи в закладах дошкільної освіти встановлений пропорційний час заняття, щоб дитина змогла засвоїти матеріал й не втомитися.

Дитина на третьому році життя (2-3 роки) залучається на заняття тривалістю до 10 хвилин. В цей час заняття вкладаються: співи, сприймання, музично-ритмічні рухи, дидактичні ігри. Одне заняття включає в себе не всі види музичної діяльності одночасно, а розділяється на два заняття для повноцінного засвоєння. Таким чином одне заняття сприймаємо, співаємо, граємо, а друге - співаємо, танцюємо, граємо. Побудувавши таким чином

заняття ми зберігаємо систематичність певних видів діяльності, й в той самий час вносимо різноманіття для більшої зацікавленості дитини в майбутньому занятті. На третьому році життя дитини, згідно з програмою “Дитина”, освітніми завданнями музичного керівника є збагачення досвіду дітей музичними враженнями, сприяти засвоєнню елементарних понять про музику; вчити слухати музику від початку до кінця, розуміти зміст музичних творів та визначати їх характер (веселий, бадьорий, сумний, спокійний); викликати бажання слухати музичні твори та спів пісень, стимулювати прагнення слухати їх у виконанні педагога; розвивати уміння підспівувати окремі склади, слова та закінчення фрази пісні, вчити співати самостійно нескладні пісні, що будуються на простій мелодії в діапазоні мі1 —соль1 (ля1); формувати уміння чисто передавати звучання мелодії з пісенними фразами, що повторюються; розвивати емоційність та образність сприйняття музики через рухи, формувати здатність сприймати та відтворювати рухи, які показує дорослий (плескати в долоні, тупати ногою, робити «пружинку», здійснювати повороти кистей рук); вчити передавати в рухах різні образи (весело стрибати як зайчики, плавно ходити як лисички, легко бігати як мишенята); вчити дітей починати рухи з початком музики та закінчувати з її закінченням, розвивати уміння ритмічно рухатись під музику, крокувати, ходити та бігати (тихо наносках, високо та низько піднімати ноги), формувати навички змінювати рухи відповідно до характеру музики або змісту пісні, а також поєднувати рухи та спів (кружляння та підспівування на «ля-ля-ля»), одночасно виконувати рухи рук та ніг (плескання в долоні та тупання ногою); формувати музично-естетичний смак; розвивати музичні здібності; створювати умови для інтегрування музичної діяльності з іншими видами художньої творчості (образотворчої, театралізованої тощо); залучати дітей до активної участі у всіх видах музичної діяльності.

На четвертому році життя (3-4 роки) музичний керівник продовжує накопичувати основні музичні знання набуті на третьому році життя, розширюючи їх. Тривалість заняття складає 15 хвилин. В заняття входить

сприймання, співи, дидактичні ігри, гра на музичних інструментах, музично-ритмічні рухи. Основні освітні завдання на четвертому році життя, згідно з програмою “Дитина”, в музичній діяльності це виховувати емоційну сприйнятливість до творів музичного мистецтва; знайомити з основними музичними жанрами (пісня, танець, марш), сприяти розвитку музичної пам’яті; формувати вміння розрізняти характер музики (веселий,сумний), впізнавати знайомі пісні та п’єси, сприяти розвитку емоційного відгуку на музичні твори та продовжувати освоювати освітні завдання, які були поставлені у віковій групі третього року життя.

На п’ятому році життя дитини (4-5 років) продовжуємо розвиток інтересу дитини до музики, бажання її слухати. Тривалість заняття збільшено до 20 хвилин. Основні освітні завдання. згідно до програми “Дитина”, викликати емоційний відгук при сприйнятті творів музичного мистецтва; формувати уявлення про авторів музики (композиторів), знайомити з життям та творчістю композиторів, використовуючи показ їх портретів; розвивати уміння розуміти зміст музичних творів; розширювати слухацький досвід та збагачувати музичні уявлення дітей.

На шостому році життя (5-6 років) продовжуємо розвивати естетичне сприйняття та інтерес до музики, основні музичні здібності (емоційний відгук на музику; ритмічний, звуковисотний, тембровий та динамічний слух; музичну пам’ять; музичне мислення). Тривалість заняття вже складає 25-30 хвилин, що дає можливість поглиблюватися у вивчення конкретних видів діяльності виділених на занятті. Продовжуємо засвоювати освітні завдання минулого року й додаємо нові, згідно до програми “Дитина”: формуємо музичну культуру через знайомство з творчістю композиторів різних країн та епох, класичною, сучасною, народною, національною музикою; розширюємо уявлення про музичні жанри та музичний тезаурус.

На сьомому році життя (6-7 років) продовжуємо залучати дітей до музичної культури, збагачувати їхні музичні враження та викликати яскравий емоційний відгук при сприйнятті різної за характером та жанрами музики.

Додається формування музичного смаку та свідоме ставлення до класичної та сучасної національної мистецької спадщини, згідно до програми “Дитина”. Тривалість заняття триває 35 хвилин.

На кожному етапі розвитку дитини обов’язкове врахування особливостей віку для оптимального засвоєнню матеріалу.

Результати та обговорення./Results and discussion. Як казав А. Франс, - “Мистецтво навчання є мистецтво пробуджувати в юних душах допитливість і потім задовольняти її”, - тому музичний керівник не тільки виконує певні вимоги до його діяльності, а вкладає свою душу в навчання кожної дитини. Як сказав В. Сухомлинський, - “Якщо ви бажаєте, щоб діти творили художні образи, перенесіть з вогника своєї творчості хоча б одну іскру в свідомість дитини. Якщо ви не вмієте творити, або вам здається пустою забавою спуститися до світу дитячих інтересів, - нічого не вийде.” Тому у кожного педагога є велике багаття всередині, з котрого виділяє для кожного свого вихованця іскру, запалюючи інтерес до нового.

Сучасна педагогіка та методика вкладають в себе не лише вузьке значення викладання, а таке розуміння, що з одного напрямку витікає багато. Вони розвивають і виховують дитину. “Ефективний вплив мистецтва на особистість дитини можливий лише за умови, що на передній план у мистецькій освіті виходитимуть не теоретичні й технічні, а емоційні та життєві орієнтири.” - каже кандидат педагогічних наук Олена Половіна. Ось головне - емоційні та життєві орієнтири.

Висновки./Conclusions. Таким чином, з вище вказаного, ми розуміємо, що музичне мистецтво це не лише засіб одностороннього розвитку, а розвиток особистості в цілому. Дитина вчиться сприймати музику й паралельно вчиться сприймати інформацію з навколишнього світу Вона аналізує та фільтрує її через призму емоційного сприйняття. Співаючи дитина розвиває артикуляційний апарат. Це допомагає пришвидшити розвиток мовлення та розвивати пам’ять. Граючи в ігри дитина вчиться самостійно обирати напрям своєї діяльності, в залежності від поставлених до неї умов. Музично-ритмічна

діяльність вчить дитину координації. Спершу це примітивне, почати та закінчити рух з музикою. Але вимоги поступово до дитини зростають, з рівнем засвоєння даної їй інформації. Таким чином дитина на підсвідомому рівні готується до того, що надалі вона буде пізнавати та вчитися більшому не тільки на заняттях, але і в самому житті. .

Під час занять діти вчаться взаємодіяти між собою, враховуючи індивідуальні особливості один одного. Тобто не тільки співати разом, одночасно вступаючи і чисто інтонуючи, а й працювати в парі (танцювати, грати). Тобто виконуючи один і той самий рух в парі синхронно один з одним вони показують свої емоції, переживання, страхи і тим самим разом їх переборюють.

Формуються смаки та уподобання не тільки в музиці, але й в самому житті. Всі музичні заняття проводяться з використанням наочного матеріалу, для проведення в дитини асоціацій “матеріальне-уявне”. Дитина використовує в подальшому цей метод і вже сама пізнає навколишній світ, використовуючи вкладені дані в неї. Таким чином дитина за бажанням може самостійно реалізувати на практиці свої задуми.

Роль музичного мистецтва - всесторонній розвиток та багатогранне створення особистості, як індивідуальність вже з першого року життя.

ПРОГРАМА ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ STEM-ОСВІТИ

Доротюк Валентина Іванівна
кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник,
завідувач відділу профільного навчання
Інституту педагогіки НАПН
м. Київ Україна

Введение./Introductions. STEM-освіту характеризують міждисциплінарні зв'язки, метапредметність і це вимагає нового підходу у викладанні і нових технологій для реалізації навчання і розвитку школярів. У такій ситуації головним питанням стає підготовка нових учителів, для кваліфікованого впровадження системного підходу у педагогічну практику.[1]

Мета роботи./Aim. Для створення програми формування вчительських компетентностей необхідно визначити рівень готовності вчителів до проведення навчального процесу у системі STEM- освіти і визначити відповідно до цього рівня зміст методичної роботи, а також її види і форми.

Матеріали та методи./Materials and methods. В результаті наших досліджень були виявлені якісні критерії проведення професійного аудиту для організації STEM- освіти, як такі:

- компетенції, якими володіє вчитель;
- цілі навчання, які виставляє вчитель;
- форма організації, методи, прийоми навчання;
- стратегії оцінювання учнів.

Для оцінювання можливостей педагогів повинні бути розглянуті наступні особливості проведення уроків:

- задачі, які викликають інтерес до уроку;
- управління увагою учнів;
- повторення і узгодження теми з минулим матеріалом;

- забезпечення, мотивуючими до навчання, матеріалами;

- забезпечення результатів уроку;

- аналіз і контроль зворотного зв'язку;

- постановка задачі і розподілення робіт, інструкції для їх виконання;

- загальне та індивідуальне оцінювання робіт;

- закріплення вивченого матеріалу, його систематизація і повторення.[2]

Функція учителя не тільки навчання а й виховання. У зв'язку з цим проводяться психолого-педагогічні дослідження зі створенням психологічного портрету педагога і визначення наявності необхідних умінь і навичок в STEM-освіті: готовності до самоосвіти, самоаналізу по врахуванню власних знань і умінь, а також, розумінню професійних недоліків і методів їх виправлення, здатності до проектної і дослідницької діяльності.

Програма підготовки вчителів розробляється нами з урахуванням рівня професійної підготовки учителів, їх інтелектуальних, комунікативних, мисленнєвих здібностей, наявності поведінкової гнучкості, інтуїції, стратегічного мислення.

Психологічна робота с учителями повинна проводитись для підвищення мотивації до:

- прагнення: знаходити нові рішення стандартних ситуацій, бачити по-новому традиційні моменти шкільного життя, уникати динамічного стереотипу в роботі;

- виявлення і вирішення інноваційних складнощів;

- прояву ініціативи;

- виникненню інтересу до пошуку нових форм і методів подачі навчального матеріалу ;

- впевненості у необхідності теоретичної підготовки;

- зацікавленості у практичній реалізації педагогічних напрацювань.

Висновки./Conclusions. Психологічний супровід педагогів в реалізації ними STEM-освіти дозволить їм створити цілісну картину цієї навчальної технології, допоможе уникнути стресу перед новизною підтримає впевненість у власних силах і можливостях. [3]

Програма, підготовлена таким чином, дозволить, після її освоєння вийти на індивідуальний освітній маршрут кожному учителю у відповідності до його професійних потреб. Програма підготовки учителів, складається із трьох блоків, які в свою чергу, включають в себе набір навчальних модулів.

STEM- освіта-це нова тенденція, яка потребує удосконалення педагогічного професіоналізму і модернізації педагогічного інструментарію. У зв'язку з цим, перед наукою виникає нове завдання -розробка нових програм і технологій підготовки педагогічних кадрів, як в теорії, так і в практиці.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1.Коршунова О. В., Василашко І. П. STEM-освіта:професійний розвиток педагога.К., 2018.

2.Сущенко Л. О. Педагогічні інновації: від стратегії до реалізації. Д., 2015.

3.Сергієнко Н. Ф. Професійна компетентність сучасного вчителя. К., 2021

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ВАЛЕОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Дорош Віра Анатоліївна
старший викладач
Лутаєва Надія Валентинівна
старший викладач
Український державний університет науки і технологій
м. Дніпро

Вступ. Нині, як ніколи, назріла необхідність у формуванні нової філософії життя, моралі, нових підходів та принципів мислення щодо відносин людини й навколишнього світу. Важливим фундаментальним підходом до самоусвідомлення в навчальному та майбутньому професійному середовищі є новий погляд на своє здоров'я, його набуття та збереження.

Ціллю даної роботи – окреслити сучасні напрямки розвитку валеології як інтегративної науки про фундаментальні закони формування, збереження та зміцнення індивідуального здоров'я людини.

Матеріали. Сучасна вища освіта трансформується на вимогах створення умов для соціального розвитку майбутнього фахівця, підготовки його до діяльності в реаліях, що змінюються швидкими темпами. Подібні зміни потребують від людини певного набору компетентностей, здатності вчитися протягом всього життя, мати власний досвід використання методик відновлення свого психоемоційного стану без втрати працездатності.

Валеологія – теорія і практика управління здоров'ям в усіх його аспектах: фізичному, психічному, духовному та соціальному. Множинність підходів до тлумачення дефініції здоров'я обумовлена відсутністю чіткої класифікації об'єктів здоров'я. Одні визначення пов'язані з характеристиками «індивідуального», інші – «популяційного» рівня. В 1941році професор Г. Сигериста надав визначення індивідуального здоров'я: «Здоровою вважається людина, яка вирізняється гармонійним фізичним та розумовим

розвитком, є добре адаптованою до навколишнього фізичного й соціального середовища. Вона повною мірою реалізує свої фізичні та розумові здібності, адаптується до змін у навколишньому середовищі, якщо вони не виходять за межі норми, робить свій внесок у благополуччя суспільства згідно здібностей. Здоров'я тому і не визначається просто відсутністю захворювань: це щось позитивне, життєрадісне й охоче виконання обов'язків, які життя покладає на людину». Фахівці вважають надане визначення одним із кращих. Пропозиція Н. М. Амосова [1987] про введення поняття « кількість здоров'я» була схваленою науковцями й «кількість здоров'я» людини почали визначати резервними можливостями організму. Концепція здоров'я розглядається в межах, до яких людина здатна, з однієї сторони, реалізувати власні прагнення а з другої сторони, змінити в потрібному напрямі навколишнє середовище. Здоров'я є ресурсом повсякденного життя, воно відображає позитивну концепцію, щодо зв'язку соціальних та індивідуальних ресурсів нарівні з фізичними можливостями.

Фізичне виховання, існуючи як підсистема цілісного педагогічного процесу, орієнтоване на виконання сучасного замовлення суспільства на підготовку здорового фахівця, здатного організувати й дотримуватись здорового способу життя. Основна мета педагогічної валеології – повідомлення знань щодо здоров'я, метою ж фізичного виховання є практична реалізація цих цілей, втілених у вміннях та навичках. Таким чином, мова йде про гармонійне поєднання фізичної культури та медичних знань у вигляді валеологічних зв'язків. Цілеспрямована валеологічна підготовка здобувачів вищої освіти в межах навчальних занять сприяє органічній корекції новосформованих та ще незафіксованих відповідними анатомічними структурами організму валеологічно неграмотних поведінкових реакцій та водночас природному формуванню здоров'язберігаючих стереотипів поведінки. Напрямки підготовки, що здійснюються в процесі фізичного виховання передбачають: поглиблене вивчення теоретичного курсу зі зміцнення та збереження здоров'я та основ здорового способу життя; вміння методично грамотно оцінити рівень

власної фізичної підготовленості; вміння практичного застосування отриманих знань і вмінь у професійній діяльності й повсякденному житті.

Основні положення професійно-валеологічної підготовки здобувачів вищої освіти, які орієнтують систему фізичного виховання на таку, що формує валеологічну культуру особистості:

- ефективна валеологічна освіта можлива лише з переходом системи фізичного виховання в суб'єкт-суб'єктні відносини, наданням кожній особистості можливості оволодіння основами фізичної культури шляхом вільної реалізації фізичних здібностей;
- гуманізація процесу фізичного виховання з урахуванням індивідуальних особливостей кожної людини, розвитку самостійності та відповідальності за власний вибір способу життя;
- корекція змісту фізичного виховання в професійно-валеологічний напрямок, що забезпечує відповідне подання в ньому процесів духовного й тілесного розвитку людини, без шкоди для останнього.

Висновки. Зміцнення здоров'я, перш за все, повинно скеровуватись на підвищення його потенціалу, з якого б рівня воно не починалось. Існує потреба в розробці стратегій, які б не обмежувались лікувальними заходами й боротьбою зі шкідливими звичками. Зміцнення здоров'я пов'язано з новим розумінням нас і нашого організму не тільки як біологічної, але і як соціальної сутності.

ТЕСТУВАННЯ ЯК МЕТОД КОНТРОЛЮ НАВЧАЛЬНОЇ УСПІШНОСТІ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ УЧНІВ-СТАРШОКЛАСНИКІВ

Дробна Людмила Ігорівна,
студентка групи Аз 22 М,
факультет української та іноземної філології,
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка
м. Дрогобич, Україна

Вступ. Проблема контролю та оцінювання рівня володіння іноземною мовою протягом десятиліть залишається актуальною в лінгводидактиці та методиці викладання іноземних мов. Попри численні спроби удосконалення й оптимізації традиційних форм контролю, серед яких письмові роботи, усне опитування тощо, вони і надалі характеризуються недостатньо високим ступенем об'єктивності діагностики та оцінки іншомовних знань, умінь і навичок. Відтак цілком виправданим вважаємо інтерес науковців-дослідників, методистів, учителів до тестової методики контролю успішності з іноземної мови, які цілком справедливо вбачають у ній засіб підвищення ефективності та об'єктивності перевірки рівня сформованості іншомовної комунікативної компетентності як мети сучасної іншомовної освіти.

Традиційно в науково-методичній літературі тест трактується як певний технічний прийом, що дає змогу з досить високою точністю визначити рівень володіння іншомовними знаннями, вміннями, навичками [1]. Він визначається одним із надійних інструментів контролю навчальної успішності з іноземної мови за умови його відповідності низці вимог, а саме: відповідність цілям контрольного заходу, логічність формулювання завдань, чіткість системи підрахунку результатів і т. д. [5]. З огляду на це тестування у навчанні іноземних мов визнане сьогодні як найбільш сучасний, прогресивний спосіб перевірки іншомовних компетентностей, що доповнюючи чи частково заміняючи традиційні методи контролю, сприяє суттєвій оптимізації та

об’єктивізації процесів опитування й оцінювання.

Пропри значну увагу дослідників до проблеми тестування з іноземних мов, наявність чималої кількості праць на цю тематику доводиться констатувати недостатнє чи фрагментарне висвітлення багатьох аспектів тестового контролю іншомовної комунікативної компетентності, як теоретичного, так і практичного характеру. Зокрема серед актуальних питань досі залишаються підходи укладання завдань, урізноманітнення форм тестувань, диверсифікація тестів з огляду на розмаїття мов, розробка тестів відповідно до всього спектру іншомовних знань, умінь, навичок, поліпшення алгоритмів обчислення результатів тестування і т. д.

Водночас в умовах постійного посилення ролі іноземних мов як засобів міжнародної комунікації, розширення масштабів їх вивчення актуалізує потребу розробки і впровадження комунікативно-орієнтованого тестування з широким діапазоном тестів відповідно до потреб учнів і суспільства, з урахуванням етапності їх освоєння, а також впровадженням новітніх комп’ютерних технологій в процес тестового контролю з іноземної мови як навчальної дисципліни на різних ступенях навчання, в т. ч. і в старшій школі, що позначається завершенням загальноосвітньої іншомовної підготовки учнів, формуванням установок на подальше освоєння іноземних мов як засобів міжособистісного та професійного спілкування у майбутньому.

Ціль роботи. Метою статті є вивчення особливостей застосування методу тестування у викладанні іноземної мови в старшій школі, визначення його переваг і недоліків.

Результати та обговорення. Як відомо, тест – це своєрідна система систематизованих і вивірених завдань для стандартизованої процедури перевірки навчальних досягнень із спроектованим заздалегідь механізмом опрацювання та обчислення результатів його виконання. В основу будь-якого тесту, в т. ч. й з іноземної мови покладено спеціально розроблений набір питань чи завдань, що дає змогу досить об’єктивно та точно діагностувати та оцінити рівень відповідних знань, умінь, навичок із застосуванням статистичних

підходів [4]. Ключова функція кожного тесту полягає у зібранні кількісної та якісної інформації щодо прогресу навчання, зокрема й іноземної мови, визначенні недоліків його здійснення, прогнозуванні шляхів підвищення успішності. Такі відмітні риси тестування відрізняють його від інших методів контролю, як-от: усні та письмові іспити, опитування, контрольні роботи тощо, та визначають його переваги і недоліки порівняно з ними.

До очевидних переваг тестування належать: а) об'єктивність оцінювання завдяки стандартизації процедури проведення, якості питань і завдань, чіткості критеріїв обчислення результатів; б) уніфікованість умов для усіх учнів і в процесі контролю, і в процесі оцінювання, однаковість відповідних процедур для усіх учасників; в) об'ємність з огляду на широкі можливості включення розмаїття питань і тем з іноземної мови для встановлення рівня знань і вмінь з навчальної дисципліни як у цілому, так і в межах окремих розділів; г) точність підведення результатів завдяки чіткому алгоритму підрахунку результатів та спроектованій заздалегідь шкалі оцінювання; д) оперативність та економність у зв'язку зі спрямуванням основних зусиль винятково на розробку якісного інструментарію, а відповідно меншою затратою часу і матеріальних ресурсів на проведення контролю успішності; е) позитивна орієнтація оцінювання через спрямування здебільшого на виявлення досягнень школярів, а не помилок, а відтак і зниження їхніх нервових напружень; є) універсальність, що виявляється в охопленні усіх стадій процесу навчання та реалізації на різних його етапах; ж) сумісність з іншими технологіями перевірки знань і вмінь та широкі можливості їх взаємодоповнення [1; 5].

Недоліки тестування як методу контролю навчальної успішності, зокрема й з іноземної мови пов'язані із: а) відсутністю у результаті тестування даних про причини різноманітних прогалин у знанням і вміннях учнів; б) обмеженістю перевірки високопродуктивного рівня знань і вмінь, що виявляються в нестандартності мислення, глибині суджень і міркувань, творчій діяльності; в) високими вимогами до дотримання конфіденційності тестових завдань та необхідністю внесення змін при повторному застосуванні тесту;

г) присутністю елементу випадковості, тобто можливості вгадування правильної відповіді на тестове завдання; д) відсутністю безпосереднього контакту вчителя й учня, що ускладнює врахування його індивідуальних особливостей та потенційних можливостей [1; 5].

З огляду на очевидні переваги тестування та можливості компенсації його недоліків шляхом поєднання з іншими методами контролю навчальної успішності цей інструмент перевірки знань і вмінь є інтегрованим компонентом у системі засобів діагностики та оцінювання рівня сформованості англомовної комунікативної компетентності учнів старшої загальноосвітньої школи. Це підтверджує здійснений нами аналіз підручників з англійської мови як іноземної для учнів 10-11 класів на наявність у їхній структурі тестових завдань для контролю і самоконтролю. Зокрема в підручниках О. Д. Карп'юк [3], В. М. Плахотника, Р. Ю. Мартинової та Л. Г Александрової [7] знаходимо тести на перевірку англомовних граматичних знань і вмінь школярів, натомість підручники А. М. Несвіт [6], Л. В. Калініної та І. В. Самойлюкевич [2] уміщують тестові завдання на знання лексичних одиниць, правильність вживання мовленнєвих форм, та розуміння змісту прочитаного тексту. Тестові завдання у названих підручниках підпорядковані цілям передовсім поточного контролю та виконують здебільшого оцінювальну функцію.

Висновки. Вивчення навчальної літератури з англійської мови для учнів старшої загальноосвітньої школи дає підстави для висновку про непослідовність використання тестування для перевірки всього спектру англомовних компетентностей та невеликий обсяг тестових завдань в розглянутих шкільних підручниках. Їх використання не має системного характеру, спрямоване на діагностику рівня сформованості окремих мовних знань, зокрема лексики та граматики та умінь з окремих видів мовленнєвої діяльності, здебільшого читання. Зазначене актуалізує подальші наукові пошуки в галузі широкого впровадження тестування як методу контролю англомовної комунікативної компетентності учнів-старшокласників з урахуванням всього спектру її компонентів на засадах інтегрованого підходу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Болюбаш Я. Я., Булах І. Є., Мруга М. Р., Філончук І. В. Педагогічне оцінювання і тестування. Правила, стандарти, відповідність. Київ, Майстер-клас, 2007. 272 с.

2. Калініна Л. В., Самойлюкевич І. В. Англійська мова. Your English Self: Підручник для 11 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ, Наш час, 2011. 367 с.

3. Карп'юк О. Д. Англійська мова: підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти. Тернопіль, Астон, 2019. 256 с.

4. Короткий тестологічний словник-довідник / Упоряд. Л. Т. Коваленко. Київ, Грамота, 2008. 160 с.

5. Кухар Л. О., Сергієнко В. П. Конструювання тестів: навчальний посібник. Луцьк, 2010. 182 с.

6. Несвіт А. М. Англійська мова: Ми вивчаємо англійську мову: підручник для 10 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ, Генеза, 2010. 304 с.

7. Плахотник В. М., Мартинова Р. Ю., Александрова Л. Г. Англійська мова. Підручник для 10 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ, Освіта, 2006. 224 с.

КОНЦЕПТУАЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ ВОКАЛЬНИХ ВПРАВ ДЛЯ РОЗВИТКУ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ ДИТЯЧОГО ГОЛОСУ

Дудик Романа Володимирівна
канд. мист., доцент
кафедри методики музичного виховання та диригування
Гринів Мар'яна Ярославівна
магістрантка групи СО(ММ)мз – 21
кафедри методики музичного виховання та диригування
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Навчально – науковий інститут мистецтв
м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ./Introductions. Сучасна система музичного виховання і освіти, відповідно до «Концепції національно-патріотичного виховання» (2022 р.) [2, С. 4], вимагає розвитку художніх здібностей та збагаченню естетичної культури особистості, саме процесу навчання дітей співу, щоб віднайти найкращі духовні та фізичні людські якості. Засвоївши основи теорії та методики формування, розвитку і охорони дитячого співацького голосу, вчителі мистецтва зможуть оптимізувати, вдосконалювати власні форми і методи навчання, організації вокально-хорової роботи на уроках та позакласних заняттях загалом.

Мета роботи./Aim. Науково обґрунтувати значення вокальних вправ для розвитку та збереження дитячого голосу в процесі проведення вокально-хорової роботи на уроках мистецтва в загальноосвітніх навчальних закладах.

Матеріали та методи./Materials and methods. Навчання співу – це не лише засіб здобуття певних вокальних умінь та навичок, а й процес розвитку дитячого та юнацького голосів, що сприяє формуванню сучасної особистості вихованця тощо. У процесі навчання співу вчитель, дотримуючись правил та умов охорони та розвитку дитячого голосу, несе відповідальність за збереження голосів своїх вихованців. Саме тому, провідне місце у вокально-хоровій роботі на уроках мистецтва займає розспівування – виконання вокально-технічних

вправ.

Вокальні вправи є однією з важливих умов розвитку вокальних умінь та навичок. Вони є спеціально організованими діями, котрі, за допомогою повторювань, покращують виконання тих чи інших творів. Учитель мистецтва повинен системно використовувати вправи на кожному занятті, оскільки, така творча робота допомагатиме: підготувати голосовий апарат учнів до майбутнього навантаження, опрацювати необхідні вокально-технічні моменти, сформувати навички правильного дихання, виправити, або ж, запровадити нові вокальні прийоми, відпрацювати вокальне звукоутворення та дикцію. Це все свідомо сприятиме розвитку творчої уяви учня.

Вокально-хорові вправи (розспівки) сприяють формуванню та виробленню початкових умінь і навичок для володіння співацьким голосом. Саме розспівки допомагають розвивати музичний слух, дихання, ритм, пам’ять, дикцію та артикуляцію тощо. Шляхом розспівування можна відпрацювати різноманітні види та навички звуковедення, унісонного та ансамблевого співу. За допомогою вокальних вправ, мовлення вихованців стає грамотнішим, а музична мова – свідомо яскравішою та виразнішою. [4, с. 59]

Під час проведення розспівок учитель мистецтва повинен враховувати індивідуальні вікові особливості розвитку дитячого голосу та рівень вокальних навичок учнів. Образність змісту вокальних вправ дає змогу мобілізувати творчу активність вихованців, проявити ініціативність, відпрацьовувати навички до колективного та сольного співу.

Розспівування – це систематичне практикування голосу, призначене для опанування навичок дихання, звуковидобування та, що важливо, їх зміцнення. Основною метою вокальних вправ є розвиток м’язової рефлекторної пам’яті за допомогою самоконтролю та самоаналізу. Розспівки дають змогу міцно закріпити основні вокальні навички, розвинути вокальну техніку та, навіть, артистизм.

Основними та важливими компонентами у вокальних вправах є: повторюваність, організація та цілеспрямованість. За допомогою вокальних

вправ концентрується увага для подальшої, повноцінної та систематичної роботи розвитку співацького голосу. Під час розучування вокальних вправ варто дотримуватись принципу єдності технічного та художнього, щоб отримати бажаний результат – емоційно-виразної окраси голосу.

Вокальні вправи можна поділити на:

- вправи, які використовуються поза певним твором і дозволяють сконцентруватись на вивченні засобів вокальної виразності та їх опануванні, сприяють удосконаленню рівня художнього виконання;

- вправи, які спрямовані на подолання певних труднощів під час розучування твору.

Вокальні вправи класифікуються за наступними завданнями:

- тренування дихання, звукоутворення, звуковедення і звукоподача;

- тренування артикуляційного апарату та усунення дикційних труднощів;

- практика навичок співу з закритим ротом;

- вироблення правильної вокальної позиції;

- тренування чистого інтонування;

- інтонування мажорних і мінорних тризвуків на легато і стакато;

- тренування рухливості голосу за допомогою вправ зі звукорядом у висхідному і низхідному напрямах;

- спів арпеджіо для розширення діапазону;

- вокалізи.

Для розвитку та покращення вокальної техніки використовуються вокально-інтонаційні вправи, котрі збагачені певними елементами музичної мови та інтонаціями. [1, с. 47]

Розспівки сприяють поступовому вдосконаленню вокальної техніки, а саме: усунення проблемних місць, тренування музично-технічних елементів, розширення діапазону вокально-технічних навичок. За допомогою цих вправ можна здолати різноманітні вокально-технічні труднощі, переводячи увагу на розвиток артистизму та розкриття ідейно-художнього змісту вокального твору. Для правильного розвитку вокальної техніки учня, учителеві важливо

враховувати його вікові та індивідуальні можливості. Кожна вправа повинна не лише формувати індивідуальні вокальні навички, але й містити в собі підтекст, чи словесно виражену думку, що розвиватиме уяву юного співака.

Учитель мистецтва повинен підбирати такі вокальні вправи, котрі б: відповідали темі уроку (хоча, інколи варто повторювати пройдений матеріал); були короткими для легшого засвоєння; учні могли би з легкістю інтонувати їх в іншій тональності; містили зручний для виконання діапазон.

Результати обговорення./Results and discussion. На уроках мистецтва слід використовувати не більше чотирьох або п'яти вокальних вправ. Оскільки, метою розспівок є підготовка голосового апарату до співу, недоцільно на кожному уроці вивчати з учнями нові вокальні вправи. Доцільно вдосконалювати розспівки, вивчені раніше, та поступово впроваджувати нові, більш складніші вправи. Бажано, щоби кожну вокальну вправу учні сприймали як музичну мініатюру і виконували її виразно та усвідомлено. Тому вчитель повинен аргументувати її мету, пояснити методику та вимоги її виконання, і професійно проілюструвати.

На початковому етапі розучування вокальних вправ можна використовувати інструментальний супровід. Удосконалюючи вокально-хорові навички, вокальні вправи доцільно виконувати a capella з попередньою ладовою настройкою. Поступове виконання вокальних вправ доводиться до автоматизму [5, с. 108]. Вокальних вправ для дітей шкільного віку безліч, проте вчитель повинен підбирати такі, котрі відповідатимуть індивідуальним можливостям та потребам своїх вихованців. Якщо вибрана вправа не підходить учневі, тоді варто від неї відмовитись.

Варто наголосити, що робота над вокальними вправами є універсальним засобом колективної творчої діяльності, проявом індивідуальних здібностей та музично-естетичних інтересів учнів. У процесі вокально-хорового співу розвивається художньо-емоційна свідомість, творче індивідуальне ставлення до музичних творів, формується духовно-естетична культура особистості.

Висновок. / Conclusions. Вокально-хорова робота на уроках мистецтва суттєво впливає на формування музично-естетичної культури учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Використання вокальних вправ залежить від досвіду, професійної компетентності та художньо-педагогічної майстерності вчителя мистецтва.

«Спів – це не просто звучання голосу, це ще й звучання людської душі», як пишуть класики. [3, с. 34] Вчитель повинен знайти такі шляхи та методи професійного вокального звучання, щоби зацікавити свого учня, надихнути його на подальшу творчу діяльність. Лише систематична робота, спрямована не тільки на фізичний розвиток вокальних навичок, але й на збагачення творчої уяви, надає можливості учню проявити себе, як вокалісту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Коломоєць О. М. Хорознавство: навч. посібник. Київ: Либідь, 2001. 168с.

2. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України до 2025 року: наказ МОН від 06.06.2022 р. №527. URL:https://osvita.ua/doc/files/news/865/86595/62a0421e24258666156501.pdf (дата звернення: 10.06.2022). 24 с.

3. Мартинюк А. К. Диригування: навч. посібник. Мелітополь, 1996. 125 с.

4. Мархалевський А. Ц. Практичні основи роботи в хоровому класі. Київ: Музична Україна, 1986. 125 с.

5. Печерська Е. П. Уроки музики в початкових класах: навч. посібник. Київ: Либідь, 2001. 272 с.

6. Юцевич Ю. Є. Теорія і методика формування та розвитку співацького голосу. Київ: ІЗМН, 1998. 160 с.

УМОВИ ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА

Дудко Ярослава Вікторівна,
к.пед.н., доцент
Латиш Вікторія Вікторівна,
аспірантка
Рикун Дар'я Миколаївна
студентка
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
м. Мелітополь, Україна

Вступ. Результативність професійної діяльності майбутнього викладача у значній мірі залежить від того, наскільки ґрунтовною є його підготовка у закладі вищої педагогічної освіти до роботи в інклюзивному середовищі. Адже, потреба сучасного українського суспільства – це викладач, який міг би здійснювати інклюзивне навчання, упроваджуючи інноваційні технології корекційно-розвивальної роботи і психолого-педагогічного супроводу здобувачів вищої освіти з особливими потребами.

Мета роботи – визначити організаційно-педагогічні умови формування інклюзивної компетентності майбутніх викладачів у закладі вищої педагогічної освіти.

Матеріали та методи. Шляхи інклюзивного навчання в Україні окреслено у низці нормативно-правових документів: Конституції України, Законі України «Про засади запобігання та протидію дискримінації в Україні» від 30.05.2014 р. № 5207–VI, Законі України «Про ратифікацію Конвенції про права осіб з інвалідністю і Факультативного протоколу до неї» від 30.09.2016 р. № 1767–VI, Законі України «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145–VIII, Законі України «Про вищу освіту» від 16.09.2022 р. № 1556–VII, Наказі Президента України від 25.05.2020 р. № 195/2020 «Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі»,

Листі МОН від 14.08.2020 р. № 1/9–436 «Про створення безпечного освітнього середовища в закладі освіти та попередження і протидії булінгу (цькуванню)» та ін.

У Конституції України зазначено, що «Усі люди вільні і рівні у своїх гідностях та правах» [1]. Слід підкреслити, що у Законі України «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145–VIII зазначено: «Держава створює умови для здобуття освіти з особливими потребами з урахуванням індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів, а також забезпечує виявлення та усунення факторів, що перешкоджають реалізації прав і задоволенню потреб таких осіб у сфері освіти» [2]. Результати аналізу вищезазначених нормативних документів засвідчують те, що проблема організації та забезпечення інклюзивного навчання у закладах вищої педагогічної освіти України є актуальною і повинна вирішуватися за допомогою залучення до освітнього процесу у вищій школі фахівців, яким притаманна інклюзивна компетентність.

Результати та обговорення. Процес організації та забезпечення інклюзивного середовища у закладах освіти досліджено у наукових працях вітчизняних та зарубіжних учених Л. Коваль, А. Колупаєвої, С. Литовченко, Д. Митчелл, Л. Наконечна та ін. Проблему формування готовності викладача до інклюзивного навчання висвітлена у психолого-педагогічних дослідженнях Ю. Бойчук, О. Бородіної, Т. Лормана, О. Микитюк, М. Порошенка, О. Таранченко та ін. Аналіз наукової літератури свідчить про те, що проблема формування інклюзивної компетентності майбутніх викладачів у вищій школі потребує подальшого обґрунтування: визначення організаційно-педагогічних умов та пріоритетних шляхів забезпечення процесу формування інклюзивної компетентності майбутніх викладачів у закладі вищої педагогічної освіти.

Аналіз нормативно-правової, психолого-педагогічної літератури, філософських джерел та результати констатувального етапу експерименту засвідчили, що розв’язання проблеми формування інклюзивної компетентності майбутніх викладачів у вищій школі можливе за наявності відповідних умов:

– формування мотивації здобувача вищої педагогічної освіти до набуття

теоретичних знань та умінь здійснення інклюзивного навчання у вищій школі;

– створення інформаційно-освітнього простору формування готовності майбутніх викладачів до організації інклюзивного середовища з метою підвищення рівня їхньої обізнаності з сучасними формами, технологіями, методами роботи із здобувачами з особливими освітніми потребами у вищій школі;

– об'ємність змісту і новизна навчального матеріалу щодо інноваційних технологій корекційно-розвивальної роботи і психолого-педагогічного супроводу здобувачів вищої освіти з особливими потребами;

– практична спрямованість професійної підготовки майбутніх викладачів на розвиток і вдосконалення навичок організації інклюзивного середовища;

– залучення до процесу формування інклюзивної компетентності майбутніх викладачів у вищій школі різнопрофільних фахівців;

– наявність взаємозв'язку підготовки студентів до навчальної, методичної, наукової, інклюзивної та організаційної роботи в школі.

Висновки. Визначено організаційно-педагогічні умови формування інклюзивної компетентності майбутніх викладачів у закладі вищої педагогічної освіти. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у визначені пріоритетних шляхів забезпечення процесу формування інклюзивної компетентності майбутніх викладачів у закладі вищої педагогічної освіти.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України від 01.01.2020. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show (дата звернення: 10.09.2022).

2. Законі України «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145–VIII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text (дата звернення: 11.09.2022).

РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СУЧАСНІЙ ОСВІТІ

Єрьоміна Наталія Сергіївна
к.т.н., ст. викладач
Мякшин Андрій Сергійович,
студент
Національний університет радіоелектроніки
м. Харків, Україна

Вступ. / Introductions. У сучасному світі об’єм нової інформації істотно впливає на світогляд людини, тому що кожен з нас намагається фільтрувати цю інформацію та зробити свої висновки. Дитина, в свою чергу, не має здібностей до повноцінного аналізу отриманої інформації, тому її думка спирається на авторитетність дорослих.

Мета роботи. / Aim. Важливу роль грає спосіб отримання інформації. Метою роботи є пошук варіантів сучасних технологій, які дають нам змогу вибрати підхід серед багатьох методів щодо вирішення питання навчання.

Матеріали та методи./Materials and methods. Будь-яка педагогічна технологія – це інформаційна технологія, так як основу технологічного процесу навчання складає отримання і перетворення інформації.

Більш вдалим терміном для технологій навчання, що використовують комп'ютер, є комп'ютерна технологія.

Під час підготовки до заняття з використанням інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) викладач повинен пам’ятати, що це перш за все навчальний процес, а значить складає план заняття, виходячи з його цілей. Обираючи навчальний матеріал він повинен дотримуватися основних дидактичних принципів: систематичності, послідовності, доступності, диференційованого підходу, науковості. Комп’ютер грає роль помічника викладача.

Комп'ютер може використовуватися на всіх етапах, починаючи з

підготовки до заняття, закінчуючи контрольними заходами.

Комп'ютер має виконувати наступні функції:

- джерело навчальної інформації;
- наочний посібник;
- тренажер;
- засіб діагностики і контролю.
- засіб підготовки текстів, їх зберігання;
- графічний редактор;
- засіб підготовки виступів;
- обчислювальна машина великих можливостей.

При проектуванні заняття викладач може використовувати:

1. Текстовий редактор для формування матеріалу, який можна роздати студентам під час самого заняття.

2. Електронні презентації дають можливість викладачу при мінімальній підготовці та незначних витратах часу підготувати наочність до заняття, що складені за допомогою PowerPoint видовищні і ефективні в роботі над інформацією.

3. Система баз даних передбачає велику підготовчу роботу при складанні заняття, але в підсумку можна отримати ефективну і універсальну систему навчання та перевірку знань.

Результати та обговорення./Results and discussion. Переваги використання ІКТ:

- індивідуалізація навчання;
- інтенсифікація самостійної роботи учнів;
- зростання обсягу виконаних завдань;
- розширення інформаційних потоків при використанні Internet.

Завдяки використанню ПК заняття стає більш швидким, тому що викладачу не доводиться повторювати текст кілька разів (йому допомагає презентація).

Цей метод навчання дуже привабливий для викладачів. Допомагає їм

краще оцінити здібності та знання, спонукає шукати нові, нетрадиційні форми і методи навчання, стимулює його професійний ріст і все подальше освоєння комп'ютера.

Щоб отримати об'єктивну картину рівня засвоєння матеріалу проводяться комп’ютерні тести. При цьому є можливість вибору рівня складності завдання для конкретного студента.

У будь-якому методі навчання завжди є недоліки, тобто виникають різні проблеми як при підготовці до таких занять, так і під час їх проведення, а саме:

- недостатня комп'ютерна грамотність викладача;
- відсутність контакту з комп’ютерним фахівцем;
- існує ймовірність, що, захопившись застосуванням ІКТ на заняттях, викладач перейде від розвивального навчання до наочно-ілюстративних методів.

Висновки./Conclusions. Як висновок, можна сказати, що застосування ІКТ є сучасним та дуже ефективним методом навчання, який допомагає інтенсифікувати освітній процес, засвоїти величезний об’єм знань у інтерактивній та близькій до студентів формі.

Також цей метод є корисним під час проведення оцінки знань, так як саме комп’ютерні тести мають різні рівні складності, що дозволяє отримати справедливі результати.

КЛАСИФІКАЦІЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СИСТЕМІ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ДОРОСЛОГО НАСЕЛЕННЯ

Іванова Лідія Іванівна,
к.п.н., доцент
Рівненський державний гуманітарний університет
м. Рівне, Україна

Вступ. Процес біологічного старіння людини несе з собою великі фізичні зміни, від яких ніхто не врятований.

Ми асоціюємо старіння з повільною реакцією та слабкістю. У цьому контексті часто говорять про втрату якості життя, оскільки рухи обмежені - наприклад, через зменшення м'язових волокон або зносу кісток і зв'язок. Зниження нервово-м'язової продуктивності призводить до збільшення потреби в догляді для літніх людей [2].

На Україні близько 11 млн. громадян похилого віку (пенсіонерів, ветеранів війни та праці, інвалідів). Більшість із них, за даними численних соціологічних досліджень, незадоволені рівнем свого життя (матеріальним становищем, житловими умовами, відсутністю можливостей для спілкування, повноцінного відпочинку, станом здоров'я тощо), та у перспективі вбачають лише старість, хвороби ізоляцію від навколишнього світу. Гармонійність життєдіяльності таких людей уможливлена за умови гармонійного поєднання її внутрішнього духовного світу з фізичним здоров'ям, створення можливостей, таких технологій що зберігають здоров'я [6].

Метою даної публікації є на підставі теоретичного аналізу наукової й науково-методичної української та зарубіжної літератури, власного досвіду конкретизувати й уточнити сутність поняття *здоров'язбережувальні технології*, удосконалити змістовний компонент відповідно до класифікацій та процесу упровадження здоров'збережувальних технологій для безпечного та позитивного перебігу життєдіяльності дорослого населення.

Матеріали та методи. Ідеями науковців: О. Міхеєнко (2011),

Ю. Павлова, Б. Виноградський, С Шеремета (2014), М. Дутчак (2015), І. Боднар (2018) визнано, що оптимальна рухова активність є універсальним засобом поліпшення здоров'я, зменшення ризику виникнення серцево-судинних захворювань, профілактики надмірної маси тіла та ожиріння, діабету, остеопорозу, окремих онкологічних захворювань та депресії, тобто до деякої міри запорукою успішної життєдіяльності дорослого населення[4,5].

Дослідження процесу покращення їхнього здоров'я К. Купер (1989), Е. Полякова, Ю. Усачов (1998), Ю. Беляк, Я. Яців (2007), С. Синиця, Л. Шестерова (2011), В. Лисяк (2014), вказують на необхідність збільшення їх рухової активності за рахунок впровадження різнанітних засобів оздоровчого фітнесу: аеробіки (К. Козакова, 1994; О. Чернявська, 2014), силового тренінгу (Т. Козій, О. Тарасова, 2012; Т. Синица, С. Синица, 2017), пілатесу (В. Смолевський, Б. Івлієв, 1992; Г. Глоба, 2007; А. Гіптенко, 2007; С. Суглобова, 2015[5,6].

Останніми роками цій проблемі надається достатньо уваги науковими дослідженнями: вивчення ефективності застосування бодіфлексу (О. М. Жданова, Л. Я. Чеховська, У. С. Шевців, 2009); впливу занять із застосуванням комплексу системи Пілатесу та боді- флексу (Ж. Л. Козіна, Г. С. Ільницька, Н. А. Коломієць та ін., 2014) [4].

Однією з найпопулярніших і науково обґрунтованих оздоровчих систем тренування є фітнес-програма, розроблена Інститутом аеробних досліджень К. Купера (США) [1].

Поняття *здоров'язбережувальні технології* об'єднує в собі всі напрями формування, збереження та зміцнення здоров'я. Технології (Смірнов Н. К., 2002; Фомічева Н. Б., 2007) – сукупність педагогічних, психологічних, медичних установок, які визначають набір та компонентність здоров'язбережувальних форм, методів, засобів, прийомів навчання, необхідних для оптимального, раціонального складання валеологічних програм з формування, збереження та зміцнення індивідуального здоров'я[5].

Мета здоров'язбережувальних освітніх технологій – забезпечення умов

фізичного, психічного, соціального та духовного комфорту, що сприяють продуктивній навчально-практичній діяльності учасників процесу, заснованій на науковій організації праці та культури здорового способу життя особистості. Основні здоров'язбережувальні компоненти: – аксіологічний (формування ціннісно-орієнтованих установок на здоров'я як невід'ємної частини життєвих цінностей та світогляду); – гносеологічний (формування системи наукових і практичних знань, умінь і навичок поведінки у повсякденній діяльності, які забезпечують ціннісне ставлення до особистого здоров'я та здоров'я інших людей; розвиток знань про здоровий спосіб життя); – екологічний (усвідомлення того, що людина як біологічний вид існує в єдності з біосферою, сприяє гуманістичним засадам і правилам поведінки в природному середовищі, мікро- й макросоціумі); –емоційно-вольовий (прояв психологічних механізмів, спрямованих на формування досвіду взаємовідносин особистості та суспільства; формує такі якості особистості, як організованість, дисциплінованість, обов'язок, честь, гідність); – здоров'язбережувальний (є системою вправ, спрямованих на вдосконалення навичок і вмінь щодо особистої гігієни, догляду за своїм одягом, місцем проживання, навколишнім середовищем, дотримання режиму харчування, чергування праці та відпочинку, попередження шкідливих звичок, функціональних порушень та захворювань тощо); – фізкультурно-оздоровчий (передбачає підвищення рухової активності, забезпечує загартовування організму, високі адаптивні можливості; підвищення працездатності)[3]. Прийоми традиційно науковці класифікують так: профілактично-захисні (особиста гігієна та гігієна навчання); компенсаторно-нейтралізуючі (оздоровча, дихальна, коригуючи гімнастики; масаж психогімнастика та ін.); стимулюючі (елементи загартування, фізичні навантаження, прийоми психотерапії та фітотерапії); інформаційно-навчальні [4].

Результати та обговорення

Здоров'язбережувальні технології в системі фізичного виховання розглядаються як система оздоровчо-фізкультурних заходів і методичних прийомів,

що забезпечують формування, зміцнення та збереження здоров'я людини і спрямовуються на формування у неї здоров'язбережувальної та здоров'ярозвивальної компетентностей, навичок здорового способу життя та відповідної культури здоров'я.

Зміст здоров'язбережувальних технологій у системі фізичного виховання визначають основні здоров'язбережувальні компоненти: аксіологічний, гносеологічний, екологічний, емоційно-вольовий, фізкультурно-оздоровчий, діяльнісний. Упровадження здоров'язбережувальних технологій у системі життєдіяльності дорослого населення пов'язуємо з використанням комплексу заходів, до яких відносимо: медичні, фізкультурно-оздоровчі, лікувально-оздоровчі, реабілітаційні, соціально-адаптаційні, екологічні та власнезабезпечення безпеки життєдіяльності.

Аналіз класифікацій існуючих здоров'язбережувальних технологій дає змогу виокремити такі їх типи:

- здоров'язбережувальні – технології, що створюють безпечні умови для перебування, навчання та праці та ті, що вирішують завдання раціональної організації виховного процесу (з урахуванням вікових, статевих, індивідуальних особливостей та гігієнічних норм відповідність навчального та фізичного навантажень можливостям дитини;
- оздоровчі – технології, спрямовані на вирішення завдань зміцнення фізичного здоров'я, підвищення потенціалу (ресурсів) здоров'я: фізична підготовка, фізіотерапія, аромотерапія, загартування, гімнастика, масаж, фітотерапія, музична терапія;
- технології навчання – гігієнічне навчання, формування життєвих навичок, профілактика травматизму здоров'я ;
- виховання культури здоров'я – продукування особистих якостей, які сприяють збереженню та зміцненню здоров'я, формуванню уявлень про здоров'я, як цінність, посиленню мотивації на ведення здорового способу життя, підвищенню відповідальності за особисте здоров'я, здоров'я родини.

Висновки Виходячи із зазначеного можна стверджувати, що технології

рівнево-диференційованого навчання, ігрові технології, технології особистісто-орієнтованого навчання виконують здоров'язбережувальну функцію. Їх використання підвищує рівень активності, мотивації, є однією з умов підвищення якості життя дорослого населення. Творчий підхід тренера (учителя) до знання класифікації та розуміння багатоваріантності упровадження здоров'язбережувальних технологій, сприяє бажанню вести здоровий спосіб життя та активного залучення дорослого населення до здоров'язбережувального процесу, формуванню активної позиції щодо зміцнення і збереження власного здоров'я.

ЛІТЕРАТУРА

1. Liu CJ, Latham NK: Прогресивне силове тренування з опором для покращення фізичних функцій у літніх людей. Кокранівська база даних систематичних оглядів 2009. Випуск 3. Арт.: CD002759. DOI: 10.1002/14651858.CD002759.pub2.
2. Mc Dermott AY, Mernitz H: Вправи та літні пацієнти: рекомендації щодо призначення. Am Fam Physician 2006; 74:437-44.
3. Дудник С. В. Динаміка стану здоров'я дорослого населення. Щорічна доповідь про стан здоров'я населення, санітарно-епідемічну ситуацію та результати діяльності системи охорони здоров'я України. 2015 рік. Київ: МОЗ України. 2016. С. 66-75.
4. Загальна теорія здоров'я та здоров'язбереження: колективна монографія / за ред. проф. Ю. Д. Бойчука. Харків: Вид. Рожко С. Г., 2017. 488 с.
5. Сутула В. О. Забезпечення фізичного здоров'я різних верств населення – основна соціальна функція фізичної культури. Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. 2011. № 4. С. 119-123.
6. Шерстюк Н. С. Здоров'я населення України та його вплив на демографічну ситуацію. Економіка та суспільство: Електронне наукове фахове видання. Випуск 5. 2016. С. 316 -319 .

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ

Іншакова Інна Євгенівна
к. філол. н., доцент
Криворізький державний педагогічний університет
м. Кривий Ріг, Україна

Вступ. Проблема морального виховання дітей – одна з актуальних проблем сучасної педагогіки дитинства, адже в період дитинства відбувається формування людини, становлення її як особистості. У цей час у дитини накопичується багаж знань про навколишній світ, про моральні норми; формуються звички. У дошкільний період у дошкільника відбувається утворення моральних навичок, здобуття морального досвіду, що сприяє моральному самовизначенню та становленню самосвідомості дитини.

Дошкільний вік є одним із найбільш значущих періодів у формуванні у людини уявлень про навколишній світ. У цей час дитина найбільш сприйнятлива для отримання різної інформації ззовні.

Інформацію, яку дитина отримує під час дошкільного дитинства, це фундамент для подальшого формування її як особистості. У старшому дошкільному віці дитина вчиться висловлювати свої емоції, почуття, у неї формується самооцінка і здатність аналізувати події, що відбуваються навколо неї, з позиції прищеплюваних їй цінностей і поглядів.

Мета. Розглянути теоретичні аспекти морального виховання дітей.

Результати та обговорення. Проблему морального виховання розглядає низка вітчизняних та зарубіжних науковців (А. Богуш, Т. Поніманська, В. Короленко, Н. Басюк, А. Виноградова, М. Фіцула, Л. Лохвицька, О. Сурміло, А. Запорожець, Р. Буре, Л. Божович та ін.).

Однією з найважливіших сторін багатогранного процесу розвитку є моральне виховання. Розкриємо сенс цього поняття через його складові: «виховання» та «моральність».

Моральність – вироблена особистістю відповідно до традицій, соціальним

середовищем, виховання та досвідом поведінки переконання в необхідності моральної норми відносин до навколишнього світу, людей та самої себе [2].

За О. Сурмило, мораль – обумовлена життєвим досвідом поколінь сукупність норм, принципів та ідеалів, що визначає ціннісні основи життєдіяльності людини серед людей, що сприймається нею як особистісне надбання [10].

Формування моральних цінностей у дітей є найважливішою умовою створення у суспільстві моральної атмосфери доброзичливості, поваги до людини, турботи один про одного. Успішна підготовка людей, які навчаються, до життя в цивілізованій спільноті людей може бути забезпечена тільки при створенні сприятливих умов для морального формування особистості у виховному процесі.

Виховання визначається як «цілеспрямована діяльність, спрямована на створення умов для розвитку духовно-моральної культури на основі загальнолюдських та традиційних цінностей» [1].

І. Заболоцька визначає виховання як «вплив», «вирощування»; як процес соціалізації і прилучення до культури; і як «розвиток ціннісно-смислової сфери і становлення індивідуальності» та ін. [5].

Виховання – це формування людини як особистості; воно здійснюється безперервно в усіх напрямках життєдіяльності, участь дорослих в процесах розвитку, дорослішанні і соціалізації дітей. Термін «виховання» вказує на штучну складову в цих процесах, на функцію, яка, в одному випадку, є невід’ємною для дорослих (батьки), в іншому – ставиться суспільством, спеціально підготовленим професіоналам (педагогічне співтовариство). Тлумачення поняття «виховання» є проблемною точкою педагогічного знання [3].

Моральне виховання є важливим елементом процесу виховання загалом. Педагоги надають проблемі морального виховання велике значення, оскільки дуже важливо давати дітям розуміння моральних якостей, моральних і прищеплювати високу культуру відносин із людьми.

О. Прокопова визначає «моральне виховання» як один із аспектів виховання, спрямований на засвоєння підростаючими поколіннями та втілення у практичну дію та поведінку вищих духовних цінностей [9].

На думку М. Фіцули, моральне виховання – діяльність, спрямована на оволодіння загальнолюдськими нормами моральності, формування внутрішньої системи моральних регуляторів та моральних цінностей [10].

За Т. Поніманською моральне виховання – цілеспрямована взаємодія дорослого й дитини з метою формування моральних почуттів і якостей, засвоєння моральних норм і правил, розвитку моральних мотивів і навичок поведінки [8, с. 77].

Л. Лохвицька виділяє два рівні загальнолюдських цінностей: перший рівень – рівень життєвої свідомості, у якому існують моральні установки, регулюючі людський гуртожиток для людей. В основі їх – золоте правило моральності: «стався до людей так, як ти хочеш, щоб вони ставилися до тебе». На другому рівні – цінності більше найвищого рівня. Їх вісім (земля, батьківщина, сім'я, праця, знання, культура, світ та людина) [6].

Моральне виховання є важливим елементом процесу виховання загалом. Педагоги надають проблемі морального виховання велике значення, оскільки дуже важливо давати дітям розуміння моральних якостей, моральних і прищеплювати високу культуру відносин із людьми.

В процесі морального виховання вирішуються наступні завдання: перше – це формування уявлень про добро і зло, про моральність як таку, про суспільні норми та ідеали, а також про справедливість, чесність, відповідальність та інші важливі моральні якості. Друге завдання полягає в тому, щоб прищепити все вищезгадане дітям, а також навчити їх усвідомлювати свої вчинки та оцінювати вчинки оточуючих людей з точки зору моральних норм.

Теоретичну основу морального виховання дошкільнят свого часу заклали такі освітяни, як Р. Буре, А. Запорожець та ін. У своїх роботах вони подають такі завдання морального виховання дошкільників: формування моральної

самосвідомості та розуміння; формування у дитини соціальних емоцій, моральних почуттів та ставлення її до навколишнього світу; формування моральних якостей та активності їх прояву у діяльності та вчинках; формування доброзичливих взаємин, початків колективізму та колективістської спрямованості особистості дошкільника; виховання корисних навичок та звичок поведінки.

Висновки. Отже, сутність морального виховання полягає в тому, що дитині прищеплюється правильне моральне ставлення до навколишнього світу, засноване на моральних переконаннях та системі моральних цінностей. Закладати основи моральних уявлень, формувати моральні настанови, давати уявлення про правильні моральні цінності необхідно з раннього дитинства, тому що основи особистості формуються саме в цей період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безпарточна В. О. Роль казки в житті дитини. Психолог. 2018. № 44. С. 24-26.
2. Богуш А. М. Українське народознавство в дошкільному закладі: [навч. посіб] 2-ге вид., переробл. і допов. К. : Вища шк., 2018. 476 с.
3. Вигорій К. Ю. Можливості української народної казки як засобу морального виховання дошкільника. Навчання і виховання дітей дошкільного і молодшого шкільного віку: актуальні питання теорії і методики / за заг. ред. О. О. Максимової, М. А.Федорової. Житомир: ФОП Левковець, 2016. У 2-х ч. Ч. І. С. 50 -53.
4. Волкова Н. П. Педагогіка : навч. посіб. Вид. 4-те, стер. Київ : Академвидав, 2019. 615 с.
5. Заболоцька С. І. Психологічні умови розвитку моральних форм поведінки у навчально-ігровій діяльності дошкільників: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». Нац. ун-т «Остроз. акад.». Острог, 2013. 20 с.
6. Лохвицька Л. К. Моральне виховання: погляди класиків і практика

сьогодення. Дошкільне виховання, 2018. № 12. 40 с.

7. Матвієнко С. І. Фольклор як засіб формування соціального досвіду дитини. Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки. Ніжин, вид-во НДУ. №2. 2016. С. 73-78.

8. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка. Практикум : навч. Посіб. Для студ. Вищ. Навч. Закл., спеціальність «дошкільне виховання» / Т. І. Поніманська, І. М. Дичківська. – Київ : Видавничий дім «Слово», 2004. – 352 с.

9. Прокопова О. П. Українська казка як ефективний засіб виховання. Українська література в загальноосвітній школі. 2014. №4. С.25-28.

10. Фіцула М. М. Педагогіка : навч. посіб. Вид. третє, перероб. і допов. Тернопіль : Навчальна книга-Богдан, 2013. 230 с.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗРОБЛЕННЯ ЕКООРІЄНТОВАНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Каленський Андрій Анатолійович,
д.пед.н., професор
провідний науковий співробітник
Інститут професійної освіти НАПН України
м. Київ, Україна

Вступ. Стан екологічної освіти, значною мірою, залежить від рівня сформованості відповідної компетентності викладача та його професійної готовності до педагогічної діяльності спрямованої на збереження здоров'я людини та навколишнього середовища. В такій діяльності викладач повинен знати та використовувати методологію розроблення екоорієнтованих педагогічних технологій та вміти застосовувати їх у професійній підготовці майбутніх кваліфікованих робітників.

Мета роботи. На основі аналізу педагогічних ідей, теорій, сучасних освітніх парадигм виокремити методологічні підходи до розроблення екоорієнтованих педагогічних технологій у професійній (професійно-технічній) освіті.

Матеріали та методи. При написанні статті нами було використано нормативно-правові акти і наукові праці з питань екологічної освіти. Методи, використані у роботі: аналіз, порівняння, систематизація, абстрагування.

Результати та обговорення. На основі вивчення прогресивних педагогічних ідей, теорій, сучасних освітніх парадигм виокремлено такі провідні методологічні підходи до розроблення екоорієнтованих педагогічних технологій у професійній (професійно-технічній) освіті: системний, компетентнісний, технологічний, діяльнісний та особистісно орієнтований.

Педагогічні процеси і явища доцільно віднести до класу складних динамічних систем, оскільки для них характерним є: багатокомпонентний склад, наявність розгалудженої структури та численних зв'язків, вплив багатьох

різноманітних факторів, імовірнісний характер перебігу процесів і явищ (аспект складності); мінливість у часі (динамічний аспект); наявність керівної та керованої підсистем, системоутворювальний характер зв'язків управління.

Системний підхід до розроблення екоорієнтованих педагогічних технологій у професійній підготовці майбутніх кваліфікованих робітників буде ефективнішим за умов: віднесення педагогічних технологій у професійній підготовці до класу складних динамічних системних утворень; розробки основної та оптимізованої моделі екоорієнтованих педагогічних технологій у професійній підготовці з урахуванням основних положень цього підходу; апробації під час розроблення та застосування не одного, а декількох варіантів моделі екоорієнтованих педагогічних технологій у професійній підготовці з метою вибору на основі критеріїв оптимальності найкращої з них; застосування методів статистичного групування експериментальних даних, а також здійснення перевірки статистичної гіпотези дослідження; здійснення прогностичного аналізу можливостей подальшого вдосконалення екоорієнтованих педагогічних технологій у професійній підготовці, що призведуть до змін у поведінці та формування екологічно відповідальних спільнот майбутніх фахівців.

Компетентнісний підхід у наукових дослідженнях щодо педагогічних технологій виступає, насамперед, як основа формулювання цільового її компоненту, а також окреслює напрями конструювання змістового та процесуального компонентів у ретельній розробці змісту і критеріїв сформованості компетентності, яка, безумовно, є метою реалізації педагогічної технології. Це надасть підстави для створення адекватного й дієвого діагностичного інструментарію, який, у свою чергу, буде застосовано в процесі моніторингу як складник діагностичного компонента педагогічної технології, у нашому випадку екоорієнтованої.

Наголосимо, що екологічно компетентний фахівець повинен розумітися не тільки в суті проблеми, а й уміти знайти її рішення на практиці, для чого необхідно володіти відповідними методами. Водночас рівень його

компетентності визначається умінням обирати (найбільш доцільний для певної ситуації) метод розв'язання, тобто уміння гнучко реагувати на обставини.

Як відомо, екологічні проблеми можуть виникати непередбачувано, мати різний рівень вияву і складність наслідків, отже, надзвичайно важливим є уміння особистості аргументовано обирати оптимальні рішення.

Таким чином, екологічна компетентність фахівців, що формується як складова професійної компетентності, має такі ознаки: мобільність; інноваційність знань; гнучкість використовуваних методів; критичність мислення.

Як відомо, технологія – це робота за певним алгоритмом щодо втілення у реальність певної моделі. Звідси стає зрозумілим, що наука про технології розглядатиме способи технологізації людської діяльності, її алгоритмізацію. Технологічна ж діяльність відрізняється від нетехнологічної тим, що остання носить спонтанний, пошуковий характер, тоді як перша (технологічна) завжди передбачає оптимальну та вивірену схему діяльності.

Тобто, технологізація передбачає вирішувати наступні завдання: формування переліку оптимально необхідних операцій, що забезпечують розроблення екоорієнтованих педагогічних технологій у професійній підготовці; забезпечення стандартизації розроблення екоорієнтованих педагогічних технологій за допомогою оптимізації щодо скорочення кількості операційних дій; знаходження оптимальних форм розроблення екоорієнтованих педагогічних технологій; скорочення часу виконання окремих завдань щодо розроблення педагогічних технологій; чітке визначення меж дій кожного виконавця, використання механізмів стимулювання та відповідальності, максимального скорочення кількості спонтанних і помилкових дій; створення постійних інформаційних потоків, здійснення їхнього виведення на комп'ютер; по мірі освоєння поставлених у технології завдань здійснювати нарощування складності та розвитку можливостей суб'єкта освіти; зміна та визначення алгоритму педагогічних технологій, що створює стійкість освітнього процесу; підвищення рівня екологічної культури здобувачів освіти.

Отже, використання технологічного підходу до розроблення екоорієнтованих педагогічних технологій у професійній підготовці майбутніх кваліфікованих робітників сприяє підвищенню їхньої ефективності, усталеності результатів, точності, обґрунтуванню та діагностичному формулюванню цілей, а також проєктуванню відповідно до критеріїв концептуальності, надійності та оптимальності.

Одним з досить поширених підходів є діяльнісний, актуальність якого визначається певними чинниками.

По-перше, діяльність демонструє рівень активності особистості того, хто навчається, визначає її здатність реалізувати відносини з навколишнім світом.

По-друге, зміна парадигми сучасної освіти – гуманізація всіх сфер життєдіяльності людини – робить актуальною проблему розвитку екоорієнтованої особистості. Ефективний її розвиток можливий тільки шляхом оволодіння досвідом попередніх поколінь із збереження довкілля, екологічною культурою, власним позитивним досвідом із формування здорового екологічного мислення та свідомості. Це можливо тільки через активну екологічну діяльність.

По-третє, актуальність діяльнісного підходу визначається, виходячи із закону психології про єдність діяльності та розвитку особистості, який носить загальний характер (Совгіра, 2009).

Також реалізація розроблення та застосування екоорієнтованих педагогічних технологій можлива у межах особистісно орієнтованого підходу до вирішення проблем екологічного розвитку особистості.

Цей підхід виступає в якості нової парадигми і провідного напряму сучасної освіти, займає концептуальне положення в теорії і практиці професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників. Концептуальні засади даного підходу мають свої витоки з положень багатьох теорій минулого і сьогодення: гуманізму, втілені в педагогічному досвіді (Сухомлинський, 1977); концепції діалогу культур (Дістервег, 1956); положення особистісно гуманної концепції (Совгіра, 2009).

Таким чином, особистісно орієнтований підхід виступає як теоретико-методологічна тактика і стратегія розроблення та застосування екоорієнтованих педагогічних технологій у професійній підготовці майбутніх кваліфікованих робітників. Це базова ціннісна орієнтація педагогічної екоорієнтованої системи загалом і учасників освітнього процесу зокрема. Цей підхід виступає основоположним елементом педагогічної системи, конструювання якої передбачає проблемність, комплексність особистості впливу на довкілля при врахуванні індивідуальних, вікових та особистісних характеристик суб'єктів, що базується на принципах гуманності, природовідповідності, самовизначення та індивідуальної творчої самореалізації.

Використання загальних ідей особистісно орієнтованого підходу до розроблення екоорієнтованих педагогічних технологій у професійній підготовці майбутніх кваліфікованих робітників здійснювалося через цілісну реалізацію наступних положень:

– особистісно орієнтований підхід виступає практико-орієнтованою тактикою, що дозволяє розробити спеціальне проєктування даного процесу;

– визначає побудову діяльності суб'єктів розроблення та застосування екоорієнтованих педагогічних технологій на основі врахування особливостей особистості щодо створення ситуацій відкритості та успіху у вигляді творчої реалізації вирішення екологічних проблем;

– результатом особистісно орієнтованого підходу процесу розроблення та застосування екоорієнтованих педагогічних технологій є розвиток мотивації самореалізації особистості, прагнення до збагачення і поповнення власних екологічних знань, що забезпечує вибір свідомої морально-етичної поведінки у збереженні довкілля.

Висновки. Узагальнюючи вищезазначене, констатуємо, що теоретико-методологічне обґрунтування розроблення та застосування екоорієнтованих педагогічних технологій у професійній підготовці майбутніх кваліфікованих робітників є комплексною розробкою системного, компетентнісного, технологічного, діяльнісного, особистісно орієнтованого підходів вирішення

досліджуваної проблеми, для якої системний підхід виступає загальнонауковою основою, компетентнісний, технологічний, діяльнісний – теоретико-методологічною стратегією, а особистісно-орієнтований – практико-орієнтованою тактикою.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бородієнко О. В., Пуховська Л. П., Леу С. О. та ін. (2017). Професійні навчальні заклади в країнах Європейського Союзу: практичний посібник. Київ: ІПТО НАПН України.

2. Бородієнко О. (2018). Забезпечення якості підготовки педагогів професійного навчання: аналіз зарубіжного досвіду. *Professional Pedagogics*. 6. С. 152-161.

3. Бородієнко О. В. (2014). Коучинг як особистісно-розвивальна технологія. Особливості застосування коучингового підходу в процесі прозвитку професійної компетентності керівників. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».* 10. С. 19-26.

4. Бородієнко О. В. (2015). Метод експертної оцінки в моделюванні системи розвитку професійної компетентності керівників. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*, (35), 35-38.

5. Бородієнко О. В. (2019). Ефективне управління закладами професійної (професійно-технічної) освіти.

6. Дистервег А. (1956) Избранные педагогические сочинения. Москва.

7. Каленський А. А. (2017). Фахова передвища освіта: концептуальні засади стандартизації підготовки молодших спеціалістів. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Педагогіка, психологія, філософія*, (277), 101-105.

8. Каленський А. (2018). Методологічні підходи до стандартизації змісту професійної освіти. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної*

освіти НАПН України. Професійна педагогіка, 16, 27–33.

9. Каленський А. А. (2005). *Методика застосування інформаційних технологій навчання (управління і тактичні дисципліни): навч.-методичний. посібник.* Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський нац. ун-т».

10. Каленський А. А. (2022). Концептуальні засади екоорієнтованих педагогічних технологій у професійній (професійно-технічній) освіті. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка*. *Серія: педагогічні науки*, 48, 87–94.

11. Лузан П. Г., Каленський А А. (2014). *Методи і форми організації навчання фахівців аграрної галузі : навчальний посібник*. Київ : Логос.

12. Пуховська Л. П., Радкевич В. О., Бородієнко О. В., Радкевич О. П., Базелюк Н. В., Корчинськ, Н. М., & Леу, С. О. (2018). Системи оцінювання якості професійної освіти і навчання в країнах Європейського Союзу: монограівя. Житомир: «Полісся»

13. Радкевич В. О., Бородієнко О. В. (2015). Коучинг як інноваційна педагогічна технологія. Професійно-технічна освіта. 2(67), С. 17-19.

14. Совгіра С. В. (2009). *Теоретико-методичні основи формування екологічного світогляду майбутніх учителів у вищих педагогічних навчальних закладах*. (Дис. д-ра пед. наук). Луганський національний університет імені Тараса Шевченка. Луганськ.

15. Сухомлинський, В. О. (1977). *Вибрані твори. В 5-ти т.* Т. 1-5. Київ : Рад. школа.

16. Mozolev O., Khmara M., Yashchuk I., Kravchuk L., Matviichuk V., Kalenskyi A., ... & Halus, O. (2020). The Influence of Value-oriented Teaching upon Vital Competences Formation of 7-9 Years Old Pupils during Physical Education Lessons. *Universal Journal of Educational Research*, 8 (6), 2352-2358.

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ПІЛОТІВ ЦИВІЛЬНОЇ АВІАЦІЇ

Керницька Лада Іванівна
аспірантка,
Льотна академія Національного авіаційного університету
м. Кропивницький, Україна

Вступ. Сьогодні, коли Україна спрямовує всі зусилля на інтеграцію в світове співтовариство, перед ЗВО авіаційного профілю поставлене завдання - модернізувати зміст, методи, форми навчання курсантів, формувати якості, що необхідні для їх майбутньої успішної професійної діяльності.

Нам вважається важливим, що конкурентоспроможна особистість фахівця, яка сформована в процесі професійного становлення у ЗВО, набуває здатності до високої якості й ефективності своєї діяльності, а також до лідерства в умовах змагальності і суперництва з конкурентами. При цьому лідерські компетентності допомагають майбутньому фахівцю застосовувати знання, уміння, проявляти особистісні якості для успішної діяльності в певній області і професійному середовищі. Тому, у сучасних умовах випускник ЗВО авіаційного профілю повинен мати не тільки професійні знання, уміння й навичками, але й певний набір лідерських якостей, що дозволять йому успішно реалізовувати свій творчий потенціал у практичній діяльності в авіаційних компаніях.

Одним із напрямків оновлення змісту освіти, узгодження їх із сучасними потребами авіації ми вважаємо орієнтацію навчальних програм підготовки кадрів на компетентнісний підхід і створення ефективних механізмів його реалізації при формуванні лідерських компетентностей майбутніх пілотів.

Українські науковці (Г. Лещенко, Г. Пухальська, О. Москаленко та ін.) вважають, що набуття майбутніми пілотами знань, умінь, навичок і професійного досвіду спрямоване на вдосконалення їхньої компетентності, сприяє інтелектуальному й культурному розвиткові особистості формуванню в

неї здатності швидко реагувати на запити часу, будувати власні лінії розвитку тощо. А на думку сучасних науковців, саме лідерські компетентності дозволяють фахівцю досягати успіху у житті, кар'єрі, суспільстві, реалізувати свої життєві та професійні потенції, знаходити перспективне місце на ринку праці тощо. Отже, стає очевидним, що з найбільш затребуваних компетентностей пілота як особистості і професіонала, як його готовності до ролі лідера в екіпажі повітряного судна та на авіапідприємстві, є лідерські компетентності.

Ціль роботи. Метою публікації є визначення сутності лідерських компетентностей майбутніх пілотів цивільної авіації, її структури, педагогічних умов в процесі професійної підготовки у ЗВО.

Першими до проблеми лідерства звернулися закордонні психологи першої половини XX ст. У той час лідерство часто розглядали, як прагнення до влади, породжене страхом (А. Адлер). В 60-70 рр. XX в. найпоширенішими концепціями лідерства в закордонній психології були персоналістична й функціональна (ситуаційна) концепції. Прихильники першої концепції (Л. Тарнопол, Г. Хоуманс) вважали, що «лідер» відрізняється від «нелідера» певними рисами особистості. Представники ситуаційної концепції (Х. Данфорд, К. Кассинеллі й ін.) уважалися, що лідер у значній мірі формується виниклою ситуацією. На відміну від вітчизняних учених (Р. Кричевский), більшість закордонних психологів не розмежовували поняття лідерства й керівництва (Х. Данфорд і ін.). Керівник колективу автоматично був його лідером.

Перші дослідження лідерства з'явилися на початку 20-х рр. XX ст. Був установлений позитивний вплив авторитету старшої дитину на групу (Е. А. Аркін); доведений вплив більш розумного й інформованого члена колективу (А. С. Залужний); виявлені організаторські якості, необхідні лідерові - суспільна активність, твердість характеру й ін. (А. С. Макаренко).

У другій половині XX в. були вперше розглянуті питання психології організаторської діяльності й, питання про особистість організатора, лідера (А. М. Ковальов, В. Н. Мясищев). У рамках дослідження проблем особистості й

колективу вивчалися питання про лідерські якості особистості й виборі членами групи лідера (П. П. Блонский, Т. Н. Мальковская, А. Л. Уманський і ін.). Лідером стає найбільш ініціативна, активна й досвідчена особистість, яка цілеспрямовано прагне стати лідером (Н. С. Жеребова), при цьому враховується, що лідер однієї групи зовсім не обов'язково стане лідером іншої групи (Т. Н. Мальковская).

«Теорія лідерських ролей» розглядає лідерство як прийняття особливої ролі й виділяє дві ролі, що значно відрізняються друг від друга: це лідерські ролі: роль професіонала, орієнтована на вирішення ділових проблем, і роль «соціально-емоційного фахівця», пов'язана з вирішенням проблем людських відносин. Для ефективності діяльності групи в ній повинні бути представлено обидві форми лідерства.

Вивчення лідерських якостей було продовжено аж до середини 80-х рр. найцікавіший результат був отриманий відомим американським консультантом У. Бенни-Сом, що досліджували 90 успішних лідерів, що й визначили наступні чотири групи лідерських якостей:

-керування увагою, або здатність так представити сутність результату, мети або дій, щоб це було привабливим для послідовників;

-керування значенням, здатність так передати значення ідеї, щоб вона була зрозуміла й прийнята послідовниками;

-керування довірою, або здатність побудувати свою діяльність із такою сталістю й послідовністю, щоб одержати повну довіру підлеглих;

-керування собою, або здатність настільки добре знати й вчасно визнавати свої слабкі й сильні сторони, щоб для посилення своїх слабких сторін уміло залучати інші ресурси, включаючи ресурси інших людей.

Наступне вивчення привело до виділення чотирьох груп лідерських якостей: фізіологічні, психологічні або емоційні, розумові або інтелектуальні й особистісні ділові.

Основу процесу становлення лідерської компетентності особистості майбутнього пілота ЦА становлять: по-перше, об'єктивні макрофактори

соціального порядку (суспільні відносини й соціально-економічне середовище); по-друге, мезофактори дії найближчого середовища (відносини й ціннісні орієнтації в навчальній групі, характер виховного процесу у ЗВО, наявність умов для одержання досвіду лідерства, морально-психологічна єдність викладачів і курсантів, соціальний стан і т.п.); по-третє, мікрофактори (індивідуально-психологічні установки, особистісна мотивація, знання, ціннісні орієнтації); об'єктивно-ситуаційні фактори (мета й завдання навчальної групи в конкретній ситуації).

Нами виділено наступні чотири основні компоненти процесу формування лідерських компетентностей курсантів:

- когнітивний (пізнавальний), що припускає формування професійних, соціально-політичних, економічних і психолого-педагогічних знань. Когнітивний компонент складається з єдності методологічних, теоретичних і технологічних знань, що інтегрують спеціальні (професійні) знання й уміння їх використовувати при розв'язанні професійних завдань;

- мотиваційний, що передбачає формування стійких мотивів діяльності відповідно до гуманістичних цінностей (прийняття ролі лідера; прагнення діяти; бажання брати на себе функції лідера в складних ситуаціях та ін.);

- операційний, що передбачає створення ситуацій, у яких курсанти можуть виявити свої лідерські якості, здатність до практичної дії, швидкості знаходження рішення, здатності ризикувати. Являє собою комплекс умінь застосовувати лідерські якості в професійних ситуаціях і здійснювати подальшу самоосвітню діяльність.

Отже, визначено сутність лідерських компетентностей майбутніх пілотів цивільної авіації, їх компоненти, педагогічні умови формування в процесі професійної підготовки у ЗВО авіаційного профілю.

ВИВЧЕННЯ СТРУКТУР ДАНИХ У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ІНФОРМАТИКИ СТАРШОЇ ШКОЛИ З МОВОЮ PYTHON

Кобильник Тарас Петрович,
к.пед.н, доцент
Жидик Володимир Богданович
старший викладач
Костишак Віталій Миколайович
здобувач вищої освіти ступеня магістра
Дрогобицький державний педагогічний
університет імена Івана Франка

Вступ. Інформатика у старшій школі вивчається на рівні стандарту та на профільному рівні. Згідно навчальної програми (рівень стандарту) [3] алгоритмізація та програмування можуть вивчатися тільки у вибірковому модулі «Креативне програмування». На профільному рівні програмою [4] передбачено кілька розділів, які так чи інакше пов'язані з алгоритмізацією та програмування. Отже, учні, які вивчають інформатику на рівні стандарту, у 10-11 класах можуть і не вивчати питання, пов'язані алгоритмізацією і програмуванням. Тому зупинимось на вивченні інформатики на профільному рівні.

Мета роботи: навести методичну характеристику теми «Структури даних мови Python».

Результати і обговорення. Відповідно до навчальної програми з інформатики (профільний рівень) у 10 класі вивчається розділ «Мова програмування і структури даних». Наперед зазначимо, що програмою не передбачено вивчення конкретної мови – вибір залишається за вчителем чи закладом освіти, враховуючи наявність відповідного матеріально-технічного та навчально-методичного забезпечення. Ми пропонуємо обирати мову Python, оскільки вона є сучасною, має простий синтаксис, вільно розповсюджуваною. Крім того, у підручниках з інформатики для профільного рівня описана мова Python [1;2].

Під структурою даних будемо розуміти певних спосіб їх організації. У мові Python виділяють такі вбудовані структури даних як списки, кортежі, множини, словники.

Для вбудованих структур даних у Python міститься стандартизований набір функцій, зокрема min(), max(), len(), map(), sum().

При вивченні списку увагу учнів слід зосередити на такому. Списки розглядаються як аналог масивів. Акцентується увага на тому, що масив (у Pascal чи C++) – це набір однотипних елементів, а в Python – не обов'язково. Також звертається увага на те, що для розв'язування окремих задач не обов'язково використовувати циклічні структури. Наприклад, учням пропонуються такі приклади.

Приклад 1. Перевірити, чи число є паліндромом. Програмну реалізацію виконати кількома способами:

- з використанням циклічних структур;
- з використанням списків;
- з використанням зрізів.

Приклад 2. Знайти максимальне значення квадратної матриці. У цьому випадку учням наголошується на тому, що матрицю можна задати як список списків однакової довжини. Програмну реалізацію виконати двома способами:

- з використанням циклів;
- з використанням функцій опрацювання списків.

Крім того, учням треба звернути увагу ще на такий момент як копіювання списків. Можна навести такий приклад:

```
>>>old_list =[1,2,3]
>>>new_list=old_list
>>>print('old_list',id(old_list))
old_list 2945495202816
>>>print('old_list',id(new_list))
old_list 2945495202816
```

Як видно з отриманих результатів, змінні old_list та new_list мають

однакові id (є псевдонімами), тобто посилаються на одну і ту ж ділянку пам'яті. Це означає, що при змінні одного зі списків одночасно буде змінюватися й інший.

При розгляді структури кортеж учням наголошується на тому, що це незмінюваний тип даних, на відміну від списків. Коли в масиві даних важливим є тільки входження елементу, а не порядок, то тоді доцільно використовувати множини. Окремо детальніше слід зупинитися на такій структурі як словники: на способах задання, виконання дій над елементами словників, зміна значень словника, додавання елементів до словника, видалення елемента зі словника. Окремо доцільно зупинитися на методах словника.

Для ілюстрації використання словників учням можна запропонувати такий приклад.

Приклад 3. Обчислити площу трикутника, знаючи координати вершин. Припускається, що координати вершин введені коректно. Координати точок задати, використовуючи структуру словник.

Висновки. Поняття структур даних є фундаментальним у програмуванні. Знання теоретичних структур даних, способів їх подання та опрацювання є важливим елементом у вивченні розділу «Мова програмування та структури даних».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Руденко В. Д., Речич Н. В., Потієнко В. О. (2019). Інформатика (профільний рівень) : підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти. Харків : Вид-во «Ранок».

2. Руденко В. Д., Речич Н. В., Потієнко В. О. (2019). Інформатика (профільний рівень) : підруч. для 11 кл. закл. загал. серед. освіти. Харків : Вид-во «Ранок».

3. Інформатика. Навчальна програма вибірково-обов'язкового предмету для учнів 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів (рівень стандарту). [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/informatika-standart-10-11.docx.

4. Інформатика для 10-11 класів (профільне навчання). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/01/10-11-profilniy-riven.docx.

АКТИВІЗАЦІЯ РЕКРЕАЦІЙНО-ОЗДОРОВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Коваленко Євгенія Віталіївна
кафедра фізичної культури та спорту, старший викладач
Гусаренко Дмитро Сергійович
студент
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна

Анотація: у роботі розглянута рекреаційно-оздоровча діяльність студентів закладів вищої освіти, доведено користь рекреаційно-оздоровчої діяльності для організму, показані переваги фізичної активності для здоров'я.

Ключові слова: рекреація, здоров'я, рухова активність, студенти, фізичні вправи.

Введення. Рекреаційна діяльність – один з комплексних видів життєдіяльності людини, спрямований на оздоровлення й задоволення духовних потреб у вільний від роботи час. У сучасному середовищі відпочинок, рекреація, туризм та оздоровлення є соціальною цінністю. Тому за останні кілька десятиліть у світі поступово зростає значення рекреації [2, с. 369].

Тенденцію погіршення здоров'я в групах працездатного населення спеціалісти пов'язують з незадовільними екологічними умовами в більшості населених пунктів України, зміною способу життя людей в мегаполісах, технократичним мисленням, що витісняє з системи цінностей людини потребу постійного спілкування з природою, перетворюючи цю, воістину, лікувальну взаємодію на нетривалі епізодичні контакти [1, с. 216].

У сьогоденні знижується рухова активність студентів. Це, як наслідок, сповільнює обмін речовин, послаблює м'язи та кістки, спричиняє різні хронічні хвороби, сприяє погіршенню роботи мозку. Активізація різних видів рекреаційно-оздоровчої діяльності стане дієвим рішенням цих проблем.

Ціль роботи. Дати визначення поняттю «рекреація». Розглянути особливості рекреаційно-оздоровчої діяльності. Проаналізувати вплив рекреаційно-оздоровчої діяльності на студентів.

Матеріали та методи. В роботі використано аналіз та узагальнення матеріалів статті Парфіненко Т. О. «Особистісно-орієнтований підхід до формування здорового стилю життя студентської молоді». Також було порівняно та проаналізовано матеріали електронних джерел «Фізична рекреація, її значення в житті людини» та «Benefits of being active».

Результати та обговорення. Бережливе ставлення до власного здоров'я є обов'язковою частиною життя будь-якої людини, у тому числі й студентів. Постійні переживання та щоденне багато годинне навантаження на мозок потребують своєчасного відновлення енергії та здоров'я. Рекреаційно-оздоровча діяльність допоможе досягти балансу між інтенсивним процесом здобуття знань та відпочинком.

Рекреація (лат. recreatio – відновлення сил, одужання) – добровільні заняття, пов'язані із задоволенням, відпочинком, відновленням фізичних й духовних сил після важкої праці, зняттям емоційної напруги тощо; форма розваги та задоволення, засіб вільного проведення часу; відпочинок, відновлення сил людини, які були витрачені у процесі праці; будь-які види діяльності на дозвіллі, в яких люди беруть участь добровільно, отримуючи задоволення.

Рекреаційно-оздоровча діяльність має місце в освітній програмі ЗВО. Крім занять фізичною культурою, заклад вищої освіти дає можливість взяти участь у різних видах активностей (творчі, розвивальні та спортивні секції). Мета цих секцій: допомогти студентам активно проводити час; рекомендовані велоспорт, плавання, альпінізм, туризм. Всі ці активності позитивно впливають на особистісний розвиток людини та приносять більше гармонії у життя.

Відмінною особливістю рекреаційної діяльності у ЗВО є здебільшого фізичний, активний характер, тож її можна віднести до фізичної рекреації. Фізична рекреація – це організований активний відпочинок з використанням

фізичних вправ та інших рухових дій, а також природних сил, що досягається через використання методів, засобів і форм фізичної культури [5].

Фізичні вправи є основним специфічним засобом фізичної рекреації. Адже давно доведено, що заняття фізичними вправами сприяють підвищенню опору організму до несприятливих факторів, покращують стан здоров'я, підвищують функціональні резерви, працездатність й фізичну підготовленість [3, с. 16]. Функціональні зміни, що відбуваються в організмі під час виконання фізичних вправ, стимулюють процеси відновлення й адаптації у період роботи та у процесі відпочинку. За допомогою фізичних вправ можна цілеспрямовано розвивати фізичні якості й певні риси характеру людини, задовольняти її потреби в руховій активності, вдосконалювати певні уміння й навички. У людей, які займаються регулярно фізичними вправами, менше відпусток через хворобу й вища продуктивність праці.

Якщо людина регулярно займається помірною фізичною активністю, то може розраховувати на численні переваги для здоров'я та соціальні бонуси, зокрема:

- зниження ризику серцевих захворювань та інсульту;
- зниження ризику розвитку гіпертонії;
- нормалізацію артеріально тиску у гіпертоніків;
- профілактику деяких видів раку;
- оптимізацію ваги;
- зниження ризику розвитку діабету та профілактика й лікування інсулінозалежного діабету (було підраховано, що від 30 до 50 відсотків нових випадків діабету 2 типу можна запобігти належним рівнем фізичної активності) [6].
- кращий розвиток кісток та м'язів й профілактику розвитку остеопорозу;
- поліпшення м'язової гнучкості, сили й витривалості;
- зниження ризику передчасної смерті;
- зниження ризику раптового падіння, покращення рухливості

суглобів та збільшення м'язової сили у літніх людей;

- поліпшення якості сну.

Фізична активність також сприяє:

- покращенню соціальної взаємодії;
- покращенню концентрації в навчанні;
- підвищенню особистої впевненості та самосвідомості;
- зменшенню рівня депресії та тривоги;
- підвищенню рівня самооцінки;
- покращенню якості життя;

Рекреаційно-оздоровча діяльність щільно пов'язана із соціальною діяльністю. Студент, здатний розподіляти свій час, може розпоряджатися заощадженим часом за своїм бажанням: на відпочинок, спілкування, хобі, творчо розвиваючі заняття та інші види активності, які допомагають особистості емоційно відпочити від рутинної роботи [4, с. 34-44]. Успішне поєднання навчання та відпочинку може дати студенту такі плюси, як енергійність, бадьорість, життєрадісність.

Висновки.

1. Досліджено, що рекреаційно-оздоровча діяльність є одним із найкращих видів дозвілля, який допомагає дійти балансу між навчанням та відпочинком, з ухилом на відновлення енергії, імунітету та здоров’я в цілому.

2. Розглянуто основні види рекреаційно-оздоровчої діяльності: активні розваги, туризм, альпінізм, спортивні, розвиваючі та творчі заходи.

3. Доведено, що рекреаційно-оздоровча діяльність позитивно впливає на здоров'я: сприяє підвищенню опору організму до несприятливих факторів, покращує працездатність, знижує рівень стресу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Амосов Н. М. Физическая активность и сердце / Н. М. Амосов. -К: Здоров’я, 1989. - С. 216

2. Л. Троценко, Гірськолижний туризм як рекреаційно-оздоровча

діяльність у сучасному середовищі. Матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю: «Проблеми активізації рекреаційно-оздоровчої діяльності населення: матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю». Львів: ЛДУФК, 2012. — С. 369.

3. Эдвард Т. Хоули, Б. Дон Френке Руководство инструктора оздоровительного фитнеса – М: Киев — 2004. – Олимпийская литература. С. 16

4. Парфіненко Т. О. Особистісно-орієнтований підхід до формування здорового стилю життя студентської молоді / Т. О. Парфіненко // Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна, м. Харків. Педагогічні науки. – 2017. – Вип. 22. – С. 34-44

5. Фізична рекреація, її значення в житті людини [Електронний ресурс]. URL: https://studopedia.com.ua/1_382818_fizichna-rekreatsiya-ii-znachennya-v-zhitti-lyudini.html

6. Benefits of being active [Електронний ресурс]. URL: https://www.qld.gov.au/recreation/health/get-active/benefits

ФЕНОМЕН ЕКОЛОГІЧНИХ КАЗОК ЯК ЕФЕКТИВНОГО ЗАСОБУ ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ

Котелянець Юлія Сергіївна
док. пед.. наук, доцент
Яковченко Аліна Олександрівна
студентка
Центральноукраїнський державний університет
ім. В. Винниченка
м. Кропивницький, Україна

Вступ. Казка – той твір, який супроводжує підростаючу особистість впродовж усього дитинства. Тому закономірним є те, що педагоги здавна вбачали у ній джерело процесу виховання дитини. Відтак на основі казок впроваджували нові і нові методи та технології роботи в різних напрямках виховання. Не виключенням стало і екологічне виховання, в сфері якого з'явився цілий феномен, який отримав назву «екологічна казка».

Мета роботи. У зв'язку з актуальністю даної теми, метою нашого дослідження є проаналізувати феномен екологічної казки та її важливість для екологічного виховання дітей дошкільного віку.

Матеріали та методи. Для реалізації поставленої мети були використані такі методи як аналіз педагогічної літератури (роботи Артюхової О., Борисенка У., Вахняк Н., Божко А., Волос Т., Горопахи Н, Педан Т.), спостереження за дітьми дошкільного віку в процесі використання екологічних казок.

Результати обговорення. Дошкільний та ранній шкільний вік - специфічний період, коли засоби виховного впливу треба обирати з врахуванням особливостей цього віку, потреб та інтересів дитини. Адже за інших умов цей вплив не матиме ефективності. Все, що сприймає дитина цього віку повинно бути цікавим для неї.

В зв'язку з дедалі більшим зростанням аморальності та байдужості підростаючого покоління, навіяного зокрема сучасними мультфільмами,

комп'ютерними іграми та й загалом поширенню таких тенденцій у суспільстві, моральному та екологічному вихованню дитини слід приділяти особливу увагу, оскільки це – основа поваги, любові, толерантного ставлення до всього живого.

Тенденція до використання казок у виховному процесі завжди зберігала свою актуальність, оскільки на вчинках персонажів казок можна розглянути приклади доцільної чи, навпаки, негативної поведінки. Згодом, з'явилися казки, націлені на вивчення природних об'єктів, явищ, природоохоронної поведінки та діяльності людей у природі.

В педагогічній галузі ці твори мають різні назви: «екологічні казки», «екологізовані казки» або «казки природничого спрямування». Розглянемо, які визначення цим термінам дають в педагогічній літературі.

Дослідниця Артюхова О. визначає «екологічну казку» як художній твір, який несе «екологічну інформацію», знайомить дітей з певними фактами про природу, життєдіяльність тварин, взаємозв'язки людини з природою; у доцільній формі пояснює сутність екологічних проблем, чинники їх появи, допомагає розширювати екологічний світогляд дошкільника, осмислювати оточуючий світ і зміни в ньому [1, с. 6].

В свою чергу Борисенко У. наголошує на тому, що екологічною зазвичай називають таку казку, яка має природниче змістове спрямування, тому її можна аналізувати із природоохоронної позиції. Також дослідник додає, що для цього підходить чимало фольклорних чи авторських творів [2, с. 194].

Тобто практично будь-яка відома казка може вважатися «екологічною». Таким чином і відбувалась поява феномену «екологічної казки» – твори, які мали природничий зміст чи його елементи і могли бути використані у процесі екологічного виховання, переходили в розряд «екологізованих». А згодом, педагоги почали створювати цілеспрямовано казки, основним мотивом яких є екологічне виховання.

Ці казки мають певні особливості, за рахунок яких, вони стали ефективним засобом екологічного впливу. Зокрема, Волос Т. наголошує, що у екологічних казках науковий зміст взаємопов'язаний із художнім словом, що

сприяє вихованню вміння бачити красу навколишнього світу, почуття любові й ціннісного ставлення до природи, а також збагаченню уявлень про довкілля у дітей, формуванню вміння виділяти закономірності природних явищ [4, с. 180].

На практиці, можемо побачити, що часто програмовий зміст у закладі дошкільної освіти є складний для вивчення дошкільниками. Наприклад, вивчають явища природи, а утворення деяких і їхні ознаки, дитині ще важко осягнути для сприйняття. Тоді на допомогу приходить екологічна казка – коли ці ж природні явища постануть перед дошкільником у якості живих істот, казкових героїв, тоді навіть найскладніші за своєю сутністю поняття будуть зрозумілі дітям.

На цьому наголошують також і дослідники. Наприклад, Вахняк Н. та Божко А. стверджують, що важливість екологічних казок в процесі екологічного виховання зумовлюється тим, що вони мають освітню спрямованість і дають змогу утворювати в свідомості дітей реалістичні уявлення про певні об’єкти і явища оточуючої дійсності, потреби живих організмів, зв’язки та залежності в природі. Також наголошують, що екологічні казки забезпечують цілісність раціонального та емоційного компоненту пізнання; відповідають характеру мислення та інтересам дошкільників [3,с.233].

У змісті екологізованих казок можемо знайти не тільки розповіді про явища природи, коли вони описуються як живі об’єкти. Часто учасниками казок є люди, які за сюжетом казки переживають якісь ситуації чи події екологічного характеру, в процесі яких для читача відкривається особливості розвитку чи створення природних об’єктів – живої чи неживої природи, або взаємозв’язки в оточуючому середовищі.

Такий зміст екологічних казок розкриває дошкільникам особливості створення та розвитку природних об'єктів, забезпечує розуміння еволюції природи за власними законами, в незалежності людей, так порушується так званий артифікалізм (тенденція вважати світ створеним людьми), формується непрагматичне ставлення людини до природи. Тому, завдяки екологічній казці

у дошкільника формуються не тільки уявлення про компоненти природи та зв’язок між ними, а й позитивне емоційно-ціннісне ставлення особистості до неї, мотивація екологічно доцільної поведінки та діяльності у природі [6].

Поруч із терміном «екологічна» або «екологізована казка», виокремлюють уточнювальний термін «авторська екологічна казка». Під цей термін вже не може підходити будь-який твір природоохоронної спрямованості, адже, як мінімум, під нього не підпадають народні казки.

Вперше термін авторська екологічна казка як засіб впливу на когнітивну та емоційну сферу дитини виділила Горопаха Н. У своєму посібнику з екологічного виховання дошкільників вона виділила розділ, який назвала «Маленька екологічна хрестоматія». В цьому розділі вона підібрала казки, вірші, розповіді про природу різних авторів, зокрема К. Ушинського, В. Сухомлинського, Н. Павлової, Л. Толмачової та ін. [5].

Особливою цінністю виникнення авторських екологічних казок є їхня сучасна наукова основа – коли складний матеріал опрацьований та спеціально поданий у казці таким чином, що стає зрозумілим та цікавим для дітей, водночас, залишаючись фактичним та точним з наукової точки зору.

Педан Т. зазначає, що під цією науковою основою розуміються реальні факти про живу та неживу природу, що в образній формі подаються дошкільникам. Науковою основою екологічних казок можуть бути:

- відомості про об'єкти природи;
- інформація про середовище існування та задоволення потреб об’єктів живої природи;
- демонстрація зв’язків живих організмів із середовищем існування, а також між собою;
- інформація про цілісність природного середовища і можливі наслідки її порушення;
- вплив діяльності людей на природу [6].

В освітньому просторі ЗДО доцільно впроваджувати такі методи роботи з екологічною казкою: виділяють такі методи роботи з казкою під час

ознайомлення дітей з природним довкіллям: опрацювання казки під час спілкування, спостереження, праці у природі, читання казки після спостереження, придумування продовження казки, зміна ситуацій у знайомих казках (які б порушували екологічні проблеми), складання казки персонажами з інших казок, театралізовані ігри за її змістом тощо.

Проте, практика свідчить, що навіть звичайне читання екологічної казки з подальшим її обговоренням має неабияке значення для процесу екологічного виховання дошкільників та його результату. Адже діти наскільки співпереживають персонажам казки, особливо якщо за сюжетом вони втрапляють в біду, що не можуть залишитися байдужими чи неуважними до проблем, порушених у казці. Вони активно оцінюють вчинки тих чи інших персонажів казки, пропонують власні методи вирішення проблем та глибоко занурюються в роздуми про порушені екологічні проблеми у казці.

Висновки. Феномен екологічної або «екологізованої» казки став важливим етапом в методиці екологічного виховання дошкільників. Оскільки такий засіб екологічного виховання почав відігравати важливу роль у цьому процесі. Адже на основі уявлень, які діти отримують знайомлячись із екологічною інформацією, поданою їм в доступній формі у казці, закладаються початкові форми екологічної свідомості, культури, позитивного емоційно-ціннісного ставлення дітей до природи та її багатств, а також екологічно доцільної поведінки та діяльності в природі. Оскільки екологічна казка поєднує в своєму змісті наукову основу та образну форму викладу, процес екологічного виховання дітей дошкільного віку проходить успішно та цікаво для самих дітей.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Артюхова О. В. Авторська казка як інноваційна технологія формування екологічної культури. Еврика. Харків : ХНПУ, 2018. Випуск № 2 (8). С. 5-8.

2. Борисенко У. В. Роль казки в екологічному вихованні дітей

дошкільного віку. *Теорія і методика навчання: проблеми та пошуки : збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.* Харків : ХНПУ, 2018. Випуск 14. С.192–196.

3. Вахняк Н., Божко А. Формування екологічної культури у дітей дошкільного віку засобами казки. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія : Педагогіка.* 2014. № 2. С. 232-237.

4. Волос Т. Формування еколого-природничої компетентності дошкільників засобами авторської екологічної казки. *Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій.* Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2014. Випуск 3. 452 с.

5. Горопаха Н. М. Виховання екологічної культури дітей : посібник. Рівне : Волинські обереги, 2001. 212 с.

6. Педан Т. М. Екологічна казка у роботі з дошкільниками , як елемент національно - патріотичного виховання. Освітній портал «Всеосвіта». URL: https://vseosvita.ua/library/ekologicna-kazka-u-roboti-z-doskilnikami-ak-element-nacionalno-patrioticnogo-vihovanna-98230.html (дата звернення 10.08.2022).

ДО ПИТАННЯ СТАНОВЛЕННЯ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО КОМПОНЕНТУ У ДІТЕЙ З ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ

Лазурко Марія Ігорівна,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Кам'янець-Подільський національний університет
ім. Івана Огієнка
м. Кам'янець-Подільський, Україна

Вступ. Лексико-семантичний компонент є важливою складовою мовленнєвої системи. Результатом його опанування є уміння дитини розуміти смисл слів (семантику), зміст висловлювань та правильне вживання лексем відповідно до певної ситуації.

Становлення лексико-семантичного компоненту відбувається шляхом налагодження тісної взаємодії лексичних засобів із семантичними характеристиками слова, яка сприяє укріпленню системи зв'язків між ними – семантичних полів. Існують певні закони у сполученні слів, які обумовлюються системою мови, що визначає необхідність смислового узгодження між словами. Під час мовлення важливо усвідомлювати значення слова, але не меншу роль відіграє і те, як слово вживається в мові. Семантика слова допомагає дитині краще встановлювати зв'язки між словами, появляється смислове наповнення слова. Значення слова можна визначити за допомогою його контексту.

Метою статті є характеристика особливостей становлення лексико-семантичного компоненту у дітей з нормотиповим мовленням та за наявності загального недорозвинення мовлення.

Методи та матеріали: у статті використано теоретичні методи дослідження.

Результати та обговорення: Особливості становлення та розвиток лексичної складової мовлення розглядали багато науковців у різних наукових галузях: у психології, лінгвістиці, педагогіці, психолінгвістиці (Р. Лалаєва,

М. Шеремет, Н. Жукова, Є. Соботович, О. Лурія, М. Мастюкова, Л. Трофименко, Т. Філічова, О. Леонтьєв, Л. Виготський, А. Богуш, Г. Ляміна, М. Жинкін, О. Гвоздєв, О. Грибова, Н. Серебрякова та інші). Більшість науковців зазначають, що засвоєння лексики доволі різноаспектний та складний процес, особливо для дітей раннього та дошкільного віку.

Поняття „слова" у наукових дослідженнях розкривається як головний компонент мови, який виокремлює дії, відношення, ознаки, позначає різноманітні речі тощо (О. Лурія); як засіб об'єднання об'єктів у відомі індивіду системи. Автор вважав, що слово є особливою формою, яка відображає дійсність [4 , с.134].

А. Лаврентьєва [6] зазначає, що лексична системність засвоюється дітьми поступово: у дошкільному віці починає розвиватись ядро словника, розширюється семантичний простір слова, починає засвоюватись скелет семантичних відносин.

Особливості розвитку лексичної системності визначаються великою мірою наповнюваністю словника.

Так, Л. Парамонова виділяє певну послідовність засвоєння дитиною лексичних засобів, які відносяться до різних частин мови. Згідно з дослідницею, іменники є найпершими словами, які найчастіше вживаються у мовленні в називному відмінку, тому що саме іменниками позначають назви предметів (*ложка, стіл, кіт* і т. д.). З'являються іменники множини знахідного відмінку, але цей процес відбувається поступово. З поступовим розвитком лексики у дитячому словнику з'являються перші зміни форми слова, так звані словозміни. Дієслово появляється у словнику дитини значно пізніше, ніж іменник, крім слова «дай». Найчастіше дієслова використовуються як інфінітив чи наказовий спосіб, але вони не співвідносяться із іменником. Пізніше засвоюються узгодження між суб'єктом та предикатом в числі, пізніше в роді та особі. Доволі тривалий процес в онтогенезі словозміна дієслів.

На особливій ролі дієслів у лексико-семантичній системі рідної мови наголошувала О. Безпояско, яка зазначала, що основна функція дієслова – це те,

що у реченні дієслово виступає, як головний предикативний центр. Семантика дієслова є багатогранною, кожна із основних частин української мови такі, як: числівник, займенник, іменник, прикметник може утворювати близьку семантичну складову до дієслівної [1, с.166].

Прикметник появляється у мовленні дитини після іменника і дієслова. В дитячому мовленні прикметники деякий час вживаються після іменників. У словнику їх ще мало, тому використовуються в обмеженій кількості, переважно прикметники означають розмір, колір, смак предмета. Спочатку у лексиці дитини засвоюється прикметник називного відмінку, починають появлятись жіночий та чоловічий рід, пізніше засвоюється співвіднесення між прикметником і іменником. Спочатку у чоловічому роді, потім у жіночому і в самому кінці у середньому роді.

Прислівник засвоюється у мовленні дитини дошкільного віку доволі пізно. Діти використовують велику кількість прислівників, які виражають різні відношення, наприклад: відношення місця – там, тут; час – зараз, потім, скоро; кількість – мало, ще, багато; модальність – можна, треба; температурні якості – холодно, гаряче; смаки – солодко, кисло, гірко.

Числівник з'являється пізно та засвоюється у мовленні доволі повільно, також повільно відбувається засвоєння співвідношень числівника з іменником. Числа 2 і 3 з'являються до трьох років, а числа 4 і 5 ближче до 5 років.

Прийменник з'являться теж пізно, але на відміну від інших частин мови службові слова мають певну послідовність у засвоєнні у словнику дитини. Від 2 р. 1 міс. – до 2 р. 3 міс. – „*в, у, з, на*"; 2 р. 3 міс. – 3 р. прості прийменники вживаються правильно, з'являються слова „*якщо, щоб"*; 3 – 4 р. – "*по, до, замість, після, куди, скільки, що"* [2, с. 37-39].

На думку Є. Соботович однією із важливих проблем у процесі становлення мовленнєвої системи у дітей із порушеннями та із нормотиповим онтогенезом являється розвиток семантики слова та лексики мовлення. Від розвитку лексики залежить також і поведінка, а саме вербальна. Авторка вважає, що розвиток словника дитини взаємопов'язаний із мисленням, завдяки

цьому відбувається збільшення кількості слів; слово, яке засвоїлось, розширяє уявлення дитини про навколишній світ, дозволяє структурувати інформацію і це відбувається завдяки тому, що слово позначає дії, ознаки та узагальнене значення; індивід під час породження вислову, добирає слова, які утримуються в довготривалій пам'яті. Навіть у дітей із типовим розвитком виникають певні складнощі в визначенні певних шляхів пошуку при породженні висловлювання, також є певні труднощі в осмисленні лексичного значення [3, с.3].

М. Шеремет, М. Лепетченко, С. Шаховська вказували на певну специфічність засвоєння лексики у дітей із ЗНМ. Це визначалось в недорозвиненні процесів абстрагування та узагальнення, бідність словникового запасу, під час актуалізації слів наявні є проблеми у семантичному та тематичному вичленовуванні слів, наявні порушення узагальнення слів. Також саме слово не розвивається у поєднанні лексики з граматикою. Науковицею було зазначено, що у діти з даним порушення є проблеми із переказом текстів, розповіданням та недостатні вміння правильно формулювати висловлювання під час мовлення [7, с.21].

Наявна різницям у розвитку лексики у дітей з типовим розвитком та при ЗНМ. Зокрема, це позначається на відтворенні дієслівного та прикметникового словника. Якщо дитина з нормотиповим розвитком застосовує у власному мовленні багато різних прикметників, то у дитини із загальним недорозвиненням мовлення із цим виникають труднощі. Дієслівний словник також страждає, переважно діти із ЗНМ використовують лише ті дієслова, які наявні у їхньому буденному житті (*їсти, спати, вмиватись, йти*), на відміну від своїх однолітків, у яких багатий дієслівний словник. Також при ЗНМ важче усвідомлюються узагальнюючі слова, що позначають властивість, ознаку, стан [5, с.119-123].

Висновки. Накопичення лексики у дитячому словнику, не є легкою справою. Цей процес відбувається поступово та має певні свої періоди у формуванні при нормотиповому розвитку. Також у дітей із загальним недорозвитком мовлення через порушення у формуванні та відставанні у

розвитку семантичних полів відбувається порушення лексичної складової мовлення. Наслідком цього є неможливість вживання деяких частин мови, складних понять, таких як антоніми та синоніми. Діти можуть використовувати слова ситуативного або у контексті взагалі не розуміти значення слова.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безпояско О. К. Граматика української мови. Морфологія : підруч. для студ. філол. ф-тів вузів / О. К. Безпояско, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський. Київ: Либідь, 1993. с. 334

2. Брюховских Л. А., Козырева О. А Лексическое развитие ребенка в онтогенезе. *Современная наука. Актуальные проблемы науки и образования*. 2015. № 5–6. С. 36–40.

3. Є. Соботович. *Формування семантичної структури слова у дітей з вадами мовленнєвого розвитку. Теорія і практика сучасної логопедії: Збірник наукових праць:* Вип. 2. К.: Актуальна освіта, 2005. 56 с.

4. Ласточкіна О. В., Пелипенко М. В. Особливості лексики у дітей із загальним недорозвитком мовлення. *Актуальні проблеми корекційної педагогіки, психології та реабілітації: матеріали III Всеукраїнської студентської наук.-практ. конференції (з міжнародною участю) (22 травня 2019 року, м. Суми).* Суми: ФОП Цьома С. П., 2019. 272 с. С.133–136.

5. Молошина І. А., Ласточкіна О. В. Особливості розвитку лексико – граматичної сторони мовлення із загальним недорозвитком мовлення. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації*, 2016. Суми: СДПУ ім. А. С. Макаренка. Вип. 7. С. 119–123.

6. Ушакова О. С. Развитие речи дошкольников. М. : Изд-во Институт Психотерапии, 2001. 173 с.

7. Шеремет М. К. Діагностика здатності до творчого самовираження дошкільників із порушеннями мовлення: навч.-метод.посібник / М. К. Шеремет, М. В. Лепетченко. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2014. 128 с.

АКТУАЛЬНІ ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ КУРСАНТІВ ЗВО ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ ШЛЯХОМ ЗАЛУЧЕННЯ ЇХ ДО СЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ ЗІ СПОРТИВНИХ ЄДИНОБОРСТВ

Марков Роман Анатолійович,
викладач кафедри
спеціальної фізичної підготовки
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Вступ. Розглядаючи даний аспект, хотілось би акцентувати увагу на тому, що обрана нами проблематика є доволі вагомою та актуальною як у теоретичному, так і у практичному сенсі. Фізична підготовка є одним із найбільш пріоритетних напрямків службової підготовки майбутніх поліцейських. Під фізичною підготовкою слід вважати систему заходів, які спрямовані на вивчення та покращення здобутих умінь і навичок, фізичних здібностей і якостей з огляду на особливості професійної діяльності конкретного поліцейського. З метою вдалого, своєчасного і адекватного використання майбутніми офіцерами прийомів боротьби й рукопашного бою (фізичного впливу й фізичної сили) під час оперативної діяльності з курсантами у ЗВО зі специфічними умовами навчання проводяться навчання із дисципліни спеціальна фізична підготовка, яку вони вивчають протягом свого навчання. Крім того, они мають можливість на базі ЗВО зі специфічними умовами навчання відвідувавти секції у вільний від навчання й служби час.

Результати та обговорення. Поліцейські несуть службу в умовах підвищеної небезпеки для їх життя та здоров’я, від них вимагається неабияка тактико-спеціальна, вогнева, фізична, психологічна, моральна й правова підготовка. Розвиток фізичних можливостей курсантів ЗВО зі специфічними умовами навчання дуже важливий, адже закріпленні вміння й навички

неодмінно стануть їм у пригоді під час виконання службових обов'язків у майбутньому. Наразі спеціальна фізична підготовка курсантів ЗВО зі специфічними умовами навчання – це обов'язкова частина підготовки майбутніх працівників Національної поліції, яка в даний момент потребує свого вчасного вдосконалення й покращення [1, с. 126-127].

Тренування з різних видів спорту та участь у спортивних змаганнях обумовлюють створення необхідних умов для всебічного розвитку курсантів, підвищення моральної, психологічної та фізичної підготовленості, повного сприйняття навчального матеріалу, вивчення особистісних рис, якими повинен володіти правоохоронець, реалізації своєї майстерності й таланту. Одне й те саме питання, що виникає під час навчання, вирішується одним курсантом через короткий час, іншим же – довгий, тому вбачається за доцільне збільшення індивідуальних, спеціалізованих занять зі спеціальної фізичної підготовки, якими можливо підвищити рівень знань із навчальної дисципліни «Спеціальна фізична підготовка» та покращити загальну фізичну підготовку курсантів [2, с. 92].

Шляхом збільшення секційних занять із спортивних єдиноборств курсанти ЗВО зі специфічними умовами навчання зможуть оволодіти наступними вміннями й навичками: універсальний та рукопашний бій, дзюдо, самбо, бойове самбо, бокс, ММА тощо. У процесі таких занять курсанти закріплюють навички й вміння, отримані під час занять зі спеціальної фізичної підготовки, більш ретельно розглядають і опрацьовують конкретні прийоми, удосконалюють техніку дій при використанні заходів примусу та фізичної сили, передбачені Законом України «Про Національну поліцію» тощо [3, с. 23].

Висновки. Таким чином, у контексті нашого дослідження доцільно акцентувати увагу на тому фактові, що аналіз стану фізичної підготовки курсантів ЗВО зі специфічними умовами свідчить про необхідність впровадження нових форм, способів та методів щодо підвищення рівня фізичної підготовки курсантів та засвоєння навчального матеріалу. Нами було розглянуто метод секційної роботи із спортивних єдиноборств, як одну з форм

закріплення знань, навичок та вмінь курсантами. На нашу думку, вказаний спосіб дасть змогу поліпшити рівень навчального процесу, сприятиме збільшенню професійного рівня курсантів та буде слугувати активною пропагандою здорового способу життя серед курсантів та викладачів. Вважаємо, що фізична підготовленість майбутнього офіцера поліції виступає базовою якістю, що проявляється у високому рівні професіоналізму, здібності до виконання оперативно-службових завдань і обов'язків по несенню протидії злочинності, забезпечення публічної безпеки та правопорядку в нашій державі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Чоботько М. А. Роль фізичної підгтовки у професійній діяльності майбутніх офіцерів поліції. Матеріали круглого столу ДДУВС 23.04.2021. URL: https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/7540/1/52.pdf (дата звернення: 08.08.2022).

2. Бєлан Д. Особливості сучасної фізичної підготовки та фізичного виховання курсантів та студентів ЗВО зі специфічними умовами навчання. Матеріалми круглого столу ДДУВС 05.02.2021. URL: https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/7147/1/33.pdf (дата звернення: 08.08.2022).

3. Музичук О. В. Спеціальна фізична підготовка юнаків в системі спортивного тренування у змішанних єдиноборствах. – 2019. (дата звернення: 08.08.2022).

ВИВЧЕННЯ ТЕОРІЇ ЙМОВІРНОСТЕЙ З ПОГЛИБЛЕННЯМ У СТАТИСТИКУ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ МАТЕМАТИКИ

Мартинюк Микола Михайлович,
магістрант
Національний педагогічний університет
м. Харків, Україна
Малишева Ольга Георгіївна,
вчитель-методист,
викладач математики
Харківської гімназії №116
м. Харків, Україна

Вступ./Introductions. В даній роботі представлена спроба розглянути структуру та головні поняття розділу шкільної математики “Теорія ймовірностей, комбінаторика та основи статистики”. Досліджена можливість вивчення математичної статистики, як підрозділу теорії ймовірностей, дещо поглиблено, зі спрямованістю на практичне використання стосовно статистичної оцінки отриманих результатів у науково-дослідній роботі учнів членів МАН України. Показана практична потреба у вивченні математичної статистики на більш глибокому рівні в курсі математики 9 класу.Для досягнення поставленої мети, по перше, була досліджена можливість поглибленого вивчення математичної статистики, використовуючи години резервного часу, котрі відводяться на повторення та закріплення вивченого шкільного матеріалу. В другу чергу, був досліджений мінімально необхідний та достатній об'єм знань з математичної статистики, що дозволить учням коректно використовувати отримані компетенції у практичній науково-дослідній роботі МАН. Практичні результати наочно показали, що спостерігається чітко виражений позитивний вплив запропонованого підходу не тільки при виконанні робіт МАН, а в той же час, маємо покращення навчальних досягнень учнів з суміжних предметів. Особливо хочеться звернути увагу на покращення адаптації випускників до навчання у вищих учбових закладах України.

Мета роботи./Aim. Дослідити можливість поглибленого вивчення математичної статистики та теорії ймовірностей, що повинно дозволити учням коректно застосовувати алгоритми статистики для обробки практичних результатів науково-дослідних робіт в МАН України. Визначити необхідний та достатній набір алгоритмів статистичної обробки отриманих результатів, що дозволить учням коректно обробляти експериментальні дані. З'ясувати можливість вивчення математичної статистики на підставі використання логіко-інтуїтивного навчання, тобто, «спочатку практично використовуємо, слідом вивчаємо, та науково обгрунтовуємо.

Матеріали та методи./Materials and methods. Календарно-тематичні плани з математики 5,6,9 та 11 класів. Підручники з математики 5,6,9 та 11класів. Методичні рекомендації щодо виконання та оформлення науково-дослідних робіт МАН у закладах загальної середньої освіти. Методична література з сучасних методів статистичної обробки експериментальних даних науково дослідних робіт. Алгоритми статистичної обробки даних наукових пошуків. В роботі використовували наступні методи дослідження: планово-теоретичні методи дослідження (аналітичний, ретроспективний, формування поняттєво-категоріального апарату, послідовний ґенез досліджуваних питань та понять); емпіричні методи (діагностичні, обсерваційні, прогностичні, узагальнюючі); методи статистичної обробки отриманих результатів (математичне планування дослідження, нульова гіпотеза, статистичне опрацювання отриманих емпіричних даних).

Результати та обговорення./Results and discussion. Теорія ймовірностей вивчається на кінець навчального року, тобто на кінець другого семестру 9 класу. Більш грунтовно тема вивчається у 11 класі, та теж, на привеликий жаль, теж у кінці другого семестру. Як у 9, так і у 11 класі вчитель не має достатньо часу, щоб навчити учнів основам статистики. Учні у цей час інтенсивно готуються до складання іспитів з ДПА та ЗНО. До питань, включених в ці підсумкові тести, завдань з теми «Теорія ймовірностей, комбінаторика та основи статистики», як правило, не включено. Тому, ні учням, ні вчителям, в

цей час немає можливості грунтовно вивчати математичну статистику. Яким же чином можна подолати дану перешкоду та навчити учнів основам математичної статистики, практичному використанню отриманих знань при обробці експериментальних даних науково-дослідних робіт.

Нам вважається доречним таке рішення. Математика 5 – 6 класів вивчає множину натуральних чисел, раціональні числа, звичайні та десяткові дроби та дії з ними. В даній темі школярі розв'язують сюжетні задачі з реальними даними, вимірюють розміри геометричних фігур, мають задачі на коливання температури. В різних підручниках надається досить задач на вимірювання класної кімнати, об'єктів у формі прямокутного паралелепіпеда та знаходження їх площі поверхні та об'єму. При вимірюванні кожен учень отримає ряд даних, можемо запропонувати йому виконати вимірювання декілька раз, як кажуть: «Сім разів відміряй». Є можливість порівняти заміри декількох або всіх учнів класу. Можна звести всі заміри в одну таблицю або в один ряд. Запропонувати учням знайти середню величину. Це є слушний час з'ясувати філософську суть арифметичного середнього, як представника визначеного параметра ряду досліджених об'єктів. У 5 класі на 140 річних годин з математики викладач має 40 годин резерву. Це є достатній час щоб якісно та обгрунтовано вивчити дане поняття, та донести до свідомості учнів, що являє собою ряд даних та його середнє.

У 6 класі на уроках математики учні вивчають звичайні дроби, відношення та пропорції, пряму та обернену пропорційну залежність, масштаб, відсотки, побудову стовпчастих та кругових діаграм. Це є слушний час для поглиблення поняття середньої арифметичної та розподілу. Розподіл за частотами є чудовою нагодою побудувати діаграму частотного розподілу. Учні наочно побачать та вивчать характеристики нормального розподілу

Вчитель має можливість використати деякий час з 40-годинного резерву математики у 6 класі та побудувати стовпчасту діаграму розподілу тих же замірів класної кімнати або будь-якого реального об'єкту. Важливо, використовуючи стовпчасту діаграму, пояснити учням, що являє собою

нормальний розподіл даних, які розподіли можуть бути, що є важливим у нормальному розподілі даних, чому розподіл даних може бути помилковим, які вимоги, виходячи з розподілу даних, є необхідними для вірного визначення.

Учням 6 класу цей матеріал є доступним і цікавим. У вчителя є гарний резерв у 40 годин. Цей матеріал є гарною основою для вивчення розподілу величин з їх якісними характеристиками: середньої, моди, медіани, відхилення.

У 7 - 8 класах можливості вчителя є набагато скромніші. Резерв з алгебри є лише 12 годин у 7 класі та 20 годин у 8 класі.

За навчальними програмами у 9 класі в курсі алгебри є тема «Основи комбінаторики, теорії ймовірностей та математичної статистики» обсягом 10 годин. Зрозуміло, що коли учні нічого не чули і не знали про розподіл, моду, медіану, то у вчителя не вистачить часу, щоб дати потребуємий матеріал у належному вигляді, навіть з урахуванням резервного часу. І навпаки, коли з пропедевтичним наміром готувати учнів, починаючи з 5 класу, то при вивченні даної теми у 9 класі вчитель може дати учням формулу оцінки достовірності різниці між отриманим розрахунковим середнім та вибраним стандартом, або еталонною величиною.

Таким чином, учні 9 класу мають можливість засвоїти досить знань та навичок, щоб успішно використовувати даний матеріал при виконанні експериментальних робіт та наукових пошуків.

Висновки./Conclusions. На наш погляд, реально існує можливість для вивчення учнями основ статистики у середній та старшій школі. І ця можливість полягає в поступовому вивченні основних понять, елементів та алгоритмів математичної статистики, починаючи з молодших класів середньої школи. У 9 класі при вивченні розділу «Елементи комбінаторики, теорії ймовірностей і математичної статистики» є можливість застосування певних алгоритмів математичної статистики для обробки експериментально отриманих результатів в науково-дослідницьких роботах МАН України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 №2145.

2. Міністерство освіти і науки України наказ №235 від 19.02.2021р. « Про затвердження типової освітньої програми для 5 – 9 класів закладів середньої освіти».

3.Міністерство освіти і науки України наказ №995 від 11 липня 2017р. «Про типові навчальні плани для 10 – 11 класів загальноосвітніх навчальних закладів».

4. Міністерство освіти і науки України наказ №408 від 20.04.2018р. «Типові освітні програми закладів загальної середньої освіти ІІІ ступені».

5. Статистика : підручник / С. І. Пирожков, В. В. Рязанцева, Р. М. Моторин та ін. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2020. – 328 с. ISBN 978-966-629-986-7 С. 105 – 129; 309 – 324. DOI: http://doi.org/10.31617/p.knute.2020-164

УДК 373 : 372.87 : 371.31

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ВІРТУАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ МИСТЕЦТВА МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Очеретяна Наталія Василівна,
науковий співробітник,
Інститут проблем виховання НАПН України
м. Київ, Україна

Уведення. В сучасному світі віртуальна реальність присутня нині у багатьох галузях наукового знання. Особливого прискорення включення віртуальної реальності у освітній процес закладів загальної середньої освіти зазнало за останні роки і було зумовлене викликами глобального рівня (Covid-19, війна в Україні, катаклізми політичного, соціально-економічного, екологічного характеру). Для більшості суб'єктів навчання – учнів, педагогів, батьків звичними стали нові терміни – онлайн-платформи, мобільні застосунки, мультимедійні технології та ін., а традиційний процес навчання перемістився у дистанційний простір.

Віртуальну реальність (далі – VR) розглядають у широкому сенсі як концептуально новий рівень розвитку техніки й технологій, як розвиток ідеї множинності світів; у більш вузькому сенсі – як створене з допомого технічних засобів середовище, яке конструюється комп'ютерними засобами та сприймається органами відчуття людини [5]. VR ще називають штучною реальністю. Крім віртуальної існує ще й доповнена реальність, що конструює тільки окремі штучні елементи в сприйняття реального світу. VR характеризується правдоподібністю – відчуттям справжньої реальності, інтерактивністю, доступністю для пізнання навколишнього, наявністю присутності через органи чуття [11].

Науковці класифікують VR за типами (імітаційні, прожективні, пограничні) [5], а також виокремлюють технології: з ефектом повного занурення, що дозволяють забезпечувати повну симуляцію віртуального світу з

деталізацією (за допомогою комп'ютера); без занурення (шляхом трансляції на екран); з спільною інфраструктурою – тривимірний віртуальний світ з елементами соціальних мереж; на базі інтернет-технологій [11]. Щоб занурити людину у VR, їй пропонують скористатися спеціальними інструментами (окулярами, шоломом, рукавичками, костюмами), а також пристроями (спеціальні 3D дисплеї, джойстики). Розробники технологій VR прагнуть запустити їх у повсякденне життя – і це є вже тенденцією.

Як вважають дослідники, технології VR і доповненої реальності найближчим часом будуть основними у освіті, оскільки VR має свої переваги: дозволяє швидше й ефективніше сприймати різновидову інформацію та отримувати нові навички; опрацьовувати багато різної інформації та презентувати її в інтерактивній формі; застосувати теоретичний матеріал у процесі заняття; бути готовим до практичного застосування отриманих знань, мотивувати учнів до пізнання нового матеріалу [9].

Мета статті – виокремити сучасні технології VR, що мають освітній потенціал і можуть бути використані вчителями у навчанні мистецтва молодших школярів у закладах загальної середньої освіти; навести орієнтовні напрями такого використання на прикладах конкретних тем уроків мистецтва у 4-му класі.

Методи. В нашому дослідженні використовували аналіз і узагальнення наукових джерел, сучасних інтернет-джерел на предмет виявлення переваг і можливостей VR взагалі і у процесі навчання мистецтва зокрема; аналіз контенту чинних підручників і зошита «Мистецтво» (3-4 кл.), відбір навчальних тем, в межах яких є доцільним використання технологій VR; опрацювання висновків.

Результати і обговорення. Звісно, що живе спілкування з мистецтвом та навчання мистецтва «наживо» є пріоритетним в силу специфіки самого мистецтва, однак, неконструктивно нарікати на обставини; доцільно врахувати можливості VR і застосувати з користю для учнів. Цей процес аналогічний тому, як ще на початку 2000-х років розробляли проблему використання у

мистецькій освітній практиці мультимедійних технологій (О. Базелюк, О. Гумінська, Л. Кондратова, Н. Новикова, Л. Масол), які успішно впроваджуються і змінюють освітній процес.

Дослідники все більше спрямовують свою увагу до VR як нової форми передавання, зберігання та відтворення інформації і заглиблюються у її соціально- філософське осмислення, вбачаючи у ній стимул для розширення досвіду, людської комунікації і діяльності у контексті дослідницьких наукових і культурних традицій (Дупак В.), як простір для соціалізації особистості і виявлення нею своїх творчих потенцій (Власенко Ф.), для вільного спілкування, обміну інформацією, культурного обміну (Волинець В.), творчості (Міронова Т.). Вивчаючи загальні типи VR, фахівці прагнуть дослідити специфіку їх використання, що осучаснює сфери діяльності людини. Фокусуємо увагу на навчанні мистецтва.

Узагальнюючи висновки науковців, зазначимо: попри різного роду проблеми і ризики для людини, пов’язані з входженням у віртуальну реальність, технології результатують нові можливості пізнання світу і поведінки в ньому, що корисно для різних сфер розвитку людини, зокрема й мистецько-освітньої. Так, VR характеризується панорамним розглядом подій чи діяльності людини, що передбачає багатоваріантність інтерпретацій і це певним чином суголосно багатоваріантності трактовок мистецького образу. Віртуальний аналіз відрізняється від системного і лінійного бачення явищ чи подій, тому йдеться про утворення абсолютно інших зв’язків. Крім цього, VR відзначається присутністю зворотного зв’язку, що стимулює активність людини у взаємодії з нею, а це стимулює продукувати креативні ідеї та продукти (що важливо для мистецької діяльності). Неабияке значення має і особисте зростання людини-учасника VR – у соціально-комунікативній сфері, яка шляхом занурення у VR засвоює соціально-культурні пласти інформації.

Зауважимо, що VR є ніби «відповіддю» на запити сучасних дітей початку 2000х років, яких відрізняє від їх однолітків попередніх поколінь кліпова свідомість і мислення, «читання по діагоналі», швидкісне сприймання

інформації, зниження когнітивних умінь, короткотривале сприймання і пам'ять та ін. [4, с. 13-14]. З іншого боку, розвиток технологій VR впливає на розвиток цих процесів, що потребує на противагу принципово нових підходів до навчання за принципом «не нашкодь». Враховуючи чинні рекомендації до навчання мистецтва у школі [7], виокремимо технології VR та стисло виокремимо їх потенціал, що ефективізує можливості їх використання на уроках мистецтва у школі.

Серед технологій VR, які можуть бути доступними у освітньому процесі, зокрема на уроках з інтегрованого курсу «Мистецтво», вчитель може обрати, зокрема, *віртуальний музей* (галерею), *віртуальну виставку* (експозицію), *віртуальну подорож* (екскурсію), *віртуальний майстер-клас*, *віртуальний аукціон*.

Маємо на увазі віртуальні музеї, що існують у глобальній мережі Інтернет (репрезентовані на вебсайті конкретного музею) та віртуальні галереї, що є цифровими аналогами реальних експозиційних залів, колекцій та виставок. Занурення у простір такого музею дасть можливість молодшим школярам опинитися у віртуальному світі і водночас розглядати артефакти у звичному середовищі. Наприклад, застосування можливостей віртуального музею значно підвищить ефективність процесу засвоєння учнями мистецького матеріалу до теми «Портретна галерея» (підр. «Мистецтво», 3 кл. авт. Масол Л. М., Гайдамака О. В., Колотило О. А.). Важливо також, на нашу думку, долучати і можливості віртуальних музеїв нового покоління, адже вони охоплюють переведені у цифровий простір зразки мистецької спадщини з різних куточків світу та пропонують пізнавальну інформацію про них, що розширить діапазон сприймання художніх творів.

Віртуальна виставка охоплює цифрові зображення реальних зразків із творчого доробку окремого митця. Перегляд такої виставки дозволить молодшому школяреві зосередитися на конкретному зображенні (графічному, живописному, скульптурному, декоративному та ін), обговорити його зміст під час бесіди, звернути увагу на окремі деталі і художні засоби. Перегляд такої

віртуальної виставки може бути доцільною, зокрема, під час вивчення теми «Людина і природа – єдині» і розгляду та обговорення картини О. Кваші «На своєму подвір'ї» (підр. «Мистецтво», 3 кл. авт. Масол Л. М., Гайдамака О. В., Колотило О. А.).

Віртуальні подорожі відкривають широкий спектр можливостей «мандрувати» просторами, взятими як із реального життя, так і створеними на основі фантастичних чи фантазійних елементів. Під час такої подорожі, наприклад, країнами, вулицями світових столиць (підр. «Мистецтво», 4 кл. авт. Масол Л. М., Гайдамака О. В., Колотило О. А.), учень може більш детально розглянути пам'ятники, будинки, технологічні споруди, інші артефакти і таким чином невимушено зосередитися на конкретному навчальному матеріалі.

Віртуальний майстер-клас, на нашу думку, відіграє важливу роль у навчанні молодших школярів основам образотворчої грамоти. Дана технологія створює унікальні можливості для юного митця спостерігати живий процес творення зображення художником. Проте в цьому випадку вагоме значення має продумана підготовка вчителя, оскільки пропонований алгоритм виконання практичних завдань має допомагати учням продукувати твори із власною творчою інтерпретацією теми.

Для учнів: обрисне ознайомлення з діяльністю віртуальних аукціонів заохочує пізнавати унікальні артефакти, розуміти їх цінність для культури світу і кожної конкретної країни та стимулює дізнаватися про них.

Висновки. VR в сучасному житті є певною необхідністю, швидко проникає в багато сфер буття людини та поступово набуває характер масовості й повсякденності. Застосування VR в освітньому процесі обумовлено поширенням цифровізації в освітню галузь, доступності гаджетів, стрімким розвитком цифрових технологій. Технології VR мають потенціал, що стає особливо актуальним за необхідності здійснення освітнього процесу в умовах дистанційного режиму.

Розгляд VR технологій дозволяє говорити про можливість їх використання у навчанні мистецтва молодших школярів, оскільки цей процес, з

одного боку, дозволяє вчителеві вирішити низку освітніх завдань, пов’язаних із необхідністю занурення учням у певне мистецьке середовище (наприклад, культура країн, мистецтво регіонів, концерти), які на час проведення уроків є недоступними для учнів. З іншого – налічує пов'язаний з VR технологіями ефект новизни, яскравих вражень, ігровізації, що створює учням додаткову мотивацію під час вивчення мистецтва й відповідає їх особливостям сприймання і обробки інформації.

Виокремлені нами технології VR під час навчання мистецтва учнів початкової школи: віртуальні музеї, екскурсії, подорожі, аукціони. Їх використання шляхом застосування систем VR дозволяє утворити ефекти правдоподібності, інтерактивності, доступності дослідження мистецького контенту, присутності. Означені технології одночасно є і формами мистецької діяльності учнів, що можуть виступити як стимули до розгортання мистецької взаємодії учасників освітнього процесу – в чому полягає їх цінність як засобу пізнання мистецтва.

Перспективою подальших розвідок може стати дослідження будь-якої із виокремлених нами технологій VR щодо використання на уроках мистецтва.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Віртуальні музеї та галереї: тимчасове рішення чи стала тенденція? URL: https://gwaramedia.com/virtualizacziya-muzeiv-i-galerej/

2. Власенко Ф. П. Віртуальна реальність як простір соціалізації індивіда. URL: https://old-zdia.znu.edu.ua/gazeta/znpgvzdia_2014_56_24.pdf

3. Волинець В. О. Віртуальна реальність у соціокультурному просторі сучасності. URL: https://ic.ac.kharkov.ua/nauk_rob/nauk_vid/rio_old_2017/ku/kultura52/15.pdf

4. Гич Г. М. Учні нової української школи як носії «нової грамотності» і суб’єкти освітнього процесу. *Мистецтво та освіта*, Київ, 2019. № 1(91). С. 12- 14.

5. Дупак В. Г. Феномен віртуальної реальності: соціально-

філософський аналіз. URL: http://intkonf.org/dupak-v-g-fenomen-virtualnoyi-realnosti-sotsialno-filosofskiy-analiz/

6. Масол Л. Мистецтво: підруч. інтегр. курсу для 4-го кл. закл. заг. сер. освіти / Людмила Масол, Олена Гайдамака, Оксана Колотило. К : Генеза, 2021. 128 с.: іл.

7. Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2022/2023 навчальному році (Мистецька освітня галузь). URL: https://mon.gov.ua/ua/news/metodichni-rekomendaciyi-shodo-organizaciyi-osvitnogo-procesu-v-shkolah-u-20222023-navchalnomu-roci

8. Міронова Т. Цифрові образи зливаються воєдино з фізичною реальністю. Новий інструмент. Як технології змінюють світ мистецтва. URL: https://life.nv.ua/ukr/blogs/suchasne-mistectvo-virtualna-realnist-yak-tehnologiji-zminyuyut-svit-mistectva-50081434.html

9. Рогалевич В. Віртуальна реальність в освіті: нові можливості для навчання. URL: https://www.intellias.ua/blog/vr-possibilities-in-education

10. Як сучасні технології змінюють світ. Пізнаємо мистецтво через віртуальну реальність. URL: https://sites.google.com/site/artikwwworld/

11. Virtual Reality, VR. IT enterprise. URL: https://www.it.ua/knowledge-base/technology-innovation/virtualnaja-realnost-vr

КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ НАВЧАННЯ ШКОЛЯРІВ ПІД ЧАС УРОКІВ КОРЕЙСЬКОЇ МОВИ

Пак Антонина
Старший преподаватель,
Ph D(доктор філософії)
старший викладач кафедри
західних та східних мов та методики їх навчання
Саженко Лілія Миколаїна
студент
Південноукраїнський національній педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського
г. Одеса, Україна

Вступ: Наразі у школах України особливу увагу приділяють викладанню корейської мови, робляться спроби в рамках шкільної програми з цього предмету знайомити учнів із основами міжкультурної комунікації. Є два ключові напрямки, за якими реалізується культурний аспект при викладанні корейської мови.

1) Через знайомство з формами соціально-побутового спілкування (повсякденне життя, умови життя, міжособистісні відносини, і т.д.)

2) Опанування мовою в соціально-культурному контексті (звички, прийняті зразки спілкування, ритуали, традиції, жести, форми вираження ввічливості). Актуальність такого підходу пов'язана з феноменом корейської хвилі «Халлю» (кор. 韓流). "Корейська хвиля" ("Халлю") поняття, що відноситься до поширення сучасної культури Південної Кореї по всьому світу. Халлю був ужитий у Китаї в середині 1990-х., для позначення впливу, який надає Корея на культуру інших країн.

Мета роботи. Основна мета дослідження полягає у вивченні культурологічного аспекту для навчання школярів під час уроків корейської мови.

Матеріали та методи. Дослідженню Культурологічного аспекту у

викладанні іноземної мови, а також феномену корейської хвилі «Халлю» присвячений цілий пласт досліджень. (А. Пак, В. Н. Дмитрієва, Є. С. Пак, М. В. Рябова, Ю. В. Пак).

Результати та обговорення. Досить тривалий час вважалося, що запорукою успішної комунікації є подолання мовного бар'єру, але останнім часом більше вчених дотримуються того, що цього недостатньо. Вчені виділяють національно-специфічні компоненти культури. Серед компонентів, що несуть національно-специфічне забарвлення, дослідники називають: побутову культуру, повсякденну поведінку, традиції тощо. З цих слів можна дійти невтішного висновку, що вживати іноземне слово треба з обережністю, оскільки за поняттям слова стоїть явище чи предмет іншого світу. Розвиток позитивного ставлення до вивчення іноземної мови досягається за рахунок відбору відповідного віковим захопленням мовного використаного матеріалу (пізнавальна мотивація); внаслідок методики роботи на занятті, коли студент здійснює завдання не з примусу, а відповідно до інтересу у спілкуванні з педагогом і ровесниками (комунікативна мотивація); внаслідок відчуття задоволення з того, що він здатний справлятися із завданнями також із дослідженням складної дивовижної мови (мотивація успіху). Міжкультурна комунікація характеризується спілкуванням людей, у яких сильно відрізняється культура. [1] Загальною метою уроків корейської мови як іноземної на початковому етапі навчання є формування у школярів умінь та навичок з погляду

1) розвиваючого,

2) пізнавального,

3) виховного,

4) навчальний аспект.

Метою розвиваючого аспекту є:

На початковій стадії пріоритетним вважається виробити в учнів зацікавленість і мотивацію до подальшого вивчення корейської мови. Учні повинні переконатися в тому, що вони готові вивчати іноземну мову, і не одну.

Метою пізнавального аспекту є:

- розуміння менталітету іншого народу;

- отримання знань про культуру країн досліджуваного стилю: побуті, повсякденному житті, реаліях, традиціях тощо;

- найповніше уявлення рідної культури;

- Формування індивідуальних пізнавальних інтересів.

Метою виховного аспекту є:

- поваги до іншої культури;

- Виховання відповідальності перед суспільством;

- прилучення до загальнолюдських цінностей: любов до своєї батьківщини, шанобливе ставлення до сім'ї та батьків, до дорослих, вчителя, однолітків.

- виховання таких особистісних якостей як працьовитість, активність, вміти працювати у колективі, комунікабельність, повагу себе і іншим тощо.

Метою навчального аспекту є:

- розвиток умінь спілкуватися, використовуючи різні види мовної діяльності;

- правильне читання поєднань різних літер;

- придбання знань про лад мови, його систему, особливості, подібність і розходження з рідною мовою.

- формування техніки читання з урахуванням корейської писемності.

- Читання вголос, пошепки і про себе невеликих текстів, що містять вивчений матеріал;

- вміння співвідносити графічні та слухомовні образи одиниць мови;

- Знаходження в тексті необхідної інформації;

Навчати школярів корейської мови можна їхніми ж інтересами.

Наприклад, можна пояснити тему, пов'язавши сучасні захоплення школярів.

Можна подивитися якийсь уривок із корейського серіалу і подивитися, як вітаються або в якій мові використовується ввічливість у корейській культурі.

Це буде культурологічний аспект. Оскільки зараз молодь захоплюється кейпоп індустрією, на додаток можна періодично включати кліпи популярних айдолів, це як невеликий відпочинок і мотивація вчити іноземну мову далі з енергією. Або ж можна брати будь-яку пісню і розібрати її з учнями цим же способом можна дізнатися про нові слова та нову граматику.

Також можна давати творчі завдання, це може бути плакати, зроблені на тему «Розкажи своє улюблене місто Південній Кореї та розкажіть про його міжкультурну комунікацію».

Учні розповідають про обране ними містом Кореї, їх культурні особливості, звичаї та традиції. Потім спитати, чим відрізняється Україна від Південної Кореї. [3]

Дуже гарною практикою для учнів будуть такі завдання:

- Переклад тексту
- Переказ тексту
-Диктанти
- Діалоги у групах [2]

Висновки: Досліджуваний матеріал показав, що завдяки цим методам та принципам учні школи не просто вчать іноземну мову, а ознайомлюються з її культурою, традицією, звичаями. Завдяки чому у майбутньому учні зможуть вільно поринути у суспільство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Автор публікації: Ибрагимова Наиля/ Знакомство учащихся с культурой англоязычных стран в процессе преподавания иностранного языка 101 ст.

2. Міністерство Освіти і науки України/ Корейська мова 10-11 класи Рівень стандарту Програма для закладів загальної середньої освіти з українською мовою навчання Одеса «Освіта України» 2018. [Електронний ресурс]: URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-

klas/Navch.prohr.koreysk.movy.10-11.pdf 16ст. (дата звернення 22.02.2022)

3. Похолкова Е. А. Корейский язык: 5 класс [Електронний ресурс]: URL: http://www.rauk.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=596%3A-5-&catid=36%3A2011-04-16-04-43-58&Itemid=139&lang=ru (дата звернення 22.02.2022)

РАЗВИТИЕ ШКОЛЬНОГО ЕСТЕСТВЕННОНАУЧНОГО И МАТЕМАТИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В КНР

Пироженко Л. В.
доктор педагогических наук, профессор
эксперт Мультикультурного исследовательского
центра Университета Хучжоу (КНР)

Результаты PISA наглядно демонстрируют, что Китай в начале нового тысячелетия превратился в страну, успешно модернизирующую систему образования, страну, которой удалось увязать глобальные вызовы и национальные особенности в проектировании и реализации образовательных реформ.

Учебный план китайской общеобразовательной школы начала XXI века стал более разнообразным, вариативным, содержательным и гуманитарным, отвечающим требованиям современного образования. Он пополнился такими новыми учебными предметами, как «психологическое консультирование», «программирование», «менеджмент», «защита окружающей среды», «законоведение», «экономика» и др. и др. Были созданы различные программы обучения с учётом индивидуальных особенностей учащихся. В отдельных регионах страны внедрена частичная вариативность учебных планов. Этот курс на деунификацию учебных заведений в КНР обусловлен двумя тенденциями. С одной стороны, чувствовалась острая потребность в высококлассных специалистах, учёных мирового уровня, и с этой целью вкладывались значительные средства в развитие ключевых школ и вузов. С другой стороны, быстрое развитие промышленности требовало привлечения рабочих с достаточно высоким уровнем образования, что, в свою очередь, предопределило необходимость развития массовой школы.

Изменились и подходы к отбору и структурированию содержания школьного образования. На смену превалированию фундаментального подхода в отборе содержания и организации учебного процесса пришёл

компетентностный. Одной из главных задач школы при таком подходе в качестве интегрированной цели обучения выступает совокупность компетенций обучающегося, а в качестве средства её достижения — модульное построение содержания и структуры обучения [1]. Каждый учебный предмет (основной или дополнительный, факультативный) включает несколько модулей. Модули зависят друг от друга, имеют одну учебную цель и составляют относительно целостную концентрическую систему. В каждый модуль входят непосредственно учебное содержание, рекомендации учителю и ученикам по организации обучения и самообучения.

Существенное влияние на математическую и естественнонаучную грамотность китайских школьников оказал переход школы на работу по образовательным стандартам, в которых было выделено специальное требование к общеобразовательной подготовке, к использованию приобретённых знаний и умений в практической деятельности и повседневной жизни.

Анализ учебных пособий и программ начальной школы по учебным предметам «Математика» и «Наука» даёт основания утверждать, что практические навыки отрабатываются на многочисленных, повторяющихся вариативных заданиях с последующим цикличным усложнением. Упор делается на развитие до автоматизма способности гибкого применения полученных знаний в различных ситуациях.

Ещё одной особенностью китайского образования являются тесты и экзамены, к которым учащихся приучают с I класса начальной школы. В условиях, когда школьники чрезвычайно перегружены учебным материалом, практическая ценность получаемых с таким трудом математических и естественнонаучных знаний не всегда очевидна. Постоянные экзамены, с одной стороны, формируют у школьников стрессоустойчивость, с другой — являются своего рода мерилом практической ценности выученного, мотивацией к дальнейшему упорному труду. Ведь учат то, что проверяют, а уровень тестирования определяет уровень изучения [2; 3].

Особенностью китайской школы, которая, по мнению исследователей, должна была бы негативно влиять на уровень образования, является переполненность классов (до 70 учащихся в начальной школе), перегруженность учебных программ, отсутствие личного времени у школьников, большое количество учащихся на одного учителя. Кроме того, практикуется увеличение времени на работу после уроков (дополнительные занятия, домашняя работа, частные уроки).

Несмотря на очевидные успехи китайских школьников в обществе в целом недовольны результатами PISA. С одной стороны, успешное выполнение заданий 15-летними школьниками четырёх самых густонаселённых регионов обеспечивает стране экономический успех в будущем [4]. С другой, как отмечают китайские исследователи, четыре провинции — не весь Китай, а развитие различных регионов страны, сельских и городских районов неравномерно. В связи с этим дальнейшее повышение качества преподавания математики и естественных наук в начальной и основной школе, воспитание у молодёжи интереса к науке и технике, формирование научного мышления и научного мировоззрения являются важными составляющими повышения общего качества и творческого потенциала нации, первоочередной задачей китайского образования [5].

Большое количество публикаций последних лет посвящено актуальным проблемам развития естественнонаучного и математического образования в начальной и основной школе. В многочисленных статьях анализируются результаты китайских школьников в тестировании научной и математической грамотности и тенденции развития научного образования в Азии и мире в целом, выявляются просчёты образовательной политики в разных регионах страны.

В частности, подчёркивается, что на получаемые результаты наиболее сильное позитивное влияние оказывают социально-экономический статус учащегося и школы, показатели использования адаптивных методов обучения, организация внеурочной деятельности (кружков и олимпиад); наиболее сильное

отрицательное влияние — организация классов по способностям и показатели, связанные с отсутствием личного времени школьников, возможности развивать свои способности и интересы, получать неформальное образование [3].

Отмечается также важность постоянной модернизации методик обучения, изменения их в зависимости от изучаемого материала. То, как учителя преподают естественнонаучные предметы, оказывает существенное влияние на результаты обучения. Необходимо, в частности, убедиться, что выполняемые на уроках лабораторные работы действительно помогают учащимся осмыслить изучаемый материал, осваивать научные методы познания и естественнонаучные идеи, их применение в реальной жизни [6].

Большое внимание уделяется уровню методической подготовки учителей. Повсеместно поощряются и культивируются совместная работа педагогического коллектива, совместное планирование, обязательное посещение уроков друг друга (не менее 8 уроков в год в шанхайских школах), подготовка разработок образцовых уроков, которые записываются и распространяются. В школах Шанхая, славящегося высоким уровнем общеобразовательной подготовки выпускников школ, совместное планирование, взаимное наставничество, обмен мнениями о педагогических проблемах стали уже традиционными.

Отдельно рассматривается связь между увеличением финансирования образования и повышением качества образования. Авторы публикаций подчёркивают, что расходы на образование достигли такого уровня, когда зависимость между расходами и результатами перестаёт быть линейной. Дальнейший рост результатов связан с ростом эффективности использования средств. Большую отдачу дают вложения в подготовку педагогов и повышение их квалификации [4;5].

Китайские исследователи Чжан Цзин и Ли Тань [5] акцентируют внимание на зависимости качества подготовки учащихся от уровня образования школьных учителей, их социального статуса и заработной платы. В статье «Основные направления развития математического и естественно-научного

образования в школах Китая» анализируются статистические данные по уровню общеобразовательной подготовки учителей, преподающих курсы «Наука», предметы естественнонаучного цикла, факультативы, специальные интегрированные курсы и т. п. По мнению авторов, успехи математического и естественнонаучного образования не в последнюю очередь обусловлены значительным (практически вдвое) повышением среди школьных учителей количества бакалавров и магистров.

Таким образом, успехи китайского школьного математического и естественнонаучного образования очевидны. Путём последовательных и хорошо спланированных реформ за последние четыре десятилетия стране удалось не просто модернизировать образование до неузнаваемости, но сохранить при этом традиционные, конфуцианские подходы к обучению и воспитанию. Важным фактором, во многом определяющим успехи образования в Китае, является высокая заинтересованность общества в постоянном повышении уровня образования населения, престиже и статусности образования.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА:

1. Ли Чхуань. Актуальные вопросы и тенденции реформирования системы научного образования в начальных и средних школах / Ли Чхуань, Лю Кхывэн [Электронный ресурс] : 中国基础知识设施工程. — Режим доступа : http://kns.cnki.net//KXReader/Detail?TIMESTAMP=63696548903584500 0&DBCODE= IFU%2fjlXJ8d2s%3d. — Дата доступа: 06.09.2022.

2. Чжан Цзин. Основные направления развития математического и естественно-научного образования в школах Китая / Чжан Цзин, Ли Тань // Modern Science . — 2018 . —№ 5. — С. 17—25.

3. Янь Сяомень. Исследование по культивированию научной грамотности в начальной и средней школе на основе теста PISA / Янь Сяомень [Электронный ресурс] : 中国基础知识设施工程. — Режим доступа : http://kns.cnki.net//KXReader/Detail?TIMESTAMP=63696481914631375 0&DBCO

DE=CJFQ&TABLEName=CJFDLAST2018&FileName=KEJY201808 fbQImU%3d. — Дата доступа: 06.09.2022.

4. Китай PISA занимает первое место в мире в десятке, что мы пропустили? [Электронный ресурс] : 中国基础知识设施工程 (это что? Эл. ресурс на кит.? – да. Всекитайский межуниверситетский ресурс). — Режим доступа: http://www.sohu.com/a/245686070_100181643. — Дата доступа: 06.09.2022.

5. Чжан Цзин. Основные направления развития математического и естественно-научного образования в школах Китая / Чжан Цзин, Ли Тань // Modern Science . — 2018 . —№ 5. — С. 17—25.

6. Сю Шаньян. Обсуждение концепции научного образования в начальных и средних школах / Сю Шаньян [Электронный ресурс] : 中国基础知识设施工程. — Режим доступа : http://kns.cnki.net/KCMS/detail/detail.aspx?dbcode=CJFQ&dbname=CJFD2009&filename=KUYT200904012&uid=WEEvREcwSlJHSldRa1FhdXNXaEd2aGcvMDE5Wm92cjZxaFRGd1lIT0NVcz0=$9A4hF_YAuvQ5obgVAqNKPC= — Дата доступа: 06.09.2022.

ДО ПИТАННЯ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО І СИСТЕМНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ ГІМНАЗІЇ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Полонська Тамара Костянтинівна,
канд. пед. наук, ст. наук. співр., пров. наук. співр.
Інститут педагогіки НАПН України
м. Київ, Україна

Вступ. Останнім часом проблема формування та розвитку критичного і системного мислення учнів загальної середньої освіти (ЗЗСО) опинилася в центрі уваги вітчизняних науковців і практиків як один із пріоритетних напрямів сучасного вітчизняного освітнього процесу. Проблема актуалізувалася у зв'язку з проведенням реформи Нової української школи. На необхідність розвитку *критичного і системного мислення* як наскрізного вміння, що розвивається засобами усіх предметів і є підґрунтям для формування ключових компетентностей учнів, звернено увагу в Концепції Нової української школи (2016 р.), Державному стандарті початкової освіти (2018 р.), Державному стандарті базової середньої освіти (2020 р.).

Мета роботи: проаналізувати проблему критичного і системного мислення учнів ЗЗСО в освітньому процесі; визначити спільні та відмінні ознаки зазначених видів мислення; запропонувати дійові шляхи формування критичного і системного мислення учнів гімназії у процесі оволодіння ними іноземною мовою.

Матеріали і методи дослідження: вивчення та критичний аналіз наукових джерел і нормативних документів про освіту щодо формування та розвитку критичного і системного мислення учнів ЗЗСО; узагальнення та інтерпретація отриманих даних.

Результати та обговорення. Як засвідчив аналіз наукової педагогічної літератури, і теоретики, і практики основну увагу приділяють питанням формуванню й розвитку критичного мислення учнів. Зокрема, вітчизняні дослідники (О. Пометун, І. Сущенко, С. Терно та ін.) присвятили низку праць

різним проблемам критичного мислення учнів, у тому числі і в процесі навчання іноземної мови (А. Гембарук, І. Ільчук, Т. Полонська). Що стосується системного мислення учнів, то в Україні є окремі розробки авторів (С. Глубенок, І. Д'яченко, В. Єрьоменко, О. Слободяник, О. Яковенко та ін.), які переважно стосуються предметів природничо-математичного циклу.

В оновлених навчальних програмах з іноземних мов для 5–9 класів ЗЗСО (2019 р.), як і в попередніх, наголошено лише на одному вмінні учнів, а саме: «**критично** оцінювати інформацію та використовувати її для різних потреб». Ця ідея проходить через усі окреслені в програмі предметні та ключові компетентності, якими мають оволодіти учні після закінчення адаптаційного циклу (5–6 класи) і циклу базового предметного навчання (7–9 класи) [2, с. 4].

Під *критичним мисленням* ми розуміємо здатність особистості до самостійного оцінювання дійсності, інформації, знань, думок і тверджень інших людей, уміння знаходити ефективні рішення певних ситуацій. Тому основна ідея застосування технології критичного мислення у ЗЗСО полягає у створенні такої атмосфери, за якої учні спільно з учителем, свідомо розмірковують над процесом навчання, відстежують, підтверджують, спростовують чи розширюють знання, нові ідеї, почуття чи думки про світ.

Державний стандарт базової середньої освіти акцентує увагу на необхідності розвитку *критичного і системного мислити*, «що виявляється у визначенні характерних ознак явищ, подій, ідей, їх взаємозв'язків, умінні аналізувати та оцінювати доказовість і вагомість аргументів у судженнях, зважати на протилежні думки та контраргументи, розрізняти факти, їх інтерпретації, розпізнавати спроби маніпулювання даними, використовуючи різноманітні ресурси і способи оцінювання якості доказів, надійності джерел і достовірності інформації» [1, с. 5].

У новій модельній навчальній програмі з іноземної мови для 5–9 класів ЗЗСО (2021 р.) також йдеться про *критичне й системне мислення*, що означає, що учні мають оволодіти такими уміннями, як: а) розуміє та аналізує зв'язки між ідеями; б) оцінює ідеї, аргументи та варіанти. Значення цих умінь

розкривається за допомогою комплексу мисленнєвих операцій – дескрипторів: визначати, ідентифікувати, порівнювати, аналізувати, вивчати, добирати, ставити запитання, ураховувати, інтерпретувати, оцінювати тощо [4, с. 10].

Зважаючи на те, що термін «критичне мислення» став уже звичним для науковців і педагогів, а поняття «системне мислення» увійшло в наше життя порівняно недавно, останнє, на нашу думку, потребує додаткового пояснення. Для початку визначимося з терміном «система».

Система – це сукупність організованих, упорядкованих елементів, пов'язаних між собою і спрямованих на досягнення єдиної мети. Зокрема, у методиці навчання іноземних мов термін «система» застосовується давно. Йдеться про систему навчання мови, систему вправ, систему уроків тощо. Системний підхід виступає за розгляд проблеми загалом, підкреслюючи взаємозв'язки між її компонентами, а не самі компоненти, всупереч традиційному підходу, що ґрунтується на аналізові її окремих частин.

Принцип системності є одним із основних дидактичних принципів навчання. Основне його застосування реалізується як у побудові змісту навчання, так і в освітньому процесі. Застосування системного підходу сприяє вирішенню двох основних завдань: 1) дати кожному учневі знання, які достовірно відображають у його свідомості об'єктивно існуючий світ як систему; 2) організувати знання в певному порядку і в такий спосіб, щоб вони були взаємопов'язані своїми компонентами і становили деяку цілісність.

Оскільки будь-яка система передбачає існування в часі – у сьогоденні, минулому й майбутньому, тому системне мислення дає можливість простежити процес розвитку того чи іншого об'єкта. Отже, перед учителем постає завдання не лише дати учням певні знання, а й розвивати їхній інтелектуальний потенціал, здатність до навчання та самоосвіти, уміння знаходити необхідну інформацію, ефективно її опрацьовувати та застосовувати у практичній діяльності. Тому формування системного стилю мислення в учнів є невід'ємним складником сучасного освітнього процесу.

Як показав аналіз наукових джерел, передусім зарубіжних, однозначного

визначення поняття «системне мислення» немає.

Автором цього терміна є американський фахівець у галузі системного мислення Баррі М. Річмонд (Barry Richmond), який визначив системне мислення (systems thinking) як «мистецтво та наука робити достовірні висновки про поведінку шляхом розвитку більш глибокого розуміння базової структури» [7, с. 6]. Він також послуговувався таким терміном, як «лісове мислення» (forest thinking), тобто потрібно навчати бачити ліс крізь дерева, а не лише одні дерева; практикуватися зосереджуватися на подібності, а не на відмінностях.

На думку іншого американського вченого Дж. О'Коннора (Joseph O'Connor), системне мислення – це «вміння бачити глибинні зв'язки між окремими і ззовні незалежними ситуаціями. Розпізнаючи зв'язки між подіями, ви зможете краще розуміти і впливати на них» [3, с. 9].

Професори Технологічного інституту Стівенса (Нью-Йорк, США) Росс Д. Арнольд і Джон П. Вейд (Ross D. Arnold & Jon P. Wade) проаналізували вісім визначень системного мислення різних авторів і запропонували свій варіант: «Системне мислення – це набір синергетичних аналітичних навичок, які використовуються для вдосконалення здатності ідентифікувати та розуміти системи, прогнозувати їх поведінку та розробляти їх модифікації з метою досягнення бажаних ефектів. Ці навички працюють разом як система» [8,с.675].

На основі поданих вище та інших проаналізованих нами дефініцій можна зробити висновок, що *системне мислення* – це тип мислення, який характеризує здатність людини цілісно сприймати об'єкти, предмети та явища і розуміти зв'язки між ними. Тобто, об'єкти/предмети/явища потрібно розглядати як модель певної системи.

Критичне і системне мислення є формами логічного мислення. З одного боку, критичне мислення досліджує думки, інформацію чи переконання, щоб оцінити їх якість і логіку. З іншого боку, системне мислення розглядає відносини між системами (наприклад, освітою, економікою, довкіллям тощо) та їх вплив один на одного. Якщо критичне мислення може застосовуватися до будь-якої концепції, ідеї, переконання чи інформації, то системне мислення –

лише до системи. Тобто, люди, які мислять критично, досліджують частину чи всі думки, ідеї чи дані, щоб зробити свої висновки. У той же час ті, хто думає системно, бачать усю картину проблеми (табл. 1).

Таблиця 1

Ознаки критичного і системного мислення

Критичне мислення	*Системне мислення*
• Здатність аргументувати рішення, що приймаються.	• Уміння моделювати ситуацію і виявляти в ній наявні закономірності.
• Здатність до критичного самоаналізу – рефлексії.	• Здатність до цілісного сприйняття світу.
• Уміння аналізувати інформацію, що надходить, і логічно її осмислювати.	• Уміння розглядати об’єкт як цілісне утворення з метою дослідження його елементів як системи.’
• Уміння здійснювати пошук альтернативних рішень, ґрунтуючись на отриманій інформації та передбачаючи результати прийнятих людиною рішень, як на об’єкт, так і на сам суб’єкт завдання, що вирішується.	• Здатність застосування системного підходу для вирішення практичних завдань.

Обидва види мислення є взаємопов’язаними і доповнюють один одного: критичне мислення забезпечує логічну підтримку системних проблем, а системне мислення дає цілісні картини, які добре поєднуються з проблемами критичного мислення.

Вивчення іноземної мови у ЗЗСО, у тому числі в гімназіях, дозволяє успішно використовувати прийоми розвитку системного мислення. Для цієї мети ефективними є завдання, що розвивають лексичні та комунікативні навички, уміння працювати в команді, проєктне навчання, ігрові технології, творчі завдання, інноваційні методи тощо.

Одним із критеріїв розвитку системного мислення на уроках іноземної

мови у гімназії виступає вміння формулювати і ставити запитання з теми/проблеми, що обговорюється, тому особливу увагу вчителеві потрібно звернути на спеціальні питання. Зокрема, на уроках англійської мови такими є *Wh-questions*, що передбачають не просте підтвердження або заперечення

думки, висловленої в запитанні («так» або «ні»), а одержання додаткової конкретної інформації, з'ясування певного факту або обставини. Спеціальні запитання завжди починаються з питального слова або групи слів (what, who, which, why, when, where, how, how much, how long), що вказує на те, яка саме інформація необхідна. Наприклад, Where do you like to swim? When they will be ready? (Ставлячи такі запитання, ми дізнаємося конкретну інформацію).

Що стосується методів розвитку критичного мислення учнів гімназії, то вони досить повно висвітлені в наших публікаціях [5; 6]. Серед ефективних і популярних серед учителів іноземних мов інноваційних методів нами виділено й описано такі: «Ментальна карта», «Синквейн», «Кластер», «Шість капелюхів», «Зиґзаґ», «ІНСЕРТ», «Карусель», «Ромашка Блума», «Прогнозування за ілюстрацією», «Асоціація», «Мозковий штурм», «Товсті/тонкі питання», «Дерево припущень», «Вибір афоризму» тощо. На наш погляд, ці методи є також актуальними і доцільними для розвитку системного мислення учнів.

Висновки. У професійному та повсякденному житті критичне і системне мислення допомагає грамотно працювати з великим обсягом інформації, глибоко опрацьовувати питання; шукати нові шляхи розв'язання проблеми, розглядаючи її загалом і підкреслюючи взаємозв'язки між її компонентами, а не самі компоненти. Розвиток критичного і системного мислення учнів ЗЗСО є, безсумнівно, одним із найважливіших завдань сучасної вітчизняної освіти. Це багатоаспектний і тривалий процес упродовж усього життя, а розпочинати його необхідно ще з початкової школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт базової середньої освіти затверджено : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: https://zakon.rada. gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#n16

2. Іноземні мови. 5–9 класи : навчальні програми, методичні рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу в 2017/2018 році / уклад.

М. Н. Шопулко. Харків : Ранок, 2017. 144 с.

3. О'Коннор Дж., Макдермотт І. Системне мислення. Пошук неординарних творчих рішень / пер. з англ. Н. Сисюк. Київ : Наш формат. 2018. 240 с.

4. Модельна навчальна програма «Іноземна мова. 5–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Редько В. Г., Шаленко О. П., Сотникова С. І., Коваленко О. Я., Коропецька І. Б., Якоб О. М., Самойлюкевич І. В., Добра О. М., Кіор Т. М.) : Наказ МОН України від 12.07.2021 № 795. 42 с. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Inozemni.movy.5-9-kl/Inoz.mov.5-9-kl.Redko.ta.in.14.07.pdf

5. Полонська Т. К. Критичне мислення як технологія компетентнісно орієнтованого навчання іноземних мов учнів 5–6 класів гімназії. *Український педагогічний журнал.* 2022. № 1. С. 70–79.

6. Полонська Т. К. *Розвиток критичного мислення учнів 5 – 6 класів гімназії у процесі навчання іноземної мови. Іноземні мови в школах України. 2022. № 1 (113). С. 10–13.*

7. Richmond, B. Systems Dynamics/Systems Thinking: Let's Just Get On With It. In: The 12th International Conference of the Systems Dynamics Society. Stirling, Scotland, 1994. Pp. 1–25. URL: https://iseesystems.com/resources/articles/download/lets-just-get-on-with-it.pdf

8. Ross D. Arnold & Jon P. Wade. A Definition of Systems Thinking: A System Approach. *Procedia Computer Science.* 2015. No 44. Pp. 669–678. URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877050915002860

КОМУНІКАТИВНА КУЛЬТУРА ІНТЕЛІГЕНТА

Пономарьов Олександр Семенович,
к.т.н., професор,
Кіпенський Андрій Володимирович,
д.т.н., професор,
Чеботарьов Микола Корнійович,
к.пед.н., доцент
Харченко Алла Олександрівна,
к.е.н., доцент
Національний технічний університет
Харківський політехнічний інститут
м. Харків, Україна

Вступ./Introductions. Глибокі зміни, що відбуваються в суспільному житті, висувають перед вищою школою важливе і відповідальне завдання з підготовки справжньої національної інтелігенції та розвитку її культури. Спілкування з людьми виступає одним з основних проявів феномену взаємодії інтелігента з ними та інструментарію поширення духовності й культури. Взаємодією прийнято вважати його особистісний контакт з іншою людиною чи групою людей. Цей контакт може бути випадковим або цілеспрямованим, індивідуальним або публічним, тривалим або короткочасним, вербальним або невербальним. Але його успішність цілком визначається цілями і характером спілкування і його культурою. Рівень же комунікативної культури людини виступає одним з основних показників і водночас яскравим проявом розвитку її інтелігентності, духовності й загальної культури.

Ось чому формування та розвиток комунікативної культури студентів як шлях становлення майбутніх інтелігентів в системі їхнього особистісного розвитку виступає вкрай важливим завданням освіти і педагогічної діяльності. Воно виступає на рівні серйозної освітньої проблеми. Таким чином, ефективне розв’язання порушеної проблеми безпосередньо пов’язане з рівнем загальної і комунікативної культури викладачів та їхньої здатності активно сприяти розвитку цієї культури у студентів та їхньої здатності поширювати її.

Мета роботи./Aim. В процесі освітньої діяльності у вищій школі між викладачем як інтелігентом-лідером і студентом як потенційним інтелігентом відбувається педагогічна взаємодія. Вона повинна мати чітку гуманістичну спрямованість і суб'єкт-суб'єктний характер. Ефективність їхньої взаємодії полягає не тільки у розвитку професіоналізму майбутнього фахівця, але також у його особистісному розвитку й трансформації у справжнього інтелігента. Метою даної статті виступає аналіз шляхів і засобів впливу комунікативної культури викладача на розвиток інтелігентності студента та, зокрема, його комунікативної культури як істотного чинника успіху майбутньої професійної діяльності, взаєморозуміння і плідної взаємодії з іншими людьми.

Матеріали і методи./Materials and methods. Матеріалами дослідження слугували виховні й розвивальні моменти і культуротвореннябв загальній структурі освітнього процесу та взаємодії педагога і студента, яка спрямована на розвиток його загальної і комунікативної культури. Основними методами дослідження виступали усні опитування викладачів, студентів та випускників, цільове анкетування, фіксація рівня мовленнєвої культури у бесідах на різні теми тощо. Було охоплено понад 300 осіб, переважно педагогів і студентів Інституту соціально-гуманітарних технологій Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»

В процесі дослідження особлива увага зверталась на рівень культури педагогічного спілкування викладачів. Адже вона дозволяє педагогові успішно вирішувати завдання не тільки фахової підготовки, але й духовно-культурного розвитку студентів, формування у них рис і якостей інтелігента. А це безпосередньо позначається на розвитку всього соціокультурного простору країни, на виконанні освітою своєї суспільної місії як однієї з важливих сфер духовного виробництва.

В такому розумінні освіта має розглядатися як один з елементів культури і тому соціокультурно вона обумовлена. Педагогічна діяльність взагалі, в тому числі з підготовки інтелігентів, виступаючи інструментальним засобом освіти і водночас змістом і способом виконання її завдань і функцій, повинна

обов'язково здійснюватися в загальному полі культури, збагачуючи це поле. В першу чергу це відбувається як безпосереднім впливом професійної культури педагога, так і шляхом трансляції студентам духовно-культурних традицій і цінностей інтелігентності. І основним рушієм цього впливу постає такий вкрай важливий складник педагогічної культури викладача, як культура його професійного спілкування. Її специфічною метою і характерною рисою постає прищеплення студентам культури міжособистісного спілкування, в тому числі прищеплення майбутнім інтелігентам культури спілкування, толерантності й доброзичливості. Комунікативна культура інтелігента являє собою такий специфічний зміст і характер його комунікативної діяльності і водночас такий спосіб виконання ним своїх професійних завдань і функцій, які активно забезпечують створення сприятливих, комфортних стосунків і плідним спілкуванням між ним та іншими людьми. Перш за все йдеться про людей з його безпосереднього оточення та з його референтної аудиторії як учасниками цього спілкування. Культура професійного спілкування інтелігента ґрунтується на завданнях його діяльності і водночас на принципах гуманізму, доброзичливості, довіри, демократизму, соціальної справедливості та толерантності. Вона передбачає високий рівень розвитку у інтелігента таких професійно значущих рис, як альтруїзм, довіра, повага, тактовність і делікатність. Ці принципи він повинен активно прищеплювати своєму оточенню, трансформуючи їх у комунікативну культуру людей та їхню поведінку і взаємовідносини. Специфіка культури педагогічного спілкування як основного джерела формування комунікативної культури потенційного інтелігента вимагає ще однієї вкрай важливої риси. Вона має бути притаманна педагогові, а відтак і інтелігентові, а її відсутність унеможливлює забезпечення його справжньої культури. Йдеться про феномен мовленнєвої культури. Вона має достатньо складну структуру, яка поєднує такі складники, як культура мислення і чіткість та логічність викладу своїх думок. Істотну роль відіграють також бездоганне дотримання педагогом, а отже й інтелігентом, чинних норм літературного мовлення, чітке промовляння звуків і слів, свідоме й продумане

використання пауз, підвищення чи пониження тону. Мовленнєва культура передбачає також не просто правильне літературне слововживання та дотримання наголосу, але й достатньо розвинуте мовне чуття педагога, як і його вихованця – справжнього інтелігента.

Результати та обговорення./Results and discussion. Результати аналізу та оцінки стану мовленнєвої культури студентства з позицій визначення рівня її розвиненості відкривають достатньо сумну картину. У багатьох студентів або відсутнє мовне чуття, або воно недостатньо розвинене. Саме ж мовне чуття означає, *по-перше*, здатність відчувати можливості співбесідника щодо сприйняття й розуміння того, що ви йому говорите, *по-друге*, уміння підбирати синоніми й уникати зайвих повторів, тим більш так званих «слів-паразитів», *по-третє*, уміння делікатно виправляти мовні помилки співбесідника. А це досягається постійним прагненням до оволодіння лексичним і стилістичним багатством рідної мови, доречним, виваженим і виправданим вживанням спеціальної лексики та іншомовних термінів без зайвого зловживання ними.

Важливою особливістю мовленнєвої культури інтелігента слід вважати і його прагнення уникати використання у практиці спілкування канцеляризмів, мовних штампів із засобів масової інформації, певних мовних стереотипів, вульгаризмів, діалектизмів. Тим більш категорично неприпустиме вживання нецензурної лексики. Також небажаними є квапливість мовлення, незакінчені речення, порушення інтелігентом правил слововживання, логічної структури речення тощо. Свідченням його високої мовленнєвої культури слугують змістовність та інформаційна насиченість мовлення. Цілком зрозуміло, що ця культура виступає результатом впливу на потенційного інтелігента загальної та мовленнєвої культури педагога, в тому числі під час його позааудиторного спілкування зі студентами. В загальній структурі комунікативної культури чільне місце належить етиці цього спілкування. Вона передбачає як неприйняття спотворень мови, так і активну боротьбу з ними. Так, комунікативна культура інтелігента як і її важливе джерело, тобто культура педагогічного спілкування, має включати не тільки мовленнєву грамотність, а й

делікатність відносно м'якого виправлення мовних і мовленнєвих помилок співбесідника, активне сприяння розвитку рівня його належної мовленнєвої, а відтак і загальної культури [2].

Гармонійне поєднання в культурі педагогічного спілкування етичних норм передбачає поважне ставлення до особистості співбесідника, незалежно від того, якою є успішність студента, його поведінка чи ставлення до педагога. Таке ставлення залишає чіткий слід в душі студента як фахівця й інтелігента і трансформується в культуру його спілкування з людьми, в першу чергу зі своїм оточенням. У забезпеченні ефективності спілкування вкрай важливу роль відіграють такі прояви культури інтелігента, як його ерудиція і кругозір, почуття гумору, посилання на авторитети, підкреслене розуміння цілей і цінностей, які сповідують його співбесідники, навіть якщо він і не поділяє їхніх думок, цілей і цінностей [1].

Важливим елементом цього поєднання є неухильне дотримання вимог мовного етикету. Мається на увазі системне використання прийнятих в суспільстві та зокрема у професійному, зокрема в освітньому середовищі норм і зразків комунікативної поведінки. До них відносяться форми вітання співбесідника і звертання до нього, знайомство та характер самопрезентації, вибачення і пробачення тощо. За характером їхнього використання в процесі спілкування можна аргументовано робити висновки про рівень розвитку культури цього спілкування, а відтак і про рівень загальної культури людини.

Важливим елементом комунікативної культури інтелігента слід вважати також емоційну культуру. Вона полягає в умінні лідера ефективно управляти своїми емоціями й передбачає дотримання етичних вимог у спілкуванні й поведінці навіть у складних проблемних ситуаціях. Обурення, неприйняття думки, поглядів і точки зору партнера, незгода з його позицією ще не дають підстав переходити на крик, призводити до образливих висловлень тощо.

Культура педагогічного спілкування є не просто бажаним атрибутом того чи іншого викладача вищої школи. Її слід розглядати як важливий атрибут освіти в цілому, який безпосередньо випливає із загальної спрямованості

педагогічної діяльності на активне творення і розвиток культури, на постійне вдосконалення і збагачення всього соціокультурного простору. Адже саме в його координатах освіта, власне, і функціонує. Як породження цього простору, сама освіта виступає водночас і залежною від його стану й характеру, й тим активним його елементом, який дає йому внутрішній потужний поштовх у визначенні провідного вектору розвитку та в ефективній реалізації процесу цього розвитку відповідно до обраних цілей і завдань, які й визначають цей вектор. Однією з її вкрай важливих цілей виступає формування і розвиток загальної і комунікативної культури інтелігента.

Система освіти, насамперед вища школа, з давніх пір розглядається як специфічна сфера підготовки носіїв знання та високої культури, інтелігентів, творців нового знання і подальшого розвитку науки, культури і цивілізації. Адже університети завжди ставали справжніми осередками духовності і культури, в них формувалася еліта відповідної нації і держави, розвивався і примножувався її науковий та інтелектуальний потенціал. Водночас саме університети ставали осередками свободолюбства, духу не тільки академічних свобод, а й традицій демократії, гуманізму та соціального прогресу. Саме вони формували середовище, в якому формувалася інтелігентність як феномен.

У вищих навчальних закладах осмислювався й узагальнювався багатий досвід матеріальної і духовної діяльності людства. Водночас тут складалася і затверджувалася система життєвих цінностей та ідеалів. Ця місія освіти набуває сьогодні особливого значення, оскільки в житті людини і суспільства з’явилося так багато негативів. Дійсно, починаючи від цілковитої реальності глобальних екологічних і техногенних катастроф та небезпечних незворотних кліматичних змін і надмірного забруднення навколишнього середовища до все більш помітної кризи духовності та системи життєвих цінностей все це серйозно загрожує самому існуванню людської цивілізації. На жаль, ці негативи вкрай недостатньо осмислюються людьми. Особливо яскраво їхню недооцінку виявляють владні кола і, як це не дивно, молодіжне середовище.

Ефективне подолання цих негативів значною мірою досягається завдяки

професійній і духовно-культурній спрямованості діяльності педагогів вищої школи. Важливим її чинником виступає цільова підготовка інтелігенції.

Висновки./Conclusions. Розглянуті сенс та структура комунікативної культури інтелігента як неодмінного компонента його фахової компетентності та її формування і розвитку дозволяють дійти низки таких обгрунтованих висновків. По-перше, інтелігентність вже за самою своєю природою виступає потужним культурним і культуротвірним феноменом, а інтелігенти – носіями й поширювачами творчості, духовності й культури. Інтелігентність виступає надзвичайно важливим чинником суспільного життя й розвитку, формування духовного світу ледей і гуманістичної системи їхніх життєвих цінностей.

По-друге, інтелігентність як складне й важливе індивідуально-соціальне явище не успадковується людиною на генетичному рівні, вона формується в процесі її особистісного розвитку та соціалізації, під цілеспрямованою дією зовнішніх впливів. Найдієвішими серед них постають сім'я, система освіти та інтегігентне середовище. Під їхньою дією формується і постійно розвивається, перетворюючись на надзвичайно потужний чинник здатність інтелігента до саморозвиитку, самовиховання та самовдосконалення.

По-третє, основним інструментом успішного виконання інтелігентом його суспільної місії з поширення духовності і культури виступає спілкування, культура якого істотною мірою формується і розвивається під безпосереднім впливом педагогів, насамперед завдяки культурі педагогічного спілкування та прищеплення студентам розуміння їхньої особистої відповідальності за стан і характер розвитку суспільства й за рівень культури населення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бабаєв В. М., Пазиніч С. М. Філософія педагогічного спілкування: монографія. – Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2019. 268 с.

2. Культура педагога: монографія / С. О. Завєтний, С. М. Пазиніч, О. С. Пономарьов, Л. М. Тіщенко; за ред. О. С. Пономарьова. – Харків: Міськдрук, ХНТУСГ ім. П. Василенка, 2015. 320 с.

ОНЛАЙН ПЛАТФОРМИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ВНЗ

Риженко Марина Володимирівна,
кандидат педагогічних наук, доцент
Анісенко Олена Володимирівна,
старший викладач
Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова
м. Харків, Україна

Вступ. В даний час все більш популярним предметом для вивчення є англійська мова. Нас оточує величезна кількість міських приватних та онлайн шкіл, які пропонують свої послуги з навчання іноземної мови людей різних вікових категорій. Перед викладачем англійської мови стоїть велике завдання – прищепити студентам любов до англійської мови, довести її актуальність у сучасному світі та розповісти про переваги володіння цією іноземною мовою. Мотивувати їх вивчати англійську мову нам може допомогти онлайн-платформи.

Відповідно до вимог сучасної цивілізації у навчанні одну з пріоритетних ролей здобули освітні платформи. Однак здається, що після періоду ентузіазму щодо електронного навчання настав час задуматися про реальні можливості використання Інтернету у дидактичному процесі вищого навчального закладу. Рішення щодо способів використання інтернет-інструментів може бути різними, але вони мають бути підпорядковані досягненню дидактичних цілей та забезпеченню якості навчання через Інтернет. У сучасному інформаційному світі, насиченому різними електронними ресурсами, вищим навчальним закладам доводиться витримувати жорстку конкуренцію з різними освітніми центрами та платформами, що надають можливості вивчення іноземної мови.

Мета. Метою нашого дослідження є показати спектр можливостей різних сайтів, кожен із яких створений для навчання, але орієнтований на різних користувачів. Аналізовані у статті сайти мають різну методичну базу і ставлять

перед собою конкретну мету навчання. Приділено увагу складностям роботи з освітніми платформами вишів викладачів іноземних мов. Автор демонструє приклади онлайн платформ, які можна використовувати на заняттях англійської мови для розвитку інтересу до вивчення англійської мови у ВНЗ.

Матеріали та методи.

1. Duolingo – найвідоміший у світі додаток для вивчення іноземних мов. Заняття проходять в ігровій формі, тому займатись у додатку весело та цікаво. Рівень складності підвищується поступово: спочатку ви вчитимете окремі слова, пов'язані по темі, але до кінця курсу – розбирати цілі пропозиції. Пройшовши певний курс, ви заробляєте бали досвіду і зірки, і цим шляхом користувачі програми змагаються між собою. Для багатьох перехід у нову лігу, конкуренція та здобуття досягнень стають реальним стимулом до занять.

Навчання з нуля. У Duolingo програма навчання вже складена за вас, тому програма добре підійде для тих, хто хоче вивчити з нуля.

Різновид завдань. У додатку є різні типи завдань: вибір слова, набір тексту, переклад слова чи фрази, складання речення та інші. Вони допомагають закріпити слова у пам'яті швидко та інтенсивно.

Щоденні заняття. Додаток буде регулярно надсилати вам оповіщення, повідомлення на пошту, так що ви не забудете позайматися. Ви можете встановити певний час коли будете займатися та можете вибрати кількість нових слів, що вивчаються в день.

2. Memrise – так само, як і Duolingo, є додатком для вивчення іноземних мов. Заняття проходять в ігровій формі, в основному одні й ті ж функції як у Duolingo. Але є й певні плюси:

Використання мнемотехніки. До кожного слова ви можете додати запис, який допоможе вам краще запам'ятати його. До багатьох слів існують вже готові меми, складені іншими користувачами.

Відео з носіями. У парі з новим словом йде відео з носієм мови, який це слово вимовляє. Завдяки цьому можна зрозуміти, як слово звучить у справжньому мовленні.

3. BBC Learning English – освітній ресурс британської радіостанції BBC. Багато матеріалів представлені у вигляді курсів повної довжини, але кожен компонент курсу є автономним та може бути вивчений окремо. Це означає, що студент може вибрати собі найкращий спосіб навчання; пройшовши повний курс або слідуючи окремим матеріалам, що найбільш підходять для них. На цьому веб-сайті ви можете знайти:

• Контент для вчителів англійської мови;

• Розповіді для дітей, а також для початківців;

• Безкоштовні курси англійської мови з різними рівнями складності; (базова англійська, курс англійської мови нижче за середній, середній курс англійської мови, курс англійської мови вищий за середній, курс просунутого рівня англійської, англійська для академічних цілей

• Англійська на роботі;

• Тести з англійської мови; Також дуже хороша функція цього веб-сайту – ви можете вивчати англійська через новини (англійська для повсякденних ситуацій: 6 Minute English, The English We Speak, English in Minute (Learn English in 60 seconds). Слухаючи ці новини вивчіть англійську за 60 секунд або за 6 хвилин, все залежить від вашого бажання.

4. TED – це чудовий інструмент вивчення англійської мови. Тут виступають як відомі політики, художники, вчені, так і зовсім невідомі люди, які хочуть поділитися чимось важливим зі світом. Лекції TED захоплюючі, прочитані простою мовою, часто з гумором.

• Величезна кількість різноманітних тем на різні смаки та інтереси: людські відносини, творчість, мотивація, вивчення росли і планет, лідерство тощо.

• Наявність субтитрів та транскрипту. На відміну від серіалів або фільмів, лекції TED супроводжуються не лише субтитрами на різних мовами, а й транскриптом – записом усієї лекції.

• Мотивація. Лекції TED – це джерело натхнення та мотивації, у тому числі на подальше вивчення англійської мови або пошук інформації на цю тему

англійською мовою.

Ви можете дивитися TED просто на своє задоволення. Але якщо хочете

серйозно підвищити свій рівень англійської, лекції TED можуть стати чудовим матеріалом для самостійного вивчення мови. За допомогою них ви поповните словниковий запас, підтягніть сприйняття мови на слух і вимова. Для цього скористайтесь такою тактикою:

1. Спочатку подивіться виступ без субтитрів. Сконцентруйтеся, спробуйте зрозуміти якнайбільше;

2. Подивіться відео ще раз, але тепер із англійським субтитрами. Зверніть увагу на місця, які ви не зрозуміли під час першого перегляду;

3. Для тренування вимови повторюйте слова по субтитрам слідом за диктором, зберігаючи усі інтонації.

5. Freerice – це безкоштовний веб-сайт, який дозволяють гравцям жертвувати рис для нужденних сімей, граючи у вікторину з кількома варіантами відповідей. На цьому веб-сайті є різні категорії, які включають загалом 24 різних предмети, в які можна грати на 5 рівнях складності залежно від предмета. На цій платформі для онлайн - вивчення англійської мови ви перевіряєте, чи знаєте значення тієї чи іншої слова. Так ви збільшуєте словник і запам'ятовує синоніми. Вправа підходить для студентів з будь-яким рівнем знань. Ви можете вибрати будь-яку категорію з наданих та перевірити свої знання, наскільки ви знаєте значення того чи іншого слова, пов'язане з цією темою.

6. News in levels – це чудовий веб-сайт для вивчення англійської мови. На сайті публікуються відеоролики з реальних каналів новин. Спеціально вибираються прості теми, викладені щодо простою мовою. Співробітники переписують ці ж новини спрощеною та дуже спрощеною мовою.

• Три рівні складності. Усі три рівні на сайті можна прослухати, а третій часто ще й переглянути в оригіналі.

• Значення слів. Якщо текст є незнайомі, складні слова, всі вони пояснюються у самому тексті. І це дає читачеві легко зрозуміти суть тексту.

Результати та обговорення. Використання онлайн-платформ на заняттях з іноземної мови забезпечити інтерактивну роботу з лексикою та граматикою, що вивчається, практикувати говоріння та здійснювати роботу з аудіювання. Онлайн-платформи дають можливість переглядати вже пройдені матеріали / уроки, допомагають здійснювати більш чіткий контроль над знаннями та успіхами студентів, використовувати онлайн-платформи можна з будь-якого куточку світу та з будь-якого девайсу. При виконанні та моментальній перевірці завдань самою програмою економиться дуже багато часу. Крім усіх вищеперелічених переваг онлайн-платформ можна додати ще одне, на мій погляд, найважливіше – можливість зробити заняття веселими та різноманітними.

Висновки. Підсумовуючи, можна зробити висновок про те, що використання онлайн ресурсів та платформ на уроках англійської мови є невід'ємною частиною освітньої процесу. Завдяки їм викладачі мають можливість мотивувати студентів на вивчення іноземної мови, зробити процес навчання більш живим, яскравим та незабутнім.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Дерба Т. Дистанційне навчання школярів. Інформаційні технології і засоби навчання. 2009. № 5(13). Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету 151 Вип. 3, 2020 ISSN 2307-4906 С. 1-14. URL: http://www.ime.edu-ua.net/em.html

2. “Free Websites to Practice English at Home”. Hilary Schenker. 2020.

РОЗВИТОК НАВИЧОК УСНОГО МОВЛЕННЯ У СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ ПЕРШОГО КУРСУ

Савенко Тетяна Дмитрівна,
кандидат філолологічних наук, доцент,
Національна академія статистики,
обліку та аудиту
Савенко Олександр Миколайович,
доцент, Київський національний університет
культури і мистецтв
Вятчаніна Світлана Володимирівна
старший викладач, Національний університет
фізичного виховання і спорту України
м. Київ, Україна

Викладачі української мови вирішують на початковому етапі два головних завдання: 1) розвивають уміння іноземних студентів читати спеціальну літературу; 2) прищеплюють усталені навички усного мовлення. Однак установка такого завдання здається доволі обмеженою, що пояснюється низкою причин.

1. Студенти вступають до університету з різними знаннями української мови. Увесь начальний час у період їхнього студіювання на підготовчому факультеті був присвячений вивченню, систематизації та застосуванню її до спеціальних текстів. Доводиться знайомити студентів, закріплювати і опановувати з ними основний словниковий запас цієї літератури, навчати їх працювати зі словником. Поруч з випускниками підготовчих відділень опиняються студенти з посткомуністичних країн з нульовим знанням української мови, але з базовою російською мовою.

2. Труднощі, що виникають при вивченні української мови – скажімо, такі як види та управління дієслів, вживання прийменників – перешкоджають розвитку навичок усного мовлення, яке рясніє помилками. Навіть енергійні намагання, спорадичні спроби розробки навчальних матеріалів (презентація мовленнєвих форм та стереотипів) без необхідної систематизації чи їхнього

відтворення можуть увінчатися лише скромним успіхом.

Досвід показує, що вимоги Типової навчальної програми й реальне знання студентів не співпадають. Основні причини цього такі: 1) спостерігається переоцінка морфології та недооцінка синтаксису; 2) запас слів не відповідає потребам мовної практики (у ньому багато зайвого, але, з іншого боку, відсутні слова, без яких не можна обійтись). Завдання викладачів полягає в подальшому розвитку навичок і визначенні їхнього спеціального напрямку.

З точки зору тематики існує три складові: 1) бесіди з питань спеціальності; 2) бесіди з побутових питань; 3) бесіди на актуальні суспільно-політичні теми, вагомість яких визначається виховним характером. Оволодіння трьома комплексами є ідеалом, досягнути якого за короткий час майже неможливо. У залежності від спеціальності та її реальних потреб той чи інший комплекс буде вимальовуватися як центральний. Це пояснюється тим, що всі вони пов'язані між собою. При цьому дані зв'язки не слід контролювати штучно: вони мають витікати із загальної тематики уроку, підготовленого за

Особливості спеціальностей і факультетів обумовили виділення наступних акцентів. На негуманітарних факультетах побутові питання порушуються, як правило, не часто. Бесіда на актуальні політичні питання займає дещо ізольоване місце та потребує спеціальної підготовки. Для студентів гуманітарних напрямів лексичний запас трьох комплексів характеризується схожістю, тому робота з ними проводиться у більших масштабах.

З трьох тематичних комплексів є два шляхи розвитку усного мовлення: один – згідно лінії бесіди за спеціальністю, другий – супровідно лінії суспільно-політичної чи побутової бесіди. На першому шляху застосовується переклад або метод курсорного читання, коли студент оволодів необхідним запасом слів, правильно використовуючи його застосовує морфологічні та синтаксичні навички. А тематичні словники дають можливість не тільки запам'ятати слово не в ізоляції від інших, але й в осмислених групах і відтворювати їх за

допомогою асоціацій і, одночасно, використовувати ці слова з наукового контексту у простих розмовах чи відповідях на запитання викладача. Робота за допомогою тематичного словника – це проміжна ступінь між рецептивним і репродуктивним оволодінням мовою. Тематичний словник відрізняється тим, що його обсяг обмежений і точно окреслений. Він забезпечує закріплення мовного матеріалу та доведення його до автоматизму. Можна образно сказати, що тематичний словник є містком через провалля різних контекстів.

Реалізація другого шляху передбачає створення спеціалізованих розмовників, текстів на побутові та суспільно-політичні теми. Такі навчальні матеріали сприяють розвитку мовного здогадування, відрізняються простотою змісту граматичної структури. Якщо тексти на побутові теми динамічні, то на суспільно-політичні – сухі за змістом і складені за мовними конструкціями.

Різниця між цими двома шляхами полягає в наступному:

1. У першому шляхові – переклад є вирішальною ланкою між оригіналом-текстом і відтворенням-мовленням; у другому – переклад обмежено окремими словами.

2. У першому шляхові – слух поступається місцем очам, слухання та розуміння віддаляються одне від одного, тоді як у другому – аудіювання та мовлення зливаються.

3. У першому шляхові переважає навчальна бесіда, а в другому робиться спроба створити дійсно мовленнєву атмосферу, усунути елементи штучності.

Розробка стратегії й тактики навчальної діяльності, зокрема, мовленнєвої, передбачає наявність або відсутність мовного середовища, яке є одним із компонентів умов навчання, та важливішою загальнодидактичною вимогою при мовному навчанні. На жаль, нинішній час ставить перед методистами завдання організації навчальної діяльності на компенсаційній основі, оскільки навчання іноземців у багатьох університетах України здійснюється дистанційно, тобто, як правило, в іншомовному середовищі. Це означає, що максимальне приближення навчального середовища до характеристик реального мовного середовища мінімізується, метод активізації резервних

можливостей студента як особистості не спрацьовує в достатній мірі, як і принцип глобального пред'явлення мовленнєвого матеріалу, який зазвичай забезпечував поступове і поетапне «входження, вливання» у мовне середовище і сприяв більш реальному формуванню внутрішньої (процесуальної) мотивації, пов'язаної з комунікативними потребами. У цьому випадку висока мотивація має стимулюватися інтенсивною методикою, за допомогою якої створюється комфортні умови для слухачів. Таким чином, формується мовне мікросередовище зі своїм набором мовленнєвих інтенцій та ситуацій. Зменшення діапазону дій навчання, що викликане відсутністю мовного середовища, може компенсуватися за рахунок активних форм, які використовуються в інтенсивних методиках. Наприклад, рольові ігри, які в умовах іншомовного середовища є достатньо розповсюдженою перешкодою на шляху до спілкування, не тільки сприяють подоланню психологічних бар'єрів, але й стають основою адекватної комунікації та прискореної адаптації до конкретних життєвих умов.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беспаленко А. М., Каленський В. П. Деякі психолого-педагогічні фактори як складники успішної організації навчання іноземців на підготовчому факультеті // Фахова підготовка іноземних громадян в Україні: Матеріали II Міжнародної конференції. – К., Вид-во «Європейський університет», 2004. – С.27-30.

2. Ковальчук В. І. Дистанційне навчання української мови слухачів-іноземців підготовчого відділення: виклики, перспективи, недоліки. / Зб. матеріалів XIII Міжнародної науково-практич. конференції «Світові виміри освітніх тенденцій: науково-методичні проблеми мовної підготовки іноземних громадян». – К., НАУ, 2020. – С.22-25.

3. Українська мова як іноземна: проблеми методики викладання / Зб.матеріалів Міжнародної наукової конференції (Ялта, вересень 1993) / Упоряд. І. Осташ, М. Гримич. – Львів, Каменяр, 1994. – 143 с.

ПАСТЕЛЬ ЯК ЗАСІБ ХУДОЖНЬО-ТВОРЧОГО РОЗВИТКУ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ПОЧАТКОВОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

Савчин Галина Віталіївна
старший викладач
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка

Актуальність. В сучасному суспільстві актуалізується потреба виховання та розвитку творчих, креативних людей, здатних орієнтуватися в інформаційному світі, з гнучким і нестандартним мисленням. Творчі здібності та креативність мислення стають необхідними умовами для адаптації в навколишньому світі.

Творча особистість характеризується здатністю мислити креативно і діяти нестандартно, готовністю до саморозвитку, самовдосконалення вдосконалення власного уявлення, світогляду, світовідчуття [3]. Перетворення навколишнього життя, створення нового суспільства сьогодні пов'язані з повною віддачею як інтелектуальних, так і творчих сил людини. Тому на якісно іншому рівні усвідомлюється соціальна значущість не тільки інтелектуальних, духовно-моральних та професійних якостей особистості, але і ступінь її художньо-творчого розвитку.

Творчі якості особистості особливо яскраво проявляються в художній діяльності. Загальновідомо, що образотворче мистецтво є однією з основних ланок формування та розвитку творчих здібностей особистості. Показник творчого розвитку особистості визначається рівнем сформованості естетичного сприймання навколишнього середовища, умінням працювати з різними матеріалами, використовувати різні техніки, добирати відповідні засоби реалізації задуму, виявляти творчу уяву, естетичну чутливість, емоційно-ціннісне ставлення до оточуючих об'єктів та явищ [4].

Сучасні проблеми вимагають від вчителя творчого підходу до організації освітнього процесу в закладах початкової мистецької освіти, мистецької

грамотності, оволодіння інноваційними педагогічними технологіями.

Цікавою технікою образотворчого мистецтва, яку доцільно активно використовувати на уроках в закладах початкової мистецької освіти, є пастель.

Мета статті – висвітлити художньо-творчий розвиток учнів закладів початкової мистецької освіти засобами пастелі.

Виклад основного змісту. Пастель, як художній матеріал в образотворчому мистецтві, займає особливе місце в творчій діяльності.

Ніжна оксамитова фактура, матовість, м'якість і жвавість фарб привертають увагу художників починаючи з 16 ст.

Художники-педагоги відзначають особливу роль пастелі у навчанні та розвиткові творчих здібностей особистості. Серед них найбільший теоретико-методичний внесок зробили А. П. Лосенко, В. І. Угрюмов, П. П. Чистяков, М. А. Кириченко. Великий практичний внесок у вдосконалення методики навчання малювання м'якими матеріалами внесли художники О. Венеціанов, К. Брюллов, В. Перов, О. Саврасов, І. Репін, М. Врубель, З. Серебрякова, К. Коровін. Митці використовували пастель в різних техніках: як графічний матеріал, як живописний матеріал («пастельний живопис») або в різних змішаних техніках.

Інтерес до пастелі сьогодні тільки зростає як серед художників-професіоналів, так й серед любителів. В різних країнах створюються товариства поціновувачів пастелі (Франція, Англія, Німеччина, Іспанія, Канада, Китай, Японія тощо). На даний час пастельні товариства в усьому світі об'єднані в Міжнародну Асоціацію Пастельних Товариств.

Довідкова література (енциклопедії, словники) висвітлюють пастель як графічний матеріал, так і живописний матеріал. Це пов'язане із дуалістичною природою пастелі. Вона є засобом рисунку і живописним прийомом [2].

Як техніка рисунку пастель використовується ще з часів Відродження. Джовані Паоло Ломаццо в трактаті про живопис (1584), описує пастель як «новий вид малювання, що застосував Леонардо да Вінчі в рисунках до «Тайної вечері» … Митець називав цю техніку «фарбування сухим способом» [2].

Використовувати пастель як живописний матеріал митці почали значно пізніше. В 17 столітті художники активно експериментували із живописними техніками. Борисов Ю. Б. зазначає, що «на авторство винаходу пастелі (чи пастельного олівця) претендують І. А. Тіле (1685–1752), дві пані Вернерін і Хайт, які мешкали у Данцігу. А також француз – Р. Нантей (1618–1678), швейцарець – Д. Мойєр (1572–1658)» [2].

Виділяють наступні властивості пастелі: насичений, бархатистий, матовий колір; свіжість і чистота кольору; не змінність кольору при висиханні; довготривала робота матеріалом без додаткових заходів.

Художня пастель випускається у вигляді брусків або олівців. У її складі міститься пігмент та сполучна речовина. В якості сполучно речовини використовуються віск, мінеральні олії або гуміарабік.

Пастель буває чотирьох видів:

- суха пастель;
- олійна пастель;
- воскова пастель;
- акварельна пастель;

Суха пастель лягає на папір легко і м’яко. Її можна розтушувати пальцем, створюючи рівний тон. Накладаючись один тон другий, кольори сухої пастелі легко змішуються і дозволяють при цьому отримати нові відтінки.

Різновидом сухої твердої пастелі є пастельні олівці. Вони мають вигляд звичайних олівців та мають ряд переваг: зручні в роботі, наносять акуратні штрихи, не забруднюють руки. Пастель олівці дають змогу промальовувати дрібні деталі та створювати плавні фактурні переходи. Вони використовуються переважно для виконання зображень тварин і портретів людей.

Олійна пастель відрізняється від інших видів пастелі своїми якостями та способами малювання. Вона виготовляється шляхом спресовування з пігменту та лляної олії. Відповідно на дотик вона більш волога, а на роботах з часом можуть виступати жирні плями. Олійна пастель робить яскраві та чіткі штрихи, проте кольори погано змішуються між собою та не розташовуються. Закінчені

роботи не потребують фіксації. Малювати олійною пастеллю можна на будь-якій поверхні, а не лише на папері. Олійну пастель можна розмивати або розтушувати розчинником за допомогою пензлика або растушовки (спеціальної палички з пресованого паперу). Виконана робота олійною пастеллю схожа на олійний живопис.

Воскова пастель виготовляється на основі воску (найчастіше полімерного) в поєднанні з натуральними наповнювачами. Малюнки, виконані такою пастеллю, мають яскраві насичені кольори. Восковою пастеллю малюють на папері, картоні, склі. Цю пастель використовують в змішаній техніці – малювати по акварелі або гуаші. За допомогою воскової пастелі можна малювати в техніці «сграфіто», «вітраж-емаль», «енкаустика» і «фроттаж». Воскові брусочки тверді та не бруднять руки.

Акварель пастель за своєю текстурою подібна до воскової пастелі. Вона поєднує в собі всі якості воскової пастелі, однак в її складі містяться водорозчинні компоненти. Малюнок акварельною пастеллю схожий на олійну пастель, проте його можна розмити, перетворивши в акварельний живопис. На відміну від акварельних олівців, акварельна пастель більш м’яка і яскрава, легко замальовує великі плями та легко розмивається.

Розглянемо основні технологічні особливості роботи пастеллю на уроках в закладах початкової мистецької освіти.

Важливе значення має папір. Вибір паперу залежить від задуму. Колір і текстура паперу відіграють особливо важливу роль в роботі пастеллю. Переважно малюють на текстурованому кольоровому папері. Причина такого вибору пояснюється тим, що інколи пастеллю не покривається вся поверхня паперу. Ще однією особливістю є те, що іноді навіть при сильному натиску на пастельний олівець папір просвітлюється крізь шар пастелі.

В роботі пастеллю необхідно приділяти увагу напрямку штрихів. Вони повинні лягати за формою, а не довільно. Таким чином, предмети будуть виглядати об’ємними. Великі плями кольору краще перекривати, тримаючи пастель плазом.

Пастеллю можна намалювати, використовуючи активні штрихи або ледь помітні. При щільному нанесенні штрихів, близько один до одного, утворюються кольорові плями без видимих ліній. Проте в роботі пастеллю можна робити й активні енергійні штрихи. Це надає картині привабливості, живості.

Працювати пастеллю потрібно рівномірно, на всій поверхні роботи. Спочатку перекриваються світлі місця, потім темні. Найактивніші акценти і відблиски потрібно ставити в самому кінці роботи.

Малюючи пастеллю, потрібно пам'ятати про повітряну перспективу. Обриси віддалених предметів повинні бути більш м'які, ніж обриси ближніх. Віддалені предмети по тону мають бути холодними, ніж ті, що розташовані на передньому плані.

Домогтися потрібного відтінку в пастельному малюнку можна або чергуванням різнокольорових штрихів (оптичне змішування), або перекриванням одного кольору іншим (механічне змішування). Регулювати різкість контурів або насиченість кольору можна за допомогою розтушовування. Якщо виникає необхідність, то промальовують дуже дрібні деталі за допомогою пастельних олівців.

Інколи в роботі пастеллю використовують акварель, якою покривають основу, папір. Вже по сухій акварелі малюють пастеллю. Це забезпечує глибину, об'ємність роботі. Або виконують аквареллю відмивку для створення живописних ефектів [1, 12].

Однією з основних проблем в роботі сухою пастеллю є збереження малюнка. Слід пам'ятати, щоб закріплення пастелі завжди призводить до зміни тону.

Можна закріплювати пастель лаком для волосся, але від нього вона сильно темніє. Рекомендується користуватися спеціальними фіксаторами для сухої пастелі в аерозольних балончиках. В результаті закріплення пастель може ставати темнішою, дещо контрастнішою, проте частково й втратить бархатистість поверхні. Тому при роботі пастеллю слід врахувати потемніння

пастелі від фіксації.

Закріплена суха пастель все одно вимагає дбайливого звернення. Якщо пастель зберігати в папці, то з лицьового боку необхідно перекласти малюнок тонким гладким папером. Незакріплені роботи в техніці пастель зберігати в папці неприпустимо, бо вона осиплеться і замаститься. Роботи пастеллю краще поміщати під скло з використанням паспарту. Бажано, щоб лист паспарту був товстіший і робота не торкалась скла.

Висновки. Пастель – універсальний матеріал з широкими з живописними та графічними властивостями. Техніка пастелі багата на прийоми роботи. Вона як художній матеріал доступна дітям, що розширює діапазон їх художньої творчості. Способи та прийоми роботи пастеллю дають учням можливість творчого самовираження. Набуті знання, уміння, навички у роботі з пастеллю позитивно позначаються на мотивації учнів до творчого розвитку, до самоосвіти. Різноманітність видів художньо-творчої діяльності стимулює в учнів інтерес до вивчення образотворчого мистецтва, що є необхідною умовою формування креативної особи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Берлач О. П., Чихурський А. С. Використання пастелі в станковому живописі / О. П. Берлач, А. С. Чихурський. – Луцьк, 2017. – 18 с.

2. Борисов Ю. Б. Дуалістична природа пастелі: художні та технічні властивості у підготовці дизайнерів [Электронный ресурс] / Ю. Б. Борисов // Теорія та практика дизайну. – 2012. – Вип. 2. – С. 15–19. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tprd_2012_2_5.

3. Каньоса Н. Особливості розвитку творчої особистості дитини засобами образотворчого мистецтва [Электронный ресурс] / Н. Каньоса. – Режим доступу: http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/123456789/1818/Kanosa-N.H.-Osoblyvosti-rozvytku-tvorchoi-osobystosti-dytyny-zasobamy-obrazotvorchoho-mystetstva.pdf

4. Плотнікова В. В. Мистецтво графіки в системі художньої освіти сучасної української школи» / В. В. Плотнікова// Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Мистецька освіта: минуле, сучасне, майбутнє (до 30-річчя кафедри образотворчого мистецтва ім. Михайла Фіголя). – Івано-Франківськ, 2013. – С.216–224.

ОРІЄНТИРИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІДЕЙ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ У 5 КЛАСІ: ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ «МИСТЕЦТВО»

Сердюк Оксана Петрівна,
завідувач навчально-методичного відділу
координації освітньої діяльності та професійного розвитку
Сумського ОІППО
м. Суми, Україна

Сучасне навчання, і мистецьке, зокрема, ґрунтується на засадах компетентнісного, діяльнісного, особистісно орієнтованого, інтегрованого підходів, визначених в основних нормативних документах освіти – державних стандартах, навчальних планах, програмах.

Мистецтво – особлива форма відображення дійсності. Саме уроки освітньої галузі «Мистецтво» допоможуть учням подолати емоційний страх, дискомфорт тощо.

Метою статті є розкрити питання щодо орієнтирів впровадження ідей нової української уколи у 5 класі освітньої галузі «Мистецтво».

Державний стандарт базової середньої освіти – документ, у якому окреслено мету, вимоги до результатів навчання здобувачів освіти на кожному циклі навчання в межах освітньої галузі, зокрема, мистецької освітньої галузі. Для досягнення результатів навчання, визначених Державним стандартом базової середньої освіти, розроблено модельні навчальні програми з навчальних предметів та інтегрованих курсів, визначених Типовою освітньою програмою.

У закладах загальної середньої освіти мистецьку освітню галузь реалізують за допомогою чотирьох модельних навчальних програм інтегрованого курсу «Мистецтво» та однієї програми міжгалузевого курсу «Драматургія і театр».

Необхідною умовою реалізації завдань мистецької освітньої галузі є дотримання інтегративного підходу через узгодження програмового змісту і результатів навчання з різних видів мистецтва, та упровадження інтегрованого

курсу «Мистецтво» протягом усього навчального року, не виділяючи його складові (музичну, образотворчу) в окремі навчальні періоди (семестри).

Одним із провідних принципів реформи «Нова українська школа» визначено дитиноцентризм – максимальне наближення навчання й виховання до конкретної дитини, орієнтація на потреби учня, створення психологічного комфорту, розкриття потенціалу кожного. У цьому контексті освітній процес дітей у п’ятому класі необхідно планувати з максимальним упровадженням принципу наступності у навчанні. Урахування принципу наступності необхідно для ефективного планування освітнього процесу в 5 класі й досягнення очікуваних результатів навчання, визначених програмою.

Плануючи освітній процес на уроках мистецтва в контексті реалізації Державного стандарту базової середньої освіти [1], учителю слід спрямувати свою увагу на такі ключові аспекти – домінування компетентностного та діяльнісного підходів у навчанні. Адже сьогодні недостатньо просто засвоїти окремі знання, набути певні уміння, важливо навчитись їх застосовувати як у типових, так і в нестандартних, нових для дитини ситуаціях. Це дає змогу сформувати ціннісне ставлення до цих знань, навчитись адаптуватись та шукати шляхи ухвалення рішень у різноманітних ситуаціях. Тобто, навчання мистецтву не має окреслюватися в межах уроку, мистецький досвід, який дитина набуває, має поширюватися і застосовуватися в різних її життєвих ситуаціях. Зазначаємо, що для реалізації цих завдань у дитини мають системно і послідовно формуватися предметні мистецькі (музичні, образотворчі тощо) компетентності – мистецькі знання, уміння і ставлення, які дитина вільно могла би застосовувати у житті.

Державний стандарт і модельні навчальні програми не визначають кількісну чи якісну складову інформації (мистецького змісту), яку дитина має засвоїти у процесі навчання. Провідними є результати навчання, які мають проявлятися через певні дії учнів – як вияв сформованості у них визначених умінь, розуміння мистецьких понять, виявлення емоційного ставлення тощо. Тож, актуальним стає переформатування методів і прийомів навчання від

ілюстративно-пояснювальних – до інтерактивних, дослідницьких тощо, що сприятиме формуванню у підлітків потреби в активному здобутті нових знань та умінь, позитивного емоційного ставлення до пізнання, розвитку критичного мислення тощо.

Учитель самостійно обирає освітні технології, види мистецької діяльності учнів, мистецькі твори для сприймання (орієнтуючись на критерій їх високої художньої якості), визначає обсяг годин для опанування розділу (теми) програми і досягнення учнями очікуваних результатів навчання тощо. Ефективним методичним інструментом у доборі мистецького контенту та різних видів діяльності для уроку є підручники та інше навчально-методичне забезпечення.

Реалізація діяльнісного підходу в 5 класі на уроках мистецтва здійснюється через різноманітні форми практичної діяльності учнів, у процесі чого відбувається їхнє самовираження у співі (зокрема виконанні одноголосних та багатоголосних творів, спів в ансамблі та хорі), інструментальному музикуванні, малюванні, ліпленні, конструюванні тощо, де виявляється творчість, ініціативність, формується і розвивається здатність співпрацювати з іншими людьми. Зазначимо, що ці якості особистості можуть активно розвиватися у процесі, коли вчитель дає можливість учню вибору для виконання практичного завдання, підтримує прояви дитячої оригінальності, спонукає учнів до прояву різних мистецьких ініціатив (виконання улюблених пісень, власних інтерпретацій виконання творчих робіт, зокрема, із застосуванням цифрових та медіа ресурсів), організації арт-мобів тощо; коли педагог планує і системно навчає дітей співпрацювати у парах, малих та великих групах або виконувати обрані мистецькі проєкти [4].

Діяльність на уроках мистецтва – це також обговорення творів мистецтва, виявлення емоційно-ціннісного ставлення до них, аналіз їх змісту тощо. У процесі цього виду діяльності ефективно формуються і розвиваються такі наскрізні вміння, як уміння висловлювати власну думку, здатність логічно обґрунтовувати позицію, критично мислити тощо. Саме тому, під час

конструювання кожного уроку у 5 класі (як і в інших класах навчання), учителю необхідно залучати різні прийоми і методи щодо сприймання та аналізу-інтерпретації творів мистецтва учнями.

В освітній процес, зокрема й в мистецьку освітню галузь, системно і послідовно впроваджується інтегрований підхід. У базовій середній школі, окрім тематичної, застосовуються й інші види інтеграції, зокрема, естетико-мистецтвознавча (художньо-мовна, жанрова, художньо-стильова тощо). Наприклад, опанування учнями особливостей мови різних видів мистецтва у 5 класі (ця ідея є наскрізною в усіх модельних навчальних програмах інтегрованого курсу «Мистецтво») може здійснюватися в межах тематичної інтеграції, коли та чи та світоглядна тема розкривається через сприймання-інтерпретацію творів різних видів мистецтва, художньо-творчу діяльність дітей та ознайомлення з особливостями мови мистецтва. Водночас, учні можуть досліджувати багато мистецтвознавчих понять – суголосих в різних видах мистецтва (ритм, контраст, штрих тощо), що є виявом внутрішньо мистецтвознавчої інтеграції [3]. Зазначимо, що інтегрований підхід – не має бути самоціллю. В освітньому процесі це має бути збалансовано і педагогічно доцільно. Під час конструювання уроку мистецтва для розкриття, емоційного посилення певної світоглядної теми навколо домінантного виду мистецтва (зазвичай, це – музичне і образотворче мистецтво) доцільно «залучати» твори інших видів мистецтва.

Таким чином, на уроці певну тему розкривають завдяки «мові» одного (домінантного) виду мистецтва, а твори інших видів доповнюють і збагачують загальне сприйняття.

Ураховуючи провідний принцип нової української школи – дитиноцентризм, оцінювання має бути, щонайперше, особистісно орієнтованим, і віддзеркалювати динаміку розвитку дитини, визначати її особисті переваги, досягнення у пізнавальній, художньо-творчій, іншій діяльності. Таке оцінювання (формувальне) триває постійно упродовж навчання дитини у школі й зорієнтовує вчителя на спостереження за

навчальним поступом кожного учня. При цьому особливості дитини можуть впливати на темп навчання, що призводить до того, що вона може досягати вказаних результатів раніше або пізніше від завершення зазначеного циклу чи рівня. Формувальне оцінювання може здійснюватися у формі само- та взаємооцінювання, зокрема учні співставляють досягнутий результат своєї діяльності з її метою, аналізують успіхи і причини індивідуальних невдач у вивченні навчального матеріалу та визначають можливі шляхи їх подолання [2].

Орієнтирами для здійснення формувального оцінювання є очікувані результати навчання учнів, визначені модельною навчальною програмою. Їх використовують: для організації постійного спостереження за динамікою формування певних умінь та навиків що співвідносяться з очікуваними результатами та особистим розвитком учня; для обговорення навчального поступу з учнями та їхніми батьками або особами, які їх опікують.

Очікувані результати навчання, визначені програмою, є чітким орієнтиром і для підсумкового оцінювання, адже від того, як учень виявляє (демонструє) той чи інший очікуваний результат навчання, установлюється рівень його досягнення.

Оцінювання результатів навчання учнів має бути орієнтованим на ключові компетентності і наскрізні вміння та вимоги до обов’язкових результатів навчання у мистецькій освітній галузі, визначені Державним стандартом базової середньої освіти [1]: уміння демонструвати (презентувати) результати власної творчості, здатність пояснити свій задум, критично оцінити власні успіхи і досягнення тощо. Це вміння слід формувати в учнів системно та послідовно, адже вміння критично оцінити свої можливості та якнайкраще представити свої досягнення іншим є актуальним і необхідним у сучасному світі.

Сучасне покоління дітей потребує пошуку нових шляхів пізнання мистецтва, тому ефективним є поєднання традиційних методів і прийомів навчання із сучасними, зокрема інтерактивними, дослідницькими та іншими.

Головне – максимально залучати різні форми і види діяльності, ураховуючи вікові особливості, фізичний, психічний та інтелектуальний розвиток учнів 5 класів, їхні особливі освітні потреби.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Державний стандарт базової середньої освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898). URL: https://cutt.ly/OXpTocf.

2. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р). URL: https://cutt.ly/UXpT5Ja.

3. Масол Л. М. Інтегративні технології формування предметних компетентностей учнів початкових класів у процесі навчання інтегрованого курсу «Мистецтво». Мистецтво та освіта. 2020. № 2 (96). С. 2–9.

4. Масол Л. М. Навчально-методичний посібник «Нова українська школа: Методика навчання інтегрованого курсу «Мистецтво» у 3-4 класах на засадах компетентнісного підходу» / Людмила Масол. – Київ : Генеза, 2020, – 160 с.

ЗАОХОЧЕННЯ СТУДЕНТІВ ДО ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ ТА ВАЖЛИВІСТЬ ФІЗИЧНИХ ВПРАВ

Сластіна Олена Олександрівна,
старший викладач
Харківський торговельно-економічний інститут
Української інженерно-педагогічної академії
м. Харків, Україна

Вступ./Introductions. Заохочення студентів до занять фізичною культурою не можливе без врахування мотивації, яка є головним складовим, що спонукає до занять фізичними вправами. Тому для підтримки інтересу, стимулювання і зацікавленості студентів у фізичній активності необхідно використовувати певні методи. Стаття присвячення дослідженню методів для заохочення студентів до занять фізичною культурою та важливістю фізичних вправ для здоров'я.

Мета роботи./Aim. Дослідження методів заохочення студентів до занять фізичною культурою; дослідження важливості фізичних вправ; аналіз мотивації.

Матеріали та методи./Materials and methods. Дані науково-медичної літератури з заохочення людини до занять фізичною культурою, їх аналіз; педагогічне спостереження; опитування та анкетування студентів.

Результати та обговорення./Results and discussion. Перед закладом освіти завжди постає завдання сформувати особистість студента, який зміцнює власне здоров'я у процесі занять фізичними вправами. Саме тому виникає необхідність у заохоченні студентів до занять фізичною культурою.

Фізична культура виступає як необхідна складова для забезпечення здорового способу життя студентів. Вона є важливим способом підвищення соціальної і трудової активності студентів, задоволення їх моральних, естетичних та творчих потреб.

Невисока рухова активність, збільшення навчального навантаження,

відносна свобода студентського життя – це низка труднощів з якою стикається студент. В залежності від віку та місця навчання, майже 76% молоді віддають перевагу пасивним формам проведення дозвілля. Серед молоді віком 18-24 роки 50% осіб мають незадовільну фізичну підготовку. Тому постає питання всебічної активізації занять фізичними вправами та спортом як генеруючого чинника здорового способу життя студентської молоді [1, с. 158].

Велике значення у заохоченні студентів до занять фізичною культурою грає мотивація. Мотивація до фізичної активності – особливий стан особистості, спрямований на досягнення оптимального рівня фізичної підготовленості та працездатності.

Існують зовнішні та внутрішні фактори, які впливають на мотивацію до виконання фізичних вправ у студентів. Зовнішні фактори: поради батьків, викладача, друзів, телепередачі і преса. Внутрішніми факторами можна вважати знання, переконання, аналіз і пошук причин, що заважають чи допомагають реалізувати мету.

До об’єктивних зовнішніх причин можна віднести відсутність груп за інтересами; до внутрішніх причин, які відбивають нестійкість мотивів та низьку мотивацію, належить брак часу.

До процесу підвищення мотивації у студентів до занять фізичною культурою треба підходити всебічно. Перш за все необхідно розповісти про користь та важливість занять фізичними вправами, а саме:

- Зміцнення здоров’я;
- Покращення фізичного та психологічного стану;
- Розвиток дисципліни;
- Зняття емоційної напруги;
- Розвиток морально-вольових якостей та ін.

Завдання викладачів полягає в тому, щоб зробити фізичну культуру найбільшою мірою відповідною індивідуальним особливостям кожного, хто займається. Необхідно акцентувати увагу на елементах, які покликані сприяти ефективному формуванню у студентів грамотного відношення до себе та свого

тіла, сприяти усвідомленню необхідності зміцнення здоров'я, ведення здорового способу життя та фізичного вдосконалення.

Слід зазначити, що викладачі повинні цікавитись не лише тим, що спонукає студентів до занять фізичними вправами, а й що їм заважає. Дізнавшись причину виникне план її вирішення.

Щоб сформувати заохочення студентів до занять фізичною культурою потрібно дотримуватися декількох прийомів:

- Різноманітність методів та фізичних вправ;
- Наявність конкретних та доступних завдань для виконання;
- Забезпечення чіткого розуміння важливості фізичних вправ;
- Використання нетрадиційних методів, грайлива форма виконання фізичних вправ;
- Постійне спонукання до саморозвитку;
- Використання засобів заохочення, спортивні журнали та спортивне обладнання для виконання фізичних вправ.

Під час опитування студентів, у більшості були майже однакові мотиви: хочуть розвинути фізичні якості (дівчата: гнучкість, граціозність; хлопці: рухові якості, швидкість, силу, витривалість), стати професіоналом. Після лекції щодо важливості занять фізичними вправами, їх погляд дещо змінився. Провідними стали такі мотиви: хочу бути здоровим, щоб довше прожити (55%) розвинути фізичні якості (35%); стати професіоналом (10%).

Відомо, що коли у студентів є інтерес до занять фізичними вправами, тоді вони й будуть активно займатися цією роботою, бо ж інтерес – це свого роду спонукальний механізм, без якого не може сформуватись особистість [2, с.504].

Мотивація до занять фізичною культурою сприяє більш якісному їх проведенню, що у свою чергу впливає підвищення рухової активності студентів.

Висновки./Conclusions. Тож, для заохочення студентів до занять фізичною культурою необхідно вмотивувати та підвищити їх інтерес до важливості фізичних вправ. Викладач повинен докладати максимум зусиль для

того, щоб студенти були зацікавлені в своєму розвитку. Постійна підтримка навчальної мотивації студентів дозволить їм свідомо засвоювати надані знання, формувати вміння й навички та зрозуміти важливість фізичних вправ в житті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЮ ЛІТЕРАТУРИ

1. Асєєв В. Г. Мотивація поведінки і формування особистості / Видавництво "Думка", с. 158. – 1976.

2. Присяжнюк С. І. Фізичне виховання / Навчальний посібник: Центр учбової літератури, с. 504. – 2008.

РОЛЬ ЗАДАЧ В ПОСИЛЕННІ ПРИКЛАДНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ КУРСУ ІНФОРМАТИКИ В ГІМНАЗІЇ

Твердохліб Ігор Анатолійович,
к. пед. наук, доцент,
провідний науковий співробітник
Семко Лариса Петрівна,
науковий співробітник
Інститут педагогіки Національної академії
педагогічних наук України
м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. Інформатика – прикладна наука, яка має необмежені сфери застосування в сучасному світі: в науці, економіці, техніці, виробництві, освіті. Таке широке використання інформатики в різних сферах життя людини підкреслює важливість вивчення в школі саме прикладних аспектів цієї науки. Сьогодні інформатика проникає в усі сфери людської діяльності. Важко назвати хоча б один розділ науки або деяку професійну область, де не була б присутня інформатика або її методи.

Інформатика – наука з одного боку фундаментальна, а з іншого –виступає засобом вирішення багатьох прикладних задач, що стосуються різних сфер людської життєдіяльності, побуту, освітнього процесу, виробництва тощо. Наразі вивчення інформатики і зрештою, інших шкільних предметів відбувається так, що більшість учнів не усвідомлюють навіщо вони вивчають той чи інший навчальний матеріал, де він може використовуватися в подальшому навчанні, або де його можна буде використати для розв’язання конкретних життєвих практичних задач. [1].

Отже, актуальність посилення прикладної спрямованості курсу інформатики в гімназії визначається необхідністю: соціальної затребуваності молодого покоління, здатного застосовувати засоби інформатики та інформаційних технологій (ІТ); розробки концепції прикладної спрямованості шкільного курсу інформатики та шляхів її реалізації на різних етапах навчання

інформатики; розкриття та використання дидактичного потенціалу прикладної спрямованості шкільного курсу інформатики; розробки принципів відбору, типізації практичного матеріалу, цікавого з прикладної точки зору, а також розробки та модернізації методики вирішення та використання прикладних задач [2].

Мета роботи. / Aim. Метою роботи є обґрунтування ролі і місця задач прикладної спрямованості в курсі інформатики в гімназії. Акцентовано увагу, що проблема прикладної спрямованості навчання інформатики не нова і на всіх етапах її становлення та розвитку пов'язані з безліччю питань. Однак дана проблема динамічна за змістом у силу постійного прогресу ІКТ, розширення області людської діяльності. Складність полягає в тому, що передбачити всі аспекти застосування інформатики у майбутній діяльності учнів практично неможливо, а тим більше складно розглянути всі ці питання у школі. Однак, що може зробити вчитель інформатики, так це сформувати логічну культуру мислення, в тому числі і через рішення прикладних задач.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Теоретичні: аналіз, систематизація і узагальнення результатів педагогічних досліджень, законодавчих і нормативних документів. Емпірічні: педагогічне спостереження за навчальним процесом вивчення інформатики в гімназії.

Результати та обговорення. / Results and discussions. Проблемі розв’язання задач прикладного спрямування в процесі навчання інформатики приділялась значна увага на всіх етапах розвитку інформатики. Загальновідомо, що успішне розв’язання цієї педагогічно-соціальної проблеми суттєво впливає на якість і ефективність навчального процесу. Тому вона постійно перебуває в центрі уваги дослідників і вчителів-практиків.

Прикладні задачі – задачі, в яких описується практико-орієнтована ситуація та вирішення якої потребує певних практичних навичок, у тому числі, навичок використання засобів інформаційних та комунікаційних технологій. Ефективність використання прикладних задач багато в чому залежить від тих критеріїв, які покладені в основу їх типізації, підбору задачної системи курсу

інформатики, системи прикладних задач та методики вирішення та використання прикладних задач.

Отже, прикладні задачі можна розрізняти за їх роллю в навчальному процесі, за змістом та іншими функціями. У систему прикладних задач можна включити такі типи задач:

- текстові задачі (задачі з різних розділів науки, техніки, виробництва та економіки). До текстових відносяться задачі, в яких потрібно розробити специфічний для конкретної задачі спосіб досягнення поставленої мети та описати його. Текстові задачі залучають учнів до творчої пошукової діяльності, сприяють розвитку багатьох загальноінтелектуальних умінь. Дотримуючись сучасної термінології, можна сказати, що текстові задачі є словесною моделлю ситуації, явища, події, процесу тощо;
- задачі з практичним (побутовим) змістом, що відображають проблеми людини, суспільства, сім'ї;
- задачі, що відображають майбутні професійні інтереси учнів;
- задачі, що відображають міжпредметні та внутрішньопредметні зв'язки;
- економічні задачі, виробничі, задачі з сільськогосподарською тематикою;
- задачі з транспортної тематики;
- задачі управління інформаційними процесами, кібернетики;
- задачі моделювання,
- задачі з наближеними обчисленнями, задачі, що вирішуються з використанням чисельних методів;
- екстремальні задачі;
- задачі на оптимізацію, задачі лінійного програмування;
- логічні задачі, задачі статистики, теорії ймовірностей та теорії ігор;
- задачі з історичним змістом, цікаві та ігрові задачі;
- задачі, які учні склали самостійно.

При доборі прикладних задач важливо визначити:

- ✓ місце задач у вивченні розділу, теми, в структурі конкретного уроку.
- ✓ виділити її спрямованість (мотивація, актуалізація знань, відпрацювання понятійної бази, контроль і т. д.);
- ✓ як вона узгоджується з наміченими цілями уроку;
- ✓ поняття, що вводяться в задачу, терміни повинні бути доступними для учнів, зміст і вимога задач повинні «зближуватися» з реальною дійсністю;
- ✓ реальність описуваної за умови ситуації, постановки питання та отриманого решения. Добре складана задача, має стимулювати появу в учнів різноманітних емоцій.

Під час навчання інформатики в гімназії вчителю необхідно спеціально підкреслювати роль задач і відводити значний час для їх розгляду в курсі інформатики. Велику роль в розв’язанні задач прикладного характеру відводиться темам алгоритмізації, програмуванню, розв’язуванню задач за допомогою комп’ютера. Розв’язування задач пронизує весь зміст навчання інформатики і є основним засобом формування комп'ютерної грамотності та інформаційної культури учнів. Прикладні задачі можна використовувати з різною дидактичною метою: зацікавити чи мотивувати, розвинути розумову діяльність, пояснити співвідношення між інформатикою та іншими дисциплінами.

Практика показує, що учні з інтересом вирішують і сприймають задачі практичного змісту. Учні із захопленням спостерігають, як із практичної задачі виникає теоретична, і як теоретичній задачі можна надати практичну форму.

Завдяки значній кількості задач, курс інформатики в гімназії має яскраво виражене практичне спрямування: більшість задач, що пропонуються в шкільних підручниках, мають широке застосування на практиці. Засвоєння учнями засобів розв’язування цих задач істотно поширює інформатичний інструментарій школяра, сприяючи підсиленню зв'язку навчання з життям.

Слід правильно розуміти роль прикладних задач і не зводити діло лише

до розбору засобів розв’язування цих задач, тому що це не є головним в предметі інформатики. Головне – показати сучасний підхід до застосування ІТ для автоматизації процесу розв’язування задач і отримання розв’язків більш оптимальним і раціональним способом.

Окреме місце в системі задач прикладного спрямування шкільного курсу інформатики мають займати задачі на побудову математичних і фізичних моделей, процесів і явищ, дослідження статистичних закономірностей соціальних процесів, розв’язування задач з планування діяльності, створення віртуальних чи тривимірних об’єктів. При цьому вчителеві варто дотримуватися певних методичних рекомендацій щодо організації таких уроків, а саме: детально пояснювати учням суть задачі, наводити переконливі аргументи щоб зацікавити учнів у її розв’язанні, продемонструвати її значущість для сучасного суспільства, обговорювати алгоритм вирішення проблеми та вести дискусію з метою пошуку раціональних шляхів розв’язання поставленої задачі.

Посилення прикладної спрямованості курсу інформатики, на нашу думку, більшою мірою може бути здійснено за рахунок використання нових методів та форм навчання, які використовують можливості обчислювальної техніки, і, головне, за рахунок розв'язання прикладних задач та прикладної орієнтації типових задач. Реалізація прикладної спрямованості інформатики потребує цілісної переорієнтації традиційної методики навчання. Навчальний матеріал має сприяти виробленню не лише інформатичних умінь, а й умінь застосовувати знання в нетипових ситуаціях, працювати з проблемами, що пов’язані зі змістом інших предметних галузей, із реальними життєвими контекстами, узагальнювати та використовувати інформацію на основі своїх досліджень.

Висновки. / Conlusions. Розв’язування учнями задач прикладного спрямування сприятиме їх всебічному розвитку, актуалізації широкого кола знань, ефективному формуванню понять, різнобічному, міцному й глибокому усвідомленню змісту навчального матеріалу, зацікавленості у вивченні

предмета, продемонструє можливі шляхи використання засобів інформаційних технологій у розв'язанні життєвих задач, створить умови для реалізації компетентнісного підходу в навчанні інформатики та забезпечить формування інформатичних компетентностей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Твердохліб І. А., Семко Л. П. Роль і місце задач прикладного спрямування в шкільному курсі інформатики. Матеріали IX Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Сучасні цифрові технології та інноваційні методики навчання: досвід, тенденції, перспективи». (м. Тернопіль, 28 квітня, 2022),. С. 162-164.
2. Семко Л. П. Прикладна спрямованість навчання інформатики в гімназії: збірник матеріалів XII-ї Міжнародної науково-практичної онлайн-інтернет конференції, м. Кропивницький, 01 листопада – 16 листопада 2021 року / Відп. ред. М. І. Садовий. Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2021. С. 23-25.
3. Семко Л. П. Прикладні аспекти вивчення інформатики в гімназії. Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2021 рік. Педагогічна думка. Київ, 2021. С.73.

ВИКОРИСТАННЯ ФОЛЬКЛОРУ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА МОВНЕ СПІЛКУВАННЯ ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ

Черненко Людмила Олександрівна
Вихователь
ЗДО «СВІТЛЯЧОК»
с. Руська Поляна, Україна

Вступ Для маленької дитини опанування мови - це складний процес, якому потрібно допомогти протікати в потрібному руслі, і тут велику роль грають дорослі, які оточують. Дорослі - носії досвіду, накопиченого людством, знань, умінь, культури. Потрібно створити умови, щоб у малюка з'явилася потреба в мові не лише з близькими йому людьми, але й з однолітками. Малюк навчається правильно говорити, насамперед користуючись мовленням у спілкуванні, а не засвоюючи його в процесі навчання. Тому відповідальність та великі надії покладаються на дошкільний заклад. У дошкільному дитинстві розширюється коло спілкування дітей. Діти, виходячи за рамки вузькосімейних зв'язків починають спілкуватися з ширшим колом людей, особливо з однолітками. Це вимагає від дитини повноцінного володіння засобами спілкування, основним з яких є мова.

Мета роботи: Визначити педагогічні умови використання фольклору та його ефективний вплив на мовне спілкування дітей раннього віку. Висвітлити практичний етап роботи з фольклором, як засобом формування діалогічних умінь за сюжетами художніх творів, теоретично проаналізовати аспект впливу фольклору на емоційний стан дітей під час організації різних видів діяльності.

Так як провідна потреба дітей раннього віку - у спілкуванні з дорослими та однолітками, а провідна функція – сприймання, тому колисанки, утішки, забавлянки – це перші поетичні твори, із якими має зустрітися дитина у спілкуванні з дорослими, які мають створювати середовище для ефективного формування мовлення.

Реалізація усіх завдань мовленнєвого розвитку дітей у дошкільному

закладі має здійснюватися в процесі їх щоденного спілкування з вихователем, інтегруючись у різні види діяльності. Тому так важливо створити ефективні педагогічні умови розвитку мовлення дітей раннього віку засобами фольклору.

Педагогічні умови розвитку мовлення дітей раннього віку засобами фольклору.

Відомо, що чим більше дитина знає різножанрових фольклорних текстів, тим глибше в неї розвинене мовлення. Педагог має навчитися володіти художніми засобами (декларувати, співати, танцювати, грати на народних інструментах), тільки тоді буде реалізовано величезний педагогічний потенціал фольклорних творів. Вихователь, який володіє фольклорним матеріалом, знає народні забавлянки, пісеньки, пестушки тощо, вміє емоційно, виразно їх прочитати, швидше досягає контакту з дітьми, успішніше прищеплює їм навички, пов'язані з режимними моментами, цікавіше організовує ігрову діяльність і стає активним учасником мовленнєвого розвитку дитини.

Систематичне застосування малих жанрів фольклору у педагогічному процесі, раціональне поєднання різних видів і типів занять, створення сприятливого розвивального середовища у групі і є ефективними педагогічними умовами розвитку мовлення дітей раннього віку засобами фольклору. Цікавою формою залучення дітей раннього віку до національної культури є організація куточка української світлиці з маленькою колискою, іграшковим немовлям і обов'язковим атрибутом колискових пісень – котом.

Розвиток мовлення дітей раннього віку засобами фольклору.

Творча природа фольклору велика і вона має творчий стимул до мовленнєвого розвитку дітей. Дитячі колискові пісні, пестушки, утішки - це своєрідний скарб народної педагогіки, що знайшов доступні для дитини слова і поетичні образи. Поетичні твори, що багато сторіч передавали від одного покоління до іншого, поступово набували змісту і форми, що найбільш повно відповідають законам дитячої естетики. Мова колискових пісень барвиста, приваблива, а сюжети прості й зрозумілі. Вони допомагають ознайомити дитину з навколишнім світом, сприяють її мовленнєвому, розумовому,

естетичному та емоційному розвиткові.

Виховання дітей раннього віку засобами дитячого фольклору сприяє становленню духовного світу особистості. Виховання засноване на використанні фольклору, має універсальний характер, може ефективно використовуватися в роботі з дітьми. Однак зрозуміло, що виховний ефект досягається завдяки спеціальному добору фольклорного матеріалу.

Фольклор (прислів'я, приказки, драматизації українських народних казок) формують і розширюють словниковий запас дитини, володіння українською мовою (вербальні здібності, мислення). Яскрава образність мовлення фольклорних наспівів, їхнє виконання, що містить елементи гри, танцю, декламації, барвисті костюми роблять їх доступним для розуміння і виконання дітьми різного віку, починаючи з найменших. Ці традиції народного виконавства зумовлюють комплексні підходи до процесу навчання рідної мови, мовленнєвої компетентності дитини. Добре себе зарекомендував фольклор під час проведення режимних моментів: музика під час ранкової гімнастики, гімнастики пробудження, фізкультхвилинок. Колискові пісні допомагають дитині заснути; повчальні казки або жартівливі дражнилки сприяють вихованню охайності під час вживання їжі, одягання, прогулянок.

На самому початку навчального року проаналізувавши мовлення дітей своєї групи, я побачила, що більшість дітей не володіють навиками мовного спілкування. Проведена діагностика обізнаності дітей з напрямку «мовленнєвий розвиток» показала такі результати:

- високий рівень – 0%,

-достатній рівень – 9%,

-середній рівень – 32%,

-низький рівень – 59%.

На початковому етапі роботи зробила акцент на розвиток уваги до звучної української мови: стала учити дітей спільно виголошувати слова, договорювати і промовляти, виділяти голосом деякі слова в тексті, звуки. Навчившись розрізняти варіативність забавних звукових поєднань, діти почали

грати словами, звуками, словосполученнями, сприймаючи специфіку звучання рідної мови, її виразність, образність. Тому часто використовую ігрові пісеньки, утішки, примовки в спільній діяльності з малятами, що доставляє їм величезну радість.

В ході занять з дітьми використовую наочні засоби (іграшки, картинки, ляльки), що дають можливість дітям краще запам'ятовувати, розвивають спостережливість, увагу, уяву і активізують розумову діяльність. Діти легко запам’ятовують утішки, забавлянки. Вони починають вводити слова утішок у свої ігри – під час годування ляльки чи вкладання її спати.

На третьому році життя дитини відбувається істотний перелом в його стосунках з тим, що оточує, обумовлений зростанням можливостей самої дитини і усвідомлення себе як самостійної істоти. Діти намагаються діяти, як дорослі, але потребують оцінок, які старші дають їх діяльності, вчинкам. Малюк отримує нові враження, що є необхідною умовою його психічного розвитку.

Відбираючи твори для ігор-занять з дітьми, я завжди враховую, щоб вони відображали всі сторони життя людини, розвитку взаємин з навколишньою дійсністю, спілкування з дорослим. Мовленнєвий розвиток дітей раннього віку має свої особливості, зокрема відбувається здебільшого у процесі емоційного спілкування дорослого з дитиною та дітей між собою у ході індивідуально - групових ігор -занять. Кожне заняття – гра складається зі структурних компонентів:

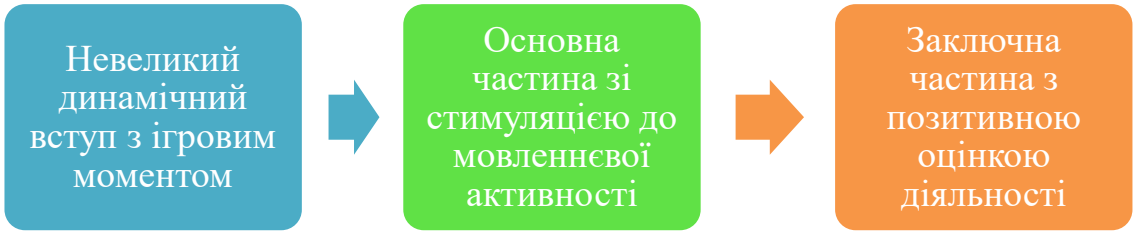

На фольклорно-ігрових заняттях прагну використовувати прийом дієвої співучасті дітей, залучення дітей до пошукової діяльності, самостійності, розвивати їх фантазію. Вважаю, необхідно задовольнити потребу дітей у спілкуванні з дорослими і дітьми через предметно-ігрову діяльність. Це

допомагає дітям проявити мовну і рухову активність.

Досвід показує, що цілеспрямоване і систематичне використання дитячого фольклору створює необхідні основи для опанування різних видів діяльності (ліплення, малювання, конструювання, фізичний і музичний розвиток), допомагає опанувати первинні навики самостійної художньої діяльності. Так як рухи рук тісно пов’язані з мовленням, вони є одним з факторів його формування. Рухи пальців рук стимулюють розвиток центральної нервової системи і прискорюють розвиток мовлення дитини.

Результатом моєї роботи є позитивні емоції, веселий, бадьорий настрій моїх вихованців, який допомагає опанувати рідну мову, розвиває пам'ять, уяву, мислення, дає можливість побігати, пострибати, тобто всебічно розвиватися дитині, як особистості.

Після здійснення цілеспрямованої роботи з дітьми було проведено моніторинг за такими критеріями:

- збагачення й активізація лексичної сторони мови;
-формування слухової уваги до мови,
- формування і стимуляція звуконаслідування;
- розвиток просодичної сторони мови: інтонування, модуляцій голосу й інтонацій;
- розвиток граматичної правильності мовлення;
- розвиток зв'язного мовлення.

За результатами моніторингу можна стверджувати, що мовлення дітей покращилось: високий рівень – 6%, достатній рівень – 34%, середній рівень - 43%, низький рівень – 17%. Загальне покращення показників розвитку мовлення малюків моєї групи склало 23% .

Ми бачимо, що мовленнєвий розвиток у дітей цього віку характеризується швидким ростом мовленнєвої активності, інтенсивним накопичуванням понятійного та лексичного матеріалу, засвоєнням структури рідної мови, основ її звукової культури та елементів граматичної діяльності.

Висновки. Використання в практиці роботи з дітьми раннього віку малих

форм фольклору є одним з ефективних способів сприяння розвитку мовлення, логічного мислення, пам’яті у дітей. Різні жанри дитячого фольклору допомогли мені в доступній формі ознайомити дітей з навколишнім середовищем, ввести їх у доросле життя, збагатити словник образними виразами та поетичними рядками. Сприяли виробленню дикції та інтонаційної виразності. Мали позитивний вплив на емоційний стан та настрій дітей. Як відзначає Н. Гавриш: «У ранньому віці дуже важливо прискорити «народження» перших свідомих слів у малюка. Збільшити запас слів допоможуть малі форми фольклору, в яких притягується його увага до предметів, тварин, людей. Звучність, ритмічність, співучість утішок зацікавлюють дітей, викликають бажання повторити, запам'ятати, що, у свою чергу, сприяє розвитку розмовної мови».

Колискові пісні, утішки, пестушки, забавлянки, скоромовки тощо невідривні від виховання, і відіграють важливу роль у передачі знань про навколишню дійсність, у формуванні дитини як національно свідомої особистості з високими духовно-моральними та естетичними якостями, зокрема, в її розвитку рідного мовлення. Вони вражають різноманітністю та своєрідністю будови, широким використанням фонетичних, лексико-семантичних, словотвірних засобів мовної виразності, актуалізуючи неоціненну доцільність використання дитячого фольклору в роботі з дітьми.

Отже, результати проведеної роботи показали, що використання фольклору, його різноманітних жанрів має ефективний вплив на мовне спілкування дітей, є важливим чинником по формуванню у них комунікативної мовної компетенції.

У подальшій своїй роботі з дітьми я буду активно використовувати всі види і форми дитячого фольклору.

ВАРТОВИЙ – «НА СТОРОЖІ РІДНОГО СЛОВА…»

Шевченко Світлана Миколаївна,
к. п. н., ст. наук. сп.,
ст. наук. сп. відділу історії та філософії освіти
Інститут педагогіки НАПН України
Київ, Україна

Вступ. У контексті історичного дослідження національна проблема на сторожі рідного слова, культури чітко простежується у творчості Бориса Грінченка. Його світоглядні бачення були серед важливих і наболілих питань в галузі освіти і виховання. Нестримний потяг до знань, любов до українського слова, бажання читати та постійно вчитися сприяли творчості Бориса Грінченка, а інтереси його були різнобічними. Борис Грінченко мав особистий талант нестримного потягу до знань, багато читав, цікавився українською культурою, історією, фольклором, етнографією тощо. Самостійно, у 7-му віці перечитав «Тараса Бульбу» М. Гоголя. Герої: Тарас і Остап, які захищали рідну землю стали улюбленими Бориса Грінченка. Його мрія стала стати письменником; було величезне бажання писати вірші та оповідання українською мовою і, згодом він видав рукописний журнал. Борис, ще дитиною, переймався народними звичаями, заслуховувався піснями й казками, легендами й переказами. Вдома не розмовляли українською мовою. Під враженням прочитаного М. Гоголя, Т.Шевченка та інших відомих вітчизняних учених, підліток почав писати твори, оповідання, поетичні збірки, п’єси...

У творах Борис Грінченко прославляв «Рідне слово», звеличував і шанував загальнокультурні, психологічні та методичні аспекти навчання рідної мови, що найбільше представлені в його педагогічній спадщині. Борис Грінченко наголошував, що хоч батько і забороняв говорити українською мовою, а хлопець не зважав на ту заборону, так як його приваблювала фольклорна творчість рідного народу. Тільки бездоганне володіння рідною мовою дало поштовх Борису до складання словника з української мови. Це

свідчить про його глибокі знання історії України і не лише, а й є величезним внеском для виховання і розвитку в педагогічному процесі та є прикладом сучасному поколінню. Створені ним підручники були продовженням традицій української національно-освітньої думки, де домінуюче значення має світоглядний, національний потенціал народної творчості, етнопедагогіки, народознавства. Саме тому розгляд творчості Борис Грінченка є на часі актуальним, оскільки несе в собі великі ідеї, бачення на покращення в освіті, в розвитку вивчення української мови, виховання патріотизму, хвилювання за долю народу.

Метою роботи є проблема осмислення творчості Бориса Грінченка щодо системи шкільної освіти на прикладах педагогічних ідей минулого української педагогічної національної школи і педагогічної думки України.

Матеріали та методи. Для визначення теоретичних основ обраної проблеми опрацьовано джерельну базу досліджуваного періоду, філософську, психологічну та історико-педагогічну літературу.

Результати і обговорення. Нині найбільш актуальних серед сучасників просвітників викликає постать відомого вченого Бориса Грінченка, який відстоював право України та її народу на власне життя, право отримувати освіту та читати книги рідною мовою. А творчий доробок Тараса Шевченка «Кобзар» Борис ще в 13-річному віці прочитав. І, Б. Грінченко не лише зумів стати його послідовником, а й почав писати і вірші, й оповідання, і свій журнал українською, рідною мовою. Т. Шевченко здався йому пророком, який «торкається головою неба». Тому, нині найбільш актуальним є погляд в минуле для сучасників, наших відомих попередників, які не боялися і не соромилися своєї мови і нею пишалися та видавали твори, писали словники і, своєю нацією гордилися і прославляли серед науковців, вчених України та поза її межами.

Народився Борис Грінченко 9 грудня 1863 року на хуторі Вільховий Яр на Харківщині (звідси його псевдонім Вільхівський) Харківської губернії (тепер Сумська область), в родині збіднілих дрібнопомісних дворян. У родині було п’ятеро дітей. Борис був першою дитиною в сім’ї. Невдовзі (1876) батьки

переїхали в Кути (Долбіно, Долбин Кут) під Харковом. Батько Грінченка, Дмитро Якович, нащадок козака, вибився у штабс-ротмістри. Був людиною працьовитою та чесною, потомственний дворянин. Мати Поліксенія Миколаївна – щира, гуманна та добра жінка, за походженням росіянка, донька полковника Літарєва, поміщика села Великі Проходи Харківського повіту. Вона зовсім не володіла українською мовою, пізніше твори сина спонукали її вивчити мову, щоб читати написане ним.

Нестримний потяг до знань, любов до українського слова, бажання читати сприяли творчості, а інтереси були різнобічні. Під враженням прочитаного, підліток почив писати твори. Сам створив «самвидавівський» рукописний журнал, який заповнив власними оповіданнями та віршами. У 7-му віці перечитав «Тараса Бульбу» М. Гоголя. Його герої: Тарас і Остап, які захищали рідну землю стали улюбленими Бориса. Він мріяв стати письменником, писав вірші та оповідання українською мовою і, згодом видав рукописний журнал. Борис, ще дитиною, переймався народними звичаями, заслуховувався піснями й казками, легендами й переказами. Вдома не розмовляли українською мовою. Батько забороняв нею говорити, а хлопець не зважав на ту заборону, його приваблювала фольклорна творчість рідного народу та українська мова. У дитячі літа Борис почав складати словник української мови, і використав цей матеріал у справжньому Словнику, виконуючи замовлення «Киевской старины».

У 13-річному віці Борис побачив «Кобзар» Т. Шевченка. Ця книга його так вразила, що він після цього почав писати і вірші, й оповідання, і свій журнал українською. Шевченко здавався йому пророком, який «торкається головою неба».

З 1874 по 1879 рік Борис Грінченко навчався у Харківському реальному училищі, де зблизився з народницькими гуртками. За поширення заборонених царським урядом видань його заарештовують і кілька місяців тримають в ув’язненні. Після звільнення Борису Дмитровичу довелося залишити навчання і самому почати заробляти на прожиття. Суворі обставини дійсності змусили

юнака дбати і про шматок хліба, але не зрікатися книжки.

За допомогою самоосвіти Б. Грінченко склав іспити на звання народного вчителя при Харківському університеті. Так він почав учителювати у селах Харківщини, Сумщини, Катеринославщини з 1881 до 1893 рр. Найдовше (1887-1893) Б. Грінченко працював у приватній школі відомої просвітительки Х. Алчевської, в селі Олексіївка, на Луганщині (тоді Катеринославщина). Христина Данилівна взяла Бориса під свій захист, коли його звинувачували за зв'язки з В. Самійленком (він перебував під жандармським розслідуванням). У школі Х. Алчевської навчання велося не українською мовою. Не було книжок, підручників. Та попри заборонам, Борис навчав дітей української грамоти. Він сам переписував друкованими літерами доступні дітям українські твори, впорядковуючи саморобні книжечки для читання. Школа була російською, завдяки старанням подружжя Грінченків, діти знали, що вони українці, вивчали свою історію і географію, цікавилися літературою, читали твори кращих українських письменників, а вечірнє читання книжок для дорослих стало гарною традицією в Олексіївці. Б. Грінченко написав для дітей підручники «Рідне слово» (1889) та «Українська граматка» (1907).

Непрості взаємини склалися в письменника з Х. Алчевською. «Я поважаю її як людину. Та ставлюся негативно до тієї її діяльності, кінцевим результатом якої є русифікація мого народу. – Я вважаю, що українці повинні служити Україні і українській, а не московській освіті. Поважаючи московську освіту на московській землі, я не можу інакше, ніж негативно, поставитися до московської освіти на українській землі. Результатом Христини Данилівни є омоскалення мого народу, – тобто те, проти чого спрямована моя діяльність"...

Учителювання Б. Грінченко поєднував з фольклорно-етнографічною, культурологічною, науковою та лінгвістичною справами. Тож із 1881 р. була інтенсивна літературна діяльність. У цей час його різножанрові твори, підписані або власним прізвищем чи псевдонімом (П. Вартовий, Василь Чайченко, Б. Вільхівський, Іван Перекотиполе), які регулярно друкувалися в журналах та альманахах. ***На сторожі рідного слова***, історії, культури він,

завжди стояв ***вартовим***. Тому найчастіше користувався у своїй літературній праці псевдонімом П. Вартовий.

Із 1884 по 1903 рр. вийшли у світ Б. Грінченка такі поетичні збірки як: «Пісні Василя Чайченка» (1884), «Під сільською стріхою» (1886), «Під хмарним небом» (1893), «Пісні та думи» (1895), «Хвилини» (1903). Наприкінці 1893 р. Грінченки виїхали з Олексіївки, і письменник пішов з учительської праці. З 1894 р. Борис Дмитрович працював в Чернігівському губернському земстві. Важка робота забирала в письменника весь вільний час. Але за час роботи у земстві Б. Грінченко написав дилогію «Серед темної ночі» (1901), і «Під тихими вербами» (1902), опублікував п'єси: «Лісні зорі» (1897), «Нахмарило» (1897), «Степовий гість» (1898), «Серед бурі» (1899) та «На громадській роботі» (1901). Б. Грінченко був працелюбним, його палка любов до рідної землі, свого народу змушувала «силуватися знаходити іскру світу там, де, здавалось, була сама темрява» і він писав та видав «Етнографічні матеріали, зібрані в Чернігівській і сусідніх з нею губерніях» у трьох томах (1895-1899), «З вуст народу» (1900), «Література українського фольклору (1777-1900)» (1901).

У 1902 р. Б. Грінченко переїхав до Києва, де разом з дружиною (М. Загірною) уклав чотиритомний «Словник української мови» (1907-1909), який відзначено академічною премією. Проте, підірване туберкульозом здоров'я Б. Грінченка (наслідки ув'язнення) не витримало напруженого, безперервного ритму. Останньою краплею його життєвого випробування стала смерть дочки Насті та її малорічного сина. Різке загострення хвороби змусило письменника лікуватися в Італії. 6 травня 1910 р. Грінченко помер в м. Оскендалетті, а поховано в Києві, на Байковому кладовищі.

Підсумок. Висвітлено погляди Бориса Грінченка щодо рідного слова, української мови, культури, яка чітко простежується у його творчості. Розкрито його світоглядні бачення з питань в галузі освіти і виховання, розвитку народної освіти. З аналізу Б. Грінченка педагогічної творчості стає зрозуміло чому відомий діяч став вартовим «на сторожі рідного слова». Адже, так як вчений шанував і любив рідну українську мову і боровся за її вивчення свідчать

не лише численні його праці, а й педагогічна діяльність яка була і є прикладом для сучасного покоління педагогів.

Педагогічна творчість, світогляд Бориса Грінченка несе в собі уособлення ідентичності і величності постаті, що розкривається у численних, глибинних його працях, які і нині мають велике, світове та освітнє і виховне значення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Джерело: https://dovidka.biz.ua/boris-grinchenko-biografiya-korotko https://www.ukrlitzno.com.ua/boris-grinchenko-biografiya-skorocheno/

СПЕЦИФІКА ЗАСВОЄННЯ ПРИЙМЕННИКІВ ЯК ЕЛЕМЕНТА ЗВ'ЯЗНИХ ВИСЛОВЛЮВАНЬ ДОШКІЛЬНИКАМИ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ

Шмигленко Лілія Олегівна,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Кам'янець-Подільський національний університет
ім. Івана Огієнка
м. Кам'янець-Подільський, Україна

Вступ. Граматично правильно оформлене зв'язне висловлювання відіграє значущу роль у розвитку особистості дитини, сприяє соціальному контакту між людьми, впливає на емоційний стан дитини. Тому формування граматичної структури мовлення є важливим елементом у структурі дошкільної освіти, та невід'ємною частиною у підготовці дитини з порушеннями мовлення до шкільного навчання.

Прийменниково-відмінкові конструкції є важливим конструктивним елементом зв'язного висловлювання, який детермінує правильність граматико-смислової структури висловлювання. Оскільки зв'язне висловлювання обумовлюється граматичною будовою мови, то його несформованість часто проявляється у неправильному вживанні прийменниково-відмінкових конструкцій. Це підмітили науковці (Л. Трофименко, М. Шеремет, Р. Лалаєва, Н. Серебрякова, Н. Жукова, Т. Філічева), що займалися питанням особливостей зв'язного мовлення дітей із загальним недорозвиненням мовлення (далі ЗНМ).

Метою статті є характеристика особливостей засвоєння прийменникових конструкцій дітьми із загальним недорозвиненням мовлення, які надалі будуть враховані під час розроблення корекційного маршруту для цих дітей.

Матеріали та методи: у дослідженні було використано теоретичні методи (аналіз, порівняння, узагальнення, конкретизація).

Результати та обговорення. М. С. Вашуленко зазначав, що зв'язне висловлювання є сукупністю самостійних речень, які взаємопов'язані між

собою, також вони об’єднані спільною темою мовлення та головною думкою завдяки мовним (лексичних, граматичних, інтонаційних) засобам. Важливим є те, щоб мовець зміг передати складну залежність ознак предмета і думки про нього мовними засобами. Висловлювання, тобто виклад мовця, має бути виразним і чітким, щоб особа до якої направлене мовлення, могла одержати повне та точне уявлення про предмет розмови [2, с. 316-317].

Однозначно, мовленнєва діяльність обумовлюється мовними засобами, які у свою чергу мають свою періодизацію розвитку. Лексичний компонент мовленнєвої діяльності базується на вивченні процесу засвоєння семантичної структури слова. Як зазначає Є. Соботович, даний процес бере початок «від формування предметної співвіднесеності слова до засвоєння його смислу і далі – узагальнення лексичного значення словесного поняття». На підставі проведених численних досліджень науковець зазначає, що в онтогенезі лексичного компонента найперше формується узагальнене значення слова. Слідом йдуть синтагматичні зв'язки, тобто дитина починає використовувати двослівне речення (неоформлене граматично), що вказує на розуміння складніших синтаксичних значень, відношень між словами. Наступні встановлюються парадигматичні відношення, про які свідчать вміння дітей розуміти багатозначність деяких уживаних слів, що найчастіше використовуються. Далі засвоюються понятійні та логічні відношення між явищами, фактами, що відображаються специфічним способом у дитячому мовленні. Оволодіння граматичним компонентом мовлення (за Є. Соботович) відбувається наступним чином. На синтаксичному рівні мови дитина оволодіває предикативною функцією слова, далі відбувається засвоєння синтаксичних зв’язків, на цій основі розширюється речення, тобто поява двох- та трьохслівних речень, та опанування правилами побудови речення, а саме послідовність слів. Морфологічний рівень мови дитини характеризується диференціацією граматичних класів слів, тобто виділення в слові граматичних морфем та засвоєнням дитиною категорій морфології (число, відмінок, рід, особа). Дитина здатна утворити словоформи за аналогією, та має у наявності

неіснуючі сполучення основи з флексією, яких немає у мовленні дорослих [5].

А. Богуш зазначила, що дитина чотирьох річного віку будує такі речення: прості, поширені (з прийменниками, сполучниками, однорідними членами речення), складнопідрядні та складносурядні (зі сполучниками та сполучними словами) [1, с. 253].

Таким чином за умов нормотипового розвитку зв'язних висловлювань діти у віці 4-ох років вміють будувати прості речення, поширені речення, а також складносурядні та складнопідрядні речення, з'являється граматичне чуття мови. За умов загального недорозвинення мовлення спостерігається інша специфіка розвитку мовлення, що у свою чергу впливає на опанування зв'язних висловлювань у дітей.

У дітей 5-6 років із ЗНМ III рівня мовленнєвого розвитку відносно сформовані навички повсякденного мовлення, яке є більш менш розгорнутим. Проте, у мовленні наявні окремі прогалини, які пов'язані із труднощами в побудові складних речень, з бідністю словника, невмінням розповсюджувати речення, невміння будувати ланцюжок взаємопов'язаних речень. Відмічаються труднощі в оволодінні послідовним, розгорнутим висловлюванням.

У дітей з III рівнем ЗНМ старшого дошкільного віку структура складносурядних та складнопідрядних речень нерідко виявляється спрощеною [7]. Наявні труднощі програмування змісту розгорнутих висловлювань і їх мовленнєвого оформлення. Для їх висловлювання (переказ, різні види розповіді) характерно: порушення зв'язності і послідовності викладу, смислові пропуски, немотивована фрагментарність, низька частота використання фрази.

На четвертому рівні загального недорозвинення мовлення М. Шеремет зазначає, що зв'язне мовлення характеризується порушенням логічної послідовності, наявні випадки пропуску членів речення, найбільше підмета, розділові та протиставні сполучники зустрічаються рідко. Складнопідрядні сполучники засвоєні не в повному обсязі, практично відсутні речення з підрядними умовами часу, місця.

Таким чином дітям із загальним недорозвиненням мовлення характерно:

труднощі в оволодінні послідовним, розгорнутим висловлюванням; виявляються порушення логічної послідовності, діти користуються простими малоінформативними реченнями; відзначаються труднощі при плануванні власних висловлювань та відборі відповідних мовленнєвих засобів.

Побудова зв'язних висловлювань потребує використання різних лексико-граматичних елементів серед яких важливе значення займають прийменники. У поєднанні з іменником прийменники слугують засобом утворення відмінкових конструкцій.

Дослідження науковців (праці А. Богуш, А. Захарової, М. Феофанова, К. Крутій, Є. Соботович, О. Гвоздєва та інші) показали, що діти до кінця дошкільного віку засвоюють прийменники та відмінки рідної мови, що є основою формування прийменниково-відмінкових конструкцій.

Однак інша ситуація у дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення. Дані які існують показують, що діти з порушеннями мовлення граматичні форми словозмін, різні типи речень, опановують у тій послідовності, що і діти при нормотиповому розвитку. Проте при ЗНМ, як зазначають Р. Лалаєва, Н. Серебрякова, граматична будова мовлення формується з великими труднощами, що проявляється в уповільненості опанування граматичних форм, розбалансованому розвитку синтаксичної та морфологічної структури мови, викривлення загальної картини розвитку мовлення. Це спричинено тим, що граматичні значення – абстрактні на відміну від лексичних, а граматична система мови упорядкована багатьма мовними правилами (Є. Соботович, О. Гвоздєв та інші) [6, с. 21].

Н. Жукова наголошує, що несформованість граматичної будови мовлення проявляється в неправильному використанні прийменниково-відмінкових конструкцій: Р. в значенні місця (*із, біля, з-під*), З. в. значенні подолання простору (*через*), Д. в. для позначення особи, до якої спрямований рух, і місце руху (*до, по)*, М. в. для позначення місця (*в, на)*[3].

Т. Філічева стверджує, що діти із ЗНМ другого рівня допускають багато помилок під час використання прийменникових конструкцій. Прийменники

часто упускаються, при цьому іменник використовується в початковій формі, наприклад «Олівець лежить коробка», або вони заміняться іншими прийменниками «Зошит впав в стіл» [8, с. 130].

М. Шеремет зазначає, що діти із ІІІ рівнем ЗНМ в активному мовленні правильно використовують прості прийменники, найчастіше ті, які виражають просторові відношення – *у, до, на, під, за* та інші. Рідше використовують прийменники, що виражають обставини, властивості предметів, характеристику стану чи дії, способи дії – *між, біля, через* тощо. Найчастіші помилки, що постерігаються при даному рівні, це заміни та пропуски прийменників, до того ж це має відношення до одного і того ж прийменника, що свідчить про часткову сформованість розуміння значень простих прийменників. У дітей наявна недостатня сформованість граматичної форми мови, а саме помилки у відмінкових закінченнях, в узгодженні та керуванні тощо.

Л. Трофименко вказує на те, що у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення парадигма відмінювання переважно сформована, проте під час її застосування виявляються помилки, які характеризуються неоднорідністю змішувань: 1) відмінкових закінчень іменників у давальному, родовому, орудному, знахідному, місцевому відмінках, які позначають просторові відношення (думка про предмет, напрямок та місце дії, віддаленість від місця дії), в результаті чого відбувається змішування прийменників (*Олівець лежить у столу. Ваза стоїть на вікну*); 2) невірне використання закінчень знахідного відмінка істоти та неістоти (*Бачу на картині слон, лев*); 3) відмінкових закінчень іменників у родовому відмінку множини (*багато лопатів, ложків, ліжків*) [7, с. 23-24].

Досліджуючи відмінкову словозміну у дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ Л. Трофименко зазначила, що наявний різноманітний характер помилок: 1) заміни одного відмінка на інший (Р. в. – *у лисичках*; Д. в. – *по снігам, по море*; З. в. – *лисичка, ведмідь*; О. в. – *квіточкам; розчіскам*); 2) користування ненормативними формами (*іс яблочком, іс тряпком*); 3) спотворення звуко-складової структури слів (*тябаком* – з собакою*, а той –*

під столом, *на сипеда* – на велосипеді); 4) невірне використання відмінково-прийменникових конструкцій (заміни, опускання прийменників): (*в ліси, на сумка, в кулька*), *а той* (під столом); 5) нерозуміння сенсу запитання, в результаті чого неточна та/або ситуативна відповідь (– З чого варять варення? – Їсти. – Чим одягаються весною дерева? – Листочок падає на землю) [6, с.24-25].

На думку Р. Лалаєвої, найбільш характерні помилки у використанні прийменниково-відмінкових конструкціях дошкільників із ЗНМ є такі: пропуск прийменника при правильному використанні флексії (кубик коробці – на коробці); вірне використання простих прийменників при неправильному вираженні прийменникових закінчень керуючих слів (кубик лежить на коробка); заміна потрібного прийменника іншим, при цьому закінчення не відповідає вибраному прийменнику (олівець лежить на столом – під столом); заміна потрібного прийменника голосними звуками «а», «і», «у», при правильному флективному оформленні прийменникових конструкцій (а столом – під столом); заміна однієї прийменниково-відмінкової конструкції іншою, правильно оформленою, але з іншим значенням (на альбомі – взяла з альбому), при цьому спостерігається змішування значень місця і напрямок руху [4].

Висновки. Таким чином, визначені нами особливості засвоєння і використання прийменниково-відмінкових конструкцій дошкільниками із загальним недорозвиненням мовлення вказують на необхідність проведення спеціальної логокореційної роботи з цими дітьми, завданнями якої є уточнення та корекція прийменникової семантики у поєднанні з відмінковими формами іменників, прикметників, розвиток лексико-граматико-конструктивних умінь з використання прийменників та на цій основі корекція умінь будувати зв’язні висловлювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Богуш А. М. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови. Київ: Вища шк., 2007. 542 с.

2. Вашуленко М. С. Методика навчання української мови в початковій школі : навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За наук. ред. М. Вашуленка. Київ : Літера ЛТД, 2011. 364 с.

3. Жукова Н. С., Мастюкова Н. С. Если Ваш ребенок отстает в развитии Москва: Союз, 1993. 186 с.

4. Лалаева Р. И., Серебрякова Н. В. Формирование лексики и грамматического строя речи у дошкольников с общим недоразвитием речи. М.: Союз, 2011. 224 с.

5. Теорія і практика сучасної логопедії: збірник наукових праць: Вип.1. Київ: Актуальна освіта, 2004. С. 7–35.

6. Трофименко Л. І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ: Програмно-методичний комплекс / За ред. Є.Соботович. Київ: „Актуальна освіта”, 2007. 120 с.

7. Трофименко Л. І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ: Програм.-метод. компл. Київ: „Актуальна освіта”, 2013. 108 с.

8. Филичева Т. Б. и др. Основы логопедии: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов. Москва: Просвещение, 1989. 223 с.

ПІДГОТОВКА ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО НАВЧАННЯ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ ЗАСОБОМ ІНТЕРАКТИВНИХ ІГОР

Ярославцева Мілена Ігорівна
Яценко Вікторія Володимирівна
К.пед. н., доценти
Комунальний заклад
Харківська гуманітарно-педагогічна академія
Харківської обласної ради
м. Харків, Україна

Вступ. В умовах сьогодення спостерігається посилення уваги до питань підготовки дитини до шкільного навчання – чи то в умовах закладу дошкільної освіти, чи в сім'ї. Особливого значення ця тенденція дістала під час короновірусної пандемії та впродовж дії воєнного часу в Україні, коли перехід на дистанційне навчання та виховання дітей в окремих областях нашої держави стало єдиним способом надання освітніх послуг. Тому на часі є проблема формування готовності дитини до навчання в Новій українській школі, вирішення якої сприятиме розвитку і вдосконаленню кожної конкретної особистості відповідно до охоплення певною ланкою освіти. Нова українська школа має на меті створення такого шкільного процесу онлайн чи офлайн, в якому дитині буде зручно навчатись та отримувати не тільки знання, а й життєві вміння для подальшого власного становлення. Загальновідомо, що старт реформі Нової української школи дає дошкільна освіта, започатковуючи готовність усіх сфер особистості до нової форми її життєдіяльності в школі.

Під час пошуку шляхів вирішення досліджуваної проблеми, важливими виявились наукові ідеї Л. Калмикової, О. Кононко, Н. Лисенко, Р. Львова, Т. Пантюх, З. Плохій, О. Савченко, Л. Якименко щодо сутності процесу готовності дитини до навчання в школі, його змісту, принципів, методів та форм здійснення. Більш детальний науковий аналіз дає підстави стверджувати, що вивчення історико-педагогічних, методичних, організаційних аспектів формування готовності дітей до навчання в школі представлені в дослідженнях

сучасних вчених Т. Бондаренко (історичний аспект підготовки дітей до школи); Г. Назаренко (організаційно-педагогічні умови забезпечення наступності в навчанні дітей дошкільного та молодшого шкільного віку); О. Новак (професійна підготовка майбутніх вихователів до забезпечення підготовки дітей до школи); Л. Пісоцької (психолого-педагогічні детермінанти наступності змісту дошкільної і початкової освіти); В. Сенько (наступність у вихованні та навчання); Л. Федорович. (підготовка дітей до школи в умовах навчально-виховного комплексу); Н. Черепані (організаційно-педагогічні умови підготовки дітей до школи) та інших.

Мета роботи полягає в розкритті методики використання інтерактивних ігор з дітьми дошкільного вку в контексті підготовки їх до Нової української школи. Мета роботи конкретизується в завданнях: обґрунтувати доцільність, мету, завдання і зміст кожного з виділених етапів методики.

Матеріали та методи. Розв'язання проблеми підготовки дітей до навчання в Новій українській школі в процесі використання інтерактивних ігор вимагає визначення деяких аспектів методики, яка забезпечить ефективність цього процесу. Основи методичного підходу до навчання та виховання досліджували А. Алексюк, В. Бондар, С. Гончаренко, В. Лозова, А. Нісімчук, О. Падалко, О. Пєхота, М. Роганова, Г.Селевко, В. Сластьонін, І. Смолюк та інші вчені. Більшість авторів розглядають методику як інтегральний процес розв'язання проблем на етапі аналізу, планування, організації та оцінювання.

Так, Г. Пономарьова визначає, що методика передбачає науково структурований педагогічний процес, який приводить до бажаного результату [5]. Наукові студії В. Лозової, О. Попової та Г. Троцко трактують методику як конструювання освітнього процесу за визначеною схемою, як засіб певного керування розв'язанням дидактичних проблем, що передбачає чітку постановку викладачем навчальних цілей, їх уточнення з орієнтацією на досягнення запланованих результатів [2].

Результати та обговорення. На основі вищезазначених наукових досліджень поняття «методика» в контексті нашого дослідження трактуємо так:

науково структурований педагогічний процес в спеціально організованому освітньому середовище, який активізує ігрову діяльність дітей старшого дошкільного віку та сприяє підготовці до навчання в Новій українській школі.

Інтерактивну гру в дослідженні визначаємо як дитячу гру, спрямовану на формування комунікативних здібностей дітей в процесі колективної роботи, пізнання навколишнього світу в умовах емоційного комфорту.

Розроблена методика використання інтерактивних ігор як засобу підготовки дітей старшого дошкільного віку до навчання в Новій українській школі ґрунтується на таких сучасних концептуальних підходах: особистісно-діяльнісному (який дозволяє, з одного боку, врахувати індивідуальні особливості кожної дитини в процесі інтерактивних ігор, з іншого – передбачає залучення дітей у процес гри згідно з положенням щодо вирішальної ролі діяльності в розвитку особистості); компетентісному (що передбачає сформованість сукупності знань, умінь, якостей, досвіду в дітей) та інформаційно-комунікативному (який дозволяє здійснювати освітній процес з дошкільниками за допомогою дистанційних платформ).

Методика передбачає такі взаємопов'язані етапи: організаційний, навчальний, творчий. Обґрунтуємо доцільність, мету, завдання і зміст кожного з виділених етапів.

Метою *організаційного етапу* є організація методичної роботи з вихователями, змістом якої є актуальні аспекти методики підготовки дітей старшого дошкільного віку до навчання в Новій українській школі в процесі інтерактивних ігор. Це вимагає вирішення таких завдань:

Теоретичний блок:

– підготовити вихователів до здійснення процесу ігрової діяльності дітей (оволодіння вихователями методикою; інструктування і консультування педагогів щодо мети та змісту підготовчої роботи, матеріалів, обладнання, термінів, попередньої роботи; створення сприятливих умов для роботи);

– ознайомлення вихователів з методами інтерактивного навчання в процесі онлайн та офлайн роботи з дітьми.

Практичний блок:

– вправляння в організації та проведенні інтерактивних ігор, які сприяють підготовці дітини до школи;

– формування навичок роботи в дистанційному режимі на різних платформах.

Розглянемо докладніше завдання теоретичного блоку. Необхідність постановки і вирішення першого завдання зумовлена тим, що особистість вихователя закладу дошкільної освіти (його педагогічна кваліфікація, висока професійна компетентність, моральність, відповідальність, шанобливе ставлення до дітей, зацікавленість у їхніх успіхах, розуміння їхніх проблем і прагнень тощо) є важливим чинником успішності освітнього процесу з дітьми, у тому числі підготовці їх до школи.

З огляду на значущість проблеми успішної підготовки дітей старшого дошкільного віку до навчання в Новій українській школі, основні її аспекти мають бути предметом систематичного обговорювання на нарадах при завідувачі, педагогічних радах, методичних об’єднаннях, толоках та інших формах педагогічної роботи з кадрами в закладах дошкільної освіти.

Серед головних функціональних завдань вихователя, пов’язаних з підготовкою дітей старшого дошкільного віку до навчання в Новій українській школі вважаємо такі: проєктування тактичних цілей і завдань у роботі з дошкільниками; науковий підхід до планування всіх видів освітньої діяльності з дітьми; консультації та поради щодо організації та проведення інтерактивних ігор; індивідуалізація роботи з урахуванням особливостей дитини (її нахилів, інтересів, характерологічних особливостей тощо); координація педагогічних вимог вихователів через колективну діяльність дітей. З огляду на це ми виокремлюємо сукупність професійно-педагогічних знань і вмінь, необхідних вихователю для успішної підготовки дітей старшого дошкільного віку до навчання в школі в процесі інтерактивних ігор.

До таких знань і вмінь відносимо: знання основ інтерактивного навчання; знання основних понять, пов’язаних з проблемою використання інтерактивних

ігор; володіння методикиою організації та проведення інтерактивних ігор з дітьми; опанування педагогом навичками роботи з різним програмним забезпеченням на комп'ютері та сучасними інтерактивними онлайн сервісами для дистанційного навчання та виховання.

Необхідність постановки і вирішення другого завдання теоретичного блоку, яке полягає в ознайомленні вихователів з інтерактивним навчанням зумовлено тим, що інтерактивні методи навчання та виховання на сьогодні є актуальним способом роботи викладача в аудиторії, тренера в групі та педагога в закладі дошкільної освіти. Інтерактивні методи, на відміну від традиційних, базуються на активній взаємодії учасників освітнього процесу, при цьому основна вага надається взаємодії дітей між собою. Такий підхід дозволяє активізувати освітній процес, зробити його більш цікавим та менш втомлюваним для учасників.

Необхідно дати вихователям знання про мету, зміст та правила інтерактивних ігор, які допомагають створювати позитивну емоційну атмосферу в групі дітей, розвивати навички мовленнєвої взаємодії, позитивного відношення до себе та інших; відчувати командний дух.

Одним із завдань практичного блоку є вправляння в організації та проведенні інтерактивних ігор, які сприяють підготовці дітини до школи. Під час проведення дискусійних панелей та педагогічних нарад доречно запропонувати вихователям пограти в інтерактивні ігри, які в майбутньому вони успішно втілять в своїй педагогічній діяльності з дітьми. В процесі таких ігор педагоги набувають певних навичок для налагодження конструктивного спілкування дітей один з одним, досягнення завдання за допомогою колективної діяльності, що в подальшому сприятиме успішній комунікації дитини в школі.

Для вирішення завдання щодо формування навичок роботи в дистанційному режимі на різних платформах, вихователям доречно запропонувати взяти участь в майстер-класах, вебінарах, онлайн-навчаннях на актуальні теми цифровізації освіти, як от «Цифрові інструменти Google для

освіти: робота з мобільними пристроями, установленим вебпереглядачем Google Chrome для будь-якої операційної системи персонального комп'ютера, робота з ноутбуками Chromebook», «Ігрова діяльність дітей в процесі дистанційної освіти», «Як організувати дистанційне чи змішане навчання дітей дошкільного віку», «Як підготувати батьків дітей дошкільного віку до дистанційної освіти дітей», «Цікаві онлайн-сервіси для дистанційної роботи з дітьми» та інші.

Метою *навчального етапу* є формування в дітей дошкільного віку вмінь та навичок знайомства в процесі інтерактивних ігор. Мета даного етапу конкретизується у таких завданнях: навчити дітей грати в інтерактивні ігри; формувати навички знайомства та комунікації.

Необхідність постановки і вирішення першого завдання зумовлена розвитком у дітей ігрових вмінь та навичок в процесі організації та проведення інтерактивних ігор. Дітей необхідно познайомити з темою гри, правилами та ігровими діями. Перший раз можна пограти як пробний, щоб проаналізувати з дітьми всі складні моменти та запам'ятати основні дії та правила.

Дітям доречно запропонувати пограти в такі інтерактивні ігри на знайомство, як: «Знайомство у школі», «Наші імена», «Міні-презентація», «Ім'я та рухи», «Вузлики, або Плутанина», «Знайди собі друга в класі», «Компліменти», «Продовж фразу», «Мені приємно познайомитися з тобою, тому що…», «Привіт, ти уявляєш …», «Перший день в школі» та інші. Таким чином діти за допомогою вищезазначених інтерактивних вправ та ігор вчаться взаємодіяти та знайомитися один і одним, оволодівають основами комунікації, освоюють основні правила товариства.

Метою *творчого етапу* є формування вмінь та навичок дітей дошкільного віку в процесі командної роботи. Мета даного етапу конкретизується у таких завданнях: формування міжособистісних навичок роботи; розвивати позитивні емоції, наполегливість, вміння грати в колективі, доводити розпочату справу до кінця.

Для виконання першого завдання спочатку краще використовувати

інтерактивні ігри, спрямовані на вміння грати в команді. Особливістю командних інтерактивних ігор є те, що діти не лише демонструють свої знання, а й вчаться співпрацювати, досягати спільної мети, підтримувати один одного. Традиційними командними іграми є «Брейн-ринг» (екологічний, музичний), «Інтелектуальний марафон» (математичний, літературний). Утім не менш цікавлять дошкільників ігри із запитаннями на логіку, кмітливість, увагу. Для таких ігор дітей доцільно об'єднати у підгрупи по 5–6 учасників у кожній. Такі ігри сприятимуть розвитку згуртованості дітей та формуванню міжособистісних навичок роботи в команді. Наведемо ще приклади інтерактивних ігор творчого етапу: «Пори року», «Не хочу хвалитися, але я …», «Я є людина …», «Знайди собі пару», «Вчителька та учні», «Гонка за лідером», «Павутиння», «Колективно шикуйся!», «Музична снігова кулька», «Знайди своє місце у веселці», «Обери завдання в школі», «Дограй картину» тощо.

Висновки. Всі вищезазначені інтерактивні ігри сприяють створенню атмосфери радості, співпереживання та взаєморозуміння між дітьми. Завдяки включенню дошкільників в процес інтерактивних ігор відповідно до індивідуальних схильностей та інтересів, досягається значний виховний ефект, який дозволяє їх згуртувати, підвищити комунікативні навички, краще пізнати себе і оточуючих, оволодіти правилами товариства, що є позитивними передумовами до успішного шкільного навчання в Новій українській школі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні (нова редакція): науковий керівник : Т. О. Піроженко / [авт. кол. : Байєр О. М., Безсонова О. К., Брежнєва О. Г. та ін.]. URL : https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/2020/21.12/bazovyy%20komponent%20doshkillya.pdf.

2. Лозова В. М., Троцко Г. В. Теоретичні основи виховання і навчання : навч. посіб. Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. 2-е вид., випр. і допов. Харків : ОВС, 2002. 400 с.

3. Методичні рекомендації до Освітньої програми для дітей від 2 до 7 років «Дитина» / наук. кер. Г. В. Бєлєнька, О. А. Половіна, І. В. Кондратець ; авт.. кол. Г. В. Бєлєнька, О. Л. Богініч, В. М. Вертугіна, К. І. Волинець та ін. Київ : ТОВ «АКМЕ ГРУП», 2021. 568 с.

4. Підготовка майбутніх фахівців до освітньої діяльності в дошкільному навчальному закладі : [кол. моног.] / Л. В. Зданевич та ін.; за заг. ред Л.В. Зданевич. Хмельницький : вид-во ХГПА, 2015. 520 с.

5. Пономарьова Г. Ф., Толмачова І. М. Педагогіка: словник термінів і понять. Харків : ТОВ «ДІСА ПЛЮС», 2017. 148 с.

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ СТРЕСОСТІЙКОСТІ У ПІДЛІТКІВ

Даниленко Ольга Ігорівна
студентка
Горлівський інститут іноземних мов
Державного вищого навчального закладу
Донбаський державний педагогічний університет

Вступ Проблема стресостійкості підлітків є актуальною в умовах сьогодення. Психоемоційне навантаження, повторювані стресові ситуації та швидко мінливі умови життя переслідують підлітка на етапі дорослішання. Формування стійкості до стресів особистості тісно пов'язана з процесом соціалізації людини. Цей процес найбільш інтенсивно розвивається саме у підлітковому віці та пов'язаний з настанням пубертатного періоду, психічними змінами. У період дорослішання та активного формування особистості підліток вирішує кілька характерних завдань, пов'язаних з його розвитком: бурхливим психофізіологічним розвитком та перебудовою соціальної практики дитини (спорт, дозвілля, саморегуляція, трудова діяльність, мистецтво); прийняття своєї зовнішності та розширення можливостей свого тіла, засвоєння нових соціальних ролей; встановлення нових, більш зрілих відносин з ровесниками обох статей; формування емоційної незалежності від батьків та інших дорослих; підготовка до професійної діяльності; формування соціально-відповідальної поведінки (підготовка до участі у діяльності суспільства та засвоєння політичної та суспільної відповідальності громадянина); побудова системи цінностей та етичної свідомості як орієнтирів власної поведінки, в процесі якої відбуваються зіткнення з вчителями, однолітками, батьками, соціальним середовищем, розширення «особистісного простору» і як наслідок

переживання стресів.

Ціль роботи Дослідити психологічні умови для розвитку стресостійкості у підлітків

Матеріали та методи В процесі дослідження використані наступні методи: бесіда, опис програми стресостійкості, тестування. Використовуються психодіагностичні методики: тест життєдіяльності Леонтьєва (коротка версія), опитувальник шкільної тривожності Філіпса, опитувальник сильних сторін та труднощів SDQ.

Результати та обговорення В рамках дослідження, під стресостійкістю розуміється складна інтегральна властивість особистості, взаємозв'язана із системою елементів, представлених комплексом інтелектуальних, когнітивних, емоційних і особистісних якостей, які забезпечують індивідові можливість переносити значні розумові, фізичні, вольові та емоційні навантаження, зберігаючи ефективність функціонування у стресогенній ситуації.Результативність проведеної програми розвитку стресостійкості для підлітків, роботи з педагогами та батьками підтверджують зміни показників за рівнями стресостійкості.

Висновки На сьогоднішній день в психологічній науковій літературі можна виділити декілька домінуючих підходів дослідження явища стресу та стресостійкості. Перший підхід (група теорій) представлені роботами Г. Сельє [2] та його послідовниками. Вони розглядають стрес та стреостійкість в контексті реакції організму на зміну умов існування. Основні положення даного підходу складають основу клінічної концепції стресу та стресостійкості. Другий підхід представлений роботами Р. Лазаруса[1] та його послідовниками. В даному контексті стрес та стреостійкість розглядаються більше з позиції пізнавальної активності особистості як діяльності щодо подолання стресу. Третій підхід умовно може бути позначений як діяльнісний. Представлений роботами сучасних науковців та розглядає ситуацію стресу та стресостійкості особистості з позиції ситуацій професійної діяльності особистості.

Отже, в загальному, широкому розумінні, стрес – це стан підвищеної

напруги організму, як захисна реакція на різні несприятливі чинники.

В рамках даного дослідження, під стресостійкістю розуміється складна інтегральна властивість особистості, взаємозв'язана із системою елементів, представлених комплексом інтелектуальних, когнітивних, емоційних і особистісних якостей, які забезпечують індивідові можливість переносити значні розумові, фізичні, вольові та емоційні навантаження, зберігаючи ефективність функціонування у стресогенній ситуації.

На основі опрацьованих літературних джерел та періодичних видань в межах даного дослідження було виділено наступні соціально-психологічні чинники формування стресостійкості:

− нервово-психічна стійкість, рівень розвитку якої зумовлює толерантність до стресу;

− відчуття соціальної підтримки, що підтримує почуття власної значущості для оточуючих (особистісна референтність);

− досвід соціального спілкування, що виявляє потребу у спілкуванні і можливість побудови контактів з оточуючими на основі власного досвіду;

− моральна нормативність особистості, що характеризує ступінь орієнтації на існуючі у суспільстві норми і правила поведінки;

− орієнтація на дотримання вимог колективу (рівень групової ідентифікації).

ЛІТЕРАТУРА:

1.Лазарус, Р. Теория стресса и психофизиологические исследования [Текст] / Р. Лазарус. – Л. : Медицина, 1970. – 328 с.

2. Селье, Г. Стресс без дистресса [Текст] / Г. Селье. – М. : Прогресс, 1979. – 123 с.

СОЦІАЛЬНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ І СВІДОМІСТЬ МАЙБУТНЬОГО

Данилова Тетяна Вікторівна,
к.філос.н., доцент
Інститут соціальної та політичної психології
НАПН України

Вступ. Якщо переважна більшість дослідників майбутнього орієнтована на філософську, методологічну або інструментальну складову картини майбутнього, то психологи намагаються концептуалізувати свідомість майбутнього (тобто, свідомість, орієнтовану на майбутнє) і емпірично дослідити її. Свідомість майбутнього визначається як «усвідомлення того, що є можливим, ймовірним і бажаним у майбутньому» [4, с. 2]; як спільна здатність і усвідомлення майбутнього потенціалу теперішнього моменту, обмежена когнітивними, психологічними та системними проблемами [9]. Т. Ломбардо визначає свідомість майбутнього як багатогранну психологічну здатність індивіда, що включає сприйняття та поведінку; емоції та мотивацію; навчання, пам’ять і розуміння; передбачення, мислення та планування; інтуїцію та уяву; самоідентичність; соціальну взаємодію [5].

Мета роботи полягає у вивченні моделі свідомості майбутнього, запропонованої С. Авенарью, М. Мінккіненом і Ф. Лало.

Матеріали і методи. Методологічною основою дослідження виступили системний підхід до вивчення соціальних об’єктів та інтерпретаційна дослідницька парадигма. У процесі дослідження були використані описовий і трансдисциплінарний методи.

Результати та обговорення. С. Авенарью, М. Мінккінен і Ф. Лало розробили просту, але достатньо вичерпну модель свідомості майбутнього, зосереджену на когнітивних, емоційних і мотиваційних процесах формування і розвитку цієї свідомості [1]. Ця модель, яка може бути застосована як на індивідуальному, так і на груповому рівнях, складається з п’яти вимірів.

Першим з цих вимірів є часова перспектива. Вона виступає основою

багатовимірної моделі свідомості майбутнього. Розуміння часу є суб'єктивним, отже, людська здатність уявляти майбутнє може відрізнятися у різних людей, і деякі з них більш здатні до довгострокового мислення, ніж інші [3].

Другий вимір моделі пов'язаний з тим, що майбутнє зазвичай розуміється як умовне та відкрите в межах можливого. Здатність впливати на майбутнє в результаті індивідуальних чи колективних дій є загальноприйнятим припущенням у галузі дослідження майбутнього. Люди є активними агентами змін, які впливають на формування майбутнього, оскільки мають свободу волі. Ключовим є визначення сфер, на які люди можуть впливати, а на які – ні.

Третім виміром моделі є відкритість до альтернатив. У часи, коли соціальні зміни не відбуваються швидко, майбутнє може здаватися схожим на минуле. Відтак, розуміння майбутнього може базуватися на розумінні минулого. Але швидкі соціальні зміни роблять когнітивні карти вкрай застарілими для розуміння майбутнього [1]. Конфлікт старого і нового, минулого і майбутнього вимагає розробки нових карт з урахуванням різних варіантів майбутнього і здатності до спонтанності мислення [7].

Четвертим виміром є системний підхід до суспільних проблем, який застосовується при аналізі соціального світу. Складність культурно-цивілізаційних систем робить неможливим передбачити всі наслідки та вплив певного рішення, тому завжди існує ймовірність неочікуваних впливів [6]. Поза цим, треба враховувати, що вибір майбутнього може підтримуватися однією групою і заперечуватися іншою. Саме тут вкрай необхідно розвинути цілісний підхід до розуміння комплексних характеристик та причинно-наслідкових зв'язків систем, у яких діють люди.

П'ятий вимір моделі відображає цінності, мораль і етичне мислення. Очевидно, що консенсусу щодо глобальних універсальних цінностей не існує, але принаймні можна окреслити певні тенденції щодо основних цінностей, які поділяються різними групами людей. На думку Е. Санде [8], цінності в контексті свідомості майбутнього стосуються того, що людина хоче бачити реалізованим у майбутньому, при цьому це майбутнє має стати кращим не

тільки для його «конструкторів», але й для всього людства. Відтак етика турботи та відповідальності повинна бути центральною в контексті мислення про майбутнє, особливо в часи радикальної невизначеності [2].

Висновки. Модель свідомості майбутнього, запропонована С. Авенарью, М. Мінккіненом і Ф. Лало, передбачає, що свідомість, орієнтовану на майбутнє, можна вивчати окремо від її основного змісту, контекстів, образів майбутнього або сценаріїв. Дослідники зазначають: «структура вимірів свідомості майбутнього схожа в різних екологічних, культурних та історичних контекстах. Рівень свідомості майбутнього окремих осіб чи організацій, з іншого боку, може відрізнятися між особами чи контекстами» [1, с. 11]. І дійсно, багато інструментів емпіричного вимірювання, які зараз використовуються, тісно пов'язані з конкретними культурними контекстами і їх нелегко застосувати до відмінних контекстів. Таким чином, розробка аналітичного інструментарію, який допоможе покращити розуміння цих процесів, сьогодні є першочерговим завданням.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ahvenharjua S., Minkkinen M., Lalot F. (2018). The Five Dimensions of Futures Consciousness. *Futures*, 104, 1–13.

2. Groves C. (2009). Future ethics: Risk, care and non-reciprocal responsibility. *Journal of Global Ethics*, 5(1), 17–31. http://dx.doi.org/10.1080/17449620902765286.

3. Lombardo, T. (2006). Thinking ahead: The value of future consciousness. *The Futurist*, 40(1), 45–50.

4. Lombardo T. (2007). The evolution and psychology of future consciousness. *Journal of Futures Studies*, 12(1), 1–24.

5. Lombardo T. (2016). Future consciousness: The path to purposeful evolution – An introduction. *World Futures Review*, 8(3), 116–140. http://dx.doi.org/10.1177/ 1946756716673636.

6. Meadows D. H. (2008). *Thinking in Systems: A Primer*. Wright, D. (Ed.).

Chelsea Green Publishing, 240.

7. Miller R. (2015). Learning, the future, and complexity. An essay on the emergence of futures literacy. *European Journal of Education*, 50(4), 513–523. http://dx.doi. org/10.1111/ejed.12157.

8. Sande Ö. (1972). Future consciousness. *Journal of Peace Research*, 9, 271–278. http://dx.doi.org/10.1177/002234337200900307

9. Sharpe B., Hodgson A., Leicester G., Lyon A., & Fazey I. (2016). Three horizons: A pathways practice for transformation. *Ecology and Society*, 21(2), http://dx.doi. org/10.5751/ES-08388-210247.

ПРОБЛЕМАТИКА НЕПОВАЖЛИВОГО СТАВЛЕННЯ ГРОМАДЯН ДО ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Дуденко М. О.
Курсант навчально-наукового іституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції.
Науковий керівник:
Біліченко В. В.
Старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Вступ. Серед цивільного населення відносно малий відсоток громадян поважають поліцейських, а також конкретно такий орган виконавчої влади як поліція. Таке відношення провокують різні чинники як зі сторони поліцейських по відношенню до громадян, так і навпаки зі сторони громадян по відношенню до поліцейських.

Поліцейські та цивільне населення: непорозуміння та неповага по відношенню до працівників поліції

В соціальних мережах часто можна побачити безліч відеозаписів, на яких поліцейські спілкуються з правопорушниками. На перший погляд все так як має бути, поліцейські виконують свої обов'язки. Але громадяни по відношенню до поліцейських дозволяють собі вкрай непристойні речі. Часто намагаються принизити та образити поліцейських, використовують нецензурну лексику. Часто буває таке, що правопорушники вдаються до активних дій. Наприклад, не виконують законних вимог та розпоряджень, чинять злісну непокору, зривають з однострою поліцейських погони або навіть жетони заради забави та провокують поліцейських. Перелік таких дій не є вичерпним. Варто зазначити ще про один момент. Проходячи повз розмальовані графіті стіни, часто можна побачити надпис «ACAB». «ACAB» - це абревіатура, гасло субкультури, яке з англійської означає «All Cops Are Bastards». Українською звучить так: «Всі

копи – виродки». Прибічники цієї субкультури виражають свою ненависть до працівників правоохоронних органів. Мають свій прояв у вигляді татуювань, графіті або прибічники цієї субкультури носять одяг з цим надписом, таким чином пропагуючи ненависть та демонструючи непокору поліції або ж у відкритих висловлюваннях чи постах в соціальних мережах. і таким чином підривають авторитет поліції.

Поліцейських часто звинувачують у тому, що вони виконують свої повноваження. Наприклад, правопорушники, коли поліцейські роблять зауваження за куріння в громадському місці, починають розказувати поліцейським, цитую: «Та хто ти такий, думаєш погони надів і все тобі можна? Та ти ніхто без форми, пішов ти на...» і так далі. Ця цитата взята з реального відеоролику в соціальних мережах.

Ставалися такі жахливі інциденти, коли поліцейських вбивали за те, що вони виконували свою роботу. Наприклад випадок, який був у Дніпрі. Вранці, 25 вересня 2016 року близько 10:00 поблизу Дніпровського автовокзалу екіпаж патрульної поліції в складі Артема Кутушева й Ольги Макаренко зупинили на законній підставі автомобіль. Затриманий спочатку просив відпустити його, аргументуючи це тим, що він з АТО, був поранений і навіть продемонстрував рубець, але почув відмову. Потім порушник почав пропонувати домовитись і знову почув відмову. Після цього лейтенант Кутушев взяв посвідчення водія та пішов до патрульної машини. Було виявлено, що порушник знаходиться в розшуку. Тепер було зрозуміло чому він так наполегливо намагався уникнути відповідальності. Після вмовлянь в хід пішли дії. Порушник відкрив двері патрульної машини та намагався забрати посвідчення. Після відмови в хід пішли погрози та спроби заволодіти табельною зброєю поліцейського. Злочинцю це вдалося і він здійснив кілька пострілів у лейтенанта Кутушева та у Макарову. Артем помер на місці, а Ольга через 2 дні у лікарні від отриманих поранень. Убивця втік з місця події. Отак двох поліцейських лишили життя за те, що вони виконували свої обов’язки. [2]

Передумови непорозумінь та неповаги до поліцейських. Просто так

нічого не буває. Завжди мають бути якісь передумови та чинники. Тому і для неповажливого ставлення громадян по відношенню до поліцейських є своє пояснення. Неповага до усіх поліцейських виникає по двох основних причинах. Першою можна назвати неправомірні дії поліцейських. Наприклад, вимагання неправомірної грошової винагороди, безпідставні чіпляння до громадян та неввічливе спілкування або ж неправомірне застосування примусових заходів та і взагалі недобросовісне ставлення до своїх функціональних обов'язків. [1]

Другою причиною є якраз таки негативні дії громадян по відношенню до поліцейських. Наприклад, розміщення обрізаних або змонтованих відеороликів з неправдивими відомостями, провокуючими заголовками та підбурюючими коментарами, щоб завуалювати законні дії поліцейських в незаконні, наче поліцейські перевищують свої повноваження. Спеціальні провокації, субкультура «ACAB», образливе чіпляння, за яке в чинному законодавстві не передбачено жодних санкцій та заходів впливу. І поліцейським залишається лише мовчки слухати образи, поки громадянин або ж правопорушник самостверджується за рахунок поліцейського, адже знає, що поліцейський не має права за такі дії застосовувати будь-які заходи впливу. Це бачать інші люди і починають так само вчиняти.

Часто, майже у всіх випадках, хтось фіксує такі ситуації на відео і розміщує в соціальних мережах з компрометуючими підписами. Такі дії запускають процес зневаги до поліцейських та їх законних вимог і розпоряджень, адже громадяни бачать, що за непристойну поведінку по відношенню до поліцейських вони залишаться безкарними. Таким чином сильно підривається авторитет поліції.

Висновки

Як висновок, можна сказати, що відношення цивільного населення до поліцейських, у більшості випадків негативне і цьому сприяють різні чинники, які беруть початок як і від дій поліцейських по відношенню до громадян, так і від дій та висловлювань громадян в бік поліцейських та поліції в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про Національну поліцію» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 40-41, ст.379) від 20 серпня 2015 року.

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення (Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР) 1984, додаток до № 51, ст.1122) від 07 липня 2022 року.

ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ЗВО ЗІ СПЕЦІАЛЬНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Козловська Анастасія Костянтинівна
Курсант ІІ курсу,
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для органів Національної поліції,
Науковий керівник:
Намлинська Ольга Сергіївна
Викладач кафедри
Тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Вступ. Під час перетвореннь освітніх систем різних держав, все частіше люди приділяють значну увагу питанню психологічного забезпечення під час освітнього процесу. Проблема забезпечення психологічною допомогою постала дуже впевнено, оскільки здоровий психологічний та моральний стан людини, має значний вплив на працездатність людини.

Ціль роботи. Нині в Україні, як і в багатьох країнах світу, відбуваються процеси покращення психологічного забезпечення для здобувачів освітнього ступеню «Бакалавра», у закладах вищої освіти(далі – ЗВО) із специфічними умовами навчання. Наразі успішність цих процесів буде напряму залежити від організації функціонування керівництвом ЗВО. Тому метою нашої роботи є дізнатися рівень психологічного забезпечення здобувачів вищої освіти у ЗВО зі специфічними умовами навчання.

Результати та обговорення. Навчання у ЗВО із спеціальними умовами навчання це вже випробування для здобувачів вищої освіти: зміна навколишнього середовища та оточення людей, нові більш значні правила, інше харчування, чіткий розклад, та інші. Стреси викликані значною кількістю нової та важливої інформації посилюють вплив на психологічний стан

здобувачів вищої освіти. Тому проблема якісного психологічного забезпечення постала перед державою як ніколи.

Відповідно до п. 51 Положення про Національну поліцію в підрозділах поліції належить організувати систему психологічного забезпечення поліцейських, діяльність якої має охоплювати такі напрямки:

а) психологічний добір на службу, результати якого зберігаються в особовій справі поліцейського протягом служби;

б) психологічне супроводження проходження служби;

в) професійно-психологічна підготовка;

г) психологічна підтримка оперативно-службових заходів;

ґ) сприяння здоровому способу життя поліцейського за межами служби. [1, с. 11]

Кожен рік на вступі у ЗВО здійснюється спеціальний психологічний добір для вступників, проводиться він психологами ЗВО. Після добору відбувається спеціальний відбір штатними психологами. З вступниками проводится ряд тестів, тренінгів та інших психологічних робіт для збирання інформації про рівень психологічної підготовки та загальної інформації про моральний стан.

Ці та багато інших способів по збиранню інформації супроводжуються також і анонімним тестуванням кожного з вступників. Що дає змогу вільно висловлювати свої думки про навчання, рівень задоволеності ставлення керівництва та інші, а для психологів це ще одна змога на перевірку рівня комфорта та почуття безпеки.

Багато ситуацій які виникають у здобувачів вищої освіти на початку навчання є досить нерозв'язними та потребують допомоги для вирішення. Наразі посиленої психологічної допомоги у ЗВО з спеціальними умовами навчання, як зазначають Ляска та Коваль, потребують студенти саме перших курсів, студенты-мігранти, студенти інваліди та студенти у яких в житті виникли труднощі які самостійно вирішити вони не можуть. [2,с.41-42]

Всі ці засоби допомоги, у більшій своїй мірі, є колективними, тобто

вичення психологічного стану йде на колективні настрої. Індивідуальний психологічний стан вступників теж вивчається але не так добре, через самих вступників які небажаючи собі «зайвої мороки» не мають бажання звертатися по допомогу.

Для більшості людей в Україні тема психічного здоров’я і його лікування залишається певним табу, яке не варто порушувати. Це стосується переважно літнього населення – тих, хто формував свій світогляд у радянські часи. Утім, нині ситуація дещо змінюється, часто ми можемо почути від друзів, що вони вирішили звернутися до психолога чи психотерапевта. До того ж на державному рівні психологічна допомога стала більш доступною: впроваджено деякі програми соціальної підтримки.[3]

Тобто для самих вступників найголовнішим бар'єром у допомозі адаптації є вони самі, передолати самого себе це найважче але іноді найнеобхідніше у нашому житті. Іншим бар'єром є те що вступники вважають що звернутися за психологічною допомогую це соромно, думки про те що над тобою будуть глузувати зовсім зменшують бажання до когось звертатися, нехай то навіть дуже близька людина.

Відвідувати сеанси психолога, каже Ірина, – це не соромно, а навіть необхідно в умовах високого темпу сучасного життя. І про це варто говорити. Ймовірно, саме чийсь приклад підштовхне когось звернутися за допомогою. Вона припускає, що люди соромляться цього, бо наразі ми живемо у суспільстві, яке проживає трансформацію від пострадянського до європейського, демократичного суспільства. Поступово формується розуміння, що психічне здоров’я людини теж треба поважати.[4]

Висновки. Отже, на сьогодні психологічний супровід в Україні залишається на рівні трансформації, переходу від пострадянського до європейського рівня, це свідчать нормативно-правові акти які забезпечують психологічну підтримку вступникам до ЗВО зі спеціальними умовами навчання. Основними проблемами у забезпеченні психологічною допомогою та підтримкою наразі залишаються бар'єри сором'язливості та страху перед

психологами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сокуренко В. В. Аналіз сучасного стану психологічної роботи в органах Національної Поліції. Збірник тез. м. Харків: с. 11.

2. Ляска О. П., Коваль Н. І. Проблема психологічного супроводу розвитку особистості студента в умовах психологічної служби ЗВО. Всеукраїнський форум наукових статей. м. Львів: с. 40-45.

3. Інформаційний портал «The Village», Це люди які ходять до психотерапевта. м. Київ.

4. Галицький Кореспондент Робота з психологом: соромно чи престижно?. Газета «Людина». м. Львів.

УДК 159.922

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У НАУКОВІЙ ПСИХОЛОГІЇ

Лукутова Ірина Сергіївна
студентка факультету української філології
Криворізький державний педагогічний університет
м. Кривий Ріг, Україна
Макаренко Наталя Миколаївна
науковий керівник: кандидат психологічних наук,
доцент кафедри загальної та
вікової психології
Криворізького державного педагогічного університету

Вступ. Вивчаючи різну наукову літературу завжди залишається актуальною тема дослідження, розвитку та вдосконалення критичного мислення як у дітей, так і у дорослих. У сучасному світі, надзвичайно важливо розвивати у людей уміння критично мислити, об'єктивно оцінювати різноманітні ситуації та явища, процеси, події, вміти аналізувати та швидко розв'язувати будь-які питання. Тому сьогодні відбувається зміни у психологічно-наукових дослідженнях через потребу зародження нового інтелектуального типу суспільства.

Мета роботи. Зробити стислий огляд досліджень критичного мислення у науково-психологічній літературі.

Результати та обговорення. Актуальність проблеми формування критичного мислення, на думку А. Авершина [1], наразі зумовлена тим, що невпинний розвиток новітніх досягнень сучасної науки і практики технологічного, наукового та соціального прогресу притаманна нашому часу, вимагає від сучасної людини умінь миттєво адаптуватися до різноманітних вимог і задач професійної діяльності, знаходити шляхи розв'язання соціальних і професійних завдань у будь-яких нестандартних ситуаціях змінювати та вдосконалювати її на основі самостійного пошуку внутрішнього потенціалу з

метою гармонійної адаптації в полікультурному світі. Продуктивність у всіх процесах життєдіяльності людини, тобто, спрямованість на самостійне здобуття нових знань, є визначною ознакою мислення, що відрізняє його від усіх інших психічних процесів. Передусім XXI ст. стало часом, коли саме розумові здібності окремих людей, а не природні ресурси, капітал і технології, визначатимуть вирішальну межу між успіхом і невдачами, як у лідерів, так і простих працівників чи учнів освітніх закладів. Філософи, економісти, психологи та педагоги визнали факт, що уміння критично мислити забезпечує науково-технічний і суспільний прогрес, а освіта відіграє в його розвитку першочергову роль.

Л. Києнко-Романюк, зазначає, що реалії сучасного життя та навчального процесу, як ніколи раніше, вимагають подолання репродуктивного стилю навчання і переходу до нової освітньої програми, яка забезпечуватиме пізнавальну активність і самостійність мислення – це є основний стратегічний напрямок модернізації освіти [2]. А самостійність мислення неможлива без його критичності. Саме тому в педагогів і психологів сучасної нової освіти, які орієнтуються на ґрунтовну теоретичну підготовку, індивідуальність, автономію та незалежність учнів, насамперед стоїть завдання підготувати дітей до реалій майбутнього життя та їх трудової діяльності, яка вимагає багатофункціонального підходу, вміння адаптуватися до будь-яких змін і швидко приймати рішення. На сучасному етапі психологічна наука розробляє численні концепції, системи, моделі, теорії, прийоми та методи, спрямовані на розвиток самостійного, творчого та критичного мислення особистості акмеологічного рівня.

Дослідження проблеми розвитку критичного мислення знаходимо у роботах відомих вчених-психологів минулого: А. В.Брушлінского, Л. Венгера, Л. Виготського, П. Гальперіна, а також сучасних вітчизняних дослідників, огляд робіт яких представлено Н. Макаренко у монографії «Філософія освітнього простору вищої школи» [3]. Це дозволяє зробити висновок, що розвиток мислення – це процес пізнавальної діяльності індивіда, який

характеризується опосередкованим та узагальненим відображенням дійсності. Вченими (зокрема, Т.Хачумяном) [4], були проведені дослідження розвитку критичного мислення в дитячій та віковій психології, професійного становлення особистості, як майбутнього фахівця, що в процесі набуває характерних ознак саме фахової компетентності у певній професії. Феномена критичного мислення та нові види грамотності досліджував О. Варшавер [5].

Словосполучення «критичне мислення», як усталений термін, знаходимо у дослідженнях Р. Солсо [6]. У психології сутність поняття «критичне мислення» вчені трактують по-різному виділяючи його як ознаку мислення окремої особистості.

Мислити критично означає вміння перш за все ставити ціль для отримання бажаного результату, оцінювати свій розумовий процес, обдумувати наскільки правильно ми ухвалили прийняте рішення та чинники якими ми оперували, хід міркувань, які привели до наших висновків чи вдало ми виконали поставлене завдання, це адекватне здорове судження людини про запропоновану їй точку зору або модель поведінки.

О. Кочерга [7] зазначає, що критичність людини виступає як регулятор людської діяльності та об’єднує в собі зображення дії мислення, почуттів та уяви тільки у їхньому взаємозв’язку. На основі теоретичного аналізу зосереджує свою увагу на тому, що відправною точкою, інтелектуальним джерелом ідеї критичності людини, стала філософія (В. Джеймс, Дж. Дьюї, Р. Роторі, та інші), загальна і генетична психологія, де оперативні перетворювання зовнішніх впливів у психічні явища розглядаються за схемою: *задаток – здібність – механізм* (Г. С. Костюк, С. Д. Максименко), а психологічний аспект критичності людини втілюється в механізмах: *відображення – проєктування – упредметнення* (В. В. Клименко), які забезпечують розширений світогляд людини в пізнавальній діяльності. Також, аналізуючи дослідження Р. Солсо, Д. Халперн, К. Мередіт, О. Кочерга вказує на те, що чинники, які утворюються у взаємозв’язку почуттів, уяви, мислення, стають вирішальними у розвитку критичності людини. Критичність – це є той

діапазон дії психічних процесів людини, який визначає ступінь свободи, гармонії поведінки, сферу та мету її діяльності між реальним «Я» та образом «Я» особистості [7].

Не зважаючи на різноманітні трактування, поняття та змісту критичного мислення, на думку Л.Ямщикової – це значить міркувати, мислити, усвідомлено оцінювати, проявляти психічну, емоційну, пізнавальну активність, що повинна бути спрямована на розв'язання конкретної проблеми. У своїй роботі науковець визначає, що критичне мислення означає розумний розгляд різноманітних підходів розв'язання проблем для того, щоб висловлювати обґрунтовані судження, тобто «критичне» у цьому випадку може розумітися як «аналітичне». Л. Ямщикова, узагальнюючи три основних групи визначення показників критичного мислення: афективні, макрокогнітивні, мікрокогнітивні (Р. Пол, Е. Бінкер, Е. Мартін і К. Едамсон), зробила висновок, що критичне мислення орієнтується на такі інтелектуальні вміння людини: оцінювати події (твердження, вчинки, факти); аргументувати; формулювати доречні запитання; будувати логічні зв'язки; робити свідомий вибір; знаходити нові рішення; розрізняти факти від думок; визначати критерії для аналізу; знаходити докази на підтримку припущень [8].

Для поглиблення знань з проблеми, нами було проведено соціальне онлайн опитування з метою самооцінки рівня розвитку саме критичного мислення (дивись рис. 1). На основі результатів якого можна зробити висновок, що опитувані мають середній рівень розвитку критичного мислення, яке треба розвивати починаючи ще з молодших класів і займатися саморозвитком та аналізом своїх думок, висловлювань та вчинків.

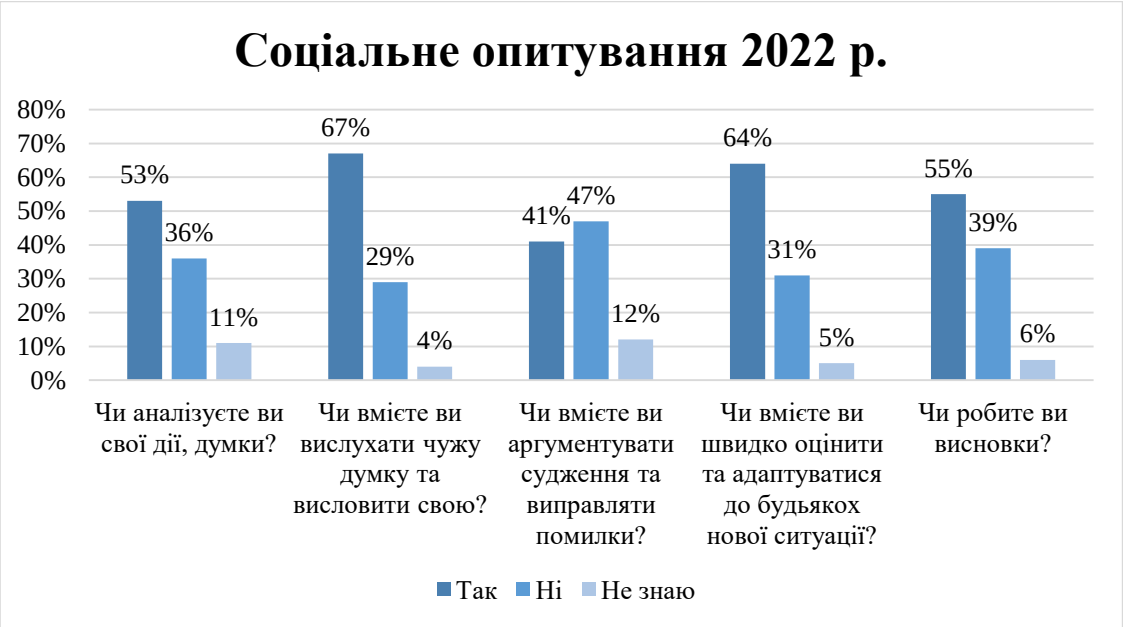

Рис. 1. Рівень розвитку критичного мислення (за результатами онлайн опитування, вересень 2022 рік)

Висновок. Проаналізувавши наукову літературу можна зробити висновок, що критичне мислення було предметом досліджень переважно учених-психологів. Усі вони трактують поняття «критичне мислення» по різному, але всі варіанти можна об'єднати наявністю ознак, таких як: асоціативність, аналітичність, системність, самостійність, логічність, які сприяють формуванню компетентності, здатності людини усвідомлювати власну позицію з будь-якого питання, уміння заходити нові рішення, аналізувати та критично оцінювати події. Для людини, яка перебуває в постійному пошуку, критичне мислення є способом корекції та ліквідації помилок в процесі власного мислення, яке складається з уміння і навичок порівнювати, аналізувати, синтезувати, поєднувати та зіставляти факти, робити обґрунтовані висновки, оцінювати різні ситуації, висловлювати власні думки, аргументувати свою точку зору і враховувати та поважати чужу, обговорювати проблеми, правильно сприймати та фільтрувати інформацію зібрану з різних джерел з точки зору її вірогідності, визначати її точність і корисність для подальшого застосування, виявляти та виправляти помилки у своїх і чужих міркуваннях. Подальші дослідження щодо розвитку критичного мислення плануємо у наступних наукових роботах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авершин А. О. Формування критичного мислення у студентів інженерно-педагогічних ВНЗ // *Збірник наукових праць: Проблеми інженерно-педагогічної освіти.* Харків, 2009. №24-25. С.134-145.

2. Києнко-Романюк Л. А. Зарубіжна і національна практика розвитку критичного мислення в учнів і студентів // *Вища освіта України*. 2014. № 4. С. 109-113.

3. Макаренко Н. М. Курс «Медіапсихології» як засіб розвитку критичного мислення // *Філософія освітнього процесу вищої школи: психологічний та психолінгвістичний дискурс: колективна монографія* /за ред..Н.Корчакової. Київ: Центр учбової літератури, 2022. 468с.

4. Хачумян Т. І. Формування критичного мислення студентів вищих навчальних закладів засобами інформаційних технологій / *Автореф. дис. канд. пед наук:* 13.00.09. Харків, 2015. 19 с.

5. Критическое мышление и новые виды грамотності / сост. О. Варшавер. Москва.: ЦГЛ, 2005. 80 с.

6. Солсо Р. Когнитивная психология Пер. с англ. Н. Ю. Спомиор. СПб.: Питер, 2000. 592 с.

7. Кочерга О. В. Взаємозв’язок мислення, почуттів та уяви у розвитку критичності людини / *Автореф. дис. канд. психол. наук:* 19.00.01 / «Педагогічна та вікова психологія»; Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України.

8. Ямщикова Л. Критичне мислення як вид розумової діяльності. 2013-2015. 26 с. URL: https://docplayer.net/122715624-Kritichne-mislennya-yak-vid-rozumovoyi-diyalnosti.html. (Дата звернення 1.09.2022)

ЗАСТОСУВАННЯ АРТ-ТЕРАПІЇ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ

Материкіна Владислава Валеріївна
студентка магістратури,
спеціальності 231 «Соціальна робота»
ОНУ ім. І. І. Мечникова

Вступ. На тлі інтенсивного розвитку соціальної роботи в Україні, науковці та практики приділяють все більшу увагу розробці та впровадженню нових методів та технологій соціальної реабілітації. Одним з яскравих прикладів є арт-терапія, яка допомагає розвитку стресостійкості, створенню умов для психоемоційної релаксації та профілактики вигорання.

Ціль роботи. Аналіз використання арт-терапії в соціальній роботі.

Матеріали та методи. Підтвердити вагоме значення різних видів арт-терапії в соціальній сфері можна за допомогою широкого спектру наукових праць із музикотерапії, ізотерапії, танцювально-рухової терапії, бібліотерапії, пісочної терапії, лялькотерапії, казкотерапії тощо.

Результати та обговорення. Соціальна робота – це діяльність, що має на меті допомогу людям та соціальним групам у складних життєвих обставинах.

Арт-терапія – це метод допомоги індивіду за допомогою художньої творчості. Цей метод є одним з найбільш м’яких, але дієвих, та використовується в роботі з різними верствами населення.

Варто відзначити, що заняття арт-терапією має вагомий профілактичний та психокорекційний ефект. Останні роки ми все частіше можемо помітити як засоби та методи арт-терапії використовуються в соціальній сфері та постійно розвиваються, тому що її можна застосовувати в різних формах: індивідуальній та груповій.

Арт-терапія має значні переваги перед іншими формами терапій:

1. Цей метод - засіб невербального спілкування. Це робить його цінним для людей, які мають труднощі з спілкуванням мовою та вираженні своїх почуттів.

2. Арт-терапія дозволяє вільно самовиражатися та пізнавати себе. Вона має фокус на «внутрішньому», носить у собі довіру, високу терпимість та увагу до внутрішнього «я» людини.

3. Арт-терапія об'єднує в собі творчість, внутрішню саморегуляцію і зцілення.

Арт-терапія приносить позитивний заряд емоцій, формує особистість, власні навички та впевненість у собі. Вона не обмежується у використанні, а також не потребує особливих творчих здібностей.

Аналізуючи дослідників з арт-терапії ми можемо побачити, що даний метод є доцільним для соціальної роботи, тому що:

• дає змогу виразити агресивні почуття в соціально доступній манері. Для людини з важкими життєвими обставинами дуже важливо позбавлятися негативу у лагідній формі, аби не нашкодити собі та оточуючим;

• прискорює прогрес в терапії. Все те, що лежить всередині людини, усі конфлікти та внутрішні переживання, виражаються за допомогою мистецтва;

• дає підстави для діагностування внутрішніх конфліктів. Зазвичай у творчості проявляються усі наши підсвідомі думки та переживання;

• є дієвим методом у роботі з негативними відчуттями та вигоранням;

• допомагає у підвищенні емоційного настрою;

• дає можливість посилити увагу до своїх почуттів.

• арт-терапія виникає в результаті творчості людини. Саме це дозволяє почати експериментувати та дозволяти собі відчувати щось нове, більш теплі та світлі емоції;

• дає розуміння індивідуальності та її цінності.

Одна з проблем сучасної людини полягає в тому, що більша частина населення боїться казати вербально про свої проблеми і переживання. В наш час дуже важливо здаватися сильним, рішучим та здатним на все. Саме тому будь-які прояви людської слабкості здаються нам фатальними і недопустимими.

Ось чому арт-терапія є чудовим методом для того, аби виразити свої

справжні почуття та емоції, розповісти про свої проблеми та переживання за допомогою мистецтва. Це допомагає не тільки звільнитися від негативу, але і знайти важливі проблеми, які варто обговорити з фахівцем.

Арт-терапія може бути корисною як для фахівців соціальної сфери, так і для їх клієнтів. Цей метод дозволяє отримати доступ до переживань людини, активізувати їх, а в деяких випадках і сприяти розвитку певних практичних навичок.

Таким чином, можна стверджувати, що арт-терапія є ефективним напрямом в соціальній роботі. Цей метод терапії допомагає вирішити внутрішні конфлікти та досягти гармонії, навчає фантазувати і уявляти. Але, щоб цього досягнути, терапія мистецтвом повинна використовуватися фахівцями відповідно до особливостей людини, з якою проводиться цей метод терапії.

Висновки. Отже, слід відмітити, що арт-терапія створює оптимальні умови для розвитку і самовираження, дозволяє звільнитися від емоційної напруги і фрустрації. Крім того, сприяє розвитку розумових здібностей та емоційного інтелекті, створює життєвий спокій.

ВПЛИВ ХОРОВОГО МИСТЕЦТВА НА ДИНАМІКУ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ РІВНІВ ВЕГЕТАТИВНОГО ГОМЕОСТАЗУ

Нартович Лариса Костянтинівна
науковий співробітник Європейського центру
післядипломної освіти лікарів при ГО
Українська національна академія природознавства
м. Вінниця, Україна

Анотація. В статті описано досвід використання Функціонально-вегетативної діагностики для дослідження впливу хорового співу на функціональні рівні вегетативного гомеостазу.

Ключові слова: функціонально-вегетативна система; функціонально-вегетативна діагностика, функціональна вегетологія, вегетативний гомеостаз, вегетативні рівні, вплив хорового співу.

Вступ. Протягом усього становлення психофізіології науковці доводили наявність зв'язків між психоемоційними чинниками і фізіологічною реакцією на них. Здебільшого, фокус уваги зосереджувався на наслідках таких негативних впливів, як гнів, страх або стрес. Натомість, наразі постає питання пошуку ефективного гармонізуючого психоемоційного чинника, який можна було б використати в програмах профілактики та корекції соматичних розладів психічного ґенезу. Факт впливу музичного мистецтва на людину не викликає сумнівів, проте наукове дослідження динаміки рівнів вегетативного гомеостазу в процесі музичної діяльності здійснюється вперше.

Було проведене пошукове дослідження, ***метою*** якого стало відповісти на питання:

1.Чи впливає музичне мистецтво (зокрема хоровий спів) на динаміку початкових вегетативних рівнів функціонального гомеостазу?

2. Чи є доцільним використання музичної діяльності в повоєнній реабілітаційній практиці?

Матеріали і методи [3,с.45с.101]

1. Для дослідження ми використали Функціонально-вегетативну діагностику (ФВД), в основі якої є фіксація різниці мембранних потенціалів на біологічно активних зонах (БАЗ) шкіри – акупунктурних точках (табл. 1) без використання зовнішніх джерел струму [3,с.101]

Таблиця 1

Вегетативна класифікація акупунктурних каналів (В. Г. Макац, 2021)

Традиційний канал (система)	МН *	ФВК (kV)	**сМК***	Традиційний канал (система)	МН *	ФВК (kV)
Сечовий міхур	**BL**	1-й СВС	*1-4 (4-1)	Легені	**LU**	4-й ПВС
Жовчний міхур	**GB**		1-4 (4-1)	Серце	**HT**	
Шлунок	**ST**		1-4 (4-1)	Перикард	**PC**	
Селезінка–ПШЗ	**SP**	2-й ПВС	2-3 (3-2)	Лімфатична – ТО	**TE**	3-й СВС
Печінка	**LR**		2-3 (3-2)	Тонка кишка	**SI**	
Нирки	**KI**		2-3 (3-2)	Товста кишка	**LI**	

Примітка: МН – міжнародна номенклатура ВООЗ; сМК – спарені Матричні комплекси; ФВК – функціонально-вегетативні комплекси; СВС (симпатична)і ПВС (парасимпатична) вегетативна спрямованість*

На сьогодні це єдина "електропунктурна" діагностика, результати якої стабільні і співставимі в часі. Вона обґрунтована невідомим раніше біофізичними феноменами, власною нормативною базою і безпосередньо спрямована на оцінку функціонально-вегетативного гомеостазу: співвідношення синдромів симпатичної (ЯН) і парасимпатичної (ІНЬ) активності. [2, с. 36] Автором методики є д.мед.н, професор, В. Г. Макац.

2. Пошукове дослідження відбувалося на базі помісної церкви ЄХБ "Вефіль" м. Вінниці. Було проведено ФВД у 10-ти хористів до і після їх участі в репетиції хору. Зауважимо, що учасники експерименту мали духовну мотивацію і виконували наступні твори: *T. Fettke "Поклоніння", L. Balantin "Так полюбив Бог світ", M. Macdonald "Слався, вічний Бог", J. Peterson "Нове життя"*. Репетиція хору тривала 2 години.

3. В процесі ФВД ми враховували, що єдиним показником функціональної активності адаптаційних механізмів нормалізації вегетативного гомеостазу є "вегетативний коефіцієнт" (**kV**). Він визначається

співвідношенням ЯН/ІНЬ синдромів і вказує на перевагу або системного збудження (симпатичну спрямованість функціонально-вегетативної активності), або пригнічення (парасимпатичну спрямованість функціональної активності). Для обрахування цього співвідношення необхідно трансформувати отримані на мкА дані у відносні величини (%). За наведеною таблицею (табл. 2), відповідно до показника вегетативного коефіцієнту ми визначали функціональний рівень вегетативного гомеостазу [2,с.101]

Таблиця 2

Вегетативні коефіцієнти і зони функціонально-вегетативного діагнозу

kV	Функціонально-вегетативний рівень	символ
</= 0,75	Значна парасимпатична активність з перевагою пригнічення ФВС	ПА-зн
0,76 – 0,86	Виражена парасимпатична активність з перевагою пригнічення ФВС	ПА-в
0,87 – 0,94	Функціональна компенсація парасимпатичної активності	ФкП
0,95 – 1,05	Функціонально-вегетативна рівновага (зона вікової норми)	ВР
1,06 – 1,13	Функціональна компенсація симпатичної активності	ФкС
1,14 – 1,26	Виражена симпатична активність з перевагою збудження ФВС	СА-в
1,27 і >	Значна симпатична активність з перевагою збудження ФВС	СА-зн

4. Статистична обробка матеріалів проведена методами непараметричної статистики [4,с.1-76], які за умов односпрямованої активності 70% спостережень свідчать про вірогідність впливу (P=0,05).

Результати та обговорення.

В результаті дослідження було зібрано матеріали ФВД, що відображені в

наступній таблиці (табл. 3):

Таблиця 3

Функціонально-вегетативний аналіз матеріалів обстеження

Архів №п/п	Вплив ХС	∑ ФВС в %	∑ ЯН % систем	∑ ІНЬ % систем	**k-V**	ЗВР (ФВД)	ФВС
001	До	100 %	54,1%	45,9%	**1,18**	С-в	
002	Після	100 %	52,6%	47,4%	**1.11**	ФкС	+
003	До	100 %	51,3%	48,7%	**1,05**	ВР	
004	Після	100 %	46,0%	54,0%	**0,85**	П-в	–
005	До	100 %	44,0%	56,0%	**0,79**	П-в	
006	Після	100 %	53,1%	46,9%	**1,13**	ФкС	+
007	До	100 %	43,0%	57,0%	**0,75**	П-зн	
008	Після	100 %	44,6%	55,4%	**1,01**	ВР	+
009	До	100 %	50,8%	49,2%	**0,86**	ФкП	
010	Після	100 %	48,1%	51,9%	**1,01**	ВР	+
011	До	100 %	49,9%	50,1%	**1,00**	ВР	
012	Після	100 %	50,1%	49,9%	**1,11**	ФкС	+
013	До	100 %	49,4%	50,6%	**0,97**	ВР	
014	Після	100 %	49,6%	50,4%	**0,98**	ВР	+
015	До	100 %	48,0%	52,0%	**0,92**	ФкП	
016	Після	100 %	49,5%	50,5%	**0,98**	ВР	+
017	До	100 %	49,3%	50,7%	**0,97**	ВР	
018	Після	100 %	56,3%	43,8%	**1,29**	С-зн	+
019	До	100 %	53,7%	46,3%	**1,16**	С-в	
020	Після	100 %	48,1%	51,9%	**0,93**	ФкП	–

Примітка: ХС – хоровий спів; k-V– коефіцієнт вегетативної рівноваги; ЗВР – зона вегетативної рівноваги; ФВС – функціонально-вегетативна спрямованість ХС; Арх.№п/п –парні до ХС, непарні після ХС

Аналіз наведених матеріалів показав наступне:

1. В 9 із 10 випадків спостерігаються зміни початкового рівня вегетативного гомеостазу. Зазначені зміни біофізично підтримані, статистично вірогідні і свідчать про реальність функціонально-вегетативних трансформацій.

2. За початкової переваги парасимпатичної активності (в зонах П-зн, П-в, ФкП) відбулася трансформація вегетативної рівноваги до рівнів ВР і ФкС. (табл. 4)

Таблиця 4

Функціонально-вегетативна спрямованість (ФВС) хорового співу за початкової переваги парасимпатичної вегетативної активності

Архів №п/п	Вплив ХС	∑ ФВС в %	∑ ЯН % систем	∑ ІНЬ % систем	k-V	ЗВР (ФВД)	ФВС
005	До	100 %	44,0%	56,0%	**0,79**	П-в	
006	Після	100 %	53,1%	46,9%	**1,13**	ФкС	+
007	До	100 %	43,0%	57,0%	**0,75**	П-зн	
008	Після	100 %	44,6%	55,4%	**1,01**	ВР	+
009	До	100 %	50,8%	49,2%	**0,86**	ФкП	
010	Після	100 %	48,1%	51,9%	**1,01**	ВР	+
015	До	100 %	48,0%	52,0%	**0,92**	ФкП	
016	Після	100 %	49,5%	50,5%	**0,98**	ВР	+

Примітка: ХС – хоровий спів; k-V– коефіцієнт вегетативної рівноваги; ЗВР – зона вегетативної рівноваги; ФВС – функціонально-вегетативна спрямо-ваність ХС; Арх.№п/п –парні до ХС, непарні після ХС

2. За початкової переваги вегетативної рівноваги (зона ВР) хоровий спів переважно позитивно впливає на стан вегетативного тонусу, трансформуючи його до вищих рівнів ВР і ФкС (табл.5).

Таблиця 5

Функціонально-вегетативна спрямованість (ФВС) хорового співу за початкової вегетативної рівноваги

Архів №п/п	Вплив ХС	∑ ФВС в %	∑ ЯН % систем	∑ ІНЬ % систем	**k-V**	ЗВР (ФВД)	ФВС
003	До	100 %	51,3%	48,7%	**1,05**	ВР	
004	Після	100 %	46,0%	54,0%	**0,85**	П-в	–
011	До	100 %	49,9%	50,1%	**1,00**	ВР	
012	Після	100 %	50,1%	49,9%	**1,11**	ФкС	+
013	До	100 %	49,6%	50,4%	**0,98**	ВР	
014	Після	100 %	49,4%	50,6%	**0,97**	ВР	0
017	До	100 %	49,3%	50,7%	**0,97**	ВР	
018	Після	100 %	56,3%	43,8%	**1,29**	С-зн	+

Примітка: ХС – хоровий спів; k-V– коефіцієнт вегетативної рівноваги; ЗВР – зона вегетативної рівноваги; ФВС – функціонально-вегетативна спрямо-ваність ХС;

3. За початкової переваги симпатичної активності (зона С-в)

спостерігалися зміни вегетативного балансу до вищих рівнів С-в і до зони вегетативної норми (табл. 6).

Таблиця 6

Функціонально-вегетативна спрямованість (ФВС) хорового співу за початкової переваги симпатичної вегетативної активності

Архів №п/п	Вплив ХС	∑ ФВС в %	∑ ЯН % систем	∑ ІНЬ % систем	k-V	ФВД (ВР)	ФВС
001	До	100 %	54,4%	46,1%	**1,18**	С-в	
002	Після	100 %	57,0%	45,2%	**1,26**	С-в	+
019	До	100 %	53,7%	46,3%	**1,16**	С-в	
020	Після	100 %	48,1%	51,9%	**0,93**	ФкП	–

Примітка: ХС – хоровий спів; k-V– коефіцієнт вегетативної рівноваги; ЗВР – зона вегетативної рівноваги; ФВС – функціонально-вегетативна спрямованість ХС;

Висновки.

1. Хоровий спів як психоемоційний чинник обумовлює вірогідну, переважно позитивну динаміку вегетативних рівнів, що дає підставу вважати його гармонізуючим.

2. Функціонально-вегетативна діагностика є об’єктивним методом перевірки різноманітних факторів впливу для виявлення таких, що мають гармонізуючи дію і можуть бути використані в програмах профілактики та корекції соматичних розладів психічного ґенезу.

3. Проведене дослідження повинно стати відправною точкою для подальших наукових пошуків у напряму «Реабілітаційне значення мистецтва в повоєнному періоді України»

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Макац В. Г. Невідома Чжень-цзю терапія (проблеми функціональної вегетології) // Україна, видавництво "Наукова ініціатива", Нілан-ЛТД, 2021, 340с.

2. Макац В. Г. Вегетативна Чжень-цзю терапія (Українська програма після-дипломної освіти) // Україна, видавництво "Наукова ініціатива", Нілан-

ЛТД, 2022, с.104.

3. Макац В. Г., Макац Є. Ф. Вегетативна Чжень-цзю терапія (проблеми функціональної вегетології) // Україна, видавництво "Наукова ініціатива", Нілан-ЛТД, 2021, с.101.

4. Деревянко Е., Хухлаев В., Лихачёва О., Степанова Л., Ударова Н. Интегральная оценка работоспособности при умственном и физическом труде (метод. рекомендации НИИ труда госкомитета СМ СССР по труду и социальным вопросам) //М., 1976, с.1-76

ВАЖЛИВІСТЬ ВПЛИВУ КОМУНІКАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ – МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ НА ФОРМУВАННЯ ЇХНЬОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Рубель Олена Миколаївна
Студент-магістр
Національного університету
Острозька академія
м. Остріг, Україна

Вступ. Однією з центральних властивостей особистості та професійним інструментом психолога є комунікативні здібності. Вони виступають домінуючим, системоутворюючим компонентом його професійної діяльності. Недостатній рівень розвитку комунікативних здібностей веде до багатьох серйозних проблем практичної діяльності психолога. Якщо розглядати вплив комунікативних здібностей на подальшу самореалізацію студентів як професіоналів, то варто зазначити, що основний спектр навчально-професійної діяльності студента здійснюється у ході взаємодії з іншими людьми: спілкування з викладачами, спілкування з однокурсниками, професійне спілкування на практиці. Адже саме сукупність професійних та особистісних якостей, що становлять комунікативну сферу психолога, що відображає рівень його професійної підготовленості та зрілості, визначає перспективи особистісного розвитку майбутніх фахівців, успішності їхньої професійної діяльності.

Мета роботи полягає у комплексному теоретичному розкритті особливостей впливу розвитку комунікативних здібностей під час навчання студентів − майбутніх психологів на їхню подальшу професійну діяльність.

Виклад основного матеріалу. Спілкування – це важлива умова формування особистості, тому вивчення комунікативної сфери є актуальним на сьогодні. З психологічної точки зору спілкування можна пояснити як взаємодію двох і більше людей, під час якої відбувається обмін інформацією

пізнавального та афективно-ціннісного характеру. Однією з суттєвих рис людської особистості є здібності. Різновидом спеціальних здібностей є комунікативні. Це інтегральні властивості особистості, які ґрунтуються на певних знаннях і проявляються у здатності виконувати ефективну комунікативну діяльність. Вони є сталим утворенням й одночасно – динамічною системою, яка, за наявності сприятливих індивідуально-особистісних та соціальних передумов піддається розвитку й моделюванню.

Від уміння спілкуватися майбутнього спеціаліста зі своїми потенційними клієнтами залежатиме успішність його професійної діяльності.

Комунікативна діяльність – складна багатоканальна система взаємодії та взаємовідносин суб'єктів педагогічного процесу, що включає взаємосприйняття, живий обмін інформацією, вироблення єдиної стратегії, спілкування, зміни позицій, прийняття рішень, подолання конфліктів, які визначаються потребами освітньої діяльності.

Комунікативна діяльність у найширшому сенсі постає як соціальний процес установлень зв'язків та відносин між людьми на основі обміну різними видами діяльності, продуктами та результатами діяльності, інформацією, ідеями цінностями, тобто є системно-інтегративною, що особливо виразно проявляється в освіті та професійно-педагогічній діяльності. Так, розвиток комунікативної сфери особистості є найуспішнішим у студентському віці, коли певні комунікативні передумови вже сформовані, закладено основу повноцінного розвитку, але в той же час існує потенціал для їх подальшого поліпшення та вдосконалення. Тому що однією з основних компетенцій майбутнього фахівця є саме комунікативна компетентність, яка розглядається як здатність людини діяти в конкретній життєвій ситуації, вибудовувати спілкування та взаємодію з іншими людьми.

Комунікативна компетентність належить до базових компетентностей сучасної людини. Більшість науково-практичних праць свідчать про те, що комунікативну компетентність студента найзручніше розглядати за продуктом його навчальної діяльності – за письмовими текстами, створеними самостійно.

У той же час комунікативна компетентність студента постає як особистісна якість, яка несе певне смислове навантаження характеристики суб'єкта. Багато вчених згодні з тим, що визначальною умовою для формування комунікативної компетентності студента – майбутнього фахівця є організація у навчальному процесі комунікативних ситуацій, за яких педагог створює комунікативну взаємодію з студентами між собою, оцінюючи результати роботи через навчальний продукт – текст або висловлювання (в усній та письмовій формах) або на практичному прикладі.

Продуктивність комунікативної діяльності має пряму залежність від рівня розвитку комунікативних здібностей. У науці комунікативні здібності визначаються як комплексна багаторівнева особистісна освіта, сукупність комунікативних характеристик особистості, а також її соціально-перцептивні та операційно-технічні знання та вміння, що забезпечують регулювання та перебіг діяльності спілкування.

Дослідженнями багатьох науковців доведено, що розвиток комунікативних здібностей майбутнього психолога здійснюється у двох напрямках: перший напрямок включає оволодіння системою теоретичних понять про структуру та місце комунікативних здібностей у психологічній діяльності, ролі мовного етикету в оволодінні комунікативними здібностями, різних стилях мовного етикету, вибір яких залежить від характеру мовної ситуації, мовного спілкування. Другий напрямок полягає у створенні практичних ситуацій, які формують усвідомлене прагнення до оволодіння мовним етикетом як одним із елементів комунікативних здібностей за умов практичної мовної ситуації.

Аналіз наукової літератури дозволяє говорити про те, що комунікативна компетентність та комунікативні здібності є однією з базових, ключових компетенцій, якими повинен володіти психолог-випускник будь-якого освітнього рівня та профілю. Тому що майбутній спеціаліст-психолог виступає у своїй професійної діяльності як активний суб'єкт спілкування. Він повинен взаємодіяти з різними людьми, переконувати їх у справедливості своїх ідей,

відстоювати свою професійну позицію. Для цього йому необхідні знання основних закономірностей сприйняття та розуміння людини людиною, вміння сприймати іншу людину як особистість, вміння слухати її та адекватно реагувати, здатність впливати на інших людей, уміння вирішувати конфлікти, володіння як вербальними засобами спілкування, але й не вербальними (поза, міміка, жести) тощо. Всі ці якості та уміння, складають ту частину професійної компетенції та майстерності фахівця, яку можна назвати його комунікативною компетентністю.

Майбутні психологи обов'язково повинні мати соціально-комунікативні якості в роботі з аудиторією.

На сьогоднішній день ефективним є той фахівець-психолог, який адекватно реагує на нові соціальні очікування, мобільний, здатний до професійного самовдосконалення.

Розвинені комунікативні здібності допоможуть студенту подолати труднощі спілкування, крім того, як показали результати досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців, вміння ефективно спілкуватися визначає успіх кар'єри, оскільки у психологів з високо розвиненими комунікативними здібностями є вищою особистісна продуктивність.

У професійній підготовці студента-психолога виділяють два напрями: перший – розвиток професійної компетентності, другий – особистісне становлення, формування внутрішньої готовності до освоєння даної професії, реалізація себе у ній. У своїй професійній діяльності психолог крім професійних знань і вмінь повинен мати комунікативні риси особистості, комунікативну компетентність, комунікативні навички спілкування. Комунікативні вміння та навички у майбутніх психологів, сприяють розвитку комунікативних здібностей та є основним компонентом підсистеми професійної діяльності.

Висновки. Сучасна освітня парадигма, з її мінливими основами, пов'язаними з світовими викликами, робить актуальною проблему формування соціально-комунікативних якостей сучасного студентства, зокрема,

випускників-психологів.

Комунікативна компетентність та комунікативні здібності є однією з базових, ключових компетенцій, якими повинен володіти психолог-випускник будь-якого освітнього рівня та профілю.

Необхідність формування соціально-комунікативних якостей також обумовлюється їх впливом на успішність у майбутній професійній діяльності. Оскільки спілкування є одним із основних засобів професійної діяльності психолога, то в процесі навчання у ВНЗ студент-психолог повинен повною мірою опанувати комунікативну компетентність та розвинені комунікативні здібності.

Майбутнім психологам необхідно не тільки набувати професійних знань, умінь та компетенції, а й розвивати і комунікативну сферу, навички міжособистісного спілкування. Рішення цих завдань актуалізує розробку та впровадження у навчальний процес нових методик розвитку комунікативної сфери студентів та формування у них навичок міжособистісної комунікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бацилєва О., Пузь І. В. Проблема формування готовності до професійної діяльності у майбутніх психологів. Психологічна освіта в Україні: традиції, сучасність та перспективи, 21-22 квітня 2017 року: *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з нагоди святкування 50-річчя від початку фахової підготовки психологів у КНУ імені Тараса Шевченка та Дня психолога;* За ред. І. В. Данилюка. Київ: Логос, 2017. С. 21-23.

2. Іванова І. Ф. Вплив рівня розвитку комунікативних здібностей на формування професійної спрямованості студентів-психологів. Збірник наукових праць. Психологічні науки. 2013. Т.2. Вип.10(91). С. 121-125. URL: http://en.mdu.edu.ua/spaw2/uploads/files/26_19.pdf.

3. Черезова І. О. Комунікативна компетентність як інтегральна якість особистості. *Науковий Вісник Херсонського державного університету. Серія Психологічні науки.* 2014. Випуск 1., Том 1. С. 103-107.

4. Нісімчук А. С., О. С. Падалка: Сучасні педагогічні технології : навч. посіб. Київ: Просвіта, 2000. 368 с.

5. Низовець О. А. Розвиток комунікативної компетентності у процесі професійної підготовки майбутніх психологів. *Актуальні проблеми професійної діяльності молодих спеціалістів.* 2007. №3(5). С. 355-362.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ СТРЕСУ БЕЗРОБІТНИМИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ

Терещук Оксана Володимирівна,
магістрантка ВНЗ
Університет економіки та права «Крок»
м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. Соціально-економічна криза, яка виникла на тлі російської агресії на території України, а також посилена політична нестабільність, спричинили появу великої кількості безробітних. Наслідком цього стала інтенсифікація психологічних проблем у цих осіб, зокрема: невпевненість у завтрашньому дні, неспроможність матеріально забезпечити себе і родину, вимушений вибір низької по кваліфікації професії, ніж до війни, яка часто не відповідає уподобанням людини, а лише частково забезпечує її первинні потреби. Всі ці зазначені фактори поглиблюють емоційну нестабільність у людей, порушують їх нервову систему, посилюють втрати спокою, загострюють внутрішні конфлікти, підвищують рівень тривожності та депресії.

Мета роботи. / Aim. Дослідити психологічні особливості переживання стресу безробітними в умовах військової агресії.

Матеріали та методи./Materials and methods. Перебуваючи в складних життєвих обставинах, людина, яка втратила роботу, переживає стрес, що призводить до психотравмуючого впливу на якість життя. На переконання О.Шдгорної, людина, що не має роботи, переживає стан внутрішньої порожнечі, у неї виникають думки, що якщо її здібності. Свої професійні уміння неможливо застосувати, то й життя втрачає сенс. Причому, такий психічний стан притаманний навіть тим, хто не відчуває серйозних матеріальних труднощів [2]. Дійсно, працюючи, людина задовольняє фізіологічні потреби як власні, так і своєї родини, задовольняє потребу і в безпеці, зокрема, це звернення до лікарів, оплата податків, покупка ліків та їжі

тощо. Якщо розглядати потребу в приналежності, спілкуванні, визнанні, повазі до себе, розкриття свого потенціалу, то особистість задовольняє це в роботі чи проектах.

Наразі ми можемо спостерігати тенденцію до збільшення стресових переживань, викликаних втратою роботи. З безробіттям українці стикнулись поза її кордонами, коли покинули рідні домівки через російську агресію. Еміграція у країни Європи спонукала переїхати і знайти безпечне середовище для подальшого життя, але там люди стають частіше безробітними також. Тож маємо стверджувати, що стрес захопив майже все населення України і показники працездатності суттєво змінилися.

Спираючись на визначення терміну “стрес” та “стресор” Г. Сельє, нами розуміється суб’єктивні реакції, що визивають внутрішній психічний стан напруги. Цей стан інтерпретується як емоції, оборонні реакції й процеси подолання (копінг), що відбуваються у самій людині. Кожна стресова ситуація привносить в життя людини величезний досвід, як і негативні реакції, так і позитивні. Стикаючись із цими переживаннями чоловіки та жінки іноді можуть не усвідомлювати, що ситуації можуть накладатись на вікові кризові періоди самої особистості, в родині та суспільстві. І тоді емоційне напруження може подвоюватись і погіршувати адаптивність до стресу.

Результати та обговорення./Results and discussion. Згідно сучасним уявленням, стрес слід визначити як феномен усвідомлення, який виникає при порівнянні вимоги, яка пред’являється до особистості, зі здатністю її справитись з цією вимогою. Відсутність рівноваги у цьому механізмі за необхідності справитись з вимогою, викликає стрес [7]. У сучасних концепціях стресу (Л. Кітаєв-Смик, В.Бодров) акцентовано на ролі особистості у виникненні стресу. Феномен стресу розглядається із врахуванням певних факторів, які з позиції аналізу наслідків стресу передують його виникненню. Визначено, що стрес виникає у результаті існуючих особливих взаємовідносин між людиною та середовищем.

Однак, в контексті нашого дослідження, а саме дослідження стресових

переживань безробітних, нам імпонує регулятивна концепція визначення психологічного стресу Річарда Лазаруса та Сьюзен Фолкмен, як значимі взаємовідносини з середовищем для благополуччя особистості, які випробовують ресурси організму і у ряді випадків можуть їх перевищувати. Це призводить як до мобілізації діяльності, так і негативного впливу, що здійснюється на неї. Якщо цей негативний вплив приводить до повної дезінтеграції особистості та діяльності, який відповідає третій фазі розвитку стресу, то його визначають як дистрес. Тому оптимізація любої діяльності включає аспект попередження та управління психологічними стресами, так як вони пов'язані з виникненням різноманітних емоцій та почуттів як негативних, так і позитивних.

Отже, на основі проведеного теоретичного аналізу літератури з питань стресових реакцій на втрату роботу та безробіття, дало нам можливість з'ясувати, що втрата роботи спричиняє виникнення особливого психологічного стану, пов'язаного з викривленим сприйманням оточуючої дійсності, погіршенням загального фізичного й психологічного самопочуття, актуалізацією аутодеструктивного самоставлення і поведінки.

Зокрема, дослідниками Т. Кириленко та Б. Іваненко [5] виокремлено три головних показники переживання травмуючої ситуації: сила переживання, вияв переживання у двох стратегіях переживання – стратегії уникнення та стратегії вторгнення. Учені також у своєму дослідженні доводять, що нав'язливі спогади, переживання, виступили чинником пошуку конструктивних рішень в умовах складних життєвих обставин, що пов'язано з типом ставлення людини до травмуючої ситуації: позитивне, пасивне, негативне, конструктивне. Тож ситуацію безробіття насамперед розлгядаються як психотравмуючу, оскільки особистість піддається впливу ряду потужних стресогенних чинників, пов'язаних із ситуацією втрати: повідомлення про звільнення (яке, як правило, є раптовим і викликає фрустрацію); очікування звільнення й необхідність переорієнтації життєвих цінностей, перегляду стратегічних перспектив життя; втрата фінансової складової частини; втрата соціального статусу, звичних

комунікативних зв'язків тощо.

Висновки./Conclusions. Таким чином, особистість, яка перебуває в умовах безробіття, характеризується суттєвими порушеннями психоемоційної та вольової сфери, але інтелектуальні, комунікативні властивості та властивості міжособистісної взаємодії потерпають значно менше. Тож актуальною, на нашу думку, є необхідність розробки ефективних психологічних програм-тренінгів з корекції негативних переконань, стереотипів поведінки безробітних та пропрацювання стресових переживань в складних життєвих обставинах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Киричук О. В. Психологія особистості. Опорний конспект лекцій. - К: ІПКДСЗУ, 2003.-47 с.

2. Шдгорна О. В. Психологія особистості безробітного / Матеріали II Всеукраїн. наук.-практ. конф.; 2004 р. - Відп. ред. О. В. Киричук. - К: Ін-т підготовки кадрів держ. служби зайнятості України, 2005. - С. 71.

3. Савчин М. В. Відповідальність: смисловий принцип мотиваційної регуляції поведінки особистості // Педагогіка і психологія. - 1996. - № 1. – С 10-18.

4. Іваненко Б. Б. Саморегуляція особистості : навч. посіб. Київ : ФОП Ямчинський О. В. 2020. 131 с.

5. Фоміна Л. Як знайти роботу. - К., 2002. - 240 с.

6. Психологія особистості безробітного / Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції 26 травня 2004 р. - Відп. ред. О. В. Киричук. - К.: Ін-т підготовки кадрів держ. служби зайнятості України, 2005.-378 с.

7. Психологічне консультування безробітних / Метод. посіб. для спеціалістів міських центрів зайнятості щодо організації та проведення психологічного консультування безробітних. - К: Ін-т підготовки кадрів держ. служби зайнятості України, 1999. - 55 с.

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА В УМОВАХ ВІЙНИ

Черниш Катерина Миколаївна
Вчитель інформатики
Криворізька гімназія № 102
м. Кривий Ріг, Україна

Вступ Психологічний стан та психічне здоров'я під час військових дій є вкрай важливим. Багато людей переживають виснаження, спустошення, втому, відчувають тривогу й паніку. Психологи сформулювали корисні поради, як опанувати себе в критичних умовах, як допомогти близьким та підтримувати здоровий психічний стан в критичних умовах.

Ми - люди, ми можемо бути втомлені, і дратівливі, і часом нас накриває хвиля тривоги чи люті. І часом ми «зриваємося», робимо щось, що точно не хотіли б робити (наприклад, кричимо на дітей). Війна виснажує наші психічні ресурси – тож не дивно, що часом ми втрачаємо контроль. Але коли таке стається – ми можемо просто попросити вибачення, намагатися виправити ситуацію, винести з помилок урок – але не судити і не картати себе. Бути добрим – це теж слухати свої потреби і відповідати на них – без самозвинувачень у егоїзмі. Бути добрим до себе – це так як би вчитися бути собі другом – люблячим, розуміючим, неосудливим, чесним, турботливим.

В часі війни усе змінюється… І нам треба бути гнучкими та швидко адаптуватися до нових реалій. Але і в цій іншій реальності є незмінні цінності – те, заради чого ми живемо, те, що завжди є і буде для нас найголовнішим. Це наче зорі на нічному небі – коли ми їх бачимо і уміємо «читати» їх дороговкази, ми ніколи не заблукаємо… Тож нам важливо регулярно дивитися на небо нашої душі… Це про дітей, про родину, про Україну… Це про красу, творчість, працю. Про мрії. Про Життя… По цих зорях ми можемо укладати собі крок за кроком дорогу на кожен день – бо які б не були обставини і труднощі – ми розуміємо, що наше життя не втратило сенс – нам треба любити і творити... Зв'язок з нашими цінностями дає нам силу і дає надію. Дає неймовірну

витривалість. У них – наша сила – сила Правди, сила Любові та Світла!

Як автомобілю в дорозі треба регулярно поповнювати пальне, так і нам пильнувати, в якому ми стані і мати свою «карту» і свій список активностей, що допомагають нам відновити сили. Деякі прості й елементарні – сон, здорове харчування, прогулянки на природу, фізична активність, час з рідними та друзями. Але час війни може вимагати «дозаправок» – у кожного їх перелік може бути різним: волонтерські активності, книги чи фільми, що нас надихають, молитва, пісні, спорт, гумор, зв'язок з природою, творчість та багато ін.

Вони живлять нас. Подружні, родинні, дружні, з колегами на роботі, у нашій спільноті, народі. Ми сильні – коли ми разом. Але добрі стосунки не стаються самі по собі. Їх теж наче сад треба плекати (і теж, як сад інколи «обрізати»). І добрі стосунки – це завжди про взаємну турботу – про давати і брати. Підтримуйте інших – для цього часом треба зовсім мало – трішки уваги, трішки добрих слів. Але теж, що є дуже важливо – просіть про підтримку, говоріть про власні потреби, діліться і радістю, і болем... У ці важкі часи, ми так потребуємо взаємної підтримки і допомоги, доброти, і спільної узгодженої дії. Бо тільки так, одним об'єднаним Строєм – ми зможемо врешті вистояти, перемогти і відродити нашу дорогу Україну!

Мета роботи: підібрати необхідні методи та поради задля психологічної підтримки.

Як боротися з перевтомою

В умовах військових дій наше тіло працює на максимальній потужності. Гормони стресу, задача яких мобілізувати тіло в критичній ситуації, також мають свій "термін придатності". Ви можете спостерігати сильні коливання настрою від тривоги, злості, приливу оптимізму до повного спустошення і виснаження. Важливо усвідомити, що це абсолютно закономірні стани, які з часом змінюють один одного. З кожним із них можна і треба працювати.

Основні ознаки перевтоми:

- відчуття знесилення, неспроможність виконувати звичайні функції

- неуважність та погіршення концентрації
- погіршення пам’яті
- уповільнення процесів мислення, зменшення глибини та критичності мислення
- зниження цікавості до роботи
- підвищена дратівливість
- нервозність
- порушення сну
- перманентна сонливість
- підвищення тиску та частоти пульсу
- головний біль
- зниження апетиту
- емоційна спустошеність

Методи боротьби з перевтомою:

- Повноцінний сон, який, за даними Міністерства охорони здоров’я, має складати для дорослих – не менше 7 год на добу, для дітей та підлітків – 8-10 годин.
- Обмеження інформаційного шуму. Відмовтесь від постійного оновлення стрічки новин, читайте їх за графіком, наприклад, по 15 хвилин вранці, в обід та ввечері. Довіряйте тільки перевіреним джерелам інформації.
- Регулярне харчування.
- Регулярне фізичне навантаження. Будь–яка регулярна фізична активність, навіть ходьба на місці чи розтяжка, додасть вам бадьорості. Прогулянка на свіжому повітрі буде кращою за тренування в приміщенні.
- Наскільки це можливо, підтримуйте звичну рутину, звички, слідкуйте за особистою гігієною.
- Зміна діяльності. Намагайтеся раціонально розподіляти час роботи й відпочинку, фізичну й розумову працю.
- Визначення пріоритетів. Усвідомте, що ніхто не в змозі зробити все, то ж визначте 3–5 головних задач для себе не день і дозвольте собі не робити

нічого додатково.

- Доброзичливі взаємини з людьми, які є поруч: сім'я, робочий колектив, волонтерська спільнота чи військові побратими. Зберігайте зв'язок, регулярно дзвоніть або пишіть своїм родичам та близьким.
- Фізичний контакт. Подихайте разом, потримайте одне одного за руку. Обніміться з близькими.
- Оптимізм та почуття гумору. Жартуйте, гумор завжди підтримує, навіть за жорстких життєвих обставин.
- Пам'ятайте, що залишатися живим і здоровим – це вже багато.
- Не призначайте дат кінця війни. Ми всі хочемо закінчення, але якщо ваші прогнози не справдяться – вам буде дуже складно емоційно, і ви будете почувати безвихідь.То ж налаштуйтесь "грати в довгу".
- Згадайте, що є для вас дорогим та важливим, пригадайте, у чому сенс вашого життя. Будуйте плани на майбутнє, визначайте, що найбільш важливе для себе ви зробите, коли настане мир.
- Професійна допомога. Зверніться за підтримкою до професійних психологів (контакти додаємо нижче). Якщо у вас відсутня можливість звернутись до професіонала – попросіть про допомогу своїх родичів та близьких.

Ми відродимося Скільки би ворог не погрожував знищити нас до останнього, скільки б смертей він не посіяв і руйнувань не приніс. Ми відродимося!

На великому дереві нашого роду багато гілок випалених, обрубаних війною. На великому дереві нашого роду багато ран…

З кожним, хто відійшов у Вічність, хто загинув на полях війни, помирає усе те, що могло б ще бути – ненароджені діти, непосаджені дерева, невтілені задуми…

Але є те, що не помирає. Є те, що житиме. Бо є Любов, яка сильніша за смерть. Саме її силою усе відродиться!

Адже у затиснених долонях загиблих – насінинки. Вони зігріті їх

любов'ю, а відтак у них небувала сила. І ми бережно візьмемо кожну з них. І виплекаємо з них сади…

І усі рани будуть зцілені… Наше дерево роду пустить безліч нових пагонів. Воно розквітне і забуяє новим Життям…

І будуть народжуватися діти – Вільні й Крилаті. І вони ростимуть у Правді. І їх душі будуть зіткані зі Світла. Вони будуть разом великим прекрасним Строєм. І вони будуть Людьми…

І здійсниться побачене крізь століття пророком: **«І будуть люде на землі»**

Висновки

Ми вистоїмо

Скільки б вогненних куль не впало на нас із неба і скільки б разів не похитнувся наш світ од усіх втрат і руйнувань – ми вистоїмо!

Ми вистоїмо, бо знаємо за що стоїмо. І ми стоїмо вкорінені у Правді – у ній ми незборимі. Стоїмо осяяні Світлом – у ньому ми нездоланні.

І хоч можемо похитнутися і не раз – у нас та сила, що зводитиме нас знову і знову – щоби жити вільними. Бо ми – діти Свободи. У ній – наші крила.

Тому з болю втрат та згарищ руйнувань – ми воскресатимемо силою Життя. Бо ми – ті, що воскресають крилатими з попелу.

Ми вистоїмо – бо ми разом. Наш Стрій великий. Він іде за обрій Вічності. З минулого у майбутнє: від тих, що уже відійшли, до тих, що ще не народжені… Він з усіх земних та небесних сил Добра, що стали поруч з нами у битві за майбутнє – за те, що має бути…

Ми переможемо

Ми неминуче переможемо у майбутньому – і світанок отого нового дня наближається кожним нашим кроком…

Але ми перемагаємо уже сьогодні.

І не лише осатанілого ворога на полях битв війни.

Наші перемоги теж, коли перемагаємо самі себе кожен день, долаючи страх та відчай, бажання стогнати чи нарікати. Коли зводимося, похитнувшись;

коли вертаємося у Стрій. Перемагаємо, коли робимо вибір не уподібнюватися темряві, а залишатися у Світлі.

Наші великі битви, що визначатимуть наші долі, теж на полях нашої душі і на полях наших стосунків.

І ми неминуче маємо перемогти корупцію і лукавство, жадібність і розбрат. Бо не здолавши їх, ми не прокладемо дорогу у наше Майбутнє. Нас чекає ще не одна важка битва – втім за нами Перемога! У нас немає іншої дороги

SOCIOLOGICAL SCIENCES

УДК 321.015 +321.02+ 316.64

РОЗБУДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ МОЛОДІЖНОГО РУХУ КРАЇНИ У ПРОТИСТОЯННІ СУЧАСНИМ ВИКЛИКАМ І ЗАГРОЗАМ

Жуляєв Валерій
ст. науковий співробітник
відділу наукового забезпечення
соціального становлення молоді ДУ
Державний інститут сімейної та молодіжної політики,
кандидат історичних наук

Вступ. Напередодні повномасштабної війн Росії проти нашої держави Україна працювала над своїми реформами, маючи велику кількість історичних і соціальних викликів, що практично перейшли до стану «критичних» , так і не дочекавшись свого вирішення. До цього наше молоде покоління вже 30 років жило в трансформаційному *періоді розвитку* держави і розвитку громадянського суспільства , і вже вспіло накопичити відповідний досвід і практику життя в постійно кризовому українському суспільстві . Застосовую-чи метафору, молодь все ще перебувала на стадії розгляду *горизонту очіку-вань замість перебування в просторі очікувань.*

Дослідники, яких цікавить тема кризових явищ в українському суспільстві, часто використовують їх також як поняття «*виклики»*. На наш погляд, це ті ж самі кризові явища, але такі, що аналізуються на більш високому рівні узагальнення, та мають прояви в економічній, політичній, геополітичній, соціальній, духовно-культурній та інших сферах. Треба зазначити, що розробка понятійного апарату продовжується вже декілька років .З дослідницької точки зору поняття «виклик» має свої особливості, зокрема , те, ця робота ще не завершена. Першим застосував поняття «виклик»

англійський вчений А. Дж. Тойнбі (1889-1975 рр.) в своїй теоретичній схемі при розгляді проблематики людських цивілізацій [2]. Важливими для дослідників є теоретичні твердження етнокультурного розподілу цивілізацій американського соціолога С.Ф. Хантінгтона, висновки Е.Ф. Фукуями. В контексті сучасних викликів в Україні актуальними стали положення обгрунтовані американським економістом Дж. К. Гелбрейтом. Окрему актуальність несуть в собі роботи американських політиків Збігнева Бжезинського та Генрі Форда.

Подальшу наукову розробку ця проблематика зазнала в рамках теорії кризового розвитку суспільства. Серед вітчизняних вчених і політиків, що вносять вклад у розробку даної теми, треба відзначити публікації Дубова Д. В., Корнієвського О. А., Кочетова Є. Г., Дергачова В. А, Барановського О.І., Кравченко В. І. , Резнікової О. О. та декількох інших дослідників.

Поняття «виклик» за авторством відомого соіціолога М. Шульги, - це конкретна нерозв'язана суспільна проблема…, що склалася у певній галузі науки і потребує свого розв'язання на грунті нової теорії або нового підходу в межах старої теорії. Вчений В. І. Кравченко формулює «виклики» як проблемні си-туації, від розв'язання яких залежить подальше функціонування, саме існу-вання суспільства, держави.

Ціль дослідження – висвітлити ключові виклики і загрози, що впливають на розвиток молоді і молодіжних організацій, нові характерні зміни, що відбулися останніми роками в молодіжному русі України через протистояння сучасним викликам і загрозам, передусім, зовнішнім. В дослідженні ми намагатимося охарактизувати головні обмеження, що стоять на шляху розвитку молодіжного руху в умовах повномасштабної війни Росії проти нашої країни та можливості розбудови національної стійкості руху молоді в таких умовах.

Матеріали і методи

Одним з ключових питань у формуванні політики у сфері безпеки і стійкості є вибір *моделі* забезпечення національної стійкості, на що вказують і рекомендують вищевказані дослідники. Вибрана модель має надати можливість

адаптуватись до різких і непередбачуваних змін безпекового середовища, підтримувати стале функціонування держави в таких кризових умовах. Взагалі – вистояти всьому суспільству завдяки належному рівню готовності, своєчасному реагуванню і виявленню уразливостей, що послабляють безпековий потенціал, адаптивне управління, ефективний кризовий менеджмент. Національна модель має забезпечити створення необхідних резервів та альтернативних стратегій, планування заходів, налагодження комунікації та раціонального використання ресурсів. Разом з тим, маємо усвідомлювати, що досвід країн у цьому напрямі є досить різним. Не існує універсальної моделі, що однаково задовольняла усіх. Разом з тим, належне наукове обгрунтування та рекомендації провідних міжнародних організацій дозволять, без сумніву, імплементувати ефективні світові практики в розбудову нашої національної стійкості.

Дослідження стійкості у сфері безпеки мають міждисциплінарний підхід і потребують розуміння теоретичних основ за певними науковими напрямами, зокрема, дослідження у напрямі *загальної теорії систем*, досліджень «*сталого розвитку*», окремого наукового напряму «*безпекових*» досліджень та деяких інших. Важливим для визначення механізмів забезпечення стійкості посідає *методологія оцінювання* процесів і результатів, питання *планування.*

Результати і обговорення

Слід зазначити, що в нашій країні дослідження національної стійкості розпо-чались не так давно, і за визначенням окремих дослідників, наразі не мають системного характеру. Вітчизняне експертне середовище ще не визначилося з єдиним розумінням головних термінів, процесів, критеріїв та показників забезпечення національної стійкості, які мають міждисциплінарний характер. Разом з тим ми зважились підтримувати позиції науковців Інституту соціології АН України, Національного інституту стратегічних досліджень відносно розкриття цілої низки аспектів національної стійкості в умовах військових дій на території України і невизначеності безпекового середовища, зокрема, розкриття ключових викликів, обмежень на шляху розбудови

національної стійкості, обмеженість ресурсів та інших проблем.

В контексті нашого дослідження ми вважаємо ключовими наступні *цілі* :

*необхідність створення безпечного середовища для життя, роботи та реалізації власного потенціалу молодих людей в Україні;

*забезпечення психологічно стабільного стану молодих людей та зниження тривожності серед молоді;

*необхідність підвищувати рівень самостійності, життєстійкості і спроможності молоді брати участь у суспільному житті;

*необхідність забезпечення в першу чергу базових потреб молоді, зокрема, тих, які стали внутрішньо-переміщеними особами, та тих, хто вимушений перебувати за кордоном;

*відновлення зруйнованих чи пошкоджених молодіжних центрів та просторів, та їх діяльності задля надання ними актуальних послуг та реалізації програм для реінтеграції, соціалізації, адаптації та розвитку молоді в умовах війни та в післявоєнний період;

*відновлення роботи фахівців, які працюють з молоддю та підготовка нових кадрів, в тому числі, молодіжних працівників (68% яких зараз не здійснюють роботу з молоддю, оскільки були вимушені залишити своє місце проживання і виїхати в більш безпечні міста).

Головними обмеженнями на шляху розбудови національної стійкості молодіжного руху ми вважаємо наступні : по-перше, це продовження війни на невизначений термін та високий рівень внутрішньої та зовнішньої міграції молоді. До речи, опитування, проведене в травні 2022 р. показало, що в країні налічується 7 134 000 ВПО, з них 35% - молоді люди. В цьому контексті, суттєвий вплив на ситуацію надає проблема недостатньої кількості фахівців, в тому числі молоді, яких потребуватиме держава для відновлення країни. Додатковий і значний вплив грають і гратимуть *обмежені ресурси* для надання допомоги та здійснення підтримки молоді та тих, які перебувають на тимчасово окупованих територіях України або вимушені перебувати за кордоном. До списку обмежених ресурсів розбудови національної стійкості слід віднести

обмежену кількість фахівців , які працюють з молоддю, в тому числі, молодіжних працівників; - обмежену кількість молодіжних центрів та просторів, які надають послуги молодим людям, необхідність переорієнтації їхньої роботи до сьогоденних викликів і загроз; - недостатню кількість доступних інструментів для участі молоді у суспільному житті у тому числі, процесах прийняття рішень на місцевому рівні.

Національна стійкість, безумовно, це здатність національних систем і інститутів протистояти загрозам, адаптуватися до їх дій та швидких змін безпекового середовища, безперебійно функціонувати до і під час кризи, а також швидко відновлюватись після кризи до бажаної рівноваги або на новому рівні. У цьому зв`язку, дослідники вважають, що молодіжний рух при підтримці державних інституцій і як частина громадянського суспільства має відповідні *ключові та додаткові можливості* в перспективі розбудови стійкості державної молодіжної політики, зокрема такі, як*:*

*молоді люди, які вимушені були перебувати за кордоном, здобули досвід в країнах ЄС та можуть його застосовувати в Україні, при повернені додому;

*вони мають можливість створювати сучасні молодіжні простори, центри і структури, які надаватимуть якісні послуги відповідно до потреб молоді та з врахуванням нового закордонного досвіду і використанням інноваційних технологій.

Висновки.

Проведений нами вторинний аналіз відповідних досліджень на тему розбудови національної стійкості та національної безпеки і сталого розвитку , окремих публікацій і статей дозволяє зробити деякі висновки, що стосуються проблем стійкості молодіжного руху в контексті його стійкості в умовах кризового стану, що викликана повномасштабною війною Росії.

Беручи до уваги , що молодіжний рух природно здатен до самоорганізації й самоуправління, які дають змогу протидіяти впливам і повертатися до рівноваги, можна визнати, що це надаватиме головного імпульсу процесам розбудови і відновленню в нашій країні на найближчу перспективу . На нашу

думку, суб`єкти громадського молодіжного руху, зокрема, волонтерського, не лише здатні адаптуватися до змін середовища, а й самі його формувати своєю діяльністю. Гнучкість децентралізованої структури та неформальні мережеві зв`язки дають простір для маневрів у випадку настання кризової ситуації. Однак, не лише мережі, які існують в системі Інтернет, здатні до самоорганізації. Таким же прикладом є те, як вже напочатку війни з Росією у 2014 р. в нашій країні швидко сформувався новий напрям волонтерських ініціатив, які надають суттєву допомогу ЗСУ, державним і громадським структурам та пересічним громадянам у забезпеченні національної безпеки і оборони. У такий спосіб спрацювали механізми спонтанної самоорганізації, яка є проявом стійкості держави, всіх субьєктів громадянського суспільства і окремих громадян.

СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНІ ВИМІРИ СОЦІАЛЬНО-УПРАВЛІНСЬКИХ ПРАКТИК В СИСТЕМІ МЕНЕДЖМЕНТУ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Попович Василь Михайлович,
д.ф.н., професор
Аль-Мджаркеш Аладдін Ісамович,
студент
Національний університет «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

Вступ. В нових економічних умовах все більш актуальною є ідея впровадження в соціальну роботу такого виду управління як менеджмент. Виникає нагальна потреба розвитку системи менеджменту соціальної роботи для надання допомоги різноманітним категоріям клієнтів соціальних служб. Менеджмент соціальної роботи здійснюється в суб'єкт-суб'єктній площині і у вимірі соціального управління, що виявляється у специфіці соціальних практик взаємодії в управлінні сферою соціальної роботи на всіх рівнях. Тому **метою роботи** є визначення категорії, що дозволяє вивчити особливості менеджменту соціальної роботи виступають соціально-управлінські практики.

Результати та обговорення. Як визначає Г. Тимошко, менеджмент соціальної роботи – це «свідомий системний вплив на процес і результат організації соціальної служби… шляхом оптимального використання ресурсів клієнта та соціальної служби різних форм власності, прийняття конкретного рішення щодо мети, завдання соціальної роботи з окремим випадком або набором факторів соціальної проблеми» [9, с.7]. М. Лехолетова зазначає, що менеджмент соціальної роботи представляє собою процес, спрямований планування та ухвалення оптимальних управлінських рішень щодо соціальної допомоги та соціального захисту отримувачів соціальних послуг [1, с.54].

Аналіз наведених визначень менеджменту соціальної роботи дозволяє виділити його сутнісні характеристики: по-перше, це практична управлінська діяльність соціальних суб'єктів; по-друге, реалізується на рівні всіє системи

соціальної роботи в державі, на рівні установ і організацій соціальної роботи, на рівні отримувачів соціальних послуг; по-третє, включає в себе процес планування, мотивації, реалізації та контролю управлінських рішень. Отже, менеджмент соціальної роботи – це, насамперед, управлінська діяльність, яка відтворюється у формі соціальних практик.

Соціально-управлінські практики в системі менеджменту соціальної роботи виступають як способи реалізації соціально-управлінських дій, що формуються в результаті взаємодій соціальних суб'єктів управління у сфері надання соціальних послуг (державні і недержавні надавачі соціальних послуг), що забезпечує усталене функціонування інститутів соціальної сфери; детерміновані соціально-статусними та нормативно-ціннісними регуляторами; функціонують як загальні схеми типізації й інтерпретації соціальної поведінки та взаємодії в системі управлінських відносин; реалізуються у когнітивно-інтерпретаційному, ціннісно-мотиваційному, процесуально-організаційному, комунікативному і діяльнісно-організаційному вимірах.

Аналіз формування і відтворення соціально-управлінських практик у визначених вимірах повинен враховувати принаймні декілька аспектів: 1) в основі структурно-функціонального виміру лежить так званий «породжувальний принцип», завдяки якому відбувається формування, відтворення і усталена реалізація соціально-управлінської практики в системі менеджменту соціальної роботи; 2) соціально-управлінська практика виступає як взаємодія і соціальна дія (діяльність) соціальних суб'єктів управління в системи соціальної роботи, тому аналіз спрямований на визначення управлінських функцій соціальних суб'єктів в певному вимірі; 3) соціально-управлінська практика здійснюється соціальними суб'єктами на різних рівнях управління: на макрорівні як управління в сфері соціальної політики і моделі національної системи соціальних служб і закладів з надання соціальних послуг; на мезорівні як управління на регіональному рівні, рівні територіальних громад і рівні окремого закладу соціальної роботи; на мікрорівні як суб'єкт-суб'єктне управління у взаємодії «соціальний працівник - клієнт (індивід, соціальна

група)», що визначає функціональний напрям відтворення соціально-управлінської практики.

В таблиці 1 представлено узагальнення результатів теоретичного аналізу структурно-функціональних вимірів соціально-управлінських практик в системі менеджменту соціальної роботи.

Таблиця 1

Структурно-функціональний простір соціально-управлінських практик в системі менеджменту соціальної роботи

Структурно-функціональний вимір	**Основа формування, відтворення і реалізації соціально-управлінської практики**	**Функції соціальних суб'єктів управління**		
		на макрорівні	**на мезорівні**	**на мікрорівні**
Когнітивно-інтерпретаційний вимір	Габітус як ментальна і когнітивна структура (породжувальний принцип/когнітивна схема інтерпретації ситуацій управління), що інтерналізується у взаємодії суб'єктів менеджменту соціальної роботи	Досягнення когнітивного консенсусу щодо моделі соціальної політики і моделі управління системою соціальної роботи	Узгодження когнітивних уявлень соціальних суб'єктів управління щодо розвитку системи менеджменту соціальної роботи на регіональному рівні і рівні територіальних громад	Пояснення та інтерпретація дій соціального працівника в роботі з клієнтом на основі теоретико-методологічної моделі соціальної роботи
Ціннісно-мотиваційний вимір	Інтеріоризація цінностей, що забезпечує консенсус уявлень про соціальний світ, єдність визначення ситуації, прогнозування її розвитку, специфіку соціальної поведінки на основі ціннісно-нормативних і рольових структур, що характерні певному соціуму і регіону	Формування ціннісно-ідеологічних основ функціонування системи соціальної роботи на загальнодержавному рівні	Урахування специфіки регіональної ціннісної свідомості, яка відображена в понятті регіональної ідентичності в моделі управлінських відносин	Реалізація в системі взаємодії «соціальний працівник – клієнт» професійної системи цінностей і етичного кодексу соціальної роботи
Процесуально-організаційний вимір	Процес прийняття управлінських рішень на різних рівнях менеджменту соціальної роботи	Прийняття управлінських рішень на загальнодержавному рівні про формування і розвиток інноваційної та ефективної моделі	Прийняття управлінських рішень щодо організаційного розвитку закладів соціальної роботи на регіональному рівні і рівні територіальної громади в контексті адміністративно-	Прийняття управлінських рішень на рівні окремої соціальної служби чи закладу соціального обслуговування

		соціальної політики і соціальної роботи	територіальної децентралізації	
Комунікативний вимір	Комунікативна взаємодія соціальних суб'єктів управління на основі ціннісних принципів співробітництва і партнерства	Комунікативна взаємодія державного, громадського і комерційного секторів суспільства у вирішенні питань з формування моделі соціальної політики і системи управління соціальною роботою на загальнодержавному рівні	Створення умов ефективної комунікації на засадах партнерської взаємодії на регіональному рівні і рівні управління регіональними/місцевими закладами соціальної роботи і соціального обслуговування	Поширення моделі відкритої і партнерської комунікації в ситуаціях «соціальний працівник – клієнт» і «керівник соціальної служби – соціальні працівники»
Діяльнісно-організаційний вимір	Включення в практику сучасних інноваційно-адаптивних підходів до управління в системі соціальної роботи і надання соціальних послуг	Впровадження в систему управління соціальною роботою і соціальним обслуговуванням на загальнодержавному рівні концептуальні положення сучасних інноваційно-адаптивних управлінських підходів (кластерний підхід, проектний менеджмент, міжсекторне соціальне партнерство)	Підвищення ефективності управлінської діяльності через впровадження і розвиток менеджменту соціальної роботи у регіональному соціумі на основі принципів соціального партнерства і технологій проектного менеджменту	Застосування принципу партнерської взаємодії в ситуаціях «соціальний працівник – клієнт», «керівник соціальної служби – соціальний працівник»

Висновки. Менеджмент соціальної роботи як галузева складова соціального управління визначається структурно-функціональними особливостями і змістовими завданнями самої соціальної роботи, з одного боку, так і специфікою управлінської діяльності і поведінки соціальних суб'єктів управління інституціями з надання соціальних послуг, з іншого.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Лехолетова М. Методи менеджменту соціальної роботи у діяльності соціального працівника. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2021. Вип. 2(7). С. 51-60.

2. Тимошко Г. М. Менеджмент соціальної роботи: навчальний посібник. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2011. 308 с.

СВОБОДА ВИБОРУ ПРОФІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ЗДОБУВАЧЕМ ОСВІТИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Харитонова Таїсія Іванівна
Аспірантка кафедри соціології та масових комунікацій
Криворізький державний педагогічний університет
м. Кривий Ріг, Україна

Вступ. Профільне навчання – різновид диференційованого навчання здобувачів освіти старшої школи відповідно до їх освітніх потреб, нахилів, здібностей, які зумовлені орієнтацією на майбутній професійний вибір, на майбутню професію.

Згідно Закону України «Про освіту» профільне навчання має два спрямування:

1) академічне – профільне навчання на основі поєднання змісту освіти, визначеного стандартом профільної середньої освіти, і поглибленого вивчення окремих предметів з урахуванням здібностей та освітніх потреб здобувачів освіти з орієнтацією на продовження навчання на вищих рівнях освіти;

2) професійне – профільне навчання, яке орієнтоване на ринок праці на основі поєднання змісту освіти, визначеного стандартом профільної середньої освіти, та професійно-орієнтованого підходу до навчання з урахуванням здібностей і потреб учнів.

Профільне навчання має цілу низку особливостей, які достатньо освітлені в публікаціях, присвячених питанню реформування старшої школи. Проте, можна зазначити, що перед учасниками освітнього процесу постійно з’являються нові виклики, обумовлені швидкою зміною реалій життя. Так, були різко змінені терміни впровадження й правила формування ланки ліцеїв академічного спрямування. До того ж знаходження країни в умовах епідемії COVID-19 і у військовому стані сильно ускладнило вирішення таких проблем.

1. Відсутність ефективної нормативно-правової бази, яка б регулювала функціонування старшої профільної школи у сучасних умовах.

2. Небажання засновників профілів створювати ефективну мережу класів у старшій школі.

3. Нерозуміння батьками справжньої суті профільного навчання у подальшій успішній кар'єрі їх дітей.

4. Існування в Україні, так званої субкультури або культу вищої освіти.

5. Неефективне використання бюджетних ресурсів у зв'язку з функціонуванням недосконалої мережі закладів освіти в адміністративно-територіальних одиницях.

Становлення системи академічних ліцеїв за таких проблемних умов, особливо у великих містах, де скупчення закладів є доволі щільним, супроводжується низкою чинників, які негативно впливають на свободу вибору здобувачем профіля навчання.

1. Зустрічається дублювання однакових профілів.

2. Вибір профілю здійснюється з врахуванням, насамперед, якісного складу педагогічного колективу та потреб їх навантаження.

3. Неможливість забезпечити інтереси малої групи здобувачів, які не хочуть через свої вподобання навчатись у існуючих профільних класах.

4. Негативне ставлення батьків до ротації навчального закладу, для них більш придатним є вибір закладу, який знаходиться в мінімальній близькості до місця проживання дитини.

Між тим, вдала організація допрофільної підготовки учнівської молоді є запорукою правильного вибору профіля навчання, на якому здобувач освіти зможе максимально розкрити свої здібності.

Мета роботи. Показати необхідність правильної організації пропедевтичної роботи по вибору профільної освіти на різних етапах допрофільної підготовки.

Матеріали і методи. У якості вихідного матеріалу була використана відкрита інформація про профільні класи у академічних ліцеях м. Кривого Рогу з їх офіційних сайтів. Зазначена інформація була використана для формулювання проблемного питання і складання рекомендацій щодо

подальшого його вирішення.

Результати і обговорення. Суттю допрофільної підготовки є створення освітнього середовища, яке сприятиме подальшому профільному самовизначенню здобувачів освіти шляхом організації курсів за вибором, інформаційної роботи і профільної орієнтації.

Основними складовими допрофільної підготовки є такі компетентності здобувачів освіти:

інтелектуальна – здатність працювати з різноманітною інформацією, схильність до науково-дослідницької діяльності;

діяльнісна – уміння самостійно конструювати навчальну діяльність;

рефлексивна – спроможність здійснювати самооцінку та самоконтроль;

особистісна – бажання та вміння виявляти цілеспрямованість, ініціативу та самостійність;

креативна – схильність до нових ідей, пошуку нових нестандартних рішень;

емоційна – вміння адекватно реагувати на різноманітні, часто нестандартні ситуації.

Відповідно до кожної з компетентностей слід розробити чи адаптувати існуючі анкети для з'ясування рівня їх розвитку у здобувача. На базі цієї інформації можна скласти узагальнений профайл поточного стану учня у допрофільний період навчання.

Аналіз профайлів дозволить виявити:

– схильність здобувача до певного профіля навчання і рівень розвитку його компетентностей для цього;

– узгодженість між бажанням навчатись за обраним профілем і рівнем підготовки до нього;

– ступінь розбіжності між дійсним станом розвитку компетентностей і необхідним для навчання за омріяним профілем.

В результаті можна скласти рекомендації щодо вибору здобувачем

майбутнього профілю навчання, а також перелік компетентностей, на яких варто більше зосередитись під час допрофільної підготовки.

В разі суттєвої розбіжності реального з бажаним необхідно складати індивідуальну освітню траєкторію для корекції розвитку компетентностей у відповідності до обраного профіля навчання.

Одночасно з індивідуальними профайлами можна встановити загальну картину пріоритетних напрямів профілізації дев'ятикласників поточного і майбутніх років навчання. Як результат, створюється підґрунтя до формування профільних класів від попиту на них у здобувачів, а не від пропозицій від академічних ліцеїв.

Також, неважко уявити ситуацію, коли серед потенційних старшокласників може бути виявлена нечисельна група учнів, які обрали однаковий профіль навчання. В такому разі відкривати профільний клас є недоцільним і здобувачі, як правило, відмовляються від омріяного профіля і вибирають найбільш близький за освітньою програмою.

Дистанційна форма навчання дозволить виправити описану ситуацію. А саме, можна поєднати невеличкі групи здобувачів з різних навчальних закладів, навіть з різних куточків країни, у один профільний клас.

Висновки. Створення умов для дійсної свободи вибору здобувачем освіти профілю навчання відповідно до своїх бажань, можливостей і прихильності є запорукою успішної реалізації реформи старшої школи в Україні. Звертаємо увагу, що до дистанційної форми навчання бажано підходити з позицій діалектики – разом з певними обмеженнями, які вона привносить у навчальний процес, з'являються нові можливості, зокрема, до забезпечення балансу між попитом і пропозицією.

JOURNALISM

ОСНОВНІ ЗАСАДИ СТВОРЕННЯ ГЕНДЕРНО ЗБАЛАНСОВАНОГО КОНТЕНТУ В ЗМІ

Зозуля Наталія Юріївна
доцентка
Ромах Тетяна Олександрівна
студентка
Національний транспортний університет
м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. Активний розвиток українських засобів масової інформації зумовив появу нових ресурсів, які не завжди дотримуються всіх принципів журналістики та часто порушують гендерно чутливі аспекти. Інформаційні матеріали про жінок часто створюють через призму стереотипів (асоціювання жінок з материнством, піднесення зовнішніх особливостей над внутрішніми якостями та професійними досягненнями тощо).

Відсутність об’єктивності в інформаційних матеріалах зумовлюють деградацію аудиторії джерела інформації, що в свою чергу часто провокує появу різних проявів дискримінації та сексизму.

Мета роботи. / Aim. Мета роботи полягає у приверненні уваги та актуалізації питань створення контенту про жінок. Особливо актуально зараз, коли жінки-військовослужбовиці захищають територіальну цілісність України на рівні з чоловіками-військовими, важливо почати перебудову створення гендерного контенту в українських ЗМІ.

Матеріали та методи./Materials and methods. Під час дослідження було використано емпіричний метод дослідження, метод аналізу та синтезу, абстрагування і узагальнення отриманих даних.

Для наочності фактів надано цитати з українських електронних видань та

статистичні дані, результати досліджень.

Результати та обговорення./Results and discussion Минулого року (у жовтні-листопаді) організація «Комісія із журналістської етики» провела власне дослідження щодо висвітлення чоловіків і жінок у мас-медіа. Згідно із результатами жінок згадують втричі рідше, ніж чоловіків (95% матеріалів – про чоловіків, лише 5% – про жінок). Лише в 13% жінки виступають героїнями сюжетів, а в 15% - експертками в певних темах. За спостереженнями КЖЕ жінок практично не запрошують також і на політичні ток-шоу (звісно, це наслідок того, що у Верховній Раді більшість депутатів – чоловіки).

Крім цього, існує проблема висвітлення жінок через призму найпоширеніших стереотипів про те, що жінки-це слабка стать, найголовніша їх роль – бути матір'ю та господинею вдома, а також опис зовнішності, який часто є недоречним в матеріалі. Наприклад, новина з електронного видання «РадіоТрек»: «Вбили, коли рятувала солдатів: на фронті загинула військова медикиня-красуня із Волині»; «Білявка-навідниця «Принцеска», яка вправно знищує ворога, прославилась в Мережі відео із боїв» – цікаво, що в обох назвах є ознаки зовнішнього вигляду жінок, але це ніяк не розкриває професійності військовослужбовиць, а навпаки заважає об'єктивно сприймати інформацію. Таке висвітлення жінок часто призводить до сексуалізації та об'єктивації жінок, адже про чоловіків зазвичай пишуть, як про спеціалістів певної галузі, а про жінок – як об'єкт краси.

До початку широкомасштабної війни на території України переважна більшість негативу про жінок виходила новинах про шоу-бізнес (69%), в публікаціях про політику (4%) та в новинах про спорт (3%). Також значна частка негативних публікацій не мала вираженої тематичної належності.

Для того, щоб під час створення матеріалів чи їх прочитання швидко орієнтуватись в їх об'єктивності та збалансованості, варто спробувати відділити факти від стереотипів: наприклад такі твердження: більшість народних депутатів України – чоловіки; виключно чоловіки мають воювати зі зброєю, а жінки займатись волонтерством і бути медсестрами. Очевидно, що перше

твердження факт, друге – стереотип.

Також варто досліджувати чи є в тексті маркери, через які можуть з'являтися стереотипи:

1) узагальнення на кшталт «усі»;
2) згадка віку;
3) згадка національності;
4) згадка мови;
5) згадка походження;
6) згадка статі;
7) згадка релігії;
8) сімейний або майновий стан;
9) наявність інвалідності;
10) сексуальна орієнтація;
11) політичні погляди.

Як і було вказано вище, сексизм є також досить поширеною проблемою в українських ЗМІ. Насамперед, варто дати визначення цьому поняттю: сексизм – це набір стереотипів і упереджене ставлення або дискримінація людей за ознакою статі (як правило –жінок).

Види сексизму: інституційний; побутовий та внутрішній, а також ворожий та доброзичливий. Для визначення наявності сексизму в інформаційному матеріалі варто скористатись вправою дзеркального методу та сформулювати таке ж саме повідомлення, але про осіб протилежної статі, чи виглядає новина гармонійно? Якщо так –повідомлення без сексизму, якщо ні – в тексті помилка збалансованості контенту.

Також бажаним є процес використання фемінітивів у відношенні певних професій/видів робіт до жінок; для коректного підбору фемінітиву існує словник фемінітивів, який надає перелік жіночих форм професій в різних сферах та галузях.

Висновки./Conclusions. Отже, нагальною проблемою українських мас-медіа є відсутність балансу під час створення гендерно чутливого контенту,

зображення більшою мірою чоловіків, ніж жінок та схильність до стереотипізації та сексизму під час створення інформаційних матеріалів про жінок. Особливо це помітно зараз під час широкомасштабних військових дій, де жінки-військовослужбовиці несуть службу на рівні з українськими чоловіками, проте в ЗМІ про них пишуть набагато рідше, ніж про військових чоловіків. Часто журналісти надмірно звертають увагу на зовнішність жінок, описуючи її без потреби під час створення текстів/сюжетів. Для того, щоб переконатись у відсутності ознак дискримінації жінок у ЗМІ варто дотримуватись дзеркального методу і перевірити контекст інформації на особах протилежної статі, якщо фразу\вислів можна вжити і щодо жінок і щодо чоловіків – значить матеріал є збалансованим. Також фахівці з КЖЕ рекомендують уникати сексизму, упередженості, а також використовувати фемінітиви у своїх інформаційних виданнях і сюжетах.

РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ У СУЧАСНОМУ КОМУНІКАЦІЙНОМУ ПРОЦЕСІ

Лозко Анна Миколаївна
студентка
Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна

Вступ. Соціальні мережі вже давно є великою частиною глобального інформаційного простору. В Україні вони почали активно поширюватися протягом останніх 10 років. Весь цей час вони отримують нові можливості, функції та вплив на користувачів. Інтенсифікація процесу світової глобалізації має значний вплив на кроскультурну комунікацію у глобальному інформаційному просторі, тому актуальним є питання осмислення соціально-мережевої комунікації в умовах розвитку сучасного суспільства.

Мета роботи. Визначення ролі соціальних мереж у сучасному комунікаційному процесі.

Матеріали та методи. У ході дослідження використано соціокультурний методологічний підхід, який дозволяє розглянути особливості комунікаційних процесів у соціальних інформаційних мережах у контексті культурних змін, що відбулися в умовах глобалізації. Крім того, важлива роль у даному дослідженні належить методу культурологічного семантичного аналізу, який використано для аналізу змін в глобальному інформаційному просторі.

Матеріальною базою дослідження є роботи Л. Дротянка, М. Маклюена, Л. Ороховської, В. Онопріка та інші.

Результати та обговорення. Технологічний розвиток 20-го століття приніс величезні можливості у сфері комунікації завдяки використанню нових технологічних засобів, що призвело до появи нових способів взаємодії між соціальними групами та окремими людьми. Найважливішою подією в еволюції технологічних засобів комунікації стала поява Інтернету наприкінці 20 століття, а за ним поява і стрімкий розвиток соціальних мереж.

Зараз активно розвивається процес інформатизації суспільства, швидко впроваджуються обчислювальна техніка та нові інформаційні технології в різні сфери виробництва у суспільне та особисте життя людей. Інформаційне суспільство – це суспільство, в якому більшість працівників зайняті виробництвом, зберіганням, обробкою, продажем та обміном інформацією.

Потреба в комунікації спонукає суспільство намагатися організувати зручні засоби для задоволення національних, громадських та індивідуальних потреб у цій галузі.

Соціальна мережа – це не просто інструмент для спілкування людей між собою або отримання певної інформації. Це винятковий світ спілкування, інтерактивний простір, де взаємодіє велика кількість людей з усього світу, які разом створюють інформаційне середовище. Та особлива комунікаційна сфера, де масова комунікація та міжособистісне спілкування тісно переплітаються.

Особливості подання інформації в соціальних мережах:

1. Мультимедіа стосується поєднання відео, аудіо, тексту та візуальних форм, таких як інформаційна графіка, фотографії, анімація та малюнки в продукті. Мультимедіа надає користувачам комфортне сприйняття інформації.

2. Гіпертекст, який не тільки забезпечує розширення інформаційного обсягу та змісту, а й забезпечує функцію зберігання та збереження інформації в мережі. Гіпертекст – це система посилань, яка з’єднує різні тексти за допомогою вбудованих у них гіперпосилань.

3. Інтерактивність – можливість інформаційної взаємодії з користувачами, окремими особами, групами користувачів і аудиторією в цілому.

Розвиток соціальних мереж відображає трансформацію інформаційної поведінки користувачів і створює новий режим спілкування, заснований на інтерактивності, багатоканальності та відкритості. Цьому сприяють внутрішні характеристики таких вебплатформ: кількісна та якісна глобальна комунікація, різноманітність контенту за формою та змістом, розвиток творчого потенціалу користувача, емоційна та інтелектуальна залученість, що сприяє соціалізації

тощо.

Зараз є популярними так звані нішеві платформи, які створюють групи з чітко визначеними інтересами та стилями поведінки. Прикладом такої тенденції можуть бути дані про зростання популярності таких месенджерів, як Telegram, Viber тощо, які конкурують з Facebook і Twitter завдяки активній міграції своєї аудиторії.

Соціальні мережі перетворили людство на «глобальне село» і дали можливість організації комунікації в реальному часі між людьми з різних куточків планети. Їхній розвиток є глобальним культурним явищем. Незалежно від того, наскільки розвинене державне управління, інфраструктура та підключення до Інтернету в країні, популярність соціальних мереж зростає всюди. З'являється покоління, яке має нові ідентифікаційні параметри та сприймає віртуальну реальність як середовище реального життя. Поява нових особливих середовищ існування людини призвела до змін архетипів і форм соціальних взаємодій, які розвиваються в суспільствах.

Висновки. У результаті дослідження було виявлено, що соціальні мережі слід розглядати як невід'ємну частину нового віртуального соціального середовища. Така ситуація зумовлена, з одного боку, змінами в технологіях соціальної комунікації, а з іншого – масштабами Інтернет-сервісів, які змінили характеристики суспільних відносин, залучивши до них велику кількість населення планети.

Характеристики соціальних мереж визначаються властивостями електронних комунікацій, які мають свою структуру, організацію та технічні параметри, що впливають на характер соціальних відносин. Функціонування та розвиток соціальних мереж дав змогу виявити деякі їхні характеристики та властивості, зокрема багатогранність, комунікабельність, нелінійність. Соціальні мережі є не лише засобом масової комунікації, а й елементом механізмів структурування соціальних середовищ у більш сучасних соціальних умовах.

ART

МІСЦЕ КАСПАРА ДАВИДА ФРІДРІХА В ІСТОРІЇ ЖИВОПИСУ

Духіна Вікторія Сергіївна,
Саміна Катерина Олексіївна,
студентки
Сташенко Михайло Сергійович
викладач
Одеська державна академія будівинцтва та архітектури
м. Одеса, Україна

Вступ. Каспар Давид Фрідріх (1774-1840) один із провідних представників німецького романтичного пейзажу. Художник набув вельми широкої популярності на початку творчої діяльності, як на батьківщині, так і за кордоном. Його майстерню відвідували поет В.А. Жуковський, а також брати Олександр Іванович та Сергій Іванович Тургенєви. Каспару Давиду Фрідріху поряд з іншими художниками романтичної епохи був цікавий пейзаж як один з основних жанрів у західноєвропейському мистецтві. З сучасників художника, найбільш близький до нього за стилем і сюжетом, знаходиться живописець Йохан Крістіан Даль, який є «батьком норвезького пейзажу». Каспар Давид Фрідріх і Йохан Даль познайомилися в 1818 під час проживання норвезького живописця в Дрездені з 1818 по 1820 р.р. «Їх поєднувала любов до природи та загальна манера письма, заснована на вивченні та спостереженні самої природи, а не на академічному кліше, яке вони так глибоко зневажали».

Каспар давид Фрідріх мав значний вплив на своїх сучасників та послідовників. Його картини відрізняються багатозначністю, вони відкриті до інтерпретації.

Мета роботи. Проаналізувати особливості європейського мистецтва XIX – першої половини XX століття, особливості світосприйняття представників

цього періоду; охарактеризувати творчість відомого романтика Каспара Давида Фрідріха та його вплив на мистецтво живопису.

Матеріали та методи. У роботі використано як тексти статей українських дослідників, так і європейських авторів. В них містяться як історичні дані, так і аналіз характерних рис стилю, подана інформація про життя та особливості творчості Каспара Давида Фрідріха. В якості методів дослідження використано наступні: абстрактно-логічний (для структуризації матеріалу та формулювання висновків); культурно-історичний аналіз, спостереження та опис.

Результати і обговорення. Каспар Давид Фрідріх народився 5 вересня 1774 в сім'ї миловара в Грайфсвальді, Німечинна. У молодості втратив більшість родичів – в 1781 р померла мати художника, потім померли його дві сестри і брат. У 1790 р отримав перші уроки малювання. З 1794 по 1798 році Фрідріх навчався образотворчому мистецтву в Датській королівській академії образотворчих мистецтв в Копенгагені. По закінченню навчання він відвідав багато міст Німеччини, і, нарешті, в якості постійного місця проживання вибрав Дрезден. Саме там художник прожив до кінця своїх днів.

В початковий період художник надавав перевагу малюнкам аквареллю, графіці, а потім перейшов до живопису олійними фарбами. Неодноразово відвідував узбережжя Балтійського моря та острів Рюген, Гарц, так звану Німецьку Швейцарію, рідний Грайфсвальд заради нових сюжетів і замальовок. Він використовував незвичайні, часто зловісні, похмурі, світлові ефекти, що об'єднують по духу всі роботи художника.

Як вже було згадано, Каспар Давид Фрідріх мав значний вплив на творчість сучасникі, і зокрема, Даля. Так, у своїй роботі "Мегаліт узимку" 1824-1825 років Йохан Крістіан Даль повторює полотно Каспара Давида Фрідріха "Дольмен у снігу" 1807 року. На картині зображений дольмен в оточенні трьох дубів, але якщо на полотні Фрідріха кольорова гамма виконана в сірих тонах, то в роботі Даля вона витримана в ніжних рожево-бузкових і центр композиції зміщений вліво. Манера листа норвезького пейзажиста носить більш

пишний властивий бароковий живопис характер.

На полотні «Виверження Везувію» 1820 року, написаній під час подорожі Йохана Крістіана Даля Італією, художник як сюжет вибрав потік поточної лави, мови вогню та клуби диму. На картині зображені дві невеликі людські фігури, розташовані на яскравому фоні потоків лави, і спостерігають за виверженням, поверненими спиною до глядача. Писати людину, таким чином, було характерною рисою живопису Каспара Давида Фрідріха. Картина «Двоє, що споглядають Місяць» написана в 1819 році зображує двох людей, що стоять спиною до глядача на тлі яскравого нічного неба, освітленого тоніки серпом Місяця. На обох картинах пари спостерігають явища природи. Персонажі виступають споглядачами, це один із найчастіше використовуваних сюжетів живопису Каспара Давида Фрідріха, художника цікавлять не індивідуальні риси людини, а загальний настрій та атмосфера захопленості потужністю природи.

На рубежі XIX-XX століть до Каспара Давида Фрідріха звернулися символісти, які цінували його алегоричні пейзажі. З найяскравіших художників цієї течії слід виділити Арнольда Бекліна, у роботах яких виразно виявляється вплив німецького пейзажиста. Беклін – швейцарський живописець-символіст, спочатку у творчості звертався до жанру пейзажу, у зрілих роботах художника залишилися відлуння цього захоплення. Рання робота «Рівнина з грозовим небом» 1846 зображує безкраї природні простори, де більшу частину полотна займає небо з пишними купами хмар. У своїх пізніх краєвидах Каспар Давид Фрідріх досить часто вдавався до таких сюжетів. Робота «Спогад про Великі гори» 1835 року, написана з великої висоти, відкриває гірську панораму, що потопає в купових хмарах. Але на відміну від Бекліна, небо та земля зливаються у Фрідріха в єдине ціле. На полотні, швейцарського символіста, «Острів мертвих» 1880 року явно простежується вплив Каспара Давида Фрідріха, на водяній гладі височіють скелі, в середині яких ростуть дерева, і на тлі всього цього величного острова маленький човен із двома людьми, розташованими до глядача спинами. Так само, як і на полотнах Каспара Давида Фрідріха, «людина виступає безликою піщинкою в порівнянні з величною

природою». Норвезький символіст Едвард Мунк побачив роботи Фрідріха під час свого візиту до Берліна у 1880 році. У 1899 Мунк створив «Самотність» в якому луною відбивається «Схід місяця над морем» (1821) Каспара Давида Фрідріха, хоча в роботі Мунка фокус змістився від просторих ландшафтів до двох сумних фігур на передньому плані.

Картини Каспара Давида Фрідріха служили джерелом натхнення і для представників сюрреалізму. Краєвиди німецького романтика вплинули на роботи німецького художника-сюрреаліста Макса Ернста. Часто фоном для його яскравих образів, що лякають, служать прості і реалістичні по кольоровій гамі природні пейзажі або небо («Ангел вогнища» або торжество сюрреалізму» (1837), «Європа після дощу» (1940-1942)). У 1934 році бельгійський художник-сюрреаліст Рене Магрітт у своїй роботі «Людський стан» (1933), луною відобразив мотиви творчості Каспара Давида Фрідріха в його питанні сприйняття та ролі глядача, відводячи спостерігачеві місце живописця.

Пол Неш англійський художник-авангардист у своїй картині «Море мертвих» 1940-1941 років, зображує цвинтар німецьких літаків, картина можна порівняти з «Загибеллю «Надії» у льодах», написаної між 1822 – 1824 роками. Де серед зламаного льоду тоне маленький корабель, Неш зазначав, що його «розкорежені» залізні літаки більше схожі на лід. «Загибель надія у льодах» одна з найвідоміших праць пейзажиста вплинула на багатьох художників.

Загалом, Фрідріх творив виключно емоційно і стверджував, що картини можна і краще писати із заплющеними очима, а його роботи відкриті до інтерпретації. Історик Олександр Іванович Тургенєв відвідавши майстерню Фрідріха, писав:

«...Він виражає у них [картинах] зазвичай одну просту думку чи почуття, але невизначене. Можна мріяти над його творами, але ясно розуміти їх не можна, бо і в його душі вони не зрозумілі. Це мрії - сон, видіння уві сні та вночі. У предметах природи часто обирає він найпростіше становище: крижину, що хвилюється в морі; кілька дерев, що в долині ростуть; вікно його кімнати; замислений над руїнами чи над пам'ятником лицар; монах, що вдалину або в

землю усунув свій погляд, — але все торкається душі, занурюється в мрійливість, усе говорить, хоч і неясно, але сильно уяві. Так і слова його: він сам каже, що пояснити ні думка, ні картини, що їх зображають, не може, а кожен нехай знаходить своє, тобто свою думку в чужому зображенні: так сова в похмурих хмарах, так терновий вінець у райдужному сяйві сонця. Перша картина для мене незрозуміла, другу осягає серце страждальця-християнина...»

Сам Фрідріх наприкінці життя зайнявся експериментами: між 1830 і 1835 роками, як його розбив параліч, він, враховуючи романтичний вплив світла, пробує техніку живопису на кальці. Залежно від освітлення — денного чи вечірнього — картини набували різних ефектів. Для створення додаткового настрою демонстрацію таких картин він пропонував супроводжувати грою на келихах.

Висновки. Каспар Давид Фрідріх – яскравий представник романтичного руху, що у своїй творчості поєднує меланхолійні та релігійні мотиви. Головним об'єктом його творчості була природа в її всепоглинаючій досконалості та гармонії. Людина у творах художника позбавлена якихось індивідуальних рис, повернена спиною до глядача, це говорить про те, що Каспар Давид Фрідріх пропонував глядачеві зайняти місце персонажа картини. Каспар Давид Фрідріх, будучи не пересічним художником своєї епохи, хоч і був забутий на якийсь час широкою публікою, все одно «знаходив вихід у світ» через інших митців.

Ще за життя він мав великий вплив на творчість норвезького художника, засновника норвезького романтичного пейзажу – Йохана Крістіана Даля. Його творчість вплинула на видатних художників різних епох і стилів: А. Бекліна, А. Куїнджі, І. Шишкіна, Е. Мунка, Р. Магрітта та багатьох інших.

Без Каспара Давида Фрідріха, можливо, не було б символізму, а з ним і сюрреалізму такими, якими є зараз. Цікавим є той факт, що картина Фрідріха вплинула на Семюеля Беккета, одного з найяскравіших драматургів театру абсурду, хоча на самого художника часто впливали письменники, такі як І.В. фон Гете і В. А. Жуковський.

УДК 74.01/.09; 7.049; 76.01:769.91

СЕМІОТИКА Ч. С. ПІРСА У ПРОЕКТУВАННІ ПІКТОГРАМ НА ПРИКЛАДІ ГРИ «KING'S BOUNTY – WARRIORS OF THE NORTH»

Зінченко Андрій Георгійович
асистент кафедри дизайну та інтер'єру,
Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова
м. Харків, Україна

Вступ. Життя сучасної людини неможливо уявити без піктограм, що постійно супроводжують її. Ці графічні елементи є провідниками як у фізичному, так і у цифровому світі, а тому за часи формування та розвитку вони зазнали певних функціональних та естетичних змін. Більш того, ці процеси не закінчилися адже піктографічна мова продовжує розвиватися в сучасних галузях людської життєдіяльності, зокрема у game -дизайні.

Мета роботи полягає у розгляді графічних та стилістичних рішень інтерфейсу гри як елементу game-дизайну та у виявленні семіотики по системі Ч. Пірса в проектуванні ігрових «іконок».

Матеріали та методи. В якості базових методологічних орієнтирів для

конкретних об'єктів game-дизайну були використані методи проектно-графічного та образно-стилістичного аналізу, що дозволило детально розглянути триступеневу систему класифікації Пірса у проектуванні піктограм на прикладі гри «King's Bounty – Warriors of the North».

Результати та обговорення. Піктограмою (від лат. Pictus – намальований і грец. Γράμμα – запис) є знак, що відображає найважливіші та впізнаванні риси об'єкта або предмета, на які він вказує, найчастіше в схематичному вигляді. Тобто це силуетне зображення, що означає конкретний предмет. Піктограма орієнтована на миттєве сприйняття її змістовного навантаження, тому ймовірність похибки в асоціаціях має зводитися до мінімуму. Таким чином, графічне рішення піктограм має бути лаконічним, максимально спрощеним та

водночас інформативним.

Розглядаючи історіографію у розвитку знаків та піктограм варто звернути увагу на класифікацію, а точніше семіотику, розроблену американським філософом XIX – початку XX століття Чарльзом Сандерсом Пірсом (Charles Sanders Peirce). Семіотика Ч. Пірса стала темою досліджень багатьох вчених, наприклад, К. Д. Волощук у своїй праці розглядає триступеневу систему класифікації Ч. Пірса, що дозволила охопити знак у його багатомірності.

За семіотикою, по системі Ч. Пірса, піктограми можна поділити на три категорії:

1) Іконічні піктограми: знакове зображення об'єкта схоже з самим об'єктом, не абстрактне, тотожність в знаку легко зчитується і розуміється;

2) Піктограми-символи (символьні піктограми): знаковому зображенню умовно присвоєний певний, зрозумілий і прийнятий більшістю глядачів (споживачів) сенс, розуміння сенсу знаку не залежить від ступеня абстрагування зображення, іншими словами, ідеограма;

3) Піктограми-індекси (індексні піктограми): для знакового зображення характерно «звернення» до об'єкту через емоції та відчуття, сенс повідомлення усвідомлюється, якщо у глядача (споживача) зв'язок вибудовується на рівні підсвідомості (архетипу), наприклад, «смайли» (smiley) та «емодзі» (emoji) для чатів і соціальних мереж [1].

Резюмуючи, піктограми (у цифровому середовищі – «іконки», коли з ними можна контактувати бо вони є інтерактивними) можна поділити на 3 типи: моментально зрозумілі, зрозумілі при певній підготовці, а також абстрактні, які повинні викликати певні емоції.

Саме поняття «іконка» з'явилося у другій половині XX століття, тоді коли Стів Джобс (Steven Jobs), засновник компанії Apple, розробив стратегію як зробити комп'ютер масовим та долучити до нього звичайного споживача, що не володіє мовою програмування, при цьому забезпечити комфорт та ергономічність. Сьюзан Кер (Susan Kare) була першим дизайнером яка змогла

розробити та створити «іконки». Вона спроектувала собі модульну систему, завдяки звичайному блокноту, де одна клітина дорівнювала одному пікселю, потрібні клітини вона просто зафарбовувала, отримуючи на виході вже готовий макет для подальшої інтеграції в цифровий простір. Ці пікселі об'єднувалися для створення графічно виразних символів з вражаючим рівнем впізнаваності. Завдяки цій графічній техніці мінімалістичні, але зрозумілі образи для проекту Apple. Саме з цього моменту піктограма розпочала свій шлях у кіберпростір.

Слово «іконка» пішло від англ. «Icon» і носить більш сленговий характер, проте цей вид піктограм в комп'ютерних програмах і мобільних додатках також має зберігати риси впізнаваності та лаконічності. Інтерактивність піктограм передбачала ще більш високу швидкість зчитування інформації, а їх формотворче рішення повинно було стати практично непомітним для користувача, перетворившись, по суті, із зображення в одиницю інформації. У 2000-х роках технологічні обмеження, пов'язані зі створенням «іконок», почали поширюватися на проектування логотипів, коли прийшло розуміння того, що споживача легше навчити розпізнаванню максимально простого значка, ніж складного та багатослівного.

Зараз 2022 рік та технології, зокрема комп'ютерні, особливо комп'ютерні, зробили крок далеко вперед. Немає вже вагомого обмеження у пікселях, у бітах, у палітрі кольорів, або відео-пам’яті комп'ютера, та можливості дизайну «іконок» практично безмежні. Тому найчастіше «іконка» – це вже далеко не просто піктограма. У game-дизайні «іконками» називають практично будь-який графічний елемент інтерфейсу комп'ютерної гри. Це може бути як значки на стартовому екрані, значки інвентарю, а також піктограми пасивних або активних умінь ігрового персонажа. У карткових колекційних іграх (ККІ) також присутні «іконки» здоров'я та атаки картки, кількість «ресурсу», що витрачається, на розігрування картки, приналежність картки до будь-якої фракції, активні або пасивні здібності картки тощо. Тобто вони є частиною візуальної комунікації гри з користувачем. У комп’ютерній грі натискаючи на «іконку» – відбуваються передбачені геймплеєм даної гри дії, це може бути

відкриття вікна персонажа або інвентарю, або взагалі запуск вогняної кулі. Зазвичай кожному активному елементу у грі присуджується «гаряча клавіша» (hotkey) на клавіатурі, і гравець застосовує їх, не взаємодіючі з інтерфейсом гри, хоча «іконки» виведені на екран та інтерактивні. Це дає гравцю свободу вибору, ергономічність та зручність. Також бувають ситуації, коли гравець за всю гру тільки один раз натискає на відповідний значок, тому що натиснути на нього більше не можна, наприклад при відкритті пасивного вміння в RPG (Role playing game) іграх, далі гравець має можливість тільки навести курсор на «іконку» цього вміння щоб підсвітити її та подивитися, що воно дає, хоча і в такому випадку, значок все ж залишається інтерактивним. Game-дизайнеру слід враховувати все це при розробці гри.

Розглянемо кожен з типів піктограм за семіотикою, по системі Ч. Пірса на прикладі гри «King's Bounty: Воїн Півночі» (King's Bounty – Warriors of the North, 2012 рік випуску, мал. 1) [2], бо у цій грі наочно представлені усі три типи.

Мал. 1. Скріншот гри «King's Bounty – Warriors of the North»

Спершу варто відзначити те, що навіть стартовий екран і меню гри зустрічає гравця зануренням у цей казковий світ магії, драконів, ельфів та валькірій. На тлі детальна ілюстрація головного героя та персонажів яких

гравець зустріне на своєму шляху, грає прекрасна мелодія, а інтерфейс та «іконки» кнопок меню схожі на магічні кристали, інструктовані в камінь.

Якщо відкрити інвентар героя у грі, то гравця зустріне не менш атмосферне вікно інтерфейсу з достатком «іконок». Саме тут можна наочно побачити кожен з типів по системі Пірса: 1- іконічні піктограми, 2 – символьні піктограми та 3 – індексні піктограми (мал. 2 та 3).

Мал. 2. Скріншот гри «King's Bounty – Warriors of the North»

Перше – це екіпірування в інвентарі героя, коли кожен осередок для предмета без спорядження вже показує, що за предмет в нього можна вкласти – шолом, зброю або щит, кільця, чоботи, тощо. «Іконка» зображує саме те, що віна і означає: шолом – це шолом; щит – це щит; перстень – це перстень і так далі.

Мал. 3. Піктограми з гри «King's Bounty – Warriors of the North»

Друге – це фракції істот, символьні піктограми або ідеограми, які дають розуміння до якої фракції (або раси) належить істота. Тут вже потрібно трохи включити уяву, логіку та мати певні знання щоб розуміти сенс не буквально. Наприклад лапа, що означає фракцію нейтральних істот, до якої зараховані всі загони, які не мають окремої фракції. Сама «іконка» відбитка лапи тварини також обумовлена тим, що більшу частину цієї фракції займають різні тварини. Піктограма корони означає фракцію людей, які живуть у королівствах та підкоряються королю. Кирка означає фракцію гномів, які в основному живуть під землею і займаються видобутком руд та мінералів. Дерево – фракцію ельфів, які живуть у лісах та єдині з природою. «Іконка» черепа для нежиті з некромантами, серед рядів яких є скелети.

Третє – це бойовий дух істот. Задоволений, незадоволений, нейтральний «смайл», обличчя з емоціями, які показують настрій істоти в загоні гравця, навіть за кольором дають користувачу розуміння того, що відбувається.

Варто зазначити, що це максимально наближені до силуетних піктограм знаки на відміну від навичок з дерева умінь персонажа. Якщо зафарбувати однотонним чорним кольором кожну з цих піктограм, то ми все одно будемо бачити чіткі силуети тих предметів, які там зображені. Game-дізайнери дуже добре попрацювали над кожним аспектом гри, завдяки чому перша частина гри «King's Bounty: Легенда про лицаря» яка вийшла у 2008 році отримала цілих чотори сіквели, включаючи «Воїна півночі», гру люблять і пам'ятають донині, а у 2021 році вийшла гра «King's Bounty II».

Висновок. Процес проектування ігрових знаків вимагає цілісного та грамотного підходу, бо добре продумані «іконки» формуються у різні елементи ігри. Умілий та креативний дизайнер може зробити дивовижні «іконки», що запам'ятовуються, які будуть виділятися серед інших подібних ігор. Однак, достаток інструментів не завжди на користь дизайнера. Можна зробити все через модульну сітку та слідувати кращим принципам конструктивізму, лаконічно та вивірено, але суворі «іконки» будуть йти у розріз із загальною стилістикою гри, якщо, наприклад, інші елементи гри засновані на аніме та

рясніють яскравими спецефектами. Також можна зробити колоритну ілюстрацію, опрацьовану до найдрібніших деталей, що радує око, але при масштабуванні до ігрових реалій деталі на прекрасному малюнку будуть зовсім не помітні. Тому спочатку потрібно продумати всі зв'язки з іншими елементами гри, її стилістики та графічного змісту, всі компоненти мають виглядати як єдине ціле. Важливим фактором у проектуванні тієї чи іншої ігри є цілісність, єдиний стиль та підпорядкованість певній системі.

СПИСОК ВИКОРИСТАННИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волощук К. Д. (2010). Піктографіка у художній та візуальній культурі. (Автореферат дисертації кандидата мистецтвознавства). Алтайський державний університет, с – 26. Барнаул. – 2010.

2. King's Bounty: Warriors of the North – fandom. [Електронний ресурс]– Режим доступу: https://kingsbounty.fandom.com/ , вільний (дата звернення 14.09.2022)

ЮВІЛЕЙ СЛАВЕТНОГО МАЙСТРА ЮРІЯ ШКРІБЛЯКА (1822-1884)

Молинь Валентина Дмитрівна
кандидат мистецтвознавства, доцент
Молинь Іван Романович
викладач
Косівський фаховий коледж
прикладного та декоративного мистецтва
Львівської національної академії мистецтв
м. Косів, Україна

Анотація. Стаття присвячена 200-літньому ювілею відомого майстра художньої обробки дерева Юрія Івановича Шкрібляка (1822-1884), який ще за життя здобув славу найкращого майстра різьби на Гуцульщині. Від Юрія Шкрібляка бере початок велика династія майстрів-різьбярів Шкрібляків-Корпанюків. В наші дні відомими є майстри шостого покоління славетного прародича. Вдячні нащадки бережуть пам’ять про Юрія Шкрібляка, а твори майстра є джерелом творчості для багатьох нинішніх мистців. Надихають вони і студентів Косівського інституту прикладного та декоративного мистецтва.

Ключові слова: Юрій Шкрібляк, династія, різьба, народне мистецтво, Гуцульщина, ювілей.

Вступ. Нова епоха в розвитку різьбярства на Гуцульщині пов'язана з ім'ям і творчістю славного майстра художньої обробки дерева Юрія Івановича Шкрібляка (1822-1884) з села Яворова Косівського району. Інтенсивна творча діяльність Ю. Шкрібляка припадає на третю чверть XIX століття. Постійний пошук нового був притаманним для цього талановитого майстра, який сам змайстрував токарний верстат, постійно вдосконалював свій інструментарій, творив нові форми і декор [6]. Його твори відзначаються простотою, вишуканою різьбою, легкістю композицій, гармонійно скомпонованими елементами орнаменту. Майстер тонко відчував площину і відповідно декорував її орнаментальними мотивами. Для декорування використовував

плоску суху різьбу, іноді підсилював її інкрустацією рогом, металевим дротиком чи цвяшками.

Мета роботи. Охарактеризувати особливості творів Юрія Шкрібляка (1822-1884), найбільш уживані мотиви майстра, прослідкувати розвиток традиційного різьблення мистецької династії, як твори що є джерелом творчості для багатьох нинішніх мистців.

Матеріали і методи. Стаття грунтується на працях В. Шухевича, А. Будзана, Р. Захарчук-Чугай, М. Станкевича, М. Селівачова, В. Молинь. Обстежені твори-оригінали майстра в Коломийському музеї народного мистецтва Гуцульщини та Покуття ім. Й. Кобринського, музеї Косівського інституту прикладного та декоративного мистецтва Львівської національної академії мистецтв. Застосовано метод порівняння, мистецтвознавчого аналізу, а також узагальнення отриманої інформації.

Результати та обговорення. Назви мотивів Ю. Шкрібляка зафіксовані дослідником А. Будзаном «Різьба по дереву в західних областях України» [1]. Юрій Шкрібляк майстерно використовував і комбінував характерні мотиви гуцульської різьби: «пасочки», «кривульки», «головкате», «колоски», «деревця», «сонечка», «розети», «підківки», «зубці», «вічка», «кочела», «кучері».

Свої вироби він оздоблював різьбою надзвичайно тонкого виконання, перший запровадив плоске різьблення у поєднанні з «вибраним» тлом і давнім контурним різьбленням. Композиція орнаментальних мотивів на виробах Ю.Шкрібляка відзначається простотою і ясністю. «Кількість основних декоративних мотивів у його роботах невелика, але численні способи їх композиційного розміщення роблять орнаментику багатою та різноманітною» [1, с.28]. Всі мотиви можна поділити на основні і другорядні. «Хрещаті мотиви становлять основу архітектонічного порядку інших орнаментальних мотивів» і мають «більш як 20 різних форм» [там само, с.28]. Оперуючи порівняно незначною кількістю декоративних мотивів, серед яких домінують геометричні, Ю.Шкрібляк створював завершені орнаментальні композиції, в яких мотиви

чітко розділені між собою, розташовані фризами або навколо центральної розетки. Посередині розет здебільшого був хрест, який, на думку дослідників, до того часу став основним смисловим елементом в гуцульській символіці на дерев'яних виробах. Орнаментальні мотиви Ю. Шкрібляка є класичними зразками українського народного гуцульського мистецтва

Володимир Шухевич вказує на те, що Ю. Шкрібляк на прохання священика отця І. Кобринського виготовляв і декорував різьбленням предмети для облаштування церкви у Яворові, виконав замовлення з «прадивним артизмом» і від того часу уславився він першим різьбярем на Гуцульщині [7].

Ще за життя Ю. Шкрібляк здобув славу найкращого майстра різьби, створивши багато оригінальних творів. Неодноразово вироби майстра експонувалися на виставках і удостоювались нагород.

Унікальна збірка, що налічує 20 творів Юрія Шкрібляка з підписом самого майстра, зберігається у Музеї етнографії та художнього промислу у Львові і досить яскраво характеризує всю творчість найвидатнішого народного різьбяра XIX століття. Про декорування таких виробів як сільнички, цукорниці, перечниці, чарки та пляшки засвідчують роботи майстра з Музею етнографії та художнього промислу у Львові і Коломийського музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття ім. Й. Кобринського. Високою майстерністю вирізняються декоративні тарелі Ю. Шкрібляка, оздоблені сухою різьбою, мереживним вирізуванням та інкрустацією. Мереживні мотиви підвищують гру світлотіні.

Скринька Ю. Шкрібляка (1880) декорована різьбленням та жируванням металевим дротиком і цятками, зберігається у Національному музеї народного декоративного мистецтва у Києві.

Міртук Ю. Шкрібляка з експозиції музею Косівського інституту прикладного та декоративного мистецтва Львівської національної академії мистецтв декорований контурним різьбленням мотивів шестипелюсткових розет відзначається простотою і ясністю композиції. Майстер зумів досягти справжньої гармонії краси матеріалу, техніки виконання та ужиткового

призначення виробу.

Барильця Ю. Шкрібляка декоровані різьбленням хрестоподібних та ромбічних мотивів, шестипелюсткових розет та мотивів «головкате» широко представлені в Коломийському музеї народного мистецтва Гуцульщини та Покуття ім. Й. Кобринського.

З нагоди ювілейних святкувань 190 річниці від дня народження Юрія Шкрібляка, 2012 року, у музеї Косівського інституту прикладного та декоративного мистецтва Львівської національної академії мистецтв влаштували виставку творів майстрів-різьбярів династії Шкрібляків-Корпанюків з фондів музею інституту. В експозиції були представлені твори Юрія Шкрібляка, його синів Василя, Миколи і Федора, онуків – Федора Миколайовича та Дмитра Федоровича Шкрібляків, а також велику збірку різьблених виробів Юрія та Семена Корпанюків, які доводяться онуками Юрія Шкрібляка по лінії матері Катерини. Доповнили експозицію тематичної виставки дипломні роботи випускників відділу художнього дерева, виконані за мотивами творчості майстрів-різьбярів цієї династії.

2012 року на базі Яворівського центру народного мистецтва «Гуцульська ґражда» відбулася Всеукраїнська науково-практична конференція «Феномен українського художнього деревообробництва», присвячена 190-річчю від дня народження класика українського різьбярства Юрія Шкрібляка та 120-річчю від дня народження заслуженого майстра народної творчості України Юрія Корпанюка. В рамках ювілейних святкувань у селі Яворові організовані пересувні виставки творів народних майстрів з фондів Косівського музею народного мистецтва та побуту Гуцульщини, виставки дипломних робіт випускників Косівського інституту прикладного та декоративного мистецтва Львівської національної академії мистецтв і Вижницького коледжу прикладного мистецтва ім. Василя Шкрібляка.

Косівський інститут прикладного та декоративного мистецтва Львівської національної академії мистецтв активно долучився до відзначення ювілеїв визначних різьбярів. Випускники відділу дерева виготовили Пам’ятний Хрест

на честь 190-річчя Ю.Шкрібляка, який встановлений у Яворові. А випускник Косівського училища прикладного та декоративного мистецтва Тарас Корпанюк, який доводиться праправнуком Ю. Корпанюка, виготовив меморіальну дошку для садиби Юрія Корпанюка у Яворові (2012, керівник дипломної роботи викладач Молинь Іван Романович).

Відзначення 200-річного ювілею Юрія Шкрібляка цього року, відповідно до Постанови Верховної Ради України планувалося на державному рівні. В умовах воєнного стану звичайно були внесені корективи. Частину вдалося реалізувати в рамках конкурсу ініціатив місцевих Карпатських громад, що проводила Асоціація органів місцевого самоврядування «Єврорегіон Карпати-Україна» за сприяння Івано-Франківської обласної і Косівської міської рад. Зокрема, у селі Яворові Косівського району Івано-Франківської області, на батьківщині славетного майстра-різьбяра облаштовано «Арт-алею» народних ремесел, де встановлено збільшені копії робіт Юрія Шкрібляка та його послідовників (мал. 1, мал. 2, мал. 3).

Косівський інститут прикладного та декоративного мистецтва Львівської національної академії мистецтв активно долучився до втілення. Так, випускники майстерні художніх виробів з дерева Михайло Денис, Іван Цюрак і Микола Ткач виконали подіуми (деревина дуба, столярство, різьблення) для арт-алеї, присвяченої 200-річчю від дня народження Юрія Шкрібляка (2022, керівники дипломних робіт доцент Бзунько Степан Васильович і старший викладач Крицкалюк Олександр Іванович).

Висновки. Юрій Іванович Шкрібляк (1822-1884) із села Яворова на Гуцульщині перший запровадив плоске різьблення у поєднанні з «вибраним» тлом і давнім контурним різьбленням. Майстер оздоблював свої вироби різьбою надзвичайно тонкого виконання. Справу славетного Юрія Шкрібляка продовжили і примножили три його сини – Василь, Микола і Федір, а згодом розвивали майстри наступних поколінь цієї династії. Свої твори вони репрезентували на багатьох виставках і неодноразово удостоювались високих нагород.

Мал. 1 **Мал. 2** **Мал. 3**

Візуалізація частини «Арт-алеї» присвяченої 200-річчю від дня народження Юрія Шкрібляка у селі Яворові Косівського району Івано-Франківської області

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Будзан А. Ф. Різьба по дереву в західних областях України – К.: Видавництво Академії наук Української РСР, 1960. – 107 с.
2. Молинь В. Класик гуцульської різьби (До 180-річчя від дня народження Юрія Шкрібляка) // Народне мистецтво. – 2002. – № 1-2. – С. 23-25.
3. Молинь В. Мистецькі твори різьбярів династії Шкрібляків на виставках Галичини (160-річчю Миколи Шкрібляка присвячується) // Народознавчі зошити. – 2018. – № 5 (143). – С. 1161-1167
4. Родина Шкрібляків. Альбом / Автор-упорядник Захарчук-Чугай Р.В. – К.: Мистецтво, 1979. – 99 с., іл.
5. Селівачов М. Р. Юрій Шкрібляк і його внесок у розвиток українського образотворчого мистецтва // Народна творчість та етнографія. – 2002. – № 5-6. – С. 59-65.
6. Станкевич М. Є. Українське художнє дерево XVI-XX ст. – Львів, 2002. – 480 с.
7. Шухевич В. О. Гуцульщина. Перша і друга частини. Репринтне відтворення видання 1899 року. – Верховина, 1997. – 352 с.

ФОРМУВАННЯ СЦЕНІЧНОГО ДИЗАЙНУ ЯК ВІЗУАЛЬНОЇ РЕЖИСУРИ СЦЕНИ: ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА

Попова Оксана Володимирівна
аспірантка
Київського національного університету
Культури і мистецтв
м. Київ, Україна

Вступ. Особливості сценографічного мистецтва є надзвичайно цікавим, але малодослідженим напрямком в українському науковому вимірі. Серед закордонних дослідників наразі не снує єдиного загальноприйнятого підходу до його вивчення.

Сценографію традиційно розглядають як просторове рішення вистави, яке визначає візуальну значущість створюваних сценічних образів.

Вперше термін «сценографія» зустрічається в «Поетиці» Аристотеля – давньоримський філософ стверджує, що Софокл винайшов сценографію (разом із введенням третього актора) [2, с. 18]. Грецьке слово «skenographia» складається зі «skēnē» (невелика будівля, хатинка або намет на сцені) та «graphia» (письмо, або, можливо, малюнок чи живопис) і зазвичай перекладається як «сценічне письмо». Однак, як продемонстрували, наприклад, історик театру А. Аронсон і сценограф Р. Ханн, цей переклад залишається неясним і не охоплює складності та критичних можливостей сценографії [4,с.4].

Ціль роботи. Виявити особливості сценічного дизайну в контексті сценографічного втілення літературних творів на сцені сучасного українського драматичного театру.

Матеріали та методи. В англомовних країнах ототожнення сценографії виключно з декораціями підкреслюється визначенням сценографії в Оксфордському словнику англійської мови: «мистецтво малювати театральні декорації відповідно до правил сценічної перспективи; декорації, створені таким чином; складові елементи: декорації, костюми, освітлення та ін.» [12] – це визначення передбачає, що декорація – це візуально-театральний елемент,

споріднений із станковим живописом; те, на що треба дивитися. У таке визначення вбудоване поняття як тла, так і ілюзії.

Як свідчать теорії А. Аппіа, Г. Крега, а також практика Й. Свободи, сценографія - це щось більш всеосяжне, що виходиться за межі простого розміщення декорацій. Так, Й. Свобода стверджував, що «справжня сценографія – це те, що відбувається, коли відкривається завіса, і про неї не можна думати інакше» [7, с. 15]. На його думку, «сценографія передбачає і обробку всього сценічного простору, тобто не лише простору сцени, але і глядацького залу» [7, с. 16].

Ця мультидисциплінарна концепція сценографії разом із акцентом на просторовість та єдність творчості має вирішальне значення для розуміння різниці між дизайном та сценографією.

На думку А. Аронсона, сценографія є «всеосяжною візуальною просторовою конструкцією» театральної події і втілює в собі «процес зміни та трансформації, що є невід'ємною частиною фізичної сценічної лексики» [3,с.7].

Як засіб розуміння вистави сценографія повинна фактично бути закладеною в основу будь-якого аналізу театрального або виконавського мистецтва. Г.-Т. Леман у праці «Постдраматичний театр» визначає «візуальну драматургію», що «активізує динамічну спроможність погляду виробляти процеси, комбінації та ритми на основі даний, які надаються сценою» [11,с.157].

Сценографія як галузь художньої діяльності завжди була ламінальним мистецтвом, що стоїть між образотворчим мистецтвом і театром [10, с. 117].

Результати та обговорення. Т. Брейзек стверджує, що визначення та атрибутика «сценографічного» з часів нормативного визначення Вітрувія коливалися між просторовим та перспективним розумінням, з одного боку (просторове уявлення), та поверхово-декоративним розумінням (графічне зображення) – з іншої [6, с. 18].

На думку Дж. Колінс та А. Аронсона, на сучасному етапі відбувається «сценографічний поворот» [8, с. 5]. Як і у випадку з його очевидною моделлю,

лінгвістичний поворот, який постулював мову та її структури як ключ до розуміння філософії та історії, можемо позиціювати сценографічну лексику як фундаментальну для розуміння перформативного акту.

Як для теорії театру, так і для теорії архітектури просторовий та перформативний поворот спровокували парадигматичне методологічне зміщення в бік дослідження простору як гегемоністської та інтерактивної системи між людьми, формою та побудованим середовищем.

Висновки. Не втрачаючи самобутності і продовжуючи розвиток у напрямках, закладених провідними українськими театральними художниками другої половини XX ст., лексика сценографічного мистецтва в Україні, наразі є складно за образною та лаконічною, складною, вирізняючись багатошаровістю і багатозначністю метафор. Сучасна сценографія України активно використовує прийоми інших видів мистецтв – вона тісно пов'язана з архітектурою, завдяки якій створюються нові сценічні побудови, використовує дизайнерські відкриття, образотворче та кіномистецтво, графіку та скульптуру.

Дослідження виявило, що сценічний дизайн як спосіб оформлення ігрового простору в постановках сучасних українських режисерів постає в двох основних варіантах – у вигляді архітектурно-просторових композицій, які дозволяють поєднувати в одній спеціально сконструйованій споруді функціоналізм та образну виразність, а також у вигляді абстраговано-нейтрального середовища, на тлі якого у процеси дії п'єси виникають елементи оформлення.

Властивий сценічному дизайну принцип конструювання простору зумовлює широке використання цього сценографічного типу завдяки можливості створення найрізноманітніших просторових моделей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ковальчук О. В. Сценографічна практика у просторі XX століття: київські реалії. Київ : Фенікс, 2019. 272 с.

2. Мізяк В. Д. *Культурологічні виміри режисерських практик у*

драматичних театрах Харкова другої половини XX – початку XXI ст. : дис. канд. мистецтвознавства : 26.00.04 / Харківська державна академія культури. Харків, 2018. 224 с.

3. Триколенко С. Т. *Українська сценографія кінця XX – початку XXI ст.: основні тенденції розвитку та авторські позиції* : дис. канд. мистецтвознавства : 26.00.01 / АН України, Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. Київ, 2016. 239 с.

4. Aronson A. *Looking into the Abyss: Essays on Scenography*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 2005.

5. Bisaha D. *Developing the modern scene design process: cognition and the new stagecraft.* Doctor of Philosophy University of Pittsburgh 2015. 287 p. URL : http://d-scholarship.pitt.edu/24855/1/bisahadm_etd2015_1.pdf (дата звернення : 1 червня 2022).

6. Harvey D. The condition of postmodernity : an enguiry into the origins of cultural change. London and Cambridge, Vas.: Blackwell, 1989. 379 p.

7. Helder M. Scenery - living matter. *Abstracts of third international conference on architecture, theatre and culture 3º Colóquio internacional de arquitetura, teatro e cultura.* 17 a 21 de julho 2017, Rio de Janeiro. pp. 25-26.

8. Goel V. *Sketches of Thought.* Cambridge, MA: The MIT Press, 1995. 318 p.

9. Irwin K. The ambit of performativity. How site makes meaning in site-specific performance. *In Performance design*, Hannah D., Harslof O. (ed.). Museum Tusculanum Press University of Copenhagen, 2008. pp. 39-61.

ОНТОЛОГІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ХОРОВОЇ ТВОРЧОСТІ ЯК ОБ'ЄКТ КОГНІТИВНОГО МУЗИКОЗНАВСТВА

Романюк Ірина Анатоліївна
кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри інтерпретології та аналізу музики
Харківського національного університету мистецтв
імені І. П. Котляревського

Вступ. XXI століття характеризується складними кризовими процесами в цивілізації і культурі, що призводять до зміни системи цінностей і як наслідок - зміни культурної парадигми. Нівелювання культурно-естетичного досвіду попередніх поколінь, пов’язане з руйнуванням усталених засад, значне домінування технічного прогресу впливають на сприйняття суспільства як безликої спільноти людей. За умов антропологічної кризової ситуації сьогодення можемо констатувати потребу в утвердженні самобутності окремої особистості і неминаючої цінності кожної людини зосібна.

Вирішальне значення унікальності людської особистості та її таїна увиразнюються у такому особливому виді діяльності як *творчість*. Пошук когнітивної парадигми сучасного музикознавства не є можливим без осмислення музичної творчості як причини спілкування людини і Бога, віднайдення висоти та глибини цього спілкування, і більше – усвідомлення творчості як синергії (Л. Шаповалова). У такій площині наукового дискурсу увиразнюється відповідна категорія духовного пізнання музичної культури - онтологія. У музичній науці актуальними вбачаються дослідження, присвячені проблематиці пізнання онтологічних засад музики. Поставлена проблематика виформовує генеральну ідею наукових розвідок такого спрямування, що полягає в пошуку та обґрунтуванні «духовних законів» музичної культури.

Таким чином, мета нашого дослідження – осмислення онтологічних засад української хорової композиторської творчості як об’єкта когнітивного

музикознавства.

Матеріали и методи. Матеріалом дослідження обрано духовну хорову творчість українських композиторів сьогодення (Л. Дичко, Є. Станкович, В. Степурко, Г. Гаврилець, О. Щетинський, Є. Марчук та ін.). Методологічною основою дослідження слугує міждисциплінарний підхід, пов'язаний із комплексним використанням загальнонаукових та спеціальних методів (історико-стильового, музично-семіотичного, жанрового тощо).

Результати та обговорення. Українська хорова традиція постає репрезентантом національної картини світу як її жанрова домінанта, що наділена «генетичним кодом» історичної самоідентифікації культури. Етос хорової традиції втілений у духовних жанрах. При дослідження онтології української хорової творчості слід враховувати онтологічну дистанцію церковного та світського типу культури, розмежовуючи богослужбовий спів (як прояв об'єктивного *над*особистісного Божественного Порядку) та *особистісну* музичну творчість як увиразнення інтелектуальної ідеї та суб'єктивного самовираження її автора. Сутність духовної хорової творчості полягає в її спадкоємності. Сакральний часопростір української духовної хорової традиції у певний історичний період XX століття опинився під забороною. У наш час засадничі принципи духовності актуалізуються в контексті композиторської творчості представників найрізноманітніших стильових напрямків як увиразнення української картини світу.

Висновки. Українська духовна музика як основа національної музичної культури є стимулом розвитку національної духовності (О. Козаренко). Сучасна хорова духовна композиторська творчість засвідчує свою спадкоємність із національною церковно-музичною традицією. Лише за умови усвідомлення і розуміння благодаріння як очевидного смисла життя, життя як «Літургії після Літургії» можливий вихід із нинішньої антропологічної (духовної) кризи, коли світ знову обернеться до Бога у благодарінні: «*Твоя от Твоих, Тебе приносяще, о всех и за вся*».

КОМПОЗИЦІЙНІ ЗАКОНИ У ФОРМУВАННІ ХУДОЖНЬОЇ ВИРАЗНОСТІ ІЛЮСТРАЦІЇ ЯК МИСТЕЦЬКОГО ТВОРУ

Сергієнко Софія Богданівна,
магістрант
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка
м. Дрогобич, Україна

Вступ. Те, що по-справжньому твориться митцем, не є лише вираженням його світосприйняття, його думок та мислення, декламування ним особистого розуміння чи то краси навколишнього світу, чи змісту і ролі якоїсь певної речі у житті людини. Справжній мистецький твір, той що є продуктом істинного мистецтва [3, 33], не якоїсь підробки, не кітчу, має неодмінно поставати як особливий «діалоговий портал» між художником і глядачем. Через нього, як правило, відбувається взаємоконтакт думок, провадиться візуальне, чуттєве, мисленнєве та духовне спілкування автора і реципієнта його діяння. Іншими словами, будь-яка мистецька робота завжди є носієм певних інформаційних контекстів. Вони у відповідних формах несуть у собі і авторську промову, особисте вираження митця, подання ним на огляд загалу своїх думок і почуттів, і всякі зустрічні відповіді чи то на усі ці акти загалом, чи на якусь конкретну ділянку виконаної роботи. Таке у мистецькій царині, за логікою художньої творчості, має бути повсякчас. І це стосується буквально усіх різновидів образотворчого мистецтва – живопису, графіки, скульптури.

Прямий стосунок до сказаного має і конкретна сфера зображувальної діяльності художників, яку називаємо «ілюстрування». Світ ілюстрації є неймовірно цікавий і різноликий, багатий на творчі помисли, фантазії, думки, сприйняття та безумовно вираження [1, 19]. Крайня риса є особливо важливою, бо ж несе в собі чимало законів, правил і прийомів подачі зображуваного, унаочнення митцем не лише свого розуміння відтворюваного сюжету, а й об’єктивне «переповідання» думок і помислів автора літературного твору,

достовірний «візуалізований переказ» чи то загальної змістової лінії такого творіння, чи то якогось конкретного його сюжету, епізоду тощо.

Зосереджуючись на акцентуванні означеного, можемо констатувати, що до вивчення закономірностей творення ілюстраційної продукції, її змістів і функцій зверталося чимало дослідників і теоретиків образотворчого мистецтва. Станом на сьогодні серед українських науковців, як знаних, так і молодих, свій певний внесок у таку справу зробили: Т. Андрющенко, Н. Белічко, В. Бойчук, Л. Давиденко, Ю. Дворник, В. Денисенко, А. Димова, А. Дубрівна, В. Зайцева, П. *Зємцова* Ю. Кадоркіна, М. Кириченко, К. Крижанівська, А. Майовець, А. Манюхіна, О. Мельник, Т. Надкернична, Г. Новік, В. Овчініков, О. Пушкар, М. Резніченко, А. Романенко, О. Сєдак, В. Сухенко, І. Туманов, В. Хведчик, А. Чебикін, О. Чернишева, Н. Шульська, М. Яковлєв та ін. Проте і ми прагнемо долучитися до такої роботи та внести свою, бодай хоч якусь маленьку лепту, бо наш інтерес до мистецтва ілюстрації носить професійний характер.

Мета дослідження – розкрити і проаналізувати базові аспекти укладу митцем художньої виразності створюваної ілюстрації, зосереджуючись саме на основних композиційних законах побудови зображуваного.

Матеріали і методи. Предметом нашого наукового зацікавлення, що презентується у висвітлених тут наробках, є визначення належного системного впорядкування ключових композиційних закономірностей, зокрема законів композиції, якими митець повинен оперувати під час розробки ілюстраційного зображення, в’язання та розкриття його змістового сюжету. Йдеться саме про ті основні композиційні закони у побудові ілюстрації, які постають обов’язковою відправною точкою унаочнення ідеї у створюваному зображенні, а відтак і в застосуванні на композиційному етапі відповідних художніх засобів, способів та прийомів розкриття задуманого.

Відповідно до наміченої мети у вирішенні піднятої тут проблеми, у всіх здійснюваних нами ділянках роботи провідною лінією було обов’язкове дотримання комплексного наукового системно-аналітичного підходу як у цілому до поставлених задач, так і до конкретних їх складових позицій та

моментів. Для успішного розв'язання таких були використані теоретичні та практичні методи провадження наукового дослідження. Так, зокрема, серед задіяних теоретичних методів актуальними виявилися методи систематизації, класифікації, аналізу та узагальнення опрацьовуваного з метою об'єктивного й повноцінного вивчення відповідної до предмету дослідження мистецтвознавчої, предметно-теоретичної та художньо-педагогічної літератури, визначення висвітлюваних у таких джерелах суті та змісту безпосереднього аналізування особливостей художніх контекстів опрацьовуваних ілюстрацій. Особливий акцент тут ставився на пошуково-бібліографічний, аналітико-тематичний та структурно-типологічний методи. Окрім того, безумовно результативними були методи художнього аналізу, абстрагування, інтерпретації, формалізації. Із суто практичної позиції вартими виявилися ще й такі методи, як: жанрово-видова, сутнісно-змістова та образна ідентифікація, порівняння, абстрагування, синтез, диференціація, узагальнення.

Результати і обговорення. Прийшовши крізь віки від прадавніх часів своєї появи, ілюстрація стала важливим складником життя сучасної людини. Сьогодні без ілюстрації неможливо уявити, наприклад, ні жодного науково-технічного чи навчально-пізнавального видання, ні всякого інформаційного матеріалу, ні тим більше дитячих книжок [1, 19] чи певної іншої літературної продукції з унаочнювальним наповненням. У теперішні часи її художній розвиток сягнув неймовірної динаміки. Творчості й фантазії митців тут «немає меж». Відповідно, у такій же прогресії актуалізуються і її затребуваність та популярність.

Поставляючи серед усього цього на передній план розбір саме базових концептуальних задач композиційного характеру, через призму яких митець безпосередньо творить ілюстрацію, неодмінно торкнемося низки важливих і вкрай значимих моментів. Перше, на чому хочеться акцентувати, має бути розуміння того, що творчість художника-ілюстратора все-таки покладається у певні так би мовити «обмежувальні» рамки. Тут митець не має повної свободи щодо того, що він малює, яке воно у своєму змісті і як виражається на той чи

інших художній лад. Адже поле пошуків самої ідеї майбутнього твору, який він буде виконувати, вже є визначене автором літературного твору. У цьому плані він отримує вже певний «запрограмований» алгоритм для своїх творчих поступів. Тут неодмінно має бути максимальна прив'язка до сюжетної лінії написаного, врахування властивих характеристик відтворюваних персонажів, об'єктів, предметів, середовища, явищ, подій тощо. Інакше кажучи, художник у процесі ілюстрування літературного твору «зобов'язаний» втілитися у письменника (автора твору), проникнутися його думками, щоб якомога точно і влучно розкрити усе створене ним у найбільш виражальному образотворчому форматі. Щоб усе це було професійно вирішене, ілюстратор має обов'язково дотримуватися першого, найбільш важливого композиційного закону у побудові зображень засобами образотворчого мистецтва – «єдність змісту і форми». Знехтувати ним він немає жодного права, бо «єдність» – ключова умова укладу композиції [5, 22]. Механізм дії цього композиційного закону забезпечує взаємовідповідність між тим, що зображується, тобто який відтворюється зміст, смисл, концепт тощо, і як зображується, тобто у якій безпосередній формі. Якщо, наприклад, мова йде про художнє унаочнення «радості», то і образно, і у формах, і в пластиці, ритміці, і в кольорах це має бути «все настроєве» – ніжне, гармонійне, граційне, піднесене, яскраве, світле, у теплих барвах і т. ін. Відхід від такого закону перекреслює всю цільову роботу митця і зазвичай виходить так, що унаочнюється «одне», а по суті у виконаному постає чи звучить зовсім «інше», з невідповідним змістом.

Наступним важливим законом композиції, який є логічним доповненням до означеного вище, виступає «закон цілісності». Його ключові положення скеровані на досягнення неподільності створюваного зображення, уникнення можливості сприймати його певну якусь частину чи ділянку як окремий завершений твір, зі своїм індивідуальним «мотивом», «змістом», «сюжетом» тощо [2, 141]. Одним словом, з однієї ілюстрації неможливо зробити дві, тобто два окремих зображення з повноцінними змістовими і смисловими контекстами у кожному. Досягнення цілісного звучання виконаного твору, чи то ілюстрація,

чи живописна картина, чи сюжетний настінний розпис, прямо залежить від здібностей художника змоделювати таке зображення, у якому все другорядне і додаткове буде підпорядковане головному, ідейному задуму [5, 22]. У добре продуманій композиції нема нічого зайвого, тут кожна деталь має своє чітке місце, виконує конкретні композиційні функції і безумовно сутнісно доповнює розкриття задуманого автором.

На третє місце серед основних композиційних законів у мистецтві ілюстрування ставимо «закон життєвості». Він характеризується вимогою передавати у виконуваному зображенні всі відповідні типові характери і обставини, також візуалізувати в ньому відчуття руху у часі. Однак, ця справа не із легких, адже саме розуміння типізації вимагає від художника бути ще й добрим психологом. Митець має добре відчувати всі тонкощі почуттів, глибоко проникатися характерами відтворюваних персоналій, дійств, явищ. Кожен промальовуваний образ має бути наповнений власне «своїм» емоційно-психологічним станом [4, 142], характерним безпосередньо для себе типажем, притому добре зрозумілим усім. В обґрунтуванні цього варто повернутися до згаданого вище «мисленнєвого діалогу» між художником і глядачем через призму картини, зокрема через відтворені в ній образи. Тут безпосередньо зауважуємо на тому, що художній образ – це не просто синтез почуттів і думок, які продукують відповідні асоціації та уявлення. Ці уявлення та асоціації у своєму синтезі мають бути зведені до спільного знаменника, щоб працювати в унісон і зі сторони художника, як автора намальованого, і зі сторони глядача, як реципієнта цього художнього продукту.

Четвертим у цьому переліку є «закон контрастів». Його сутнісна лінія допомагає розставляти акценти на важливих ділянках та позиціях композиції зображуваного. Виражальна дія контрастів закладена самою природою нашого світу, в якій присутні різноманітні відмінності, нерівності та протиставлення. Усе це за певними законами логіки також є властиве і виражальним засадам образотворчого мистецтва. У цьому випадку зазвичай говоримо про контрасти величин, тонів, кольорів [3, 28], також форм і фактур. На протиставленнях, які

художник цілеспрямовано обирає у кожному із цих аспектів, доволі легко досягнути бажаного зосередження уваги, виділити необхідне, протиставити головне другорядному, додатковому. Наприклад, форма кола найкраще сприймається на фоні трикутників, прямокутників, квадратів; велике завжди краще звучить на тлі малого; темне найбільше домінує у середовищі світлого і т. д. Якщо безпосередньо торкаємося композицій з сюжетами, в яких унаочнені відношення між людьми, всякі дії, події тощо, то тут маємо нагоду виокремити і так званий психологічний контраст [2, 144], а також контрасти положень, рухів, станів, середовищ.

Важливим для процесу творення ілюстрації є й «закон новизни». Якщо подивитися на зображувальну діяльність загалом, то в цій царині художники ведуть творчі пошуки новизни на основі порівняльного аналізу відповідних надбань попередників. Новизна є важливим моментом, оскільки вносить у виконувану роботу «свіжий подих», відчуття незвіданого, цікавого, тобто щось таке, яке надає творові безпосередньо сучасного звучання, віддзеркалює його інноваційність. Потяг до новизни завжди присутній у творчості. Створюючи навіть якусь найпростішу композицію, за всіма правилами і алгоритмами мистецтва, художник неодмінно продукує щось нове [4, 23]. Тому, великою мірою, художні роботи, які виконані в рамках істинної творчої діяльності, не копіювання, не перейняття чужих ідей чи манер трактування зображуваного, так чи інакше вже наповнені елементами новизни. На додаток до сказаного зауважимо й на тому, що новизною у малярських роботах може поставати й досі не знана техніка письма, манера накладання фарб на полотно, манера штрихування тощо. Прикладом у цьому плані можна назвати авторську оригінальну «пльонтану» техніку малювання сучасного українського митця Івана Марчука. Разом з тим, кожен, хто береться творити і намагається наповнити свою роботу новизною, має контролювати, щоб пошук новизни не став самоціллю, яка як правило спричиняє псевдо новизну, призводить до спустошення самого змісту мистецтва [2, 147].

Висновки. Як підсумок усьому зазначеному вище, можемо констатувати

наступне. Коли художник створює ілюстрацію, тоді його робота значною мірою схожа на роботу над сюжетною картиною. Різниця зазвичай лиш у тому, що в ілюструванні митець тільки розкриває думку автора літературного твору, звичайно творчо доповнюючи її безпосереднім контекстом своєї ілюстрації. У роботі над створенням сюжетно-тематичних живописних картин чи такому ж напрямі роботи у графіці митець сам моделює (формує) творчу ідею, наповнює її відповідним змістом, образами, формами, які трактує по-своєму, виражає лише на свій манер. Проте в усіх цих випадках алгоритм творчої діяльності неодмінно включає розробку композиції створюваного зображення. Ця ділянка роботи є вкрай важливою, бо ж унаочнюється творча думка художника, ідея з уяви переноситься на папір. І щоб результат композиційного процесу вийшов максимально позитивний, по-мистецькому якісний, художник мусить чітко дотримуватися всіх важливих правил роботи, серед яких – обов'язкове врахування основних законів компонування зображуваного. Для творення ілюстрацій – це безпосередньо ті закони, які ми розглянули вище.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Кадоркіна Ю. О. Сучасна українська книжкова ілюстрація. Оформлення прози та віршованих збірок. Молодий вчений. 2018. № 12. С. 19-22.
2. Кириченко М. А., Кириченко І. М. Основи образотворчої грамоти. Київ : Вища школа, 2002. 190 с.
3. Сидор М. Б., Федів М. Й., Ясеницька Ж. В. Основи грамоти з образотворчого мистецтва. Словник термінів. Дрогобич : РВВ ДДПУ, 2006. 78с.
4. Туманов І. М. Рисунок, живопис, скульптура : Теоретико-методологічні основи комплексного навчання. Львів : Аверс, 2010. 496 с.
5. Яремків М. Композиція : творчі основи зображення. Тернопіль : Підручники і посібники, 2007. 112 с.

ІСТОРИЧНИЙ ПОРТРЕТ У МИСТЕЦЬКІЙ СПАДЩИНІ УКРАЇНИ

Ясеницька Жанна Володимирівна
старший викладач
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка

Актуальність. У мистецтвознавстві та культурології проблема виникнення та розквіту в Україні живописного портрету як окремого жанру є досить актуальним. Проте ця проблема часто зацікавлює істориків та висвітлюється в історичних дослідженнях, адже зародження портретного малярства України як окремого жанру образотворчого мистецтва під безпосереднім впливом Європи, вважається одним із витків формування нашої культури, мистецької свідомості та естетичних ідеалів, усіх часів.

Мета статті – висвітлити сторінки історії становлення живописного портрету в Україні на шляху свого формування та прояву нових методів, способів, форми вираження разом із зміною цінностей, інтересу суспільства до особистості.

Виклад основного змісту. Жанр портрету в період з XVI по XVIII ст. займав чільне місце серед усіх інших жанрів. На першому місці за своєю цінністю та вагомістю для українця залишався іконопис, який у ті часи прямо взаємозв'язаний з портретом та був джерелом та ґрунтом для розвитку цього жанру. Тому портретний жанр в мистецькому просторі України залишався на провідному місці. [5]

До «мистецтва свити» у цей період можна сміло віднести портретний живопис. Важливо зазначити, що інші жанри малярства такі як історичний, побутовий, натюрморт і пейзаж відділилися від сакрального мистецтва та зародилися тільки у кінці XVIII ст. саме у жанровому чітко відокремленому вигляді, в цей час як портрет під впливом мистецьких традицій Київської Русі і, переглянувши досвід західноєвропейських митців, уже сформував власні засоби виразності, систему образів, що надавало поштовх для розквіту

мистецької сфери.[5]

Подана наукова проблематика розглядається та зустрічається в доробках учених кількох поколінь. До деяких узагальнень та висновків по згаданому науковому питанні у своїх працях дійшли С. Черепанов, Д. Крвавич, В. Овсійчук, В. Смолій, М. Марченко.[3]

Організована світоглядна картина видів мистецтва XVII–XVIII ст. в Україні вибудувалася завдяки науковим дослідженням В. Отковича, В. Александровича, П. Жолтковського, П. Білецького та інших, котрі вивчали український живопис як загальнокультурне явище.

Взірці, оригинали портретного малярства деяких сторіч та осередків ми, нажаль, уже ніколи не побачимо. Зокрема, твори виконані в період з XIII по XVст. не збереглися на території України, але фактом їх існування є знайдені свідоцтва у письмових джерелах даного історичного періоду. У XVI ст. на окремих локальних регіонах помітно виникнення самобутнього способу вирішення в портретах та певних унікальних правил,що послужило переходу портрету в Україні на новий етап розвитку. Європейське Відродження та його найяскравіші приклади портретного малярства відіграли свою роль у процесі зародженння та подальшого удосконалення портрету України.[25]

Про портретний живопис XVI ст. нам відомо завдяки оригіналам портретів Анни Гойської, Костянтина Острозького, Романа Сангушка, короля Стефана Баторія, Раїни Вишневецької. Та копій, де зображені Беата Костецька, Гедеон Балабан, Софія Тарнавська, Іван Підкова, котрі родом з Галичини та Волині. На базі цих збережень можна виокремити загальні художні засоби,композиційні прийоми портретів тогочасності [4].

Художник зображує постать на невиразному спокійному фоні. Завдяки чому обличчя виділяється, акцент на скульптурній побудові обличчя мазком. Глибинні душевні переживання героя розкриваються стримано, відображається усе своєрідне та характерне у портретованому. В композиціях вузько використовувались специфічні прийоми підкреслення приналежності постаті до правлячої верстви,які стануть важливими у XVII ст. Людина використовує

портрет як спосіб художнього самоствердження ,підтвердження цінності та морального достоїнства людини [4].

Чільне місце серед творів образотворчого мистецтва до XVII ст. в Україні відводилось іконі. Виниклі згодом парусни, котрі виконувались в іконописній манері і виступили проміжним етапом між відходом від іконопису і появою світського живопису. Світські портрети, які на той час поки що могли позволити собі не всі, ширилися серед членів сімей заможних верховнокомандуючих, козаків. [2]

Виникнення світського портрету та згодом історичного припадає на кінець XVIст.,також виокремились основні групи - це погрудний,поясний та портрет у повний ріст,цей поділ слугував незамінною базою у портретному живописі наступних століть [34].

В українському образотворчому мистецтві відповідно тодішнім групам в соціумі ділився і портрет. На портрет міщанства,шляхти,козацтва і духовенства.

В усіх них виднілися риси «сарматського портрету». Риси найяскравіше видніються в портретах шляхтичів Речі Посполитої,які вважали себе за потомків сарматів ,оскільки території Західної України входили до складу апокрифічної Сарматії [34].

Певний період часу малярі працювали у цехах, які мали переважно ремісничий напрямок, проте в Львові в XVII ст. мистецька діяльність здобула більш упорядкований формат,оскільки там сформувався перший малярський цех. Пензлю майстрів Львова, Волині належать портрети торговців Корняків, політика Криштова Збаразького, учасників національно-релігійних громацьких організацій Львова, засновників церков контрі підтверджують професіоналізм мистецьких шкіл у місті. [5]

Починаючи з кінця XVII ст. починається розвиток світського портрету, який можна назвати блискучим і своєрідним явищем мистецької культури України. В художній мові відображення образу в портреті були цікаво синтезовані барокова ідея з українською традиційністю, якій була властива умовність і певна система кольорів. [27]

Портрети на яких бути зображені царі, князі, гетьмани, висіли на стінах в церквах та соборах. В Успенському соборі Києво-Печерської лаври є портретна галерея визначних особистостей. Зокрема портрет гетьмана Богдана Хмельницького набув в той час особливої популярності. Таким портретам була притаманна пишність і парадність.

Композиційний склад кожного портрету мав конкретну схему. Козацьку старшину та духовенство традиційно зображали в певній позі, в парадному одязі, з декоративною драперією, також властивим була присутність атрибутів, які були віддзеркаленням певного персонажа (книги,герби,жезли).[4] Пізніше поширеним став парадний портрет. В такому виді портрету важливим були зовнішні риси образу, бралося до уваги оздоба одягу, дорогоцінність прикрас, вишуканість і витонченість постави. Яскравим прикладом такого жанру є портрет В. Гамалії та С. Сулими.[1]

Багатозначним явищем в образотворчому мистецтві України яке чітко окреслює походження українського портрету та його пов'язання з іконописом, було зародження і розповсюдження козацьких «Покров», сюжетних композиції «Здвиження Чесного Хреста», «Розп'яття», які допустимо відносити до сакрального твору, і до багатофігурного жанру також. «Покрова Богородиці з портретом Богдана Хмельницького» була створена наприкінці XVII ст., в іконографічній техніці Західної Європи - «Мадонна милосердя». Козацька революція XVII ст. стимулювала нову політичну верхівку під назвою українське козацтво, яке заклало національну ідеологію і з цього моменту почався відлік нової історичної епохи.

Щоб повністю осягнути історію культури нації важливим стає вивчення блискучих сторінок мистецтва України. В сучасному мистецтві портретний жанр є досить актуальним, він повністю відтворює ідеї часу, передає духовно-моральні, соціальні, психологічні, мистецькі та естетичні ідеали епохи.[12]

Історія портрету часів українського козацтва є неабияк важливою у вітчизняній художній культурі, історичний портрет віддзеркалює всю хронологію розвитку подій історії та мистецтва XVI-XVII ст. та є дорогоцінним

надбанням національного образотворчого мистецтва.[1]

Портрет XVIII ст. у зрівнянні з іншими століттями вирізняється більшим розмаїттям осіб,які були портретовані, в українському мистецтві зустрічається як портрет гетьмана, козака, нащадка вельможних родів,місцевої шляхти,простого селянина, так і портрети польських королів, імператриць з Росії та дворянства. Привселюдним фактом встановлення демократії була поява портретів в палацьких інтер'єрах Жевуська, Підгірця, Роздолі. Появилися портрети селян в XVIII ст. і все таки були винятком і слугували даниною тодішній моді в заможному середовищі.[4]

Українськими портретистами першої половини XVIII ст. вважається Петро Рогуля, Юрій Радиловський, Василь Кліковський. Про художників другої половини століття здогадок залишилось більше. До них можна віднести Андрія Моклаковського, Остапа Білявського, Луку Долинського, Якова Головацького, Франциска Павліковича, ієромонарха Самуїла, Федора Землюкова, Володимира Боровиковського. [4,105]

Зразки портретного живопису України є безумовним скарбом надбань українського мистецтва і ґрунтом для його подальших етапів розвитку, пошуків стилів і нових форм.

Висновки. Український портрет виник і формувався на основі іконопису. В процесі свого розвитку він все ж відділяється від іконопису формує свої типи форми, проте має елітарний характер і ілюструє приналежність особи до заможної правлячої верхівки суспільства. Проте з часом, на стінах палаців можна було побачити портрети селян, що свідчить про демократизацію суспільства.

На сьогоднішній день портретний жанр розвивається в багатьох стильових епостасіях. І відтворення конкретної, значимої постаті в історії сьогодення набуває суспільної та мистецької значимості. Жодна світлина, чи то ряд схоплених технічними засобами образів обличчя не передають внутрішній світ людини. Саме живопису у сучасному мистецтві відведена роль висвітлення внутрішнього образу та значимості персоналії.

Портрет як самостійний жанр дає художникам можливості для реалізації творчих задумів, але, попри це, має певні канони. Зображення може бути поясним, погрудним або в повний зріст. Важливого мистецького значення набуває тематичний портрет, тематична картина, котра презентує час, період, середовище та культурно-мистецьке, змістове наповнення трактування образу конкретної людини. У сучасному мистецтві України портрет набуває нових форм. Художники займаються певною «перебудовою» цього жанру, заново відкривають традиції, наповнюють портрет новими ідеями і яскравими образами. Сміливо і з впевненістю можна стверджувати, що сучасний портрет - це поле діяльності для експерементів митця. Проте, зразки портретного жанру минулих мистецьких та історичних періодів в Україні постають цінною спадщиною української культури, історії та джерелом знань, натхнення для сучасних художників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Хмельницька Л. Український портретний живопис у соціокультурних вимірах XVII–XVIII ст. *Етнічна історія народів Європи.* 2017. № 53. С. 31–36.

2. Августюк О. Відображально-виражальна природа та естетична направленість образотворчого мистецтва Волині XVIII – XX століть. [Електронний ресурс]//eprints.oa.edu.uaURL:https://eprints.oa.edu.ua/1350/1/Avgustjyk_210512.pdf (дата звернення: 24.04.2021)

3. Басін Є. Я. Портрет і особистість (про еволюцію портрета в західноєвропейського живопису кінця XIX-XX ст. *Філософські науки*: збірник наук. праць ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ. 2004. Вип 5. С. 5–27.

4. Література та культура Полісся. Гоголь і український культурний контекст / відп. ред. і упорядник: Г. В. Самойленко.Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя.2009. Вип. 53.С. 121–132.

5. Українське мистецтво : навч. посібн. : у 3 ч. / Д. П. Крвавич, В. А. Овсійчук С. О. Черепанова. Львів, 2003. Ч. 3. 2005. 286 с.

HISTORICAL SCIENCES

РОЗВИТОК ПРОМИСЛОВОСТІ СЕЛИЩА ВИГОДА ДО 1939 РОКУ

Зубова Юлія Володимирівна
студентка ІІІ курсу ОС «Бакалавр»
факультету історії та міжнародних відносин,
Ужгородського Національного університету
науковий керівник
Худіш П. М.
к.і.н.

Вступ. Актуальність теми дослідження полягає в тому, що звернення до історії локальних громад, поселень та спільнот дає можливість дослідникам розуміти і аналізувати історичні події та явища на мікрорівні. Таким чином, краєзнавчі дослідження сприяють ширшому аналізу процесів на макрорівнях, додаючи нові контексти до існуючого історичного наративу. Історія селища Вигода Калуського району має важливе значення як для дослідників історії України та Центрально-Східної Європи, так і для громади, що проживає і житиме у ньому. Актуальність зумовлена недостатнім висвітлення теми в історіографії.

Ціль роботи полягає у науково-дослідницькому опрацюванні матеріалів із історії селища Вигода від заснування і до 1939 року.

Перша письмова згадка про селище Вигода, як присілок села Пациків, датована 1872 роком. Проте, авторка розглядатиме нижньою хронологічною межею дослідження 1625 рік – першу письмову згадку про село Пациків. Верхня хронологічна межа дослідження – 1939 рік, а саме початок Другої світової війни. Географічні рамки дослідження охоплюють такі місцевості: селище Вигода, село Пациків, село Старий Мізунь.

Матеріали та методи. Методи наукового дослідження. У науковій

роботі було використано різноманітні методи дослідження для досягнення поставленої в роботі мети та завдань, а також, щоб отримати науково-достовірні висновки. А саме:

- Історичні: проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний, ретроспективний;
- Теоретичні: індукція та дедукція, аналіз і синтез; порівняння, класифікація, конкретизація, систематизація; узагальнення, формалізація;
- Емпіричні методи: усне опитування: бесіда, інтерв'ю; узагальнення незалежних характеристик, аналіз документів.

Робота складається із джерельної бази усно-історичних матеріалів та історіографічної, себто: книг, статей, інтернет ресурсів та даних, зібраних авторкою.

Багато документів, які містили інформацію про заснування і розвиток селища Вигода були у ході історії безслідно втрачені. Тому пошук інформації дуже ускладнений.

З усно-історичного матеріалу у дослідженні використано інтерв'ю, записаного нами 20.10.2020 року, місцевого жителя – Володимира Загорського, якому на той час був 71 рік. Він розповів не лише історію своєї родини, однієї з найдавніших у цій місцевості, а також і про вклад єврейської, австрійської та польської громад на розвиток Вигоди.

Історіографія. Лінгвістичну теорію походження назви селища Вигода можна дізнатися з книги М. Габорака "Назви поселень Івано-Франківщини (Бойківщина, Гуцульщина та Опілля). Історико-етимологічний словник"[4, с.200].

А інші теорії походження назви, а також історію Вигоди та Пацикова ми черпаємо з книги М. Бориса "Міста і села Долинщини" [3, с.76].

Найбільш змістовною, на нашу думку, є книга присвячена 20-річчю державному підприємству "Вигодське лісове господарство" [7, с.240] авторами якої є І.Дума, О.Матусевич та С.Оріхівський. У ній чудово викладено не тільки історію заснування, але і розвиток вузькоколійки та лісової промисловості

Вигоди та навколишніх сіл.

Результати та обговорення. Вигода – одне з промислових селищ Прикарпаття. Розташоване воно у Калуському районі Івано-Франківської області, при підніжжі Українських Карпат, у північній частині Вигодської улоговини, при злитті річок Мізунки та Свічі. Відстань до Івано-Франківська - 70 км. Вигода розташована на висоті 450 м над р. м. Площа населеного пункту - 159 га. Населення 2225 осіб .

Утворення Вигоди тісно пов'язане з розвитком на Прикарпатті в другій половині XIX століття капіталістичних промислів, власниками яких, як правило, були іноземці. В 70-х роках на території сучасної Вигоди спорудили першу водяну лісопилку, де за рік перероблялося до 800 кубометрів деревини й виготовлялося 180 кубометрів дощок. Вона належала австрійському підприємцю барону Леопольду Попперу фон Подгарі, який у 1873 році за дуже низьку ціну придбав великий масив лісу вздовж Свічі. І у тому ж році почав масову лісозаготівлю [5, с.217].

На лісорозробках у той час всі роботи виконувалися вручну. Основними знаряддями праці лісорубів були сокири і пили. Сокири використовувалися для зрубування стовбурів дерев, обрубки сучків та кряжування (поділ очищеної колоди на окремі асортименти). Тоді ж для валки лісу використовували праву пилу довжиною 140 см, особливістю якої було перпендикулярне розташування зубців. Серед асортиментів деревини переважали четвертаки довжиною 4 сажні (8,7 м), третяки – довжиною 3 сажні (6,7 м), куцики – довжиною 4,7 м. Для пересування колод згори вниз, на рівне місце, застосовували гельгів, що складався з довгого (до 1,5 м) міцного держака і масивної металевої частини, з верхньої сторони якої був виступаючий обух, а з іншої – 50-60-сантиметровий загнутий до середини гак. Для підтягування колод вгору по схилу користувались цапінами, конструкція яких подібна до гельгева, але менших розмірів і з невиступаючим обухом. При підніманні деревини з землі застосовували грифи довжиною до 1,5 м, які нагадують сучасний лом. Ці примітивні знаряддя праці потребували і відповідних прийомів заготівлі

деревини. Два лісоруби підрізали стовбур дерева в бік необхідного напряму його падіння (робили надруб), вибивали клин, а відтак зрізали його повністю з протилежної сторони на вищому рівні від надрубу. Для полегшення падіння стовбура, в підріз поступово вбивали дерев'яні клини. Декілька лісорубів обрубували сучки, рубали гілки та окоровували деревину. Зрубану та розкряжовану деревину стягали на купи (штабелі, верхні склади) за допомогою гельгів та цапін, а також кінного трелювання і готували для транспортування вниз, на нижні склади, звідки його можна було вивозити чи сплавляти ріками [7, с.10].

Складний рельєф гір вимагав особливих методів транспортування деревини з лісосіки до нижнього складу. Найпростішим способом спуску деревини вниз було звичайне трелювання і спуск деревини природними або спеціально підготовленими трасами - ризами. Для водяних риз жолоб виготовлявся з дощок місцевих твердих порід дерев, який у поперечному розрізі мав форму корита з шириною дна 30-35 см. Особливістю водяних риз було те, що по жолобі пускали воду з річок чи джерел, завдяки чому трелювання деревини відбувалось ефективніше. Найоптимальнішою була траса риз, коли вони пролягали руслами потоків. У сухий сезон року у верхів'ях потоку будувалася невелика гать, а по трасі підводилися бокові жолоби для води. Всі щілини жолоба затикали мохом. Кінцевою точкою ризування була вимощена деревом ділянка. Після завершення ризування споруда розбиралася зверху донизу і спускалась на нижній склад. Від місця ризування до нижнього складу деревину транспортували спеціально пристосованими для цього дорогами. В несприятливих умовах їх повністю вимощували поперечними колодами для полегшення перевезення чи перетягування деревини. Перетягування деревини проводилося кіньми, яких впрягали у підволоки, що складалися з дишла і дерев'яної перекладини, з одного боку якої кріпилася кінська упряж, а з протилежного — металеве кільце з кількома короткими ланцюгами. На кінці кожного з ланцюгів був гачок чи клинок, який забивали в деревину. Коли ж трелювання проводилося одним конем, то металева або

дерев'яна перекладина кріпилась безпосередньо до упряжі. Взимку деревину перевозили кіньми на корчугах (дерев'яні сани). Вони представляли собою дві широкі дерев'яні корси, скріплені між собою насадами. До передньої насади кріпилося дишло, а на задній закріплювали товстіші кінці деревини; тонші ж тяглися по снігу. До початку XX ст. основним засобом транспортування деревини на далекі відстані був сплав ріками.

Потужний розвиток лісової промисловості в Карпатах у XIX ст. був зумовлений будівництвом залізниць, особливо вузькоколійних і з широким використанням лісосплаву по ріках. У другій половині XIX ст. сплав став одним з основних способів доставки деревини до споживачів.

У 1890-х рр. річкою Свічею та відведеному від неї каналу, річище якого збереглося до цього часу, і річкою Мізункою окремими колодами транспортували деревину до тартаків Вигоди та Старого Мізуня. Основну масу лісоматеріалів сплавляли у квітні-липні після зимової заготівлі деревини. У 1896-1903 рр. ріками Свічею та Мізункою було сплавлено близько 0,4 тис. $м^3$ лісу. У серпні-жовтні масштаби сплаву набагато зменшувалися [7, с.11-12].

Технічно недосконалий сплав лісу призводив до великих і частих загат, через що річка виходила з берегів і завдавала шкоди селянським господарствам. Слід зазначити, що по одиничний сплав деревини був невигідним, оскільки майже третина продукції не доходила до адресата через виніс на берег, зупинку на мілководді тощо. Надалі основну частину деревини й пиломатеріалів сплавляли сформованими на берегах чи у руслі ріки плотами. Розміри плотів не були сталими. Вони залежали від довжини сплавного матеріалу, водоносності ріки та вміння плотогонів. У середині XIX ст. у верхів'ях ріки Свіча плоти складалися з семи - десяти збитих стовбурів завдовжки 5-8 м. Численні скарги селян на Поппера поступали тому, що через сплав деревини річкою руйнувалися береги, в наслідок чого затоплювалися поля, гинули селянські господарства, залишалися без запасів їжі і без того бідні селяни. Однак барон не звертав уваги на їхні скарги та навіть на зобов'язання австрійського уряду будувати греблі й укріплювати береги річок. Всі судові процеси, завдяки

наявності великого капіталу та підкупам, вигравав Леопольд Поппер, а пізніше і його спадкоємці. Заборонити сплав лісу на річці влада змусила їх, лише напередодні першої світової війни. Лісоматеріал транспортувався також кіньми до залізничної станції “Долина”. Для збільшення вивозу деревини було побудовано залізничну вітку від Долини до лісопилки. Будівництво якої почалося у 1873 році, тобто під час заснування Вигодського тартака, а закінчилося лише через 10 років. Перший потяг прибув з Долини у Вигоду 8 липня 1883 року. На залізничній станції його зустрів сам барон Леопольд Поппер фон Подгарі. Нову залізничну станцію і поштовий відділок, відкритий там, офіційно назвали – Вигода. Ця назва поширилась на всю прилеглу територію. Залізниця служила лише для транспортування лісоматеріалів [8,с.1-2].

У 1884 році у Відні була утворена Генеральна дирекція, в яку увійшло 11 розкиданих по країні дирекцій руху. У Східній Галичині на цей час було шість державних колій : Львів-Стрий, Стрий-Станіславів, Хирів-Стрий, Дрогобич-Борислав, Станіславів-Гусятин і Долина-Вигода. Їх було достатньо, щоб у Львові відкрити Дирекцію руху державних залізниць – серйозного конкурента залізниці Карла Людвіга. Залізниця Долина-Вигода була єдиною з вище згаданих, яку побудував не Карл Людвіг [6, с.20-21].

Від широкої залізниці в гори спочатку проклали “конки” – вузькоколійки, якими коні тягнули ліс. Така колія, довжиною три кілометри, сполучила у 1890-му лісопильний завод у Вигоді з тартаком у Старому Мізуні. Вона проходила двома великими мостами на річках Свіча і Мізунька. На той час попперівська лісопильня була найбільшою в Галичині [10, с.1-2].

Починаючи з 1905 р., зменшились масштаби сплаву лісу завдяки будівництву вузькоколійних залізниць. Будівництво залізниць і зведення мостів обмежували користування ріками для лісосплаву. З розширенням основної залізничної мережі в глибинні лісові масиви прокладали вузькоколійки, призначені саме для вивезення будівельного лісу та пиломатеріалів [8, с.2].

Лісові потяги «впрягали» в різну тягу, яка залежала не стільки від

тогочасних досягнень науково-технічного прогресу, скільки від економічної доцільності. На магістральних лініях використовували паротяги. Дрезини з карбюраторним двигуном слугували для перевезення людей. А відгалуження-вуса, прокладені в найглухіші карпатські закутки до складів або лісозаготівель, функціонували на кінській силі. Тобто паралельно на вузькоколійних залізницях від часу їх прокладення й аж до другої половини XX століття альтернативно тягнули свого «воза» і коні, і паротяги, і теплотяги.

Перші гірські залізниці комплектували залізничною технікою, яку доставляли із Західної Європи — Німеччини, Австрії. В Карпатах "бігали" локомотиви фірм Borsig, Rraus-Linz, Kraus-Munhen, Henschel, Winer-neustadt.

Графік роботи лісових «трамваїв» був напруженим. Вони працювали щодня, за винятком неділь, свят, зокрема й греко-католицьких релігійних. Поїзд вирушав з тартака зранку, а повертався лише ввечері. Парк вузькоколійної залізниці мав причіпний склад на всі випадки життя — кілька вагонів для робітників, товарні вагони, двигунні дрезини для особового руху та перевезення туристів. Лісова колія діяла від весни до осені, окрім березня, коли Карпати завалювало снігом [9, с.1].

Цікаві відомості про Вигодську вузькоколійну залізницю почерпуємо з праці Вольфрама Венделіна "Вузькоколійні залізниці Східної Галичини". Автор був родом з Австрії. Він багато років досліджував залізниці в Австрії, Галичині та Буковині, на основі чого видав дві праці німецькою мовою, де описує й ілюструє фотографіями всі вузькоколійки Західної України. Та навіть заявляв про наміри написати окрему книгу про Вигодську вузькоколійку.

Він стверджував, що в 1913-1914 роках було розпочато будівництво залізничної колії довжиною 21 кілометр від Вигоди до Людвиківки. Вартість будівництва становила 600 тисяч крон. Нова лінія мала багато мостів складної конструкції. Під час Першої світової війни будівництво припинилося і лишень у 1920 році колійна дорога до Людвиківки була завершена, а в 1936 році станції "Свіча" і "Бескид" стали кінцевими на цій залізниці.

У 1938 році був опублікований план пасажирського руху на цій залізниці.

Поїзд відправлявся з Вигоди о 8 годині 45 хвилин ранку і прибував на кінцеву станцію о 10 годині 30 хвилин. Назад відправлявся о 16 годині 30 хвилин і рівно о 18 годині прибував до Вигоди. Курсував поїзд тільки в робочі дні.

Після Першої світової війни керівництво фірми “Сальвінія” висунуло ідею будівництва ширококолійної залізниці з Вигоди через долину річки Мізунка до Вишкова і далі через Торунський перевал до Хуста. Можна лише уявити, яким би став цей куточок Карпат, якби цю ідею вдалося здійснити. Та цьому не судилось здійснитись, бо коштів для такого масштабного будівництва у Польщі не було [3, с.28-29].

19 лютого 1918 року почалося проектування вузькоколійної та лісовозної дороги з Вигоди вверх по річці Мізунка. Її проектувала фірма “Фальтер і Даттнер” із Кракова. Для лісової колії біля залізничного вокзалу у Вигоді були сплановані численні шляхові пристрої, оскільки тут намічався промисловий центр і будівництво нового лісопильного заводу. У кінці бокової третьої колії було заплановане будівництво локомотивного ремісу з поворотним кругом. Будівництво цієї вітки вузькоколійки завершилося в 1920 році. В наступні роки головна лінія була продовжена до урочища “Буковець”, а бокові - в “Глибокий”, та “Яловий” та в інших напрямках. Отже, до 1939 року були сформовані вузькоколійні дороги з Вигоди до мельдунку Солотвинського по ріці Мізунка і до мельдунку Бескидського по ріці Свіча загальною дожиною 65 км [3, с.29].

Окремі галузі господарства, які найбільше потребували деревини, а це зокрема тартачне виробництво. Одночасно з веденням традиційного лісового господарства відбувалася й переробка деревини. Звичайно, більшість заготовленої деревини вивозилася за межі Галичини, проте, з бігом часу вона все більше перероблялася на місцях. Основними підприємствами з переробки лісової продукції були тартаки, які приводилися в дію водою, а пізніше - за допомогою механічних пристроїв [7, с.13].

Згодом у 1895 році у Вигоді побудували водяну та парову лісопилки, млин, а також завод, на якому виготовляли чорнові дерев’яні заготовки для фабрик музичних інструментів. На фабриці було встановлено дві пилорами, три

деревообробні верстати, басейн для намочування деревини і сушарню. Вже у 80-х роках XIX століття на цих підприємствах працювало близько 70 робітників [1, с.6].

Починаючи з кінця XVIII ст., значна кількість деревини поступала на тартаки, де розпилювалася на дошки та бруси. Підприємства з розпилювання деревини, які з польської мови називалися тартаками, мали переважно по одній пилорамі й приводилися в дію водними колами. Як правило тартаки розташовували на берегах сплавних рік серед великих масивів лісу і з високоякісними породами деревини.

У кінці 1870-х рр. під час будівництва у Вигоді потужного парового тартака великого лісосплавного значення набули ріки Свіча і Мізунка, у басейнах яких було споруджено кляузи на Розтоці, Ільниці, Соболі та Мізунці.

Тартак «Евеліна» у Вигоді був найбільшою фабрикою такого роду у Галичині. Його заснував Леопольд Поппер у 1873 році. На підприємстві працювало дві парові машини на 250 кінських сил, 16 пилорам, 10 циркулярок, 5 торцювальних пил, 4 станки для загострення пил, 3 стругальних, свердлильний і токарний верстати. Все обладнання було завезене з Великобританії. У той час при обробці колод було зайнято 150 робітників, розпилюванням займалися 110 робітників, на складі – 100, на сортуванні – 34, на тартаці працювало 24 особи, в майстернях – 18, для переношування тирси було залучено 8 жінок, старших тартачників було 3. Отже, разом – 447 людей, а щорічний вивіз деревини складав 100-120 тис.м.

В останнє десятиріччя XIX століття у розвиток вигодської промисловості зробив фінансовий вклад німець Петер Верган. 1897 року він спорудив у Вигоді хімічний завод сухої дистиляції деревини, продукцію якого вивозили до Німеччини. Землю під будівництво Верган купив у жителів Пацикова. На підприємстві працювало 120 чоловік, а керівні посади обіймали німці та поляки. Слід зазначити, що в цеху виробництва спирту-денатурату і оцтової кислоти були змонтовані луджені сріблом труби і чани. Згодом їх демонтували німці.

Початок XX ст. відзначився бурхливим розвитком промисловості в Австро-Угорщині, зокрема і у Вигоді відчутно зростало виробництво. Так, в 1913 році лише на тартаку працювало зверх 500 робітників, вісім пилорам і циркулярки для розкрою дощок було встановлено в селі Мізунь, це пояснюється зростанням попиту на продукцію лісової та деревообробної промисловості, як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Продукція з Вигоди відправлялася у Австрію, Німеччину, Францію, Англію, Росію. В цей час на території теперішнього лісокомбінату існували лісництва в селах Шевченково, Людвиківці, Вишкові, Старий Мізунь і Солотвино [7, с.13-14].

У 20-х роках XX століття на вигодських землях з'явилася польська влада. Вони також хотіли вирубувати ліс, але з іншого боку, біля річки Мізунка. Але так, як польська держава була бідна і не мала достатньо коштів на побудову такого тартаку, як "Евеліна", то вони були змушені звернутися за фінансовою допомогою до Великобританії. Останні погодилися, але з умовою, що перші чотири роки вони експлуатуватимуть це підприємство, а далі ним вже користуватимуться поляки. Вкладати свій капітал у фірму "Карпатське лісове товариство" Великобританія почала в 1923-1924 роках. Цим вона отримала право експлуатувати державні ліси вздовж річки Мізунка. Але згодом почали виникати юридичні проблеми, адже фірма знаходилась на території Верхньої Новоселиці, а люди не хотіли віддавати землі під тартак. Їх довго вмовляли, польська влада тиснула на них, але це нічого не міняло, місцеве населення було незворушне у своїх переконаннях. Тоді поляки пішли на відчайдушний крок, сказали селянам порахувати скільки врожаю на їхній території можна зібрати за рік. Люди все підрахували, інколи і більше приписували. А влада зобов'язалася виплачувати їм цей річний дохід, що дає ділянка, постійно. Селяни звісно ж погодилися, а фірма дотримувалась свого слова, та щорічно виділяла кошти, аж до 1939 року, поки тут не з'явилась радянська влада. Товариство побудувало у Вигоді тартак на місці теперішнього деревообробного заводу. В 1929 році на ньому працювало 260 постійних та 180 сезонних робітників.

Лісова промисловість Вигоди, як і за часів Польщі так і за часів Австро-

Угорщини знаходилась на низькому технічному рівні. Проте в їхні часи ліс вирубувався вибірково (переважно першого і другого класу), а заготівля велася з листопада по березень. Деревину кіньми звозили до місця сплаву, а навесні вже сплавляли. Також вони дотримувалися норм, що дерево можна рубати у віці 120 років, не раніше. У кінці XIX століття підприємці по-хижацькому використовували багатсва краю. Ліс вирубували здебільшого поблизу залізниць, вивозили тільки хорошу деревину, а решту залишали гнити. Іноземні та місцеві капіталісти не дбали про природу та її майбутнє [2, с.7].

Лісозаготівлі мали сезонний характер, вони здійснювалися з травня до серпня місяця. В цей час в лісовому господарстві почали здійснювати заходи по відновленню лісів. В 1935 році було проведено перше лісовпорядкування лісів. Лісове господарство й лісокористування Галичини австрійського та польського періодів була значно ефективнішим та ощадливішим, вирубка лісів не становила загрози для порушення екологічної рівноваги, чого не можна сказати про радянський період експлуатації карпатських лісів.

Восени 1939 року було створено Вигодський ліспромгосп тресту “Станіславліспром”, до складу якого увійшли два лісопункти, вузькоколійна залізниця, нижній склад, лісгосп з Шевченківським, Правицьким, Людвиківським, Мізунським і Солотвинським лісництвами. Окремими підприємствами стали лісозавод і лісохімзавод [1, с.9].

Хочеться зробити **висновок**, що утворення Вигоди тісно пов’язане з розвитком на Прикарпатті в другій половині XIX століття капіталістичних промислів, власниками яких, як правило, були іноземці. Промисловість почала різко розвиватись саме з появою на цих землях підприємця барона Леопольда Поппера фон Подгарі. Після якого до Вигоди почали тягнутись й інші підприємці. Згодом у 1895 році у Вигоді побудували водяну та парову лісопилки, млин, а також завод, на якому виготовляли чорнові дерев’яні заготовки для фабрик музичних інструментів. Початок XX ст. відзначився бурхливим розвитком промисловості в Австро-Угорщині, зокрема і у Вигоді відчутно зростало виробництво.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Вигодський літопис. Приватний архів Зубової Ю. В., 40 арк.
2. Записано Зубовою Ю. від Загорського В., корінного мешканця с. Вигода, 20.10.2020, 25 арк.
3. Борис М. Міста і села Долинщини. – Брошнів-Осада, Івано-Франківська область, – друкарня приватної фірми ”Таля”, 2004. – 76 с.
4. Габорак М. Назви поселень Івано-Франківщини (Бойківщина, Гуцульщина та Опілля). Історико-етимологічний словник. – Івано-Франківськ: ОІППО, Снятин: Прут Принт, 2007. - 200 с.
5. Гаман Г. А., Рудик Г. К., Синенко П. С., Ясінський П. С.Історія міст і сіл Української РСР : В 26 т. Івано-Франківська область. – К.: Голов. ред. УРЕ АН УРСР, 1971. – 640 с.
6. Гранкін П. Е., Лазечко П. В., Сьомочкін І.В., Шрамко Г.І. Львівська залізниця. Історія і сучасність. – Львів: Центр Європи, 1996. – 174 с.
7. Дума І. М., Матусевич О. Б., Орхівський С. М. 20 років державному підприємству “Вигодське лісове господарство”. – Львів: Камула, 2016. – 240 с.
8. ІСТОРІЯ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА [електронний ресурс] //vygodalis.com.ua/?m0prm=28.
9. Карпатський трамвай [електронний ресурс] //storinka-m.kiev.ua/article.php?id=940.
10. Михайло Глушко. Етнографія бойківського лісосплаву [електронний ресурс] //storinka-m.kiev.ua/article.php?id=1372.

ІДЕЙНА БОРОТЬБА ТА МИСТЕЦТВО (НА ПРИКЛАДІ ІЛЮСТРУВАННЯ «ВЕРЕСНЕВОЇ БІБЛІЇ» МАРТІНА ЛЮТЕРА)

Котляров Петро Миколайович,
доктор історичних наук
завідувач кафедри історії мистецтв
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Вступ. Для багатьох сучасників XVI ст. Реформація стала не лише теологічною суперечкою, але й потужним ідеологічним зрушенням, що знайшло відображення у мистецтві. Ми, на прикладі ілюстрування німецькомовної Біблії 1522 р., звернемо увагу на головного керманича Реформації Мартіна Лютера і торкнемося проблеми ставлення реформатора до мистецтва та бачення ним ролі мистецтва в нових умовах релігійного розколу.

Мета дослідження: розкрити уявлення Мартіна Лютера та його розуміння потенціалу мистецтва у поширенні нових доктрин, а також з'ясувати позицію реформатора щодо місця образотворчого мистецтва в просторі храмів і на сторінках богословської літератури у якості важливого інструменту для донесення складних богословських положень нової церкви новонаверненим адептам лютеранства та формування відчуття релігійної ідентичності в умовах Реформації.

Матеріали та методи. У якості джерел використовуються богословські праці Мартіна Лютера, які висвітлюють ідейну боротьбу і погляди реформаторів на роль мистецтва у новій церкві. Також частково залучаються праці іншого реформатора, Андреаса Карлштадта, який належав до так званої радикальної реформації. В дослідженні використовується іконологічний метод, розроблений Абі Варбургом та Ервіном Панофськи.

Результати та обговорення. Відомо, що майже усі реформаційні рухи, включно із радикальними течіями, вважали, що релігійні зображення, це непотрібний спадок нереформованої католицької церкви. Яскравим прикладом є діяльність Андреаса Карлштадта, який не лише був рішучим противником

зображувального мистецтва, але й став одним із ініціаторів іконоклазму у Віттенберзі [1, nr.74]. Судячи по перших публічних заявах Лютера, він не вважав за потрібне, щоб у церковному просторі були якісь твори мистецтва: «Я хотів би, щоб на вівтарях не було нічого» [2, s. 151]. Проте з часом у поглядах Лютера спостерігається перехід до визнання деяких зображень у церкві [3, s.55]. Наприклад, йому подобалася творчість Кранаха, яку він хвалив за колорит і природність. Також він був не проти, щоб у церкві для «поваги і свідоцтва» було розп'яття [4, 156]. Проте, основним аргументом адаптації мистецтва для Лютера стало дидактичне значення зображень. Він не раз повторював, що зображення унаочнюють вербальне і допомагають у розумінні істини, особливо коли мова йде про дітей та простолюд. В аргументуванні своєї позиції Лютер звертався до власного досвіду, вказуючи, що коли він чує про Христа, то «хочу я того чи не хочу, але в моєму серці формується образ чоловіка, що висить на хресті, або ж як відображається моє обличчя, коли я заглядаю у воду» [4, 159]. У якості доказу він звертається і до діяльності пророків, переконуючи, що «…біблійні автори говорили від Бога не абстрактно, а надзвичайно наочно і антропоморфно, вони «малювали словами». Чому ж тоді може бути нам не дозволено розповідати з картинками?» [2, 160].

Уявлення Лютера про необхідність ілюстрування виявилося у новоперекладеному на німецьку мову Новому Заповіті 1522 р. Переклад здійснений Лютером вийшов у друкарні Мельхіора Лоттера, а ілюстрації були виконані художником Лукасом Кранахом. Переклад не містив надто багато ілюстрацій. Ілюстрованою виявилася лише книга Відкриття Іоанна Богослова, що було пов'язано із намаганням Лютера уникнути схожості перекладу із звичними в католицизмі ілюстрованими уривками текстів. А традиційні євангельські ілюстрації відсилали саме до цього.

Однак основною причиною було те, що книга Відкриття (Об'явлень) говорила про майбутнє, тоді як Євангелія і апостольські послання Нового Заповіту оповідали про події, що вже відбулися і їх було складніше інтерпретувати для потреб часу. Апокаліптичні символи давали безмежний

простір для тлумачень, їх можна було використовувати у полеміці, нагороджувати своїх опонентів негативними образами описаними пророком.

Щодо біблійних ілюстрацій Кранаха, програму яких контролював Лютер, то виходячи із дослідженого матеріалу, можемо зробити висновки, що для художника важливим стало наступне: донесення основних ідеї Реформації і дотримання точності тексту. Одночасно, майстер намагався максимально зберегти загостреність, яка б мала привернути увагу потенційного читача і глядача. Тому новим у Вересневій Біблії 1522 р. є, наприклад те, що жінка із 17 глави книги Об'явлення, яка «…сиділа на червоній звірині, переповненій іменами богозневажними…» носить усі ознаки Папи Римського, оскільки художник прикрасив її голову триярусною тіарою - атрибутом папства. Цей прозорий натяк викликав гостре обурення у католиків, а опонент Лютера герцог Саксонії Георг Бородатий (1471-1539) в ультимативній формі почав вимагати прибрати цю гравюру.

Висновки. Загалом можна сказати, що Мартін Лютер досить рано усвідомив потенціал мистецтва у поширенні нових доктрин. Його позиція щодо присутності образотворчого мистецтва в стінах храмів і на сторінках богословської літератури, допомагали орієнтуватися в складних богословських дискусіях новонаверненим адептам лютеранства. А влучні гравюри не лише допомагали більш точніше зрозуміти головні ідеї нового вчення, але й прозоро вказували на ідейних ворогів. Загалом це сприяло формуванню відчуття релігійної ідентичності в умовах розколотого європейського суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Karlstadt A. Von Abtuhung der Bilder, Kleine Texte für theologische und philologische Vorlesungen und Übungen. -Bonn: A Markus und E. Weber's Verlag, 1911. -Bd. 74.

2. Luther M. Weimarer Ausgabe. -Weimar: H.Böhlaus, 1883. -Bd. 10.

3. Preuß H. Martin Luther. Der Künstler, Gütersloh: Bertelsmann, 1931.

4. Luther M. Weimarer Ausgabe, Weimar: H.Böhlaus, 1883. -Bd. 18.

УДК 069.5:39(477.4/5)

ЕКСПОЗИЦІЯ «СЕРЕДНЬОЇ НАДДНІПРЯНЩИНИ» НАЦІОНАЛЬНОГО МУЗЕЮ НАРОДНОЇ АРХІТЕКТУРИ ТА ПОБУТУ УКРАЇНИ

Малініна Анна Федорівна,
магістр історії,
старший науковий співробітник
Національний музей народної
архітектури та побуту України
м. Київ, Україна

В статті окреслено особливості експозиції «Середня Наддніпрянщина» Національного музею народної архітектури та побуту України. Експозиція представлена 52 архітектурними пам’ятками початку XVII – початку XX ст., які були зібрані музейними співробітниками під час польових експедицій впродовж 1970 – 1980 років.

Ключові слова: музей-скансен, експозиція, народна архітектура, архітектурний ансамбль, Середня Наддніпрянщина.

В сьогоднішньому світі музеї є частиною туристичної галузі і в цьому відношенні музеї-скансени грають провідну роль. Скансени представляють інноваційний тип музеїв, метою яких є відтворення традиційних форм народного життя у різних його проявах.

Метою роботи стало окреслення особливостей експозиції «Середня Наддніпрянщина» Національного музею народної архітектури та побуту України. В роботі використаний історичний, логічний та метод порівняння.

Музейний досвід за радянські часи вивчався в роботах Г. Мезенцевої [1], Я. Байрака [2], З. Гудченко [3], Ю. Омельченка [4]. Сучасні студії репрезентують роботи О. Афанасьєва [5, 6], Є. Бурлаки, Ю. Маркіна [6], А. Динилюка [7], О. Прищепи [8] та ін. [9-11].

У 1970-х роках в Україні було створено перших п’ять музеїв під

відкритим небом, серед яких був відкритий і Національний музей народної архітектури та побуту України. Музей зайняв територію на південній околиці Києва, що раніше належала Києво-Печерській лаврі. Архітектурно-ландшафтний комплекс усіх історико-етнографічних регіонів України (Полісся, Слобожанщини, Полтавщини, Карпат, Наддніпрянщини, Поділля та Півдня) був відкритий для відвідування з 1976 року [12]. Специфіка діяльності музею полягає у комплексній репрезентації національної народної культури, архітектури, предметів побуту, знарядь праці, ужиткового мистецтва.

Появі музею передували громадські ініціативи відомих українських вчених і культурних діячів. Спеціалістами була розроблена урядова програма яка науково обґрунтувала потреби створення музею, визначила його концепцію та відповідну документацію. Питання розробки проєктування і реалізації покладалося на Міністерство культури, Національну академію наук України, Держбуд України, Українське товариство охорони пам’ток історії й культури. Проєкт був розроблений Київським науково-дослідним проєктним інститутом містобудування у співавторстві з архітектором Валерієм Романовим.

Концепція грунтувалася на ідеях збереження і відтворення традиційної архітектури України, популяризації народних промислів і ремислів, дослідження народного мистецтва через відображення історико-етнографічних регіонів України, зокрема Середньої Наддніпрянщини, Слобожанщини, Полісся, Поділля, Карпат, Півдня України. Регіони розміщувались у відповідності до географічної специфіки у наближених ландшафтних і природних зонах.

Музей складався з окремих функціональних зон: експозиційної (розміщувались етнографічні пам’ятки й пам’ятки традиційної народної архітектури); адміністративно-наукової (адміністративний і науковий корпус, виставкові павільйони, ресторан приблизно на 300 місць, співоче поле на 10 тисяч глядачів, науково-дослідний інститут етнографічного музеєзнавства АН України та ін.) виробничо-господарської (реставраційні майстерні та господарські приміщення).

До роботи над комплектуванням експонатів були залучені найкращі дослідники народної архітектури та етнографії, які проводили комплексні польові історико-етнографічні експедиції з виявлення, обстеження, фіксації та маркування пам'яток народної архітектури. Демонтаж, консервацію, перевезення, реставрацію та встановлення на місці пам'яток народної архітектури (будинків, господарчих споруд, церков, вітряків тощо) здійснювала спеціалізована реставраційна майстерня. Співробітники музею проводили збір автентичних пам'яток етнографії, декоративно-ужиткового мистецтва, народних одягу, меблів дерев'яного і глиняного посуду, чоловічого і жіночого одягу, музичних інструментів тощо.

На території музею зосереджено 300 архітектурних експонатів народного будівництва XVI – XX століть. Найстарішою пам'яткою є хата із с. Самари Волинської області (1587 р). Садиби з сільськими хатами й господарськими будівлями сформовано з документальною достовірністю та згруповано відповідно до особливостей планування поселень того чи іншого історико-етнографічного регіону.

Родзинкою музею стали комплекси сільських садиб, які представляють собою вільно розташовані «займища», до яких ведуть вулиці, провулки від центральної вулиці-тракту та майдану. При створенні експозиції фахівці керувалися критеріями естетики українського села, як самобутнього композиційно-художнього образу, створеного на засадах синтезу краси природи і народної творчості в архітектурі дерев'яних споруд, в декоративно-ужитковому та інших видах народного мистецтва. Домінантою експозицій став двір – основна виробнича економічна одиниця індивідуального ведення сільського господарства. Двори мають відкриту структуру та укомплектовані пам'ятками архітектури. Комплекси житлових, господарських та допоміжних приміщень окремих садиб помітно відрізняються одна від одної. Оригінальність пам'яток надає музею автентичності та достовірності. Своєрідності експозиції музею-села надають два архітектурні комплекси. Це архітектурний ансамбль козацької церкви та базарний майдан з крамницями,

торговими рядами, гойдалками, колодязем-журавлем.

Експозиція Середньої Наддніпрянщини представлена 52 архітектурними пам'ятками початку XVII – початку XX ст. [13]. На першому місці експозиції селянська садиба – хата, в оточенні садків, квітників білобокі хати під солом'яними стріхами створюють відчуття реальної дійсності. Серед інших будівель в цій експозиції представлено дві церкви : Церква Святої Великомучениці Параскеви, Храм Святого Архистратига Михаїла та залишки ритуального дуба.

Велике значення для репрезентації споруд відіграють інтер'єри. У фондах експозиції зберігаються предмети побуту, творів народного мистецтва, знарядь праці. Найцікавішими з експонатів обладнано інтер'єри будівель, які зібрані співробітниками музею під час наукових експедицій (Л. Орел, Л. Гура, В. Романов, Л. Сидоренко).

Експозиція вирізняється великою колекцією ужиткового посуду привезеного з різних населених пунктів регіону та авторськими роботами відомих народних майстрів.

Окрасою є і зібрання рушників «Дерево Роду», які виготовленні переважно на льняному або конопляному полотні, бавовняними нитками у по'єднанні червоного та чорного кольорів. Довжина виробів сягає від 150 см до 5 м. Також представлені колекції «Кролевецького» та «Богуславського» рушників. У першому виді полотно заповнюється суцільними візерунками у вигляді ромбів та квіток, червоними та чорними кольорами. Другий вид виконаний у техніці вирізування і вишитий «білим по білому». Доповнюють колекцію вироби музичних інструментів, зібрані завідувачем сектору І. Шрамком. Музичні інструменти представлені переважно скрипками, гуслями, цимбалами, бандурами.

В інтер'єрах хат знаходяться писемні пам'ятки представлені друкованими та рукописними матеріалами. Книги вирізняються зовнішнім оздобленням (застібками, кольоровим і орнаментальним обрізами, різноманітними рамками геометричного та рослинного орнаменту).

Отже, перший скансен на території України було засновано у 1964 році в Переяславі-Хмельницькому. Згодом подібні музеї з'явилися в Ужгороді, Львові, Києві, Чернівцях. Зараз в Україні діє 17 музеїв-скансенів і кожного року ця цифра зростає. Окрему роль у розвитку системи музеїв-скансенів України відіграють приватні музеї, зокрема «Мамаева Слобода». Особливе місце серед цих музеїв посідає Національний музей народної архітектури та побуту України. Серед багатьох експозицій музею, які представляють архітектурно-ландшафтні комплекси усіх історико-етнографічних регіонів України вирізняється експозиція Середньої Наддніпрянщини. Експозиція представлена 52 архітектурними пам'ятками початку XVII – початку XX ст., вирізняється великою колекцією ужиткового посуду привезеного з різних населених пунктів регіону, авторськими роботами відомих народних майстрів, колекцією рушників та писемними пам'ятками.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Мезенцева Г. Г. Музеєзнавство. К.: Вища школа, 1980. 321 с.
2. Байрак Я. М. Закарпатський музей народної архітектури і побуту: Путівник Ужгород, 1986. 129 с.
3. Гудченко З. С. Музей народной Архитектуры Украины К.: Будівельник, 1981. 117 с.
4. Омельченко Ю. Історія музейного будівництва в Україні. К., 1972. 231 с.
5. Афанасьев О. Є. Скансени України як важливий туристичний ресурс // Туристична індустрія: сучасний стан та пріоритети розвитку: Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції. Луганськ, 2009. С. 80-84.
6. Афанасьєв О. Є., Бурлака Є. В., Маркіна Ю. М. Туристична індустрія: сучасний стан та пріоритети розвитку: Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Луганськ, 6-7 травня 2009 р.) Луганськ: ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2009. С. 80-84.

7. Данилюк А. Музеї просто неба або Скансени у світі і в Україні // Краєзнавство. Географія. Туризм. 2006. № 7. С. 20-23.

8. Прищепа О. П. Основи музеєзнавства: навчально-методичний посібник Рівне: Б. в., 2006. 104 с.

9. Ткаченко Н. Культові пам'ятки дерев'яної архітектури Переяслав-Хмельницького музею народної архітектури та побуту // Українська культова архітектура у світовому контексті. К., 2001. С. 101-104.

10. Жам О. М. Борошномельне виробництво в історичному розвитку // Наукові записки з української історії. Переяслав-Хмельницький, 2000. Вип. 10. С. 95-106.

11. Жам О. М. Господарсько-технічне начиння українського селянського двору (за матеріалами Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини НІЕЗ «Переяслав» // Матеріали 2-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції «Український технічний музей : історія, досвід, перспективи». К., 2003. С. 71-73.

12. Історія нашого музею URL : https://www.pyrohiv.com/about/ (дата звернення: 25.09.2022).

13. Експозиції. URL: https://www.pyrohiv.com/exposition/naddnipryanshhyna/ (дата звернення: 26.09.2022).

ОСОБЛИВОСТІ ЗДОБУТТЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ КОЛОНІЙ ВНАСЛІДОК ЗАВЕРШЕННЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Панова Олена Сергіївна
викладач другої категорії
ВСП Харківський фаховий коледж інформаційних технологій
Національного аерокосмічного університету
ім. М. Є. Жуковського
Харківський авіаційний інститут
м. Харків, Україна

Вступ./Introductions. Після завершення Другої світової війни в колоніях виникли необхідні умови для отримання незалежності. Саме цьому сприяло велика кількість факторів, в тому числі капітуляція Японії, послаблення позицій «старих колонізаторів», а саме Великобританії, Франції, Нідерландів, укріплення національної буржуазії, а також виникнення політичних партій та патріотичних організацій.

Тому, розглядаючи процес деколонізації, його умовно можна розділити на три етапи. Перший етап з 1945 р. до середини 1950 р, саме в цей період відбулося звільнення Азії. Другий етап з середини 1950 років до середини 1960 років, цей період привів до появи незалежності держав в Північній та Тропічній Африці. Третій етап – з 1975 р. – 1990 р., який завершився деколонізацією півдня «чорного континента».

Мета./Aim. Дослідити особливості етапів деколонізації, надання незалежності та повної боротьби за звільнення домініонам, підмандатним територіям, колоніям в післявоєнний період.

Матеріали та методи./Materials and methods. Для того, щоб отримати результат був проведений пошук літератури, виокремлено особливості розкриття теми звільнення колоній, домініонів після завершення Другої світової війни. Матеріалом стали різні наукові роботи британських, французьких та американських дослідників та ряду інших. У даній роботі були використані такі методи дослідження як хронологічний, порівняльно-

історичний.

Результати та обговорення./Results and discussion. Широкий національний рух в англійських колоніях змусив Велику Британію вирішити колоніальні проблеми мирним шляхом.

Варто зазначити те, що в 1947 – 1948 рр. незалежність отримує Пакистан, Бірма, Індія та Цейлон. Франція та Нідерланди намагалися силою утримати колоніальні володіння. Доказом цього є те, що Франція з 1946 – 1954 рр., вела війну в Індокитаї, а з 1954 р. – 1962 р. – війну в Алжирі. Нідерланди намагалися на протязі 5 років зберегти за собою Індонезію, але в цих війнах метрополії зазнали поразку. Проти колоніальних війн виступала світова громадськість. Тому, 14 грудня 1960 р. Генеральна асамблея ООН прийняла Декларацію «Про надання незалежності колоніальним країнам і народам». Саме, за допомогою Декларації деколонізація опинилася під міжнародним контролем, за допомогою чого, спонукало ускоренню цього процеса. Прикладом цього стало визнання в 1960 р. «роком Африки». 17 країн континента стали незалежними.

У середині 1970 років незалежність отримали народи Анголи, Мозамбіка та ін. Варто звернути увагу, що останньою африканською колонією, яка отримала незалежність, була Намібія, в 1990 р.

Висновки./Conclusions. Отже, держави Африки пройшли важкий шлях від безправних колоній до незалежних суб’єктів міждержавного суспільства. Деякі з них, наприклад Ангола, Алжир, Мозамбік та інші, після звільнення обрали так названу соціалістичну орієнтацію розвитку, переживши жахливі труднощі, які виникли за допомогою різних факторів. А згодом, велика кількість з них відмовилась від цілей збудувати соціалізм. Інші країни (в тому числі, Єгипет за часів президента Гамаля Абделя Насера) активно створювали державний сектор в економіці, але потім також відмовилися від цього. Такі країни, як Марокко, Нігерія, Кенія та інші, зорієнтувалися на розвиток ринкових відносин. Варто наголосити на тому, що важкі часи становлення національної економіки вони досягли досить таки успішно.

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА: ЗАКОНОДАВЧИЙ, АДМІНІСТРАТИВНИЙ, ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ РІВНІ

Петрович Валентина Василівна
к.і.н., доцент
Михайлюк Олексій Вікторович
магістр
Волинський національний університет імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна

Вступ. Інформаційна безпека є складовою загальної системи безпеки суспільства, зокрема підприємств, установ та організацій. Здійснення захисту інформаційних ресурсів на законодавчому, адміністративному та організаційному рівнях має сприяти їхній захищеності та протидії можливих ризиків пошкодження чи втрати.

Мета дослідження. Дослідити та проаналізувати основні заходи здійснення інформаційної безпеки на законодавчому, адміністративному та організаційному рівнях.

Матеріали та методи. В процесі вивчення даного питання застосовувалися такі методи: аналізу, синтезу, узагальнення, порівняння та абстрагування.

Результати та обговорення. Нині в Україні понад 94,6% органів державної влади мали доступ до мережі Інтернет, у загальній кількості установ, які взяли участь в обстеженні [4]. Держава зацікавлена в тому, щоб дані якими оперують установи були надійно захищені. Особливо в період воєнного стану та кібер-війни з агресором. Тому, питання забезпечення інформаційної безпеки є актуальним.

За визначенням О. Сорокіна, під інформаційною безпекою (ІБ) розуміють стан захищеності інформаційної інфраструктури, включаючи також комп’ютери та інформаційно-телекомунікаційну інфраструктуру та інформацію, що в них знаходиться, який також забезпечує сталий розвиток

особистості, суспільства і держави [6].

Інформаційна безпека здійснюється на трьох рівнях: законодавчий, адміністративний, організаційний. На кожному з цих рівнів будуть застосовані відповідні заходи, які сприятимуть забезпеченню ІБ.

Згідно тверджень Ю. Нестеряка прийнято виділяти три критерії інформаційної безпеки: конфіденційність, цілісність, доступність. Тому, заходи забезпечення інформаційної безпеки мають відповідати цим критеріям [5, с.64].

Законодавчий рівень передбачає нормативне регулювання питань здійснення інформаційної безпеки. На цьому рівні органи державної влади приймають нормативні акти, основні положення яких спрямовані на визначення принципів та методів захисту інформації, особливості її збирання, обробки та зберігання, регулювання доступу осіб до тих чи інших даних.

Прийняттю нормативних актів має передувати аналіз імплементації прийнятого раніше законодавства з інформаційної безпеки, ймовірні прогавини в правовій сфері, які можуть бути використані зловмисниками для нанесення шкоди інформаційним ресурсам та/або уникнення ними відповідальності за відповідні дії.

На законодавчому рівні відбувається регулювання таких питань ІБ: визначення особливостей здійснення заходів інформаційної безпеки на державному рівні, застосування криптографічного захисту інформації, захист персональних даних, протидія кіберзагрозам в інформаційному середовищі, запобігання впливу на населення дезінформації, контроль дотримання конфіденційності при роботі з інформацією державними органами влади тощо.

Отже, законодавчий рівень інформаційної безпеки передбачає наступні заходи: аналіз стану імплементації законодавства з інформаційної безпеки, прийняття нових нормативно-правових актів, які відповідають сучасним викликам та загрозам інформаційного середовища, контроль дотримання конфіденційності.

Адміністративний рівень передбачає формування програми робіт з впровадження інформаційної безпеки та забезпечення її виконання, шляхом

організації забезпечення необхідними матеріальними, фінансовими, трудовими та іншими ресурсами, контроль за виконанням поставлених завдань. Стратегія організації повинна бути в основі політики безпеки захисту потоків інформації.

В. Ахрамович зазначає, що політика безпеки будується на основі аналізу ризиків, які вважаються реальними для інформаційної системи організації. Коли ризики проаналізовані й стратегія захисту визначена, складається програма забезпечення інформаційної безпеки [2].

Аналіз зазначених ризиків відбувається за наступними етапами :

1. Оцінювання загальних питань проведення аналізу ризику інформаційної системи.

2. Вибір методології оцінки ризиків, як процесу одержання кількісної або якісної оцінки збитку, який може відбутися у випадку реалізації погроз безпеки ІС.

3. Етап ідентифікації активів, що потребують захисту.

4. Етап аналізу погроз та їх ранжування за ступенем можливого збитку [3].

В. Ахрамович виділяє три рівні політики інформаційної безпеки. Верхній рівень: розв’язки загального характеру, що зачіпають організацію в цілому. На цьому рівні мета формулюється в термінах цілісності, доступності й конфіденційності; чітко окреслена сфера впливу (наприклад, ресурси захисту). Середній рівень: питання за окремими аспектами ІБ, що є важливі для різних систем в організації, що експлуатуються. Нижній рівень: питання до конкретних інформаційних сервісів. Включає два аспекти – мета й правила їх досягнення, тому його часом важко відокремити від питань реалізації [1].

Тобто, на адміністративному рівні інформаційної безпеки здійснюються наступні заходи: формується програма робіт із захисту, здійснюється аналіз ризиків, визначається політика безпеки.

Організаційний рівень інформаційної безпеки передбачає забезпечення своєчасності та правильності прийнятих управлінських рішень стосовно застосовуваних способів та методів захисту інформаційних ресурсів. Ці

рішення мають відповідати нормативно-методологічнним документам.

Організаційні заходи ІБ на конкретному об’єкті складаються із сукупності заходів щодо підбору, перевірки та навчання персоналу, організації процесу доступу до інформації та її збирання, обробки та зберігання.

Тобто, на організаційному рівні інформаційної безпеки здійснюються наступні заходи: забезпечення своєчасності та правильності управлінських рішень, контроль за відповідністю їх нормативно-методологічним документам, підбір висококваліфікованого персоналу, проведення його навчання, організація процесу інформаційного забезпечення.

Систематизуємо отримані заходи забезпечення інформаційної безпеки законодавчого, адміністративного та організаційного рівнів (таблиця 1).

Таблиця 1.

Заходи забезпечення інформаційної безпеки

Рівень ІБ	Заходи
Законодавчий	• аналіз стану імплементації законодавства з інформаційної безпеки; • прийняття нових нормативно-правових актів, які відповідають сучасним викликам та загрозам інформаційного середовища; • контроль за збереженням конфіденційності інформації.
Адміністративний	• формується програма робіт із захисту; • здійснюється аналіз ризиків; • визначається політика безпеки.
Організаційний	• забезпечення своєчасності та правильності управлінських рішень; • контроль за відповідністю рішень нормативно-методологічним документам; • підбір висококваліфікованого персоналу, проведення навчання персоналу; • організація процесу інформаційного забезпечення.

Як зазначає І. Боднар, для кожного з рівнів забезпечення інформаційної безпеки будь-якого об’єкта застосовуються відповідні заходи. За їх допомогою здійснюється досягнення поставлених цілей та завдань ІБ – створення системи протидії інформаційним загрозам та захист власного інформаційного простору, інформаційної інфраструктури, інформаційних ресурсів держави [3].

Висновки. Проаналізувавши законодавчий, адміністративний та організаційний рівень інформаційної безпеки, встановлено, що на кожному з них застосовуються відповідні заходи спрямовані на досягнення відсутності загроз інформаційних ресурсів, протидії інформаційним загрозам, захисту власного інформаційного простору та інфраструктури. Отже, ІБ є однією з важливих складових елементів безпеки, як і окремого підприємства чи особи, так і держави загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ахрамович В. М. Адміністративний рівень інформаційної безпеки. *Сучасний захист інформації*. 2017. № 1. С. 10–14.
2. Ахрамович В. М. Інформаційна безпека : навч. посіб. К. : ДП «Інформ.-аналіт. агенство», 2009. 276 с.
3. Боднар І. Р. Інформаційна безпека як основа національної безпеки. *Механізм регулювання економіки*. 2014. № 1. С. 68–75. URL: http://www.lute.lviv.ua/fileadmin/www.lac.lviv.ua/data/kafedry/MEV/Bodnar/Bodnar_Vyb_Pub_9.pdf.
4. Державна служба статистики. URL: https://ukrstat.gov.ua.
5. Нестеряк Ю. В. Міжнародні критерії інформаційної безпеки держави: теоретико-методологічний аналіз. *Публічне управління: теорія та практика*. 2014. Вип. 1. С. 62–67. URL: https://lib.nadpsu.edu.ua/eldocs/BooksShow4/Pubupr_2014_1_11.pdf.
6. Сорокін О. Л. Інформаційна безпека та її складові: проблеми визначення концепту. *Держава та право*. 2014. № 8. С. 18–22.

ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ ТА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ І. М. ЄРЕМЕЄВА (1887 – 1957 РР.)

Сафар'янс Галина Василівна
аспірантка IV року навчання
Університету Григорія Сковороди
в Переяславі, Україна

Вступ. В історії України чимало видатних імен, які зробили великий внесок у розвиток вітчизняної та міжнародної науки. Проте, багато з них залишаються малодослідженими. Серед них професор, селекціонер, один з авторів всесвітньовідомого сорту пшениці «Українка 0246», викладач Уманського університету садівництва Іван Максимович Єремеєв. Вивчення його біографії дає змогу зрозуміти здобутки вченого як селекціонера, так і педагога.

Мета роботи полягає в тому, щоб на основі архівних джерел та наявної літератури описати біографію та науково-педагогічну діяльність професора І. М Єремеєва та визначити його внесок у розвиток біологічної науки.

Матеріали та методи роботи. При написанні роботи автором були застосовані загальноісторичні методи (історико-хронологічний, історіографічний, історико-порівняльний, історико-системний), а також біографічний метод, аналізу, порівняння та узагальнення.

Результати і обговорення. Видатний вчений селекціонер Іван Максимович Єремеєв народився 7 січня 1887 р. у м. Ромни (Полтавська губернія) [9, арк. 82]. Крім нього в сім'ї було ще четверо дітей, серед яких Іван був найстаршим. В 1892 р. після смерті батька родина переїжджає до Курська, де він вступив до Курського міського реального училища. Його зацікавили природничі науки: фізика, хімія, природознавство. Також тут він освоїв французьку та німецьку мови.

Після завершення училища у 1903 р. І. М. Єремеєв вступає на додатковий курс цього ж училища. В його атестаті досить високі оцінки (закінчує 7 червня

1904 р.): історія, російська та німецька мови – «добре», а арифметика, алгебра, геометрія, тригонометрія, фізика, природознавство, фізична географія, малювання та проекційне креслення – «відмінно».

Бажаючи продовжувати вивчення природничих наук Іван Максимович вступає до Харківського технологічного інституту на хімічний факультет. Проте, через участь в революційних подіях 1905-1907 рр. як члена партії соціалістів-революціонерів, він був змушений емігрувати спочатку до Швейцарії, а потім до Франції.

Уже будучи студентом агрономічного інституту при природничому факультеті університету в Нансі (Institut agricola de l'Université de Nancy) Єримеєв проводив практичні дослідження в галузі агрономії [1, арк. 164]. В музеї історії Уманського національного університету садівництва зберігається оригінал диплому «вищих агрономічних наук» з перекладом. Певний час він проживав у Франції, до 1912 р. продовжуючи навчання в Сорбоні, Пастерівському інституті, Коллеж-де-Франс та музеї Ботанічного саду.

З березня 1912 р. по 1915 р. Іван Максимович працював агрономом на дослідній станції в м. Топчидері поблизу Бєлграда, Сербія. Пізніше, повернувся в Російську імперію, вступивши на роботу на Іванівську дослідно-селекційну станцію нащадків П. І. Харитоненка на посаді помічника директора станції, відомого селекціонера О. Ф. Гельмера. Він відповідав за контроль хімічної лабораторії станції, польові досліди, селекцію цукрових буряків та зернових хлібів [17].

Восени 1916 р. Іван Максимович був заарештований та відправлений до Харківської в’язниці, але за відсутністю вини був звільнений. Проте, його залучили по заготівлі сіна для потреб армії в Харківському районі (Посвідчення уповноваженого С. А. Егіза за № 15991 від 22 вересня 1916 р.) [19].

В травні 1917 р., Єремеєва призначили старшим спеціалістом Департаменту Землеробства Миронівської дослідно-селекційної станції в Київській губернії [11]. Він завідував селекцією озимої пшениці, очолював роботу по селекції та насінництву цукрового буряка, озимої пшениці та вівса

[26, арк. 32; 29, арк. 44; 28, арк. 112-115; 1, арк. 176]. Саме в цей період під його курівництвом були виведені сорти озимої пшениці «Українка 0246» та «Ювілейна 0103». Також були виведені нові сорти вівса № 90 та № 70.

Іван Максимович брав активну участь в організації Маслівського сільськогосподарського технікуму рільництва, пізніше інститут селекції та насінництва імені К. А. Тімірязєва. Він викладав курс селекції та насінництва, загальної ботаніки та фізіології. Документи Маслівського інституту селекції та насінництва свідчать про те, що 29 липня 1929 р. І. М. Єремеєва було обрано на посаду професора з курсу загальної та спеціальної селекції [3]. Професор зумів поєднати педагогічну роботу та практичну селекцію, залучивши студенів до практики на Миронівській станції.

В листопаді 1930 р. Іван Максимович був заарештований Київським ОДПУ та звільнений в серпні 1931 р. за припиненням обвинувачення [1, арк. 164].

У 1931 р. І. М. Єремеєв розпочав працювати у Всесоюзному науково-дослідному інституті цукрової промисловості в м. Києві на посаді вченого спеціаліста [16; 1, арк. 175]. Він керував селекційно-насіннєвою роботою злакових та бобових культур, однорічних і багаторічних трав на селекційних станціях Главцукротресту [27, арк. 37].

З 1934 р. по листопад 1937 р. працював разом з академіком М. І. Вавиловим у Пушкінському відділенні Всесоюзного інституту рослинництва завідувачем відділу пшениці та заступником директора з науки [15]. Коли у 1937 р. на базі дослідної станції створюється Ленінградська селекційна станція, то професора Івана Максимовича призначають її першим науковим керівником. Він займався селекцією пшениці та продовжував наукову роботу. В цей час були виведені нові сорти озимої та ярої пшениці, зокрема ДС 2444/2, Тулун 3А/32 та Тулун 70 В/8. А також нові зразки ячменю, вівса та гороху [20; 1, арк. 168].

Паралельно з дослідною роботою професор І. М. Єремеєв займався науковою діяльністю. Він був одним з співавторів першого тому 3-томного

видання «Теоретичні основи селекції рослин» під загальною редакцією академіка М. І. Вавілова, що вийшло у 1935 р. [23]. Читав лекції студентам Ленінрадського університету, слухачам курсів підвищення кваліфікації, головам колгоспів та директорам радгоспів, керував роботою студентів-практикантів. Під його керівництвом успішно виконали та захистили кандидатські дисертаційні роботи 5 аспірантів.

У 1936 р. кваліфікаційною комісією ВАСГНІЛ Івану Максимовичу було присвоєно науковий ступінь доктора сільськогосподарських наук за сукупністю опублікованих робіт без захисту дисертації та вчене звання дійсного члена інституту (ВІРа) [8].

У 1939 р. професор Єремеєв подав клопотання перед наркомом землеробства СРСР Бенедиктовим І. А. про перегляд постанови Державної комісії з сортовипробування про встановлення авторства І. М. Єремеєва по сорту озимої пшениці «Українка». Свої розробки та проведення робіт з цього сорту він виклав у праці «Озима пшениця «Українка 0246» Миронівської станції». У червневому випуску «Соціалістичне землеробство» 1940 р. з'являється повідомлення при затвердження співавторства сорту В. Є. Жолткевича, Л. І. Ковалевського та І. М. Єремеєва [22].

Переоцінити важливість «Українки» для економіки радянського Союзу не можливо. Наркомземом УРСР та РСФРР вона була визнана сортом пшениці державного значення для всієї України та Північного Кавказу. Цей сорт купували провідні закордонні фірми та фермери. Сорт «Українка 0246» затверджений міжнародним стандартом сильних пшениць ООН [21, 25]. Сам І. М. Єремеєва був нагороджений Малою Золотою медаллю Всесоюзної сільськогосподарської виставки у 1939 -1940 рр. [6].

Із початком Другої Світової війни Іван Максимович змушений був зупинити свої дослідження. Він просить Наркомат Землеробства про переведення його на нове місце роботи, так як Пушкінська станція була захоплена німецькими окупантами, а сам потрапив до блокадного Ленінграду. Завдяки допомозі висопоставлених знайомих, разом з дружиною, йому вдалося

вилетіти до Архангельської області. Там працював заступником директора з науки та керівником відділу селекції пшениці Північно-Двінської селекційної станції поблизу м. Котлас [18; 1, арк. 187].

Після завершення війни з 1945 р. професор Єремеєв за конкурсом обирається завідуючим кафедрою селекції та насінництва Білоцерківського сільськогосподарського інституту [12]. А 24 січня 1948 р. затверджений у вченому званні професора по кафедрі селекції та насінництва [7].

З серпня 1951 р. Іван Максимович знову переїжджає. Цього разу переведений на посаду завідувача кафедри рослинництва Уманського сільськогосподарського інституту [13; 1, арк. 163, 172-173]. Проте, через погіршення здоров'я з серпня 1955 р. за власною ініціативою працював на посаді професора цієї кафедри [1, арк. 179, 181-183].

Працюючи в Уманському інституті Іван Максимович багато уваги приділяв практичним роботам студентів на селекційних ділянках, вивченню новітніх технологій схрещування, методам добору й обліку [4; 5]. Для нього важливим було навчити практикантів правильно підготувати ділянки для закладки дослідів, знати теоретичні основи селекції та насінництва. Для нього було важливим, щоб студенти розуміли не лише принципи роботи, а й необхідність бути точним при проведенні експериментів.

І. М. Єремеєв викладав курси лекцій «Рослинництво» та «Селекція», які відзначалися простотою викладання й теоретичною глибиною водночас. Його роботи подобалися студентам, як говорив професор: «Якщо курс знайомий, то на 1 годину лекції необхідно 2 години підготовки, а якщо новий, то й 3 години» [4]. До кінця життя брав безпосередню участь у всіх етапах проведення досліджень, починаючи від закладання польових дослідів до збираня врожаю.

Іван Максимович був нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора за багаторічну бездоганну роботу в науково-дослідних установах та вищих навчальних закладах [1, арк. 187].

2 лютого 1957 р. Іван Максимович помер. 4 лютого був похований на Софійському кладовищі в м. Умані, поруч із дружиною. В 1987 р. на головному

навчальному корпусі Уманського сільськогосподарського інституту була встановлена меморіальна дошка, а аудиторії № 63, в якій він читав лекції, присвоєно ім'я видатного селекціонера, автора всесвітньовідомого сорту озимої пшениці «Українка 0246», доктора сільськогосподарських наук, професора І. М. Єремеєва [14; 10; 2; 24].

Висновки. Таким чином, життя та професійна кар'єра Івана Максимовича Єремеєва дозволяє проаналізувати наукові здобутки вченого та його внесок у розвиток сільськогосподарської та біологічної науки України. На основі дослідження архівних матеріалів, наукових публікацій та спогадів було відтворено основні етапи біографії та науково-педагогічної діяльності вченого, розглянуто малодосліджені сторінки життя. Так, завдяки відкритим документам державного архіву Сумської області, була встановлена дійсна народження Івана Максимовича – 7 січня 1887 р.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Архів Уманського національного університету садівництва. Личное дело доктора сельскохозяйственных наук, професора Еремеева Ивана Максимовича. Начато: 17 мая 1946 г. Окончено: 27 июня 1959 г., арк. 161-189;
2. Виписка з протоколу № 7 засідання кафедри рослинництва від 25 лютого 1987 р. РП- 581;
3. Витяг із протоколу № 60/24 засідання правління Маслівського інституту селекції та насінництва від 29 липня 1929 р. РП-535;
4. Воспоминание о моем отце – Еремееве И. М. РП-531;
5. Воспоминание о родителях И. М. и А. Г. Еремеевых. РП-532;
6. Всесоюзная сельскохозяйственная выставка. Москва, 1940 г. РП-569;
7. Выписка из протокола № 2 от 24 января 1948 г. заседания высшей квалификационной комиссии. РП-542;
8. Выписка из протокола № 27 от 19 апреля 1936 г. заседания квалификационной комиссии ВАСХНИЛ, утвержденного президентом

академии от 5 июля 1936 г. РП-420;

9. Державний архів Сумської області. Ф. 1188. Оп. 5. Спр. 14. 597 арк.;

10. Матеріали про відкриття меморіальної дошки пам'яті проф. І. М. Єремеєва, 1988 р. РП-601;

11. Определение на должность старшего специалиста по сельскохозяйственной части И. М. Еремеева, 16 мая 1917 г. РП-418;

12. Приказ № 84 по Белоцерковскому сельскохозяйственному институту от 30 июня 1945 г. РП-573;

13. Приказ № СХ 35-377 по Главному управлению сельскохозяйственных вузов МВО СССР от 21 августа 1951 г. РП-578;

14. Рішення Уманського міськвиконкому про увічнення пам'яті професора І. М. Єремеєва. РП-620;

15. Справка ВИРа от 15 мая 1941 г., № 531. РП-425;

16. Справка ВНИИСП от 16 апреля 1934 г., № 3-45. РП-410;

17. Удостоверение Ивановской опытной сельскохозяйственной и селекционной станции, сентябрь 1916 г. РП-559;

18. Удостоверение Наркомземсоюза от 26 января 1942 г. РП-553;

19. Удостоверение Уполномоченого по заготовкам сена в Харьковском районе, 22 сентября 1916 г. РП-415;

20. Характеристика НКЗ СССР от 15 мая 1945 г. РП-430;

21. Державний реєстр сортів рослин, придатних для поширення в Україні у 2009 році. Гол. ред. Хаджиматов В. А. Київ: ТОВ Алефа. 2009. 243 с.;

22. Присуждение авторских свидетельств селекционерам и селекционным станциям. Социалистическое земледелие. 1940. 29 июня;

23. Теоретические основы селекции растений. Под. общ. ред. академика Н. И. Вавилова. Москва-Ленинград: Госсельскохиздат, 1935. Т. II. 711 с.;

24. Терещенко Ю., Кіцно П. І. М. Єремеєв: до сторіччя з дня народження. За сільськогосподарські кадри. 1987. 27 лютого;

25. Украинка. Правда. 1927. № 111. 19 мая;

26. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі - ЦДАВО України). Ф. 2501. Оп. 1. Спр. 1. арк. 56 арк.;

27. ЦДАВО України. Ф. 27. Оп. 1. Спр. 37. 65 арк.;

28. ЦДАВО України. Ф. 27. Оп. 1. Спр. 49. 526 арк.;

29. ЦДАВО України. Ф. 27. Оп. 1. Спр. 123. 98 арк.

ДОКУМЕНТАЛЬНИЙ НАБУТОК НОМІКОСА О. О. В ДЕРЖАВНОМУ АРХІВІ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ (ДО 110-Ї РІЧНИЦІ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)

Сугак Валерія Валеріївна
Головний науковий співробітник
Державний архів Одеської області
м. Одеса, Україна

Вступ. Сучасна історична біографістика знаходиться у зв'язку з іншими історичними дисциплінами, допомагає набути системні знання, зрозуміти багато історичних процесів та образів. Через біографію як історико-культурологічне явище можливо сформувати враження від ролі окремих осіб в історії та вміння оцінити їхню значущість. Повсякденне життя людини виступає предметом біографічного методу, а різноманітність людської біографії встановлює комплексність методики [17].

Ціль роботи. Метою статті є структуризація, систематизація та популяризація документального набутку Номікоса О. О. в Державному архіві Одеської області (далі – ДАОО). Загалом на постійному зберіганні в ДАОО знаходиться близько двох сотень особових фондів, документальне надбання яких становить неабиякий дослідницький інтерес. У 2022 р. виповнюється 110 років з дня народження Номікоса Ореста Олександровича (псевдонім – Олег Зерновий) – одеського поета, журналіста, літератора грецького походження, який був репресований радянською владою та реабілітований вже посмертно в 1998 р.

Документи Номікоса О. О. відклались в особовому фонді краєзнавця та колекціонера Лущика С. З. (Ф. Р-8098, Оп. 5), які той передав до ДАОО у 2010 р. Наприкінці 1990-х рр. Чуйко Г. В. (дружина Номікоса О. О.) віддала ці матеріали Лущику С. З. Надбання складається з 72 справ, загальною кількістю 681 документ.

Матеріали та методи. В розвідці застосовано загальнонаукові та

історичні методи: хронологічний, порівняльно-історичний, структурно-системний.

Результати та обговорення. Номікос О. О. народився 16 (29) серпня 1912 р. [4] в Одесі в інтелігентній сім'ї. Батько був лікарем, мати – вчителькою. Прізвище успадкував від діда по батьківській лінії, який був вихідцем з Греції. В 1922 р. з батьками переїхав до м. Сухумі (Грузія), де закінчив семирічну школу та два класи з електротехнічним ухилом.

В 1929 р. намагався вступити до Індустріального інституту в м. Тифліс, але не склав іспит з грузинської мови. В 1928 р. працював в редакції газети «Советская Абхазия» [9, арк. 1]. З кінця 1929 р. до початку 1930 р. перебував у Москві, де відвідував літературні вечори та познайомився з Багрицьким Е. Г., Інбер В. М., Луговським В. О., Пастернаком Б. Л.

З травня 1930 р. по вересень 1932 р. працював на будівництві Магнітогорського металургійного комбінату. Восени 1932 р. вступив до Свердловського індустріального інституту. Став членом літературного активу журналу «Штурм» [9, арк. 2]. У 1935 р. повернувся до Одеси, став студентом четвертого курсу Одеського індустріального інституту, який закінчив у 1937 р., отримавши кваліфікацію інженера-електрика. Того ж року одружився на Ізі Ердманн, яка мала німецьке походження. В 1939 р. в них народилася донька Ксенія. Вступив до аспірантури в 1939 р. Працював інженером міських електромереж.

Влітку 1941 р. був мобілізований на будівництво оборонних споруд, до лав радянської армії його не призивали через грецьке походження. З початком румунської окупації став журналістом газети «Молва», де друкував статті про міське життя та спорт, ліричні вірші, оповідання побутового характеру. Співпрацював з журналами «Колокол», «Детский листок», виступав з віршами на радіо. З дружиною розлучився, вона разом із донькою емігрувала до Німеччини. Вдруге одружився з Чуйко Галиною Вікторівною в 1943 р.

Окремими виданнями вийшли його казки «Петя и Трезор», «Сказка о добром Егорушке и прекрасной Аннушке». В лютому 1944 р. була надрукована

перша збірка його віршів. В березні 1944 р. емігрував до Румунії, де був арештований радянською владою «за зраду Батьківщині» та засуджений до смертної кари, яку згодом замінили на 15 років каторжних робіт. Чуйко Г. В. засудили до 10 років позбавлення волі. В якості речових доказів в обвинувачуваній справі відклались вірші «Русь распятая», «Аметистовые вечера», збірка «Малыши становятся взрослыми» [20].

В квітні 1955 р. Номікос О. О. був звільнений достроково [6]. Після повернення до Одеси викладав в Одеському машинобудівному технікумі, працював інженером. По роботі мав змогу багато їздити, що дало йому можливість в Києві познайомитися з поетом Ушаковим М. М., в Москві – з Сельвінським І. Л.

Щоб мати можливість публікуватися Номікос О. О. взяв псевдонім Олег Зерновий, але, тим не менш, в журналах «Крылья Родины», «Техника молодежи», «Наука и жизнь» та газетах «Дружба», «Правда Украины» вдалося надрукувати лише 19 його віршів [1]. В травні 1970 р. в газеті «Комсомольська іскра» вийшла стаття Барановського В. «Право на пісню», де псевдонім Номікоса О. О. було розкрито, а його самого розкритиковано.

В червні 1970 р. Номікос О. О. поїхав до Абхазії на будівництво ГЕС Інгурі. За два роки перебування там опублікував в місцевих газетах декілька виробничих репортажів з будівництва. В 1972 р. повернувся до Одеси, вийшов на пенсію. Продовжував писати вірші, поеми, переписував та вдосконалював старі тексти, але вже нічого не публікував. Помер 17 липня 1985 р. [19].

Творчий набуток Номікоса О. О. складає половину документального зібрання автора. Це статті, оповідання, вірші, поеми. Зокрема, відклалось близько півтисячі віршів, розміщених за алфавітом у трьох справах та збірки віршів в рукописному та машинописному варіантах: «Листопад», «Блаженство отчаяния», «Анахорет», «Стихотворения и поэмы», «Черноморье» [2]. Збереглись поеми та уривки поем в декількох варіантах: «Люди», «Антонов и Драч», «Ольга Павловна», «Звездный мир», «Морское дно», «Северное сияние», «Тридцать лет». Зважаючи на те, що автор не мав змоги значну їх

кількість опублікувати, наявність їх в таких варіантах є значною цінністю для вивчення творчості Номікоса О. О.

До опису увійшли документи різні за видами та типом, які розкривають його культурну, державну, громадську діяльність та відображають життєвий шлях. Головними джерелами біографічних даних є офіційні біографічні документи (характеристики, автобіографії), що дозволяють визначити точні автобіографічні дані та практичні результати діяльності [7]. З біографічних даних можна отримати інформацію стан здоров'я (медичні картки, довідки, виписки), моральні та індивідуально-психологічні якості людини.

Так, документи про освіту: свідоцтво семирічної трудової школи, диплом та довідка про навчання в аспірантурі Одеського індустріального інституту (нині – НУ «Одеська політехніка») засвідчують високий рівень освіченості Номікоса О. О. [3]. У характеристиці, складеній на Ореста Олександровича у виправному таборі, вказано, що ставлення до праці у нього було добросовісне та чесне, роботу виконував якісно і завчасно, був дисциплінований та вмотивований [5].

Епістолярна спадщина Номікоса О. О. поділяється на приватне листування та переписку з різними організаціями, установами та видавництвами. З приватних листів відклалась кореспонденція з дружиною Чуйко Г. В.: п'ять листів періоду перебування у виправному таборі (початок 1950-х рр.) та три листи з роботи на будівництві ГЕС Інгурі (жовтень 1970 р.). Листи пронизані дуже теплими почуттями до дружини, що є важливим для розуміння Номікоса О. О. як особистості, його сімейних стосунків [10].

З десяток листів від письменників, кореспондентів: Аккуратова В. І., Грибачова М. М., Євтушенко Є. О., Попелюхера І. Л., Сельвінського І. Л., Симонова К. М., Ушакова М. М., Шолохова М. О. з пропозиціями та відгуками на твори Номікоса О. О. [11; 13]. Зберіглось три десятки листів від видавництв з повними або частковими відмовами в публікації («Звезда», «Партийная жизнь», «Огонек», «Советский писатель», «Юность», «Литературное наследство», «Москва»), що підтверджують факт утисків з боку держави

колишніх репресованих [12]. В одному з листів 1966 р. знаходимо такий текст: «Ваш вопрос о «запрещенных темах» по существу не имеет почвы. Вы считаете, что одна из таких тем – о лагерной жизни и мотивируете это падением к ней интереса и исчезновением ее с литературного горизонта. Да, действительно, произведения на эту тему в последнее время не выходили. Но отнюдь не потому, что эта тема запрещена. Вышедшие произведения по существу исчерпали ее общественное значение» [12, арк. 16].

Натомість, в рецензії на книгу «Стихи» 1944 р., ще до заслання Номікоса О. О., автор (на жаль, без підпису) зазначає, що представлена збірка віршів без сумніву викликає жвавий інтерес серед читачів. Про Ореста Олександровича відгукуються як про оригінального складача рим та людину, яка відчуває сьогодення та пише про реалії сучасності. Цитата з відгуку: «Орест Номикос не оранжерейный лирик, это поэт чувствующий эпоху» [14, арк. 1-2].

Епістолярний стиль реалізується не тільки в листах, а й у багатоманітній епістолярній творчості, яка включає в себе різні жанри: мемуари, щоденники, літературні портрети, есе. Ключовим у кожному з них є спогади як асоціативно-ретроспективні пригадки. Побутує окремий жанр спогадів – письмових свідчень автора про певні події, авторська альтернативна думка на якісь дії, вчинки [18].

Серед документів Номікоса О. О. збереглись два зошити, в яких він описав події свого життя, спостереження, власні думки, історії написання віршів. Серед мемуарного тексту вміщено віршовані рядки [8].

Для біографічних досліджень вагоме значення мають документи і матеріали, які стосуються особистого життя, підтверджують і встановлюють родинні зв’язки. Такими документами представлені сімейні документи Номікоса О. О.: атестати матері, свідоцтво про одруження батьків, диплом батька, довідка матері про успішність у навчанні [15]. Спогади Чуйко Г. В. та її листування з видавництвами щодо публікацій творів Номікоса О. О. вже після його смерті [16].

Висновки. Отже, викладені в розвідці матеріали слугують джерельною

базою для вивчення життя та діяльності Номікоса О. О. Їх систематизація та аналіз дозволяють всебічно висвітлити життєвий шлях талановитого поета та публіциста, тим самим популяризувати його творчість.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Державний архів Одеської області. Ф. Р-8098. Оп. 5. Спр. 2. 8 арк.
2. Державний архів Одеської області. Ф. Р-8098. Оп. 5. Спр. 20. 16 арк.
3. Державний архів Одеської області. Ф. Р-8098. Оп. 5. Спр. 31. 10 арк.
4. Державний архів Одеської області. Ф. Р-8098. Оп. 5. Спр. 34. 1 арк.
5. Державний архів Одеської області. Ф. Р-8098. Оп. 5. Спр. 35. 1 арк.
6. Державний архів Одеської області. Ф. Р-8098. Оп. 5. Спр. 36. 1 арк.
7. Державний архів Одеської області. Ф. Р-8098. Оп. 5. Спр. 39. 4 арк.
8. Державний архів Одеської області. Ф. Р-8098. Оп. 5. Спр. 40. 86 арк.
9. Державний архів Одеської області. Ф. Р-8098. Оп. 5. Спр. 42. 2 арк.
10. Державний архів Одеської області. Ф. Р-8098. Оп. 5. Спр. 45. 17 арк.
11. Державний архів Одеської області. Ф. Р-8098. Оп. 5. Спр. 46. 3 арк.
12. Державний архів Одеської області. Ф. Р-8098. Оп. 5. Спр. 49. 74 арк.
13. Державний архів Одеської області. Ф. Р-8098. Оп. 5. Спр. 59. 2 арк.
14. Державний архів Одеської області. Ф. Р-8098. Оп. 5. Спр. 65. 3 арк.
15. Державний архів Одеської області. Ф. Р-8098. Оп. 5. Спр. 67. 6 арк.
16. Державний архів Одеської області. Ф. Р-8098. Оп. 5. Спр. 70. 9 арк.
17. Біографічний метод. URL: http://medbib.in.ua/biograficheskiy-metod.html
18. Зубець Н. О. Жанр спогадів у контексті сучасного епістолярного стилю української мови. URL: https://ukrlit.net/item/1831.html
19. Глущак А. С. Номікос Орест Олександрович. *Енциклопедія Сучасної України: електронна версія.* Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2021. URL:

https://esu.com.ua/search_articles.php?id=73453

20. Смирнов В. А. Судьба поэта Ореста Номикоса (1912-1985) и его жены Г. В. Чуйко. *Реквием XX века.* Ч. 1. Одесса: Optimum, 2001. С. 111-122. URL: https://www.academia.edu/16429886

УДК 355.011:355.012:355.013.4

АКТИВНІСТЬ СОНЦЯ І ВІЙНА В УКРАЇНІ

Щербина Сергій Валентинович,
к.ф.-м.н., снс
Інститут Геофізики ім. С. І. Субботіна НАН України
м. Київ, Україна

Вступ. До Майдану 2014 року і початку війни в Україні 24 лютого 2022 року наша країна знаходилась в області значного економічного, політичного, військовго, соціального тиску і контролю зі сторони імперської росії. Імперська форма влади в цій країни існує зараз і географічно ця країна досі складається з багатьох колонізованих територій Кавказу, Якутії, Сибіру і Далекого Сходу. Процес окупації територій навколо росії 19-го сторічча цією агресивною державою досяг максимуму на початку-середині XX ст., коли ця країна стала другою за величиною країною світу і яка поступалася тільки Британській імперії [1]. Якщо Британскька імперія розпалася у XX ст. після Другої Світової війни, то російська імперія досі продовжує існувати саме у формі в цього рудиментарного стану. Історичні зміні структур і форм влади у всьому світі показують, така залишкова форма імперської влади вже давно не є стабільною і що вона знаходиться у стані розпаду. Будь-які значущи економічні, соціальні або військові події, що провокуються саме цієї країною є суттєво пов’язаними зі впливом на стан структури нестабільної російської імперської політично-соціальної структури і тому можуть привести до її повного розпаду. Вихід України у 2013-2014 роках з цієї застарілої імперії саме і почав цей незворотній процес розпаду імперської росії, тому що наша країна до 2014 року виконувала багато економічних і соціальних функцій у загальній структурі імперії росії.

Мета роботи. При розгляді чисельних значень часових інтералів важливих історичних подій, що відбувалися в нашій країні і приводили до

значних змін в нашій історії виникає питання, чому ці часові інтервали зачастую мають дуже схожі інтервальні значення, які вкладаються в діапазон часу від 9 до 15 років. Для вивчення цього питання оптмальним варіантом є побудувати спеціальну таблицю часу важливих історичних подій, що суттєво пов'язані з нашою історією і з історією росії. Після побудови різниць для кінцевих значень такої таблиці треба провести розрахунки часових інтервалів між важливими історичними подіями в історії Україниї. Аналіз цих часових інтервалів дозволить визначити ключові та базові зовнішні причини наших важливих історічних подій отримання незалежності та підтвердить наявність фактів наступаючого кінцевого розпаду імперської росії.

Матеріали та методи. Для продовження пошуку причин значних подій в нашій історії і історії росії у Таблицю 1 оптимально занесені значення параметрів сонячної активності за визначені периоди часу деяких важливих історичних подій, що мають ключові значення в нашій історії і ічторіх російської імперії і провести розрахунки часових інтервалів між датами цих подій імперської росії і України. Значення активності Сонця визначаються окремими числами і графіками з цього джерела [2] і заносяться у загальну Таблицю 1. На рисунку 1 з цього сайту можна побачити, що сонячна активність має періоди зміни максимальних значень від 9 до 14 років і значення цього періоду пов'язані зі випадковістю викидів потоків плазми з Сонця.

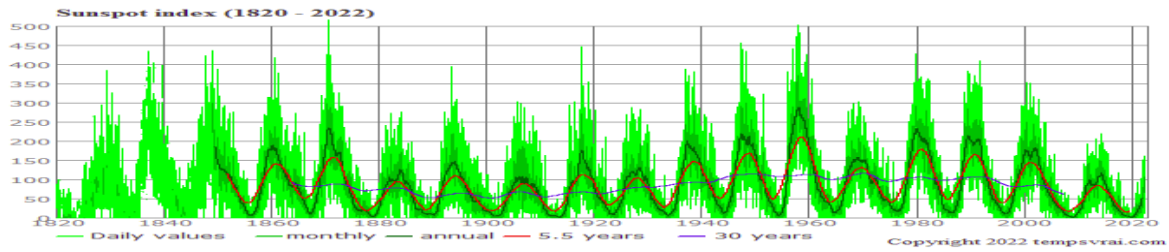

Рисунок 1. Сонячна активність з 1920 р до 2020 р усередненнями значень від місяця, 5.5 років і до 30 років.

Таблиця 1.

Історичні події імперської росії і України

N	Назва важливої історичної події,	Дата події	Значення Solar activity	Часовий Інтервал події
1	Революція 1905 року	січень***1905*** червень 1907	260-180	
2	Перша Світова Війна 1914	28 липня 1914 до 11 листопада 1918	280	9-11 років
3	Революція 1917 року	1917—1921	440	10-14 років
4	Голодомор	1932—1933	100	11-12 років
5	Друга Світова Війна 1941	1 вересня 1939 до 2 вересня 1945	300-180	6-12 років
6	Завершення Холодної війни	листопад 1989	380-320	
7	Розпад радянського союзу і початок незалежності України	16 листопад 1988 26 грудень 1991	400-300	
8	Помаранчева революція	листопад 2004 січень 2005	160-100	13-14 років
9	Майдан	30 листопад 2013 лютий 2014	180-220	9-10 років
10	Війна в Україні	до 24 лютого 2022	120-103	9-8 років

Результати та обговорення. В Таблиці 1 представлені окремі важливі історичні події, що сталися саме в російській імперії і ті, що пов’язані саме із історією імперської росії і нашої країни. З початку 1991 року наша країна почала процес отримання незалежності і цей процес був пов’язаний з максимумом значень числа сонячної активності, що мала форму значних викидів плазми з його поверхні і ці потоки сонячної плазми гигантського розміру значно впливали на різні стани соціальних груп на нашій планеті. При наявності значної незадоволенності во власному стані різні соціальні групи

нашої країни переходили у стан значної психологічної і фізичної активності для пошуку напрямків виходу з застарілих політичних і економічних умов існування України. Окрім екстремальної соціальної поведінки у ситуаціях пошуку виходу з нестабільних станів социуму були також реалізовані суттєві економічні і політичні зміни, які добре відображаються саме на розпаді радянського союзу. Довгочасова економічна деградація цієї псевдо-народної імперії привела цю непомірно роздуту імперську систему до розпаду саме під час максимуму активності Сонця, тому що це є один з самих максимальних зовнішніх впливів, який руйнує нестабільні соціальні структури [3,4]. По історії останніх 30-ти років росії видно, що залишки імперської структури цієї країни не були до кінця прибрані з її сучної історії як з періоду розпаду радянського союзу, так і до теперішнього часу. Відсутність реальних демократичних президентських виборів в росії підтверджує цей факт. Вихід України з деградуючих залишків імперської росії у 2013-2014 роках навів цю соціально і економічнно деградуючу країну до нападу на нашу країну тому, що наш вихід України з неї означав початок фінального і незворотнього розпаду цієї імперії. Нажаль, период у вісім років застиглої війни не довів цей процес до кінцевого варианту, бо економічні зв’язки росії з іншими країнами не були суттєво зменшені або обмежені через форми ефективних екномічних і політичних санкцій. Наступний початок соняної активності у формі викидів сонячної плазми, який досяг першого максимуму у лютому 2022 року (числа Вольфа, що добре характеризують цю ситуацію перед цією подією мали значення від 103 до 120) спровокував наступний напад деградуючої імперії на Україну. Приймаючи у розгляд значне зростання швидкості економічних санкційних процесів зі сторони ЄС можна зробити попередній висновок про час кінцевого розпаду деградуючих залишків імперської росії. Спад сонячної активності почнеться через 2-2.5 роки і до цього часу росія дойде до значного падіння рівня економічного, соціального та промислового стану і верхня корумпована структура влади цієї країни буде знищена через форму антидержавного перевороту. Цей значний у історії деградуючої пострадянської імперії процес

приведе до її повного розпаду. На Кавказі, Якутії, на території Сибіру і Далекого Сходу можуть з'явитися нові незалежні країни (Дагестан, Якутія, Тува) або з'являться окремі країни на південній частині росії, які можуть опинится під впливом Китаю.

Висновки. Вихід України з застарілої корумпованої російської імперії, що дійшла до кінцевої форми соціального і економічного стану допоможе нашій країні ефективно увійти у єдину систему високо економічно і соціально розвинутих країн Європи. Після завершення війни через 2-2.5 роки наша країна зможе допомогти Європейському Союзу вирішити питання як забезпеченням якісним харчуванням, елетроенергією з атомних станцій так і з вирішенням проблем зміни клімату, бо наша країна вже має значні досягнення у розвитку забезпечення живлення екологічно безпечних електромобілей [5]. Останні соціальні події, що зараз тривають в Дагестані, підтверджують наявність зв'язку активності Сонця зі станом нестабільних соціально-економічних структур, бо «*Если в течении часа вы, сучьи потроха, не отпустите всех задержанных, то мы выведем все села на федеральные трассы Дагестана, подожжём покрышки, дрова и сено*» [6]. Однією також важливою історичною подією зараз є те, що пов'язані з активним станом Сонця попередження США про заявлення росії використання ядерної зброї проти України [6] співпадають по даті з числом Вольфа, яке сьогодні 25 вересня, має значення 128.

ЛІТЕРАТУРА

1. Матеріал з Вікіпедії. Російська імперія. https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A0%D0%BED1%81%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D1%96%D0%BC%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%96%D1%8F.

2. The solar activity since 1700. https://weather.plus/sun-1700.php.

3. Чижевский А. Л. Эпидемические катастрофы и периодическая деятельность Солнца. Москва, 1930. 172 с.

4. М. І. Орлюк, А. О. Роменець. Поширення вірусу SARS-CoV-2 залежно

від магнітного поля Землі. 2022, Геофізичний журнал, No 4, Т. 44, 2022.

5. УКРАЇНЦІ МОЖУТЬ РОЗРОБИТИ ЕЛЕКТРОМОБІЛЬ ЗІ ШВИДКОЮ ЗАМІНОЮ АКУМУЛЯТОРІВ. https://tsn.ua/auto/news/ukrayina/ukrayinci-mozhut-rozrobiti-elektromobil-iz-shvidkoyu-zaminoyu-akumulyatoriv-2079817.html.

6. "Майдан" в Дагестане: выдвинули жесткий ультиматум власти. https://hvylya.net/news/259831-maydan-v-dagestane-vydvinuli-zhestkiy-ultimatum-vlasti?utm_source=getpush&utm_medium=push.

7. The Washington Post: США предупредили Россию о тяжелых последствиях ядерного удара по Украине. https://hvylya.net/special-projects/259832-the-washington-post-ssha-predupredili-rossiyu-o-tyazhelyh-posledstviyah-yadernogo-udara-po-ukraine?utm_source=getpush&utm_medium=push.

CULTUROLOGY

UDK 85

ON THE QUESTION OF THE EMERGENCE OF ART

Zhu Xintong
Ph.D candiadate Sinawa University, Thailand

Art Originated from Game Theory. Art originated from the game theorywas mainly proposed by Schiller, the famous German aesthetician and philosopher in the 18th century and Spencer, the famous British philosopher and scholar in the 19th century. So game theoryis known as the Schiller-Spencer theory.

Schiller first proposed the idea that art originated from "games" through a comparative study of the relationship between games and aesthetic freedom in his book "Aesthetic Education Notes". The definition of "game" in Ci Hai is as follows: the main purpose of "game" is to obtain pleasure directly (including physical and psychological pleasure); subject participation and interaction. Games come from animal instincts, namely the process of physical exercises, courtship and sexual activities. The aesthetics in games were gradually discovered when human civilization was relatively high. Games also have certain practicality and make people feel happy. In real life, people are subject to nature, while in games, people are in a relatively pleasant state, temporarily forget the troubles in life through games, and show the interesting things in life [1, s.15-17].

The "freedom" in games is exactly the essence of artistic activities. Only in spiritual games can people completely get rid of the shackles of practicality and utility, so as to obtain real freedom. Therefore, "games" can not only release their emotions, but also enhance the emotional communication between people. These imitations and observations of art lay the foundation. Schiller believes that only the game impulse can promote imitations and the integration of human emotional

impulse and rational impulse. The game impluse is not the pure physical release of the animal's excess energy, but the expression of creative freedom, a means to achieve the perfect state of life. To a large extent, "game theory" is also a circumstantial evidence that art originated from metaphorical thinking. In a general sense, it can be considered that game is the interpretation of the survival situation of survival of the fittest animals in natural selection.

However, primitive people could vent their extra energy only after meeting their own survival needs, rather than specialized in artistic creation to "play". Therefore, this statement does not really reveal the real reason for the origin of art.

Art Originated from Witchcraft Theory. The idea that art originated from "witchcraft" was put forward by Edward Taylor, the founder of cultural anthropology and the main representative of the classical evolution theory, and Fraser, the British anthropologist, ethnologist and religious historian in the 19th century. Edward Taylor, a famous British anthropologist, first proposed the theory that art originated from "witchcraft" in his book "Primitive Culture". Theory emerged in the late 19th and early 20th centuries. The "witchcraft theory" represented by Taylor holds that art originates from witchcraft, which is also the most powerful and influential theory of art generation in the contemporary West.

"Witchcraft, in short, is a fake system of natural laws, an unqualified guide to behaviour, a pseudoscience, and the art of premature birth," Fraser says. However, though a great number of art forms which are hard to preserve were gone as time goes by, people can’t entirely deny the possibility that they were created for purely aesthetic purposes. Herbert Kuhn, a German scholar of primitive art, believed that art, like religion, was a way to reveal the eternal mysteries of the gods, a way to get close to them. So painting was bound up with religious worship from the very beginning." The French archaeologist and historian Solomon Rainac, in discussing the production of the oldest works of art, also said, "What we are confronted with here is the fact that art itself originated in witchcraft, because art was designed to attract the animals on which the tribes depended for their livelihood." [2, s.37] As Herbert Reed said: "There is no doubt that some of the rock paintings are magical. But there's no reason

to think that every rock painting has that meaning. Primitive man is a man, and must have experienced the pleasure of creative activity, and must have sought it."[3, s.122]

In 1900, Finnish aesthetician Hiln came out a book named "the Origin of Art" that put forward the aesthetic theory - witchcraft theory, linking the origin of primitive art and the witchcraft. Hiln believes that singing and dancing in primitive witchcraft rituals are also one of the origins of art. "Despite the extent to which works of art have their origins in ancient witchcraft practices and how the true meaning of witchcraft has been gradually forgotten," he notes, "it is clear that the influence of witchcraft has been expressed in many ways in various art classes." [4, s.24]

Art originated from Representation Theory. The theory of representation includes the theory of imitation and the theory of reflection. Aristotle, the ancient Greek philosopher, Da Vinci in the Renaissance, Diderot, the French Enlightenment thinker, and Chernyshevsky, the Russian writer, are all representatives of the theory of imitation. More than 2,000 years ago, the Greek philosopher Heraclitus considered art to be the "imitation" of nature. Later, Aristotle further advocated and improved, it became the oldest theory about the origin of art. Aristotle believed that imitation was human instinct. The theory was also inherited and developed by Socrates, Plato, Hegel and Diodoro in the later period.

"Imitation theory" and "representation theory" summed up the relationship between art and nature on the philosophical issue of the origin of art, but weakened the subjective initiative of artists, one-sided emphasis on the objectivity of representation. As a result, art is pushed towards the pursuit of realism, ignoring the creativity of human beings in artistic activities. "Reflection theory" is a theory of imitation based on Marxist theory. "Reflection theory" emphasizes that the object of artistic expression is not simple nature, but real life. [5, s.102]

The theory remained extremely influential until the end of the 19th century.

Democritus, the ancient Greek philosopher who first proposed mimicism, believed that art and all creative activity arose from man's imitation of the beast: " we are pupils for a lot of important things. From the spider we have learned to weave and sew, from the swallow we have learned to build a house, and to imitate the singing of

the swan and the nightingale." Plato develops the theory of imitation. In his opinion, the phenomenon world of material is unreal, and the material world is the projection and imitative symbol of the idea. Art imitates the material world. Therefore, compared with the original idea of the world, art is the imitation of imitation and the shadow of the shadow. Aristotle said, "There seem to be two reasons for the origin of poetry, both arising from human nature. Man has the instinct of imitation from childhood (one of the differences between man and beast is that man is best at imitation; he got his first knowledge by imitation). One always feels pleasure in imitation. Experience has shown that although the appearance of things itself is painful, the appearance of vivid images is pleasant." [5, s.23]

But this theory looks like the origin of early literature, painting, music and sculpture on its face, but imitation is only an external form of action and mode, without explaining the purpose and motivation of imitation, that is, why to imitate? Therefore, this statement does not indicate the true origin of art.

Art originated from Labor Theory. The idea that art originated from "labor theory" is mainly represented by Hiln, the Finnish art critic, one of the representatives of sociological aesthetics and Plekhanov, the earliest Russian Marxist theorist. The idea that art originated from labor gains many supporters. The idea demonstrates that art is originated from labor. "Labor theory"says that humans should adapt to the nature, in order to survive the to satisfy his stomach, so they do activities like hunting and gathering, escaping the clod winter and so on. These are the instinct of animals, but with the progress of human civilization, they gradually evolved into conscious, purposeful, skilled activities. Because labor created man, created everything, and therefore created art. The first human civilization created everything in labor, created human civilization, created the new human. Labour sharpens the mind. Hunting and killing animals requires more than brute force. It requires intelligence and a team. Man is a superior animal which is different from other animals because man has brain, wisdom and language. That wisdom is the result of human experience. People's activities are accompanied by a conscious purpose that is to satisfy their own needs. A large number of biological experiments have proved that some advanced animals also

have the reflection and performance of pleasure from color and form. Darwin said, "It’s hard to explain that why certain colors and certain sounds combined in certain ways can cause pleasure, just as why this or that thing is good or delicious to the sense of smell or taste. But it's certain to say that we like the same colors and sounds as the lower animals." [6, s.45-46]

Ending. Social existence determines social consciousness, and social consciousness reflects social existence to a certain extent. Therefore, we need to realize that art originated from games, witchcraft, representation theory, and labor theory are all reasonable under certain time and space conditions, and we also need to look at problems from a developmental perspective. To a certain extent, art reflects the economic and political conditions at that time, and it also needs to keep pace with the times. In the long evolution of human beings, the development of art has always accompanied our life, so it has also experienced a long period of time. Although there are still many theoretical theories that have not been summed up one by one, to a certain extent these theories are closely related to art, but primitive humans must not create art for the sake of art. After fully satisfying the physical, psychological and other factors, art will slowly emerge, and it will become more and more perfect as time goes on.

Undoubtedly, in the face of the establishment of art science and the insufficiency of ethnographic research, the one-sidedness of the research direction of modern primitive national art, the limitations of modern people's understanding of primitive art and the shortcomings of the concept of "pure fun". The question of the origin of art is still an extremely difficult question even today, and many questions in the process of art creation are still unanswered. In view of this, we should make a more in-depth scientific summary and systematic grasp from the establishment of art anthropology, the relationship between economic society and the origin of art, the pluralism of the origin of art, and his correct understanding of the nature and function of primitive art.

REFERENCE

1. Zheng Yuanzhe. On the Validity of Labor Theory and Imitation Theory [J]. (Shanghai) Fudan Journal (Social Science edition), 1998(06).

2. Liu Xicheng. Chinese Primitive Art [M]. Shanghai Literature and Art Publishing House,1998.

3. Ellen Desanayak. Aesthetic man: Where art comes from and why, commercial press，2004.

4. Xia Jianzhong. Theoretical school of cultural anthropology, China Renmin University Press, 1997.

6. Yu Runyang. General history of western music [J] Shanghai Music Publishing House, 2008.

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ШАНСОНУ

Полякова Ірина Олександрівна,
к.п.н., доцент
Чигер Олег Олександрович,
к. мис-ства, викладач
ПВНЗ «Університет Короля Данила»
Рось Зоряна Петрівна,
к. мис- ства, доцент
Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ. На сучасному етапі велика увага в українському музикознавстві та культорології надається проблемам вивчення джерел формування і розвитку вітчизняної естрадної пісенної культури, значення якої для уяви цілісної картини еволюції музичного мистецтва важко переоцінити. Сучасне вокальне естрадне мистецтво є складним конгломератом жанрів, напрямів та стилів, яких об'єднує прагнення їх авторів до максимальної доступності, запам'ятовуваності, простоті їх музичної мови тощо. Такими раніше у США був джаз, у Франції – шансон, а в Україні – лірична пісня.

«Нажаль саме українська естрада поки що не осмислена як цілісний феномен і окремі її види потребують глибокого вивчення, аналізу й узагальнень» [4]. Одним з таких напрямів є український шансон, особливу роль у становленні і розвитку якого відіграло французьке популярне мистецтво. Таким чином, актуальність вибраної теми визначається об'єктивними потребами у глибокому вивченні процесів становлення та особливостей розвитку українського шансону як одного з напрямів вітчизняного вокального естрадного мистецтва та визначенні степені впливу побутуючих популярних жанрів на композиторську та виконавську творчість вітчизняних митців, українських шансоньє.

Мета. Окреслити шляхи формування українського шансону як одного з напрямів розвитку вітчизняного естрадно-джазового мистецтва та визначити

його особливості.

Стан наукової розробки. Джерельною базою публікації стали: дослідження особливостей функціонування естрадної пісні в соціумі (А. Сохор, О. Різник, І. Лепша, В. Чепеленко, С. Чернікова, М. Мозговий та ін); визначення шляхів формування та розвитку жанру шансону (Г. Ерисман, М. Кравчинський, Р. Стемблюдвсбка, Д. Франкорт та ін.); аналіз творчості відомих зарубіжних та вітчизняних шансоньє (І. Бєляков, К. Бєглов, С. Берто, В. Впсильченко, Д. Добрий, І. Жефруа, А. Калиничнко, Д. Куренная, Л. Масол, К. Пташка, К. Рильов, О. Різник, Ю. Сабадишин, А. Щербак та ін); ознайомлення з українським авторським бардівським мистецтвом (Л. Аннінський, В. Бондаренко, А. Вісюріна, Н. Гребенюк, А. Данилюк та ін.), а також аналіз інформації по темі з доступних інтернет-ресурсів.

Тема роботи зумовила комплексний підхід до вибору **методів** дослідження: *історичний, культурно-мистецький, інтегративний* методи передбачали застосування матеріалів і результатів досліджень комплексу музикознавчих дисциплін для осмислення шляхів розвитку вокального естрадного мистецтва, української пісенної естради та її зв'язків із зарубіжною естрадною культурою, зокрема, з мистецтвом шансону; *теоретичні методи* (*аналітичний, синтезування, абстрагування, узагальнення*) дозволили опрацювати інформацію, отриману з різних наукових джерел, та дав можливість виявити й систематизувати степінь впливу жанру шансону на сучасну українську пісенну естраду, зокрема, на розвиток вітчизняного авторського бардівського мистецтва, і формування українського шансону; *емпіричний метод (спостереження*) і *біографічно-асеїстичний* уможливив окреслити творчі здобутки українських шансоньє в галузі розвитку сучасної вітчизняної естрадної пісні та визначити їх роль в розвитку мистецтва українського шансону.

Історія формування жанру шансону, як одного з напрямів розвитку музичної естради, була пов'язана з музичною культурою Франції, формування якого починається з Х ст. і завершується утворенням самого жанру в

XV-XVIст. – в добу Середньовіччя. Саме Франція подарувала світові поняття «шансон». Спочатку шансонами називали одноголосі поліфонічні французькі пісні, які виконувались мандрівними музикантами – трубадурами і труверами (балади, віреле, мотети, рондо), що поклало початок формуванню одноголосих світських пісень доби французької замкової культури. Саме в XV-XVI століттях шансон потрапив під значний вплив франко-фламанської та нідерландської поліфонічних шкіл (Гійома Дюфаї, Жіля Беншуа, Йоганнеса Окегема, Жоскена Депре, Клемана Жаннекена, Орландо ді Лассо). У середині XV століття утворилася «паризька школа» шансонів (Клоден де Сермізі і Клеман Жаннекен). Саме композиторів цих шкіл вважають родоначальниками цього музичного жанру [10].

Хоча жанр шансону походить із творчості середньовічних французьких менестрелів, але значної популярності він набув наприкінці XIX – у першій половині XX ст. коли в європейській художній культурі виник новий різновид музичного театру – кабаре і розвиток жанру шансону став провідним у творчості співаків ранніх французьких кабаре. Саме тоді з'являється новий різновид французької пісні, що називався chanson réaliste (реалістична пісня), що зберігав популярність до кінця Другої світової війни і виконавцями якого були здебільшого жінки. Тематика пісень цього виду шансону стосувалася життя бідних робітників Парижу. Отже, основою для розвитку шансону як самостійного вокального жанру, зокрема напрямку «класичного» шансону, стали міський романс і напрям французької жіночої «реалістичної пісні». Професійного французького естрадного співака, який нерідко був автором і музики, і текстів пісень, і сам їх виконував стали називати ***шансоньє***. В подальшому, набувши популярності у співаків французьких кабаре, дана модифікація шансонів перейшла до французької естрадної музики XX ст., що зумовило формування другого напрямку – «естрадного» шансону», в якому зберігся головний принцип жанру: це пісня, що виконувалась автором тексту і музики.

В XX ст. в кінці Другої світової війни жанр шансону трансформується як

реакція на домінуючий англо-американський вплив на музичну індустрію Європи і представляв собою пісні, які виконувалися тільки французькою мовою. Поза межами Франції довгий час терміном «французькі шансоньє» називали усіх естрадних виконавців франкомовних пісень. Завдяки такому широкому тлумаченню терміну в цю категорію потрапляють відомі переважно французькі виконавці: Едіт Піаф, Шарль Азнавур, Ів Монтан, Жак Брель, Мірей Матьє, Джо Дассен, Патріція Каас та багато інших [10].

Україна до 90-го року минулого століття входила до складу СРСР і тому розвиток українського музичного мистецтва був тісно пов'язаний з музичними культурами республік Радянського Союзу. З огляду на це аналіз стану і досягнень українського естрадного мистецтва, що безпосередньо розвивався під впливом і контролем радянської системи, безумовно був пов'язаний із загальним розвитком радянської естради, переважно російської. У колишньому Радянському Союзі терміном шансоньє або бардами стали називати самодіяльних поетів та виконавців авторської пісні –жанру, що виник у 50-х роках XX ст. Сучасний термін, що його використовують в українській мові, мистецтво бардів називають ***співаною поезією***.

У 1990-х рр. від російського шансону відокремився зі своїми характерними особливостями самобутній український шансон, який своєю тематикою і музичними засобами значно відрізнявся від попереднього. Зокрема, російський шансон, який мав вплив на українську естраду, – це збірний термін, за яким знаходять собі місце емігрантська ресторанна творчість, блатна пісня, міський романс, дворові пісні, пісні військові, деяка частина бардівської та естрадної пісні. Тому під поняття російського шансону підпадають і часом далеко стоять один від одного виконавці діаметрально різні: «з одного боку Петро Лещенко та Аркадій Північний, з іншого – Клавдія Шульженко і Марк Бернес; з одного боку Володимир Висоцький і Олег Мітяєв, з іншого – Шуфутинський та ін. Єдине, що може об'єднувати таких різних виконавців, це те, що всі вони в своїх піснях представляють або зображують «характерного соціального персонажа», що розповідає свою історію від першої

особи.» [6].

Серед вище згаданих композиторів виділяється творчість радянського кіноактора і співака, видатного шансоньє Марка Бернеса, велику популярність якому принесли ролі в стрічках про Другу світову війну («Два бійці» – пісня «Темна ніч» а також стилізовану «під одеські пісні» «Шаланди»). До відомих пісень М. Бернеса також належать «Я люблю тебе, життя», «Журавлі» та інші.

Г. Кричевський, український шансон'є, львів'янин, автор 9 альбомів, в коментарі *Фокусу* заявляв: «Чесно кажучи, для мене шансон – це просто умовна назва для музики зі змістом пісень, у яких є зміст». У його відповіді є пряме подсилання до визначення, що «шансон – це музика навколо слів», тобто основне в таких композиціях – зміст. Цим визначенням він повторив формулювання Костянтина Казанського, французького автора-виконавця болгарського походження й аранжувальника французьких альбомів Висоцького. За його словами «шансон – це музика навколо слів. Тобто головний акцент зроблений на поезії. Що ж стосується музичного складника, то це різні форми народної пісні: міський романс, тюремні балади, сатиричні куплети» [8].

Помітно, шо творчість українських виконавців набагато менше пов'язана з блатною тематикою. У 1992–1993 роках з'явилися дві пісні, з яких і починає свій розвиток український шансон. Це «Киянка» Гаріка Кричевського та «Соколята» В'ячеслава Хурсенка. Але початок формування українського шансону сягає початку XX ст. Ще у 1925 р. в Парижі з'явився український шансоньє – киянин Олександр ***Вертинський*** (1889-1951 рр.), творчість якого була дуже популярною. У далекому 1915 р. він дав свій перший концерт, а ранні пісні присвятив зірці німого кіно – українці з Полтави Вірі Холодній (Левченко). Серед них: «Маленький креольчик», «Ваші пальці пахнуть ладаном», «Ліловий негр» та ін. На своїх концертах Вертинський співав лише під супровід роялю. Як зазначає К. Рильов – «в центрі більшості пісень Вертинського була доля жінки (як і в засновників жанру – французів): «Безноженька», «Кокаїнетка», «Бал Господній». Не тільки в пафосному або

трагічному стилі, але і в іронічному: «Як добре без жінок і без фраз, без гірких слів і солодких поцілунків, без цих милих, занадто чесних очей, які вам брешуть і вас ще ревнують» (“Без жінок”)… Вертинський заворожував глядачів елегантною манерою виконання, посилюючи враження за допомогою жестів і міміки і наче «показуючи» героїв своїх композицій» [8].

У бесіді з *Фокусом* Г. Кричевський відзначає важливу рису шансону: «У пісні мова часто йде від першої особи, і неважливо, чи відбувалася ця історія з автором насправді, чи це просто його фантазії… (Наприклад) Василя Зінкевича, який поодинці виховував двох синів. І хоч жінка в цій щемливій пісні згадується один раз, її вчинок і реакція на нього – смисловий центр хіта. Почувши на конкурсі “Пісенний вернісаж” цю композицію, розчулена Софія Ротару віддала її автору Гран-прі» [8].

Лірична тема стала провідною і в творчості українського шансоньє Михайла Грицкана (відомі пісні «Обійму», «Дай Ду Дай»). Сам композитор зізнається в інтерв’ю *Фокусу*: «В українському шансоні дуже багато почуття... Жінка для мене – не друга половинка, а перша. Тому що саме жінка дарує життя на Землі. Жінка – це нерв, переживання, трепетність. На ній усе сходиться. Тому жінка посідає першу і головну роль у моїх піснях… Українки – кращі жінки світу. Вони найкрасивіші, але і найбільш норовливі. Ми починаємо день з жінкою і закінчуємо його з нею. Але ми не підкаблучники, ми не підкоряємося їм, а любимо їх…» [8].

Отже, відразу можна помітити різницю між українським шансоном і шансоном «по-руські», тематика яких часто асоціюється з піснями про «блатних» де оспівується нелегке життя представників кримінального світу. В українській естраді словом шансон починають позначати не стільки так звані «блатні», а швидше «батярські» пісні, а ще й композиції міського романсу, різні жанри естрадної пісні, авторські бардівські твори, в яких переважає лірична тема тощо. Саме в цьому і полягає помітний зв'язок між українським та французьким шансоном, зокрема з напрямком «естрадного» шансону, в якому на відміну від «класичного» передбачені жанри естрадної пісні. В сюжетах

реальних життєвих історій переважала лірика з використанням відповідних засобів музичної виразності, де співак не тільки виконував пісню, а показуючи своєрідну «міні виставу», «проживав» її [10]. По суті це відповідає особливостям авторського мистецтва бардів.

Висновки. Основні особливості українського шансону XX ст. торкнулася насамперед мови (обов'язково української), збереження традиційного для жанру одноосібного авторства тексту, музики й виконання, виконавської стилістики і тематики творів: провідною стає лірична тема, зокрема, тема жінки, а з кінця минулого століття з огляду на історичні зміни в державі – громадянські й соціально-політичні теми. Все це притаманне вітчизняному авторському мистецтву бардів, на яке впливають традиції шансону, що спостерігається в творчих досягненнях відомих бардів, українських шансоньє В. Жданкіна, Е. Драча, М. Бурмаки, В. Морозова, О. Яременка та ін. Як зазначає М. Грицкан: «Мені здається, що 80 відсотків того, що є взагалі сьогодні на українській естраді, це шансон» [8].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко. А. До проблеми термінології у класифікації популярної музики за жанрами, стилями та напрямами. *Матеріали Третьої міжнародної науково-творчої конференції* «Культурно-мистецьке середовище : Творчість та технології» Київ, 2009. С. 46–57.

2. Васюріна А. О. Соціально-естетичний аналіз масової музичної культури : автореф. Дис. на здобуття наук. Ступеня канд. Наук з філос. Наук : спец. 09.00.08 «Естетика». Київ, 1996. 20 с.

3. Данилюк А. І. Масова культура в контексті демократичних перетворень XX століття : автореф. Дис. на здобуття наук. Ступеня канд. Наук з філос. Наук : спец. 09.00.08 «Естетика». Київ, 2000. 19 с.

4. Дзюба І. Чи усвідомлюємо національну культуру як цілісність? *Культура і життя.* Київ, 1988. № 4.

5. Дрожжина Н. Вокальне мистецтво естради: історія, теорія,

практика. Підручник. Харків, 2019. 336 с.

6. Кравчинский М. Легенды и звезды шансона. От Вертинского до Шуфутинского. СПб.: Амфора, ТИД Амфора, 2008. 413 с.

7. Мозговий М. П. Популярність естрадної музики : механізми формування. *Мистецтвознавчі записки*. Київ, 2009. Вип. 15. С. 23– 9.

8. Рильов К. Красива й норовлива. Феномен українського шансону. *Фокус.* 19 червні 2021 р. URL: https://focus.ua/uk/culture/485813-krasivaya-i-stroptiva

9. Сапожнік О. В. Сучасна популярна естрадна музика. Київ : Держ. Академія керівних кадрів культури і мистецтв, 2000. 64 с.

10. Стембльовська Р. Французький шансон. URL: https://eschool. dn.ua/mod/ book/ view.php?id=1982

ПРАКТИКА HANDMADE ЯК ШЛЯХ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

Савченко Віра Геннадіївна
аспірант
Харківська державна академія культури,
м. Харків, Україна

Вступ. / Introductions. Формування громадянського суспільства є однією з ґрунтовних завдань сучасних демократичних держав. Активна участь громадян в політичному, економічному,соціокультурному житті є запорукою вільного та стабільного суспільства. Однією з підвалин громадянського суспільства є волонтерство – добровільна, суспільно корисна діяльність (безоплатна робота та послуги).

Прагнення громадян приймати активну участь в суспільному житті притаманне здоровому, демократичному суспільству. Завданням держави при цьому є забезпечення умов для реалізації цього бажання.

Викликом в цьому випадку є робота з категоріями громадян з особливими потребами. З одного боку, ця категорія сама потребує систематичної допомоги як з боку держави, так з боку волонтерських і благодійних організацій. З іншого боку, реалізація принципу «не тільки брати, але й віддавати» може відігравати роль інструменту соціальної адаптації та інтеграції певних категорій громадян, надавати можливість відчувати себе потрібним, корисним для суспільства, відчувати причетність до нього.

Мета роботи. / Aim. Аналіз соціокультурної інтегрованості громадян з особливими потребами та виявлення потенціалу практики handmade у їх адаптації до соціокультурного поля.

Матеріали та методи./Materials and methods. У даній розвідці використовуються теоретичні матеріали вивчення соціокультурного потенціалу практики handmade, які застосовуються до аналізу цього більш конкретного аспекту культурологічного питання.

В ході роботи використовувався здебільшого культурологічний підхід на

базі матеріалів дослідження соціальних мереж.

Результати та обговорення./Results and discussion. Практика handmade в умовах громадянського суспільства може виступати інструментом соціальної реалізації для певних категорій громадян. Це можуть бути не тільки групи людей з особливими потребами, але і громадяни, які, з тих чи інших причин, не можуть реалізувати себе в звичних проявах волонтерської чи іншої благодійної діяльності.

Генетичні корені практики handmade знаходяться в декоративно-ужитковому мистецтві та ремісничій справі. Це передбачає відсутність у технологічному процесі складного устаткування, спеціалізованих інструментів та матеріалів. Засвоєння нових технік, глобальних трендів та ідей може відбуватися за посередництвом мережі інтернет. Виконання робіт в рамках практики handmade є вільним з точки зору вибору часу та інтенсивності роботи. Людина може присвячувати час та контролювати зусилля у відповідності до стану здоров'я, наявності темпоральних та інших ресурсів. Також слід зазначити, що при реалізації себе в рамках практики handmade людина стає двостороннім актором розповсюдження та створення інформації.

Так, наприклад, у США поширеним типом волонтерства серед людей похилого віку є створення теплого одягу для немовлят, що вимушені довгий час перебувати в лікарні. В Україні після Російської агресії 2014 р. розповсюдженою стає практика в'язання теплого одягу для солдат ВСУ, створення домашніх напівфабрикатів, випічки. Для організації волонтерів створені тематичні групи в соціальних мережах, на засадах самоорганізації відбувається групова закупівля матеріалів, продуктів, організовуються логістичні ланцюжки.

Тобто, створення речей декоративно-ужиткового мистецтва, які стають в нагоді іншим, допомагає відчувати себе повноцінним членом суспільства. При засвоєнні технік та глобальних трендів людина може встановлювати нові соціальні зв'язки, більш повноцінно брати участь у соціокультурному бутті суспільства.

Висновки./Conclusions. Таким чином, практика handmade в умовах сучасного суспільства стає одним з інструментів соціокультурної реалізації. Гнучкість та адаптивність практики дозволяє залучити до соціального буття певні категорії громадян, для яких реалізація за допомогою більш традиційного інструментарію є ускладненою або неможливою.

УДК 024:027 (477)

ІНДИВІДУАЛЬНІ ТА КОЛЕКТИВНІ КОРИСТУВАЧІ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ (НА ПРИКЛАДІ НБУВ)

Соколова Ірина Василівна,
науковий співробітник,
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
Київ, Україна

Розглянуто структуру користувацького складу Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, а також спектр послуг бібліотечно-інформаційного обслуговування, які надаються індивідуальним і колективним користувачам. У публікації наведено статистичні дані по користувацькій аудиторії бібліотеки.

Ключові слова: користувач наукової бібліотеки, читач, колективні користувачі бібліотек, бібліотечні послуги, бібліотечно-інформаційний сервіс.

Вступ. Зміна соціокультурних та економічних процесів в суспільстві, використання нових інформаційних технологій неодмінно позначаються на усіх процесах роботи бібліотек. Компютеризація бібліотечних процесів і використання інтернет розпочали новий етап в історії розвитку бібліотек, якісно вплинули на обслуговування, допомогли вдосконалити багато бібліотечних процесів й полегшили працю бібліотекарів, позначилися на читацькому попиті, формах затребуваних послуг, складі користувачів бібліотек.

Мета роботи – розглянути структуру користувацького складу Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ), яка зазнала суттєвих змін з використанням інформаційних технологій.

Матеріали та методи. Відповідно до завдання комплексного розгляду використовувався метод структурного аналізу даних. З метою уникнення догматичного підходу до зазначеної проблематики у даному дослідженні

використовувалися методи порівняльного аналізу, статистичного аналізу, синтезу і аналізу. Аналіз даних, наведних у публікації, здійснено на основі щорічних «Звітів бібліотечно-інформаційної діяльності НБУВ».

Результати обговорення. Користувачі бібліотек – фізичні та юридичні особи, які отримують бібліотечні послуги безпосередньо в читальних залах або через електронні інформаційні мережі. У складі користувачів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) можна виділити такі категорії: відвідувачі читальних залів, відвідувачі абонемента, користувачі електронної інформаційної мережі бібліотеки, абоненти міжбібліотечного абонемента, абоненти системи вибіркового розповсюдження інформації. Зазначимо, що поширення інформаційних технологій, спричинилося до появи окремої і найбільш чисельної категорії користувачів НБУВ, а саме, користувачів електронної інформаційної мережі бібліотеки, а також появи нових форм в облуговуванні усіх інших категорій користувачів.

Відвідувачі бібліотеки, що завітали до головного корпусу (пр. Науки, 3) або Філії № 1 (вул. Володимирська, 62) для роботи у читальних залах, мають можливість замовити необхідну літературу з фондів основного зберігання та підсобних фондів спеціалізованих структурних підрозділів НБУВ, попрацювати з каталогами та електронними ресурсами, отримати інформаційне та довідково-бібліографічне обслуговування, переглянути книжкові й художні виставки тощо. У електронній реєстраційній БД «Читачі НБУВ», яка ведеться в бібліотеці, збираються персоніфіковані відомості про фізичних осіб – читачів бібліотеки. У БД міститься інформація про якісний склад читацького контингенту: за основними професійними категоріями, шифрами спеціальностей, освітою, віком, статтю, а також на яких умовах було отримано доступ до користування бібліотечним фондом (записані постійно, тимчасово, отримали разові перепустки). Згідно БД «Читачі НБУВ» на кінець 2021 р. зареєстровано 243 988 осіб.

Протягом 2021 року перереєстровано 524 індивідуальних користувачів абонементу НБУВ. Близько 70 % цієї категорії складають працівники НАНУ.

Окрему категорію користувачів бібліотеки становлять абоненти МБА. Цю групу складають колективні (бібліотеки) та індивідуальні (особи) користувачі, зареєстровані у БД індивідуальних, міських, міжміських міжбібліотечних абонентів. НБУВ здійснює обслуговування колективних користувачів за міським (у межах Києва), міжміським (у межах України) та міжнародним МБА, робить доставку паперових та електронних копій документів.

На кінець 2021 р. бібліотека здійснювала обслуговування 1727 абонентів МБА. За міжнародним МБА у 2021 р. надходили запити від колективних користувачів країн СНД, Німеччини, Іспанії, США, Польщі, Угорщини, Алжиру та ін. Протягом багатьох років активними вітчизняними користувачами МБА виступають обласні наукові бібліотеки, бібліотеки науково-дослідних установ та вищих навчальних закладів. Водночас індивідуальним користувачам, які зареєстровані у НБУВ, відділ МБА надає послугу замовлення літератури з фондів інших бібліотек. Так, протягом року відділом МБА до інших бібліотек України, СНД та зарубіжжя було надіслано 561 замовлення й одержано 345 документів, які відсутні у фондах НБУВ, у т. ч. за міжнародним МБА – 187 документів.

Абоненти системи вибіркового розповсюдження інформації (ВРІ) становлять окрему категорію користувачів НБУВ. Послуга, яку надає бібліотека абонентам системи ВРІ полягає у підготовці повнотекстової і бібліографічної інформації за заздалегідь визначеними темами або сферами діяльності, які цікавлять замовника. Підготовка інформаційного продукту може здійснюватися разово або на довготривалій основі, що відповідатиме задоволенню постійнодіючого запиту користувача. Кількість колективних та індивідуальних абонентів, яким у НБУВ надаються послуги по системі ВРІ станом на кінець 2021 р. склала понад 1100. Використання сучасних вебтехнологій забезпечує можливість надання послуг користувачам системи ВРІ у дистанційному режимі.

Користувачі електронної інформаційної мережі НБУВ – наступна і наибольш чисельна за кількістю категорія користувачів. Вони отримують бібліотечні послуги, звернувшись до вебпорталу НБУВ (http://www.nbuv.gov.ua), сайту Центру дослідження соціальних комунікацій (www.nbuviap.gov.ua) та сайту Українського національного біографічного архіву (http://biography.nbuv.gov.ua). До найбільш поширених послуг, що надаються відділеним користувачам електронної інформаційної мережі НБУВ, можна віднести отримання доступу до повнотекстових електронних документів, пошук електронної інформації про джерела.

Одиницею обліку користувачів, які звертаються в бібліотеку через електронні інформаційні мережі, є код користувача (IP-адреса особи або організації), зафіксований на сервері бібліотеки. Кількість віддалених користувачів з унікальними ip-адресами постійно зростає і у 2021 р. склала понад 4,6 млн. У цій категорії переважну більшість становить вітчизняний користувач, але 9 % є представниками інших країн Европи, Азіїї, Північної Америки. Найвищі показники за кількістю сеансів вітчизняних користувачів мають такі 10 міст України: Київ, Львів, Харків, Одеса, Дніпро, Вінниця, Тернопіль, Івано-Франківськ, Запоріжжя, Чернівці.

Висновки. Отже, структура користувацього складу НБУВ визначається широким спектром надання послуг бібліотечно-інформаційного обслуговування бібліотеки, використанням сучасних вебтехнологій, включенням до електронного простору. У структурі виділено п’ять категорій, в яких представлені як індивідуальні, так і колективні користувачі. Структура користувацького контингенту змінюється в часі, що обумовлено появою нових можливостей у бібліотеки в наданні послуг, зокрема, налагодженням роботи вебпорталу НБУВ, надання замовнику послуг в системі BPI.

Аналіз кількісних змін засвідчує, що поступово зменшується кількість індивідуальних користувачів, які відвідують читальні зали у приміщенні

бібліотеки, в той час, як кількість віртуальних користувачів стрімко зростає. Крім об’єктивних еволюційних змін на ці процеси накладають свій відбиток і несприятливі умови роботи бібліотеки протягом останніх років, зокрема, періоди закриття і переходу бібліотеки на дистанційне обслуговування під час введення карантину з метою запобігання поширення гострої респіраторної хвороби COVID-19, робота бібліотеки в умовах військового стану. Водночас бібліотека робить усе можливе для задоволення читацького попиту й забезпечення доступу користувача до документів та інформації.

POLITICAL SCIENCES

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЄВОГО ЕТИКЕТУ ПУБЛІЧНОГО СЛУЖБОВЦЯ

Мельниченко Ольга Євгенівна
аспірантка кафедри державного управління
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Науковий керівник
Ленда Р. І.
м. Київ

Культура мовленнєвого етикету як елемент загальної культури є одним з найважливіших показників цивілізованого суспільства. Процес оволодіння мовою та її культурою пов'язаний із набуттям вміння правильно говорити та писати, точно висловлювати думки, активно використовувати знання мови та грамотно застосовувати його.

Відмінні знання мови стають важливим елементом підготовки фахівців з державного управління, адже саме творче використання засобів масової інформації, що повністю демонструє професійні таланти державного службовця, сприяє його самовираженню та самовираженню. Практика сучасних інтеграційних процесів в Україні, її входження в систему міжнародних економічних, політичних та культурних зв'язків вимагають конкурентоспроможних державних менеджерів світового рівня.

Діяльність державного менеджера вимагає не лише професійних навичок, а й широкої загальної освіти, оскільки передбачає інтенсивне усне та письмове спілкування, забезпечує широку мовленнєву практику, вимагає точного вираження понять та категорій у різних сферах державного управління. Державна посадова особа, виконуючи свої безпосередні обов'язки, виконує різні комунікаційні ролі: веде ділове листування, готує проекти законів,

проекти постанов, договорів та угод, спілкується з іншими державними службовцями та громадянами різних культурних рівнів. Недотримання та порушення публічних службовців мовних стандартів може спричинити непорозуміння, негативну реакцію співрозмовника та негативно вплинути на його подальшу кар'єру. Крім того, урядовець може також виступати спікером, якщо він виступає з доповіддю під час ділових зустрічей, засідань, пленарних засідань у залі засідань Верховної Ради України або перед аудиторією в лекційних залах.

Уміння правильно, чітко та чітко використовувати літературну мову висловлювати свої думки, оволодіння мистецтвом публічного вираження, які визначають його оцінку та сприяють професійному та особистісному розвитку, є елементами іміджу державного службовця. Професія державного службовця реалізується в особливій галузі трудової діяльності, яка потребує не лише спеціальних знать, умінь і навичок, необхідних для виконання певних обов'язків у правовій сфері. Їх фахова діяльність має яскраво виражений соціальний характер, регламентований законом. Почуття обов'язку, справедливість, неупередженість є ядром їх професійно-правової культури, яка формується та виявляється в умовах здійснення комунікативної діяльності. Сьогодні у системі державної служби в Україні існує сформоване комунікативне середовище і це пов'язане з тим, що останні роки з'явився прошарок публічних службовців позитивно налаштованих на соціально-конструктивну орієнтацію своєї діяльності.

Варто наголосити, що володіння мовленнєвим етикетом сприяє набуттю авторитету, стимулює довіру та повагу. Володіння культурою мовленнєвого етикету, його дотримання дозволяє людині відчувати себе впевнено і невимушено, не відчувати незручності через неправильні дії, уникнути насмішок з боку оточуючих.

Але найважливіше те, що неухильне дотримання правил мовленнєвого етикету членами колективу тієї чи іншої публічної установи, справляє на партнерів сприятливе враження, підтримує позитивну репутацію всієї

організації.

Мовленнєвий етикет формується з урахуванням особливостей партнерів, їх соціального статусу, місця у службової ієрархії, професії, національності, віросповідання, віку, статі, характеру та визначається ситуацією, у якій відбувається спілкування.

Проблеми мовленнєвого етикету публічних службовців із урахуванням української специфіки розглядалися в численних дослідженнях науковців. Зокрема, Г. Почепцов та Н. Драгомирецька проаналізували категорії комунікативної діяльності публічних службовців; І. Плотницька та Т. Недашківська вивчали проблеми мовленнєвого етикету в практиці державної служби; Н. Нижник та О. Машков визначили основні інформаційно-комунікаційні аспекти державного управління; І. Плотницька та Н. Черненко зосередилися на питаннях специфіки граматики текстів державного управління та сучасного стану функціонування української мови в державному управлінні; О. Мельников, О. Чебикін дослідили основні завдання і функції професійно-комунікативної діяльності державних службовців; В. Сороко, М. Нинюк, О. Зінченко, Л. Ожелевський, В. Філіпповський – структуру готовності фахівців у галузі публічного управління до професійно-комунікативної діяльності [7,с.25].

Серед наукових досліджень, присвячених проблемам держслужби, існує велика кількість робіт, що описують важливі орієнтації держслужбовців, моральні якості, духовну культуру представників цієї великої соціальнопрофесійної групм. У них висвітлено актуальні проблеми державної служби, її моральних засад, підготовки кадрів держслужби, досліджуються питання професіоналізму державних службовців, формування їх ціннісних орієнтацій.

У багатьох публікаціях в пресі міститься критика і аналіз мовних помилок державних службовців. Дійсно, чиновник – представник держави, від імені якого він здійснює свої посадові обов’язки, спілкуючись державною мовою країни, мовна культура для нього є важливою складовою професійної

компетентності. Від рівня культури держслужбовця, в тому числі мовної, залежить репутація установи, в якій він працює, і авторитет органів державного управління в цілому. Аналіз мовної особистості державного службовця – не тільки важлива мовна, а й суспільна проблема, особливо у контексті сучасного стану мовної культури суспільства.

Культуру мовленнєвого етикету можна умовно розглядати на двох рівнях: індивідуальному та колективному. Індивідуальний пов'язаний з поняттям мовної особистості, колективний – із соціальною групою, етномовною та етнічною спільнотою, суспільством, нацією. Однак кожний індивідуальний мовленнєвий етикет реалізується в певному соціумі (макроколектив: суспільство, нація, етнос, етномовна спільнота тощо, мікроколектив: навчальний заклад, робота, вулиця, сім'я). Значною мірою колективний мовленнєвий етикет – це сукупність і взаємодія мовної поведінки індивідів [4,с.18].

Для того, щоб досягти значних успіхів у кар'єрі та створити позитивний імідж, сучасний керівник повинен виступати в кількох іпостасях. По-перше, це керівник, який обраний владою та управляє великим колективом досвідчених людей. По-друге, це лідер, спроможний вести за собою людей, використовуючи при цьому свій авторитет, високий професіоналізм, позитивні емоції. По-третє, це дипломат, що здатний встановити контакти з партнерами і владою, що успішно долає внутрішні і зовнішні конфлікти. По-четверте, це новатор, що розуміє роль науки в сучасному світі, що вміє оцінити і без зволікання впровадити у виробництво той чи інший винахід або раціоналізаторську пропозицію. По-п'яте, це просто людина, що володіє високими знаннями і вміннями, рівнем культури, чесністю, рішучістю характеру і у той же час розважливістю, спроможна бути у всіх відношеннях взірцем для оточення [3].

Публічний службовець, який вміє чітко і ясно висловити свою думку, має велику перевагу. Варто наголосити, що для того щоб сформувати високий рівень культури мовленнєвого етикету необхідно "вміти почути" співрозмовника, відчути його настрій та емоції.

Так, активне слухання – одна з необхідних гнучких навичок для формування мовленнєвої культури, як і вміти говорити, і якщо ви хочете, щоб вас слухали, потрібно самому слухати. Дуже часто співрозмовник слухає, але не чує. Цей феномен пояснюється тим, що організація результативного слухання є складним процесом. До того ж адресант більше за адресата зацікавлений у тому, щоб почули саме його. Доведено, що слухання втомлює більше, ніж саме мовлення, адже воно вимагає великих інтелектуальних зусиль, а активне слухання, на відміну від звичайного, вимагає від адресата цілковитої концентрації уваги.

Причинами, що заважають ефективному слуханню, науковці називають, крім того, такі стани людини:

– демонстрація неуваги, роздуми про щось стороннє, перекладання паперів на робочому столі чи перебивання розмови для відповіді на телефонний дзвінок;

– створення удаваного образу уважного слухача;

– слухання доти, поки не виникає потреба сказати самому. Після цього ви перестаєте слухати співрозмовника і збираєте сили, щоб перебити його, як тільки з’явиться така можливість;

– емоційна надчутливість та упередженість;

– готовність слухати лише те, що ви хочете почути;

– впевненість у тому, що чуєте саме те, що очікували почути;

– небажання чути те, що ви не хочете чути;

– установка на пошук приводу для суперечностей, можливостей для нападів і критики. У такому випадку ви напружено слухаєте і “виловлюєте” ідеї, з якими ви незгодні, замість того щоб звернути увагу на позитивні моменти у повідомленні співрозмовника;

– втрата інтересу до розмови, якщо вас хтось відволікає.

Комунікаційна поведінка та взаємодія між співробітниками в процесі трудової діяльності мають бути бездоганними. Саме керівник покликаний використовувати всі засоби ділового спілкування для формування

конструктивної комунікативної поведінки своїх колег, яка є основою ефективного управління людськими ресурсами. Іноді для досягнення оптимального спілкування, тобто для того, щоб повідомлення адресанта досягло своєї мети - було почуте адресатом, партнерам по спілкуванню потрібно змінити свою комунікативну поведінку [2].

Це необхідно, перш за все, для уникнення низки помилок, зокрема:

– мовний бар'єр: перешкода на шляху ефективного обміну інформацією — використання своєрідної "китайської грамоти", тобто незрозумілої адресату мови. Часто слова, якими всі користуються, в різних людей означають різні поняття. Недаремно філософи вказують на те, що більшість пасток у філософії кореняться в неправильному використанні мови. Спеціалісти з семантики також переконані, що багато так званих проблем насправді є псевдопроблемами, які відразу зникають, коли співрозмовники правильно користуються мовою [1].

Отже, можна запропонувати такі шляхи формування мовленнєвого етикету у публічних службовців:

– читати фахову літературу з питань мовленнєвої культури, звернення до словників української мови;

– читати літературу різних жанрів, намагатися аналізувати прочитане, накопичувати цікаву інформацію та нові знання;

– систематично звертатися до різних довідників, енциклопедій;

– здійснювати постійний самоконтроль, боротися з похибками мови у повсякденному мовленні;

– набувати навичок публічних виступів, практикувати участь у бесідах, дискусіях, обговореннях;

– регулярно вести записи, що допомагають поповненню знань про правила та норми української мови та інше.

Професійно-кваліфікаційні вимоги до культури мовленнєвого етикету та комунікативної компетентності держслужбовців повинні характеризувати знання, вміння і навички публічних службовців, їх мовну, комунікативну

компетентність і виступати в ролі культурно-мовних імперативів. Опис мовленнєвого етикету як парадигмального поняття, відкритого для різних дослідницьких підходів і методик, передбачає включення нових компонентів, з яких складаються рівні в структурі мовної особистості. Всебічне вивчення специфіки мовленнєвого етикету чиновників, що посідають різне становище в службовій ієрархії і представляють різні суб'єкти держави, різні органи державного і муніципального управління, належать до різних соціальних груп, дозволяє виявити типове, загальне і індивідуальне в мовному портреті сучасного працівника органів державного управління.

Зазначений взаємозв'язок мови і професійної картини світу дозволяє стверджувати, що професійний дискурс, включаючи професійні смисли, необхідні і прийняті на рівні всієї спільності і не маючи яскраво вираженого індивідуального контексту, є мовним відбитком професійної картини світу.

Отже, професійний образ світу суб'єкта як індивідуальний дериват професійної картини світу формується у процесі професійного спілкування і професійної діяльності.

Таким чином, рівень володіння мовленнєвим етикетом публічними службовцем визначає рівень його професійної придатності. Крім того, знання основних правил мовленнєвого етикету сприяє зростанню авторитету, породжує довіру і повагу до людини, наділеної державною владою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Комунікації в публічному управлінні: аспекти організаційної культури та ділового спілкування : навч. посіб. / уклад.: Гошовська В. А. та ін. Київ : К.І.С., 2016. 130 с.

2. Комунікативна компетентність публічних службовців як елемент модернізації системи державної служби. Івано-Франківський центр науки, інновацій та інформатизації. Івано-Франківськ: 2012. с. 154.

3. Мазепова О. В. Еволюція поняття «мовна особистість» у сучасних лінгвістичних дослідженнях. URL: http://philology.knu.ua/files/library/.

4. Хаджирадєва С. К. Підготовка державних службовців до професійномовленнєвої комунікації: концептуальні засади й стратегія модернізації технологій: автореф. дис. … доктора наук з державного управління. К., 2006. 38 с.

5. Чаус С. В. Можливості вияву мовної особистості в умовах ритуалізованого дискурсу (на матеріалі судового мовлення Нюрнберзького процесу). *Науковий вісник кафедри Юнеско КНЛУ Серія Філологія. Педагогіка. Психологія*. Випуск 30. 2015. С. 125-130.

6. Юкало В. Структура спеціальної мови і професійного спілкування. *Дивослово.* 2005. № 12. С. 43-47.

7. Голубовська І. О. Мовна особистість як лінгвокультурний феномен. Studia Linguistica. Зб наук. пр. Київ, 2008. Вип. 1. С. 25– 33.

ПРЕДСТАВНИКИ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН ЗАКАРПАТТЯ: ПОГЛЯД СУЧАСНОСТІ

Мигун Марина Дмитрівна,
аспірант кафедри політичних наук і права
Київський національний університет
будівництва і архітектури
м. Київ, Україна

Україна сьогодні проживає історичні часи своєї незламності, переломні події, які змінюють людство та суспільство в цілому. Попри всі перешкоди, ми маємо вже зараз будувати своє національне майбутнє з прагненням до європейської інтеграції. Однак цей процес вкрай складно уявити без аспекту представництва національних меншин, відповідної законодавчої бази, ратифікованих міжнародних угод та загальноприйнятих конвенцій.

Практично до 24 лютого 2022 року питання національних меншин активно обговорювалося в поліетнічних регіонах, були плани щодо регіонального розвитку етнічної структури в областях України, функціонування етнічних груп в умовах децентралізації.

В реаліях сьогодення дещо змінився вектор нагальності питань. Поміж того, регламент стосовно національних меншин в України не залишається останнім на порядку денному. Особливо, коли мова стосується вступу України до Європейського Союзу.

2022 року Україні надано статус кандидата до членства в Європейський Союз, наступною умовою Єврокомісії є етап реформування: ухвалення змін у власному законодавстві етнонаціональної складової країни, активізації їх до стандартів Рамкової конвенції про захист національних меншин.

В контексті реформування законодавства щодо статусу нацменшин, актуальним є питання розгляду складової представництва національних меншин Закарпаття, динаміки розміщення меншин в регіонах області; місце і роль етнічних груп в представницьких органах.

За офіційними даними останнього Всеукраїнського перепису населення (2001 р.), національні меншини в Україні становили 10 млн 757 тис. 456 чол., або 22.2% від усіх жителів [1]. На Закарпатті розміщено близько 100 національностей. Майже п'ята частина населення області – це представники національних меншин. Найбільш чисельна група – українці 1010,1 тис. осіб або 80,5%, угорці складають 151,5 тис. осіб або 12,1%, румуни – 32,2 тис. осіб або 2,6%, росіяни 31,0 тис. осіб або 2,5%. Роми становлять 1,1%, словаки 0,5%, німці 0,3%, білоруси 0,12%, євреї 0,05%, поляки 0,04% [3].

Щодо мовного складу населення, то він подібний до національного: понад 80% населення вважає своєю рідною мовою українську, 12,7% - угорську, 2,9% – російську, 2,6% – румунську. Тільки угорськомовна і російськомовна спільноти дещо більші від національних груп відповідно на 0,7 і 0,4% [3].

Динаміка угорської меншини на Закарпатті має наступний вигляд (Див. Рис. 1): Берегівський район – 76,1%, Ужгородський район – 33,4%, Мукачівський – 12,7%, Виноградівський – 26,2%.

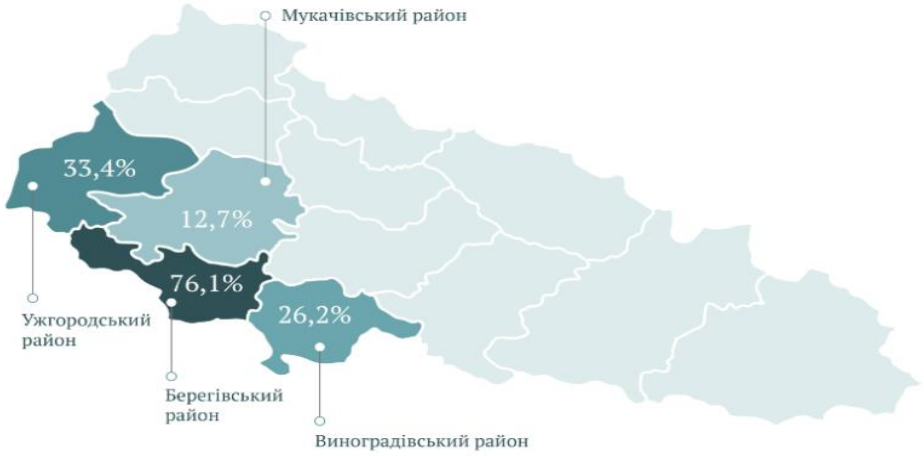

Рис. 1. Угорська меншина на Закарпатті

Румунська національна меншина Закарпаття (Див. Рис. 2) представлена у двох районах: Тячівському – 12,4% та Рахівському – 11,6%.

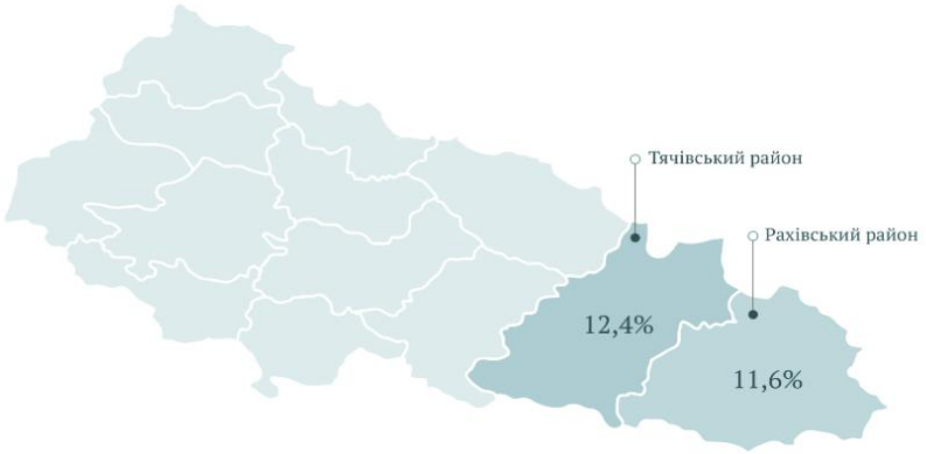

Рис. 2. Румунська меншина на Закарпатті

Показники загального населення на Закарпатті станом на 1 січня 2022 рік складали – 2010, 18 тис. чол. Проте варто зазначити, що ситуація вкрай змінилася після 24 лютого 2022. За даними Мінфіну спостерігаємо різкий стрибок спаду населення у порівнянні з 2014 та 2022 роками. Чисельність населення по всій Україні у 2014 році складала 45, 426 млн, станом на 2022 рік маємо – 41, 167 млн.[2].

Дослідження аналітиків показують, що у 2022 році кількість закарпатської угорської меншини може зменшитися до 100 000, оскільки через нестабільну політичну ситуацію, близько 30 000 угорців виїхали за межі країни. На фоні наведених цифр, можна стверджувати про суттєві зміни в демографічній складовій України.

Говорячи про національних меншин Закарпаття, варто сказати про організації, в яких активно задіяна етнічна спільнота. Громадські організації (Див. Рис. 3), легалізовані Головним управлінням юстиції у Закарпатській області – це реєстр усіх об’єднань, зареєстрованих з часу здобуття незалежності і до сьогодні. У реєстрі – 827 організацій, з них 10% пов’язана з національними меншинами. Лідерську позицію у створенні організацій займає угорська меншина. З усього переліку національних меншин лише угорська має політичні партії. Перша зареєстрована у 1993 році (на її основі згодом створили партію «КМКС» (2005 р.), друга – Демократична партія угорців України (2005 р.). В Ужгороді зареєстровано 12 угорських організацій, у Берегові – 8, у Мукачеві –

3. Організації об’єднують угорців за рахунок спорідненої культурної спадщини, звичаїв, професійних настанов.

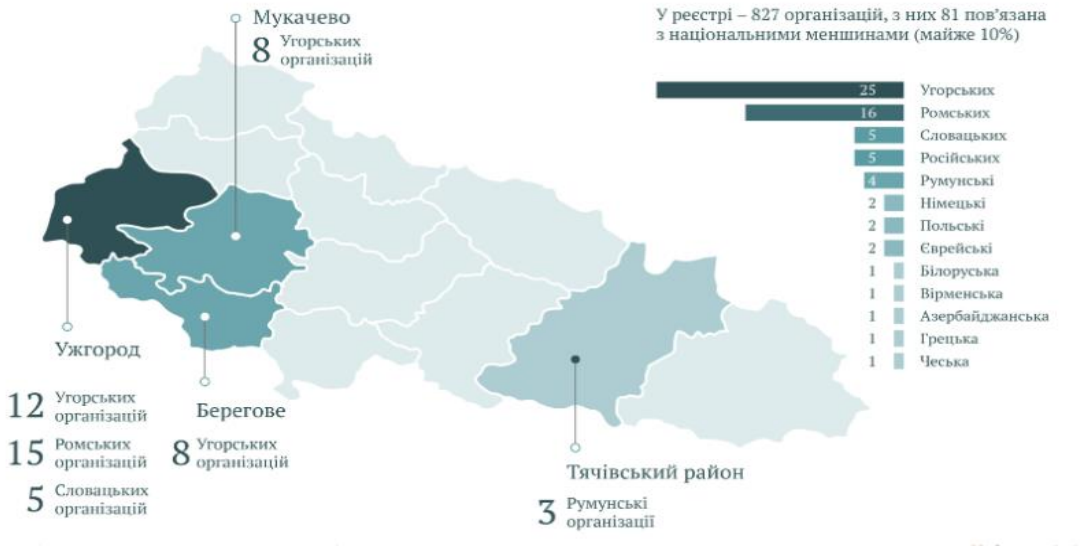

Рис. 3. Організації, утворені національними меншинами на Закарпатті

Представники національних меншин проявляють себе у консультаціях формату публічного громадського обговорення, зокрема й стосовно питань етнонаціонального розвитку своїх регіонів [5, с. 10].

Угорська меншина бере участь у політичному житті регіону. Періодом 2014-2015 років спостерігалася консолідація та підсилення впливу угорської громади Закарпаття за підтримки угорського уряду. Разом з тим, на 2015 рік не досягнуто мети створення виборчих округів з урахуванням етнічної складової або окремого району в рамках децентралізації [4].

Виборчі округи 2020 року продемонстрували подібний результат. Відсутність єдиного механізму, який би координував етнічну складову населення Закарпаття призводить до хаотичного розподілу повноважень органів місцевого самоврядування регіону.

У березні 2021 року була прийнята Національна стратегія у сфері прав людини. У цьому документі визначено основні завдання забезпечення захисту прав людини в Україні. Одним із завдань цієї Стратегії визначено забезпечення умов для розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин. Стратегія також буде підтримана Планом дій на 2021-2023 роки, який включатиме конкретні дії та завдання для

всіх органів виконавчої влади, що беруть участь у реалізації Стратегії [5, с. 59].

Європейська інтеграція задала свій напрямок для українського законодавчого реформування. Поступово, але реалізація необхідних законопроектів є вже невідворотним процесом. Коли є конкретна ціль євроінтеграції, залишається справа часу. Сподіваємося, що закон щодо захисту прав і свобод національних меншин буде таки реалізованим.

Підсумовуючи вищезазначене, слід наголосити: національних меншин компакто проживають не у всіх регіонах Закарпаття. Найбільший відсоток у співвідношенні з румунською меншиною має угорська меншина. Угорська меншина лише у Берегівському районі складає 76,1% від населення району. Відсоток румунської меншини в Закарпатті буде дещо меншим, наприклад, у Тячівському районі лише 12,4%. В регіонах діють громадські організації, де угорська меншина активно функціонує та приймає участь.

2015 рік став початком підсиленого інтересу до впливу угорської громади Закарпаття за підтримки угорського уряду. Однак ні в 2015, ані в 2020 році так і не прийшли до єдиної концепції утворення виборчих округів з урахуванням етнічної складової населення. Аби зрушити це питання з мертвої точки, урядом України у найкоротший термін має бути прийняте рішення на законодавчому рівні щодо європейської інтеграції, мається на увазі підписання закону стосовно представництва національних меншин.

Закон щодо етнонаціональної складової України зможе надати відповідь на багато запитань, а саме: функціонування національних меншин в поліетнічних регіонах, вирішення міжнаціональних конфліктів та багатьох питань етнополітики. Спрогнозує стратегію дружнього співіснування національних меншин в Україні відповідно ратифікованим конвенціям. Діяльність національних меншин на Закарпатті буде формуватися на підставі новоприйнятого закону України і відкриє перспективу на новий погляд для етнонаціональної політики регіону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Всеукраїнський перепис населення 2001 року. URL: https://2001.ukrcensus.gov.ua/ (дата звернення: 27.09.2022).

2. Мінфін. Чисельність населення України станом на 2022 рік. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/reference/people/ (дата звернення: 27.09.2022).

3. Національні меншини Закарпаття: більшому-більше, меншому-менше. URL: https://uchoose.info/natsionalni-menshyny-zakarpattya-bilshomu-bilshe-menshomu-menshe/ (дата звернення: 27.09.2022).

4. Питання децентралізації в контексті забезпечення прав національних меншин на прикладі угорської меншини Закарпаття. URL: http://www.ucipr.org.ua/ua/?option=com_content&view=article&id=8 (дата звернення: 27.09.2022).

5. П’ята періодична доповідь України про виконання Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин. Проект від 25.09.2021 року. С. 10 – 59.

СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОВИ ДИПЛОМАТИЧНИХ ДОКУМЕНТІВ

Федорова Ганна Юріївна
старший викладач
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна
м. Харків, Україна

Вступ. Ми спостерігаємо появу глосаріїв, пов'язаних із спеціалізованими практиками в таких галузях, як медицина чи математика, починаючи з 17-го століття, а в наукових і технічних сферах – з 18-го століття. Сфера дипломатії не зазнавала подібного процесу «словництва» в той час, який складався з публікації глосаріїв або словників, які виявляли існування спеціальної мови, забезпечуючи «міст» між спеціалізованою та неспеціалізованою. Перші словники, які містять перелік конкретної дипломатичної лексики, з'явилися у другій половині 19-го століття французькою мовою, а англійською – з 20-го століття.

Ціль роботи. Дослідити стилістичні особливості мови дипломатичних документів.

Матеріали та методи. Аналіз, синтез та систематизація наукових статей за темою «Дипломатія».

Результати та обговорення. Дипломатичне знання перебуває під впливом міжнародного контексту, який дедалі більше відзначається підтвердженням конкуруючих протодержавних політичних утворень, водночас він сприяє формуванню цієї ситуації через розвиток нових знань, пов'язаних із політичним і дипломатичним аналізом [4].

Дипломатичні підручники мають сильний юридичний компонент. Це відображається в тематичному значенні, яке надається обговоренню прав, обов'язків і прерогатив дипломатів. Тепер мова йде про більш детальне вивчення діахронічного процесу структурування сфери дипломатії шляхом

паралельного розвитку міжнародного права, зосередившись на тому, як дипломатичні посібники розрізняють звичаї, норми та дипломатичне використання суто правових принципів. Гіпотеза, яка лежить в основі наших міркувань тут, полягає в тому, що одна зі специфіки дипломатії як спеціалізованої галузі полягає в її близькості до спорідненої галузі права, а також у її коріненні в ряді застосувань, які уникають правової кодифікації, але є важливими для досягнення більш загальне призначення поля.

Також специфіка дипломатичної мови полягає в існуванні спеціалізованих документів для використання не тільки дипломатичним персоналом, а й адміністративно-технічним персоналом.

Дипломатичне листування визначається як «письмові акти дипломатії, тобто різні форми офіційних листів, якими обмінюються в офіційних цілях представники суб’єктів сучасного міжнародного права, тобто держав і міжурядових (міждержавних) міжнародних організацій». Такі листи є офіційними актами і мають значення документів, що мають юридичну силу. Вони інформують про прийняті державами рішення або про їхні нові міжнародні зобов'язання. Правом користування дипломатичною кореспонденцією мають лише глави держав, глави урядів і міністри закордонних справ, органи дипломатичної служби та найважливіші посадові особи міжнародних організацій. Ця кореспонденція в основному включає церемоніальні листи, випадкові листи та дипломатичні ноти [2].

Найбільш урочистим видом дипломатичного листування є листи про призначення або відкликання глав дипломатичних представництв: послів, акредитованих при главах іноземних держав, постійних представників при міжнародних організаціях, повірених у справах, акредитованих при міністрі закордонних справ, глав спеціальних місій і голів консульських установ. Усі ці листи через їх дуже урочистий характер і вишукану форму називають церемоніальними листами або статусними документами. До церемоніальних листів відносяться вірчі грамоти, тобто вірчі грамоти, адресовані главі держави, при якому призначений посол або до якого направлена спеціальна місія, а

також генеральному секретарю або генеральному директору міжнародної організації, при якій акредитований постійний представник. Вищі особи держави обмінюються зі своїми іноземними колегами, крім церемоніальних листів, також епізодичними листами та посланнями, які становлять важливий елемент дипломатичного листування. Серед них виділяють:

а) запрошення, в яких глава держави чи уряду робить пропозицію своєму іноземному колезі відвідати його країну;

b) особиста нота, яку пише посол, в ній він може просити підтримувати позицію своєї країни на багатосторонніх переговорах, або бути добрими до свого кандидата на посаду в міжнародній організації;

в) вітальні листи чи повідомлення, надіслані з нагоди державного свята, обрання на посаду;

г) листи чи повідомлення співчуття іноземним колегам у зв'язку зі смертю видатної особистості, трагічною катастрофою чи стихійним лихом;

д) подяка за отримані побажання [1].

Однак найпоширенішою формою дипломатичного листування є ноти, які вважаються дипломатичним листуванням у найвужчому та строгому сенсі. Їх направляють один одному міністерства закордонних справ приймаючих країн та їх акредитовані дипломатичні представництва, міжнародні організації з постійними представництвами держав-членів, а також ними обмінюються посольства, що працюють в одній столиці. Дипломатичні ноти стосуються дипломатичної діяльності в широкому розумінні. Вони мають, наприклад, інформувати про церемонії, в яких бере участь дипломатичний корпус, повідомляти про зміни в правилах держави перебування, які можуть торкнутися членів дипломатичного та консульського корпусу, повідомляти про прибуття та від’їзд усіх членів персоналу дипломатичного представництва, інформувати про зміни та акції тощо.

Визнається, що ноти міністерств закордонних справ повинні видаватися офіційною мовою країни перебування. Тільки країни, в яких використовуються рідкісні та екзотичні мови, дозволяють використовувати одну з міжнародно

визнаних мов.

Тобто, дипломатичне листування - це обмін листами найвищого рангу. Крім того, він належить до такого типу передачі інформації, який є висококонвенціоналізованим, базується на жорстких шаблонах і в якому допускається лише дуже вузька свобода у формулюванні змісту повідомлення.

Усі листи про призначення чи відкликання глав дипломатичних представництв готуються державною мовою, але супроводжуються ввічливим неофіційним (без підпису) перекладом.

Епізодичні листи, зазвичай написані їхньою національною мовою, супроводжуються неофіційним перекладом, підготовленим або секретаріатом відправника, або посольством. Що стосується нот, то посольства, акредитовані в столиці, при зверненні до місцевого Міністерства закордонних справ можуть використовувати звичаї та мову країни перебування при складанні своїх нот або писати їх своєю мовою, включаючи робочий переклад на місцеву мову. Практика в цьому відношенні полягає у використанні звичаїв і мови країни перебування при підготовці нот [3].

При складанні церемоніальних листів, оказіаційних листів і дипломатичних нот, а також при їх перекладі використовуються шаблони і розроблені лекала. Вони є основою для представників дипломатичного протоколу, які займаються листуванням, а також для перекладачів, які перекладають дипломатичні листи з іноземної мови на державну. Надаючи цільовому тексту (перекладу) остаточної форми, перекладачі використовують специфічні зразки дипломатичних листів, які санкціоновані відповідними відомствами.

Зразки дипломатичного листування використовують не лише чиновники та перекладачі, а й представники іноземних установ, перекладачі яких при перекладі листів спираються на ці шаблони. Основна функція цих шаблонів – надавати інформацію, дотримуючись правил ввічливості у світі дипломатії та відповідно до дипломатичного протоколу. Усе це означає, що ці листи мають відповідати найвищим стандартам у кожному відношенні, також щодо

лінгвістичної коректності: дипломатичне листування завжди має складатися чітко та прозоро та підтримуватися в стилі офіційної гідності. Його мають характеризувати об’єктивність, стислість, точність висловлювань і точність аргументації. Мова, якою користуються у листуванні, має бути комунікативною, вільною від іншомовних наростів, неологізмів, діалектних виразів тощо.

Серед небажаних рис дипломатичного листування тут перераховані типові помилки та мовні недосконалості, яких слід уникати в усіх офіційних текстах. Нарощення, або запозичення, - це «слова, фрази, типи похідних, флексійні форми, синтаксичні конструкції та фразеологічні зв'язки, які є чужими структурі даної мови». Таким чином, іншомовні нарости в письмовій мові включають, серед іншого, іншомовні вкраплення та лексичні запозичення, семантичні (означаючі) сліди, синтаксичні сліди, морфологічні сліди з інших мов. Згідно з тим же джерелом, неологізми — це «нові елементи мови (слова, їх значення, вирази та словосполучення), що виникають у результаті її постійного розвитку. Вони можуть бути необхідними і успішними, або зайвими і неправильними» [5].

Висновки. Документи, що створюються у дипломатичній практиці, можуть бути і добрим союзником, за умови, коли сам документ побудований відповідно до норм і слова в ньому підібрані вміло, використані своєчасно і до ладу, і злим ворогом, коли документ написаний недбало. Вдало підібрані слова і терміни роблять будь-який дипломатичний документ чітко побудованим, переконливим і таким, що може принести бажані результати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бочковська К. В. Етикетні формули і кліше в дипломатичному дискурсі: перекладознавчий аспект. 2019. http://rep.knlu.edu.ua/xmlui/handle/787878787/475

2. Гольцова М. Г., Давидова Т. В. Функціонування стилістичних засобів у дипломатичній комунікації. *Publishing House “Baltija Publishing”*

2021. http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/144/4229/8895-1

3. Канкаш Г. Д. Дослідження особливостей дипломатичного підстилю в українському мовознавстві. 2020. http://repo.snau.edu.ua/handle/123456789/8111

4. Канкаш Г. Д. Огляд лінгвістичних досліджень дипломатичного підстилю офіційно-ділового стилю. *Науково-видавничий центр «Sci-conf. com. ua» ISGT Publishing House*, 2020. http://repo.snau.edu.ua/handle/123456789/8114

5. Різник С. В., Щербіна Т. Р. Граматичні особливості офіційно-ділових текстів (на матеріалі контрактів). *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції" Сучасна філологія: теорія та практика"*. Київ: Нац. акад. СБУ, 2021. 400 с.: 234. https://www.researchgate.net/profile/Rusudan-Makhachashvili/publication/351714193_Mahacasvili_RK_Semenist_IV_DIAGNOSTIKA_PORIVNALNOI_OCINKI_AKOSTI_ELEKTRONNOGO_NAVCANNA_EVROPEJSKIH_TA_SHIDNIH_MOV_U_REGIONAH_UKRAINI_Sucasna_filologia_teoria_i_praktika_S_194-202/links/60a64f4da6fdcc6d6248304b/Mahacasvili-RK-Semenist-IV-DIAGNOSTIKA-PORIVNALNOI-OCINKI-AKOSTI-ELEKTRONNOGO-NAVCANNA-EVROPEJSKIH-TA-SHIDNIH-MOV-U-REGIONAH-UKRAINI-Sucasna-filologia-teoria-i-praktika-S-194-202.pdf#page=233

PHILOLOGICAL SCIENCES

THEORETICAL FOUNDATIONS OF THE STUDY OF APHORISMS AS AN OBJECT OF LINGUISTIC RESEARCH IN A MULTILINGUAL ASPECT

Lysenko Natalya Oleksandrivna,
Cand.Sc. (Philology),docent
Akhmedova Sabina Salim gizi
student
Oles Honchar Dnipro National University
Dnipro, Ukraine

Introductions. Elements of aphoristic thinking make it possible to highlight something important for knowledge in a huge amount of information, to determine one's personal position. An aphoristic expression summarizes and typifies various manifestations of personal and social life, and also firmly exists in communication as its organic part, as a capacious and concentrated form of artistic reflection of reality and expression of language's attitude to it. Aphorisms are the subject of research by linguists, literary critics, historians, and philosophers. However, despite the ancient origin of aphoristics, as well as the wide use of aphorisms in speech, the phenomenon of aphorism has not yet been fully studied. English aphorisms as a source of indisputable wisdom, which preserves assessments of the actions of prominent personalities, relations of social strata and groups, have always been characterized by the ability to influence people's consciousness, their worldview beliefs. Today, this property of aphorisms is successfully used by mass media, famous politicians, public figures, and scientists.

The aim of the work is to study aphorisms as an object of linguistic research in a multilingual aspect.

Materials and methods. According to the purpose of the research, the main methods are the method of observation and description, the comparative method, and

the quantitative method.

Results and discussion. Despite the fact that there is a generally accepted interpretation of an aphorism, according to which an aphorism is an expression that expresses a generalized, complete thought in a concise form, numerous definitions of this concept are based on various relevant features of an aphorism – content (aphorism – a deep teacher), form (aphorism – thought in a concise figurative form) or features of style (aphorism – a paradoxical judgment in an elegant style, which tends, above all, to originality). At the same time, the question of the authorship of the aphorism as its immanent characteristic continues to be discussed.

The main indicators of the aphorism are revealed taking into account the following properties:

1) sources of spread of the aphorism;

2) presence/absence of the author;

3) degree of expressiveness of subjecт/objective author's attitude to reality in aphorisms;

4) the external structure of the aphorism;

5) the content of the aphorism;

6) the meaning of the aphorism;

7) semantic structure of the aphorism;

8) mass reproducibility/irreproducibility.

The following types of aphorisms are distinguished:

1) aphorisms created as works of a special genre;

2) aphorisms extracted from source texts (artistic, journalistic, historical, documentary works, memoirs, etc.);

3) oral aphorisms, in particular folk aphorisms (proverbial sayings with direct motivation of a general meaning).

Despite the genre blurring of the aphorism, we emphasize its universality, since the aphoristic genre combines the psychology of a novel, the plot tension of a short story, the verbal sophistication of a poem, the depth of a philosophical treatise, the playfulness of a children's counter, the scope of an epic poem. All this is expressed in

aphorism in a few words. Therefore, the subject of the aphoristic genre becomes the general, abstract as a source of explanation of the singular and concrete. Accordingly, the paradoxical essence of the aphoristic genre consists in content and linguistic diversity in the meager space of expressive forms.

We consider an aphorism as a structurally organized statement or a supra-phrase unity that has the presence of two components of content – a theme at the surface level and a rheme at a deep level of content, as well as integrity, semantic completeness, purposefulness, informativeness, pragmatic instruction, that is, autonomous textual status. However, an aphorism is still a special kind of text with its own characteristic features. These include the absence of a plot and a textual element of the title, the absence of architectural forms (beginning, end, epigraph, epilogue, storyline) and chronotope, the presence of a tendency to the appearance of a new meaning of the aphorism, as well as a small form.

Aphorism can be a literary genre, a field of knowledge and, finally, a linguistic phenomenon. In our work, we approach the study of the aphorism from the standpoint of linguistics. The lack of established genre boundaries and specific features of aphorisms remains a controversial issue. Let's consider the most typical signs of this linguistic phenomenon, which can be divided into structural and semantic. Structural features:

• stability – regular reproduction of the aphorism without changing the judgment components;

• clarity and expressiveness of thought.

The structure of the aphorism requires maximum accuracy of each component. All words carry a certain semantic load;

• extreme brevity. A small form contributes to better memorization of the judgment and increases the practical effect after its pronouncement;

• Availability of the author. The authorship of the judgment is known and reflected in material sources;

• aesthetics. The laconic and highly artistic form of the aphorism is achieved through the use of various emotional and stylistic means (for example, antithesis,

parallelism, chiasm, antimetabolism, logical shifts).

Semantic features:

• Intertextuality. The aphorism can be used in another text. The aphorisms themselves may contain references to other texts;

• depth and originality of thought. The author presents to the reader his opinion and his personal considerations, in which his individuality is manifested.

• generalization of judgment. An aphorism is a conclusion, the result of facts and judgments of the author, which expresses a general concept about the subject being described. Such a synthesis contributes to the depth and truth (from the point of view of the speaker) of thought;

• semantic completeness, completeness of thought. The ability of an aphorism to reproduce out of context. It should be clear and without additional explanations;

• presence of concept words.

The listed features make it possible to distinguish an aphorism from a group of closely related concepts, which most often include proverbs, sayings, phraseological units, quotes and catchphrases.

Considering aphorisms in terms of their semantics, it should be noted that the subject of aphorisms changed over time. This explains the diversity of aphoristic topics, as it leaves an imprint of the era that gave rise to it, depicts the nature of historical conditions that existed during the period of its emergence and development: it touches on philosophical issues with a politically acute meaning, interprets ethical problems or concerns everyday cases.

Since the central categories of generalization that the aphorism highlights are the concepts of "person", "space", "time" and their signs, the aphorism refers mainly to abstract concepts. As we can see, the subject of aphorisms is directed, as a rule, to "eternal questions" expressed by writers or philosophers-classics and contemporaries. At the same time, it is noted that aphorisms can be paradoxical, humorous and impractical in nature. Their function is to attract the attention of the addressee, capture him and realize a humorous effect. So, an aphorism is an area of intersection of general and individual knowledge about the world, an individually created form

that allows you to draw attention to generally known truths.

Conclusions. The aphorism has always attracted the attention of representatives of various sciences, and has been repeatedly analyzed from the standpoint of linguistics. At the same time, with the change of the scientific paradigm, the approaches to the study of this phenomenon have changed. During the heyday of structural linguistics, researchers studied the lexical, grammatical, and stylistic features of aphorisms, classified them by topic, and built semantic-syntactic models of aphoristic expressions. The aphorism was the object of research as a literary genre, as a phraseological unit, as a symbol, as a cultural theme; aphorism was studied as a sign of idiostyle.

The similarity and difference of an aphorism from other related forms is revealed in a comparison of similar and different stylistic features that characterize the corresponding genre-style archetype of a proverb, catchphrase, fable, parable, epigram, essay, maxim.

The analysis of these features allows us to preliminarily define an aphorism as a concise, communicatively oriented, conceptually determined saying that belongs to a certain author, asserts a deep, universal truth, has a significant pragmatic potential and an artistically polished completed form, characterized by sophistication and a stylistic formula.

Language as a perfect system of symbolizing collective experience becomes a kind of key to understanding culture. That is why worldview affects linguistic behavior, which, in turn, affects language, because language is a universal expression of ethnoculture and a driving force for the cultural development of a nation, as well as a communicative element necessary for the formation of a nation.

THE PECULIARITIES OF THE USE OF AUTHENTIC MATERIALS IN THE PROCESS OF TEACHING ENGLISH

Yevtushenko Natalia Ivanovna
candidate of Pedagogical Sciences,
senior lecturer of the Department of English
with teaching methods
Galkovskaya Yana Aleksandrovna
student
Kryvyi Rih State Pedagogical University
Kryvyi Rih, Ukraine

Introduction. It is considered that authentic materials serve as an effective tool of forming communicative and cultural competences within the classroom space. Moreover, despite the fact that there is quite a large number of researches of the notion in question carried on in the field of linguistic didactics, it is still relatively new and requires further studying. Very often, scholars face the issue of distinguishing clearly the kind of authenticity. To be more precise, it remains not quite clear whether it is the one of the language, task or situation.

Aim. The paper aims at outlining the peculiarities of using authentic materials in the process of teaching English. Furthermore, some attempts have been made at distinguishing authentic and inauthentic notions. As the notion of authentic can be considered as a relative one some aspects of it can be traced in different situations.

Materials and methods. The issue of defining the notion of authentic materials and their role in teaching English have been under consideration by a lot of national and foreign scientists. M. Breen, L. Lier and J. Harmer studied the notion under consideration in the research and tried to single out different types of authenticity. We have applied the theoretical methods in our research paper. The methods of investigation, analysis and assembling of existing theories in order to sustain the essence and peculiarities of the use of authentic materials as an effective tool intensifying the process of teaching English have been used.

Results and discussion. Authentic materials are considered to be effective

tools of making the process of teaching more successful and productive. Consequently, the implementation of their use is desirable and requires the study of its peculiarities. According to L. Lier, three types of authenticity are to be distinguished:

- the authenticity of the material which implies the use of adapted materials done specially for teaching purposes but while keeping their authentic properties, For instance, it can be the use of natural language within the communication process;

- pragmatic authenticity which includes the authenticity of the context and communicative purpose as a result the authenticity of linguistic interaction occurs;

- personal authenticity which strive at forming user's clear understanding of the reason and goals of performing communicative actions, ability to predict the results of these actions. Thus, the process of further correction of the user's language behaviour in terms of necessities which arise in different communication situation.

Though, M. Breen singles out not three as L. Lier does but four kinds of authenticity.

- authenticity of texts that can be used as input materials for students;
- authenticity of students' own interpretation of the texts;
- authenticity of tasks that contribute to the process of language acquisition;
- authenticity of the real social interaction in the classroom space in the learning process.

Some scholars claim that there is some universal and absolute notion of authenticity that might only exist on condition that all the above mentioned kinds of authenticity are simultaneously present. But we tend to believe that authenticity in the learning process should be considered as something relative, consequently, its certain aspects can be present to some degree in some situations depending on the educational purposes. Thus, there is no need to look for that absolute authenticity in teaching, what is more important to find that practical one which is appropriate for the certain situations which happen in the learning process.

It should be pointed out that authenticity is not in fact present in the text it is in

some way given to the text. It is acquired in view of the way it is used by certain people in particular situations.

If to speak in terms of authenticity within classroom space so it should meet the demands of real life and fit the everyday communication which takes place in the real world. Teachers and students may face the issues when materials presented in textbooks for learning English are often quite artificial. Their artificial nature is justified by the fact that they, for instance, may contain questions that would not arise in real-life situations. So, they would not only be answered but asked as well. It is done in the interests of the practice of the use of the language but not for the real communication. Taking into consideration the fact that authentic materials include those characteristics which are typical for natural use of the language they tend to be more interesting and stimulating for students. Moreover, they serve as a tool for engaging students in the culture of the language they study. In contrast to authentic materials, non-authentic ones are adapted for a more convenient perception and often contain perfect grammar and there is no challenge for students.

Conclusion. Having analyzed the results of the scholars' researches, we have come to the conclusion that the authenticity of the material may in some circumstances imply its methodical interpretation without losing its authentic nature. The main thing is to preserve the properties of the authentic material in the process of interpretation. It is widely believed that the use of authentic materials is aimed at increasing students' motivation to study harder and use English in their professional field. As it helps to avoid artificial use of the language which often present in the textbooks. It also serves as a tool of successful intensification of the learning process. What is more, the implementation of the use of authentic materials in the learning process contributes significantly to its individualization due to the possibilities of adaptation of tasks which are necessary for students with different levels of language acquisition.

ТРАНСФОРМАЦІЇ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ НАУКОВО-ФАНТАСТИЧНОГО СЕРІАЛУ “THE LONE GUNMEN”

Богачов Олег Павлович
магістрант
П’єцух Оксана Іванівна
доктор філологічних наук, доцент
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького
м. Черкаси, Україна

Вступ. Науково-фантастичний серіал “The Lone Gunmen” є спін-оффом культового телевізійного шоу “The X-Files”, яке транслювалось у мережі Fox. Він викликає зацікавлення різновікової глядацької аудиторії завдяки поєднанню детективного, комедійного та драматичного жанрів. Ця різножанрова особливість у перекладі набуває особливої значущості, оскільки її врахування є важливим для правильної передачі як емоційного, експресивного та стилістичного аспектів мовних знаків оригіналу, так і контекстуально доречного відтінку значень англомовного сленгу і фразеологізмів, які сприяють ефективності здійснення прагматичного впливу на глядачів.

Для нашого дослідження трансформаційних особливостей українського перекладу було обрано пілотний епізод серіалу “The Lone Gunmen”. Основою для дослідження трансформаційного потенціалу українського перекладу англомовного серіалу “The Lone Gunmen” стала класифікація перекладацьких трансформацій О. О. Селіванової [3]. В дослідженні продемонстровані найяскравіші випадки використання прагматичних фразеологічних трансформацій.

Ціль. Статтю присвячено аналізу прагматичних трансформацій, а саме фразеологізмів у власному українському перекладі серіалу “The Lone Gunmen”.

Матеріали та методи: Матеріалами є вісім найяскравіших фразеологічних прагматичних трансформацій, які були застосовані в процесі українського перекладу сценарію першої серії англомовного науково-

фантастичного серіалу “The Lone Gunmen”.

Для нашого дослідження застосовано наступні **методи**: 1) зіставний метод, що забезпечує порівняння фразеологізмів мови оригіналу та їхніх українських відповідників; 2) контекстуально-інтерпретаційний, основна суть якого полягає в з’ясуванні специфіки значення слів і словосполучень у тексті мови оригіналу та перекладу.

Результати та обговорення. Ковалів Ю. І. визначає фразеологізм як «лексично неподільне, стійке у своєму складі, цілісне за значенням сполучення слів, що відтворюється у мові». На думку науковця, ввикористання фразеологізмів підсилює експресивність мовлення [2]. Значення фразеологізмів відрізняється від значень його компонентів, що ускладнює розуміння та переклад твору іншою мовою. Переклад фразеологізмів є однією із важливих проблем перекладу, адже усталені вирази в мові перекладу та оригіналу здебільшого відрізняються, а також в них відображаються культура та національні особливості носіїв певної мови. Однією із складнощів перекладу фразеологізмів є різний рівень експресії та невідповідність стилю [2].

Зубрик А. Р. виділяє такі способи перекладу фразеологізмів [1]:

1. Переклад за допомогою еквівалентів та аналогів;
2. Калькування. Використовується за можливості перенесення схожої ознаки;
3. Описовий переклад. Використовується за відсутності можливості виконати переклад еквівалентом або калькуванням.

У нашому дослідженні власного українського перекладу серіалу “The Lone Gunmen” розглянуто різні способи перекладу фразеологізмів:

Without proof all we can do is ***cry wolf*** *// Без доказів ми можемо лише* ***даремно здіймати галас.***

Головний герой має на меті розкрити змову на сторінках власної газети, проте доказів у нього немає. Фразеологізм ***cry wolf*** (“to keep asking for help when you do not need it, with the result that people think you do not need help when you really need it” [7]) було перекладено як ***здіймати галас*** («виявляти підвищений

інтерес до якого-небудь питання, активно обговорюючи його, привертаючи до нього увагу широкої громадськості» [4]). Для збереження оцінно-емотивного значення англійського виразу до українського відповідника було додано прислівник ***даремно***, який підкреслює марність привернення уваги читацької аудиторії до змови, якщо докази відсутні.

Have we really ***made a difference****? // І чого ми* ***добились****?*

Головний герой ставить риторичне питання колегам про результати їхньої багаторічної праці, яким бере під сумнів витрачені на роботу зусилля. Фразеологізм ***to make a difference*** (*"*to have an important effect on something, especially a good effect*"* [10]) було перекладено як ***добились*** («вживати рішучих заходів для досягнення поставленої мети, яких-небудь результатів» [4]). У перекладі зберігається оцінно-емотивне забарвлення мовної одиниці оригіналу.

Our operation was ***piggy-backed*** *// Вона* ***запустила лапу*** *в нашу операцію.*

Один із головних героїв серіалу використовує фразове дієслово ***piggy-backed*** ("to use something that someone else has made or done in order to get an advantage" [7]) для позначення свого негативного ставлення до факту викрадення даних операції. Для зберігання в перекладі емотивної конотації було використано український фразеологізм ***запустити лапу*** («посягати на чию-небудь власність, привласнювати щось чуже» [6]).

Which is a name ***fit*** *for a true believer if ever I heard one // Саме це ім'я* ***спадає на думку****, коли думаєш про справжнього віруючого.*

Дієслово ***to fit*** ("to be suitable for something" [7]) використано в репліці героя для позначення відповідності імені до характеристики віруючого чоловіка. Для яскравішого сприймання україномовним реципієнтом було використано фразеологізм ***спадає на думку*** («згадуватися, пригадуватися, задумуватися над чимсь» [6]), який виражає процес створення певної асоціації імені з віруючою людиною.

Thirty-odd *years that I was lucky enough to call him a friend // Мені пощастило називати його другом* ***тридцять з гаком*** *років.*

Одним зі значень прикметника ***odd*** ("somewhat more than the indicated

approximate quantity, extent, or degree – usually used in combination" [9]) є вираження приблизної величини чисел, а в наведеній репліці йдеться про вік. Для вираження приблизного значення з невеликою надбавкою, в перекладі було використано український фразеологізм ***з гаком*** («з перевищенням, поверх якої-небудь міри при визначенні приблизної величини тощо» [5]).

Yeah. Maybe we could ***plant bugs*** *on a couple of them // Так, можливо ми могли б нарити щось на декількох.*

To plant bugs ("to hide tiny microphones which transmit what people are saying" [8]) – сталий сленговий вираз, що означає встановлення електронних пристроїв для прослуховування, а саме *жучків* («маленький електронний пристрій для підслуховування» [6]) для збору необхідної інформації. Проте для посилення експресії у перекладі було використано дієслово ***нарити*** у переносному значенні «підступно, таємно діяти на шкоду кому-небудь, шукати компромат на когось» [4], оскільки головні герої розробляють план з розкриття змов впливових корпорацій і потребують отримання певних даних для доказів своїх обвинувачень.

I ***meant every word*** *of it // Всі мої слова* ***йдуть від серця.***

Сталий вираз ***to mean every word*** ("person really believes of what he says") другорядний герой використовує в кінці своєї промови для підкреслення щирості своїх слів. В українському перекладі еквівалентом є фразеологізм ***іти від серця*** («відверто, чистосердечно, не приховуючи нічого; чесно (про слова, клятву і т. ін.)» [11]).

Something's ***funky*** *here //* ***Пахне смаленим****.*

Прикметник ***funky*** ("having a bad smell and/or exceptionally negative qualities" [12]) в сленгових виразах означає негативні властивості, саме тому головний герой використовує його у своїй репліці для позначення недовіри до слів попереднього мовця. Український фразеологізм ***пахне смаленим*** («загрожує або передбачається небезпека чи якась неприємність» [6]) влучно передає зміст англомовного сленгового виразу і підсилює експресивність перекладу, демонструючи небезпечність ситуації.

Висновки. Дослідження показало, що прагматичні фразеологічні трансформації необхідні при створенні адекватного українського перекладу англомовного науково-фантастичного детективного серіалу “The Lone Gunmen”, що обумовлено різницею національно-культурних надбань і особливостей американських та українських глядачів, а також прагматичним впливом і збереженням образності, яскравості та стилю мовлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зубрик А. Р. Особливості та труднощі перекладу англійських фразеологізмів / А. Р. Зубрик // Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Сер. : Філологічна. - 2013. - Вип. 36. - С. 317-318. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2013_36_98.
2. Ковалів Ю. І. Літературознавча енциклопедія. Київ : «Академія», 2007. Т. 2. 624 с.
3. Перекладознавство. Науковий посібник. – Черкаси :Видавництво Ю. А. Чабаненко, 2013. – 288 с.
4. Словник української мови. Тлумачні словники української мови. URL: http://sum.in.ua
5. Український Фразелогічний Словник. З лексикографічної системи „Словники України” URL: https://vseslov.net/ukr/slovari.php
6. ФРАЗЕОЛОГІЯ | Горох – українські словники. URL: https://goroh.pp.ua
7. Cambridge Dictionary | English Dictionary, Translations & Thesaurus. *Cambridge Dictionary | English Dictionary, Translations & Thesaurus*. URL: https://dictionary.cambridge.org
8. Collins Online Dictionary | Definitions, Thesaurus and Translations. URL: https://www.collinsdictionary.com
9. Dictionary by Merriam-Webster: America’s most-trusted online dictionary. URL: https://www.merriam-webster.com
10. Macmillan Dictionary. Macmillan Dictionary | Free English Dictionary

and Thesaurus. URL: https://www.macmillandictionary.com/dictionary/

11. Slovnyk.me – Словники й енциклопедії. URL: https://slovnyk.me

12. Urban Dictionary, Free online dictionary, thesaurus and reference materials. URL: https://www.urbandictionary.com

СТИЛІСТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ РЕЛІГІЙНОЇ ЛЕКСИКИ

Волкова Ірина Вікторівна,
к.філол.н., доцент
Носик Максим Віталійович,
студент
Семенова Марія Вячеславівна,
студентка
Комунальний заклад
Харківська гуманітарно-педагогічна академія
Харківської обласної ради
м. Харків, Україна

Вступ. Підґрунтя для сучасних мовознавчих розвідок з проблематики релігійного стилю заклали своїми працями учені діаспори, які здебільшого аналізують різні аспекти української релігійної лексики: етимологію, правопис, наголошування (І. Огієнко), джерела походження (П. Ковалів), церковно-музичну термінологію, історію українських перекладів Святого Письма та особливості їх мовостилю (О. Горбач), вплив церкви і релігії на українську мову (Є. Грицак), семантику окремих лексем чи лексико-семантичних груп (Я. Рудницький, М. Юрковський), уживання церковнослов'янізмів у сучасній українській мові (М. Лесів). Вивчення ж релігійного стилю в незалежній Україні розпочалося з циклу статей В. Німчука „Українська мова – священна мова" (1992-1993 рр.). Далі особливості функціонування релігійного стилю стають об'єктом аналізу в наукових розвідках інших українських мовознавців, зокрема в статтях Н. Бабич, Н. Дзюбишиної-Мельник, колективній праці Т. Панько, І. Кочан, Г. Мацюк „Українське термінознавство" (1994 р.). 1997 року з'являються перші дисертаційні дослідження з проблематики релігійного стилю (С. Бібли, У. Добосевич). Але особливо відчутний вплив на подальший розвиток наукових студій аналізованого стилю, на наш погляд, справила всеукраїнська наукова конференція, організована 1998 р. Інститутом богословської термінології та перекладів при Львівській Богословській Академії, оскільки саме на ній учасники торкалися, окрім іншого,

мовностильових особливостей релігійних текстів. Тексти ж сучасної української літератури, що містять великий шар такої лексики, здебільшого не підпадають під пильне око мовознавців.

Загалом слід зауважити, що автори різних методичних видань не одноголосні щодо кількості й назви підстилів релігійного стилю, тематичних груп релігійної лексики тощо. Це пояснюється тим, що останні мало вивчені науковцями. Закономірно, що вже традиційно аналізується конфесійний стиль і в навчальних виданнях з історії української літературної мови, однак прикметно, що вплив конфесійного стилю на формування української літературної мови в попередні історичні епохи автори простежують, а от про розвиток названого стилю у XX-XXI ст. нема й згадки, що також підкреслює ***актуальність*** теми нашого дослідження.

Метою роботи є вивчити особливості функціонування та роль релігійної лексики в експресивно-прагматичній організації художнього тексту у творчості Люко Дашвар. У межах нашого дослідження вважаємо за доцільне провести аналіз функціонування релігійної лексики в художньому дискурсі Люко Дашвар через класифікацію, а також дослідити особливості індивідуального стилю мовотворчості авторки.

Матеріали та методи. Джерельною базою послугували роботи багатьох дослідників, у тому числі й авторів дисертацій: Н. Бабич, Н. Дзюбишиної-Мельник, В. Задорожного, І. Павлової, Т. Коць, Л. Полюги, З. Куньч, О. Петришиної та ін. Дослідження виконувалося із опертям на роботи дослідників окремих груп релігійної лексики – І. Бочарової, Н. Піддубної, Г. Наконечної та ін. ***Об'єктом вивчення*** є релігійна лексика. ***Предметом*** – твір Люко Дашвар «Рай. Центр».

Реалізацію цього дослідження здійснено за допомогою описового методу, що сприяв планомірній інвентаризації релігійних лексем зазначеного твору, та поясненню особливостей їх функціонування; порівняльно-історичний метод для застосований для вивчення розвитку оцінки понять, виражених релігійними лексемами; функційний метод застосовано для інтерпретації семантико-

стилістичних параметрів релігійних лексем.

Результати та обговорення. У мовотворчості Люко Дашвар релігійнохристиянські лексеми часто актуалізують увесь семантичний набір традиційного ядра (*доброта, допомога, захист* та ін.), особливо якщо такі лексичні одиниці входять до складу фразеологізованих конструкцій: *Е, не бери, хлопче, гріха на душу. Не допоможе; Куми один на одного — свят, свят… ;. До каменя притулився — свят, свят…* [13].

У творі «Рай. Центр» натрапляємо на вагомий пласт релігійної лексики. Зокрема, виокремлюємо такі тематичні групи: найменування богів та інших святих осіб *(Боже, Господь Всевишній, Матінка Божа, ангел);* назви будівель та їх окремих частин *(Фролівський монастир, Покровська церква, Богородиці Пирогощі, Миколи Притиска, Іллінська, Христо-Воздвиженська, дзвіниця церкви Миколи Доброго, Набережно-Микільська, сповідальня);* назви злої сили *(чорт, ірод, іродова душа, Луципер, гаспид);* назви релігійних абстрактних понять (*рай, пекло, душа, гріх*); назви предметів церковного вжитку (*хрест, чаша*); найменування духовенства, служителів церкви (*митрополит, піп*); назви релігійних учень та уявлень про світ (юдина віра, християнин, бусурмани).

Зауважимо, що в досліжуваному матеріалі ми не виявили лексем, приналежних до кількох традиційно виокремлюваних груп релігійної лексики, наприклад, до таких: найменування послідовників релігійних учень (наприклад*: адвентисти, православні*); назви священичого одягу, атрибути влади (наприклад: *єпитрахиль, риза*); назви церковних служб та їх складові (наприклад*: вечірня, тропар*); назви релігійних книг (наприклад*: Євангеліє, требник*); назви релігійних богослужінь (наприклад*: Божественна Літургія, Парастас*); назви святих таїнств (наприклад*: шлюб, причастя*).

Натомість зазначимо, що серед назв злої сили явно переважає міфологема *чорт*: *Чорти й у раю ворожать, кляті*.

Серед назв релігійних абстрактних понять найбільш частотними, за нашими спостереженнями, є *душа* і *рай: 1) Який же неосяжний світлий рай небесний, – розчулився Микишка. 2) А ми де? Хіба це не рай? 3) Смачної тобі*

вечері, світла християнська душе! 4) Прости вже нас, світла душа врятована! Менш частотною, але неодноразово згадуваною – *пекло.*

У тематичній групі «назви будівель та їх окремих частин» спостерігаємо переважання варіантів назви Києво-Печерської лаври: *1) Макс тис на газ, «мазераті» мчало геть від сумнівних забав, і, тільки коли вискочило аж біля Лаври, хлопець отямився і різко натис на гальма. 2) ...куми Свиря і Микишка сиділи у кущах дніпровської кручі під Лаврою. 3) Спочатку до Лаври. — Навіщо нам Лавра? – А де ж у раю центр, як не у Лаврі? – звів брови Микишка.*

Тематична група назв предметів церковного вжитку представлена єдиною, хоч і частотною, лексемою *хрест*: *Бо хоч і мотлялися на шиях у хлопців хрести православні, однаково не впізнати — самогубці то грішні добровільно у воду кинулися чи добрі християни проти волі потопилися; За ніч тільки й наважилися, що пройти кілька десятків метрів набережним шосе в бік лаврських хрестів — більше не здужали; Оксанкою, аж товариші вивели гнилого жида на чисту воду: оце прибився до козаків, хрест цілував, що юдину віру забув і став.*

Мова досліджуваного твору переповнена релігійними лексемами. Це найчастіше презентується через комунікативний аспект – мовлення героїв, які постають як релігійно свідомі особистості, які мають чітке уявлення про наявність вищих сил, їх могутність, допомогу:

— Де би у християнському раю восточним человекам взятися? Може, вони ще й казанським милом торгували?!

— Ні! Кабанчика смажили. Божуся пресвятою Богородицею, й сином її Йсусом Христом присягаюся! Стоять і оком не ведуть, що християнська душа слиною сходить. Товчуть між собою — ала-ла, ала-ла… Бусурмани кляті. Я перехрестився, взяв з вогню два рожна і побіг геть.

Аналіз нашого дослідження засвідчує інноваційні процеси, характерною рисою яких є творення українською письменницею Люко Дашвар яскравих авторських метафор із використанням релігійної лексики, супроводжуваних частіше актуалізацією периферійних та оказіональних сем, а також

оказіонально-негативної емоційної оцінки. Популярний сучасний прозаїк залучає релігійну лексику як засіб творення конотативної енантіосемії (*Ісусик*) та антономазії (*юди*) для експресивно-прагматичної організації тексту. Такі явища розширення смислової структури слова пояснюємо насамперед виявом творчої свободи Люко Дашвар, її незаангажованістю.

Висновки. Релігійний стиль потрапив до кола наукових зацікавлень багатьох мовознавців на кінець XX – початок XXI ст., у результаті з'явилися численні наукові розвідки, у тому числі дисертаційні дослідження, монографії, навчально-методична література для вищої школи. Але нині бракує навчально-методичних видань, які були б присвячені виключно проблематиці релігійного стилю. У навчальній літературі релігійний стиль аналізується без належної глибини і врахування наукових досліджень лінгвостилістів.

Серед індивідуально-авторські особливостей уживання релігійної лексики у комунікативно-прагматичному аспекті відзначимо такі: відсутність лексем, приналежних до кількох традиційно виокремлюваних груп релігійної лексики, й у той же час активне її застосування в діалогах.

УДК 821.581

ТВОРЧІСТЬ СЯ ЯНЯ У КОНТЕКСТІ КИТАЙСЬКОГО КІНЕМАТОГРАФІЧНОГО МИСТЕЦТВА ПЕРШОЇ ПОЛ. XX СТ.

Воробей Ольга Сергіївна
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри мов і літератур
Далекого Сходу та Південно-Східної Азії Інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

Вступ. Драматургія відіграла важливу роль у становленні новітньої літератури Китаю. Перша половина XX ст. в історії китайської літератури ознаменувалась активним переходом до нових принципів драматургії, інтуїтивних авторських пошуків у побудові сюжету, тематиці, проблематиці, виражальних засобах тощо. Цей період багатий іменами видатних митців, що безпосередньо вплинули на літературний процес Китаю. Хоча вивченню літератури першої половини XX ст. присвячено чимало робіт, досі недостатньо дослідженою залишається творчість Ся Яня (夏衍，1900–1995), який попри активну кінематографічну діяльність, перетворив драматургію на важливу складову свого творчого шляху та вивів театральні твори на новий художньо-композиційний рівень.

Мета роботи – дослідити художні особливості драматургічної творчості Ся Яня, а також з’ясувати її зв’язок із кінематографічним досвідом автора.

Матеріали та методи.

Теоретико-методологічну основу дослідження складають праці китайський дослідників (Лі Юй, Сюй Хунбо, Чен Шунсін, Цзін Фу, Лю Хуейін, Чживей Сяо, Чжан Цзін, Чжан Цзюнсянта ін.), відомих європейський та американських літературознавців (Б. Брехт, Г. Гегель, Г. Ібсен, К. Маккерас, Б. Еберштейн, К. Дентон, Б. Макдугал) та ін.

Відповідно до завдань та мети дослідження були використані різноаспектні методи дослідження: культурно-історичний аналіз, структурно-

типологічні зіставлення, дескриптивний, біографічний та порівняльний методи.

Результати та обговорення.

Перше на що варто звернути увагу при дослідженні досвіду Ся Яня у кіноіндустрії – це змістова унікальність кожного із його фільмів. Кожен фільм Ся Яня відображає багатство часу, коли він творив, чи то його дебютний фільм «Бурхливий потік», чи заключний «Вічне життя у полум'ї вогню» (《烈火中永生》, 1965), чи то фільм «Двадцять чотири години у Шанхаї» (《上海二十四小时》, 1993), який повністю протистоїть суспільним нормам. Ся Янь ніколи не забував у який час він живе і, відповідно, не відступав від тематики політичних тенденцій.

Сам Ся Янь у свої статті «Проблеми написання кіносценарію» (《写电影剧本的几个问题》) писав: «Я був любителем кіно, але заради революції та активного культурного руху змушений був навчитись цій справі, дослідити її та залучити нових літературних митців увійти до світу кіно та використовувати кінематограф у своїй боротьбі» [1, с. 2]. Кожен сценарій Ся Яня передає дух того часу, адже і сам він вважав, що політичні тенденції, технології, економіка та культура завжди рухаються пліч-о-пліч в одному напрямі і нерозривно пов’язані між собою. Тож його фільми яскраво відображають особливості свого часу та пронизані найважливішими тенденціями. Звісно, такими словами можна описати творчість кожного культурного діяча, хто жив у творив у той же період, що й Ся Янь, тому, ці характеристики не є саме його унікальним досягненням. Драматург завжди пам’ятав про проблеми, що хвилюють його сучасників та втілював їх у своїх творах. При цьому сюжет драматичних творів розкривався разом із. Поступовим розвитком його персонажів. Ся Янь звертався до використання індивідуальної художньої техніки, а через змалювання життєвих ситуацій органічно поєднував їх. Відтак, роботи Ся Яня зберігають свій унікальний художній стиль, створюючи властиву для його фільмів емоційну напругу. Основною особливістю творчості Ся Яня є неухильне дотримання принципів власного творчого методу, що полягає у

правдивому відображенні реалістичної картини світу.

Перша кінодрама Ся Яня «Бурхливий потік» заснована на реальних подіях описує повінь у долині річки Янцзи, яка залишила під водою шістнадцять провінцій. Це робота, що художньо відтворює жорстоке приниження представниками більш заможних класів, та розкриває широку картину супротиву перших. Як яскравий зразок німого китайського кіно початку 1930-х рр., цей фільм продемонстрував сильну ідеологічну природу та високий художній рівень, а його показ став справжньою сенсацією. Преса майоріла захопленими відгуками, а подекуди показували спеціальні випуски фільму «Бурхливий потік», називаючи його найяскравішою подією в історії китайського кіно [2, с. 204]. На нашу думку, причина настільки позитивного сприйняття «Бурхливого потоку» публікою захована саме у відображенні правди та реальності часу, з використанням нових ідей, змісту та форми. Фільм став вираженням голосу китайського народу із властивою йому життєвою силою. Він дав нову художню естетику глядачам, які були втомлені переглядом постійних кліше, та відкрив для лівого кіноруху шлях до швидкого розширення своїх позицій.

Свій другий фільм Ся Янь завершив 1933 року і ним стала його робота «Весняні шовкопряди», в основі якої однойменна повість Мао Дуня. Фільм вражає набором сцен, що швидко змінюють одна одну: від історії китайського шовкового виробництва, що зафіксована у шкільних підручниках, до гір шовку іноземного виробництва у торговому порту ріки Хуанпу; до закриття китайських шовкопрядних фабрик, безробіття їх працівників; все це перемежовується таблицями імпорту та експорту штучного шовку. Фільм містить декілька коротких кадрів, кожен із яких дуже чіткий та лаконічний, яскраво описує бекграунд тієї епохи: імперіалістична економічна агресія поставила національну промисловість Китаю у скрутне становище та довела її до межі зникнення. Часта зміна кадрів та сцен свідчить про майстерне використання Ся Янем технік кіномонтажу, які заглиблюють аудиторію у події фільму та справляють сильне емоційне враження. Пізніше, Ся Янь запозичить

це прийому у свої драматургічні твори.

Наступним прикладом є фільм «Двадцять чотири години у Шанхаї», сценарій до якого Ся Янь написав того ж 1933 року. Сюжет, за яким через інцидент працівник отримує смертельну травму, відображає контраст нерівності між багатими та бідними та їх абсолютно різний життєвий шлях у реальності. Тут і у наступній своїй кінострічці «Гроші у червоному конверті» (《压岁钱》, 1936) Ся Янь не лише яскраво відображає заможне життя у великому місті, відмінний статус представників різних соціальних класів та складні соціальні відносини , що спричинено матеріальним положенням, але й викриває темну та корумповану сутність і тенденцію розладу старого напівфеодального та напівколоніального Китаю. Це справжній прояв прийому репродукції у творчості сценариста [3, с. 237].

Усі три фільми стали знаковими у творчості Ся Яня і відобразились на усіх наступних його роботах. Саме тут Ся Янь почав формувати основи свого художнього методу, який пізніше стане індивідуальною особливістю його творчості. Тут Ся почав брати за основу реалістичне відображення дійсності, зображення насущних для народу проблем, відображати справжнє життя своїх співвітчизників та вперше вдався до залучення технік кіномонтажу.

У 50-ті рр. Ся Янь призначається керівником вітчизняної кіноіндустрії, зайнявши посаду у відповідному департаменті Міністерства культури. Як вмілий керівник, він робив усе можливе для розвитку нового китайського кіновиробництва. Він сам зазначав, що за десять років роботи на цій посаді не мав можливості відпочинку, адже надто багато працював і докладав максимум зусиль задня успіху своєї справи [4, с. 92]. Спершу, як діяч кіно, він зосередився на концептуальному усвідомленні та практичному вивченні самої сфери управління кіновиробництвом. По-перше, говорячи про співвідношення політики та мистецтва, Ся Янь ніколи не нехтував правильністю ідеологічного змісту, але завжди підкреслював необхідність поважати закони мистецтва і надавати значення художній якості та витонченості. По-друге, він наполягав на

широкому теоретичному висвітлені, адже митці повинні зображувати те, з чим добре знайомі та продумувати свою роботу [5, с. 293-297]. Ся Янь активно цікавився новими теоретичними напрацюваннями у галузі кінематографії. По-третє, він проводив детальний аналіз зображуваних тенденційних питань, а задля покращення якості кіномистецтва неодноразово вказував на феномен прямолінійності та експліцитності, що доволі часто зустрічався у китайських фільмах. Ся Янь наполегливо вимагав подолання подібних недоліків, адже високо цінував художню якість кіно. Він неодноразова відправляв співробітників свого департаменту у відрядження до Великобританії, Франції, Італії задля вивчення класики європейського кіно. Однак залучення Ся Янем європейський принципів фільмотворення було піддано критиці і саме вони стали причиною для звинувачень під час Культурної революції 1966-1976 рр. [6].

Кожною із своїх робіт Ся Янь довив, що суворо та невідступно дотримувався принципу зображення правди. Його кінодрами максимально віддзеркалюють реалістичне життя, а характер персонажів розвивається впродовж усієї дії. Досконалість підходу Ся Яня полягає у поцінуванні індивідуальності, демонстрації багатогранності особистості, неповторному висвітленні повсякденності. Все це стало результатом його постійного дослідження законів мистецтва як китайського, так і європейського, та їх інтеграції у власну художню особистість.

Після проголошення КНР, Ся Янь продовжив свою творчу діяльність. Він став автором п'яти кінематографічних робіт, кожна із яких зберігає його унікальний стиль. У 1956 р. Ся Янь створює кіноадаптацію відомого твору Лу Сіня «Моління про щастя» (《祝福》), де починаючи від енергійного переказу на початку фільму та завершуючи упорядкуванням сюжетної лінії, рендерінгом ключових абзаців, додаванням та видаленням персонажів, демонстрацією яскравих сцен стосунків між героями та класової взаємодії, показує політичне значення фільму та його мистецьку довершеність. У своїй адаптації повісті «Магазин родини Лін» (《林家铺子》), що належить перу Мао Дуня,

розуміючи тенденції часу, Ся Янь змінює характер головного героя загострюючи увагу на дволикості його особистості. Фільм повністю побудовано навколо характерів його персонажів, які яскраво відображають їх становище, викликаючи співчуття та жаль. Поведінка кожного із дійових осіб викриває цілу низку прихованих внутрішніх почуттів добра та зла.

Як активний діяч сфери кіновиробництва, Ся Янь всесторонньо піклувався про розвиток власне китайський жанрів та стилів кінематографу. Чимало фактів підтверджують що Ся Янь не лише приділяв увагу створенню художніх фільмів, але й був залучений до роботи над іншими жанрами, зокрема документальних фільмів, новин, наукових та освітніх фільмів. По перше, як заступнику міністра культури, йому пропонувався перегляд коротких документальних фільмів, уривків новин, таких як «Інформаційний бюлетень» (《新闻简报》) та «Китай сьогодні» (《今日中国》), задля отримання коментарів щодо наступної роботи та можливого редагування. Ся Янь наголошував на важливості збереження аутентичного характеру документальних фільмів та новин, теж керуючись своїм принципом зображення реалістичної картини. Репортерам Ся Янь доручав навчатись підбирати влучні слова, вихоплювати найважливішу суть із контексту подій (відбирати найбільш рефлективні факти, дії, вислови; вичікувати влучного моменту, швидко записувати матеріал, не випустивши ні долі секунди). На першій національній конференції по створенню новин та документальних фільмів, саме Ся Янь виклав системний погляд на особливості та соціальну функцію новин та документальних фільмів, тематику та методи їх створення, техніку зйомки, чим зіграв величезну роль у сприянні розвитку та процвітанні індустрії [7, с. 315-317].

Висновки. Саме під егідою Ся Яня китайський кінематограф розпочав стрімкий рух вперед. На десяту річницю створення КНР уже було відзнято цілий ряд фільмів, що отримали міжнародне визнання, це зокрема «Магазин сім'ї Лін» (《林家铺子》), «Пісня молодості» (《青春之歌》), «Ураган» (《风

暴》), «Крізь пітьму рік та тисячу гір» (《万水千山》), «Лін Цзесюй» (《林则徐》), «П'ять золотих квіток» (《五朵金花》). До 1962 якість фільмів знову помітно покращилась, такі фільм як «Червоне сонце» (《红日》), «Сім'я революціонерів» (《革命家庭》), «Нє Ер» (《聂耳》), «Південь на Півночі» (《北国江南》) у черговий раз вразили китайську і міжнародну кіноіндустрію.

ЛІТЕРАТУРА:

1. 夏衍 写电影剧本的几个问题 北京 ：人民文学出版社, 1978。 200页。

2. 转引自. 中国电影发展史 第一圈 北京 ：中国电影出版社.1981. 680 页。

3. 巨匠光华映钱塘：夏衍研究文集 杭州 ：浙江大学出版社，2012. 363页.

4. 夏衍. 在电影导演会议上的讲话 夏衍近作。 四川人民出版社, 1980. 878 页.

5. 张骏祥：从 《电影的老保姆 》谈起. 论夏衍. 中国电影出版社, 1989. 第293-297页.

6. Головченко В., Левенець Ю. Шаповал Ю. Культурна революція. Політична енциклопедія. Київ : Парламентське видавництво, 2011. 382 с.

7. 参见高维进：事实求是和为群众着想——重温夏衍同志对新闻纪录电影的教诲. 论夏衍. 中国电影出版社, 1985 第315-317 页。

УТВОРЕННЯ ІНІЦІАЛЬНИХ СКОРОЧЕНЬ У ТЕХНІЧНИХ ТА ФІЗИЧНИХ ТЕКСТАХ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ

Галян Оксана Віталіївна,
к.ф.н., ст.викладач
Волинський національний університет ім. Лесі Українки
м. Луцьк ,Україна

Вступ. В останні декілька десятиліть значно зросла кількість нових скорочень у технічній та фізичній терміносистемах французької мови. Нова лексика збагачує словниковий склад та підвищує інтенсивність інформаційних потоків, які здатні забезпечити комунікативну функцію мови. Збільшення кількості лексичних одиниць у технічній та фізичній терміносистемах сприяє утворенню різноманітних скорочень, що оптимізує витрачені зусилля і є наслідком реалізації принципу мовної економії.

Метою роботи є проаналізувати особливості формування й функціонування ініціальних абревіатур, утворених з унітарних і багатокомпонентних технічних та фізичних термінів.

Матеріалом для аналізу слугувала вибірка термінів зі статей франкомовних наукових журналів з фізики, галузевих словників.

Результати та обговорення. Застосування скорочень на письмі має таку ж історію, як і сама писемність. Термін походить від латинського *abbrevio* ‘скорочую’. Значного кількісного поширення скорочені лексичні одиниці набувають у кінці XIX століття у зв’язку зі швидким розвитком науки і техніки. За визначенням В. Борисова [1, с. 10], «скорочення – це одиниця усної або письмової мови, створена з окремих (не всіх) елементів звукової або графічної оболонки певної розгорнутої форми (слова або словосполучення), з якою ця одиниця знаходиться у визначеному лексико-семантичному зв’язку». Скорочення поділяють на графічні і лексичні, останні, в свою чергу, – на ініціальні та акроніми. У технічних та фізичних текстах найбільшого поширення набула ініціальна абревіація.

Продуктивність скорочених словоформ зумовлена високою частотою вживання термінологічних одиниць, а також потенціалом їх словотворчої здатності. Скороченню можуть підлягати як прості або складні слова, так і терміни-словосполучення. Найчастіше для позначення окремих термінологічних лексем використовують початкові великі або малі літери слова: *A* → *absorption* ‘поглинання’, *C* → *capacité* ‘ємкість’, *F* → *focale* ‘фокус, фокусна відстань’, *g* → *gain* ‘підсилення, коефіцієнт підсилення’, *p* → *pression* ‘тиск’.

Скорочення, що складаються із двох букв, зазвичай позначають структурно неоднорідні лексеми, які у своєму складі містять префікси або декілька кореневих морфем: *RA* → *radioactivité* ‘радіоактивність’, *TL* → *thermoluminescence* ‘термолюмінесценція’, *T.M.* → *télémétrie* ‘телеметрія; дистанційне вимірювання’, *U.V.* → *ultraviolet* ‘ультрафіолетові промені’, *A.F.* → *audiofréquence* ‘звукова частота’. Рідше трапляються скорочення, що складаються з першої і останньої літер або першої і декількох останніх літер слова: *Rt* → *rendement* ‘коефіцієнт корисної дії, ефективність’, *nbre* → *nombre* ‘кількість, число’. Загалом у виборі способу позначення фізичного терміну значну роль відіграє суб’єктивно-когнітивний аспект, тому для одного і того самого терміноелемента може існувати декілька подібних абревіатур, які протягом уже тривалого часу використовують у фаховій літературі: *SC, S.C., S.-c., sc.* → *semi-conducteur* ‘напівпровідник’. “*Entre les métaux et les isolants se trouvent les* ***semi-conducters*** *(SC) dont la résistivité varie de* 10^{-3} *à* 10^{4} *Ωcm (ou plus)”* [2, с. 11], ‘Між металами і діелектриками знаходяться напівпровідники, питомий опір яких змінюється від 10^{-3} Ом·cm до 10^{4} (або більше)’. “*Définition de l’effet photothermique. - Lorsqu’on éclaire la surface d’un échantillon* ***semi-conducteur*** *(S.C.) par un rayonnement d’énergie suffisante, il y a, au voisinage de la surface, création de paires électron-trou qui diffusent vers l’intérieur de l’échantillon”*, ‘Визначення фототермічного ефекту. – Коли освітлюють поверхню зразка напівпровідника випромінюванням достатньої енергії, тобто, в безпосередній близькості до поверхні, що створююе електронно-діркові пари,

які дифундують в глиб зразка’.

Як вихідні елементи в процесі абревіації можуть виступати й окремі слова, і терміни-словосполучення, що у технічних та фізичних текстах позначатимуться через ініціальні абревіатури, які складаються із двох і більше мовних символів. Для цього використовуються початкові букви всіх лексично повнозначних компонентів словосполучення:

1) *A.E.* → *accumulateur électrique* ‘електроакумулятор’, *BV* → *bande de valence* ‘валентна зона’, *R.L.* → *rayons lumineux* ‘світлові промені’; *C.V.* → *condensateur variable* ‘конденсатор змінної ємності’, *S.V.* → *spectre visible* ‘спектр видимого випромінювання’, *S.P.* → *synchrotron à protons* ‘протонний синхротрон’, *V.U.* → *vitesse uniforme* ‘постійна швидкість’;

2) *C.T.P.* → *coefficient de température positif* ‘позитивний температурний коефіцієнт’, *EDQ* → *efficacité de détection quantique* ‘ефективність квантового детектування’, *G. R. T.* → *gradient radial de température* ‘радіальний градієнт температури’, *MDP* → *modulation par déplacement de phase* ‘фазова модуляція’, *RSE* → *résonance de spin électronique* ‘електронний спіновий резонанс’;

3) *M.R.U.V.* → *mouvement rectiligne uniformément varié* ‘рівномірно змінний прямолінійний рух’, *L.P.C.D.* → *lumière polarisée circulaire droite* ‘світло з правою круговою поляризацією’, *P.B.F.U.* → *la plus basse fréquence utilisable* ‘найменша застосовна частота’.

Диференціацію представлених абревіатур проведено за суто формальною ознакою – кількістю символів, що відповідає кількості компонентів корелятивної словосполуки. Найбільша кількість таких скорочень припадає на дво- та трикомпонентні терміни-словосполучення. Абревіація чотирикомпонентних терміносполук є оказіональною, рідше, ніж усіх інших. Скорочення з кількістю мовних знаків більше, як три, часто використовують для позначення відомих організацій, установ, наукових центрів, які пов’язані з фізичними дослідженнями або їх контролем: *C.I.U.R.* → *Commission Internationale pour les Unités Radiologiques* ‘Міжнародна комісія по

радіологічних одиницях’, *A.I.E.A.* → *Agence Internationale pour l'Energie Atomique* ‘Міжнародне агентство з атомної енергії’, *C.E.R.C.A.* → *Centre d'Etude et de Réalisation de Combustible Atomique* ‘Центр з аналізу та використання атомного палива’, *C.I.S.P.R.* → *Comité International Spécial des Perturbations Radioélectriques* ‘Міжнародний спеціальний комітет із радіоперешкод’. Називання кожного символа в ініціальних скороченнях відбувається так, як в алфавіті.

Попри певну автономність ініціальних абревіатур, вони постійно знаходяться під «тиском мовних законів», що спрямовані на асиміляцію скорочених словоформ до рівня звичайних лексем. Ознаками адаптації ініціальних абревіатур на графічному рівні є зникнення пунктуаційних символів та проміжків між елементами абревіатури, а на фонетичному рівні – зміна вимови: *R. M. N.* [er-em-en], *RMN* [remen] → *Résonance Magnétique Nucléaire*. Крім того, вплив мови виявляється на граматичному рівні через категорію числа. Для скорочених термінологічних словоформ квантитативність у французькій мові реалізується через артикль множини або за англосаксонською моделлю – до абревіатур приєднується флексія -s: *Les EOD* (*EOD* → *Elément Optique Diffractif* ‘оптично-дифракційний елемент’), *PDFs (PDF* → *fonction densité de probabilité* ‘функція густини ймовірності’*): **Les EOD** peuvent être classés en dispositifs reconfigurables ou non-reconfigurables* [4, с. 275], ‘Оптично-дифракційні елементи можуть бути розділені на реконфігуровані або нереконфігуровані прилади’; *Nous présentons un aperçu des travaux récents sur la description statistique des écoulements turbulents en terme de **fonctions densité de probabilité (PDFs)** dans le cadre de la hiérarchie de Lundgren–Monin–Novikov (LMN)* [3, с. 929], ‘Ми представляємо огляд останніх робіт з статистичного опису турбулентних потоків з точки зору функцій густини ймовірності в ієрархії Лундгрен-Монін-Новікова’.

Важлива характеристика всіх ініціальних абревіатур – те, що в них не залишається жодних «упізнаваних» сегментів із вихідних лексичних одиниць. Внутрішня структура в новоутворених фізичних скороченнях з’являється тоді,

коли ініціальна абревіація поєднується з іншим способом утворення терміноелементів. Наприклад, після проведення скорочення складеного терміна *volt-ohm-ampèremètre* ‘вольт-ом-амперметр’ утворюється складне слово *avomètre* ‘авометр’. У цьому випадку скорочення проведено з допомогою ініціальної абревіації з перестановкою символів: *ampère-* → *a*, *volt-* → *v*, *ohm-* → *o*, після цього відбувається словоскладання абревіатури *avo-* з морфемою *-mètre*. Структура скороченого композита добре узгоджується з семантикою фізичного терміна. Друга частина терміна *-mètre* вказує на вимірювання, а перша частина – на одиниці фізичних величин, які прилад здатен вимірювати.

Висновки. Отже, в новоутворених скороченнях структура корелятивних одиниць зруйнована повністю, тому в них відсутні структурно-семантичні особливості, які би вказували на смислову номінацію фізичного поняття. У технічних та фізичних текстах ініціальна абревіатура знаходиться під впливом мовних заковів, що виявляється на графічному та граматичному рівнях, й існує доти, доки існує відповідний їй номінований технічний та фізичний термін.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Галян О. В. Формування та функціонування фізичних термінів у французькій мові: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук: спец. 10.02.05 «романські мови», 2018. 20с.

2. Chovet A. Physique des semi-conducteurs. Ecole Polytechnique universitaire de Marseille, 2004. 75p.

3. Friedrich R. La hiérarchie de Lundgren–Monin–Novikov: Des équations cinétiques de la turbulence. Comptes Rendus Physique, 2012. V.13, P.929–953.

4. Fromager M. Optique binaire pour la mise en forme spatiale de faisceaux laser IR, visible et UV. Journal Physique IV France, 2006. V. 138. P. 275–284.

РІЗНОМАНІТТЯ ЗАПОЗИЧЕНОЇ ЛЕКСИКИ У ПОЕЗІЇ Е. РІЧ «A VIEW OF THE TERRACE»

Гонсалєс-Муніс Світлана Юріївна
к.ф.н., доцент
Дрок Юліанна Юріївна
студентка
Дніпровський національний університет
ім. Олеся Гончара
Дніпро, Україна

Вступ. У складі будь-якої мови присутні не тільки споконвічно рідні слова, а й численні запозичення з інших мов. У одній мові їх більше, в іншій менше, але вони є завжди. В принципі, запозичення - це позитивний процес для мови. Таким способом збагачується словниковий запас, з'являються нові елементи для словотворення, приходить лексика, що належить до точної термінології. Кількість запозичень в англійській мові досить висока в порівнянні з іншими мовами. Підрахували, що на запозичення в англійській мові припадає близько 70 відсотків лексики, а що залишилося і становить споконвічно англійські слова. Причина такого «поглинання» іноземної лексики англійською мовою криється в історичному розвитку даної мови. Численні іноземні завоювання Британських островів, розвиток торгівлі, вплив культури континентальних країн - все це сприяло появі і закріпленню запозичень в англійській мові.

Метою роботи є дослідження різноманіття запозиченої лексики у поезії Едріенн Річ *«A view of the terrace»*; дослідження специфіки використання запозичень у складі стилістичних засобів; виявлення характерних рис поетичного стилю поетеси.

Матеріали та методи. У роботі використані наступні методи для проведення мультилінгвального аналізу: гіпотетико-дедуктивний, порівняльно-історичний, контекстологічний методи та компонентний аналіз. Завдяки даним методам було зібрано фактичний матеріал і побудовано гіпотезу, текст було

розглянуто як систему і досліджено окремі елементи в кожній поезії з метою виявлення їх етимології. Було використано контекстологічний аналіз, який допоміг виявити співвідношення використаних експресивних мовних засобів стосовно змісту, розумінню стилістичного ефекту мовних одиниць у зіставленні з іншими. Аналіз було проведено на матеріалі поезії Е.Річ *«A view of the terrace»*.

Результати та обговорення. Для проведення мультилінгвального аналізу було обрано поезію *«A view of the terrace».* Вірш написано від першої особи, самої ліричної героїні. Спочатку здається, що це пейзажна лірика, тому що авторка описує людей, які відпочивають на терасі, сміються та п'ють *'golden'* чай. Однак, помічаємо декілька цікавих деталей в описі людей *'There sit the porcelain people'*. *'Porcelain'* виступає епітетом у рядку та запозиченим в англійській мові. Походить слово походить з італійської мови *'porcellana'*, що дослівно перкладається як *'мушля каурі'* (cowrie shell). Термін порцеляна виник, адже ці мушлі дуже схожі на неї зовні. Такий епітет викликає певну асоціацію, а саме що мова йде про наче неживих, штучних людей, яких не турбують інші люди, інакші за них *'Who care for you but little/And not at all for me'* .

Споглядає на цю картину лірична героїня не одна. Себе та свого парнера вона називає *'two furtive exiles'*. Цікавим є те, що ціле словосполучення складється з запозичених слів. *'Furtive'* походить з латинської мови: *'furtivus'* дослівно перекладається як *'секретний, схований'*. *'Exile'* походить від латинського *'exul'*, що в перекладі означає *'вигнанець'*. Ліричні герої дійно змушені ховатися від інших *'We watch from an upper window/With shutters not quite drawn'*. Вони не схожі на інших людей, адже не втратили дитячої безпосередності, емоцій, почуттів. Вони не стали лицемірами та не живуть як ляльки у примарному світі. Вони вигнанці, тому що несуть загрозу світові повному порцелянових статуеток *'If we threw a pebble/The shining scene would craze'*.

Остання строфа поезії має песимістичні нотки. З одного боку, надія ще не втрачена, адже діти залишаються носіями 'справжності', лірична героїня та її

супутник вже не мають змоги переконати людей та розбити їх порцелянову мушлю, адже вони вже несприйнятливі до цього. Знову зустрічаємо рядок з епітетом *‘To try again to splinter/the bright enamel people/Impervious to surprise*’. *‘Enamel’* походить від старофранцузького *‘esmal’*, що означає ‘емаль, глазур, якою покривають порцеляну’. Ідея проста: люди совсім не намагаються позбавитися цих оболонок, вона тільки стає міцнішою з кожним днем, а люди стають все більш нечуттєвими та глухими щодо один одного.

Висновки. Враховуючи той факт, що вокабуляр англійської мови на 70% складається із запозичень, було проведено аналіз різноманіття іншомовних запозичень у поезії *«A view of the terrace»*.

У поезії було виявлено запозичення з таких мов: латинська, старофранцузька.

Запозичення виконують різноманітні функції та входять до складу багатьох стилістичних прийомів у поезіях а саме: зевгми, метафори, персоніфікації, епітету, порівняння. Крім того, запозичення та іншомовні вкраплення виконують важливу роль в описі побуду, інтер’єру, персонажів, у побудові образності поезій та у створенні символіки.

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Гужва Ольга Іванівна,
викладач-методист,
педагогічний фаховий коледж
Хортицької національної
начально-реабілітаційної академії,
м. Запоріжжя, Україна

Вступ. / Introductions. В умовах реформування сучасної освітньої галузі в Україні та глобальних проблем, викликаних пандемією коронавірусної хвороби, запровадженням воєнного стану в Україні, особливої значущості набуває питання формування комунікативної компетентності засобами дистанційного навчання. Будь-який освітній процес будується на явищі комунікації, оскільки формування особистості здійснюється в комунікативному середовищі, а дистанційне навчання диктує нову роль педагога та вимагає швидкого пристосування до специфіки системи, яка обумовлена опосередкованою взаємодією учасників навчального процесу. Це питання потребує розгляду і вивчення.

Мета роботи. / Aim. Нині однією з провідних тенденцій науки є синтез та інтеграція знань. Мета роботи – пошук ефективних шляхів і ресурсів підвищення якості освіти, виявлення основних напрямків процесу формування комунікативних компетентностей майбутніх учителів початкової школи в умовах дистанційної освіти.

Матеріали та методи./Materials and methods. Практична діяльність, аналіз, порівняння, моделювання, власний досвід.

Результати та обговорення. / Results and discussion. Якісне оновлення фахової підготовки майбутніх учителів є пріоритетним завданням національної освітньої системи, а сучасні умови життя висувають нові вимоги до підготовки спеціаліста. У Педагогічній Конституції Європи зазначено, що «високий

професіоналізм і компетенції вчителя спрямовуються на формування повноформатного суб'єкта європейського процесу — людини глибоких знань і культури, носія гуманістичної філософії, світогляду і моралі, національних і загальнолюдських цінностей, на виховання вмінь, потреби і прагнення їх реалізації в європейському і світовому життєвому просторі» [2, с. 114].

Компетентнісний підхід в освіті передбачає розвиток ключових і предметних компетентностей особистості, які сприяють формуванню її загальної компетентності — інтегрованої характеристики, що охоплює знання, вміння, ставлення, досвід діяльності, поведінкові моделі тощо. Вважаємо, що в сучасному інформаційному світі, а у сфері освіти, зокрема, ключовою компетентністю є комунікативна, адже будь-яка педагогічна задача розв'язується лише в комунікації — міжсуб'єктній взаємодії.

Проблема комунікативної взаємодії учасників дистанційного навчання та її успішної реалізації в освітньому процесі є предметом досліджень науковців: В. Бондаренка, Н. Волкової, Е. Веренич, Л. Городенко, В. Гриценка, С. Дружилова, В. Колос, С. Кудрявцевої, Б. Кузікова, В. Кухаренка, Т. Лаврик, Т. Литвин, Є. Полат, М. Руденка, Т. Свириденко, Г. Яценко та інших. Однак, і тепер не розкриті основні уміння і навички, якими мають володіти викладачі в умовах дистанційної освіти для здійснення процесу професійно-педагогічної комунікації.

Досліджуючи проблему формування комунікативної компетентності майбутніх учителів, науковці переважно зважають на соціальний, психологічний, методичний аспекти компетентності, тобто йдеться про «опанування студентами різного роду вміннями, які дозволять їм у майбутньому діяти ефективно в ситуаціях професійного, особистого і суспільного життя» [1, с. 9].

Комунікативна компетентність педагога включає соціальний аспект (загальна культурна грамотність людини, культура спілкування), методичний аспект (зміст, форми, методи, засоби, комунікативні технології), психологічний аспект (усвідомлення, оцінка власних комунікативних дій, саморозвиток).

Отже, комунікативна компетентність – здатність людини за допомогою мовних знань, системи психічних і поведінкових характеристик усно й письмово висловлювати та тлумачити поняття, думки, почуття, факти й погляди. Використання дистанційного інструментарію в роботі зі здобувачами освіти спеціальності «Початкова освіта» вирізняється такими перевагами: доступність здобувачів освіти до знань у зручний та зрозумілий спосіб, психологічна адаптація – отримання освітньої підготовки в комфортних та зручних умовах.

Ефективність будь-якого виду дистанційної освіти включає чотири складники: 1) ефективна діяльність викладача і студента, незважаючи на географічну віддаленість; 2) використання педагогічних технологій; 3) ефективність підготовлених методичних матеріалів і методи їх передавання; 4) ефективність зворотного зв'язку [4, с. 55].

Розглянемо їх. Аналізуючи перший складник слід зазначити, що зміни, які зараз відбуваються в контексті дистанційного навчання, є викликом не лише для здобувачів освіти, а й для тих, хто їх навчає. Викладачам потрібний час для підвищення кваліфікації, оволодіння новими методами, технологіями навчання та впровадженням їх в освітній процес, забезпечення системної та ефективної інтерактивності спілкування. Тривале перебування перед монітором і занурення у віртуальне середовище, вимагають від здобувача освіти і педагога самомотивації до власного самонавчання та самоудосконалення. Зниження вимог до цих якостей приводить до зниження рівня результативності навчання, а відсутність спілкування чи психологічної підтримки учасників освітнього процесу веде до зниження зацікавленості до сприйняття інформації.

Другий компонент включає використання педагогічних технологій, серед них - інформаційно-комунікаційні, які набувають особливого поширення в межах розширення комунікативного простору і технологізації освітнього процесу. Зазначимо, що рівень інноваційного розвитку суспільства безпосередньо залежить від рівня інформатизації освіти, оскільки – це процес виховання та становлення особистості. Формування професійної

компетентності майбутніх педагогів у напрямку інформаційно-комунікаційних технологій поглиблюється і закріплюється під час лекційних, практичних і семінарських занять, індивідуальних консультацій. Під час роботи використовуються різні платформи та сервіси: платформа Moodle, Google Cassroom, Human, Zoom, Google Meet, електронні пошти. Цифрові інструменти для інтерактивного контенту: онлайн дошки Padlet і Jamboard, LearningApps, Linoit, Canva та інші, - дають змогу зреалізувати комунікативні складники особистості педагога. Запровадження інформаційних технологій підвищує ефективність навчання. З огляду на це, зростає потреба у використанні інформаційних технологій, метою яких є підвищення інтересу до навчання, розвиток стійких навичок самоосвіти, культури, спілкування в глобальному інформаційному просторі. Важливим є те, що з липня 2022 року для освітян закладів дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти проводиться дистанційне навчання за програмою «Цифрові інструменти Google для освіти» від МОН і Google Україна.

По-третє, успішність дистанційної освіти залежить від якості методичного забезпечення дисципліни. Структура навчального дистанційного курсу повинна бути модульною для того, щоб здобувач освіти усвідомлено відчув свій розвиток під час переходу від одного модуля до іншого, за власним бажанням чи під керівництвом викладача. Необхідно зазначити, що об’ємні модулі або курси суттєво знижують вмотивованість здобувачів освіти.

Відповідно до мети курсу викладач має дібрати навчальний матеріал, структурувати курс (гіпертекстові матеріали, web-сторінки), спланувати групову роботу (міні-групи, відеоконференції), організувати системні консультації, в кожному навчальному курсі відзначити позитивні емоційні наміри та підтримати формування компетенцій. Із досвіду роботи створення дистанційних курсів філологічних дисциплін пропонуємо таку структуру навчального модуля:

1. Теоретичний навчальний матеріал, який містить обов’язкові навчальні

ресурси (структуровані електронні лекції, зміст яких відображає логіку навчання за курсом і надає здобувачам освіти теоретичні відомості з модулю в повному обсязі; плани семінарських занять; глосарій; мультимедійні презентації, відео-лекції; додаткові електронні навчальні матеріали: аудіо- й відеоматеріали, довідкові та нормативні документи).

2. Практичні роботи (до кожної роботи визначається мета, завдання, які забезпечують формування вмінь та навичок, необхідних для засвоєння теми, надання методичних рекомендацій з їх виконання, критерії оцінювання).

3. Завдання для самостійної роботи (50% - 70% матеріалу під час вивчення кожної дисципліни відводиться на самостійне опрацювання, до яких додаються рекомендації для їх виконання).

4. Модульний контроль (тестові завдання різної складності та форми: з однією правильною відповіддю, кількома, на відповідність тощо) забезпечує формування теоретико-практичних знань.

По-четверте, в умовах дистанційної освіти виникає необхідність спеціальної підготовки викладача до педагогічної комунікації, зворотнього зв'язку. Більш ефективну взаємодію зі студентами забезпечують такі види його діяльності: встановлення комунікативних зв'язків, сприяння адаптації студентів; співпраця, спонукання, діагностика навчальних досягнень; використання для розвитку індивідуальних якостей студента різноманітних дидактичних методів. Викладач створює умови для виконання студентами репродуктивних і творчих видів діяльності, використовуючи різні засоби навчання, зокрема тестові завдання, відеоконференції, дискусії, тренажери, голосові листи, форуми тощо. Це сприяє досягненню навчальної мети [3, с.532].

Важливого значення набувають інтерактивні комунікативні моделі, які засвідчують діалоговий характер спілкування. Прикладами застосування інтерактивних технологій на сторінках курсу можуть бути такі: створення емоційного фону заняття, розроблення правил спілкування й розміщення їх в організаційному модулі, використання методичних прийомів «Спільна угода», «Активне слухання», «Інтерв'ю». Найбільш поширеними формами взаємодії

постають інтерактивні лекції, семінарські заняття з домінуванням діалогів, на яких є розв'язання проблемних завдань, диспути, онлайн-конференції тощо. З метою підкреслити значення інформації, прояснити проблемне питання, яке обговорюється, надихнути здобувача освіти на роздуми, висловлюючи власне ставлення до комунікативної події, викладач може увиразнити педагогічне спілкування за допомогою коментарів, які акцентуватимуть увагу на ключових аспектах проблеми, стимулюючи пізнавальну активність здобувачів освіти взаємодіяти.

Висновки./Conclusions. Формування комунікативної компетентності здобувачів освіти та її структурних елементів можна розглядати як систему обґрунтованих педагогічних дій і цілеспрямованих заходів, які впроваджують в освітній процес закладів освіти. Головною метою комунікативного процесу в освітньому середовищі в умовах дистанційного навчання є формування компетентної і творчої особистості, здатної до інтелектуальної незаангажованості й неупередженості, до ефективних автономних дій у фаховому становленні. Система освіти в Україні трансформується і пристосовується до нових умов, варто продовжувати шукати шляхи та засоби розроблення різноманітних підходів до організації освітнього процесу, втілення сучасних ідей і технологій навчання з метою удосконалення комунікативної компетентності майбутніх фахівців у дистанційному режимі, яке залишається на часі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Литвин Т. М. Компетентнісний підхід у системі вищої освіти України: аналіз базових понять. Педагогіка і психологія професійної освіти. 2012. Вип. 2. С. 9–14.

2. Педагогічна Конституція Європи. Преамбула. Вища освіта України. 2013. № 3. С. 111–116.

3. Рязанцева О. В. Уміння викладача дистанційної системи освіти,

необхідні для успішної комунікативної взаємодії з учасниками навчального процесу. Молодий вчений. 2016. № 12.1 (40). С. 532-535.

4. Толеубаева З. М. Формирование коммуникативной компетенции при дистанционном обучении языку. Достижения вузовской науки. 2015. № 17. С. 55-56.

DIGITAL–МЕТОДИКИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У ШКОЛЯРІВ

Євтушенко Наталя Іванівна
к.пед.н., ст.викладач кафедри англійської мови
з методикою викладання
Єфанова Анастасія Олексіївна
студентка
Криворізький державний педагогічний університет
м. Кривий Ріг, Україна

Вступ. Digital-технології все більше стають невід'ємною частиною нашого світу, впровадження яких допомагає нам модернізувати освітній процес на уроках англійської мови. Проаналізувавши праці зарубіжних та вітчизняних науковців, які займалися дослідженням даного явища, виокремлено таких авторів О. Башмаков, О. Бермус, П. Бісіркін, Д. Бородаєв, Ю. Бріскін, Р. Бужиков, О. Буйницька, Т. Винарчук, О. Галочкіна, Я. Глинський та інших лінгвістів. Також ми дізналися, що поняття компетентності з'явилося лише у 60-х рр. та було використано у діяльнісній освіті у межах біхевіористського підходу. Проаналізувавши роботі вчених можна сказати, що на сьогоднішній день не існує єдиного значення поняття: «компетентність» та «компетенція».

На думку одного з вітчизняних науковців С. Бондара є таке трактування: компетенція на його думку – це вміння вирішувати задачі, які дають не тільки володіння готовою інформацією, а також активною участю розуму, творчих здібностей особистості, також він наводить пояснення компетентності. На його думку компетентність – це певне вміння людини діяти, але жодна особа не буде діяти без власного бажання. Також досліджуючи дані терміни ми дізналися, що поняття «компетенція» може існувати у чотирьох різних типах досвіду особистості, а саме: знаннях, навиках вирішувати задачу за зразком, вміннях вирішувати задачу використовуючи творчі здібності, обізнаності у методах та у особистісних характеристиках учнів.

Мета роботи. В результаті дослідження теоретичного блоку з'ясовано,

що «компетентність» та «компетенція» є різними за своєю сутністю, оскільки перше зосереджує увагу на зовнішній діяльності, а друге на внутрішніх особистісних характеристиках людини.

Матеріали та методи. Комунікативна компетентність має власну структуру та складається з наступних компонентів: прагматична компетентність; соціолінгвістична компетентність; лінгвістична компетентність, яка складається з: лексичної, граматичної, семантичної, фонологічної, орфографічної та орфоепічної.

Також ми проаналізували особливості та труднощі граматичної компетентності у учнів старших класів. В результаті реформ, з'явилась так звана: «Нова Українська Школа». Вона зосереджена на переорієнтації процесу навчання та появі антропоцентричної парадигми. Ми вважаємо, що опанування граматичної компетеності відіграє важливу роль в житті людини, оскільки вона допомагає учневі опанувати логіку рідної мови та ефективно удосконалює когнітивні здібності людини: логічне мислення, здатність до узагальнення та аналізу, спостережливість, рефлексію тощо.

Граматична компетентність характеризується:

-навиком розуміти та вміти висловлювати свої думки правильно, використовуючи граматичні правила;

-обізнаністю у граматичному аспекті;

-вмінням використовувати граматичні конструкції для вирішення комунікативних ситуацій.

Деякі дослідники виокремлюють два шляхи оволодівання граматичною компетентністю: експліцитний та імпліцитний. Експліцитний – це метод оволодівання мовою через системний підхід. Імпліцитний – метод мимовільного та інтуїтивного навчання на практиці. Оволодівання граматичної компетентністю, вчені ділять на такі етапи: ознайомлення з граматикою та її особливостями, наслідування, перетворення граматичного явища, ефективне використання граматичних форм у різних комунікативних ситуаціях.

Опанування мовою стає складним процесом, оскільки потребує від

особистості розвиток рецептивних та репродуктивних навиків. Рецептивні навики допомагають нам розуміти мову співрозмовника, розрізняти звукові образи граматичних конструкцій, а репродуктивні дають нам можливість виражати власні думки та емоції. До складнощів належить власна мотивація учня, вміння узагальнювати та запам'ятовувати нову інформацію, труднощі синтаксичного та морфологічного характеру мови та умови в яких навчається учень (навчальний заклад, підхід та метод викладача) тощо.

Відомо, що інформація захоплює всі аспекти нашого життя, включаючи систему освіти та в результаті ми можемо спостерігати зміни у формі навчання і появі нових теоретичних понять: «digital-ехнології», «комп'ютерне навчання», «інформаційно-комунікаційні технології».

Новітні технології – це тип інформаційно-комунікативних технологій, які існують у неподільному зв'язку з комп'ютеризованим навчанням. В результаті дослідження ми з'ясували, що бурхливий розвиток технічного феномену спричинило появу величезної кількості понять пов'язаних з освітнім процесом, тому вивчаючи педагогіку та її методики ми часто можемо зустріти на сторінках підручника такі терміни: «digital learning», «цифрова педагогіка», «онлайн педагогіка» (online pedagogy), «гібридна педагогіка» (hybrid pedagogy), критична цифрова педагогіка (critical digital pedagogy), «цифрові гуманітарні науки» (digital humanities).

Результати та обговорення. Звернемо увагу на те, що технічним феномен продовжує удосконалюватись щоденно та в результаті ми можемо стверджувати про чисельну появу сервісів мережі Інтернет в найближчому майбутньому, які дають можливість створювати освітній простір для учня ураховуючи всі його особливості, слабкі та сильні сторони у вивчення навчальної дисципліни. Автор Є. Патаракін розкриває сутність WEB 2.0 – це онлайн сервіси, що дають змогу користувачам організовувати спільну онлайн діяльність у освітньому процесі. За словами Є. Патаркіна дані сервіси дають можливість обмінюватись та спільно користуватись файлами, інформацією. До ознак WEB 2.0 належать: суспільні інструменти; суспільні системи; іменоване

соціальне програмне забезпечення.

Також ми проаналізували роботу Д. Іванченка та на думку автора до сервісів Web 2.0 належать: блоги; соціальні мережі; Вікі-проекти; соціальні мультимедіа; соціальні пошукові системи і сервіси закладок; соціальні інформаційні системи; багатокористувацькі мережеві ігри.

Сьогодення змушує людину адаптуватися під умови життя та складнощі, ситуація в нашій країні допомогла швидко розвинути дистанційне навчання та змусила тисячі людей отримати навики у даній сфері. На даний момент ми можемо виокремити окремі платформи, які не тільки допомагають у педагогічній діяльності, а й навіть дають будь-якій людині отримати знання з галузі в якій вона зацікавлена. До такого типу платформ ми можемо віднести Udacity, Coursera, Future Learn, Edx, Alison, Simpli learn. Дані платформи дають нам змогу отримати самостійно освіту, підвищувати рівень професіоналізму та навіть стати спеціалістом в окремій галузі.

Цифрове навчання дуже швидко намагається стати незамінним в нашому житті, в результаті його інтеграції у системи освіти, ми можемо виокремити етапи вторгнення даного типу педагогіки у більшість закладів освіти, особливо на уроках іноземної мови:

1. використання гібридного формату навчання (blended learning), що уособлює собою об’єднання навчання з використанням цифрових технологій та звичне для нас очне навчання з педагогом;
2. створення та поява певних онлайн курсів для учнів та студентів, з метою знайти та подолати їх труднощі у граматиці та лексиці іноземної мови або ж у поглибленні знань з написання листів та есе;
3. створення та поява певних онлайн курсів для підвищення кваліфікації педагогів;
4. дослідження та аналіз досвіду адаптивної форми навчання.

Висновки. Проаналізувавши праці зарубіжних та вітчизняних вчених ми можемо виділити декілька підходів до класифікації комп’ютерних технологій: за видом технічних засобів (аутентичні і навчальні); за видом сприйняття та

засвоєння матеріалів (аутентичні аудіо-матеріали, аутентичні відео-матеріали, аутентичні аудіо-відеоматеріали; за видом демонстрації: різноманітні навчальні матеріали, які відображаються технічними засоби навчання: відео (телепередачі, програми), комп'ютерне забезпечення, Інтернет ресурси тощо. Впровадження цифрової педагогіки дозволяє покращити освітній процес в цілому та оптимізує безперервне навчання, та більш того демонструє чудову результативність.

КОМУНІКАТИВНІ ПІДХОДИ ДО УКЛАДАННЯ МОВНОГО ПОРТФОЛІО: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

Іванченко Людмила Володимирівна,
викладач вищої категорії,
викладач-методист
Коверсун Наталія Анатоліївна
Кременчуцький льотний коледж
Харківського національного
університету внутрішніх справ
м. Кременчук, Україна

Головною відмінною рисою сучасного світу є високі темпи оновлення наукових знань, технологій і технічних систем, які застосовуються не тільки на виробництві, а й у побуті, у сфері дозвілля людини. В умовах динамічно мінливого світу необхідно вміло вибирати варіанти самореалізації та самоствердження при взаємодії з різними спільнотами й культурами. Тому необхідно вміти самостійно оновлювати та перетворювати ті знання й навички, які забезпечують діяльність людини у різних сферах.

Наш напружений вік- це пошук нового світорозуміння, нових перспектив розвитку компетентної особистості, спроможної створити свій життєвий проект, відповідально ставитися до життя, впевнено приймати історичний виклик нового тисячоліття.

Сучасна вища школа мусить налаштовувати молодь на успіх, на навчання впродовж усього життя. Інноваційний освітній простір XXI століття визначатимуть особистісно-орієнтоване навчання, проектні, ігрові технології кооперативного навчання, технології дистанційного навчання.

Особистісно-орієнтоване навчання – це навчання, центром якого є особистість, її самобутність, самоцінність. Це визнання студента головною фігурою усього освітнього процесу. Визначаючи мету і завдання особистісно-орієнтованого навчання, зазначимо, що це процес психолого-педагогічної допомоги дитині у встановленні її «суб’єктивності, культурної ідентифікації,

соціалізації, життєвого самовизначення» [4, с. 54].

В галузі навчання іноземної мови та української мови здійснюється перехід до продуктивних освітніх технологій, орієнтованих на самостійну навчальну діяльність здобувача освіти. А це визначає перспективні напрями мовної освіти [3, с. 201-238]. Незначний обсяг навчального часу для вивчення ІМ (у нефілологічному профілі складає лише 180 годин) не дає можливості випускникам загальноосвітніх навчальних закладів на достатньому рівні сформувати іншомовну комунікативну компетентність. В таких умовах повинні використовуватися саме ті навчальні методи й технології, застосування яких дозволить раціональним чином використовувати аудиторні навчальні години і час, відведений на самостійну роботу учнів [5,с.232-234].

Для запровадження цих технологій навчання на практиці склалась певна джерельна база, методологічне підґрунтя якої становлять праці видатних психологів, лінгвістів і дидактів (Л. С. Виготський, Е. Берн, Р. Бернс, Д. К. Джонс, К. Джонсон, Дж. Дюї, В. Кілпатрік, Р. Ладо, С. Лівінгстоун, Ж. Піаже, Р. Роджерс, Р. Скіннер, К. Славін, Т. Хатчінсон та ін.). При цьому, зміст сучасних праць з лінгводидактики та методики викладання ІМ, які формують таку базу, зорієнтований переважно на умови викладання ІМ в основній і старшій школі (Е. Г. Арванітопуло, І. Л. Бім, М. Л. Вайсбурд, А. М. Вєтохов, Н. Д. Гальскова, В. І. Гатальська, Ю. З. Душеїна, В. К. Дьяченко, Л. Я. Зєня, І. О. Зимня і Т. Є. Сахарова, В. В. Копилова, Н. Ф. Коряковцева, З. М. Нікітенко, С. Ю. Ніколаєва, Є.С. Полат, П. В. Сисоєв та ін.).

Однією з провідних інноваційних технологій навчання є мовне портфоліо (портфель), спрямоване на особистісно-орієнтоване навчання.

Європейське мовне портфоліо було розроблене Відділом мовної політики при Раді Європи в Страсбурзі в 1998-2000 роках. Проект був пілотним в Європі під час проведення Загальноєвропейського року мов як інструмент підтримки розвитку полікультурності та полімовності.

Мовне портфоліо використовується зараз у багатьох країнах світу як інструмент самооцінки учнів. Не залишилась осторонь цього освітнього

процесу і Україна. Мовне портфоліо (Language Portfolio) – це документ (пакет документів), який дозволяє студенту самостійно фіксувати та оцінювати свої досягнення й досвід оволодіння мов в залежності від методів та засобів навчання, які використовуються у навчанні. Європейське мовне портфоліо покликане сприяти формуванню єдиного освітнього простору в галузі оволодіння сучасними мовами Європи, збереженню мовного та культурного різноманіття, посиленню ролі учня в навчальному процесі, підвищенню його мотивації, автономії, розвитку вмінь самооцінювання, формуванню рефлексивних умінь у процесі вивчення ІМ. В Європейському мовному портфоліо може бути зафіксований найрізноманітніший досвід вивчення мови та міжкультурного спілкування. Мовний портфоліо дозволяє конкретизувати цілі навчання і краще організовувати навчальний процес [6].

Головна мета ведення портфоліо – розвиток рефлексії здобувачів освіти, тобто формування здібностей до самостійного оцінювання власного рівня володіння мовою та співставлення його з європейськими нормами.

Основна суть портфоліо – «показати все, на що ти здатний(на)». Педагогічна філософія портфоліо передбачає зміщення акценту з того, чого студент не знає і не вміє, на те, що він знає і вміє з певної теми, розділу, предмета; інтеграцію кількісних і якісних оцінок; підвищення ролі самооцінки.

У зарубіжній освітній практиці виділяють такі типи портфоліо: портфоліо документів або «робоче» портфоліо, портфоліо процесу навчання, демонстраційне портфоліо, портфоліо розвитку, портфоліо навчального планування, портфоліо підготовленості (proficiency), портфоліо працевлаштування, портфоліо для вступу до ВНЗ [3, с. 201-238].

За вимогами Ради Європи, Європейське мовне портфоліо складається з трьох розділів : Мовного паспорта, Мовної біографії, Досьє. У Мовному паспорті студент фіксує інформацію про свій мовленнєвий досвід (рідна мова, іноземна мова), з ким і якою мовою він спілкується.

Мовна біографія призначена для відображення поточних результатів засвоєння мови. Студент може зазначити в цій частині свої досягнення в різних

видах мовленнєвої діяльності.

У Досьє здобувач освіти демонструє свої роботи. Це можуть бути фотографії з театральної вистави чи іншого заходу, проведеного з одногрупниками, листи, повідомлення , отримані студентом, колажі, світлини із коментарями ІМ тощо.

Використання Європейського мовного портфоліо дозволяє зробити процес іншомовного навчання прозорішим для студентів, допомагаючи розвивати їхню здатність до самоусвідомлення рівня навченості та самооцінювання, таким чином, надаючи їм можливість поступово збільшувати свою відповідальність за власне навчання. Структура мовного портфоліо у найбільшій мірі відображує систему оцінювання XXI сторіччя: 50 % – самооцінювання; 30 % – взаємооцінювання; 20 % – оцінювання, яке здійснює викладач або керівник.

Мовне портфоліо здійснює підтримку та підвищення мотивації на всіх етапах навчання і підсилює ситуацію успіху в навчальній діяльності, тобто забезпечує розвиток здатності і готовності здообувачів освіти до самостійного і безперервного вивчення ІМ, до подальшої самоосвіти і, з його допомогою, до використання ІМ в інших областях знань. А це означає, що мовне портфоліо спрямоване на формування інтересу студента до пізнавальної діяльності [1].

Таким чином, призначення особистісно-орієнтованих технологій полягає в тому, щоб підтримувати та розвивати природні якості дитини, індивідуальні здібності, допомагати соціалізації, творчій самореалізації студента як особистості. Крім того, за допомогою Європейського мовного портфоліо спрощується процедура впровадження європейських стандартів оцінювання учнів, у тому числі під час формуючого чи підсумкового тестування, які здійснюються за допомогою дескрипторів відповідно до Загальноєвропейських рівневих стандартів.

Можна з упевненістю говорити про те, що портфоліо – це реалізація стратегії навчання впродовж усього життя, яка є основним напрямком і метою розвитку сучасних освітніх систем у всьому світі і відповідає завданням і

потребам суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Богомолова Н. А. Языковой портфель как инструмент оценивания и развития ученика / Н. А. Богомолова. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http ://www.oxfordquality.ru/files/files/yazykovoi_portfeldoc_288. doc.

2. Зєня Л. Я. Навчання іноземних мов у старшій профільній школі : Лекційно-практичний курс : Посібник для студентів вищих навчальних закладів /Л. Я. Зєня. – Горлівка : Вид-во ГДПІІМ, 2008. – 340 с.

3. Новикова Т. Г. Портфолио в зарубежной образовательной практике / Т. Г. Новикова, М. А. Пинская, А. С. Прутченков, Е. Е. Федотова // Вопросы образования. – 2006. – № 4. – С. 201-238.

4. Омельченко Л. Особистісно орієнтована система навчання і виховання через диференціацію та індивідуалізацію навчального процесу / Л. Омельченко // Рідна школа. – 2007. – № 11-12. – С. 54-55.

5. Сунцова Е. Н. Выбор методов обучения студентов неязыкового вуза иностранному языку в условиях ограниченности учебного времени Е. Н. Сунцова // Молодой ученый. – 2011. – № 1. – С. 232-234.

6. Little D. European Language Portfolio. Guide for Teachers and Teacher Trainers / D. Little, R. Perclova. – Strasbourg : Council of Europe, 2001. – 97 p.

НОВІТНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ МОВЛЕННЄВИХ ЖАНРІВ

Король Соломія Ігорівна
студентка
Київський національний университет
імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

Вступ. У статті розглянуто та проаналізовано підходи до визначення поняття «мовленнєвий жанр». Авторка розглядає даний термін згідно з визначенням вчених-лінгвістів XX століття та наводить дослідження інтеграції онлайн-текстів у категорії вторинних мовленнєвих жанрів.

Мета роботи. Мета цієї статті - дослідити, чим сучасне трактування мовленнєвих жанрів відрізняється від традиційного, тобто такого, що було прийнято за еталон та чи є ці відмінності достатньо суттєвими, щоб вважати окремими мовленнєвими жанрами веб-сторінки, чи лише альтернативним жанровим різновидом, який тим не менш можна розглядати як можливий завдяки новому джерелу інформації та комунікації.

Матеріали та методи. Робота ґрунтуватиметься на аналізі структурних (композиційних), змістових, стилістичних і прагматичних особливостей мовленнєвих жанрів. Для цього скористаємося семантичними визначеннями, що містяться в сучасних словниках та в працях мовознавців.

Результати та обговорення. Усі найрізноманітніші сфери людської діяльності пов'язані з використанням мови. Мова реалізується у вигляді окремих конкретних висловлювань (усних і письмових) від співбесідників різного віку, статі та професії. Ці висловлювання відображають специфічні умови і цілі кожного висловлювання не лише через свій зміст і стиль, але насамперед завдяки композиційній будові. За М. Бахтіном, ці три аспекти (зміст, стиль і композиційна структура) нерозривно пов'язані з цілим висловлюванням і визначаються специфікою конкретної сфери спілкування. Кожне окреме висловлювання, звичайно, індивідуальне, але кожна сфера, в якій

використовується мова в якій використовується мова, виробляє свої відносно стійкі типи цих висловлювань. цих висловлювань. Їх ми можемо назвати мовленнєвими жанрами. [1]

М. Бахтін увів поняття первинних (простих) і вторинних (складних) мовленнєвих жанрів. До перших він відносив жанри, які склалися в умовах безпосереднього мовленнєвого спілкування, до других – жанри, що склалися в умовах складного й високорозвиненого культурного спілкування (переважно писемного). У процесі свого формування вторинні жанри вбирають у себе й переробляють первинні (прості) жанри [4].

Мовленнєві жанри можна класифікувати за різними ознаками (у залежності від підходу до дослідження): за структурою, тематикою, функцією, комунікативним наміром, учасниками спілкування і дискурсом, в рамках якого існують мовні жанри. Наприклад, Ф. С. Бацевич говорить про «необхідність пошуку критеріїв виділення мовленнєвих жанрів в самому багатотемному дискурсі та в потребі виявляти сигнали змін, до яких він відносить зміну стратегій або тактик спілкування, зміну тематики розмови, моделі адресата і адресанта, модальність, тональність, ситуацію і атмосферу спілкування» [5].

З розвитком інформаційних технологій виникла потреба розширити традиційний перелік мовленнєвих жанрів та включити нові інтерпретації, які б враховували комунікації у веб-просторах.

Одним з перших лінгвістів взявся за характеристику деяких генеалогічних утворень в Інтернеті польський мовознавець Ян Ґженя. Характеризуючи вторинні мовленнєві веб-жанри, він вказує на наступні критерії визначення:

1) комунікативне тло, що включає образ відправника і одержувача та стосунки між ними, час і місце спілкування, сферу суспільного життя, характерну для жанру, тематику, канал спілкування (усний чи письмовий), ступінь офіційності ситуації, наміри учасників комунікації,

2) лінгвістичні категорії, характерні для описуваного типу текстів,

3) специфічні композиційні властивості. [6]

З лінгвістичної точки зору тут трудність становить насамперед використання категорії автора замість відправника і відсутність категорії одержувача. Орієнтація на однобічність комунікації означає, що традиційна концепція жанрового аналізу не повністю покриває теоретичну базу для характеристики онлайн-текстів, радше для онлайн-повідомлень публічного характеру, адресованих багатьом аудиторія(приміром, твіт або повідомлення на форумі).

Також можна виділити деякі спільні моменти для розглянутих у цій статті жанрових детермінантів, таких як композиція, компоненти комунікативної ситуації, елементи стилю, тематика та інтенції мовців (авторів).

Значно більше проблем створюють жанрові критерії, пов'язані з пов'язані зі специфікою самого Інтернету та технічними питаннями. Під цим мається на увазі інтерфейс, макет або графічний шар, які виходять за межі лінгвістики. На жаль, дослідники інтернет-жанрів нечасто беруть до уваги ці фактори, оскільки вони перебувають поза сферою мовознавства і стосуються комп’ютерних наук.

Висновки. Мовленнєвий жанр свій початок бере з класичної теорії мовленнєвих жанрів, започаткованої М. Бахтіним і розвиненої іншими мовознавцями. До вторинних мовленнєвих жанрів за стилістичними ознаками можна віднести віртуальний мовленнєвий жанр в мережі Інтернет, який хоч і схожий за формою з традиційною комунікацією, однак має ряд відмінностей.

Отже, можемо запропонувати такі критерії текстів, що функціонують у мережі, щоб виявити жанрову структуру веб-тексту, який включає в себе:

1) структурний аспект – текстовий каркас, сегментація та зв'язки між сегментами, метадані;

2) прагматичний аспект – комунікативна прив'язка, тобто образ відправника та одержувача і реципієнта разом з відносинами, що їх пов'язують, комунікативною метою, контекстом, в якому відбувається спілкування, одночасність передачі та прийому;

3. когнітивний аспект – предмет і спосіб його представлення (включаючи

перспективу, точку зору, ієрархію цінностей та інші складові);

4) стилістичний аспект - стилістичні детермінанти, структура, зумовлена прагматикою, пов'язана з генезисом використовуваних засобів, що випливають з характеристик каналу зв'язку, та стилістичні елементи, характерні для усного та писемного мовлення. [3]

Отже, доповнена таким чином жанрова схема дозволить успішно здійснювати генологічний аналіз різних типів текстів що існують в Інтернеті. Запропоновані жанрові детермінанти онлайн-тексту не є остаточною класифікацією. З розвитком технології та комунікації, можуть з'являтися нові комунікативні ситуації, нові жанри та їх репрезентації а також нові жанри та їхні репрезентації, що потребують переосмислення методів лінгвістичної генології.

Наукові здобутки, присвячені типології мовленнєвих жанрів, мають нові форми й підходи, що пов'язано з інтеграційними й глобалізаційними процесами в суспільстві. Наведена тема відкриває безкрайній простір для категоризації та класифікації мовленнєвих жанрів у мережі.

ДЖЕРЕЛА

1. Bakhtin M. M. Speech Genres and Other Late Essays. Translated by Vern W. McGee. University of Texas Press, Austin, 1986.
2. Crystal D. (2001): Language and the Internet. Cambridge
3. Dąbkowska Anna. Zwierzenia w internecie – nowy gatunek mowy? Studia medioznawcze. 2020, tom 21, nr 1 (80) ISSN 2451-1617
4. Бахтин М. М. Собрание сочинений: В 7 т. – Т. 5 / М. М. Бахтин. – М. : Русские словари, 1996. – С. 159–286.
5. Бацевич Ф. С. Вступ до лінгвістичної генології : [навчальний посібник] / Ф. С. Бацевич. – К. : Видавничий центр “Академія”, 2006. – 248 с. – (Серія ”Альма-матер”)
6. Ґженя Ян (2008): Мовна комунікація в Інтернеті. Варшава. – 150 с.

ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЙСЬКОЇ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Крячко Володимир Іванович
Кандидат соціологічних наук
доцент кафедри філології та перекладу
Шарейко Владислав Романович
студент
Національний транспортний університет
м. Київ Україна

Актуальність теми в тому, що науково-технічний прогрес, активізація міжнародного економічного і технічного співробітництва підвищують значення термінологічної лексики в сучасних мовах. У цьому контексті постає нагальна потреба в інтенсивному дослідженні сучасного стану термінології, її розвитку та взаємодії з розмовною та літературною мовами.

Мета. Визначити особливості англійської науково-технічної термінології

Матеріали та методи. Було досліджено науко-практичну літературу з даної проблеми та проаналізовано джерела походження та способи творення англійської науково-технічної термінології.

Основні результати. Термінологія – це словниковий склад науково-технічної мови, характерний для кожної галузі знань і об’єкт міждисциплінарних досліджень. До питань термінології звертаються науковці з таких галузей науки, як лінгвістика, логіка, філософія, інформатика та технічні галузі. Кожна з цих областей, однак, розглядає лише ті аспекти термінології, вивчення яких може стати предметом її теоретичного інтересу або її практичного застосування. Весь спектр проблем, пов'язаних з питаннями термінології, залишається поза межами будь-якої конкретної галузі знань. Наприклад, у лінгвістиці термінологія є об’єктом теоретичного аналізу, а в прикладній термінології та інформатиці – це об’єкт для вирішення практичних завдань, таких як автоматична обробка тексту, у тому числі машинний переклад, розпізнавання мови, які широко використовуються в техн. поля

.Досягнення в галузі матеріальної і духовної культури, що полягають у пізнанні природних явищ і організації високорозвиненої промисловості, викликали необхідність створення терміносистем.

Джерела англійських науково-технічних термінів:

1. Терміни, запозичені з інших мов або штучно створені вченими на основі латинської або грецької мов, пов'язані з розвитком науки і техніки і появою нових понять.Багато термінів особливо з'явилося в Англії в 18-19 століттях під час період бурхливого розвитку науки, при цьому деякі терміни з мови вчених почали проникати в ужиток: *озон, цельсій, натрій.*

2. Загальнолітературні англійські слова, що вживаються в спеціальному значенні [5, с.49].

Найпродуктивніші способи творення англійських термінів:

1. Афіксація [3, с.56];

2. Конверсія;

3. Усіченння слів;

4. Присвоєння нового значення слову, яке вживалося раніше;

5. Спосіб шаблона;

6. Складання слів, складів чи скорочень. [2, с.54].

Вивчення понять неможливе без поділу їх на певні групи. Багато авторів намагалися класифікувати ці одиниці за певними критеріями. Більшість дослідників сходяться на тому, що терміни класифікуються за їхньою структурою наступним чином:

1) Прості, що складаються з одного слова.

2) Складні, що складаються з двох слів, що пишуться разом або через дефіс.

3) Терміни- словосполучення, що складаються з кількох компонентів, які конкретизують зміст терміна [5, с.50].

В. Карабан відокремлює прості терміни від похідних – суфіксальні (*transmitter – передавач*), префіксальні (*multi-cylinder – багатоциліндровий*) і суфіксально-префіксальні (*reprocessing – повторна обробка*) [1, с.45]

А. Коваленко додає до класифікації термінів структурного плану такі види:

1. Абревіатура, тобто буквене скорочення словосполучень.

2. Складові скорочення, що стали самостійними словами.

3. Терміни, позначені літерою, в яких атрибутивна роль відведена певній букві через її графічне оформлення [2, с.18]

За контекстом терміни поділяються на такі групи:

1. Функціональні як частина термінологічної системи, що характеризується багатозначністю.

2. Технічні терміни, що мають більше двох значень. Такі терміни можуть з'являтися в одній термінологічній системі, але мати різні значення залежно від контексту.

3. Терміни-омоніми; терміни, що використовуються в декількох термінологічних системах.

4. Терміни-синоніми [2, с.54].

М. Мостовий поділяє термінологію на номенклатуру та професіоналізми. Номенклатурна — це сукупність технічних термінів, які використовуються в окремому предметі. Професіоналізми — це дублети науково-технічних термінів, які не утворюють замкнутої системи. Професіоналізми визначають спеціальні поняття, знаряддя чи продукти праці, виробничі процеси, народні промисли. Вони мають чітко виражений локальний характер і характеризуються певною емоційністю, що зумовлено особливостями розмовної мови. Професіоналізми є складовою частиною термінології і, залежно від цілей і завдань словника, можуть входити до складу лексики фахових і філологічних словників та різноманітних довідкових робіт із відповідною характеристикою [4, с.191].

Терміни також поділяються на групи відповідно до частини мови. В англійській мові терміни-іменники займають перше місце; друге місце посідають іменники, утворені від особових дієслівних форм. Далі йдуть терміни, визначені іншими частинами мови. Прикметники в англійській

науково-технічній термінології переважно зустрічаються у складі термінослів *(telescopic dampers*); дієслова використовуються для опису робочих процесів, способів кріплення різних вузлів і деталей; числівники виступають у складі термінів (*two-cycle engine*); прислівники, дієприкметники також вживаються в основному у складі словосполучень **(***rigidly mounted transmission*) [5, с.57].

Тому для подальшого вивчення термінологічних одиниць важливу роль відіграє їх класифікація.

Висновки. З аналізу наукових досліджень з цього питання можна зробити висновок, що більшість лінгвістів спочатку поділяють терміни на прості, складні та терміни-словосполучення. В. Карабан виділяє ще одну групу під назвою «похідні терміни». До термінологічної лексики дослідники вводять абревіатури, номенклатури, професіоналізми. За контекстом розрізняють терміни функціональні, однойменні, терміни-синоніми. Також вивчаються англійські науково-технічні терміни за приналежністю до певної частини мови.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Карабан В. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця: Нова книга, 2002. 315 с.
2. Коваленко А. Я. Загальний курс науково-технічного перекладу. Київ.: Фірма «ІНКОС», 2002. 258 с.
3. Кочерган М. Вступ до мовознавства. Київ: Видавничий центр «Академія», 2005. 284 с.
4. Мостовий М. Лексикологія англійської мови. Підручник для студентів ін-тів і фак. іноземної мови. Харків: Основа, 1993. С. 191-192.
5. Наконечна Г. Українська науково-технічна термінологія. Історія і сьогодення. Львів : Кальварія. 2009. 110 с.

КОМУНІКАЦІЙНІ МОДЕЛІ ІНШОМОВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ПІД ЧАС ОВОЛОДІННЯ ФАХОМ У ВНЗ

Лещенко Любов Павлівна,
старший викладач
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна

Вступ В умовах широких міжнародних зв'язків з іншими країнами важливо спілкуватися з іноземними спеціалістами, розвивати професійно-ділові й особисті контакти із зарубіжними партнерами, колегами, читати різні видання іноземою мовою.

Навчальні заклади доходять дедалі більшого висновку про доцільність вивчення іноземної мови за фахом. Метою навчання іноземної мови у вищих навчальних закладах є як оволодіння іноземною мовою як засобом комунікації, так і набуття професійно спрямованої іншомовної компетентності для успішного виконання подальшої професійної діяльності.

Мета статті. Теоретична та практична актуальність проблематики зумовила мету статті, а саме: дослідити проблему визначення іншомовної професійної компетентності.

Для досягнення поставленої мети було виконано такі завдання: проаналізовано основні підходи до визначення понять іншомовної комунікативної компетентності, іншомовної професійної комунікативної компетентності у складі професійної компетентності фахівця та визначено поняття і зміст іншомовної професійної компетентності.

Комунікативна мовленнєва компетенція особистості реалізується у виконанні різних видів мовленнєвої діяльності, а саме: сприймання, усвідомлення, відтворення (усного чи письмового).

Доцільно зазначити, що науковці розглядають із різних позицій такі поняття, як ***«компетенція»*** та ***«компетентність».***

Компетентність у вивченні іноземних мов часто асоціюється з поняттям «комунікативна компетенція». А. Хуторський розрізняє терміни «компетенція» і «компетентність», пояснюючи, що компетенція — це сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності). Компетентність у визначеній галузі — це володіння людиною компетенцією, що містить її особисте ставлення до предмета діяльності [1, 200]. Відповідно до визначень цих термінів компетенцію слід розуміти як задану вимогу, норму освітньої підготовки студента немовних спеціальностей, а компетентність — як його реально сформовані особистісні якості та мінімальний досвід діяльності.

Більшість дослідників розглядає компетентність і як характеристику особистості, і як сукупність комунікативних, конструктивних, організаторських умінь особистості, тобто розуміють під компетентністю здатність не тільки володіти знаннями, але й потенційно бути готовим їх застосовувати у нових ситуаціях [2, 239].

За Н. Ізорія, іншомовна комунікативна компетентність є інтегральною особистісно-професійною якістю людини з певним рівнем мовної освіти, яка реалізується у готовності на певній основі до успішної, продуктивної та ефективної діяльності з використанням комунікативних та інформативних можливостей іноземної мови, забезпечує можливість ефективної взаємодії з оточуючим середовищем за допомогою відповідних мовних компетенцій. У психологічній літературі поняття «комунікативеа компетентність» вживає Ю. М. Ємельянов [3, 202] як означення базованої на знаннях та чуттєвому досвіді здатності особистості орієнтуватись у ситуаціях спілкування.

Матеріали та методи

Отже, іншомовна комунікативна компетентність є інтегральною характеристикою професійної діяльності фахівця, яка охоплює такі підструктури:

— діяльнісну (уміння, знання, навички та способи здійснення професійної діяльності);

— комунікативну (уміння, знання, навички та способи здійснення професійного спілкування).

Е. Бібікова визначає професійну компетентність як інтегративну якість особистості фахівця — системне явище, що охоплює знання, уміння, навички, професійно значущі властивості, що забезпечують ефективне виконання ним власних професійних обов'язків. Як інтегративне утворення, професійна компетентність охоплює функціональний, мотиваційний, рефлексивний та комунікативний компоненти. У структурі іншомовної комунікативної компетентності виокремлюються функціональний, рефлексивний та мотиваційний компоненти. Відповідно до загальної структури професійної компетентності, іншомовну комунікативну компетентність Е. Бібікова подає як системне утворення в єдності мотиваційного, функціонального та рефлексивного компонентів.

В. Теніщева розглядає іншомовну професійну компетентність майбутнього фахівця як складне інтегративне ціле, яке забезпечує компетентне професійне спілкування мовою спеціальності в умовах міжкультурної комунікації.

Якщо компетентність характеризують знання, уміння, навички та способи організації спілкування, то компетенцію — здатність фахівця використовувати набуті знання, сформовані вміння тощо.

У сучасних дослідженнях пропонуються різні визначення комунікативної компетенції: в одних — це рівень сформованості міжособистісного досвіду, необхідного індивіду з тим, щоб у межах власних здібностей та соціального статусу успішно функціонувати у певному суспільстві (Т. О. Вольфовська); в інших — це спроможність людини здійснювати спілкування як складну багатокомпонентну динамічну цілісну мовленнєву діяльність, на характер якої можуть впливати різноманітні фактори (О. П. Петращук); або як здатність координувати взаємодію окремих її компонентів задля забезпечення ефективності та результативності комунікації (В. М. Топалова). Аналіз наукової літератури надав змогу визначити іншомовну професійну компетентність як

інтегративне особистісно-професійне утворення, яке реалізується у психологічній та технічно- операційній готовності особистості до виконання успішної, продуктивної та ефективної професійної діяльності з використанням засобів іноземної мови або в умовах іншомовної культури та забезпечує можливість ефективної взаємодії з навколишнім середовищем. У сучасних дослідженнях термін «іншомовна професійна компетентність» розглядається як знання мови, високий рівень практичного володіння як вербальними, так і невербальними її засобами, а також досвід володіння мовою.

Важливим структурним компонентом професійної компетентності є комунікативна компетентність, яка є якісною характеристикою особистості фахівця і охоплює сукупність науково-теоретичних знань, практичних умінь і навичок у сфері здійснення професійної комунікації, досвід здійснення професійної взаємодії, стійку мотивацію професійного спілкування.

Проте, незважаючи на чітко виражену тенденцію до професійного вивчення іноземної мови у вищому немовному навчальному закладі, навчання іноземної мови студентів здійснюється фактично окремо від формування професійної компетентності майбутніх фахівців. Проаналізувавши наукові праці, ми можемо зробити висновок, що професійна іншомовна комунікативна компетенція студента виступає насамперед як здатність здійснювати комунікативну мовленнєву поведінку згідно із завданнями гіпотетичних ситуацій іншомовного спілкування. У вивченні іноземної мови відтворюється зовнішня, знакова подібність, а не цілісний зміст професійної діяльності, пов’язаної з використанням іноземної мови. Як наслідок, задача формування у студента вищого немовного навчального закладу такої професійної компетентності, до структури якої була б органічно інтегрована іншомовна компонента, залишається нерозв’язаною.

За визначенням О. С. Бєлкіна, професійна компетентність є сукупністю професійних і особистісних якостей, які забезпечують ефективну реалізацію компетенцій, необхідних для здійснення професійної діяльності [1]. Усі дослідники підкреслюють, що суть професійної компетентності відображає

ділову надійність і здатність успішно і безпомилково здійснювати професійну діяльність. Загалом появу терміна «компетентність» стосовно мови і комунікації у понятійному апараті цілої низки гуманітарних наук (психології, філософії, педагогіки, лінгводидактики, соціології) пов'язують з іменем відомого зарубіжного вченого Н. Хомського.

Таким чином, іншомовна компетентність — це комплекс знань, умінь, навичок, які дають можливість успішно використовувати іноземну мову як у професійній діяльності, так і для самоосвіти й саморозвитку особистості.

Соціально-економічна ситуація, котра склалася на сьогодні, розкриває перед майбутніми спеціалістами нові можливості самореалізації, яка може здійснюватися не тільки через спілкування із зарубіжними колегами та партнерами, але й через здійснення професійної діяльності в умовах іншомовного суспільства. У цьому зв'язку необхідно спрямовувати навчальну діяльність навчаючих на формування здібностей реалізації професійної діяльності та формування іншомовної професійної компетентності. Навчання іноземної мови майбутніх фахівців повинно розглядатись крізь призму їхньої подальшої професійної діяльнсті. Важливим завданням навчання іноземної мови за професійним спрямуванням є формування спеціалізованої компетенції у сферах професійного та ситуативного спілкування, оволодіння новітньою фаховою інформацією через іноземні джерела.

Висновки. Теоретичний аналіз проблеми дослідження надає підстави стверджувати, що іншомовна комунікація можлива за умови володіння суб'єктами іншомовного спілкування мовою як засобом комунікації. Рівень ефективності комунікативного процесу зумовлений рівнем сформованості іншомовної комунікативної компетентності суб'єктів.

Компетентність — це стійка готовність і здатність людини до якої-небудь діяльності «зі знанням справи». У нашому випадку такою діяльністю виступає іншомовна комунікація студентів у процесі вивчення ними іноземної мови.

Звідси визначення іншомовної комунікативної компетентності як інтегративного утворення особистості, яке має складну структуру і виступає як

взаємодія і взаємопроникнення лінгвістичної, соціокультурної та комунікативної компетенції, рівень сформованості яких дає можливість майбутньому спеціалісту ефективно здійснювати іншомовну, а отже, міжмовну, міжкультурну і міжособистісну комунікацію.

Підсумовуючи викладене, можна констатувати, що метою вивчення іноземної мови професійного спілкування у вищому немовному закладі є підготовка студентів до ефективної комунікації в їхньому професійному середовищі. Перспективним напрямом наукових досліджень іншомовної професійної компетентності може стати розроблення дидактичної моделі її формування у студентів вищих технічних навчальних закладів з урахуванням можливостей інформаційних освітніх технологій.

ЛІТЕРАТУРА

1.Аксьонова В. І. Методологічні засади міжкультурної комунікації в контексті сучасного інформаційного суспільства / В.І.Аксьонова // Гілея:науковий вісник: [зб. наук. пр.] - К.: Вид-во УАН ТОВ «НВП» «ВІР», 2011.- Вип. №49.

2. Аксьонова В. І. Формування комунікативної культури особистості в умовах глобалізації та інформаційного суспільства/ В.І.Аксьонова //Наукові записки Київського університету туризму, економіки і права. Серія: Філософські науки. - К.: КУТЕП, 2011. Випуск 10.- С.239-258.

3. Аксьонова В. І. Наукові підходи до вивчення феномена міжкультурної комунікації в контексті розвитку глобального комунікативного суспільства В. І.Аксьонова //Наукові записки Київського університету туризму, економіки і права. Серія: Філософські науки. - К.: КУТЕП, 2012. Випуск 12.- С.202-220.

АНАЛІЗ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ, ЗАСТОСОВАНИХ УКРАЇНСЬКИМИ СТУДІЯМИ ПЕРЕКЛАДУ ПРИ ДУБЛЮВАННІ КРИМІНАЛЬНОЇ КОМЕДІЙНОЇ ДРАМИ «КРИМІНАЛЬНЕ ЧТИВО» КВЕНТІНА ТАРАНТІНО

Лєнков Олексій Євгенович
магістрант,
Черкаський національний університет
ім. Богдана Хмельницького
м. Черкаси, Україна

Вступ. Перекладацька діяльність має величезне значення у сфері масової комунікації, а саме у сфері аудіовізуального перекладу. [1]. Тому щороку зростає попит на якісний аудіовізуальний продукт. Можливо констатувати, що ера моносинхронного перекладу підходить до завершення. Сьогодні український ринок насичений мультимедійною продукцією іншомовного виробництва. Це зумовлює стрімкий розвиток попиту на якісний переклад. Пересічний глядач вимагає якісний продукт, який адаптований до реалій українського життя.

Мета роботи. Автор цієї статті має на меті провести порівняльний аналіз дубляжу україномовними студіями кримінальної комедійної драми «Кримінальне чтиво» Квентіна Тарантіно. Після набуття незалежності України нові студії дубляжу досі експериментують зі стилем перекладу та відходять від оригіналу з метою адаптації фільмів виключно для українських глядачів [2,с.401-402].

Матеріали та методи. Вибір стрічки «Кримінальне чтиво» обумовлений великою кількістю перекладів цього «культового» фільму, який свого часу визначив певний напрям в розвитку кіноіндустрії, різної якості та форми аудіовізуальних перекладів, починаючи від одноосібного синхрону, до професійного дубляжу. Для аналізу були взяті дубльований переклад студії Original English та LeDoyen#DUB. Варто зазначити, що, на думку автора цієї

статті, ці студії спромоглися досягти кроскультурної комунікації, яка орієнтована на взаємопроникнення культурно-комунікативних змістів, досягнення взаєморозуміння з урахуванням і збереженням національної картини світу, але водночас і їх взаємозбагаченням в соціокультурному й духовному плані [3]. Перекладацькі трансформації, використані ними, зберегли полісемантичне значення зони вихідної мови у мові-рецепієнті. Для аналізу взятий майже повністю один з багатьох епізодів цього фільму, де були найбільш вдало застосовані різноманітні перекладацькі трансформації, та які мали велику кількість конструкцій, які б дозволили застосувати ці трансформації. За основу аналізу був взятий трансформаційний аналіз для дослідження перекладацьких модифікацій, а також контекстуальний та дистрибутивний аналізи для уточнення значень мовних одиниць.

Результати та обговорення. Варто розпочати з власне назви стрічки – *Pulp Fiction* – яка на сьогодні має вже усталений варіант – *Кримінальне Чтиво*. Зрозуміло, що це є російськомовна калька, але в перцепції більшості реципієнтів вона вже стала власною назвою, яка по іншому не сприймається, тому ми відносимо таку прагматичну трансформацію до лексико-тематичної групи слів, що відносяться до культурологічних особливостей.

Наступним для аналізу взято епізод 8, де герої Семюела Л. Джексона (Джулс), та Джона Траволти (Вінсент Вега), наймані вбивці однієї з лос-анджелеських банд, виконують завдання свого боса і розбираються з зграєю дрібних шахраїв, що намагалася його обдурити. Тут студії, переклади яких аналізуються автором, використали наступні трансформації:

Фразу *Hey kids!* студія Original English переклала як *Агов, хлопці!*, а LeDoyen#DUB *Привіт, дітки!* У першому варіанті використана гіпоронімічна трансформація, що ґрунтувалася на візуальній ідентичності (шахраї є молодими чоловіками). В другому варіанті, таке звернення мало на меті передати зневажливий тон найманих вбивць до своїх майбутніх жертв, при цьому залишивши семантичне значення слова «kids», яке вживається в англомовних країнах переважно по відношенню до неповнолітніх дітей. Тобто, маємо

трансформацію на рівні лексико-тематичних груп. Так само до трансформації на рівні лексико-тематичних груп відносимо й вираз: *a Quarter Pounder with Cheese* чверть фунта з сиром, який студія Original English переклала як *чвертьфунтовий чізбургер ,* а студія LeDoyen#DUB – *чвертьфунтовик.* Другий варіант, на думку автора, є більш вдалим, так як більш відповідає контексту розмовної бесіди.

Наступною трансформацією, яку застосували обидві студії, є переклад фрази з цього ж епізоду, коли герої Траволти та Джулса починають допит шахраїв щодо «товару», за яким вони прийшли. Джулс задає питання *Am I trippin', or did I just ask you a question,* яку найбільш вдало переклала студія LeDoyen#DUB – *Я був незрозумілий, чи я щойно поставив тобі запитання.* В наведеному прикладі структура дієслова в *Present Continuous* в першій частині речення була перекладена в минулому часі, а в другому сурядному реченні були використані допоміжне дієслово минулого часу *did* та маркер *just*, що використовується для доконаних часів групи Perfect. Тобто була використана категорійна заміна, та відбулась трансформація на морфологічному та синтаксичному рівнях. Так само, категорійна заміна дієслова *to trip (подорожувати, блукати)* на дієприкметниковий зворот *бути незрозумілим* при перекладі є гарним прикладом граматичної трансформації.

Практично наступною фразою епізоду, вартої нашої уваги, є фраза того ж Джулса, який практично веде монолог, з метою пригнічення та подальшого психологічного тиску опонентів *Now I'm gonna take a wild guess here: you're Brett, right?* Цю фразу студія Original English переклала як *Дайно спробую вгадати, ти Бретт?,* замінивши прислівник *now* дієсловом *дайно* в наказово-кличній формі, та фразеологічну конструкцію *a wild guess*, у формі іменника з означенням, на дієслово *вгадати.* В обох випадках була використана граматична трансформація з категорійною заміною на морфологічному та синтаксичному рівнях.

За дослідженням групи П. Орейро, аудіовізуальний переклад є полісемантичним. Інформація обробляється реципієнтами водночас на

декількох рівнях декодування. [4, с. 4] В наведених вище прикладах ми якраз і спостерігаємо, як відбувається адаптація зони мови-донора до зони мови-реціпієнта. Всі трансформації мають на меті створення контекстуальної ідентичності текстів двох різних мов.

Наступні перекладацькі трансформації, які були застосовані обома студіями впродовж короткого проміжку аудіовізуального треку: на відповідь Бретта, одного з шахраїв, яких вполювали наймані вбивці, – *Hamburgers* Джулс реагує наступною реплікою: *Hamburgers. The cornerstone of any nutritious breakfast. What kinda hamburgers?* – В цій репліці переклади студій були несхожі. Студія Original English переклала її як – *Гамбургери. Наріжний камінь поживного сніданку. Що за гамбургери?*, використавши при цьому заміну фразеологічного виразу мови-донора *cornerstone* на аналогічний вислів мови-рецепієнту *наріжний камінь*. Студія LeDoyen#DUB пропонує в цьому випадку контекстуальну трансформацію, щоб передати іронічний тон Джулса, який знущається над своїми жертвами перед їхнім вбивством – *Гамбургери. Ну це ж реально основа здорового харчування. Що за гамбургери?*.

Наступним цікавим прикладом застосування різних перекладацьких трансформацій для однієї й тієї ж фрази в об’єктів дослідження є слова Джулса: *Check out the big brain on Brett. You'a smart motherfucker, that's right. The metric system.* – яку студія Original English переклала як *То ти насправді розумник, Бретте. Розумник, щоб тебе. Через метричну систему,* використавши генералізацію через слово *розумник,* та замінивши вислів із зниженого регістру *smart motherfucker*, на нейтральний *Розумник, щоб тебе.* Студія LeDoyen#DUB у своєму варіанті перекладу *Ти заціни мегамозок Бретта. Макітра в тебе варить. Метрична система* здійснила трансформацію на лексичному рівні, замінивши *the big brain* на *мегамозок,* та адаптувавши вислів із зниженого регістру *smart motherfucker* до вислову, більш наближеного до реалій мови-реціпієнта *Макітра в тебе варить.*, вивівши з нижнього регістру, але зберігши при цьому емоційний складник. Так як обидві студії створювали дубляж для показу без вікових обмежень, то мали адаптувати текст мови-донора, насичену

лексикою низького регістру.

Перекладознавці А. Пісарська і Т. Томашкевіч зазначають у своїх роботах, що «співіснування багатьох семантичних знаків, що утворюють значення, в аудіовізуальному перекладі переноситься з одного семіологічного комплексу в інший» [5, С. 214]. Це означає, що утворюються два семіологічних комплекси – оригінал та переклад. Тому еквівалентність перекладу аудіовізуального продукту – це не тільки відповідність між лінгвістичними елементами у двох мовах, а й адекватний зв'язок між вербальними та невербальними структурами окремо у творах оригіналу та перекладу. Більшість дослідників погоджується з думкою, що основною характерною рисою кіно перекладу є синхронізація аудіо- та відеоряду, або ж вербального і невербального компонентів (звуку і зображення) кінопродукту.

У наступному епізоді відбувається зміна ситуації, відповідно до якої починає мінятися тон спілкування найманого вбивці Джулса із шахраями. Проаналізуємо, як на це відреагували студії дубляжу в своїх перекладах, які види трансформацій були ними використані. Джулс показує на стакан з напоєм і запитує – *What's in this?Brett: Sprite. Jules: Sprite, good, mind if I have some of your tasty beverage to wash this down with?* – В перекладі студії Original English маємо – *Що тут? Бретт: Спрайт. Джулс: Спрайт, дозволиш мені скоштувати, щоб змити смак гамбургера?* – В перекладі LeDoyen#DUB – *Що тут? Бретт: Спрайт. Джулс: Спрайт, дозволиш мені запити бургер?* – в обох випадках студії вдалися до конкретизації, замінивши займенник *this* на *гамбургер/бургер.* Потім Джулс промовляє, звертаючись до іншого шахрая, що мовчки спостерігав за бесідою Джулса та Бретта весь цей час, лежачи на дивані і не намагаючись підвестись від страху – *You, Flock of Seagulls, you know what we're here for?* Цю фразу студія Original English перекладає – *Ти, пташка моя, знаєш чого ми прийшли?.* Студія LeDoyen#DUB вдалася до варіанту – *Ти, модна зачіска, знаєш чого ми тут?* В першому випадку застосована генералізація, у другому, використана гіпоронімічна трансформація, що ґрунтується на візуальній ідентичності. Але, насправді, варто було б використати лексичну

домінанту, що відноситься до культурологічних особливостей, з використанням генералізації. На думку автора статті, доцільним є варіант – *Ти, рок-фанат, знаєш чого ми тут?* – Такий варіант перекладу пов'язаний з тим, що Flock of Seagulls – це рок-група, що була популярною в кінці 80-х років минулого сторіччя, де лідер гурту привертав увагу нестандартною зачіскою. Саме тому, на думку автора, переклад студії LeDoyen#DUB був більш адаптивним, але не до кінця виконав процес декодування мовних структур.

Для збереження ритміко-мелодійного малюнка фраз, що мають ознаки віршованості, студія LeDoyen#DUB використала при перекладі фонетичний каламбур при невідповідності графічних систем мов: *My name's Pitt, and you ain't talkin' your ass outta this shit. – Мене звати Пітт, і тебе твій язик не виручить, ніт!* Студія Original English застосувала лише метонімічну трансформацію, чим втратила в адаптації до мови-рецепієнта – *Мене звати Пітт, але тобі з цього лайна вже не вибратись!*

Висновки. Еквівалентність перекладу аудіовізуального продукту – це не тільки відповідність між лінгвістичними елементами у двох мовах, а й адекватний зв'язок між вербальними та невербальними структурами окремо у творах оригіналу та перекладу.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Богатырев Д., Лебедев С., Шувалова М. Роль переводчика в современном мире: доклад к теоретической мини-конференции по дисциплине «Введение в профессиональную деятельность»/Национальный технический Томский политехнический университет. Институт международного образования и языковой коммуникации. Томск, 2013. URL:https://portal.tpu.ru/SHARED/i/ITN/student/Tab/Роль%20переводчика%20в%20современно1.pdf (дата звернення 20.07.2022)

2. Софієнко І. В. Становлення кіно-перекладу в Україні/І.В. Софієнко//Мовні і концептуальні картини світу.-2014.-Вип.50(2).-С.401-405 Кінопереклад – вид аудіовізуального перекладу

3. Недосека О. Н. Понятие «кросскультурная коммуникация» в современном гуманитарном знании. Вектор науки Тальяттинского государственного университета. Серия «Педагогика, психология»/ФГБОУ ВО «Тальяттинский государственный университет», издательство ТГУ. 2011. №4(7) С. 201-203. URL:https://journal.tltsu.ru/rus/index.php/VNSPP/article/view37093709-Текстстатьи-7415-1-10-20160701pdf (дата звернення 18.09.2022)

4. Козуляев А. В. Обучение динамически эквивалентному переводу аудиовизуальных произведений: оаыт разработки и освоения инновационных методик в рамках Школы аудиовизуального перевода. Текст научной статьи по специальности «Языкознание и литературоведение». *Языкознание, лингвистика и переводоведение. Школа аудиовизуального перевода ООО «РуФилмс»* С. 4.

URL:https://cyberleninka.ru/article/n/obuchenie-dinamicheski-ekvivalentnomu-perevodu-audiovizualnyh-proizvedeniy-opyt-razrabotki-i-osvoeniya-innovatsionnyh-metodik-v- (дата звернення: 23.03.2022)

5. Pisarska A. Wspolszesne tendencje przekladoznawsze: [Podrecznik dla studentow neofilologii]/A. Pisarska, T. Tomaszkiewicz. – Poznan:Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 1998. – 253 p.

МЕТАМОДЕЛЬ МОВИ НЛП: СПЕЦИФІКА МАРКЕРІВ (НА МАТЕРІАЛІ ІНАВГУРАЦІЙНИХ ПРОМОВ)

Лірник Юлія Станіславівна
студентка
Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна

Вступ. У парадигмі сучасних гуманітарних наук в цілому та лінгістичних досліджень, зокрема, особливо в плані їх міждисциплінарності, спостерігаємо помітне загострення уваги на різноманітних аспектах феномену комунікації, де комунікативні процеси характеризуються з огляду на функційні, структурні, тематичні, когнітивні та інші аспекти. Особливий акцент ставиться в ході досліджень на жанрових різновидах комунікації, які орієнтовано на масового адресата, – ті, що породжуються в рамках політичних, маркетингових (рекламних), пропагандистських та інших подібних контекстах, в яких максимально виразно активовано «впливову (сугестивну) домінанту спектральної дії, реалізовану насамперед на рівні лінгвальних експлікацій та загальносеміотичного конструювання» [4, с. 110].

Зокрема, помітну актуальність зберігають дослідження політичної комунікації як типу, що характеризується найбільш різноманітними проявами функцій, презентацій, стратегій, форм та ознак як гетерогенного типу дискурсу, що має найпотужніші сугестивні потенції та асоціюється із глибинними психоструктурами, будучи націленим на вплив, мотивацію, формування вподобань, маніпуляцію свідомістю реципієнта.

Все це визначає актуальність цієї роботи, скерованої на аналіз та моделювання структури реалізації комунікативного процесу, напрямом оптимізації якого є нейролінгвістичне програмування (НЛП). Предметом його дослідження слугують когнітивні структури людини, пов’язані з її поведінковими комплексами, у межах яких поєднано психологічні, лінгвістичні

та нейрофізіологічні аспекти.

В сучасній вітчизняній лінгвістиці методи НЛП, засновниками якого вважають американських науковців Дж. Ґріндера та Р. Бендлера [1], що встановили існування особливих стереотипів поведінки та мислення людей, використовують у дослідженні комунікативних технологій піару, імідж-мейкінгу, реклами тощо [2; 3; 6].

Об'єктом дослідження в цій роботі є тексти інавгураційних промов президентів Д. Трампа та В.О. Зеленського, **предметом** – лексико-семантичні параметри мовних сугестогенів у зазначених тестах.

Мета дослідження полягає в ідентифікації метамоделей мови нейролінгвістичного програмування, що уможливлює системне виокремлення мовних сугестогенів та з'ясування їхньої динаміки й обсягу.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети, враховуючи складність об'єкта й предмета аналізу, в роботі застосовано низку загальнонаукових та спеціальних методів дослідження. Одним із провідних у роботі виступає метод моделювання, що створює підґрунтя для виявлення домінуючих ознак в політичній комунікації, встановлення закономірностей функціонування зазначених об'єктів. Для висвітлення провідних властивостей предмета дослідження в роботі застосовуються описовий метод, елементи зіставного та компонентного аналізу. Метод метамодельної та Мілтон-модельної ідентифікації дали змогу системного виокремлення мовних сугестогенів та з'ясування їхньої динаміки та обсягу як елементів впливу, що в парадигмі нейролінгвістичного програмування систематизовано в запропонованій Р. Бендлером і Д. Гріндером метамоделі мови [1]. Вони виявляються за наявності в структурі текстів характерних лексико-семантичних одиниць як впливових маркерів, на основі яких виокремлюються моделі. Метамодель мови в рамках нейролінгвістичного програмування визначаємо як «формалізовану структурну єдність системно організованих психолінгвальних сугестогенів, що виступають маркерами в процесах аналітичної реконструкції та синтезування концептуальних складників політичного дискурсу» [5].

Результати та обговорення. Поглиблений розгляд впливової природи політичних інавгураційних промов вимагає примати до уваги параметр позиціонування адресанта та адресата, з одного боку, а також ідентифікованих метапрограм, що демонструють залежність від ментальних параметрів, з іншої. Метамодель – це інструмент, що дозволяє швидко визначити про що думає людина і складається вона з 9 патернів – шаблонів [7], розроблених для того, щою відвести до трансформацій, використовуваних людьми в процесі побудови процесу мовлення.

Отже, метамодель являє собою концептуальну структуру мовних репрезентацій, де метамодельні стратегії відбивають спектр реалізацій глибинних структур психіки, в той час як вираження поверхневих структур є наслідком дії процесів мовного моделювання.

Розглянемо метамодельні маркери, що реалізуються в основних процесах, яким підлягає поведінка, серед основних з яких, на думку дослідників, належать *опущення* (deletion), *узагальнення / генералізація* (generalization) та *викривлення* (distortion), та якими мовними засобами патерни є актуалізованими у промовах обраних президентів.

Обидві інавгураційні промови президентів Д. Трампа та В. Зеленського представлені універсальними патернами:

- ***генералізацією*** , маркерами якої виступають квантори спільності – лексичні одиниці, за допомогою яких робляться універсальні узагальнення, де мовець робить одну категорію відображенням великої групи, такі як «всі», «кожен», «завжди», «жоден», «люди» із семантикою об’єднання, узагальнення людського досвіду тощо. Порівняємо:

В. Зеленський: ***Кожен*** *з нас загинув на Донбасі.* ***Кожного дня*** *ми втрачаємо* ***кожного з нас****. І* ***кожен з нас*** *– переселенець. І кожен з нас – заробітчанин. Бо* ***кожен з нас*** *– українець.* ***Ми всі*** *українці: не існує більших чи менших, правильних чи неправильних*.

Д. Трамп: ***We are one nation*** *and their pain is our pain.* ***Everyone*** *is listening to you now. Washington flourished, but the* ***people*** *did not share in its wealth.*

- ***опущенням***, що передбачає при вираженні досвіду опускати доволі велику частину інформації, маркетами чого на мовному рівні виступає еліптичність синтаксичних конструкцій. Порівняємо:

В. Зеленський: *Знали – они не чужие, они наши, они украинцы. Украинец – это не в паспорте. Украинец – это вот здесь. Сувенірів з-за кордону не потрібно, привезіть, будь ласка, свої знання, досвід і ментальні цінності. Все це допоможе нам почати нову епоху. Скептики скажуть: це фантастика. Об'єднавшись – зробити неможливе. Всупереч усьому!*

Д. Трамп: *Politicians prospered, but the jobs left and the factories closed. There should be no fear. And most importantly, we will be protected by God. Now arrives the hour of action.*

- ***дисторцією***, що передбачає викривлення структури подання або інтерпретації інформації, представлення фантазій, маркерами чого виступають сполучники «якщо», «коли», «чому», та їх еквіваленти в англійській мові, які передають причинно-наслідкові зв'язки або подають ймовірність подій. Порівняємо прояв цієї моделі у обох президентів.

В. Зеленський: «*Та! По телевізору кажуть, що «Зеленський – Президент… Виходить, що… я… теж Президент?!» І тоді це прозвучало як жарт, але згодом я зрозумів, що насправді це істина. Уявіть собі гучні заголовки: «Президент не платить податків», «Президент напідпитку промчав на червоне світло», «Президент потихеньку краде, бо «всі ж так роблять» Ви згодні, що це ганьба?»*

Д. Трамп: ***When*** *you open your heart to patriotism, there is no room for prejudice*.

Обидва президенти проявили це шляхом подання уявної ознаки світу для прихованої демонстрації змін на краще, що настає за певних умов.

Висновки. Проведений аналіз метамоделі мови інавгураційних промов президентів України та США продемонструвати преференції у виборі лексично-синтаксичних засобів, що виступали сугестонами та виконували роль маркерів актуалізації основних патернів. Спостереження продемонстрували

відмінність у превалюванні апеляцій певної моделі та домінування в промові Д. Трампа генералізуючих мовних засобів, тоді як у промові В. Зеленського задіяні усі моделі у співвідношенні активно.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бэндлер Р., Гриндер Д. Структура магии. СПб.: Белый кролик, 1996. 496с.

2. Ковалевська Т. Ю. Комунікативні аспекти нейролінгвістичного програмування. Одеса : Астропринт, 2008. 324 с.

3. Ковалевська Т. Ю. Концептуальні категорії впливу в контексті державного управління: Мілтон-модель. *Демократичне врядування в контексті глобальних викликів та кризових ситуацій*. Матеріали науково- практичної конференції за міжнародною участю (3 квітня 2009 р., м. Львів) : У 2 ч. Ч. 2. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2009. С.493- 497.

4. Ковалевська Т. Ю. Нейролінгвістичне програмування та сугестивна лінгвістика в систематиці прикладних досліджень. *Людина. Комп'ютер. Комунікація*.: Зб. наукових праць / За заг. ред. Ф. С. Бацевича. Львів : Вид-во Національного ун-ту «Львівська політехніка», 2010. С.41- 45. 9.

5. Ковалевська А.В. Метамодель лінгвістичної сугестивності політичних рекламних слоганів. *Одеський лінгвістичний вісник*. 2014. С. 99-109.

6. Почепцов Г. Г. Коммуникативные технологии двадцатого века. М.: Рефл-бук; К.: Ваклер, 1999. 352 с.

7. Grinder J., Pucelik F. Origins of Neuro Linguistic Programming. L.: Crown House Publishing, 2013. 288 p.

ХУДОЖНЯ ТРОПІКА В КОНТЕКСТІ ГУМОРИСТИЧНИХ ТВОРІВ МИКОЛИ ПОНЕДІЛКА

Ліштаба Тетяна Василівна,
канд. філол. наук, доцент,
Огарєнко Тетяна Анатоліївна,
канд. філол. наук, доцент,
Центральноукраїнський державний
педагогічний університет
імені Володимира Винниченка
м. Кропивницький, Україна

Вступ. В історії європейської науки особливе місце посідає проблема комічного, яка вже протягом багатьох століть перебуває в полі зору науковців. Серед фундаментальних робіт слід виділити дослідження М. М. Бахтіна, П. П. Плюща, Н. Д. Артюнової, П. О. Бундівського, О. С. Архипової, В. І. Карасика, Ю. Б. Борева. Найновіші розвідки були проведені такими науковцями, як О. В. Харченко, В. О. Самохіна, О. К. Лобов.

Поза увагою дослідників залишається проза талановитого українського письменника М. В. Понеділка. Поодинокі розвідки, присвячені творчості письменника, належать літературознавцям Ю. В. Клиновому (Ю. В. Стефанику), В. М. Супруну, І. М. Боднарчуку, В. В. Давиденку, Ю. Г. Мовчану, І. С. Керницькому, М. А. Гарасовській-Дацишин та ін. Спеціальні ж лінгвістичні дослідження особливостей мови творів М. В. Понеділка (зокрема засоби творення комізму) в сучасному мовознавстві фактично відсутні, а мовний матеріал текстів митця не введений в активний науковий обіг. Ця проблема вже була порушена в одній із наших праць [2]. Об’єктом дослідження цієї статті є художні тропи.

Мета статті – виявити тропи в гумористичних творах М. Понеділка та проаналізувати специфіку їх уживання.

Результати та обговорення. Микола Понеділок – один із найвизначніших представників української сатирично-гумористичної

літератури, майстер художньої пародії, гуморесок, новел, повістей, актор. Його життя було незвичайним, наповненим найрізноманітнішими подіями, сумними й радісними, але він завжди сприймав їх з гумором і легкою іронією. Тому й користувався таким шаленим успіхом у народу, бо ділив з ним одне життя, бо зумів передати почуття і характер сміху свого народу, для якого так самовіддано творив, бо вмів сміятися і над собою.

Доробок автора – це дивне поєднання ліризму з гумором, добірка позитивних героїв із дітей та старців і соковита українська мова, яку автор особливо плекав. Саме в Миколи Понеділка знаходимо підкреслення істини, що втрата української мови означає втрату зв'язку зі своєю землею, зі своїм народом.

Як зауважує В. М. Супрун, «сатира М. Понеділка завжди реалізується в парадигмі трагічного, тому разом зі сміхом викликає почуття співпереживання й тривоги. Такий перманентний синтез трагічного й комічного зумовлений своєрідністю художнього світосприймання письменника, який засобами сміху примушував задумуватися над екзистенційно-онтологічними проблемами буття людини в контрольованій тоталітарній державі» [6, с. 13]

Творення сатирично-гумористичного тексту передбачає використання багатьох художніх засобів, зокрема метафор, метонімій, порівнянь, епітетів, гіпербол, евфемізмів, перифраз. Як зазначає О. М. Бандура, тропи «допомагають виділити, підкреслити в зображуваному характері, явищі, предметі потрібну рису чи якість, тобто сприяють їх індивідуалізації. Вони надають художньо-образної виразності, емоційності, поетичності» [1, с. 21].

Одним із найпоширеніших тропів, які письменник вживає для більш рельєфного віддзеркалення комічних ситуацій, вчинків, подій, є епітет. Письменник створює цю колоритну мовну одиницю, поєднуючи лексеми різних стилів мовлення: *«якийсь сюрреалістичний дріт» (про сережки)*; оксиморонні сполуки: *«некоронований король»*; патетичні сполуки в побутовій комунікативній ситуації: *«непересічні мускули», «гвардія жіночого роду», «моральна сатисфакція», «пампушкові рученята».*

Незважаючи на те, що метафора як основний художній засіб – універсальна, багатофункціональна, різновидова й притаманна кожному стилю мови й жанру літератури, – у комічних творах М. В. Понеділка репрезентується виразно індивідуальна манера зіставляти, переносити, здійснювати перехід інтуїтивного осяяння у сферу раціональних понять. Простежуємо семантично потужні предикативні метафоричні сполучення: *«очі керівника загасали по гарному вбранню…», «блаженну тишу зруйнувала дружина…», «кипить нічне житя», «майоріли плакати», «журба загніздилася в моєму серці», «чуб на маківці захвилювався».* Вважаємо, що в гумористичних творах М. В. Понеділка метафора як найпоширеніший вербальний засіб комічного тримає в тонусі комічний ефект завдяки тому, що слова та фрази, вирвані з типово-нормативного контексту, працюють у нових, комунікативних ситуаціях.

Можна з упевненістю стверджувати, що в гумористичному дискурсі метафора виконує номінативно-характеризувальну (експресивно-стилістичну, зокрема оцінну, – при вторинній номінації) функцію.

Високий ступінь комічності виражають порівняння, що функційно збільшують семантично-асоціативні межі контексту, у зв'язку з чим дійсність сприймається з комічною конотацією, наприклад: *Поспішила опустити круглі,* ***мов добірні сливи****, очі* [3, с. 17]; *Багнет мій,* ***мов би його напала трясця, неначе маятник розколихався*** [4, с. 303]; *Там лежить, марлею оббинтований –* ***як мара,*** *весь білий* [5, с. 26].

У синтаксемі *«Буду міцний,* ***як безбольний м'яч****, і мовчазний,* ***мов сфінкс****»* [3, с. 28] автор вживає два однорідних, описових порівняння, комічний ефект досягається завдяки зіставленню з екзотичними образами, що не є характерними для просторічного мислення. Аналогічний тип порівняння знаходимо в таких прикладах: *Побачите, як балетмейстеер плигає,* ***мов леопард*** [3, с. 178]; гіперболізоване поширене порівняння: *Обличчя зарошене, а з підборіддя рясні каплі на землю спадають,* ***мов справжній Ніяґарський водоспад в мініатюрі*** [3, с. 8].

Одним із засобів досягнення гумору можна вважати перифраз.

Наприклад: *Прямую до аптеки,* ***до блакитних окулярів і циліндричних сережок*** [3, с. 29] – контекстний перифраз номінує «дружину приятеля», вказуючи на незвичні, виразні особливості зовнішності жінки; *Отож, до клюбу господині позганяли не тільки своїх чоловіків, а й малих членів родини, щоб якомога більше придбати* ***хатньої делікатеси*** [3, с. 198] – контекстний перифраз номінує «фабричне, господарче мило», що іронічно відобразило корисливий та меркантильний характер українського менталітету.

Виразні перифрази письменника поєднуються з авторськими новотворами, гіперболізованими художніми фраземами, що додають комізму ситуативним фрагментам, наприклад: *А вона в сльози – і тіпає тим* ***нещасним напіводягом, аж нитки тріщать*** [3, с. 32]. Саркастичну конотацію спостерігаємо в перифразах на номінальне означення партійних представників: *До столу підійшли* ***троє тузів з пузатими порфелями під пахвами*** *і сіли* [3,с. 205].

Комічного ефекту письменник досягає використовуючи евфемізми для уникнення, з одного боку, вульгаризації, а з іншого боку – для створення ефекту поважності, утаємниченості та загадковості національно маркованої мови наратора, наприклад: *Одного такого вечора Василь укмітив русяву, мов стигла пшениця, дівчину. Правду кажучи, він* ***звернув увагу лише на її косу, бо обличчям вона була звернена в протилежний бік*** [3, с. 29].

Комічна гіперболізація емоцій, станів, дій досягається поширеними епітетами, наприклад: *Коли де не візьмися – гульк – приятель, біжить* ***автомобільною третьою швидкістю*** [3, с. 28].

Так, автор замінює сему ***«швидко»***, додаючи комічного характеру дії. До семантичного поля гіперболи може входити лексика із суміжних тематичних груп – експресивні синоніми та синоніми, що виражають інтенсифікацію: *Дівчата* ***охали, плескали, тупали від радості*** [3, с. 38].

Гіпербола з історико-соціальним сарказмом, що контрастує з гумористичною оповіддю: *Нічого немає гіршого від послуги, хіба що* ***депортація до СССР або газова камера*** [3, с. 28]. Гіперболізація за подібністю

розмірів: *Навіщо ж ти купував такий* ***парашут****? І кого ти думав у нього одягнути, хіба що* ***статую Свободи*** [3, с. 31] – за контекстом мова йде про «купальний костюм великого розміру».

Висновки. Тропи в мові творів М. В. Понеділка майстерно поєднуються в текстовому масиві й надають різних функцій, які в цілісній системі організовують виразно комічний текст.

Структурно-семантичні та функціонально-стилістичні особливості великого масиву текстів художньо-документальної прози митця потребують подальшого вивчення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бандура О. М. Мова художнього твору: нарис. Київ : Дніпро, 1964. 121 с.
2. Ліштаба Т. В., Огарєнко Т. А. Функції антропонімів у гумористичному дискурсі М. В. Понеділка. *Priority directions of science and technology development. Proceedings of the 11th International scientific and practical conference. SPC "Sci-conf.com.ua"*. Kyiv, Ukraine. 2021. Pp. 556-563.
3. Понеділок М. В. Вітаміни. Гумористичні образки по той і по цей бік океану. Буенос-Айрес: «Видавництво Ю. Середяка», 1957. 320 с.
4. Понеділок М. В. Соборний борщ. Збірка гумористичних нарисів, розповідей, лицедійства, оглядів та рецензій з актуальних та недавноминулих подій. Буенос-Айрес : «Видавництво Ю. Середяка», 1960. 400 с.
5. Понеділок М. В. Смішні сльозини. Нью-Йорк : Свобода, 1966. 278с.
6. Супрун В. М. Творча індивідуальність Миколи Понеділка-епіка: автореферат дис. ... канд. філол. наук. Кіровоград, 2007. 20 с.

УКРАЇНСЬКИЙ ПЕРЕКЛАД УРИВКУ ФАНТАСТИЧНОГО РОМАНУ БРАЙАНА ЖАКА «САЛАМАНДАСТРОН»: АНАЛІЗ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Мироненко Давид Віталійович
магістрант
Черкаський Національний
Університет імені Богдана Хмельницького
м. Черкаси, Україна

Вступ. Джеймс Брайан Жак – англійський письменник 20 століття, автор твору «Редволл». Перед написанням “Редволлу” Брайан писав різні книги з гумористичної поезією і оповідями, іменуючись 'J. B. Jaques'i' J. BrianJaques'. Брайан Жак написав повість «Редволл» для дітей з Королівської Школи для сліпих в Уевертрі, куди, працюючи водієм вантажівки, він возив молоко. “Редволл” спочатку був написаний на 800 аркушах паперу з вторсировини і зберігався в продуктовій сумці. Стиль його писемності є дуже наочним саме через те, що свої перші історії про «Редволл» він писав для дітей, які не могли бачити, щоб картини його світу чіткіше виникали в їхній уяві.

Матеріалом дослідження ми обрали англійську дитячу авторську казку Брайана Жака «Salamandastron» [4].

Жанром твору дослідження є казка для дітей. Казка – один з жанрів фольклору або літератури. Вона є епічним, переважно прозовим твором чарівного, героїчного чи побутового характеру. Для казок характерна відсутність претензій на історичність оповіді, неприкрита вигаданість сюжету. Казки – невід’ємна частина фольклору, тому передаючи їх, люди занурюються через казку в найраніші часи людства. Казка поєднує різні часи людства, етноси й культури, країни та епохи, будучи справді універсальною мовою людського спілкування.

Казки формуються в середовищі одних людей, а потім переносяться в інші країни. У текстах англійських казок переважають конкретні повідомлення,

тобто констатація певних фактів. Це означає, що англійські казки не такі вже й міфічні та чарівні, це просто сумні повчальні історії, не завжди щасливого кінця, в яких герой мандрує світом і спостерігає за певними подіями. Порівняно з казками інших країн, в англійських казках найменше проявляється жага влади та прагнення до успіху. Казки, написані англійською мовою, дають можливість дізнатися про традиції, культуру та усну творчість людей інших країн. Наприклад, англійські казки з тваринами в ролі героїв вчать читачів розрізняти добро і зло, співчувати і допомагати слабшим, вірити в справедливість і чекати щасливого завершення [1].

Мета роботи полягає в детальному аналізі трансформацій на матеріалі англомовного твору Брайана Жака та власного українського перекладу цього твору. Відповідно, донести до реципієнта, який не володіє мовою оригіналу особливості казки та ознайомити його з текстом.

Матеріали та методи. Матеріалом дослідження стали фрагменти тексту оригіналу та власного перекладу казки Брайана Жака «Salamandastron». Для перекладу англомовного тексту були використані такі методи як трансформаційний аналіз та контекстуальний аналіз. Для досягнення еквівалентності перекладу та оригіналу, при відсутності прямих, повних відповідників, ми застосовуємо трансформації – перетворення, зміни, перебудови, які виконуються під час перекладу тексту оригіналу.

Результати та обговорення. У перекладознавстві до перекладацьких трансформацій на фонетичному і графічному рівнях відносять транслітерацію і транскрипцію. Більш детальнішу класифікацію пропонує О. О. Селіванова, яка виокремила фонографічні трансформації, а саме: транскрипцію, транслітерацію, фонографічну заміну за традицією, їхню комбінацію, зміни ритміко-мелодійного малюнка віршів через формальні трансформації [3, с.80].

Фонетичний рівень трансформацій у запропонованому перекладі представлений низкою антропонімів, власних імен, вигаданих автором казки, також траплялися і топоніми, а саме: *Ferahgo // Фераго,Sapwood // Сапвуд*, *Feadle // Фідл, Arula // Арула, Bremmun // Бреммун, Samkim // Самкім,*

Salamandastron // Саламандастрон, частково транскрибованих і частково транслітерованих.

Транскрипція, за загальноприйнятим визначенням, є переважно пофонемним перетворенням лексичних одиниць мови оригіналу за допомогою графічних зображень звуків мовою перекладу, у наданому перекладі ця трансформація виявлена у наступних прикладах:

Ferahgo // Фераго. Ми виконали перекладацьку транскрипцію і пофонемно перетворили вихідні лексичні одиниці за допомогою фонем мови перекладу.

Sapwood // Сапвуд. Ще один приклад транскрипції, але ми були змушені провести заміну фонеми *w* і знайти близьку за артикуляцією та звучанням фонему, наприклад *в*. Таким чином це ім'я українською мовою передається як *Сапвуд*.

Feadle//Фідл - ми передали звуковий образ імені, що є чистим випадком транскрипції, українська фонема (і) ідеально передає акустичні властивості англомовних фонем (еа).

Транслітерація за загальним визначенням, є переважно формальним перетворенням за порядком букв вихідної лексичної одиниці за допомогою абетки мови перекладу, у наданому перекладі виявлена у наступних прикладах:

Bremmun // Бреммун. Тут спостерігається чиста транслітерація за порядком букв вихідної мови.

Samkim // Самкім. Також випадок чистої транслітерації, ми замінюємо англійські графеми українськими, передаючи графічний образ слова.

Salamandastron // Саламандастрон. Транслітерацію спостерігаємо і у наступному прикладі, це неіснуюча назва фортеці, тобто топонім, який ми переклали, застосовуючи транслітерацію.

Arula // Арула. Ще один випадок транслітерації за порядком букв вихідної мови.

Отже, під час дослідження були використані такі трансформації як: перекладацька транскрипція, перекладацька транслітерація і їх комбінація.

Уривок казки, яку ми переклали, не мала фонографічних замін за традицією. Складність таких трансформацій полягає у тому, що у двох мовах різна кількість фонем у фонетичних системах мов.

Граматичні системи різних мов мають як різну кількість категорій, так і відмінності у їх вираженні. Синтаксичні організації мов відрізняються специфічними рисами у структурі словосполучень і речень. Специфіка граматичних систем мов змушує перекладача здійснювати трансформації на словотвірному, морфологічному та синтаксичному рівнях. Такі трансформації зазвичай полягають у перетворенні граматичної одиниці відповідно до норм мови перекладу [3, с 99].

У нашій роботі спостерігаються такі приклади перестановок: *Soft white clouds with golden underbellies* ***hung on the still air****,dewdrops glistened on new green grass, budding narcissus and snowdrop awaited the coming of the sun-warmed day // **У повітрі висіли** м'які білі хмари з золотими черевцями. На молодій зеленій траві блищали крапельки роси, нарциси й проліски чекали початку сонячного дня.* Тут ми виявили певну зміну порядку слів для узгодження граматичних елементів.

Додавання мовних одиниць спостерігаємо у наступному прикладі: *The small mole chewed slowly at his oat cake, wrinkling a black button snout as he gazed up at the* ***elder*** // *Мале кротеня повільно жувало корж, наморщивши своє чорне, схоже на ґудзик рильце, воно глянуло на старшого* ***товариша****.* Ми виконали додавання мовних одиниць, щоб збільшити інформативний вплив на читача.

Прикладом заміни словосполуки і навпаки є така трансформація: *Ferahgo tickled their nose tips with his* ***knife point*** *// Фераго полоскотав їх носики* ***вістрям кинджалу****.* Тут спостерігаємо заміну складеного іменника *knifepoint* на словосполуку в українській мові *вістря кинджалу,* тому що граматичний устрій в мовах оригіналу та перекладу має різну структуру.

На лексичному рівні формально-змістові трансформації відповідно до зазначеної класифікації мають два плани вираження: денотативний і конотативний. Денотативний план формально-змістових трансформацій на

лексичному рівні маніфестує понятійно-логічне ядро значення, формально змістові трансформації у перекладі представляють словникові відповідники лексем, що отримують в мові перекладу неоднаковий із вихідною одиницею семний набір, актуалізований контекстом повідомлення [2, с. 460].

Трансформації на лексичному рівні: ***Sink me!****What's all the to-do about, marm?// **щоб мене**! Що тут коїться, пані?* Тут спостерігаємо фразеологічну прагматичну трансформацію, виконавши заміну англійського виразу *sink me* на вираз, відомий україномовному реципієнту.

У нашому дослідженні ми використали гіперонімічні трансформації: *The **dormouse** was a jolly plump old fellow // Старенька **мишка** була пухкенькою і життєрадісною.* Тут ми використали генералізацію, в оригіналі *dormouse* це мишка із сімейства соневі.

У нашій роботі також спостерігаються синонімічні заміни. Синонімічні трансформації в перекладі насамперед використовуються при відсутності прямих і повних еквівалентів: *cladin a rust-coloredjerkin, his**white**beardcurledandtrimmedneatly// він був одягнений у червоно-жовтогарячий колет, а його **сива**, закручена борода була акуратно підстрижена.* Ми використали синонімічу заміну, тому що, як правило, колір волосся на обличчі і голові в українській мові позначається сивим, а не білим.

Метафоричні трансформації відносять до денотативного аспекту лексичних трансформацій: *Colderthanthesnow **blanketing** tree, rockandearthinitssilentshroud // Холодніше снігу, що пеленою **покриває** дерева, каміння та землю взимку*. Ми вдалися до деметафоризації, через різну граматичну структуру мов і незмогу передати таким чином усю семантику дієслова.

Висновки. Дослідження спрямоване на дослідження власного оригінального українського письмового перекладу твору та спрямоване на аналіз перекладацьких трансформацій, зокрема фонетичних, граматичних і лексичних, застосованих під час перекладу фрагмента твору Брайана Жака. Переклад цієї казки українською мовою наразі відсутній. Переклад уривку

казки дає нам можливість розглянути його різноаспекто. Художній текст є засобом комунікації, фундаментом міжсоціального діалогу між різними поколіннями певної мовної спільноти, бо збирає в собі знання, які визначають наступництво її культурних надбань. Фактично, переклад є головною частиною літературного процесу, тому що виступає посередником між літературами, без перекладу неможливо було б говорити про міжлітературний процес у всій його повноті. Метою нашого дослідження є вивчення та використання перекладацьких трансформацій під час перекладу текстів літературного жанру дитячих розповідей-казок. У нашому дослідженні були встановлені трансформації на лексичному рівні, таким чином ми змогли передати лексичний склад мови та зберегли емоційність відтінків, передали їх стилістичні, семантичні характеристики. Нами були використані граматичні трансформації: категорійні заміни, частиномовні заміни, метою яких була передача адекватності і уникнення нерозуміння зі сторони українського читача певних граматичних конструкцій в англійській мові. Також під час перекладу були виконані фонетичні трансформації: транслітерація, транскрипція та комбінація цих прийомів. За допомогою цих трансформацій ми змогли передати графічну форму та звуковий образ вихідних слів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. esu.com.ua [Електронний ресурс] / Режим доступу: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=12229.

2. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми / О. О. Селіванова. − Полтава : Довкілля-К, 2008. − 712 с

3. Литвин І. М. Перекладознавство. Навчальний посібник / – Вид. 4-те, допов. – Черкаси: видавець Ю. А. Чабаненко, 2016. – 217 с.

4. Wikipedia [Електронний ресурс] / Режим доступу: https://en.wikipedia.org/wiki/Salamandastron

ТЛУМАЧЕННЯ ЗНАЧЕНЬ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ В НІМЕЦЬКІЙ МОВІ ШЛЯХОМ НАВЕДЕННЯ СИНОНІМІВ

Новікова Тетяна Львівна,
к. пед. н., доцент,
доцент кафедри іноземних мов
Національна академія Державної
прикордонної служби України
ім. Богдана Хмельницького
м. Хмельницький, Україна

Вступ. Вивчення сучасної німецької мови стосується всіх рівнів мови, однак, лексичний склад мови найшвидше реагує на екстралінгвістичні фактори. Поряд із вузько спрямованими дослідженнями лексичного складу німецької мови існує багато цікавих напрямків вивчення лексичного складу німецької мови в цілому та німецької фразеології із явищем багатозначності в ній зокрема. Практична важливість явища багатозначності пояснюється, перш за все, необхідністю введення більш об'єктивних критеріїв інвентаризації змістовних структур фразеологізмів, а також викладанням німецької мови у вищих навчальних закладах.

Мета роботи - тлумачення значень фразеологічних одиниць, що відбувається шляхом наведення синонімів, повних (рівнозначних) і часткових слів-еквівалентів, контекстуальних фразеологічних синонімів, а також антонімів і фразеологічних одиниць із запереченням.

Матеріали та методи. Коли пояснення значення відбувається через синоніми або антоніми із запереченням, допоміжним прийомом дослідження є перевірка можливості підставити кожен з таких синонімів чи антонімів на місце того чи іншого фразеологізму в різних випадках його вживання, а також взаємозаміна таких синонімів і антонімів із запереченням в текстах. Більшість фразеологізмів німецької мови має або слова-еквіваленти за лексичним значенням, або повні чи часткові синоніми-фразеологізми, а у багатьох випадках і ті й інші одночасно, що можна побачити в існуючих фразеологічних,

стилістичних та тлумачних словниках сучасної німецької мови.

Але специфіка фразеологізмів не завжди дозволяє послідовне застосування цього методу і однозначне вирішення питань тотожності та різних значень, розмежування варіанту значення і окремого (самостійного) значення, а також полісемії та омонімії фразеологізмів, тобто аналізу їх змістовної структури. На рівні слів та еквівалентних їм за значенням фразеологізмів, застосування цього методу пов'язане з певними труднощами, і в значній мірі із труднощами виявлення оточення одиниць лексичного рівня – слів, і особливо фразеологізмів, визначення його кордонів в текстах. Оточення в мовленні для одиниць лексичного рівня, для багатьох слів і більшості фразеологізмів зокрема не має відповідностей в мові. Це ускладнює визначення кордонів контекстуального оточення фразеологізмів, тому це доводиться робити інтуїтивно й по-різному для кожного конкретного випадку вживання цих одиниць в текстах.

Взаємозаміна фразеологізмів та їх синонімів в текстах може бути критерієм визначення тотожності семантичної сполучуваності цих одиниць з іншими словами та фразеологізмами, і відповідно також семантичної близькості (повної чи часткової, тобто контекстуальної рівнозначності) фразеологізмів, що розглядаються, та їх синонімів, за допомогою яких відбувається тлумачення значень. Наявність чи відсутність повної або часткової рівнозначності між синонімами фразеологізмів дозволяє розмежовувати у певних випадках варіанти значення і окреме (самостійне) значення, а також полісемію і омонімію фразеологізмів. Семантичну сполучуваність неможливо відокремити від граматично-стилістичної. Відповідно з цим підбираються тексти, по можливості однакові за своїми стилістичними особливостями, граматично неадекватні конструкції перетворюються в адекватні із збереженням змісту.

Результати та обговорення. Розглянемо це на прикладах:

Значення фразеологічного сполучення „kein(en) Hehl aus etwas machen“ зафіксовано в словниках через наступні слова-еквіваленти та вільні

словосполучення: не приховувати щось, не робити з чогось таємниці.

Добираючи найбільш близькі відповідні німецькі слова словам-еквівалентам і вільним словосполученням української мови, отримуємо наступний перелік синонімів фразеологічного сполучення „kein(en) Hehl aus etwas machen“ - etwas nicht verheimlichen (verhehlen, verbergen, verschweigen, geheim halten), etwas offen sagen, kein Geheimnis aus etwas machen.

Всі вони є взаємозамінними з „kein(en) Hehl aus etwas machen“ в абсолютній більшості контекстів вживання даного фразеологічного сполучення. Наприклад:

1) „…Ich **mache** Dir **kein Hehl daraus**, und Du hast es ja auch nicht anders erwartet, dass Deine in der Tat etwas eigenwilligen Dispositionen, der beträchtliche Aufschub, den Deine Weiterreise nach Argentinien erlitten, uns zunächst ein wenig verstimmten…“

2) „…erstens, weil ich mich nie auch nur im Geringsten bemüht hatte, aus meinem Widerwillen gegen den despotischen Stump

sinn, der den Charakter dieser Anstalt bildete, ein Hehl zu machen, und namentlich auch zweitens, weil die Anrüchigkeit und Zerrüttung meiner häuslichen Verhältnisse die Lehrerschaft gegen mich einnahm, sie mit Hass und Verachtung gegen mich erfüllte…“

3) „…er machte kein(en) Hehl aus seinen Ansichten und seiner Abneigung gegen diese Frau…“

Вживання „kein(en) Hehl aus etwas machen“ у всіх контекстуальних оточеннях з одним і тим самим значенням свідчить про те, що дане фразеологічне сполучення має в мові тільки одне значення «не приховувати чогось (своєї хвороби, своїх почуттів, поглядів, переконань, свого ставлення до чогось, відношення до когось і т.і.), не робити з чогось таємниці». Це значення отримує свою актуалізацію з різними відтінками в залежності від конкретної семантики того чи іншого контексту або ситуації.

Висновки. Багато лінгвістів підкреслюють необхідність вивчення шляхів дослідження структури багатозначності фразеологізмів та присвячують свої

праці засобам утворення нових значень, критеріям розмежування полісемії і засобам зв'язку між значеннями. В даній роботі було наведено приклади взаємозаміни фразеологізмів та їх синонімів в текстах, що може бути критерієм визначення тотожності семантичної сполучуваності цих одиниць з іншими словами та фразеологізмами, і повної чи часткової семантичної близькості фразеологізмів та їх синонімів, за допомогою яких відбувається тлумачення значень. Наявність чи відсутність повної або часткової рівнозначності між синонімами фразеологізмів дозволяє розмежовувати варіанти значення і окреме значення, а також полісемію і омонімію фразеологізмів.

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ В АНГЛОМОВНИХ ПРИСЛІВ'ЯХ ТА ПРИКАЗКАХ

Сафонова Наталія Анатолівна
канд. філол. наук, доцент кафедри англійської філології
Калініна Марія Андріївна
студентка
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна

Вступ. / Introductions. З початком XX століття питання андроцентричності та гендерної асиметрії в англійській мові стало одним з найбільш дискусійних у суспільстві. Андроцентризм можна розуміти як культурні особливості сприйняття навколишнього світу, де чоловік зазвичай вважається нормою людяності, центром цього умовного світу. Прислів'я та приказки добре ілюструють андроцентризм та наявність гендерних стереотипів не лише у мові, а ще й в образі життя людей-носіїв цієї мови. Саме через дослідження процесу вербалізації прислів'їв та приказок з гендерним аспектом можна простежити розвиток англійської культури та зробити висновки про її життя людей раніше.

Мета роботи. / Aim. Метою роботи є аналіз різних аспектів гендерної нерівності в прислів'ях та приказках та її вплив на становлення сучасної англійської мови.

Матеріали та методи./Materials and methods. У процесі дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання, а саме: спостереження, історично-логічного та діалектичного аналізу, індукції та дедукції, узагальнення та порівняння. Для виявлення андроцентризму англійської мови було проаналізовано матеріали фразеологічних та тлумачних словників англійської мови. Також для аналізу було взято 100 англійських прислів'їв та приказок з гендерним аспектом для виявлення закономірностей або різниці.

Результати та обговорення./Results and discussion. Через те, що прислів’я здебільшого не мають конкретного автора, дуже важко знайти прямі шляхи їх запозичення або виникнення у будь-якій мові світу. Важливо, що більшість пареміологічних одиниць європейських мов має спільні джерела походження. Очевидно, що процес формування паремій є доволі довгим, і дуже важко сказати коли саме виникли перші прислів’я. Серед основних джерел англійських прислів'їв та приказок є: фольклор, Біблія, література та публіцистика. Зазвичай афоризми мають повчальний характер, вони слугують способом передачі нащадкам досвіду та уявлення про світ та традиції. Також вони можуть представляти загальноприйняту закономірність або бути способом висміювання людських пороків.

Аналіз англійських прислів’їв із гендерними компонентами дозволив зробити наступні висновки.

Перш за все, кількісний аналіз показує, що прислів’їв, які описують жінок, на 47 % більше, ніж прислів'їв, що описують чоловіків (Таб.1)

Таблиця 1

Кількість прислів’їв із гендерними компонентами

Прислів'я та приказки	Кількість (%)
Про людину взагалом	13
Які фокусуються на чоловіках	20
Які фокусуються на жінках	67

Жінкам і чоловікам призначалися різні соціальні ролі, оскільки вони займали різні позиції в суспільстві. Аналіз англійських прислів’їв показує, що вони відображають чоловічу картину світу і чоловічий авторитет.

Орієнтуючись на пареміологічні одиниці з гендерними компонентами, слід констатувати, що в цілому стереотип чоловіка, виражений у мові, включає в себе ті якості, які високо цінуються в культурах патріархального типу, наприклад: фізична сила, інтелектуальна перевага, раціональність, агресивність, сексуальна активність, незалежність і влада над іншими. Стереотипний образ жінки представлений якостями, які негативно оцінюються в патріархальному

світі, а саме: залежністю, сексуальною привабливістю, емоційністю, чутливістю.

Що стосується фізичних та біологічних характеристик, то можна зазначити, що ставлення до зовнішності різне. Для чоловіків зовнішність не так важлива, як для жінок. Чоловіча зовнішність відносно рідко описується в прислів'ях: *A man is a man if he has but a nose on his face* [1, с.235].

Як і зовнішність, суспільство також по-різному ставиться до віку чоловіків і жінок: старий чоловік - мудрий чоловік, проте с жінкою таких прислів'я майже не зустрічаються. Є кілька прислів'їв, які критикують чоловіка, за відсутність влади та його непотрібність для суспільства, але їх небагато. Натомість стереотипний образ старої жінки є негативним, оскільки не виявлено жодного прислів'я з позитивними характеристиками старих жінок. Більше того, негативні риси характеру посилюються, коли жінка дорослішає: *Men grow weaker and wiser* [2, с.2139]; *A woman is an angel at ten, a saint at fifteen, a devil at forty, and a witch at fourscore* [2, с.2569].

Якщо говорити про моральні характеристики, то прислів'їв із гендерними компонентами у значенні «жінки» зустрічається більше, ніж прислів'їв про чоловіків. В англійських прислів'ях підкреслюються такі риси жіночого характеру, як непередбачуваність і підступність. Більше того, образ жінки тісно пов'язаний з образом диявола і пекла: *Women are the snares of Satan* [3, с.445]; *A wicked woman and an evil are three halfpence worse than the devil* [4, с.45]. Згідно з деякіми прислів'ями, жінки не розумні: *Women have long hair and short brain* [3, с.441]*s*. Однак жінок поважають за їхню інтуїцію, проте не за логічне мислення: *A man thinks he knows, but a woman knows better* [5, с.152]; *Women's instinct is often truer than men's reasoning* [6, с.184]. Однак слід враховувати, що часто дурість розглядається як універсальний порок, а інтелект – як, переважно, чоловіча риса.

Взагалі перевага чоловічого розуму в англійських прислів'ях представлена не кількістю приказок та прислів'їв, де вона описується, а надається акцент саме на жіночій дурості.

Аналіз прислів’їв, що відображають соціальні особливості, показує, що в суспільстві існував чіткий розподіл праці: чоловіки утримують сім’ю, а жінки займаються домашнім господарством: *When Adam delved and Eve span who was then a gentleman?* [7, с.12]

Слід зазначити, що аналіз прислів’їв показав, що єдиною сферою діяльності, доступною для жінок і відображеною в паремії, є ведення домашнього господарства. Жінка — це мати, дружина, господиня на кухні, сексуально привабливий об’єкт. За традиційними уявленнями, жінка є хранителькою вогнища, яка має забезпечувати затишок у домі, і це одна з найважливіших ролей жінки: *A woman’s place is in the home* [3, с.856]; *Men build houses, women build homes* [3, с.525].

Оскільки головною метою жінки було вийти заміж, існує чимало прислів’їв, які показують, якими якостями повинна володіти ідеальна дружина. Від дружини залежить атмосфера в будинку і життя чоловіка. Цікаво відзначити, що немає прислів'їв, які б давали якісь рекомендації чоловікам.

Висновки./Conclusions. Порівняльний аналіз прислів’їв із гендерними компонентами приводить до висновку про асиметричне уявлення «чоловічого» та «жіночого» у прислів’ях. Жінки та їх діяльність протилежні чоловікам та їх діяльності. Образ жінки характеризується переважно негативними рисами, тоді як негативні риси чоловіків часто приписують людям взагалі. Характеристики оцінки асиметричні і, як правило, відображають чоловічу точку зору. Цей факт доводить, що прислів’я та антиприслів’я в англійській мові є андроцентричними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Fergusson R. and Law J., 2001. The Penguin dictionary of proverbs. London, GB: Penguin Books.

2. Stevenson B., 1948. The Macmillan Book of Proverbs, Maxims and Familiar Phrases. N. Y., USA: The MacMillan Company.

3. Mieder W., 1989.American proverbs: A study of texts and contexts.

Bern, Switzerland: Peter Lang.

4. Bohn H. G. and Ray, J., 1855. A Hand-book of Proverbs: Comprising Ray's Collection of English Proverbs. London, GB: H.G. Bohn.

5. Kershen L., 1998. American proverbs about women: A reference guide. Westport CT: Greenswood publishing group

6. Gratian V., 1998. The sterling book of proverbs. New Delhi, India: Sterling Publishers Pvt. Ltd.

7. Apperson G. L., 1993. Wordsworth Dictionary of Proverbs. Ware, Hertfordshire, GB: Wordsworth Editions Ltd.

ОБРАЗ ЗВИЧАЙНОЇ ДІВЧИНИ-ПІДЛІТКА В ТВОРАХ ШЕННОН ГЕЙЛ

Сеньків Ольга Михайлівна,
к.пед.н., ст. викл.
Дрогобицький державний педагогічний університет
ім. І. Франка
м. Дрогобич, Україна

Вступ. Жанр фентезі є дуже різнорідним через різноманітність критеріїв застосованих до його класифікації. Одним з них є направленість на читацьку аудиторію, і відповідно виділяють: дитяче, підліткове та доросле фентезі. Проте деякі дослідники відносять підліткове фентезі до дитячої літератури. Однак більшість таки виокремлюють підліткове фентезі як піджанр, що є на межі дитячого і дорослого фентезі. Так, у терміносистемі літературознавства англійської мови наявне поняття ‘young adult fantasy’, тобто художня література націлена на молодих людей. Серед підліткового фентезі виділяють:

- фентезі для молодшого підліткового віку (10-12 років);
- фентезі для середнього підліткового віку (13-17 років);
- фентезі для юнацтва (17-19 років).

Традиційно в творах підліткового фентезі наявні три архетипи головних героїв: лицар, чарівник і проста людина. Їм усім притаманні спільні риси: відчуття самотності;

- друзі лиш у вторинному світі; виховання у неповній сім’ї або ж вони є сиротами;
- походження з бідної у реальному світі, але впливової у вторинному;
- можуть зазнавати цькувань у школі або ж певний соціум не приймає їх у реальному світі;
- неможливість самореалізації у реальному світі;
- можуть мати тварину-захисника;
- можуть мати надприродні здібності;

- їх зовнішність може бути з певними фізичними вадами.

За аналогією, у підлітковому фентезі з головною героїнею дівчиною виділяють також 3-и архетипи: дівчини-воїна, дівчини-чарівниці та простої дівчини.

Враховуючи архетип головної героїні, притаманні їй риси, кожна з головних героїнь у творах підліткового фентезі має пройти свій шлях, щоб реалізувати назначений автором архетип і виконати свою місію. Образ простої дівчини передбачає не використання нею магії, але нею можуть користуватися інші персонажі. Дж. Кемпбел створив схему «Подорожі героя» для опису шляху героя міфу, котру можна використати й для характеристики героїні фентезійного твору, враховуючи спорідненість жанру з міфом. Згідно схеми можна виділити такі етапи подорожі героїні [1], [5]: етап від'їзду, етап ініціації та етап повернення, які разом складають 17 стадій.

Після популярності книг про Гаррі Поттера письменники-фентезисти розпочали пошук його жіночого антиподу. Отож, враховуючи ґендерну спрямованість, серед підліткового фентезі можна виокремити твори націлені на хлопців-підлітків та дівчат-підлітків. За твердженням Т. Волфорд, майже 90% авторів підліткового фентезі з головною героїнею дівчиною є жінки-письменниці [6, 25]. Це передбачувано, бо саме вони з легкістю можуть передати те, що відчувають дівчата підліткового віку. Адже, у жанрі підліткового фентезі важливо зобразити внутрішні переживаннях підлітка.

Шенон Гейл – сучасна американська письменниця, котра створює художні твори переважно у жанрі підліткового фентезі. Одним з таких творів став роман «Академія Принцес», котрий згодом перетворився у трилогію. Головною героїнею у зазначених творах є дівчина на ім’я Мірі.

Матеріалом дослідження являється трилогія фентезійних творів Шеннон Гейл «Академія принцес».

Мета роботи – проаналізувати особливості вираження образу дівчини-підлітка в в творах Шеннон Гейл.

Результати та обговорення. Образ Мірі є втіленням архетипу простої

дівчини. Письменниця малодеталізує її фізичний мовний портрет, це можна пояснити характерною рисою підліткового фентезі – психологізацією. У першій книзі Ш. Гейл передає її негативні емоції, зокрема страх, але з розвитком подій вони змінюються на позитивні, що відповідно відображається у тексті твору на різних рівнях мови. Хоча вона має певний фізичну ваду: низький зріст та сильну худорлявість. Внутрішній мовний портрет дівчини набуває ґендерної маркованості лише у сполученні з її ґендерним мовним портретом та частково фізичним. Її внутрішній мовний портрет зазнає змін протягом твору. Для внутрішнього мовного портретування Мірі найчастіше авторка використовує засоби прямої стилістичної номінації (лексико-семантичних засоби), зокрема образні порівняння та засоби непрямої стилістичної номінації емоційного стану, насамперед слова-номінативи. Синтаксичні експресивні засоби на відміну від лексико-семантичних прямо не характеризують емоції героїні твору, а посилюють емотивну забарвленість її висловлювань. Для відображення ґендерного портрету авторка використовує ім'я, рідко прізвище дівчини 'Larendaughter', особовий займенник 'she' та лексичні одиниці: 'girl', 'daughter' і 'princess academy'. Для зображення соціального портрету героїні вжито такі лексичні одиниці як: 'mountain girl, 'princess academy', 'lady', 'scholar' та 'tutor'. Застосування різноманітних лексем показує динамічність соціального портрету героїні. Лексична одиниця 'princess academy' є водночас і ґендерним маркером і соціальною характеристикою Мірі. Однак наприкінці трилогії дівчина повертається до свого первинного соціального статусу – гірської дівчини, але після внутрішніх трансформацій вона уже не буде такою як була на початку першої книги – переляканою дівчиною-підлітком.

Висновки. Таким чином, ключовим для розуміння ролі головної героїні у підлітковому фентезі залишається її психологічний мовний портрет. На прикладі трилогії «Академія принцес» підтверджено, що ґендерний та соціальні мовні портрети взаємодоповнюють один одного та є обумовленими психологічним мовним портретуванням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Campbell Joseph. The hero with a thousand faces. Princeton: Princeton University Press, 2014. 497 p. URL: http://www.rosenfels.org/Joseph%20Campbell%20-%20The%20Hero%20With%20A%20Thousand%20Faces,%20Commemorative%20Edition%20%282004%29.pdf

2. Hale Shannon. Palace of Stone. Bloomsbury, 2013. 336 p.

3. Hale Shannon. Princess Academy. Bloomsbury, 2005. 314 p.

4. Hale Shannon. The Forgotten Sisters. Bloomsbury, 2015. 326 p.

5. The Hero’s Journey Stages and Structure. URL: https://www.skillshare.com/blog/the-heros-journey-stages-and-structure/

6. Wolford Tara E. Maidens or warriors:women’s roles in current young adult fantasy literature. URL: https://core.ac.uk/reader/210610052

НАВЧАННЯ БІОМЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ЗА ДОПОМОГОЮ БІНАРНИХ ТЕКСТІВ. ФОРМУВАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Туренко Ольга Віталіївна
студентка
Національний технічний університет України
Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського
м. Київ, Україна

Вступ. У сучасних умовах глобалізації якість професійної підготовки майбутнього спеціаліста трактується вільним володіння термінологією, адже це є умовою успішної професійної діяльності, а отже внесок перекладу та укладання термінологічних словників у будь-якій сфері науки є надзвичайно важливим.

Мета дослідження полягає у формуванні мовної компетентності, як одного з головних факторів професійного зростання майбутнього фахівця. Конкретно дослідження базується на термінології сфери біомедичної інженерії. Загалом, сфера біомедичної інженерії має безліч напрямків, слід виокремити: клінічну інженерію, медичну радіологію, медичну техніку, мікроелектромеханічні системи, біоматеріали, біомеханіку тощо.

Матеріали та методи. Дослідження полягає у перекладацькому аспекті аналізу термінології біомедичної інженерії в галузі досліджень порушення сну. Методи включають лінгвокогнітивний та перекладацький аналіз для укладання тематичного глосарію, на основі бінарних наукових статей український науковців цієї сфери.

Результати й обговорення. Під професійно-термінологічною компетентністю розуміємо здатність доцільного використання термінів у певній науковій сфері. Однією з проблем перекладу термінології є їх багатозначність, що завжди залишається актуальною. Наприклад, у сфері

біомедицини, поняття «breathless» визначається кількома термінами, такими як «задишка», «диспное» або «ускладнене дихання» і т. д. Таким же чином терміни, які вважаються подібними, збирають в одну категорію. Однак, в таких категоріях з часом стає складніше виокремити конкретні терміни, зважаючи на об'єм. Отже, їх потрібно організувати з метою спрощення процесу визначення, для ефективного виокремлення конктретних значень та їх перекладів, що в свою чергу дозволить науковцям досліджувати певні явища та концепцепції з надзвичайною точністю. Тобто переклад термінологічних одиниць має бути більше схожим на тезаурус, аніж на словник. Ми маємо знаходити якомога більше об'єднувальних характеристик, упорядковуючи терміни на концептуально схожі групи, пов'язуючи їх з певними методами дослідження, та ін.

Основою дослідження є порівняльне вивчення термінополя біомедичної інженерії, аналіз семантичних процесів, характерних для компонентів, що входять у цю сферу шляхом порівняння текстів оригіналу та його перекладу. До прикладу словник-таблиця на основі двох суміжних статей українською та англійською мовами [1, 2]:

Таблиця 1

Укладання словника за схемою

№		Види порушення сну	Функція. Метод моніторингу сну	Назва методу	Засіб (прибор)
1	англ.	Restless legs syndrome (RLS)	Comprehensive test used to diagnose sleep disorders	Polysomnography	Piezoelectric sensors
	укр.	Синдром неспокійних ніг (СНН)	Комплексний тест, що використовується для діагностики розладів сну	Полісомнографія	П'єзоелектричні датчики
2	англ.	Delayed sleep phase disorder (DSPD)	Diagnosing the disorder with a sleep diary or actigraphy. Polysomnography is sometimes used.	Multiple Sleep Latency Test (MSLT)	
	укр.	Синдром затримки фази сну	Діагностування за допомогою щоденника сну або актиграфії чи полісомнографії.	Множинний тест латентності до сну	

Висновки. Таким чином, відбувається дослідження специфіки адекватного та репрезентативного перекладу сучасної термінології біомедичної інженерії з англійської мови на українську. Темінологічна база створюється шляхом порівняння перекладів термінологічних одиниць з оригіналом, через пошук відповідних дефініцій та точних пояснень понять та явищ на відповідних ресурсах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Іванова Я. О, Федорів І. В, Вдовиченко О. В. Огляд сучасних технологій для діагностику сну. 2021. Кафедра біомедичної кібернетики. Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»м. Київ, Україна. Біомедична інженерія і технологія. № 6, 2021.
2. Ibáñez V., Silva J., Cauli O. A survey on sleep assessment methods. Peer J. 2015.

PHILOSOPHICAL SCIENCES

АКТУАЛЬНІСТЬ ТОЛЕРАНТНОСТІ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Марченко Валентина Олексіївна
к.і.н.
Відокремлений структурний підрозділ
Дніпровський фаховий коледж інженерії та педагогіки
Державного вищого навчального закладу
Український державний хіміко-технологічний університет
м. Кам'янське, Україна

Вступ. Ще у другій половині XX проблема толерантності була винесена на обговорення ООН. Тут було визначено толерантність як необхідну умову спілкування людей різних культур, етнічних і міжконфесійних груп. Така позиція була також відображена у підписаній державами – членами ЮНЕСКО, зокрема й Україною у 1995р. «Декларації принципів толерантності». У документі зазначено, що «толерантність означає повагу, сприйняття і розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, форм самовираження та самовиявлення людської особистості. Толерантність – це єдність у різноманітті» [2].

Проблема толерантності для українського суспільства є актуальною. І пов'язана вона насамперед із необхідністю подолати проблеми внутрішньої роз'єднаності суспільства у політичних, соціальних, економічних питаннях, а також роз'єднаності на релігійному грунті. Тим паче, враховуючи запит українського суспільства на інтеграцію до системи європейських цінностей, ідея толерантності постає обов'язковим об'єктом уваги науковців.

Мета роботи. Обгрунтувати важливість толерантності як необхідного чинника існування сучасного українського суспільства.

Матеріали та методи. Проблему толерантності розглядали у своїх працях М. Бахтін, М. Бердяєв, Ж. Дельоза, С. Жижек, К. Поппер, Е. Фромм, М. Фуко, Й. Хейзінга, К. Ясперс та ін. Вона також є актуальною для таких науковців, як І. Касавіна, С. Кримський, В. Лук'янець, Л. Мікешина, В. Онопрієнко та ін. У роботі були використані такі методи: описовий, порівняльний, дедукції.

Результати та обговорення. У науковій літературі толерантність розглядається в різних трактуваннях. Наприклад, як терпимість до інших людей, які відрізняються за переконаннями, цінностями і поведінкою [7, с.64]. Або як повага і визнання рівності, відмова від домінування і насильства, позитивна оцінка багатовимірності і розмаїття на противагу однобокості чи переважання якої-небудь точки зору [4, с.64]. Межі допустимої толерантності залежать від соціальних норм, що діють в даному суспільстві (і, отже, в своїй основі мають культурне походження) [9, с. 642]. На думку відомої американської філософині Марти Нуссбаум, розвиток толерантності тісно переплетений з розвитком гуманітарної освіти і виховання нових особистостей підростаючого покоління. Толерантність має розумітися не як знеособлення і рівне відношення до окремих і різноманітних культур, а як процес виховання людини, пов'язаний із вивченням культур, понуреннях в них [5, с. 112].

Основні принципи толерантності передбачають спроможність відступити від власної позиції, піти на компроміс, критично ставитися до власної думки, вміння оцінити ситуацію з точки зору опонента, та відкритість, відсутність будь-якого обману та хитрощів стосовно опонента. Іншими словами, основною метою толерантності є налагодження стосунків між людьми, перетворення ворогів на друзів на основі терпимості, поваги і ненасильства [6, с. 108].

Толерантність має місце в усіх сферах людського буття. Наприклад, можна виділити гендерну, вікову, освітню, міжетнічну, расову, релігійну, політичну толерантність. Розглянемо деякі їх прояви в сучасній Україні.

Сучасне українське суспільство є поліетнічним, тому важливою умовою формування позитивних міжетнічних стосунків є прояв толерантності.

Міжетнічна толерантність відкидає прагнення підкорити собі інших, завдати їм шкоди, є важливою умовою розвитку діалогу культур, а діалог відкриває можливість для рівноправної взаємодії в процесі міжкультурних відносин. Толерантно вихована особистість здатна конструктивно підходити до розв'язання суспільно-політичних проблем поліетнічного суспільства.

Політична толерантність полягає у виробленні механізму втілення у практичне життя політичної коректності як вимоги дотримуватися комунікативної пристойності, терпимого ставлення до інакомислення. Вітчизняні політичні реалії переконливо засвідчують ігнорування політичними елітами принципу толерантності, що несе реальну загрозу демократичному майбутньому України. За останні роки в Україні сформувалася турбодемократія (демократія хаосу), однією з головних рис якої є педалювання суспільних цінностей конфліктогенного, а не консолідуючого, характеру. Найбільшими з них є: державна мова, форма державного устрою та державного правління, вступ до НАТО, пріоритети інтеграції (євразійський чи євроатлантичний) тощо [8, с.360].

Для багатоконфесійного українського суспільства релігійна толерантність, мирні міжцерковні відносини мають велике значення. Релігійна віротерпимість передбачає визнання та здійснення рівності у правах і свободах людей із різними релігійними поглядами, право мати власні переконання, уникати переслідувань на ґрунті вірування. Це закріплено ст. 35 Конституції України: «Кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культи і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність. …» [3]. На початку незалежності України серед проблем релігійної толерантності стояли питання утворення багатьох релігійних напрямків, течій, зовсім не притаманних українському суспільству (неоязичницькі, орієнталістські, протестантські й інші). В останні роки більш серйозним і загрозливим явищем стає внутрішньоконфесійне непорозуміння і відверта нетолерантність низки конфесійних спільнот.

Найголовнішою проблемою толерантності на сьогодні для України є осмислення викликів війни. У суспільствах, що перебувають в ситуації війни, створення простору для толерантності є складним. Тут, скоріше, навпаки, спочатку встановлюється мир, а потім утверджуються принципи толерантності. Це не означає, що в сучасному українському суспільстві (яке перебуває в стані війни) зараз не потрібен (чи неможливий) дискурс толерантності. Якраз навпаки, платформа толерантності повинна вибудовуватися постійно і поступово – на рівні освіти та виховання, на рівні щоденних практик суспільної взаємодії, на рівні самопізнання через сприйняття іншого [1, с.8].

Висновки. Отже, забезпечення толерантності в сучасній Україні – складне і надважливе завдання. Наявність в українському суспільстві таких явищ, як полікультурність, суспільно-політична, релігійна диференціація українського соціокультурного простору, конфронтаційні процеси в політичній, етнонаціональній, релігійній та інших сферах, проблеми війни – усе це ще раз підкреслює важливість уваги до толерантності для українського сьогодення.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Вегеш М. Значення толерантності у сучасному світі та виклики для України // Толерантність на кордонах Європи: вимір для України. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції: Ужгород, ФОП Наумченко Н.В., 2019. 144 с.
2. Декларація принципів толерантності. URL : https://don.kyivcity.gov.ua/files/2014/2/10/Deklaracija-tolerantnosti.pdf].
3. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30.
4. Люлька Г. А. Християнське виховання у дітей молодшого шкільного віку. URL : file:///C:/Users/%D0%BF%D0%BA/Downloads/10282-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-18564-1-10-20210328.pdf
5. Нуссбаум М. Патриотизм и космополитизм // Логос. 2006. № 2.

С. 110-119

6. Ситник О. І. Толерантність як соціогуманітарна проблема сучасності. Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філософські науки. 2012. №15. С. 107-110,

7. Тищенко Ю. А. Генезис феномену толерантності: від філософської категорії до політичного чинника у сфері міжетнічних відносин // Стратегічні пріоритети: наук.-аналіт. щокв. зб. / Нац. ін-т стратег. дослід. Київ : НІСД, 2007. № 4(5), 2007. С. 62-68.

8. Трачук В. Політична толерантність як механізм політичної взаємодії: проблеми та перспективи. URL : https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/trachuk_politychna.pdf

9. Філософський енциклопедичний словник. К. Абрис, 2002. 743 с.

ECONOMIC SCIENCES

THEORETICAL BASIS OF THE ECONOMIC ESSENCE OF «FOOD SECURITY»

Pavlova Iryna,
researcher of the transport services market department
Government Agency
«Institute of Market and Ecological and Economic Research
of the National Academy of Sciences of Ukraine»
Odesa, Ukraine

Introductions. Ukraine is one of the global leaders in the food market. With the beginning of the war of the Russian Federation against Ukraine, economic activity, including agriculture, suffered significant damage. This creates a problem in the field of ensuring food security, both in our country and in others.

As early as November 2021, according to the Global Food Security Index [1] Ukraine ranked 58th among 113 countries. As of September 2022, it ranks 73rd in the Index. As stated in the report [2], despite adequate food supply, availability scores are low due to weak infrastructural supply chains, armed conflict, corruption and political instability.

According to the FAO report from September 12, 2022 [3], in June, there was an increase in the prices of vegetables, which led to a decrease in the food affordability index, due to a significant share of vegetables used for consumption. This led to the fact that a person with an average income at the end of June bought 48% less food than before the crisis.

Aim. In view of this, for a more detailed understanding of the food security category, we considered the theoretical background of this term, which was formed under the influence of the economic thought of domestic and foreign scientists.

Materials and methods. Was conducted comprehensive theoretical analysis of literary sources of international and Ukrainian scientists, laws of Ukraine, reports of international organizations (for example, FAO) was carried out.

Results and discussion. n the Oxford University Dictionary, «food security» is defined as «the state of having reliable access to sufficient quantities of affordable, nutritious food» [4].

In the Cambridge Dictionary, «food security» is situation in which enough food is produced and available for everyone in a group, country, etc. to have enough to eat [5].

For the first time on the world stage, the term «food security» appears after the Second World War. «Universal Declaration of Human Rights» [6] from December 10, 1948 covers the principles that say that every person has the right to food. The definition of the term «food security» was put into practice already in the 70s of the 20th century, and to this day it characterizes the state of the food market and economy of both an individual country or a number of integrated countries, as well as the global food market.

According to the definition of the World Food Summit on solving the problem of hunger in the world in November 1996: «Food security is a state in which a person constantly has physical, social, and economic access to sufficient, safe, and wholesome foods that meet their needs and food preferences for an active and healthy life» [7].

Scientists such as J. Conway and E. Barber interpret food security as ensuring guaranteed access of all residents and at any time to food in the amount necessary for an active healthy life [8].

V. Geets, on the other hand, says that «food security» is a complex concept that contains two aspects related to the purely economic process of «food provision» and it’s importance as a necessary condition for maintaining national security in its internal and external manifestations [9].

In the work of Golikova K. [10] three approaches to defining «food security» are distinguished:

1. Food security is ensuring the population's guaranteed access to food in the amount necessary for an active, healthy life (economists of countries with a developed market economy);

2. Food security is the ability of a country to independently provide itself with the necessary volume and range of food products (Hoychuk O., Kvasha S.);

3. Food security is the ability of the state to provide a sufficient amount of food to maintain a healthy lifestyle for all strata of the population, regardless of their income (Shebanina O.).

We should also note that the food security of the state is an important component of economic security, which in turn is part of the national security of the state, according to the Law of Ukraine «On National Security of Ukraine» [11].

The economic essence of food security speaks of its importance for every member of society. In international documents, this definition is declared as the state of the economy, in which access to food in the amount necessary for a healthy life is guaranteed for all residents of the country at any time [12].

In considering the economic essence, food security consists of the following levels: global, international, national, regional, population group, family. On each of them, food safety finds its individual qualities, structure and logic of development.

Conclusions. On the basis of the presented material, it is possible to generalize the concept of food security as the economic ability of the state to provide the population with quality products in the required quantity and the ability to self-sufficiency under any external or internal conditions.

REFERENCES

1. Ukraine strengthened its position in the Global Food Security Index. URL: https://eba.com.ua/ukrayina-zmitsnyla-pozytsiyi-vglobalnomu-indeksi-prodovolchoyi-bezpeky/

2. Country report: Ukraine. Global Food Security Index 2022 URL:https://fabricstaging.economist.com/hubs/gfsi2022/reports/Economist_Impact_GFSI_2022_Ukraine_country_report_Sep_2022.pdf

3. Ukraine: Humanitarian response update. 12 September 2022. URL: https://www.fao.org/3/cc2004en/cc2004en.pdf

4. Lexico. Powered by OXFORD. URL: https://www.lexico.com/en/definition/food_security

5. Cambridge Dictionary URL: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/food-security

6. Universal Declaration of Human Rights. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

7. Kordzaya N. R., Egorov B. V. Basic concepts of food security of the country. Kherson: Oldi-Plus, 2018. 148 p.

8. Conway G. After the Green Revolution. Sustinable Agriculture for Development / G. Conway, E. Barber – London, 1990. – P. 61-69

9. Geets V.M. Concept of economic security of Ukraine. - K.: Logos, 1999. - 56 p.

10. Golikova K. P. Food security of the state: essence, structure and features of its provision. Scientific works of the Kirovohrad National Technical University. Economic Sciences, 2012. Vol. 22, part II - pp. 1-5

11. Law of Ukraine "On National Security of Ukraine" dated June 21, 2018. № 2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19

12. Erfan V. Y., Bevzyuk E. V., Vergun V. A., Green O. O. Food security in the context of economic security of the country: theoretical aspect: monograph / edited by V. Y. Erfan. Uzhhorod: Publishing House of State University, 2010. C. 349-351

ТАЙМ МЕНЕДЖМЕНТ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Альохіна Олена Сергіївна,
студентка
Грушева Алла Андріївна
к.пед.н., доцент
Державний податковий університет
м. Ірпінь, Україна

Вступ. / Introductions. Сьогодні, головною проблемою, з якою зіштовхується велика кількість як міжнародних, так і вітчизняних підприємств - це брак часу. Час є найціннішим ресурсом людини. Його не можна зупинити чи компенсувати, він є обмежений і невідновний. Проте, час можна раціонально використовувати, продуктивно конвертуючи і трансформуючи його у важливі життєві цілі. Звісно буває так, що власна дисциплінованість і цілеспрямованість не завжди продуктивна, оскільки має місце неналежне управління часом більшості колег чи підлеглих. В результаті цього несе збитки вся організації і весь колектив. Тому, від того як побудовані процеси організації та управління часом на підприємстві чи структурному підрозділі, залежить і особиста ефективність кожного працівника. Відтак, гарантією успіху досягнення поставлених цілей та виконання професійних обов'язків є раціональне використання часу. Саме тому проблеми тайм-менеджменту завжди актуальні, а вивчення і використання дієвих інструментів раціонального використання робочого часу кожним співробітником є нагальною необхідністю.

Мета роботи. / Aim. Метою дослідження є висвітлення сутності поняття тайм-менеджменту та розкриття управління часом, як важливого інструменту підвищення ефективності діяльності підприємства.

Матеріали та методи./Materials and methods. Вирішенню теоретичних та практичних проблем, пов'язаних з раціональним використанням часу, присвятили свої наукові публікації такі науковці та практики, як Н. Алюшина, Г. Архангельский, А. Гаврилюк, В. Кулікова, Х. Плецан, С. Прентіс, Б. Трейсі,

Н. Черненко та інші.

Результати та обговорення./Results and discussion. Поняття «тайм-менеджмент» з англійської мови перекладається як «управління часом». Його можна трактувати як ефективне виконання робот , досягнення поставлених цілей за мінімальний інтервал часу. Звісно, є думка, що часом управляти неможливо, але через планування і раціональне використання можна встигати виконувати головне, а це найважливіше в тайм-менеджменті[1].

Якщо брати до уваги тайм-менеджмент керівника, то як зазначає Г. Архангельский, його особиста ефективність на 30% залежить від особистої організованості та на 70% – від грамотного делегування повноважень [2]. Тому для успішності підприємства необхідною умовою є не лише раціонально організований час керівництва, а й ефективна часова організація його підлеглих. Головним завданням менеджера будь-якого рівня підприємства є уміння організувати час так, щоб виконати поставленні цілі вчасно з найменшими витратами. Гарним прикладом є принцип Парето, в якому йдеться про те, що 20% зусиль приносять 80% результату та навпаки. Очевидно, менеджерам треба вміти визначати від якого етапу роботи отримується найбільша віддача, і яка технологія тайм-менеджменту наразі є ефективна. Разом з тим, різноманітні технології тайм-менеджменту не є універсальними, тому у реальній практиці слід враховувати певні фактори, які можуть впливати на планування часу, а саме: специфіка завдань, особливості трудового колективу, певні групові норми відношення до часу тощо. Відтак, менеджери мають формувати власну модель тайм-менеджменту і постійно її удосконалювати, враховуючи потенціал та можливості персоналу.

Відомо, шо ефективний колективний тайм-менеджмент, починається з особистого. Ми ознайомилися з низкою рекомендацій ефективного тайм-менеджменту на підприємстві. Серед них: складання графіків дня, тижня, місяця; планування, уміння робити перерви між роботою; боротися з поглиначами часу і факторами, що відволікають від головного; навчитися говорити ні; визначатися з цілями, встановлювати пріоритети; ділити великі

завдання як одне ціле на маленькі, делегувати, розподіляти завдання.

Висновки./Conclusions. Таким чином, знання, навички і здатність застосовувати ефективні інструменти тайм-менеджменту в професійній діяльності є важливою необхідністю керуючої і керованої підсистем будь-якої діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1.Архангельський Г. А. Корпоративний тайм-менеджмент: Енциклопедія рішень / Г. А. Архангельський. - М.: Альпіна Бізнес Букс, 2008. - 160 с.

2. Тайм менеджмент. Повний курс: навчальний посібник / Г. А. Архангельський, М. А. Лукашенко, Т. В. Телегіна, С. В. Бехтерєв; За ред. Г. А. Архангельського. - М.: Альпіна Паблішер, 2012. - 311 с.

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ЯК ЧИННИК АНТИКРИЗОВОГО ГОСПОДАРЮВАННЯ СУЧАСНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Атамась Галина Павлівна,
к.е.н., доцент
Одеський державний університет
інтелектуальних технологій та зв'язку
м. Одеса, Україна
Петренко Ольга Павлівна,
к.е.н., доцент
Одеський державний аграрний університет
м. Одеса, Україна

Вступ. В ринкових умовах суспільство забезпечує достатній рівень своєї життєдіяльності за умов функціонування численних організацій з підприємницьким характером – підприємств. Метою сучасного підприємства є отримання прибутку. В свою чергу мета формує завдання щодо підвищення ефективності діяльності підприємства. Якщо поставлені цілі не досягаються, то підприємство (фірма) втрачає ефект від господарювання. А це створює живильне середовище для утворення економічної безпеки підприємства, руху до кризового стану і банкрутства.

Для зменшення ризику господарювання та виконання цілей сучасних організацій треба шукати нові інструменти, які б стали пріоритетними важелями у стимулюванні та ефективному розвитку підприємств усіх сфер економіки. До таких, передусім, можна віднести діджиталізацію (цифрову трансформацію) економіки. Діджиталізація бізнесу - впровадження цифрових технологій, що сприяють просуванню компанії, зміцненню позицій на ринку, автоматизації багатьох процесів. Завдання діджитал-трансформації – забезпечити присутність компанії в інтернеті, привести трафік замовників через нові джерела, розширити можливості діяльності. Підсумок успішної реалізації нововведень – покращена якість взаємодії з аудиторією, розширення географії впливу, нові канали продажу, формування бренду зі стабільною репутацією.

Саме з діджиталізацією пов'язують формування оптимальних заходів, які стимулювали б підприємства (фірми) країни до виконання всіх цілей та завдань, що забезпечило б їм у підсумку стабільне і збалансоване економічне зростання. «..Оперативність, швидкість, гнучкість, це принципи діджиталізації, оволодівши якими керівник сучасного підприємства в змозі розраховувати на прибуткову роботу в невизначених умовах пандемії..»[1]. Це актуалізує необхідність дослідження діджиталізації як інструменту уникнення кризових явищ на підприємствах та виконання ними всіх цілей, які постають перед ними в умовах сучасності.

Метою є дослідження теоретичних та практичних аспектів впровадження діджиталізації на сучасних підприємствах.

Матеріали та методи. У процесі дослідження використовувалися літературні джерела та статистичні дані; було застосовано такі методи досліджень як: аналіз, синтез, узагальнення, систематизація наукової літератури.

Результати та обговорення. Підприємство прийнято розглядати як організаційну систему, яка, зазвичай, складається з двох традиційних підсистем: виробничої та управлінської з набором відповідних напрямів діяльності – елементів. Також і кризові явища слід розмежовувати на зовнішні та внутрішні, відповідності впливу на діяльність підприємства, однак слід пам'ятати про їхній взаємний вплив. Що стосується виникнення зовнішніх кризових явищ, то їх тяжко, а й іноді неможливо уникнути. Вони є похідними від кризового стану національної економіки (політична нестабільність суспільства, недосконалість законодавчої бази, необґрунтована економічна політика уряду, пандемія, війна тощо). Такі чинники як пандемія COVID-19 та війна з Росією ставить підприємства нашої країни на межу катастрофи. Ситуація з поширенням COVID-19 у світі швидко змінюється і зараз вже стає зрозуміло, що пандемія триватиме набагато довше і наслідки від розгортання кризових явищ в економіці країн будуть значними. Це викликає необхідність дослідження нової концепції функціонування підприємств — теорії виживання.

Внутрішні кризові явища дослідники відносять такі основні фактори, що виникають на підприємстві: це всі явища пов'язані з параметрами виробництва, а саме прорахунки у визначенні місії фірми та її виробничого профілю, неадекватний маркетинг, велика частка позикового капіталу та ін. Виникнення внутрішніх кризових явищ на підприємстві, в повній мірі, залежить від ефективності його роботи. Тому керівництву треба постійно контролювати всі виробничі та комерційні процеси підприємств з ціллю уникнення кризових ознак та пошуку оптимальних механізмів забезпечення ефективної діяльності підприємств. Щоб оцінити розвиток сучасних організацій (фірм), які функціонують в умовах загострення кризових явищ розглянемо динаміку показників діяльності підприємств Одеської області (табл.1). Наведені дані у табл. 1 свідчать про те, що за аналізований період (2018-2020 рр.) не всі підприємства Одеської області досягли своїх цілей, хоча всі забезпечені відповідним виробничим потенціалом. Так, середньорічна кількість підприємств зросла за трирічний період на 761 одиницю (або на 3,1%); середньорічна чисельність робітників, зайнятих в основному виробництві збільшилась на 10,5 тис. осіб (або на 3,7%). Зростання показників вартості необоротних активів складає 14,6%, а оборотних – 26,6%.

Таблиця 1

Динаміка показників діяльності підприємств Одеської області за 2018 – 2020р.р.

Показники	2018р.	2019р.	2020р.	2020р.(%) до	
				2018р.	2019р.
Середньорічна кількість підприємств, всього, од.	24704	25871	25465	103,1	98,4
Середньорічна чисельність робітників, зайнятих в основному виробництві всього, тис. осіб	281,9	295,6	292,4	103,7	98,9
Вартість необоротних активів (на кінець року), млн. грн.	143976,3	154342,1	165038,2	114,6	106,9
Вартість оборотних активів (на кінець року), млн. грн.	236913,5	261674,4	299858,1	126,6	114,6
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) усіх підприємств, млн. грн.	377930,4	390704,9	427108,5	113,0	109,3

Фінансовий результат до оподаткування усіх підприємств, млн. грн. Прибуток (+)	20496,0	31400,9	21273,6	103,8	67,7
Збиток (-)	6421,2	7772,2	26501,6	х	х
Сальдо фінансового результату (+;-)	14074,8	23628,7	–5228,0	х	х
Частка підприємств, які одержали збиток, %	23,8	26,6	32,4	х	х
Рентабельність операційної діяльності усіх підприємств за видами економічної діяльності, %	8,9	8,9	4,7	х	х

Джерело: складено авторами на підставі [2, 3].

Сума чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) усіх підприємств теж має тенденцію до збільшення. Такі досягнення є позитивними результатами розвитку підприємств Одеського регіону. Але поряд з цим результативні фінансові показники мають від'ємну динаміку. Частка збиткових підприємств у 2020 р. опинилася на рівні 32,4% проти 23,8% у 2018 р. Рентабельність операційної діяльності усіх підприємств за видами економічної діяльності скоротилася удвічі.

Наявність великої частки збиткових підприємств у 2020 році обумовлена головним чином кризою, пов'язаною з пандемію COVID-19. На наш погляд, ті підприємства, які в карантинних умовах стали активно у своїй діяльності використовувати ІТ інструменти, до яких відноситься діджиталізація, швидко змогли покращити свої позиції на ринку та закінчити фінансовий рік з відповідним рівнем прибутку.

Сьогодні поняття «діджиталізація» стає все більш популярним та поширеним. Цифрова трансформація наразі актуальна не лише на рівні підприємства, а й на рівні галузі та навіть держави [4].

Термін «діджиталізація» описує перехід від індустріальної епохи та технологій до епохи знань і творчості, які характеризуються цифровими технологіями та інноваціями в цифровому бізнесі. Одне з завдань діджиталізації – зробити так, щоб підприємство або організація були представлені як можна більшій аудиторії. Цифрові технології мають великі переваги. За умов їх використання підприємства розширюють географію своєї діяльності. Мають можливість одночасно ефективно працювати в розрізі таких

векторів як виробничо-господарський, фінансово-інвестиційний, науково-технічний, інноваційний, організаційний та ін. А така різна векторність сприятиме підвищенню ефективності будь якого підприємства.

За умов активізації процесів діджиталізації прискорюються зміни економіки підприємств регіону у напрямку переходу до нової якості. Велика кількість робітників, яка працювала з офісів, може тепер працювати з дому. В умовах сьогодення у вирішенні виробничих проблем актуальним є використання зв'язку на відстані. Для цього існують різні платформи для корпоративного спілкування. Віртуальні конференції, наприклад, на базі Zoom (Skype) допомагають менеджерам підтримувати зв'язок з керівництвом та з усіма виробничими ланками. Як видно, у реальній дійсності ті проблеми, які виникли у 2020 році у зв'язку з пандемією дали поштовх до посилення цифрової трансформації як суспільства так і економіки в цілому.

Висновки. Ситуація з поширенням COVID-19 у світі швидко змінюється і зараз вже стає зрозуміло, що пандемія триватиме набагато довше і наслідки від розгортання кризових явищ в економіці країн будуть значними. Вплив діджиталізації на бізнес допомагає бути на відстані витягнутої руки із замовниками та на крок попереду конкурентів. Це невід'ємна частина розвитку підприємства та необхідність сучасного світу, що викликає необхідність дослідження нової концепції функціонування підприємств — теорії виживання, яка стане темою подальшого дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Атамась Г. П., Петренко О. П. Роль діджиталізації в ефективному розвитку сучасних підприємств. *Збірник тез доповідей за матеріалами Міжнародної наукової конференції «Розвиток сучасної економічної науки в умовах діджиталізації»* (м. Рига, 3-4 грудня 2021 р.), Рига, 2021. С. 20-24

2. Офіційний сайт Головного управління статистики в Одеській області. URL: www.od.ukrstat.gov.ua (дата звернення 06.12.2021р.).

3. Україна у 2020 – 2021 роках: наслідки пандемії. Департамент

стратегічного планування та макроекономічного прогнозування. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України URL: https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=5d3fea53-45e7-4641-8d48-f0c865a24471&title=VipuskukrainaU2020-2021-Rokakh-NaslidkiPandemii-Konsensusprognoz-kviten2020 (дата звернення 06.12.2021р.).

4. Савицька О. М., Салабай В. О. Діджиталізація управління бізнесом підприємства в контексті розвитку Індустрії 4.0 в Україні. *Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи: зб. тез доп. І Міжнародної наук.-практ. конф., 23 квіт. 2020 р.* Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2020. С. 62-63. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8266 (дата звернення 05.12.2021р.).

LOVEMARK – МАРКЕТИНГОВА КОНЦЕПЦІЯ МАЙБУТНЬОГО

Беркова Оксана Петрівна,
к.е.н., доцент кафедри
міжнародного туризму та країнознавство,
Завада Юлія Андріївна,
студентка
Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна

Вступ. У сучасному світі величезної ринкової конкуренції бізнесмени все частіше замислюються, як звернути увагу споживача на свій продукт/послугу? Як створити умови, в яких продукція матиме попит клієнтів? Суспільство не стоїть на місці і все більше дослідників задаються питанням, а що слідує за брендом? Адже це може бути останньою стадією розвитку. На зміну існуючим поняттям приходять нові, раніше відомі, сучасні терміни. Одним із таких є Lovemark – маркетингова концепція, яка покликана замінити ідею брендів.

Мета роботи. Метою статті є розкриття сутності та ролі маркетингової концепції Lovemark в сучасному світі.

Матеріали та методи. Теоретичне дослідження та аналіз літературних джерел.

Результати та обговорення. Вперше поняття Lovemarks було озвучено Кевіном Робертсом, керівником агенції Saatchi & Saatchi. Ще у 2005 році він випустив однойменну книгу, яка стала бестселером.

Кевін описує концепцію у традиційніших маркетингових термінах, відзначаючи, що є «дві осі», одна з яких проходить від низької до високої поваги, а інша - від низького до високого рівня любові. Щоб бренд перейшов до категорії Lovemark, він має бути високо по обох осях одночасно.

Робертс пояснює взаємозв'язок між Lovemark та іншими концепціями продажу товарів та послуг через просту схему, що ґрунтується на повазі та любові. Повна схема така: прості продукти (товари) не викликають ні кохання, ні поваги. Чудасії приваблюють любов, але без поваги це кохання - лише

минуще захоплення. Бренди викликають повагу, навіть неминуча, але без кохання. За словами Робертса, позначки кохання викликають повагу та кохання. Це досягається за рахунок триєдності таємниці, чуттєвості та інтимності.

- Таємниця: заснована на чудових історіях минулого, сьогодення чи майбутнього, які можуть мати на увазі мрії, міфи, ікони чи натхнення;
- Чуттєвість: звук, зір, нюх, дотик і смак;
- Інтимність: відданість, емпатія та пристрасть.

Алгоритм створення lovemark-бренду:

Крок 1: залучайте користувача до активної взаємодії з брендом. Емоції відіграють набагато більшу роль у створенні справжньої лояльності до бренда, ніж вважалося раніше. Згідно з проведеним дослідженням, емоційно залучені споживачі витрачають значно більше грошей на ті бренди, до яких вони лояльні: мають схильність до позитивних відгуків і вибору торгової марки, розповідають про такі бренди своїм близьким і знайомим — їм подобається «віддавати». Водночас такі «емоційні» споживачі очікують більшого від улюблених брендів.

Крок 2: приділяйте увагу та створюйте позитивне середовище навколо бренда. Після тривалого локдауну важливо вселити в аудиторію оптимізм і показати, що життя триває. І що саме ваш бренд відкриває нові можливості, завдяки яким люди самі можуть стати учасниками подій.

Крок 3: будьте справжніми — виявляйте реальну турботу про користувача. Для lovemark-бренда важливо приділяти увагу всім стейкхолдерам.

Крок 4: створюйте новий світ разом із своїми прихильниками. Люди можуть практично «жити брендом». Свого часу Річард Янг, засновник фірми з надання фінансових послуг та інвестиційних консультацій Young Research & Publishing, навів яскравий приклад «любові до бренда» й емоційного зв’язку між користувачем і брендом. «На щорічному мітингу Harley-Davidson найцікавішим є змагання за татуювання, де логотип Harley постійно прикрашає

всі можливі частини тіла. Власне це, мій друже, і є лояльністю», — згадував Річард.

Таблиця 1

Рейтинг ТОП-10 брендів-lovemark

Name	%	Last
✓ **Apple**	4,5	1
✓ **Coca-Cola**	2,8	2
✓ **Douwe Eqberts**	2,8	3
✓ **Samsung**	1,4	4
✓ **Rituals**	1,3	5
✓ **Hema**	1,2	6
✓ **Philips**	1,0	7
✓ **Adidas**	0,9	8
✓ **Dove**	0,8	9
✓ **Esprit**	0,8	10

Висновки. Чи є Lovemark наступним етапом еволюції товару, покаже час, але зрозуміло, що покупцю за умов такого розмаїття товару вже мало орієнтуватися якість і ціну. У наш час дедалі більшої значущості набувають додаткові послуги, обслуговування, щирість ставлення до клієнта та турбота. Виробникам та продавцям необхідно переглядати свій підхід до збуту товару для того, щоб успішно виграти конкурентну боротьбу та завоювати не лише повагу, а й любов покупця.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кевін Робертс "Lovemarks: Бренди майбутнього". Пер з англ. Ю. О. Анохіною. - М.: РІПОЛ класик, 2005. - 224 с.
2. Lovemark: 3 кроки до створення бренду кохання в бізнесі, E-xecutive.ru, [Електронний ресурс].– Режим доступу: https://www.e-xecutive.ru/management/marketing/1982521-lovemark-3-shaga-dosozdaniya-brenda-lubvi-v-biznese
3. About Lovemarks [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.lovemarks.com/learn/about

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ЕФЕКТИВНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Грушева Алла Андріївна,
к.пед.н., доцент
Романишина Вікторія Олександрівна,
студент
Державний податковий університет
м. Ірпінь, Україна

Уже довгий час одним із найобговорюваніших питань поміж світовими та вітчизняними науковцями є проблема ефективності та результативності менеджменту підприємств. Результативність містить багато складових з яких складаються здобутки підприємства, це зокрема, показники економічної ефективності менеджменту. Рівень досягнення поставлених цілей у великій мірі є залежним від ефективності управління підприємством, тож поняття «ефективність» і «результативність» тісно пов'язані між собою. Однією з основних особливостей сучасного менеджменту є її підприємницька складова. Підприємництво можна вважати ядром менеджменту, а нововведення - запорукою успіху підприємницької діяльності.

Сучасні методи оцінки результативності менеджменту завжди привертають увагу багаточисельних досліджень науковців. Серед них: А. Авдющенко, І. Бондаренко, О. Виборова, П. Друкер, Т. Загорна, О. Карпенк, Г. Коккінз, Л. Лігоненко, М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоурі, М. Ніколаєв, О. Тищенко, М. Кизим, Л. Догадайло, Л. Федулова, С. Харченко.

Нині, менеджер повинен бути новатором та вміти протидіяти консерватизму. Одна з його основних задач – направляти підприємство на регулярні зміни й покращення технологічного чи організаційного процесу, опираючись на кон'юнктуру ринку. Ще одним, не менш важливим, підходом сучасного менеджменту є розвиток професійних компетентностей, як здатності того, що знання будуть продуктивними і реалізованими на практиці [3].

Без сумніву, не можна характеризувати продуктивність роботи фахівця

який володіє знаннями, показниками, що характеризують продуктивність робітника фізичної праці. Наприклад, кількість деталей, які були виготовлені за одиницю часу, або ж на одиницю заробітної плати [1]. Наразі завдання менеджменту сприяти тому, щоб здібності та перспективи працівників були продуктивними. Нашу увагу привернули підходи в роботі японських компаній, охарактеризованих Акіо Моріта в її книзі "Зроблене в Японії". Автор зазначає, що: "В кращих японських компаніях секретів або таємниць немає. Найважливіше завдання японського менеджменту полягає в тому, щоб установити ефективні партнерські відносини з працівниками, добитись ставлення до корпорації як до «рідної сім'ї», сформувати розуміння того, що у працівників і менеджерів одна професійна мета". Усі компанії, яким вдалося досягти найбільшого успіху в країні, змогли втілити віру в єдність інтересів усіх робітників і акціонерів [2]. Отож, підхід з позиції формування групової логіки та лідирування одне з головних завдань в реалізації японського менеджменту. Варто зазначити, що, окрім згаданих вище особливостей ефективного сучасного менеджменту, також існує його інтернаціоналізація та колективне осмислення нової реальності, що породжена поглибленням міжнародного поділу праці, збільшенням конкуренції та взаємозалежності у світовій економіці, зародженням міжнародних систем інформації та інших структур з інтеграційними властивостями. Таким чином, основою реалізації ефективного менеджменту є забезпечення постійного розвитку підприємства, оцінювання, аналіз результатів діяльності, взаємодії учасників виробничого й управлінського процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Васюта О. А. Проблеми екологічної стратегії України в контексті глобального розвитку. - Тернопіль, 2001. - С. 311-338.
2. Моріта А. Зроблено в Японії / Акіо Моріта., 2017. – 288 с.
3. Соціальна екологія: Навч. посіб. / За ред. Л. П. Царика. -Тернопіль, 2002. - С. 166-172.

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ СУТНОСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ РІВНОВАГИ ПІДПРИЄМСТВА

Гудзь Тетяна Павлівна,
д.е.н., професор
Литвинюк Максим Васильович
аспірант
Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський унверситет економіки і торгівлі»
м. Полтава, Україна

Вступ. Визначення таких важливих понять для підприємства як «економічна стійкість», «здатність до виживання», «життєздатність», «сталий розвиток», «економічна спроможність», «економічна безпека» спирається на термін «рівновага». Вочевидь це пояснюється категоріальною сутністю рівноваги, прагнення до якої іманентне будь-якому бізнесу. Це говорить про об'єктивну потребу у рівновазі кожного підприємства. На цій підставі можемо припустити, що будь-яке підприємство згідно з економічними законами наділене внутрішньою властивістю – тяжінням до рівноваги. Тому, протікання всіх життєво важливих економічних процесів підсвідомо пов'язується із рівновагою як запорукою нормального стану функціонування підприємства, його стабільності на ринку та розвитку у конкурентному середовищі.

Мета роботи полягає у поглибленні розуміння сутності економічної рівноваги підприємства через вивчення її співвідношення з іншими поняттями, що характеризують діяльність мікроекономічної системи.

Матеріали та методи. Дослідження проведене на основі наукових праць українських та зарубіжних учених з приводу визначення сутності поняття «економічна рівновага» через призму її співвідношення та розмежування із суміжними термінамиекономіки підприємства. В процесі дослідження використані методи аналізу та синтезу, індукції та дедукції, компаративний аналіз.

Результати та обговорення.В економічній науці існує підхід до

розуміння самого підприємства як збалансованої системи. Сутність цієї збалансованості полягає у тому, що підприємство як відкрита соціально-економічна система для забезпечення свого функціонування має знайти баланс між двома цільовими установками: бажанням вижити, тобто зберегти свій бізнес, та прагненням розвиватися, що означає змінюватися (Васюткіна Н. В. Управління сталим розвитком підприємств: теоретико-метологічний аспект, 2014). Тож, розвиток діяльності підприємства передбачає збалансування його статичних (збереження) і динамічних (змінюваність) станів, рівновага яких має свої особливості. Це відповідає сучасній економічній парадигмі господарювання: «збереження через розвиток» (Гудзь Т. П. Теорія та методологія формування фінансової рівноваги підприємства, 2018).

В українській економічній науці проводяться паралелі між здатністю підприємства до виживання та досягнення ним рівноваги. Виділяючи серед складових здатності підприємства до виживання, внутрішню сталість Лігоненко Л. О. (Антикризове управління підприємством, 2005) трактує її як «потенціал підприємства щодо збереження стану рівноваги при виникненні внутрішніх та зовнішніх закономірностей руху капіталу, що дає можливість своєчасно відновлювати, удосконалювати і розвивати економічну систему».

На нашу думку, подібний підхід демонструє вузькість розуміння сутності рівноваги. Мета вижити постає для підприємства за двох умов: 1) коли виникає істотна зовнішня (об’єктивна) загроза його існуванню, від якої не убезпечена жодна стадія життєвого циклу підприємства; 2) коли кризовий процес досягає піку свого розвитку і постає загроза його банкрутства.

Формування рівноваги задля виживання підприємства фактично означає підтримання балансу між обсягом надходження ресурсів та мінімально необхідною потребою в них для забезпечення свого існування. Вибір підприємства у напрямку досягнення рівноважного стану тільки з метою недопущення його банкрутства фактично є самоціллю. Це означає, що виживання не може бути стратегічною метою діяльності підприємства, тоді як збереження рівноваги у довгостроковому періоді є важливим не лише

тактичним, а й стратегічним завданням. При цьому, за твердженням І. Ансоффа, «між стратегічною та поточною орієнтацією діяльності фірми» теж має забезпечуватися рівновага (Стратегічне управління, 1989).

Ми вважаємо, що постановка завдання збереження рівноваги як цільової функції виживання є абсолютно виправданою тільки у кризовий період і має бути реалізована у короткостроковій перспективі. З одержанням очікуваного результату – припинення поглиблення кризи на підприємстві – мета виживання має бути змінена, наприклад, метою прориву або стратегічною реструктуризацією. В свою чергу, нова мета вимагатиме коригування завдання, пов'язаного з формуванням рівноваги. Таке коригування передбачає розширення сфери дії рівноваги, оскільки мета ускладнюється.

Синонімічним поняттю «виживання» є термін «економічна спроможність» (Лігоненко Л. О. Антикризове управління підприємством, 2005). Її необхідною умовою «визнається перебування підприємства у стані динамічної рівноваги». Оцінку економічної спроможності підприємства пропонується здійснювати через визначення ступеню його життєздатності, під яким розуміється відхилення поточного стану («точки опори») від стану динамічної рівноваги («центру тяжіння»). Висловлена думка підтримується Колісником Ю. О. (Архітектурні рівні управління життєздатністю економічних систем, 2010), який розбудову засад управління життєздатністю підприємства проводить на основі розуміння її сутності як «балансування» економічної системи поміж станами розвитку та рівноваги. Вочевидь забезпечення життєздатності підприємства передбачає його періодичне повернення до рівноважного стану в процесі динаміки свого існування.

Підхід до розуміння співвідношення життєздатності підприємства та його рівноваги є першим і логічним уявленням, що лежить в основі еволюційного розвитку ідеї рівноваги. Звертаючись до історичних витоків економічної думки, знаходимо твердження, що «в будь-якому випадку рівноважний стан задовольняє потребу системи у самовідтворенні, яке забезпечується в ході кругообігу» (Ансофф І. Стратегічне управління, 1989). Звідси, можемо логічно

констатувати, що рівноважні стани – це стадії життєвого циклу, послідовна зміна яких характеризує сталий розвиток системи. Тому, ми підтримуємо висновок щодо ролі та місця рівноваги в життєдіяльності економічної системи – «економічна рівновага була, є і буде завжди, оскільки це нормальний стан для всіх систем».

Таким чином, збереження та підтримка рівноважного стану підприємства в динаміці – важливе завдання системи його управління, оскільки він є основою стабільного ефективного довгострокового розвитку діяльності. Гарантією існування підприємства у довгостроковій перспективі виступає, по-перше, збереження та розвиток його потенціалу, а, по-друге, забезпечення рівноваги. Взаємозв'язок між цими двома умовами, що гарантують довгострокове здоров'я підприємства полягає у тому, що прагнення до нарощування потенціалу підприємства – єдиний шлях забезпечення його рівноваги. Це означає, що матеріальною основою рівноваги підприємства є його потенціал, під яким ми розуміємо сукупність ресурсів для досягнення стратегічних цілей діяльності. Сформований потенціал як компонент сталого розвитку підприємства забезпечує його несуперечливе, збалансоване, гармонійне функціонування. Ефективне використання потенціалу підприємства забезпечує водночас баланс двох властивостей – гнучкості та адаптивності. Перша є важливою характеристикою здатності підприємства до впровадження інновацій, а друга – необхідна для спроможності нейтралізувати вплив зовнішніх дестабілізуючих чинників і загроз, обумовлених його функціонуванням у конкурентному середовищі.

В економічній науці обґрунтоване бачення потенціалу підприємства як основи його сталого розвитку. Найбільш чіткою є позиція, в якій сформульована ідея того, що суперметою діяльності підприємства має бути не одержання прибутку, а нарощування його потенціалу. Принцип максимізації прибутку має трансформуватися у принцип результативності як головну ціль сучасного бізнесу, бо саме він реалізується на всебічному зростанні потенціалу бізнесу (людських, фінансових та матеріальних ресурсів). На підтримку такої

думки доцільно навести відоме висловлювання німецького вченого М. Хесселя щодо ролі прибутку в діяльності підприємства: «Прибуток необхідний як повітря, яким ми дихаємо. Втім, було б жахливо працювати тільки заради прибутку, як жахливо було б жити тільки заради того, щоб дихати» (Хессель М. Корпоративне управління: власники, директори та наймані працівники акціонерного товариства, 1996).

Висновки. Таким чином, потенціал виступає засобом реалізації класичної стратегічної мети будь-якого підприємства, яка полягає у досягненні найвищої результативності діяльності та забезпеченні на цій основі зростання вартості бізнесу. Недостатній потенціал системи є основною перешкодою до встановлення її рівноваги. Це означає, що кількісно рівновага характеризується достатністю наявного потенціалу підприємства для реалізації стратегічних цілей його діяльності.

Визначаючи потенціал як «стартовий майданчик» для розвитку підприємства, стверджуємо, що він залежить від «ряду передумов, які забезпечують рівновагу між силами дії та протидії». Звідси випливає висновок про те, що найбільш сприятливими умовами формування та використання потенціалу підприємства є рівновага як сукупність сприятливих можливостей. У нерівноважному стані потенціал підприємства витрачається на відновлення його стабільності, і новий стан рівноваги досягається вже на кількісно нижчому рівні потенціалу, який може не забезпечувати його стійкості. Отже, між потенціалом та рівновагою підприємства існують прямі та зворотні зв’язки, реалізація яких забезпечує розвиток підприємства.

УДК 519.863

ТРАНСПОРТНА МОДЕЛЬ З УРАХУВАННЯМ ДЕЯКИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ РЕАЛІЗАЦІЇ ТРАНСПОРТНИХ ПРОЦЕСІВ

Діленко Віктор Олексійович
д.е.н., доцент
Соколов Костянтин Сергійович
магістрант
Національний університет «Одеська політехніка»
м. Одеса, Україна

Вступ. Транспортні моделі є одними з перспективних інструментів вирішення та аналізу різних прикладних та теоретичних задач логістики. Тому актуальним напрямом економіко-математичного моделювання є розвиток цих моделей за рахунок врахування найважливіших факторів функціонування транспортних систем.

Мета. Побудова транспортної моделі з урахуванням пунктів перевалки, видів транспортних засобів та заданої відповідності між ними.

Матеріали та методи. При побудові та аналізу транспортної моделі використовувалися класичні методи математичного програмування.

Результати та обговорення. Прикладом модифікації класичної транспортної моделі є модель яка наведенна у роботі [1]. Розглянемо можливі напрямки розвитку моделей даного типу. Будемо враховуватимемо у транспортній моделі наступне:

- Наявність різних видів транспортних засобів для доставки вантажів та обмеження на їх наявність.

- Для кожного перевалочного пункта є свій набір видів транспортних засобів, які можуть оброблятися в цьому пункті або, що є теж саме, для кожного виду транспортних засобів є свій перелік пунктів перевалки, де вони можуть оброблятися (в загальному випадку не збігається з наявною множиною перевалочних пунктів).

Тоді транспортна задача з урахуванням зазначених особливостей полягає в наступному.

Нехай в пунктах $A_1, A_2 \ldots A_i \ldots A_m$ представлено однорідний вантаж. Його треба завезти до пунктів перевалки (наприклад порти) - $D_1, D_2 \ldots D_k \ldots D_p$, а потім доставити споживачам, що розташовані у пунктах $B_1, B_2 \ldots B_j \ldots B_n$. Доставка вантажів може здійснюватися різними видами транспортних засобів $l_1, l_2, ..., l_L$ $(l = \overline{1, L})$.

Відомі a_i $(i = \overline{1, m})$, b_j $(j = \overline{1, n})$ – об'єми виробництва і споживання у кожному пункті, d_k $(k = \overline{1, p})$ – пропускні можливості пунктів перевалки, c_{ikl} ($i = \overline{1, m}$, $k = \overline{1, p}$, $l = \overline{1, L}$) , $\bar{c}_{kjl}$ $(k = \overline{1, p}$, $j = \overline{1, n}$, $l = \overline{1, L})$ – транспортні витрати на перевезення одиниці вантажу в пункти перевалки та з пунктів перевалки в пункти призначення транспортом типу l відповідно, x_{ikl} - обсяг перевезення продукту від пунктів відправлення A_i $(i = \overline{1, m})$ до пунктів перевалки D_k $(k = \overline{1, p})$ транспортними засобами виду l, y_{kjl} - обсяг транспортування продукту від пунктів перевалки D_k $(k = \overline{1, p})$ до пунктів призначення B_n $(j = \overline{1, n})$ транспортними засобами виду l $(l = \overline{1, L})$, J_k - множина всіх видів транспортних засобів, які можуть оброблятися в пункті перевалки k, I_l - множина пунктів перевалки, в яких можуть оброблятися транспортні засоби типу l, R_l - максимальний обсяг перевезення транспортом виду l. Прямі перевезення з пунктів виробництва до пунктів призначення, минаючи пункти перевалки, неможливі. Потрібно скласти план постачання вантажів, що мінімізує загальні витрати на перевезення та задовільняє вимоги щодо обсягів постачання всіх споживачів.

В результаті розв'язання задачі мають бути побудовані оптимальні маршрути доставки вантажу через пункт перевалки та обрано відповідні транспортні засіби для перевезення.

Розглянута постановка задачі передбачає, що:

- пропускна спроможність пунктів перевалки більша за обсяг перевезень, тобто

$$\sum_{k=1}^{p} d_k > \sum_{j=1}^{n} b_j. \qquad (1)$$

- пропозиція перевищує попит, тобто

$$\sum_{i=1}^{m} a_i > \sum_{j=1}^{n} b_j. \qquad (2)$$

Матматична постановка транспорної задачі буде мати наступний вигляд:

$$\Phi = \sum_{i=1}^{m}\sum_{l=1}^{L}\sum_{k\in I_l}^{P} c_{ikl} x_{ikl} + \sum_{k\in I_l}^{p}\sum_{l=1}^{L}\sum_{j=1}^{n} \bar{c}_{kjl} y_{kjl} \to \min \qquad (3)$$

при обмеженнях:

$$\sum_{l=1}^{L}\sum_{k\in I_l} x_{ikl} \le a_i, i=\overline{1,m}, \qquad (4)$$

$$\sum_{i=1}^{m}\sum_{l\in J_k} x_{ikl} \le d_k, k=\overline{1,p}, \qquad (5)$$

$$\sum_{i=1}^{m}\sum_{l\in J_k} x_{ikl} - \sum_{j=1}^{n}\sum_{l\in J_k} y_{kjl} = 0, k=\overline{1,p}, \qquad (6)$$

$$\sum_{k\in 1}^{p}\sum_{l\in J_k} y_{ikl} = b_i, i=\overline{1,p}, \qquad (7)$$

$$\sum_{i=1}^{m}\sum_{l=1}^{l}\sum_{k\in I_l} x_{ikl} = \sum_{j=1}^{n} b_j, \qquad (8)$$

$$\sum_{i=1}^{m}\sum_{k\in I_l} x_{ikl} \le R_l, l=\overline{1,L}, \qquad (9)$$

$$\sum_{j=1}^{n}\sum_{k\in I_l} y_{kjl} \le R_l, l=\overline{1,L}, \qquad (10)$$

$$\sum_{l=1}^{L} R_l \ge \sum_{j=1}^{n} b_j, j=\overline{1,n}, \qquad (11)$$

$$x_{ik} \ge 0, \quad y_{kj} \ge 0, \ k=\overline{1,p}, \ j=\overline{1,n}, \ i=\overline{1,m}. \qquad (12)$$

де Ф - цільова функція, що відповідає мінімуму транспортних витрат на перевезення з пунктів відправлення до пунктів призначення через пункти перевалки певним транспортним засобом.

Сенс обмеження задачі (3) - (11) полягає в наступному:

Нерівність (4) – визначає природні обмеження на обсяги вивезення вантажів від кожного постачальника.

Обмеження (5) відображає величину пропускної спроможності кожного пункту перевалки.

Обмеження (6) щодо ввезення та вивезення вантажів для кожного пункту перевалки: сумарні обсяги вантажу, що завезений у кожний пункт перевалки, повинні дорівнювати сумарному обсягу вантажу, що вивезений з пунктів перевалки.

Обмеження (7) визначає необхідність задоволення потреб усіх пунктів призначення.

Обмеження (8) має балансовий характер: сумарна кількість вантажу, вивезеного від постачальників у всі проміжні пункти перевалки, має дорівнювати сумарній потребі в ньому в одержувачів.

Нерівність (9) відображає обмеження на об'єм перевезення кожним видом транспортних стредств типу *l* с пунктів зберігання до пунктів перевалки.

Обмеження (10) – аналогічно до попереднього, тільки перевезення відбувається з пунктів перевалки до пунктів призначення.

Крім того, вважається, що обсяг перевезень наявними транспортними засобами може забезпечити задоволення сумарних потреб пунктів призначення (обмеження (11)).

Обмеження (12) - умова невід'ємності змінних.

Ця математична модель може розглядатися для опису двох ситуацій, пов'язаних з особливостями організації транспортного процесу підприємствами:

- Транспортне підприємство відносно невелике та використовує свої транспортні засоби, які є в обмеженому обсязі. При цьому вважається, що

загальні ресурси транспортних засобів підприємства істотно менші за можливості з обробки вантажів у кожному з пунктів перевалки, тобто

$$\sum_{l=1}^{n} R_l < d_k, k = \overline{1, p}. \qquad (13)$$

У данному випадку необхідно з системи обмежень (4) - (12) виключити обмеження (5), оскільки воно дублюється з обмеженнями (9) и (13).

- Підприємство не має своїх транспортних засобів, а орендує їх у необхідній кількості в інших компаній. Для такої ситуації обмеження (5) зберігається та необхідно виключити обмеження (9) та (10), оскільки підприємства може орендувати транспортні засоби у будь-якій кількості.

Для вирішення наведеної транспортної задачі повинні використовуватись спеціальні математичні методи, що описуються, наприклад, в [2].

Висновки. Була виконана модифікація класичної транспортної моделі у напрямку урахуваня у ній пунктів перевалки, видів транспортних засобів та наявності заданої відповідності між ними. Описані можливості її використання для моделювання функціонування транспортних підприємств, які або мають власні транспортні засоби або орендують їх.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Піддубна Н. Н. Використання ускладнених постановок транспортного завдання для обґрунтування логістичних систем // Вісник Одеського національного морського університету. - 2016. - №1. – С. 171-178.

2. Раскин Л. Г., Кириченко И. О. Багатоіндексні задачі лінійного програмування (теорія, методи, додатки). – М.: Радіо та зв'язок, 1982. –240 с.

ОРГАНІЗАЦІЙНА КУЛЬТУРА КОМПАНІЇ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ МЕНЕДЖМЕНТУ

Дядій Валентина Олександрівна
студент
Донецький національний університет
імені Василя Стуса
м. Вінниця, Україна

Вступ./Introdactions Вирізняють багато чинників котрі впливають на ефективність діяльності компанії Це зазвичай технології, персонал та його кваліфікованість, виробничі потужності, капітал, інноваційність. До таких факторів також відноситься організаційна культура, місце та роль якої в системі управління, а тобто менеджменту, є недооціненим на українських підприємствах. Вона являє собою інструмент управління, систему з правил, стандартів та норм для працівника чи колективу в цілому.

Мета роботи./Aim. Дослідження організаційної культури компанії як ефективного інструменту менеджменту.

Матеріали та методи./Materials and methods. Дослідженням особливостей організаційної культури займалися різні вітчизняні та закордонні вчені. Зокрема значну увагу даній темі приділяли Гевко В. Л., Харчишина О. В., Чебакова Т. О., А. Спайсер, А. Белен Тулканаса-Прієто, І. Е. Агілар-Родрігес, К. Артьєдата інші. Разом з тим, стрімкий розвиток ряду вітчизняних підприємств призводить до змін особливостей їх організаційної культури, що актуалізує продовження досліджень даного питання.

Результати та обговорення./Results and disccution. Організаційна культура –це унікальне економічне явище, що значно виходить за межі виробничих чи партнерських зв’язків. Вона безпосередньо стосується усього глобального простору як всередині, так і ззовні підприємства, а її формування починається ще з моменту виникнення підприємницької ідеї [1].

Організаційна культура є вагомим чинником підвищення

конкурентоспроможності будь-якого підприємства. Вона впливає як на імідж організації, так і на мотивацію працівників, темпи розвитку організації та організаційні процеси, що в поєднанні створює переваги над конкурентами.

Основна мета організаційної культури – створення в організації здорового психологічного клімату для об'єднання працівників в єдиний колектив, що сповідує певні моральні, етичні та культурні цінності. Культура спонукає людей в організації діяти свідомо, забезпечує обґрунтування їх вчинків. Сильна і свідома організаційна культура сприяє згуртуванню колективу.

Ефективність підприємства, незалежно від його розміру чи виду діяльності, безпосередньо залежить від ефективності управління його персоналом. Тому до переваг, що надає висока організаційна культура, можна віднести узгодженість та послідовність дій персоналу в організації, його зацікавленість та залучення у діяльності підприємства. Спільні цінності та переконання посилюють внутрішню координацію, залучають до спільної діяльності та сприяють усвідомленню себе як того, хто має безпосередній вплив на загальний результат, а також дають відчуття власної необхідності. Для формування відданості організації та підвищення продуктивності праці слід залучати колектив до участі в корпоративних обрядах, звичаях та ритуалах, які сприятимуть розвитку почуття причетності та відповідальності.

Дослідження вчених свідчать, що високоефективні компанії вирізняються добре розвиненою організаційною культурою. Зазвичай, більшість високоприбуткових фірм створюють спеціальні підрозділи, що відповідають саме за впровадження цінностей в організації, розробляють програми культурної роботи серед персоналу та створення сприятливої дружньої атмосфери.

Будь-яка організація знаходиться в постійному процесі розвитку та змін, відповідно і організаційна культура повинна піддаватись вдосконаленню та адаптації задля отримання бажаної ефективності. Змістовним є зауваження дослідника В. Л. Гевка, котрий зазначає, що важливим є вміння управляти елементами організаційної культури в період зміни окремих елементів способу

господарювання або організаційної форми загалом. В подібних випадках застосовують спосіб трансляції, тобто передачі керівником основних цінностей, норм та характеру поведінки своїм працівникам. Він виділяє три основні канали такої трансляції: Основними каналами такої трансляції є: особистий приклад керівника; інформування та роз'яснення працівникам особливостей змін організаційної культури; робота з персоналом задля розробки обґрунтованих коректив щодо окремих складових культури підприємства. Важливим фактором успішності впровадження змін є правильний підбір мотиваційної політики підприємства [1].

Як результат діяльності керівництва щодо впровадження та вдосконалення організаційної культури на підприємстві може бути:

- впровадження принесуть зміни в організаційній культурі та колективі. У разі, коли зусилля керівництва та підлеглих збігаються;

- зміни у поведінці без змін в організаційній культурі. Це відбудеться у разі, коли колектив самостійно сформує норми та правила, а керівництво не буде у цьому задіяне;

- зміни в організаційній культурі без змін у поведінці. Даний сценарій можливий, коли керівництво вносить зміни в уставлені норми поведінки та не отримує підтримку від колективу.

Висновки./Conclusions. Отже, результати діяльності будь-якого підприємства безпосередньо пов’язані з його організаційною культурою. Вона лежить в основі системи управління та менеджменту підприємства, формує узгодженість та послідовність дій персоналу в організації, його зацікавленість та залучення у діяльності підприємства. Організаційна культура має значний вплив на стратегічний розвиток підприємства тому її дослідження та розвиток є надзвичайно важливими.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гевко В. Л. Організаційна культура підприємства та особливості і умови її зміни. Інвестиції: практика та досвід. 2018. No 16. С. 9–12.

2. Харчишина О. В. Формування організаційної культури в системі менеджменту підприємств харчової промисловості : монографі. Нац. ун-т харч. технологій. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. 2011. 290 с.

3. Чебакова Т. О. Основні проблеми визначення сутності організаційної культури підприємства. Ефективна економіка. 2016. No 3 URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4860

ДОХОДИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ: ХАРАКТЕРИСТИКА І ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ

Звагольська Дарія Вячеславівна
студентка 2 курсу ОС магістр
Вінницький національний аграрний університет
м. Вінниця, Україна

Вступ. Найважливішою передумовою розвинутої країни є фінансова незалежність органів місцевого самоврядування. Без наявності у кожного органу влади власного бюджету і права його складання, затвердження і виконання без втручання ззовні неможлива реалізація законодавчо закріпленого права кожної адміністративно-територіальної одиниці. Це говорить проте, що будьякий орган влади повинен володіти власними ресурсами, необхідними для організації управління економікою та соціальною сферою. Водночас, органи місцевої влади повинні самостійно управляти податками та іншими обов'язковими платежами, що надходять до їхнього бюджету.

Пріоритетним напрямком розвитку демократичної держави є забезпечення зростання рівня добробуту кожного окремого громадянина. В умовах реформування системи публічних фінансів актуальною є тенденція до децентралізації у державному управлінні, результатом якої є передача ряду повноважень на місцевий рівень. Реалізація заходів щодо бюджетного реформування у контексті децентралізації сприятиме забезпеченню стійкої дохідної бази місцевих бюджетів, а також підвищенню ступеня їх фінансової спроможності, прозорості та ефективності використання бюджетних коштів, результативного вирішення питань соціальноекономічного розвитку територій. Так, фінансова децентралізація дозволяє збалансувати механізми надання суспільних послуг з потребами та уподобаннями жителів місцевих громад [1].

Питання формування доходів місцевих бюджетів досліджуються у працях вітчизняних та зарубіжних вчених: О. Василик, І. Благун, М. Карлін, О. Кириленко, В. Кравченко, Ц. Огонь, К. Павлюк, Ю. Пасічник, С. Юрій,

Т. Бондарчук, І. Луніна та багато інших.

Ціль роботи. Дослідження особливостей формування дохідної частини місцевих бюджетів та визначення шляхів оптимізації.

Матеріали та методи. Для досягнення поставленої в роботі мети були засновані такі методи: метод статистичного аналізу, методи індукції та дедукції, методи аналізу та синтезу, порівняння, методи теоретичного та практичного узагальнення, таблично-графічний метод.

Результати та обговорення. Дослідження теоретичних основ, аналізу діючої практики формування доходів місцевих бюджетів та їх напрямків оптимізації дали змогу сформулювати наступні твердження:

1.Місцеві фінанси відіграють особливу роль у соціально – економічному розвитку як окремих територій, так і держави в цілому та сприяють підвищенню добробуту населення. На сьогоднішній день серед вчених відсутня єдина точка зору щодо визначення сутності та змісту категорії “ доходи місцевих бюджетів”. З одного боку вони є активною формою акумуляції певної частини фінансових ресурсів, які знаходяться у розпорядженні місцевих органів самоврядування, тобто стають невід’ємою частиною місцевих фінансів, а з іншого – вони є основною складовою загальної бюджетної системи держави, формуючи систему фінансових відносин, що формується між місцевими та державними бюджетами, а також у межах місцевих бюджетів.

2. Доходи місцевих бюджетів відповідно до нормативної та економічної літературі класифікують за такими ознаками: за їхніми джерелами, економічною природою, за участю у рахунку міжбюджетних трансфертів, способами, методами та повнотою зарахування. А також місцеві бюджети формуються на принципах бюджетної системи, принципі бюджетної еквівалентності та національної солідарності, принципах фіскальної та економічної ефективності і соціальної справедливості [2].

3. Результатом фінансової децентралізації є збільшення кожного року обсягу власних ресурсів та підвищення частки місцевих бюджетів у структурі зведеного бюджету України. Основними аспектами в процесі фінансової

децентралізації, яка в першу чергу є децентралізацією повноважень та використання ринкових механізмів, які мають різні форми і методи їх реалізації є: фінансова самостійність місцевих бюджетів; перехід на прямі міжбюджетні відносини шляхом об'єднань та формування спроможних громад;запровадження нових видів трансфертів; запровадження нової систему вирівнювання за рахунок податку на прибуток та ПДФО.

4. Аналіз доходів місцевих бюджетів України за 2014 – 2018 роки дає змогу зробити висновок про те, що обсяг доходів кожного року зростає. Це стало можливим завдяки розширенню повноважень і підвищенню зацікавленості органів місцевого самоврядування у збільшенні надходжень до місцевих бюджетів, реалізації заходів щодо залучення резервів їх наповнення та підвищення ефективності адміністрування податків і зборів.

5. Аналіз моніторингу формування доходів бюджету міста Одеси показав, що обсяг надходжень протягом останніх п'яти років постійно зростає. У структурі доходів бюджету міста податкові надходження є основним джерелом надходжень, а саме податок на доходи фізичних осіб та місцеві податки та збори. Така тенденція є позитивною, оскільки місто Одеса стає більш фінансово незалежним.

6. Важливим джерелом доходів місцевих бюджетів є міжбюджетні трансферти. У структурі доходів місцевих бюджетів України вони є займають перше 5 місце, а у структурі доходів бюджету міста Одеси друге місце. Важливим є те, що зменшується кількість дотаційних бюджетів, тобто вони стають більш самостійними. Субвенції на соціальний захист населення, освітня та медична субвенції переважають у структурі міжбюджетних трансфертів.

7. Зарубіжний досвід формування місцевих бюджетів є корисним для України, тому що враховуючи його ми можемо збільшити дохідну частину місцевих бюджетів. Наприклад, удосконалити справляння податку на доходи фізичних осіб. Перераховувати податку на доходи фізичних осіб до бюджету необхідно не за місцем походження доходу платника податків (тобто за місцем діяльності працівника), а за місцем його реєстрації (місце проживання), тому

що місцеві органи влади при формуванні бюджету повинні керуватися потребами місцевих жителів у отриманні суспільних благ, які змінюються зі змінами рівня доходів. У цьому випадку податок на доходи фізичних осіб буде діяти як плата за користування місцевою інфраструктурою, оскільки відмінності в податковому навантаженні визначають відмінності в обсязі та якості надання місцевих суспільних благ і послуг. Також, врахувавши досвід Італії, при спрявлянні податку на нерухоме майно враховувати вартість об'єкта, а не його площу.

8. Основними проблеми формування доходів місцевих бюджетів є недостатня самостійність органів місцевого самоврядування, висока частка міжбюджетних трансфертів, недоступність та / або низька якість публічних послуг, відмінність між діями влади та потребами і інтересами громадян., розподілу прав між державними та місцевими органами влади, низький рівень економічного розвитку місцевих територій, відсутність належного кадрового забезпечення, яке б належно виконувало поставлені функції, високі ризики корупційних дій щодо використання бюджетних коштів, нераціоналість перерозподілу фінансів, сформованних на місцевому рівні. нецільове використання бюджетних коштів.

9. Напрямками вирішення основних проблем є закріплення за органами місцевого самоврядування більшу частину загальнодержавних податків; збільшення ставки єдиного податку; вдосконалення механізму міжтериторіального фінансового вирівнювання; чіткий розподіл конкретних завдань між різними рівнями влади, що поступово призведе до переходу до децентралізація державних фінансів; запровадження дієвих програм підвищення кваліфікації службовців органів місцевого самоврядування та надання їм необхідної консультативної і методичної допомоги з боку органів виконавчої влади; удосконалення податкового законодавства з метою надання місцевим органам прав та можливостей формувати бюджети за рахунок власних джерел для підвищення їх самостійності у забезпеченні необхідним обсягом коштів; запровадження механізму контролю за законністю рішень

органів місцевого самоврядування та якістю надання населенню адміністративних та соціальних послуг; підвищення спроможності громад для виконування покладених на них функцій, що призведе до забезпечення якісних послуг; створення нових високопродуктивних виробничих підприємств і робочих місць з метою забезпечення зайнятості населення, що, у свою чергу, призведе до зменшення кількості вибулого населення та збільшення податкових надходжень району [3].

Висновки. На основі проведеного дослідження економічного змісту понять “бюджет”, “державний бюджет”, “місцеві бюджети”, комплексного теоретичного узагальнення різних підходів щодо з’ясування сутності доходів місцевих бюджетів, систематизації принципів їх формування та доповнення класифікаційних ознак даного поняття, відзначення функціонального призначення власних та закріплених доходів місцевих бюджетів, здійснення комплексної оцінки доходів місцевих бюджетів зроблені наведені нижче висновки. Враховуючи підходи вчених як вітчизняних, так і зарубіжних щодо трактування доходів державного та місцевих бюджетів, доходи місцевих бюджетів пропонується розглядати як частину фінансових ресурсів держави, що, згідно з діючим бюджетним законодавством, є власними та закріпленими видами надходжень, котрі мобілізуються у фондах грошових коштів органів місцевого самоврядування за рахунок податкових, неподаткових видів доходів, надходжень від операцій з капіталом та до цільових фондів, коштів, виділених із інших бюджетів з метою забезпечення ефективного та якісного виконання власних та делегованих функцій і повноважень місцевої влади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бланкарт Ш. Державні фінанси в умовах демократії. 2000.-654 с.
2. Бюджетний кодекс України від 21.06.2001р. // Відомості Верховної Ради України.-2001.-№37-38.-С. 18
3. Василик О. Д. Державні фінанси України. Навч. посібник.-К.:Вища школа, 1997.-383 с.

СОЦІАЛЬНО-МОТИВАЦІЙНА СКЛАДОВА КАДРОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ

Калініченко Людмила Леонідівна
д-р екон.наук,професор
Рева Максим Юрійович
Никитенко Марина Віталіївна
здобувачі вищої освіти економічного факультету
Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна
м. Харків, Україна

Вступ. Підступна агресія Російської федерації яка розв’язала підлу війну в Україні проявила, що гарантування економічної безпеки є однією з найважливіших проблем, що стоять перед підприємствами нашої країни.

Труднощі, які впливають у наш час, потребують від економічних суб’єктів створення дієвого механізму забезпечення економічної безпеки. Головною метою забезпечення економічної безпеки підприємства є досягнення максимальної стабільності функціонування, а також створення основи і перспектив зростання для виконання мети бізнесу, незалежно від об'єктивних і суб'єктивних чинників (негативних дій, чинників ризику) загроз [1].

Метою роботи є визначення основних соціально-мотиваційних складових які сприяють розвитку і вдосконаленню людського потенціалу, підвищують ефективність управління персоналом та мінімізують кадрові ризики забезпечуючи кадрову безпеку.

Материали і методи. В дослідженні використано метод аргументації в обґрунтованості важливості впровадження мотиваційних складових в управлінні підприємством; методи повторного (елементарно-теоретичного) аналізу і синтезу, що дає змогу на основі припущення, причинно наслідкових зв’язків, закономірностей досягти сутності методів та інструментів мотивації персоналу задля мінімізації кадрових ризиків.

Результати та обговорення. Система економічної безпеки підприємства складається з комплексу заходів: фінансова безпека, силова, інформаційна

безпека, техніко-технологічна безпека, правова безпека, кадрова безпека. Кадрова безпека займає домінуюче положення по відношенню до інших елементів системи безпеки компанії, оскільки вона “працює” з персоналом, кадрами, а вони в будь-якій складовій первинні. Кадрова безпека — це люди, яким працедавець довіряє свої активи, ресурси й делегує повноваження для виконання всіх вище вказаних заходів. Основне завдання кадрової безпеки - розвиток і вдосконалення людського потенціалу, а також підвищення ефективності управління персоналом та мінімізація кадрових ризиків [2].

Метою кадрової безпеки є попередження, мінімізація й нейтралізація негативних ризиків і загроз, направлених проти підприємства, що витікають від власного персоналу. Мета повинна бути конкретизована в задачах. Задачі кадрової безпеки визначаються, по-перше, залежно від рівнів управління організацією, по-друге, залежно від типів загроз, і, по-третє, залежно від груп ризику. При формуванні задач важливо врахувати, що кадрова безпека є комбінацією складових, пов’язаних між собою зв’язками: складова життєдіяльністі, професійна складова, соціально-мотиваційна складова.

Соціальна мотивація сприяє успішній трудовій діяльності, яка відповідає особистим інтересам працівника, схильностям і сприяє максимальному розкриттю його трудового і творчого потенціалів. У цьому випадку наступає задоволеність роботою, людина дістає можливість використати свої знання і здібності, досягти високого професіоналізму та стає патріотом підприємства. Основними компонентами соціальної мотивації є чинники фінансового характеру, такі як впевненість працівника в власній платоспроможності; упевненість у своєму робочому місці; оплата праці, яка враховує обсяг, кваліфікацію, професіоналізм і якість виконаної роботи.

Не менш важливим чинником соціальної мотивації є кар’єрна складова – професійно-кваліфікаційне та посадове просування працівників, заохочення в пристосуванні своєї кваліфікації до вимог робочого місця, в гарантіях виробничого зростання (планування кар’єри): підвищення особистої мобільності на ринку робочої сили; отримання шансів для самореалізації на

робочому місці;

Психолого-комунікаційний елемент соціальної мотивації включає в себе сприяння міжособистісним комунікаціям і створенню сприятливого мікроклімату; врахування інтересів і побажань працівників, їх особистого потенціалу; задоволеність міжособистісними стосунками по вертикалі (керівник – підлеглі) та горизонталі (виконавці); створення психологічного клімату в колективі на основі позитивного ставлення до підприємства, що характеризується психологічними показниками об'єднаності працівників, забезпечує узгодженість, безконфліктність спілкування, відповідальність та обов'язок, товариську допомогу, вимогливість до себе та інших в інтересах виробництва;

Етичну складову соціальної мотивації розглядаємо як поліпшення власного іміджу кожного працівника;

Висновок. Резюмуючи вищесказане, можна зробити висновок, що соціально - мотиваційна складова сприяє створенню умов для якнайповнішої реалізації трудового потенціалу, забезпечення конкурентоспроможності колективу а також нейтралізації ризиків та попередженні виникнення загроз і кризових явищ.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Калініченко Л., Зіненко К. (2020) Стейкхолдери як фактори впливу на економічну безпеку будівельного підприємства. *Економічний простір.* № 158. С. 38-45.

2. Калініченко Л., Шуміло О., Кулімякін Я. (2019). Кадрова складова економічної безпеки підприємства роздрібної торгівлі *Проблеми економіки* (Харків),(1), 138-143.

ЯКІСТЬ НАДАННЯ ДЕРЖАВНИХ ПОСЛУГ У ВОЄННИЙ ЧАС

Кандагура Катерина Сергіївна
Кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри менеджменту ДТЕУ
Кошель Родіон Сергійович
студент
Державний торговельно-економічний університет
м. Київ, Україна

Вступ. Державні послуги є надзвичайно важливим аспектом життєдіяльності суспільства. Вони потрібні, перш за все, для максимального забезпечення інтересів фізичних та юридичних осіб у всіх сферах життєдіяльності суспільства і держави. Ці послуги наділені певними характеристиками та мають за основу такі принципи, як системність, юридична закріпленість, оперативність, єдиноначальність, підпорядкованість, спрямованість, незалежність і т.д. Україна постійно покращує надання державних послуг, робить їх доступними та зрозумілими. Але ще рано порівнювати наш рівень з європейським, як мінімум тому, що Україна постійно знаходиться в динаміці та змінах. Деякі явища та процеси як всередині, так і зовні країни не давали їй набиратися темпу та розвиватися експресивно. Натомість ще з 80-х років минулого століття Європа націлилась на високу якість надання адміністративних послуг, адже тільки за умови їх високої якості ми можемо говорити про справжній розвиток життя населення [2].

Мета. Оцінити якість надання державних послуг у воєнний час.

Матеріали та методи. Дослідженням питання державних послуг займалися такі вчені, як І. Б. Коліушко, В. Б. Аверьянова, В. К. Колпакова, Д. І. Голосніченко, А. В. Ліпінцева. Хочеться наголосити на тому, що в жодній праці не говориться нічого про якість надання державних послуг в умовах війни.

Як тільки почалася війна, адміністративні (державні) центри припинили свою роботу. Держава не буде наражати своїх працівників на небезпеку. При

цьому за ними залишаються їхні ж робочі місця, і навіть при влаштуванні на інше місце ці громадяни мають перевагу перед іншими. Тобто уряд надає певні гарантії своїм робітникам.

Особливістю публічного адміністрування під час дії адміністративно-правового режиму воєнного стану є обмеження певних демократичних процедур і зміцнення ієрархічності та єдиноначальності. Всі сили та ресурси країни були спрямовані на оборону територіальної цілісності та забезпечення товарами і послугами першої необхідності громадян України. Тому, для допомоги органам місцевого самоврядування у забезпеченні послугами громадян, Міністерство соціальної політики України розробило методичні рекомендації щодо організації надання послуг в умовах воєнного стану. Згідно з Порядком організації надання соціальних послуг, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 № 58, органи місцевого самоврядування в рамках законів України та Конституції України мають право самостійно визначати особливості організації та надання соціальних послуг, враховуючи наявний стан речей [4].

Результати та обговорення. Держава піклується і про потерпілих від війни, тобто значна увага на даний момент приділяється соцполітиці [3]. Сюди належить подовження строку соціальної допомоги на час війни, а також на місяць після її закінчення; змінено порядок та розмір призначення фінансової допомоги внутрішньо-переміщеним особам; особам, які проживають на окупованих територіях, призначається нарахування і виплата всіх належних соціальних виплат; підвищений розмір пенсійного забезпечення військових і ще багато інших змін.

Рішення про надання чи відмову у наданні соціальних послуг екстрено (кризово) приймається невідкладно, не пізніше однієї доби з моменту одержання відповідної заяви, звернення або повідомлення. Соціальні послуги екстрено (кризово) надаються безкоштовно [1]. У разі стабілізації ситуації, яка не загрожує життю та здоров’ю людини, державним працівникам рекомендується використовувати технологію «ведення випадку», тобто умови

надання послуг будуть обумовлюватися наявною ситуацією в місцевості.

За результатами опитування, проведеного фондом «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва за період з 10.03.2022 по 15.04.2022, було визначено, що найважливішим з усіх критеріїв оцінки якості для громадян є тривалість справи [5]. Тобто, зараз на території усієї країни не діють законодавчі вимоги щодо терміну надання адміністративних послуг, а значить і оцінювати їх надання за критерієм оперативності і своєчасності не можна. Таке рішення уряду є зрозумілим і виправданим, адже в умовах захоплення українських міст та постійного бомбардування території України неможливо виконати роботу у той же строк, що й у мирний час з об‘єктивних причин.

Висновки. Отже, введення військового стану в країні призвело до структурних змін в державі, у тому числі й наданні послуг. Повністю зупинити державні послуги не можна, тому уряд вирішив видати нормативно-правові акти, у яких були зазначені структурні зміни в роботі держадміністрацій. Таким чином, влада попіклувалася не лише про громадян, військових, а й про власних працівників. Провівши опитування, виявилося, що у воєнний час люди невдоволені лише затримками в роботі державних послуг, але це пов'язано, перш за все, зі збільшенням навантаження на робітників, які фізично не встигають виконувати свої обов'язки вчасно. Тому якість надання державних послуг не може бути високою, і при цьому уряд робить все можливе для її покращення. По мірі стабілізації ситуації на певній території країни, держпредставництва поновлюють свою діяльність та можуть обслуговувати все більшу й більшу кількість людей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. https://armyinform.com.ua/2022/06/17/administratyvni-poslugy-yaki-nadayutsya-ta-obmezhuyutsya-pid-chas-vijny/

2. Даньшина Ю. В. Зарубіжний досвід оцінювання якості надання адміністративних послуг. Теорія та практика державного управління. 2011. № 4. С. 467-475.

3. Деякі питання реалізації прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 165. Урядовий кур'єр. 2022. № 43.

4. Закон України "Про соціальні послуги" від 1 червня 2020 року №587.

5. Якість надання адміністративних послуг в Україні: думка громадян, оцінка фахівців та зміни за 5 років. Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва. URL: https://v.gd/dp2yYd (дата звернення: 15.04.2022).

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Козловська Анастасія Костянтинівна
Курсант ІІ курсу,
Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців
для органів Національної поліції,
Науковий керівник:
Резворович Кристина Русланівна
завідувач кафедри цивільного права та процесу,
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Вступ. На сьогодні в Україні саме інтелектуальна діяльність здебільшого визначає стратегію і тактику стрімкого й комплексного розвитку держави, інтеграцію наукової, технологічної складової промисловості. Ефективна та поступова розбудова нашої держави неможлива без її стрімкого та динамічного розвитку, саме тому питання інтелектуальної власності наразі є актуальним і викликає резонанс у суспільстві.

Результати та обговорення. Згідно із статтею 418 Цивільного кодекса України право інтелектуальної власності це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений цим Кодексом та іншим законом. Право інтелектуальної власності становлять особисті немайнові права інтелектуальної власності та (або) майнові права інтелектуальної власності, зміст яких щодо певних об'єктів права інтелектуальної власності визначається цим Кодексом та іншим законом. Право інтелектуальної власності є непорушним. Ніхто не може бути позбавлений права інтелектуальної власності чи обмежений у його здійсненні, крім випадків, передбачених законом. [1]

Таким чином проаналізувавши відповідну юридичну літературу, діяльність науковців у галузі розкриття проблем інтелектуальної власності в Україні ми визначили наступні нормативно-правові акти що регулюються

питання права на інтелектуальну власність в Україні. Такими нормативно-правовими актами є Закон України «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних»; Закон України «Про авторське право і суміжні права»; Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі»; Закон України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем»; Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції»; Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг»; Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі»; Закон України «Про охорону прав на сорти рослин»; Закон України «Про охорону прав на знаки дл товарів і послуг». Крім того, в Україні діють більше сотні підзаконних актів, затверджених постановами Кабінету Міністрів України або наказами відповідних центральних органів виконавчої влади, які переважно спрямовані на ефективізацію процедурно-процесуального забезпечення реалізації законодавчих норм. [2, с. 24]

Таким чином через багаточисельність нормативно-правових і підзаконних актів які регулюють право інтелектуальної власності в Україні є підстави стверджувати про те що створена відповідна база для захисту права на інтелектуальну власність. Але на нашу думку ця база має деякі недоліки які суттєво впливають на функцію захисту права інтелектуальної власності на сьогодні.

Так одним з основних недоліків які могли б суттєво впливати на функцію захисту права на інтелектуальну власність є відсутність профільного закону який визначав би не тільки обсяг цього поняття, а й межі захисту у випадку порушення прав та обов'язків, а також особливості і зміст права на інтелектуальну власність. Закон України "Про власність" від 07.01.1991 року втратив свою чинність, хоча в цьому законі і були визначені поняття власності, зміст та особливості.

Іншим суттєвим недоліком є захист відповідного права, у мережі Інтернет. Хоча законодавець і видав декілька Законів України "Про авторське право і суміжні права" та це питання і наразі викликає резонанс у суспільстві.

Оскільки цифровий простір у сучасних умовах розвивається досить швидко тим не менш законодавство на нашу думку має розвиватися з тією ж швидкістю, адже в умовах стрімкого розвитку цифрового простору з'являються нові об'єкти права на інтелектуальну власність.

Висновки. Отже проаналізувавши відповідну юридичну та наукову літературу ми можемо зазначити що актуальними питаннями прав на інтелектуальну власність є проблема її правового регулювання, а саме відсутності профільного закону який міг би затвердити поняття та визначити обсяг прав і обов'язків, які покладені на особу у разі їх порушення. Іншою не менш важливою проблемою є особливості захисту права на інтелектуальну власність, проблем не так багато але вони досить суттєво впливають регулювання права інтелектуальної власності. На нашу думку кращим вирішенням даних питань буде запозичення досвіду провідних країн світу у часності Германії, Франції та Швейцарії в яких інститут права власності є досить розвинутим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цивільний кодекс України. Документ 435-IV, чинний, поточна редакція — Редакція від 01.08.2022, підстава - 1591-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text. (Дата звернення - 12.09.2022)

2. Крусян, А. "Актуальні проблеми права інтелектуальної власності в Україні." *Юридичний вісник* 4 (2019): 21-29.

ВПЛИВ ПОДАТКОВИХ ФАКТОРІВ НА РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Коляда Тетяна Анатоліївна,
к.е.н., доцент кафедри публічних фінансів
Денисенко Ярослав Сергійович
здобувач вищої освіти
Державного податкового університету
м. Ірпінь, Україна

Вступ./Introductions. Ефективність сучасної економіки будь-якої країни нерозривно пов'язана зі створенням належних умов, за яких керівники та власники підприємств постійно здійснюють пошук нового, розвивають економічні відносини та запускають механізми життєвого циклу. Рушійні сили цих процесів значною мірою залежать від характеристик бізнес-середовища, яке утворюється та змінюється під впливом не тільки суб'єктів ринку, а й державної політики. Якісне бізнес-середовище є передумовою ефективного використання економічного потенціалу підприємств, підвищення ефективності і стабільності економічної системи, формування та посилення конкурентних позицій країни в глобальному просторі.

Мета./Aim. За мету обрано аналіз характеру впливу податкових факторів на результати діяльності підприємства.

Результати і обговорення./Results and discussion. З економічної точки зору вкрай важливим для розвитку бізнесу стає проблема формування ефективного механізму державного регулювання бізнес-середовища, причому і з боку держави, і з самого підприємства. Елементи бізнес-середовища у різних підходах різняться. Перманентна зміна факторів за кількісними та якісними параметрами є особливістю ведення бізнес-середовища. Але одностайною є думка, що внутрішнє середовище кожної фірми як відкритої системи здатне змінюватись з допомогою зовнішнього середовища, у якому і виявляється кінцевий результат господарської діяльності.[1, с. 11]. Слід зазначити, що податкові фактори у бізнес-середовищі можна виявити як у чистому вигляді,

так і у опосередкованому (як соціальні та економічні ефекти).

Виклики та загрози, спричинені пандемією, вимагають від влади ухвалення швидких і дієвих рішень щодо посилення гнучкості та одночасно ефективності податкової політики, а також реалізації комплексу заходів з пом'якшення негативних соціально-економічних наслідків, насамперед, спрямованих на збереження доходів населення та робочих місць. Вони різняться від країни до країни, але все ж таки можна простежити й певні спільні риси податкової підтримки населення та бізнесу в європейських країнах та Україні: - відстрочка податкових платежів як для фізичних, так і для юридичних осіб без застосування штрафних санкцій; - перенесення строків подачі податкової звітності; - мораторій на проведення податкових перевірок на визначений строк; - соціальні виплати суб'єктам підприємницької діяльності; - звільнення від сплати певних податків підприємств, що працюють або постраждали в період карантину (наприклад, ЄСВ) тощо. За фактом умови дуже складні. А будь-які точкові зміни, як і короткострокова бездіяльність уряду, миттєво призводять до різких коливань результатів діяльності підприємств. За аналітичними даними звіту ДПС за період мораторію на проведення перевірок з 18 березня 2020 р. за рік охоплено всього 0,7% від зареєстрованих юридичних осіб (8,7 тис.) та стільки ж від фізичних (самозайнятих) осіб (13,6 тис.), в результаті яких донараховано 17,7 млрд грн. Розглядаючи порушення за видами податків, то найвагомішими сумами є: податок на прибуток – 8 783,1 млн грн; податок на додану вартість – 5 808,3 млн грн; акцизний податок – 65,6 млн грн; податок на доходи фізичних осіб – 817,1 млн грн; військовий збір – 61,8 млн грн; єдиний соціальний внесок – 123,9 млн грн. Аналітики вважають,що сума втрат бюджету складає приблизно 20,3 млрд грн [2, с. 25]. Але головною метою є збереження бізнесу в період пандемії та економічні відносини, пов'язані з ним.

Слід зазначити, що недостатньо опрацьовані механізми та окремі стимули можуть мати тривалі негативні наслідки для національної та регіональної економіки. Тому заходи, які вживаються в сучасних умовах, не повинні стати

причиною нестабільності у майбутньому. Особливо зважаючи на загальні принципи податкового законодавств щодо забезпечення його стабільності, економічності та соціальної справедливості. Отже слід звернути увагу на ефективніші інструменти, від яких є користь і в малому, і в середньому бізнесі; на інвестиціях у найбільш важливі сфери національного господарства, зміцненні системи охорони здоров'я та соціального захисту, а також на збалансуванні економіки [3, с. 6].

Отже, державні органи мають забезпечити тісне співробітництво та координацію дій між собою, із бізнес-структурами та учасниками фінансового ринку. Мета такої взаємодії – це відновлення та збереження спроможності фінансової системи забезпечувати зростання економіки. Найдієвішим і гнучким механізмом державного регулювання бізнес-середовища, як свідчить досвід розвинених країн, була і залишається податкова система. При визначенні пакету фіскальних заходів щоб подолати наслідки пандемії для економіки України слід згадати такі базові положення (принципи):

- недостатній розмір коштів задля здійснення фінансової допомоги бізнесу й населенню зумовлює акцентування державної підтримки на податковому стимулюванні фінансового та нефінансового характеру.

- ефективність податкової політики можна підвищити, орієнтуючись на забезпечення зручності;

- ефективна протидія податковим правопорушенням як елементу захисту економічної конкуренції, податкової конкуренції та податкового іміджу на макрорівні;

- тимчасовий адресний характер податкового стимулювання, який передбачає отримання допомог у вигляді податкових пільг, зокрема розстрочок сплати податків, суб'єктами тих видів діяльності, які найбільше постраждали від пандемії.

І тут, дійсно, такий шлях має сприйматись як тимчасовий, за для непорушення принципу нейтральності оподаткування;

- ефективна боротьби із тіньовим сектором економіки.

Незважаючи на те, що в певних аналітичних документах тіньовий сектор в кризових умовах сприймається як додаткова «подушка» безпеки, все ж потрібно тримати руку на пульсі та скорочувати його частку.

Мінімізація проявів та залучення до оподаткування тіньового сектору економіки є важливим інструментом протидії кризових явищ;

- поступова та розвинена технологізація дозвільних і податкових процедур. Це вкрай важливо як з точки зору зручності та зниження витратності дозвільних сервісів та процесу виконання своїх обов'язків платниками податків, так і протидії поширенню коронавірусу. Поширеними стали процедури отримання цифрового підпису, подачі заяв, електронні реєстри та електронна черга в контролюючі органи, а також есервіси такого плану: єдиний рахунок, е-РРО, е-повернення, е-акциз, е-податки, об'єднана звітність тощо. Постає питання, чи можуть окремі суб'єкти господарювання впливати на цей процес. Відповідь може бути неоднозначною, і ось чому. З одного боку, зміни у подібних механізмах можуть бути викликані реакцією на відповідну економічну поведінку бізнесу. Звідси і поставлені цілі щодо підтримки (обмеження розвитку) певних сфер. А також корективи у процедурах податкового контролю. З іншого боку, бізнес має право впливати на управлінські дії влади через законні методи (експертиза нормативно-правових актів, обговорення, внесення пропозицій, утворення професійних громадських організацій та рад тощо). Тобто чим більш активна громадська позиція бізнесу, тим може бути значнішим її вплив на державне регулювання. Таке партнерство здатне посприяти позитивному відношенню до державних структур і їх рішень, а також сформувати нові типів суспільних відносин (боротьба з корупцією, пріоритетність соціально відповідальної поведінки, скорочення тіньового сектора, і т.д.). Осягти всіх ключових елементів механізму державного врегулювання бізнес-середовища на рівні країни та з боку бізнесу можна через розгляд податкової складової факторів впливу на економічний потенціал підприємства. Кожен з цих елементів був окремо розглянутий різними вченими. Та найбільше їх цікавило те, що всі вони щільно пов'язані між собою.

Спільною рисою для цих елементів є схожий вплив на стабільний розвиток економічної системи. Фіскально-регулюючий потенціал країни виступає зовнішнім фактором впливу як на національне бізнес-середовище, так і на перспективу залучення іноземного капіталу (інвестиції чи розташування іноземних підприємств). Обрана модель податкової політики в країні та елементний склад податкової системи є ключовими факторами впливу на такий потенціал в цілому, та економічний потенціал підприємств, зокрема. Транспонуються такі взаємовпливи через податковий менталітет та податкове навантаження, які й будуть утворювати відповідний рівень податкової культури населення, а, отже, і соціальну відповідальність бізнесу. Економічний потенціал підприємства формується під впливом податкових факторів, які можна розглядати з точки зору рівня податкового навантаження на підприємство, його соціальної відповідальності та податкового іміджу. Так податки впливають на виробничу діяльність підприємств, на їх прибуток, платоспроможність, можливість формування фінансових ресурсів, конкурентоспроможність товару тощо. Рівень цього впливу залежить від податкової системи – самого складу податків, рівня їх фіскальності, методів справляння, стабільності та досконалості податковоого механізму. Критерієм оцінки впливу зазначених податків на роботу підприємств може бути прибуток, що є основним власним джерелом фінансових ресурсів для подальшого розвитку. Податок на прибуток сплачується як частина від нього і тому має значний вплив на функціонування суб'єктів господарювання, адже при цьому зменшуються можливості розширеного відтворення. Стосовно податку на додану вартість, слід зазначити, що його вплив на діяльність підприємства великою мірою залежить від призначення товару і типу покупця. Якщо покупець використовує придбаний товар як засіб виробництва то ймовірніше, що зміни ставок ПДВ не справлятимуть значного впливу на фінансовий стан продавця товару. Якщо покупець використовує придбаний товар як предмет споживання, то ймовірніше, що ефект від зміни ставок ПДВ буде розглядатися між товаровиробником-продавцем і споживачем у відповідності з особливостями

еластичності попиту на цей товар. Також вагомим фактором стає податковий статус контрагентів. В принципі, високі ставки ПДВ негативно впливають на економічну діяльність підприємства внаслідок наявності часового розриву між моментом оплати ПДВ у ціні товару і моментом відшкодуванням його з бюджету, а також внаслідок підвищених видатків на придбання додаткових матеріально-технічних ресурсів у разі розширення виробництва.

Окремо слід сказати про систему оподаткування підприємства. Підприємство усвідомлено обирає спрощену чи загальну систему застосовувати, залежно від відповідності критеріям, які дозволяють такий вибір та, звісно, економічної доцільності такого рішення. Останнє може бути визначено шляхом податкового планування, аналізу доходів та витрат, а також особливостей відносин зі стейкхолдерами. Встановлення розміру ставок єдиного податку (для 1-3 груп) знаходиться в компетенції місцевих органів влади. В сучасних умовах підприємці (особливо малий бізнес) часто розглядають можливості зниження витрат за рахунок платежів, пов’язаних з заробітною платою (ПДФО, ЄСВ, військовий збір), на жаль, нелегальними способами. Така ситуація викривлює сутність трудових відносин підприємств з найманими працівниками, а це вже питання не тільки економії коштів, а соціальної відповідальності, причому обох сторін цих відносин. Особливостями сучасного періоду є ситуаційні зміни, спричинені пандемією коронавірусу та військовим конфліктом. Подібні заходи не тільки стосуються економічної безпеки, а й зміцнюють фіскально-регулюючий потенціал країни, не відлякуючи іноземних представників бізнесу чи інвесторів. Отже, державне регулювання бізнес-середовища є інтегральним процесом макрорегулювання економіки, фінансів і економічних відносин в країні, сутність якого полягає у науково та практично обґрунтованому продуктивному втручанні у використанні соціально-економічних процесів. Всі економічні, фінансові, податкові методи та регуляторні процедури державного регулювання повинні бути тісно взаємопов'язані, що є обов’язковим пунктом ефективності. Часто перед владою країн постає питання, що краще: державне регулювання чи

дерегуляція. В транзитивних умовах слід тяжіти до їх поєднання, при цьому його міра в кожному випадку має обумовлюватись менталітетом, традиціями та історичним досвідом конкретної держави. При обґрунтуванні вибору моделі податкової політики слід відштовхуватися від того, яким чином буде досягатись розвиток. Будь-який процес розвитку пов'язаний зі зняттям протиріч, що викликають певні конфлікти в бізнес-середовищі.

Висновки./Conclusions. Складним питанням для влади залишається знайти компроміс між втручанням в економіку та дерегулюванням бізнес-середовища. Система дерегулювання бізнесу стосується, насамперед, порядку реєстрації та ліквідації суб’єктів господарювання, спрощення процедур ліцензування та контролю за діяльністю, оподаткування та т.п. при одночасному жорсткому контролі з боку інститутів громадянського суспільства та держави за дотриманням цих процедур. Це можливо за умов розвитку певної системи цінностей громадян та соціальної відповідальності бізнесу як пануючої концепції. Тому сьогодні при виборі моделі державної економічної політики та, особливо, при розробці стратегії соціально-економічного розвитку країни в транзитивних умовах слід розумно поєднувати механізми самоорганізації з практикою свідомого державного регулювання. Ефективність податкової політики зумовлюється її відповідністю потребам соціально-економічного розвитку держави та інтересам фізичних осіб, можливостям економіки. Реакція суб’єктів господарювання на зниження рівня оподаткування може коригуватися окремими чинниками: рівень монополізації економіки; рівень прибутковості, рівень інфляції; рівень економічної та політичної стабільності; наявність різних форм власності; зміни структури підприємств за розміром, видом діяльності тощо. Отже, під час проведення реформ слід чітко розуміти, що податкова політика може бути лише допоміжним інструментом у загальних заходах регулювання економіки. Інструменти податкового регулювання не розглядаються в чистому вигляді, оскільки результат їх проведення залежить від багатьох макроекономічних чинників

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ./ REFERENCES.

1. Прушківська Е. В. Еволюція поглядів на суть та зміст структурних змін. The Economic Messenger of the NMU. 2015. № 4. С. 6–12.

2. Публічний звіт ДПС за 2020 рік URL: https://tax.gov.ua/media-tsentr/prezentatsiynimateriali/454960.html

5. Удосконалення податкової системи України в контексті викликів та загроз, спричинених поширенням COVID-19. Аналітична записка / за ред. О. Драган, С. Брехова, О. Нагорічної. Ірпінь: НДІ фіскальної політики, 2020. 96 с.

3. DOING BUSINESS – 2020. Оценка бизнес-регулирования https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/country/u/ukraine/ukr.pdf

СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: РЕЛОКАЦІЯ ПІДПРИЄМСТВ

Кондратюк Оксана Іванівна
к.е.н., доцент
Дамчук Дар'я Юріївна
студентка
Державний торговельно-економічний університет
м. Київ, Україна

Вступ. З початку повномасштабного вторгнення росії на територію України було завдано значних збитків нашій країні, що поставило під загрозу існування багатьох галузей, без діяльності яких важко уявити розвиток економіки нашої держави.

Щодо українських підприємств, то перед ними постав непростий вибір, який стосувався припинення, призупинення діяльності, або переміщення у безпечні регіони України та спроби відновити свою діяльність.

В умовах війни питання належного функціонування й розвитку бізнесу набуває особливої актуальності у зв’язку з необхідністю соціальної та фінансової підтримки. Сьогодні бізнес не залишається осторонь від підтримки Збройних Сил України, відкривши другий фронт, та роблячи все можливе для наближення нашої перемоги. Дані бліц-опитування у якому взяли участь 311 компаній з різних галузей та регіонів України, проведеного кадровим потенціалом grc.ua, свідчать, що майже кожна четверта опитана компанія (23,2%) виділила кошти на ЗСУ, 32% компаній підтримують волонтерські ініціативи в країні, 17% організовують збір коштів та гуманітарної допомоги [1].

Саме тому, вкрай важливо вже зараз починати розробляти програми розвитку й стимулювання ділової активності підприємств. Відродження економіки нашої країни залежить від активізації роботи бізнесу в Україні.

Мета роботи. Дослідити основні напрями стимулювання розвитку

бізнесу в умовах військового стану, зокрема програми релокації підприємств, визначити їхній вплив на ділову активність та розвиток.

Матеріали та методи. Для висвітлення основних проблем, що стосуються стимулювання розвитку бізнесу в умовах військового стану було досліджено теоретичні матеріали за даною тематикою, а також проведено статистичні та аналітичні дослідження.

Результати та обговорення. Одним зі шляхів відновлення функціонування бізнесу в умовах війни є його релокація. Відтак, Уряд України з середини березня 2022 року почав реалізовувати програму релокації підприємств шляхом переміщення компаній з територій, що наближені або перебувають у зоні бойових дій, до більш безпечних регіонів Заходу України (Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька, Вінницька, Волинська та Рівненська області) [2].

Програмою релокації може скористатися будь-яке підприємство та повністю або частково перевезти свої потужності. Для допомоги в релокації запустили платформу цифрової взаємодії, за допомогою якої підприємці з постраждалих регіонів можуть подати заявку на переміщення, а бізнес із безпечних регіонів – запропонувати приміщення, обладнання та інші ресурси для релокованих підприємств [3]. Подаючи заявку на переміщення вказується спеціалізація підприємства, кількість працівників, можливості виробництва, потреби у виробничому приміщенні, сировині, розміщенні співробітників, а також спосіб транспортування [4].

Від початку дії програми релокації переміщено 710 підприємств, 500 з них уже поновили роботу [5].

Крім цього, від 24 лютого 2022 року в Україні було зареєстровано майже 150 тисяч нових бізнесів, з яких 132 тисячі – фізичні особи-підприємці [6]. Це свідчить про те, що досить велика кількість українців навіть в умовах війни та значної невизначеності готові працювати на благо держави, брати на себе зобов'язання та відповідати за долі тих, кому створюють нові робочі місця.

На підтвердження цього, можна навести дані опитування, що було

проведено дослідницькою компанією Gradus Research методом самозаповнення анкети в мобільному додатку (рис.1).

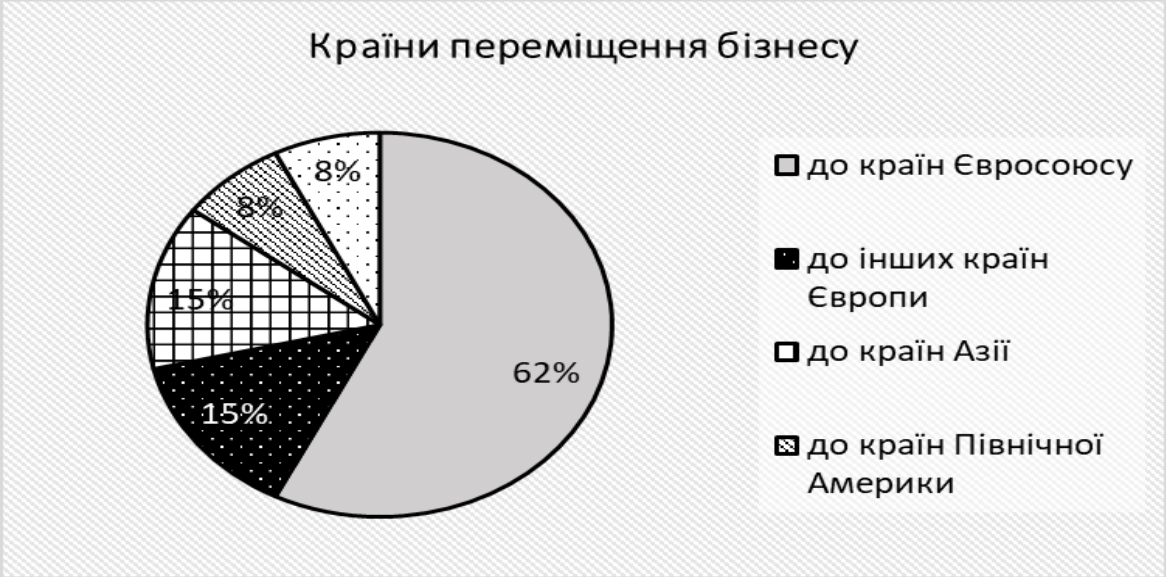

Рис. 1. Напрямки переміщення українського бізнесу

** Джерело: сформовано авторами за [7]*

Дані рис. 1 свідчать, що більша частка (72%) українських підприємців готові продовжувати свою підприємницьку діяльність в межах нашої країни.

Найбільш привабливими регіонами для релокації підприємств стали Львівська, Чернівецька та Закарпатська області. Трохи менше бізнесів вирішило переміститися до Тернопільської, Хмельницької, Івано-Франківської, Рівненської, Вінницької, Волинської областей (рис. 2).

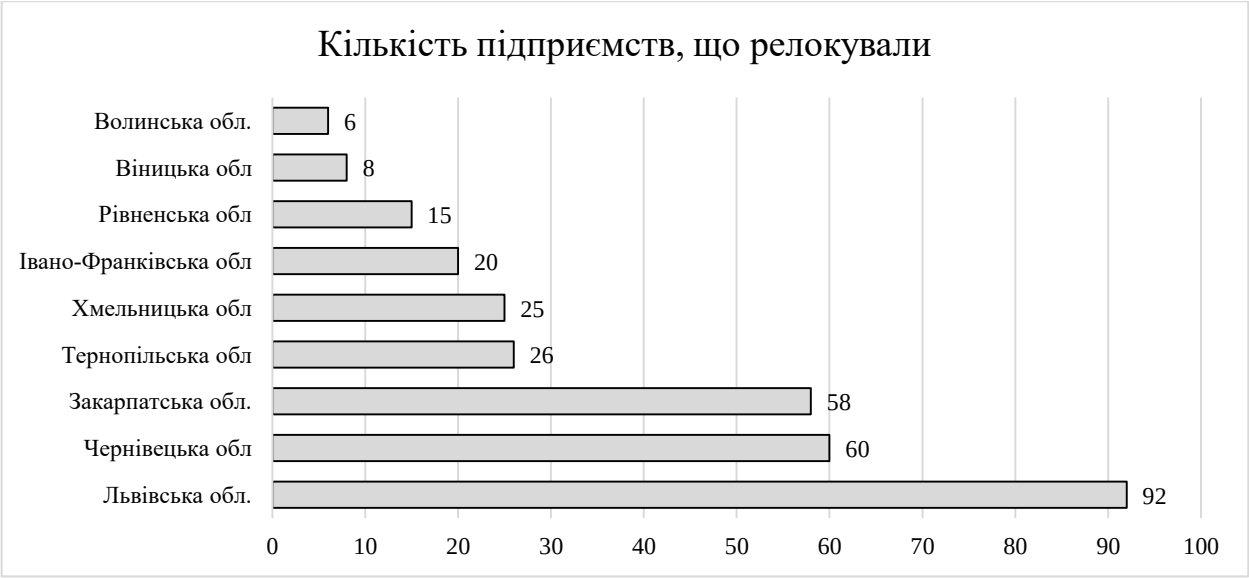

Рис. 2. Кількість релокованих підприємств відповідно до областей Заходу України (станом на квітень 2022 року)

** Джерело: сформовано авторами за [8]*

Прикладом такого бізнесу, що скористався програмою релокації, є кавова компанія Royal Life. До повномасштабного вторгнення вона працювала в Києві та переробляла 30 тонн сировини на місяць. Однак в березні 2022 року задля безпеки підприємство перемістило свої потужності на Рівненщину в селище Демидівка [9].

Переміщення було вимушеним і компанія мала починати все з нуля, проте позитивним аспектом стало те, що регіон почав отримувати свою економічну вигоду, а саме:

1. Внаслідок діяльності компанії Royal Life «Нова пошта» збільшила товарообіг на своєму відділенні в с. Демидівці до пів тонни завдяки щоденній відправці кави з цього підприємства адресатам.

2. Попит на високоякісну каву перевищує пропозицію, тому підприємство прагне нарощувати потужності й вже має плани на розширення до 30 працівників.

3. Відповідно зростає кількість робочих місць у регіоні [10].

Таким чином, релокація кавової компанії Royal Life врятувала бізнес від припинення його діяльності та навіть посприяла розвитку.

Висновки. Отже, відновлення економіки у воєнний час є однією з

пріоритетних цілей держави, результативне досягнення якої сприятиме відновленню експортного потенціалу та внутрішнього ринку країни, наповненню державного та місцевих бюджетів, збереженню та створенню нових робочих місць, утриманню належного рівня платоспроможності населення та створенню умов для повернення громадян України з-за кордону.

Усвідомлюючи з перших днів війни, що економічний фронт є не менш важливим, ніж військовий, влада України робить все можливе для порятунку економічного потенціалу держави та акцентує увагу на програмах з підтримки бізнесу. Програма релокації підприємств стала одним із способів порятунку українського виробництва й збереження ділової активності в Україні. Вона дозволила покращити організацію процесу переїзду бізнесу в межах країни та запропонувати підприємцям додаткові можливості.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Війна та її вплив на український бізнес. URL: https://ua-retail.com/2022/04/vijna-ta-%d1%97%d1%97-vpliv-na-ukra%d1%97nskij-biznes/

2. Національний інститут стратегічних досліджень. Огляд реалізації програми релокації підприємств в Україні. URL: https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-realizatsiyi-prohramy-relokatsiyi-pidpryyemstv-v-ukrayini

3. Як бізнесу врятуватися від війни. URL: https://zn.ua/ukr/business/relokatsija-biznesu-ta-pilhova-orenda.html

4. Інформаційне агенство "ЛІГА:ЗАКОН", 2010-2022. Релокація бізнесу в Україні та в ЄС. URL: https://biz.ligazakon.net/analitycs/213880_relokatsya-bznesu-v-ukran-ta-v-s

5. Укрінформ. Економіка. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3552215-robotu-ponovili-vze-500-relokovanih-pidpriemstv.html

6. УНІАН. Інформаційне агентство. Допомога під час війни: як держава може стимулювати розвиток бізнесу. URL: https://www.unian.ua/economics/finance/dopomoga-ukrajincyam-pid-chas-viyni-

2022-yak-derzhava-mozhe-stimulyuvati-rozvitok-biznesu-novini-ukrajina-11953230.html

7. Gradus Research Company. Опитування українського бізнесу. URL: https://gradus.app/documents/262/Gradus_Forbes___Ukrainian_Business_Survey.pdf

8. Finance.ua. Релокація бізнесу на Захід України: топ-регіонів, куди найбільше переїжджають. URL: https://news.finance.ua/ua/relokaciya-biznesu-na-zahidnu-ukrainu-top-rehioniv-kudy-naybil-she-pereizhdzhayut

9. Газета КМУ «Урядовий кур'єр». Економіка війни. URL: https://ukurier.gov.ua/uk/articles/relokaciya-plyus-34-biznesi/

10. Рівненська обласна державна адміністрація. URL: https://www.rv.gov.ua/news/relokaciya-biznesu-na-rivnenshchinu-trivaye-royal-life-pereyihala-u-demidivku

БІЗНЕС В УМОВАХ ВІЙНИ

Кондратюк Оксана Іванівна
к.е.н., доцент
Юськів Неля Олександрівна
студентка
Державний торговельно- економічний університет
м. Київ Україна

Вступ. На початку 2020 року Україна, та і увесь світ в цілому, зіткнувся з глобальною кризою, а саме пандемія гострої респіраторної хвороби COVID-19, яка в свою чергу спричинило безліч проблем. Запровадженні локдауни та карантинні норми згубно вплинули не тільки для національної економіки і громадян, але й для бізнесу в цілому. Нашу країну завжди перевіряють на міцність, не дивлячись на події 2014 року, економіка встояла, як і більшість малих та середніх підприємств. Але на початку 2022 року, нахлинуло зло із сусідньої держави, що призвело до повномасштабне вторгнення росії на територію України. Нажаль більшість підприємств припинила свою діяльність, через розбомблення офісів або тимчасової окупації території.

Ціль роботи. Метою наукової роботи є з'ясування загроз та можливостей для підприємств, аналітика бізнесу в стані війни.

Матеріали та методи. В науковій роботі застосовувались емпіричні та теоретичні методи дослідження, також використовувались матеріали наукових статей, досліджень, аналітики та інтерв'ю спеціалістів в сфері економіки та бізнесу.

Результати та обговорення. Вести бізнес під час війни є надскладною, але реальною задачею. Людині не притаманно здаватися перед труднощами. Під час війни мотивація для бізнесу полягає не лише в самозбереженні, але одним із глобальних завдань це надання робочих місця та звичайно допомога нашим захисникам. Війна дає нові виклики для підприємств, а саме:

- Міграція людей та нерозуміння чи повернуться вони;
- Відсутність особистої безпеки будь-де;

- Ризики втрати майна через руйнування;
- Зовнішні економічні обмеження;
- Збільшення кількості підприємств, котрі наразі неспроможні виконувати свої зобов'язання;
- Зміна законодавства. [1]

З новими викликами для бізнесу, з’являються нові загрози та ризики: «втрата» керівника, кадрові та податкові ризики. Під «втратою» керівника, йдеться щодо можливостей керівника виконувати свої функції, звичайно керівник повинен безпосередньо управляти своїм бізнесом, але важливим пунктом є правильно організувати свою роботу, якщо є загроза окупації або постійних обстрілів, правильним рішення для збереження підприємства це релокація в іншу більш безпечну область. Навіть під час воєнного стану потрібно пам’ятати про кримінальну відповідальність, адже в такі часи кожна санкція статті Кримінального кодексу України на порядок суворіша, також важливим є те, що потрібно слідкувати за зміною законодавства. Кадрові ризики пов’язані безпосередньо з робітниками, адже можлива мобілізація або міграція. Під податковими ризиками йдеться про те, що податково-митні законодавчі зміни з початку війни були дуже значними. Робота з ризиками - це безпека вашого бізнесу, тому важливо аналізувати роботу на підприємстві. [1]

Все ж таки, вітчизняний бізнес після півроку руйнівної війни оговтується від шоку та демонструє непогані показники відновлення. В березні-травні 2022 року реєстрація нового бізнесу наблизилася до 54% від довоєнного аналогічного періоду, адаптація до війни відбулася швидше, аніж до пандемії. Протягом 5-ти місяців повномасштабної війни реєстрація нового бізнесу продовжує демонструвати позитивну динаміку відновлення, яка розпочалася у квітні. Кількість новозареєстрованих суб’єктів господарювання зростає щомісяця — з 15 тисяч у квітні до понад 22 тисяч у липні (рисунок 1). [2]

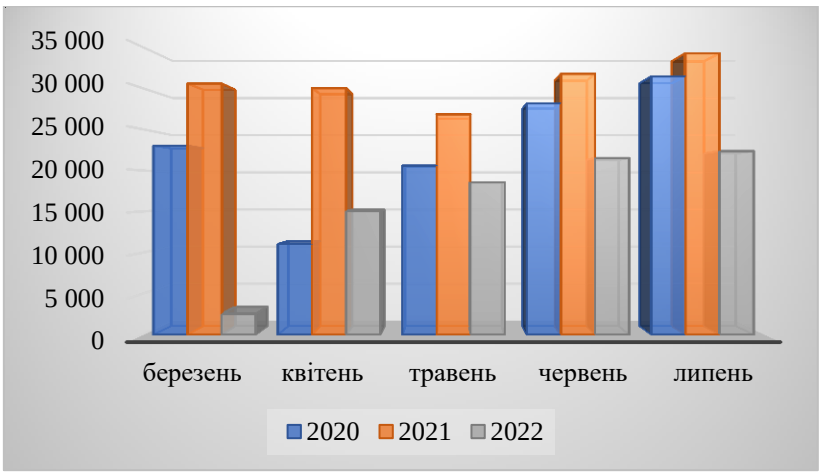

Рис. 1. Порівняння кількості реєстрацій бізнесу у 2020-2022 рр.

З приходом війни активізувалися створення благодійних фондів та організацій, показники в 2022 році перевищили значення порівняно з 2021 роком майже в 12 разів, а порівняно з 2020 роком – в 12,5 разів. [2]

Статистичні дані показують, що за 5 місяців воєнного стану було зареєстровано 11 891 юридична особа. Найбільше в червні — 3 263. Бачимо з рисунка 2, що темп реєстрації нових ФОПів упродовж всього періоду війни демонструє позитивну динаміку.

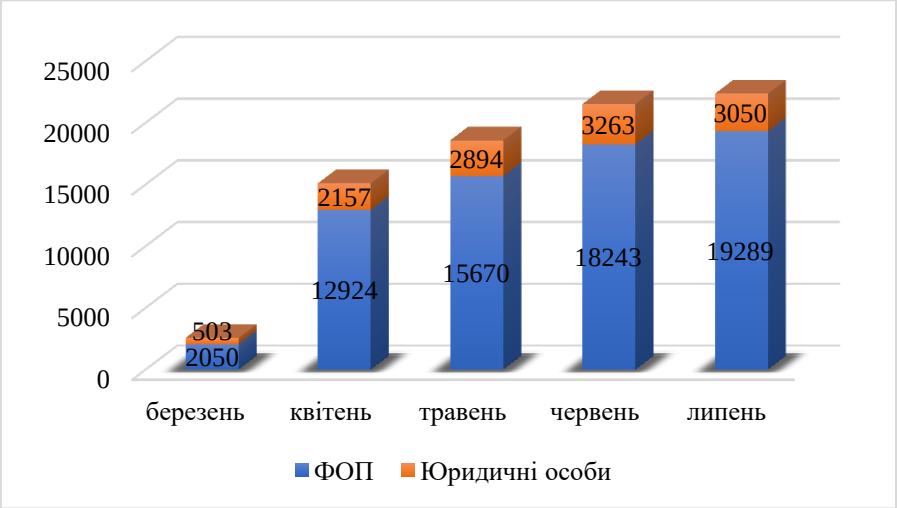

Рис. 2. Реєстрація нових суб'єктів господарювання з початку повномасштабної війни

Отже, попри похмурі прогнози та очікування, щодо занепаду бізнесу в Україні, економічна активність в країні з кожним днем продовжує відновлюватись. Варто зазначити, що напрямки діяльності малого та середнього бізнесу, а саме ФОПів, з початку повномасштабного вторгнення

змінились, станом на кінець серпня найбільше зареєстрованих підприємств, які пов'язані з роздрібною та оптовою торгівлею. Аналогічна ситуація і серед підприємств котрі зареєстровані у вигляді юридичних осіб, серед них найбільшу частку складаю компанії, що надають соціальну допомогу, займаються оптовою торгівлею та діяльністю громадських організацій. [3]

Забезпечення зростання показників не відбулась без участі держави, адже уряд в такі складні часи намагається створити сприятливу умови для ведення бізнесу. Це і запровадження для ФОПів можливості сплачувати єдиний податок у розмірі 2 % з обороту, також відбувся запуск безвідсоткових кредитів у рамках урядової програми "5-7-9". Нещодавно Кабмін започаткував амбітну програму "єРобота", у рамках якої надаватиме гранти на розвиток бізнесу або на відкриття власної справи.[4] Звичайно великою проблемою лишається блокада російськими «військовими» морських портів, які лише в серпні частково почали працювати на експорт аграрної продукції. Кабінет міністрів розуміє основні потреби бізнесу та має наміри продовжувати допомогти йому розвиватися в умовах війни. Прем'єр-міністр Денис Шмигаль зазначив, що окрім стратегічних питань, уряд має тактичні завдання, на яких буде концентрувати увагу для відновлення бізнесової активності в країні.[3] Тому, можна дійти висновку, що уряд задіяв чи планує задіяти велику кількість дієвих механізмів для стимулювання бізнесу.

Висновки. Війна завжди приносила збиток та страждання, сьогодні важливо аби війна скоріше закінчилась, для цього кожен повинен працювати на своєму фронті. Звичайно з допомогою країн-союзників ринок відновиться швидше, але владі потрібно пам'ятати, що левову частину надходжень до державного та місцевих бюджетів мають скласти надходження від національної економіки, нашого українського бізнесу, адже сплачуючи податки, продаючи товари чи надаючи послуги, економіка продовжує працювати, що наближає нас до перемоги.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ріяко Є. Безпека бізнесу під час війни: ТОП-10 порад керівнику. *Безпека*. 2022. URL: https://biz.ligazakon.net/analitycs/212816_bezpeka-bznesu-pd-chas-vyni-top-10-porad-kervniku (Дата звернення: 24.09.2022)

2. Український бізнес в умовах війни аналітика стану за п’ять місяців. URL: https://dia.dp.gov.ua/ukra%D1%97nskij-biznes-v-umovax-vijni-analitika-stanu-za-pyat-misyaciv/ (Дата звернення: 24.09.2022)

3. Шварц Д. Допомога під час війни: як держава може стимулювати розвиток бізнесу. 2022. URL: https://www.unian.ua/economics/finance/dopomoga-ukrajincyam-pid-chas-viyni-2022-yak-derzhava-mozhe-stimulyuvati-rozvitok-biznesu-novini-ukrajina-11953230.html (Дата звернення: 24.09.2022)

4. Робота. *Бізнес :* веб-сайт. URL: https://diia.gov.ua/services/categories/biznesu/yerobota (Дата звернення: 24.09.2022)

МИТНА СПРАВА В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Костюнік Олена Валеріївна
к.е.н., доцент
Поліщук Анастасія Володимирівна
Темченко Анна Андріївна
студенти
Національного авіаційного університету
м. Київ Україна

Вступ. Одним з перших напрямків діяльності, що зазнав помітних змін у зв'язку із введенням воєнного стану, стала митна справа. Митна справа в Україні - це встановлення порядку та організація руху товарів і предметів через митний кордон України, обкладення митом, оформлення, здійснення перевірки та інших заходів щодо реалізації митної політики в Україні. На період воєнного стану було схвалено “митну реформу”, завдяки якій було спрощено митну процедуру.

Мета роботи. Провести аналіз митної справи в Україні під час військових дій та з’ясувати які відбулись зміни.

Основний матеріал. На початок війни митниця та її функціонування стала все більш актуальною сферою, оскільки саме завдяки оперативності та багатофункціональності ми мали змогу отримувати іноземну допомогу за короткий проміжок часу.

З початком війни в Україну з-за кордону почали надходити великі обсяги гуманітарних вантажів. Сума допомоги зростає з кожним днем. Для спрощення та прискорення проходження митного контролю створено сервіс подачі заяв і декларацій на товари.

З метою прискорення митного оформлення вантажовідправники гуманітарних вантажів можуть подавати декларації або заявки на гуманітарну допомогу в електронному вигляді.

Є два різновиди документів, які можна подати в електронному вигляді. Це декларація на маніфест товарів, що ідентифікуються як гуманітарна

допомога, з електронним цифровим підписом та заява на ввезення гуманітарної допомоги, яка заповнюється без електронного підпису. Дана інновація дала змогу швидше оформляти великі обсяги документів.

В наслідок представлених електронних документів буде прискорено перевірку товарів та їх проходження через митниці. Такі нововведення допоможуть з ефективним обліком гуманітарної допомоги, яку ввозять на визначені території. [2].

Важливо зазначити, що це не одне із нових нововведень у митній справі. Завдяки оперативній роботі Парламент, Уряд України та профільні органи виконавчої влади прийняли значну кількість нормативно-правових актів, що не лише полегшують порядок митного оформлення товарів, транспортних засобів, а й надають певні облегшення під час проходження митниці для імпортерів.

Ось до прикладу в чому відбулися основні зміни:

1. Полегшений порядок ввезення гуманітарної допомоги. Товар визнається гуманітарною допомогою за принципом декларування, пропуск товару через митний кордон України здійснюється на підставі декларацій, заповнених особою, яка перевозить товар, і не здійснюється митний контроль зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД), що значно полегшує процес ліцензування та квотування. Від початку введення військового стану для імпорту товарів гуманітарної допомоги змінилися стандартні процедури митного оформлення товару. [3]

2. Дочасне звільнення від оподаткування товарів та транспортних засобів ввізним митом та ПДВ. Транспортні засоби, ввезені фізичними особами, також звільняються від акцизного податку, зміна, спрямована на створення найшвидшої митниці у світі. Це дасть змогу провести митне оформлення товарів тривалістю не більше одної години. У рамках спрощеної системи без митного огляду подається лише попередня декларація (ПМД). Товари, оформлені в ПМД, можуть вільно переміщатися після перетину митного кордону України без подання будь-яких доповнюючих документів та митних декларацій, що були обов’язковими до початку військових дій. [3]

3. Полегшена процедура звільнення від оподаткування ПДВ лікарських засобів, медичних виробів та інших додаткових засобів до них. Це означає що нема потреби отримувати підтверджуючу документацію від МОЗ чи особи, уповноваженої на здійснення закупівлі у сфері охорони здоров'я. Також було розширено список лікарських засобів, що купуються в зазначеній кількості для виконання програм та здійснення централізованих заходів з охорони здоров'я. [3]

4. Платники єдиного податку 1-3 груп звільняються від сплати ПДВ, окрім 3-ї групи, з обраною ставкою єдиного податку у розмірі 3%. Також, платники 3-ї групи не платять ПДВ, котрі обрали особливу форму оподаткування.

5. Звільняють від сплати мита імпортовані товари, окрім алкогольних напоїв, спирту та сюди відносять тютюнові вироби.

6. Оформлення митної документації для товарів поза місцем розташування митних органів або поза робочим часом здійснюється безкоштовно.

Важливо зазначити, нововведення митної справа вплинули і на ведення бізнесу, оскільки на період дії воєнного стану вводиться мораторій на документальні перевірки щодо дотримання вимог законодавства з питань митної справи. Тобто, митні органи не проводять документальні перевірки, а акти, звірки, заперечення та податкові повідомлення-рішення не надсилаються.[1]

В результаті впровадження змін, які були представлені у роботі у митну справу на час військових дій дало змогу українській економіці зорієнтуватися у роботі та ефективніше працювати. А також забезпечує дотримання прав і обов’язків платників податків, зокрема, надає необхідні пільги та спрощує митні процедури.

Висновки: Отже, діяльність митної справи досить швидко та оперативно змогла організувати свою роботу. Товари першої необхідності, гуманітарна допомога не затримувалися на митних кордонах, що у нинішній час є дуже

важливим, адже завдяки цьому ми мали змогу не так відчути дефіцит товарів, який виник у перші дні війни. Досить багато нововведень було запроваджено, що дає змогу нам підтримувати нашу економіку у такий складний час.

Важливим кроком до розвитку митної справи також є «митний безвіз», оскільки саме це є основний інструмент для швидкого проходження товарів через митницю зі збереженням безпеки на кордоні під час війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрій Терещук Митна реформа під час війни. Інформаційне агенство /2022р. URL: https://www.unian.ua/economics/transport/mitna-reforma-v-ukrajini-mitna-reforma-pid-chas-viyni-v-ukrajini-novini-ukrajina-11775787.html

2. Інтернет ресурс: Процедура митного оформлення для гуманітарних вантажів URL:https://www.zoda.gov.ua/news/61159/v-ukrajini-sprostili-protseduru-mitnogo-oformlennya-dlya-gumanitarnih-vantazhiv.html

3. Інтернет ресурс: Митне оформлення товарів на період воєнного стану: ключові новації для бізнесу URL: https://biz.ligazakon.net/news/210518_mitne-oformlennya-tovarv-na-perod-vonnogo-stanu-klyuchov-novats-dlya-bznesu

4. Інтернет ресурс: Робота митниці під час війни URL:https://news.dtkt.ua/state/zed/76067-yak-pracyuje-mitnicya-pid-cas-viini

5. Інтернет ресурс: Схвалено “митну реформу” на період воєнного стану

URL: https://www.pwc.com/ua/uk/publications/tax-and-legal-alert/2022/tax-reform-for-duration-of-martial-law.html

МЕТОД БЕНЧМАРКІНГУ ЯК СПОСІБ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Кравець Олександр Васильович,
аспірант
Львівський торговельно – економічний університет
м. Львів, Україна

Вступ. В умовах конкурентної боротьби та підвищення вимог до якості продукції зростає необхідність у пошуку нових ефективних методів розвитку підприємств та методів управління змінами, які дозволять підвищити конкурентні переваги на ринку і забезпечити виконання своєї місії. Саме принципи та методологія бенчмаркінгу виступають базою для створення та зміцнення довгострокових взаємовигідних відносин між суб'єктами ринку. На сучасному етапі формування економіки вітчизняних підприємств та домінуванню їх постійної боротьби за кращу позицію в умовах ринкової системи, вагоме місце займає таке поняття, як конкурентоспроможність підприємства. Питання ефективності та конкурентоспроможності продукції є досить актуальним, оскільки підприємства, які виробляють товари аналоги, зацікавлені, щоб позиціонувати на ринку на досить високій рівні та забезпечувати споживача привабливими особливостями та властивостями свого товару, а також його оптимальною ціною із співвідношенням до якості. Тому підприємствам потрібно здійснювати оцінку конкурентоспроможності продукції.

Мета роботи. Мета даного дослідження полягає у визначенні поняття бенчмаркінгу та його вплив на конкурентспроможність та ефективність діяльності підприємства. Необхідно дослідити трактування бенчмаркінгу вченими, визначити етапи та види бенчмаркінгу.

Матеріали та методи. Для реалізації дослідження використано теорії діалектичного методу пізнання явищ та процесів. Для досягнення поставленої мети та при проведенні дослідження використано комплекс загальнонаукових

методів: індукції, дедукції, наукової абстракції та історико - порівняльний - для з'ясування теоретико - методичних засад поняття бенчмаркінгу ; діалектичного пізнання та теоретичного узагальнення - для вивчення сутності бенчмаркінгу, визначення бенчмаркінгу як спосіб підвищення ефективності та прибутковості підприємтва; аналогії та абстрагування - для визначення сучасних етапів та видів бенчмаркінгу. Інформаційною базою дослідження виступають праці вітчизняних та зарубіжних вчених; матеріали науково - практичних конференцій та семінарів; електронні ресурси; довідкові та інформаційні видання.

Результати та обговорення. Одним із методів вивчення товару є метод бенчмаркінгу. Для більшості компаній бенчмаркінг не є новим, тому що він здійснювався в рамках конкурентного аналізу, хоча бенчмаркінг є більш деталізованою, формалізованою й упорядкованою функцією, методом чи підходом конкурентного аналізу, це необхідна функція успіху будь-якої організації. За умов глобалізації світових ринків підприємства різних галузей економіки повинні одночасно підвищувати якість своєї продукції, знижувати витрати на її виробництво та пропонувати достатньо диференційовану продукцію з метою якнайкращого задоволення існуючого попиту. Використання бенчмаркінгу дає організації можливість запозичити кращий досвід інших компаній. Культура підприємницької діяльності в організації буде орієнтована на такі цінності, як здатність робітників до навчання, підвищення власного потенціалу, що, у свою чергу, слугує поштовхом для розвитку організації. У підсумку компанія зможе зміцнити свою конкурентну позицію, а також досягти підвищення ступеня задоволеності покупців. Тому, методологія бенчмаркінгу стає популярнішою.

Бенчмаркінг розвиває аналіз конкурентоспроможності, що обмежується вивченням конкурентів – їхньої продукції, витрат і технологій, характеристик, економічних і фінансових показників, відносин із клієнтами і постачальниками. Проте подальших досліджень потребує розробка системи показників для проведення процедури бенчмаркінгу та урахування стратегічних аспектів

діяльності підприємства при виборі виду бенчмаркінгу.

В Україні ґрунтовних досліджень на предмет бенчмаркінгу практично не проводиться. Методологія проведення та розкриття сутності бенчмаркінгу частково досліджена в працях деяких вітчизняних авторів: Ашуєв А. М., Грещак М. Г., Коцюба О. С., Дубовик О., Козак Н. О. Багато закордонних науковців досліджують дану проблему: Бенделл Т., Годсталт П., Буркер В. Разом з тим, в науковій літературі недостатньо висвітлено проблему управління конкурентоспроможністю виробництва внаслідок використання підходів бенчмаркінгу, що особливо актуально для економіки країни.

Дубовик О., Пахомов С. трактують бенчмаркінг як конкурентний аналіз. Бенчмаркінг (від англ. benchmark – "початок відліку") – це механізм порівняльного аналізу ефективності діяльності одного підприємства з показниками інших, успішніших підприємств. Бенчмаркінг можна застосовувати у всіх сферах діяльності підприємства [1].

На нашу думку, бенчмаркінг – це спосіб підвищення ефективності та прибутковості, а також конкурентоспроможності одного підприємства на основі даних ефективності управління іншого підприємства. Але не завжди дані одного підприємства можуть бути використані для іншого підприємства. Є багато факторів, таких як економічний стан підприємства, кон'юктура ринку, географічне розташування і багато інших, що не дають повноцінно використати бенчмаркінгові дослідження іншого більш ефективного підприємства.

На думку Меренюка Т. В., бенчмаркінг на сучасному етапі – це процес виявлення, дослідження, запозичення та адаптації передового досвіду підприємств однієї галузі, а також підприємств інших галузей ("out-ofbox") з метою розвитку. Науковці розглядають його як ефективну маркетингову технологію. Бенчмаркінг – це процес пошуку стандартного чи еталонного економічно ефективнішого підприємства-конкурента з метою порівняння з власним та переймання його найкращих методів роботи. Бенчмаркінг не можна розглядати як одноразовий захід. Для отримання ефекту необхідно зробити його інтегральною частиною інноваційного та процесу вдосконалення

виробничо-господарської діяльності з метою підвищення її ефективності [3,с.152].

Найважливішим засобом аналізу конкурентоспроможності підприємства є бенчмаркінг, під яким розуміють нескінченний процес порівняння товарів, методів, технологій та інших параметрів досліджуваного підприємства з аналогічними об'єктами кращих підприємств певної галузі.

Спираючись саме на бенчмаркінг змогли утримати свої позиції на ринку такі відомі компанії, як Apple і Rank Xerox. На цей метод орієнтуються Dupont, Motorola, Unilever.

Ліпкан В. А. визначає етапи процесу бенчмаркінгу в більш узагальненому плані та виділяє п'ять таких:

Етап 1. Планування. Необхідно визначити, стосовно чого і до кого проводити бенчмаркінг. Далі варто спланувати дослідження і провести його шляхом збору необхідних даних і інформації, проведення огляду кращих методів організації виробничих процесів.

Етап 2. Аналіз. Досліджуються розбіжності між реальними і плановими показниками і планується майбутній рівень ефективності.

Етап 3. Інтеграція. Необхідно довести результати до відома тих, хто повинен мати дану інформацію, і розробити нові цілі. Важливим моментом є одержання ухвали й у разі потреби перегляду цілей у відношенні ефективності.

Етап 4. Дії. Необхідно почати дії, здійснювати моніторинг прогресу і переглянути контрольні крапки бенчмаркінгу у міру необхідності.

Етап 5. Результати. Можливе досягнення лідерства. Для цього необхідно визначити, коли досягається положення лідерства, провести оцінку бенчмаркінгу як діючого процесу [2].

На даному етапі найкращі методи вже впроваджені і періодично, у міру необхідності, піддаються переоцінці. З цією метою необхідно: розробити план дій, упровадити дії і здійснювати моніторинг, повторно перевіряти крапки бенчмаркінгу.

Бенчмаркінг на сучасному етапі розвитку в Україні майже не

використовується. Це пов'язано з недостатньо розвиненою науковою і методологічною базою, немає жодного прикладу сертифікації всієї організації бізнесу, тобто система ISO використовується для ідентифікації «критичних місць», в яких і впроваджуються часткові вдосконалення, але основною проблемою впровадження бенчмаркінгу в Україні є закритість внутрішньої інформації, а відповідно до цього, неможливо провести порівняльний аналіз структури та динаміки витрат підприємств-конкурентів. Це частково пов'язано із тим, що підприємства в Україні конкурують на національному рівні і не має великої необхідності знижувати витрати на виготовлення продукції, оскільки це пов'язано із довгостроковим вкладенням капіталу.

Відповідно до проведених досліджень, пропонуємо під бенчмаркінгом розуміти метод управління змінами, що передбачає дослідження технологій, технологічних процесів і методів організації виробництва та збуту продукції на кращих підприємствах партнерів і конкурентів з метою підвищення ефективності діяльності. Необхідно звернути увагу на те, що, на відміну від маркетингових досліджень, бенмаркінг – це безперервна реалізація комплексу заходів з удосконалення, результати яких в умовах наявного зворотного зв'язку порівнюються і коригуються. Вибір виду бенчмаркінгу залежить від того, з ким себе буде порівнювати підприємство і що саме порівнюватиметься. У підприємства може бути еталон, або ж воно лише шукає його, знаючи, що саме у своїй діяльності йому необхідно поліпшити. У будь-якому разі воно може порівняти себе з конкурентами, підприємствами із суміжних галузей, підприємствами з інших галузей або з власними підрозділами. Проведені дослідження дозволили узагальнити види бенчмаркінгу, що використовуються у світовій практиці господарювання (табл. 1).

Таблиця 1

Види бенчмаркінгу

№ з/п	Вид бенчмаркінгу	Визначення
1.	Стратегічний	Спрямований на довгострокову перспективу і виявляється у розробленні нового продукту чи послуги
2.	Конкурентний	Здійснюється в межах одного сектору, що представлений найближчими конкурентами і виявляється у порівнянні власної продукції та виробничо-господарської діяльності (бізнес-процесів) з аналогічними показниками конкурентів
3.	Процесний	Наголошує на вдосконаленні специфічних процесів і операцій, часто допомагає підвищити короткострокову прибутковість
4.	Функціональний	Передбачає пошук еталонних практик у секторах чи сферах діяльності, що допомагає вдосконалити аналогічні функції чи процеси; найчастіше відбувається перенесення інновацій з одної галузі в іншу
5.	Внутрішній	Передбачає здійснення бенчмаркінгу серед бізнес одиниць однієї організації, що забезпечує швидке отримання необхідної інформації з мінімальними затратами
6.	Зовнішній	Передбачає навчання поза організацією в тих, хто володіє еталонними даними з метою власного розвитку;
7.	Міжнародний	Передбачає виявлення і аналіз еталонних практик по всьому світу через те, що в середині країни може бути тільки декілька бенчмаркінгових партнерів; глобалізаційні процеси та розвиток інформаційних технологій сприяє міжнародному бенчмаркінгу

Вибір виду бенчмаркінгу, яке застосовуватиме підприємство, залежить від поставлених цілей, стадії розвитку і стану галузі, в якій здійснюється діяльність. У пошуку найкращого досвіду для аналізу насамперед необхідно звертати увагу на успішних конкурентів у галузі. Саме тому підприємства найчастіше обирають один з найпоширеніших видів бенчмаркінгу – це конкурентний бенчмаркінг.

Бенчмаркінг дозволяє зрозуміти як працюють передові компанії та допомагає визначити напрямки зменшення витрат виробництва, оптимізації їх структури, підвищення прибутковості для обґрунтування вибору стратегії діяльності підприємства. Однак, процес бенчмаркінгу на вітчизняних підприємствах ускладнюється недостатністю розвитку інформаційних маркетингових систем та відсутністю центрів бенчмаркінгу.

Висновки. Отже, бенчмаркінг на сучасному підприємстві має великий потенціал розвитку, який може забезпечити підвищення продуктивності і результативності бізнесу, але цей процес вимагає максимальної уваги і наукового підходу. Найважливішою перевагою, яку отримує підприємство, що запровадило бенчмаркінг, є перехід до системи безперервного удосконалення, що дозволяє підтримувати високий рівень конкурентоспроможності на ринку. Але не варто забувати, що удосконалення повинно відбуватися швидше, ніж це будуть робити конкуренти; інакше всі зусилля будуть марними. Варто відзначити. що бенчмаркінг не може бути одноразовим аналізом. Для отримання належної ефективності від застосування цього процесу необхідно зробити його інтегральною частиною процесу інновацій і удосконалень у бізнесі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дубовик О. Формування конкурентних переваг на основі бенчмаркінгу / О. Дубовик, С. Пахомов // Регіональна економіка : Науково - практичний журнал. – 07/2005. – N3. – С. 204-212.

2. Ліпкан В. А. Етапи проведення бенчмаркінгу / В. А. Ліпкан // Агросвіт № 11. – 2016. – С 3-5.

3. Меренюк Т. В. Бенчмаркінг – шлях до конкурентних переваг / Т. В. Меренюк // Наука та практика. – Полтава, 2007. – С. 152-153.

ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАКОНОМІРНОСТЕЙ ТА ВЗАЄМООБУМОВЛЕНОСТІ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО ОБЛІКУ ТА БІЗНЕСУ

Кундря-Висоцька Оксана Петрівна,
К.е.н., професор
Демко Ірина Іванівна,
Вагнер Ірина Михайлівна,
К.е.н., доцент
Львівський національний університет ім. І. Франка

Вступ. В сучасному конкурентному середовищі здатність бізнесу до ефективного та тривалого функціонування залежить від того, на скільки продуманими є його бізнес-моделі. Більше того, висока мінливість, активні зміни зовнішнього середовища потенційно створюють як нові можливості, так і серйозні загрози для їх стабільного функціонування , що, безумовно, вимагає постійного вдосконалення моделі ведення бізнесу.

Разом з тим, необхідно відмітити визначальну роль та місце сучасного обліку у реалізації будь-якої моделі бізнесу, оскільки, відомо, що «облік – це мова бізнесу». Відтак, щоразу бізнес висуває більш підвищені вимоги до якості облікової інформації, яка репрезентує результати його діяльності. Відповідно, завдання облікової системи як інформаційного джерела класично, з формальної точки зору, не міняються, проте, контент інформаційного забезпечення доволі динамічно оновлюється та змінюється. У зв'язку з цим, модель сучасного облік потенційно «оновлюється». Отож, розвиток бізнесу та облікової системи є взаємообумовленими, що, однозначно вимагає обгрунтування на предмет виокреслення тенденцій, результатів та ефективних пропозицій задля досягнення поставлених завдань.

Мета роботи полягає в обгрунтуванні взаємообумовленого розвитку бізнесу та сучасної облікової філософії.

Матеріали та методи. Під час виконання роботи використано бібліосемантичний метод, метод структурно-логічного аналізу. Матеріалами дослідження та базовою основою дослідження обраної проблеми стали комплексні дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних вчених з проблем розширення предметної площини бухгалтерського обліку та основ розвитку бізнес-моделей.

Результати обговорення. Таким чином, вплив зовнішнього середовища на облікову систему проявляється через формування «облікової філософії», яка з роками чітко демонструє іманентний зв'язок обліку та стилю ведення бізнесу, обліку та презентації інформації про результати діяльності, обліку та кваліфікаційних вимог до фахівців, тощо. [1] Безперечно, це факт, який, з огляду на потенційну проблему удосконалення обліково-аналітичного забезпечення бізнесу в умовах розвитку конкурентного середовища, повсякчас вимагає обгрунтування.

Можна сміливо стверджувати, що основу конкурентоспроможної моделі бізнесу формує облікове бачення, яке, у свою чергу, базується на професійному судженні фахівців. Саме методологія функціонування облікової системи дозволяє зрозуміти сутність економічних процесів, економічних показників, причинно-наслідкових зв'язків з середини на етапі їх формування, що, в свою чергу, дозволяє комплексно сприймати всю систему господарювання як на мікро-, так і макрорівнях (Рис.1)

Узагальнюючи, зазначимо, що бухгалтерський облік проявляється на всіх рівнях економічних відносин та на кожному з них, несучи «своє функціональне навантаження», в цілому формує необхідний інформаційний потенціал. Саме в цьому і ключова роль обліку. Йдеться про формування основи для прийняття управлінських рішень щодо розвитку тої чи іншої підприємницької структури. Безумовно, це «пряма участь» обліку у моделюванні стилю ведення господарської діяльності та бізнес-моделей, зокрема. Відомо, що задля збереження конкурентоспроможності підприємства його вищий менеджмент прагне, щоб усі господарські процеси, які відбуваються у внутрішньому і

зовнішньому середовищі, були ефективними з точки зору формування споживчої цінності.

Рис.1. Функціональне завантаження облікової системи на мікро- та макрорівнях

Джерело: сформовано на основі [2]

І в цьому сенсі облікова система стає інструментом інформаційного забезпечення. Йдеться про те, що облікову інформацію, висвітлену у фінансовій чи управлінській звітності, доповнюючи альтернативними обліковими інструментами (оцінка, додаткова аналітика, розкриття необхідних показників, розробка нових форм подачі результативної інформації тощо) можна екстраполювати у систему ефективного менеджменту на підприємстві. Іншими словами, облікова система є базовою основою для ефективного менеджменту, завдання якого у побудові оптимальної бізнес-моделі для окремо взятого підприємства.

Важливо зауважити, що, будучи інформаційним джерелом, генератором ідей для розробки стратегічних проектів розвитку бізнесу для менеджменту, облікова система водночас є «надійним сканером» відповідних результатів - як ефективних, так і неефективних. Йдеться про те, що облік як система «працює»

на усіх етапах управління господарської діяльності, так би мовити до і після прийняття управлінських рішень, оцінюючи, таким чином, ефективність самого менеджменту. (Рис.2)

Рис. 2. Екстраполяція вхідної та результативної облікової інформації з метою побудови оптимальної моделі бізнесу

Джерело: сформовано авторами

Таким чином, переконуємося , що облік як система «працює» на кожному етапі функціонування бізнес-моделі, екстраполюючи результативну інформацію у систему менеджменту підприємства. Відтак, будуючи стратегію розвитку бізнес-моделі на підставі бухгалтерської системи, важливо отримати якомога більше даних і лише потім прораховувати можливі варіанти. Тільки так можна знизити ступінь невизначеності при прийнятті рішення та зрозуміти куди рухатися далі.

Висновки. Таким чином, сучасний облік відіграє активну та визначальну роль у ефективному менеджменті, виступаючи механізмом реалізації стратегії з метою удосконалення бізнес-моделі в умовах гострої конкуренції та різних кризових ситуацій. Відтак, висока ефективність процесів є результатом знаходження найкращих способів їх виконання.

Напрацювання єдиної методологічної конструкції взаємообумовленого розвитку бізнес-моделі, менеджменту та облікової системи - складни та

багатогранний процес, у якому поєднується спектр організаційних, технічних, економічних, правових та, що важливо, психологічних аспектів. Відтак, задля встановлення закономірностей та оптимальних методологічних підходів його доцільно здійснювати лише у найбільш вагомих пріоритетних напрямах, які мають значення і є актуальними для як для ефективного розвитку бізнесу, так і облікової системи на певний момент часу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кундря-Висоцька О., Вагнер І., & Демко, І. (2022). Іманентна філософія сучасного обліку в контексті поглиблення сутності його предмету. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*, *1*(42), 145–153. https://doi.org/10.18371/fcaptp.1.42.2022.3725

2. В. В. Нонік, Суспільна значимість бухгалтерського обліку як об’єкту правового регулювання. Ефективна економіка, №6, 2016. http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5033.

АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА КРЕДИТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ УКРАЇНИ

Кущик Анатолій Петрович,
к.е.н., доцент,
Фоменко Софія Сергіївна,
студентка 4 курсу
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна

Економічний потенціал країни значно збільшується завдяки наявності розвиненого кредитного ринку, який становить значну частку загального фінансового ринку, а також має особливості функціонування та певні переваги перед іншими сегментами. Масштаб, активність і ефективність кредитної діяльності має вирішальне значення для успіху кожної банківської установи як класичного представника фінансового посередництва. Успішна діяльність банку вимагає постійної роботи щодо вдосконалення власної кредитної діяльності, оптимізації кредитного портфелю, впровадження інноваційних механізмів та інструментів кредитування, розширення асортименту кредитних послуг та програм. Важливе значення в контексті управління кредитною діяльністю – це розробка та реалізація власної кредитної політики банку з урахуванням потенційних можливостей, безлічі ризиків і факторів (внутрішніх, зовнішніх), що впливають на ефективність та результативність.

У науковій та методичній літературі наведено багато прикладів вивчення та аналізу кредитної діяльності банків України та впливу кредиту на реальний сектор економіки, які знайшли своє відображення в низці публікацій вітчизняних та іноземних науковців і практиків. Дослідженням даної теми присвячено праці В. І. Волохова, В. В Коваленко, А. О. Єпіфанова, Н. Г. Маслака, І. В. Сало, О. И. Лаврушина, С. К. Ревенчука.

Українська економіка зазнала значних втрат та збитків внаслідок недавньої економічної, політичної та фінансової кризи. Одним із проявів негативного впливу цих криз стало обмеження кредитування реального сектору

економіки банками, які є основними учасниками фінансового посередництва в Україні. Важливість цієї тенденції є вагомою, адже під час надання кредитів це необхідний фактор розвитку підприємств різних масштабів, їхня головна ціль – отримання прибутку, але без розширеного відтворення, якому сприяють процеси кредитування [1].

Кредитна діяльність банку – це складник банківської діяльності, що являє собою узгоджену за стратегічними і тактичними цілями сукупність внутрішньобанківських процесів і практичних дій, спрямованих на формування кредитних ресурсів та їх розподіл за контрольованого рівня ризиків з метою отримання прибутку. Виходячи з цього визначення, доцільно виділити такі основні етапи організації кредитної діяльності, як: організаційне забезпечення кредитної діяльності, формування кредитних ресурсів банку, здійснення кредитних операцій, управління ризиками кредитної діяльності банку, моніторинг та контроль кредитної діяльності [2].

Завдяки кредиту суб’єкти бізнесу мають можливість задовольняти свої господарські потреби у забезпеченні неперервності процесів суспільного відтворення, переборюючи обмеженість фінансових ресурсів. Кредитні відносини дозволяють суб’єктам господарювання збільшувати свої фінансові ресурси та розширяти виробництво. Кредитні відносини між комерційним банком та господарюючим суб’єктом базуються на аналізі фінансового стану позичальника. Кредитування суб’єктів економіки комерційні банки здійснюють шляхом проведення кредитних операцій, що являють собою форму активних операцій при якій ресурси банку передаються в тимчасове користування позичальнику на принципах поворотності, забезпеченості, терміновості, платності та цільового використання кредитів [3].

Станом на перше лютого 2022 року в Україні діючим є 71 банк, з яких 33 з іноземним капіталом, в т.ч. 23 з 100% іноземним капіталом.

Кредитний портфель — це сукупність усіх кредитів, наданих банком для одержання доходів. Обсяг кредитного портфеля оцінюється за балансовою вартістю всіх кредитів банку, у тому числі прострочених, пролонгованих,

сумнівних. У структурі банківського балансу кредитний портфель розглядається як складова активів банку, що характеризується показниками дохідності й відповідним рівнем ризику [4].

Проаналізуємо структуру та динаміку кредитних портфелів банків України за період з 2018 по 2021 роки (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка обсягів банківського кредитування в Україні у розрізі суб'єктів господарювання станом на 1 січня 2018 – 2021 років та 01.02.2021 р., (млн. грн.)

Назва показника	01.01. 2018	01.01. 2019	01.01. 2020	01.01. 2021	01.02. 2021	01.01. 2021 до 01.01. 2018	01.01. 2021 до 01.01. 2020	01.02. 2021 до 01.01. 2021
Кредити надані клієнтам	1 036 745	1 118 860	1 033 430	963 664	966 823	-73 081	-69 766	3 159
Кредити, що надані органам державної влади	1 517	2 865	4 724	11 545	11 367	10 028	6 821	-178
Кредити, що надані суб`єктам господарювання	864 412	919 071	821 936	752 503	754 488	-111 909	-69 433	1 985
Кредити, що надані фізичним особам	170 774	196 859	206 737	199 556	200 944	28 782	-7 181	1 388
Кредити, надані небанківським фінансовим установам	42	66	33	60	24	18	27	-36
Резерви за активними операціями банків	511 062	556 445	492 229	375 459	378 762	-135 603	-116 770	3 303

Джерело: розроблено автором на основі [5]

Розглянувши дані, наведені у таблиці 1, можемо зробити висновок, що обсяги кредитів наданих клієнтам банку зменшились на (-73 081) млн. грн. та на (-69 766) млн. грн. у 2021 році, порівняно з 2018 і 2020 роками, але станом на 01.02.2021 спостерігається збільшення обсягів наданих кредитів на 3 159 млн. грн. ніж на 01.01.2021. Що стосується кредитів, які надані органам державної влади, то бачимо збільшення обсягів кредитування на 10 028 млн. грн. та на 6 821 млн. грн. у 2021 році, порівняно з 2018 і 2020 роками. Кредити, що надані суб`єктам господарювання зменшилися у 2021 році на (-111 909) млн. грн. та на (-69 433) млн. грн., порівняно з 2018 і 2020 роками, але звернемо увагу на поступове збільшення обсягів кредитування у лютому 2021 року на 1 985 млн. грн., порівняно з січнем відповідного року. Також, слід зазначити збільшення

резервів за активними операціями банків у лютому 2021 року на 3 303 млн. грн., порівняно з січнем 2021 року.

З метою наглядного представлення інформації, наданої у таблиці 1, побудуємо графік, який зображено на рисунку 1.

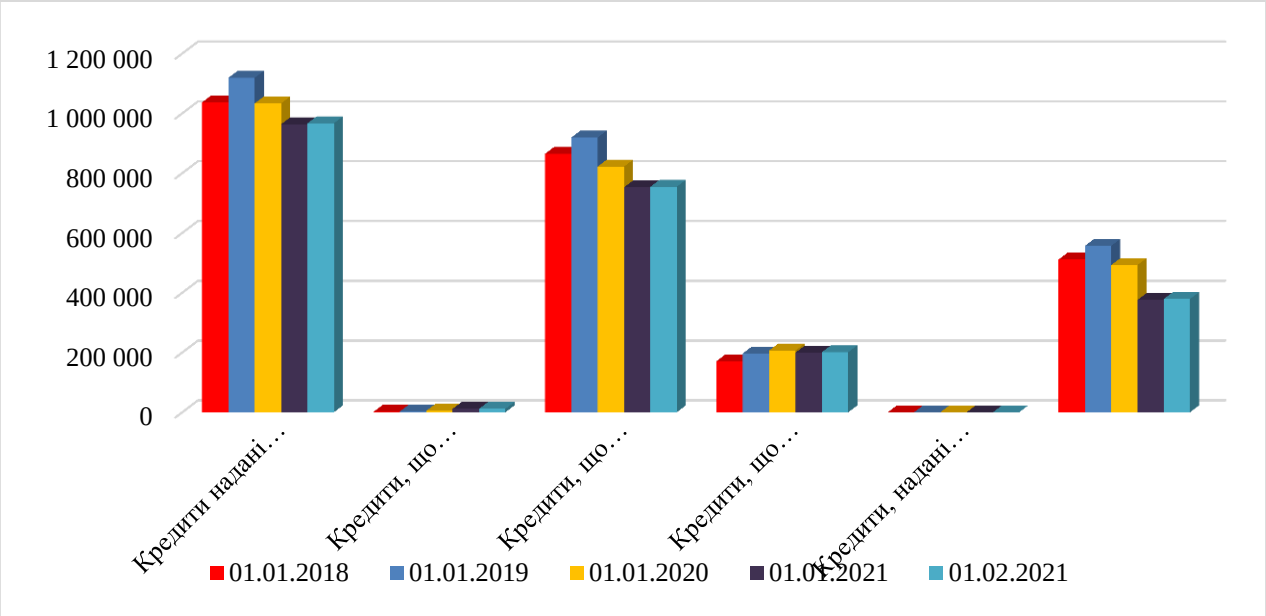

Рисунок 1 – Динаміка обсягів банківського кредитування в Україні у розрізі суб'єктів господарювання станом на 1 січня 2018 – 2021 років та 01.02.2021 р.

Джерело: складено автором на основі [5]

Оцінка ефективності кредитної діяльності банку визначається прибутковістю кредитного портфеля та кредитним ризиком, прийнятим банком, рівень якого може значно зростати в періоди економічної кризи. Його заниження призводить до збільшення безнадійної заборгованості, тому в сучасних умовах ефективна організація управління проблемними активами банків має велике практичне значення. Одними з напрямів покращення кредитної діяльності банків можна запропонувати стабілізацію банківської системи повністю, а також здійснення контролю за цільовим використанням кредитів.

Першочергові кроки управління проблемними кредитами банку, що ґрунтуються на результатах аналізування закордонного досвіду управління проблемними кредитами банків. Узагальнюючи світовий досвід, можемо

стверджувати, що найважливішими та найпоширенішими заходами реструктуризації проблемних кредитів є пролонгація термінів кредитування та зниження процентних ставок за кредитом. Також ефективним методом удосконалення управління проблемними кредитами є розробка системи санкцій за несвоєчасне погашення кредиту, спрямованої на вдосконалення роботи з проблемними позичальниками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Організаційне забезпечення кредитної діяльності банків України. URL : https://studopedia.com.ua/1_195636_organizatsiyne−zabezpechennya−kreditnoi−diyalnosti−bankiv.html (дата звернення: 17.09.2022)
2. Кредитна діяльність банків України: проблеми та перспективи розвитку. Монографія / За ред. В. В. Коваленко. Одеса: «Атлант», 2015. 217 с.
3. Поняття кредиту, його призначення та види. 2007–2019 «Освіта.ua». URL: https://osvita.ua/vnz/reports/bank/19904/ (дата звернення: 19.09.2022)
4. Фінансовий менеджмент у банку. Підручник / За ред. Л. О. Примостка. К.: КНЕУ, 2004. 468 с.
5. Основні показники діяльності банків України. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#1 (дата звернення: 21.09.2022)

ОСНОВНІ РИЗИКИ ВЕДЕННЯ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Лимар Вероніка Дмитрівна,
студентка ІІ курсу магістратури
Державний торговельно-економічний університет, Україна
Кондратюк Оксана Іванівна,
кандидат економічних наук, доцент

Вступ./Introductions. Будь-який вид господарської діяльності підпадає під вплив різних чинників які можуть негативно вплинути та несуть загрозу. Ці загрози є невід'ємною частиною бізнесу. Крім об'єктивних чинників, що впливають на бізнес, є загрози що пов'язані з іншими все більш непередбачені. Характеризуючи розвиток бізнесу в Україні можна зазначити, що він знаходиться під впливом політичних змін, особливо в періоди переобрання президента й парламенту країни, зміни уряду. До цього додалася криза спричинена Covid-19, яка також болісно вдарила по бізнесу. Початок 2022 року приніс нові потрясіння для бізнесу, військове вторгнення росії в Україну призвели до катастрофічних втрат, так за оцінками Національного банку економіка України втрачає 50% «невиробленого» ВВП [1]. Отже, у сучасних умовах виникли нові ризики, спричинені війною, як потребують дослідження та пошуки шляхів дієвих інструментів які б попереджували бізнес про ймовірність виникнення ризикових подій та допомагали приймати необхідні у таких умовах рішення.

Мета роботи/Aim. Дослідження основних ризиків, які пов'язані з бізнесом та визначити основні, що виникають в умовах війни, запропонувати шляхи по мінімізації негативного їх впливу на ведення бізнесу.

Матеріали та методи./Materials and methods. Для дослідження було використано сучасні теоретичні матеріали, зокрема юридична база у вигляді закону та інтернет-джерел та було обґрунтовано основні фактори та види ризиків, що виникли в умовах воєнного стану. Також, було досліджено та опрацьовано статистичні джерела інформації, які надали узагальнюючи

картину ризиків з якими зіткнувся у сучасних умовах бізнес.

Результати та обговорення./Results and discussion. Будь-який бізнес підпадає під дію різного плану ризиків. Ризики впливають на досягненні бізнес-цілей та загрожують банкрутством компанії. Але якщо знати, звідки і на яку небезпеку очікувати, то можна втримати показники в бажаних межах. Чинники, що спричиняють ризики різноманітні, але їх можна виокремити за типами (рис1.)

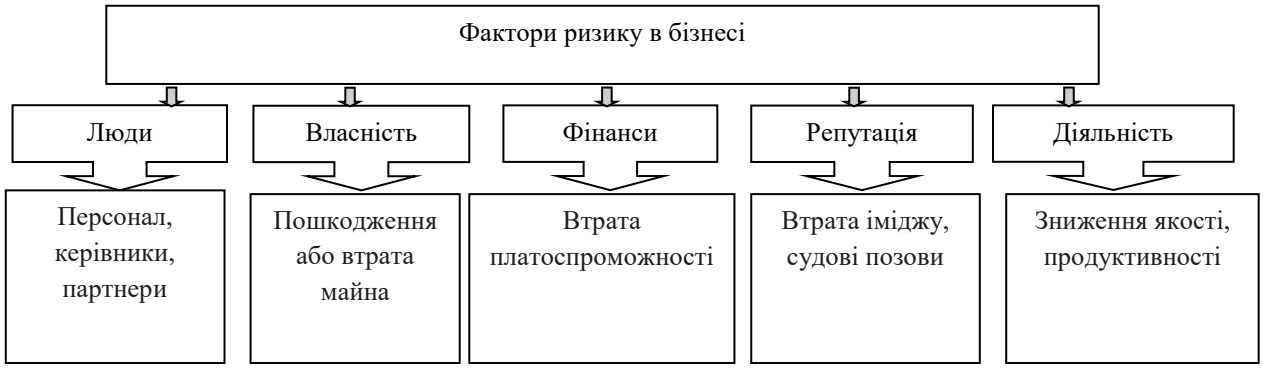

Рис. 1 Фактори ризику в бізнесі*

*розроблено автором за [2]

Виходячи з факторів ризиків, можемо виділити наступні ризики, що мали вплив на бізнес в останні роки, так за даними Allianz Risk Barometer [3] до них можемо віднести наступні: припинення виробництва, вплив пандемії, кіберзагрози, нестабільність ринку, зміни в законодавстві, придобні катаклізми, макроекономічні зміни, зміна клімату, політичні ризики. Ці ризики є постійними в діяльності будь-якого суб’єкта господарювання. Але зараз, в діяльність підприємств України внесла корективи війна. Тому, з’явилися ризики ведення бізнесу що пов’язані з війною. Так, тільки за місяць війни український бізнес втратив більше, ніж за два роки пандемії, а обсяг завданої шкоди та довгострокові наслідки оцінити важко [1].

Як показала практика бізнес виявився не готовий до ризиків спричинених війною. Це підтвердилось і тими прогнозами які надавали понад 50 експертів у сфері приватної безпеки та розвідки, склад яких представляли дві міжнародні спільноти та одна українська, а також керівники бізнес-спільнот та керівники

служб безпеки найбільших підприємств країни. Так зазначені експерти представили висновок, що сил та засобів для ведення повномасштабної війни зимою 2021-2022 років не має. Крім того проведений ними аналіз показав що 54% бізнесу взагалі не готувався до дій в умовах війни [4]. Отже можемо зазначити, що вітчизняний бізнес був не готовий здійснювати діяльність в умовах військового стану, так тільки за місяць війни український бізнес втратив більше, ніж за два роки пандемії [1]. Найбільше від війни постраждав малий бізнес, майже половину з тих, хто повністю припинив свою роботу, складають представники цієї категорії бізнесу — компанії до 10 осіб (28,5%) та компанії з кількістю працівників від 10 до 50 осіб (17,8%). Що стосується крупного бізнесу, то тих, хто працює в повному обсязі попри війну в Україні становлять 35%, працюють частково в залежності від регіону -31,8% [5]. Серед них, особливо ті підприємства, що мали виробничі потужності на півдні та сході країни й вели експортну-імпортну діяльність. Ведення бізнесу в умовах війни є складною справою, але незважаючи на це 40,2% компаній зберегли діяльність, крім того підприємці розуміють що необхідно працювати, людям потрібні зарплати, а країні податки, а це наближає країну до перемоги. У сучасні умови ведення бізнесу необхідно враховувати наступні чинники, що матимуть вплив на бізнес, а саме міграцію людей та невизначеність щодо повернення на передне місце проживання. Отже, виникає ризик, пов’язаний з працівниками підприємства. Підприємці стикнулися з проблемою відтоку працівників. Цивільні, рятуючи життя свої та своїх сімей, переїхали або в інші регіони України, або закордон. Такі працівники можуть продовжувати працювати на підприємствах лише онлайн, якщо це може бути здійснено виходячи з їх посади та посадових обов’язків. Також є категорія робітників, що перейшли у оборонну галузь, а саме на фронт – це мобілізовані і волонтери. Дані групи є найбільш ризикованими для підприємства, адже треба шукати заміну для виконання їхніх обов’язків.

Якщо підприємець хоче врегулювати ситуацію з такими працівниками (окрім мобілізованих), то у нього є 3 варіанти – відправити у відпустку, на

карантин або припинити трудовий договір [6]. Щодо останніх, підприємець не має права звільняти мобілізованого або добровольця. За останнім мають залишатися місце роботи, посада і середня заробітна плата відповідно до ч.3 статті 119 Кодексу законів про працю України [7].

Також, до кадрових ризиків треба віднести можливість менеджерів виконувати свої обов'язки, так як від гнучкості їх рішень залежить чи залишиться підприємство на плану чи припинить свою діяльність.

Необхідно виокремити такий ризик, як втрата майна через руйнування. Частина підприємств вже втратила своє майно, і через це не може продовжувати свою діяльність. Крім того, на сьогодні небезпека для бізнесу існує на всій території України, підтвердженням цього, наприклад, карта тривог за 24 серпня [8]. Отже, можна зробити висновок, не дивлячись на те, що загроза руйнування майна у західних областях є меншою, але повністю виключати цей ризик неможливо.

Важливим для бізнесу є ризики пов'язані з логістикою, що стали одним з ключових викликів з якими зіткнулися українські компанії. Основними логістичними проблемами з якими стикнувся український бізнес стали [9]: відмова від накопичення та зміна складських умов, що пов'язана зі втратою майна; складнощі з закупівлею товарів, які виникли через обмеженість асортименту та постачальників; ускладнення логістичних операцій, що вимагає заздалегідь планувати запасні маршрути та ускладнює перевезення вантажів. Саме в таких умовах приходиться швидко приймати рішення.

Наступний це валютний ризик, так вплив долара та євро також негативно позначився на український бізнес. Зростання курсу іноземної валюти позначився на платоспроможності населення, а це позначилося на поведінці споживача. Крім того, зростання курсу валют призвело до підвищення цін, а це до зростання цін на готову продукцію. Не всі клієнти готові платити більше, особливо коли у їхніх роботодавців ледве вистачає коштів виплачувати мінімальні заробітні плати. І тут підприємства стикаються з ризиком втрати клієнтів, і як наслідок зменшенням прибутку. А частина просто збанкрутіла

через зменшення кількості клієнтів, і як наслідок компанія не може продовжувати існувати і дешевше буде просто закритися. Саме з цієї причини у їхніх кредиторів або постачальників виникає ризик неотримання або недоотримання частини коштів з дебіторської заборгованості даного покупця і це також є ризик для підприємств, який треба враховувати при розподіленні коштів на наступний період.

Також, важливими є репутаційні ризики, що пов'язані з усуненням конкурентів. Найчастіше це відбувається через "зливні" телеграм канали новин, де на певну компанію чіпляють ярлик зрадника, що працює на країну-агресора. Не кожен бізнес може пережити такий удар та довести, що це наклеп [6].

Отже, на ведення бізнесу під час війни впливають чимало факторів, які необхідно враховувати, тому щоб залишатися сильними та незалежними українським підприємцям швидко реагувати на всі ці виклики.

Висновки./Conclusions. Виходячи з вище зазначеного, було виявлено, що до головних ризиків підприємств в умовах війни можна віднести: кадрові ризики, що пов'язані з міграцією працівників або їх мобілізацією; ризик втрати майна, через потрапляння снарядів у майно підприємства; валютні ризики, як впливають на платоспроможність; логістичні ризики, що призводять до втрати товару під час транспортування та пов'язані з ненадійністю контрагентів.

Отже, для нормального розвитку бізнесу і його життєдіяльність необхідно враховувати дані ризики. Адже знаючи про проблемне місце можна не допустити погіршення ситуації. Максимально швидкий перезапуск підприємницької діяльності наблизить перемогу та полегшить повоєнне відновлення України. Крім того, бізнес під час війни запустити цілком можливо. Сьогодні з'явилося багато програм по підтримці бізнесу, відкриваються і нові напрями та види бізнесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бізнес в умовах війни: хто зазнав найбільших втрат та як відновлюються підприємства. URL: https://www.epravda.com.ua/publications/2022/03/23/684549
2. Ризик у бізнесі: не залишаємо недомовок. URL: https://youcontrol.com.ua/articles/ryzyk-tse
3. Ризик вторгнення. Як український бізнес готується до війни URL: https://sk.ua/uk/publications-uk/rizik-vtorgnennya-yak-ukrainskii-bizn/
4. Війна та її вплив на український бізнес URL: https://ua-retail.com/2022/04/vijna-ta-%d1%97%d1%97-vpliv-na-ukra%d1%97nskij-biznes/
5. Безпека бізнесу під час війни: ТОП-10 порад керівнику. URL: https://biz.ligazakon.net/analitycs/212816_bezpeka-bznesu-pd-chas-vyni-top-10-porad-kervniku
6. Кодекс законів про працю України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08
7. Карта повітряних тривог України - https://alerts.in.ua/
8. Логістика під час війни: як українському бізнесу організувати транспортні потоки. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-other_news/3566470-logistika-pid-cas-vijni-ak-ukrainskomu-biznesu-organizuvati-transportni-potoki.html

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ

Мазур Олександр Васильович
к.е.н., доцент
Мазур Анжела Павлівна
Палюх Людмила Михайлівна
студентки
Київський університет ринкових відносин
м. Київ, Україна

Вступ. Інноваційний соціально-орієнтований тип розвитку економіки висуває більш жорсткі вимоги доосновного компоненту ресурсного потенціалу – трудового, до рівня професійної компетентності кадрів і загалом до системи управління кадровою політикою. Гостра кадрова проблема сучасних організацій потребує принципово нових підходів до розв'язання проблем формування та ефективного використання кадрових ресурсів.

Кадрова політика висвітлюється у працях вітчизняних і зарубіжних науковців, а саме: Гренадьор Н. М., Міненко М. А., Бегма П. О., Т. Ю. Базарова, В. Г Воронкова Саенко В. Г., Турчіна С. Г.,Федоренко В. Г., Мішина С. В. та інш.

Кадрова політика націлена на постійний розвиток ресурсами людини і потребує оновлення. Вона має оперативно реагувати на різні зміни, які відбуваються у організаціях, на підприємствах [1].

Метою роботи є сформування методичних підходів до оцінки кадрової політики підприємства.

Результати обговорення. Кадрові рішення формуються у рамках діяльності кадрової служби, а також лінійними та функціональними керівниками. Зона найбільшої відповідальності за ефективність прийняття кадрових рішень лежить на кадровій службі. Саме тому у більшості запропонованих методичних підходів оцінюються результати її діяльності.

На сьогоднішній день кадрова служба займається такими питаннями як: розробка та доведення до менеджерів загальної філософії та стратегії

управління людськими ресурсами; роз'яснення основних напрямів та цілей кадрових програм та кадрової політики фірми; поради та консультації менеджерам зі штатної політики та пов'язаних з нею проблем; забезпечення послідовних та виважених взаємовідносин з усіма працівниками підприємства; поради та консультації менеджерам у галузі трудових відносин; координація процедур тощо.

Оцінка діяльності служби управління персоналом, як систематичний і планомірно організований процес, спрямований на співмір витрат і результатів, пов'язаних з діяльністю кадрових служб, а також на співвідношення цих результатів з підсумками діяльності організації в цілому.

Робота кадрової служби може бути оцінена через такі показники: показники власне економічної ефективності; показники ступеня відповідності; показники ступеня задоволеності працівників; непрямі показники ефективності.

Кількісна оцінка ефективності діяльності служб управління людськими ресурсами пропонує обов'язкове визначення витрат, необхідні реалізації кадрової політики організації. У цьому слід враховувати як загальні витрати організації на персонал, а й витрати за змістом самої кадрової служби, реалізації функцій управління.

Оскільки працівники служби є частиною колективу організації, то у загальних витратах враховано витрати, що стосуються безпосередньо їх. До них слід додати лише матеріальні витрати та експлуатаційні витрати на утримання кадрової служби.

Ще одним показником, що характеризує діяльність служб управління персоналом, є середні витрати на кадрові заходи для одного працівника.

Показники ступеня укомплектованості кадрового складу оцінюються кількісно - шляхом зіставлення фактичної чисельності працівників з необхідною величиною за трудомісткістю операцій або з плановою чисельністю та чисельністю, передбаченою штатним розкладом; а також якісно - за відповідністю професійно-кваліфікаційного рівня, профілю освіти, практичного досвіду працівників вимогам робочих місць.

Показники ступеня задоволеності роботою оцінюються з урахуванням аналізу думок працівників. Такі думки виявляються з допомогою обстеження шляхом анкетування, інтерв'ювання, висловлювання реакції працівників на кадрову політику організації та її напрямів.

Обстеження можуть охоплювати велике коло питань, що стосуються різних аспектів задоволеності в роботі цієї організації: загальної задоволеності; задоволеності конкурентоспроможністю продукції організації, організацією праці, оплатою праці.

Основними непрямими критеріями ефективності діяльності служб управління персоналом є показники плинності кадрів.

Плинність є однією з найпоширеніших організаційних форм рухливості кадрів. Насправді до плинності прийнято відносити як звільнення за власним бажанням, так і звільнення з ініціативи адміністрації у зв'язку з прогулами працівників, систематичними порушеннями трудової дисципліни.

Організації можуть знизити рівень плинності за допомогою таких заходів: покращення організації праці та виробництва; скорочення монотонної, малокваліфікованої праці; оздоровлення умов праці; усунення невідповідності змісту праці на робочому місці кваліфікації, індивідуальних здібностей та інтересів працівників; організація професійного просування кадрів та розвиненої системи підвищення кваліфікації; вдосконалення оплати та стимулювання праці; спеціальні заходи щодо адаптації молодих працівників.

Проблема утримання персоналу на підприємстві безпосередньо пов'язана з проблемою збереження та збільшення її людського капіталу. Відхід цінних людей знижує людські активи організації, оскільки разом із працівниками «йдуть» і зроблені у яких інвестиції (витрати пошук, залучення, навчання тощо.). Система моніторингу рівня людського капіталу, могла би зробити ефективним управління людськими ресурсами організації.

Така система передбачає комплексну оцінку діяльності служби управління персоналом, яка включає: оцінку персоналу; оцінку відповідності цілям підприємства та наявними ресурсам; оцінку кадрових процедур, їхню

відповідність трудовому законодавству.

Суть методу управління полягає в побудові цілейтісно пов'язаних із бізнес-завданнями підприємства, та відстеження виконання кожного нормативу. Метод дозволяє контролювати ключові параметри в заданому напрямку, вибудовувати ефективну систему мотивації співробітників, своєчасно знаходити критичні точки та вузькі місця у роботі підрозділів чи організації загалом.

Стосовно управління людськими ресурсами завдання полягає у виділенні значущих для управління персоналом показників, що тісно пов'язані з бізнес-завданнями компанії, підрозділи, які підлягають регулярному виміру. Набір показників включає кількісні характеристики, які допомагають інформувати співробітників про основні фактори успіху у сьогоденні та майбутньому.

Метод управління полягає в тому, що керівники спільно зі своїми підлеглими встановлюють цілі для виконання роботи та свого розвитку та оцінюють успіх у їх досягненні. Таким чином, вирішуються індивідуальні, групові та організаційні цілі. Для реалізації важливо правильно поставити цілі перед кожним структурним підрозділом та співробітником, виходячи із загальних цілей організації чи підрозділу [2].

Кадрова політика має бути орієнтована на пріоритет соціальних цінностей, соціальну політику, оскільки кінцева мета проведених реформ- це добробут кожної людини. Як правило, основні засади кадрової політики виробляються керівництвом підприємства, але реально добір персоналу здійснює кожен структурний підрозділ незалежно.

Таблиця 1

Принципи добору персоналу

Науковість	використання всіх сучасних наукових розробок у цій галузі, які могли б забезпечити максимальний економічний та соціальний ефект
Комплексність	охоплення всіх сфер кадрової діяльності та всіх категорій працівників
Системність	облік взаємозалежності та взаємозв'язку окремих складових цієї роботи; необхідність урахування

	економічного та соціального ефекту (як позитивного, так і негативного), впливу того чи іншого заходу на кінцевий результат
Ефективність	будь-які витрати на заходи у цій галузі мають окупатися через результати господарської діяльності
Методичність	якісний аналіз вибраних варіантів рішення, особливо у випадках, коли є ряд взаємовиключних методик

З кількох варіантів запропонованих принципів стосовно умов цієї організації має бути обраний якийсь один.

Однак будь-яке підприємство має планувати внутрішній процес самовідтворення кадрів та вживати необхідних заходів для вирощування та залучення найбільш кваліфікованих фахівців.

При виборі кадрової політики враховуються такі фактори: вимоги виробництва, стратегія розвитку підприємства; фінансові повноваження підприємства, обумовлений їм допустимий рівень витрат за управління персоналом; ількісні та якісні характеристики наявного персоналу та спрямованість їх зміни у перспективі; ситуація на ринку праці (кількісні та якісні характеристики пропозиції праці за професіями підприємства, умови пропозиції); попит робочої сили, вплив профспілок, жорсткість у відстоюванні інтересів працівників; вимоги трудового законодавства, прийнятна культура роботи з найманим персоналом. В основі формування кадрової політики лежить аналіз структури персоналу, ефективності використання робочого дня, прогнози розвитку та зайнятості.

Активна кадрова політика – це запорука успішної роботи підприємства. Активна кадрова політики в ідеальному випадку формується і реалізується за схемою, передбачає побудову цілей, причому цілей працівників та цілей адміністрації, забезпечення їх найменшої суперечливості, виявлення ролі та місця управління персоналом у забезпеченні головних цілей підприємства.

Організаційно-штатна політика - це планування потреби у трудових ресурсах, формування структури та штату, призначення, створення резерву, переміщення. Інформаційна політика визначає створення та підтримку системи руху кадрової інформації (наявність вакансій, можливості професійного та

кар'єрного зростання, соціальні питання тощо).

Фінансова політика формує принципи розподілу коштів, забезпечує ефективність системи стимулювання праці. Політика розвитку персоналу - це забезпечення програми розвитку, профорієнтація та адаптація співробітників, планування індивідуального просування, формування команд, професійна підготовка та підвищення кваліфікації.

Для того щоб залучити та утримати у своїх лавах кваліфікованих фахівців, треба спробувати виявити ключовий мотивуючий на вибір місця роботи фактор та пропонувати саме його таким потенційним кандидатам: студентам та молодим фахівцям, які тільки закінчили навчальний заклад; молодим спеціалістам з досвідом до 3 років; висококваліфікованим майстрам; окремій групі молодих мам [3]. Природно, це розподіл на групи вкрай умовно, але так чи інакше грунтується на психологічних аспектах розвитку особистості в цілому - потреби, емоції, бажання, інтереси, адже саме від задоволення цього залежить наш загальний психологічний стан.

Висновки. Варто відзначити, що багато компаній використовують систему мотивації для залучення та утримання співробітників як останній шанс збереження лояльності – не секрет, що підвищувати зарплати постійно не може дозволити собі жодне підприємство, але можливо доповнити нематеріальними методами. Якщо ви не запропонуєте своєму співробітнику цікавий пакет, його обов'язково запропонує хтось інший.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гренадьор Н. М., Ковалик О. А. Роль кадрового потенціалу на підприємстві. *Економіка, фінанси, право*. 2019. № 7. С. 16–18.

2. Нагорний В. Пільги в працевлаштуванні та під час роботи окремих категорій громадян: коли, хто й на що має право. *Все про бухгалтерський облік*. 2020. № 99. С. 21–25.

3. Смачило В. Методика оцінювання кадрового потенціалу на підприємстві. *Україна: аспекти праці*. 2018. № 1. С. 22–27.

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ НА ЗАСАДАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Мірошниченко Олександр Вікторович
аспірант денної форми навчання,
за спеціальністю 051 - Економіка,
Національний університет
біоресурсів і природокористування України;
м. Київ, Україна

Вступ. Сучасний стан розвитку сільських територій прямо залежить від загальної політики держави та процесів децентралізації, що поступово почали проходити з 2014 року. Підвівши проміжний підсумок децентралізації в Україні, можемо констатувати, що сільські території почали більш активно розвиватись і вже мають вагові результати. Проте, складні процеси децентралізації супроводжуються поступовим виявлення перешкод та недоліків. Територіальний устрій змінився за рахунок створення об'єднаних територіальних громад (далі – ОТГ). З моменту їх утворення, органи місцевого самоврядування, отримали більш ширші повноваження з питань управління територією та розпорядженням фінансовими та іншими ресурсами. Вбачаємо актуальним розкрити принципи подальшого розвитку сільських територій.

Ціль роботи полягає в дослідженні розвитку процесів децентралізації та їх вплив на розвиток сільських територій України.

Матеріали та методи. В ході дослідження теорії і практики децентралізації державної влади в Україні застосовувалися загальнонаукові методи: системний, що дозволив виявити і узагальнити ознаки децентралізації державної влади; аналізу і синтезу, що дали можливість осягнути принципи і межі децентралізації державної влади, а також її види з урахуванням розвитку теорії децентралізації державної влади.

Результати та обговорення. Процеси розбудови України розпочалися ще з моменту отримання незалежності у 1991 році. Не зважаючи на війну, яка

кардинально змінила життя кожного українця, держава і надалі проводить політику децентралізації та крокує в напрямку європейських цінностей. Органи місцевого самоврядування в теперішній час мають більше повноважень та відповідальності, а значить мають можливість якісніше регулювати розвиток кожної окремої території та включатись у активізацію взаємодії з жителями цих територій.

Децентралізація (від лат. de – відмова та англ. decentralization – централізація) – передання частини функцій державного управління центральних органів виконавчої влади місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування, розширення повноважень нижчих органів за рахунок вищих за рівнем [2, с.81].

Децентралізація управлінських впливів надає можливість створити адекватну організаційну структуру управління та професійної підготовки, сприяє посиленню незалежності та відповідальності закладів, сприяє вдосконаленню механізмів саморегулювання. За таких умов влада, наближена до її головного джерела – людей, сприяє залученню до суб’єктів процесу управління громадськості. Якщо розглядати управління як соціальний процес, що передбачає свідомий, цілеспрямований вплив на соціальну систему та її окремі елементи, з метою організаційної та функціональної оптимізації, то, перш за все, необхідно визначити саме мету управління.

Метою управлінських впливів є створення сприятливих умов для появи, реалізації та розвитку інтелектуальних запитів кожної особистості. А реформаційні процеси на шляху децентралізації влади в цьому випадку визначають головну функцію управління освітою – координацію дій владних структур і громадськості з метою задоволення особистих потреб громадян і державних запитів.

Децентралізація в Україні відбувалась у кілька етапів, причому завершального етапу ще не відбулося. Перший етап можна позначити часовими рамками 2015-2019 роки. За цей проміжок в Україні добровільно створено 982 ОТГ, до складу яких увійшли близько 4500 колишніх місцевих рад (з майже 12

тисяч) [3].

2020 рік став ключовим у питанні формування базового рівня місцевого самоврядування. Тут настає другий етап процесу децентралізації. Так, 12 червня 2020 року Уряд затвердив новий адміністративно-територіальний устрій базового рівня. Відповідно до розпоряджень Кабінету Міністрів, в Україні сформовано 1469 територіальних громад, які покриватимуть усю територію країни [3]. Такі темпи міжмуніципальної консолідації міжнародні експерти назвали дуже високими. Крім того, законом України «Про добровільне об’єднання територіальних громад» було введено інститут старост. Це є нововведенням, адже до цього функціонували міські та сільські голови. Виборні старости фактично є представниками з народу, які проживають на конкретній території, а значить більше зацікавленні в її розвитку.

На нашу думку, динаміка розвитку сільських територій прямо залежить від наявності сприятливих умов. Тому спершу доцільним є розгляд основних причин, які можуть спричиняти застій на шляху розвитку. Першою, на нашу думку є відсутність робочих місць в сільській місцевості. Ця обставина прямо впливає на проживання молоді в такій місцевості. Саме молодь я ініціатором змін, руху в майбутнє. Молодь не бажає лишатися в занедбаних селах з відсутньою роботою та перспективою лише ведення домашнього господарства. Відповідно завдання ОТГ є створення підприємств, які б забезпечили попит на кваліфікованих працівників, тим самим забезпечуючи їм можливість отримувати заробіток.

Трудова діяльність працівників села пов'язана зі складними проблемами розвитку ринкових відносин, спеціалізації праці та виробництва, впровадження в агроформуваннях, на переробних та інших підприємствах нових форм організації праці і виробництва [1, с.64].

Другою перешкодою в розвитку сільських територій вважаємо відсутність забезпечення безкоштовним житлом громадян. Звісно, в сільській місцевості дуже багато покинутих будинків, проте, навіть представники таких професій як вчитель чи лікар, працюючи за направленням, змушені винаймати

житло для проживання. Цим до речі і пояснюється відсутність кваліфікованих спеціалістів за потрібними напрямами.

Варто акцентувати увагу і на тому, що не кожне село має школу, дошкільний навчальний заклад. Укрупнення територій фактично ще більше посилило цю проблему, адже деякі населені пункти втратили можливість утримувати школи через малу кількість учнів. Відсутність освітнього закладу відіграє значиму роль у виборі місця проживання [4, с.40].

Виходячи із вищезазначеного, приходимо до логічного висновку, що люди обирають більш великі населені пункти, щоб мати можливість доступу до необхідних послуг. Все ж, війна дещо внесла корективи у нормальну життєдіяльність громадян. Дуже багато мешканців великих міст, виходячи з контексту безпеки, почали переїжджати у більш віддалені, малонаселені пункти. А це, як не дивно, може стати тим поворотним моментом, коли сільські території проходять більше освоєння та мають перспективи розвитку.

На нашу думку, сільські території нині мають ряд переваг, зокрема:

– в питаннях безпеки малонаселені пункти менше піддаються ризику бути захопленими, через відсутність, як такої промислової бази, великих скупчень людей, відсутність високопосадовців вищого рівня;

– можливість ведення власного господарства, що знову ж таки, може стати великим плюсом у випадку неможливості доставки товарів в село;

– через малонаселеність практично всі один одного знають, а значить і шансів знайти зрадників та колаборантів підвищується в рази;

– у жителів сільських місцевостей значно менші доходи, а це знижує вірогідність їх виїзду закордон, тобто тут більш стале населення, яке точно зацікавлене в захисті та розвитку території.

Вважаємо сільські території дуже перспективи в плані розвитку фермерських господарств. Саме з них ОТГ може отримувати суттєві прибутки від сплати податків, нові робочі місця і притік населення. Проте, кількість фермерських господарств, незважаючи на їх державну підтримку, останнім часом скорочується, а якщо в якісь роки і збільшувалася, то незначно.

Більшість сільських жителів вважає найбільш прийнятними і перспективними формами господарювання великі агроформування. Значна частина населення вважає, що основою аграрного виробництва повинні бути фермерські господарства та особисті підсобні господарства В період економічної кризи приватне домашнє господарство перетворилося з допоміжного джерела в переважне джерело сільськогосподарської продукції. В умовах економічної кризи та війни домашнє сільськогосподарське виробництво стало важливою умовою виживання переважної більшості і сільського, і міського населення [5, с.122].

Отже, можна виділити ряд ключових напрямків, які вимагають якнайшвидшої реалізації з метою подальшого стійкого розвитку сільських територій:

– скорочення відтоку молодих і перспективних кадрів з села;

– підвищення рівня доходів сільського населення;

– зниження сільського безробіття;

– розвиток дошкільної та середньої освіти, медичного обслуговування в сільській місцевості;

– підвищення соціальної і економічної грамотності сільського населення.

Важливим фактором розвитку сіл, селищ та малих міст є їх доступність та розвиток інженерно-транспортної мережі. Першочергова увага має бути зосереджена на створенні можливостей для ефективного водопостачання та водовідведення в селах, селищах, у першу чергу тих, що мають приріст чисельності населення [5, с.123].

Таким чином, основою для розвитку села є підняття рівня розвитку сільського господарства, тваринництва, екології, туризму. Це має бути комплексний розвиток у всіх сферах, що приносять дохід сільській території, який потім буде направлено для вирішення проблем інфраструктури села, зайнятості населення, тощо.

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене констатуємо, що розвиток

сільських територій в умовах децентралізації, тісно пов'язаний із загальнодержавною політикою України та її стратегією розвитку. Не зважаючи на той факт, що ОТГ дали більш широкі повноваження, в порівнянні з тим, що були до проведення реформ, є ряд перешкод, які унеможливлюють подальший розвиток сільської місцевості. Ці проблеми не нові, їх знали органи місцевого самоврядування і раніше, проте, поки що не винайдемо механізму їх швидкого викорінення.

На нашу думку, основним акцентом в питаннях розвитку сільської місцевості мають стати: викорінення сільського безробіття, пільги для жителів сіл щодо створення одноосібних фермерських господарств, створення якісної освітньо-медичної структури, фінансова допомога людям похилого віку, залучення молодих спеціалістів, побудова підприємств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бойко В. В. Сільські території у формуванні економічної безпеки держави: теоретичний аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2015. Випуск № 11. С. 64-68.

2. Гуменюк А. В., Школенко О. Б. Проблеми розвитку сільських територій в умовах децентралізації. *Становлення механізму публічного управління розвитком сільських територій як пріоритет державної політики децентралізації*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (4 грудня 2018 р., Житомир). Житомир: ЖНАЕУ, 2018. С. 81-83.

3. Загальна інформація про децентралізацію. URL: https://decentralization.gov.ua/about. (дата звернення: 28.09.2022)

4. Кузькін Є. Ю. Вплив децентралізації на розвиток регіонів. *Наукові праці НДФІ.* 2016. Вип. 3. С. 39-53.

5. Чертягіна В. Державне регулювання сталого розвитку сільських територій в Україні. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2017. випуск № 3 (34). С.122-127.

КРИЗА ЕКОНОМІКИ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ КРИЗИ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ

Мямлін Владислав Віталійович
д.т.н., професор
Український державний університет науки і технологій
м. Дніпро, Україна

Вступ. Економічна теорія, за весь історичний період свого існування, зазнала цілої низки змін. Незважаючи на певний прогрес, в даний час вона знаходиться в дуже глибокій кризі, яка, мабуть, повинна привести до переосмислення її основних цілей та зміни методології досліджень. Теоретична економіка так і не змогла знайти ефективні рішення, які б сприяли інтенсивному соціально-економічному розвитку.

Мета роботи полягає в тому, щоб звернути увагу наукової спільноти, наскільки різні економічні парадигми, теорії, концепції, школи та напрямки адекватно відображають економічну практику та сприяють звільненню від криз та супутніх їм негативних явищ.

Матеріали та методи. Дослідження базується на аналізі, порівнянні та зіставленні соціально-економічної реальності з основними положеннями економічної науки.

Основною рушійною силою, яка сприяє розвитку економічної теорії, є еволюційна зміна економічних парадигм, що впливає на методологічний вибір дослідників та їх науковий світогляд. Протягом усієї історії розвитку науки можна виділити часові етапи зміни загального наукового бачення картини світу та методів її пізнання. Не обійшло це й економічну науку, в якій процес дослідження позначився на зміні теоретико-методичних підходів, представлених різними школами та напрямками.

Для початку з'ясуємо, що таке «парадигма». Різні вчені по-різному трактують суть цього терміна. Так, наприклад, Т. Кун, автор фундаментальної роботи [1], під парадигмою має на увазі «визнані всіма наукові досягнення, які

протягом певного часу дають науковому співтовариству модель постановки проблем та їх вирішення». Таке визначення парадигми стосується всіх сфер наукової діяльності. Період часу, коли діє парадигма, він називає «нормальною» наукою. Але якщо звернутися до економічних парадигм, то ми не побачимо вирішення економічних проблем. Таким чином, назвати «нормальною» наукою економічні теорії зовсім не можна, тому що вони не «дають науковому співтовариству модель постановки проблем та їх вирішення».

Основною проблемою економіки є виникнення криз та поява всіх негативних явищ з ними пов'язаних. Це інфляція, безробіття, падіння ВВП тощо. Кризи постійно є у економіці починаючи з середини XVIII століття і до нашого часу (табл. 1).

Незважаючи на велику кількість різноманітних економічних теорій, шкіл і підходів, які весь час змінювали один одного протягом тривалого історичного періоду, так і не вдалося вирішити питання з кризами, що перманентно з'являються, і все більше і більше набувають затяжного характеру. Крім того, економічні теорії так і не дали відповіді на запитання: чому відсутні наукове передбачення та прогнозування і як треба науково керувати економікою? Отже, можна констатувати, що криза економіки є наслідком кризи економічної теорії.

Існує величезна кількість лауреатів престижної премії з економіки імені Альфреда Нобеля, але жоден з них так і не дав рецепт, як зробити так, щоб економіка повністю уникла б кризових явищ, а розвиток її здійснювався б на користь всього суспільства і тільки по висхідній. Безумовно, що їх розробки дуже важливі і корисні, проте у них робиться акцент на вирішенні друго- і третьорядних завдань, а головна причина, яка породжує негативні явища в економіці, не помічається.

Усі відомі економічні парадигми, теорії, концепції, підходи, школи та напрями, незважаючи на широке коло питань, які вони розглядають, поєднує те, що вони використовують «прибутково-фінансовий» принцип господарювання. У них апріорі прийнята установка на отримання прибутку, де

"прибуток" є головним результуючим показником роботи підприємств. Але насправді категорія «прибутку» є хибною, оманливою категорією. "За що боролися, на те і напоролися!".

Таблиця 1

Періоди та масштаби криз

n/n	Роки кризи	Масштаби кризи	n/n	Роки кризи	Масштаби кризи
1	1788	Англія	15	1900	Світова, Японія, Англія (1903)
2	1793	Англія	16	1907	Світова
3	1797	Англія	17	1920-1921	Світова
4	1810	Англія	18	1929-1933	Світова
5	1815	Англія	19	1937-1938	Світова
6	1819	Англія	20	1948-1949	Світова
7	1825	Англія	21	1957-1958	Світова
8	1836	США, Англія (1837)	22	1960-1961	Світова
9	1847	Англія, Німеччина, Франція, США	23	1970-1971	Світова
10	1857	Світова	24	1973-1975	Світова
11	1866	Світова, США (1965),	25	1980-1981	Світова
12	1873	Світова, Англія (1878)	26	1987-1988	Світова
13	1882	Світова, Німеччина (1883)	27	1997-1998	Світова
14	1890	Німеччина (1891), Англія (1893)	28	2008-…?	Світова

Чути такі вигуки, що нічого страшного в кризах немає, після кожного спаду завжди починається підйом. Але ж можна прийняти такі принципи функціонування господарського макромеханізму, при яких буде лише один постійний підйом і взагалі не буде ніяких спадів. Крім того, автор вважає, що основна мета розвитку людського суспільства полягає не в розвитку науки і техніки, не в кількості споживаних благ на душу населення, вона полягає саме в еволюції самої людини, підвищенні рівня її свідомості. К. Маркс був зовсім не правий, кажучи про те, що «не свідомість людей визначає їхнє буття, а,

навпаки, їхнє суспільне буття визначає їхню свідомість». Буття визначає свідомість лише для людей низького рівня свідомості, а люди високого рівня свідомості самі визначають буття. Чим більше буде в суспільстві високо свідомих людей, тим легше вирішуватимуться різні питання, у тому числі й економічні.

По суті, економіку перетворили на свого роду гру з виробництва та споживання благ, у якій грають дві команди. Одна команда нечисленна, а інша багаторазово перевершує першу, але правила гри такі, що постійно виграє нечисленна команда і основна частка благ дістається їй. Це несправедливо, і такі правила треба міняти. Складається враження, що сучасна економічна теорія відводить убік від вирішення нагальних проблем і виконує якесь замовлення, в інтересах незначної, але пануючої кількості транснаціональних корпорацій, зацікавлених не в загальному благу, а переслідують тільки свої егоїстичні цілі. Маючи колосальні можливості, вони використовують економічну теорію для вирішення свого власного збагачення. Таким чином, існуюча парадигма («основний потік») обслуговує нині центр однополярного світу та працює на користь конкретних суб'єктів фінансово-економічної діяльності. Загалом «гра йде в одні ворота».

Результати та обговорення. Вже багато вчених приходять до висновку про необхідність кардинального перегляду існуючих парадигм розвитку суспільства та економіки. Вивчаючи існуючі економічні теорії, досить важко зрозуміти, куди ми йдемо і що будуємо. Адже парадигма економічної науки має бути міцно пов'язана з парадигмою розвитку суспільства. Соціально-економічна парадигма, на відміну від парадигм природознавства, повинна вказувати на цілі, які мають бути досягнуті. Виникає питання, як має називатися соціально-економічна парадигма, яка спрямована на повне викорінення фінансово-економічних криз та всіх негативних явищ, пов'язаних з ними. Автору, наприклад, бачиться така назва «Парадигма побудови високоцивілізованого гармонійного та гуманного ладу на користь усіх членів суспільства». Пропонована соціально-економічна парадигма базується на двох

основних підходах: інженерно-технічному та соціально-гуманістичному, кожен з яких спирається на цілу низку відповідних принципів, головними серед яких є: заміна концепції «людини економічної» на концепцію «людини свідомої», відмова від хибної категорії «прибутки», «приватно-державне» партнерство, один-єдиний податок, що зветься «частка держави» тощо. Більш детально основні принципи функціонування нової економічної моделі представлені в роботах [2-12].

Нині важливу роль при розробці нової економічної парадигми можуть зіграти не лише економісти, а також представники інженерних професій, фахівці з природознавства, філософи. Слід звернути увагу на різницю між інженерною діяльністю та науковою. Результатом інженерної діяльності завжди має бути працюючий об'єкт, інакше вона не має жодного сенсу. Результат наукової діяльності такої мети не має. У науці негативний результат – це також результат.

Вже немає сенсу вигадувати нові теоретичні конструкції. У нас для цього зовсім не лишилося часу. Вони вже, за весь історичний період, досить вивчені для того, щоб почати діяти. За економікою вже написано десятки тисяч книг та мільйони статей, серед яких досить багато цінного та корисного матеріалу, хоча кількість таких видань мізерно мала в порівнянні із загальною кількістю абсолютно марної літератури. Недосвідченій людині, та часом навіть і фахівцю, нелегко розібратися в цьому величезному океані численних теорій, концепцій, шкіл та напрямів. Можна ще десятки років вигадувати всякі концепції, які повторюватимуть вчорашній день з різними варіаціями, але «топтання на місці» продовжуватиметься. Тим не менш, вся інформація, необхідна для створення економіки нового типу, яка б ефективно функціонувала, вже є в кількості «критичної маси», щоб могла розпочатися «ланцюгова реакція», і з'явилася дійсно реальна економічна парадигма. Просто треба вміти «відокремлювати зерна від полови».

Економічна теорія має йти попереду практики, вона має вказувати їй шлях, коригувати помилки, давати рекомендації, прогнозувати та управляти. На

жаль, у нас практика йде попереду теорії, а теорія лише намагається пояснювати те, що відбувається на практиці та підганяти під це «наукову» базу. Зовсім по-іншому справи, наприклад, в інженерній діяльності. Спочатку вчені роблять відкриття, а потім інженери, користуючись цими результатами, втілюють у бетоні та металі нові технології та обладнання.

Висновки. Всі парадигми, теорії, концепції, школи та напрямки, які не можуть позбавити економіку кризових явищ, є неспроможними. Пропонується нова парадигма соціально-економічного розвитку держави, яка ґрунтується на безкризових засадах функціонування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кун Т. Структура научных революций. Москва : ООО «Издательство АСТ», 2001. 608 с.

2. Мямлін В., Мямлін С. Як Україні запустити потужний економічний «двигун»? *Світ.* 2018. № 3-4. С. 3.

3. Мямлін В. В., Мямлін С. В. Істина сутність категорії «прибуток» та її негативний вплив на розвиток економіки. *Світ економічної науки*. Випуск 11: Зб. тез Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Тернопіль, 19 лютого 2019 р.). Тернопіль, 2019. С. 46-51.

4. Мямлин В. В., Мямлин С. В. Основные научные принципы создания высокоэффективного экономико-финансового «механизма» в государстве. *Независимое исследование с позиций IT-технологий: монография*. Киев-Днепр : Монолит, 2019. С. 40-58.

5. Мямлин В. В. К вопросу о ложных категориях в экономической науке. *Science and education: problems, prospects and innovations.* Proceedings of the 7th International scientific and practical conference. CPN Publishing Group. Kyoto, Japan. 2021. Pp. 738-747.

6. Мямлін В. В. Що потрібно змінити в економічній теорії, щоб вона стала потужним творчим інструментарієм? *Проблеми та перспективи розвитку залізничного транспорту*: матер. 81 Міжн. наук.-практ. конф. (Дніпро, 22-23

квітня 2021 р.) Дніпро, 2021. С. 274-276.

7. Мямлін В. В. Необхідність докорінної зміни основних принципів функціонування механізму макроекономічної системи при переході від екстенсивного шляху розвитку – до інтенсивного. *Topical issues of modern science, society and education.* Proceedings of the 5th International scientific and practical conference. SPC ―Sci-conf.com.ua‖. Kharkiv, Ukraine. 2021. Pp. 1703-1709.

8. Мямлин В. В. Про абсолютное несоответствие экономических законов естественному порядку вещей в природе. *Science, innovations and education: problems and prospects*: Proceedings of the 7th International scientific and practical conference. SPN Publishing Group. Tokyo, Japan. 2022. Pp. 780-789.

9. Мямлин В. В. Роль высокоэффективной макроэкономической модели в повышении уровня сознания человека. *Innovations and prospects of world science.* Proceedings of the 8th International scientific and practical conference. Perfect Publishing. Vancouver, Canada. 2022. Pp. 280-290.

10. Мямлін В. В. У чому має полягати реальна ефективність соціально-економічного розвитку країни? *Modern research in world science.* Proceedings of the 6th International scientific and practical conference. SPC-Sci-conf.com.ua‖. Lviv, Ukraine. 2022. Pp. 757-763.

11. Мямлин В. В. Теория бесприбыльной альтернативной экономики как основа нового экономического мировоззрения. Вісник Дніпропетр. нац. ун-ту залізн. трансп. ім. акад. В. Лазаряна. 2009. Вип. 26. Дніпропетровськ : Вид-во ДНУЗТ, 2009. С. 222-230.

12. Мямлин С., Мямлин В. Экономика синергии как единственная альтернатива экономики эгоизма. *Формування механізму зміцнення конкурентних позицій національних економічних систем у глобальному, регіональному та локальному вимірах*: Матер. міжн. наук.-практ. конф. Тернопіль, 2016. С. 30-33.

МОТИВАЦІЯ ТА СТИМУЛЮВАННЯ ПЕРСОНАЛУ ЯК ГОЛОВНИЙ ЧИННИК ПОКРАЩЕННЯ РОБОТИ ПІДПРИЄМСТВА

Петренко Анастасія Станіславівна,
студент
Грушева Алла Андріївна,
к. пед. н., доцент
Державний податковий університет
м. Ірпінь, Україна

Вступ./Introductions. На даному етапі швидкого розвитку та зміни ринкової економіки саме працівники підприємства стають ключовим фактором у підвищенні рівня успішності підприємства, його репутації, довготривалому та успішному функціонуванні.

У даний час зацікавленість і бажання працівників ефективно та якісно виконувати свої службові обов'язки є одним з головних внутрішніх чинників, що впливають на зростання успішності, престижності і конкурентоспроможності будь-якого сучасного підприємства. В основі знаходиться мотивація працівників, орієнтована на задоволення особистих і колективних потреб та інтересів [2].

Зараз існує проблема, коли керівники підприємств зіштовхуються з проблемою неефективного використання ресурсів, що стає причиною зниження рівня зацікавленості та мотивації робітників, зниження рівня їх продуктивності, а в результаті і рівня відповідальності до поставлених завдань. Зважаючи на ці проблеми, постає актуальність дослідження питання мотивації та засобів, що впливають на стимулювання персоналу до роботи. Адже у таких умовах рівень мотивації працівників стає чи не найважливішим фактором, що дозволяє подолати ці проблеми та підвищити рівень самого підприємства.

Мета роботи./Aim. Метою дослідження є визначення суті мотивації для функціонування підприємства та дослідження шляхів і методів для мотивування йстимулювання персоналу.

Матеріали та методи./Materials and methods. Розгляду питань мотивації персоналу присвячено праці багатьох вчених, серед яких можна відзначити таких науковців, як Л. В. Балабанова, Л. В. Бондарчук, Н. П. Ніколайчук, В. Я. Брич, Л. С. Громко, М. П. Денисенко, О. Ю. Будякова та багато інших вчених [2].

Результати та обговорення./Results and discussion. Якщо розглядати мотивацію людини до діяльності в загальному розумінні, тор це є сукупність різних видів сил, що спонукають особистість до певної активної діяльності, надаючи цій діяльності спрямованості, для досягнення у повній мірі цілей організації та власних цілей.

Зв'язок між окремою поведінкою людини та окремими силами опосередковується дуже складною системою взаємодій, так що різні люди по-різному реагують на однакові ефекти однієї і тієї ж сили. Крім того, поведінка людини та дії, які вона виконує, у свою чергу, впливають на її реакції, що призводить до зміни величини ефекту та напряму поведінки, спричиненого цим ефектом.

Суб'єкт і об'єкт мотивації можна віднести до структурних елементів мотиваційного процесу. Об'єктами мотивації є працівники підприємства, який змінюється відповідно до внутрішніх факторів (технологія та організація виробництва, а також характер продукції), так і зовнішніх факторів (правові та моральні норми суспільства, демографічні процеси, характер ринку праці та ін.). Суб'єктом у свою чергу є людські ресурси, які реалізуються в самих працівниках. Саме працівники формують культуру підприємства та його внутрішню структуру.

Одним з механізмів для підвищення мотивації працівників є матеріальний аспект оплати праці(заробітна плата, премії та винагороди). Для підвищення ролі оплати в системі стимулювання необхідно забезпечити її прямий зв’язок з рівнем результатів праці. Кожен працівник повинен відчувати безпосередній зв'язок між рівнем матеріальної винагороди та продуктивністю праці, розміром заробітної плати чи премій та результатами діяльності підприємства. Деякі

вчені наголошують на необхідності створення системи стимулювання для підвищення ефективності праці на підприємствах. Йдеться про використання набору методів і технік для впливу на співробітників в управлінні компанією, забезпечення того, щоб їх заохочували до певної поведінки під час робочого процесу для досягнення цілей компанії. Частина перетворень базується на необхідності задоволення індивідуальних потреб працівників. Удосконалення механізму стимулювання передбачає комплекс заходів, пов'язаних із матеріальним стимулюванням, покращення організації праці (поліпшення умов праці, використання гнучких графіків тощо), підвищенням якості праці, участю в процесах управління персоналом, використанням моральних факторів. заохочувати. Тобто, працівник має комфортно почуватися та відчувати, що керівник враховує його інтереси.

Правильно організована система мотивації допомагає суттєво підвищувати ефективність роботи персоналу, нарощувати обсяги продажу, покращувати виробничий процес і рівень обслуговування клієнтів, без особливо великих матеріальних витрат підприємства. Це пояснюється тим, що коли працівник виконує свої посадові обов'язки із задоволенням і його цілі саморозвитку включають розвиток підприємства загалом, то його коефіцієнт корисної дії зростає в рази [1, с. 212].

Ще одним механізмом мотивації працівників є соціальні пільги, зокрема безкоштовна відпустка, безоплатне медичне обстеження, можливість оздоровлення та спорту. Це стимулювання означає відносно низькі витрати для працівника протягом року, але воно покращує репутацію компанії в очах працівників, оскільки вони відчувають, що керівництво піклується про них.

Варто зазначити, механізм мотивації повинен забезпечувати, з одного боку, можливість задоволення за рахунок справедливої винагороди різноманітних потреб людини в процесі трудової діяльності, а з іншого – одержання очікуваних результатів праці, успішного досягнення цілей підприємства [1, с. 213].

Найважливішими суб'єктами системи мотивації виступають керівники

усіх рівнів управління підприємством, які стимулюють підлеглих їм працівників до ефективної роботи. Забезпечення регулярного регулювання та координації роботи керівниками окремих відділів чи служб стосовно досягнення загальної мети буде мати доволі високий рівень ефективності у випадку, коли вони будуть взаємозалежними, а також коли успішність одного буде сприяти вдалій роботі усіх інших [3, с. 509].

Висновки./Conclusions. Як висновок можна сказати, що мотивація спонукає працівників до ефективної діяльності для досягнення поставлених цілей підприємства. У випадку, коли працівник має мотивацію, це є показником його зацікавленості. Отже, чим краще налагоджена система стимулювання та мотивації працівників, тим активніше персонал буде досягати гарних результатів, спрямованих на досягнення потреб компанії та її розвитку. Безумовно, що сьогодні потрібно удосконалювати механізми та інструменти для створення потужних мотиваційних стимулів для продуктивної і ефективної роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Богацька Н. М. Мотивація як основний чинник підвищення ефективності праці на підприємстві. Глобальні та національні проблеми економіки. Випуск 3. 2015. С. 210-214.

2. Корольков В. В., Бабенко Д. О. Удосконалення мотиваційного механізму управління персоналом підприємства. Ефективна економіка. 2020. № 11.

3. Сікун. О. А. Мотивація як чинник підвищення ефективності праці персоналу підприємства. Молодий вчений. №1 (65). 2018. С. 506-510.

МАКРОПРУДЕНЦІЙНА ПОЛІТИКА В МІНЛИВОМУ РИНКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Петренко Ольга Павлівна,
к.е.н., доцент
Цимбал Наталія Володимирівна,
здобувачка вищої освіти
Одеський державний аграрний університет
м. Одеса, Україна

Вступ. Системні ризики все частіше спіткають світову економіку. Так, за останні два десятиліття спостерігалися кризи, які призводили до значних змін. Раніше вважалося, що фінансова система саморегульована, а всі відомі інструменти стабілізаційної політики, в тому числі й монетарної, здатні передбачити серйозний економічний спад. Проте, після глобальної фінансової кризи 2008 р. регулятори по всьому світу посилили вимоги до діяльності банків, щоб підвищити стійкість фінансового сектора та знизити ризики серйозних фінансових збоїв під час економічних криз. Проведена макропруденційна реформа світової банківської системи привернула увагу великої кількості дослідників до аналізу того, яку роль макропруденційна політика відіграє в пом'якшенні наслідків економічних рецесій. Більшість теоретичних публікацій показують, що макропруденційні заходи дійсно знижують ймовірність виникнення системних банківських криз. Це актуалізує тематику дослідження.

Метою дослідження є оцінка теоретичних та практичних аспектів застосування макропруденційних інструментів в Україні.

Методи дослідження. В дослідженні були використані загальнонаукові та спеціальні методи досліджень, а саме, логічне узагальнення, компаративний аналіз, метод систематизації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Макропруденційне регулювання фокусується на агрегованому аналізі стійкості фінансового

сектора та дослідженні взаємозв'язків між системно значущими фінансовими посередниками. Кризові явища провокують зміни сучасних підходів стосовно регулювання фінансових ринків. Відповідно необхідним є існування надійного механізму регулювання і нагляду, здатного розпізнавати й запобігати фінансовим шокам, збережуть сприятливі умови для розвитку фінансових інновацій.

Ряд подій які спостерігалися у вітчизняній економіці в період фінансової нестабільності 2008-2009 та 2014-2015 рр., період COVID-19 та воєнних дій 2022 року за своїми характеристиками ідентифіковані як системні ризики. Натомість чинна монетарна та мікропруденційна політика продемонстрували нездатність стримати такого роду ризики та забезпечити стабільність країни в макроекономічному вимірі. У той час, як більшість країн, зробивши висновки після світової фінансової кризи 2008 р., почали активно запроваджувати макропруденційну політику, спрямовану на стримування системних ризиків та забезпечення фінансової стабільності. Основною відмінністю нових підходів полягає у зміщенні акценту з мікро- на макрорівень: лише комплексне бачення фінансової системи ладне забезпечити ефективні рішення щодо регулювання. Крім того, важливим є вирішення питання заповнення так званих регуляторних розривів між монетарною та макропруденційною політиками. Макропрудеційний підхід означає побачити потенціальні ризики в діяльності, що являються зараз популярними та прибутковими, і вжити заходи, які зменшать поточні прибутки банків зараз, але захистять державу від фіскальних втрат та втрат ВВП в майбутньому [1].

Центральний банк України є основним регулятором макропруденційної політики, метою якого є фінансова стабільність та економічне зростання країни.

Стратегічні цілі макропруденційної політики згідно рекомендацій ESRB досягаються через ряд проміжних цілей (рис.1), які характеризують можливі джерела прояви системного ризику. В свою чергу проміжні цілі впливають на вибір макропруденційного інструменту.

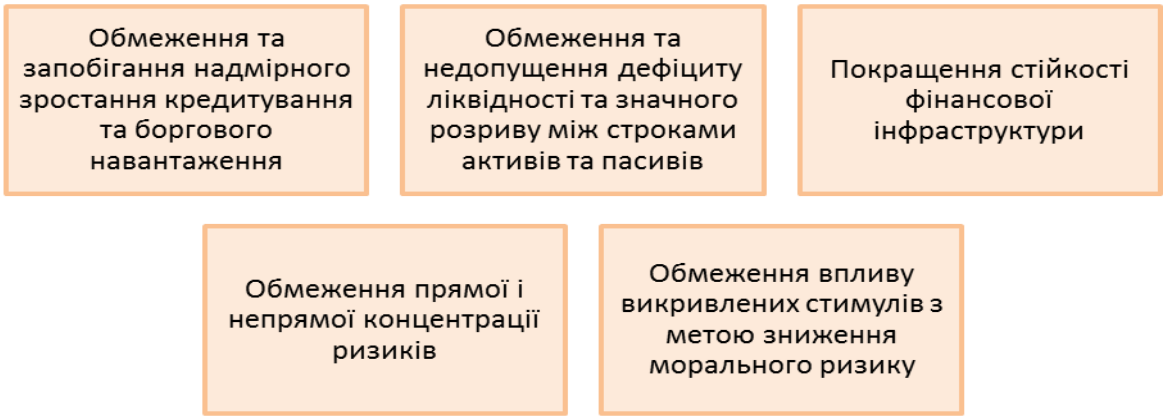

Рис. 2 Цілі макропруденційної політики [2]

Впроваджуючи макропруденційну політику регулятори керуються низкою принципів (рис.2), покликаних забезпечити дієвість заходів. Їх дотримання – запорука ефективності регулювання:

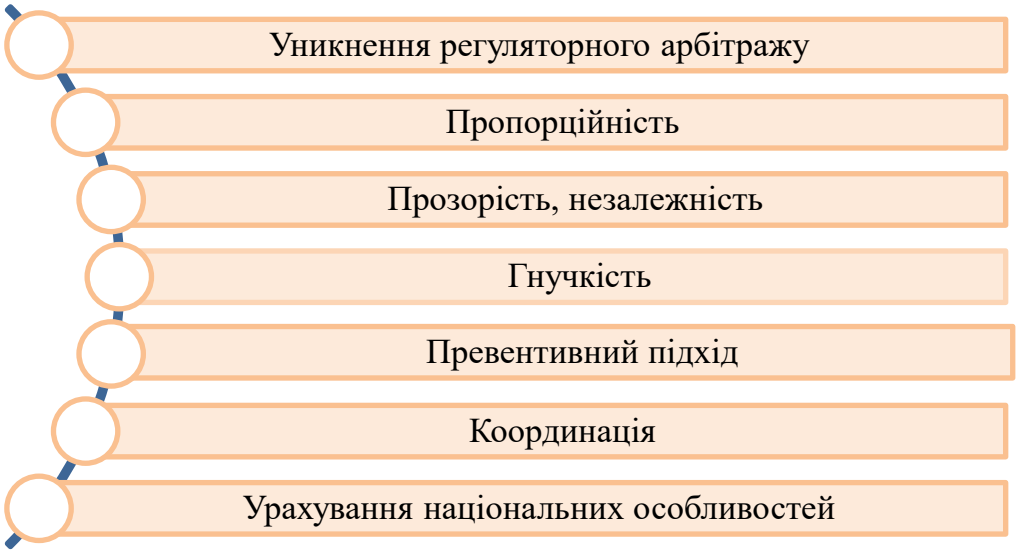

Рис. 3 Принципи макропруденційної політики [3]

Тобто спочатку оцінюються ймовірні джерела ризиків, їх відносний ступінь, які зумовлюють конкретну проміжну мету макропруденційної політики та вибір відповідного макропруденційного інструменту (інструментів).

Останні роки міжнародні рейтингові агентства регулярно повідомляли про підвищення кредитних рейтингів України й поліпшення прогнозів стану української економіки [4]. Тому створення органів регулювання системних ризиків стало для України надзвичайно важливим. А проблема збереження

фінансової стабільності стоїть особливо гостро. Проте, за частотою системних банківських криз країна входить до світової трійки лідерів: протягом останніх 20 років вона пройшла через три глибокі фінансові кризи [3].

Під час пандемії COVID-19 заходи макропруденційної політики стали важливим інструментом для стабілізації становища в економіці та на фінансових ринках. Враховуючи, що причини кризи не були пов'язані з фінансовим сектором, можна було припустити, що макропруденційна політика застосовуватиметься у відносно невеликих масштабах. Однак практика використання антикризових заходів для протидії негативним ефектам пандемії показала, що інструменти макропруденційної політики опинилися серед найбільш затребуваних.

Таким чином, можна сказати, що основними цілями макропруденційної політики останніх років у глобальному масштабі були запобігання поширенню економічного шоку на фінансовий сектор та забезпечення нормального функціонування фінансової системи. В якості додаткових завдань можна виділити підтримку економічних агентів, які опинилися в найбільш уразливому становищі під час пандемії (туристична та транспортна галузі; малий і середній бізнес; домогосподарства, що залишилися без джерела доходу) і розподіл негативних економічних ефектів у часі. Заходи підтримки не фінансових організацій та населення пов'язані з фінансовими аспектами їх діяльності і, як правило, включають забезпечення безперервності та зниження витрат банківського кредитування, допомогу у здійсненні або перенесення платежів за кредитами, незастосування штрафних санкцій за прострочення кредитних платежів та інші подібні заходи.

Таким чином, окрім стандартних механізмів надання ліквідності, регулятору не потрібно було застосовувати масштабні антикризові заходи для стабілізації фінансової системи. Достатньо було надавати попереджувальну підтримку, не допускаючи посилення турбулентності та забезпечуючи функціонування платіжної та фінансової систем. Однак, воєнні дії 2022р. поставили нові виклики перед фінансовою системою України.

Тому, серед ключових завдань можна виділити такі:

• підтримка кредитування економіки, зокрема найбільш вразливих секторів економіки;

• пряма підтримка позичальників, які опинилися в складній ситуації;

• забезпечення розрахунків та проведення платежів.

Висновки. Важливою тенденцією найближчих років стане все більший перетин монетарної та фіскальної політик. Екстраординарні бюджетні стимули, що супроводжуються політикою кількісного пом'якшення, призводять до збільшення частки державного боргу на балансі центрального банку. Оцінюючи сучасні інструментарії та механізми впливу макропруденційної політики на фінансову стабільність держави, слід відмітити врахування національних особливостей України та досвіду подолання попередніх криз. Проте події 2022 року зумовили необхідність пошуку нового інструментарію реагувати на ризики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Задерей Н. Національний банк пояснив, як запобігатиме кризам, за допомогою Стратегії макропруденційної політики. Протокол. URL: https://protocol.ua/ru/umenie_govorit_net/ (дата звернення 10.09.2022р.)

2. Кудин С. І., Гурська М. О. Макропрудеційна політика як засіб підтримання фінансової безпеки держави. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/7_2019/34.pdf (дата звернення 05.09.2022р.)

3. Національний банк України: макропрудеційна політика. URL: https://bank.gov.ua/ua/stability/macro (дата звернення 03.09.2022р.)

4. Петренко О. П., Шевченко А. А., Атамась Г. П. Інституційне забезпечення державного управління у сфері залучення інвестицій в національну економіку. *Економіка харчової промисловості.* 2021. № 13. URL: https://journals.onaft.edu.ua/index.php/fie/article/view/2217 (дата звернення 07.09.2022р.)

ВПЛИВ ЕКОЛОГО - ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЕКОНОМІЧНУ ЕФЕКТИВНІСТЬ ГОСПОДАРСТВА

Поліщук Віктор Миколайович,
к.геогр.н., доцент
доцент кафедри екології, природничих та математичних наук,
Комунальний заклад вищої освіти
Вінницька академія безперервної освіти,

Вступ. В структурі економіки важливу функцію виконують інноваційні технології, що дають можливість не тільки мінімізувати витрати, але й дати значний еколого – економічний результат. При цьому надважливо оптимізувати систему управління господарською діяльністю, стимулювати раціональне природокористування і значно знизити рівень шкідливого впливу на довкілля. Темпи росту сучасної економіки та широке впровадження технологій часто посилюють екологічні проблеми, які є невід'ємною частиною глобальних викликів. Інноваційні технології можуть не лише покращити економічну динаміку, але й викликати структурну трансформацію виробництва та суттєво посприяти збереженню природних ресурсів. Екологічно – чисті та безпечні технології впливають на доктрину формування природоохоронної політики у багатьох країнах ринкової економіки. Сучасні та нестандартні технологічні підходи природозбережувального спрямування є пріоритетним напрямком в наукових працях низки сучасних вчених, серед яких виділяються О. О. Веклич, І. М. Гудков, О. В. Мудрак, А. О. Нікітішин, М. А. Хвесик, О. І. Фурдичко, В. В. Шарко та ін.

Мета роботи є розкриття впливу еколого-інноваційних технологій на господарську діяльність.

Матеріали та методи. При дослідженні застосовувалися загальнонаукові методи (порівняльний аналіз, логічні побудови, синтез), емпіричний і системний методи, які є найбільш ефективними для запропонованої тематики. Основою дослідження є встановлення причинно – наслідкових зв'язків між

впровадженням інноваційних технологій, екологізацією економіки та природозбереженням.

Результати та обговорення. В глобальному світі, економіка якого вимагає прискореної екологізації, інноваційні технології стають визначальним фактором впливу на виробництво і споживання продукції, яка зорієнтована на використання екологічно чистих процесів.

Зависокі ціни на енергоносії зараз забезпечують еквівалент “ефективної” глобальної ціни на вуглець, близько $70 - 90 за тонну, і таким чином створюють умови, які сприяють глобальній декарбонізації. З 2021 року ціни на природний газ збільшилися в 5 разів і складають €30 за ГДж, а високі ціни на енергоносії мають прискорити перехід до декарбонізації. З вересня 2021 року оптові ціни на електроенергію виросли вище вартості відновлюваних джерел енергії базового навантаження, що має стимулювати “прискорене інвестування”, хоча ВДЕ не забезпечуватимуть “дешеву та потужну” енергію. Важливо, що висока ціна на викиди вуглецю має збільшити вартість викопної енергії так, щоб “невикопні альтернативи” стали економічно вигідними. Для економіки дуже важливим є вуглецевий збір, який якраз і повинен збільшити вартість технологій на основі викопного палива.

Високий рівень техногенно – побутового забруднення дає масове використання пластику. В Швейцарії розробили екопластик як “зелену” альтернативу пластику, який має бути стійким до атмосферних опадів, лугів та кислот і замінити ПЕТ саме завдяки використанню відходів рослин. Відбувається “приготування” сільськогосподарських відходів, деревини в дешевих хімікатах, а високу міцність екопластику надає лігнін, що міститься в біомасі. Цей матеріал витримує температуру нагрівання до + 100 °С і не пропускає пар та кисень. Такий рослинний екопластик може використовуватись у медицині, електроніці, текстильній промисловост, виготовленні нитки для 3D-друку та ін. Британські та німецькі екологи виявили в кількох норвезьких озерах кілька штамів бактерій з родів Deinococcus та Hymenobacter, що можуть харчуватися пластиковим сміттям. У озерну воду помістили старі пластикові

пакети, щоб перевірити бактеріальну активність при появі нового матеріалу і через 3 доби рівень активності бактерій зріс практично в три рази що доводить те, що саме пластикові пакети вплинули на прогрес популяції бактерій. Залишилось лише виділити точні штами бактерій, які найкраще знищують пластик.

В США в районі Чесапікської затоки виявили колонії кабельних бактерій, які можуть поглинати сульфіди і метан, що виникають при значному вуглеводневому накопиченні. Ці бактерії забирають електрони з атомів таких речовин, що є однією із причин забруднення довкілля. В спеціальних ємкостях розміщують бактерії, які харчуються нафтопродуктами та продукують при цьому токсичні сульфіди. Вимірявши їх кількість, в контейнер додають кабельні бактерії і приблизно через 7 - 8 тижнів більше 30% небезпечних сульфідів перетворюється на безпечні сульфати. Такі бактерії можуть переробляти не тільки нафтопродукти, а й фактично є придатними для активної боротьби з атмосферним метаном.

Досліджено, що біоплівка мертвих бактерій може продукувати електрику з поту. “Батарейки” на основі бактерій Geobacter sulfurreducens використовують випаровування вологи з поверхні шкіри для одержання електрики і живлення деяких натільних пристроїв. Такі мікроорганізми синтезують і проводять електрику, тому вони можуть стали складовою таких інноваційних та досить перспективних джерел живлення. Бактерії Geobacter sulfurreducens утворюють біоплівки, тобто стійкі конгломерати, що прикріплюються до поверхні субстрату, а клітини в них з’єднані між собою, формуюючи структури, які можуть проводити електрику. Використовуючи ці біоплівки, їх обробляють лазером, “гравіруючи” електричний контур, потім їх розміщують між парою тонких металевих електродів та запаюють в полімерну оболонку, при цьому клітини всередині відмирають, але на роботі електросхеми це ніяк не відображається. Ці пристрої достатньо зафіксувати на шкірі і вони будуть виробляти електрику, використовуючи при цьому енергію поту, який постійно з її поверхні випаровується. Якщо поєднали кілька таких пристроїв в ланцюг, то

можна забезпечити повноцінне живлення смартфонів чи ноутбуків. Слід пам'ятати, що процес випаровування відбувається скрізь та майже 50% всієї сонячної енергії, що надходить на планету спрямовується на випаровування вологи, тому таке джерело енергії перспективно використовувати у глобальних масштабах.

У провідних науково-дослідних лабораторіях світу створено таку батарейку, яка є екологічно чистою і біорозкладною, тому що вона містить папір, на який нанесена кухонна сіль. На одну сторону паперової смужки наносять графітові частинки, які утворюють катод, а на іншу сторону наносять цинк, який створює анод з використанням спеціальної фарби. Щоб запустити батарейку, необхідно тільки крапнути кілька крапель води на папір, після чого сіль розчиняється та розпочинається окислювально-відновна реакція шляхом іонної провідності, цинк окисляється, що викликає вивільнення електронів. За умови під'єднання навантаження до контактів, потік електронів йде до катода, де відбувається відновна реакція з використанням кисню, але такий процес триває до тих пір, поки не закінчиться запас цинку, або не зникне вода. Такі батарейки малопотужні і працюють лише протягом однієї години, але винайдення способу, щоб батарейка не висихала не стане великою проблемою. Ці резервні джерела живлення з часом набудуть серійного виробництва, що призведе до потужного комерційного результату.

Висновки. Інноваційні технології мають значний позитивний вплив на економіку та формують для суспільства нову якість життя. Важливою складовою політики природозбереження та екологізації економіки України є пошук таких інноваційних інструментів, які дозволили б досягти максимального еколого – економічного ефекту.

Проблеми економічного та екологічного спрямування, частково, залежать від рівня якості інноваційних технологій та швидкості їх впровадження у серійне виробництво. Процес екологізації інноваційного розвитку країн потребує формування належної системи управління. Дуже важливою складовою є створення дієвих механізмів регулювання та стимулювання

інноваційних розробок в природокористуванні. Надважливим завданням має стати розробка та впровадження в державний менеджмент інноваційних підходів раціонального природокористування та охорони навколишнього природного середовища із впровадженням екологічних інновацій і, відповідно, пріоритетним при цьому є адміністративне забезпечення та створення сучасної інноваційної інфраструктури для цього процесу.

Сучасний розвиток господарства України і вирішення прогресуючих економіко – екологічних проблем має орієнтуватись на природозбережувальну інноваційну доктрину.

Інноваційна діяльність першочергово має бути зорієнтована на задоволення екологічних запитів громади, що забезпечують перехід на екологічно чисті виробництва і використання технологій захисту довкілля, трансформацію екологічно небезпечного виробництва на виготовлення товарів високо екологічного рівня та перехід на ресурсозберігаючі принципи збалансованого природокористування та енергозбереження. Цей фактор має забезпечити високу економічну ефективність та утримувати екологічний баланс між людиною і природою.

Виробництва, які широко впроваджуватимуть екологічні інноваційні підходи та технології, матимуть значні конкурентні переваги за рахунок зниження сировинних та енергетичних витрат, перспективи зниження податкової ставки, можливості отримання певних кредитних преференцій, що неодмінно позитивно відобразиться на якості та собівартості продукції. Ефективне управління підприємствами з чітко продуманими екологічно спрямованими інноваційними технологіями виробництва дасть можливість вже у короткостроковій перспективі залучити додаткові кошти для подальшої його модернізації та забезпечить збалансований розвиток як самого підприємства, так і міжгалузевих комплексів та національної економіки в цілому.

ВПЛИВ ПАЛИВНОЇ КРИЗИ НА ТРАНСПОРТНУ ЛОГІСТИКУ В УКРАЇНІ

Рахімі Аріана Мірвайсівна
студентка IV курсу спеціальності «Менеджмент»
економіко-правового факультету
Церковна Альона Володимирівна
к.е.н., доцент кафедри менеджменту та інновацій
Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова

На сучасному ринку логістичних послуг України відбуваються значні трансформації, що пов'язані з необхідністю адаптації до роботи в умовах військових дій на території країни. Від швидкості оптимізації транспортної логістики залежить стан національної економіки та постачання товарів військового значення. В свою чергу, швидкість та обсяги вантажоперевезень залежать від ряду факторів, проте особливе значення відіграє безперебійність постачання палива, вартість якого з 24 лютого зросла вдвічі.

Паливний дефіцит, що виник на початку березня негативно вплинув на транспортно-логістичну галузь, яка і так, з моменту повномасштабного вторгнення зазнає значних збитків, через ряд обставин, а саме: [1,2,3,5]

1. Закриття Одеського, Чорноморського, Південного, Миколаївського та морського порту Олівія (85% морського вантажообігу), через ризик обстрілів та замінування морів. Тимчасова окупація Маріупольського, Бердянського, Скадовського та Херсонського портів (7,5% морського вантажообігу). Українські вантажі, що йшли на імпорт, застрягли в портах Чорного Моря, а саме в Румунії, Туреччині та інших країнах. Так, за даними інвестиційної компанії Dragon Capital, закриття Чорного моря коштуватиме Україні падінням ВВП на 25%.

2. Зупинка авіасполучення: з 24 лютого 2022 р. ДП «Украерорух» закрило повітряний простір для цивільної авіації, а 28 лютого повідомило про настання форс-мажорних обставин, через що було призупинено виконання

договорів у авіаційній галузі.

3. Провадження законодавчих обмежень: спеціальні дозволи на виїзд з країни водіїв вантажівок віком від 18 до 60 років.

4. Необхідність створення нових маршрутів в обхід кордонів країн агресорів, окупованих та замінованих територій з метою забезпечення безпеки вантажу. А також, ускладнення в наслідок необхідності проходження блокпостів й оглядів та дотримання комендантської години. На сьогоднішній день пріоритетним є безпечний, а не швидкий маршрут.

5. Перенесення бізнесу на територію Західної частини країни, де спостерігається недостатня кількість складських площ, тоді як в Київській області розташовані 70-80% професійних складів.

6. Фокус на залізничних та дорожніх перевезеннях, що є єдиним можливим виходом для забезпечення логістичних перевезень, проте й тут є певні труднощі, а саме: брак кваліфікованих водіїв та техніки, багатокілометрові черги на кордонах, невідповідність українських залізничних колій (1520 мм) стандартам більшості країн Центральної та Західної Європи (1435 мм).

Справжньою «транспортною опорою» для української економіки за вісім місяців військової блокади стали саме автоперевізники. Так, за інформацією від заступника міністра інфраструктури Мустафи Найєма, лише за серпень Україна експортувала 7,29 млн тонн вантажів, з них частка автомобільного транспорту сягає 1,4 млн тонн, поступаючись лише залізничному (більше 3 млн тонн) та морському (2,9 млн тонн) транспорту. Незважаючи на це, у грошовому вимірі автомобільний транспорт посідає перше місце - 1,5 млрд доларів США або 44% вартості всього об’єму експорту, хоча до війни цей показник сягав десь 20% всього експорту. За даними щодо імпорту від Мінінфраструктури, автоперевезення посіли перше місце за одразу двома показниками: обсяг вантажу склав понад 1,1 млн тонн (56%) та його грошовий вимір - 3,23 млрд доларів США (74%). [4]

В свою чергу, варто підкреслити, що середня вартість однієї тонни

товарів вивезеної автотранспортом перевищує вартість тонни вивезеної морським та залізничним транспортом - утричі та майже у п'ятеро відповідно. [4] Така статистика є цілком передбачуваною, оскільки вартість наземної логістики в середньому зросла більш ніж 2-3 рази, а також спостерігається нестача водіїв та транспорту. [1] Проте основну роль у цьогорічному подорожчанні автоперевезень посідає дефіцит палива та зростання ціни на нього, що виникли в наслідок: [5,6,7,8]

1. Повного заміщення російсько-білоруських нафтопродуктів. Сергій Кают, директор ТОВ «Консалтингова група А-95», зазначає: «У 2021 році 62% дизпального та 50% бензину надходило з Росії й Білорусі. Ще по 10% імпортували з Литви та морем. Сумарно це було 100% імпорту. Війна закрила ці напрямки.»

2. Обстріли НПЗ та нафтосховищ. Кременчуцький НПЗ вже тричі обстріляли крилатими ракетами, внаслідок чого виробничі потужності та інфраструктура отримали суттєві пошкодження. Значно менший Шебелинський НПЗ було зупинено ще 26 лютого через загрозу обстрілів. Отже, зараз обсяги виробництва українського палива є мінімальними.

3. Уповільнення автомобільної логістики. По-перше, пошкоджені автодороги та мости, комендантська година та затори на кордонах та блокпостах. По-друге, на швидкість та обсяги імпорту палива впливає нестача бензовозів. Оскільки до війни автопарк спеціалізованої техніки використовували, як правило, лише для перевезення пального від нафтобази до АЗС. Великі обсяги нафтопродуктів доправлялися залізницею, якою здебільшого зараз прямують воєнні вантажі. По-третє, брак кваліфікованих водіїв, а також, варто зазначити, що більшість з них є військовозобов'язаними, а тому мають отримувати спеціальний дозвіл на виїзд закордон.

4. Встановлення ліміту на видачу пального від 10 до 20 л. Авжеж, окрім транспорту критичної інфраструктури: ЗСУ, Нацгвардія, підрозділи ТрО, поліції, швидкої допомоги та волонтерів, що виконують гуманітарні місії.

5. Рекордні ціни на нафтопродукти в усьому світі. Ще з початку 2021

року спостерігалося зростання вартості палива разом з ціною нафти, проте повномасштабне вторгнення росії в Україну лише прискорило цей процес.

6. Відмінність вимог України та країн ЄС. Насамперед, вимоги ЄС до бензовозів суттєво відрізняються від українських, а залізничні колії прокладені за відмінними стандартами.

В середині серпня заступник міністра економіки Денис Кудін заявив: "Сьогодні можна впевнено говорити, що ту тимчасову ситуацію з дефіцитом пального, яку ми мали на початку літа, сьогодні подолано. У країні достатня кількість бензину та дизеля". [9] Вже у вересні Перший віцепрем'єр-міністр – Міністр економіки України Юлія Свириденко підтвердила, що ажіотаж на ринку було ліквідовано. Насамперед, це пов’язано з тим, що постійне зростання обсягів імпорту призвело до накопичення запасів нафтопродуктів.

Так, на сайті Мінекономіки Юлія Свириденко підкреслила, що за пів року Україна наростила імпорт пального у 12 разів. Якщо у березні імпортували в середньому на добу 827 тонн бензину та 1,4 тис тонн дизпалива, то в серпні обсяги імпорту досягли 4,2 тис та 16,9 тис тонн відповідно. Загалом, у березні 2022 року було імпортовано всього 58,8 тис тонн бензину, дизельного палива та скрапленого газу, у травні – 380,8 тис тонн, а в серпні - 709,5 тис тонн. За прогнозами аналітиків щомісячне споживання палива у вересні-грудні в Україні становить десь 500-550 тис тонн пального. Отже, обсяги завезеного палива, які з кожним місяцем все більше зростають, перевищують очікуваний місячний попит приблизно на 30%. [11]

Ліквідувати дефіцит вдалося завдяки спрощенню системи імпорту, а також мотивуванню постачальників нафтопродуктів, а саме: [10-11]

1. Визначили пріоритетність в’їзду автотранспорту з нафтопродуктами до України, забезпечили позачергове оформлення пального на кордонах.

2. Передбачили компенсацію збитків через воєнні дії, завдяки страхуванню залізничних та автоцистерн, а також суден інших країн, які транспортують пальне.

3. Скасували акцизний збір на нафтопродукти, а ПДВ знизили з 20 до 7%.

4. Призупинили регулювання цін на пальне, аби дати можливість операторам швидше поповнювати свої запаси.

5. Законтрактували майбутні поставки з європейських портів, НПЗ, нафтобаз до України. Ростислав Шурма ,заступник Офісу президента зазначає, що до війни Україна імпортувала через кордони з Польщею, Угорщиною, Словаччиною, Румунією лише 5% пального, а зараз цей показник досяг 100 відсотків.

Також, варто зазначити, що державна політика вже дозволила збільшити пропускну спроможність на кордонах з ЄС у десятки разів і планує ще подвоїти її. До того ж, сьогодні Кабмін розглядає повернення акцизного податку (з уніфікованою ставкою 100 євро за 1000 л) з метою поповнення дорожнього фонду, який потрібен для утримання та відновлення дорожньої інфраструктури. [12]

Отже, проаналізувавши сучасний стан транспортної логістики в умовах війни та дефіциту палива, можна зробити висновок про необхідність для компаній-перевізників постійно проводити моніторинг ринку палива, щоб передбачити можливі ризики та тенденції його розвитку. Сьогодні транспорт здебільшого працює на бензині чи дизельному паливі, тому його ціна та наявність завжди матимуть високий пріоритет для функціонування логістичної системи країни. В перспективі ефективність функціонування транспортної системи залежатиме від відновлення її цілісності, а саме: відновлення руху на територіях, які перебували в зонах бойових дій або під окупацією, поліпшення міжнародних перевезень з країнами ЄС та оптимізація вантажоперевезень відповідно до попиту та потреб безпеки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Українська логістика шукає шляхи в обхід моря та повітря *DIALOG*: веб-сайт. URL: https://edialog.media/uk/2022/05/03/ / (дата звернення 17.09.2022)

2. Логістика під час війни: як українському бізнесу організувати транспортні потоки *Ukrinform :* веб-сайт. URL: https://www.ukrinform.ua/amp/rubric-other_news/3566470-logistika-pid-cas-vijni-ak-ukrainskomu-biznesu-organizuvati-transportni-potoki.html (дата звернення: 17.09.2022).

3. Логістика війни. Як змінились вантажні перевезення в Україні *Бізнєс* : веб-сайт. URL: https://biz.nv.ua/ukr/amp/perevezennya-v-ukrajini-pid-chas-viyni-gumanitarni-vantazhi-obmezhennya-na-perevezennya-50231625.html (дата звернення: 17.09.2022).

4. Мустафа Найєм: після початку війни автоперевізники стали ключовою опорою для українського експорту та імпорту *Logist today :* веб-сайт. URL: https://logist.today/uk/dnevnik_logista/2022-09-16/mustafa-najem-posle-nachala-vojny-avtoperevozchiki-stali-klyuchevoj-oporoj-dlya-ukrainskogo-eksporta-i-importa/ (дата звернення: 17.09.2022).

5. Гаврись М., Нестеренко Р., Гаврись О. "Загрози національній безпеці України та розвитку ринку нафтопродуктів сьогодні й у післявоєнний час». *Честь і Закон 2.81*. 2022. С. 53-62.

6. Дефіцит пального в Україні: чому так сталося та коли він закінчиться *Файненс.юа*: веб-сайт. URL: https://finance.ua/ua/saving/deficyt-topliva-v-ukraine#headline_5 (дата звернення 16.09.2022)

7. Сергій Куюн про ринок палива: А-92 потихеньку відходить, менше буде зрідженого газу. *Мінфін*: веб-сайт. URL: https://minfin.com.ua/ua/2022/04/11/83419002/ (дата звернення 16.09.2022)

8. Ринок пального: розворот на 180 градусів *Економічна правда* : веб-сайт. URL: https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/20/684340/ (дата звернення: 17.09.2022).

9. У Кабміні заявили про подолання дефіциту пального *ТСН* : веб-сайт. URL: https://tsn.ua/auto/news/ukrayina/u-kabmini-zayavili-pro-podolannya-deficitu-palnogo-2137099.html (дата звернення: 17.09.2022).

10. За пів року Україна у 12 разів наростила імпорт пального, ажіотажу

на ринку вже немає *Міністерство економіки України*: веб-сайт. URL: https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=52ba65ad-4852-4727-985d-1532bfd9d69c&title=Minekonomiki-ZaPivrokuUkrainaV12-RazivNarostilaImportPalnogo-AzhiotazhuNaRinkuVzheNema (дата звернення 17.09.2022)

11. Міністр інфраструктури розповів, коли в Україні вирішать проблему дефіциту пального *LIGA ZAKON*: веб-сайт. URL: https://biz.ligazakon.net/news/213215_uryad-proponu-povernuti-aktsiz-na-palne-ta-vstanoviti-dinu-stavku-chi-podorozhcha-palivo (дата звернення: 16.09.2022).

12. Уряд пропонує повернути акциз на пальне та встановити єдину ставку: чи подорожчає паливо? *УНІАН*: веб-сайт. URL: https://www.unian.ua/economics/energetics/stalo-vidomo-koli-v-ukrajini-virishat-problemu-deficitu-palnogo-novini-sogodni-11871567.html (дата звернення: 17.09.2022).

СУЧАСНІ ЗАВДАННЯ ТА ПРОБЛЕМИ ІННОВАЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Савчук Тетяна Олександрівна,
студентка
Грушева Алла Андріївна,
к.пед.н., доцент
Державний податковий університет
м. Ірпінь, Україна

Вступ. / Introductions. У наш час нововведення охоплюють всі сфери людської діяльності та зміцнюють соціально-економічні відносини в суспільстві. Постійні інновації стають основою функціонування будь-якого бізнесу та забезпечують його здатність до конкуренції на ринку.

За нинішніх умов орієнтації української економіки на підвищення конкурентоспроможності надзвичайно важливою є активізація інноваційної діяльності, оскільки без неї неможливо здійснювати прогресивні структурні зміни у нашій країні та суттєво оновити реальний сектор і в цілому забезпечити сталий соціально-економічний розвиток держави.

Особливістю сучасності є інтенсивне зростання інноваційної діяльності на міжнародному рівні: збільшуються державні витрати на науково-дослідні розробки, змінюються системи освіти і професійної підготовки спеціалістів, створюються нові наукомісткі галузі виробництва, формуються національні інноваційні системи; осягаються процеси введення і поширення інновацій – як вони працюють і як змусити їх працювати краще. Отже, інноваційні процеси охоплюють усі зміни, що відбуваються на планеті внаслідок людської діяльності. Інновації – це інструмент впливу на соціально-економічний процес розвитку суспільства. Тому інноваціями необхідно управляти. Цей процес управління називається інноваційним менеджментом [1].

Мета роботи. / Aim. Метою дослідження є аналіз суті інноваційного менеджменту, його проблем, завдань і цілей, та визначення основних

принципів.

Матеріали та методи./Materials and methods. Вперше термін «інновація» ввів у науковий обіг економіст австрійського походження Йозеф Алоїз Шумпетер у першому десятилітті XX ст. Він був одним з перших, хто вбачав тісний зв'язок між успішним бізнесом і здатністю підприємця впроваджувати нові ідеї. У своїй роботі «Теорія економічного розвитку» (1911р.) Й. Шумпетер уперше розглянув питання інновації та повністю описав інноваційний процес, в його працях підприємець визначається як новатор, для якого найголовніше – використання різноманітних ринкових можливостей для реалізації своїх новаторських ідей.

Поняття «інновація» використовується для збагачення та виділення новітніх способів мислення, наукових теорій, нових методів виробництва, технологій, нових систем управління виробництвом і працею чи нових продуктів. Інноваційний процес охоплює всі зміни, які відбуваються на планеті внаслідок діяльності людини. Інновація є інструментом соціально-економічних процесів, що впливають на суспільний розвиток. Тому інноваціями необхідно управляти, цей процес управління називається інноваційним менеджментом.

У загальному розумінні інноваційний менеджмент - це сукупність науково обґрунтованих принципів, форм, методів, прийомів і засобів управління інноваціями у сфері їх створення, освоєння у виробництві та просуванні на ринок з метою отримання прибутку. Цей ринок відмінний від звичайного ринку товарів і послуг: це ринок наукових, технологічних та організаційно-управлінських нововведень. Інноваційний менеджмент розглядає специфічні форми управління у сфері інновацій, інноваційних процесів, здійснюваних усіма господарюючими суб'єктами, у всіх сферах національної економіки. Він базується на теоретичних положеннях загального менеджменту, які застосовні до управління науково-виробничим циклом і становить сукупність систематизованих знань з теорії інноватики.

Як спосіб управління інноваційний менеджмент спрямований на виконання основних функцій науково-технічної діяльності в частині розробки

та впровадження отриманих нових результатів, на створення нової продукції, модернізацію і вдосконалення технічних параметрів і якості раніше освоєної і випускається. Інноваційний менеджмент сприяє створенню та раціональному використанню інтелектуального продукту, доведення нових оригінальних ідей до їх реалізації у вигляді готового товару на ринку.

Результати та обговорення./Results and discussion. Інноваційний менеджмент дозволяє реалізувати можливості наукової діяльності і тим самим досягти світового лідерства в окремих областях наукових знань, що забезпечують високий потенціал відповідних країн, реалізувати здатність науки як засобу виробництва багатства.

Суб'єктом управління в інноваційному менеджменті можуть бути менеджери і спеціалісти різного рівня залежно від об'єкта управління. Об'єктами інноваційного менеджменту виступають інноваційні процеси у всьому їх розмаїтті: сфера науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, інноваційна діяльність підприємства, самі науково-технічні нововведення.

Інноваційний менеджмент передбачає виконання наступних завдань:

- розробка та реалізація єдиної інноваційної політики;
- контроль за роботами зі створення та впровадження нових продуктів;
- фінансове і матеріальне забезпечення проєктів інноваційної діяльності;
- створення колективів і груп для здійснення рішень щодо інноваційних проєктів;
- аналіз інноваційного потенціалу;
- створення інноваційних стратегічних систем;
- дослідження, оцінка та прогнозування кон’юктури ринку;
- удосконалення організаційних структур управління;
- дослідження ресурсів, необхідних для проведення інноваційних
- аналіз ризиків інновацій, визначення методів їх мінімізації.

Інноваційному менеджменту, як і будь-якій іншій системі притаманні такі якості: взаємозв’язок і взаємодія всіх компонентів системи; цілісність,

узгодженість і синхронність у часі, узгодженість з місією і цілями організації; адаптивність, гнучкість до змін середовища; автономність елементів організаційної структури функцій управління; багатофункціональність і багатоаспектність, що реалізується через здатність до переналагодження, переорієнтації, оновлення відповідно до змін середовища [2].

Сучасний стан економіки України зумовлює необхідність розвитку інноваційної діяльності, адже вона розвивається в державі повільно, тому питання інноваційного менеджменту потребує неабиякої уваги. Існують певні проблеми, що заважають розвитку інноваційної діяльності, а саме: недостатність у підприємств власних коштів; замало фінансової допомоги з боку держави; потрібні великі витрати на нововведення; тривалий термін окупності нововведень; нестача інформації про нові технології; відсутність кваліфікованого персоналу; несприйнятливість підприємства до нововведень.

Висновки./Conclusions. Отже, можна зробити висновок, що у наш час нововведення охоплюють всі сфери людської діяльності та зміцнюють соціально економічні відносини в суспільстві. Постійні інновації стають основою функціонування будь-якого бізнесу та забезпечують його конкурентоспроможність. Тому опанування механізму управління інноваційними процесами є передумовою суттєвих радикальних рішень у сфері господарського, політичного і в цілому суспільного життя нашої країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Микитюк П. П. Інноваційний менеджмент: підруч. / П. П. Микитюк, В. Я. Брич, М. М. Шкільняк, Ю. І. Микитюк – Тернопіль : Екон. думка ТНЕУ, 2019. – 518 с.

2. Інноваційний менеджмент : навч. посібник / Л. І. Михайлова, О. І. Гуторов, С. Г. Турчіна, І. О. Шарко. – Вид. 2-ге, доп. – Київ: Центр учбової літератури, 2015. – 234 с.

3. Маховикова Г., Єфимова Н. Інноваційний менеджмент : конспект лекцій. Юрайт, 2011.

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ПЛОДООВОЧЕВОЇ КОНСЕРВНОЇ ГАЛУЗІ

Самофатова Вікторія Анатоліївна
д.е.н., професорка кафедри економіки промисловості;
Одут Тетяна Сергіївна
магістрантка
Одеський національний технологічний університет
м. Одеса, Україна

Вступ. Для збереження переваг перед конкурентами підприємство повинне створювати нові переваги з такою швидкістю, з якою конкуренти можуть копіювати наявні. Для підвищення конкурентоспроможності підприємства, важливе значення має виявлення, обґрунтування і класифікація факторів і резервів, що обумовлюють її рівень.

Мета роботи. На сьогодні в Україні присутні значні економічні проблеми на фоні воєнних дій в крайні. Кожне підприємство має на меті підвищити рівень своєї конкурентоспроможності, для утримання та підвищення рівня свого виробництва та збереженні іміджу компанії. У ринкових умовах підприємству необхідно повсякчасно контролювати конкурентоспроможність своєї продукції, розробляти нові види товарів або вдосконалювати все існуючу продукцію, розробляти нові технології і вчасно впроваджувати вже відомі прогресивні технології.

Матеріали та методи. Узагальнення точок зору вчених дозволили сформувати перелік факторів, що впливають на конкурентоспроможність промислових підприємств і класифікувати їх за ознаками [3, с. 95]:

− фактори, що знижують конкурентоспроможність промислових підприємств або призводять до її втрати (зовнішні і внутрішні);

− фактори, що сприяють конкурентоспроможності промислових підприємств (зовнішні і внутрішні).

Підвищення конкурентоспроможності підприємства необхідно

розглядати як довгостроковий послідовний процес пошуку й реалізації управлінських рішень у всіх сферах його діяльності, здійснюваний планомірно, відповідно до обраної стратегії довгострокового розвитку [2,с.78].

Результати та обговорення.

До організаційних заходів, що підвищують рівень конкурентоспроможності підприємства, відносять [1, с. 190]:

– забезпечення пріоритетності продукції;

– зміну якості виробу і його технічних параметрів з метою обліку вимог споживача та його конкретних запитів;

– виявлення переваг товару порівняно із замінниками;

– виявлення недоліків товарів-аналогів, які випускають конкуренти;

– вивчення заходів конкурентів з удосконалення аналогічних товарів;

– виявлення й використання цінових факторів підвищення конкурентоспроможності продукції;

– нові пріоритетні сфери використання продукції;

– диференціація продукції, що забезпечує відносно стійкі переваги споживачів, які віддаються певним видам взаємозамінних товарів.

Основними факторами, які визначають конкурентоспроможність підприємства, також є: стратегія підприємства, наявність матеріальних, трудових, фінансових ресурсів, інноваційний потенціал, частка ринку, ефективність менеджменту, випуск конкурентоспроможної продукції, послуг.

Крім того, конкурентоспроможність підприємства залежить від наявності у підприємства певних конкурентних переваг.

Існують два види конкурентних переваг:

– переваги у витратах – означають здатність підприємства розробляти, випускати і продавати схожий товар, послугу з меншими витратами, а отже за нижчою ціною, порівняно з конкурентами;

– переваги у маркетингу – це здатність підприємства забезпечувати покупця більшою цінністю у формі нової якості товару, його особливих споживчих властивостей або післяпродажного обслуговування, що дає

можливість встановлювати більш високі ціни [4, с.16].

Виходячи з аналізу ринку та конкурентних можливостей підприємств можна виділити головні рекомендації щодо підвищення конкурентоспроможності:

1. Виведення нових видів продукції, які не реалізують підприємства-конкуренти.

2.Широке використання рекламних заходів.

3.Впровадження новітнього обладнання, з меншим ступенем зносу.

4.Розвиток програми підвищення кваліфікації робітників.

5. Реалізація товару через більшу кількість торгових представників.

6.Збільнення виробництва продукції низького цінового сегмента.

7.Переглянути цінову політику підприємства.

Збалансувавши усі нововведення, можна отримати високий результат при незначних витратах та гарну окупність цих самих витрат.

Висновки. Питання дослідження конкурентоспроможності підприємств є важливими й актуальними як для економіки країни в цілому, так і для окремих виробників. Висока конкурентоздатність підприємств є запорукою отримання високого та стабільного прибутку. Висока конкурентоспроможність є основною умовою розвитку та життєдіяльності підприємства. Розуміючи це, в умовах жорсткої конкурентної боротьби наші вітчизняні товаровиробники прагнуть забезпечувати задоволення потреб свого сегмента ринку, прагнуть отримувати максимальний прибуток, збільшуючи при цьому обсяги збуту, розширюють частки внутрішнього та зовнішнього ринку, на якому функціонують, прагнуть також забезпечувати гідний рівень якості виробляємих товарів та контролюють та постійно моніторять їх ціни, займаються впровадженням нових технологічних процесів та оновлюють своє обладнання [5, с. 77].

ЛІТЕРАТУРА

1. Клименко С. М., Барабань Д. О. Управління конкурентоспроможністю підприємства: навч. посібник . КНЕУ, 2009. 520 с.

2. Мочерний С. В., Ларіна Я.С., Фомішин С.В. Світове господарство в умовах глобалізації. Нікацентр, 2006. 200 с.

3. Савицька О. М. Передумови формування стратегії маркетингових комунікацій на засадах системного підходу оцінювання рівня конкурентоспроможності та стану ресурсного забезпечення підприємства 2017. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5378. (дата звернення 26.08.2022)

4. Коваленко В. О. Розробка заходів з підвищення конкурентоспроможності підприємства в сучасних умовах. Економіка підприємства, 2013.

5. Янковий О. Г. Конкурентоспроможність підприємства : оцінка рівня та напрями підвищення, 2013.470 с.

РОЛЬ ТА РОЗВИТОК МЕТАЛУРГІЙНОГО КОМПЛЕКСУ У ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Сидорук Ірина Сергіївна
к.е.н., доцент
Панченко Єлизавета Андріївна
студентка
Національний університет «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна

Вступ. У сучасному світі метал є одним з найбільш використовуваних товарів, і металургія стоїть на початку більшості ланцюжків створення вартості, поставляючи життєво необхідні сировину й матеріали для таких видів економічної діяльності, як виробництво металевих виробів, машинобудування, будівництво, енергетика, добувна промисловість тощо. Тому питання її ефективного розвитку є дуже актуальним для національної економіки.

У роботах вітчизняних дослідників досить ґрунтовно висвітлено стан і тенденції розвитку світового металоринку, особливості місця України на ньому, відображено техніко-технологічний аспект і загальні проблеми галузевої діяльності, розглянуто питання необхідності та напрямів промислової політики у металургії, приділено увагу проблемам підвищення енергоефективності металургійних підприємств та їх екологізації тощо. Разом з тим, подальшого дослідження потребують проблеми, пов’язані з напрямки стратегічних перетворень у галузі в умовах повоєнного відновлення економіки, швидкого розвитку новітніх технологій.

Мета роботи полягає в аналізі сучасного стану металургійної галузі, виокремленні основних проблем її розвитку та обґрунтуванні напрямів їх подолання у повоєнний період.

Матеріали та методи. Теоретичною та інформаційною основою дослідження стали наукові праці провідних вітчизняних і зарубіжних учених, статистичні збірники та матеріали Державної служби статистики України, звіти

підприємств металургійної галузі. Методологічну основу роботи становлять метод логічного узагальнення, синтезу, аналізу, порівняння, статистичний та систематизації – для дослідження розвитку металургійного комплексу, його ролі в економіці, виявленні проблем і втрат, обґрунтування напрямів розв'язання проблем металургії.

Результати та обговорення. За даними Світової металургійної асоціації у 2021 році Україна посідала 14 місце в глобальному рейтингу виробників сталі.

До інтенсивних бойових дій у 2022 році металургійний комплекс вже мав певні перепони на шляху його розвитку. Виокремимо основні проблеми довоєнного періоду:

- технологічна структура виплавки сталі в Україні є неефективною і помітно відстає від загальносвітових показників, особливо за рівнем використання енергоємних мартенівських печей і безперервного розливання сталі;

- висока енерго- і ресурсоємність галузі, у собівартості металопродукції частка витрат на паливно-енергетичні ресурси у 2 рази вище, ніж на металургійних підприємствах ЄС;

- суттєва зношеність основних засобів в металургійній промисловості;

- низьке споживання продукції металургійного комплексу всередині країни, нерозвинений внутрішній ринок металу в Україні, що робить галузь залежною від зовнішньої кон'юнктури;

- низький рівень екологічності виробництва – близько третини викидів шкідливих речовин в атмосферу загалом по економіці припадає на металургію.

До зазначених проблем додалися руйнування, втрати та розірвані економічні зв'язки, що були заподіянні під час активних бойових дій у 2022 році:

- в окупації перебувають 30-40% металургійних потужностей України;

- частина металургійних заводів зазнала значних пошкоджень, масштаби яких оцінити неможливо;

- експорт значно обмежений через блокаду портів. Продукція на експорт

постачається тільки до ЄС залізницею, пропускна здатність якої не може покрити відсутність морської логістики;

- скоротився попит на металопродукцію на українському ринку;
- нестача сировини для окремих підприємств металургійної галузі;
- втрата спеціалістів, багато з яких переїхали в інші регіони та за кордон.

Металургія має повною мірою використати можливості повоєнної відбудови економіки. З одного боку, відновлення зруйнованої інфраструктури буде потребувати значних обсягів металопродукції, що обумовить суттєве збільшення попиту на внутрішньому ринку. З іншого боку, це буде саме час для модернізації металургії України, оновлення основних фондів, впровадження у виробництво принципово нових наукоємних, ефективних, ресурсозберігаючих та екологічно чистих технологій світового рівня. Курс має бути на «зелену» відбудову всієї економіки та, зокрема, металургійного комплексу, який є одним з основних в промисловості забруднювачем навколишнього середовища.

Модернізація виробництва металів та виробів з них потребує суттєвих капіталовкладень. Підприємства металургійного комплексу потребують особливих умов та фінансової підтримки, що дозволять українським виробникам пройти шлях «зеленої» трансформації без втрати обсягів виробництва та зайнятості. Але іноземні компанії не будуть інвестувати в металургію України до повного закінчення війни і підписання документів, що гарантуватимуть безпеку наших територій.

Для повноцінного відновлення діяльності металургійного комплексу необхідно налагодження логістичної складової: розблокування портів і збільшення пропускної спроможності західних прикордонних залізничних переходів.

Важливо, щоб Україна отримала повний доступ до ринків країн G7 та Євросоюзу. Необхідні перемовини за підтримки держави, щоб уряди цих країн скасували квоти та імпортні мита, зокрема захисні та антидемпінгові. Вже зараз досягнуті певні успіхи в питанні зняття торгових бар'єрів на продукцію українських металургів за кордоном. Зокрема, ЄС, США та Канада скасували

торговельні обмеження для української сталі на рік.

З 2023 року в ЄС має бути запроваджений механізм вуглецевого регулювання імпорту CBAM (Carbon Border Adjustment Measure). У нинішніх умовах продукція з України повинна отримати виняток, відстрочку або спеціальний порядок застосування CBAM, інакше він стане ще одним бар'єром між Україною та ЄС. Разом з тим, це ще одна з причин, що спонукає екологізувати виробничі процеси металургійної галузі.

Висновки. Визначну роль у період повоєнної відбудови економіки України буде відігравати металургійний комплекс через збільшення попиту на внутрішньому ринку, адже відбудова зруйнованої інфраструктури потребуватиме різноманітної продукції даної галузі. Разом з тим, для виробництва якісної продукції, конкурентоспроможної на зовнішньому ринку в умовах розвитку у світі «зеленої» економіки, необхідно модернізувати і саму металургію: змінити технологічну структуру виробництва, впроваджувати ресурсозберігаючі та екологічні інновації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Нікіфорова В. Економічний огляд металургійної галузі України. URL: https://rating.zone/ekonomichnyj-ohliad-metalurhijnoi-haluzi-ukrainy/# (дата звернення 30 вересня 2022 р.).

2. Каракуц А., Гордійчук Д., Щедрін Ю. Аграрний бізнес, металурги, IT, хімія та інші: як справи в гігантів української економіки. URL: https://www.epravda.com.ua/publications/2022/06/6/687837/#2 (дата звернення 30 вересня 2022 р.).

3. Денисенко Т. Повоєнне відновлення України: як зберегти довкілля та запобігти його руйнуванню. URL: https://eco.rayon.in.ua/topics/540953-povoenne-vidnovlennya-ukraini-yak-zberegti-dovkillya-ta-zapobigti-yogo-ruynuvannyu (дата звернення 30 вересня 2022 р.).

ІНСТИТУЦІЙНІ ЧИННИКИ СТАБІЛЬНОСТІ ОБМІННОГО КУРСУ ГРИВНІ

Сокуренко Соломія Вікторівна
аспірант кафедри міжнародних економічних відносин
Львівський торговельно-економічний університет
м. Львів, Україна

Вступ. Інституційні чинники впливають на обмінний курс відразу декількома шляхами. По-перше, адміністративний контроль за фінансовою системою дозволяє різноманітні преференції для державних і приватних підприємств, що зазвичай збільшує обсяги пільгового кредитування, а в підсумку стає одним з чинників деструктивної девальвації грошової одиниці, яка погіршує динаміку економічного зростання. По-друге, природно припустити, що рівень номінального (реального) обмінного курсу залежить від ступеня незалежності центрального банку, адже це обмежує можливості для експансійної монетарної політики, зокрема у контексті запровадження політики таргетування інфляції (одним з аргументів може бути зацікавленість у зміцненні грошової одиниці задля зниження інфляції). Оскільки девальвація грошової одиниці досить часто відбувається під час банківських криз, зумовлених послабленням вимог до позичальників, незалежність центрального банку теж повинна обмежити таку практику, яка зазвичай провадить до зниження обмінного курсу. По-третє, більша прозорість економічної політики та боротьба з корупцією знижують можливості для відпливу капіталу і доларизації економіки, що має запобігти як надмірній девальвації, так і підвищеній волатильності обмінного курсу.

Як це виявлено за даними 68 країн, що розвиваються, та 39 промислових країна за період 1988–2012 рр., незалежність центрального банку справді обмежує можливості для девальвації грошової одиниці [5]. Проте для Китаю, який намагається запобігти зміцненню власної грошової одиниці – юаня, виявлено, що цьому допомогають якраз адміністративні обмеження [4,

pp.158–173]. Водночас не бракує припущень, що вища якість інституцій дозволятиме більшу гнучкість обмінного курсу [6]. Для України зауважено, що на обмінний курс можуть впливати такі інституційні чинники, як поширення корупції [1, с. 55–61] чи умови ведення бізнесу [2, с. 76–86].

Стабілізація обмінного курсу цілком справедливо розглядається необхідним фактором економічного розвитку в Україні [3, с. 769–772]. Оскільки в Україні стабільність обмінного курсу зазвичай ототожнюється зі запобіганням знеціненню гривні, становить практичний інтерес передусім вивчення зв'язку між обмінним курсом й низкою його макроекономічних та інституційних детермінант.

Мета роботи полягає в дослідженні коротко- і довгострокових чинників номінального ефективного обмінного курсу гривні, що враховує курсові співвідношення стосовно валют країн-основних торговельних партнерів. Інституційний фактор враховано за допомогою індексу економічної свободи від американського фонду Heritage Foundation, що характеризує стан регуляторного середовища, умови проведення фіскальної і монетарної політики, а також інвестиційний клімат, захист прав власності та поширення корупції. Дещо інший дослідницький акцент передбачає вивчення чинників волатильності обмінного курсу, що становитиме предмет подальших досліджень.

Матеріали та методи. Для емпіричної оцінки залежності номінального ефективного обмінного курсу ($NEER_t$) від низки макроекономічних чинників використано квартальні дані за період 2000–2021 рр. таких показників: M_t – грошовий агрегат М3 (млрд грн), TOT_t – умови торгівлі, які визначено співвідношенням світових цін на метали до цін на сиру нафту, $Y^{UKR}{}_t$ і $Y^{EURO}{}_t$ – валовий внутрішній продукт в Україні та країнах Єврозони (індекс, 2010=100), відповідно, $HERIT_t$ – індекс економічної свободи від фонду Heritage Foundation (зі шкалою від 0 до 100). Для врахування особливостей періоду таргетування інфляції використано фіктивну змінну IT_t (1 – 2016Q1–2021Q4, 0 – у решті кварталів). Особливості кризових періодів враховано за допомогою фіктивної

змінної $CRISIS_t$ (1 – 2004Q4, 2008Q3– 2009Q4, 2013Q4– 2015Q3, 0 – у решті кварталів).

Вихідні дані представлено на рис. 1. Зміни NEER досить незначні в 2000–2013 рр., якщо не враховувати стрімкої девальвації гривні восени 2008 р. – навесні 2009 р. Після вимушеного переходу до «плавання» грошової одиниці навесні 2014 р. надалі обмінний курс гривні став набагато гнучкішим. Зростання грошового агрегата М3 виразно прискорилося в 2019–2021 рр. Умови торгівлі досить нестабільні, але зі сприятливим висхідним трендом (з 2014 р.). Співвідношення між ВВП України і країн Єврозони погіршилося після кризових явищ 2008–2009 і 2014–2015 рр. Індекс економічної свободи поліпшується від початку минулої декади, а останнім часом досяг історичного максимуму, який до цього спостерігався в 2005 р.

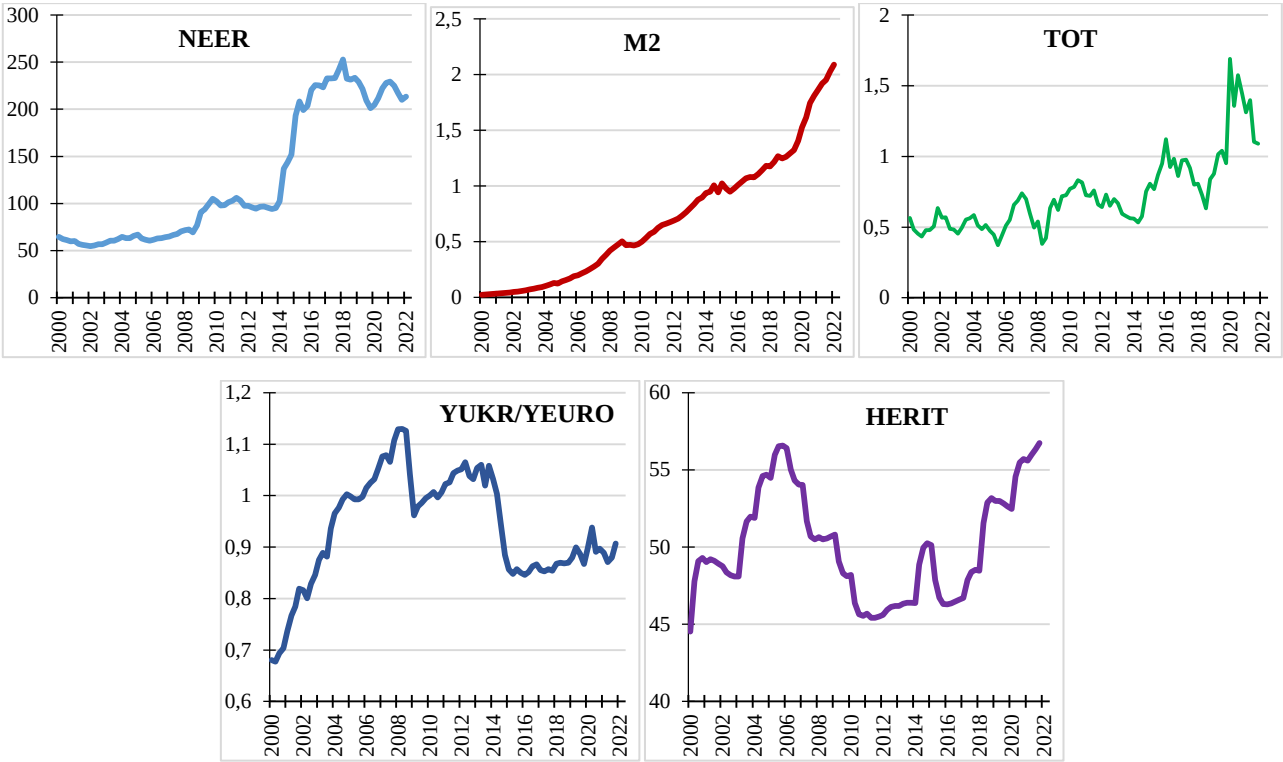

Рис. 1. Україна: вибрані макроекономічні показники, 2000–2022 рр.

Джерело: МВФ International Financial Statistics (www.imf.org)

Для емпіричного оцінювання чинників обмінного курсу використано метод ARDL (Autoregressive Distributed Lag Model), що дозволяє оцінку як довго-, так і короткострокових залежностей. Для перевірки отриманих результатів на стійкість

в частині довгострокових залежностей використано методи DOLS (Dynamic Ordinary Least Squares) і FMOLS (Fully-Modified Ordinary Least Squares).

Результати та обговорення. Оцінки довгострокових коефіцієнтів показують очікуваний прямий зв'язок між грошовою масою і NEER, тоді як протилежно впливає прискорене зростання українського ВВП. Такий результат цілком відповідає логіці монетарної моделі обмінного курсу. Також передбачувано поліпшення умов торгівлі позначається зміцненням обмінного курсу.

Таблиця 1

Чинники динаміки номінального ефективного обмінного курсу

Змінні	Оцінені коефіцієнти						
Довгострокові оцінки							
	ARDL		DOLS		FMOLS		
Y^{UKR}/Y^{EURO}	$-1{,}857^{***}$ (–6,40)		$-1{,}753^{***}$ (–10,74)		$-1{,}720^{***}$ (–10,77)		
M2	$0{,}374^{***}$ (10,58)		$0{,}423^{***}$ (11,06)		$0{,}353^{***}$ (20,58)		
TOT	$-0{,}263^{*}$ (–1,98)		$-0{,}557^{***}$ (–3,58)		–0,126 (–1,37)		
HERIT	$-0{,}495^{*}$ (–1,75)		$-0{,}772^{***}$ (–4,68)		$-0{,}576^{***}$ (–6,55)		
IT	$0{,}321^{***}$ (3,28)		$0{,}420^{***}$ (7,19)		$0{,}348^{***}$ (6,49)		
Короткочасні оцінки (ARDL)							
Lag	0		1		2		3
ΔHERIT	0,315 (1,27)		—		—		—
ΔTOT	0,003 (0,08)		$0{,}104^{**}$ (2,62)		$0{,}080^{**}$ (2,07)		—
CRISIS	0,029 (0,46)		—		—		—
ECT	$-0{,}258^{***}$ (–5,60)		—		—		—
Статистика (ARDL)							
F	LM	RESET	ARCH	CUSUM	CUSUM SQ	Adj. R^2	
$10{,}96^{***}$	1,13	1,20	0,76	S	S	0,52	

Примітка: *, ** та *** означає статистичну значущість на рівні 10%, 5% та 1% відповідно.

Джерело: власні розрахунки

Поліпшення інституційних характеристик, як це засвідчує змінна *HERIT*, недвозначно спричиняється до зміцнення гривні. Водночас перехід до таргетування інфляції позначився зниженням обмінного курсу гривні. Подібно до більшості інших результатів, отримані оцінки стійкі до вибору методу оцінювання: ARDL, DOLS чи FMOLS. Такі результати означають, що перехід до плаваючого обмінного курсу гривні в рамках монетарного режиму

таргетування інфляції вартувало підкріпити заходами щодо зміцнення інституційних підойм української економіки. Водночас потрібно зауважити, що сприятливий ефект від інституційних змін реалізовується не відразу.

У короткочасному періоді на обмінний курс гривні впливають лише умови торгівлі, причому залежність нестандартна, адже поліпшення цінових співвідношень у зовнішній торгівлі позначається зниженням обмінного курсу. Оскільки додатнім коефіцієнтам при *ΔHERIT* і *CRISIS* бракує статистичної значущості, це означає відсутність вагомого впливу на обмінний курс.

Коефіцієнт ECT вказує на досить повільну корекцію довгострокових залежностей (поточний імпульс коригується упродовж приблизно року). Такий результат цілком очікуваний, адже 2/3 часової вибірки складають періоди, коли *de facto* підтримувався фіксований обмінний курс гривні, попри задекларований *de jure* у березні 2000 р. перехід до плаваючого обмінного курсу. Можна сподіватися, що більша гнучкість обмінного курсу, як це спостерігається з 2014р., призведе до скорочення періоду корекції довгострокових залежностей.

Отримані короткочасні залежності пояснюють 52% змін NEER та відповідають необхідним статистичним критеріям для коректності оціненої моделі, стаціонарності залишків і стабільності оцінених коефіцієнтів. Зокрема, на стабільність оцінених коефіцієнтів вказують як тест RESET, так і тести CUSUM SQ та CUSUM SQ (рис. 2). Стаціонарність залишків підтверджено тестом LM, а відсутність їхньої гетеродаскетичності – тестом ARCH.

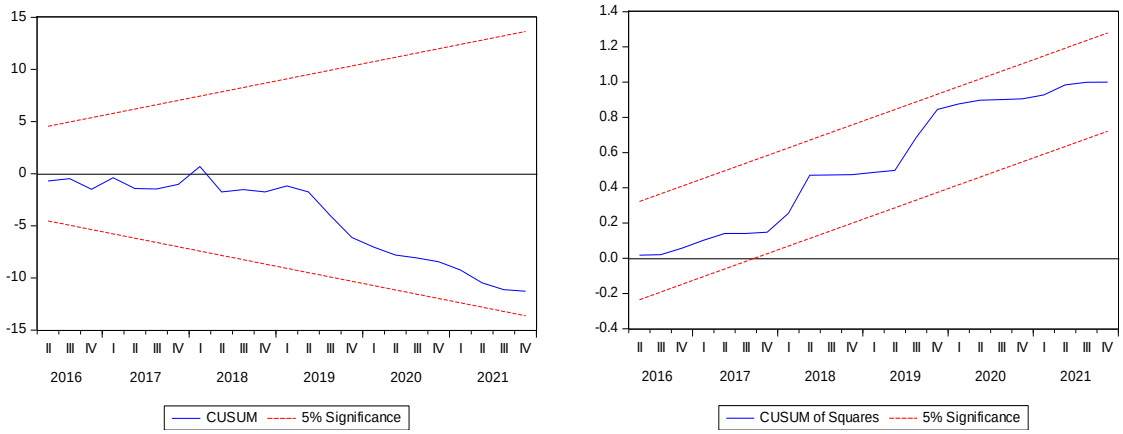

Рис. 2. Результати тестів CUSUM на стабільність отриманих коефіцієнтів

Джерело: власні розрахунки

Висновки. Проведений емпіричний аналіз переконує, що проведення інституційних перетворень, як це характеризує Індекс економічної свободи від фонду Heritage Foundation, слугує важливим чинником довгострокового зміцнення гривні. Це підтверджує припущення щодо залежності обмінного курсу не лише від макроекономічних, але й інституційних чинників. Оскільки на сьогодні головну проблему для української економіки становить девальвація гривні, тим паче з врахуванням реалій російської агресії, такі заходи, як зміцнення гарантій прав власності, посилення антикорупційних дій чи забезпечення реальної (не формальної) незалежності НБУ, здатні створити необхідний зміцнюючий тренд.

З-поміж інших довгострокових чинників, зміцненню гривні сприятимуть обмеження грошової емісії, відновлення економічного зростання та поліпшення умов торгівлі. Монетарний режим таргетування інфляції позначився тенденцією до зниження обмінного курсу гривні. У короткочасному періоді на обмінний курс впливають лише умови торгівлі. На майбутнє доречно дослідити вплив валютних інтервенцій НБУ на короткочасну динаміку обмінного курсу гривні. Також доцільно простежити вплив інституційних чинників у розрізі окремих складових Індексу економічної свободи від Heritage Foundation.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Найман Э. Какой режим валютного курса нужен Украине / Э. Найман // *Сучасна валютна політика та особливості її реалізації в Україні*. В. Юрчишин (ред.). – К.: Заповіт, 2016. – С. 55–61.

2. Репко М. Валютні обмеження та лібералізація руху капіталу в Україні та світі / Репко М., Кашко О., Піонтківська І. // *Сучасна валютна політика та особливості її реалізації в Україні*. В. Юрчишин (ред.). – К.: Заповіт, 2016. – С. 76–86.

3. Табінський В. Стабілізація валютного курсу як необхідний фактор економічного розвитку в Україні / Табінський В., Є. Колєснік, І. Сіліна // «Молодий вчений». – 2017. – № 12 (52). – С. 769–772.

4. Chen, C., Yao, S., Ou J. Exchange rate dynamics in a Taylor rule framework / C. Chen, S. Yao, J. Ou // Journal of International Financial Markets, Institutions & Money. – 2017. – Vol. 46. – P. 158–173.

5. Ugurlu E. Political Economic Drivers of Real Exchange Rate Levels / E. Ugurlu, A. Razmi // Economics Department Working Paper Series No. 330. – Amherst: University of Massachusetts, 2022. – 42 p.

6. Walker R. Political Instability and Exchange Rate Regimes: The Intervening Role of Domestic Political Institutions / R. Walker. – Rochester: University of Rochester, 2003. – 37 p.

УДК 657

НАРАХУВАННЯ АМОРТИЗАЦІЇ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ ПОКВАРТАЛЬНО

Сук Петро Леонідович
ORCID ID: 0000-0002-8556-7123
докт. екон. наук, професор, професор кафедри
Відокремлений підрозділ
Національного університету
біоресурсів і природокористування України
Ніжинський агротехнічний інститут
Україна

Вступ. В діяльності підприємства беруть участь необоротні активи. Їх використання підвищує ефективність виробництва, дає змогу виготовити більшу кількість продукції, збільшує продуктивність праці робітників, сприяє розвитку підприємства. Щоб розподілити вартість необоротних активів по періодах нараховують їх амортизацію.

Відповідно до П(С)БО 7 “Основні засоби” нарахування амортизації проводиться щомісячно. Місячна сума амортизації при застосуванні прямолінійного методу визначається діленням річної суми амортизації на 12. При застосуванні методів зменшення залишкової вартості, прискореного зменшення залишкової вартості та кумулятивного місячна сума амортизації визначається діленням суми амортизації за повний рік корисного використання на 12 [1, п. 29].

Нараховувати амортизацію необоротних активів можна за різні періоди.

Згідно Закону України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” (ст. 13) звітним періодом для складання фінансової звітності визначено календарний рік. Проміжна фінансова звітність складається за результатами першого кварталу, першого півріччя, дев’яти місяців. Крім того, відповідно до облікової політики підприємства фінансова звітність може складатися за інші періоди [2].

Можна використовувати різні періоди для формування інформації щодо нарахування амортизації необоротних активів.

Таким чином, в бухгалтерському обліку і фінансовій звітності можна використовувати такі періоди для формування інформації щодо нарахування амортизації необоротних активів: день, тиждень, декада, місяць, квартал, півріччя, рік, п'ятирічка і т.д.

Мета – обгрунтувати можливість розраховувати амортизацію необоротних активів по кварталах.

Матеріали та методи. Здійснювати розрахунок амортизації необоротних активів можна по кварталах.

Квартал є четвертою частиною року [3]. Слово "квартал" походить від німецького слова *quartal* і латинського слова *quārtā* і означає чверть, четверта частина. Позначається квартал римськими цифрами (I, II, III и IV), а в США і інших англомовних країнах літерою Q і арабськими цифрами (Q1, Q2, Q3, Q4) [4; 5].

Рік включає чотири квартали. Півріччя містить два квартали. Перше півріччя року включає I і II квартал, а друге півріччя – III і IV квартали.

Кожен квартал може мати різну кількість днів, що залежить від кількості днів у місяцях.

Перший квартал включає місяці: січень, лютий, березень і 90 днів або 91 день у високосному році; другий квартал складається із місяців: квітень, травень, червень і 91 дня; третій квартал складається із місяців: липень, серпень, вересень і 92 днів; четвертий квартал включає місяці: жовтень, листопад, грудень і 92 дні.

Тривалість кварталів: I-й – з 1 січня по 31 березня; II – з 1 квітня по 30 червня; III – з 1 липня по 30 вересня; IV – з 1 жовтня по 31 грудня.

На прикладі розглянемо розрахунок амортизації необоротних активів за прямолінійним методом по кварталах.

Відповідно П(С)БО 7 "Основні засоби" річна сума амортизації за прямолінійним методом визначається шляхом ділення вартості, яка

амортизується, на очікуваний період часу використання об'єкта необоротного активу [1].

Визначення амортизації за прямолінійним методом здійснюється за формулою:

РСА = (ПВ – ЛВ) : СКВ,

де РСА – річна сума амортизації; ПВ – первісна вартість; ЛВ – ліквідаційна вартість; СКВ – строк корисного використання.

Можна здійснювати розрахунок амортизації за прямолінійним методом за квартальний період двома способами: 1) за початковою вартістю необоротних активів; 2) за залишковою (балансовою) вартістю необоротних активів.

Приклад. Необоротні активи із строком використання (експлуатації) 4роки, мають первісну вартість 141000 грн, їх ліквідаційна вартість – 1000 грн. Тому, вартість, що амортизується, становить 140000 грн (141000 грн – 1000 грн =140000 грн).

Рік містить 4 квартали. Необоротні активи мають термін амортизації 4роки або 16 кварталів (4 роки х 4 квартали = 16 кварталів).

Норма амортизації за квартал дорівнює 6,25 % (100%:16кварталів=6,25%).

Квартальна сума амортизації становить 8750 грн ((141000 грн – 1000 грн) : 16 кварталів = 8750 грн).

Сума амортизації за рік – 35000 грн (4 квартали х 8750 грн = 35000 грн).

Суму амортизації за квартал можна визначити по-іншому: 8750 грн ((141000 грн – 1000 грн) х 6,25 % = 8750 грн).

Сума амортизації за місяць – 2917 грн (35000 грн : 12 місяців = 2917 грн) або 2917 грн (8750 грн : 3 місяці = 2917 грн).

За першим способом прямолінійного методу (від початкової вартості необоротних активів) розрахуємо амортизацію за рік із квартальної суми (табл.1).

Таблиця 1

Розрахунок амортизації необоротних активів поквартально від початкової вартості необоротних активів (1-й спосіб) за прямолінійним методом

Рік	Вартість, що амортизується, грн	Всього кількість кварталів за період амортизації	Норма амортизації за квартал, %	Кількість кварталів у році	Сума амортизації за квартал, грн	Річна сума амортизації, грн
1	140000	16	6,25	4	8750	35000
2	140000	16	6,25	4	8750	35000
3	140000	16	6,25	4	8750	35000
4	140000	16	6,25	4	8750	35000
х	Разом	х	х	х	х	140000

[авторська розробка]

Нарахування амортизації необоротних активів за квартальним періодом за другим способом (від залишкової (балансової) вартості) наведено в таблиці 2.

При визначенні амортизації необоротних активів від їх залишкової (балансової) вартості (2-й спосіб), норма амортизації за квартал залишається однаковою для всіх років, а за кожен новий рік потрібно перераховувати нову вартість, що амортизується і нову суму амортизації за квартал.

Отже, за 1-й рік сума амортизації за квартал дорівнює 8750 грн [(141000грн – 1000 грн) : 16 кварталів = 8750 грн], за 2-й рік – 6563 грн [(141000 грн – 1000 грн – 35000 грн) : 16 кварталів = 6563 грн], за 3-й рік – 4921 грн [(141000 грн – 1000 грн – 35000 грн – 26252 грн) : 16 кварталів = 4921грн], за 4-й рік – 3692 грн [(141000 грн – 1000 грн – 35000 грн – 26252 грн – 19684 грн) : 16кварталів = 3692 грн].

Річна сума амортизації становить: за 1-й рік – 35000 грн (8750 грн х 4квартали = 35000 грн), за 2-й рік – 26252 грн (6563 грн х 4 квартали = 26252 грн), за 3-й рік – 19684 грн (4921 грн х 4 квартали = 19684 грн), за 4-й рік – 14768 грн (3692 грн х 4 квартали = 14768 грн).

Таблиця 2

Розрахунок амортизації необоротних активів поквартально від залишкової (балансової) вартості необоротних активів (2-й спосіб) за прямолінійним методом

Рік	Вартість, що амортизується, грн	Всього кількість кварталів за період амортизації	Норма 1091мортизатор за квартал, %	Кількість кварталів у році	Сума амортизації за квартал, грн	Річна сума аморти зації, грн
1	140000	16	6,25	4	8750	35000
2	105000	16	6,25	4	1	26252
3	78748	16	6,25	4	4921	19684
4	59064	16	6,25	4	3692	59064
х	Разом	х	х	х	х	140000

[авторська розробка]

З даних таблиці 2 видно, що при визначенні амортизації необоротних активів за 2-м способом їх первісна вартість повністю не розподіляється, а в останньому році нерозподілена сума списується у витрати.

Результати і обговорення. Принцип періодичності припускає розподіл діяльності підприємства на певні періоди з метою складання фінансової звітності і ведення бухгалтерського обліку [2; 6]. Згідно законодавства періодами для формування інформації про діяльність підприємства для користувачів інформації може бути місяць, квартал, півріччя, дев’ять місяців, рік. Також відповідно до облікової політики підприємства фінансова звітність може складатися за інші періоди. Тому дозволяється складати звітність і за інші періоди, наприклад: декаду, тиждень, день. Їх, зокрема, можна використовувати в управлінському обліку при здійсненні контролю за ходом процесу виробництва.

Висновки. Одним із періодів для відображення інформації в бухгалтерському обліку є квартал. Він є четвертою частиною року і використовується в бухгалтерському обліку, економіці, статистиці для подання фінансової звітності, планування роботи підприємств, проведення аналізу господарської діяльності. Амортизація необоротних активів згідно з П(С)БО 7

“Основні засоби” нараховується щомісяця, а також її можливо розраховувати щорічно. Розраховувати амортизацію необоротних активів можна поквартально. Це не передбачено законодавством, проте можливо здійснювати підприємству на свій розсуд, зокрема в управлінському обліку. Розраховувати амортизацію необоротних активів за прямолінійним методом за квартальним періодом можна двома способами: 1) від початкової вартості необоротних активів; 2) від залишкової (балансової) вартості необоротних активів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 “Основні засоби”, затверджено наказом Міністерства фінансів України 27 квітня 2000 р. № 92, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 18 травня 2000 р. за № 288/4509. Вилучено з : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00#Text.

2. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16 липня 1999 р. № 996-XIV. – Електронний ресурс. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text.

3. Квартал. (3 червня 2022). – Електронний ресурс. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B2%D0%B0%%D0%B0%D0%BB.

4. Квартал (единица измерения). (9 июня 2021). – Електронний ресурс. – Режим доступу : https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B0%D0%BB_(%D0%B5%D1%86%B7%D0%D1%D0%BD%D0%B8%D1%8F).

5. Разумов Д. Що таке квартал. У кварталі скільки місяців. (11 листопада 2019). – Електронний ресурс. – Режим доступу : https://aboutmarketing.info/biznes/shcho-take-kvartal-u-kvartali-skilky-misyatsiv/.

6. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності”, затверджено наказом Міністерства фінансів України 27 квітня 2000 р. № 92, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 18 травня 2000 р. за № 288/4509. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text.

ПОДАТОК НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ ЯК ОСНОВНЕ ДЖЕРЕЛО ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Тимошенко Оксана Валеріївна,
к.е.н., доцент
Корнейчук Наталія Ігорівна,
Давиденко Богдан Васильович
студенти
Вищий навчальний заклад Укоопспілки
Полтавський університет економіки і торгівлі
м. Полтава, Україна

Вступ. Податок на доходи фізичних осіб завжди займав першу позицію у структурі податкових платежів місцевих бюджетів України, забезпечуючи до реформування податкової системи та місцевого самоврядування 71% – 75% формування таких коштів, після внесення кардинальних бюджетно-податкових змін і по теперішній час 55,9% – 61,2% [1]. Вищезазначене, з одного боку, свідчить про значну ступінь залежності доходів місцевих бюджетів від даного джерела. Проте, з іншого боку, внаслідок зміни підходів до перерозподілу податкових надходжень між бюджетами різних рівнів місцеві бюджети втратили певну суму надходжень податку на доходи фізичних осіб. Враховуючи зростаючі потреби у відновленні територіальних громад внаслідок нанесених збитків, які завдала Росія під час повномасштабного вторгнення на територію України, органи місцевого самоврядування потребують додаткового фінансового забезпечення. Тому актуальним на сьогодні є оцінка можливості удосконалення механізму перерозподілу надходжень податку на доходи фізичних осіб між державним та місцевими бюджетами.

Мета роботи полягає у пошуку резервів покращення фінансового забезпечення місцевого самоврядування за рахунок удосконалення механізму перерозподілу надходжень податку на доходи фізичних осіб між державним та місцевими бюджетами.

Матеріали та методи. Дослідження виконане з використанням методів

порівняльного та системного аналізу; абстрактно-логічного методу та методу графічної візуалізації. Інформаційною базою є нормативно-правові акти України, матеріали Міністерства фінансів України, Державної податкової служби України та Державної служби статистики України.

Результати та обговорення. Варто зауважити, що внесені у 2015 році зміни бюджетно-податкового законодавства щодо зменшення нормативу відрахувань податку на доходи фізичних осіб в місцеві бюджети з 100% до 75% (60% до районного бюджету, бюджету міста обласного значення й бюджету громад, 15% до обласного бюджету, 40% до бюджету м. Київ) та зарахування 25% на користь державного бюджету [2] значно уповільнили темпи зростання відповідних надходжень до місцевих бюджетів (рис. 1). Якщо за період запровадження вищезазначених змін, зокрема з 2014 року по 2021 рік, обсяг надходжень податку до місцевих бюджетів збільшився лише в 3,3 рази, то до державного бюджету – в 10,9 рази.

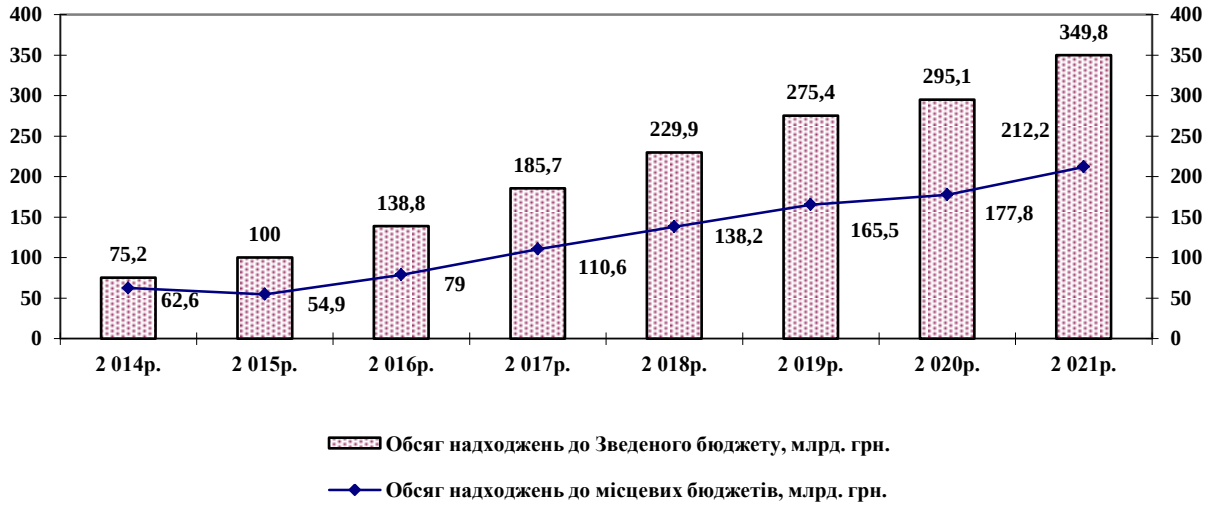

Рис. 1. Динаміка надходжень податку на доходи фізичних осіб до бюджетів України за 2014-2021 роки, %

Джерело: складено на основі [1]

Якщо у 2014 р. співвідношення надходжень податку на доходи фізичних осіб між державним і місцевими бюджетами складало 17: 83, то у 2021 році – 39:61 (рис. 2). Проте, незважаючи на вищезазначене податок на доходи фізичних осіб є основним бюджетоутворюючим податком для місцевих

бюджетів, справляння якого залежить насамперед від кількості зайнятих осіб, розвитку підприємницького середовища, рівня мінімальної і середньої заробітної плати, вирівнювання умов оподаткування пасивних і трудових доходів (рис. 2).

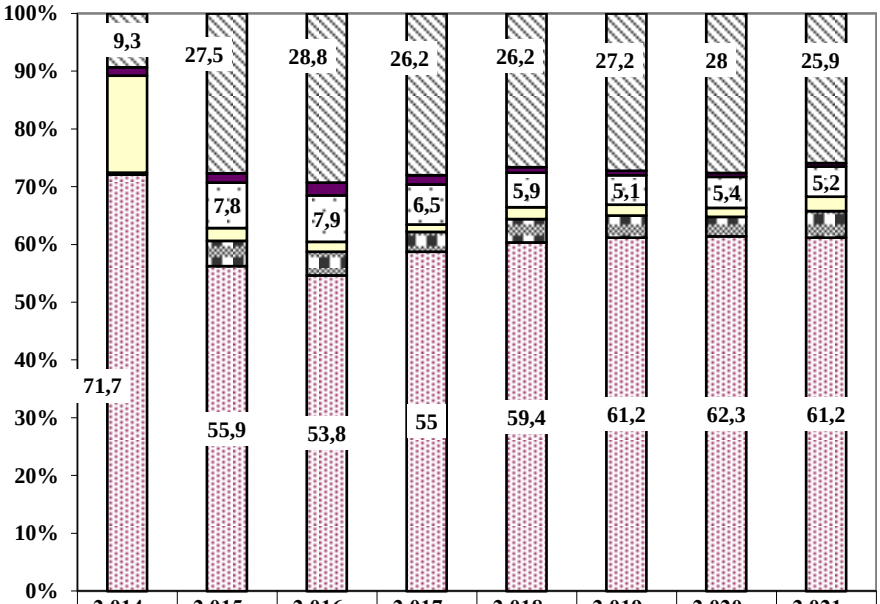

	2 014р.	2 015р.	2 016р.	2 017р.	2 018р.	2 019р.	2 020р.	2 021р.
Частка місцевих податків і зборів, %	9,3	27,5	28,8	26,2	26,2	27,2	28	25,9
Частка екологічного податку, %	1,4	1,6	2,2	1,5	0,9	0,8	0,7	0,6
Частка внутрішніх податків на товари та послуги, %	0	7,8	7,9	6,5	5,9	5,1	5,4	5,2
Частка рентної плати та плати за природні ресурси, %	16,7	2,2	1,7	1,2	2	1,9	1,6	2,5
Частка податку на прибуток підприємств, %	0,3	4,4	4	3,2	4	3,8	3,4	4,6
Частка податку на доходи фізичних осіб, %	71,7	55,9	53,8	55	59,4	61,2	62,3	61,2

Рис. 2. Структура податкових надходжень місцевих бюджетів України, %

Джерело: складено на основі [49]

Враховуючи вагому роль податку на доходи фізичних осіб у формуванні доходів місцевих бюджетів, суттєві диспропорції у розвитку територіальних громад та нагальну їх потребу у бюджетних ресурсах вважаємо за доречне повернення до 100-відсоткового зарахування відповідного фіскального платежу на місцевий рівень та удосконалення його перерозподілу між місцевими бюджетами різних рівнів. Зокрема, пропонуємо збільшити норматив зарахування цього податку до бюджетів територіальної громади, як основного суб’єкта системи місцевого самоврядування, до 80% за рахунок зменшення його надходжень до районних бюджетів. На нашу думку, це дозволить не лише

збільшити надходження до місцевих бюджетів, а і сприятиме подоланню існуючих диспропорцій фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку територіальних громад.

Запропонований підхід до удосконалення розподілу вищезазначеного податку між бюджетами, а саме зарахування 100% податку на доходи фізичних осіб до місцевих бюджетів України дозволить збільшити обсяг його надходжень в 1,3 рази або на 33,3%, що сприятиме нарощенню як податкових надходжень, так і в цілому доходів місцевих бюджетів (табл. 1).

Таблиця 1

Показники бюджетних ресурсів при зміні моделі розподілу податкових надходжень між бюджетами

Показники	Місцеві бюджети України			
	2021 р.	Отримано при зміні моделі розподілу податків	Результат (+,-)	Темп росту, %
Податок на доходи фізичних осіб, млн. грн.	212249,2	282950,2	70701,0	133,3
Податкові надходження, млн. грн.	346684,5	417385,6	70701,0	120,4
*Доходи місцевих бюджетів без урахування міжбюджетних трансфертів, млн. грн.	377965,9	448666,9	70701,0	118,7

Джерело: складено на основі [1]

У цілому запропонований нами підхід до розподілу податку на доходи фізичних осіб між бюджетами дозволить збільшити податкові надходження та доходи місцевих бюджетів України на 20,4% та 18,7% відповідно.

Додатковим кроком для збільшення надходжень до місцевих бюджетів податку на доходи фізичних осіб є зміна існуючого порядку його сплати. Деякі фахівці пропонують здійснювати сплату податку не за місцем податкової реєстрації роботодавців (підприємств, організацій, фізичних осіб-підприємців), а за місцем проживання працівників. Такий підхід, на їх думку, дозволив би частково вирішити проблему наповнення бюджетів приміських адміністративно-територіальних одиниць. На погляд науковців, за існуючих умов, податок на доходи фізичних осіб не виконує функцію плати за користування місцевою інфраструктурою. Надходження від справляння даного податку збільшуються на користь тих адміністративно-територіальних

формувань, де більший рівень зайнятості, проте не завжди вищий рівень потреб у бюджетних ресурсах. Однак, на нашу думку, сплата податку на доходи фізичних осіб за місцем податкової реєстрації роботодавців є більш економічно і соціально виправданою, тому що пріоритет надходження коштів до місцевого бюджету дійсно повинна мати та громада, яка зуміє створити робочі місця. Крім того, історично склалося, що відтік кадрів відбувається із сільської місцевості до індустріально розвинених міст. Таке явище є загальносвітовою тенденцією, і Україна не є виключенням. Нестача коштів приміських адміністративно-територіальних одиниць повинна компенсуватися і реально компенсується з Державного бюджету, що також відповідає світовій практиці. На нашу думку, сплата податку на доходи фізичних осіб за місцем проживання працівників буде супроводжуватися поверненням до радянського інституту "обов'язкової прописки", що, у свою чергу, може привести до обмеження прав і свобод людини щодо вільного переміщення і працевлаштування.

Висновки. Незважаючи на те, що запропоновані підходи до удосконалення розподілу податку на доходи фізичних осіб між державним та місцевими бюджетами сприятимуть лише частковому вирішенню проблем забезпечення місцевого самоврядування фінансовими ресурсами і не забезпечать на сьогодні повного вирішення питання фінансування відновлення та розвитку територіальних громад, проте вони відображатимуть справедливий розподіл бюджетних ресурсів між бюджетами різних рівнів, дозволять вирівняти диспропорції в наявності джерел для економічного і соціального розвитку між територіальними громадами та сприятимуть посиленню їх фінансової спроможності.

ЛІТЕРАТУРНІ ДЖЕРЕЛА.

1. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України. URL : http://www.minfin.gov.ua.

2. Бюджетний кодекс України. Кодекс № 2456-VI від 8.07.2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17.

КОНТРОЛІНГ ВИТРАТ НА МАРКЕТИНГ. РОЗКРИТТЯ ТЕОРЕТИЧНИХ АСПЕКТІВ ТА ДЕМОНСТРАЦІЯ ПРИКЛАДІВ

Тхі Тхань Тхуї Чан
ассистент кафедри обліку, аудиту та аналізу
Процей Анна Сергіївна
студентка 3 курсу спеціальності «Маркетинг»
Національний університет «Одеська Політехніка»
м. Одеса,Україна

Вступ. Поняття «контролінг» узагальнює у собі систему спостереження та вивчення поведінки механізму конкретного підприємства, розробки шляхів для досягнення поставленої мети, а також розробку системи, орієнтованої на майбутній розвиток підприємства. Контролінг маркетингу – це система організації контролінгу результатів маркетингової діяльності підприємства.

У статті відзначаються переваги і недоліки класифікації контролінгу витрат. Визначено місце контролінгу в системі управління підприємством як центральної підсистеми. Окреслено завдання, сфери застосування та об’єкти контролінгу.

Мета дослідження. Обґрунтування сутності та принципів контролінгу витрат на маркетинг. Огляд класифікація витрат у маркетингу підприємства

Методи дослідження. Методологічною базою дослідження є системний аналіз, синтез та порівняння.

Ключові слова: контролінг витрат, управління підприємством, класифікація, метод, маркетинг.

Результати та обговорення. У ринкових умовах успішне здійснення діяльності незалежною компанією неможливе без постійного моніторингу динаміки зовнішнього середовища, коригування цілей діяльності та внутрішнього середовища компанії.

Успішне впровадження контролінгу в практику управління залежить від

чіткого розуміння терміну «контролінг», його функцій і місця в системі управління підприємством.

Загалом, контролінг – це концепція економічного управління, що забезпечує механізм саморегулювання шляхом реалізації синтезу елементів обліку, аналізу, контролю та планування, що відповідає за вироблення рекомендацій щодо коригування заходів, спрямованих на досягнення стратегічних та операційних цілей підприємства, та відображає зворотний зв'язок у системі управління [1,с.73].

Контролінг маркетингу – це система організації контролінгу результатів маркетингової діяльності підприємства. Він включає підсистеми контролю та аудиту, які передбачають відповідно планування, організацію та проведення процесів вимірювання, ревізії та оцінки результатів реалізації концепцій, стратегій та планів маркетингу, ефективності управління заходами для досягнення тактичних та стратегічних цілей маркетингу.

Конкретне поєднання інструментів маркетингу задля досягнення поставлених підприємством цілей, вкладених у збільшення прибутку чи зростання обсягів продажу, називається маркетингом-мікс. Виділяють чотири основні сфери діяльності маркетингу, відомі ще під назвою 4 «Р»: продукт (product), ціна (price), місце, умова продажу (place), стимулювання (promotion) [5, с. 407].

На даному етапі розвитку концепції контролінгу витрат на маркетинг виділяють такі ключові цілі:

• підтримка формування стратегії розвитку;

• орієнтація менеджменту на цілі;

• попередження кризових ситуацій;

• координація функціональних контурів підприємства.

Витрати підприємства можна класифікувати за різними ознаками. Класифікація витрат потрібна для визначення вартості продукції. та відповідно для ціноутворення; для визначення собівартості продукції, тобто локальних затрат. Велике значення класифікації затрат в управлінні ними і перш за все для

здійснення калькуляції собівартості продукції для різних потреб управлінні (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація витрат у маркетингу підприємства

Ознаки класифікації	Групи витрат
По відношенню до виробничого процесу	основні витрати накладні витрати
По відношенню до обсягів виробництва	умовно-постійні витрати; умовно-змінні витрати
За єдністю складу	одноелементні витрати; комплексні витрати
За способом віднесення на собівартість окремих видів виробництва	прямі витрати; непрямі витрати
За доцільністю	продуктивні витрати; непродуктивні витрати
За календарним періодом	поточні витрати; одноразові витрати
За видами витрат	витрати за економічними елементами; витрати за статтями калькуляції

Досліджуючи контролінг та його класифікацію, варто відзначити найбільш доречні варіанти контролінгу та їх особливості. Так, Мамонтова Н. вважає GAP-аналіз одним з небагатьох якісних методів контролінгу та підприємстві. Сутність методу полягає у встановленні відхилень бажаного розвитку ситуації від очікуваного. На думку вченого, метод передбачає кількісне зіставлення екстраполованих або модифікованих значень бажаних і очікуваних цільових величин, якими можуть виступати рентабельність, прибуток, оборот і т. д. Передбачається, що обрана політика підприємства залишається незмінною. Якщо у процесі аналізу з’ясовується, що цільові величини бажаного розвитку відхиляються від очікуваного розвитку, виникає так званий стратегічний «люк». Передбачається, що якщо такий «люк» вчасно не закритий, то підприємство не може гарантувати своє існування в довгостроковій перспективі [3, с. 24].

Говорячи про контролінг витрат на маркетинг в сучасних економічних реаліях, варто проаналізувати на конкретних прикладах, як підприємства використовують цей механізм у своєму функціоналі. Наприклад у ПрАТ «Кролевецький хлібозавод», для подолання існуючих недоліків та проблем у дискурсі глобалізації, активно впроваджують метод контролінгу витрат таким чином, щоб він наближав можливості підприємства до потреб споживачів, а

також розробляти оптимальні стратегічні та тактичні плани.

Модель контролінгу витрат на маркетинг в системі реалізації стратегії ПрАТ «Кролевецький хлібозавод» включає в собі 5 важливих компонентів:

1) приймати оперативні рішення щодо ініціювання розробки стратегії контролінгу витрат;

2) організація розробки стратегії контролінгу витрат;

3) управління процесом розробки стратегії;

4) організація реалізації стратегії;

5) управління процесом реалізації стратегії [2, с. 14].

Важливим аспектом також є те, що дане підприємство покеровується стратегією диференціації у дискурсі контролінгу витрат. Цілком зрозуміло, що ПрАТ «Кролевецький хлібозавод» роблячи ставку на диференціацію, активно шукає шляхи для підвищення ефективності виробництва і зменшення витрат. Тому при виробництві використовує також стратегію лідерства у зниженні витрат, так як конкурентне поле зобов'язує до таких дій. Зважаючи на специфіку підприємства, а саме виготовлення хлібобулочних виробів, запровадження єдиного механізму контролінгу витрат зумовило розширення асортименту продукції та оптимізацію цінової політики, яка у кінцевому випадку приносить кращу фінансову вигоду та дозволяє підприємству залишатись у зайнятій ніші.

Ще одним прикладом вдалого запровадження контролінгу витрат у підприємстві є ТОВ «Баядера Логістик», який займається оптовою торгівлею напоями. Підприємство активно впроваджує ERP-систему, котра забезпечує якісну технічну обробку інформації, швидку її інтерпретацію, удосконалення доступу до інформації всіх підрозділів підприємства та дозволяє пришвидшити бізнес-процеси. Варто наголосити, що така структуризація в дискурсі контролінгу витрат є необхідним та дуже доречним кроком у сучасних реаліях, так як задовольняє аспекти менеджменту на підприємствах зазначеного типу [4,с. 22].

Фінансовий відділ ТОВ «Баядера Логістик» використовує програму «1С: Бухгалтерія» та Excel для складання бюджетів, ведення управлінської звітності та аналізу результатів діяльності підприємства. На нашу думку, така схема управління інформацією та моніторингу є прийнятною для малого бізнесу. Ще однією характерно рисою є впровадження системи ЗСП (збалансована система показників), котра не є надто популярною у вітчизняному просторі, але доводить свою практичну цілісність на прикладах світових компаній та підприємств. Основний елемент новизни ЗСП – формалізація зв'язку між стратегічним управлінням і керуванням ефективністю. Звісно, оперування ТОВ «Баядера Логістик» системою не є ідеальним, однак є інноваційним та новітнім способом контролінгу витрат. З відкритих даних стає зрозуміло, що активне впровадження системи ЗСП в дискурсі контролінгу витрат є дієвим інструментом та завдяки ньому підприємство окупає це впровадження протягом наступних 5-6 місяців [4,с.35]. Як ми бачимо з наведених прикладів, контролінг витрат – це важливий та необхідний інструмент у діяльності будь-якого сучасного підприємства. Якщо розглянутий нами ПрАТ «Кролевецький хлібозавод» послуговується більш традиційною методикою контролінгу, то підприємство ТОВ «Баядера Логістик» використовує більш новітні та іноваційні системи отнролінгу витрат, такі як система ЗСП, структурований та комп'ютеризований бухгалтерський облік та ERP-систему.

Безперечно така процедура як контролінг витрат на маркетинг – це складний та довготривалий процес, який є важливим для успішного функціонування підприємства. Наявні недоліки несуть, як правило, організаційний характер та можуть бути подоланими без додаткових зусиль.

На нашу думку, доцільність застосування служби контролінгу витрат на маркетинг для підприємства можна оцінити критеріями:

– економічна ефективність (шляхом взаємодії ресурсів, відображених у витратах та економічних результатах діяльності);

– соціальна ефективність (досягається об'єднанням індивідуальних, колективних, громадських інтересів і виникає у розвитку потенціалу кадрів чи

підвищення рівня задоволеності своїх клієнтів і постачальників);

– організаційна ефективність (відбивається у досягнутих показниках результативності системи стратегічного управління підприємством загалом й у окремих процесах організації).

Висновки. Контролінг важливий і необхідний багатьом сучасним організаціям. З його допомогою менеджер чи команда фахівців вирішують виробничо-економічні та кадрові завдання, враховуючи всю багатоплановість та широкий спектр труднощів, що існують у цій галузі. Завдання контролінгу – при фактичних розбіжностях із планом привести в рух механізм, здатний, незважаючи на відхилення, досягти мети шляхом порівняння фактичних та запланованих результатів, своєчасно визначити місце виникнення труднощів із реалізацією плану та за допомогою регулюючих заходів забезпечити отримання запланованого прибутку та досягнення інших намічених показників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Власенко Є. Контролінг: економічна суть та його місце в системі управління підприємством. *Редакційна колегія*. 2019. №13. С. 73–79.
2. Євтушенко А. Ю. Маркетинговий менеджмент у системі стратегічного управління підприємством (на прикладі ПрАТ «Кролевецький хлібозавод») : робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра; спец.: 073 менеджмент; наук. керівник С. З. Весперіс. Суми : СумДУ, 2020. 47 с.
3. Мамонтова Н. А. Побудова системи управління вартістю компанії. *Актуальні проблеми економіки*. 2017. №1. С. 21–26.
4. Негрєєв Е. П. Формування напрямів підвищення ефективності стратегічного управління підприємством : робота на здобуття кваліфікаційного ступеня магістра : спец. 051 економіка. наук. кер. Ю. В. Чорток. Суми : СумДУ, 2020. 56 с.
5. Рибак О. Служба контролінгу як складова організаційної структури підприємства. *Вектори розвитку науки і бізнесу в глобальному середовищі: тренди та перспективи*. 2019. С. 407–408.

АНАЛІЗ ТА УПРАВЛІННЯ РИНКОВИМИ РИЗИКАМИ ПІДПРИЄМСТВА

Ус Галина Олександрівна,
доктор економічних наук, професор,
Східноєвропейський університет імені Рауфа Аблязова
Суліменко Олексій Сергійович,
аспірант II курсу

Вступ. Підприємства піддаються різним змінам навколишнього середовища через фактори, які породжують невизначеність і ризик у розвитку та досягненні цілей, що впливають на управління підприємством. Таким чином, комплексна методологія аналізу та управління ризиками може стати конкурентною перевагою, дозволяючи підприємству ефективно рости та розвиватися.

Мета роботи. Визначити ринкові ризики та проаналізувати їхню динаміку на прикладі одного з найбільших сільськогосподарських експортерів України – Кернел. Окреслити ключові методи управління ринковими ризиками Кернел.

Матеріали та методи. Основними методами роботи є наступні: узагальнення, порівняння, статистичний та економічний аналіз, графічний метод, аналіз рядів динаміки та інші. Інформаційною базою дослідження є фінансова звітність Кернел, офіційні аналітичні матеріали Федеральної резервної системи США та інтернет-ресурси.

Результати та обговорення. Федеральна резервна система США визначає ринковий ризик як такий, що охоплює ризик фінансових втрат у результаті коливань ринкових цін [3]. Ринковий ризик оцінюється на основі, але не обмежуючись, оцінкою наступних факторів:

- Чутливість доходів підприємства або економічної вартості його капіталу до несприятливих змін процентних ставок, курсів іноземних валют, цін на товари або цін на акції.

- Здатність керівництва визначати, вимірювати та контролювати ринковий ризик, враховуючи розмір, складність та профіль ризику компанії.
- Характер і складність ризику процентної ставки, що виникає внаслідок неторгових позицій.
- У відповідних випадках характер і складність ринкового ризику, що виникає внаслідок торгівлі та зовнішньої діяльності.

Кернел – провідний у світі та найбільший в Україні виробник та експортер соняшникової олії, ключовий постачальник сільськогосподарської продукції з регіону Чорноморського басейну на світові ринки. Свою продукцію Кернел експортує більш ніж у 80 країн світу [4].

Основною діяльністю Групи є виробництво та подальший експорт соняшникової олії та шроту, виробництво та продаж фасованої соняшникової олії, оптова торгівля зерном (переважно кукурудзою, соєю, пшеницею та ячменем), фермерство та надання послуг з логістики та перевалки. Більшість виробничих потужностей Групи розташовані в Україні. Станом на 30 червня 2021 року в Групі працювало 11 256 осіб (11 928 осіб станом на 30 червня 2020 року) [1].

Кернел визначає ризик як подію, дію або бездіяльність, які можуть призвести до недосягнення цілей компанії. Кернел має динамічну систему управління ризиками, спрямовану на збереження стабільності та платоспроможності компанії в екстремальних умовах для збереження довгострокової вартості для акціонерів. Базуючись на Політиці управління ризиками (прийнята Радою директорів у листопаді 2018 року) і базових політиках та процедурах, Кернел постійно відстежує та оцінює свої ризики та вживає заходів для мінімізації їх впливу.

Окремо Кернел виділяє фінансовий ризик, що відіграє важливу роль в процесі діяльності компанії як великого експортера та включає наступні види ризиків:

- Кредитний ризик;
- Ризик ліквідності;

- Ринковий ризик:
  - Валютний ризик;
  - Процентний ризик;
  - Товарний ціновий ризик.

Діяльність компанії наражає її насамперед на ринкові ризики змін обмінних курсів іноземної валюти, процентних ставок і ризик зміни цін на товари. Метою управління ринковими ризиками є управління та контроль ринкових ризиків у прийнятних параметрах, одночасно оптимізуючи прибутковість ризику.

Валютний ризик. Функціональною валютою більшості дочірніх компаній Групи є їхня місцева валюта, за винятком підприємств, що займаються виробництвом та продажом соняшникової олії, для яких функціональною валютою було обрано долар США.

Валютний ризик - це ризик фінансового впливу внаслідок коливань обмінного курсу, пов'язаних з операціями та залишками у валюті, відмінній від функціональної валюти [2]. Група здійснює такі операції, деноміновані в інших валютах, які включають капітальні витрати, операційні витрати, певні продажі товарів та визнані активи та зобов'язання, деноміновані у валюті, яка не є функціональною валютою підприємства. Управління валютним ризиком здійснюється шляхом використання валютних форвардних контрактів та проведення порівняльного аналізу між дочірніми компаніями.

Керівництво Групи оптимізує вплив валютного ризику в українській гривні через експортні продажі, виражені в доларах США та євро: із загального обсягу продажів у розмірі 5 647 154 тис доларів США продажі в доларах США склали 5 165 772 тис доларів США, а в євро – 305 648 тис доларів США за рік, що закінчився 30 червня 2021 р. Експортні продажі склали 97% від загального обсягу продажів [1].

Відсотки та основна сума позик виражені у валютах, які відповідають грошовим потокам, що генеруються базовими операціями Групи, переважно в доларах США. Це забезпечує Групу природним захистом від валютного ризику,

і для покриття такого ризику не потрібні похідні інструменти.

Процентний ризик. Основний процентний ризик Групи виникає внаслідок довгострокових запозичень з плаваючими ставками, які наражають Кернел на процентний ризик щодо грошових потоків.

Профіль процентних ставок за процентними фінансовими інструментами Групи станом на кінець відповідного фіскального року демонструє рис.1 нижче.

Рис. 1. Профіль заборгованості Кернел за типом процентних ставок.

Джерело: складено автором за даними [1]

Як бачимо обсяг заборгованості в інструментах з фіксованою процентною ставкою почав суттєво зростати після 2016 року, що відображає покращення процесу управління процентним ризиком компанії, оскільки такі інструменти мають менші ризики, порівняно із запозиченнями в плаваючій ставці.

Кернел не використовує жодних деривативів для управління процентним ризиком. Група управляє ризиком процентної ставки, маючи збалансований портфель кредитів і позик із фіксованою та змінною ставками.

Наведений нижче аналіз чутливості було визначено компанією на основі впливу процентних ставок за фінансовими зобов'язаннями на кінець звітного періоду.

Якби процентні ставки були на 100 базисних пунктів вищими/нижчими, а всі інші змінні залишалися незмінними, прибуток Групи за 2021ФР

зменшився/збільшився б на 2 605 тисяч доларів США (2020: зменшення/збільшення на 2 291 тис. доларів США). В основному це пов'язано з ризиком Кернел щодо процентних ставок за запозиченнями з плаваючою ставкою.

Товарний ціновий ризик. Компанія є чутливою до волатильності цін на соняшникову олію, перероблену сільськогосподарську продукцію та сільськогосподарську сировину. У наведеній нижче таблиці 1 представлено справедливу вартість похідних фінансових інструментів, включаючи фізичні та фінансові форварди протягом 2018-2021 фінансових років.

Таблиця 1

Справедлива вартість деривативів Кернел, станом на кінець відповідного фінансового року, тис. дол. США.

	Маржинальний рахунок у брокерів (активи)	Форварди (активи)	Ф'ючерси опціони (активи)	Форварди (зобов'язання)	Ф'ючерси опціони (зобов'язання)
2021	119,376	63,257	61,901	92,592	913
2020	51,362	31,180	14,173	22,303	8,335
2019	39,075	21,591	711	26,397	9,470
2018	0	67,303	5,041	49,023	2,433

Джерело: складено автором за даними [1]

Група управляє значною частиною цього ризику через операції з похідними фінансовими інструментами. Кернел хеджує товарний ціновий ризик, що виникає через зміни ринкової ціни соняшникової олії, використовуючи форвардні контракти. Також компанія використовує ф'ючерсні контракти та опціони.

Висновки. Група компаній Кернел в своїй операційній діяльності є вразливою до ринкового ризику, а саме до валютного, процентного та товарного ризиків. Починаючи з 2018 ФР Кернел почав активно використовувати деривативи для хеджування останнього, що вважається ефективним стандартом хеджування ринкового ризику. Валютний ризик Кернел значною мірою обмежує шляхом наявності переважної більшості грошових потоків, деномінованих в доларах США. Однак процентний ризик є

підвищеним в поточних умовах в результаті світового підвищення процентних ставок центральними банками в боротьбі з інфляцію. Кернел не використовує деривативів для хеджування процентного ризику, що може бути одним з основних пріоритетів для покращення управління ринковими ризиками компанії.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Financial Reports - Kernel. Kernel. URL: https://www.kernel.ua/investor-relations/financial-reports/.
2. Foreign currency risk: Back to the basics. PwC Viewpoint GX. URL: https://viewpoint.pwc.com/dt/us/en/pwc/podcasts/podcasts_US/Foreign_currency_risk_Back_to_the_basics.html.
3. The Fed - Supervisory Policy and Guidance Topics - Market Risk Management. Federal Reserve Board - Home. URL: https://www.federalreserve.gov/supervisionreg/topics/market_risk_mgmt.htm.
4. Про компанію - Kernel. Kernel. URL: https://www.kernel.ua/ua/about/

УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ І ОПОДАТКУВАННЯ РОЗРАХУНКОВИХ ОПЕРАЦІЙ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

Шот Анна Петрівна
к.е.н., доцент
Братух Денис Євгенович
магістр
Львівський національний університет
імені Івана Франка

Вступ. / Introductions. Важливим інструментом регулювання економічних відносин між суб'єктами господарської діяльності виступають розрахунки. Вони є невід'ємним елементом процесу розширеного відтворення, формування, розподілу та перерозподілу суспільного продукту. В свою чергу, їх достовірне відображення на бухгалтерських рахунках дозволяє сформувати об’єктивну інформацію для податкових органів про обсяг зобов’язань перед бюджетом та вчасність проведених розрахунків за ними. Однак, у зв’язку з постійними змінами законодавства методологія та практика ведення обліку і оподаткування розрахункових операцій потребують постійного вдосконалення та оперативного контролю. Відтак, вважаємо, що ця тема є дуже актуальною та важливою для висвітлення.

Мета роботи. / Aim. Проаналізувати літературні джерела та запропонувати шляхи вдосконалення розрахункових операцій.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Перш ніж перейти до деталізації всіх тонкощів вдосконалення розрахункових операцій, слід зазначити, що найбільш ґрунтовним є встановлення і закріплення єдиних правил і вимог до проведення розрахункових операцій між господарюючими суб’єктами в законодавстві. Законодавство виступає та завжди буде тим фундаментом, на якому повинна будуватися правильно функціонуюча система.

Розглядаючи детальніше сутність розрахункових операцій, то слід сказати, що вдосконалення потребує діюче НП(С)БО 10 «Дебіторська

заборгованість», де описані методологічні засади формування у бухгалтерському обліку інформації про дебіторську заборгованість. Потреба вдосконалення викликана в необхідності чіткого розмежуванні понять «довгострокова» та «поточна» дебіторська заборгованість. Згідно із досліджуваним НП(С)БО, довгострокова дебіторська заборгованість є необоротним активом, а поточна – оборотним, облік яких відповідно до чинного Плану рахунків ведеться на різних рахунках. Тому вважаємо за необхідне, здійснювати оцінку дебіторської заборгованості з дотриманням вимог міжнародних стандартів.

Окрім зазначених змін, варто доповнити діючий План рахунків активів, капіталу, зобов'язань та господарських операцій підприємств та організацій та Інструкцію про його застосування. Це викликано необхідністю вдосконалити ведення обліку та внутрішнього контролю кредиторської заборгованості за конкретними договорами. Зокрема, пропонуємо ввести додаткові аналітичні рахунки до субрахунка 631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками» (табл. 1).

Таблиця 1

Внесення доповнень до існуючого Плану рахунків

Субахунок		Рахунки третього порядку	
Код	**Назва**	**Код**	**Назва**
631	«Розрахунки з вітчизняними постачальниками»	631.1	«Заборгованість перед вітчизняними постачальниками, термін сплати якої ще не настав»
		631.2	«Відстрочена заборгованість перед вітчизняними постачальниками»
		631.3	«Прострочена заборгованість перед вітчизняними постачальниками»

*власна розробка

Ці ж зміни варто застосувати і до субрахунка 632 «Розрахунки з іноземними постачальниками».

Таким чином, внесення зазначених вище змін до Плану рахунків значно би спростилося управління за цими розрахунками і водночас посилився би контроль за термінами непогашення кредиторської заборгованості.

Окрім внесення змін до Плану рахунків активів, капіталу, зобов'язань та

господарських операцій підприємств та організацій та Інструкції про його застосування, зміни торкнулися би і фінансової звітності, мова йдеться про форму № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)». В цій формі у 2 розділі активної частини Балансу під рядком 1615 «Поточна кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги» слід було би додати рядок 1616 за назвою «у тому числі прострочена кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги».

Дослідивши практику розвинутих країн, де для сплати всіх податкових платежів до бюджету підприємство використовує один рахунок, вважаємо за доцільне впровадити її в нашій країні, адже це значно спрощує облік розрахунків за податками і платежами до бюджету та контроль за нарахуванням і сплатою податкових зобов'язань. Таким чином, пропонуємо змінити назву рахунка 98 «Податок на прибуток» на «Податкові платежі підприємства», відкривши до нього сім субрахунків (табл. 2).

Окрім всіх наведених змін, що регулюються на рівні держави і є обов'язковими для виконання усіма підприємствами та організаціями, вважаємо за доцільне впровадити зміни і на рівні підприємства. Зокрема, зміни мають стосуватися розрахунків з бюджетом і бути внесені та доповненні до Наказу про облікову політику. Пропонуємо назвати розділ «Організація податкового обліку», в якому буде опис: системи оподаткування, видів податків, які нараховує та сплачує підприємство; спеціальні рахунки і субрахунки для кожного виду платежів і зборів; облікових регістрів для складання управлінської і податкової звітності; стану заборгованості перед бюджетом за податками, зборами і обов'язковими платежами; сум нарахування та сплати зобов'язань перед бюджетом; наявності операцій щодо нарахування штрафних санкцій у разі несплати або прострочення.

За необхідне вважаємо приділити свою увагу вдосконаленню обліку розрахунків із бюджетом за ПДВ. Зокрема, пропонуємо запровадити на загальнодержавному рівні електронне адміністрування та моніторинг податкових накладних з ПДВ, а на рівні підприємства – розробити робочі

таблиці з податкового зобов'язання, податкового кредиту, обліку ПДВ, розрахунків із ПДВ тощо.

Таблиця 2

Субрахунки до пропонованого рахунку 98 «Податкові платежі підприємства»

№ з/п	Субрахунок		Інформація, яка відображається за	
	Код	Назва	дебетом	кредитом
1.	981	Податок на прибуток	нарахування податку	списання на рахунок фінансових результатів
2.	982	Податок на додану вартість	суми податкового кредиту та суми до сплати в бюджет	суми податкового зобов'язання
3.	983	Податок на доходи фізичних осіб	визнані суми податкового зобов'язання перед бюджетом	суми утриманого податку
4.	984	Військовий збір	Визнані суми податкового зобов'язання перед бюджетом	суми утриманого збору
5.	985	Єдиний соціальний внесок	визнані суми податкового зобов'язання перед бюджетом	суми нарахованого внеску
6.	986	Інші податкові платежі	нарахування податкового платежу	списання на рахунок фінансових результатів
7.	987	Єдиний податок	відображення суми визнаного податкового зобов'язання	писання єдиного податку на фінансові результати

Джерело: складено на основі [5, с. 903]

Значно спростить життя спрощення форм податкової звітності шляхом виключення даних, які дублюються в різних формах податкової звітності. Також можна скоротити до мінімуму додатки до податкових декларацій. Це може бути 1-2 додатки, адже в них не міститься суттєвої інформації.

Важливим напрямком вдосконалення розрахункових операцій може стати деталізація субрахунку 372 «Розрахунки з підзвітними особами», адже ведення обліку розрахунків з підзвітними особами, зокрема і щодо направлення їх у відрядження на одному субрахунку не забезпечує достатньою інформацією про обліковий процес розрахункових операцій, а сама назва досліджуваного субрахунку не розкриває його сутності.

Таким чином, хочемо запропонувати змінення назви субрахунку на більш відповідну. Це може бути щось на кшталт «Розрахунки з підзвітними особами і за відрядженнями». Також пропонуємо деталізувати даний субрахунок завдяки відкритті рахунків третього порядку (табл. 3).

Таблиця 3

Внесення змін та доповнень до існуючого Плану рахунків

Субахунок		Рахунки третього порядку	
Код	**Назва**	**Код**	**Назва**
372	«Розрахунки з підзвітними особами і за відрядженнями»	372.1	«Розрахунки, що пов'язані з придбанням ТМЦ і оплатою дрібних послуг»
		372.2	«Розрахунки за службовим відрядженнями»
		372.3	«Розрахунки за службовим відрядженнями»

*власна розробка

Ще одним, не менш важливим, напрямком удосконалення ведення розрахункових операцій для підприємства, на нашу думку, є впровадження ефективної роботи з документами. Перш за все це стосується договірних відносин та розробки такої форми договору, яка б врахувала всі особливості майбутніх взаємовідносин між сторонами угоди. Також підприємство має неодмінно покращувати та вдосконалювати процес документування обліку розрахункових операцій з використанням схем документування обліку розрахунків за окремим покупцем чи замовником.

Останнє, на чому хотілося би зосередити увагу, адже вважаємо це найбільш реальним для втілення на українських підприємствах, є удосконалення розрахунків між контрагентами. Пропозиція полягає в підвищенні аналітичної цінності обліково-економічної інформації, втім результати цього впровадження прямо залежать від якісної кадрової політики, що орієнтована на підвищення кваліфікації і професіоналізму працівників обліково-аналітичного відділу.

Такі працівники не мають лише забезпечувати вчасне і повне відображення господарських операцій у системі бухгалтерського обліку, вони також повинні приймати активну участь в управлінні підприємством, що, в свою чергу, вимагає постійного вдосконалення рівня знань у сфері економічного аналізу і прогнозування, фінансування і кредитування, планування і бюджетування, оподаткування тощо. Спеціалістам даного напрямку обов'язково мають надати все необхідне обладнання для виконання

свої обов'язків, адже від цього залежить ефективність організації обліку, оподаткування і контролю загалом.

Результати та обговорення. / Results and discussion. Таким чином, проаналізувавши літературні джерела, можна виокремити такі наявні проблеми обліку і оподаткування розрахункових операцій: нечіткість розмежування понять «довгострокова» та «поточна» дебіторська заборгованість в НП(С)БО, складність управління за розрахунками та слабкий контроль за термінами непогашення кредиторської заборгованості. Також існує складність обліку розрахунків за податками і платежами до бюджету та контролем за нарахуванням і сплатою податкових зобов'язань, а також складність ведення обліку розрахунків з підзвітними особами, зокрема і щодо направлення їх у відрядження. Облік на одному субрахунку не забезпечує достатньою інформативністю облікового процесу розрахункових операцій з підзвітними особами.

Втім, встановлення і законодавче закріплення єдиних правил і вимог до проведення розрахунків між господарюючими суб'єктами, чітке розмежування понять в НП(С)БО, доповнення діючого Плану рахунків та Інструкції про його застосування додатковими аналітичними рахунками до субрахунку 631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками» та субрахунку 632 «Розрахунки з іноземними постачальниками», а також доповнення фінансової звітності додатковим рядком змогло би помітно вдосконалити облік і оподаткування розрахункових операцій.

Щоб спростити облік розрахунків за податками і платежами слід використовувати один рахунок 98 «Податкові платежі підприємства» для сплати всіх податкових платежів до бюджету та внести зміни до Наказу про облікову політику стосовно розрахунків з бюджетом. Натомість, деталізація субрахунку 372 «Розрахунки з підзвітними особами» значно деталізує обліковий процес розрахункових операцій цього напрямку.

Висновки. / Conclusions. Підсумовуючи все вищенаведене, існує чимало актуальних нерозв'язаних питань стосовно розрахункових операцій. Це

зумовлює постійний перегляд нормативних актів і регламентуючих документів, вироблення нових шляхів удосконалення організації та методики обліку і оподаткування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text

2. Інструкція про застосування Плану рахунків активів, капіталу, зобов’язань та господарських операцій підприємств та організацій: наказ Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text

3. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість»: наказ Міністерства фінансів України від 08.10.1999 р. № 237. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99/ed19991008#Text

4. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств та організацій : наказ Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291 / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11#Text

5. Жиряда Х. В., Савчук Д. Г. Вдосконалення обліку податкових розрахунків на підприємствах України. *Економіка і суспільство.* 2018. Вип. 18. С. 900-907.

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ

Штиль Тетяна Валеріївна
студент
Прокоп'єва Аліна Анатоліївна
к.е.н., доцент
Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна

Вступ. Світове господарство як продукт розвитку відкритих економік є міжнародною спільнотою взаємопов'язаних та взаємозумовлених національних економік. Вона представляє цілісність неоднорідних національних господарств, поєднує у собі економіки різного рівня ліберальності, ступеня розвитку та спеціалізації виробництва. Розвиток світового господарства неминуче веде до економічної інтеграції країн, що є найвищим ступенем глобалізації. Глобалізація означає перетворення відкритої національної економіки на органічну частину світової економіки [2].

Формування оптимальної системи економічної безпеки під впливом глобалізаційних процесів відіграє провідну роль у рамках ухвалення комплексу рішень, спрямованих на досягнення цільових індикаторів розвитку економіки України, з урахуванням запланованого становища на світовій арені за рахунок оптимальної взаємодії внутрішніх та зовнішніх стейкхолдерів [5].

Економічна безпека – це цілісний комплекс, що включає вплив умов і чинників на підставі забезпечення суверенітету економіки країни під час взаємодії її з іншими країнами з одночасним збереженням стабільності розвитку та стійкості свого економічного становища у межах прагнення до саморегуляції. При систематизації даного поняття його можна визначити як «стан захищеності внутрішніх та зовнішніх складових в економіці, безперебійний та стабільний їх перебіг» [3].

У розширеному розумінні економічна безпека є специфічним станом забезпечення соціально-економічної стійкості на державному рівні за рахунок

гарантії стратегічного розвитку економіки та одночасного збереження рівня життя на підставі політики забезпечення захисту від широкого переліку змін [2].

При поглибленні процесів глобалізації за рахунок виникнення високих масштабів взаємозалежності національних економік значною проблемою є забезпечення економічної безпеки країни. Виділення цільових індикаторів забезпечення економічної безпеки є основою формування оптимального комплексу захисту від впливу негативних чинників.

Мета роботи. Дослідження впливу глобалізації на економічну безпеку України.

Матеріали і методи. Глобалізаційні процеси можуть як і підвищувати економічну безпеку країни, так й знижувати економічну стійкість держави. На рис. 1 представлені основні напрями, що стимулюють економічну безпеку країни.

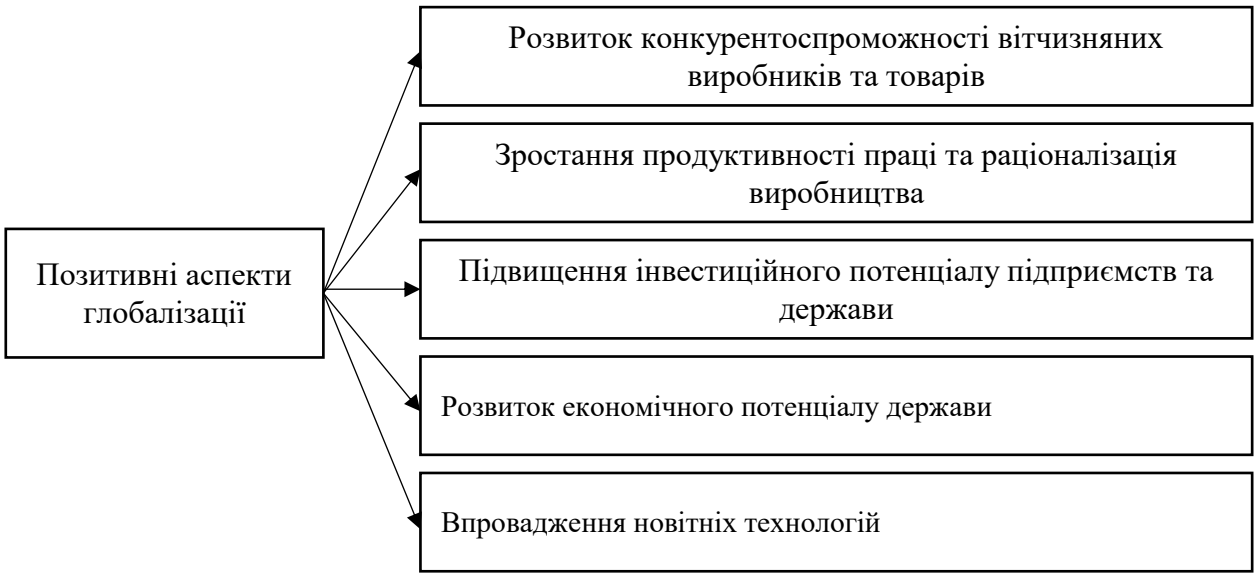

Рисунок 1. Напрями, що стимулюють економічну безпеку країни [6]

Найбільший вплив на національну економіку з метою забезпечення національної економічної безпеки мають такі міжнародні організації: Міжнародний валютний фонд; Міжнародний банк реконструкції та розвитку; Всесвітній банк; Світова організація торгівлі [4].

Таким чином, глобалізація забезпечує можливості для посилення інтеграційних процесів у світовій економічній спільноті. Позитивний вплив

глобалізації дозволяє сформувати оптимальні та продуктивні міжнародні комунікації для посилення інтеграційних зв'язків між державами за рахунок підвищення ефективності експортних та імпортних торговельних відносин.

До ключових загроз впливу глобалізації на економічну безпеку країни відносять (рис. 2):

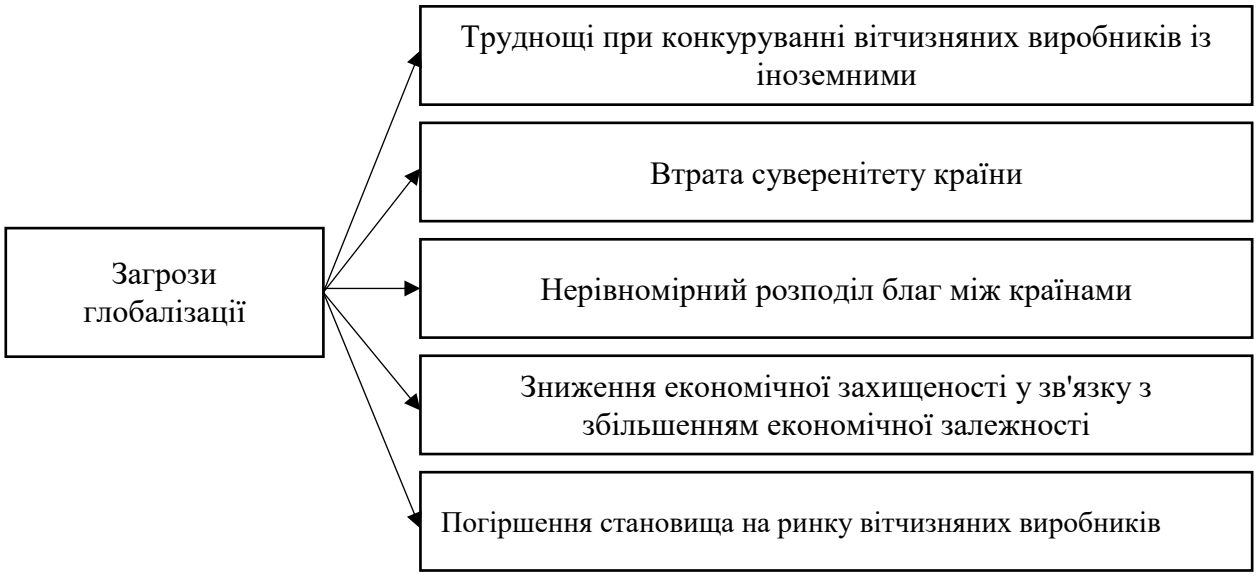

Рисунок 2. Ключові негативні тенденції глобалізаційних процесів, що впливають на економічну безпеку країни [1]

При вивченні впливу глобалізаційних трендів розвитку національної економіки необхідно брати до уваги також і цифрові процеси, які виступають стимулюючим інструментом для забезпечення національної та економічної безпеки, а також для інтеграції українських виробників рівною мірою на міжнародні та національні ринки [6].

Зазначимо, що глобалізаційний процес включає однаково позитивні та негативні аспекти національних систем, що визначають політичне, економічне та соціокультурне зближення, але при цьому зберігають незалежність країни та її економічну безпеку. Таким чином, сучасні умови визначають вплив значних рушійних сил у стратегічному розвитку за міждержавної взаємодії, визначають значущість впливу на державному рівні за рахунок забезпечення загального рівня економічної стійкості [1].

Вплив кризових тенденцій на економіку України визначається переліком соціально-політичних факторів, що мають внутрішню та зовнішню природу.

Дані тенденції є підставою для відображення наявного дисбалансу сучасної економічної системи, який погіршує економічну стійкість та безпеку.

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок, що зниження економічної безпеки України сформоване впливом соціально-політичних факторів, які викликали диспропорції розвитку вітчизняної економіки, що погіршують економічну національну безпеку. Відповідно, ключовим напрямом є визначення нових рушійних сил, що забезпечують підвищення конкурентоспроможності країни. Вплив цих тенденцій визначає значущість глобалізаційних та інтеграційних трансформацій одночасно з підвищенням ефективності розвитку традиційних галузей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гнатенко В. Загрози економічній безпеці держави в умовах глобалізації. *Аспекти публічного управління.* Том 9. № 1. 2021. С 55-62.

2. Економічна безпека держави: навчально-методичний посібник / Живко З. Б.,Черевко О. В., Копитко М. І., Зачосова Н. В., Живко М. О., Середа В. В., Занора В. О., Бієвець А. В.; за ред. Живко З. Б. Черкаси: видавець Чабаненко Ю.А., 2019. 240 с.

3. Заверуха Д. А., Копитко М. І. Характеристика основних елементів сутності економічної безпеки. Вчені записки Університету «КРОК». 2022. № 1 (65). С. 19-24.

4. Лепьохін О. В., Северина С. В. Теоретичне узагальнення змісту економічної безпеки держави в сучасних умовах глобалізації світового економічного простору. Агросвіт. 2019. № 7.

5. Про Стратегію національної безпеки України: Рішення Ради національної безпеки і оборони від 14 вересня 2020 року. Введено в дію Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL: https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037

6. Риков В. В. Вплив глобалізаційних процесів на економічну безпеку України. Право та державне управління. 2020. №2. С. 204-210.

РІВНІ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ОБЛІКОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Щербак Інна Миколаївна
викладач вищої категорії,
викладач-методист
Буклей Світлана
студентка
Кропивницького фахового коледжу
харчування та торгівлі
м. Кропивницький, Україна

Вступ. / Introductions. Україна як суверенна держава обрала шлях ринкових та демократичних перетворень, інтеграції в Європейське співтовариство, що вимагає нових підходів до процесу вивчення питань формування та успішного функціонування обліково-економічної інформації. Це в свою чергу є одних із головним завдань обліку у формуванні корисної інформації для надання допомоги керівництву підприємства в плануванні, контролі і прийнятті рішень.

Облікова інформація не вирішує всіх проблем, які виникають при прийнятті рішень, але дає змогу меншою мірою покладатися на здогадки, передчуття та інтуїцію, зменшити невідворотну невизначеність, наявну при будь-якому процесі прийняття рішень. Вона створює міцну і систематизовану базу для його раціонального застосування. тому тема дослідження є актуальною.

Мета роботи. / Aim. Практично у всіх країнах з розвинутою ринковою економікою є близькі мотиви, які спонукають до законодавчого регулювання бухгалтерської справи, відходу від численних підзаконних актів. В якості основного фактору слід виділити прагнення держави зберегти роль регулятора всієї економічної діяльності. Такий нормований характер політики обліку бере свій початок з Торгового кодексу Ординарії комерції Людовіка XIV з 1673 р.

Автор Ординарії комерції Жак Саварі опрацював коментар до правил, в яких затвердив ряд постанов, що стосуються інвентаризації, обережної оцінки,

а також обов’язкового складання балансу.

Ординарій комерції здійснив вплив на німецьке торгове право і принципи складання балансу в XIX столітті. Нормалізація обліку в Німеччині стосувалась балансового права, яке в XIX столітті формувалось під впливом юристів, а не економістів. Балансове право формулювало чи нормувало не тільки звітність, але й безпосередньо різні види бухгалтерського обліку.

Звідси питання законодавчого регулювання обліку і звітності та регламентації обліково-економічної інформації набувають виняткового значення для всіх учасників ринкових відносин.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Встановлення рівноваги взаємних інтересів держави, підприємств, різних контрагентів досягається шляхом урахування різних видів регулювання обліково-економічної інформації та бухгалтерського обліку в цілому, серед яких хочу виділити соціальне, економічне, правове, морально-етичне.

Соціальне регулювання бухгалтерського обліку – це комплекс заходів, за допомогою яких суспільство, використовуючи свої внутрішні можливості, впливає на те чи інше явище, в даному випадку – на бухгалтерський облік. В залежності від застосовуваних способів та цілей впливу соціальне регулювання бухгалтерського обліку поділяється на такі основні види: економічне, правове, моральне-етичне тощо (на сьогодні відомі й інші види регулювання).

Економічне регулювання бухгалтерського обліку здійснюється за допомогою методичних рекомендацій, роз’яснень по веденню обліку, обміну досвідом. Воно спрямоване, в першу чергу, на одержання корисної інформації для оцінки ефективності діяльності та прийняття управлінських рішень; має нормативний характер та керується не принципом обов’язковості, а принципом доцільності.

Правове регулювання здійснюється державою, яка, діючи в інтересах всього суспільства, встановлює правові норми, окреслюючи межі можливої поведінки суб’єктів. В основу правового регулювання покладено принцип обов’язковості дотримання правових норм. Економічна доцільність та

юридична обов'язковість не є взаємними протилежностями. Однак, якщо перша орієнтована на особисті інтереси підприємства, яку веде облік, то друга базується передусім на публічному інтересі, який складається з інтересів як самого підприємства, так і всіх інших суб'єктів. Взаємодія економічного а правового регулювання проявляється в тому, що підприємство при здійсненні обліку обирає економічні доцільні для себе напрями поведінки, але при цьому воно змушене враховувати правові норми, порушення яких призводить до юридичної відповідальності та, відповідно, економічних втрат.

Морально-етичне регулювання охоплює всі сфери суспільного життя, в тому числі й бухгалтерський облік. Низка суспільних відносин, урегульованих правовим, оцінюється з точки зору і моралі. Однак, якщо норми права закріплено державою, то моральні норми та принципи існують в підсвідомості людей, в громадській думці, знаходять відображених в творах літератури, мистецтва, засобах масової інформації. В ряді країн прийняті етичні «стандарти» поведінки аудиторів та бухгалтерів, які, звичайно, не можуть розглядатись як нормативно-правові акти, що носять примусовий характер. Їх вплив спрямовано, передусім, на підсвідомість людей, розраховано на силу громадської думки.

Результати та обговорення. / Results and discussion. Державне регулювання бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Україні здійснюються з метою: - створення єдиних правил ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності, які є обов'язковими для всіх підприємств, які гарантують і захищають інтереси користувачів;

- удосконалення бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

Однак чисельні зміни та доповнення до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» №996-XIV від 16.07.1999 р. свідчить про необхідність прийняття нової редакції закону, виходячи із сучасних реалій економічного, фінансово-господарського, монетарного життя країни.

Ці питання більш ретельно досліджуватись в курсовій роботі з

фінансового обліку та обговорювались на засіданні циклової комісії обліково-економічних дисциплін при затверджені тем досліджень.

Висновки. / Conclusions. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» №996-XIV від 16.07.1999 р. визначає правові принципи регулювання, організації, та ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності. Поширюється він на всіх юридичних осіб незалежно від організаційно-правових форм і форм власності.

Але в основі нового Закону має бути розроблена модель економічного розвитку держави, яка буде максимально захищеною від змін політичної влади, а враховувати лише науково-технічний прогрес, національні економічні переваги, світові політичні та фінансові ризики, поєднувати власні національні економічні амбіції з реаліями світового економічного досвіду.

LEGAL SCIENCES

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ОПЕРАТИВНО-ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ ДЛЯ ЗДІЙСНЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Азаров Денис
Левченко Станіслав
курсанти ІІІ курсу ННІ
права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Олексенко Володимир
старший викладач кафедри
оперативно-розшукової діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

На сьогодні оперативна техніка відіграє одну з головних ролей при здійсненні оперативно-розшукової діяльності (далі - ОРД). Вона за своїми функціями не тільки дозволяє попередити та виявити резонансні та дуже складні правопорушення, а й дозволяє підвищити ефективність роботи відповідних підрозділів Національної поліції України. Тому питання застосування оперативної техніки, залишається актуальним.

Для продовження вивчення вказаної проблеми на нашу думку доцільним буде, вказати обсяг поняття «оперативна техніка», Кобець М. В. зазначає що оперативна техніка це сукупність спеціальних технічних та програмно технічних засобів, пристроїв, речовин і науково обґрунтованих прийомів їхнього правомірного застосування в процесі проведення оперативно-

розшукової діяльності. [1, с. 176]

Основою у правовому полі застосування оперативної техніки в Україні є система законодавчих та підзаконних актів, а також встановлюваних ними принципів і правил які регламентують порядок їх застосування та зазначають допустимість їх використання. Використання оперативної техніки зокрема регламентується такими нормативними актами як ст. ст. 30, 31 Конституції України, Закон України (далі - ЗУ) «Про ОРД», ЗУ «Про організаційно правові основи боротьби з організованою злочинністю», ЗУ «Про державний захист працівника суду і правоохоронних органів» та інші законодавчі та підзаконні акти.

Вивчаючи зарубіжний досвід використання оперативної техніки Пеньков С. В. зазначає що у країнах Європейського союзу та США більшість заходів із застосуванням техніки потребують судового санкціонування. Окремішнє знаходиться Великобританія, яка має свою традиційну процедуру погодження заходів, що потребують застосування оперативної техніки, передбачену Законом «Про регулювання слідчих повноважень» 2000 року. [2,с.275]

В Україні же застосування окремих видів оперативної техніки потребує ухвали суду або постанови прокурору, але на проведення деяких ОТЗ також, потребується ухвала слідчого судді або постанова ухвалена прокурором. Продовжуючи тему використання оперативної техніки, ми зазначимо, що на пострадянському просторі, лише визначене коло суб’єктів має право на її використання. Це ті суб’єкти, які уповноважені на здійснення оперативно-розшукової діяльності.

Серед засобів, застосовуваних у США для втручання у приватне спілкування можна виділити: самописець – пристрій або процес, що записує або декодує інформацію, відстежувальний пристрій – пристрій або процес, який фіксує вхідні електронні або іншого різновиду імпульси, що ідентифікують вихідний номер або іншу інформацію, секретні технології розслідування – будь-які апаратні, програмні або інші технології розслідування, які

відповідають таким критеріям як, їх призначено для перехоплення або отримання інформації, що має доказове значення. [2, с. 276]

Філіпенко Н. Є. та Діденко С. В. зазначають що питання оперативно технічного забезпечення попередження та розкриття злочинів, пов'язаних з незаконним застосуванням зброї, бойових припасів або вибухових пристроїв (речовин), хотілося би відзначити, що в даний час існує певна прогалина у законодавстві щодо використання технічних засобів. На нашу думку, неприпустимою є та обставина, що у вільному продажі можна зустріти радіотехнічні передавальні пристрої і прилади для виявлення радіопередавальних і записуючих пристроїв, які працюють у тому ж діапазоні, що і відповідні пристрої правоохоронних органів. У такий спосіб вкрай важко вести розробку організованих злочинних угруповань. [3, с. 226]

Таким чином відповідно до вищевказаного ми можемо зазначити що застосуванню оперативної техніки у ході проведення дій різного характеру, зокрема з запобіганню та протидії злочинності більшість країн приділяють суттєву увагу, та мають дещо інші методи та способи аніж Україна. При цьому більшість із заходів оперативної техніки, в різних країнах потребують судове санкціонування що вказує на рівень демократії в різних країнах світу. На нашу думку до підрозділів що залучаються до здійснення оперативної техніки потрібно залучити більше підрозділів, або створити новий який буде охоплювати всі функції для проведення оперативної техніки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кобець М. В. Щодо застосування науково-технічних засобів у розкритті злочинів // Актуальні проблеми розкриття та розслідування злочинів [Текст]: зб. наук. праць за матеріалами наук.-практ. конф. (Київ,29 берез.2012р.).- К.: Нац. акад. вн. справ, 2012. – С.176-177.

2. Пеньков С. В. "Окремі аспекти зарубіжного досвіду застосування оперативної техніки правоохоронними органами." *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені ЕО Дідоренка* 3 (2016): 271-

280.

3. Філіпенко Н. Є., and С. В. Діденко. "Окремі аспекти застосування оперативно-технічних засобів для попередження та розкриття злочинів, пов’язаних з незаконним застосуванням зброї, бойових припасів або вибухових пристроїв (речовин)." *Форум права* 2 (2007): 222-227.

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА ПЕРЕД ЗАСТОСУВАННЯМ ПРИЙОМІВ З РУКОПАШНОГО БОЮ

Анісімов Дмитро Олексійович
викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки
Гузенко Владислав
курсант
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Актуальність даної теми полягає у систематичному пропуску даного виду підготовки під час навчання. Тобто, особи котрі займаються рукопашним боєм для різних цілей, а саме: особиста безпека, професійна(службова) необхідність і також спортивний інтерес, не мають необхідної психологічної підготовки, а тому не завжди в змозі ефективно застосувати прийоми.

Психологічна підготовка до дій в особливих і екстремальних умовах діяльності — це системний вплив на особистість за допомогою психологічних прийомів та методів, направлених на розвиток у неї психологічної готовності до відповідних дій в екстремальних ситуаціях. Під психологічною готовністю, зокрема, розуміється комплекс характеристик суб’єкта, що забезпечують успішність і продуктивність певних дій і діяльності [1].

Розглянемо усі випадки, до чого може призвести така обачливість зі сторони, як особи котра навчає(тренера) так і особи котра навчається(учня). Наприклад, якщо цілю вивчення єдиноборства це особиста безпека, то під час нападу в умовах, які стали екстремальними, застосування прийомів може бути як мінімум не ефективне, як максимум взагалі призвести до ступору і не використання отриманих знань.

Коли ж виникла службова потреба застосувати техніки рукопашного бою, проте службовець не був готовий, такий момент може відіграти вирішальну роль у його житті, адже незмога вчасно відреагувати призводить зачасту до травм, а ще й може стати перепоною для подальшого звільнення зі служби, у

зв'язку з професійною непридатністю.

Ну і останній варіант спортивний інтерес, інакше кажучи, спортсмен який має намір брати участь у змаганнях, не маючи необхідного психологічного стану буде не в змозі проявити свої здібності у достатній мірі, адже організм отримає велику дозу стресу, що може призвести до програшу, або ж використання занадто великої кількості сили.

Методи психологічної підготовки осіб можна класифікувати за ступенем їх включеності в роботу, в якій здійснюється підготовка. За цією ознакою виділяють три групи методів:

1) Показові методи (показ наступальних або захисних функцій) за допомогою використання цих способів учні виконують діяльність, абсолютно аналогічну від реальної. Використання цих прийомів направлено на формування орієнтації в екстремальних умовах та професійній діяльності.

2) Умовно-ситуативні методи (виконання бойових завдань, тренування ділові ігри, тренінги). За допомогою цих прийомів цієї групи особи виконують дії, за складом елементів і частково за змістом відповідає реальній, але дана діяльність носить умовний характер (гра в нападаючого та потерпілого).

3) Методи «реальних» ситуацій. Прийоми психологічної підготовки цієї системи передбачають виконання учнів реальних завдань в умовах, які суб'єктивно сприймаються ними, як вимагають здійснення даних дій. Це не означає, що обов'язково реальне використання небезпечних прийомів, техніки, але ситуація повинна сприйматися як реальна і учень повинен знаходитися в стані бойової готовності до виконання певного професійного завдання. Застосування методів «реальних» ситуацій направлено на актуалізацію мотивів, адекватних мотивами реальної діяльності, і на формування у осіб орієнтування на осмислення виконуваних дій[2].

Отже, психологічна підготовка необхідна для усіх осіб вивчаючих таке єдиноборство як рукопашний бій і тому необхідно не лише звертати увагу на правильність вивчення технік та прийом, але і на не менш важливу річ, як психологічний стан бійців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Лепешинський І. Ю., Глебов В. В., Листків В. Б., Терехов В. Ф. Основи військової педагогіки та психології, 2011.

2. Збірник наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції (20-21 вересня 2019 р., м. Одеса). Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки», 2019. Ч. 2. 112 с.

ЮРИДИЧНА ОСОБА ЯК СУБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Бабак К. І.
Курсант навчально-наукового іституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції.
Науковий керівник:
Чорна А. Г.
Старший викладач кафедри кримінального права та кримінології.
Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Запровадження інституту кримінальної відповідальності юридичних осіб має загальносвітову тенденцію. Адже необхідність боротьби з корупцією, екологічними, терористичними кримінальними правопорушеннями, в тому числі кримінальними правопорушеннями у сфері інформаційних технологій вимагає посилення відповідальності юридичних осіб, які часто є причетними до таких правопорушень. На сьогодні проблема кримінальної відповідальності юридичної особи, визнання юридичної особи суб’єктом злочину залишається досить актуальною.

Дане питання досліджули такі науковці, як С. І. Нікулін, О. П. Поворотов, А. В. Савченко, І. В. Сітковський, В. Н. Смітієнко, В. С. Устинов, П. Л. Фрис та інші.

Кримінальний кодекс України не передбачає відповідальності за наслідки будь-яких дій, в яких вину не встановлено. Згідно з положеннями КК кримінальна відповідальність особи ґрунтується на суб'єктивному ставленні до вини як умови правильної суспільно-політичної оцінки поведінки людини, особливо злочинної. Тому винність є суб’єктивно обов’язковою ознакою будь-якого кримінального правопорушення, визначає психологічний зміст кримінального правопорушення та є необхідною умовою притягнення до кримінальної відповідальності [1, с. 8].

Те, що поняття «винний» не може бути застосовано до юридичних осіб, пояснюється тим, що це поняття стосується фізичних осіб і визначається як негативне психологічне ставлення особи до суспільних цінностей і норм соціальної поведінки та «а ставлення людини до власних протиправних дій та її психологічне ставлення до наслідків». Елементами цієї протиправної поведінки є такі поняття, як «інтелект» і «воля». Прихильником цієї теорії є ідея «безвинної» відповідальності. Вина юридичних осіб, безсумнівно, має свою особливу природу й виступає як складне соціально-психологічне явище, як вина всього колективу, а не тільки окремого його працівника [2,с.2-9]

На думку А. В. Авер'янова, для визначення вини дій юридичної особи необхідно з'ясувати, чи є вони наслідком дій або бездіяльності фізичних осіб, які входять до складу юридичної особи. Протиправна поведінка юридичної особи може бути визнана винною, якщо вона є наслідком дії чи бездіяльності фізичної особи, яка входить до складу юридичної особи.

Прихильники наведеної точки зору визначають провину юридичної особи як психологічне ставлення фізичної особи, яка входить до юридичної особи, про зв'язок між її діями та протиправною поведінкою самої юридичної особи.

Грищук К. В. наголошував, що основною підставою віднесення юридичних осіб до суб’єктів кримінальних правопорушень є конкретний причинний зв’язок і злочинність. Він стверджує, що організація доручає прийняття та реалізацію стратегічних рішень інституціям, які нею керують; такі рішення та дії, що ґрунтуються на цих рішеннях, є, у своєму юридичному сенсі, рішеннями та діями організації, а отже, повинні нести відповідальність.

Деякі науковці пропонували застосовувати до юридичних осіб так званий «безвинний» («суворий» або «абсолютний») режим відповідальності. Ця відповідальність настає за наявності об’єктивної сторони складу кримінального правопорушення, коли встановлено факт порушення юридичною особою закону і немає потреби в доведенні вини [1, с.17].

Тому однією з найскладніших проблем залишається впровадження системи кримінальної відповідальності юридичної особи в національну

кримінально-правову систему, яка потребує подальшої наукової розробки. Вивчення поняття юридичної особи як можливого суб’єкта кримінального правопорушення є одним із найактуальніших завдань кримінального права. Перш за все, необхідно теоретично збагатити поняття юридичної особи як суб’єкта кримінальної відповідальності, що стане науковою основою для належного перегляду кримінального права. Крім суб'єктного складу злочину має змінитися і саме поняття злочину. Особливо актуальним є вирішення теоретичної проблеми вини юридичних осіб , адже основоположним принципом у вітчизняному кримінальному праві є принцип особистої й винної відповідальності, а вина є однією з обов’язкових ознак складу злочину.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Грищук В. К., Пасєка О. Ф. Кримінальна відповідальність юридичних осіб: міжнародний досвід та основні теоретичні підходи: наук.-практ. посіб. / В. К. Грищук, О. Ф. Пасєка. – К.: Юринком Інтер, 2017. – 296 с.

2. Панов М. І. Кримінальна відповідальність та ї підстава. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2020. № 4.

КЛАСИФІКАЦІЯ ПАРФУМІВ ТА ОЗНАКИ ЇХ ОРИГІНАЛЬНОСТІ

Ваколюк Галина Миколаївна
головний судовий експерт відділу
товарознавчих та гемологічних досліджень
Вінницький науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
Міністерства внутрішніх справ України
м. Вінниця, Україна

Парфум це речовина рослинного чи тваринного походження із досить сильним ароматом який отримують з різних частин рослин: коренів, кори, листя, смоли, квітів тощо та продуктів виділень певних тварин. За допомогою різних комбінацій можна отримати необмежену кількість запахів, яких не існує в природі, саме це робить світ запахів багатим і неосяжним, а створення парфуму – творчим процесом. При виборі парфуму перед нами часто постає питання, а до якого класу він відноситься, адже від концентрації парфуму залежить його клас.

У міжнародній практиці весь парфум ділять на кілька видів:

- найдешевший відносять до класу «С»,
- туалетну воду дорожче - до класу «В»,
- ще більш вишукану - до класу «А».

Є й особливий клас «Люкс». У нього входить парфумерія, яку виготовляють на замовлення. Наприклад, для тих клієнтів, які перепробували багато видів духів, але так і не знайшли «свої». Або для світських левиць, які бажають мати свій неповторний аромат, без ризику зустріти його в суспільстві.

Ви колись замислювалися над тим, що таке духи? Даний парфум - суміш ароматичних олій, які виробляються із сировини рослинного, синтетичного чи тваринного походження. За допомогою композицій, міксованих по-різному, можна отримати запахи, яких немає в природі. Такі невидимі акценти надають і чоловікам, і жінкам упевненості в собі, гарний настрій, дарують теплі спогади, забирають у країну мрій та фантастики. Загалом у всіх на поличці в будинку є

улюблені парфуми. Але класифікація ароматів дуже велика.

На сьогоднішній день ринок парфумерної продукції займає особливе місце на ринку непродовольчих товарів, виконуючи різноманітні функції які задовольняють духовні та естетичні потреби людини, мають лікувальногігієнічне призначення, впливають зовнішній вигляд.

Усі види парфумів можна згрупувати за наступними ознаками: консистенцією, типом, характером запаху, складовими композиції, стійкістю запаху, призначенням і місцем виробництва.

За консистенцією парфуми бувають рідкі, тверді та порошкоподібні.

Рідкі– це приємні, запашні, спиртові або водно-спиртові розчини парфумерних композицій із запахомквіткового або фантазійного характеру і застосовуються як ароматизуючий засіб.

До складу твердих парфумів входить бджолиний віск, парафін, тальк, купаж ефірних олій і натуральні ароматичні речовини (амбра, цибет та ін.). Виготовляють тверді духи у вигляді олівця або заливають у спеціальні коробочки, шкатулочки.

Порошкоподібні (сухі) духи або саше – це висушені рослини, розтерті в порошок та віддушені парфумерною композицією. Застосовують для аромату білизни [1,2].

Найбільшу частку асортименту парфумерних товарів становлять рідкі вироби, які за вмістом парфумерної композиції (запашних речовин), спирту і за призначенням поділяють на:

- концентровані духи (вміст запашних речовин не менше 30%), духи (частка духмяної композиції складає від 10 до 15%);

- туалетні води (частка аромату – 6%); 14 духмяні води (містять 1–2% композиції);

- одеколони (кількість духмяної речовини – 1,5%);

- парфуми-еспрі (вміст запашних речовин не менше 10%); парфумовані води (вміст запашних речовин не менше 8,0%).

Духи і туалетні води використовуються як засоби для ароматизації;

одеколони – як гігієнічні, освіжні та ароматичні засоби; запашні води – як освіжні та гігієнічні.

Асортимент імпортних парфумів, що надходять на ринок України, класифікується трохи інакше:

– духи (Parfum або Extrait), містять 20–30% парфумерної композиції, міцність спирту не менше 90%;

– парфумовані води (EaudeParfum або ParfumdeToilette, або ExprindeParfum),вміст композиції 15–20%, міцність спирту не менше 90%;

– туалетні води (EaudeToilette), вміст композиції 6–12%, міцність спирту не менше 85%;

– одеколон (EaudeCologne) містить 3–5% парфумерної композиції, міцність спирту 70–80%;

– запашні води (L'EauFraoche, EaudeSport), вміст композиції 1–3%, міцність спирту 70–80% або менше [3].

З наведеної вище класифікації можна знову переконатися в тому, що іноземна продукція є більш якісною, скільки вона містить більший відсоток запашних речовин і відповідно має більшу здатність до рівня стійкості.

До асортименту парфумерних товарів також входять:

– ефірні масла (трояндове, лавандове, шавлієве та ін.), що застосовуються для ароматизації одягу, білизни, тіла та інших цілей;

– засоби для ароматизації приміщень і повітря, для ванн (різні дезодоранти, освіжувачі повітря, курильні свічки та ін.);

– парфумерно-косметичні набори (включають декілька виробів одного або різних найменувань в єдиному стильовому оформленні).

За характером запаху парфумерні вироби виробляють з квітковим, фантазійним, квітково-фантазійним запахом.

Вони також розрізняються відтінками запаху – теплим, холодним, східним, шипровим (суміш ароматів лісу, моху, ладану і тваринних запахів), солодким; силою запаху – з «довгою» і «короткою» хвилею.

За спрямуванням основного аромату бувають цитрусові, квіткові,

фруктові, амброві, деревні та інші [4].

Тому залежно якої консистенції парфумерний продукт, якого виду, аромату, призначення тощо, формується остаточний унікальний виріб, який має свої властивості та характеристики і належить до певної класифікаційної групи.

Парфумерна галузь не єдина на ринку яка страждає від підробок, але вона виготовляє продукцію яка безпосередньо впливає на людину та на її стан. На жаль ні виробники «липової» продукції ні споживачі не замислюються про сумні наслідки. В наш час все важче стає розпізнавати підробки. У кращому випадку купуючи таку підробку ми ризикуємо лише втратити певну суму грошей. У гіршому – поставити під загрозу здоров'я, адже хімічні речовини які додають у підробки, часто викликають алергічні реакції, роздратування шкіри.

Целофанова упаковка найчастіше видає підробку. Оригінальні аромати ніколи не заклеюють целофан за допомогою клею, це робиться термометодом, відповідно шов буде рівним. Штрих-код повинен збігатись зі штрих-кодом країни, де виготовлені парфуми. Серійний номер партії, що міститься на дні флакона на тонкій прозорій наклейці та номер на картонній упаковці мають збігатися. Картон на коробці має бути твердим і не пом'ятим та мати в середині якийсь «каркас» чи картон або пластик, щоб флакон не бовтався в коробці. Має бути зазначена країна виробник наприклад «Made in France» та дата виготовлення аромату, термін придатності і склад продукту. Флакон повинен бути виготовлений з добре відпаленого скла не мати бульбашок, забруднень, помутніння. Ковпачок має відповідати розміру та кольору флакона, щільно закривати флакон, але при цьому має легко відкриватись. Також при натисканні механізм пульверизатора повинен миттєво спрацьовувати. Етикетки мають бути не забруднені, акуратно приклеєні без клейових підтьоків.

В наш час парфюмерно-косметичні засоби входять в коло щоденних потреб самих широких верств населення і використовуються кожною людиною майже з народження. Отже, для збереження здоров'я та гарного настрою необхідно лише знати основні правила з якими можна легко впоратись.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Сировина парфумерного виробництва. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://studfiles.net/preview/5280167/page:5/.

2. Пешук Л. В. Технологія парфумерно-косметичних продуктів / Л. В. Пешук, Л. І. Бавіка, І. М. Демідов. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 376 с.

3. Класифікація парфумерії. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:https://parfumer.ua/ua/klassifikaciya-parfyumerii.html.

4. Технічний регламент «Стандартизація, контроль якості і сертифікація парфумерних засобів»[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://medchem.nuph.edu.ua/wp-content/uploads/2016/01.

ПРОБЛЕМАТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ЗАХИСТ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ, КРІЗЬ ПРИЗМУ ВТІЛЕННЯ КОНВЕНЦІЙНОГО ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУДОВИЙ РОЗГЛЯД

Вахліс Інна Володимирівна
Науково-навчальний інститут права,
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Вступ. Одним із основоположних процесуальних прав особи у кримінальному провадженні, є право особи на захист, що поміж всього може розглядатися крізь призму конвенційного права на справедливий судовий розгляд. Відзначимо, що окремі площини реалізації права особи на захист, були досліджені корифеями національної кримінальної процесуальної доктрини, зокрема такими науковцями, як: А. М. Бірюковою, Т. В. Варфоломеєвою, О. М. Ларіним, М. А. Погорецьким, В. О. Попелюшком, О. Г. Яновською, тощо.

Ціль роботи, полягає у тому, що з огляду на динамічність судової практики, обрана нами проблематика потребує свого детального дослідження, з метою удосконалення площини реалізації права особи на захист у кримінальному провадженні.

Матеріали та методи. До методів дослідження належить методи аналізу та синтезу інформації, індукції та дедукції, порівняння, а також методи системного підходу та узагальнення для формування логічних та послідовних висновків.

Результати обговорення. Виклад обраної проблематики по суті, доречним видається розпочати, з огляду законодавчих положень реалізації права особи на захист. Право особи на захист від кримінального переслідування є конвенційним правом, що у межах Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод розглядається крізь ширше право- право на справедливий судовий розгляд [1]. Щодо національного законодавства, то констатуємо, що у Кримінальному процесуальному кодексі України,

передбачений окремий параграф, а саме параграф 3 глави 3, що і забезпечує детальне правове регулювання, реалізації права особи на захист, а також безпосередньої участі захисника у кримінальному провадженні. Разом із тим, незважаючи на ґрунтовне законодавче регулювання права особи на захист від кримінального переслідування, практична площина його реалізації опосередковує ряд проблемних питань, що неодмінно перешкоджають практичному втіленню конвенційного права на справедливий судовий розгляд. Відтак, нижче пропонуємо сконцентрувати увагу на останніх та запропонувати практичні шляхи їх вирішення.

Перше проблемне питання стосується визначення правової природи права особи на захист. Корифей вітчизняної кримінально-процесуальної доктрини вчений В. О. Попелюшко вказує, що: «в широкому розумінні захист у кримінальному судочинстві – це система передбачених і не заборонених законом дій суб'єктів захисту та відносин, що виникають при цьому, спрямованих на повне чи часткове спростування фактичного та юридичного боку підозри або обвинувачення, з'ясування обставин, які спростовують підозру або обвинувачення, виключають кримінальну відповідальність та покарання, забезпечують права, свободи та законні інтереси підзахисних. Захист у вузькому значенні охоплює лише діяльність адвоката-захисника у кримінальній справі» [2, с. 87–88]. Вважаємо, що даний підхід до тлумачення функції захисту є цілком виправданим, адже відповідає, як законодавчим положенням, так і практичній площина реалізації функції захисту. Однак, незважаючи на у більшій своїй мірі класичні підходи, до визначення правової природи функції захисту у кримінальному провадженні, у межах правової доктрини можна знайти і диференційовані підходи, до здійснення її тлумачення. Зокрема, вчений А. П. Черненко зазначає, що «захист у кримінальному провадженні слід розглядати у трьох його значеннях: захист як кримінально-процесуальна функція; захист як вид правоохоронної діяльності, що певним чином реалізується під час кримінального провадження; надання правової допомоги адвокатом свідку, потерпілому та іншим, яку інколи (не

зовсім вдало) іменують захистом» [3, с. 120]. Однак, на наше переконання, із твердженням даного науковця не можна погодитися беззастережно, адже на наше переконання, захист у кримінальному провадженні не варто розглядати у контексті правоохоронної діяльності органів правопорядку, адже у протилежному випадку буде мати місце змішування понять, які змішуванню не підлягають. Зокрема, функція котра притаманна виключно для сторони захисту (підозрюваного, обвинуваченого (підсудного), засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, їхніх захисників та законних представників) буде з не зрозумілих причин надаватися стороні обвинувачення, котра у межах кримінального провадження виконує іншу за своєю правовою природою функцію. Таким чином, на сьогодні у вітчизняній правовій доктрині нагальним видається формування єдиного (з обмеженого площиною варіативності) підходу до розуміння функції захисту у кримінальному процесі (її правової природи), зокрема у площині надання останньої чітко визначеним суб'єктам, що відносяться до сторони захисту у розумінні п.19 ч.1 ст. 3 КПК України [4]. На наше переконання, захист у кримінальному провадженні, варто розглядати, як:

- кримінально-процесуальну функцію, що реалізовується стороною захисту;
- кримінально-процесуальну діяльність, що здійснюється у встановленому КПК України порядку.

Вважаємо, що ці дві площини розуміння аналізованого нами поняття, цілком окреслюють, як його правову природу, так і його призначення у межах реалізації права особи на справедливий судовий розгляд кримінального обвинувачення відносно себе.

Друге проблемне питання стосується забезпечення ефективного захисту від кримінального переслідування. Незважаючи на те, що ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод прямо не встановлює положення про надання особі саме ефективного захисту від обвинувачення,

дана вимога на сьогодні встановлюється на рівні судової практики ЄСПЛ. Зокрема, відповідно до п. 262 рішення ЄСПЛ від 21 квітня 2011 р. у справі «Нечипорук і Йонкало проти України», встановлюється, що: «право кожного обвинуваченого у вчиненні злочину на ефективний захист, наданий захисником, є однією з основних ознак справедливого судового розгляду» [5]. Таким чином, ЄСПЛ прямо констатує, що право на ефективний захист, є частиною набагато ширшого права на справедливий судовий розгляд. Відзначимо, що проблематика ефективного захисту у більшій своїй мірі стосується захисту котрий надається захисником-адвокатом, що реалізовує захист підозрюваного чи обвинуваченого від кримінального переслідування, адже на жаль, на практиці можуть мати місце випадки недобросовісного виконання адвокатом своїх професійних обов'язків, відтак сам захист буде носити виключно ілюзорний характер. Відтак, чи є критерії неефективного захисту? На сьогодні, ані у межах правової доктрини, ані у межах судової практики не є сформульованими чіткі критерії, котрі б допомагали б визначати, у якому випадку діяльність захисника носить неефективний характер. Дане питання вирішується адресно у кожному конкретному кримінальному провадженні, по відношенню до кожного конкретного захисника і його процесуальної поведінки. Відтак, неефективність захисту може бути констатованою, зокрема проте, не виключно у випадках за яких:

- адвокат не відвідує захисника і місцях тимчасового тримання, а відтак відкритим залишається питання, яким чином узгоджується між ним та його довірителем позиція захисту;
- адвокат реалізовує процесуальну поведінку на шкоду інтересів свого довірителя, зокрема не подає необхідних клопотань, заперечень, звернень, адвокатських запитів;
- процесуальна поведінка адвоката, зокрема при судовому розгляді є пасивною, у той час як його Довіритель, бажає надавати свідчення та співпрацювати із слідством та судом з метою встановлення істини у кримінальному провадженні;

- поради, що надаються адвокатом носять сумнівний характер, та полягають у тому, що його довіритель, має за будь-яких обставин зізнатися у вчиненні кримінального правопорушення.

Разом із тим, вище було зазначено лише примірний перелік індикаторів, за яких захист може бути визнаним неефективним. Однак варто пам'ятати і про те, що сама по собі пасивна поведінка захисника не може відразу свідчити про неефективність захисту, адже дана тактика захисту за погодженням із підозрюваним чи обвинуваченим є цілком можливою. Таким чином, за будь-яких обставин питання ефективності захисту вирішується у кожному конкретному випадку індивідуально. Цікавою у реалізації ефективного захисту прав та свобод особи від кримінального переслідування є і правового позиція національного Верховного Суду, зокрема у постанові ККС ВС від 06.04.2021 у справі № 520/2598/17 (провадження № 51-2399км20), судом було констатовано, що: «ефективність захисту не є тотожною досягненню бажаного для обвинуваченого результату судового розгляду, а полягає в наданні йому належних та достатніх можливостей із використанням власних процесуальних прав та кваліфікованої юридичної допомоги, яка в передбачених законом випадках є обов'язковою, захищатися від обвинувачення в передбачений законом спосіб. Подальша незгода обвинуваченого з раніше обраними та узгодженими з адвокатом позицією і тактикою захисту не свідчить про його неефективність» [6]. Тобто у тому, випадку, якщо адвокатом були узгодженні всі свої процесуальні дії з особою, яку він представляє, сама тактика захисту була схвалена довірителем і він протягом всього часу надання йому професійної правничої допомоги конкретним адвокатом, не заперечував проти жодних процесуальних дій свого захисника, недосягнення бажаного для обвинуваченого процесуального результату (ухвалення виправдувального вироку, призначення меншого покарання, звільнення від відбуття покарання) не може слугувати індикатором неефективного захисту.

Разом із тим, відкритим залишається питання який учасник кримінального процесу має здійснювати контроль за ефективною реалізацією

права особи на захист? На наше переконання, даним суб'єктом у першу чергу виступає сама особа захист від кримінального переслідування якої здійснюється, адже остання може ініціювати питання про зміну захисника чи відмову від конкретного адвоката, а у другу чергу повноваженим суб'єктом контролю за реалізацією ефективного захисту особи має бути суддя, як особа котра фактично виступає процесуальним керівником у ході судового розгляду та здійснює контроль за дотриманням належної процесуальної поведінки учасників процесу. Таким чином можемо констатувати, що питання забезпечення ефективного захисту особи є одним із найважливіших проблемних питань пов'язаних з реалізацією права особи на захист у контексті забезпечення права на справедливий судовий розгляд, що безумовно може бути темою окремих наукових пошуків.

Висновки. Отже, здійснивши детальне дослідження проблематики реалізації права на захист у кримінальному провадженні, можемо зробити наступні висновки.

1. Право особи на захист від кримінального переслідування – це конвенційне право особи, що у межах Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод розглядається у аспекті права на справедливий судовий розгляд. Право на захист нормативно передбачено також і у КПК України, що надає можливість особи захищатися самостійно, або користуватися професійною правничою допомогою захисника.

2. Незважаючи на детальне правове регулювання права на захист у кримінальному процесі, на практиці виникає ряд проблемних питань, які потребують свого нагального вирішення. У результаті наукових пошуків було констатовано, що захист у кримінальному провадженні варто розглядати із двох основних точок зору, а саме як кримінально-процесуальну функцію та як кримінально-процесуальну діяльність.

3. Проблематика ефективного захисту, була нами розглянута крізь призму практики ЄСПЛ, а також національного Верховного Суду. Відтак, було констатовано, що на сьогодні не є сформованими вичерпний перелік

індикаторів, котрі б свідчили про те, що захист, який надається особі є неефективним. Відтак, питання про надання особі саме ефективного захисту вирішується адресно у кожному конкретному випадку, з огляду головно, на процесуальну поведінку конкретного адвоката.

Отже, підводячи загальний підсумок проведеному дослідженню, можемо констатувати, що право особи на захист, являє собою одне із основних прав у контексті конвенційного права на справедливий судовий розгляд, є динамічним, багатоскладовим, а також таким, що потребує подальшого доктринального дослідження, зокрема крізь призму проблемних аспектів, котрі можуть виникати при його реалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (1950). Європейська конвенція з прав людини. Електронний ресурс. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#top.
2. Попелюшко В. О. Предмет захисту та його доказування в кримінальній справі : Моногр. / В. О. Попелюшко; Нац. ун-т "Остроз. акад.", Акад. адвокатури України. - К. : Прецедент, 2005. 228 с.
3. Черненко А. П. Співвідношення понять захисту і правової допомоги у кримінальному процесі. Вісник Дніпропетровського університетуімені Альфреда Нобеля. Серія «Юридичні науки». 2015. No1. С.115-121
4. Кримінальний процесуальний кодекс України. Електронний ресурс. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.
5. Постанова ККС ВС справі № 520/2598/17 (провадження № 51-2399км20). Електронний ресурс. Режим доступу: https://reyestr.court.gov.ua/Review/96179812.
6. Рішення ЄСПЛ (у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» Електронний ресурс. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683#Text.

СТРАХУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ВАНТАЖОПЕРЕВЕЗЕНЬ

Волік Вячеслав Вікторович,
Доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри публічно-правових дисциплін
Каплієнко Марія Віталіївна
студентка
Маріупольский державний університет
м. Київ, Україна

Вступ./Introductions Міжнародні перевезення пов'язані з підвищеним ризиком, який обумовлений використанням джерела підвищеної небезпеки, яким є транспорт. Ризик поширюється як на пасажирів, вантажовласників, так і на перевізників. Пасажири ризикують життям і здоров'ям, вантажовласники ризикують втратити вантаж або отримати його в меншій кількості або неналежної якості. Ризик перевізників полягає в необхідності при заподіянні збитків пасажирам і вантажовласникам відшкодувати ці збитки. Крім того, він пов'язаний із заподіянням транспортним засобам пошкоджень або навіть їх загибеллю. Ефективним засобом відшкодування майнових втрат є страхування. Інститут страхування переслідує кілька цілей. Основна мета полягає в компенсуванні різного роду збитків, які можуть бути заподіяні суб'єктам міжнародних транспортних відносин. Для пасажира і вантажовласника страхування виступає гарантом відшкодувань незалежно від фінансових можливостей заподіювача шкоди — перевізника. Для самого ж перевізника це надійний спосіб убезпечити себе від фінансового краху в разі загибелі належного йому транспорту або необхідності відшкодування збитків другій стороні договору. Є ще один момент, що стосується не тільки сторін договору міжнародного перевезення, а й третіх осіб, коли виникає проблема деліктної відповідальності у зв'язку з перевезенням і гарантіями відшкодування заподіяної шкоди. Страхування базується на ідеї розподілу збитків однієї особи між безліччю осіб, що робить їх маловідчутними. Тому основу страхування становить фонд, що формується з внесків зацікавлених осіб. Міжнародна

практика виробила найбільш прийнятні форми утворення фондів. Серед них виділяються акціонерні компанії і корпорації.

Мета роботи. / Aim Окреслити основні проблеми страхування міжнародних перевезень, та знайти їх вирішення. Дізнатися в чому ж все таки полягає страхування міжнародних перевезень і дізнатися поширені випадки, в якому вона може знадобиться.

Матеріали та методи. / Materials and methods. У процесі дослідження застосовувалися загальнонаукові і спеціально-правові методи наукового пізнання. Методологічна основа дослідження представлена такими методами: порівняння, що дозволило визначити подібність і відмінність предметів та явищ страхування міжнародних перевезень. Семантичний метод як інструмент для з'ясування змісту основних понять дослідження через смисловий бік мовних одиниць. В процесі роботи були використані такі матеріали:

1) https://utec.ua/services/strahuvannja-vantazhu
2) https://www.clements.com/business/international-cargo-transit-insurance
3) https://www.internationalinsurance.com/travel-insurance/

Результати та обговорення./Results and discussion. За результатами роботи ми зробили певні висновки і прийшли до деяких угод. Підприємці часто намагаються знизити вартість страхування вантажів, створюючи для себе додаткові проблеми. Міжнародні вантажоперевезення - це тривалий процес, на кожному етапі якого можливі непередбачені ситуації, які можуть призвести до втрати або пошкодження майна. Якщо не застрахувати вантаж і покластися на долю, можна втратити всі вкладені гроші. І звинувачувати буде нікого, адже експедиторська компанія, що перевозить вантаж, не несе юридичної відповідальності за небезпечні ситуації на морі, пожежі, аварії з вини третіх осіб і т. д. Правильно складений договір страхування гарантує, що в разі виникнення надзвичайних ситуацій ви отримаєте відшкодування збитків, тому відмовлятися від нього не варто. Також, з'ясовано, що водні перевізники історично знаходилися в більш вигідному становиці порівняно з вантажовідправниками. Наприклад, вони могли в договорах із

вантажовідправниками встановлювати занадто низький рівень відповідальності або взагалі відмовлятися везти товари. Через це для водних перевезень дуже важливе втручання держав, насамперед, у порядок встановлення межі відповідальності перевізників. Щоб скоординувати заходи різних держав у цій галузі, були укладені міждержавні угоди. Тексти деяких міждержавних угод нерідко використовуються як основа для контрактів на перевезення навіть у тих країнах, що не є учасниками конвенцій про водні перевезення. Основні з них такі. Конвенція про коносамент (Гаазькі правила). Міжнародна конвенція про уніфікацію деяких правил про коносамент (Гаазькі правила) 1924 р. встановлює єдині правила про коносамент. Ці правила визначають межі відповідальності перевізника. У 1968 р. були прийняті поправки до конвенції. У новій редакції конвенцію звичайно називають Правила Гаага-Вісбі. У 1978 р. була прийнята Конвенція ООН про міжнародні морські перевезення товарів (Гамбурзькі правила). Багато фахівців вважають, що Гаазькі правила вже застаріли. Думки про те, які правила про коносамент потрібно використовувати зараз, розходяться. Вантажовідправники надають перевагу Гамбурзьким правилам, у той час як серед перевізників і морських страховиків Правила Гаага-Вісбі користуються більшою популярністю.

Висновки. /Conclusions Доставка міжнародних вантажів пов'язана з певними ризиками. Щоб їх мінімізувати, досвіду і професіоналізму логістів не завжди вистачає. У разі непередбачених ситуацій страхування вантажоперевезень є єдиним способом компенсації збитків. Деякі вантажовласники, користуючись послугами логістів, хочуть мінімізувати транспортні витрати. Вони економлять, тому що розуміють, що ймовірність непередбачених ситуацій не так велика. Однак у разі втрати замовленого товару збитки можуть бути досить великими, а страховка мінімізує їх. Є також деякі особливості страхування, наприклад відповідальність. Поліс повинен бути оформлений до початка вантажоперевезень. Перед цим слід визначитися з його відповідним видом, так як вони відрізняються ступенем відповідальності страховика. Наприклад, останній може відшкодувати збитки в тдеяких

випадках. По- перше тільки пошкодження вантажу, що перевозиться (виняток становить обвалення), по-друге виникнення нещасного випадку, та по-третє всі ризики.

У перших двох випадках страховик відшкодовує збитки, завдані ДТП, пов'язаним зі стихійним лихом, аварійною подією при навантаженні/розвантаженні, пошкодженням транспортного засобу і т. д. У третьому випадку відшкодовуються всі збитки, за винятком тих, які виникли внаслідок ядерного вибуху, в результаті природного пошкодження (сушіння вантажу, наприклад), а також пов'язаних з використанням неякісної упаковки. Згідно з українським законодавством, обов'язкового страхування вантажів при перевезенні не існує. При цьому акцентується увага на відповідальності суб'єктів договору перевезення. У разі заподіяння шкоди навколишньому середовищу, здоров'ю або майну юридичних, фізичних осіб з вини відправника, експедитора, одержувача виникає обов'язок відшкодувати збитки.

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВТРАТУ ВІЙСЬКОВОГО МАЙНА

Гладченко Дмитро Миколайович
аспірант кафедри
адміністративного і кримінального права
юридичного факультету
Дніпровського національний університету
імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна

Вступ. В умовах повномасштабної російської агресії проти України гостро постає питання матеріально-технічного забезпечення Збройних Сил України (далі - ЗСУ), Національної гвардії України та інших національних військових формувань.

Держава докладає значних зусиль для забезпечення українських захисників всім необхідним. Обставини спонукають Україну отримувати військову допомогу від зарубіжних партнерів. Титанічний внесок у процес матеріально-технічного забезпечення військовослужбовців вимушена на волонтерських засадах робити українська громадськість.

В таких умовах надзвичайно важливою є ефективна боротьба з найбільш суспільно небезпечними діяннями проти військового майна - військовими кримінальними правопорушеннями. Яскравим прикладом кримінального правопорушення проти державної військової власності є втрата військового майна, передбачена ст. 413 Кримінального кодексу України (далі – КК Україна).

Мета роботи. Кримінально-правовий аналіз втрати військового майна та дослідження особливостей правозастосування норм ст. 413 КК Україна.

Матеріали і методи. Аналіз законодавства України, судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду (далі – ККС ВС), наукової літератури.

Результати та обговорення. Під втратою військового майна можна

розуміти вихід предметів військового майна із володіння військовослужбовця. [1, с. 947].

Стаття 413 КК України встановлює кримінальну відповідальність за втрату або зіпсування ввірених для службового користування зброї, бойових припасів, засобів пересування, предметів технічного постачання або іншого військового майна внаслідок порушення правил їх зберігання [2, розділ XIX, ст.413, ч. 1].

Незважаючи на достатньо чітке формулювання диспозиції ч. 1 ст. 413 КК України, використання норм цієї статті має певні особливості, які призводять до їх неправильного застосування на практиці органами досудового розслідування, прокуратурою та судами.

З огляду на це звертають на себе увагу актуальні правові висновки щодо застосування ст. 413 КК України, викладені у постанові колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 01.09.2021 у справі № 225/1673/19.

В межах вищенаведеної справи вироком Дзержинського міського суду Донецької області від 03.06.2020, який залишено без змін ухвалою Донецького апеляційного суду від 09.02.2021, засудженого було визнано винуватим у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 413 КК України, і призначено йому покарання у виді позбавлення волі на строк 1 рік, зі звільнення від відбування основного покарання з випробуванням з іспитовим строком тривалістю 1 рік на підставі ст. 75 КК України.

Відповідно до вироку, засуджений будучи військовослужбовцем під час виконання бойового завдання в зоні антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей, діючи зі злочинною недбалістю, не передбачаючи можливості настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння, хоча повинен був і міг їх передбачити, діючи передбачливо у здійсненні службових обов`язків, порушив вимоги ст. 11, 16 Статуту внутрішньої служби ЗСУ, ст. 4 Дисциплінарного статуту ЗСУ та через несумлінне ставлення до виконання своїх службових обов`язків втратив ввірену йому для службового користування зброю - ніж загальною вартістю 2073,57 грн. в умовах особливого

періоду, крім воєнного стану [3, вступна частина].

Колегія суддів ККС ВС з зазначеними висновками судів нижчих інстанцій не погодилась та вважала за необхідне надати роз'яснення щодо складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 413 КК України.

Так, суб`єктом кримінального правопорушення є будь-який військовослужбовець, а також військовозобов`язаний під час проходження ним зборів.

Із суб`єктивної сторони це кримінальне правопорушення характеризується умислом або необережністю до діяння, необережністю до наслідків. Об`єктом вказаного кримінального правопорушення є порядок користування військовим майном.

З об`єктивної сторони кримінальне правопорушення передбачає відповідальність за дію або бездіяльність у виді порушення правил зберігання ввірених для службового користування предметів військового майна, внаслідок яких сталася його втрата або зіпсування.

Під зберіганням мається на увазі таке поводження з ними, яке забезпечує його збереження і готовність до використання.

Правила зберігання військового майна регламентуються різними нормативно-правовими актами, в яких містяться приписи щодо дотримання умов зберігання, охорони, використання, транспортування того чи іншого виду військового майна.

Обов`язкова умова кримінальної відповідальності за втрату військового майна - наявність причинного зв`язку між втратою і порушенням правил зберігання майна. Якщо втрата сталася не в результаті порушення вказаних правил, а з інших причин, що не залежать від волі особи, склад втрати військового майна, передбачений ст. 413 КК України, відсутній.

Касаційний суд продовжив та розширив правову позицію, раніше викладену у постанові ККС ВС від 26.02.2019 у справі № 235/7397/15-к, зазначивши, що відповідно до змісту сформульованої у ст. 413 КК України диспозиції слідує, що вона є бланкетною, а тому під час кваліфікації необхідно

керуватися вимогами правил, передбачених відповідними нормами військових статутів, законів, наказів тощо, призначених для запобігання втрати військового майна. Зважаючи на це суди зобов`язані ретельно з`ясовувати і зазначати в рішеннях, у чому саме полягали названі у цій статті порушення; які норми правил зберігання військового майна не додержано; чи є причинний зв`язок між цими порушеннями та передбаченими законом суспільно небезпечними наслідками.

Суд касаційної інстанції, проаналізувавши вирок, вбачав, що у формулюванні обвинувачення, визнаного судом доведеним, суд першої інстанції взагалі не зазначив та не встановив, які конкретно дії чи бездіяльність вчинив засуджений всупереч вимогам правил, передбачених відповідними нормами військових статутів, законів, наказів тощо, призначених для запобігання втрати військового майна, та не обґрунтував, що саме внаслідок їх порушення він втратив ніж.

Суд підкреслив, що норми ст. 11, 16 Статуту внутрішньої служби ЗСУ, ст. 4 Дисциплінарного статуту ЗСУ, в порушенні яких засудженого визнано винуватим, є загальними та не вказують на необхідність вчинення тих чи інших дій для запобігання втрати військового майна під час виконання бойового завдання за встановлених судом обставин [3, мотивувальна частина].

Враховуючи викладене, ККС ВС вирок міського суду та ухвалу суду апеляційної інстанції щодо засудженого скасував з підстав неправильного застосування судами закону України про кримінальну відповідальність - кваліфікації його дій за ч. 2 ст. 413 КК України, а кримінальне провадження закрив у зв`язку з відсутністю в діянні складу кримінального правопорушення, відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 284 Кримінального процесуального кодексу України [3, резолютивна частина].

Висновок. З огляду на актуальні правові висновки Верховного Суду, запорукою ефективного захисту військового майна та запобігання кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 413 «Втрата військового майна» КК України, є чітка нормативно-правова регламентація правил

зберігання предметів такого майна, ввірених для службового користування військовослужбовців ЗСУ та інших національних військових формувань України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / 5-те вид., допов. – Харків : Право, 2013. – Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов В. І. Тютюгін та ін. / заг. ред. В. Я. Тація, В.П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 1040 с.

2. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. Дата оновлення: 28.07.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14 (дата звернення: 01.10.2022).

3. Постанова ККС ВС від 01.09.2021 у справі № 225/1673/19 : судове рішення Верховного Суду. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/99556355 (дата звернення: 01.10.2022).

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ МИРУ

Гнідаш В. В.
курсант 3го курсу Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Науковий керівник:
Плахотний А. П.
старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Злочини, спрямовані проти безпечного співіснування країн і народів супроводжують людства, починаючи з найдавніших часів донині. Образ ворога має глибоке історичне коріння у свідомості людини. Ще з родоплемінних часів постійно велися завойовницькі війни з метою приєднання до своєї держави різні території та народи. В історії людства також чимало випадків, коли корінні народи, що населяють ці території, знищувалися або були вигнані зі своєї батьківщини. І поряд з науково-технічним прогресом у галузі створення різних видів зброї, вибухових речовин, вогнепальної зброї, військово-повітряних сил, а пізніше і хімічних, біологічних, токсичних та інших видів зброї масової поразки, засобів негативного впливу на навколишнє середовище, видозмінюючись, прогресують.

У зв'язку з вищевказаними досягненнями людства, насамперед, звичайно, прогресують злочини, спрямовані проти миру та безпеки людства, з'являються нові склади злочинів. Але їхня суть і цілі залишаються колишніми, дані види злочину характеризуються великою суспільною небезпекою, вони ставлять під загрозу мирне співіснування суверенних держав і народів, а також мир і безпеку людства загалом [1].

З огляду на зазначені вище прогреси, можна дійти невтішного висновку, що дана тема стала актуальнішою, оскільки вона стала небезпечнішою. Адже йдеться не про звичайну стрілецьку зброю або авіабомби навіть великої потужності, а про зброю, застосування якої тягне за собою масову загибель людей. І в наш час питання злочину проти миру та безпеки людства, актів

агресії однієї держави над іншою є нагальними, а міжнародні відносини не завжди є мирними, і не завжди державам вдається врегулювати суперечки, без застосування сили.

У зв'язку з цим у світової спільноти виникає необхідність дати юридичну оцінку військовим злочинам, злочинам, спрямованим проти миру та безпеки людства. І передбачені міжнародним кримінальним правом кримінальні покарання для осіб, які вчинили такі злочини, є засобом боротьби з цими загрозами.

Реалізація в міжнародному кримінальному праві міжнародно-правових норм з охорони миру і безпеки людства відбулося у 2001 р., коли до Кримінального кодексу України вперше були включені певні норми про злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. На той час кримінальний закон містив лише окремі заборони в цьому напрямку, спрямовані на використання засобів і методів ведення війни та захист прав людини під час збройного конфлікту.

Стандарти вітчизняного кримінального права фактично є результатом реалізації окремих положень відповідних міжнародних документів, що створює додаткові труднощі при кваліфікації групи злочинів, про які йдеться, оскільки в багатьох випадках необхідно звертатися до міжнародно-правових джерел для уточнення змісту норм або індивідуальні поняття.

На шостій сесії Комісії ООН із запобігання злочинності та кримінального процесу в 1997 р. була прийнята спеціальна постанова «Міжнародне співробітництво в кримінальному праві», яка включає заходи щодо покращення участі держав у системі міжнародного співробітництва. Їх використання однозначно призведе до однотипного регулювання суспільних відносин, пов’язаних із криміналізацією злочинів.

Характерним для злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку є те, що вони посягають на міждержавні інтереси, тобто мають міжнародний характер.

Очевидно, що жодна держава у світі не може самостійно боротися зі

злочинами міжнародного характеру через особливості цих протиправних дій, що здійснюються в різних країнах. У багатьох випадках держави вже домовилися про співпрацю в боротьбі з міжнародною злочинністю шляхом укладання відповідних міжнародних договорів [3].

Строк давності не поширюється на злочини проти миру і безпеки людства. Таким чином, відзначаючи, що застосування національного законодавства до внутрішніх та антилюдських злочинів, що стосуються строку давності звичайних злочинів, викликає серйозне занепокоєння світової спільноти і перешкоджає судовому засіданні. У 1968 році була прийнята Конвенція про незастосування терміну давності до воєнних злочинів і злочинів проти людства для притягнення до відповідальності та покарання винних у таких злочинах. Виходячи з норм КК України про злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного права, стає очевидним, що спільним об’єктом цих злочинів можуть бути мир, безпека людства та міжнародне право [4].

Стаття 6 Статуту Міжнародного військового трибуналу так визначає систему злочинів, що аналізуються:

- Злочини проти миру мають включати: планування, підготовку, ведення або ведення агресивної війни або війни, яка порушує міжнародні договори, угоди, або участь у загальному плані чи змові, спрямованих на здійснення кожної з вищезазначених дій;

- Військові злочини мають включати порушення законів або звичаїв війни. Ці порушення включають вбивство, катування або поневолення чи інше цивільне використання окупованої території; вбивство або катування військовополонених або осіб на морі; вбивства заручників; пограбування державного чи приватного майна; безглузде руйнування міст чи сіл; розорення, не виправдане військовою необхідністю, та інші злочини;

- Злочини проти людства включають: вбивство, знищення, поневолення, вигнання та інші звірства, вчинені проти мирного населення до або під час війни, або переслідування з політичних, расових чи релігійних мотивів з метою вчинення чи у зв'язку з яким-небудь злочином [5].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мохончук С. М. Проблеми юридичної кваліфікації злочинів проти миру і безпеки людства // Юрист України. 2011;

2. Іващенко В. О. Сучасні проблеми становлення міжнародного кримінального права/ В. О. Іващенко // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2006;

3. Конвенція про незастосування строку давності до воєнних злочинів і злочинів проти людства: Міжнародний документ від 26.11.1968 р.;

4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III // Офіційний вісник України. 2001;

5. Статут Міжнародного військового трибуналу для суду та покарання головних військових злочинців європейських країн осі: Міжнародний документ від 08.08.1945 р.

ПРИМУСОВЕ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ МІЖНАРОДНОГО СУДУ ООН: ПРАКТИЧНІ ТА ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ

Головко Ольга Дмитрівна,
студентка
Київський національний університет
Імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

Вступ. Рішення міжнародних судів мають великий вплив на розвиток міжнародного права та зміцнення міжнародного правопорядку.[1] Саме тому виконання судового рішення є надзвичайно важливою частиною боротьби за справедливість, мир і безпеку. Незважаючи на це, Статут Організації Об'єднаних Націй [2] не встановлює особливої процедури виконання рішень Міжнародного Суду ООН. Дана проблематика і є предметом нашого дослідження.

Результати та обговорення. Наслідки невиконання рішень Міжнародного Суду регулюються лише статтею 94 (2) Статуту ООН: «Якщо сторона у справі не виконує зобов’язання, покладені на неї рішенням Суду, інша сторона може звернутися до Ради Безпеки, яка, якщо вважає за необхідне, може дати рекомендації або прийняти рішення про вжиття заходів, необхідних для виконання рішення».

Рада Безпеки є одним із головних органів Організації Об'єднаних Націй. [3] Нині цей орган складається з 15 держав-членів, п'ять із них мають статус постійних членів і можуть накласти вето на будь-які дії Ради Безпеки. Це Великобританія, Китай, Франція, США та Росія. Непостійні члени беруть участь лише протягом 2 років після виборів. За кожне рішення Ради має проголосувати щонайменше 9 членів, серед яких мають бути постійні члени. [4]

Незважаючи на існування норми та широкі повноваження Ради Безпеки, стаття 94(2) Статуту застосовується вкрай рідко і не дає ефективних результатів. Наприклад, використання цієї норми Великобританією (1951) стосовно справи

Англо-Іранської нафтової компанії; Нікарагуа (1986) у справі проти Сполучених Штатів та Боснії і Герцеговини у 1993 році у справі проти Союзної Республіки Югославії.

У справі Англо-Іранської нафтової компанії Рада Безпеки перенесла своє засідання через відсутність остаточного рішення Міжнародного Суду. [5]

Справа Нікарагуа проти США також продемонструвала нездатність Ради Безпеки забезпечити ефективне примусове виконання рішення Суду. Усьому перепоною став голос “проти” з боку Сполучених Штатів, які є не постійним членом Ради і стороною в даній справі.[6] Не зважаючи на те, що рішення було винесено судом ще в 1986 році, воно до сих пір залишається невиконаним.

Матеріали та методи. Таким чином, Рада Безпеки може не забезпечувати примусове виконання рішення Міжнародного Суду через політичні інтереси її постійних членів (принаймні одного голосу “проти” достатньо для того, щоб рішення не виконувалося). При цьому, варто зауважити, що не лише Рада Безпеки ООН володіє повноваженнями щодо примусового виконання рішень МС. Відповідно до статей 10, 11, 14, 22 і 35 Статуту ООН кожна сторона, яка визначає невиконання рішення Міжнародного суду ООН, також може подати відповідність на розгляд Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй.

На сьогоднішній день наша держава також стикнулася із проблемою неефективності примусових механізмів ООН. Своїм рішенням від 16 березя 2022 року, Суд задовольнив 3 із 4 позовних вимог України, зміст яких наступний: (1) негайне припинення воєнної операції, розпочатої 24 лютого 2022 року та виведення всіх військ РФ з території України; (2) припинення будь-якої матеріальної підтримки регулярних та нерегулярних військ РФ з метою продовження воєнної операції; (3) РФ зобов’язується не вживати заходів, що можуть погіршити або загострити подальші взаємовідносини між сторонами. На жаль, зі спливом більш як місяця, жоден із перелічених пунктів не був виконаний РФ, не зважаючи на те, що ст. 92 (1) Статуту ООН вказує, що кожна держава-член ООН зобов’язаний виконати рішення Міжнародного суду ООН по справі, в якій вона є стороною, а також не зважаючи на механізми примусового

виконання рішень.

Висновки. Підводячи підсумок, процедура примусового виконання рішень Міжнародного Суду ООН може відбуватися двома шляхами. Однак, вони досить малоефективні. Основна причина цьому — існування постійних держав-членів, які здатні блокувати прийняття рішень Радою Безпеки, що зараз і робить Росія стосовно рішень, винесених проти неї.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Joseph Sindle Warioba *'Monitoring compliance with and Enforcement of Binding decisions of International Courts',* p. 51. Available at 'https://www.mpil.de/files/pdf1/mpunyb_warioba_5.pdf'

2. Статут Організації Об'єданих Націй від 26 червня 1945. Електронний ресурс: https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text

3. Amuda-Kannike Abiodun & Abila, Sylvanus, '*A Critical Examination of the Enforcement of ICJ Decisions through the Organs of the United Nations*', p. 24. Available at 'http://jlcjnet.com/journals/jlcj/Vol_6_No_1_June_2018/3.pdf'

4. Aman Mishra*, 'Problems in Enforcing ICJ's Decisions and the Security Council', p. 1.* Available at 'https://globaljournals.org/GJHSS_Volume15/1-Problems-in-Enforcing.pdf'

5. United Kingdom V. Iran [1952] ICJ

6. The Republic of Nicaragua V. The United States of America (1986) ICJ

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМИ ВІДЕОСПОСТЕРЕЖЕННЯ У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Грабовська Уляна Костянтинівна
курсант навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Агасієва Олександра Вікторівна
курсант навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Науковий керівник:
Олексенко В. Г.
старший викладач кафедри
оперативно-розшукової діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Завдяки розвитку технологій повсякдення життя людей полегшується, але за цим стоять не лише позитивні зміни. Тому що, новітні технології можуть не лише вам допомагати, а й навпаки, можуть бути використані проти вас. Слід вважати, що за оновленням способів вчинення злочинів повинно йти й оновлення та розробка для протидії таких злочинів.

Одним із важливих питань розслідування кримінальних правопорушень є реагування на вчинений злочин і затримання правопорушника по гарячих слідах. Але, це не завжди вдається зробити, тому що частіше за все злочин виявляється набагато пізніше, ніж його скоїли. Тому, для покращення швидкості реагування та розслідування злочинів правоохоронним органам слід звернути увагу на системи глобального спостереження. Таким чином, інформація, яку отримують з камер відеоспостереження може допомогти

розкрити кримінальне правопорушення, або стати доказом злочину.

Варто приділити увагу камерам відеоспостереження, що працюють в реальному часі, прикладом таких розумних систем є UASC, даний проект експлуатується вже з 2016 року.

Головною відмінністю такої розумної системи є те, що вона відокремлює певну інформацію з загального зображення. Тобто, камера фіксує кримінальне правопорушення та передає інформацію до центру системи [1].

Система ідентифікує та фіксує нетипові рухи транспортних засобів, також може розпізнати номерний знак автомобіля, марку, модель, колір. Може фіксувати порушення правил дорожнього руху, а також навіть розпізнавати обличчя людини, якщо особа намагається замаскувати певні риси обличчя [2].

Вдалим прикладом використання таких розумних камер відеоспостереження є те, як на цих камерах були впізнані брати Царнаєви, які підозрюються в організації вибухів на бостонському марафоні. Дані системи допомагають виявити правопорушників, які довго переховуються від правоохоронних органів [3].

Такі системи нового зразка також можуть аналізувати отриману інформацію з відеозаписів задля того, щоб встановити місцезнаходження особи або автомобіля у певний проміжок часу. Такі камери фіксують постріли, вибухи, яскраві спалахи, гучні звуки або удари та одразу передають цю інформацію до поліції.

Але, незважаючи на те, що такі камери досить позитивно впливають на запобігання та розкриття злочинів, є деякі нюанси, через які виникають проблеми щодо реалізації даних систем. Таких проблем, нажаль, декілька.

Одна з них, це те, що багато місць, де встановлені дані системи можуть потрапляти у так звані сліпі зон. Рішенням такої проблеми є правильна установка камер так, щоб в одній камері люди чи певна подія була зафіксована.

Найвагомішою проблемою являє собою висока вартість обладнання та підтримання робочого стану даних камер відеоспостереження. Але, жодні матеріальні витрати не можуть зрівнятися з надійною безпекою громадян.

Отже, виходячи з вище переліченого, можемо дійти висновку, що існує велика необхідність впровадження сучасних технологій у роботу правоохоронних органів задля покращення безпеки громадян та полегшенню виявленню і фіксації кримінальних правопорушень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Пефтієв Д. О. Використання систем інтелектуального відеоспостереження в забезпеченні публічної безпеки // Электронный институциональный репозиторий Приазовского государственного технического университета: сайт. URL: http://eir.pstu.edu/bitstream/handle/123456789/10717/Нац_поліціяр152-156%20%28с%20151-155%29.pdf (дата звернення: 28.08.2022).

2. В Донецкой области начала работу интеллектуальная аналитическая система видеонаблюдения и контроля правопорядка UASC // ITCua : сайт. URL: https://itc.ua/ news/v-donetskoy-oblasti-nachala-rabotu-intellektualnayaanaliticheskaya-sistema-videonablyudeniya-i-kontrolyapravoporyadka-uasc-video/ (дата звернення: 28.08.2022).

3. В США набирают популярность камеры видеонаблюдения // BBC : рус. служба. URL: http://www.bbc.com/ russian/society/2013/04/130429_usa_cctv_surveillance (дата звернення:28.08.2022)

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОБЛЕМИ КАТУВАННЯ. КВАЛІФІКАЦІЇ КАТУВАННЯ

Ємельянова Ірина
здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Корогод Світлана Володимирівна
старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології

Пріоритетним завданням кожної демократичної держави у сфері кримінально-правової охорони прав і свобод людини і громадянина є охорона її життя і здоров'я.

Особливе місце займає заборона катування людей, що також корелюється з вимогами важливих міжнародно-правових документів, на підставі яких кожна держава повинна розглядати катування як кримінальні правопорушення.

За ці дії, тобто за катування, чинним кримінальним законодавством України передбачено покарання відповідною статтею 127 Кримінального кодексу нашої держави.

Ця стаття містить низку конструктивних недоліків, через які її застосування на практиці викликає багато труднощів.

З-поміж іншого, визначення поняття «катування» досі не збігається з положеннями основних міжнародних конвенцій, відсутні роз’яснення в у рішеннях вищих органів судової влади щодо правильного виконання положень цієї статті немає вказівок на посадову особу як спеціального суб’єкта цього кримінального правопорушення [2, с.203].

У багатьох випадках дії осіб, винних у катуванні, кваліфікуються за іншими статтями, які передбачають відповідальність за менш небезпечні кримінальні правопорушення.

Також покарання за катування не має належного карально-

профілактичного впливу, а також низка обставин, що обтяжують відповідальність за це кримінальне правопорушення, яка не отримала свого законодавчого закріплення.

Водночас одним із визначальних факторів існування окресленої негативної ситуації є неналежне врахування українським законодавцем позитивного міжнародного та зарубіжного досвіду нормотворчості та правозастосування щодо кримінальної відповідальності за катування, відсутність істотних порівняльно-правові розробки з цього приводу у вітчизняній кримінально-правовій науці.

У ряді випадків катування призводили до стійкого розладу здоров'я, каліцтва або смерті потерпілих. Тому кожен факт катування викликає нечуваний резонанс у суспільстві і сприймається як грубе порушення невід’ємних прав людини і громадянина на здоров’я і життя, недоторканність і повагу до їхньої гідності, відверте нехтування законом, відкрита загроза демократії.

Вся історія розвитку кримінальної відповідальності за катування тісно пов'язана як з розвитком самого навику катування та його жахливих форм, так і з необхідністю превентивного впливу держави (а подекуди і церкви) на особу, її каральних органів на внутрішніх і зовнішніх ворогів, злодіїв, заколотників, заколотників, незгодних.

Не можна не згадати факт недавніх жорстоких катувань наших військовослужбовців з боку військових рф. З цього приводу варто зазначити, що такі дії є військовим злочином, котрий порушує норми Женевської конвенції, яку підписали 196 країн, у тому числі Росія та Україна. Зокрема, Женевська конвенція прямо забороняє будь-які фізичні чи психічні тортури. Через відео з тортурами українських військових Генпрокуратура відкрила кримінальне провадження за фактом порушення законів і звичаїв війни (ч. 1 ст. 438 КК України) [1].

На жаль, застосування ст. 127 КК України не набула стабільного, виваженого та відповідального характеру, що підтверджується існуючою

судовою практикою з цього питання.

Наразі в судовій практиці немає роз'яснень щодо розмежування катувань та інших кримінальних правопорушень проти здоров'я. Статтею 127 КК України не передбачено як кваліфікуючу ознаку тілесне ушкодження, у зв'язку з чим виникає питання про необхідність додаткової кваліфікації настання цих наслідків.

Якщо умисел особи був спрямований лише на заподіяння сильного фізичного болю, фізичних чи душевних страждань, а не на заподіяння тілесних ушкоджень, її дії необхідно кваліфікувати лише за відповідною частиною статті 127 КК України.

У даному випадку він має необережну форму вини за нанесення тілесних ушкоджень, а додаткова кваліфікація за статтею 128 КК України («Необережне тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження») не потрібна, оскільки санкція цієї статті передбачає більш м'яке покарання.

Підсумовуючи варто зазначити, що зважаючи на вкрай складний період функціонування нашої держави внаслідок повномасштабного вторгнення військ рф на територію України питання катування людей, в тому числі військовими рф є вагомою проблемою в кримінальному праві. При цьому, під час кваліфікації суспільно небезпечних діянь у цій сфері потрібно звертати увагу на характер умислу та суспільно небезпечних дій у випадку заподіяння в результаті застосування катування різного ступеня тяжкості тілесних ушкоджень.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Тортури ножем українського полоненого. Україна вимагає справедливості. 2022. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/news-62348582

2. Проблема відмежування катування від деяких суміжних складів злочинів. Підприємництво. Господарство і Право. Кримінальне право. 2017. №.5. С. 201-204.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Єрмолаєв Ігор Володимирович
курсант 2 курсу
Науковий керівник:
Наточій Анатолій Дмитрович
старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Анотація: у статті визначені та проаналізовані умови, які стали підставами для змін в Законі України «Про Національну поліцію». Детально роз'яснено особливості застосування вогнепальної зброї під час збройної агресії проти України.

Ключові слова: дисверсійно-розвідувальні групи, Закон України «Про Національну поліцію», поліцейські, вогнепальна зброя, застосування вогнепальної зброї.

В тяжкі часи збройної агресії Росії проти України дуже гостро постає питання застосування вогнепальної зброї поліцейськими. Бо часи війни — це часи високого рівня загрози внутрішній безпеці країни. І саме на плечі поліцейських покладається велика ноша з її забезпечення.

Високий рівень загрози полягає в тому, що по всій країні функціонують диверсійно-розвідувальні групи (далі — ДРГ) ворога. Згідно з словником професійної термінології для майбутніх фахівців Національної гвардії України, Диверсійно-розвідувальна група (ДРГ) – підрозділ спеціального призначення, який формується для розвідки і диверсій у тилу супротивника у воєнний і передвоєнний час з метою дезорганізації тилових установ, знищення або тимчасового 28 виведення з ладу найважливіших промислових підприємств,

військових об’єктів, транспорту, зв’язку, а також збору інформації про супротивника [1]. Іншими словами це спеціально підготовлені групи людей, які мають на меті підірвати тил супротивника. Як правило, ці групи працюють в цивільному одязі, тому їх не відрізнити від звичайних громадян зовні. Але, коли їх виявляють, висока вірогідність того, що вони мають при собі вогнепальну зброю або інші засоби, що можуть загрожувати життю чи здоров'ю поліцейським та/або іншим особам. Навіть в таких тяжких ситуаціях поліцейський повинен пам’ятати за яких підстав він може застосувати вогнепальну зброю.

З початку війни України з Росією, ст. 46 та с. 43 Закону України «Про Національну поліцію» (далі - Закон) не зазнала змін, тому підстави і, відповідно, порядок застосування вогнепальної зброї в цих статтях залишились без змін. Однак ст. 42 цього ж Закону під час війни зазнала змін завдяки Закону України № 2123-IX від 15.03.2022, який враховує особливості військового часу. Увагу заслуговує ч. 9 ст. 42 Закону України «Про Національну поліцію» в якій сказано, що під час дії воєнного стану поліцейський має право застосовувати заходи примусу, передбачені цією статтею стосовно осіб, які беруть участь у збройній агресії проти України, без урахування вимог та заборон, передбачених статтею 43, частинами четвертою та п’ятою статті 45, а також частиною дев’ятою статті 46 цього Закону [2]. Іншими словами, уявімо ситуацію, коли поліцейському буде відомо, що він їде затримувати осіб, які пов’язаний з ДРГ, що приймають участь у збройній агресії проти України. Якщо поліцейському доведеться застосовувати вогнепальну зброю проти цих осіб, то він може застосувати її без врахування вимоги про попередження особи, не надавати їй час для виконання законної вимоги поліцейського, не брати до увагу індивідуальні особливості особи регулюючи інтенсивність застосування вогнепальної зброї, а також застосувати вогнепальну зброю в місцях де може бути завдано шкоді іншим людям, вибухонебезпечних та вогненебезпечних місцях.

Підводячи підсумок, потрібно зауважити, що під час дії воєнного стану

право поліцейського застосовувати вогнепальною зброю без урахування вимог та заборон, передбачених статтею 43, ч. 9 ст. 46 Закону України «Про Національну поліцію» є правом, а не обов'язком. Поліцейський самому потрібно прийняти найбільш правильне рішення з урахуванням принципів діяльності поліції, вимог до поліцейського заходу і гуманності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. М. П. Вовк, Р. С. Троцький, В. С. Молдавчук, О. В. Чуприна, О. А. Блінов, С. І. Шепель. Словник професійної термінології для майбутніх фахівців Національної гвардії України: навчальний посібник. Київ. ФПФ НГУ НАВС. 2016. 156 с.
2. Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text (Дата звернення: 06.09.2022)

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО ЮРИСДИКЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СФЕРІ ДОЗВІЛЬНОЇ СИСТЕМИ НПУ

Загородній Ігор Валерійович
здобувач вищої освіти ІІ курсу
факультету фахівців для підрозділів кримінальної поліції
спеціальність 262 «Правоохоронна діяльність»
Циркуленко Дмитро Петрович
викладач кафедри адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Вступ: Особливості адміністративно юрисдикційної діяльності в сфері дозвільної системи НПУ є важливою темою для розгляду висвітлених сучасних та застарілих проблем у сфері видачі дозволів співробітникам національної поліції на території України.

У нинішній ситуації в країні є важливим для поглиблення та вивчення цієї проблеми оскільки кожний третій хоче придбати собі зброю для особистого зберігання чи використання з отриманням відповідних документів.

Мета: Вивчення нормативно правових актів якими керуються співробітники НПУ щодо видачі відповідних дозволів.

За аналогією зі сформованими теоретико-правовими уявленнями про правозастосовчу діяльність адміністративну юрисдикцію можна розглядати як «... організаційне вираження застосування права, представляє собою систему різнорідних правозастосовних дій по відношенню до видачі дозволів та реєстрацій органами НПУ».

Зазначені різнорідні правозастосовні дії утворюють відповідні юрисдикційні виробництва, які в свою чергу складаються в єдиний адміністративний процес що в подальшому представляє собою певний сформований підрозділ в органах НПУ.

Така теоретична модель дозволяє стверджувати, що всі різнорідні

правозастосовні дії неодмінно наділені в адміністративно-процесуальну форму. При цьому одні з них більшою мірою носять управлінський (виконавчо-розпорядчий) характер, а інші – процесуальний (Адміністративно-примусовий) характер [2].

Важливо також зазначити, що поряд з різнорідними правозастосовними юрисдикційними діями, які передбачають дозвіл певного спору про право, загальну структуру адміністративного процесу утворюють і правозастосовні процедурні дії, носять безперечний характер і «... що регламентують позитивну правозастосовчу, неюрисдикційну діяльність» - адміністративні процедури щодо отримання дозволів та наслідків.

Щоб уникнути термінологічного дублювання, на наш погляд, доцільно так звані «адміністративно-юрисдикційні» виробництва іменувати «адміністративно-охоронними», оскільки предметом адміністративного процесу як форми юрисдикційної діяльності є «матеріальне охоронне правовідношення» адміністративного спору, адміністративної відповідальності, ряд інших правовідносин, про які вже йшлося вище [1].

Відповідно адміністративно-процесуальна діяльність, що охоплює дані адміністративні провадження, буде називатися «адміністративно-охоронна процесуальна діяльність» по відношенню до наглядових функцій органами НПУ по зберіганню, використанню зброї громадянами.[2].

Реалізація великої кількості повноважень поліції МВС, що виходять від виконань державних функцій у сфері публічного управління в сфері внутрішніх справ держави так і видача дозволів на зберігання та носіння зброї, функціонування лабораторій.

Так у законі «Про Національну поліцію» узагальнюють обов'язки співробітників поліції щодо видачі дозволів. Але в деякі з них відносяться такі відносять до сфери адміністративно-процедурної діяльності, до таких належать: пункт 1 вказує на обов'язковість знання базових нормативно-правових актів, які регулюють діяльність органів внутрішніх справ по відношенню до громадян з використанням вогнепальної зброї. Пункт 2 виконання службових обов'язків

відповідної посадової інструкції зазначених у наказах.

Дотримання прав і законних інтересів учасників адміністративно-правових відносин. У колі обов'язків співробітників поліції МВС також входять: Пункт 12, дотримання встановлених адміністративно-правових обмежень і заборон, пов'язаних зі службою в поліції, а також вимоги по службовому поведінки співробітника поліції на рахунок вигідних пропозицій отриманням неправомірної вигоди.

Пункт 7, підтримання рівня кваліфікації, необхідної для належного виконання службових обов'язків, а також для виконання адміністративно-юрисдикційних і адміністративно-процедурних повноважень щодо визначення відповідності встановлених засобів для зберігання зброї у відведених для цього місцях. [4].

Пункт 8, нерозголошення відомостей є держ. таємницею або відомостей приватного життя громадянина зачіпає його честь і гідності, а також стали відомим в зв'язку з виконанням адміністративного провадження або адміністративних процедур щодо вилучення ліцензій та зброї.

У результаті відзначимо, що дуже актуальним є розуміння дозвільно-реєстраційної діяльності органів Національної поліції як одного з видів сервісних послуг, тому ми можемо констатувати, що в нашому суспільстві органи Національної поліції все більше набувають ознак організації, що надає послуги людині у забезпеченні реалізації її прав і свобод.

Висновок: Як вже зазначили, існує низка проблем, що уповільнюють розвиток дозвільної діяльності як об'єкта реалізації сервісної функції поліції, до яких слід зарахувати: застарілість нормативної бази, що регламентує перелік об'єктів та суб'єктів дозвільної системи, на які поширюється дозвільна процедура; необхідність перерозподілу дозвільних та контрольних повноважень поліції по об'єктах та суб'єктах дозвільної системи; відсутність чіткої регламентації окремо процедур надання послуг та реалізації контролю у дозвільній системі; необхідність встановлення ефективних заходів юридичної відповідальності порушення правил дозвільної системи, рішення частини у

тому числі запропоновано рамках цієї роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Адміністративне право України: підручник / за ред. Ю.П. Битяка. Х.: Право, 2000. 520 с.

2. Сергєєв А. В. Організаційно-правові засади діяльності підрозділів місцевої поліції щодо охорони громадського порядку: дис. канд. юрид. наук: 12.00.07. Х., 2004. 216 с.

3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-Х / Верховна Рада УРСР. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/80731-10 (дата звернення: 28.03.2018).

4. Гусаров С. М. Адміністративно-юрисдикційна діяльність органів внутрішніх справ: автореф. дис. докт. юрид. наук: спец. 12.01.17 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право»; інститут законодавства Верховної Ради України. К., 2009. 40 с.

ВЗАЄМОДІЯ ПСИХОЛОГІЇ З ТЕОРІЄЮ ТА ПРАКТИКОЮ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Здоровець Тетяна Іванівна
Каліневич Владислав Вадимович
курсант
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Науковий керівник:
Олексенко Володимир Григорович
старший викладач
кафедри оперативно-розшукової
діяльності та спеціальної техніки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Вступ\Важливою вимогою до сучасної практики оперативно-розшукової діяльності(далі - ОРД) все більше стає необхідність її комплексного наукового забезпечення. Останнім часом, на фоні стрімкого проникнення в цю практику результатів багатьох фундаментальних і спеціальних прикладних досліджень, особливої уваги заслуговує насичення її сучасними досягненнями практичної психології, що в комплексі спрямовані на вдосконалення оперативно-розшукової діяльності. Цей напрям юридичної праці, хоча і використовує певним чином загальні засади психології, але має таку специфіку структури, яка суттєво відрізняється від майже всіх психологічних структур інших видів юридичної практики.

Це зумовлено тим, що йдеться про діяльність, якій властиві особливі цілі, різноманітні напрями й завдання, специфічний об’єкт і предмет, спеціальні сили, засоби і методи, а також окреме законодавче її регулювання тощо. Все це закономірно визначає необхідність впровадження власної галузевої прикладної психології, якою може бути оперативно-розшукова психологія.

Мета роботи На необхідності використання психологічних знань в ОРД

як напряму юридичної діяльності акцентували у своїх працях вітчизняні та зарубіжні вчені (А. Ф. Возний, Д. В. Гребельський, В. О. Данилов, Е. О. Дідоренко, О. Ф. Долженков, Г. І. Іванін, А. П. Кіцул, І. П. Козаченко, Я. Ю. Кондратьєв, О. М. Морозов, Ю. В. Нікітін, С. В. Обшалов, О. Ф. Пантелєєв, Е. В. Рижков, Г. К. Синілов, В. І. Філіппенко, В. Ю. Фролов, В. О. Черепанов, В. А. Шаров, В. В. Шувалов, С. І. Яковенко та ін.). [1]

Разом із тим, незважаючи на чималий доробок із указаної проблематики, підвищення ефективності ОРД неможливе без оновлення її теоретико-організаційних засад на основі активного застосування науково обґрунтованих міжгалузевих технологій, у тому числі заснованих на досягненнях прикладної юридичної психології. Це, насамперед, потребує визначення вихідних історичних передумов інтерграції психології та теорії оперативно-розшукової діяльності, що надає можливість окреслити в подальшому пріоритетні напрями використання спеціальних психологічних знань в ОРД.

З огляду на прикладний характер юриспруденції і психології стверджується, що їх інтеграція можлива в трьох основних варіаціях: застосування психологічного знання в юриспруденції в “чистому” вигляді; використання в юриспруденції психологічних знань шляхом їх “трансформації”; синтез психології і юриспруденції [2].

Матеріали та методи\Беручи до уваги специфіку першого та другого рівнів галузевої інтеграції, слід зауважити, що взаємодія психології з теорією та практикою ОРД може відбуватися в таких виявах:

1) теорія ОРД залучає поняття психології в “готовому” вигляді, включаючи їх у зміст відповідних спеціалізованих категорій. Такі поняття не повинні втрачати своєї психологічної основи і зберігають той зміст, який вони мають у психології (наприклад, особистість, вплив, мотив, мета);

2) ОРД використовує психологічні поняття, що мають елементарний психологічний зміст (наприклад, властивості особистості, контактна взаємодія);

3) оперативна практика використовує психологічні поняття, що потребують розроблення комплексної характеристики у вигляді багатоланкової

конструкції (наприклад, поняття “ризик” включає систему дефініцій, а саме: “здатність”, “усвідомлення”, “керування поведінкою”, “передбачення”);

4) комплексні прикладні дослідження сприяють формулюванню значущих для правової оцінки діяння понять;

5) науково-практичні дослідження феноменів, що мають місце в системі правового опосередкування поведінки особистості, збагачують теорію ОРД, оскільки передбачають деталізоване дослідження механізмів поведінки особистості в умовах оперативно-розшукової взаємодії та ін.

Результати та обговорення\Можна стверджувати, що за новітнього етапу розвитку вітчизняна оперативно-розшукова психологія все більше набирає обертів саме в руслі юридичної психології. Помітними стають психологічні дослідження з проблем ОРД, а також міжгалузеві розроблення практичних рекомендацій та пропозицій щодо її удосконалення. Осередками наукових шкіл з вивчення проблем психологічного супроводження оперативно-розшукової діяльності ОВС в Україні слід визнати, передусім, Національну академію внутрішніх справ (Д. О. Александров, В. І. Барко, Ю. Б. Ірхін, Л. І. Казміренко, Д. Й. Никифорчук, І. М. Охріменко, І. В. Сервецький, С. А. Тарарухін й ін.) та Одеський державний університет внутрішніх справ (О. Ф. Долженков, В. Є. Тарасенко, О. М. Цільмак, С. І. Яковенко). Крім того, оперативно-розшуковій психології, як галузі наукового знання і навчальній дисципліні, приділяється належна увага й у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ (Н. Л. Волкова, С. В. Обшалов та ін.)

Висновок\Таким чином, окреслені етапи становлення й розвитку процесу інтеграції психології і ОРД дають певне розуміння необхідності більш активного розвитку психологічних наук в даній сфері. А також підтверджують сформовану гіпотезу, щодо зародження самостійного наукового знання, а саме, що це не є простим механічним інструментом використання результатів психології в ОРД. Для більш чіткого встановлення мети, завдань, необхідних функцій ОРД, дослідження питання галузевої психології становить високий рівень актуальності в реальному часі. А тому, керуючись власним

методологічним інструментарієм, комплексна юридична психологія продовжує укорінювати окремі важливі галузі під дією принципу інтеграції системи юридичних та психологічних знань по відношенню до оперативно-розшукової діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Охріменко І. М. "Оперативно-розшукова психологія: загальні положення." Юридична психологія та педагогіка 2 (2009): 67-77.

2. Костицкий М. В. Введение в юридическую психологию : методологические и теоретические проблемы : моногр. / Костицкий М. В. – К. : Высш. шк., 1990. – 259 с.

ЗНАЧЕННЯ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ ПРАЦІВНИКА НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Зосімов Артем Олександрович
Здобувач вищої освіти ІІІ курсу
Навчально-науковий інститут права
та підготовки фахівців для
підрозділів національної поліції
Науковий керівник:
Декусар Ганна Геннадіївна
старший викладач кафедри
українознавства та іноземних мов
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Навчання це постійний вектор на вдосконалення та розвиток особистості. Навчання надає необхідні інструменти, котрі дозволяють відкрити для себе нові можливості. У цьому контексті хочеться особливо звернути увагу на значення вивчення англійської мови як одного із інструментів навчання у працівника Національної поліції.

Для кожної людини, незважаючи на професію та рід діяльності знання англійської мови є тим необхідним інструментом в пізнанні світу і відкритті для себе нового. Володіння англійською мовою відкриває можливість у контексті співпраці з іншими людьми або, до прикладу, пізнати особливості іншої культури. Так, науковцями доведено, що особа, котра володіє англійською мовою є більш різнобічно розвиненою, а також більш впевнена у спілкуванні з іншими людьми [1, с. 272-273].

Якщо говорити більш предметно, у контексті дослідження значення вивчення англійської мови для працівника поліції, то слід розпочати детальнішого аргументування такого вивчення об’єднавши його наступним

чином.

Отже, по-перше, вивчення англійської мови дозволяє працівнику Національної поліції бути більш комунікативним, а отже спілкуватися із більшою кількість людей, включаючи іноземців. Останнє зумовлює можливість дослідження зарубіжного досвіду роботи поліцейських, а також обмін таким досвідом. Обмін досвідом у роботі органів Національної поліції є вкрай важливою складовою. Адже саме обмін досвідом справедливо називають шляхом до вдосконалення. І в цьому контексті знання мови є необхідним інструментом без наявності якого такого обміну не відбудеться.

По-друге, варто відмітити, що робота працівника поліції справедливо визнана вкрай важкою та такою, яка потребує постійного психологічного розвантаження поліцейського з метою недопущення досягнення останнім професійного вигорання. Професійне вигорання – це виснаження емоційних, розумових і енергетичних ресурсів людини, яке розвивається на тлі сильного хронічного стресу в роботі. Виявляється повною втратою інтересу до професійної діяльності і відчуттям безглуздості подальшого розвитку, відсутністю сил і бажання займатися діяльністю, яка нещодавно була по-справжньому цікавою. Аргументуючи, в чому ж відповідно, зв'язок важливості знання англійської мови та недопущення професійного вигорання поліцейськими зазначимо наступне [2,с.183].

Як нами було констатовано раніше, особа, котра володіє англійською мовою є більш різнобічно розвиненою, а також більш впевнена у спілкуванні з іншими людьми. За умови знання мови на розмовному рівні, поліцейський може отримувати можливість спілкуватися більше, отримувати ряд позитиву та попереджувати виникнення професійного вигорання.

Ну і третій аспект, про який варто вказати у межах нашого дослідження виявляється у наступному. Для поліцейського, робота котрого є одна з найважливіших у світі: служити та захищати людей, знання іноземної мови є невід’ємною частиною професійного виконання завдань. Бувають такі випадки, коли поліцейські борються зі злочинністю та стикаються з багатьма носіями

англійської мови. Одні можуть вчиняти злочини, а інші можуть бути жертвами злочину. В обох випадках потрібно задавати і відповідати на питання англійською мовою. Час може бути ключовим фактором у вирішенні злочину або врятування життя. Не завжди можна чекати перекладача. Тож системі потрібно підійти до цього питання більш глибоко і спрямувати бажання поліцейського на сумлінне вивчення мови для набуття вищого рівня кваліфікації. Так для ефективного навчання слід залучати інновації. Це означає, що прийняття певної інновації є досить суб'єктивним процесом, який передбачає вибір того, який конкретний метод, інструмент чи процес буде впроваджений як інновація [3, с. 579]. Таким чином, дослідження питання щодо значення вивчення працівниками органів Національної поліції англійської мови є досить актуальним. Так як англійська мова є мовою багатьох країн, варто відмітити, що до її вивчення варто підійти більш усвідомлено. Так, англійська мова допомагає досягнути прогресу у міжнародному співробітництві, що є досить важливим, по друге, поліцейський неодноразово стикається з ситуацією, коли йому слід пояснити порушнику причину зупинки, або ж для швидкої та оперативної допомоги жертві, яка стала заручником певних обставин і звернутись може тільки до поліцейського і з ряду окремих причин описаних нами вище у дослідженні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бочевар А. Г. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій у процесі викладання іноземної мови за професійним спрямуванням у вищій юридичній школі. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. 2017. Вип. 147(2). С. 272- 275.
2. Бурячок В. Питання впровадження в програму підготовки органів Національної поліції вивчення англійської мови. *Молодий вчений.* 2020. № 5. С. 181-196.
3. Овчаренко З. П. Інформаційні технології як засіб інтенсифікації вивчення англійської мови. *Молодий вчений.* 2018. № 3 (2). С. 578-581.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЩОДО ПРОЦЕДУРИ ТА НЮАНСІВ ЗАЛУЧЕННЯ СПІВПОЗИВАЧА В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Зосімов Артем Олександрович
курсант
Логінова Марина Вікторівна
викладач кафедри цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Останнім часом цивільне, господарське та адміністративне законодавство зазнало чималих змін та доповнень, проте інститут процесуальної співучасті у цивільному процесі залишився поза увагою законодавця. Ряд неточностей, що призводить до неоднозначного тлумачення норм залишилися не усунутими на законодавчому рівні. Як наслідок у суддівській практиці відсутня одностайність щодо застосування певних норм при прийнятті рішень. Саме через наявність певних прогалин в законодавстві і зумовлюється необхідність у дослідженні даної проблематики та на зосередженні вирішення даних питань.

Відповідно до статті 48 Цивільного процесуального кодексу (далі – ЦПК України), сторонами у цивільному процесі являються позивач і відповідач. На законодавчому рівні установлено, що у справі можуть приймати участь декілька позивачів та відповідачів [1, с. 15]. Також на законодавчому рівні установлено, що позов може пред’являтися кількома позивачами спільно і так само може пред’являтись до кількох відповідачів одночасно.

Також на законодавчому рівні визначено, що приймати участь у справі кількома позивачами або відповідачами допускається за наявності окремих підстав, зокрема:

1) Предметом спору є спільні права чи обов’язки відповідно кількох позивачів або відповідачів;

2) Права та/або обов’язки декількох позивачів або відповідачів виникли з однієї підстави;

3) Предмет спору складається з однорідних прав або обов'язків.

Тобто, наявна співучасть є зручною умовою для сторін процесу, а також для самого суду. Це пояснюється доволі просто. Через об'єднання сторін в один процес за спільністю предмету позову – судові витрати зменшуються, кількість засідань також зменшується, а отже зменшується навантаження на суд, і найголовніше це виключається можливість прийняття судом суперечливих рішень.

Аналізуючи норми чинного ЦПК України, можемо виділити наступні підстави виникнення множинності осіб зі сторони позивача:

1) У випадку якщо позов пред'являється кількома позивачами;

2) Якщо позови були об'єднані рішенням суду;

3) Якщо до справи була залучена особа, котра є по справі співвідповідачем.

Так, варто звернути увагу на проблематику щодо того, що в чинному ЦПК України врегульовано лише порядок залучення до участі у справі співвідповідача. Окрема норма ЦПК України визначає, що суд першої інстанції уповноважений залучити до участі у справі співвідповідача. Таке залучення, звичайно, відбувається за дотриманням відповідних процесуальних моментів. Таке залучення може відбутися за клопотанням позивача до закінчення підготовчого провадження, а в разі розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження – до початку першого судового засідання [2, с. 45].

З вищенаведеного випливає, що законодавець передбачив лише закріпив порядок залучення до справи співвідповідача, в той час як не передбачив порядок залучення до участі у справі співпозивача. Отже, у чинному законодавстві вказане питання не урегульоване, і тут залишається тільки досліджувати практику суддів. Проте, знову ж, кожен суддя вирішує вказане питання на власне переконання.

Отже, можна зробити висновок, що звернутися до суду із заявою про залучення до участі у справі співпозивача має право виключно сама особа, яка вважає себе співпозивачем. Ні суд за власною ініціативою, ні учасники

цивільного процесу не можуть ініціювати залучення будьякої особи як співпозивача, оскільки звернення до суду з позовом і пред'явлення позовних вимог до відповідача є правом особи, яким вона розпоряджається на власний розсуд.

Застосовуючи аналогію закону, зокрема положення, що стосуються залучення до участі у справі співвідповідача і третіх осіб, можемо констатувати, що особа має право звернутися до суду із заявою про залучення її як співпозивача до закінчення підготовчого провадження, а в разі розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження – до початку першого судового засідання. Про залучення співпозивача постановляється ухвала, яка не підлягає оскарженню окремо від рішення суду. За клопотанням залученого співпозивача розгляд справи починається спочатку.

Водночас виникає питання, чи потрібна згода позивача на залучення судом до участі у справі співпозивача, зважаючи на те що кожен із позивачів щодо іншої сторони виступає в процесі самостійно. Крім того, усі процесуальні співучасники мають однакові права й несуть однакові обов'язки, є рівними в правах стосовно як один одного, так й іншої сторони [3, с. 39]. Для відповіді на це питання доцільно звернутися до положень ст. 188 ЦПК України, яка регулює порядок об'єднання й роз'єднання позовів. У ній визначено, що суд може за клопотанням учасника справи або з власної ініціативи об'єднати в одне провадження декілька справ за позовами різних позивачів до одного й того самого відповідача. Тобто згода позивачів на об'єднання позовів, в результаті чого вони стають співпозивачами, не є необхідною. Тобто, за аналогією закону, можна зробити висновок, що й для залучення до участі по справі співпозивача згода позивача, за позовною заявою якого було відкрито провадження, не вимагається.

Отже, процесуальна співучасть на стороні позивача може виникнути після відкриття провадження шляхом залучення до участі у справі співпозивача. Незважаючи на те що цивільно-процесуальне законодавство не містить норм, які стосуються безпосередньо залучення співпозивача, за

аналогією закону видається, що особа має право звернутися до суду із заявою про залучення її як співпозивача, сплативши судовий збір, до закінчення підготовчого провадження, а в разі розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження – до початку першого судового засідання [4, с. 309].

Так, можна зробити висновок, що звернутися до суду із заявою про залучення до участі у справі співпозивача має право виключно сама особа, яка вважає себе співпозивачем. Ні суд за власною ініціативою, ні учасники цивільного процесу не можуть ініціювати залучення будь-якої особи як співпозивача, оскільки звернення до суду з позовом і пред'явлення позовних вимог до відповідача є правом особи, яким вона розпоряджається на власний розсуд. Для залучення співпозивача згода позивача, в інтересах якого порушено процес, не є необхідною. Про залучення співпозивача постановляється ухвала, яка не підлягає оскарженню окремо від рішення суду. За клопотанням залученого співпозивача розгляд справи починається спочатку.

Таким чином, задля усунення прогалини в законодавстві щодо функціонування інституту співпозивача у цивільному процесі. Зокрема, необхідно внести певні зміни до ЦПК України щодо порядку залучення до участі у справі співпозивача.

СПИСОК ВИКОРИТСНАИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 року № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України.* 2003. №№ 40-44. Ст. 356.
2. Цивільний процесуальний кодекс: Закон України від 18.03.2004 року № 1618-VI. *Відомості Верховної Ради України.* 2004. №№ 40-41, 42. Ст. 492.
3. Зеленяк А. С. Свідок як учасник цивільного процесу. *Адвокат.* 2017. № 3. С. 39-42.
4. Сеник С. Особливості участі третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору, в цивільному процесі. Вісник Львівського університету. Серія «Юридична». 2015. Вип. 61. С. 308–314.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЩОДО ПРАКТИКИ ПРЕДСТАВНИЦТВА У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Зосімов Артем Олександрович
курсант
Логінова Марина Вікторівна
викладач кафедри цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

В грудні 2017 року в ряді нормативно-правових актів відбулись суттєві зміни. Так, зокрема, зміни відбулись в таких нормативно-правових актах як Цивільний процесуальний кодекс України, Господарський процесуальний кодекс, а також Кодекс України про адміністративні правопорушення. Вказані зміни зумовили певні перетворення у ряді інститутів. Не обійшли зміни і інститут процесуального представництва, котрий являється одним із пріоритетним інститутом у цивільному судочинстві.

Так, відповідні зміни у інституті представництва в суді, котрі є визначеними та закріпленими у основному Законі Україні, зачепили не лише цивільне судочинство, але і інші види судочинства – господарського та адміністративного.

Якщо взяти до аналізу норми, котрі закріплені в трьох процесуальних кодексах – цивільному, господарському та кодексі адміністративного судочинства, то слід зазначити, що норми щодо регулювання вказаного інституту визначені ідентично. На думку ряду дослідників такий підхід є абсолютно виправданим та вірним. Так, така ситуація дасть змогу сформулювати однакові підходи в контексті застосування окремих норм щодо представництва в суді.

Важливо відмітити, що проблематика щодо представництва в суді, також і в цивільному процесі, активно досліджувалась і досліджується дотепер [1,с.15].

Отже, ЦПК України визначає, що представник є учасником справи та входить до складу учасників судового процесу. На думку ряду дослідників у галузі цивільного законодавства такий підхід є виправданим, адже представник є особою, котра бере участь у справах, а не особою відносно якої вирішується справа.

ЦПК України містить лише термін «представництво». Такі поняття як «представництво в суді», «процесуальне представництво» та «судове представництво» вживаються у тотожному значенні. Так, на наш погляд, термін «процесуальне представництво» необхідно вживати як узагальнюючий для всіх видів термін, котрий позначає захист інтересів клієнта під час розгляду справи у суді.

Отже, у цивільному процесі представництво поділяється на окремі види, зокрема:

1) Представництво за законом;
2) Комерційне представництво;
3) Представництво за довіреністю.

Розглядаючи перший вид представництва, варто зазначити, що вказаний вид характерний тим, що з однієї сторони певна частина громадян обмежується у реалізації прав з окремих об’єктивних причин. До прикладу, щодо самостійного розпоряджання правами у конкретних ситуація, малолітні та неповнолітні особи є обмеженими. Так, особи, визнані безвісно відсутніми, а також особи, місце перебування котрих невідоме не уповноважені на реалізацію своїх прав. Так, для забезпечення прав таких осіб виступають відповідні особи, котрі уповноважені на це законом.

Так, найбільш поширеним випадком представництва за законом є представництво малолітніх і неповнолітніх дітей їхніми батьками. Якщо дитина не може самостійно здійснювати свої права, ці права здійснюють батьки, опікун або піклувальник [2, с. 21].

Малолітні особи не мають права самостійно укладати та підписувати договори, в тому числі у разі надання згоди їхніми батьками (усиновлювачами,

опікунами) на вчинення таких договорів. Представниками осіб, які не досягли 14-річного віку, відповідно до Сімейного кодексу України є батьки, які управляють майном, належним малолітній дитині, без спеціального на те повноваження, тобто їхні повноваження в нотаріальному процесі ґрунтуються па походженні дитини від них, засвідченому органом державної реєстрації актів цивільного стану. Про факт державної реєстрації акта цивільного стану органами державної реєстрації актів цивільного стану видається відповідне свідоцтво [3, с. 23].

Водночас варто враховувати відповідні норми Цивільного процесуального кодексу щодо набуття рішенням суду законної сили. Так, рішення суду набуває законної сили після закінчення строку для подання апеляційної скарги, якщо вона не була подана. У разі подання апеляційної скарги рішення, якщо його не скасовано, набуває законної сили після розгляду справи апеляційним судом. Рішення або ухвала апеляційного суду набувають законної сили з моменту їхнього проголошення. Касаційна скарга може бути подана протягом двадцяти днів з дня набуття законної сили рішенням (ухвалою) апеляційного суду. Одержавши касаційну скаргу, суддя-доповідач протягом трьох днів вирішує питання про відкриття касаційного провадження, про що постановляє відповідну ухвалу, та за наявності клопотання особи, яка подала касаційну скаргу, у разі необхідності – про зупинення виконання рішення (ухвали) суду.

Чинне законодавство передбачає, що неповнолітні особи віком від 14 до 18 років можуть самостійно підписувати правочини. Однак, незважаючи на це, вони мають укладати правочини тільки у разі надання письмової нотаріально посвідченої згоди батьків (усиновлювачів, піклувальника), а також дозволу органу опіки та піклування [4, с. 25]. Відповідно до ст. 58 ЦК опіка встановлюється над малолітніми особами, які позбавлені батьківського піклування, та фізичними особами, які визнані недієздатними. Правочини від імені недієздатної особи та в її інтересах вчиняє опікун. Відповідно до ст. 60 ЦК опікуна над особою, що визнана недієздатною, призначає суд. Опікун над

малолітніми дітьми призначається або за рішенням суду, або за рішенням органів опіки і піклування. Згідно з ЦК, суд призначає опікуна у випадку, якщо під час розгляду судом іншої справи було виявлено, що дитина позбавлена батьківського піклування. Згідно зі ст. 65 ЦК, до призначення опікуна ці функції виконує орган опіки і піклування. Також їх може здійснювати спеціальний заклад, у якому перебуває дитина. Залежно від обставин підставами для представництва такої особи в нотаріальному процесі будуть рішення суду та рішення органу опіки й піклування.

Підставою для виникнення комерційного представництва може бути цивільно-правовий договір, укладений між підприємцем, який виступає особою, яку представляють, і комерційним представником. Договір комерційного представництва має бути укладений у письмовій формі, а його положення мають визначати комплекс повноважень комерційного представника. Якщо договір не містить чіткого переліку і змістовної визначеності повноважень комерційного представника, їхній обсяг визначається положеннями наданої йому довіреності [4, с. 119]. Комерційний представник – це особа, яка постійно та самостійно виступає від імені підприємців у процесі укладення ними договорів у сфері підприємницької діяльності (ч. 1 ст. 243 ЦК), Представництво буде мати характер комерційного лише у випадках, коли комерційний представник займається вказаною діяльністю постійно та самостійно, і ця діяльність є однією із форм здійснення підприємництва. Комерційними представниками можуть бути юридичні особи, створені у встановленому законом порядку, або фізичні особи-підприємці.

Відповідно до ч. 2 ст. 244 ЦК представництво за довіреністю може ґрунтуватися на акті органу юридичної особи. Таке представництво виникає, наприклад, у результаті видання виконавчим або компетентним органом юридичної особи акта (наказу, розпорядження) про призначення працівника на посаду, пов›язану зі здійсненням представницьких функцій, зокрема з укладення угод. Відповідно до ч. 3 ст. 244 ЦК довіреність є письмовим документом, що видається однією особою іншій особі для представництва

перед третіми особами. Довіреність – це односторонній правочин і, відповідно, він має відповідати вимогам, установленим для всіх таких правочинів у ч. 3 ст. 202 ЦК. Тому її видача не вимагає згоди представника, а прийняття довіреності або відмова від неї є правом представника. Довіреність адресована третім особам і засвідчує повноваження представника перед третіми особами. Довіреність може бути видана на ім›я однієї особи або декількох осіб. Як особа, яку представляють, може виступати одна або декілька осіб. Зміст довіреності визначається межами правоздатності особи, яку представляють. Зазвичай довіреність може видаватися тільки дієздатними громадянами. Неповнолітні громадяни можуть самостійно видавати довіреності в обсязі тих прав, які вони можуть здійснювати самостійно. Довіреність юридичній особі може бути видана тільки на укладення правочинів, що не суперечать її статутові (положенню) або загальному положенню про організацію цього виду [4, с. 125].

В об’єктивному значенні «право представництва» трактується як правовий інститут, тобто сукупність правових норм, що регулюють діяльність однієї особи (представника) від імені іншої особи, яку він представляє. У суб’єктивному значенні «право представництва» є юридичною можливістю для представника діяти від імені особи, яку він представляє, з безпосередніми юридичними наслідками для останньої. «Право представництва» (або «право на представництво») у суб’єктивному значенні ззовні виступає як повноваження представника діяти від імені особи, яку він представляє. Представництво за законом є видом обов’язкового представництва, що зумовлює його характерні риси та специфічні особливості. Законне представництво характеризує, передусім, спрямованість на захист у галузі матеріальних та процесуальних відносин прав та інтересів осіб, які у зв’язку з малолітством, недоумством або душевною хворобою, не можуть піклуватися про себе самі. Комерційного представництва як правовідношення, в якому одна сторона (комерційний представник – фізична особа-підприємець або юридична особа, яка є суб’єктом підприємницької діяльності) зобов’язана вчиняти правочини у сфері підприємницької діяльності від імені другої сторони (особи, яку

представляють – фізичної особи-підприємця або юридичної особи, яка є суб'єктом підприємницької діяльності), а також здійснювати необхідні юридичні дії та (або) пов'язані з ними фактичні дії, а друга сторона зобов'язана виплатити за надані послуги певну грошову суму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України.* 2003. № 40-44. Ст. 356.
2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 року № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України.* 2004. № 40-41, 42. Ст. 492.
3. Галабурда Н. А. Особливості змісту поняття представництва у цивільному праві України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. Вип. 3. С. 21–27.
4. Паращук Л. Особливості представництва у цивільному праві. *Молодий вчений.* 2019. Вип. 6. С. 117-125.

МИТНІ ФОРМАЛЬНОСТІ НА РІЧКОВОМУ ТРАНСПОРТІ: РЕГІОНАЛЬНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО

Коваль Наталія Олексіївна,
к.ю.н., доцент
Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна

Вступ. Митні формальності є обов'язковим елементом переміщень товарів, транспортних засобів та людей через кордони. Нерідко транскордонні сполучення здійснюються за допомогою річкового (внутрішнього водного) транспорту і також вимагають здійснення встановлених державою процедур. Ріки, сполучаючи або розмежовуючи держави, є найбільш екологічними та економічно ощадливими комунікаціями, надають додаткові можливості для перевезень, практично не обмежуючись габаритами та номенклатурою вантажів. Правовий базис застосування комплексу необхідних прикордонних формальностей формують норми національного законодавства та регіональні дво- і багатосторонні угоди. Цими угодами, на основі принципу взаємності передбачаються певні спрощення та преференції у застосуванні різноманітних, у т.ч. митних, прикордонних формальностей, визначаються особливості режиму їх застосування для країн-учасниць угоди.

Мета роботи полягає в характеристиці норм про митні формальності у двосторонніх угодах про судноплавство на внутрішніх водних шляхах та Бєлградській конвенції 1948 року про режим судноплавства на Дунаї, а також визначення можливостей їх модернізації в умовах набуття Україною статусу партнера в Ініціативі трьох морів та кандидата у члени ЄС.

Матеріали та методи. Методологічний базис роботи утворює сукупність способів наукового пізнання, що поєднують загальнонаукові (діалектичний, аналізу та синтезу, наукового прогнозування, узагальнення) та спеціально-юридичні (формально-юридичного аналізу, порівняльно-правовий тощо) методи наукових досліджень. Емпіричним базисом є двосторонні угоди

України про судноплавство на внутрішніх водних шляхах та Бєлградська конвенція 1948 року про режим судноплавства на Дунаї, документи Ініціативи трьох морів та ЄС у сфері річкового (внутрішнього водного) транспорту, а також Угода про асоціацію між Україною та ЄС 2014 року.

Результати та обговорення. Угодою про асоціацію України та ЄС [1] визначено, що співробітництво у сфері транспорту охоплює, поряд з іншими, також й річковий транспорт (ст. 369), а з метою забезпечення скоординованого розвитку та прогресивної лібералізації перевезень умови взаємного доступу на ринок для такого виду транспорту будуть визначені у майбутньому спеціальними угодами. Положення існуючих двосторонніх угод, які не будуть охоплюватися цими майбутніми угодами, продовжують застосовуватися (ст.136).

На теперішній час Україною укладено три двосторонні угоди про судноплавство на внутрішніх водних шляхах: з Німеччиною (1992) [2], Хорватією (2004) [3] та Білоруссю (1998) [4]. Угода з Молдовою згадується у розпорядженні Кабінету Міністрів України від 22.02.2006 р. №105-р «Про підписання Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Молдова про судноплавство на внутрішніх водних шляхах» [5], проте її текст у вільному доступі відсутній. Цими угодами визначено національний режим здійснення митних формальностей стосовно визначеного переліку товарів. Так, зокрема, відповідно до ст. 9 Угоди з Німеччиною, кожна сторона надає суднам іншої сторони таке ж відношення, як і своїм суднам стосовно митного оформлення продовольчих і суднових запасів, що знаходяться на борту; аналогічне відношення діє також стосовно призначених для використання чи споживання на суднах палива та мастильних матеріалів.

В Угоді з Білоруссю такий перелік не визначено та використано більш загальну конструкцію щодо застосування національного режиму: «кожна з Договірних Сторін надасть суднам іншої Договірної Сторони такий самий режим, який вона надає своїм суднам щодо … виконання формальностей пов’язаних з судноплавством» (ст. 6), при цьому у ст. 7 Угоди спеціально

підкреслено максимальне прискорення та спрощення здійснення митних формальностей. Угода з Хорватією містить норму про національний режим щодо суден, які входять до портів лише для поповнення суднових запасів (продуктів харчування, питної води, паливно-мастильних матеріалів) або через надзвичайні обставини (п. 3 ст. 4). Щодо інших випадків, то судна та інші плавучі об'єкти однієї сторони після прибуття до внутрішніх вод іншої сторони або вибуття з них зобов'язані пройти митний та інші види контролю в одному з портів другої сторони, відкритих для заходження іноземних суден, згідно з національним законодавством цієї сторони» (п. 3 ст. 4).

Конвенція про режим судноплавства на Дунаї 1948 р. передбачає, що функції митного нагляду на Дунаї здійснюються придунайськими державами; митні та інші правила повинні бути такими, щоб не перешкоджати судноплавству (ст. 26), а у випадку якщо р. Дунай є кордоном між двома державами, то судна, плоти, пасажири і транзитний товар звільняються при проходженні річкою від усіх митних формальностей (ст. 27). Таким чином, норми Конвенції характеризуються значно більшим рівнем узагальнення та прямо передбачають вагомі спрощення митного оформлення, у порівнянні з розглянутими двосторонніми угодами, але у чітко визначеному випадку.

Увага до річкового (внутрішнього водного) транспорту на теперішній час підвищується в усьому європейському регіоні, адже він є значно екологічним та економнішим за інші види транспорту. Його переваги оцінено як на рівні ЄС [6;7], так й на рівні інших, менших, об'єднань європейських держав, зокрема, в Ініціативі трьох морів [8]. Для України в умовах воєнного часу, коли річкові перевезення засвідчили свою рятівну експортну функцію [9], питання відродження річкового флоту та налагодження річкової мобільності є одним з найважливіших: Мінінфраструктури України продовжує роботу над імплементацією норм законодавства ЄС з питань внутрішнього водного транспорту та судноплавства до національних нормативно-правових актів, що підтверджує на практиці європейський вибір України [10]. За результатами цієї роботи прийнято ряд давно очікуваних документів, що регулюють сектор

внутрішніх водних перевезень. Здобутки України у сфері, зокрема, внутрішнього водного транспорту було відзначено в опублікованому 26 липня щорічному Звіті ЄС про виконання Угоди про асоціацію в Україні [11, p. 15]. Проте тут постають чи не найголовніші питання – організаційне та фінансове - з приведення рік України до стану, який дозволятиме розвиток судноплавства та забезпечить її входження до сім'ї європейських держав з розвинутою річковою інфраструктурою. Не останнє місце тут посідає також розвиток річкової мобільності, що буде мати основною метою спрощення усіх формальностей для перетину кордонів держав. Також цього вимагатиме нещодавнє рішення ЄС про включення до Трансєвропейської транспортної мережі (TEN-T) українських логістичних шляхів. Це рішення є стратегічним кроком у процесі інтеграції України та Союзу, який також сприятиме реалізації ініціативи «Шляху солідарності» щодо експорту української агропродукції та доставки гуманітарної допомоги в Україну. Відомо, що ЄС продовжив Північно-Балтійський коридор через Львів та Київ до Маріуполя; Балто-Чорноморсько-Егейський коридор продовжили через Львів, Чернівці (Румунію, Молдову) до Одеси; коридори Балтійське море – Адріатичне море та Рейн – Дунай проходитимуть через Львів [12].

Висновки. Отже, майбутнє повноправне членство України в ЄС та Ініціативі трьох морів обумовить і вже зараз покладає набагато більшу відповідальність на нашу країну щодо спрощення та зведення до мінімуму необхідних формальностей стосовно перевезень внутрішнім водним транспортом та входження до європейської системи річкових комунікацій. Поступове розширення можливостей може відбуватися як за рахунок збільшення переліку країн, з якими укладатимуться угоди про судноплавство на внутрішніх водних шляхах, так й закріплення у них (й у попередніх угодах) такого найбільш сприятливого режиму застосування митних формальностей, що забезпечував би розвиток співробітництва та розширення номенклатури вантажів стосовно яких може бути застосований такий режим. За аналогією з двосторонніми угодами про морське торговельне судноплавство, такий режим

може поєднувати кращі ознаки національного режиму та режиму найбільшого сприяння для забезпечення найбільш відповідного намірам сторін полегшення та спрощення формальностей між ними.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Association Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part, 2014. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22014A0529(01)&from=EN

2. Угода між Урядом України та Урядом Федеративної Республіки Німеччина про судноплавство на внутрішніх водних шляхах, 1992. *Офіційний вісник України*. 2006. № 41. Ст. 2774.

3. Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Хорватія про судноплавство на внутрішніх водних шляхах, 2004. *Офіційний вісник України*. 2007. № 2. Ст. 86.

4. Угода між Кабінетом Міністрів України і Урядом Республіки Білорусь про судноплавство внутрішніми водними шляхами, 1998. *Офіційний вісник України*. 2010. № 74. Ст. 2655.

5. Про підписання Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Молдова про судноплавство на внутрішніх водних шляхах: розпорядження Кабінету Міністрів України від 22.02.2006 р. №105-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/105-2006-р#Text

6. European Green Deal. URL: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en

7. Boosting future-proof European inland waterway transport (NAIADES III): Inland Waterway Transport Action Plan for 2021–2027. URL: https://unece.org/sites/default/files/2021-08/ECE-TRANS-SC.3-2021-01e.pdf

8. Priority Projects. https://3seas.eu/about/progressreport

9. Дунайські порти Одеської області збільшили перевалку вантажів у майже 4 рази. URL: https://traffic.od.ua/news/fleet/1244607

10. Робота щодо імплементації норм законодавства Європейського Союзу

до національного законодавства у сфері морського та внутрішнього водного транспорту продовжується. URL: https://mtu.gov.ua/news/33557.html

11. Association Implementation Report on Ukraine, Brussels, 22.7.2022. SWD(2022) 202 final. URL: https://cutt.ly/PZkqRpH

12. The European Union included Ukrainian logistics routes in the Trans-European transport network. URL: https://uaposition.com/latest-news/the-european-union-included-ukrainian-logistics-routes-in-the-trans-european-transport-network/

ПОМИЛКИ В КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Корогод Світлана Володимирівна
Науковий керівник
Старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології
Камчатний Олександр Олександрович
Чернявський Артур Олександрович
курсант третього курсу
факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Кваліфікація кримінальних правопорушень є дуже важливою, оскільки безпосередня правова оцінка того чи іншого діяння, котре має суспільно-небезпечний характер утворює суттєві наслідки різного рівня, котрі відображаються в сферах функціонування всієї системи суспільного буття. Саме тому кваліфікація кримінальних правопорушень в усіх її проявах потребує постійного дослідження та вдосконалення.

Якщо коротко, то в «кінцевому» юридичному розумінні кваліфікація полягає в «ототожненні» обставин події, насамперед діяння особи, котре має суспільно-небезпечний характер, з ознаками кримінального правопорушення.

Помилка у кваліфікації кримінального правопорушення також відображає необізнаність або недостатню обізнаність особи щодо положень чинного кримінального законодавства [1, с.344].

Відповідно, виникає проблематика, пов’язана з тим, що чинне законодавство у сфері кримінального судочинства, якщо говорити в загальних рисах, не «відповідає» (а часом і суперечить) основним конституційним положенням та/або захищає «неіснуючі» суспільні відносини або взагалі не захищає їх.

Все це слугує для того, щоб назвати матеріальні внутрішні передумови помилкової кваліфікації відповідних актів, котрі мають власну назву:

прогалини в чинному законодавстві нашої держави.

Відтак, наявність даних прогалин, відповідно до цього, потребує цілеспрямованої діяльності щодо об'єктивного виявлення таких прогалин та обґрунтованого вдосконалення чинного законодавства.

До речі, варто зазначити, що якщо кінцевий результат кваліфікації кримінальних правопорушень не тотожне умовам встановлення необхідних обставин, котрі відображають відповідне діяння, або вибору необхідної кримінально-правової норми, або виникають проблеми, образно кажучи, і там, і там, то це слід визначити як принципово суттєву помилку під час кваліфікації кримінальних правопорушень. Слід мати на увазі, що якщо розглядати кваліфікацію кримінальних правопорушень в ширшому розумінні, то така помилка може вплинути і на оцінку посткримінальної поведінки винного, підстав і умов звільнення його від покарання та відбування його.

Отож, помилки в кваліфікації кримінальних правопорушень мають такі особливості, як [2, с.28]:

1) являються різновидом невірного використаних та застосування кримінального закону. З цього стає зрозумілим, що такі помилки характеризуються всіма ознаками, які стосуються як помилки, так і зловживання під час кваліфікації кримінальних правопорушень):

- утворюють зовнішню форму вираження в будь-якому документі, що має процесуальний характер;

- факт неправильного застосування такого кримінального закону отримує юридичне закріплення;

- за своїм змістом неправильне застосування кримінального закону полягає у посиланні на статті КК України, які не підлягають застосуванню, або, навпаки, у невикористанні статей КК України, які підлягають застосуванню;

- суспільно-політична сутність неправильного застосування кримінального закону виражається в тому, що це небажане для суспільства явище, якому необхідно запобігати та всіляко протидіяти.

3) вчинені з необережності або є наслідком невинних дій. Саме в

суб'єктивному ставленні до вчинених дій та їх наслідків виражаються особливості, що виражають специфіку саме цього виду неправильного застосування чинного законодавства.

Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що неправильна кримінальна кваліфікація може бути наслідком не лише помилки, а й прямого зловживання під час її здійснення. Відмінність помилок від зловживань полягає в основному в суб'єктивному ставленні до результатів діяльності особи, яка здійснює кваліфікацію кримінальних правопорушень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Б. Мелих. Помилка за кримінальним правом: історично-правові аспекти. Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2011. Випуск 52. С. 342 – 350.

2. Теорія та практика кримінально-правової кваліфікації : лекції / О. В. Ус. – Харків : Право, 2018. 368 с.

КВАЛІФІКАЦІЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ

Корогод Світлана Володимирівна
Ст.викладач, капітан поліції
Михайлюк Микита Сергійович
Собаченко Максим Євгенійович
курсанти
Дніпропетровський державний
Університет внутрішніх справа
м. Дніпро, Україна

Кожне суспільно небезпечне діяння має ряд характерних ознак, які відрізняють його від інших. У кримінальному праві кваліфікувати кримінальне правопорушення означає встановити повну відповідність ознак фактично вчиненого діяння ознакам складу (складів) правопорушень, передбачених однією або кількома кримінально-правовими нормами. Тобто кваліфікація вирішує питання про те, які саме правопорушення вчиняються і якими нормами ці кримінальні правопорушення передбачені.

Питання кримінально-правової охорони життя особи завжди були і є актуальними, а в даний воєнний період тим більше, оскільки життя особи є найважливішим благом, гарантованим Конституцією України. Кримінальні правопорушення проти життя та здоров’я особи за кримінальним законодавством України систематизовані та мають певне правове закріплення. У чинному Кримінальному кодексі України [1] норми про кримінальні правопорушення проти життя особи закріплено переважно розділом II «Кримінальні правопорушення проти життя та здоров’я особи», але й іншими розділами особливої частини КК України. В праці науковця М.Й. Коржанського чітко визначено, що кваліфікація може бути правильної лише в тому випадку, якщо буде застосовано саме ту норму, яка передбачає це діяння [2]. З цією думкою ми повністю згодні, адже необхідним для чіткого розслідування кримінальних правопорушень є саме застосування лише конкретної норми по

певному суспільно небезпечному діянні. При кваліфікації кримінальних правопорушень проти життя і здоров’я особи, слід чітко розуміти та вміти розмежовувати тяжкі тілесні ушкодження, що призвели до смерті та умисне вбивство. На підставі вказаного ці кримінальні правопорушення відрізняються за спрямованістю умислу та за змістом, а саме:

1) в разі наявності частини 2 статті 121 КК України, суб’єкт кримінального правопорушення усвідомлював суспільно небезпечний характер свого діяння, а також передбачав можливість настання смерті потерпілого, але легковажно розраховував на відвернення такого наслідку;

2) при наявності статті 115 КК України, коли особа, внаслідок власного суспільно небезпечного діяння усвідомлювала його суспільно небезпечний характер та передбачала смерті потерпілого та безпосередньо бажала її або свідомо припускала.

З усіх посягань на життя вбивство є найнебезпечнішим. Тому відповідальність за нього передбачена з урахуванням таких ознак, як форма вини, обставини, що підвищують або зменшують ступінь суспільної небезпеки вбивства тощо. Відповідно до санкцій норм Особливої частини КК України, є такий принцип, як гуманізація системи покарань. Вона полягає насамперед у тому, що всі санкції будуються за схемою – від менш суворих до більш суворих покарань, також характерною рисою Особливої частини КК України є скорочення меж покарань, які передбачають позбавлення свободи, а також запровадження в санкціях покарань, альтернативних позбавленню волі.

Питання кваліфікації кримінальних правопорушень проти життя та здоров’я особи достатньо глибоко і всебічно висвітлені в постанові Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 р. «Про судову практику в справах про кримінальних правопорушеннях проти життя і здоров'я особи” [3]. А деякі з них залишаються незрозумілими, невизначеними та дискусійними.

При кваліфікації кримінальних правопорушень проти життя особи за об’єктивною стороною складу кримінального правопорушення важливо, що деякі з них (ст. 115-119) є кримінальними правопорушеннями з матеріальним

складом, тобто вважаються закінченими з моменту настання суспільно небезпечного наслідку у вигляді біологічної смерті особи. При цьому об'єктивна сторона таких кримінальних правопорушень характеризується трьома обов'язковими ознаками: суспільно небезпечним діянням, суспільно небезпечними наслідками та причинним зв'язком між суспільно небезпечним діянням і суспільно небезпечними наслідками.

Склад кримінальних правопорушень, пов’язаних також із посяганням на життя особи, передбачено ст. ст. 120, 129 КК є кримінальними правопорушеннями з формальним складом, тобто вважаються закінченими з моменту вчинення дій, передбачених законом. Але інші посягання на життя (статті 112, 348, 348-1, 379, 400 КК) є кримінальними правопорушеннями з усіченим складом і вважаються закінченими не тільки з настанням біологічної смерті осіб, спеціально визначених у законі, а й також за наявності замаху на, такі кримінальні правопорушення. Кваліфікуючи посягання на життя особи суб'єктом, слід зазначити, що деякі з них можуть бути вчинені спільним суб'єктом тобто особами, які досягли 14 років (ст.ст. 112, 115-117, 348, 379, 400). КК) або навіть спеціальний суб'єкт (ст. 117 КК) – мати новонародженої дитини, підлягають окремій відповідальності.

Кваліфікація кримінальних правопорушень проти життя та здоров’я особи за суб'єктивною стороною складу кримінального правопорушення передбачає те, що вони можуть бути вчинені, як правило, з умисної форми вини, а також з необережності (ст. 119 КК України). Окремі також можуть бути вчинені при змішаній формі вини (ст. 120 КК). Важливо, що якщо винний діяв з наміром вбивства, то для кваліфікації кримінального правопорушення як умисного вбивства не має значення час, який минув від моменту заподіяння шкоди до смерті потерпілого. Мотив і мета кримінальних правопорушень, які посягають на життя особи, також обов'язково підлягають з'ясуванню в процесі їх кваліфікації, оскільки в окремих випадках мають безпосередній вплив на їх кваліфікацію. Відповідно до п. 19 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 р. № 2 «Про судову практику в справах про

кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи», у випадках, коли винний, вчинивши умисне вбивство, керувався не одним, а декількома мотивами, судам належить з'ясувати, який із них був домінуючим, та кваліфікувати протиправні дії за ч. 2 ст. 115 Кримінального кодексу, яка передбачає відповідальність за вчинення вбивства з такого мотиву [4]. Проте в окремих випадках, залежно від конкретних обставин справи, можна кваліфікувати дії винного й за кількома пунктами ч. 2 ст. 115 КК, якщо буде встановлено, що передбачені ними мотиви (мета) однаково викликали у винного рішучість вчинити вбивство.

Таким чином, з огляду на викладене, варто зазначити, що питання особливостей кримінально-правової кваліфікації кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи є надзвичайно важливим і всі ці посягання на життя особи утворюють цілісну систему, оскільки в зрештою вони зазіхають на те саме цінне благо кожної особи – життя. Кримінальні правопорушення проти життя і здоров'я несуть в собі відповідні особисті характерні ознака ті певні особливості кваліфікації від інших кримінальних правопорушень. Особи, які уповноважені на здійснення кваліфікації кримінальних правопорушень, повинні в повній мірі дослідити суб'єктивну та об'єктивну сторону вчиненого діяння, задля призначення правильного виду покарання кожній особі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text.

2. Коржанський М. Й. Кваліфікація кримінальних правопорушень : навчальний посібник. Київ: Аттика. 2002. 640 с.

3. Постанова Пленуму Верховного Суду «Про судову практику в справах про кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи» від 7 лютого 2003 р. № 2. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03#Text.

4. Брич Л. П. Теорія розмежування складів кримінальних правопорушень : монографія. Львів : Львівський державний університет, 2013. 712 с.

ПОНЯТТЯ, ВИДИ І МЕТОДИ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ

Кузьменко Марія
Курсант 4-го курсу Навчально-наукового
Інституту права та підготовки фахівців
Для підрозділів Національної поліції
Науковий керівник:
Корогод Світлана
кафедра кримінального права та кримінології
Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ

Прогнозування і планування є науково обґрунтованою і найбільш доцільною формою реалізації заходів, спрямованих на попередження окремих кримінальних правопорушень і злочинності в цілому. Прогнозування кримінальних правопорушень є, по суті, основою всієї організації боротьби зі злочинністю, яка ведеться не тільки державними органами, а й громадськими організаціями. Це важливий елемент планомірної боротьби зі кримінальними правопорушеннями, оскільки лише на основі прогнозу можна вирішити питання завчасного прийняття рішень щодо впливу, а також розробку системи органів, що реалізують профілактичні та інші заходи. заходи боротьби зі кримінальними правопорушеннями. У науковому розумінні прогнозування – це процес отримання наукових знань про майбутнє на основі аналізу минулого і сьогодення.

Результатом наукового прогнозування є прогноз – висновок про можливе настання явищ, процесів, подій, що характеризують тенденції та закономірності розвитку об’єкта, що проектується, від минулого до сьогодення, від сьогодення до майбутнього. Прогнозування злочинності — це передбачення можливих змін у тенденціях і моделях злочинності в майбутньому. Специфіка кримінологічного прогнозування полягає в тому, що воно, з одного боку, є різновидом соціального прогнозування, а з іншого – однією з галузей правового

прогнозування.

Місце правового прогнозування в системі соціального прогнозування визначається роллю таких соціальних цінностей, як демократія, законність, верховенство права. Кримінологічні прогнози мають соціально-правовий характер, оскільки їх предмет – злочинність – є соціально-правовим явищем, тому одним із основних принципів наукового прогнозування явищ, у тому числі й кримінологічних, є історичний підхід до їх дослідження. Без достовірних і повних знань про те, яким дане явище було в минулому і під впливом яких факторів воно змінювалося, неможливо правильно сформулювати уявлення про те, яким це явище буде в майбутньому. Прогноз працює як модель майбутнього, побудована на матеріалі минулого і сьогодення, як певна закономірність, яку, залежно від суспільних потреб, людська діяльність повинна наблизити або запобігти.

Звичайно, прогнози розкривають імовірнісну картину очікуваних подій. Проте їх цінність полягає в тому, що вони мають необхідну достовірність, яка забезпечується вибором відповідних методів прогнозування та надійним джерелом первинної інформації. Відповідно до предмета кримінології основною метою кримінологічного прогнозування є встановлення найбільш загальних показників, що характеризують розвиток (зміну) злочинності в майбутньому, виявлення небажаних і позитивних тенденцій, закономірностей, пошук шляхів стабілізації або зміни цих тенденцій і візерунки в потрібному напрямку. [1]

У науковій літературі поняття кримінологічного прогнозу в широкому розумінні визначають як процес наукового передбачення змін тенденцій і закономірностей розвитку злочинності в цілому як соціально-правового явища, окремих видів кримінальних правопорушень, категорій і груп кримінальних правопорушень, кримінально-правового характеру злочинності. особистість, причини злочинності, діяльність щодо попередження злочинності в майбутньому, а також перспективи розвитку науки кримінології.

У вузькому розумінні кримінологічне прогнозування – це процес

передбачення тенденцій і моделей злочинності в майбутньому1. Прогнози злочинності в основному відповідають на питання: як можуть змінюватися її показники в залежності від зміни всієї сукупності передбачуваних причин і умов, які в основному визначають, які чинники і з якою силою негативно чи позитивно впливатимуть на злочинність у цілому чи на окремі її види чи групи, якими категоріями осіб може доповнюватися коло злочинців, яке співвідношення між найближчими і найвіддаленішими завданнями боротьби зі злочинністю та які заходи найбільш доцільні для їх досягнення1. Кримінологічний прогноз може бути науково-загальним (емпіричним), науковим прогнозом серйозних змін у розвитку злочинності в цілому (її видів, груп) або можливості вчинення злочинів конкретними особами в найближчому майбутньому.

Науковий прогноз розробляється на основі системних знань про злочинність, причини злочинності та окремих злочинів, мотивації злочинної поведінки, закономірностей розвитку криміногенних і антикриміногенних чинників в осяжному майбутньому, заснованих на загальнонаукових і спеціально-наукових даних. методи прогнозування. Науковий прогноз — це не суб’єктивна думка про майбутнє, а систематичне дослідження перспектив розвитку того чи іншого явища чи процесу з використанням можливостей сучасної науки.

Традиційне або емпіричне передбачення ґрунтується на практичному досвіді співробітників правоохоронних органів та інших осіб, які беруть участь у боротьбі зі злочинністю та охороні правопорядку, їхніх життєвих спостереженнях, повсякденному розумінні та інтуїції. Він постійно використовується в повсякденному житті та в діяльності органів кримінальної юстиції.

Ступінь вірогідності кримінологічного прогнозування значною мірою залежить від кількості різноманітних факторів, що використовуються при прогнозуванні. Як справедливо зазначає Г.А. Аванасов і С.Е. Віцин, «необхідно враховувати і вивчати не тільки дані про злочинність, а й дані, що

характеризують розвиток (зміну) інших соціальних явищ, які так чи інакше впливають на злочинність: соціально-політичних, організаційно-правових, економічні, демографічні явища тощо». 2 Кримінологічний прогноз повинен базуватися на врахуванні загальних причин злочинів, причин, що призвели до конкретних видів злочинів. До них, зокрема, відносяться: демографічні дані про зміни чисельності населення, його чисельності, складу за статтю, віком, освітою тощо, міграції, в яких виділяють як зовнішні, так і внутрішні міграції. При внутрішніх міграціях необхідно з'ясувати співвідношення механічного і маятникового (сезонного) приросту населення.

Важливим фактором, що впливає на прогноз, є урбанізація, характерною рисою якої є збільшення частки прихованих людей, тобто людей, які проживають у сільській місцевості, але працюють у містах. Не варто ігнорувати і зміни в кримінальному законодавстві. [2]

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінологічне прогнозування [Архівовано 26 вересня 2020 у Wayback Machine.] // Юридична енциклопедія: [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. — К.: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2001. — Т. 3 : К — М. — 792 с.;

2. Методи кримінологічного прогнозування [Архівовано 20 грудня 2018 у Wayback Machine.]

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ ВЧЕННЯ ПЛАТОНА ЯК ПІДГРУНТЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРИРОДНО-ПРАВОВИХ ФІЛОСОФСЬКИХ ВЧЕНЬ

Кучеренко Діана
Курсантка 2 курсу
Дніпропетровсько університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Скиба Елеонора,
д, філос.., професор кафедри
гуманітарних дисциплін та психології поліцейської діяльності

Перші європейські природно-правові філософські вчення, розроблені Платоном осмислювали соціально-культурні умови Афінського полісу. Досліджуваний світогляд формувався саме за соціально-культурних умов свого часу і своєї держави. В Україні спостерігається гостра потреба у науковій та навчально-методичної літератури з філософії права щодо формування правосвідомості. В цей же час на території України спостерігається значне підвищення інтересу до філософії права з боку як філософів, так і юристів. Серед вчених, що досліджували такі науковці, як М. Вопленко, О.Скакун, В. Тацій, М. Михайленко, С. Верещенко та інші. Але не зважаючи на наявні наукові дослідження, питанням філософсько-правових вчень Платона, на нашу думку, приділялося мало уваги, що в свою чергу вказує на необхідність здійснення нових наукових досліджень.

Саме тому, ми вважаємо, що є необхідність здійснення дослідження філософсько-правових вчень Платона як підґрунтя європейських природно-правових філософських вчень. Платону належить особливе місце серед мислителів грецької цивілізації, яка розпочала своє існування та розвиток у кінці III тис. до н. е. Для нас важливим, що саме він приділив значну увагу питанням регулювання й охорони в суспільстві кримінально-правових відносин. Як зазначають вчені, мислитель сформулював певні правові позиції, які мають наукову цінність і нині – як в історико-теоретичному, так і в практичному аспекті законотворення.

Платон порівнював людину і суспільство з мікрокосмосом відповідно до переконання, що стародавня людина є мікрокосмосом. Як у людській душі три начала, так і в державі мають бути три стани. В ідеалі правителю-філософу відповідає мудре начало душі, люте начал - це воїн, жадібне начало - це селянин і ремісник.

Справедливість полягає, зазначає Платон, в тому, щоб дозволити кожній державі робити свою справу. Ці внутрішні стани не тільки нерівноправні, вони ще і закриті. На думку Платона, належність до певної країни визначається не особистими якостями, а народженням. Самовільний перехід з одного стану у інший є неприпустимий і вважається найбільшим злочином. Кожен має займатися тією справою, для якої народився, за визначенням Платона.

Давньогрецький мислитель захищав державну ієрархію, одночасно засуджуючи крайню бідність і багатство, які підривають єдність держави і перешкоджають формуванню спільних інтересів.

У своїх дослідженнях Платон визначав потребу скасування приватної власності серед правителів та воїнів, так як вони, в його розумінні, мали все своє життя служити на благо суспільства та держави, а тому не мають піддаватися спокусі збагатитися та задовольнити власні інтереси. На основі цього дослідником було визначено, що життя воїна та правителя має організовуватися відповідно до принципів колективізму та спільності. Варта живе і харчується спільно, як у поході. Воїнам необхідно встановити заборону на будь-яке використання золота та срібла. Також, на думку Платона, для цієї версти населення слід заборонити сім’ї. Вимога до суспільства щодо рівності прав у роботах Платона втілилась застереженням, що жінки повинні мати такі ж права, як і чоловіки. Статевий зв'язок у цілях дітонародження регламентується становими рамками. Вирішуючи питання подолання соціальної нерівності філософ вказує, що дітей має виховувати держава. У сім'ї, як і у власності, Платон бачить витоки егоїзму [1, с. 320].

У ідеальній державі править стан філософів. Платон вважає аристократію кращою формою держави і розрізняє в ній два підвиди. Якщо серед правителів

виділяється хтось один – це царська влада, якщо ж кілька чоловік – це аристократія.

Судження філософів Платон ставить вище за закони, вважаючи, що, не будучи пов'язаними законами, вони краще знайдуть справедливе рішення в кожному випадку. Ідеальне аристократичне правління, на думку Платона, в його час було не здійснено, але у минулому, в золотому столітті, воно мало місце.

Аналіз кримінально-правового вчення Платона дає можливість виявити й інші його погляди, які в подальшому активно сприяли розвитку кримінального права. Зокрема, він чітко висловив свою позицію щодо рівня суспільної небезпечності певних дій людини. Наприклад, злочини проти власності Платон вважав найнебезпечнішими, стверджуючи, що ніхто не має брати чуже або користуватися чужим майном без дозволу власника, адже це призводить до порушення соціальної справедливості.

Людство живе в світі постійних проблем і перед обличчям несправедливості і жорстокості світу, дуже легко можна перейти до простого грубого спрощення і риторики при спробі пояснити і висвітлити справжню природу і функцію закону і права. Саме філософське міркування про найважливіші принципи права має вирішальне значення у визначенні та знаходженні ідеалів і цінностей, які визначають і підтверджують сучасний спосіб життя. На прикладі досліджень Платона ми бачимо, що філософія права, перебуваючи на віталійних, філософсько-біологічних засадах, підтримуючи життєвий порив, обґрунтовує, що право існує з антропоцентричною, метафізичною і трансцендентною метою [2, с. 65].

Встановлюючи фундаментальні положення вивченя найважливіших питань з кола державотворення, Платон бачив цю проблему у світі взаємопов’язаних та взаємно впливових окремих елементів. У його баченні, це має бути саме комплексне вирішення. З нашої точки зору, можна додати, що найважливішим у діяльності Платона було те, що він зумів піднятися в осмисленні кримінально-правових відносин над рівнем їх елементарного

регулювання й охорони до введення в систему права (законів) конкретних норм кримінально-правового змісту та формулювання принципів, які мають фундаментальне значення для розвитку навіть сучасного законодавства, зокрема й українського.

ЛІТЕРАТУРА

1. Яцюк М. В. Історія світової політичної думки. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018.

2. Скиба Е. К. Роль філософії права в формуванні свідомості суспільства сучасної формації. Грані. 5. 64 -77.

РУКОПАШНИЙ БІЙ, У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ

Мельник Андрій Михайлович
курсант навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Науковий керівник:
Анісімов Дмитро Олександрович
Викладач кафедри
спеціальної фізичної підготовки,
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Щоденно у своїй роботі поліцейські України та іноземних держав використовують прийоми рукопашного бою, для виконання покладених на них повноважень. Даний вид спорту представляє собою не лише чудовий засіб для підвищення фізичної підготовки, а й як незамінний засіб зміцнення їх психологічного стану, виховання в них впевненості, стійкості, сміливості до стресових ситуацій. Проте сучасні заклади вищої освіти із спеціальними умовами навчання не повною мірою можуть розкрити можливості кадрів, що створює серйозні проблеми під час проходження поліцейської служби.

У таких країнах, як Англія, Франція, Германія та США - вивчення рукопашного бою є самостійним розділом фізичної підготовки, на який виокремлюється певний час. У кожній країні навчання мистецтву цього бою має свої особливості, через те, що кожний має свій певний досвід та традиції, виходячи з цього і будується особлива система підготовки і комплектування військ.

Найбільш розвинена система навчання рукопашного бою існує в армії і морській піхоті США.

До другої світової війни в американських арміях навчання рукопашного бою не мало систематичного характеру. Командири частин та підрозділів

впроваджували ці зайняття лише за власною ініціативою. Але, вже після початку війни, всі почали розуміти важливість фізичною підготовки та впровадили достатньо сил задля того, щоб навчити військовослужбовців основам рукопашного бою. На підставі змісту комітету були прийняті відповідні рішення і видані керівні документи, що регламентували зміст і організацію навчання цьому мистецтву, наприклад: польовий статут армії США FM 21-150. Окрім статуту, було видано багато посібників і методичних вказівок для керівників занять, з них це “Енциклопедія рукопашного бою”, “Холодна сталь” [1].

На сьогодні, головним документом з підготовки військових та поліцейських до рукопашного бою в армії США є польовий статут FM 21-150. В ньому передбачено навчання, засновано на інстинктивних методах, розроблених професором Илінойського університету А. Сейдлером. “Інстинктивний метод” грунтується на тому, що при боротьбі блокується свідомість людини і вона починає діяти лише за своїми інстинктами агресивності та самозбереження. Саме тому, прийоми рукопашного бою повинні розроблятися на підсвідомості, тобто вже бути інстинктом. Методика навчання полягає у багаторазовому повторенні прийомів у зростаючому темпі. Також, головною з вимог підбору прийомів є їх простота: вони не повинні містити більше 2-3 елементів [2].

Навчання рукопашного бою розподіляється на три етапи і включає себе три курси: основний, підвищений та спеціальний.

Основний курс вивчається в період початкової підготовки.

Підвищений курс проводиться в період індивідуального навчання.

Спеціальний курс призначений для диверсійно-розвідувальних підрозділів.

На проходження кожного курсу відводиться 8-10 годин, а для закріплення результату передбачаються тридцяти хвилинні тренування 2-3 рази на тиждень [3].

Найефективнішою формою оцінки засвоєння рукопашного бою були і є

проведення змагань. Під час перевірки військовослужбовців визначається пять прийомів, що входили до програми навчання. Вправи та прийоми для перевірки знань вибираються тим, хто буде їх перевіряти [4].

Таким чином, вивчення системи підготовки військовослужбовців зарубіжних країн до рукопашного бою дозволяє нам визначити тенденцію розвитку цього виду бойових мистецтв, що потрібно прийняти до уваги з метою подальшого вдосконалення підготовки українських військовослужбовців та поліцейських.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Наставление по физической подготовке в СА и ВМФ (НФП-87). – М.: Военное издательство, 1987.

2. Фізична підготовка в Повітряних Силах Збройних Сил України / О. М. Ольховий, П. В. Панченко, О. Г. Піддубний, В. М. Білуха, М. В. Корчагін, А. І. Маракушин, Г. В. Новодерьожкін. – Х.: ХУПС, 2006. – 260 с.

3. Дорофеев В.А. Система проверки и оценки физической подготовки вооруженных сил стран НАТО / В.А. Дорофеев, А.А. Нестеров. – Ленинград: ВИФК, 1990. – 54 с.

4. Попов Ф. И. Организация и проведение состязаний по рукопашному бою среди военнослужащих / Ф. И. Попов, И. И. Варжеленко, А. А. Горелов //Здоровьесберегающие технологии в ВУЗах. V международ. научн. конф. – Белгород, 2009. – С. 35-39.

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Мельник Андрій Михайлович
курсант навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Науковий керівник:
Вознюк Костянтин Геннадійович
Викладач кафедри
спеціальної фізичної підготовки,
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

В умовах повномасштабного вторгнення Російської федерації в Україну правоохоронна система потребує великої кількості кваліфікованих співробітників, що повинні бути готовими до постійної небезпеки, під час несення служби, приймати складні рішення задля збереження свого життя та здоров'я та інших осіб, а все це, вимагає від закладів вищої освіти, належної підготовки, для удосконалення теоретичних і практичних навичок, що можуть забезпечити належний рівень стресостійкості.

Для початку потрібно змінити порядок відбору кандидатів у лави працівників підрозділів кримінальної поліції, адже там потрібні фахівці з належним рівнем теоретичних знань, фізичної підготовки та готовності діяти правильно у надзвичайних ситуаціях. Специфіка праці працівників оперативних підрозділів вимагає постійного аналізу, оперативного прийняття рішень, захисту життя, здоров'я та інтересів громадян, тому формуванню волі та моральних якостей необхідно приділяти належну увагу[1].

На сьогодні в Україні є сім вищих навчальних закладів зі специфічними умовами навчання, основним завданням яких є розробка максимально наближених до реальності методик викладання. Тому актуальними стають питання щодо здійснення належної професійної підготовки поліцейських.

Чималу роль відіграють практичні навички, отримані на заняттях. Тому все частіше працівників кримінальних підрозділів залучають до навчальних занять зі студентами вищих навчальних закладів, круглих столів та науково-практичних зустрічей за напрямом їх діяльності.

Одним із напрямів такої взаємодії закладів освіти та практиків є проведення дуальних занять, у яких заняття ведуть не лише викладачі, а й активні працівники підрозділів поліції, особливо кримінальної поліції. Крім набуття теоретичних знань і практичних навичок, якісна тактико-спеціальна підготовка фахівців. Ми вважаємо, що проводити заняття, брати участь у спецопераціях тощо необхідно в умовах, наближених до реальності.

Зауважимо, що діяльність таких навчальних закладів має бути спрямована не лише на теоретичні знання та вміння, а й на належний рівень психологічної підготовки [3].

Підсумовуючи вище сказане, ми дійшли висновку, що в умовах сьогодення якісна і ефективна підготовка фахівців кримінальних підрозділів вимагає впровадження психотренінгових комплексів, які б могли б забезпечити формування емоційної стійкості, моральних та вольових якостей, та готовності діяти у критичних та надзвичайних ситуаціях які зустрічаються впродовж служби оперативного працівника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Албул С. В. Заклади вищої освіти МВС України в контексті Концепції розвитку юридичної освіти / С. В. Албул, В. В. Аброськін. Південноукраїнський правничий часопис. 2021. № 1. С. 204–212.

2. Зозуля Є. В. Підготовку сучасного правоохоронця – на рівень європейських стандартів. Наукова бібліотека. 2014. № 4. 32 с. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/viche_2014_4_6 (дата звернення: 05.10.2021).

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ІНФОРМАЦІЯ: ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ У ЗДІЙСНЕННІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Мельник Андрій Михайлович,
Гришин Назар Олександрович
курсанти навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Олексенко Володимир Григорович
старший викладач кафедри
оперативно-розшукової діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Із аналізу положень ч. 1 ст. 1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», де серед основних завдань оперативно-розшукової діяльності відзначено пошук та фіксацію даних про вчинені протиправні діяння чи такі, що готуються (плануються) окремими особами чи групами осіб, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави, цілком логічно випливає те, що здійснення оперативно-розшукової діяльності безпосередньо пов'язане із пошуком, виявленням, зібранням, фіксуванням певної інформації, яка по суті і є оперативно-розшуковою інформацією [1].

Це положення також підкріплюється і науковими обґрунтуваннями. Зокрема, науковець О. Кириченко доцільно наголошує, що оперативно-розшукова діяльність за своєю сутністю є процесом збирання, накопичення й опрацювання інформації різноманітного характеру, що згодом перетворюється на судження, описи або висновки, що використовуються для досягнення визначених завдань та цілей [2, с. 48].

Водночас, наразі законодавчо визначеного поняття терміну «оперативно-

розшукова інформація» не існує, що і породжує актуальність дослідження цієї категорії.

Досліджуючи поняття оперативно-розшукової інформації, більшість науковців сходяться на думці, що це особливий вид інформації, який наділений такими додатковими ознаками як: належність до компетенції оперативно-розшукових органів та інших органів, діяльність яких пов'язана із виконанням завдань на підставі цього виду інформації; достовірність, тобто надійність джерел, з яких береться ця інформація, не викликають сумніву, а отримана інформація повністю відповідає реальним фактам чи подіям, що відбулися; повнота інформації, а також її всебічність, конкретність та детальність; важливість, тобто отримана інформація є цінною і значущою для вирішення подальших завдань [2, с. 48].

З вище наведеного, можна також дійти загального висновку про значення оперативно-розшукової інформації в оперативно-розшуковій діяльності. По-перше, оперативно-розшукова інформація забезпечує пізнання як обставин, які мали місце в минулому, або явищ, що підготовлюються і відбуваються нині, а також таких, які можуть відбутися в майбутньому [4, с. 374]. По-друге, зібрана оперативно-розшукова інформація є підставою для здійснення подальших оперативно-розшукових заходів, зокрема, слідчих розшукових дій та негласних слідчих розшукових дій [3, с. 45-47]. І наостанок, оперативно-розшукова інформація виступає способом досягнення суб'єктами оперативно-розшукової діяльності основних цілей такої діяльності.

Тож враховуючи вище зазначене, можемо зробити висновок, що у цілому, оперативно-розшукова інформація дозволяє скласти цілісну картину подій, що має значення для прогнозування подальших процесуальних кроків в рамках конкретного кримінального провадження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року. № 2135-XII. Дата оновлення: 15.06.2022. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text (дата звернення: 10.09.2022)

2. Оперативно-розшукова діяльність Національної поліції: проблеми теорії та практики : матеріали Всеукр. наук.- практ. конф. (Дніпро, 20 жовт. 2017 р.): у 2-х ч. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. Ч. 1. 132 с. С.45-48 (дата звернення: 10.09.2022)

3. Ю. Свинаренко, О. Андрусенко Підстави для проведення оперативно-розшукової діяльності. Юридичний бюлетень. Випуск 15. 2020. С. 164-169. URL: https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2020.15.22 (дата звернення: 10.09.2022)

4. А. Саковський Оперативно-розшукове документування як пошуково-пізнавальний процес і складник оперативно-розшукової діяльності. Підприємництво, господарство і право. № 7. 2020. С. 371-377. URL: https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.7.63 (дата звернення: 10.09.2022)

ЗАГАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Мірошніченко Валерія
Здобувач вищої освіти 1-го курсу
Навчально-наукового інституту права та підготовки
фахівців для підрозділів
Національної поліції
Науковий керівник:
Гіденко Сергій
викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Права людини не можна забезпечити у повному обсязі без докорінної модернізації суспільного виробництва, кардинальної реконструкції політичної системи. Тільки в цьому випадку можна створити умови для повної та всебічної реалізації прав особи. Зміна державної політики у галузі прав людини, вдосконалення механізму реалізації права і свободи особистості – одне із стратегічних ліній реформування політичної системи, спрямована на повніше здійснення самоврядування народу з урахуванням активної та дієвої участі громадян у вирішенні питань державної та життя.

Людина має бути головним компонентом будь-якої соціальної системи. Необхідно враховувати, що особистість у політичній системі – це не лише права конкретного громадянина у його взаєминах з іншими членами товариства та організаціями.

Будучи суспільною істотою, вона проявляє себе, насамперед, через соціальні спільності (колективи). Разом з тим, не применшуючи значення колективних, організаційно-упорядкованих форм народовладдя, слід визнати, що до останнього часу явно недооцінювалося значення особистості як щодо самостійного суб'єкта політичної системи. Їй відводилася роль слухняного представника «народних мас» і «трудових класів», які «одностайно»

підтримують генеральну лінію політичного розвитку країни. Звідси і виникла установка на «все ширше участь мас в управлінні» як головний критерій демократизації політичної системи [1].

Отже, можна стверджувати, що законодавство України щодо очищення влади має багато недоліків, а сам механізм люстрації не повною мірою узгоджується з чинними правовими нормами. Він порушує істотні свободи та обмежує права людини. Загалом на сьогодні існує об'єктивна потреба у внесенні істотних змін у частині люстраційного законодавства та приведенні його у відповідність до Конституції України та вимог міжнародних нормативних актів. Заборона перебування на державній службі через факт приналежності до адміністративного органу старого режиму набуває форми колективного та дискримінаційного покарання, що є несумісним зі стандартами прав людини [3].

Спираючись на вище проаналізований матеріал можемо визначити адміністративно-правовий механізм забезпечення прав громадян у податковій сфері як систему адміністративно-правових засобів, що розробляються та реалізуються органами виконавчої, а також інших гілок влади, з метою створення усіх необхідних умов для нормальної та безперешкодної реалізації громадянами своїх, передбачених нормами податкового, фінансово, адміністративного та інших галузей права, можливостей в процесі справляння податків і зборів, під час проведення у зв'язку із цим відповідного контролю, та ефективного захисту прав від можливих випадків свавілля і зловживань владою з боку податкових органів, а також їх відновлення в разі порушення [4].

Головна мета соціально-правового експерименту полягає в тому, щоб визначити, які умови та яка база мають бути створені для ефективної дії нових розробок. Це дозволить своєчасно виявити недоліки, скоригувати їх і тим самим уникнути прорахунків у процесі масштабного застосування тих чи інших програм [3].

На жаль, у сучасний період соціально-правовий експеримент не застосовується під час проведення численних економічних реформ.

Експериментальним полігоном виступає вся Росія, а це, на наш погляд, неприпустимо. Масштабне експериментування особливо болісно переноситься, коли владою допускаються помилки та прорахунки в реформу ринкових відносин [2].

Слід зазначити, що нині наукою та практикою ще слабо використовуються правові технології, у тому числі й при забезпеченні прав та свобод особи.

Підсумовуючи викладене вище, можна зробити висновок, що в Україні інституціоналізація прав відбувається поступово, але характеризується повільністю. Однією з перешкод для повномасштабної інституціоналізації прав громадян України є низька політична активність останніх і їх недовіра до влади. Правовий нігілізм, відсутність знань про форми й механізми взаємодії спричиняють неефективність партисипаторних інституцій громадянського суспільства й унеможливлюють забезпечення адекватного захисту прав громадян, порушених органами публічної влади та їх посадовими особами. Вирішення цих проблем сьогодні вбачається в пошуку шляхів для внормування участі громадян у прийнятті суспільно важливих рішень та управлінні державними справами, а також реформуванні системи публічної влади у країні з метою приведення її у відповідність до європейських стандартів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Колодій А. М. Права людини і громадянина в України / А. М. Колодій, А. Ю. Олійник. – К. : ЮрінкомІнтер, 2003. – 336 с.

2. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. — Харків: Консум, 2001. — 656 с.

3. Анохин Ю. В. Государственно-правовое обеспечение прав и свобод личности (теоретический аспект): монография. Барнаул, 2014.

4. Анохин Ю. В. О возможности использования концепции правовой технологии в современной теории обеспечения прав человека // Вестник Томского государственного университета. Серия «Право». 2015. № 1 (15).

ЩОДО ДЕЯКИХ ПИТАНЬ В ДІЯЛЬНОСТІ СУДУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Олексенко Володимир
старший викладач кафедри
оперативно-розшукової діяльності підполковник поліції
Кобелянський Ярослав,
Тишков Владислав
курсанти 3-го курсу групи СР-041
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Вступ. / Introductions. Суд, як одна з гілок влади, є важливим державним органом, на якого покладені повноваження зі здійснення правосуддя та розгляду справ різної юрисдикції [1]. Його діяльність безпосередньо впливає на забезпечення національної безпеки держави, а тому, особливо в період воєнного стану, більше уваги необхідно приділяти належності виконання обов'язків, покладених на суд державою.

Мета роботи. / Aim. Метою даної роботи є визначення особливостей діяльності суду в умовах воєнного стану.

Матеріали та методи. / Materials and methods.

1. Про статус суддів. Закон України від 02.06.2016 №1402-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text (дата звернення: 06.09.2022)

2. Про правовий режим воєнного стану. Закон України від 12.05.2015 №389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 06.09.2022)

3. Кримінальний процесуальний кодекс. Кодекс від 13.04.2012 №4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text (дата звернення: 07.09.2022)

Результати та обговорення. / Results and discussion. Законодавець

передбачив можливість введення воєнного стану на території України, а тому створив нормативні акти, які регулюють різного роду питання за наявності умов такого особливого правового режиму. Таким чином встановлено, що за відповідних обставин, повноваження судів не можуть бути припинені або обмежені, що дає нам змогу говорити про безперервність правосуддя. Крім того, тепер законами України може бути змінена територіальна підсудність судових справ, що розглядаються в цих судах [2]. Такі зміни дозволяють своєчасно та повноцінно розглядати справи на частково окупованих територіях без ризику для осіб, які подавали відповідні справи до суду.

Разом з цим, введення законодавцем змін у діяльність державних установ передбачає наслідок у вигляді появи колізій. Так, наприклад, згідно зі ст. 138 КПК України, поважними причинами неприбуття особи на виклик до суду є затримання, тримання під вартою, обмеження свободи пересування та обставини непереборної сили, такі як військові події [3]. Таким чином, особа може не прибути на виклик, мотивуючи це тим, що на території України діє воєнний стан. У такому випадку, суддя повинен на індивідуальній основі встановлювати об'єктивність застосування відповідної обставини. Тобто, якщо особа перебуває на не окупованій території та на якій не відбуваються жодні бойові дії, то відповідна причина неприбуття на виклик до суду повинна встановлюватися суддею як необгрунтована.

Висновки. / Conclusions. Отже, судячи із всього вищенаведеного, можна дійти висновку, що хоча законодавець і передбачив виникнення різного роду моментів, що можуть стати перешкодою для ведення судочинства у належному порядку, все ж деякі питання залишаються незакритими. Тому розгляду й вирішенню таких проблем законодавцю слід приділити більше часу, щоб бути готовим до їх виникнення та своєчасного усунення.

ЩОДО ДЕЯКИХ ПРОБЛЕМНИХ ПИТАНЬ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ

Олексенко Володимир Григорович
старший викладач кафедри
оперативно-розшукової діяльності
Креніков Євгеній Олександрович
Первак Олександр Сергійович
курсанти 3-го курсу навчально-наукового
інституту права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Події, що відбуваються на міжнародній арені, тягнуть за собою процес розподілу зон впливу на світовій мапі, модернізацією інформаційних технологій, що створюють нові способи отримання інформації. У цьому сенсі питання безпеки секретної інформації є актуальними і вимагають, щоб держави, незалежно від їхнього розвитку та впливу, постійно зміцнювали власну систему захисту секретної інформації, а також здатність не тільки відбивати загрози інформаційній безпеці, але й мінімізувати ризики у разі фактичного витоку конфіденційної інформації.

Приведення законодавства до стандартів ЄС є одним із найважливіших елементів європейської виборчої політики України та будь-яких інших держав, що стоїть на шляху євроінтеграції. За оцінками світових експертів, для залучення України до європейської правової території необхідно внести нові або відповідні зміни до майже 4 тисяч законів та інших нормативно-правових актів. Це означає, що всі українські закони мають бути змінені згідно чинних міжнародно-правових норм та стандартів [1, с.342].

Також варто зазначити, що не є виключенням сучасне українське законодавство, яке регулює питання охорони державної таємниці та інших секретних відомостей. В основному це залежить від існуючих відмінностях у

методах, які регулюють захист інформації та відомостей з обмеженим доступом у країнах євроатлантичного співтовариства та в Україні.

Водночас варто зауважити, що процес вдосконалення чинного законодавства повинно базуватися на ґрунтовному вивченні досвіду провідних країн світу у сфері інформаційної безпеки. Проте потрібно відмітити, що копіювання чужого досвіду, навіть найуспішнішого, та перенесення його на наш ґрунт, недостатньо продумане, та без урахування української дійсності, ніколи не приносило успіху.

Також необхідно звернути увагу на питання інформаційної безпеки щодо дозвільного порядку провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею. У рамках реформування системи охорони державної таємниці та захисту інформації ще потребують удосконалення процедури громадянського контролю щодо доступу до державної таємниці, а також деякі питання технічного та правового захисту інформації. Пропонуємо розглянути кожен із напрямків докладніше.

Згідно статті 20 Закону України «Про державну таємницю» органи державної влади, місцеве самоврядування, підприємства будь-якої форми власності, а також державні та приватні установи та організації мають право провадити діяльність, пов'язану з державною таємницею, з надання їм спеціального дозволу Служби безпеки України [2].

Вирішуючи вищезазначене питання, слід мати на увазі, що суб'єктами діяльності секретного режиму є здебільшого державні органи, призупинення або ліквідація яких за відповідним спеціальним дозволом призводить до припинення їх діяльності. Зазначене є неприйнятним з огляду на необхідність забезпечення стабільного функціонування окремих галузей державної діяльності, особливо в умовах воєнних (бойових) дій.

Якщо звернутися до міжнародного досвіду із зазначеної тематики, зокрема законодавства країн-членів НАТО та ЄС, то можна переконатися, що державні органи не мають права працювати з конфіденційною інформацією, оскільки їхня діяльність безпосередньо пов'язана з впровадженням та

реалізацією функції держави у сфері оборони, державної безпеки та правоохоронного законодавства тощо [2].

Враховуючи міжнародний досвід, а також з метою мінімізації ризиків уникнення нестабільного виконання органами державної влади своїх функцій, пропонується детально вивчити питання щодо можливості відмови у видачі такого дозволу органам державної влади, згідно з покладеними завданнями, здійснювати конспіративну роботу, а відповідний статус системи секретності в такій категорії режимно-секретних справ необхідно підтримувати заходами офіційного контролю.

Отже, підсумовуючи зазначене, можна дійти до висновку, що одним із шляхів напрямків подолання цієї проблеми варто віднести процес уповноваження органу СБУ вживати заходів щодо видачі та переоформлення спеціального дозволу для установ у випадку призначення громадянина іншої держави на керівну посаду за умови письмового зобов'язання щодо охорони державної таємниці та надання йому доступу до державної таємниці на підставі відповідного розпорядження Президента України та з дозволу Служби безпеки України [3, с. 220].

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА*:*

1. Семенюк О. Г. Проблеми охорони державної таємниці : кримінально-правові та кримінологічні аспекти : монографія. Київ: ТОВ "Видавничий дім "АртЕк", 2017. С. 342.

2. Про державну таємницю : Закон України від 21.01.94 р. № 3855-XII. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1994. № 16.

3. Кормич Б. А. Інформаційне право : підручник / Б.А. Кормич. – Харків : "Бурун і К", 2011. С. 220.

ЗАСТОСУВАННЯ ОКРЕМИХ ПОШУКОВИХ ЗАХОДІВ В ПРОЦЕСІ РОЗКРИТТЯ МАЙНОВИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Олексенко Володимир
старший викладач кафедри
оперативно-розшукової діяльності
Руденко Артем
Сологуб Катерина
курсанти ННІ права та підготовки
фахівців для підрозділів НП
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Значний обсяг покладеної на працівників Національної поліції роботи полягає у розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень проти власності, майнових злочинів, розкриття саме цих категорій кримінальних правопорушень становить чи не найбільшу частину роботи працівників як секторів кримінальної поліції територіальних підрозділів, так й оперативних співробітників відповідних відділень, відділів та управлінь. Майнові кримінальні правопорушення залишаються «авангардом» у сучасній злочинній «біосистемі», що чітко відображено статистичними даними які час від часу збирають та узагальнюють міжнародні організації. Під формами злочинів Ю.А. Дорохіна розуміє способи, конкретні прийоми вчинення протиправних посягань на власність, за допомогою яких злочинець вчиняє певний злочин проти власності [1, с. 352]. За даними сервісу Numbeo, який формує Індекс злочинності країн світу найпоширенішими кримінальними правопорушеннями в нашій державі є крадіжки та грабіж. Так протягом 2020 року за статтею «крадіжка» (ст.185 ККУ) зареєстровано 138562 факти, кількість кримінальних справ за статтею «грабіж» (ст.186 ККУ) дорівнює 7492 облікованих проваджень, а за найтяжчим кримінальним правопорушенням категорії майнових «розбій» (ст.187 ККУ) кількість справ дорівнює 1360 зареєстрованих фактів [2], що чітко демонструє потребу особливої уваги з боку правоохоронців

та держави в цілому до необхідності створення нових форм, способів й методів, відповідної тактики як попередження так й розкриття кримінальних правопорушень цієї категорії.

Існуючі пошукові заходи, які застосовуються в пошуковій та оперативно-розшуковій роботі оперативних підрозділів Національної поліції України є індивідуальними за своєю природою, тобто використання того чи іншого заходу не завжди може бути дієвим, ефективним та універсальним, це стосується й процесу розкриття майнових злочинів. Щодо предмету кримінальних правопорушень цієї категорії, з якими найчастіше стикаються працівники кримінальної поліції то їх переважну більшість становлять мобільні телефони, побутова та комп'ютерна техніка, ювелірні вироби та дорогоцінності. Здійснюючи пошук викрадених речей нерідко оперативні працівники звертаються до працівників ломбардів, комісійних магазинів, майстерень техніки, в більшості випадків у працівників відповідних підрозділів наявні списки працівників таких суб'єктів господарювання, їх контактні дані та інформація, яка полегшує роботу та дозволяє працівнику оперативно перевіряти та відслідковувати «рух» предметів злочинного посягання (телефони, прикраси, техніка) безпосередньо контактуючи з працівниками установ, в яких злочинець міг збути такий предмет для реалізації корисливого мотиву та отримання відповідних матеріальних благ задля яких й було вчинено відповідне кримінальне правопорушення. Проведення певних заходів дозволяє працівнику оперативного підрозділу негласно здійснити перевірку наявності необхідного предмету у суб'єктів господарювання в яких міг опинитись цей предмет, не завжди безпосередній контакт з працівниками та гласні методи будуть ефективними, а тому для забезпечення необхідного результату проведення таких заходів варто вдаватись до негласних методів отримання інформації.

Використання конфіденційного співробітництва для проведення заходів пошуку викраденого майна також можна виділити як окремий вид особистого пошуку, адже нерідко працівники оперативних підрозділів окремих

територіальних органів, які обслуговують відповідну територію вже відомі особисто як відповідному контингенту, що схильний до вчинення кримінальних правопорушень, так й працівникам відповідних установ, які мають матеріальний інтерес до майна, що перебуває в їх розпорядженні (ломбарди, комісійні магазин

Отже, враховуючи вищевикладене, для здійснення належного оперативного, а головне ефективного пошуку предметів злочинного посягання майнових кримінальних правопорушень, які в більшості випадків вчиняються з корисливих мотивів важливо мати особисті напрацювання, власні обліки, існуючі оперативні кобмінації для негласного отримання інформації, алгоритим профілактично-пошукових заходів. А належна й своєчасна оцінка всієї нявної інформації про вчинене кримінальне правопорушення дає змогу «звузити» коло суб'єктів та скоротити час пошуку предмета майнового кримінального правопорушення.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Злочини проти власності. Теоретико-правове дослідження : монографія / Ю. А. Дорохіна. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. – 744 с. URL:https://knute.edu.ua/file/MjExMzA=/56e66ec980fd6c0504894b7e20ae4614.pdf

2. Злочинність в Україні: як змінювалася ситуація в 2013-2020 роках. Слово і Діло.URL:https://www.slovoidilo.ua/2021/01/28/infografika/suspilstvo/zlochynnist-ukrayini-yak-zminyuvalasya-sytuacziya-2013-2020-rokax (дата звернення: 20.08.2022)

ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕДУРИ ВІДБОРУ ДО ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ

Омельченко Анастасія Андріївна
здобувач вищої освіти 2 курсу
навчально- наукового інституту права та підготовки фахівців
для підрозділів національної поліції
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Анісімов Дмитро
викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки

Хотілося б почати з того, що дана тема буде актуальною завжди, оскільки відбір до закладів вищої освіти дуже складний та важливий процес.

Відбір до закладів вищої освіти - це серія заходів та дій, що здійснюються університетом виявлення зі списку заявників особи чи осіб, найкраще підходять для вакантного місця роботи. Для вдосконалення процесу відбору слідує ясно сформулювати якості працівника, необхідних для відповідного виду діяльності.

Критерії слід формувати так, щоб вони всебічно характеризували працівника: освіта, досвід, медичні та особисті характеристики. Система підбору та відбору персоналу займає чільне місце у системі управління персоналом, що дозволяє зміцнити кадрову політику організації, підвищити стабільність та забезпечити успішне розвиток організації [1].

Поняття «підбір» та «відбір» необхідне розрізняти. Підбір персоналу - це система цілеспрямованих дій із залучення на роботу кандидатів, які володіють якостями, необхідні досягнення цілей, поставлених організацією. А відбір персоналу - це серія заходів та дій, здійснюваних підприємством чи організацією виявлення зі списку кандидатів особи або осіб, які найкраще підходять для вакантного місця роботи. Разом ці поняття утворюють систему підбору та відбору персоналу в організацію [2].

Система підбору та відбору персоналу в організацію є ряд процедур,

організованих у певному порядку та проведених у кілька етапів. Метою створення системи підбору та відбору персоналу є залучення до організації кандидатів, що найбільш відповідають вимог на вакантну посаду.

На першому етапі проводиться кадрове планування та прогнозування потреби в персонал, як один з найважливіших напрямів кадрового менеджменту, що дозволяє встановити на заданий час якісний і кількісний склад персоналу [3].

Початковим ступенем процесу кадрового планування є планування потреби у персоналі. Воно базується на даних про наявні та заплановані робочі місця, план проведення організаційно-технічних заходів, штатний розклад та план заміщення вакантних посад. Паралельно проводяться прогнози забезпечення організації персоналом

Другий етап відбору персоналу також відіграє важливу роль, оскільки важливо правильно визначити потреби та критерії вибору, які згодом можуть вплинути на роботу усієї системи кадрового менеджменту. Перш ніж організація запропонує кому- або роботу, вона повинна знайти людей, які не тільки хотіли б її отримати, а й були б здатні її виконати. Ці функції із забезпечення організації персоналом здійснюються за допомогою процедур набору та відбору персоналу.

Крім цього, необхідно вказати загальні правила складання профілю вакансії, що використовуються в організації:

1. Усі компетенції мають бути сформульовані максимально чітко. Досить часто в описі вимог до претендента можна зустріти формулювання, як "комунікабельність, або комунікативні навички". Це не зовсім коректно, оскільки часто вони виходять дуже широкими за змістом, що не перегукуються або що майже не перетинаються один з одним.

2. У профілі вакансії слід чітко розставити пріоритети. Як це робиться, великою мірою залежить від організаційної культури, особливостей виконуваної у майбутньому роботи, від якостей керівника та інших чинників.

3. Усі компетенції, зазначені у профілі вакансії, повинні мати свій

«вимірювач» [3].

В Україні, як і в інших країнах із транзитивною економікою, досягнення мети економічної діяльності закладами освіти та ефективності використання залучених для цього ресурсів ускладнюється у зв'язку з браком бюджетних коштів, відсутністю ефективних механізмів фінансування освітніх послуг і ненадійністю систем внутрішнього контролю, котрі мали б відповідати міжнародним стандартам і найкращим світовим практикам [4].

Вартість освітньої послуги відрізняється як за економічним змістом, так і за величиною витрат на її надання та за режиму жорсткої економії бюджетних коштів повинна бути методологічно обґрунтованою й ґрунтуватися на реальній інформаційній базі, що формується в системі бухгалтерського обліку витрат на рівні РБК.

Проходження служби в Національній поліції виражається в зміні правового становища поліцейських у зв'язку з настанням юридичних фактів, закріплених на законодавчому рівні, які породжують, змінюють або припиняють службові відносини. Одним із завдань для розвитку інституту проходження служби в Національній поліції є встановлення адміністративно-правового статусу її суб'єктів, комплексу обов'язків і прав, відповідальності, які закріплені в нормах адміністративного права, а також гарантій реалізації цих прав та обов'язків.

Отже, вступ на службу до Національної поліції є початковим етапом проходження служби, що слід розглядати як діяльність, спрямовану на зарахування громадян у кадри поліції. Зарахуванню на навчання у заклад вищої освіти зі специфічними умовами навчання МВС передує обов'язкова стадія відбору та вивчення кандидата на навчання з елементами, що входять в її зміст.

Громадянин, зарахований на навчання до відомчого вишу за очною формою, набуває два види статусу – статус здобувача освіти та статус поліцейського. Його права і обов'язки мають освітній характер і регулюються законодавством про освіту, а також передбачені нормативно-правовими актами про проходження служби в Національній поліції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Вітренко Ю. М. Вартість і ціни освітніх послуг. Фінанси України. 2017. № 1. С. 10–25.

2. Про освіту : закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19.

3. Ловінська Л. Г., Даниленко С. В. Фінансування державних послуг у контексті визначення понятійно-термінологічного апарату. Фінанси України. 2017. № 11. С. 7–20.

4. Дмитрів А. Я. Характеристика особливостей освітньої послуги з погляду маркетингу. Вісник національного університету “Львівська політехніка”. Сер.: логістика. 2010. № 690. С. 40–43. URL: http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/11323/1/7.pdf

ЗМІНИ У МЕТОДИЦІ ВИКЛАДАННЯ ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Омельченко Анастасія Андріївна
здобувач вищої освіти 2 курсу
навчально- наукового інституту права та підготовки фахівців
для підрозділів національної поліції
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Бодирєв Дмитро
старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки,

Професійно-прикладний характер занять з вогневої підготовки – це основа, що закладає як первинні навички стрільби, так і надалі майданчик для вдосконалення, відточування навичок. Більшість занять з вогневої підготовки має не теоретичну форму, а практичну.

У разі слід зазначити те що, кількісні показники практичної діяльності надають більший вплив на ефективність кінцевого результату – вміння правильно поводитися зі зброєю та стріляти [1].

Теоретичні заняття можуть відбуватися у звичайних аудиторіях з використанням наочного матеріалу для показу (макети зброї, стенди), використанням техніки для показу (фільми, презентації), а також використанням муляжів зброї для вироблення первинних навичок поводження зі зброєю (Витяг з кобури, правильне розташування рук на зброї і т. д.). Також теоретичні заняття можуть відбуватися на спеціальних навчально-тренувальних майданчиках або у тирі [2].

Тут слід акцентувати увагу на двох варіантах застосування табельної зброї в службовій діяльності: стрілянина на відстані до 25 м, що вимагає хороших професійних навичок, знання тактико-технічних характеристик табельної зброї, і стрілянина в умовах безпосередній близькості до злочинця на

відстані 3-10 м, де необхідні швидка реакція, володіння філігранною технікою швидкісної стрільби і тактичними прийомами відходу з лінії вогню [3].

Вогнева підготовка є одним з основних предметів професійної службової і фізичної підготовки співробітників органів внутрішніх справ і спрямована на формування стійких навичок у поводженні з вогнепальною зброєю, навчання особового складу діяти в умовах, пов'язаних з ефективним і правомірним його застосуванням [1].

Одним з найбільш важливих і відповідальних напрямів підготовки співробітників Національної поліції є питання застосування і використання сучасного вогнепальної зброї [3].

На третьому навчальному місці учні відпрацьовують нормативи з вогневої підготовки,. Залежно від навчального плану та програми підготовки слухачі поетапно відпрацьовують кожен із нормативів: спочатку контролюють правильний порядок дій, а потім виконують його на якийсь час.

Тренування без набоїв можна проводити на другому навчальному місці або на навчальній зброї, а також за допомогою електронних стрілецьких тренажерів.

Електронний стрілецький тренажер – це «спеціальний програмно-апаратний комплекс, що застосовується для моделювання реальних умов стрільби з різних видів стрілецької зброї. Він дає можливість виконувати всі основні елементи техніки стрілянини: витягти пістолет із кобури, зняти зброю із запобіжника, звести курок, провести прицілювання та спуск курка з бойового взводу. Використання електронного стрілецького тренажера робить тренування без набоїв наочним і зрозумілим» [1].

На базі юридичного інституту МВС у навчальній на практиці застосовується електронний стрілецький тренажер «СКАТТ».

Виконання правильного пострілу вимагає від стрілка певної послідовності дій. Основу влучного пострілу складають елементи техніки стрільби: виготовлення, хват, прицілювання, регуляція дихання, керування спуском курка з бойового взводу. Якщо учень правильно виконує всі елементи

техніки стрільби при виробництві пострілу в необмежений час, то і при стрільбі в обмежений час стрілок зможе зробити влучні постріли.

Екстремальні і напружені ситуації, з якими доводиться стикатися співробітникам поліції, вимагають негайної дії, як правило, в умовах жорсткого дефіциту часу, надаючи тим самим великий вплив на поліцейських. Одним з видів екстремальних ситуацій, з якими стикаються співробітники поліції, є ситуація застосування вогнепальної зброї [4].

Зауважимо, що на перших заняттях з вогневої підготовки у стрілецькому тирі або класі електронних стрілецьких тренажерів, що навчаються рекомендується здійснювати натискання на спусковий гачок серединою подушки нігтьової фаланги, тому що саме вона є найбільш чутливою частиною пальця.

Перший варіант виконання даної вправи полягає в тому, щоб той, хто навчається, не змінив положення зброї, наведеної на ціль при натисканні на спусковий гачок. Особливість даної вправи полягає у тому, що той, хто навчається, натискає і відпускає спусковий гачок з таким зусиллям, щоб курок не зривався з бойового взводу, тобто виробляє «вижим» тільки вільного ходу на спусковому гачку [3].

Другий варіант виконання цієї вправи полягає в тому, що навчається наводить на мету зброю і виконує прицільний постріл вхолосту. При цьому важливо, щоб учень контролював становище частин прицільного пристрою після виробництва пострілу, тобто робив позначку пострілу.

При використанні електронних стрілецьких тренажерів у методиці викладання вогневої підготовки в освітніх організаціях МВС поряд з відпрацюванням окремих елементів удосконалюється техніка стрільби загалом, одночасно розвиваються необхідні стрілку фізичні та психічні якості.

Електронний стрілецький тренажер не усуне страх справжнього тиру, бойової зброї, пострілу, тому психологічну підготовку до роботи на вогневому рубежі викладач має проводити за умов стрілецького тиру.

Незважаючи на те, що в роботі з електронними тренажерами є як

позитивні, так і негативні моменти, одним із найважливіших елементів у методиці викладання вогневої підготовки залишається постійний контроль з боку викладача [1].

Як би багато, які довго і результативно навчалися не займалися на електронних стрілецьких тренажерах, роботу з бойовим. зброєю та стрілянину бойовими патронами в тирі або на стрільбищі ніщо не зможе замінити навіть масогабаритні макети зброї. Але, на наш погляд, робота та тренування на електронних стрілецьких тренажерах є важливим етапом у підготовці стрільця до бойової стрільби. Вогнева підготовка як дисципліна виконує низку навчальних та виховних функцій.

Ціннісна функція. Реалізується змістоутворююча складова освітньої системи. Формуються ціннісні орієнтації військово-професійної підготовки курсантів. Учні усвідомлюють глибокий сенс освоєння військової професії та реалізації себе у ній.

Мотивуюча функція визнана викликати у курсантів усвідомлення мотиву військово-професійної діяльності [2]. Мотив, своєю чергою, виступає професійним орієнтиром у системі підготовки військових фахівців.

Розвиваюча функція сприяє особистісному розвитку та становленню майбутніх офіцерів, а також розвиває професійно-важливі якості: стійкість, витримку, стійкість до стресів.

Контролююча функція визначає ступінь підготовки та рівень розвитку умінь та навичок учнів на кожному етапі їхньої професійної підготовки. Виражається запровадженням у тематичні плани контрольних робіт, комплексних перевірочних занять, заліків, іспитів.

Особливістю викладання вогневої підготовки є навчання курсантів діям за умов бойової обстановки. Для створення таких умов необхідно організовувати та проводити практичні заняття на тлі загальної тактичної обстановки, умовах зіткнення з умовним супротивником (під час проведення умовних спеціальних дій), з використанням імітаційних засобів. Даний фактор підвищує інтерес учнів на заняттях та сприяє досягненню поставлених цілей.

Розглядаючи перспективи розвитку дисципліни як системотворчої необхідно відзначити паралельний взаємозалежний розвиток як елементів виконання практичних дій з бойовою стрільбою, так і внутрішньої особистісної готовності, впевненості, витримки учнів, що навчаються до виконання.

У зв'язку з цим, впевнене володіння табельною зброєю вельми актуально для співробітників правоохоронних органів.

Що відбуваються в суспільстві кризові явища призвели до посилення злочинності, ускладнення кримінальної обстановки в нашій країні. Це змушує уряд і Міністерство внутрішніх справ як ніколи велика увага приділити питанням професійної підготовки співробітників НП, ефективності та якості професійної підготовки співробітників, вдосконалення процесу навчання стрільби з бойової зброї. Вогнева підготовка є складовою частиною професійної, службової та фізичної підготовки і являє собою систему заходів, спрямованих на засвоєння особовим складом теоретичних знань, прищеплення їм умінь і навичок, необхідних для впевненого володіння зброєю при виконанні оперативно-службових завдань [2].

Коли всі учасники стрільб виконають вправу, керівник стрільб особисто перевіряє записи в роздавально-здавальних відомостях, залишок боєприпасів, кількість стріляних гільз, дає вказівки на зняття обстав і чистку зброї. Потім підводить підсумок заняття, вказує на позитивні і негативні моменти, характерні помилки, які вплинули на результат стрільби.

У зв'язку з переліченим вище слід зазначити, що в даний час практичні вправи для проведення занять з вогневої підготовки, які регламентовані та рекомендовані відповідними нормативно-правовими актами (не лише загальнометодичні рекомендації для підготовки студентів у цивільних вузах, а й накази та інструкції спеціалізованих навчальних закладів правоохоронних органів), не відповідають реальним умовам та ситуаціям застосування вогнепальної зброї.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Матросов Михайло, Ігор Атаманенко, and Олександр Арабаджі. "Методичні рекомендації щодо викладання вогневої підготовки в підрозділах Національної гвардії України." Молодий вчений 11 (75) (2019): 146-150.

2. Заболотний, Сергій, And Олег Резнік. "Актуальні Проблеми Викладання Дисципліни “Вогнева Підготовка” В Аспектах Використання Прикордонниками Вогнепальної Зброї." Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки 29.2 (2022): 272-283.

3. Савченко М. С., And С. В. Жуковський. "Вогнева Підготовка Складова Професійної Підготовки Поліцейського." Матеріали викладені у авторській редакції з незначними коректорськими правками. (2020): 161.

4. Конєв О. Ю. "Удосконалення Викладання Вогневої Підготовки Із Урахуванням Практичного Досвіду Підрозділів Національної Поліції У Вищих Навчальних Закладах Зі Специфічними Умовами Навчання." Шановні Колеги!: 97.

ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ:
СУТНІСНІ ОЗНАКИ ТА ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ

Паламар Сніжана Богданівна,
студентка 4 курсу
Західноукраїнський національний університет
м. Тернопіль, Україна

Вступ. В умовах сучасності, в яких наша держава прагне інтеграції у політичній та економічній сферах, важливим є фінансовий контроль. Він є однією із управлінських функцій держави, розвиток яких не стоїть на місці у зв'язку із змінами у внутрішньому фінансовому ладі України. Основними у даному питанні постають перевірка уповноваженими органами фінансової дисципліни та ефективності використання фінансів. Саме це є актуальним у наш час та основою розвитку у сфері економіки, подоланні корупції в Україні. На сьогоднішній день одним із головних дискусійних питань щодо наявного фінансового контролю в нашій державі є сутність та принципи такого контролю.

Мета роботи. Метою даної роботи є обґрунтування та розкриття природи фінансового контролю та його принципів.

Матеріали та методи. В процесі дослідження використано загальні методи наукового пізнання. Теоретичну й методологічну основу дослідження складають положення правової та економічної теорії, теоретичні висновки та узагальнення вітчизняних та зарубіжних вчених та науковців, які містяться у монографіях та періодичній літературі, а також нормативно–правові документи та акти з досліджуваних питань.

Саму ж сутність цього контролю, а також його принципи досліджували такі провідні сучасні науковці: Базась М., Базилевич В., Барановський О., Басанцов І., Василик О., Васильєва Т., Виговська Н., Геєць В., Глущенко В., Дем'янишин В., Дрозд І., Загорський В., Іващенко Л., Каленський М., Кириченко О., Ковалюк О., Кравченко В., Крисоватий А., Крупка М.,

Лібанова Е., Лобозинська С., Микитюк І., Невідомий В., Пасічник Ю., Рубан Н., Рудницький В., Пирожков С., Савченко В., Савченко Л., Стефонюк І. та багато інших дослідників.

Результати та обговорення. Фінансовий контроль - це комплексна та цілеспрямована фінансово-правова діяльність органів фінансового контролю, а також їхніх підрозділів або представників та осіб, які уповноважені здійснювати такий контроль, основою якого є положення нормативно-правових актів чинного законодавства. Даний контроль передбачає перевірку господарських, а також фінансових операцій щодо їхньої достовірності, законності, доцільності та ефективності [3, с. 6].

Фінансовий контроль вважається однією із останніх стадій управління фінансами, а тому є невід'ємною складовою частиною фінансової діяльності держави та місцевих органів влади, а також необхідним для ефективності управління відносинами, що стосуються фінансів. Тому, базуючись на дослідженнях багатьох авторитетних науковців, поняття можна розглядати в інших аспектах, а саме: як контрольну функцію фінансів; як діяльність контролюючих органів і систему їхнього нагляду; як один із видів своєрідного контролю із боку самої держави; як сукупність заходів, що проводяться органами контролю; як функцію системи управління відносинами щодо фінансів тощо. Виходячи з цього, існування такого контролю зумовлене наявністю саме контрольної функції, яка є притаманною для фінансів загалом.

Фінансовий контроль має ознаки, які властиві контрольній діяльності. До них відносять зокрема: оперативність, цілеспрямованість, безпосередність, обґрунтованість та дієвість. Оперативність фінансового контролю проявляється у організації системи управління досягненням поточних (короткострокових) фінансових цілей, що є дуже важливим у такій діяльності. Оперативність потрібна при формуванні потреби у своєчасному спостереженні та попереджені негативних тенденцій. Воно дозволяє оперативно відображати похибки планування і прогнозування, а також вчасно виправляти помилки, що унеможливить їх вплив на кінцевий результат фінансової діяльності.

Цілеспрямованість проявляється, перш за все, в здійсненні безпосередньо цілеспрямованого впливу на кожен об’єкт управління. Цей вплив передбачає постійний нагляд з боку органів управління, який проявляється у спостереженні за їхньою безпосередньою діяльністю для визначення недоліків та певних відхилень від встановлених стандартів, певних вимог або завдань під час їх виконання. Варто звернути увагу на те, що саме ця ознака є сутністю фінансового контролю. Наступна ознака акцентує увагу на тому, фінансовий контроль безпосередньо пов'язаний із його виконанням. Протиправність дій окремих суб'єктів призводить до викривлень у фінансовій політиці, що перешкоджають досягненню бажаних результатів. Якщо процес фінансового контролю показує, що багато суб’єктів продовжують порушувати фінансове законодавство, це може бути сигналом про те, що політика у сфері фінансових ресурсів не враховує саме їхні інтереси. Потрібні певні коригування такої політики, оскільки навіть покращення здійснення контролю не дасть потрібних результатів до того моменту, поки така політика не буде зважати на інтереси кожного учасника відносин у галузі фінансів.

Дієвість та обґрунтованість фінансового контролю пояснюється тим, що раціонального, а також ефективного використання фінансових ресурсів, які обмежені можна досягти лише шляхом встановлення дієвої системи верховенства права, фінансової дисципліни та доцільного контролю за мобілізацією, розподілом та безпосереднім використанням централізованих та децентралізованих коштів, які є в переважній більшості державними. Щодо обґрунтування, то отримані при фінансовому контролі результати діяльності забезпечують безпосереднє виконання бюджетів щодо доходів, а також видатками, а в кінцевому результаті уже дають змогу побачити певні резерви для того, щоб збільшити сам обсяг фінансових ресурсів, при цьому виявляючи та виправляючи диспропорції при розподілі самих фінансів, а згодом і забезпечити цільове використання таких коштів та мати змогу в процесі реалізувати інші не менш важливі функції органів публічної влади.

Також дослідники виділяють ознаки, які є обов’язковими для фінансового

контролю, який наявний у системі державного управління. До таких рис належать: контролюючий суб’єкт; контрольований суб’єкт; об’єкт контролю; цілі контролю. Контролюючим суб’єктом при розгляді даного питання буде виступати відповідно орган державної влади. Їхня безпосередня діяльність мати проводитися в межах їхньої компетенції, а перевищення її є незаконним. Через це вказівка у визначенні на діяльність органів держави в межах встановленої компетенції буде вважатися зайвою. Посилання на національну інституційну систему було б також зайвим, оскільки потрібне визначення самої системи. Контрольованим суб’єктом вважаються органи державної влади, а також органи місцевого самоврядування, юридичні й фізичні особи. На даний момент кожен із них включений у діяльність щодо фінансового контролю.

Загальноприйнятим його об’єктом виступає фінансова і пов'язана з нею господарська діяльність контрольованих суб'єктів. На погляд дослідників, важко уявити господарську діяльність, не пов'язану з рухом фінансів. Звичайно ж, не вся фінансова діяльність контролюється державою, а тільки та її частина, яка віднесена згідно із законом до області контролю з боку держави. Цілями фінансового контролю переважно визначають оцінку дотримання контрольованими суб’єктами фінансово-правових норм та відповідність їхньої діяльності із законодавством держави [2].

Принципи контролю щодо фінансових ресурсів – це основні базиси його організації та проведення. Також під даним поняттям розуміють організаційно-правові засади побудови контролю та його функціонування, які забезпечують його результативність. Існують різні підходи до виділення найважливіших принципів фінансового контролю, але у жовтні 1977 р. XI Конгрес міжнародних регуляторних органів прийняв Лімську декларацію щодо головних принципів контролю. Відповідно до її змісту, контроль не виступає певною самоціллю, а лише складовою частиною системи усього управління, спрямованої на своєчасне визначення відхилень від загальноприйнятих норм та порушень, які стосуються принципів законності, ефективності та економії використання ресурсів, які носять матеріальний характер. Думаю, буде

доцільним розкрити зміст саме принципів, які затверджені даною декларацією. Лімська декларація виділяє такі принципи фінансового контролю: законності, об’єктивності та реальності, професійності, незалежності, вертикальної підпорядкованості контролюючих суб’єктів, наукової обґрунтованості, доцільності, гласності та публічності, відповідальності.

Принцип законності є одним із з ключових принципів діяльності органів державного фінансового контролю. Він передбачає наявність законів, які виражають волю народу країни та відображають об’єктивні закономірності суспільного розвитку, які уже пізнані раніше. Також принцип законності означає ідентичне розуміння, застосування, безумовне та безперешкодне виконання законів та правових актів усіма державними органами без виключення, а також посадовими особами, громадянами, громадськими формуваннями тощо [8, с. 133]. Принцип законності виражається в основному у тому, що органи здійснення фінансового нагляду при безпосередньому виконанні своїх завдань керуються Конституцією України, а також відповідними законами України, але лише суворо в межах своєї компетенції, у межах здійснення своїх повноважень та функцій, а посадові особи – відповідно з правами та відповідальністю.

Принцип об'єктивності та достовірності - це отримання правдивої картини об'єктивної істини в результаті здійснення контролю. Вони, перш за все, мають ґрунтуватися на письмових матеріалах, які обґрунтовують чи спростовують наявні порушення у фінансовій сфері. Об’єктивність та реальність передбачають певну необхідність забезпечення контролюючими суб’єктами неупередженого підходу до суб’єктів, які є підконтрольними їм у той час, коли ті проводять контрольні дії, та узагальнення його результатів, які мають ґрунтуватися на правдивій інформації. Даний принцип також передбачає точність результатів проведення фінансового контролю.

Принцип незалежності відтворюється у тому, що контролюючі органи у своїй діяльності керуються нормами законодавства та є незалежними у здійсненні покладених на них функцій. За організаційну систему

контролюючого органу відповідає принцип вертикальної підпорядкованості контролюючого органу, відповідно до якого рішення вищих контрольних органів є обов'язковими для контролюючих органів нижчого рівня. Принципи наукової обґрунтованості стосуються використання контрольної діяльності в сучасних технологіях і розробках. Принцип доцільності визначає, що в процесі контролю досягається певна мета, тобто без неї він буде позбавлений сенсу. Принципи відкритості та гласності забезпечують доступність результатів контролю будь-якого підконтрольного суб’єкта за його проведенням та організацією, а також доступ громадськості до державних фінансів і їх використання, що належать державі або муніципалітету. Принцип відповідальності полягає в тому, що наглядовий орган зобов'язаний повідомити перевірений підрозділ про акт перевірки. Передбачається застосування в таких випадках заходів впливу до уповноважених органів державного фінансового контролю та заборона порушувати відповідні закони.

Також окрім вищенаведених принципів, не менш важливим є принципи економічності та ефективності. Дані принципи означають ефективність контрольних заходів, що проводяться з метою усунення виявлених прогалин в фінансовій діяльності суб’єкта господарювання і внесення пропозицій із більш раціонального використання фінансових ресурсів, запобігання марнотратства, економії коштів, оцінки ризиків із можливістю попередження фінансових витрат [7, с. 72]. Це означає, що ефективність його здійснення пов’язана із прийняттям рішень саме підконтрольним суб’єктом, які пов’язані із виправлення помилок та пошуку раціональних шляхів їхнього вирішення, спираючись на певні висновки суб’єкта, який їх безпосередньо контролює.

Висновки. Отже, фінансовий контроль є важливим інститутом у фінансовому праві, який має властиві лише йому ознаки. Також варто підсумувати і те, що самі ж його принципи є основними його положеннями, певними засадами, які застосовуються безпосередньо на практиці. Вони мають нормативно-правове закріплення або існують як неписані принципи, але точно мають реалізацію на практиці у сфері фінансового права та фінансової

політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бандурка О. М., Гетманець О. П., Жорнокуй Ю. М. та ін. Фінансове право: підручник. МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. 392 с.
2. Войтенко В. В. Види і принципи фінансового контролю в системі державного управління. *Державне управління: удосконалення та розвиток.* 2018. № 8. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1560.
3. Гуцаленко Л. В. Державний фінансовий контроль: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К.: Центр учбової літератури, 2009. 424 с.
4. Закон України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні», редакція від 03. 07. 2020. *Відомості Верховної Ради України.* Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12#Text.
5. Конституція України [Електронний ресурс]. *Відомості Верховної Ради України.* 1996.URL: http://zakon3.rada.gov.ua
6. Кур'янов В. В. Державний фінансовий контроль: сутність та синтез поглядів. Економіка. *Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики.* 2019. № 10. С. 133-140.
7. Настенко М. О. Принципи фінансового контролю за діяльністю суб'єктів господарювання в системі принципів фінансового права. *Право та державне управління.* 2017. №2(27). С. 69-74.
8. Попадинець І. І. Визначення основних принципів фінансового контролю у законодавстві України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції.* 2017. №6. Том 2. С. 132 -135.
9. Штогринець Н. В., Кускова В. Г. Об'єктивні передумови та основні характеристики фінансового контролю. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. № 17, частина 2. С. 140-143.

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ПЕРЕВІРКИ ТА ОЦІНКИ ДОКАЗІВ, ЩО МІСТЯТЬСЯ У ПОКАЗАННЯХ ПОТЕРПІЛОЇ ОСОБИ, У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Притуляк Владислав,
Курсант
Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
Науковий керівник:
Федченко Володимир,
професор кафедри
кримінального процесу та стратегічних розслідувань,
кандидат юридичних наук, доцент
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Вступ. Актуальності у науці кримінального процесу вже немалий час не можуть бути позбавлені питання наявності певних проблем у сфері перевірки та оцінки доказів, які є одними із основних елементів кримінальної процесуальної діяльності.

Ціль роботи. Метою цієї роботи є дослідження вищевказаної теми на предмет наявності актуальних проблем щодо нормативного регулювання перевірки та оцінки доказів особи, а також формування шляхів їх вирішення з метою підвищення ефективності кримінального провадження та діяльності суб’єктів, що задіяні до кримінального процесу загалом.

Матеріали та методи. У даній роботі використовуються методи аналізу, синтезу, а також дедукції. Серед матеріалів слід виділити видання кримінального циклу за ред. Ю. Грошевого та О. Капліної (2010), і матеріали періодичного видання Херсонського державного університету за редакцією О. Сольонової (2016).

Результати та обговорення. Кількість джерел доказів винуватості чи невинуватості не є обмеженим, проте законодавцем висунуті чіткі вимоги щодо обов’язкових ознак доказів: допустимість, належність, достатність та

достовірність. Відкриття джерела доказів шляхом отримання показань, наприклад, потерпілого є вдалим інструментарієм встановлення наявності чи відсутності фактів та обставин, що становлять інтерес для провадження. Це є підставою для вкрай уважної та ретельної перевірки отриманих доказів. У процесі дослідження їх на предмет достовірності працівниками правоохоронних органів можуть бути встановлені обставини, що доводять винуватість певної особи у вчиненні злочину, або, навпаки, ті, що виключають настання кримінальної відповідальності для обвинуваченого.

Саме потерпілий має право не давати показання, на відміну від експерта чи свідка, для яких це є обов'язком. Незважаючи на це, дані, що були отримані від потерпілої особи, проходять оцінювання слідчим, слідчим суддею, судом, прокурором за внутрішнім переконанням, що основується на повному та неупередженому дослідженні всіх обставин, що мають значення для кримінального провадження. Перевірка та оцінка доказів допускається лише за умови показань допустимими та належними доказами.

Варто зазначити, що законодавець чітко не розмежовує характерні особливості показань потерпілої особи та осіб, що мають інший процесуальний статус та можуть давати показання, проте серед них можна виділити деталі щодо обставин злочину – час, місце, спосіб вчинення тощо. Достатній обсяг таких відомостей може бути отриманий лише від винної особи, що вчинила кримінальне правопорушення, а також від потерпілої особи. Припущення та думки щодо ймовірних підозрюваних осіб від потерпілого також ураховуються, хоч і всі показання, що дав потерпілий, мають бути перевірені. Це робиться шляхом співставлення із іншими доказами, наявними у кримінальному провадженні. Така перевірка дає змогу впевнитися у наявності чи відсутності збігів з іншими доказами.

Чинне кримінальне процесуальне законодавство України не регламентує визначений порядок визначення достовірності показань потерпілого, проте це є важливою частиною перевірки та оцінки доказів, отриманих від потерпілої особи у кримінальному провадженні. Потерпілий може надати неправдиві, а, як

наслідок, неналежні та недостовірні докази в силу особистої зацікавленості, факторів зовнішнього психологічного тиску, наприклад, або конформістичних схильностей.

Висновки. Таким чином, незважаючи на зазвичай достатню повноту показань потерпілого, а також їх достовірність, необхідно враховувати можливість появи чи знаходження певних розбіжностей у показаннях, що в основному пов’язані з індивідуальними особливостями сприйняття навколишнього середовища та запам’ятовування деталей в екстримальних та нетипових ситуаціях. Це спричинює потребу проведення глибокої та якісної перевірки та оцінки показань потерпілого з урахуванням усіх зовнішніх та внутрішніх чинників, а також у комплексі із порівнянням з іншими джерела доказів та інформацією, отриманою з них.

НАЦІОНАЛЬНЕ АНТИКОРУПЦІЙНЕ БЮРО ЯК ОДИН ІЗ ПРОВІДНИХ ОРГАНІВ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ

Пурик Тетяна Олександрівна
курсант ФПФППД (ПД-033)
Казначєєв Дмитро Георгійович
доцент,кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Боротьбі з корупцією приділяють зараз особливу увагу в усіх країнах світу. Корупція є злочинною діяльністю в сфері політики або державного управління, що полягає у використанні посадовими особами довірених їм владних повноважень та прав для особистого збагачення. Вона стала такою розповсюдженою, що прояви корупції зустрічаються в усіх країнах світу. Але не кожна держава має достатньо ефективний та справедливий механізм боротьби з даним явищем політики та державного управління [1].

В. М. Пасічник стверджував: що умовою максимального успіху боротьби з корупцією є посилення покарання за корупцію, запровадження кримінальної відповідальності за вчинення злочинів у цій сфері. Згідно ст. 36 Конвенції Організації Об’єднаних Націй проти корупції, кожна країна, що входить до цієї організації, у тому числі Україна, повинна мати орган, органи або осіб, які відповідно до основоположних принципі правової системи здійснюють боротьбу та протидію корупції шляхом застосування правоохоронних заходів. Такі орган чи органи наділені необхідною самостійністю, згідно основоположним засадам правової системи своєї держави, щоб мати можливість здійснювати свою діяльність ефективно без будь-якого неналежного впливу. Обов’язково працівники такого органу або органів повинні мати достатній рівень знань у цій сфері, відповідну кваліфікацію та доступ до ресурсів, які застосовуються під час виконання покладених на неї

повноважень та завдань [2].

З метою підвищення ефективності протидії корупції в Україні, із врахуванням міжнародного досвіду, проводиться інституційна реформа органів, що здійснюють досудове розслідування і кримінальне переслідування у провадженнях про корупційні злочини, внаслідок чого і було створено абсолютно новий правоохоронний орган – Національне антикорупційне бюро України, діяльність якого регламентується Законом України «Про Національне антикорупційне бюро України», що набув чинності 25 січня 2015 року. Національне антикорупційне бюро України (далі НАБУ) має прямий доступ до автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів та банків даних, держателем (адміністратором) яких є державні органи або органи місцевого самоврядування, користується державними, у тому числі урядовими засобами зв'язку та іншими технічними засобами. НАБУ уповноважено від імені України надавати міжнародні доручення щодо проведення оперативно-розшукових та слідчих дій, укладати угоди про співробітництво з питань її повноважень з іноземними і міжнародними правоохоронними органами та організаціями, звертатися від імені України до іноземних державних органів в установленому законодавством України та відповідних держав порядку тощо [3].

Правовою основою діяльності Національного антикорупційного бюро України є Конституція України (як Основний закон держави закріплює фундаментальні засади прав і свобод людини, державного управління); Кримінальний процесуальний кодекс України; Кодекс України про адміністративні правопорушення (встановлює загальні засади ведення провадження у корупційних справах); Закони України «Про Національне антикорупційне бюро» (регламентує функціонування цього органу та основоположні принципи його діяльності), «Про засади запобігання і протидії корупції», «Про банки і банківську діяльність», «Про депозитарну систему України» (встановлює порядок доступу Національного бюро до інформації, що містить банківську таємницю).

Впровадження антикорупційної реформи в Україні, на мій погляд, дуже

гальмується на місцевому та регіональному рівнях. Якщо визначити рівень поінформованості населення України про існування і діяльність НАБУ, очікування громадян від новоствореного органу та рівня довіри до справедливості та ефективності його діяльності, то можна помітити багато проблем та неоднозначностей щодо потреби у функціонуванні НАБУ. Але, роблячи ставку на те, що це новостворений орган, який має великі перспективи покращення своєї роботи у сфері корупції, можна визначити причину та можливий прогрес через деякий час після функціонування НАБУ. Звичайно корупція існує у всьому світі, але в нашій країні вона набагато серйозніша. Наразі в нас проходить система реформування правосуддя, прокуратури, адвокатури, правоохоронних органів, так як всі ці органи мають працювати на юстицію і забезпечувати справедливість, верховенство права та виборчого права шляхом таємного голосування [4].

Найбільш розповсюдженою та актуальною проблемою діяльності такого правоохоронного органу як НАБУ є те, що більшість фахівців некомпетентні у своїй роботі; бракує часу для підготовки професійних слідчих, молоді; слабка юридична освіта та доказова база не дає достатнього досвіду тим, хто навчається у сфері протидії корупції. Маючи достатню кількість адвокатів, вчених та юридично навчених людей, можливо створити та сформувати структурно органи, що будуть мати ефективність від своєї роботи. Проблема неупередженості та незалежності суду в Україні, нажаль, поки присутня, але з реформами у правоохоронних та судових органах, сподіваємось, це зміниться. Слід зауважити, що відбір до таких органів як НАБУ здійснюється конкурсною комісією, яка, зазвичай, також виявляється безвідповідальною, некомпетентною та нерозуміючою про питання протидії та запобігання корупції [5].

Створене НАБУ в сьогоднішньому вигляді з дублюванням функцій виконуваних прокуратурою, Національною поліцією, Службою Безпеки України не повністю розкриває можливості своєї ефективності в боротьбі з корупцією в Україні. Більш доцільним було б правильно розібрати функції, що здійснюють правоохоронні органи в залежності від їх спрямованості. А не так,

що, наприклад, СБУ та НАБУ уповноважені займатися корупційними справами. Також було б правильно при створені такого органу НАБУ, що класифікується виключно на корупційних правопорушеннях, перевести туди фахівців, які займалися таким видом справ з інших органів, а не набирати інших, хто ніколи навіть не стикався з таким типом справ. Зараз же, Україна має такі випадки, коли розслідуючи якісь справи пересікаються межі повноважень, наприклад, НАБУ та СБУ. Треба розділити функції правоохоронних органів України правильно, територіальна та професійно доцільно для кожного органу, прибравши конкурентність з підслідністю [6].

Отже, можна зробити висновок, що новостворений правоохоронний орган України має неабиякий потенціал та перспективи у майбутньому. Слід зауважити, що ефективність та виправданість функціонування цього органу можливі лише у разі внесення змін та реформування його, шляхом розподілення функцій усіх правоохоронних органів в залежності від сфери їх діяльності; перегляду процесу відбору кандидатів на посаду до НАБУ; збільшення практичних годин під час навчання фахівців, що в майбутньому будуть працювати в сфері протидії та запобігання корупції. На мою думку, створення НАБУ є виправданим та правильним кроком із боку влади, але ж, це орган, який вимагає постійних доповнень та вирішення актуальних проблем його функціонування.

ЛІТЕРАТУРА.

1. Юридичний словник. – М.: Инфарм, 1998. – 153 с. (дата звернення: 15.05.2021).

2. Організація Об’єднаних Націй проти корупції: Конвенція від 31.10.2003. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16 (дата звернення: 15.05.2021).

3. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014. №1698-VII. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18 (дата звернення: 15.05.2021).

4. О. Скомаров: Принципи діяльності Національного антикорупційного бюро України. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. – 2016. URL:

http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/ (дата звернення: 15.05.2021).

5. А. О. Рознатовський: Особливості адміністративно-правового статусу Національного антикорупційного бюро України, проблеми діяльності та перспективи розвитку. Науковий часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2017. URL:

https://www.naiau.kiev.ua/files/naukova-diyalnist/naukovi-zaxodi/zbirnuki/2017/seminar_01_2017.pdf#page=125 (дата звернення: 15.05.2021).

6. Стаття: Позиція МВФ: НАБУ потрібно створити всі умови для безперешкодної роботи. 15.02.2018. URL: https://nabu.gov.ua/novyny/pozyciya-mvf-nabu-potribno-stvoryty-vsi-umovy-dlya-bezpereshkodnoyi-roboty (дата звернення: 15.05.2021).

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО: КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ЗДОРОВ'Я (СТ. 121–128 КК)

Раковчук Д. О.
курсант 3-го курсу
навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції
Науковий керівник:
Корогод Світлана Володимирівна
старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології, капітан поліції
Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ

Ще з моменту виникнення перших соціальних конституцій на початку XX століття саме життя та здоров'я було визначено пріоритетними об'єктами охорони держави. Так, відповідно до Конституції України (ст.3) [1] найвищою соціальною цінністю в Україні є людина, її життя та здоров'я. Крім того, на нормативно-правовому рівні здоров'я особи охороняється нормами «Основ законодавства України про охорону здоров'я» та інших законодавчих актів [4-6].

Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я відносяться до найнебезпечніших. Кримінальні правопорушення проти здоров'я можна зарахувати до категорії кримінального правопорушення проти особистості. Відповідальність за дані посягання закріплена у розд. II Особливої частини (статті 115–145) Кримінального кодексу України [3].

Кримінальними правопорушеннями проти здоров'я особи визнаються суспільно небезпечні протиправні діяння, що посягають на здоров'я особи. Дані діяння регламентовані нормами ст.ст. 121-128, 130 і 133 КК. До найсерйозніших кримінальних правопорушень проти особистості відносяться навмисні кримінальні правопорушення, що спричинили тяжку шкоду здоров'ю.

Загальновизначено, що родовим об`єктом кримінальних правопорушень

проти здоров’я особи є безпека для здоров'я особи, а видовим та безпосереднім (основним) об‘єктом даної групи протиправних дій є власне здоров’я особи. Відповідно до Статуту Всесвітньої організації охорони здоров’я [2] здоров’ям особи слід вважати такий стан людського організму, за якого нормально функціонують усі його органи та тканини з початку фізіологічних пологів і до моменту біологічної смерті людини (фізичний аспект), а також психічне і соціальне благополуччя особи.

Об’єктивною стороною кримінальних правопорушень даної групи визнається як дія, так і бездіяльність, внаслідок яких спричиняється небезпека або завдається шкода здоров’ю особи. Тобто, протиправні дії проти здоров’я особи в науковій літературі зазвичай кваліфікуються як матеріальні. Дані дії визнаються протиправними у разі наявності факту спричинення шкоди здоров’ю особи, встановлення причинно-наслідкового зв’язку між діянням/бездіяльністю, внаслідок якої було завдано шкоди або небезпеки здоров’ю, і фактом настання такої шкоди/небезпеки. Перелічене є обов’язковими ознаками вчинення кримінальних правопорушень даної групи.

За суб’єктивною стороною кримінальні правопорушення проти здоров’я особи можуть характеризується як такі, що вчинено за наявністю умислу або внаслідок вини з необережності. Суб’єктом кримінальних правопорушень даної групи може бути особа, яка досягла 14-ти (ст. ст. 121, 122 КК) або 16-ти років (усі інші статті) [8, с.173-174].

Класифікація кримінальних правопорушень проти здоров’я особи пережила певну еволюцію. Так, у Кримінальних кодексах 1922, 1927, 1960 рр. кримінально-правова охорона життя та здоров’я особи регламентувалася Розділом III "Злочини проти життя, здоров’я, волі і гідності особи". У процесі подальших внесень змін до вітчизняного кримінального законодавства науковцями були більш чітко сформульовані ознаки тілесних ушкоджень. Також нормами кримінальних кодексів була встановлена відповідальність за катування та поставлення особи в небезпеку зараження венеричною хворобою.

В середині 1990-х років рядом науковців (Н. В. Чарнишов,

М. В. Володько, М. А. Хазін та ін.) було запропоновано поділ кримінальних правопорушень проти життя, здоров'я, волі і гідності особи на шість груп. Зокрема, до кримінальних правопорушень проти здоров'я, було віднесено: тілесні ушкодження всіх видів, побої, мордування, зараження венеричною хворобою та ухилення від її лікування, зараження вірусом імунодефіциту людини, у т.ч. медичними та фармацевтичними працівниками. В наступні роки розподіл кримінальних правопорушень проти особи на шість груп зберігався, проте "статеві кримінальні правопорушення" було перейменовано на "кримінальні правопорушення, що посягають на статеву недоторканість і статеву свободу", а кримінально протиправні проти здоров'я було запропоновано поділити на три підгрупи: тілесні ушкодження, побої і мордування, зараження венеричною хворобою та вірусом імунодефіциту людини [7, с.396].

У той же час групою вчених кримінальних правопорушень проти особистої безпеки людини було виділено в окрему групу, а до цих кримінальних правопорушень було віднесено: свідоме поставлення в небезпеку зараження венеричною хворобою, ухилення від лікування венеричної хвороби, зараження вірусом імунодефіциту людини, ухилення від лікування венеричної хвороби та зараження вірусом імунодефіциту людини [10, с.207].

Класифікація складів кримінальних правопорушень за групами змінилася після прийняття КК України 2001 року. Так, до кримінальних правопорушень проти здоров'я особи більшістю науковців було віднесено: різні види тілесних ушкоджень (ст. 121-125, 128), побої і мордування (ст.126), катування (ст.127), спеціальні види тілесних ушкоджень: зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншою невиліковною інфекційною хворобою (ст.130), зараження венеричною хворобою (ст.133) [9, с.23-24].

У сучасному кримінальному праві класифікація кримінальних правопорушень проти життя і здоров'я особи, що містяться у II розділі КК, виглядає наступним чином: всі види тілесних ушкоджень (ст.ст. 121-125, 128), побої і мордування (ст. 126), катування (ст. 127), зараження вірусом

імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби (ст. 130), зараження венеричною хворобою (ст. 133).

Разом з тим слід зазначити, про наявність ряду проблем щодо правового регулювання протиправних діянь проти здоров'я особи. Так, певна юридична складність має місце у вірній кваліфікації справ цієї категорії. Найпоширенішою помилкою є неправильне визначення причинно-наслідкового зв'язку між кримінальними правопорушеннями діянням особи і наступаючими його наслідками. Важливу роль при кваліфікації такого роду кримінальних правопорушень грає правильне вивчення способу заподіяння шкоди, що відбивається у характері зброї; силі та кількості нанесених ран, каліцтв тощо. Усі зазначені аспекти вчинення протиправних дій необхідно розглядати разом. Обгрунтованість кваліфікації має ґрунтуватися на сукупності даних аспектів, що мають значення для справи, а не лише на обставинах діяння. Крім того, на визначення питання вірної кваліфікації згідно з діянням також можуть вплинути місце вчинення та ситуація вчинення такого діяння.

Таким чином, під кримінальними правопорушеннями проти здоров’я особи розуміють суспільно небезпечні протиправні діяння, що посягають на здоров'я особи, передбачені ст. 121-128, 130 і 133 КК.

До кримінальних правопорушень даної групи вітчизняним кримінальним законодавством віднесено: усі види спричинення тілесних ушкоджень (ст.121-125 і 128 КК), спричинення фізичних або моральних страждань (статті 126 і 127 КК), побої і мордування (ст. 126 КК), катування (ст. 127 КК), зараження соціальними хворобами - вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби (ст.130 КК), венеричною хворобою (ст.133КК).

Суспільна небезпека кримінальних правопорушень проти здоров’я особи полягає у заподіянні шкоди здоров'ю людини або загрозі такого заподіяння.

Для правильної кваліфікації діянь проти здоров'я, особливо в частині заподіяння тяжкої шкоди, необхідно звернення до кримінального права та кримінально-процесуального законодавства. Тільки за дотримання всіх вимог

до повноти, уважності та об'єктивності дослідження доказів, які потребують доведення, можна визначити всі умови протиправного діяння та дати вичерпну характеристику суб'єкта протиправного діяння.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України. Офіційне видання. – К.: Концерн „Видавничий дім„ Ін Юре”, 2019. – 78 с.

2. Статут Всесвітньої організації охорони здоров’я від 22.07.1946 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_599

3. Кримінальний кодекс України. Від 05.04.2001р. №2341-III. З подальшими змінами. // Відомості Верховної Ради (ВВР).-2001.-№25-26.-ст.131.

4. Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24.02.1994 р. № 4004-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4004-12

5. Закон України "Про захист населення від інфекційних хвороб" від 06.04. 2000 р. № 1643-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14

6. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров’я» від 19.12.1992 р. № 2801-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12

7. Гацелюк В. О. Щодо класифікації злочинів проти здоров’я у КК України 2001 року / В. О.Гацелюк // 10 років чинності Кримінального кодексу України: проблеми застосування, удосконалення та подальшої гармонізації із законодавством європейських країн: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (13-14 жовт. 2011 р.). – Х.: Право, 2011. – С. 394-400.

8. Гуділіна Т. В. Злочини проти життя та здоров‘я особи як об‘єкт наукового дослідження / Т. В. Гуділіна // Морально-етичні засади реформування кримінального законодавства України: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 10 квітня 2015 р.). - Дніпропетровськ, 2015. -

С. 173-175.

9. Зінченко І. О. Кваліфікація кримінальних правопорушень проти життя та здоров’я особи: навч. посіб. / І. О. Зінченко, О. О. Володіна ; за заг. ред. М. І. Панова. –Харків: Право, 2019. – 248 с.

10. Павленко Т. А. Щодо питання класифікації злочинів проти життя та здоров’я особи за Кримінальним кодексом України / Т. А.Павленко // Порівняльно-аналітичне право. – 2017. - №1. – С.205-208.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ЗНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ З ЕЛЕКТРОННИХ КОМУНІКАЦІЙНИХ МЕРЕЖ

Рибалко Марія Дмитрівна,
Черкасова Олеся Миколаївна
курсантки
Олексенко Володимир Григорович
підполковник поліції
старший викладач кафедри
оперативно-розшукової діяльності
Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Актуальність досліджуваної теми полягає, насамперед в тому, що наразі розвиток науки, техніки та новітніх технологій в світі не стоїть на місці. З кожним роком зростає рівень використання технічних електронних засобів, з'являються нові різноманітні соціальні мережі, які стосуються майже всіх сфер життєдіяльності, що в свою чергу значно розширюють можливості їх використання. На сьогоднішній день за допомогою мережі Інтернет можна робити майже все, від звичайного спілкування (за допомогою Viber, Telegram, WhatsApp тощо) до здійснення покупок через інтернет-магазини.

Поряд з тим, рівень злочинності також зростає, яка в свою чергу розвивається відповідно до тих можливостей, які надають нам новітні технології. Таким прикладом може бути збут через Інтернет-мережу заборонених до обігу предметів та речей. Наразі досить розповсюдженим є продаж наркотичних засобів за допомогою сканування QR-кодів, які становлять собою певну електронну адресу на відповідний сайт. Так само продаж здійснюється за допомогою соціальної мережі Skype. Все це становить значною мірою деякі ускладнення для ефективного розкриття злочинів правоохоронцями. Тому питання застосування такого виду оперативно-технічного заходу як зняття інформації з електронних комунікаційних мереж є

досить актуальним та потребує наукового дослідження.

Для початку необхідно зазначати, що Кримінальний процесуальний кодекс України (КПК), а саме ч.1 ст. 263 зазначає, що зняття інформації з електронних комунікаційних мереж (комплекс технічних засобів електронних комунікацій та споруд, призначених для надання електронних комунікаційних послуг) є різновидом втручання у приватне спілкування, що проводиться без відома осіб, які використовують засоби електронних комунікацій (телекомунікацій) для передавання інформації, на підставі ухвали слідчого судді, якщо під час його проведення можливо встановити обставини, які мають значення для кримінального провадження [1].

Більш детально зміст даного поняття розкриває п. 1.11.5.1 Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні (Інструкція), яка зазначає, що зняття інформації з електронних комунікаційних мереж поділяється на:

- контроль за телефонними розмовами, іншою інформацією та сигналами (SMS, MMS, факсимільний зв'язок, модемний зв'язок тощо), які передаються телефонним каналом зв’язку, що контролюється;
- зняття інформації з каналів зв’язку, що полягає в негласному одержанні, перетворенні і фіксації різних видів сигналів, які передаються каналами зв’язку мережі Інтернет, інших мереж передачі даних, що контролюються [2].

Така негласна слідча (розшукова) дія повинна бути чітко регламентована на законодавчому рівні, оскільки вона передбачає собою втручання у приватне спілкування особи. Тому наявність достатніх підстав її застосування, чітко визначених в нормативних документах є дуже важливою. А отже, слідчий та прокурор повинні детально досліджувати необхідну інформацію щодо особи, до якої передбачається застосування такого заходу.

Не менш важливим є також те, щоб зняття необхідної інформації з електронних комунікаційних мереж здійснювали працівники, які мають відповідну спеціальну фахову підготовку, це пояснюється тим, що недостатньо

підготовлений працівник може дещо упустити або не розшифрувати з тієї інформації, яку збирає, що в подальшому може призвести до неточностей та помилок в розслідуванні злочинів під час досудового розслідування.

Одним з не менш важливих та проблемних питань є встановлення особи, яка контролюється. Проблема полягає в тому, що на даний момент в Україні на законодавчому рівні не закріплено, що під час здійснення купівлі ідентифікаційної телекомунікаційної картки (SIM-картки USIM-картки тощо) необхідно складати договір про надання послуг мобільного зв'язку, що б допомогло швидко встановити особу, контроль за якою здійснюється.

Стосовно цього приводу з 13 грудня 2018 року в Україні набрав чинності документ, який закріплює, що абоненти можуть добровільно зареєструватися у операторів або провайдерів шляхом подання заяви про реєстрацію. Але звісно, цей документ вирішить не всі проблеми, адже не всі громадяни захочуть реєструватися [3].

Але навіть, якщо всі громадяни зареєструють себе у провайдера - ідентифікувати особу все одно складно, адже реєструється номер телефону та кінцеве обладнання, що фактично допомагає встановити лише мобільний термінал, а не саму особу. Тут виникає питання наявності підстави у разі відсутності правового зв'язку між абонентом та кінцевим обладнанням. Тому, це питання повинно бути чітко та детально врегульовано на законодавчому рівні.

Отже, підсумовуючи вищевикладений матеріал, аналізуючи праці вчених нормативно-правові акти можна зробити висновок, що застосування такого заходу як зняття інформації з електронних комунікаційних мереж є актуальним на наш час та потребує подальшого вивчення та дослідження задля вдосконалення, а також усунення існуючих проблем та прогалин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. : станом на 25 серпня 2022 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651%D0%B0-17#Text (дата звернення: 07.09.2022).

2. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні. Наказ від 16.11.2012 р. №114/1042/516/1199/936/1687/5. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12 (дата звернення: 07.09.2022).

3. Порядок реєстрації абонентів, які отримують телекомунікаційні послуги без укладення договору в письмовій формі. Рішення від 28.11.2017 №607. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0145-18 (дата звернення 07.09.2022).

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРАДІЖОК ВЧИНЕНИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Руденко Артем
Курсант
ННІ права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції України
Павлова Наталя
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри
криміналістики та домедичної підготовки
підполковник поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Запровадження воєнного стану, повномасштабне вторгнення російського агресора на територію нашої держави відобразилось на абсолютно всі сфери життєдіяльності українського суспільства. Правоохоронна система нашої держави вийшла на абсолютно новий рівень професійної діяльності у абсолютно всіх аспектах своїх повноважень, починаючи з проведення фільтраційних заходів на пунктах перепустки розміщених на території всієї держави (особливо у прифронтових регіонах), закінчуючи виявленням та документуванням воєнних злочинів та злочинів вчинених в умовах воєнного стану. Відповідна кримінально-правова реакція держави на прояви злочинності існуючої на території держави, яка перебуває в стані повномасштабної війни віднайшла свій прояв у відповідних законодавчих актах, таких як Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану» №2113-IX та Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство» №2117-IX від 3 березня 2022 року, якими було посилено відповідальність за вчинення майнових кримінальних правопорушень передбачених статтями 185, 186, 187, 189, 191 Кримінального

кодексу України. Відповідне посилення торкнулось тих суспільно небезпечних діянь, які становлять переважну частину «кримінальної статистики», адже лише протягом 2020 року за статтею «крадіжка» (ст.185 ККУ) зареєстровано 138562 факти, кількість кримінальних справ за статтею «грабіж» (ст.186 ККУ) дорівнює 7492 облікованих проваджень, а за найтяжчим кримінальним правопорушенням категорії майнових «розбій» (ст.187 ККУ) кількість справ дорівнює 1360 зареєстрованих фактів [1]. Відповідно до чого, край важливо приділити увагу криміналістичній характеристиці цих кримінальних правопорушень вчинених саме в умовах воєнного стану.

Криміналістична характеристика злочину – це абстрактне наукове поняття, яке має для слідчого лише орієнтаційне значення і повинно включати в себе характеристику вихідної інформації, системи даних про спосіб вчинення та приховання злочину, типові наслідки його застосування, особу ймовірного злочинця та ймовірні мотив і мету злочину, особу ймовірної жертви злочину та деякі обставини вчинення злочину (місце, час, обстановка) [2, с.37]. Досліджуючи криміналістичну характеристику майнових злочинів вчинених в умовах воєнного стану варто звернути увагу саме на мету та мотив вчинення злочину. Соціально-економічна ситуації в Україні значно погіршилась у зв’язку з повномасштабним воєнним вторгненням на її територію, що спричинило скорочення робочих місць, підвищення рівню безробіття, фактичне реструктуризацію державного фінансування, пріоритетом якого є оборонна сфера загальним наслідком чого є значний «удар» у всіх сферах економічного життя держави. Наслідком таких перетворень стає низка факторів, що лише підштовхують людей до скоєння майнових злочинів, вчинених з корисливих мотивів виключно для того, щоб забезпечити елементарні потреби свого існування, а тому особа злочинця тепер не обмежується маргінальними категоріями та особами, що ведуть аморальний спосіб життя. Аналізуючи характеристику особи потерпілої від таких протиправних діянь можемо зробити висновок, що переважно це особи, які знайомі з винним та через нехтування пильністю або переконанням щодо неможливості таких посягань з

боку знайомої особи стають потерпілими в кримінальних

Вивчаючи типові сліди та джерела їх походження, які можуть бути виявлені після вчинення таємного заволодіння чужим майно, виникає проблемне питання щодо фіксації таких слідів у випадку скоєння злочину в побутових умовах, безінструментально та в процесі спільного перебування в певному місці (до прикладу, сумісне розпивання алкогольних напоїв, святкування, застілля, здійснення господарсько-побутових робіт, знаходження на спільному місці роботи тощо). Тобто, коли наявні сліди, що можуть знаходитись на місці події не будуть достовірними та залишені виключно особою злочинця. Щодо підготовки до вчинення таких протиправних дій, то все залежить від умов їх скоєння, у випадку свідомого спланованого вчинення таких дій (викрадення чужого майна в громадських місцях чи транспорті скоєне з прямим умислом та заздалегідь сплановане) злочинець планує місце, орієнтований час (час-пік), оцінює ймовірних жертв та спосіб вчинення злочину. У випадку «побутових» крадіжок (застілля, допомога у господарстві, відвідування помешкання потерпілої особи зловживаючи довірою) мова буде йти про вчинення дій, які були скоєні переважно з раптово виниклим умислом.

Отже, враховуючи вищевикладене можемо прийти до висновку, що криміналістична характеристика крадіжок скоєних в умовах воєнного стану не є статичною та може видозмінюватись залежно як від об’єктивних так й суб’єктивних ознак вчинюваного діяння. Варто враховувати, що на час дії воєнного стану держава з особливою увагою відноситься до протиправних діянь, що посягають на власність та право такої власності, а тому настання відповідної кримінально-правової реакції з боку держави – невідворотний наслідок на такі прояви. А така увага не лише формальна, а й знайшла своє відображення в таких законодавчих актах як Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану» №2113-IX та Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за

мародерство» №2117-IX.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Злочинність в Україні: як змінювалася ситуація в 2013-2020 роках. Слово і Діло.URL:https://www.slovoidilo.ua/2021/01/28/infografika/suspilstvo/zlochynnist-ukrayini-yak-zminyuvalasya-sytuacziya-2013-2020-rokax (дата звернення: 17.09.2022)

2. Берназ П. Поняття “криміналістична характеристика злочину”. Південноукраїнський правничий часопис. 2017. № 2. С. 37. URL: http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/1067/1/%D0%91%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B0%D0%B7%20%D0%9F.2_2017.pdf

ПРИМУШУВАННЯ ДО ВСТУПУ В СТАТЕВИЙ ЗВ'ЯЗОК

Савенко Ганна Богданівна
Богдан Аліна Євгеніївна
курсанти 3-го курсу
Навчально наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Науковий керівник:
Корогод Світлана Володимирівна,
старший викладач
кафедри кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Насамперед варто зазначити, що під насильством у кримінальному праві традиційно розуміють фізичний або психічний вплив однієї особи на іншу, що порушує її право на особисту недоторканість, з метою досягнення певного кримінально-протиправного результату.

Слід зазначити, що для кримінального права дуже важливими ознаками насильства є його протиправність та спрямованість на подолання чи обмеження свободи іншої особи.

Необхідно також додати про те, що захист статевої свободи та сфери від посягань здавна перебувало у віданні церковної влади. Проте поступово його вплив на визнання караних заборон сексуального насильства зменшується, а їх перелік розширюється.

Саме схиляння особи до інтимних стосунків шляхом погроз, матеріальної чи службової залежності потерпілого від винного трактується як примушування до вступу в статеві зв'язки і, відповідно, такі дії кваліфікуються кримінальним законодавством нашої держави статтею 154 Кримінального кодексу України [1].

Під примушуванням розуміється протиправний психічний вплив винного на потерпілого, що полягає у відкритій чи завуальованій погрозі настання для

неї небажаних наслідків матеріального, службового чи особистого характеру.

Основною умовою відповідальності за будь-який прояв сексуального насильства є відсутність добровільної згоди потерпілого.

Також необхідно наголосити на тому, що основний безпосередній об'єкт у складі, передбаченому статтею 154 Кримінального кодексу України, визначений альтернативно.

Відповідно, це можуть бути як суспільні відносини, які забезпечують сексуальну свободу жінки чи чоловіка від примушування їх до дій сексуального характеру, так і суспільні відносини, які забезпечують сексуальну недоторканість.

Додатковими об'єктами, крім суспільних відносин, що забезпечують захист майнових інтересів і суспільних відносин у сфері службової діяльності, є сімейні відносини, відносини у сфері моралі, суспільні відносини, що виникають у зв'язку зі здійсненням професійної діяльності.

Суб’єктом у складі кримінального правопорушення обумовленої частини 1 статті 154 Кримінального кодексу нашої держави є фізична осудна особа, яка досягла 16 років, суб’єктом кримінального правопорушення за частиною 2 статті 154 Кримінального кодексу України є будь-яка фізична осудна особа, яка досягла 16 років і наділена додатковою ознакою.

Погрозами, що повинні відображати способи спонукання жінки чи чоловіка до дій сексуального характеру, слід вважати:

1) погрозу обмеження прав, свобод або законних інтересів потерпілої (потерпілого) чи її (його) близьких;

2) погрозу знищення, пошкодження або вилучення майна потерпілої (потерпілого) чи її (його) близьких або майна, що перебуває в їх віданні чи під охороною;

3) погрозу розголошення відомостей, які потерпіла (потерпілий) чи її (його) близькі бажають зберегти в таємниці, що слід врахувати при конструюванні (внесенні змін) кримінально-правової заборони.

Внутрішній зв'язок інтелектуального і вольового моментів при

примушуванні (спонуканні) виражається в усвідомленні особою при вчиненні діяння того, що застосування психічного впливу на потерпілого у поєднанні з наявною соціальною або психологічною залежністю буде достатнім для подолання його волі та вчинення у подальшому з ним дій сексуального характеру, на що і спрямовується воля винного [2, с.230].

Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що примушування до вступу в статеві зв'язки є діяннями, які в цивілізованому суспільстві визнаються неприпустимими з правової та моральної точки зору та підлягають покаранню відповідно до чинного кримінального законодавства України.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Воскресенська І. В. Кримінально-правова характеристика примушування до вступу в статевий зв'язок (ст. 154 КК України). – На правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінальновиконавче право. – Харківський національний університет внутрішніх справ, Харків, 2016. С.34

2. Плутицька К. М. Примушування до вступу в статевий зв'язок як насильницький злочин. Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. №1. 2011. С. 228-232.

ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ ОСОБИ

Савенко Вікторія Петрівна
старша викладачка кафедри
кримінального права та кримінології
Тишков Владислав Романович
Курсант 3-го курсу
Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Вступ. / Introductions. Особливе місце в процесі притягнення особи до кримінальної відповідальності займає кваліфікація протиправного діяння. Вона полягає у повному та всебічному вивченні всіх обставин вчинення злочину, що, в свою чергу, забезпечує належну процедуру подальшого розгляду справи в рамках кримінального провадження.

Мета роботи. / Aim. Метою роботи є встановлення та визначення особливостей під час кваліфікації кримінальний правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи.

Матеріали та методи. / Materials and methods.

1. Кримінальний кодекс України : кодекс від 05.04.2001 №2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення: 10.09.2022)

2. Кримінальний кодекс України : кодекс від 28.12.1960. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2001-05#Text (дата звернення: 10.09.2022)

Результати та обговорення. / Results and discussion. Об’єктом аналізованих злочинів є статева свобода та статева недоторканість особи. Проте, видів кримінальних правопорушень з зазначеним об’єктом п’ять, і при цьому, відмінність між ними полягає у незначних деталях.

Злочин, передбачений статтею 152 ККУ (зґвалтування), має ряд

особливостей при кваліфікації. Зокрема, особливої уваги потребує одна з його кваліфікуючих ознак – це вчинення дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням без добровільної згод потерпілого. Під добровільною згодою, в цьому випадку, необхідно вважати, якщо вона є результатом вільного волевиявлення особи [1].Слід зазначити, що відповідна згодна повинна бути до моменту проникнення. Відмова від вчинення дій сексуального характеру у момент статевого акту не буде вважатися зґвалтуванням.

Чинний Кримінальний кодекс України передбачає, що жертвою зґвалтування може бути будь-яка особа, незалежно від статі, що є дуже актуальним в умовах сучасної гендерної політики. На відміну ж від нього, Кримінальний кодекс 1960 р. не містив зазначеної особливості і передбачав, що жертвою відповідного злочину могла бути лише жінка. Відповідну прогалину закривала інша стаття цього кодексу – мужолозтво, за що відповідальність, в порівнянні із зґвалтуванням, була меншою на 3 роки позбавлення волі [2].

Із зґвалтуванням часто плутають сексуальне насильство (ст. 153 ККУ). Відмінність між ними полягає у тому, що сексуальне насильство матиме місце при вчиненні насильницьких дій сексуального характеру без проникнення у тіло потерпілого [1]. До дій сексуального характеру по зазначеній статті можна віднести: сім'явипорскування на зовнішні геніталії жінки, навіть, у випадку наступного запліднення жінки, мацання геніталій руками, фроттаж, кунілінгус, анілінгус та інші дії, які спрямовані на збудження або задоволення статевої пристрасті правопорушника не пов'язані з проникненням і тіло потерпілого.

У статті 156 чинного Кримінального кодексу України (розбещення неповнолітніх) зазначено, що під «розбещенням» законодавець зазначив «вчинення розпусних дій» [1]. Відповідне формулювання не дає чіткого поняття, що необхідно вважати під розпусними діями. Проте, в кримінально-правовій літературі роз'яснюється відповідне твердження. Науковці розрізняють два види розбещення: фізичне та інтелектуальне. До фізичного розбещенням можна віднести оголення зовнішніх статевих органів винуватої

або потерпілої особи, непристойні дотики, поцілунки, які викликають статеве збудження, навчання онанізму і тд. До інтелектуального розбещення необхідно віднести фотографування потерпілої особи у відвертих, сексуальних позах, демонстрація порнографічних матеріалів, відверті цинічні розмови тощо.

Висновки. Conclusions. Для повного і всебічного розгляду справи необхідно аби діяння вчиненні правопорушником були належним чином кваліфіковані. Неправильна кваліфікація діяння матиме негативні наслідки, які можуть вплинути на притягнення винуватої особи до кримінальної відповідальності: від присудження меншого або більшого покарання, до закриття провадження у справі у зв'язку з відсутністю складу кримінального правопорушення.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НЕГЛАСНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В ОПЕРАТИВНО РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Северин Олег Олексійович
Шапошник Максим Юрійович
курсанти 3 курсу
Навчально-наукового інституту права підготовки фахівців
для підрозділів національної поліції
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Олексенко Володимир Григорович
Викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності
м. Дніпро, Україна

В теперешній час протидія сучасній злочинності, неможлива без застосування органами Національної поліції України негласних форм і методів роботи. На удосконалення таких форм і методів спрямований Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 року (далі-КПК України), яким введено інститут негласних слідчих (розшукових) дій . Проте практичне застосування цього інституту у правозастосовній діяльності та використання, зокрема, негласного співробітництва викликали певні труднощі, що актуалізує необхідність розкриття даної проблеми.

Висвітленню данного питання присвячували свої роботи такі вітчизняні правники, як О. С. Войтюк, В. В. Грицаченко, М. Л. Грібов, В. М. Круглий, Г. В. Мазулін, О. В. Меживой, К. М. Ольшевський, М. А. Погорецький, Е. В. Рижков, М. М. Руденко, В. Є. Тарасенко, Р. В. Тарасенко, О. О. Сухачов, Р. Ф. Черниш, М. Є. Шумило, О. Н. Ярмиш та інші фахівці. Проте, багато теоретичних і практичних питань негласного співробітництва залишаються невирішеними.

Одним із найбільш гостро обговорюваних і дискусійних питань серед процесуалістів, криміналістів та фахівців у галузі оперативно-розшукової діяльності в останні роки є запровадження до кримінального процесу інституту

негласних слідчих (розшукових) дій. Закріплений у главі 21 КПК України, він досить неоднозначно був сприйнятий науковою спільнотою та практичними працівниками і продовжує бути предметом дискусій з моменту прийняття цього КПК України до сьогодення [2, с. 348].

Вагомим питанням правового регулювання негласного співробітництва є відсутність системності. Надання такої системності цілком можливе шляхом внесення змін і доповнень до законодавства щодо негласного співробітництва.

Оперативні працівники кримінальної поліції, які залучили особу до негласного співробітництва, у відносинах з нею представляють (уособлюють) відповідний оперативний підрозділ і діють від його імені. Ці відносини виникають на підставі письмового або усного договору, що відповідає вимогам Цивільного кодексу України до договорів.

Також науковці та практики неодноразово констатували невизначеність у КПК України ключових для негласного співробітництва питань.

Так, Д. Б. Сергєєва слушно зауважує, що КПК України: не визначає випадків, коли слідчий може використовувати інформацію, отриману шляхом негласного співробітництва з іншими особами, або залучати цих осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій; не закріплює перелік осіб, негласне співробітництво з якими може бути використано під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а лише забороняє залучати до негласного співробітництва певні категорії осіб [1, с. 54].

До цього С. М. Мороз також додає: відсутність чіткого переліку осіб, які можуть здійснювати негласне співробітництво та використовувати одержану інформацію в кримінальному провадженні; невизначеність форм упровадження в кримінальний процес отриманої від негласної співпраці з іншими особами інформації та засобів забезпечення безпеки конфідентів; відсутність вичерпного переліку кримінальних правопорушень, за фактами вчинення яких під час кримінального провадження слідчий може використовувати негласну співпрацю з іншими особами [2, с. 339].

Підсумовуючи вищевикладене зазначаю, що відповідно до чинного

законодавства, негласне співробітництво, під яким слід розуміти встановлення та підтримання негласних відносин між оперативним працівником та особою, яка залучається до виконання конкретних функцій із забезпечення виконання завдань Національної поліції України, може бути використане не тільки під час проведення Оперативно-розшукової діяльності, але й в ході досудового розслідування. Тому до чинних законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів, що регламентують використання негласного співробітництва в ході здійснення Оперативно-розшукової діяльності, необхідно внести відповідні зміни, що б дозволяти здійснювати цю ж діяльність у ході досудового розслідування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сергєєва Д. Б. Негласне співробітництво в кримінальному процесі. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 4. С.47–54.

2. Мороз С. М Напрямки удосконалення законодавчого регулювання організації використання слідчим конфіденційного співробітництва з іншими особами. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 1. С. 339–348.

УДК 344.122

КРИМІНАЛЬНІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЯКІ БУЛИ ВЧИНЕНІ НА ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ

Сиводєд Іван Сергійович
кандидат юридичних наук, докторант,
доцент кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності
Інституту права ім. Князя Володимира Великого МАУП,
начальник відділу Спеціалізованої прокуратури
у військовій та оборонній сфері
Офісу Генерального прокурора України

Вступ./Introductions. Агресія росії проти України, запровадження військового стано вплинуло на всі сфери нашого життя. Система кримінального судочинства не є виключенням. Під час військового стану правосуддя стикнулося з новими викликами, як наслідок законодавцем було внесено відповідні зміни до кримінального законодавства, у тому числі до Кримінального процесуального кодексу України [1].

Ціль роботи./Aim. Системний аналіз внесених змін до чинного КПК України, їх особливості.

Матеріали та методи./Materials and methods. Загальнофілософські та спеціальні методи дослідження, на підставі яких проаналізовано внесення законодавчих норм до кримінального процесуального закону.

Результати та обговорення./Results and discussion. У 2014 р. Кримінальний процесуальний кодекс України було доповнено розділом IX-1. Згідно з Законом від 12.08.2014 р. № 1631-VII «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції», він називався «Особливий режим досудового розслідування воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції» і складався з однієї ст. 615 КПК

України, якою було передбачено, що в місцевостях, де діє воєнний чи надзвичайний стан або антитерористична операція, повноваження слідчого судді, визначені КПК України, а також щодо обрання запобіжного заходу на строк до 30 днів передаються прокурору. Проте це стосувалося кримінальних проваджень лише щодо виключного переліку злочинів. В той же час з 24 лютого 2022 року до Кримінального процесуального кодексу України вже дев'ять разів були внесені зміни. Зокрема, редакція статті 615 Кодексу, яка встановлює особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану, вже змінювалась три рази. Верховна Рада України продовжує розглядати законопроєкти різного спрямування, які пропонують зміни до кримінального процесуального законодавства України [2-4].

Згодом назва цього розділу кілька разів змінювалась. Так, Законом України від 27.04.2021 р. №1422-IX «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення окремих положень у зв’язку зі здійсненням спеціального досудового розслідування» його назва була доповнена: «Особливий режим досудового розслідування воєнного, надзвичайного стану або в районі проведення антитерористичної операції чи заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях». Саме так він називався на момент 24 лютого [2].

Після початку війни назва розділу була ще кілька разів змінена, а сам він суттєво доповнений. Зокрема, за Законом України від 15.03.2022 р. №2125-IX «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо порядку скасування запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період або його зміни з інших підстав» його назва стала звучати так: «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції чи заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації та/або інших держав проти України», а текст було

доповнено ст. 616 КПК України [3]. І фінальні та найбільш суттєві зміни відбулися з прийняттям Закону України від 14.04.2022 р. №2201-IX «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану», яким була закріплена остаточна назва розділу «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану». До того ж, було суттєво доповнено ст. 615 та додано ст. 615-1 КПК [4].

Висновки./Conclusions: Узагальнюючи проведене дослідження, можна дійти до висновку, що реалії сьогодення, війна впливають на суспільні відносини, наслідком яких є загострення та підвищення криміногенної обстановки та тимчасово окупованих територіях, завдяки внесеним змінам до КПК, правоохоронні органи мають можливість більш ефективно вживати заходи до протидії кримінальним правопорушенням та їх розслідуванню.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сиводєд І. С. Розслідування умисних вбивств військовослужбовців, які вчинені в умовах проведення бойових дій. Дис... вчен. ступ. к. ю. н.: 12.00.09. Київ, 2021. 22 с.
2. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: закон України від 21.10.1993 № 3543-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text (дата звернення 06.08.2022).
3. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції: Закон України від 12.08.2014 р. № 1631-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1631-18#n5 (дата звернення 06.08.2022).
4. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо вдосконалення окремих положень у зв’язку зі здійсненням спеціального досудового розслідування: Закон України від 27.04.2021 р. №1422-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ (дата звернення 06.08.2022).

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Слівінська Карина Володимирівна,
Голубєва Аліна Дмитрівна
Здобувачі вищої освіти 3 курсу
Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
Науковий керівник:
Олексенко Володимир Григорович
Старший викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
Підполковник поліції
м. Дніпро, Україна

Здійснення оперативними підрозділами органів внутрішніх справ гласних і негласних оперативно-розшукових заходів (далі – ОРЗ) досить часто пов'язане із обмеженням прав громадян та інших суб'єктів суспільних відносин, у зв'язку з чим важливо забезпечити неухильне дотримання законності, тобто виконання приписів правових норм, які регулюють зазначену діяльність. З метою всебічного дослідження цієї діяльності необхідно детальніше розглянути систему її правового регулювання, оскільки останньою визначаються нормативні підстави здійснення оперативно-розшукової діяльності. Основи правового регулювання оперативно-розшукової діяльності досліджували О. М. Бандурка, К. К. Горяінов, Є. О. Дідоренко, О. Ф. Долженков, І. П. Козаченко, В. С. Овчінський, В. Л. Регульский, О. Ю. Шумілов та інші. Але, багато проблем ще не знайшли свого детального висвітлення. Оперативно-розшукова діяльність за своєю сутністю відноситься до юридичних наук, тому об'єктивний аналіз передумов формування оперативно-розшукових знань, появи певної їх системи, особливостей розробки та використання засобів і методів необхідно здійснювати, виходячи із існуючої сукупності правових норм. Перелік підстав для проведення оперативно-розшукової діяльності

визначено в ст. 6 Закону України «Про оперативнорозшукову діяльність». Зокрема, такою підставою є наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про: злочини, що готуються; осіб, які готують учинення злочину [1]. У ст. 9 цього Закону визначено гарантії законності під час здійснення оперативно-розшукової діяльності. Так, у ч. 1 передбачено, що у кожному випадку в разі наявності підстав для проведення оперативно-розшукової діяльності заводиться оперативно-розшукова справа [1].

Однією з особливостей проведення ОРЗ є те, що в процесі їх застосування часто виникає необхідність негайної реалізації отриманих даних [3]. Це обумовлено, з одного боку, обов'язком оперативного працівника виконувати вимоги кримінально-процесуального закону про прийняття усіх заходів, необхідних для своєчасного попередження чи розкриття злочину, а також розшуку злочинців, з іншого боку, можливістю використання при цьому повноважень, що надані поліції не тільки як органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, але й як органу дізнання й адміністративного нагляду. Кримінально-процесуальним законом підрозділам поліціх як органу дізнання надано право проводити затримання особи, яка підозрюється у вчиненні злочину. Затримання є таким заходом, що зачіпає конституційні права громадян. Тому, якщо при здійсненні оперативно-розшукового заходу виникає необхідність затримати особу, яка підозрюється у вчиненні злочину, оперуповноважені повинні чітко та неухильно виконувати норми закону. Застосовуючи ОРЗ оперативний працівник має право затримати особу, яка підозрюється у вчиненні злочину тільки при встановленні в її діях ознак складу злочину, за які може бути назначено покарання у вигляді позбавлення волі й при наявності однієї з наступних підстав: якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення, безпосередньо після його вчинення: коли очевидці, у тому числі й потерпілий, прямо вкажуть на цю особу як на злочинця; якщо на підозрюваному чи на його одязі, при ньому, чи в

його помешканні будуть виявлені явні сліди злочину [2]. Якщо оперативний працівник виявить злочин у момент його вчинення, то він, на ґрунті своїх власних теоретичних пізнань й практичного досвіду роботи без усяких складностей зможе уяснити ситуацію, оцінити вчинене та прийняти справедливе рішення [4]. Інакше буває, коли на особу, яка вчинила злочин, вказують свідки чи потерпілий. Часто ці особи, знаходячись під впливом вчиненого на їх очах правопорушення, схильні до перебільшення ступеню його суспільної небезпеки та в ряді випадків перекручують обставини вчиненого злочину. З метою виключення будь-яких помилок, оперативний працівник повинен вміти правильно оцінювати отриману інформацію та знайти можливість перевірити її за допомогою інших джерел інформації. При затриманні підозрюваного, якщо на ньому, на його одязі, тощо спостерігаються сліди вчиненого злочину, необхідно враховувати, що в законі не наведено перелік цих слідів. Тому оперативному працівнику в кожному окремому випадку необхідно самому вирішувати, чи відносяться побачені на особі ознаки до злочину [5]. При цьому побачені сліди повинні бути явними та не викликати жодного сумніву. Такими явними слідами можуть бути, наприклад, викрадене майно, знаряддя злочину, кров, подряпини, брудний та розірваний одяг тощо. В процесі здійснення оперативно-розшукової діяльності оперуповноважений може отримати й іншу інформацію, яка дає змогу обґрунтовано підозрювати особу у вчиненні злочину. Але в цьому випадку підозрюваний може бути затриманий лише тоді, коли він переховується від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляється від відбування кримінального покарання. При проведені оперативно-розшукових заходів виникають такі ситуації, коли поведінка особи, його вигляд тощо дають привід підозрювати його у вчиненні злочину, але відсутні достатні підстави для його затримання. В таких випадках головним завданням оперуповноваженого є спостереження за об’єктом. В залежності від обстановки, що склалася, він може здійснити заходи щодо затримання підозрюваної особи (при отриманні достатніх підстав), чи буде проводити роботу щодо подальшої перевірки особи

за допомогою наявних сил, засобів чи методів. Оперуповноважений, здійснюючи комплекс оперативно-розшукових заходів, має право здійснити по відношенню до особи адміністративне затримання чи привід в органи поліції. Це дозволить не тільки попередити порушення порядку в громадських місцях, але й дозволить в подальшому відпрацювати дану особу по оперативним облікам на предмет виявлення у нього нерозкритих раніше злочинів [6].

Підводячи підсумок сказаному, можна зробити наступний висновок: Головними вимогами до працівників оперативних підрозділів органів Національної поліції при здійсненні ними оперативно-розшукових заходів є: абсолютна недопустимість використання в процесі їх здійснення таких прийомів й методів, що суперечать вимогам законів та правилам моралі; оперативно-розшукові заходи можуть здійснюватися виключно з метою попередження, припинення та розкриття злочинів, а також виявлення осіб, причетних до їх вчинення; оперативно-розшукові заходи не повинні порушувати законні права та свободи осіб, у тому числі й тих, які вчинили протиправні порушення та злочини; оперативно-розшукові заходи не можуть містити в собі елементів провокації та фальсифікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-УІ Відомості Верховної Ради України. - 2013, №9-10, №11-12, №13, ст. 88.

3. Козаченко І. П., Регульський В. Л. Правові, морально-етичні та організаційні основи оперативно-розшукової діяльності. - Львів: ЛІВС при НАВСУ, 2000. -219 с.

4. Битяк Ю. П. Державна служба та розвиток її демократичних основ. –Харків: Укр. юрид. академія, 1990. –74 с.

5. Загальна теорія держави і права /За ред. М.В. Івіна, В.Д. Ткаченка, О. В. Петришина. – Х.: Право, 2002. –432 с.

6. Петришин О. В. Статус службової особи: природа, структура, спеціалізація. -К.: УНКВО, 1990. -76 с.

НАЦІОНАЛЬНА КОМІСІЯ РЕГУЛЮВАННЯ ПРИРОДНИХ МОНОПОЛІЙ У СФЕРІ ТРАНСПОРТУ, ЯК РЕГУЛЯТОР ДЕРЖАВНОЇ ТАРИФНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ВАНТАЖНИХ ЗАЛІЗНИЧНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ

Співак Марина Вікторівна,
доцент кафедри публічного управління та адміністрування
Національної академії внутрішніх справ,
доктор політичних наук, доцент
Квакуша Андрій Сергійович
аспірант Національної академії внутрішніх справ
детектив Національного антикорупційного бюро України
м. Київ, Україна

Вступ. Вже не перший рік однією з найбільш актуальних проблем у сфері залізничного транспорту України є неналежне формування та забезпечення реалізації державної тарифної політики у сфері вантажних залізничних перевезень Міністерством інфраструктури України.

Разом з тим, згідно чинного законодавства України, вказані функції мають бути покладені на інший орган державної влади – спеціально створену для цього і уповноважену на це Національну комісію регулювання природних монополій у сфері транспорту, і її утворення та початок діяльності має стати одним з перших кроків в частині нормалізації формування та встановлення тарифної політики у сфері вантажних залізничних перевезень.

Мета роботи. Дослідження можливості утворення та початку діяльності Національної комісії регулювання природних монополій у сфері транспорту, як органу уповноваженого на формування та реалізацію державної тарифної політики у сфері вантажних залізничних перевезень.

Матеріали та методи. Методологічну основу дослідження становили діалектичний та формально-юридичний методи пізнання. Діалектичний метод використовувався при аналізі чинного законодавства України в частині дослідження можливості утворення та початку діяльності Національної комісії

регулювання природних монополій у сфері транспорту. Формально-юридичний метод використовувався для з’ясування передумов та правових можливостей утворення та початку діяльності Національної комісії регулювання природних монополій у сфері транспорту.

Результати та обговорення. Відповідно до ст. 8 Закону України «Про ціни і ціноутворення» [1] державна цінова політика у сфері діяльності суб’єктів природних монополій та суб’єктів господарювання, що здійснюють діяльність на суміжних ринках реалізується відповідно до законодавства про природні монополії та інших законів України.

Згідно ч. 1 ст. 1 Закону України «Про природні монополії» [2] природною монополією є стан товарного ринку, за якого задоволення попиту на цьому ринку є більш ефективним за умови відсутності конкуренції внаслідок технологічних особливостей виробництва (у зв'язку з істотним зменшенням витрат виробництва на одиницю продукції в міру збільшення обсягів виробництва), а товари (послуги), що виробляються суб'єктами природних монополій, не можуть бути замінені у споживанні іншими товарами (послугами), у зв'язку з чим попит на цьому товарному ринку менше залежить від зміни цін на такі товари (послуги), ніж попит на інші товари (послуги). У відповідності до ч. 1 ст. 5 Закону України «Про природні монополії» до сфер діяльності суб’єктів природних монополій віднесено, зокрема, користування залізничними коліями, диспетчерськими службами, вокзалами та іншими об’єктами інфраструктури, що забезпечують рух залізничного транспорту загального користування.

В свою чергу ч. 1 ст. 5 Закону України «Про залізничний транспорт» [3] встановлено, що магістральні залізничні лінії загального користування та розміщені на них технологічні споруди, передавальні пристрої, що безпосередньо використовуються для забезпечення процесу перевезень, а саме: залізничні станції та колії загального користування, тягові підстанції, контактна мережа та інші пристрої технологічного електропостачання, системи сигналізації, централізації, блокування та управління рухом поїздів, об’єкти і

майно, призначені безпосередньо для виконання аварійно-відновлювальних робіт, є державною власністю, закріплюються за АТ «Укрзалізниця» на праві господарського відання та не підлягають приватизації.

З урахуванням вищевикладених положень Закону України «Про природні монополії» та Закону України «Про залізничний транспорт» АТ «Укрзалізниця» було внесено до Зведеного переліку суб’єктів природних монополій, як суб'єкта господарювання, який надає послуги користування залізничними коліями, диспетчерськими службами, вокзалами та іншими об’єктами інфраструктури, що забезпечують рух залізничного транспорту загального користування. Разом з тим, згідно абзацу 1 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про природні монополії» державне регулювання діяльності суб’єктів природних монополій у сферах, визначених у ст. 5 цього Закону, здійснюється національними комісіями регулювання природних монополій, які утворюються і функціонують відповідно до цього Закону з особливостями, встановленими законом.

І у відповідності до вищевказаних вимог законодавства України повноваження з формування та забезпечення реалізації державної тарифної політики у сфері вантажних залізничних перевезень має реалізовувати спеціально створена для цього і уповноважена на це Національна комісія регулювання природних монополій у сфері транспорту, а не Міністерство інфраструктури України, як це здійснюється станом на теперішній час.

Відповідно до ч. 1 ст. 11 Закону України «Про природні монополії» національні комісії регулювання природних монополій є державними колегіальними органами, які утворюються та ліквідуються Президентом України. Комісії підпорядковуються Президенту України, підзвітні Верховній Раді України. Комісії діють на підставі положень, що затверджуються Президентом України. Одними з основних завдань та функцій національних комісій регулювання природних монополій, згідно ст. 12 та 13 Закону України «Про природні монополії», є регулювання діяльності суб'єктів природних монополій та формування цінової політики у відповідній сфері регулювання.

З урахуванням викладеного вбачається, що у відповідності до Закону України «Про природні монополії» державне регулювання діяльності АТ «Укрзалізниця», як суб’єкта природної монополії у сфері користування залізничними коліями, диспетчерськими службами, вокзалами та іншими об'єктами інфраструктури, що забезпечують рух залізничного транспорту загального користування, повинна здійснювати спеціально створена для цього національна комісія регулювання природних монополій у сфері транспорту.

Аналогічно Національній комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, яка здійснює державне регулювання, моніторинг та контроль за діяльністю суб’єктів господарювання у сфері енергетики та комунальних послуг, вказана національна комісія повинна була б здійснювати державне регулювання діяльності суб'єктів природних монополій не лише у сфері користування залізничними коліями, диспетчерськими службами, вокзалами та іншими об'єктами інфраструктури, що забезпечують рух залізничного транспорту загального користування, а й в інших транспортних сферах діяльності суб'єктів природних монополій визначених ч. 1 ст. 5 Закону України «Про природні монополії», оскільки це цілком і повністю відповідало б публічно-правовому принципу ефективності, згідно якого адміністративний орган провадить свою публічно-правову діяльність з найменшими витратами коштів та мінімально необхідними витратами ресурсів суб’єктів господарювання, громадян та держави, у простий та ефективний спосіб. І хоча в Законі України «Про транспорт» [4] прямо не передбачено можливість створення та функціонування відповідної національної комісії, як державного регулятора діяльності суб'єктів природних монополій, необхідність її утворення та функціонування допускається ст. 4 вказаного Закону згідно якого державне управління в галузі транспорту здійснюють центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері транспорту, дорожнього господарства, туризму та інфраструктури, місцеві Ради народних депутатів та інші спеціально уповноважені на те органи відповідно до їх компетенції.

Теж саме стосується і Закону України «Про залізничний транспорт», в якому хоч і відсутні будь-які правові положення щодо можливості створення та функціонування відповідної національної комісії, в той же час необхідність її утворення та функціонування також допускається, оскільки у відповідності до ч. 7 ст. 4 Закону України «Про залізничний транспорт» управління об’єктами державної власності, що не увійшли до статутного капіталу АТ «Укрзалізниця», та його акціями, здійснення державного контролю, регулювання та нагляду за діяльністю залізничного транспорту загального користування провадяться Кабінетом Міністрів України, центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері транспорту, іншими центральними органами виконавчої влади відповідно до закону з урахуванням особливостей, встановлених Законом України «Про особливості утворення акціонерного товариства залізничного транспорту загального користування» [5]. Загалом питання необхідності створення та функціонування державних (національних) комісій з питань регулювання діяльності суб'єктів природних монополій вперше було ініційоване в постанові Кабінету Міністрів України № 1164 від 23.09.1996, якою було затверджено Концепцію розвитку державної системи ліцензування підприємницької діяльності за її видами [6].

В свою чергу необхідність створення та функціонування національної комісії з питань регулювання діяльності суб'єктів природних монополій у галузі транспорту вперше було ініційоване в законодавстві України ще в 1997 році, коли п. 5 Указу Президента України № 853/97 від 19.08.1997 «Про заходи щодо реалізації державної політики у сфері природних монополій» [7] було постановлено утворити Національну комісію з питань регулювання транспорту, поклавши на неї функції регулювання діяльності господарюючих суб'єктів на ринках залізничних перевезень, послуг користування залізничними коліями, диспетчерськими службами, вокзалами та іншими об'єктами інфраструктури, що забезпечують рух залізничного транспорту загального користування, спеціалізованих послуг транспортних терміналів, портів, аеропортів, послуг управління повітряним рухом і авіаційних перевезень у частині забезпечення

взаємодії авіапідприємств з об'єктами інфраструктури, що забезпечують авіаційний рух.

П. 7 вказаного Указу Президента України № 853/97 від 19.08.1997 на Кабінет Міністрів України покладалося завдання у тримісячний строк подати проект Положення про Національну комісію з питань регулювання транспорту та пропозиції щодо її персонального складу. В той же час незважаючи на те, що ще в 1996-1997 роках Урядом України та Президентом України зазначалося про необхідність створення та функціонування національної комісії з питань регулювання діяльності суб'єктів природних монополій у галузі транспорту, вказана національна комісія й дотепер не була створена, а її функції та повноваження, в тому числі й в частині регулювання цінової політики у сфері залізничного транспорту, виконує Міністерство інфраструктури України.

Висновки. Питання необхідності утворення відповідної національної комісії, що здійснюватиме державне регулювання у сфері транспорту й станом на сьогодні залишається не менш нагальним і актуальним, як і в момент прийняття Указу Президента України № 853/97 від 19.08.1997 чи Закону України «Про природні монополії», і подальше затягування та відкладення розгляду вказаного питання надалі є неможливим та недопустимим, і потребує найскорішого законодавчого вирішення протягом найкоротших строків з-поміж усіх можливих з метою створення належних умов для функціонування конкурентного ринку залізничних перевезень в Україні, та покладення функцій і завдань з формування та забезпечення реалізації державної тарифної політики у сфері залізничного транспорту та інших транспортних сферах в яких провадять господарську діяльність суб'єкти природних монополій не на Міністерство інфраструктури України, а на спеціально створену для цього і уповноважену на це Національну комісію регулювання природних монополій у сфері транспорту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про ціни і ціноутворення: Закон України від 21.06.2012 № 5007-VI. Дата оновлення: 09.06.2022. // База даних «Законодавство України»/ВР України.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5007-17#Text (дата звернення: 14.09.2022).

2. Про природні монополії: Закон України від 20.04.2000 № 1682-III. Дата оновлення: 01.01.2022. // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1682-14#Text (дата звернення: 14.09.2022).

3. Про залізничний транспорт: Закон України від 04.07.1996 № 273/96-ВР. Дата оновлення: 19.12.2021. // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 14.09.2022).

4. Про транспорт: Закон України від 10.11.1994 № 232/94-ВР. Дата оновлення: 09.06.2022. // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/232/94-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 14.09.2022).

5. Про особливості утворення акціонерного товариства залізничного транспорту загального користування: Закон України від 23.02.2012 № 4442-VI. Дата оновлення: 21.10.2019. // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4442-17#Text (дата звернення: 14.09.2022).

6. Про Концепцію розвитку державної системи ліцензування підприємницької діяльності за її видами: постанова Кабінету Міністрів України від 23.09.1996 № 1164. Дата оновлення: 25.08.1998. // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1164-96-%D0%BF#Text (дата звернення: 14.09.2022).

7. Про заходи щодо реалізації державної політики у сфері природних монополій: Указ Президента України від 19.08.1997 № 853/97. Дата оновлення: 23.11.2011. // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/853/97#Text (дата звернення: 14.09.2022).

ДЕЯКІ АСПЕКТИ НЕОБХІДНОСТІ ДОМЕДИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Тінін Дмитро Геннадійович
викладач кафедри ТСП, майор поліції
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Постановка проблеми. В освітньому процесі з домедичної підготовки поліцейських у ЗВО МВС України досить часто на практиці спостерігається відсутність комплексного підходу, котрий би враховував особливості навчання правоохоронців навичкам надання допомоги потерпілим в умовах воєнного стану – не розкривається специфіка ураження організму людини вогнепальною зброєю, недостатньо уваги приділяється питанням надання екстреної допомоги особі при застосуванні сльозогінного газу чи електрошокерів; не розглядаються такі аспекти як організація сортування потерпілих при масових травмах, мало часу відводиться аналізу проблем щодо транспортування потерпілих та відпрацюванню різних способів їх переміщення з небезпечних умов за відсутності табельних медичних засобів тощо.

Метою роботи є систематизація службової інформації та дослідження особливостей домедичної підготовки співробітників поліції в умовах воєнного часу.

Виклад основних положень. Зараз в умовах воєнного стану кожен правоохоронець повинен швидко та без зволікань вміти правильно реагувати на різні види критичних ситуацій, які можуть виникнути під час виконання ними службових обов’язків. Це й своєчасна та кваліфікована домедична допомога при отриманні різних видів поранень. А також, швидке та чітке реагування працівників поліції у разі виникнення будь-якої небезпечної ситуації.

Правоохоронці під час навчання у ВНЗ мають на практиці відпрацьовувати особливості надання домедичної самодопомоги, взаємодопомоги, допомоги постраждалим, а також надання домедичної допомоги під час війни [2, с. 36].

Крім того, повинні мати якісні теоретичні та практичні знання у сфері зупинки різних видів кровотеч, правила накладання турнікетів, способи транспортування потерпілих, які отримали різні поранення, техніку масажу серця та штучного дихання. В той же час надавати допомогу собі особисто, якщо поруч немає товаришів.

Загальні заходи домедичної допомоги в умовах воєнного стану передбачають:

- оглянути загальний стан потерпілого та подальше переміщення потерпілого в безпечне середовище, при можливості у бомбосховище та подальше направлення до лікарні;
- промивання водою або фізіологічним розчином може полегшити симптоми (знезараження уражених ділянок шкіри та очей);
- забезпечити прохідність дихальних шляхів;
- зупинити критичну кровотечу;
- не залишати потерпілого самого [1, с. 156];

В умовах воєнного стану на території України досить розповсюдженими становляться мінно-вибухові ураження військовослужбовців. За останні роки мінно-вибухові ураження є домінуючим видом травм під час воєнних конфліктів.

Мінно-вибухова травма – це сполучена травма, що виникає внаслідок імпульсної дії комплексу вражаючих факторів вибуху мінного боєприпасу, яка характеризується взаємопов’язаним та взаємообтяжуючим впливом, як глибоких і значних пошкоджень тканин, так і розвитком загального контузійно-комоційного синдрому.

Фактори ураження під час мінно-вибухових травм є:

- ударна хвиля
- висока температура та полум’я;
- уламки і частки вибухового пристрою, фрагменти сторонніх предметів та перешкод;
- механотравма – забій тіла через удари об землю та інші тверді тіла;

- баротравма – коливання атмосферного тиску;
- токсична дія газоподібних продуктів вибуху;
- акустична травма [3].

Особливістю мінно-вибухових уражень є їхній комплексний та множинний характер, а також складність лікування та подальшої реабілітації та реінтеграції у суспільство. Перед тим, як наважитись на ризиковану поведінку, потрібно подумати які можуть бути страшні наслідки, і відмовитись від необачних та ризикованих вчинків. Одним із найважливіших правил безпеки при мінно-вибуховому ураженні являється: необхідно пам'ятати про відсутність можливості швидко дістатися до постраждалого для надання домедичної допомоги та огляду, адже територія навколо нього може бути замінована.

Висновок. Поліцейські повинні мати належну медичну підготовку для грамотного надання допомоги особам, які постраждали від ведення активних бойових дій на території, а також від постійних обстрілів та бомбардування України. На місці події поліцейські повинні активно співпрацювати при наданні допомоги потерпілим з іншими працівниками рятувальних служб (бригади екстреної медичної допомоги, підрозділів ДСНС тощо), при масових травмах – проводити медичне сортування потерпілих, організовувати їх транспортування в залежності від категорії для першочерговості транспортування до лікувального закладу.

На практиці виникають певні труднощі серед молодих спеціалістів поліцейських. Головною причиною є недостатня увага особливостям надання домедичної допомоги під час навчання. Тому слід до майбутніх працівників донести важливість надання такої допомоги, оскільки завдяки наявним теоретичним знанням та ефективним їх застосуванням на практиці поліцейський має можливість врятування життя постраждалого.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дії працівників органів Національної поліції при виникненні надзвичайних ситуацій / [Давигора Ю. І., Молотай В. А., Коломієць О. В., Демченко Ю. В., Кудлай А. О.]. – К.: Національна академія внутрішніх справ, 2020. – с. 156.

2. Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України : зб. наук. пр. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Каф. тактич. та спец.-фіз. підгот. ф-ту № 2. – Харків : ХНУВС, 2020. – 36 с.

3. Навчання з попередження ризиків від вибухонебезпечних предметів. Онлайн-курс. // Офіційний сайт. // URL: https://prometheus.org.ua/

СУЧАСНА ПРОБЛЕМАТИКА ТУНЕЛЬНОГО ЗОРУ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ПРАЦІВНИКАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Тінін Дмитро Геннадійович
майор поліції, викладач кафедри ТСП,
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ,
Україна, м. Дніпро, 49101

Варто почати з того, що останні наукові дослідження говорять нам про те, що близько 90% всієї інформації людина отримує за допомогою зору.Але, під супроводом стресових явищ, виникає процес «тунельного зору», який значно погіршує якість та швидкість сприйняття отриманої інформації. В цей же час потрібно сказати, що напрактиці застосування вогнепальної зброї для працівників Національної поліції вже є стресовою ситуацією.

Одностайного визначення поняття «тунельного зору» в науковій літературі досі відсутнє. Але пояснення самого механізму впливу даного явища на організм людини можна знайти у працях А. Коуна, що побудовані на дослідженнях Г. Гельмгольца та Ю. Сідла [1, 2, 3].

Важливим аспектом у визначенні даної проблематики, є розуміння дефініції «тунельного зору». Це явище являє собою звуження фокусу зору до невеликої плями, в якій знаходиться потенційна загроза. Не менш важливу роль при звуженні фокусу грає професійна підготовка поліцейського, який може справлятися з ускладнюючими факторами, серед яких варто виокремити:

- сторонні громадяни поблизу цілі;
- наявність декількох цілей;
- невелика відстань до потенційної загрози;
- дим, шум, інші перешкоди;
- швидке пересування супротивника;
- недостатнє освітлення;

□□психологічна нестійкість поліцейського;

□□неочікувана ситуація, при якій потрібно застосовувати зброю.

Варто зазначити, що поява тунельного зору тягне за собою наступні негативні явища: втрата контролю власного сектору; недостатня інформація про обстановку; неможливість координувати дії напарників; можливе випадкове поранення колег. Зважаючи на це все, працівникам Національної поліції потрібно вміти контролювати власний організм в стресових ситуаціях, досконало володіти вогнепальною зброєю та влучати в ціль в будь-яких умовах.

Варто зазначити, що навіть у найбільш підготовлених поліцейських, поле зору зменшується на 20-40%. Взагалі, повністю перебороти явище тунельного зору неможливо, але є декілька методів зменшення його впливу на особу:

1. Компенсація негативних реакцій іншими навичками організму. Під впливом адреналіну та сильних емоцій утримання рівної мушки в прорізі цілика та плавного натискання на спусковий гачок неможливі, тому дрібна моторика повинна компенсуватися грубою моторикою. Вона застосовується в умовах «інтуїтивної стрільби», при цьому розумові затрати зводяться до мінімуму, а елементарні навички та реакція на зміну обстановки відпрацьовується до автоматизму (візуальний контакт при цьому є необов’язковим). Особливу увагу слід звернути на прийоми, які здаються елементарними, проте в стресовій ситуації неминуче викликають труднощі, а саме: контроль патрона в патроннику, витягання пістолета з кобури, контроль цілі, несення зброї з кобури на лінію вогню, перезарядка тощо [4].

Інтуїтивна стрільба передбачає два етапи тренувань:

1) чуттєве сприйняття організму в процесі відпрацювання рухових навичок (осмислення внутрішнього стану організму, положення тіла та зброї відносно цілі) (500–800 разів);

2) наступний етап починається лише тоді, коли рухові навички вироблені і не потребують контролю. Він передбачає зорове, слухове, чуттєве сприйняття обстановки для пошуку та класифікації цілей, визначення порядку та способів їх ураження, прогнозування влучення.

2. Зменшення реакції організму внаслідок постійних тренувань в екстремальних умовах та пристосуванням до них. Методика носить назву «навчання, стимул, реакція» і розроблена американським дослідником А. Коуном. Вона передбачає попередній інструктаж та почерговий вплив негативних факторів (реалізм і сила впливу при цьому збільшується в ході засвоєння навичок).

Метою цього способу є вдосконалення практичних навичок, підвищення психологічної стійкості та максимальна самовіддача поліцейського навіть в умовах підвищеного рівня стресу. Прикладами стресових чинників є: заміна паперових мішеней реальним супротивником (із використанням тренувальних боєприпасів); несподівана поява супротивника на близькій відстані/збоку; стрільба в умовах постійного руху з різкою зміною положення тощо. Окрім цього, вдосконаленню навичок сприяють тренування у віртуальних стрілкових ирах із рухомими мішенями, тренування з використанням пейнтбольного та страйкбольного обладнання. У висновку варто сказати, що розглянута нами проблематика «тунельного зору» є досить серйозною і часто вона заважає поліцейському виконувати свої прямі зобов’язання. Тому дане питання потребує подальшого наукового і практичного вдосконалення. Описані методи подолання явища «тунельного зору» є універсальними, і можуть використовуватися як поодинці, так і в комплексі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Helmholtz H. Handbuch der Physiological Optik. Erster Band. Hamburg und Leipzig: Verlag von Leopold Voss, 1909. 376 p.

2. Siddle B. K. Sharpening the Warriors Edge: The Psychology & Science of Training. PPCT Research Publications, 1995. 148 p.

3. Cown A. Vision under stress. URL: http://monderno.com/training/vision-under-stress (датазвернення 30.08.2022).

4. Зрение человека. Вікіпедія: віл. енцикл. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/ Зрение_человека (дата звернення: 30.08.2022).

АДМІНІСТРАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПОЛІЦІЇ

Цуркаленко Дмитро Петрович
викладач
Заярний Ілля Олександрович
курсант
Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Вступ: Адміністративна діяльність — встановлена законом чи конституцією держави різного роду розпорядча діяльність органів державного управління, виконавчої влади, керівних органів установ, підприємств, організацій тощо; фактичне здійснення органами державної влади своїх цілей та завдань, функцій та методів, які виявляються у різноманітних діях, поведінці державних службовців, а також їх взаємозв'язках з іншими учасниками управлінських відносин.

Мета: Зумовлювання необхідності вивчення загальнотеоретичного розуміння терміну «Адміністративна діяльність», а також похідних від неї категорій, таких як « Адміністративна процесуальна діяльність», «Адміністративно-процесуальна діляльність», «Адміністративно-юрисдикційна діяльність».

Адміністративно-процесуальна діяльність поліції являє собою визначеною законом діяльність уповноважених осіб з розгляду і вирішення індивідуальних конкретних справ (конфліктного та навпаки - неконфліктного характеру), яка спрямована на реалізацію та захист прав і свобод фізичних та юридичних осіб.

Адміністративно-процесуальна діяльність має переважно правозастосовний характер та провадиться на основі адміністративно-процесуальних норм.

Адміністративно-юрисдикційна діяльність поліції – визначена законодавчими актами діяльність службових (посадових) осіб органів поліції

щодо вирішення адміністративних справ індивідуального конфліктного характеру і застосування відповідних юридичних (адміністративних та дисциплінарних) санкцій в адміністративному порядку.

В основному адміністративно процесуальна діяльність полягає у виявленні адміністративних правопорушень, збиранні й перевірці доказів, оформленні необхідних процесуальних документів, розгляді справ з винесенням відповідних постанов та їх виконанні.

Адміністративно-юрисдикційна діяльність займає невелику частину виконавчо-розпорядчої діяльності поліції та є результатом практичної реалізації лише деякої частини їх повноважень. За допомогою адміністративно юрисдикційної діяльності надається правова оцінка відповідності поведінки об'єкта встановленим правовим вимогам. Вище наведена діяльність має у більшості своєму правоохоронне спрямування.

Завдання адміністративно-юрисдикційної діяльності поліції полягає у своєчасному, всебічному, повному і об'єктивному з'ясуванні обставин кожної справи, вирішенні її у точній відповідності до закону, забезпечення виконання винесеної постанови, а також виявленні причин та умов, які сприяють вчиненню адміністративних правопорушень, запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі додержання законів, зміцнення законності.

В одних випадках дії уповноважених осіб поліції тягнуть за собою юридичні наслідки (встановлення, зміну чи припинення адміністративно правових відносин), в інших – навпаки (наприклад, правова пропаганда, узагальнення передового досвіду роботи, тощо). Спираючись на це форми адміністративної діяльності можна поділити на такі групи: правові та неправові (організаційні).

Зміст інших юридично значущих дій полягає у використанні правових норм до конкретних обставин чи осіб, але без видання індивідуальних актів. Це такі дії, що у зв'язку із вказівкою в законі являє собою необхідною умовою для прийняття правового акту управління й настання правових наслідків. Наприклад, документування правопорушення, прийняття присяги, службова

атестація, тощо. До організаційних форм адміністративної діяльності поліції відноситься проведення організаційних заходів та здійснення матеріально-технічних операцій. Неправові заходи є необхідними складовими управлінської діяльності у сфері правоохоронної діяльності. Наприклад, проведення службових нарад, інструктажів, організація взаємодії між підрозділами та співробітниками, розповсюдження передового досвіду. Сутність матеріально-технічних заходів являє собою створення відповідних умов для якісної роботи органів поліції. Дані дії є передумовою прийняття того чи іншого управлінського рішення при здійсненні правозастосовної чи нормотворчої діяльності (збір та обробка інформації, статистична звітність, діловодство).

Під заходами адміністративного попередження визначають різновиди адміністративного примусу, які застосовується для попередження правопорушень, забезпечення публічної безпеки і порядку.

Матеріали і методи: Методи адміністративної діяльності поліції – це способи і засоби цілеспрямованого впливу на свідомість та громадську поведінку, а також діяльність підприємств та організацій, що робиться в інтересах підтримання публічної безпеки і порядку та реалізації прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб. До основних методів адміністративної діяльності органів поліції відносять переконання та примус. Використання визначених методів залежить від об’єкта впливу (правопорушник або громадянин, який чітко виконує вимоги адміністративно-правових норм) та конкретної ситуації (наявність правопорушення або профілактична робота з населенням). Переконання являє собою моральний, психологічний, матеріальний вплив суб’єкта адміністративної діяльності на об’єкт, тобто на його волю, свідомість та поведінку з метою досягнення свідомого виконання ним вимог правових норм. При використання на практиці методу переконання в адміністративній діяльності поліції можна досягнути наступних цілей: 1) виховання у громадян сталої правомірної поведінки; 2) попередження злочинів та інших правопорушень; 3) вплив на правопорушників.

Висновки: У висновок цього можна визначитись, що адміністративна діяльність являє собою врегульованою нормами адміністративного права діяльність органів державної влади. Також вона реалізована в адміністративно-правових формах, що використовують адміністративно-правовиі методи владно-публічного регулювання для реалізації своєї компетенції.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України про Національну поліцію – [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text]
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення – [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text]
3. Кримінальний кодекс України – [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text]
4. Нормативно правовий акт про адміністративні правопорушення – [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1465-11#Text]

ДОТРИМАННЯ ЗАКОННОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ПОЛІЦІЇ

Цуркаленко Дмитро Петрович
викладач
Кравець Данило Юрійович
курсант
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Вступ: Дисциплінарна відповідальність за частотою застосування традиційно домінує серед інших видів юридичної відповідальності державних службовців. Разом з тим, вкрай низький ефект від її застосування не дозволяє досягти належного рівня виконавської дисципліни в системі державного управління, що, у свою чергу, вимагає з'ясування причин такого положення та визначення шляхів їх усунення.

Мета роботи: Вивчення проблеми наукового осмислення сутності та змістовної характеристики поняття «ефективність дисциплінарної відповідальності в системі державної служби», зумовлювання необхідністі звернення до витоків та вивчення загальнотеоретичного розуміння терміну «ефективність», а також похідних від неї категорій, таких як «ефективність правової норми», «ефективність юридичної відповідальності», та на цій основі виведення категорії «ефективність дисциплінарної відповідальності в системі державної служби» на якісно новий рівень [1].

У зарубіжних країнах, аналогічно вітчизняному праву та практиці, дисциплінарна відповідальність настає за вчинення дисциплінарної провини, як правило, пов'язаного із трудовою діяльністю [2].

У деяких країнах, таких як Канада, США, Франція, Великобританія та ряд ін., службовець може бути залучений до дисциплінарної відповідальності і тоді, коли його поза службова поведінка завдає шкоди інтересам служби.

Японія в цьому питанні пішла ще далі, оскільки державні службовці (вони вважаються слугами суспільства) можуть бути піддані дисциплінарним покаранням та за провини, які не пов'язані зі службою, але можуть спричинити шкоду інтересам [2].

Не менш цікаво і те, що в різних країнах є істотна відмінність у підстави застосування до службовців заходів дисциплінарної відповідальності, що визначається регламентацією конкретних видів дисциплінарних правопорушень. У зокрема, Бельгією та Японією прийнято правила про регламентацію всіх видів дисциплінарних правопорушень у спеціальних нормативно-правових актах.

В інших країнах, де хоч і закріплено вимогу про законодавче закріплення видів дисциплінарних правопорушень (Великобританія, ФРН, Австрія, Швейцарія), йдуть по тому шляху, що роботодавцю як виняток надано право залучати службовців до відповідальності за ті провини, які не визначені у законодавчих акти [3].

За законодавством США, Канади, Франції, Австралії та Нової Зеландії дисциплінарна відповідальність допускається і за правопорушення, які прямо не зафіксовані у нормативно-правових актах у цих країнах законодавець вважає.

Матеріали і методи: Розглянуті особливості притягнення до дисциплінарної відповідальності за корупційні правопорушення характерні не тільки для осіб, які проходять державну цивільну службу, аналогічні положення за деякими винятками закріплені в законодавчих актах, що регулюють проходження державної служби інших видів [4].

Результати і обговорення: Узагальнюючи вищесказане відзначимо, що дисциплінарна відповідальність за корупційні правопорушення має низку особливостей, зумовлених специфікою правового становища (статусу) державних службовців, підстав та процедурою залучення, а правове регулювання інституту дисциплінарної відповідальності державних службовців потребує подальшого вдосконалення.

Дисциплінарна відповідальність працівників поліції являє собою спеціальний вид дисциплінарної відповідальності працівників, який регламентується не загальними положеннями Кодексу законів про працю України, а нармами спеціального закону Про дисциплінарний статут Національної поліції України [2]. Серед інших особливостей цього виду відповідальності слід окремо виділити фактичну її підставу, а саме – вчинення поліцейським винного протиправного діяння що полягає в порушенні ним не тільки службової дисципліни, а й невиконанні чи неналежному виконанні обов'язків поліцейського або виходить за їх межі, порушенні обмежень та заборон, визначених законодавством для поліцейських, а також у вчиненні дій, що підривають авторитет поліції [3].

Висновок: Оскільки, вимоги не тільки правового а і морального змісту включені до кола службових обов'язків поліцейських, то недотримання таких норм, аморальна поведінка не тільки під час безпосереднього виконання службових обвязків, але і поза службою мають бути підставою для притягнення поліцейського до дисциплінарної відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України.1996. № 30. Ст. 141.

2. Колпаков В.К. Дисциплінарна відповідальність державних службовців: еволюція стандартного регулювання. Право України. 2016. № 9. С. 79–90.

3. Трудове право України : підручник / за заг. ред. М. І. Іншина, В. Л. Костюка, В. П. Мельника. Київ : Центр учбової літератури, 2016. 472 с. URL:https://pidru4niki.com/89448/pravo/ponyattya_oznaki_osnovni_vidi_distsiplinarnoyi_vidpovidalnosti

4. Петришина-Дюг Г. Г. Дисциплінарна відповідальність у трудовому праві: поняття та принципи. Науковий вісник Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича : зб. наук. праць. Серія : Правознавство. 2008. Вип. 461. С. 39–43.

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ

Шин Елла Славівна
курсант ФПФППД (ПД-033)
Казначєєв Дмитро Георгійович
доцент, кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Умови діяльності робітників поліції мають напружений характер. Як екстремальна ситуація вони сприймаються тоді, коли розуміються, оцінюються людьми як важкі, небезпечні. Екстремальна ситуація (лат. extremum – крайнє, граничне; situatio – становище) – це таке ускладнення умов діяльності, яке набуло для особистості, колективу особливу значимість. Екстремальна ситуація, як і будь-яка ситуація, втілює у собі єдність об'єктивного та суб'єктивного. Об'єктивне – це ускладнені умови та процес діяльності; суб'єктивне – установки, способи дій в умовах, що різко змінилися [1].

Встановлено, що поведінкові реакції людини у екстремальних умовах, їх тимчасові характеристики, взагалі психологічні особливості людей, залежить від особливостей нервової системи, життєвого досвіду, професійних знань, навичок, мотивації, стилю діяльності.

Поведінка в екстремальній ситуації визначається не тільки постійними характеристиками людини на даний момент, а й тим усвідомленим або неусвідомленим відбитком об'єктивних чинників довкілля, які впливають особистість співробітника [1]. Тому необхідно розкрити зміст напруженої ситуації та форми її відображення у професійній діяльності поліцейського.

1. Екстремальна ситуація вимагає осмисленого розподілу уваги між контролем за поточним станом керованого об'єкта та виробленням нової комбінації способів, прийомів, дій.

2. Екстремальна ситуація за змістом може бути однією і тією ж, а форми

її відображення у свідомості співробітника поліції будуть різними [2].

Екстремальну ситуацію можна уявити як складний комплексний подразник, що викликає в основному два рівні реакцій:

- пристосувальні, активізуючі орієнтовні рефлекси та автоматичні акти типу навичок;

- реакції, що активізують складні інтелектуальні функції, які формують стратегію уваги між контролем за поточним станом керованого об'єкта та виробленням нового, адекватного для ситуації плану та способів дій.

Для оцінки ступеня впливу напруженої ситуації використовуються такі показники, як:

1) фізіологічні зрушення (вегетативні реакції);

2) психічні зміни (показники психічних процесів, що визначають успішність діяльності);

3) зміна функціонального рівня діяльності (результати діяльності) [3].

Співробітник поліції зіставляє оцінку ситуації зі своєю психічною готовністю, досвідом, особистісними можливостями.

Виділяють основні складові, що включають можливість протистояти напруженій ситуації:

1. Фізіологічна стійкість, обумовлена станом фізичних та фізіологічних якостей організму (конституційними особливостями, типом нервової системи).

2. Психологічна стійкість, зумовлена професійною підготовкою та загальним рівнем якостей особистості (спеціальними навичками дій в екстремальній ситуації, наявністю позитивної мотивації, почуттям обов'язку тощо).

3. Активно-діяльний стан (мобілізованість всіх зусиль і можливостей на майбутні дії) [4].

Отже, поведінка у діях поліцейського в екстремальних ситуаціях – дуже складний процес, у якому динамічно переплітаються його залежність від інформації, фізіологічних захисних та пристосувальних реакцій, підготовленості, психічної стійкості та готовності, індивідуально-професійних

особливостей особистості.

Оскільки екстремальна ситуація проявляється у різкому зниженні рівня організованості поведінки, гальмуванні дій і рухів і підвищення ефективності діяльності, виділяють такі форми поведінки, які у даних ситуациях:

1. Дезорганізація поведінки – імпульсивні, невчасні дії. Дана форма поведінки може виражатися у втраті раніше вироблених навичок, у невикористанні досвіду, в завзятій повторюваності рухової реакції у відповідь, незважаючи на відсутність необхідності в ній [1].

2. Уповільненість дій виникає за недостатньої професійної підготовленості. Відбувається так званий "ступор". Така форма поведінки украй небезпечна. Заціпеніння, що виникло, демобілізує внутрішні потенціали людини, що може призвести до загибелі самого співробітника, а також оточуючих людей.

3. Доцільна активність виявляється у чіткому сприйнятті та осмисленні виниклих ускладнень, правильній їх оцінці, підвищенні самоконтролю, скоєнні адекватних ситуації дій [2].

Слід зазначити, що виникнення небезпечних умов може викликати різноманітні психологічні стани як наслідок може як знизити, так й дезорганізувати готовність.

Емоційний стрес значно посилюється, якщо суб'єкт розглядає його як нездоланну перешкоду, а свої можливості для боротьби зі стресом недооцінює. Негативний вплив стресу виявляється у погіршенні уваги, пам'яті, мислення, скутості дій, невідповідності чи хаотичності рухів.

Стійкість до стресу, збереження ефективності у напруженій ситуації визначаються, передусім, високим рівнем професіональної майстерності, спрямованістю особистості, мотивами поведінки, готовності до активних дій.

Для співробітників поліції в екстремальних ситуаціях є важливою психологічна готовність, завдяки якій він має здатність до управління професійною поведінкою, що забезпечує раціональне використання своїх

можливостей, свого ресурсу для вирішення професійних завдань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Івашковський В. О. "Умови успішності дій юних хортингістів–майбутніх поліцейських в екстремальних ситуаціях." Теорія і методика хортингу 4. 2015. с. 78-84.

2. Гіденко Є. С. "Сучасний підхід до навчання поліцейським діям в екстремальних умовах." Правові новели 3. 2017. с. 82-87.

3. Чухраєва Г. В. "Стреси та дистреси в психологічній діяльності працівників поліції." Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Психологія 59. 2016. с. 94-97.

4. Царьов О. Д. "Аспекти тактики дій поліцейських в екстремальних умовах." Всеукраїнської науково-практичної конференції. 2017. с. 137.

5. Казначєєв Д. Г., Проблемні питання в діяльності підрозділів превентивної діяльностість Національної поліції в умовах надзвичайних ситуацій / Д. Г. Казначєєв, А. О. Лісовик // Організаційно-правове забезпечення підрозділів превентивної діяльності Національної поліції: матеріали регіон. кругл. столу (м. Дніпро, 19 червня 2020 року). - Дніпро : ДДУВС, 2020. – С. 112-114

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Школьник Настасія Борисівна
здобувач вищої освіти 2 курсу
навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
Науковий керівник:
Максимова Маргарита Костянтинівна
викладач кафедри адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Адміністративна відповідальність — це різновид юридичної відповідальності у формі негативного реагування уповноважених органів конкретної держави на вчинені фізичною особою адміністративні правопорушення[1].

Взагалі поняття адміністративної відповідальності, як найбільш поширеного виду юридичної відповідальності, було і залишається найбільш суперечливим і дискусійним питанням адміністративно-правової науки. Так, дослідник адміністративної відповідальності Д. М. Лук’янець вважає, що адміністративна відповідальність – це відносини, що виникають між органами виконавчої влади і фізичними або юридичними особами з приводу вчинення передбачених законодавством діянь і полягають у застосуванні до них в адміністративному порядку передбачених законом стягнень [2, с. 26–34].

Отже, коли суб'єкт, тобто фізична особа, вчиняє протиправні навмисні або вчинені з необережності діяння (дії або бездіяльність), внаслідок яких порушується громадський порядок, наноситься шкода приватній власності або держвласності, цивільним правам та свободам, і які не підпадають під кримінальну відповідальність це вважається адміністративним правопорушенням. У такому випадку має місце адміністративна відповідальність.

Тема є досить актуальною, адже дані правопорушення вчиняються кожного дня на вулиці, на проїзних частинах дороги, у кафе та інших громадських місцях. Метою є визначити особливості адміністративної відповідальності як різновиду юридичної відповідальності і висловлення власного розуміння щодо поняття, сутності та змісту цього феномена правової дійсності.

Багато вчених досліджували проблематику даної теми, серед них можна назвати і таких як В. Б. Авер'янов, Ю. П. Битяк, А. С. Васильєв, І. П. Голосніченко, С. Т. Гончарук, Є. В. Додін, В. В. Зуй, Л. В. Коваль, Р. А. Калюжний, А. Т. Комзюк, В. К. Колпаков, Д. М. Лук'янець, В. Ф. Опришко, О. І. Остапенко, М. М. Тищенко, В. К. Шкарупа, В. О. Шамрай та інші[5].

Можна привести наступний приклад даної теми: під час патрулювання патрульні помітили особу, яка є учасником дорожнього руху, яка порушила Правила дорожнього руху перейшовши дорогу на червоне світло світлофора. А отже, порушив частину 1 статті 127 КУпАП.

Кваліфікуючи дії особи, потрібно визначити об'єкт та суб'єкт. Об'єктом є правопорушення вчинене відповідно до частини 1 статті 127 КУпАП. Суб'єктами ж, що потрапляють під адміністративну відповідальність, можуть бути будь-які громадяни віком від 16 років. У даному випадку суб'єктом є дана особа.

Будь-яке правопорушення тягне за собою адміністративне стягнення. Залежно від тяжкості правопорушення, на суб'єкта можуть накладатися стягнення, передбачені КУпАП, а також іншим законодавством України. Існує кілька видів стягнень: попередження; штраф; відшкодування вартості завданих збитків; виправні роботи; громадські роботи; конфіскація предмета, який став інструментом або об'єктом порушення; позбавлення спеціального права (наприклад, водійських прав) або права займати конкретну посаду та арешт. Вибір, яку ж саме санкцію накладати на особу, залежить від обставин та наслідків адміністративного правопорушення.

Метою застосування адміністративного стягнення є виховання правопорушника, щоб у майбутньому особа дотримувалася законів України; запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником, так і іншими особами, покарання та виправлення правопорушника, відшкодування збитків[3].

Мірою адміністративної відповідальності є адміністративне стягнення, яке застосовується з метою перевиховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення і запобігання вчиненню правопорушень. К.С. Вельський влучно описує дане твердження зазначаючи, що “для того, щоб поняття використовувалося у суспільстві ефективно, запам’ятовувалось людьми, ставало часткою їх правосвідомості, йому потрібно дати визначення у законодавчому акті"[4, с. 20].

Отже, із вищевказаного можна зробити висновок, що кожного дня у нашій країні вчиняються адміністративні правопорушення. Тому важливо знати наслідки адміністративного правопорушення та особливості адміністративної відповідальності за них. З урахуванням точок зору вчених, адміністративна відповідальність – це формально закріплений у адміністративно-правових нормах різновид юридичної відповідальності, що виникає після вчинення суб’єктом певного адміністративного правопорушення. Метою адміністративної відповідальності є понесення правопорушником в установленому законом порядку заходів адміністративного стягнення, яке є мірою відповідальності та застосовується з метою виховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, в дусі додержання законів України, поваги до правил співжиття, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником, так і іншими особами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Коліушко І., Банчук О. Поняття адміністративної відповідальності та адміністративного правопорушення в сучасному українському праві // Право України. 2008. № 4. С. 31–36.

2. Лук’янець Д. М. Інститут адміністративної відповідальності: проблеми розвитку : монографія. Київ : Інститут держави і права ім. Корецького НАН України, 2001. С. 26-34.

3. Кодекс України про адміністративні правопорушення // Відомості Верховної Ради Української РСР. 1984. № 51. Ст. 1122. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10

4. Вельський К. С. Адміністративна відповідальність: генезис, основні ознаки, структура // Держава і право. –1999. -№12. -С.20-25.

5. О. Л. ЧЕРНЕЦЬКИЙ, Харківський національний університет внутрішніх справ "Поняття та особливості адміністративної відповідальності неповнолітніх: теоретико-правові питання".

КРИМІНАЛЬНО-ПРОТИПРАВНА НЕДБАЛІСТЬ

Школьник Настасія Борисівна
здобувач вищої освіти 2 курсу
навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
Науковий керівник:
Чорна Аліна Геннадіївна
старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ, капітан поліції
м. Дніпро, Україна

Проблема кримінально-протиправної недбалості є надзвичайно актуальною і водночас дуже складною темою у науці кримінального права. Вона має велике теоретичне та практичне значення і містить у собі досить широке коло питань: з'ясування самого поняття кримінально-протиправної недбалості і його місця у загальному визначенні кримінального правопорушення; вибір правильної кваліфікації злочину; використання ознак недбалості для характеристики та з'ясування значення небезпеки для суспільства з метою встановлення ступеня суспільної небезпеки, а також порівняння з іншим видом необережності - самовпевненістю.

Кримінально-протиправна недбалість-це один з видів необережності. Відповідно до частини 3 статті 25 Кримінального Кодексу України (ККУ) необережність є кримінальною протиправною недбалістю, якщо особа не передбачала можливості настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння (дії або бездіяльності), хоча повинна була і могла їх передбачити[1].

Відповідно до статистики, злочини, вчинені з необережності, становлять лише 8-10% їх загальної кількості, але й в Україні вони мають місце, адже були випадки скоєння кримінальних правопорушень з ознаками недбалості. Метою мого дослідження є визначити поняття кримінально-протиправної недбалості, його особливості та привести приклад.

Для визначення виду необережності необхідно знати її інтелектуально-вольові моменти та їх особливості. Інтелектуальна ознака необережності полягає в тому, що особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, не передбачала можливих суспільно небезпечних наслідків у своїх діях. Дане правопорушення характеризується неусвідомленням суспільної небезпеки вчиненого діяння (дії чи бездіяльності) та відсутністю передбачення можливих суспільно небезпечних наслідків[2]. Вольовий момент свідчить про те, що особа могла передбачати можливі суспільно небезпечні наслідки своїх дій, але не вжила необхідних дій для запобігання таким наслідкам[3].

Можна навести приклад кримінально-протиправної недбалості на основі статті 264 ККУ "Недбале зберігання вогнепальної зброї або бойових припасів". Чоловік повернувшись з полювання залишив зброю на підлозі у коридорі та пішов у справах. Його п'ятирічний син побачивши зброю зацікавився та взяв її до рук. Оскільки в магазині зброї залишився патрон та не був вимкнений запобіжник, хлопчик випадково нажав на спусковий гачок та вистрілив собі у шию. Як наслідок, куля пошкодила сонну артерію, тому дитина померла. У даній ситуації присутні кримінально-протиправна недбалість батька. Чоловік не передбачав можливості настання суспільно-небезпечних наслідків, хоча повинен був і міг передбачити. Батько знав, що у будинку знаходиться дитина і розумів, що він може взяти зброю. Чоловік усвідомлював, що порушує певні вимоги обережності. Тобто він розумів, що порушує умови та правила зберігання зброї. Але не передбачав можливості настання даних суспільно-небезпечних наслідків.

Отже, кримінально-протиправна недбалість - єдиний вид вини, при якому особа взагалі не передбачає суспільно-небезпечні наслідки. Це єдиний, але суттєвий критерій яким недбалість відрізняється від інших видів вини. З його допомоги в майбутньому правник матиме змогу відрізнити та кваліфікувати правопорушення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 року.

2. Кримінальне право України. Загальна частина. / за ред. Ємельянов В. П. - Харків. 2018. – 117с.

3. Борисов В. І. Необережність та її види [Текст]: текст лекції/ В. І. Борисов.- Х.: Юрид. ін-т, 1991.-21 с.